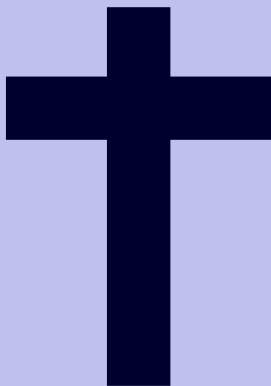

Kura Aləkawalə ɲga
Əntaɲfə

Gude: Kura Aləkawalə ɲga Əntaɲfə New Testament

Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə

Gude: Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə New Testament

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gude

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

56396c70-45d3-5118-be46-8c4c3fec34f1

Contents

Mata	1
Marøkusø	80
Luka	128
Yoohana	213
Slønø	271
Rooma	344
1 Koorintiya	380
2 Koorintiya	415
Galatiya	436
Afisa	449
Filipi	461
Kwalasiya	470
1 Teesaloonika	479
2 Teesaloonika	486
1 Timooti	490
2 Timooti	500
Titusø	507
Filimanø	512
Ibøraaniya	514
Yakubu	542
1 Piita	551
2 Piita	562
1 Yoohana	568
2 Yoohana	578
3 Yoohana	580
Yahuda	582
Søniinø	585

Nunyi Habara dacia Mata

*Dzədzəshi'inə nga Yeesu
(Luka 3.23-38)*

¹ Wiinə ləmənyinə nga dzədzəshi'inə nga Yeesu *Aləmasiihu, jijinə nga *Dawuda. Ma Dawuda, Ibərahiima nə dzədzəci. ² Ma Ibərahiima, kə pwayi ci tə Isiyaaku. Isiyaaku a poo tə Yakubu. Yakubu a poo tə Yahuda da ndzəkəŋushi'inəkii. ³ Madaba'əkii, Yahuda a poo tə i Parasa da Zara dashi Tamara. Ma Parasa, kə pwayi ci tə Hasəroona. Hasəroona a poo tə Arama. ⁴ Arama a poo tə Aminadaba. Aminadaba a poo tə Nashana. Nashana a poo tə Saləmoona. ⁵ Saləmoona a poo tə Boowazə dashi Rahaba. Ma Boowazə, kə pwayi ci tə Oobyadə dashi Ruuta. Ma Oobyadə, kə pwayi ci tə Jasii. * ⁶ Jasii a poo tə ŋwanjwə Dawuda. †

Dawuda a poo tə Sulayimaanu. Miitə sha nji ka minə nga Uurəya nə məci Sulayimaanu. ⁷ Ma Sulayimaanu, kə pwayi ci tə Raba'ama. Raba'ama a poo tə Abiya. Abiya a poo tə Asa. ⁸ Asa a poo tə Jahusafatə. Jahusafatə a poo tə Yaramə. Yaramə a poo tə Uuzhiya. ⁹ Uuzhiya a poo tə Yatamə. Yatamə a poo tə Ahazə. Ahazə a poo tə Hizikiya. ¹⁰ Hizikiya a poo tə Manasa. Manasa a poo tə Amoona. Amoona a poo tə Joosiya. ¹¹ Joosiya a poo tə Yakuniya da ndzəkəŋushi'inəkii. Saa'ikii kəəshi ənji tə manjeevə *Isərayiila aa Babila ka mavaanə.

¹² Ndzaŋənə ka saa'i nga mavaanə də Babila wiinə ləmə nga dzədzəshi'iitə baanii ənji əsə: Ma Yakuniya, kə pwayi ci tə Salaatiyalə. Salaatiyalə a poo tə Zarababila, ¹³ Zarababila a poo tə Abihuda. Abihuda a poo tə Iliyakimə. Iliyakimə a poo tə Azoora. ¹⁴ Azoora a poo tə Zadookə. Zadookə a poo tə Akima. Akima a poo tə Ilihuda. ¹⁵ Ilihuda a poo tə Iliyazara. Iliyazara a poo tə Matanə. Matanə a poo tə Yakubu. ¹⁶ Yakubu a poo tə Yusufu ŋgurii Mariyaama. Ma kya, ki nə məci Yeesu. Tə ci 'wii ənji *Aləmasiihu.

1:1 1.1: Rooma 1.3-4; 2 Tim. 2.8; Mat. 20.30-31. **1:2** 1.2: 'Wat. 21.2-3; 25.26; 29.32-30.24. **1:3** 1.3: 'Wat. 38.29-30; Ruuta 4.18-22. * **1:5** 1.5 Rahaba: Jasə. 2.1-24; Ruuta da Boowazə: Ruuta 1-4. † **1:6** 1.6 Habara nga poonə nga Sulayimaanu: 2 Sam. 11 da 12. **1:7** 1.7: 2 Meem. 11.31-13.23. **1:8** 1.8: 2 Haba. 13.23-21.20; 26.1. **1:9** 1.9: 1 Haba. 26.1-28.27. **1:10** 1.10: 2 Haba. 29.1-33.25. **1:11** 1.11: 2 Haba. 34.1-36.21. **1:16** 1.16: Luka 1.27.

17 Də ha'ə dīi zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzanəne ka Ibərahiima ka dzənə ka Dawuda. Ha'ə əsə, tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzanəne ka Dawuda ka dzənə ka saa'i ŋga dzənə ka mavaanə aa Babila. Tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə əsə ndzanəne ka dzənə ka mavaanə aa Babila ca'ə ka saa'itə pwayi ənji tə Aləmasiihu.

*Poonə tə Yeesu Aləmasiihu
(Luka 2.1-7)*

18 Wiinə makə sətə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Ma Mariyaama məci Yeesu, Yusufu ghə'i tə ki. Amma, ma taabu'u kaa kya da məhura, ma dīi səkii, kə dəfəkii ki də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə. 19 Ma Yusufu, əndə ətə ca slənə taa mi patə də rəgwakii. Paa ci mwayi dəvə ayinə ka Mariyaama agi ənji əsə. Aci ha'ə, kə dīi ci aniya ŋga sədəpaa mədanaakii ci saakii, yadə shiinə ŋga ənja. 20 Ma ci ma'ə agi hiimanə agyanəkii, wata malaa'ika ŋga Slandanə a shigi ka ci agi səniinə, ca ba ka ci, "Yusufu, jijinə ŋga Dawuda, ga ha ŋgwələ ka ŋgərənə tə Mariyaama, kaa kya ndzaa ka minaaku. Aci də Malaaba Ma'yanə nə ki də dəfəka. 21 Ka poonə nə ki uundzə ŋgura. Yeesu‡ nii kwa dəkə ka ci ləma. Aci ci na luupaa tə ənjaakii agi 'waslyakəənətii."

22 Ma slənyi ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə wabi Slandanə da ma *anabi. 23 Ma bii ca, "Kadə nə kadəmə a dəfəka, kya poo uundzə ŋgura, ənjə a 'wa tə ci Imaniyalə", makə bana, 'Ləbə daamə nə əntəfə'.

24 Wata, makə ma'i Yusufu ka ŋunyinə, ca ŋgərə tə Mariyaama, kaa kya ndzaanə ka minaakii, makə sətə bii malaa'ika ŋga Slandanə ka ci dənə. 25 Amma, mabaamə ci də ki taabu'u pwayi ki uundzə ŋgurəta. Makə pwayi ki, ca dəkə ka uuzənəkii ləmə Yeesu.

2

Ənjitə shii agyanə tikisanyinə

1 Ma Yeesu, asəkə vərənə ŋga Bayitilaama anə hanyinə ŋga Yahudiya pwayi ənji tə ci, agi zamana ŋga ŋwanwə *Hirudusə. Ma daba'əkii, wata ənjitə shii agyanə tikisanyinə a ma'ya da tsaanwə, təya dzə aa Urusaliima. 2 Mbu'unatii, təya ləgwa, əŋki tii, "Miinə uuzəətə pwayi ənji kaa ca ndzaa ka ŋwanwə ŋga Yahudiina? Kə nee inə

1:18 1.18: Luka 1.35. ‡ 1:21 1.21 Ma Yeesu də uuratii, makə bana, luupaanə ŋga Slandanə tə ənja. 1:21 1.21: Jab. 130.7; Mat. 1.25; Luka 1.31; Slənə 4.12.
1:23 1.23: Isaa. 7.14. 1:25 1.25: 1.21.

ka tikisaakii, makə lə'yagi ki da tsaanwə. Ka paslənə tə ci shiinə." *

³ Makə fii nwanwə Hirudusə wabəətsa, kə ma'i han'kalaakii ka shanə. Ha'ə nə patənə n'ga ənji əsə asəkə vəranə n'ga Urusaliima. ⁴ Wata ca 'waa'watə patənə n'ga matakənwanyinə n'ga limanyinə da *maliminə n'ga bariya, ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Da sanə ci ənjə a poo tə *Matadəkii n'ga Əntanfwa?" ⁵ Təya ba ka ci, "Asəkə vəranə n'ga Bayitilaama, anə hanyinə n'ga Yahudiya nə ənjə a poo tə ci. Acii wiinə sətə nyaahə *anabi:

⁶ "Ya'ə Bayitilaama, anə hanyinə n'ga Yahudiya, † rənwə nə hə agi vəranə n'ga Yahudiya ətə palee də məghərvənə, acii asəkəku nə matakənwənə a shigi.

Ci na ndzaa ka magəra n'ga ənji n'ga Əntanfə, ənji *Isərayiila.' "

⁷ Wata Hirudusə a 'wa tə ənjitə shi da tsaanwə, kaa ca dā mətərəkina da tii yadə shiinə n'ga ənja. Ca ləgwatə a matii taa ka n'gutə saa'i d'anjə lə'yagi tikisakii. ⁸ Wata ca sləkee ka tii aa Bayitilaama, ca ba ka tii, "Dəmə ka nəhətə uuzənəkii. Madā kə lapaa unə tə ci, shoomə ka bapaanə ka nyi, nyi maa, kaa nya dzə ka paslənə tə ci."

⁹⁻¹⁰ Ma daba'ə wabənətii da nwanwa, wata təya madə, təya palə. Ma təya palə, təya ənə ka neenə ka tikisatə nee tii da tsaanwə. Makə ənyi tii ka neenə ka tikisakii, kə d'ii tii man'ushinə ka shanə. Tikisakii a dzə də ta ka tii kənwənə, ha'ə shi tikisakii ka kəŋaanənə dagyanə hatə d'ii uuzənəkii davə. ¹¹ Təya dzəgərə aasii, təya lapaa tə uuzənəkii tii da məcikii Mariyaama, təya gərə'waanə ka paslənə tə ci. Ma daba'əkii, təya pəerəgi mbuurənyinatii, təya n'gyaaragi kanyeera da urədyə n'ga d'əzənə da əndə'i tsarə n'ga urədyə ətə ci ənjə a 'wa miira, təya vii ka ci. ¹² Ma daba'əkii, makə kə bii Əntanfə ka tii agi səniinə oo'i, ga təya ənə aa ha Hirudusə, wata təya ənə satii aa hatii aa vərə ka əndə'i rəgwa pamə.

Huyinə aanə hanyinə n'ga Misəra

¹³ Makə pyalə ənjitə shi da tsaanwə satii, wata malaa'ika n'ga Slandanə a shigi ka Yusufu agi səniinə, ca ba ka ci, "Ma Hirudusə, kadə nii kəya alə uuzəətsə kaa ca bələgi. Acii ha'ə, madətə, ha n'gərə tə tii da məcikii, una palə aanə hanyinə n'ga Misəra, una ndzaa davə see madā bii nyi ka hə dzəginə davə." ¹⁴ Makə fii Yusufu ha'ə, wata ca madətə, ca n'gərə tə uuzəətə tii da məcikii davədə, ca huyi də tii

* 2:2 2.2 Luka 2.4-7; Nwanwə n'ga Yahudiinə: Mat. 27.11. † 2:4 2.4 Waatoo: Aləmasiihu ‡ 2:6 2.6 Mika 5.1da 2 Sam. 5.2; Yooh. 7.42.

aanə hanyinə ɲga Misəra. ¹⁵ Ca ndzaa davə see də makə ɔntəgi Hirudusə. Ma dʒii ɔtsə ha'ə, ka mbu'utəginə də sətə bii Slandanə da ma anabi oo'i:
 "Kə 'wagi nyi uuzənaaki anə hanyinə ɲga Misəra."

Bəələ uuji manjeevənə

¹⁶ Makə paaratəgi Hirudusə oo'i, kə ha'uunə ɔnjitə shi da tsaanwə ka ci, kə bəzhi səkəkii ka shaɲə. Ca sləkee ka ɔnjə a bəələgi patənə ɲga uuji ɲguyirənə asəkə vəranə ɲga Bayitilaama da sətə gəɲutəgi də ki patə, ndzaɲənə ka kura poonə ka dzənə ka fəzə bəra'i, makə sətə baanya ci, ndzaɲənə ka saa'itə ləguuyi ci ama ɔnjitə shi da tsaanwə, waatoo, saa'itə 'watəgi tikisakii lə'yaginə. ¹⁷ Də ha'ə ndzaa ka tantanyinə nə sətə bii anabi Irimiya. Ma bii ca:
¹⁸ "Kə fii ɔnji bwaya uura asəkə vəranə ɲga Rama, uura ɲga bwaya tuunə da maβətəsəka. Rahila ca tuu atsa manjeevənətə. Kə təkuree ɔnji ka puutəpaanə tə ki, acii kə mətəgi manjeevənətə."

ɔnyanə anə hanyinə ɲga Misəra

¹⁹ Daba'ə makə ɔntəgi Hirudusə, wata kə shigi malaa'ika ɲga Slandanə ka Yusufu agi səniiinə, ci anə hanyinə ɲga Misəra, ²⁰ ca ba ka ci, "Madətə, ha ɲgərə uuzətsə tii da məcikii, kaa ha ɔnə aanə hanyinə ɲga Isərayiila. Acii, ma ɔnjitə ali rəgwa ɲga bəələgi uuzətsa, kə mətəgi tii."

²¹ Makə fii Yusufu ha'ə, wata ca madətə, ca ɲgərə uuzətsə da məcikii, təya ɔnə aanə hanyinə ɲga Isərayiila. ²² Amma, makə fii Yusufu oo'i, Arəkilayasə ɲgirə dəgələ ɲga dʒii, waatoo, ɲga Hirudusə, kaa ca ndzaa ka ɲwanwə ɲga Yahudiya, kə ɲgwali ci ka ɔnənə aa dəvə. ɔntanɲə a ɔnə ka banə ka ci agi səniiinə tə sətə d'anəkii. Wata ca dzə saakii aanə hanyinə ɲga Galili, ²³ ca dzə ka ndzaanə asəkə vəranə ɲga Nazratu. Də ha'ə dʒii ka tantanyinə nə sətə bii anabinyinə agyanə Aləmasiihu oo'i:
 "Ka 'wanə nə ɔnji tə ci ɔndə Nazratu."

3

Waazanə ɲga Yoohana ɔndə dʒa bapətisəma (Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18; Yooh. 1.19-28)

¹ Ma daba'ə fəzənyinə, kə gi Yoohana ɔndə dʒa bapətisəma ka waazanə aagi bilinə ɲga Yahudiya. ² Ca ba, "Uneemə ka dʒa 'waslyakənə, una baanə ka ɔntanɲə, acii kədəhə nə ci

ka da ηwanjuunaakii.” ³ Ma Yoohana, ci nē ɛndɔtɔ shi *anabi Isaaya a wabi agyanɛkii, banɔ tuu'ina:

“Wiiɛtɔ ɛndɔ ca kaala agi bilinɛ, ɛŋki ci:

‘Hadatɛgimɛ dɛ rɛgwa ka Slandana,

kɔŋeemɛ ka ci ka rɛgwa.’ ”

⁴ Ma Yoohana, dɛ shinƙinɛ ŋga ŋgalooba dɛi ɛnji kɔjeerɛnaakii. Ca ɛgɛgi ŋukii dɛ gyara ŋga kuvɔ'unɛ.

Ayiwa da moozɔŋa ŋi zɛmaakii. ⁵ Kɔ giigi ɛnji aabiikii

daga dɛ Urusaliima da anɛ patɛnɛ ŋga hanyinɛ ŋga

Yahudiya da patɛnɛ ŋga hanyinɛ ɛtɔ ama gɛrɛrɛ ŋga

Urɛdunɛ. ⁶ Tɔya baabagi 'waslyakɛɛnatii, ca dɛ ka tii

baɔtɛsɛma asɛkɛ gɛrɛrɛ ŋga Urɛdunɛ.

⁷ Makɛ nee Yoohana ka *Farisanyinɛ da *Sadukiinɛ lanɔ

tɔya shi aabiikii, kaa ca dɛ ka tii baɔtɛsɛma, ca ba ka

tii, “Unɛ rɛhunyinɛ, goona sɛkɔpaanɛ ka banɛ oo'i, ka

mbɛrɛdɛnɛ nuunɛ acii maɔtɛsɛkɛ ŋga ɛntanƙfɛ ɛtɔ na

shi. * ⁸ Amma, ma dɛanuuna, slɛnɛmɛ sɛtɔ ca ɛariii

oo'i, kɔ baa unɛ ka ɛntanƙfɛ. ⁹ Goona sɛkɔpaanɛ ka

banɛ oo'i, ka mbɛrɛdɛnɛ nuunɛ, acii dɛi Ibɛrahiima ka

dzɛdzɛshi'inuunɛ. Wanyinɛ ka banɛ koonɛ: ma ɛntanƙfɛ,

ka mbeenɛ nɛ ci ka zhi'weenɛ ka faariinyiina, tɔya ndzaa

ka jijinyinɛ ŋga Ibɛrahiima! ¹⁰ Ma ɛsɛ, tɔ'i raha acii,

ka cislɛginɛ dɛ ɛnfuginɛ ka slɛrɛginɛtii. Taa ŋgutɛ ɛnfwɛ

nɛndɛ pooshi ka poonɛ ŋga'ɛ, ka cislɛginɛ nɛ ɛnja, ɛnjɛ a

kagɛrɛ aagi gunɛ. ¹¹ Ma nya, dɛ ma'inɛ cii kya dɛ koonɛ

baɔtɛsɛma ka ɛariinɛ oo'i, kɔ baa unɛ ka ɛntanƙfɛ. Amma,

ma ɛndɔtɔ na uugya ba'ɛ ka shinɛ, dɛ Malaaba Ma'yanɛ da

gunɛ nii kɔya dɛ koonɛ baɔtɛsɛma. Duunuunaakii palee

ka naaki. Mambu'umɛ nyi bahɛ nya kɛrɛ ɛibinaakii. ¹² Tɔ'i

dɔvɛ bɛ'unaakii ŋga bɛ'ugi dɛ sɛkɔŋwa. Ka fɛdɛnɛ nɛ

ci sɛkɔŋwaakii, ca ɛjigɛrɛ aa ɛjimɛ. Amma, ma lyaafa,

ka dzatɛginɛ nɛ ci, ca pukɛgɛrɛ aagi gunɛ ɛtɔ pooshi ka

ɛntɛnɛ.”

Da baɔtɛsɛma ka Yeesu

(Mar. 1.9-11; Luka 3.21-22)

¹³ Wata Yeesu a madɛ dɛ Galili, ca dzɛ aa gɛrɛrɛ Urɛdunɛ,

kaa Yoohana a dɛ ka ci baɔtɛsɛma. ¹⁴ Amma Yoohana a dɛ

gazhi'waanɛ ŋga tɛŋapaanɛ tɔ ci, ca ba ka ci: “Ma dɛbee,

hɛ nɛ dɛ ka nyi baɔtɛsɛma. Amma wahɛnɛ kɔ shi aabiiki

ɛsɛ!” ¹⁵ Amma Yeesu a ba ka ci, “Luuvɛ sɛtsɛ bii nyi ka

hɛ. Acii dɛ ha'ɛ dɛtɛnaanƙwɛ patɛnɛ ŋga sɛtɔ ca kadeesɛkɛ

3:2 3.2 4.17; Luka 3.3. **3:3** 3.3 Isaa. 40.3. **3:4** 3.4 2 Meem. 1.8. * **3:7** 3.7

rɛhunyinɛ: 12.34; 23.33; maɔtɛsɛkɛ: 24.15-25,37-39. **3:9** 3.9 Luka 1.54-55;

Yooh. 8.39; Rooma 2.28-29; 4.12. **3:10** 3.10 7.19. **3:11** 3.11 Luka 3.16.

3:12 3.12 Irim. 13.24; Mat. 13.30.

ka Əntaŋfə.” Wata Yoohana a luuvə. ¹⁶ Makə uugi ənji da bapətisəma ka Yeesu, pii ca gimagi agi ma'inə. Wata səkəntaŋfə a wunəgi ka ci, ca nee ka Ma'yanə ŋga Əntaŋfə ca jima aanəkii makə kurəkuta. † ¹⁷ Wata ənjə a fa wabənə dadagyə ca ba, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uufagi səkəki.”

4

*Təbənə ŋga *Seetanə tə Yeesu*
(*Mar. 1.12-13; Luka 4.1-13*)

¹ Makə uugi ənji da bapətisəma ka Yeesu, wata Malaaba Ma'yanə a ŋgərə tə ci, ca kərəgərə aagi bilinə, kaa Seetanə a təbətə tə ci. ² Makə baa ci ənfwadə pu'unə da uusəra ənfwadə pu'unə yadə zəmə amakii, kə dīi madəfənə tə ci. ³ Wata Seetanə a dzə aabiikii, əŋki ci ka ci, “Makə dīi ci *Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə hə, bawə ka faariitsa təya zə'ugi ka zəma.” ⁴ Amma Yeesu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Əntaa də zəmə daanəkii mbədənə ənda, amma ka mbədənə nə əndə də taa ŋgutə wabənə ətə ca shigi da ma Əntaŋfə.' ”

⁵ Ma daba'əkii, Seetanə a ŋgərə tə ci, ca kərə aa Urusaliima, waatoo malaaba maduunə vəranə, ca kəŋee ka ci ka makidəkidəŋənə ŋga maduunə kuvə ŋga Əntaŋfə, ⁶ əŋki ci ka ci, “Makə dīi ci, Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə hə tanyi, lədəgərə aa panə, acii tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Ka banə nə Əntaŋfə ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə, təya kətsa'utə tə hə də ciinətii, acii ga ha dəgəgi taa sədəku anə faara.' ” ⁷ Yeesu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii əsə tuu'ina, 'Ga ha təkə tə Əntaŋfə Slandanəku.' ”

⁸ Wata Seetanə a ənə ka ŋgərənə tə ci, ca kərə aagyənə magərə giŋwə ka shaŋə, ca baarii ka ci hanyinə ŋga duuniya patə da gənətə asəkəkii, ⁹ ca ba ka ci, “Ma ətsə patə, ka viinə nə nyi ka hə, madə kə gərə'waanə hə ka paslənə tə nyi.” ¹⁰ Wata Yeesu a ba ka Seetanə, əŋki ci, “Dzəgi gadəvə Seetanə! Tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Ka Əntaŋfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə.' ” ¹¹ Makə fii Seetanə ha'ə, wata ca bwasee ka Yeesu. Ma daaba'əkii, malaa'ikanyinə a dzə ka tsakənə tə Yeesu.

3:15 3.15 5.17; 28.19. † **3:16** 3.16 səkəntaŋfə a wunəgi: Isaa. 63.19; Əzaki. 1.1-3; Yooh. 1.51; Slənə 7.56. **3:17** 3.17 Isaa. 42.1; Jab. 2.7; Mat. 12.18; 17.5. **4:1** 4.1 İbər. 2.18; 4.15. **4:2** 4.2 Shig. 34.28; Mat. 6.16-17. **4:4** 4.4 Dzək. 8.3. **4:6** 4.6 Jab. 91.11-12. **4:7** 4.7 Dzək. 6.16. **4:8** 4.8 5.1. **4:10** 4.10 Dzək. 6.13; 5.9.

*'Watəginə nga slənə nga Yeesu anə hanyinə nga Galili
(Mar. 1.14-15; Luka 4.14-15)*

¹² Kə fii Yeesu oo'i, kə kəsəgərə ənji tə Yoohana aa furəshina. Makə fii ci ha'ə, ca madə, ca palə aanə hanyinə nga Galili. ¹³ Paa ci kəŋaanə də Nazaratu, amma ca palə aa Kafarənahumə, ca ndzaanə davə. Ma Kafarənahumə, əndə'i vəranə ama uunəvə nga Galili, anə hanyinə nga Zabuloonə da Nafətəlima.

¹⁴ Ma dīi ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaaya ətə bii ci,

¹⁵ "Ma ənjitə agyanə hanyinə nga Zabuloonə da nga Nafətəlima,

a rəgwa uunəva, a tanəgi Urədunə, hanyinə nga məshipətə ənja, waatoo Galili,

¹⁶ agi təkunə nə tii.

Ka neenə nə tii ka bərənə ka shanə.

Ma ənjitə ndzaanə agi təkunə nga wa,

ka bərəginə nə bərənəkii ka tii."

¹⁷ Ndzanənə ka saa'ikii, 'watəgi Yeesu waazanə, ca dzə də banə: "Uneemə ka də 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanfə, acii kədəhə nə ci ka də ŋwanjuunaakii."

*'Wanə nga Yeesu tə ənji təəmənə ənfwadə
(Mar. 1.16-20; Luka 5.1-11)*

¹⁸ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə nga Galili, kə lapaa ci ənji bəra'i, təya təəmə. Ndzəkəŋushi'inə nə tii, waatoo, Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita tii da Andərawəsə ndzəkəŋuci. Ma təya, təəmənə nə slənətii. ¹⁹ Yeesu a ba ka tii, "Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci ənjə a də slənə nga təəmə ənja." ²⁰ Pii wata təya bwasee ka slaadətii, təya palə atsakii.

²¹ Yeesu a dzə aakəŋwa, ca lapaa tə hara ndzəkəŋushi'inə bəra'i əsə, Yakubu da Yoohana, manjeevənə nga Zabadiya. Asəkə kumbawalatii nə tii da i dəsənətii Zabadiya, təya hada də slaadətii. Yeesu a 'wa tə tii. ²² Pii wata təya bwasee ka dəsənətii da kumbawala, təya palə atsakii.

*Dzəgunənə nga Yeesu da mbədəpaanaakii də ənja
(Luka 6.17-19)*

²³ Kə wiigi'i Yeesu taa dama patə anə hanyinə nga Galili, ca dzə də dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Ŋunyi Habara agyanə *ŋwanjuunə nga Əntanfə, ca mbədəpaa də taa ŋgutə tsarə nga bwaneanyinə. ²⁴ Kə huwugi habaraakii taa dama patə anə hanyinə nga Siriya. Wata ənjə a kyaara ka ci patənə nga ənjitə da bwaneanyinə

kama kama ashitii, waatoo ənji ginaaji, da ənji ma'idə'ida, da mabiiyi ənja. Ca mbəfəpaa də tii patə. ²⁵ Dabaala lanə nyi'u tə ci anə hanyinə nga Galili. Kə shi hara ənji daga anə hanyinə nga Dikapooli* da nga Yahudiya, da asəkə vəranə nga Urusaliima, ha'ə da atanəgi gəərə nga Urədunə, təya nə'u tə ci.

5

Waazanə nga Yeesu anə d'anjəra
(Luka 6.20-23)

¹ Makə nee Yeesu ka dabaala lanə, wata ca ndərəgi aanə d'anjəra, ca ndzaanə dasə. Lyawarənaakii a əntsahə aabiikii. ² Ca 'watəgi dzəgunənə ka tii, ənki ci,

³ "Tə'i barəkaanə ashii ənjitə shii oo'i, tyalakinə nə tii akəŋwacii Əntan̄fə.

Ma təya, ka tii də ŋwanjuunə nga dagyə.

⁴ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ka mabətəsəka, acii ka puutəpaanə nə Əntan̄fə tə tii.

⁵ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə banee ka nətii akəŋwacii ənja,

acii tii na upaa sətə bii Əntan̄fə viinə.

⁶ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca moo ka shaŋə tə slənə sətə ci Əntan̄fə a moo ənjə a slənə.

Acii ma təya, ka viinə nə Əntan̄fə ka tii baawəda nga da slənəkii makə sətə mwayi tii.

⁷ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca nəhə təgunuunə nga hara ənja.

Acii tii maa, ka nəhənə nə Əntan̄fə təgunuunatii.

⁸ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə d'ii ədzəmətii malaabakii.

Acii kadə nə təya nee ka Əntan̄fə.

⁹ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca slənə sətə ca kira jamənə aahada ənja.

Acii ka 'wanə nə Əntan̄fə tə tii manjeevənaakii.

¹⁰ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ci ənjə a cibə də tii putə nga slənə sətə ci Əntan̄fə a moo.

Acii ka tii də ŋwanjuunə nga dagyə.

¹¹ Tə'i barəkaanə ashuunə, madfa dzaanii ənji tuunə, ənjə a cibə duunə, ənjə a jaarakə kama kama aashuunə putə nga nə'unə goonə tə nyi. ¹² Damə manjushinə ka shaŋə, acii

* **4:25** 4.25 Ma Dikapooli, makə bana, Vəranəniə pu'u. **5:1** 5.1-7.29 Luka 6.20-49. **5:1** 5.1 4.8; 14.23; 15.29; 17.1; 28.16. **5:3** 5.3 Isaa. 57.15; 61.1. **5:4** 5.4 Jab. 126.5. **5:5** 5.5 Jab. 37.11. **5:7** 5.7 18.33; Yak. 2.13. **5:8** 5.8 Jab. 24.3-5. **5:9** 5.9 Ibər. 12.14. **5:10** 5.10 1 Piita 3.14. **5:11** 5.11 10.22; Luka 6.22.

tə'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə. Ha'ə makə ətsə nji ənjə a cibə də anabinyinə ŋga ŋukə.”

Makə zhatanə da bərənə nə ndzaanə ŋga ənji nə'unə
(Mar. 9.50; Luka 14.34-35)

¹³ “Ma una, makə zhatanə nuunə ka patənə ŋga ənji shiŋkinə. Amma, madə kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə ŋjamə ŋjamə ma'ə. Pooshi nafaakii ma'ə, madaamə pukəginə aa panə, ənjə a wiigi anakii də səda.

¹⁴ “Ma una, unə nə bərənə ka *duuniya. Ma vəraatə ghənyi ənji anə dāŋgəra, pooshi ka umbənə shaŋə. ¹⁵ Pooshi əndə ca təzəvə gunə ka garəkuwa, ca umbətə də kəŋwa. Amma ka madzəgamə ha dzakəpaanəkii, hatə ca bərə taa dama patə asəkə ya. ¹⁶ Ha'ə makə ətsə əsə, wa bərənə goonə a bərə taa ka wu patə, kaa təya shii nee ka ŋunyi slənə goonə, təya dəla də Dəsənuunə ətə dadagyə.

*Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə *bariya*

¹⁷ “Goonə nəhə noonə makə ma shinaaki, ka uulagi bariya ŋga Muusa da dzəgunənə ŋga anabinyinə shi nyi. Aa'a, poosha. Mashimə nyi ka uulaginə. Ma shi nyi, ka mbu'utəginə də dzəgunənətii, kaa ca ndzaa tantanyinə.

¹⁸ Tantanyinə cii kya ba koonə: taa uushi pirihu gi'u, pooshi ka dzəginə agi bariya ca'ə ka saa'itə nə duuniya a uudə, see madə mbu'utəgi əntaŋfə də aniyaakii patə.

¹⁹ Acii ha'ə, taa wu bwasee ka nə'u bariya taa ətə palee də uundzuundzuunə maa, ha'ə ca dzəgunə ka ənji kaa təya dā makə naakii əsə, moodəba'a ndzaanəkii agi ŋwanjuunə ŋga dagyə. Amma taa wu patə nə'utə makə sətə bii bariya, ca dzəgunə ka ənji kaa təya nə'utə makə naakii, gawə ndzaanəkii agi ŋwanjuunə ŋga dagyə. ²⁰ Acii wanyinə ca ba koonə: ma slənə goonə ətə ci əntaŋfə a moo ənjə a slənə, madə mapaleemə ka slənə ŋga maliminə da ka ŋga *Farisanyinə, pooshi unə ka upaa dəməgərənə aagi ŋwanjuunə ŋga dagyə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə bəzə səka

²¹ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo'i: ‘Ga ha bələ hiinə. Taa wu bəli əndə, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə.’ ²² Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu patə bəzhi səkə aashi əndə nə'unə makə ci, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Taa wu patə dzaanii

5:12 5.12 2 Haba. 36.16; Mat. 23.30; Luka 6.23; Slənə 7.52; Ibər. 11.32-38; Yak.5.10. **5:13** 5.13 Mar. 9.50. **5:15** 5.15 Mar. 4.21; Luka 8.16. **5:16** 5.16 Af. 5.8; Fil. 2.15; 1 Piita 2.12. **5:17** 5.17 3.15; 7.12; 22.40; Rooma 3.31. **5:18** 5.18-19 Yak. 2.10. **5:21** 5.21 Shig. 20.13; Leew. 24.17.

tə əndə nə'unə makə ci, əŋki ci ka ci: madəəkə ənda, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii madiigərə gayinə. Taa wu patə əsə dzaanii tə əndə nə'unə makə ci, əŋki ci ka ci: mazabə ənda nə hə! kə dīi bahə kanə tə ci aagi gunə.

²³ Acii ha'ə, taa ka ha ŋga də sataka nə hə ka vii satakaaku ka Əntaŋfə, mada kə buurətə hə oo'i, kə bəzee hə ka səkə ŋga ndzəkəŋu, ²⁴ ma dəanəkwa, bwasee ka satakaaku davə gatə, ha palə, ha dzə ka naranə da ndzəkəŋu zəku'i, taabu'u nii kwa ənə ka vii satakaaku ka Əntaŋfə. ²⁵ Mada kə wulii əndə tə hə akəŋwacii gəŋwanə, aluu hadatəginə da ci pii pii taabu'u mbu'unuunə aakəŋwacii gəŋwanə. Acii mada kə mbu'yuunə aakəŋwacii gəŋwanə, ka viinə nə ci tə hə aacii əndə la gəŋwanə, əndə la gəŋwanəkii a vii tə hə aacii soojiinə, təya dzə ka pa'əginə tə hə a furəshina.

²⁶ Tantanyinə cii kya ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see mada ki'igi hə patənə ŋga kwabatə lii ənji ka hə."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə aləhiinə

²⁷ "Kə fii unə ənjə a ba 'Ga ha aləhiinə'. ²⁸ Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu ca tsaamə minə ətə əntaa naakii ŋga mwamwa'inə, kə baa ci də ki ətsə asəkə ədzəməkii. ²⁹ Acii ha'ə, mada ginəku ŋga ciizəmanə ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi. Gədfə əndə'i purəjanə ŋga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi gunə. ³⁰ Mada ciizəmakū ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gədfə əndə'i purəjanə ŋga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi gunə."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə lakəgi minə

(*Mat. 19.9; Mar. 10.11-12; Luka 16.18*)

³¹ "Agi banə nə ənji daga ŋukə, 'Taa wu lakəgi minaakii, wa ca vii ka ki manaahə ləkələkətə ŋga kaginə də ki.'

³² Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: tada wu lakəgi minaakii, mada əntaa agyanə aləhiinə, kə kavə ci tə ki ka aləhiinə ətsa, mada kə ŋgirə ki əndə'i ŋgura. Ma ŋgurətə ŋgirə tə ki əsə, kə ali ci hiinə ətsa."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə jid'ənə

³³ "Kə fii unə əsə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo'i, 'Ga ha əbipaa aləkawalaaku. Amma dawə sətə dīi hə aləkawalə akəŋwacii Slandanəku ŋga dəanə'. ³⁴ Amma, ma nyi,

5:22 5.22 1 Yooh. 3.15. **5:24** 5.24 6.14-15. **5:25** 5.25-26 Luka 12.58-59.

5:26 5.26 18.34. **5:27** 5.27 Shig. 20.14. **5:28** 5.28 Ayb. 31.1; 2 Piita

2.14. **5:29** 5.29-30 18.8-9; Mar. 9.43-47. **5:31** 5.31 Dzək. 24.1; Mat. 19.7;

Mar. 10.3-4. **5:32** 5.32 19.9; Mar. 10.11-12; 1 Koor. 7.10-11. **5:33** 5.33-37

23.16-22; Yak. 5.12. **5:33** 5.33 Leew. 19.12; Baan. 30.3.

wanyinə ca ba koonə, goona 'wa ləmə ŋga Slandanə shaŋə, una dā aləkawala. Goona jidə də dadagyə, acii ci nə dөгөлə *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. ³⁵ Tada də hanyinə əsə, goona jidə, acii ci nə ha ŋga əji sədəkii. Tada də Urusaliima əsə, goona jidə, acii vəranə ŋga Əntaŋfə ətsa. Ci nə maduunə Nwanwa. ³⁶ Goona jidə taa də nuunə əsə, acii pooshi unə ka mbee ka dəvətə tada shiŋkinə rəŋwə ŋga ənduudā taa əndə dəŋwa. ³⁷ Ma dānuuna, bamə 'awa' taa 'aa'aa'ə' tanə. Tada mi shigi da moonə ma'ə, dacii *Seetanə shigi."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə ki'itənə
(Luka 6.29-30)

³⁸ "Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, 'Mada kə jikwagi əndə'i əndə ginə ŋga əndə'i ənda, ginəkii jikwaginə ənji naakii əsə. Mada kə kurinagi əndə'i əndə linyinə ŋga əndə'i ənda, linyinəkii kurinaginə ənji naakii əsə'.

³⁹ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: mada kə bəzee əndə'i əndə ka səkəku, ga ha ki'i naaku. Mada kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku ŋga ciizəmanə, zhi'wee ka ci ka hwahwaamə ŋga madzəna əsə. ⁴⁰ Mada kə kirə əndə tə hə aakəŋwacii gəŋwanə, kaa ca shii ləwutə də kəjeerənaaku, bwasee ka ci, ca ŋgərə baləwaaku əsə.

⁴¹ Mada kə kavə əndə'i əndə tə hə tyasə ka kərə ka ci əndə'i uushi ŋga kiloomeeta rəŋwə, kərəwə ka ci ŋga kiloomeeta bəra'i. ⁴² Mada kə kədii əndə uushi aciiku, vii ka ci səkii. Mada kə shi əndə aabiiku ka ndzəma, ndzəmuu ka ci."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə uudənə tə ənji daawaanə
(Luka 6.27-28,32-36)

⁴³ "Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, 'Uuduu tə əndətə abiiku, ha kaaree ka ənji daawaanaaku'. ⁴⁴ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: uudəmə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, una dā də'wa ka ənjitə ca cibə duunə. * ⁴⁵ Mada kə dīi unə ha'ə, ka ndzaanə nuunə ka manjeevənə ŋga Dəsənuunə dadagyə. Acii ma dātə ci uusəraakii, kaa ca bərə ka bwaya ənji da ŋunyi ənji patə ka ciinə rəŋwə. Ca ndzəmə vənə ka ənjitə ca slənə bwaya sləna da ənjitə ca slənə ŋunyi slənə patə. ⁴⁶ Mada wata tə ənjitə ca uudə tuunə cuuna uudə tanə, pooshi unə ka upaa shikwa dadagyə. Taa ənji luu tsəkə maa, agi dānə nə tii ha'ə makə ətsa. ⁴⁷ Mada wata ka guviinuunə cuuna wabə, pooshi unə

5:34 5.34-35 Isaa. 66.1; Slənə 7.49. **5:35** 5.35 Jab. 48.3. **5:37** 5.37 2 Koor. 1.17-19. **5:38** 5.38 Shig. 21.24. **5:39** 5.39 Rooma 12.17. **5:40** 5.40 1 Koor. 6.7; Ibər. 10.34. **5:43** 5.43 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Mar. 12.31; Luka 10.27.

* **5:44** 5.44 Shig. 23.4-5; Rooma 12.20; 1 Piita 2.20-23; də'wa: Luka 6.28; 23.34; Slənə 7.60; Rooma 12.14; 1 Koor. 4.12; 1 Piita 3.9. **5:45** 5.45 Af. 5.1.

slənyi uushi palee ka ŋga hara ənji, acii taa ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə maa, agi dʌnə nə tii ha'ə makə ətsa. ⁴⁸ See a ndzaa unə ka ənjitə yadə idəpaa uushi ashitii, makə sətə dʌi Dəsənuunə ətə dadagyə yadə idəpaa uushi ashikii."

6

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə vii sataka

¹ "Ŋgərəmə haŋkala! Ma una slənə sətə ci Əntaŋfə a moo, goona dʌ kaa ənjə a shii neenə. Madʌ ha'ə cuuna dʌ, pooshi unə ka upaa shikwa acii Dəsənuunə dadagyə. ² Acii ha'ə, ma ha vii uushi ka əndə kədiinə, ga ha baarəgi paŋgəraŋə kaa ənjə a shii neenə. Acii tə'i hara ənji ca dʌ ha'ə makə ətsə asəkə kuvə də'wanyinə da anə rəgwanyinə, kaa ənjə a shii dələnə də tii. Ma təya, də bəra'i asəkətii ci təya kərə ka Əntaŋfə. Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənjitsa, kə uugi shikwatii, pooshi ma'ə aakəŋwa. ³ Amma, ma ha vii sataka ka əndə kədiinə, vii ka ci ka rəgwatə taa ŋunyi guvaku, pa ca shii. ⁴ Maa kə dʌi hə ha'ə, ka ndzaanə nə satakaaku ma'umbəkii. Ma Duu ətə ca nee ka ma'umbə uushi əsə, ci na vii ka hə shikwa."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə dʌ də'wa (Luka 11.2-4)

⁵ "Ma una dʌ də'wa, goona dʌ makə ŋga ənjitə ca kərə ka Əntaŋfə də bəra'i asəkətii. Acii ma təya, parakə kadeesəkə ka tii nə madətənə ahada ənja, təya dʌ də'wa asəkə *kuvə də'wanyinə da ka mətikətikənə ŋga rəgwa, kaa ənjə a shii neenə ka tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəŋwa. ⁶ Amma, ma ha dʌ də'wa, dzəgərə aa kumu, ha pa'aanə makuvə ka naaku na, ha dʌ də'wa ka Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, agi neenə nə ci ka sətə cii kwa dʌ ma'umbeekii, ci na vii ka hə shikwa.

⁷ "Ma una dʌ də'wa, goona siiyitəgi də wabənə ətə pooshi nafakii, makə sətə ci ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə a dʌ. Ma nə tii ka nəhəna, ka fanə nə Əntaŋfə tə tii putə ŋga magərə də'watii. ⁸ Goona dʌ makə natii. Acii kə shii Dəsənuunə sətə cuuna moo kədiinə, unə ma'ə makədiimə aciikii. ⁹ Wiinə makə sətə dʌnuunə də'wa:

"Ya'ə Dəsəniinə ətə dagyə,
dʌwə ka taa wu patə a dəla də ləməku.

¹⁰ Dawə ŋwanuunaaku taa da patə.

Wa ənjə a dʌ sətə cii kwa moo ganə a duuniya

makə sətə ci ənjə a dfa gatə dagyə.

¹¹ Ndiin keenə zəmə ŋga ka də uusera ənshinə,

¹² ha tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə,

makə sətə ciina tyaaafagi ka ənji dfaada keenə 'waslyakəənə.

¹³ Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə,

amma luupaa tiinə acii *Seetanə.

[Aciin naaku nə ŋwanjuunə da baawəfa da djuunuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.]'

¹⁴ "Mada kə tifyagyuunə ka ənji dfaada koonə 'waslyakəənə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, ka tifyaginə nə ci koonə noonə 'waslyakəənə əsə. ¹⁵ Amma, mada pooshi unə tifyagi ka hara ənji 'waslyakəənətii, yoo, pooshi Dəsənuunə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə suumaya

¹⁶ "Ma unə agi dfa suumaya, goona bəzee ka ginuunə makə ŋga ənjitə ca kərə ka əntanfə də bəra'i asəkətii. Ka dfaatenə nə tii də natii nə rəgujibə, kaa ənjə a shii neenə oo'i, agi dfa suumaya nə tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəŋwa.

¹⁷ Amma, ma ha dfa suumaya, yibəgi ginəku, ha bəzəpaa nəku də maara, ha hadatəgi də shiŋkinaaku ŋga'ə. ¹⁸ Maa kə dfa hə ha'ə, pooshi hara ənji ka shiinə oo'i, agi dfa suumaya nə hə, madaamə Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, ci ca nee ka ma'umbee uushi, ka viinə nə ci ka hə shikwa."

Tsəkə gəna asii dagyə

(Luka 12.33-34)

¹⁹ "Goonə dzatə də gəna ka noonə nə ganə a duuniya. Ma a duuniya, ka saaweenə nə məbərə da magənaza, taa mahiirənə əsə, təya hərəma. ²⁰ Amma tsəkəmə gəna goonə gatə dagyə, hatə pooshi məbərə da magənaza ka saaweenə, pooshi mahiirənə ka hərəmanə əsə. ²¹ Aciin ma hatə dfa gənaaku, davə ndzaanə nəku sliŋə."

Ndzaanə ŋga ginə makə garəkuwa

(Luka 11.34-36)

²² "Ma ginə, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Mada jamə nə ginəku, agi məbərəha nə hə ətsa. ²³ Amma mada pooshi ginəku ndaŋə ndaŋə, agi təkunə nə hə ətsa. Aciin

6:11 6.11 6.24-34. **6:12** 6.12 6.15. **6:13** 6.13 10.16-25; 24.3-28; Yak. 1.12-15; Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3; 2 Tim. 4.18. **6:14** 6.14-15 5.24; Luka 6.37; Af. 4.32.

6:15 6.15 18.35. **6:16** 6.16-17 Isaa. 58.5; Mat. 4.2; 9.14-15; 17.21; Mar. 2.18; 9.29; Luka 2.37; 4.2; 5.33; 18.12; Slənə 13.2-3; 14.23; 2 Koor. 6.5; 11.27. **6:19**

6.19 Yak. 5.2-3. **6:20** 6.20 19.21; Mar. 10.21; Luka 12.33.

ha'e, madfa ma b'eræetæ ashiku, wata tækunæ tanæ, iitæ sanjæ ndzaanækii dæ tæku tækuuna?"

Paslænæ tæ ðntanfæ taa tæ gæna
(Luka 16.13; 12.22-31)

24 "Pooshi mava ca mbee ka slænætænæ ka slanjiinæ bæra'i. Ka kaareenæ næ ci ka ændæ'i ændæ, ca uudæ tæ ændæ'i ænda. Ka gafeenæ næ ci ka ændæ'i ændæ, ca ushapaa tæ ændæ'i ænda. Pooshi rægwa nga paslænæ tæ ðntanfæ, unæ kæ kavæ nuunæ ka alæ gæna.

25 "Aciikii, wanyinæ ka banæ koonæ, goona buuræ sætæ cuuna kavæ aa moonæ taa sætæ cuuna sa koonæ gæræ dæ æpinæ; taa sætæ cuuna umbæe dæ purækinæ æsæ, goona buuræ. Mapaleemæ æpinæ ka zømæ dæ mæghærævænæ kwa? Anii mapaleemæ shishinæ ka kæjeeræna? 26 Tsaamæmæ æginyinæ: pooshi ratii, paa tii ka slænæ cifanæ, pooshi dæbwatii æsæ. Amma Dæsænuunæ ætæ dadagyæ ca adævæ ka tii. Mapaleemuunæ ka æginyinæ dæ mæghærævænæ kwa?

27 Wu sanjæ agyuunæ ca mbee ka tsakævæ gærænæ nga æpinaakii taa gi'u putæ nga buuræ uushi'inaakæya? 28 Mi sanjæ cuuna buuræ haala nga kæjeeræna? Tsaamæmæ makæ sætæ ci gudæzænyinæ a gæræ dæ bilæ: pooshi tii ka slænænæ, pooshi tii ka dætæ kæjeerænæ ka shishinætii æsæ. 29 Amma, wanyinæ ka banæ koonæ: taa nwanjwæ Sulayimaanu da patænæ nga mæghærævænænaakii maa, makamæ ci dagwa kæjeerænæ makæ gudæzænyinæ dæ bilæ. 30 Kæ kavæ ðntanfæ kæjeerænæ ka kuzhinyinæ ænæ ænshinæ una nee, ma dooræ, ænjæ a ætsagi. Sakwa unæ dïi, paa ci agi vii koonæ kæjeerænæ kwa? Una! Gi'u næ gi'inæ goonæ tæ ðntanfæ!

31 "Aci ha'e, goona ænvutæ noonæ næ dæ buuræ sæ nga adænæ, taa sæ nga sanæ, taa kæjeerænæ. 32 Aci ma uushi'iitæ patæ, ænjitæ mashiimæ tæ ðntanfæ ca ka hanjalatii davæ. Ma Dæsænuunæ ætæ dadagyæ, kæ shii ci oo'i, nga'æ koonæ næ patænæ nga uushi'iitsa. 33 Amma, ma nga tækænwanæ, kavæmæ nuunæ tanæ ka nwanjuunæ nga ðntanfæ, una dæ patænæ nga sætæ mwayi ci. Maa kæ dïi unæ ha'e, ma hara uushi'iitæ patæ ma'æ, ka tsakæænænæ næ ci koonæ. 34 Aci ha'e, goona buuræ uushi'inæ nga dooræ. Aci ma dooræ, tæ'i uushi'inæ pamæ nga buurænæ. Wa mabuurænæ nga uusæra rænjanwæ a ndzaanæ anæ naakii uura, goona tsækæ aamakii."

7

Dzəgunənə agyanə lagi gəḡwanə agyanə hara ənja
(Luka 6.37-38,41-42)

¹ “Goonə lagi gəḡwanə agyanə hara ənja, acii ga Əntanƒə a lagi gəḡwanə agyanuunə noonə əsə. ² Acii ma ca, ka ləginə nə ci agyanuunə makə sətə lagyuunə agyanə hara ənji noonə. Də kənjutə gəlatuunə ka ənja, də ci nə ənjə a gəla koonə noonə əsə. ³ Ka mi saḡə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəḡu, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴ Iitə saḡə mbeenəku ka banə ka ndzəkəḡu oo'i: ‘Taku kaa nya ḡgərəgi ka hə kada agiku’, yoo, wahənə da rintə agiku naakwa? ⁵ Hə əndə kərənə ka Əntanƒə də bəra'i! Ma ɗanəkwa, ḡgərəgi rintətə agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ḡgiragi uundzə kada agi ndzəkəḡu.

⁶ “Goonə vii sətə malaabakii ka ədiinə, acii ga təya ənə ka laakətənə tuunə. Goonə kagi gəna goonə akəḡwacii dagəliinə, acii ga təya mama'əgi.”

Kədiimə, aləmə, dzamə makuva
(Luka 11.9-13)

⁷ “Kədiimə, ka viinə nə ənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koonə makuva. ⁸ Acii taa wu patə kədii, ka viinə nə Əntanƒə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə. ⁹ ḡgutə əndə saḡə ahadoonə ca ḡgərə faara, ca vii ka uuzənaakii maɗa ləguyi ci buroodya? ¹⁰ Anii ka ḡgərənə nə ci rəhunə, ca vii ka ci, maɗa ləguyi ci hərəfina? Pooshi. ¹¹ Taa unə məḡgərəkikinyinə maa, kə shii unə vii ḡnyu uushi'inə ka manjeevənə goonə. Sakwa Dəsənuunə ətə dagyə ɗii, kə palee ci də vii ḡnyu uushi'inə ka ənjitə kədii aciikii. ¹² Ma patənə ḡga sətə cuuna moo ənjə a ɗa koonə, ɗamə ka tii ha'ə. Acii ci nə ginə ḡga *bariya da dzəgunənə ḡga anabinyinə.”

Matya'u rəgwa
(Luka 13.24)

¹³ “ḡgərəmə matya'u rəgwa, acii ma mabwanə rəgwa, aagi gunə ca dzə. ḡgufə nə dzənə davə a rəgwa, laḡə əsə nə ənji dzənə davə a rəgwa. ¹⁴ Amma, ma rəgwa ḡga upaa əpinə, tya'u ka shaḡə, dzawə nə dzənə davə a rəgwa. Ma ənjitə ca nə'u rəgwakii əsə, gi'u nə tii.”

7:1 7.1 Yak. 4.11-12; 1 Koor. 4.5. **7:2** 7.2 Mar. 4.24; Rooma 2.1; 14.10-12.
7:7 7.7 Irim. 29.12-14; Mat. 18.19; 21.22; Mar. 11.24; Yooh. 14.13-14; 15.7; 16.24; Yak. 1.5; 1 Yooh. 5.14-15. **7:11** 7.11 Yak. 1.17. **7:12** 7.12 5.17; Rooma 13.8-10; Gal. 5.14. **7:14** 7.14 Slənə 14.22.

Ənfwə da pawaakii
(Luka 6.43-44)

¹⁵ “Nəhəmə noonə nə acii majirakinə nga anabinyinə: ma ci təya shi aabii unə, makə sətə ci furətsoofanyinə a geegi ka natii nə makə bagiinə, təya dzəgərə aagitii ka tsəbənə tə tii. ¹⁶ Ka shiinə nuunə tə tii dagi slənatii. Pooshi ənji ka slirəba pawə nga papawə a ənfwə dəhə uufa. Pooshi ənji ka slirəba pawə nga uudəvə a ənfwə kaaya əsə. ¹⁷ Maa nyunyikii nə ənfwə, nyunyikii poonəkii. Amma, mada bwayakii nə ənfwə, bwayakii poonəkii. ¹⁸ Pooshi nyunyi ənfwə ka poonə bwayakii. Ha'ə əsə, pooshi bwaya ənfwə ka poonə nyunyikii. ¹⁹ Taa ngutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə nyunyikii, ka cisləginə nə ənji hisə, ənjə a kagərə aagi gunə. ²⁰ Də ha'ə, ka shiinə nuunə majirakinə nga anabinyinə dagi sətə cii təya slənə.”

Wabənə nga Yeesu oo'i, “Mashiimə nyi tuunə”
(Luka 13.25-27)

²¹ “A shii unə, əntaa patənə nga ənjitə ca ba ka nyi “Ya'ə Slandana, Slandana' nə upaa dzənə aagi nywanjuunə nga dagyə, amma see ənjitə ca slənə sətə ci Daadə ətə dagyə a moo təya slənə. ²² Mada kə mbu'ya uusəra nga də gərywanə, ənji lajə na ba ka nyi: ‘Slandana, Slandana, kə waazii inə wabənə nga Əntarjə də ləməku. Də ləməku əsə lyaakagiinə ginaajinyinə lajə, ina də sə nga hurəshishinə lajə əsə.’ ²³ Wata ma nii kya ba ka tii: ‘Paa nyi sha shii tuunə, dzəgimə abiiki, məza ənja!’ ”

Misaali də ənji ghənə yi bəra'i
(Luka 6.47-49)

²⁴ “Də ha'ə taa wu patə fii wabəənaaki, ca nə'utə, kə ndzaa ci makə macicirə ənda ətə ghənyi yaakii anə pasla. ²⁵ Kə njimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə mədfə də ngeerənə anə yikii. Amma pooshi uulii, acii agyanə pasla ghənyi ənji. ²⁶ Amma taa wu patə nə əndə fii wabəənaaki, amma, manə'utəmə ci, kə ndzaa ci makə maba nga ənda ətə ghənyi yaakii anə mandzənə. ²⁷ Kə njimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə mədfə də ngeerənə anə yikii. Wata ghəbə, ca uulagi, ma'inə a taasəənə, ca vyavinəgi dza'ə.”

Baawəda nga Yeesu

7:15 7.15 Dzək. 13.2-4; Mat. 24.11,24; Slənə 20.29; 2 Koor. 11.13-15; 2 Piita 2.1; 1 Yooh. 4.1. **7:16** 7.16-18 12.33. **7:16** 7.16 Yak. 3.12. **7:17** 7.17 Gal. 5.19-23. **7:19** 7.19 3.10; Luka 3.9; Yooh. 15.2,6. **7:21** 7.21 6.10; 7.24-27; 21.28-31; Rooma 2.13; Yak. 1.22-25; 2.14-26. **7:23** 7.23 25.12; 2 Tim. 2.19. **7:24** 7.24-27 7.21.

²⁸ Makə uudəpaa Yeesu baaba uushi'iitsa, ənji patə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə nə makə sətə cii kəya dzəgunə ka tii. ²⁹ Acii də shiinaakii saakii jigunyi ci ka tii, əntaa makə sətə ci maliminatii a dzəgunə ka tii.

8

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə uyikuzəna
(Mar. 1.40-45; Luka 5.12-16)

¹ Makə jimagerə Yeesu anə dāŋgəra, dabaala a dzə də nə'unə tə ci. ² Wata əndə uyikuzənə a shi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, "Slandana, maɗa ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii." ³ Wata Yeesu a tədapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbədūu." Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashī əndəta. ⁴ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Fatə ŋga'ə, kaa nya ba ka hə: Ga ha bapaa ka əndə sətə dīi shaŋə. Amma, ma dānəkwa, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha da sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi."

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də lawarə ŋga gawə ŋga soojiinə
(Luka 7.1-10)

⁵ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə vəranə ŋga Kafarənahumə, wata gawə ŋga soojiinə ŋga ənji Rooma a əntsahə aabiikii, soojatə a kədii tsakənə tə ci, ⁶ əŋki ci, "Slandana, tə'i lawaraaki gwakə asii. Paa ci ka mbee ka wiinə acii agi dānə nə bwanea tə ci laŋə laŋə." ⁷ Yeesu a ba ka ci, "Ka dzənə nə nyi ka mbədəpaanə də ci." ⁸ Wata gawə ŋga soojiitə a ba ka Yeesu, əŋki ci, "Slandana, mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. Amma, maɗa wabi hə rəŋwə dyaŋə, ka mbədənə nə lawaraaki. ⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii kya da ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: Duu aa hatə! wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə: Shiwa! ca shi. Nya ba ka mavaaki: Slənuu sətə ha'ə! ca slənətə ha'ə."

¹⁰ Makə fii Yeesu wabəətsa, kə dīi ka ci ka sə ŋga hurəshishinə. Wata ca ba ka ənjitə ca nə'u tə ci, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə ŋga əndəna. ¹¹ Wanyinə ka banə koonə, tə'i hara slikərənə laŋə na ma'ya da tsaanwə i da waka, təya dzə ka ndzaanə dasə ka hakii tii da i Ibərahiima, Isiyaaku da i Yakubu, təya zəmə əndzanə

7:28 7.28-29 Mar. 1.22; Luka 4.32. 7:28 7.28 11.1; 13.53; 19.1; 26.1; Luka 7.1.

8:4 8.4 Leew. 14.2-32; Mat. 12.16; Mar. 7.36; Luka 17.14.

ka hakii agi nwanjuunə n̄ga dagyə. ¹² Amma, ma ənjitə dəbee ka tii nə nwanjuunəkii, ka əjiginə nə ənji tə tii aagi təkunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii.” ¹³ Wata ənki Yeesu ka nwanjwə n̄ga soojiita, “Duu saaku aasii. Ma sətə vii hə goon̄ga, ka d̄fanə nə ənji ka hə.” Wata kə mbə'i lawarə n̄ga soojatə agi saa'ita.

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də ənji bwanea lajə
(Mar. 1.29-34; Luka 4.38-41)

¹⁴ Yoo, Yeesu a dzə aa ha Piita aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu n̄ga Piita minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u.

¹⁵ Makə nee ci ka ki ha'ə, wata ca təbətə ciinətə. Wata iza'unə n̄ga shishinətə a əpigii. Miitə a madətə, kya gwanjə ka d̄a ka ci zəma.

¹⁶ Ma ətsə kulagərənə n̄ga uusəra, kə kyaara ənji ka Yeesu ənji ginaaji lajə. Ca lyaakagi ginaajinyinə də wabənə tanə, ca mbədəpaa də hara ənji bwanea patə. ¹⁷ Ma d̄ii ha'ə, kaa sətə b̄ii *anabi Isaaya a ndzaa ka tantanyinə ətə b̄ii ca, “Ci də naakii nə n̄gərəgi ghatə ndzaanə gaamə jamə, ca luupaa taamə acii bwaneanyinə gaamə.”

Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu
(Luka 9.57-62)

¹⁸ Makə nee Yeesu ka lajənə n̄ga dabaala abiikii, wata ca ba ka lyawarənaakii, “Tanjəgyaamə aa tanjəgi uunəva.”

¹⁹ Wata əndə'i maləmə a əntsahətə aabiikii, ca ba ka ci, “Maləma, taa aama gi hə patə ka nə'unə nə nyi tə hə.”

²⁰ Yeesu a ba ka ci, “Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, *Uuzənə n̄ga ənda, pooshi haaki bahə n̄ga kapaa tanjalaki davə.”

²¹ Wata əndə'i əndə nə'unə tə ci a ba ka ci, “Slandana, taku kaa nya dzə ka n̄gədəgi tə daadə zəku'i.” ²² Yeesu a ba ka ci, “Nyi'wawə tə nyi. Wa maməətə ənjə a n̄gədə maməətə ənjatii.”

Dədəkənə n̄ga mandalə məda
(Mar. 4.35-41; Luka 8.22-25)

²³ Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, lyawarənaakii a ndərəvə atsakii. ²⁴ Pii wata mandalə mədə a ndzanə kyanə anə uunəva də n̄geerənə, gi'u mbərə'i kaa kumbawalə a lipəgərə saakii. Amma, ma Yeesu, ka n̄junyənə nə ci saakii. ²⁵ Wata lyawarənaakii a əntsahətə aabiikii, təya madəe ka ci, ənki tii ka ci, “'Ya'ə Slandana, luupaa taamə! Wanaamə ka zanə!” ²⁶ Wata

ca ba ka tii, "Aci mi ngwalyuunə ha'ə kwa? Matəkii nə vii goonḡa goonə!" Wata ca madətə, ca la nguruunə ka mədəta da ka ma'iita. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə. ²⁷ Tii patə, kə dīi ka tii ka sə nḡa hurəshishinə. Təya ba ahadatii: "Tsarə nḡa nḡutə əndə ənə kwa? Taa mədə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci."

Mbədəpaanə nḡa Yeesu də ənji ginaaji bəra'i
(Mar. 5.1-20; Luka 8.26-39)

²⁸ Yoo, kə mbu'i Yeesu aanə hanyinə nḡa Gadara atanəgi uunəva. Wata ənji bəra'i a shigi ahada gu'u ənja, ənji ginaaji nə tii. Pooshi ənji ka wiinə davə a rəḡwa, acii sə nḡa nḡwalənə nə tii ka shaḡə. Təya lapaa tə Yeesu, ²⁹ pii wata təya wagi vurənə, əḡki tii, "'Ya'ə *Uuzənə nḡa Əntaḡfə, mi cii kwa alə aashiinə kwa? Kə shi hə ka cibənə diinə zəku'i, taabu'u mbu'yanə saa'i kwa?"

³⁰ Ma davə kədəhə gi'u, tə'i ḡəranə nḡa dagəliinə ca zəmə. ³¹ Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, təya ba, "Madə kə lakəgi hə tiinə, bwasee keenə, ina dzəḡərə aashi dagəliita." ³² Əḡki Yeesu ka tii, "Paləmə!" Wata təya shigi aashi ənjita, təya palə, təya dzəḡərə aashi dagəliita. Patənə nḡa dagəliinəkii, təya huyi, təya kwaalagərə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə. ³³ Wata magəriinə a huyi aasəkə vəranə, təya dzə ka ba patənə nḡa sətə slənyi da sətə dīi tə ənji ginaajita. ³⁴ Pii wata patənə nḡa vəranəkii, kə shigi tii ka ḡuḡunə da Yeesu. Makə nee tii ka ci, wata təya kədii aciikii kaa ca madəgi ka tii anə hanyinatii.

9

Mbədəpaanə nḡa Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mar. 2.1-12; Luka 5.17-26)

¹ Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca taḡəgi uunəva, ca ənə saakii aa hakii aa vəra. ² Hara ənjə a kira ka ci əndə'i mahurəməsə əndə pərəbə asəkə ədzaakii. Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndəta, "Uuzənaaki, tsakuu dā ḡazhi'waanə! Kə upaa hə tifyaginə nḡa 'waslyakəənaaku." ³ Makə fii *maliminə nḡa bariya ha'ə, wata təya ndzanə waḡənə agi hiimatii, təya ba, "Ma əndətsa, kə geegi ci ka naakii nə makə Əntaḡfə."

⁴ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya hiima a ədzəmətii patə. Əḡki ci ka tii, "Ka mi də tsarə nḡa bwaya hiimatə a ədzəmuunə ha'ə kwa? ⁵ Nḡutə palee də nḡufənə saḡa? Ḡədə banə ka ci oo'i, kə upaa hə tifyaginə nḡa 'waslyakəənaaku nii, anii ḡədə banə ka ci, madūu, wiiwa?"

⁶ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə nga ənda, tə'i nyi da baawəfa nga tifyagi 'waslyakəənə nga ənji ganə a duuniya." Wata Yeesu a ba ka mahurəməsə əndəta, "Madətə, ngəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii."
⁷ Əndətə a madətə, ca palə saakii aasii. ⁸ Makə nee ənji ha'ə, kə ngwali tii, wata təya dəla də Əntanjə putə nga vii tsarə nga baawədfatsə ka ənja.

*'Wanə nga Yeesu tə Mata
 (Mar. 2.13-17; Luka 5.27-32)*

⁹ Yoo, Yeesu a madə, ca palə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə dīi ləməkii Mata, ci dasə asəkə kuvə nga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." Wata hatsə Mata a madətə, ca nə'u tə ci.

¹⁰ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Mata aasii. Ma ca zəmə, kə shi hara ənji luu tsəkə lanə da hara ma'waslyakə ənji lanə, təya ndzaa ka hakii tii da i Yeesu da lyawarənaakii ka zəmənə. ¹¹ Neenə nga *Farisanyinə ha'ə, wata təya ləgwa ama *lyawarənə nga Yeesu, əŋki tii, "Mi sanə dīi ci maləmə goonə a zəmə da ənji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənji əsa?" ¹² Asee, kə fii Yeesu təya ba ha'ə. Wata əŋki ci ka tii, "Pooshi mandandənə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. ¹³ See a shii unə taa mi ci malaaba ləkaləkətə a moo banə zəku'i ətə bii Əntanjə tuu'ina, 'Nəhə təgunuunə nga ənji mwayi nyi, əntaa dā ka nyi sataka də daba.' Acii ha'ə, ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii."

*Ləgwanə agyanə suumaya
 (Mar. 2.18-22; Luka 5.33-39)*

¹⁴ Ma daba'əkii, kə shi *lyawarənə nga Yoohana aabii Yeesu, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Ya makə agi dfanə niinə suumaya, inə da i Farisanyinə, mi sanə dīi pooshi lyawarənaaku ka dā suumaya?" ¹⁵ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i guviinə nga dagwa madfanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, madfa kə gi tii ka luu madfanəkəya, ka ndzaanə nə tii də məbəzəsəkə abii dagwa madfanə kwa? Pooshi! Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ənjə a ngərəgi dagwa madfanə abitii, saa'ikii nə təya dā suumaya.

9:6 9.6 Yooh. 5.36. **9:9** 9.9 8.21-22. **9:10** 9.10 11.19; Mar. 2.15; Luka 5.29; 7.34; 15.1-2; 19.7. **9:13** 9.13 Hoos. 6.6; Mat. 12.7; Luka 19.10. **9:14** 9.14 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34. **9:15** 9.15 22.2; 25.10; Yooh. 2.1-12; 3.29; Səniinə 19.7.

16 “Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kurakii, acii ka mushataginə nə iirə kəjeerənə saakii, ca bwasee ka kurakii, ca tsakə dənə bwanə.

17 “Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Madə kə dīi ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə ŋga ma'i inaba. Wata inaba a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə. Amma aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inaba, təya ndzaa satii mbərə mbərə.”

Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə ŋga Yeesu

(Mar. 5.21-43; Luka 8.40-56)

18 Ma Yeesu agi wabənə ka ənja, wata əndə'i gawə ŋga *Yahudiinə a shi aabiikii, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca ba ka ci, “Kə əntəgi uuzənaaki əndzə'i, amma, shiwa kwadzaanwə, kaa ha dzə ka kavə ciinə agyanətə, kya ənə ka upaa əpinə.” 19 Makə fii Yeesu ha'ə, wata ca madətə, ca nə'u tə ci. Lyawarənaakii a palə atsakii.

20 Ma dava, tə'i əndə'i minə cibee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə nja də tə ki. Wata kya əntsahətə daba'ə Yeesu, kya təbətə kəjeerənaakii, 21 kya dzə də hiimanə agi hanjalatə tuu'inə, “Madə kə təbətə nyi taa wata kəjeerənaakii, ka mbəfənə nə nyi.” 22 Wata Yeesu a zə'ugi, ca nee ka ki, ca ba ka ki, “Uuzənaaki, tsakuu də gazhi'waanə! Kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi.” Shiku ha'ə, wata kə mbə'i miita.

23 Makə mbu'i Yeesu aa ha gawəta, ca dəməgərə aa hakii aasii, ca lapaa ənji tuu wa da ənji lanə, təya ŋgəərə ma. 24 Wata ca ba, “Dəməgimə patə aa mayi! Acii əntaa əntənə əŋki uundzə rəmətsa, amma ŋunyinə cifə ki.” Wata təya ŋusəgi tə ci. 25 Amma, pii makə səbagi ənji tə dabaala aa mayi, wata Yeesu a dəməgərə aabii mantə uuzəta, ca kəsə tə ki ka ciinətə, wata hatsə kya madətə. 26 Kə huwugi habarakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbəfəpaanə ŋga Yeesu də muurəfinə bəra'i

27 Yoo, Yeesu a madə gatə, ca palə. Wata muurəfinə bəra'i a dzə də nə'unə tə ci, təya madəe ka uuratii, təya dzə də banə, “Jijinə ŋga *Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə!”

28 Makə dzəgərə Yeesu aasəkə ya, wata muurəfiitə bəra'i a dzə aabiikii, ca ba ka tii, “Kə gi'yuunə tə nyi oo'i, ka mbeenə nə nyi ka mbəfəpaanə duunə kwa?” Əŋki tii, “Awa, ka mbeenə nə hə, 'ya'ə Slandana.” 29 Wata Yeesu a təbətə

ginətii, ca ba, “Makə sətə gi'yuunə tə nyi, wa ca da ha'ə.”
³⁰ Ginətii a wunəgi. Ca dzaləpaa tə tii oo'i, ga təya bapaa habarakii taa ka wu. ³¹ Amma, makə pyalə tii satii, təya dzə ka ənsləpaa habarakii anə hanyinəkii patə.

Mbədəpaanə nga Yeesu də kadəguləma

³² Ma ənjitə a palə satii, wata hara ənjə a kira ka Yeesu əndə'i kadəguləma. Ma ca, paa ci ka mbee ka wabənə, acii tə'i ginaaji ashikii ³³ Amma Yeesu a lyakagi ginaajitə anə əndəta, pii wata əndətə a wabə. Kə dii ka sə nga hurəshishinə ka ənji patə, təya ba, “Pooshi uushi sha dii ha'ə makə ətsa anə hanyinə nga *Isərayiila shaṇə.”
³⁴ Farisanyinə a ba natii, əŋki tii, “Nṽwanṽwə nga ginaajinyinə vii ka ci baawəda nga lyaakagi də ginaajinyinə.”

Nəhənə nga Yeesu tə təgunuunə nga ənja

³⁵ Yoo, kə giigi Yeesu aasəkə patənə nga madiigərə vəranyinə da uuji vəranyinə, ca dzəgunə asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Nṽnyi Habara agyanə *nṽwanṽuunə nga əntanṽfə, ca mbədəpaa də taa nṽgutə tsarə nga bwaneanyinə. ³⁶ Makə nee ci ka dabaala, kə nyihə ci təgunuunətii, acii wata shitə nə tii ha'ə, makə bagiinə yadə magərə. Pooshi əndə tsakənə tə tii. ³⁷ Wata ca ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, “Lanṽ nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. ³⁸ Acii ha'ə, d'amə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sləkeenə ka ənji sləna, təya shi ka slənə cifanə.”

10

**Lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i*

(Mar. 3.13-19; Luka 6.12-26)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a 'waa'watə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəda nga lyaakagi də ginaajinyinə, təya mbədəpaa də taa nṽgutə tsarə nga bwaneə əsə. ² Wiinə ləmənyinə nga masləkee ənji pu'u aji bəra'i: nga 'watəginə ci nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita tii da ndzəkəŋuci waatoo Andərawəsə; i Yakubu tii da ndzəkəŋuci waatoo Yoohana, manjeevənə nga Zabadiya nə tii; ³ Filibusə da Barətalamawusə; Tooma da Mata əndə luu tsəka; Yakubu uuzənə nga Haləfa da Tadawusə; ⁴ Simoonə əndə moo dimwaanə nga hanyinaakii da Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

9:29 9.29 8.13. **9:30** 9.30 12.16; Mar. 7.36. **9:31** 9.31 Mar. 7.36. **9:32** 9.32-34 12.22-24. **9:34** 9.34 10.25; 12.24,27; Mar. 3.22; Luka 11.15,19. **9:35** 9.35 4.23. **9:36** 9.36 Baan. 27.17; Əzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 14.14; 15.32; Mar. 8.2. **10:2** 10.2-4 Yooh. 1.40-44; Slənə 1.13.

Sløkeenə nga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə
(*Mar. 6.7-13; Luka 9.1-6*)

⁵ Ma lyawariitə pu'u aji bəra'i nga Yeesu, kə sləkee ci ka tii də banə oo'i, "Goonə dzə aanə hanyinə nga harii slikərənə taa aasəkə vəranyinə nga *Samarīya. ⁶ Amma aa ha ənji *Isərayiila dzənuunə, acii makə maza bagiinə nə tii. ⁷ Dəmə ka waazanə, una ba: 'Kədəhə nə Əntənfə ka da nwanuunaakii.' ⁸ Mbədfəpaamə də ənji bwanea, una madəe ka maməətə ənja, una mbədfəpaa də ənji uyikuzəna, una laakəgi ginaajinyinə. Də zabə liwuunə, viimə də zabə əsə. ⁹ Goonə dzə da i kwaba a lipoonə. ¹⁰ Goonə dzə da i mbuurə, una dzə ka jahəngala, goonə nğərəənə əndə'i kəjeerənə, goonə nğərəənə əndə'i fiifinə, taa zala wiigi'inə, goonə nğərəvə aacii unə. Acii ma əndə sləna, kə dəbee ənjə a vii ka ci zəmaakii. ¹¹ Madə kə lapaa unə vəranə, dzəgərəmə aasəkəkii, una alə əndətə ca moo luunə tuunə, una ndzaanə gakii, see saa'itə nuuna bwasee ka vəranəkii. ¹² Tada nğutə yi gimuunə aa dəvə patə, ma banuunə nga təkənwənə: 'A ndzaa unə da jamənə.' ¹³ Madə kə liwə slanji yikii tuunə, wa ndzaanə jamə ətə bii unə a ndzaa davə asii. Amma, madə maluumə tii tuunə, yoo, nğərəənəmə jamənə goonə. ¹⁴ Madə pooshi ənji liwə tuunə taa fii wabəətə gi a moonə, shigimə sə goonə davə asii taa asəkə vəranəkii, una gwa'agi bərebərə nga hakii a səduunə. Ci na baarii oo'i, madəmə tii nğə'a. ¹⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma uusəra nga də gənwənə, kadə nə gənwənə nga ənji vəranəkii a palee ka nğə ənji *Sadooma da nğə ənji *Gwamoora də iza'unə."

*Cibətə nə *lyawarənə nga Yeesu a sa*
(*Mar. 13.9-13; Luka 21.12-17*)

¹⁶ "Fatəmə, wanyinə ka sləkeenə koonə makə sətə ci bagiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. Aciikii, see a ndzaa unə macicirəkii,* una ndzaa yadə saaweenə ka uushi'inə makə kurəkutiinə. ¹⁷ Nəhəmə noonə na, acii tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakənwacii gənwənə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. ¹⁸ Ka kərənə nə ənji tuunə aakənwacii meeminə putə nğə nə'unə goonə tə nyi. Ka danə nə ətsə ha'ə koonə shii mbee ka ba Njunyi Habara

10:5 10.5-15 Luka 10.4-12. **10:5** 10.5 Luka 10.33. **10:6** 10.6 Irim. 50.6; Mat. 15.24; Slənə 13.46. **10:7** 10.7 4.17. **10:10** 10.10 1 Koor. 9.14; 1 Tim. 5.18. **10:13** 10.13 Luka 2.14. **10:14** 10.14 Slənə 13.51. **10:15** 10.15 'Wat. 18.20; 19.1-29; Mat. 11.24. * **10:16** 10.16 Ma asəkə hara zhi'eənə, tə'i 'macicirəkii makə rəhunyinə.' Ma ahada ənji Gufə, zhiina palee də cicirənə. **10:16** 10.16 Luka 10.3. **10:17** 10.17-22 24.9-14; Mar. 13.9-13; Luka 21.12-19; Yooh. 16.1-4. **10:17** 10.17 Slənə 5.40; 2 Koor. 11.24.

ka tii da ka ənjitə əntaa Yahudiinə. ¹⁹ Madfa kə kirə tii tuunə aakəɲwacii gəɲwanə, goona ənvutə noonə nə ka buurənə agyanə makə sətə nuuna wabə taa sətə nuuna dzə ka banə ka tii. Acii madfa kə mbu'i saa'ikii, ka shiinə nuunə sətə nuuna ba. ²⁰ Acii ma sətə nuuna ba, əntaa noonə, amma daciai Ma'yanə ɲga Dəsənuunə na shi. Ci na wabə da moonə.

²¹ “Kadə nə ndzəkəɲunə a ɲgərə tə ndzəkəɲuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka d'anə nə tii ha'ə. Ha'ə d'anə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ²² Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ɲga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə. ²³ Madfa kə cibee ənji koonə asəkə əndə'i vəranə, huyimə sə goonə ka əndə'i. Acii tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi unə ka uudəpaa gəɲutəgi də vəranə ɲga *Isərayiila patə, taabu'u shinaaki, nyi *Uuzənə ɲga Ənda.

²⁴ “Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Ha'ə nə mava əsə, paa ci ka paleenə ka slandanəkii. ²⁵ Kə mbu'i ha'ə kaa lawarə a ndzaa mbərə mbərə tii da maləmaakii. Ha'ə nə mava əsə, ca ndzaa mbərə mbərə tii da slandanəkii. Madfa kə 'wii ənji tə slanda yi də Byaləzabulə, †ləmətə palee də bwaya bwayaanə 'wanə ənji də ənji yaakii.”

Goona ɲgwalə ənda (Luka 12.2-7)

²⁶ “Acii ha'ə, goona ɲgwalə ənja. Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə nə sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii. ²⁷ Ma sənə cii kya ba koonə ka təkutəkunə, bagimə ka macamə ha. Ma sətə bavə ənji koonə aa limuunə də matatahinə, baabagimə paɲgəraɲə paɲgəraɲə ka ənja. ²⁸ Goona ɲgwalə acii ənja. Acii wata tə ba shishinə mbeenə nə tii ka bələginə, amma, paa tii ka mbeenə ka bələgi əpinə. Amma ɲgwaləmə tə Əntaɲfə. Ci nə əndə da baawəda ɲga zamaginə də ba shishinə patə da əpinə agi gunə. ²⁹ Əntaa bəra'i ci ənjə a vii əginyinə ka kwaba rəɲwə kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəɲwə agitii ca əntə, yadə luuvənə ɲga Əntaɲfə Dəsənuunə. ³⁰ Taa shiɲkinə ɲga nuunə maa, mabaanakii

10:18 10.18 Slənə 24.1-26. **10:19** 10.19-20 Luka 12.11-12. **10:21** 10.21 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **10:22** 10.22 5.11; Yooh. 15.18. **10:23** 10.23 16.28; Slənə 8.1. **10:24** 10.24-25 Luka 6.40; Yooh. 13.16; 15.20. † **10:25** 10.25 Ma Byaləzabulə, əndə'i ləmə ɲga *Seetanə. **10:25** 10.25 9.34. **10:26** 10.26 Mar. 4.22; Luka 8.17. **10:28** 10.28 Ibər. 10.31.

patə acii Əntanƒə. ³¹ Acii ha'ə, goona ƒƒwalə, kə palee unə ka əginyinə patə də məghərəvənə.”

Seedanə tə Yeesu
(Luka 12.8-9)

³² “Madfa kə bagi əndə paƒƒəraƒə akəƒwacii ənji oo'i, naaki nə ci, nyi maa, ka banə nə nyi paƒƒəraƒə akəƒwacii Daadə dadagyə oo'i, naaki nə ci. ³³ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəƒwacii ənja, nyi maa, ka kaareenə nə nyi ka ci akəƒwacii Daadə dadagyə.”

Kira təkəshinə ƒƒa Yeesu aagi duuniya
(Luka 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ “Goona nəhə noonə makə jamənə shi nyi ka kiranə aasəkə duuniya. Aa'a, əntaa jamənə kira nyi, panə kira nyi. ³⁵ Ma shi nyi, ka mbəzeenə ka uuji ƒƒuyirənə da dəsənətii, uuji makinə da məsənətii, madfanə da sərəhwatə əsə. ³⁶ Ənjitə asəkə yi rəƒwə na ndzaanə ka ənji daawaanə ƒƒa natii na.

³⁷ “Taa wu patə uu'i tə dii tafa tə məci palee ka nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. Taa wu patə uu'i tə uundzə ƒƒguraakii taa uncitə minaakii palee ka nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. ³⁸ Ma əndətə pooshi ƒƒgirə ənfwaakii ƒƒa ƒƒwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki.

³⁹ Tafa wu patə dƒi ƒƒazhi'waanə ƒƒa luupaa əpinaakii, zamaginə cii kəya zamagi ətsa. Amma, tafa wu patə zamagi də əpinaakii putə ƒƒa nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii.”

Slənə ƒƒa shikwa
(Mar. 9.41)

⁴⁰ “Taa wu patə liwə tuunə, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa.

⁴¹ Taa wu patə liwə tə *anabi ƒƒa Əntanƒə acii dƒi ci ka anabi ƒƒa Əntanƒə, ka upaanə nə əndəkii shikwa makə sətə ci anabi a upaa. Ha'ə əsə, taa wu patə liwə ƒƒunyi ənda acii dƒi ci ka ƒƒunyi ənda, ka upaanə nə ci shikwa makə ƒƒa ƒƒunyi ənda. ⁴² Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə ndii ma'inə taa ka moodəba'a agi ənji nə'unə tə nyi acii dƒi ci ka lawaraaki, ka upaanə nə ci shikwakii.”

10:30 10.30 Luka 21.18. **10:32** 10.32 Səniinə 3.5. **10:33** 10.33 Mar. 8.38; Luka 9.26; 2 Tim. 2.12. **10:34** 10.34 Luka 2.14. **10:35** 10.35-36 Mika 7.6. **10:35** 10.35 10.21; 24.10; Mar. 13.12; Luka 21.16. **10:37** 10.37 Dzək. 13.7-10; 33.9; Mat. 19.29; Mar. 10.29; Luka 18.29. **10:38** 10.38-39 16.24-25; Mar. 8.34-35; Luka 9.23-24; Yooh. 12.25-26. **10:40** 10.40 18.5; Mar. 9.37; Luka 9.48; Yooh. 13.20; Gal. 4.14.

11

*Wabənə ŋga Yeesu agyanə Yoohana
(Luka 7.18-35)*

¹ Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabəətse ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, wata ca madə gatə, ca palə ka dzəgunənə da waazanə asəkə makədəhə vəranyinə.

² Ma Yoohana, əndə də bapətisəma, mara'əkii nə ci a furəshina. Makə fii ci uushi'iitə ci *Aləmasiihu a dfaada, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii aabiikii. ³ Təya dzə aabiikii, uu'i tii ka ci, "Ma bii Yoohana kwaa, hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?" ⁴ Yeesu a ba ka tii, "Ənəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna fa da sənə cuuna nee. ⁵ Waatoo, agi wuunənə nə ginə ŋga muurəfinə, agi wiinə nə mahurəməsə ənja, ənji uyikuzənə əsə, agi mbəədfənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə ŋga kadəguləminə, agi madeenə nə ənji ka maməətə ənja, agi waazanə nə ənji Ŋunyi Habara ka maaghiinə əsə. ⁶ Tə'i barəkaanə ashī əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi."

⁷ Ma saa'itə *lyawarənə ŋga Yoohana a palə satii, Yeesu a ndzanə wabənə ka dabaala agyanə Yoohana, əŋki ci, "Ya saa'itə gyuunə aabii Yoohana aagi bilina, mi sanə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi agi mədə kwa? ⁸ Aa mi sanə gyuunə ka caamana? Ka caama əndətə ŋgii dagwa kəjeerənə kwa? Ma ənjitə ca ŋga tsarə kəjeerənə ha'ə, agi ənji ŋga ŋwanjwə nə tii. ⁹ Bamə ka nyi: mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə. ¹⁰ Acii ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkatə agyanəkii. Ma bii Əntarjə:

'Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,
kaa ca ta ka hə kəŋwanə,
ca hadatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.' "

¹¹ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: ma Yoohana əndə də bapətisəma, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma, ma əndətə palee də uundzuundzuunə agi ŋwanjuunə ŋga dagyə, kə palee ci ka Yoohana. ¹² 'Watəginə ka zamana ŋga Yoohana ca'ə mbu'ya ka əndzə'i, ha'ə nə ŋwanjuunə ŋga dagyə agi paka'ə də purətə hanjaliinə. Agi də gazhi'waanə ŋga saaweenə nə tii. ¹³ Patənə ŋga anabiinə da bariya ŋga Muusa, kə dīi tii anabaakwaanə ha'ə mbu'ya zamana ŋga Yoohana. ¹⁴ Mada ŋga'ə koonə nə luuvənə, ma Yoohana, ci

nə *Iliya ətə bii malaaba ləkaləkatə agyanəkii oo'i, ka shine nə ci. ¹⁵ Ma ətətə da liminə nga fanə, wa ca fa.

¹⁶ “Amma, də mi sanə mbərə mbərətəginəki də ənji nga zamanana? Makə manjeevənə təya buurə asəkə luuma nə tii, təya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii, ¹⁷ təya ba: ‘Kə əgiinə koonə uudaləma; pooshi unə ujə. Kə kii inə koonə wanyanə nga wa, amma, matuumuunə.’ ¹⁸ Ma bii nyi ha'ə, acii makə shi Yoohana, kə dīi ci suumaya, paa ci nja sa ma'i inaba. Taa wu patə, kə bii ci: ‘Əndə gu'wə nə ci!’ ¹⁹ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə nga ətəda, agi adənə nə nyi zəma, nya sa ma'i inaba. Kə bii ənji ka nyi: ‘Tsaaməmə tə ətətəsa! Bwan̄kara nə ci, masa ma'i inabi, guva nga ənji luu tsəka da hara ma'waslyakə ənji nə ci!’ Patə da ha'ə, ma hiima nga ətəntəfə, agi neenə nə ənji ka tantanyinəkii dāgi slənaakii.”

*Wazənə nga Yeesu ka vəranyiitə maviimə goon̄ga ka ci
(Luka 10.13-15)*

²⁰ Ma vəranyiitə dīi Yeesu sə nga hurəshishinə lan̄ə asəkətii, pooshi tii unee ka da 'waslyakəənə. Wata Yeesu a ndzan̄ə wazənə ka tii. ²¹ Ca ba, “Kə dīi anuunə, ənji Koorazinə, kə dīi anuunə, ənji Batəsayida! Acii maci ma sə nga hurəshishiitə dfaadīi asəkə vəranyiitə goonə, də Tiira da də Sidoonə dīi, kada kə ngaan̄gi tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə agi ətətəfaka ka baariinə oo'i, kə baa tii ka ətəntəfə. * ²² Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusəra nga da gəjwanə, kadə nə gəjwanə goonə a palee ka nga ənji Tiira da nga ənji Sidoonə də iza'unə. ²³ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə san̄a, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə sun̄wə kagərə nə ənji tuunə! Acii maci ma sə nga hurəshishiitə dīi ənji koonə, ka ənji *Sadooma dīi ənji, kada ma'ə vəranəkii ca'ə ənshinə. ²⁴ Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusəra nga da gəjwanə, gədfə təgunuunə nga ənji hanyinə nga Sadooma nə ətəntəfə a nee acii noonə.”

*Dzənə aabii Yeesu ka upaa əpisəka
(Luka 10.21-22)*

²⁵ Ma ka ətə saa'i, wata Yeesu a ba, “Ya'ə Daada, Slandanə nga dadagya da nga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii uushi'inə da ənji hiima, kə

11:14 11.14 1 Meem. 17.1; Mal. 3.23; Mat. 17.12-13; Mar. 9.13. **11:15** 11.15 13.9,43; Mar. 4.9,23; 7.16; Luka 8.8; 14.35. **11:18** 11.18-19 9.14; Mar. 2.18;

Luka 5.33. **11:19** 11.19 9.10; 11.2. * **11:21** 11.21 Tiira da Sidoonə: Isaa. 23.1-16. **11:23** 11.23 Isaa. 14.13,15. **11:24** 11.24 10.15; Luka 10.12.

baarēgi hē ka ənji saakii. ²⁶ Ha'ə dīi, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kadeesəkə ka hē.”

²⁷ Wata əŋki ci ka ənja, “Patənə ŋga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi əndə shii tē nyi, madaamə Daadə. Ha'ə əsə nē Daadə, pooshi əndə shii tē ci, madaamə nyi da ənjitə ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tē ci. ²⁸ Shoomə aabiiki, unə ənə zhaarə acii mazəzəkə kərənə, kaa nya vii koonə əpisəka. ²⁹ Luumə dzəgunənaaki, una nə'u dərəpaaki. Acii pu'u nē səkəki. Paa nyi ka ka uushi aa səkəki. Ka upaanə nuunə əpisəka. ³⁰ Acii ma dzəgunənaaki ənə cii kya vii koonə, ŋgufə. Ma kərənə cii kya kaanə koonə əsə, katsatsa'ə.”

12

*Ləgwanə agyanə *uusəra ŋga əpisəka*
(Mar. 2.23-28; Luka 6.1-5)

¹ Ma ka ətə saa'i, Yeesu a pitəgi da səkərə, waatoo rə ŋga aləkamaara. Ma uusərakii, uusərə ŋga əpisəka. Ma lyawarənaakii, kə dīi madəfənə tē tii. Wata təya dzə də biiyiinə aləkamaara, təya tsəbə. ² Makə nee *Farisanyinə ka tii, wata təya ba ka Yeesu, “Tsaamuu! Watiitsə lyawarənaaku ka daada sətə maviimə *bariya rəgwa ŋga d'anə uusərə ŋga əpisəka.” ³ Əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unə janġii sətə dīi *Dawuda tii da ənjaakii saa'itə madəfənə a d'a tē tii kuna? ⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi ŋga Əntanġə, ca ŋgiragi burooditə dəkəpaa ənji ka Əntanġə, təya adə da ənjaakii, taa ŋgahi ma buroodita, pooshi bariya vii ka tii rəgwa ŋga adənə, madaamə ka limanyinə daanətii. ⁵ Anii pooshi unə janġii asəkə bariya ŋga Muusa oo'i, taa ŋgutə uusəra ŋga əpisəka patə, ma limanyinə, ha'ə nē tii agi tanġəgi bariya ŋga uusəra ŋga əpisəka acii agi slənənə nē tii asəkə yi ŋga Əntanġə? Amma, patə da ha'ə, pooshi 'waslyakəənə ashitii. ⁶ Wanyinə ca ba koonə: tə'i uushi ganə palee ka yi ŋga Əntanġə. ⁷ Kə bii Əntanġə asəkə malaaba ləkələkatə oo'i: 'Nəhə təgunuunə ŋga ənji mwayi nyi, əntaa d'a ka nyi sataka də daba.' Maci kə shii unə sətə ci wabəətsə a moo banə, kada pooshi unə nja ba oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashii ənjitə pooshi agi d'a 'waslyakəənə. ⁸ Acii ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, Slanda uusəra ŋga əpisəkə nē nyi.”

11:25 11.25 Isaa. 29.14; 1 Koor. 1.18-29. **11:27** 11.27 28.18; Yooh. 1.18; 3.35; 10.15; 13.3; 17.2. **11:28** 11.28-30 Isaa. 28.12. **11:29** 11.29 Irim. 6.16. **12:1** 12.1 Dzək. 23.25-26. **12:2** 12.2 Shig. 20.8-10. **12:3** 12.3-4 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9. **12:5** 12.5 Baan. 28.9-10. **12:7** 12.7 9.13.

Əndə mantə ciinə
(*Mar. 3.1-6; Luka 6.6-11*)

⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə gatə, ca dzə, ca dəməgərə aasəkə *kuvə də'watii. ¹⁰ Asee, tə'i əndə davə ətə dīi ciinəkii mantəkii. Hara ənji davə a ləgwa ka Yeesu, əŋki tii, "Ya əna, mada kə mbədəpaa ənji də əndə uusəra əpisəka, kə tanəgi ənji bariya kwa?" Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii upaa sə ŋga idəpaanə ashikii. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, "Yaci tə'i əndə'i əndə da bagaakii agyuuna, mada kə kulagərə aa gu'u uusərə ŋga əpisəka, paa ci ka ŋgiraginə kwa?" ¹² Kə palee əndə ka бага ka shaŋə. Acii ha'ə, kə vii *bariya rəgwa ŋga dā ŋga'əənə uusərə ŋga əpisəka." ¹³ Wata əŋki Yeesu ka əndətə dīi ciinəkii mantəkii, "Tədapaa ciinəku." Wata ca tədapaa, ciinəkii a ənəpaa ndalə makə ŋga əndə'i. ¹⁴ Makə nee Farisanyinə ha'ə, wata təya palə, təya dzə ka dā mətərəkinə ŋga bələginə tə Yeesu.

Matadə əndə ŋga Əntanfə

¹⁵ Makə fii Yeesu oo'i, agi dānə nə ənji mətərəkinə ŋga bələginə tə ci, ca palə saakii. Dabaala a dzə də nə'unə tə ci. Ca mbədəpaa də patənə ŋga ənji bwanea, ¹⁶ ca wazə ka tii, "Goonə bagi taa wu nə nyi." ¹⁷ Ma bii ci ha'ə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaaya ətə bii ca: ¹⁸ "Wiitə lawaraaki ətə ta'i nyi, kə uu'i nyi tə ci, ci ca uudəgi səkəki. Ka sləkeenə nə nyi ka Ma'yanaaki aagyanəkii kaa ca ba aniyaaki ka patənə ŋga ənji agi duuniya. ¹⁹ Paa ci na dāada mabizhinə da ənja, taa wazənə, pa ca wabə də ŋgeerənə ahada ənja, ²⁰ paa ci ka biiyigi uushi'iitə gwaanəgi satii, paa ci ka bələgi garəkuwatə kədəhə ka əntəginə. Ka dānə nə ci ha'ə, see mada jaalii goonəganə ŋga Əntanfə agyanə *duuniya. ²¹ Tə ci nə patənə ŋga ənji a gi'i."

Bərapaanə ŋga ənji tə slənə ŋga Malaaba Ma'yanə
(*Mar. 3.22-30; Luka 11.14-23*)

²² Ma daba'əkii, wata ənjə a kira ka Yeesu əndə'i muurəfa, kadəguləmə nə ci əsə, acii tə'i ginaaji ashikii. Yeesu a mbədəpaa də ci. Ha'ə əndətə a mbee ka wabənə, ca nee ka ha əsə. ²³ Dabaala patə a ləgwa, əŋki tii, "Matuu maduunə jijinə ŋga *Dawuda ətsə nii?" Acii kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə nə sətə dīi Yeesu. ²⁴ Makə fii

Farisanyinè ətse ha'ə, təya ba, "Ma ci ëndətsə a lyaakagi ginaajinyinè, də baawəda ŋga *Byaləzabulə, ŋwanwatii."

²⁵ Shiinè ŋga Yeesu tə sətə ci təya hiima, wata əŋki ci ka tii, "Taa ŋgutə ŋwanjuunə təkəgi bəra'i putə ŋga mabizhinə, ka ətənə nə ŋwanjuunəkii. Ha'ə, taa ŋgutə vəranə taa ya ətə təkəgi bəra'i, ka ənslənə nə vəranəkii taa yikii. ²⁶ Madə *Seetanə ca vii baawəda ŋga lyaakagi sətə ndzaa ka naakii, kə ndzaa ci ətse kə təkəgi yikii bəra'i, ka ənslənə nə ŋwanjuunəkii. ²⁷ Yoo, madə də baawəda ŋga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinè, aa wu dii vii ka *lyawarənə goonə natii baawəda ŋga ɗanə ha'a? Slənətii na baarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁸ Amma, makə dii ci, də baawəda ŋga Ma'yanə ŋga Əntanɗə cii kya lyaakagi ginaajinyinè, yoo, ci baarii oo'i, kə njanə Əntanɗə ɗa ŋwanjuunə ahadoonə.

²⁹ "Pooshi ëndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə ëndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, madəamə ci kə anəgi mandalə ëndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə.

³⁰ "Tada wu nə ëndə pooshi liwə tə nyi, ëndə daawaanaakii nə ci ətse. Tada wu nə ëndə pooshi agi tsakənə tə nyi agi tsəkənə əsə, ëndə kuzhidəginə nə ci. ³¹ Acii ha'ə, wanyinè ka banə koonə, tada ŋgutə 'waslyakəənə da bərapaanə tə Əntanɗə, ka tifyaginə nə Əntanɗə ka ənja. Amma, ma bərapaanə tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanɗə ka tifyaginə. ³² Ha'ə əsə, tada wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə ŋga ɗnda, ka tifyaginə nə Əntanɗə tə ci. Amma, tada wu patə bii bwaya uushi aashi Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanɗə ka tifyaginə tə ci ëndzə'i ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

Ənfwə da pawaakii

(Luka 6.43-45)

³³ "Yoo, madə ŋunyikii nə ənfwa, ŋunyikii ndzaanə pookii. Madə bwayakii nə ənfwa, bwayakii ndzaanə pookii əsə. Acii ka pookii shiinə ənji ənfwa. ³⁴ Ya unə rəhunyyina, iitə mbeenuunə ka ba ŋunyi uushi, wiinə boo bwayakii nuunə kwa? Acii sətə pasə asəkə ədzəmə ŋga ëndə cii kəya ba. ³⁵ Ma ŋunyi ɗnda, ŋunyikii ndzaanə slənaakii, acii ŋunyikii nə aginaakii. Ma bwaya ɗndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwaya aginə nə ci. ³⁶ Wanyinè ka banə koonə: ma uusərə ŋga ɗa gəŋwanə, taa wu patə, ka baabaginə nə ci patənə ŋga uushi'iitə pooshi nafakii ətə shi ca wabə. ³⁷ Wabənə goonə nə ənjə a ŋgərə ka la koonə

də gəŋwanə. Wabənə goonə na baarii tuunə taa pooshi 'waslyakəənə ashuunə, taa ka ma'waslyakə ənji nuunə."

Ləgwa sə ŋga hurəshishinə ama Yeesu
(Mar. 8.11-12; Luka 11.29-32)

³⁸ Ma daba'əkii, hara maliminə da hara Farisanyinə a ba ka Yeesu: "Maləma, ŋga'ə keenə ha dā sə ŋga hurəshishinə keena nee." ³⁹ Amma əŋki ci ka tii: "Ma ənji ŋga zamanana, bwaya ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya ŋga Əntaŋfə nə tii. Agi alənə nə tii kaa ənjə a dā ka tii sə ŋga hurəshishinə. Amma pooshi sə ŋga hurəshishinə ci ənjə a dā ka tii, madaamə ətə dīi Əntaŋfə də *anabi Yunana. ⁴⁰ Makə sətə baa Yunana vədə makkə da uusəra makkə asəkə hərəfinə, ha'ə nə Uzənə ŋga əndə a baanə vədə makkə da uusəra makkə maŋgədəkii agi hanyinə. ⁴¹ Ma uusəra ŋga dā gəŋwanə, kadə nə ənji Niniva a madə, təya vii ma'inə ka ənji ŋga zamanana, acii makə fii tii waazanə ŋga Yunana, kə baa tii ka Əntaŋfə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə baanə ka ci. ⁴² Ma uusəra ŋga dā gəŋwanə, kadə nə miitə dīi ŋwanjuunə agyanə hanyinə ŋga Saba a madə, kya vii ma'inə ka ənji ŋga zamanana, acii kə ma'ya ki dzadə daga anə hanyinatə, kya shi aabii ŋwanjwə Sulayimaanu, kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu ganə, amma pooshi unə agi fa wabənaakii."

Wabənə ŋga Yeesu agyanə ənyanə ŋga ginaaja
(Luka 11.24-26)

⁴³ "Madā kə dzəgi ginaaji ashī ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha ŋga əpisəka. Amma paa ci ka upaanə. ⁴⁴ Ka banə nə ci ka naakii na: 'A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.' Madā kə ənyi ci aa dəvə, ca lapaa hakii gbəŋə, maslaabakii, mahadəkii ŋga'ə əsə. ⁴⁵ Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə mədəfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi əndəta, təya ndzaanə. Wata ndzaanə ŋga əndətə a dāgi təgugunə palee ka ŋga ŋukə. Ha'ə dīi na slənə də bwaya ənji ŋga zamanana."

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii
(Mar. 3.31-35; Luka 8.19-21)

⁴⁶ Ma Yeesu ma'ə agi wabənə ka ənja, wata kə mbu'ya məci tii da ndzəkəŋushi'inəkii, təya kəŋaanə agyə, təya ləgwa kaa təya wabə da Yeesu. ⁴⁷ Wata əndə'i əndə a ba

ka ci oo'i, "Watiitso i muu tii da ndzakɛɛjushi'inɛku kɛɛɛ kɛɛɛ agyɛ. Nga'ɛ ka tii nɛ wabɛnɛ da hɛ." ⁴⁸ Ɛɛki Yeesu ka ci, "Wu saɛ nɛ yaaya? I wu nɛ ndzakɛɛjushi'inɛkya?" ⁴⁹ Wata ca shiku tɛ lyawarɛnaakii, ɛɛki ci, "Watiinɛ i yaayi da ndzakɛɛjushi'inɛki. ⁵⁰ Acii tafa wu patɛ ca slɛnɛtɛ sɛtɛ ci Daadɛ ɛtɛ dadagyɛ a moo, ci nɛ ndzakɛɛjunɛki da cikɛɛjunɛki da yaayi."

13

Misaali dɛ ɛndɛ giirɛ slikerɛnɛ

(Mar. 4.1-9; Luka 8.4-8)

¹ Agi uuseratɛ rɛɛwɛ ha'ɛ, Yeesu a madɛ asii, ca palɛ, ca ndzaanɛ ama uunɛvɛ kaa ca dzɛgunɛ ka ɛɛja. ² Lanɛ ka shaɛ nɛ dabaala abiikii, see dɛ makɛ ndɛrɛvɛ ci aasɛkɛ kumbawalɛ, ca ndzaanɛ asɛkɛkii, ɛɛɛ a kɛɛaanɛ anɛ ndɛra. ³ Kɛ slɛnyi ci dɛ misaalinyinɛ ka baaba ka tii uushi'inɛ lanɛ. Ɛɛki ci, "Tɛ'i ɛndɛ gi aasɛkɛ rɛ ka giirɛ slikerɛnɛ. ⁴ Ma ca giirɛ slikerɛnɛkii, tɛ'i harakii kwaalii ahada rɛgwa. Ɛginyinɛ a dɛmɛtɛ. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatɛ dɛi hanyinɛ gi'u anɛkii. Slikerɛnɛkii a givagi pii pii, acii wata lyavɛrɛvɛrɛ nɛ hanyinɛ anɛ faara. ⁶ Makɛ cifɛ uusera, wata magiva slikerɛnɛkii a naa'ugi saakii, acii pooshi slɛrɛginɛkii tahu tahu bahɛ sha ma'inɛ. Magiva slikerɛnɛkii a huurɛgi saakii. ⁷ Hara slikerɛnɛkii a kwaala aagi dɛha. Makɛ giva slikerɛnɛkii, dɛhɛkii a pa'aanɛ ka ci, pooshi rɛgwa nga gɛrɛnɛ. ⁸ Amma, ma hara slikerɛnɛkii, kɛ kwaalii tii anɛ ɛɛnyi hanyinɛ, kɛ vii tii ɛɛnyi cifanɛ. Harakii gya'ɛ gya'ɛ, harakii kuwa pu'unɛ kuwa pu'unɛ, harakii makkɛ pu'unɛ makkɛ pu'unɛ." ⁹ Yeesu a uudɛpaa, ɛɛki ci, "Ma ɛndɛtɛ da liminɛ nga fanɛ, wa ca fa."

Ka mi dɛ misaali?

(Mar. 4.10-12; Luka 8.9-10)

¹⁰ Wata *lyawarɛnɛ nga Yeesu a shi aabiikii, tɛya lɛgwa ka ci, ɛɛki tii, "Ka mi saɛ cii kwa dɛ misaali, ha wabɛ ka ɛɛja?" ¹¹ Yeesu a ba ka tii, ɛɛki ci, "Ma unɛ, koonɛ vii ɛntanɛfɛ rɛgwa nga shii ma'umbee uushi'inɛ nga ɛɛwanɛuunaakii, ɛntaa ka tii. ¹² Acii, ma ɛndɛtɛ kavɛ nɛkii ka shii uushi'inɛkii, ka ci tsakɛnɛ nɛ ɛɛɛ paaratɛginɛ kaa ca shii danɛ lanɛ aciikii. Amma, ma ɛndɛtɛ dɛi naakii shiinɛ gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginɛ nɛ ɛɛɛ aciikii. ¹³ Ci nee unɛ cii kya wabɛ ka tii dɛ misaali, acii ka tsaamɛnɛ nɛ tii, amma, paa tii ka neenɛ, ka kapaanɛ nɛ tii liminɛtii, amma, paa tii ka fanɛ, paa tii ka paaratɛginɛ ɛsɛ. ¹⁴ Tii ca mbu'utɛgi

də wabəətə wabi Əntanjə ka ənji *Isərayiila da ma anabi Isaaya ətə bii ci:

'Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
amma, pooshi unə ka paaratəginə shaŋə.

Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma, pooshi unə ka neenə shaŋə.

¹⁵ Acii ma ədzəmə ŋga ənjitsa, mapa'əkii,
liminətii əsə, manjiikəkii,
təya dzaa'agi ginətii.

Maci mad'amə tii ha'ə,
kada kə nee tii də ginətii,
təya fatə də liminətii,
təya paaratəgi də ədzəmətii,
təya zhi'wagi aabiiki əsə,
nya mbədfəpaa də tii.'

¹⁶ Amma, ma unə, tə'i barəkaanə ashuunə, accii agi neenə
nə ginuunə, ha'ə agi fanə nə liminuunə əsə. ¹⁷ Tantanyinə
cii kya ba koonə: laŋə nə anabinyinə da ənji ŋga Əntanjə
mwayi ka shaŋə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma
maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma
mafamə tii əsə."

*Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali ŋga əndə giirə
slikərənə*

(Mar. 4.13-20; Luka 8.11-15)

¹⁸ "Fatəmə dīi kaa nya ba koonə sətə ci misaali ŋga əndə
giirə slikərənə a moo banə: ¹⁹ mada kə fii ənji wabənə
agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntanjə, amma mapaatəgimə
tii, ka ndzaanə nə tii makə slikəriitə kwaalii ahada rəgwa,
*Seetanə a shi, ca dəməgi wabəətə giirə ənji a ədzəmətii.

²⁰ Ma slikəriitə kwaalii ama pasla, tii nə ənjitə ca fa wabənə
ŋga Əntanjə, təya luu pii də moodasəka. ²¹ Amma pooshi
wabənəkii əji sləreginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə
ŋga uundzə saa'i. Accii ha'ə, madfa kə lii ŋgəra'wə da cibə
tə tii putə ŋga wabənə ŋga Əntanjə, pii wata təya bwasee.

²² Ma slikəriitə kwaalii aagi dəhə əsə, tii nə ənjitə ca fa
wabənə ŋga Əntanjə, amma putə ŋga buurə uushi'inə
ŋga *duuniya da uudə gəna, kə saawagi wabənəkii, pooshi
nafakii. ²³ Ma slikəriitə kwaalii anə ŋunyi hanyinə əsə, tii
nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanjə, təya paaratəgi ŋga'ə,
təya ndzaanə makə slikərətə ca vii ŋunyi cifanə, harakii
gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə
makkə pu'unə makkə pu'unə."

Misaali də kuzəna

²⁴ Yoo, kə dīi Yeesu ka tii əndə'i misaali əsə də banə, "Ma nwanjuunə n̄ga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da sətə dīi də əndətə gi ka ləga n̄yuni slikerənə asəkə raakii. ²⁵ Ma davədə, ətsə taa wu patə ka n̄yuni nə ci, wata əndə daawaanaakii a dzə ka ləgavə kuzənə aagi aləkamaarakii, ca palə saakii. ²⁶ Makə givagi aləkamaara, kə girə, kə uugi n̄gərə manjeevənə, wata kuzənə a shigi ha'ə naakii. ²⁷ Ənji slənə n̄ga slanda rə a dzə ka banə ka ci, əŋki tii: 'Slandana, əntaa n̄yuni slikerənə ləgii ha? Aa dama dīi gyavagi kuzənə agikəya?' ²⁸ Wata ca ba ka tii: 'Əndə daawaanə dīi ha'ə.' Ənji slənaakii a ba ka ci: 'N̄ga'ə ka hə mada kə giinə ka mbuudəginə kwa?' ²⁹ Amma ca ba ka tii: 'Aa'aa'ə, bwaseemə, goona dzə ka mbuudəginə, acii mada kə gyuunə ka mbudənə, ka mbudəənənə nuunə da i aləkamaara atsakii. ³⁰ Wa təya gərə patə. Mada kə mbu'ya saa'i n̄ga cifanə, kadə nii kya ba ka ənji slənə cifanə, aa təya mbuudəgi kuzənə zəku'i, təya pukəgərə aagi gunə, taabu'u slənənətii ka nyi cifanə n̄ga raaki, nya pukəgərə aa dəbwə.' "

Misaali də manshidəfə slikerənə
(Mar. 4.30-32; Luka 13.18-19)

³¹ Yeesu a da ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, "Ma nwanjuunə n̄ga dagyə, kə ndzaa ci makə hi'u iza,* əndə a n̄gərə, ca ləgapanə gakii asəkə tsanə. ³² Slikerənəkii palee patə də ənshidəfənə. Amma, mada kə girə, ka d̄aginə ka dandza ka shaŋə. Əginyinə a shi, təya da kuvənyinatii davə."

Misaali də burəjanə
(Luka 13.20-21)

³³ Yeesu a da ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, "Ma nwanjuunə n̄ga dagyə, kə ndzaa ci makə burəjanə. Minə a gwazətəgi də kəŋwə əjima makkə n̄ga əmpunə. Wata əmpunəkii patə a asləgi divə."

Da wabənə n̄ga Yeesu də misaali
(Mar. 4.33-34)

³⁴ Ma uushi'iitə patə, kə wabi Yeesu ka dabaala də misaali, pooshi uushi cii kəya ba ka ənji yadə misaalikii. ³⁵ Ma ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə bii anabi oo'i: "Ka wabənə nə nyi ka tii də misaalinyinə, ka banə nə nyi ka tii sətə n̄ji ma'umbeekii daga ka 'watəginə n̄ga duuniya.' "

13:30 13.30 3.12; Səniinə 14.14-15. * **13:31** 13.31 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə n̄ga Gufe. Amma ma wabənə n̄ga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə n̄ga Isərayiila wabi ci. **13:31** 13.31 17.20; Luka 17.6. **13:32** 13.32 Əzaki. 17.23. **13:33** 13.33 1 Koor. 5.6; Gal. 5.9. **13:34** 13.34-35 13.10-17. **13:35** 13.35 Jab. 78.2.

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali də kuzəna

³⁶ Ma daba'əkii, kə bwasee Yeesu ka dabaala, ca dəmögərə aasii. Wata lyawarənaakii a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Batə keenə taa mi ci misaali də kuzənə a səkərə a moo banə." ³⁷ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ma əndətə ləgii ŋunyi slikərənə, ci nə *Uuzənə ŋga ənda. ³⁸ Ma ra, ci nə duuniya. Ma ŋunyi slikərənə əsə, tii nə ənji ŋga ŋwanjuunə ŋga Əntanfə. Ma kuzəna, tii nə ənji ŋga Seetanə. ³⁹ Ma əndə daawaatə gi ka ləgavə kuzənəta, ci nə Seetanə. Ma saa'i ŋga cifanə, ci nə muudinə ŋga duuniya. Ənji slənə cifanə əsə, tii nə malaa'ikanyinə. ⁴⁰ Makə sətə ci ənjə a dzatəgi də kuzhinyinə, ənjə a kaanə gunə, ha'ə na də ka muudinə ŋga duuniya. ⁴¹ Kadə nə Uuzənə ŋga əndə a sləkee ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya dzatəgi də ənjitə ca kavə ənji ka də 'waslyakəənə da ənjitə ca də bwaya uushi'inə, təya fədfəgi tə tii agi ŋwanjuunaakii, ⁴² təya əjigərə tə tii aagi gunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii. ⁴³ Ma ənjitə da goonŋa ashitii əsə, ka bərənə nə tii makə uusəra agi ŋwanjuunə ŋga Dəsənətii. Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa."

Misaali də manğədfə gəna

⁴⁴ "Ma ŋwanjuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da manğədfə gəna ətə upaa əndə'i əndə asəkə rə, ci ka ha ŋga uuzanə. Makə upaa ci, ca ənə ka ŋğədfəginə davə. Ka moodasəkə nə ci ka shaŋə. Ca dzə ka dərəmagi də uushi'inaakii patə, ca dərəgi də rəta."

Misaali də lu'ulu'u

⁴⁵ "Ha'ə əsə, ma ŋwanjuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da əndətə ca alə ŋunyi lu'ulu'u. ⁴⁶ Wata makə upaa ci ŋunykii, ca dzə ka dərəmagi də uushi'inaakii patə, ca dərəgi də ŋunyi lu'ulu'uta."

Misaali də slaadfa

⁴⁷ "Ha'ə əsə, ma ŋwanjuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da slaadfa ətə kagərə ənji aagi uunəva, ca kaasha hərəfinə kama kama laŋə. ⁴⁸ Makə nii slaadəkii, ənjə a əlyagi aanə ndəra, ənjə a ndzaanə ka tsəkəgi ŋunyi hərəfinə aasəkə dəva. Bwayakii əsə, ənjə a pukəgi. ⁴⁹ Ha'ə na də əsə uusəra ŋga muudinə ŋga duuniya. Kadə nə malaa'ikanyinə a dzə ka tsəkəgi bwaya ənji ahada ŋunyi ənja, ⁵⁰ təya əjigərə tə tii aagi gunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii."

13:40 13.40 7.19; Yooh. 15.6. **13:41** 13.41 24.31; Mar. 13.27. **13:42** 13.42 8.12. **13:43** 13.43 Dan. 12.3; M.Gəŋw. 5.31; Mat. 11.15. **13:44** 13.44 Fil. 3.7-14. **13:50** 13.50 8.12.

Kura uushi'inə da iirə uushi'inə

⁵¹ Yoo, Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Kə fii unə uushi'iitse patə kwa?" Təya ba ka ci, "Awa, kə fii inə." ⁵² Wata ca ba ka tii, "Tada wu agi maliminə ndzaa ka lawara agi ŋwanjuunə ŋga dagyə, makə ŋga slanda yi nə ci, ətə ca ŋgiragi kura uushi'inə da iirə uushi'inə asəkə kuvə shigaakii."

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu
(*Mar. 6.1-6; Luka 4.16-30*)

⁵³ Makə uudəpaa Yeesu baaba misaalinyiitsa, ca maɗə gatə, ca palə saakii ⁵⁴ aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə, ca dzəgunə ka əŋji asəkə *kuvə də'watii. Kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, təya ba ahadatii, "Da sanjə upaa əndətsə shiinə ha'a? Da upaa ci baawəɗa ŋga ɗa sə ŋga hurəshishina? ⁵⁵ Əntaa uuzənə ŋga əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama nə məcə? Əntaa i Yakubu da Yusufu da Simoonə da Yahuda nə ndzəkəŋushi'inəkəya? ⁵⁶ Əntaa ganə ahadaamə nə cikəŋushi'inəkii pata? Da sanjə upaa əndətsə sətə ha'a?" ⁵⁷ Wata təya kaaree ka ci. Yeesu a ba ka tii, "Ma *anabi, taa ka ŋgutə vəranə gi ci patə, ka upaanə nə ci məghərəvənə. Amma ma gakkii də vərə da ahada əŋji yaakii, paa ci ka upaa məghərəvənə."

⁵⁸ Maɗamə Yeesu sə ŋga hurəshishinə laŋə davə putə ŋga ghatə vii goŋgati.

14*Əntənə ŋga Yoohana əndə ɗa bapətisəma*
(*Mar. 6.14-29; Luka 9.7-9*)

¹ Ma ka saa'ita, kə fii *Hirudusə, ŋwanjwə anə hanyinə ŋga Galili, habara ŋga Yeesu. ² Ca ba ka əŋji slənaakii, "Ci nə Yoohana əndə ɗa bapətisəma. Kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəɗa ŋga ɗaada sə ŋga hurəshishinə ha'ə."

³ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma ɗii ci ha'ə, putə ŋga Hiroodiya, minə ŋga ndzəkəŋuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ŋgərəma Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minaakii. ⁴ Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, "Madəbeemə ha ŋgərə tə Hiroodiya ka minaaku shaŋə." ⁵ Kə mwayi Hirudusə bələginə tə Yoohana, amma ŋgwaliikii acii dabaala, acii kə ŋgirə tii tə Yoohana ka anabi. ⁶ Makə zhi'wa kumənə ŋga uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, kə uji uuzənə ŋga Hiroodiya uncitə minəkii

akəŋwacii ənja. Ha'ə, kə kadeesəkə ka Hirudusə. ⁷ Ca dā ka ki aləkawalə də jidə oo'i, taa mi patə bii ki, ka viinə nə ci ka ki. ⁸ Məci a ba ka ki, wa kya kədii nə ŋga Yoohana. Wata uncitə miitə a ba ka Hirudusə, "Ŋga'ə ka nyi ha vii ka nyi nə ŋga Yoohana əndə dā bapətisəma əndzə'i asəkə kəŋwa." ⁹ Makə fii ŋwanjwə ha'ə, kə zhimə tə ci asəkəkii. Amma putə ŋga jidəətə ji'i ci da putə ŋga madiigərə ənjitə 'waa'wa ci, kə bii ci, wa ənjə a vii ka ki sətə mwayi ki. ¹⁰ Wata ca sləkee ka ənjə a dzə ka lyagi nə ŋga Yoohana a furəshina. ¹¹ Makə lyagi ənji, wata ənjə a kira asəkə kəŋwa, ənjə a vii ka uncitə miitə, kya luu, kya kərə ka məci. ¹² Wata lyawarənə ŋga Yoohana a shi, təya ŋgərə waakii, təya dzə ka ŋgədəginə. Ma daba'əkii, təya dzə ka banə ka Yeesu tə sətə dīi.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

¹³ Makə fii Yeesu habara agyanə Yoohana, ca ndərəvə saakii aasəkə kumbawalə, kaa ca dzə ka ndzaanə daanəkii ka hatə pooshi ənji davə. Amma, makə fii dabaala ha'ə, təya bwasee ka vəranatii, təya nə'u tə ci də sədətii.

¹⁴ Yeesu a jimagərə asəkə kumbawalə aanə ndəra. Makə nee ci ka dabaala lajə, kə nyihə ci təgunuunatii. Wata ca mbədəpaa də ənji bwaneatii.

¹⁵ Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənaakii a shi aabiikii, əŋki tii, "Kə dīi kədəwanə; wiinə agi bilinə naamə ganə. Acii ha'ə, bawə ka ənji, wa təya dzə aasəkə vəranəyinə ka dərə zəmə ka natii na." ¹⁶ Wata Yeesu a ba ka tii, "Pooshi bwatya ŋga dzənatii. Unə nə vii ka tii zəma." ¹⁷ Təya ba ka ci, "Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə ba'ə hərəfinə bəra'i nəndə acii inə." ¹⁸ Wata ca ba ka tii, "Kiramə ka nyi." ¹⁹ Ca ba ka dabaala, wa təya ndzaanə agyanə kuzəna, ca ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə əntənfə, ca baatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii, təya vii ka dabaala. ²⁰ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbədəanə, dəvə pu'u aji bəra'i. ²¹ Ma ənjitə agi zəməta, kə mbu'i tii bahə dəbu'u tufə, tsəŋə nə makinə da manjəevənə.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə

(Mar. 6.45-52; Yooh. 6.15-21)

²² Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa taŋəgi uunəva, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. ²³ Ma ənji agi palənə

satii, ma ci naakii, wata ca ndərə aa giŋwə, ci daanəkii, kaa ca ɗa də'wa. Kə uugi vədə ɗanə, ci daanəkii nə ɛndə davə, ²⁴ dzadə ahada uunəvə nə kumbawalə əsə. Dzawə ka kumbawaləkii nə dzənə aakəŋwə ma'ə, acii laŋə dərəva nə mədə agi əgyanə dakəŋwacii, ma'inə a dzə də dəgənə ashi kumbawala. ²⁵ Ma ətse ha wurə wurə kaa ca pukə, wata Yeesu a dzə aabii lyawarənaakii də wiinə anə ma'inə. ²⁶ Makə nee lyawarənaakii ka ci ka wiinə anə ma'inə, kə ŋgwaləgi tii ka shaŋə, əŋki tii, "Wiitse bərəhinə!" təya kaala vurənə. ²⁷ Amma pii Yeesu a wabə ka tii, əŋki ci, "Baneemə ka moodəfuunə. Nyi əna, goona ŋgwalə!" ²⁸ Wata Piita a ba ka ci, əŋki ci, "Slandana, mada hə ətse tanyi, bawə ka nyi, kaa nya dzə aabiiku anə ma'inə." ²⁹ Yeesu a ba ka ci, "Shiwa!" Wata Piita a jiməgərə asəkə kumbawala, ca wii anə ma'inə, ca dzə aabii Yeesu. ³⁰ Amma, makə nee ci ka mədə anə ma'inə, ca ŋgwaləgi. Wata ndzanə lipənə nə ci aagi ma'inə, ca ka vurənə, "Slandana, luupaa tə nya!" ³¹ Pii wata Yeesu a vii ciinəkii ka ci, ca kəsətə tə ci ka ciinə, ca ba ka ci, "Kə əki gi'inaaku tə nyi. Ma nə hə ka nəhənə, paa nyi ka kavənə tə hə ka wiinə anə ma'inə kwa?" ³² Təya ndərəvə aasəkə kumbawala, wata mədə a dədəkə. ³³ Lyawarənaakii a gərə'waanə asəkə kumbawala, təya paslə tə Yeesu, təya ba, "Tantanyinə, *Uzənə ŋga Əntanfə nə hə."

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə
(Mar. 6.53-56)

³⁴ Makə taŋəgi tii uunəva, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Ginazarətə. ³⁵ Ma ənji davə, kə puləgi tii oo'i, Yeesu ətse shi. Wata təya sləkee taa dama patə anə hanyinəkii, ənjə a kyaara ka ci ənji bwanea patə. ³⁶ Təya kədii aciikii, taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təbətə. Patənə ŋga ənjitə təbətə, kə mbə'i tii.

15

Alə'aada ŋga dzədzəshi'inə
(Mar. 7.1-13)

¹ Kə shi harii *Farisanyinə da maliminə daga də Urusalima aabii Yeesu, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, ² "Ka mi saŋə ci lyawarənaaku a taŋəgi alə'aada ŋga dzədzəshi'inaama? Acii ma təya, paa tii agi yibəgi ciinətii taabu'u zəmənətii."

³ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ya unə noona, ka mi dee cuuna

14:23 14.23 5.1; Luka 5.16. **14:25** 14.25 Ayb. 9.8. **14:26** 14.26 Luka 24.37.
14:30 14.30-32 8.26. **14:31** 14.31 6.30; 8.26; 16.8; 17.20; Luka 12.28. **14:33**
14.33 16.16; 27.54; Mar. 15.39. **14:36** 14.36 9.20. **15:2** 15.2 23.25; Luka
11.38-39.

taŋəgi bariya ŋga Əntaŋfə putə ŋga alə'aada goona? ⁴ Acii kə bii Əntaŋfə oo'i: 'Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa əŋjə a bələgi tə ci.' ⁵ Amma, ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka əŋji oo'i, ma sətə dəbee əndə a vii ka dii taa məci, mada bii ci ka tii: 'Ma səna, kə vii nyi ka Əntaŋfə', tafa paa ci duunətə tə tii ma'ə, pooshi haala. ⁶ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə ŋga Əntaŋfə putə ŋga alə'aada goonə. ⁷ Unə əŋjitə ca nə'u tə Əntaŋfə də moodəfə bəra'i, asee, tantanyinə nə anabaakwaanə ŋga Isaaya ətə bii ci anuunə oo'i:

⁸ 'Ma əŋjitsa, amatii ci təya haŋətə tə nyi, Amma, ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shaŋə.

⁹ Zabə nə paslənətii tə nyi, accii ma alə'aadanyiitə ci təya dzəgunə ka ənja, banə ŋga əndə shiŋkinə, əntaa banaaki.' "

Uushi'iitə ca əjijinətə tə ənda

(Mar. 7.14-23)

¹⁰ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca ba ka tii, "Fatəmə, una paaratəgi: ¹¹ Əntaa sətə ca dzəgərə da ma ənda ca əjijinətə tə ci, amma sətə ca shigi da makii ca əjijinətə tə ci." ¹² Wata lyawarənaakii a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, "Kə shii hə oo'i, ma wabəətsə bii hə, kə kulii aasəkə Farisanyinə nii?" ¹³ Ca ba ka tii, əŋki ci, "Tafa ŋgutə slikərənə giva patə, mada əntaa Daadə ətə dadagyə ləgii, ka mbudəginə nə əŋji. ¹⁴ Bwaseemə ka tii, goona buurə tə tii, muurəfinə ca kərə tə harakii. Mada muurəfə ca kərə tə muurəfə makə ci, tii kyakya'ə ca kwaanəgərə aa gu'u."

¹⁵ Amma əŋki Piita ka ci, "Bawə keenə tafa mi ci misaalitə a moo banə." ¹⁶ Ca ba ka tii, "Ma'ə unə yadə paaratəgi də uushi makə ŋga əŋjitsə kwa? ¹⁷ Asee, ma'ə unə mapaaratəgimə. Tafa mi patə dzəgərə da ma ənda, ka dzəgərənə kura'ə aasəkə, ca gimagi. ¹⁸ Amma, ma sətə ca shigi da ma ənda, a ədzəmə ca shigi. Ci ca əjijinətə ənda. ¹⁹ Acii a ədzəmə nə əndə ka buurətə bwaya uushi'inə ca kavə tə ci ka bələ ənda, ca aləhiinə, ca dfa badawaanə, ca hərə, ca jirakə, ca wabə bwaya uushi'inə aashi ənda.

²⁰ Wiitə tsarə ŋga uushi'iitə ca əjijinətə ənda. Amma, ma adənə yadə yibəgi ciinə, pooshi ka əjijinətə ənda."

Gi'inə ŋga məshipətə minə tə Yeesu

(Mar. 7.24-30)

²¹ Wata Yeesu a madə gatə, ca palə aanə hanyinə ŋga Tiira da ŋga Sidoonə. ²² Ma anə hanyinəkii, tə'i əndə'i

15:4 15.4 Shig. 20.12; 21.17. **15:7** 15.7-9 Isaa. 29.13. **15:11** 15.11 Slənə 10.15; 1 Tim. 4.4; Tit. 1.15. **15:14** 15.14 23.16,24; Luka 6.39; Rooma 2.19. **15:19** 15.19 Gal. 5.19-21.

mitə Kana'ana. Wata kya shi də tuunə, ɛŋki ki, “Ya'ə Slandana, jijinə ɲga *Dawuda, nəhuu tɛgunuunaakya! Tə'i uuzənaaki, uncitə minəkii da i ginaaji ashitə. Lya'ə lya'ə nə ki ka shaŋə.” ²³ Amma, majikəmə Yeesu ka ki tafa rəŋwə də makii. Wata lyawarənaakii a ɔntsahə aabiikii, tɔya kədii aciikii, ɛŋki tii, “Bawə ka ki, wa kya dzə satə, acii agi shinə nə ki də nə'unə taamə də wazənə laŋə.” ²⁴ Yeesu a jikəvə, ɛŋki ci, “Ma sləkee ɛŋji ka nyi, wata ka ɛŋji *Isərayiila tanə, acii makə maza bagiinə nə tii.”

²⁵ Amma miitə a shi, kya gərə'waanə atsaə sɔfə Yeesu, ɛŋki ki, “Ya'ə Slandana, tsakuu tə nyi.” ²⁶ Yeesu a ba, “Pooshi ɲga'ə nə ɲgərətə zəmə ɲga manjeevənə, ɛŋjə a kagi ka ədiinə.” ²⁷ Ɖŋki miitə, “Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə ɛsə, agi adənə nə tii murəmurinə ɲga zəmətə ca kwaalagi acii slanjiinətii.” ²⁸ Yeesu a ba ka ki, “Mina, laŋə nə gi'inaaku tə nyi. Ma sətə cii kwa uufə, ka danə nə ɛŋji ka hə.” Wata kə mbə'i uuzənətə ka saa'ita.

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də ɛŋji bwanea laŋə

²⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə davə, ca dzə də palənə ama uunəvə ɲga Galili, ca ndərəgi aanə dɛŋgərə, ca ndzaa dasə davə. ³⁰ Ɖŋji bəzəkii a dzə aabiikii, tɔya kərə ɛŋji bwaneanyinə kama kama, mabiiyi ɛŋja, mahurəməsə ɛŋja, muurəfina i kadəguləmina da hara ɛŋji bwaneanyinə laŋə. Tɔya banee ka tii akəŋwaciikii. Ca mbədəpaa də tii. ³¹ Makə nee ɛŋji kadəguləmə a wabə, mabiiyi ɛŋji ɛsə, kə ɛnyi ilənyinatii ka guuŋunə, mahurəməsə ɛŋji ɛsə, watiinə ka wiinə, muurəfinə ɛsə, watiinə ka neenə, kə dīi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə ka shaŋə. Wata tɔya dūunətə tə Ɖntaŋfə ɲga ɛŋji *Isərayiila.

Adəvənə ɲga Yeesu ka ɛŋji dəbu'u ɛŋfwadə

(Mar. 8.1-10)

³² Wata Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, ca ba ka tii, “Agi nəhənə nə nyi tɛgunuunə ɲga ɛŋjitsa, acii baanə makkə nə tii abiiki ɛnshinə, pooshi tii da sə ɲga kavənə aa matii. Pa nya moo tɔya palə də madəfənə, acii ga madəfənəkii a mbee ka tii a rəgwa.” ³³ Wata lyawarənaakii a ba ka ci, “Ya ɛna, da upaanaamə zəmə bahə zəməvənə ka ɛŋjitsə laŋə ha'ə ganə agi bilina?” ³⁴ Yeesu a ləgwa a matii, “Buroodi moonə nəndə acii una?” Tɔya ba ka ci, “Buroodi mədəfə da uuji hərəfinə.” ³⁵ Wata ca ba ka dabaala, kaa tɔya ndzaanə patə. ³⁶ Ca ɲgərə burooditə mədəfə da hərəfiita, ca kuyirii tə Ɖntaŋfə, ca

baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, təya təkəpaa ka ənja.
³⁷ Patənatii, təya zəmə, təya əburə. Lyawarənaakii a
 tsəkətə ətə mbəfaanə, dəvə mədfə. ³⁸ Ma ənjitə agi
 zəmətə, dəbu'u ənfwadə, tsəjə nə makinə da manjeevənə.
³⁹ Wata ca ba ka dabaala, kaa təya palə satii. Ma daba'əkii,
 ca ndərəvə aasəkə kumbawala, ca palə aanə hanyinə nga
 Magadanə.*

16

Ləgwa sə nga hurəshishinə ama Yeesu

(Mar. 8.11-13; Luka 12.54-56)

¹ Yoo, kə shi hara *Farisanyinə da *Sadukinyinə aabii
 Yeesu, kaa təya təkə tə ci. Təya ba ka ci, kaa ca da ka tii
 sə nga hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, tə'i ci da baawəfa
 nga Əntənfə. ² Əŋki Yeesu ka tii, "Ma uusəra a kula,
 mada dizə nə səkəntənfə, agi banə nuunə: 'Pooshi ha ka
 tsəfənə doorə.' ³ Ma tsəfakə əsə, mada tsaaməgyuunə aagi
 əntənfə, una nee dizə təkə təkə nə ha, agi banə nuunə:
 'Ka ndzəmənə nə vənə ənshinə.' Mada tsaaməgyuunə
 aagi əntənfə, ka mbeenə nuunə ka batənə taa iitə nə ha
 a ndzaanə. Amma, pooshi unə ka mbee ka paaratəgi də
 ndzaanə nga zamanana. ⁴ Ma ənji nga zamanana, bwaya
 ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya nga Əntənfə nə tii. Agi
 alənə nə tii kaa ənjə a da ka tii sə nga hurəshishinə. Amma,
 pooshi sə nga hurəshishinə ci ənjə a da ka tii, madaamə
 ətə dii Əntənfə də anabi Yunana." Makə wabi ci ha'ə, wata
 ca palə saakii.

*Burəjanə nga *Farisanyinə da nga *Sadukinyinə*

(Mar. 8.14-21)

⁵ Ma təya dzə də tənənə asəkə kumbawala, wata
 lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə zaanə ka tii nə ngərəənə
 buroodi. ⁶ Yeesu a ba ka tii, "Nəhəmə noonə na acii
 burəjanə nga Farisanyinə da nga Sadukinyinə." ⁷ Makə
 fii tii ha'ə, təya gwanə ka wabənə ahadatii, əŋki tii, "Ma
 bii ci ha'ə, ətə pooshi amə ngiraanə buroodi." ⁸ Asee, kə
 shii Yeesu sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, "Ya una,
 kə əki gi'inə goonə tə nyi. Ka mi cuuna wabə agyanə
 ghatə buroodya? ⁹ Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaarətəgimə
 kuna? Kə zaanə koonə nə burooditə tufə ətə agi ənji dəbu'u
 tufə kwa? Dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbəfaana?
¹⁰ Aa ya burooditə mədfə əsa, ətə agi ənji dəbu'u

* **15:39** 15.39 Magadanə: uushi rəjwə da Magədala. Mitə vərənə nga
 Magədala nji Mariyaama Magədalina. **16:1** 16.1-4 12.38-39; Luka 11.16,29-30.
16:1 16.1 Yooh. 6.30. **16:6** 16.6 Luka 12.1. **16:7** 16.7-9 Mar. 6.52. **16:8**
 16.8 14.31. **16:9** 16.9 14.20.

ənfwada? Dəvə moonə tsəəkətuunə tə ətə mbədaana?
 11 Iitə təkuree unə ka paaratəginə oo'i, ma cii kya wabə
 koonə əna, əntaa agyanə buroodi. Nəhəmə noonə na acii
 burəjanə ŋga Farisanyinə da ŋga Sadukinyinə.” 12 Wata
 təya paaratəgi oo'i, əntaa banə bii ci ka tii oo'i, wa təya nəhə
 natii nə acii burəjaatə ci ənjə a da də buroodi. Amma, wa
 təya nəhə natii nə acii dzəgunənə ŋga Farisanyinə da ŋga
 Sadukinyinə.

*Banə ŋga Piita oo'i, Yeesu nə *Matadəkii ŋga Əntanƒə
 (Mar. 8.27-30; Luka 9.18-21)*

13 Yoo, kə gi Yeesu aanə hanyinə ətə kədəhə da vəranə
 ŋga Kayisariya Filipi. Makə gi ci, kə ləguyi ci ama
 lyawarənaakii, əŋki ci, “Ya nyi *Uuzənə ŋga ənda, wu sanə
 nə nyi ci ənjə a ba?” 14 Əŋki tii, “Agi banə nə hara ənji,
 hə nə Yoohana əndə dā bapətisəma. Əŋki hara ənji, hə nə
 anabi *Iliya. Hara ənji əsə, əŋki tii, hə nə Irimiya taa əndə'i
 anabi ŋga ŋukə.” 15 Yeesu a ba ka tii, “Ya unə noona?
 Wu nə nyi cuuna ba?” 16 Simoonə Piita a jikəvə, əŋki ci,
 “Hə nə Matadəkii,* Uuzənə ŋga Əntanƒə Əndə vii əpinə.”

17 Yeesu a ba ka ci, “Əndə barəkaanə nə hə, Simoonə,
 uuzənə ŋga Yunana. Acii əntaa əndə shiŋkinə baarəgi ətsə
 ka hə, amma Daadə ətə dadagyə baarəgi ka hə. 18 Wanyinə
 ka banə ka hə əsə: hə nə Piita, makə banə pasla. Anə
 paslanə nii kya mbukya Ikəliisiyaaki. Taa wa, pooshi na
 palee ka ŋgeerənə ŋga Ikəliisiyakii. 19 Ka viinə nə nyi ka
 hə lakila ŋga makuvə ŋga ŋwanjuunə ŋga dagyə. Taa mi
 patə anətə hə ganə a duuniya, ma'anəkii gatə dagyə. Ha'ə
 əsə, taa mi patə pərəgi hə ganə a duuniya, mapərəkii gatə
 dagyə.”

20 Wata Yeesu a dā ka lyawarənaakii bariya də ŋgeerənə
 tuu'inə, “Goonə ba ka taa wu oo'i, nyi nə *Matadəkii ŋga
 Əntanƒə.”

*Wabənə ŋga Yeesu agyanə tsarə ŋga əntəətə nii kəya
 əntə
 (Mar. 8.31-9.1; Luka 9.22-27)*

21 Daga ka saa'ikii 'watəgi Yeesu dzəgunətənə ka
 lyawarənaakii oo'i, tyasə see a dzə ci aa Urusaliima. Ma
 dāva, ka sanə nə ci cibənyinə lanə acii gayinə da madiigərə
 limanyinə da maliminə, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə
 ŋga uusəra, ca madətə agi mamətə ənja. 22 Makə fii Piita
 ha'ə, wata ca kəsəgi tə ci aatanƒala, ca wazə ka ci, əŋki ci,

16:10 16.10 15.37. 16:14 16.14 14.2; 17.10-13; Mat. 21.11. * 16:16 16.16
 Waatoo, Aləmasiihu. 16:16 16.16 14.33; Yooh. 1.49; 11.27. 16:18 16.18
 Luka 22.32; Yooh. 1.42; 21.15-17; Af. 2.20. 16:19 16.19 Luka 11.52; Mat. 18.18;
 Yooh. 21.15-17. 16:20 16.20 17.9. 16:21 16.21 17.22-23; 20.17-19; 26.2.

“Wa Əntanƒə a dzagi ətsa, Slandana, pooshi ətsə ka ɗanə shaŋə!” ²³ Amma Yeesu a zə'wugi aabii Piita, əŋki ci ka ci, “Dzəgi abiiiki, *Seetanə! Hərəmbəɗə nə hə ka nyi. Aci ma hiimatsaaku, ŋga əndə shiŋkinə, əntaa ŋga Əntanƒə.”

²⁴ Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, “Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi. ²⁵ Tada wu patə ca ɗa gazhi'waanə ŋga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma tada wu patə ətee ka əpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii. ²⁶ Mi saŋə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. Mada kə zii əpinə ŋga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii. ²⁷ Aci kədəhə nə Uzənə ŋga əndə ka shinə tii da malaa'ikanyinaakii agi məghərəvənə ŋga Dii, ca vii shikwa taa ka wu makə sətə slənyi ənda. ²⁸ Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara əŋji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka shinə ŋga Uzənə ŋga ənda, kaa ca ndzaa ka ŋwanwa.”

17

Məghərəvənə ŋga Yeesu

(Mar. 9.2-13; Luka 9.28-36)

¹ Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə Piita da i Yakubu tii da ndzəkənuci, waatoo Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə. ² Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, bərənə nə kəŋwaciinəkii makə uusəra. Ha'ə nə kəjeerənaakii əsə, ca ɗagi tyaslyaslyə makə əmputə kəbənə. ³ Wata ma təya nee, watiitə i Muusa da anabi *Iliya, təya wabəshi da Yeesu. ⁴ Wata Piita a ba ka Yeesu, “Slandana, ŋga'ə dīi makə ganə niinə. Maa ŋga'ə ka hə, ka ratənə nə nyi koonə tsakabanyinə makkə ganə. Naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.” ⁵ Ma ci ma'ə agi wabənə ha'ə, wata məzhiɗəkwyaminə ətə ca bərə a zadəgi daganətii. Ma təya fa, əndə a wabə agi məzhiɗəkwyaminəkii, ca ba, “Waatsə Uzənəaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki. Famə tə ci.” ⁶ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata ŋgwalənə a ɗa tə tii ka shaŋə, təya kwaalagi aa panə aanə kəŋwaciinətii. ⁷ Wata Yeesu a əntsahə aabiitii, ca təbətə tə tii, ca ba, “Madəətəmə, goona

16:27 16.27 Jab. 62.13; Ayb. 34.11; Mat. 7.23-27; 13.41; 25.31-46; Luka 13.27; Yooh. 5.29; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 1 Piita 1.17; 2 Tim. 4.14; Səniinə 22.12.

16:28 16.28 10.23; 24.34; Mar. 9.1; 13.30; Luka 9.27; 21.32. **17:1** 17.1 5.1.

17:2 17.2-8 2 Piita 1.16-18; Səniinə 1.16. **17:5** 17.5 3.17.

ngwalə.”⁸ Makə madfee tii ka ginətii, maneemə tii taa ka wu ma'ə, madaamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, kə bii Yeesu ka tii, “Goonə ba taa ka wu tə sətse nee unə. See daba'ə madənaaki agi maməətə ənja, nyi *Uuzənə ŋga ənda.”

¹⁰ Lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, “Aa mi dīi ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?”

¹¹ Yeesu a ba ka tii, “Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka hadatəgi də patənə ŋga uushi'inə. ¹² Amma, wanyinə ka banə koonə: kə uugi Iliya shinə. Mashiiimə ənji tə ci, təya cibə də ci makə sətə kadeesəkə ka tii. Ha'ə makə ətsə, kədəhə nə təya cibə də Uuzənə ŋga əndə əsə.”

¹³ Wata lyawarənaakii a paaratəgi oo'i, ma Iliyatə cii kəya wabə agyanəkii, ci nə Yoohana əndə dfa bapətisəma.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci (Mar. 9.14-29; Luka 9.37-43a)

¹⁴ Ənyanatii aabii dabaala, wata əndə'i əndə a shi, ca gərə'waanə akəŋwacii Yeesu, ¹⁵ ca ba, “Slandana, nəhuu təgunuunə ŋga uuzənaaki. Tə'i ma'idə'ida ashikii, agi dfanə tə ci ka shaŋə. Ka əndə'i ha, ca kulagərə aagi gunə, ka əndə'i ha, aagi ma'inə. ¹⁶ Kə kira nyi tə ci ka lyawarənaaku, amma kə təkuree tii ka mbədəpaanə də ci.” ¹⁷ Əŋki Yeesu, “‘Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntaŋfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii dīi!”

¹⁸ Makə kira ənji, Yeesu a wazə ka ginaajikii, wata ginaajikii a shigi ashii uuzəta. Pii wata kə mbə'i uuzəta.

¹⁹ Ma daba'əkii lyawarənaakii a əntsahətə aabii Yeesu daanətii, təya ləgwa ka ci, “Mi saŋə dīi təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?” ²⁰ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Putə ŋga gi'uunə ŋga gi'inə goonə tə nyi. Tantanyinə cii kya ba koonə, maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u iza,* [²¹ 1Amma, ma tsarə ŋga ginaajitsa, see də də'wa da suumaya mbeenə ənji ka lyaakaginə.”] kadfa ka banə nuunə ka giŋuna: ‘Duu aa hatə!’ ka dzənə nə ci əsə. Pooshi uushi ca kadfee ka ŋgeerənə goonə.

Ənənə ŋga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii (Mar. 9.30-32; Luka 9.43b-45)

²² Guŋənə ŋga lyawarənə ŋga Yeesu patə anə hanyinə ŋga Galili, wata ca ndzaŋə wabənə ka tii agyanə naakii na,

17:9 17.9 16.20. **17:10** 17.10-11 Mal. 3.23-24; Mat. 16.14. **17:12** 17.12-13 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21. **17:17** 17.17 Dzək. 32.5,20. * **17:20** 17.20 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə ŋga Guđe. Amma ma wabənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila wabi ci. **17:20** 17.20 13.31; 14.31; 21.21; Mar. 11.23; Luka 17.6.

ca ba, “Kədəhə nə ənji ka viinə tə Uuzənə nga əndə aacii ənja, ²³ təya bələgi tə ci, amma ka madeenə nə ənji ka ci agi maməətə ənja ka makkənə nga uusəra.” Makə fii tii ha’ə, wata səkə nga lyawarənaakii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə.

*Ki’i tsəkə nga *yi nga Əntanfə*

²⁴ Kə gi Yeesu da lyawarənaakii aa Kafarənahumə, wata ənji luu tsəkə nga yi nga Əntanfə a dzə aabii Piita, təya ləgwa, əŋki tii: “Ya sanə, agi ki’inə nə maləmə goonə tsəkə nga yi nga Əntanfə nii?” ²⁵ Əŋki Piita, “Də nga’ə nə ci agi ki’inə.” Makə ənyi Piita aasii, Yeesu a wabə ka ci zəku’i, əŋki ci, “Iitə nee hə naaku daa, Simoonə? Wu dəbēe ki’i tsəkə ka meeminə nga *duuniyana? Manjeevənətii nii, anii hara ənja?” ²⁶ Əŋki Piita, “Hara ənji dəbēe tsəkənə.” Wata Yeesu a ba, “Makə ha’ə dīi, madəbēemə manjeevənətii a tsəkə. ²⁷ Amma, acii gaanwa bəzee ka səkətii, ma d’anəku, duu aama uunəva, ha kagərə manğəlanə aagi ma’inə. Ma hərəfiitə ‘watəgi hə kəsənə, ka lapaanə nə hə kwaba a makii bahə ki’inə də tsəkaaki da naaku, ha kərə ka tii.”

18

Wu sanə palee də gawuuna?

(*Mar. 9.33-37; Luka 9.46-48*)

¹ Ma ka saa’ikii ha’ə, wata *lyawarənə nga Yeesu a shi aabiikii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Wu sanə palee də dūunuunə agi nwanjuunə nga dagya?” ² Wata Yeesu a ‘watə tə əndə’i uundzə uuzənə, ca kəŋee ka ci ahadatii, ³ ca ba, “Tantanyinə cii kya ba koonə: madfa mazhi’weemə unə ka noonə nə makə nga uuji manjeevənə, pooshi unə ka upaa dəmənə aagi *nwanjuunə nga Əntanfə shanə. ⁴ Taa wu həətəpaa naakii nə, ca ndzaanə makə nga uuzəəna, ci palee də dūunuunə agi nwanjuunə nga dagyə. ⁵ Taa wu liwə uuzənə, madfa putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa.”

Uushi’iitə na dā tə ənda putə nga slənə ‘waslyakəənə

(*Mar. 9.42-48; Luka 17.1-2*)

⁶ “Taa wu patə kavə tə taa rəŋwə agi manjeeviitə vii ka nyi goonğa kaa ca pu’u, gədfə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də nga’əənə, ca lipəgərə aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci. ⁷ Tə’i nğərə’wə ashī ənji *duuniya, acii tə’i sətə ca kavə ənji ka dā ‘waslyakəənə. Pooshi səndə ca tənəpaa tsarə nga uushi’iitə ka d’anə. Amma kə dīi anə əndətə ca kavə əndə ka dā ‘waslyakəənə.

⁸ "Madfa ciinøku tada sɔfɔku ca kavə tɔ hɔ ka ɔa 'waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gɔfɔ gi hɔ ka upaa əpinə nɔa ca'ə ndəɔwə ndəɔwə yadə ciinə taa sɔfa, acii ndzaanə da i ciinə bəra'i tada sɔfɔ bəra'i, amma ənjə a ka tɔ hɔ aagi gunə nɔa ca'ə ndəɔwə ndəɔwə. ⁹ Madfa ginøku ca kavə tɔ hɔ ka ɔa 'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi. Gɔfɔ gi hɔ ka upaa əpinə nɔa ca'ə ndəɔwə ndəɔwə dɔ ginə rəɔwə, acii ndzaanə da i ginə kyakya'ə bəra'i, amma ənjə a ka tɔ hɔ aagi gunə."

Misaali dɔ baga ətə zagi

(Luka 15.3-7)

¹⁰ "Nəhəmə noonə na, acii goona bərapaa rəɔwə agi uuji manjeeviitsa. Wanyinə ka banə koonə: ma malaa'ikanyinatii, taa guci patə nɔ tii ka ndzaanə akəɔwacii Daadə ətə dagyɔ. [¹¹ Acii ma shi *Uuzənə nɔa ənda, ka luupaa tɔ maza ənja.] ¹² Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo bana? Yaci tə'i əndə da bagiinaakii gya'ə saɔa, wata rəɔwə agitii a zagya, iitə ɔanəkəyɔ? Əntaa ka bwaseenə nɔ ci ka ətə əlinə pu'unə aji əlinə ka zəmənə, ca palə ka alə tɔ ətə rəɔwə zagi kwa? ¹³ Madfa kə nee ci, tantanyinə cii kya ba koonə: ka ɔanə nɔ ci moodasəkə putə nɔa rəɔwə ətə sha zii, palee ka putə nɔa əlinə pu'unə aji əlinə ətə mazamə. ¹⁴ Ha'ə əsə, ma Dəsənuunə ətə dadagyɔ, əntaa dɔ uudənaakii zaginə taa rəɔwə agi uuji manjeeviitsa."

Ndzəkəɔunə ətə slənyi 'waslyakəənə

¹⁵ "Madfa kə bəzee əndə nə'unə makə hɔ ka səkəku, ma ɔanəkwa, duu aabiikii, ha dzə ka ɔaarii ka ci 'waslyakəənaakii ahadoonə, unə bəra'i. Madfa kə luuvə ci 'waslyakəənaakii, kə zhi'wavə hɔ dɔ əndətə aa rəɔwa ətsa.

¹⁶ Amma, madfa maluumə ci 'waslyakəənaakii, 'waanə tɔ əndə rəɔwə taa ənji bəra'i atsaku, kaa ənji bəra'i taa makkə a mbee ka vii seeda anə patənə nɔa sətə bii ənji. ¹⁷ Madfa kə kaaree ci ka fa wabənati, bawə ka Ikəliisiya. Madfa kə kaaree ci ka fanə tɔ Ikəliisiya əsə, geegimə ka ci makə əndətə pooshi ahadoonə taa *ənji luu tsəka."

Anətənə da pərəginə

¹⁸ "Tantanyinə cii kya ba koonə: taa mi patə anətuunə ganə a duuniya, ma'anəkii dagyɔ ətsa. Ha'ə əsə, taa mi patə pərəgyuunə ganə a duuniya, mapərəkii gatə dagyɔ ətsa.

18:8 18.8-9 5.29-30. **18:10** 18.10-14 Yooh. 10.11-15. **18:14** 18.14 6.10.
18:15 18.15 Leew. 19.17; Gal. 6.1. **18:16** 18.16 Dzək. 19.15; Yooh. 8.17; 2
 Koor. 13.1; 1 Tim. 5.19. **18:17** 18.17 Tit. 3.10. **18:18** 18.18 16.19; Yooh.
 20.23.

¹⁹ “Wanyinə ka tsakə banə koonə əsə: madfa kə anətə ənji bəra'i uura agyuunə kaa təya kədii taa mi patə, ka dfanə nə Daadə ətə dagyə ka tii tə səkii. ²⁰ Acii taa da patə libə ənji bəra'i taa makkə agi ləməki, davə nə nyi ahadatii.”

Misaali də mava ətə naanagi ka tifyagi 'waslyakəənə ka ənda

²¹ Ma daba'əkii, wata Piita a shi aabii Yeesu, ca ləgwa ka ci, əŋki ci: “Slandana, moonə sədə sanə dfanə əndə ka nyi 'waslyakəənə, nya tifyagi ka ca? Sədə mədəfə kwa?”

²² Yeesu a ba ka ci, “Pooshi. Əntaa wata sədə mədəfə bii nyi koonə. Amma, mədəfə sədə ha'ə mədəfə pu'unə.

²³ Acii ma nwanjuunə n̄ga dagyə, mbərə mbərə nə ci da əndə'i nwanjutə mwayi baanatənə taa iitə nə gəna acii maviinaakii. ²⁴ Ma ca 'watəgi baananə ha'ə, wata ənjə a kira ka ci mavatə cii kəya nə'u tə ci milyoonyinə n̄ga kwaba.

²⁵ Amma, ma mavakii, paa ci da taa mi bahə kaa ca ki'i kwabatə ci nwanjwə a nə'u tə ci. Wata nwanjwə a ba ka ənjə a dərəmagi də ci da minaakii da manjeevənaakii da uushi'inaakii patə, kaa ənjə a shii ki'i də kwabakii.

²⁶ Makə fii mavatə ha'ə, wata ca kulagi akənwacii nwanjwa, ca dza ciinə, ca ba: ‘Tuutəta'ə, əsuu ədzəma, ka ki'iginə nə nyi ka hə gənaaku patə.’ ²⁷ Wata nwanjwə a nəhə təgunuunaakii, ca tifyagi ka ci, ca kapaa tə ci. Mavatə a palə saakii.

²⁸ Amma, makə pyalə ci saakii, wata ca lapaa əndə'i mava makə ci ətə cii kəya nə'u tə ci dəmənə n̄ga *hwaslə gya'ə tanə. Wata ca tərədəgi kəjeerənə a uura mavata, əŋki ci: ‘Ki'iwu ka nyi dəmənaaki!’ ²⁹ Wata mavatə a kulagi akənwaciikii, ca dza ciinə, əŋki ci: ‘Tuutəta'ə, əsuu ədzəma, ka ki'inə nə nyi ka hə dəmənaaku.’

³⁰ Amma kə naanagi ci, wata ca kərə tə ci aa furəshina, see madfa ki'igi ci dəməətə atsakii.

³¹ “Makə nee hara maviinə ka sətə slənyi, kə zhima tə tii asəkətii. Wata təya palə aabii nwanjwa, təya bagi ka ci sətə slənyi patə. ³² Makə fii nwanjwə ha'ə, wata ca 'wagərə tə mavatə dii ha'ə. Nwanjwə a dzaana tə ci, əŋki ci: ‘Ma hə, bwaya mava nə hə. Kə tifyagi nyi ka hə patənə n̄ga kwabatə n̄ji nya nə'u tə hə putə n̄ga kədiinaaku aciiki.

³³ Pooshi dibə ha nəhə təgunuunə n̄ga guva-slənaaku makə sətə nyihə nyi naaku kwa?’ ³⁴ Kə bəzhi səkə n̄ga nwanjwə ka shanə. Wata ca sləkee ka ənjə a pa'əgi tə mavatə a furəshina, ənjə a cibə də ci, see madfa ki'igi ci patənə n̄ga gənata.”

³⁵ Yeesu a uudəpaa wabənə, ənki ci, “Ha'ə əsə nə Daadə ətə dadagyə a da ka taa wu patə agyuunə, maa pooshi ci tifyagi ka ndzəkəŋuci 'waslyakəənaakii də ədzəmə rəŋwə.”

19

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə lakəgi minə
(Mar. 10.1-12)

¹ Makə uugi Yeesu baaba uushi'iitsa, wata ca madə anə hanyinə ŋga Galili, ca palə aanə hanyinə ŋga Yahudiya atanəgi gəərə ŋga Urədunə. ² Dabaala lanə nyi'u tə ci, ca mbədəpaa də ənji bwanea.

³ Hara *Farisanyinə a dzə aabiikii ka təkənə tə ci də ləgwanə amakii, ənki tii, “Ya əna, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minaakii putə ŋga taa ŋgutə uushi kwa?” ⁴ Ca ənəgi ka tii, “Pooshi unə janġii asəkə malaaba ləkaləkətə kwa? Ma bii ca: ‘Ma ka 'watəginə, ŋgurə da minə ghənyi Əntanġə tə ənja.’ ⁵ Əntanġə a ba: ‘Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minaakii, təya ndzaa shishinə rəŋwə.’ ⁶ Də ha'ə, ndzaanə tii əndə rəŋwə, əntaa ənji bəra'i ma'ə. Aciikii, ma sətə gəŋutəgi Əntanġə, ga əndə a təkəe.” ⁷ Farisanyinə a ba ka Yeesu, “Aa, acii mi dii bii Muusa, wa əndə a vii ka minə ləkaləkətə ŋga lakəginə tə ki, ca lakəgi tə kya?” ⁸ Yeesu a ba ka tii, “Putə ŋga ndalənə ŋga ədzəmuunə kapaa Muusa koonə rəgwa ŋga lakəgi makinə goonə. Amma, ma ŋga ŋukə, saa'i ŋga 'watəginə ŋga duuniya, əntaa ha'ə. ⁹ Wanyinə ka banə koonə: taa wu patə lakəgi minaakii putə ŋga əndə'i uushi pamə tsanə da aləhiinə, ca ŋgərə əndə'i, kə ali ci hiinə ətsa.”

¹⁰ Lyawarənaakii a jikəvə ka ci, “Madə ha'ə ahada i ŋgurə tii da minaakii ətsa, əntaa gədə ndzaanə yadə ŋgərəshinə dənwa'ə kwa?” ¹¹ Amma ca ba ka tii, “Ma dzəgunətsa, əntaa taa wu ca luu, amma see ənjitə vii Əntanġə ka tii. ¹² Acii tə'i rəgwanyinə kama kama ətə pooshi ənji ka ŋgərəshinə: tə'i hara ənji, putə ŋga poonə tə tii ha'ə, paa tii ka ŋgərəshinə. Hara ənji əsə, ənji saawee ka tii. Hara ənji əsə, paa tii ka ŋgərəshinə putə ŋga ŋwanjuunə ŋga dagyə. Ma əndətə ca mbee ka luu dzəgunətsa, wa ca luu.”

Daanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə
(Mar. 10.13-16; Luka 18.15-17)

18:35 18.35 6.12,15; Af. 4.32; Kwal. 3.13; Yak. 2.13. **19:1** 19.1 7.28; Luka 9.51. **19:4** 19.4 'Wat. 1.27. **19:5** 19.5 'Wat. 2.24; Af. 5.31. **19:7** 19.7 5.31. **19:9** 19.9 5.32; Luka 16.18. **19:10** 19.10 1 Koor. 7.1.

¹³ Ma daba'əkii, kə kirə ənji manjeevənə ka Yeesu, kaa ca daanə ciinə aanətii, ca da ka tii də'wa. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii ηguruunə ka ənja. ¹⁴ Amma Yeesu a ba, "Uneemə ka manjeevənə, kaa təya shi aabiiki, goona təja tə tii, acii ka tsarə ηga ənji makə tii də ηwanjuunə ηga dagyə." ¹⁵ Ca daanə ciinə aanətii. Ma daba'əkii, ca madə davə, ca palə saakii.

Əndə gəna

(Mar. 10.17-31; Luka 18.18-30)

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə shi əndə'i əndə aabii Yeesu, ca ləgwa, əŋki ci, "Maləma, ηgutə ηnyu slənə sanə slənəki, kaa nya upaa də əpinə ηga ca'ə ndəηwə ndəηwa?" ¹⁷ Əŋki Yeesu ka ci, "Ka mi dee cii kwa ləgwa ka nyi agyanə sətə ηnyikəya? Rəηwə dyanə nə ηnyu Ənda. Madə ηga'ə ka hə nə upaa əpiitsa, nə'utə *bariya." ¹⁸ Əndətə a ləgwa ka ci, "Ŋgutə tsarə ηga bariya da?" Yeesu a ba ka ci, "Ga ha bələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ηga jirəkənə anə ənda, ¹⁹ gadəe ka i duu da muu, uufuu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uufə naaku na."

²⁰ Əŋki uundzə dagwatə ka ci, "Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi. Ŋgutə mbədaanə ka nyi, kaa nya nə'uta?" ²¹ Yeesu a ba ka ci, "Madə kə mwayi hə ndzaanə makətsəfəkii, duu ka dərəmaginə də uushi'inaaku patə, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Madə kə dīi hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntəŋfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." ²² Makə fii uundzə dagwatə ha'ə, ca palə saakii də mabətəsəka, acii ləŋə dərəva nə gəna aciikii.

²³ Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, dzawə dərəva nə dəmənə ηga əndə gəna aagi ηwanjuunə ηga Əntəŋfə. ²⁴ A tsakə nyi banə koonə əsə: gəfə dəməginə ηga ηgyalooba ka rəgwa shinə ηga libəra də ηgufənə, acii dəmənə ηga əndə gəna aagi *ηwanjuunə ηga Əntəŋfə." ²⁵ Makə fii lyawarənaakii wabəətsa, kə dzəgəpaa tə tii ka shaŋə, təya ba, "Madə ha'ə əna, aa wu dīi nə upaa luupaana?" ²⁶ Amma Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, "Ma əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka dətənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntəŋfə, ka dətənə nə ci taa mi patə."

²⁷ Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, "Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tə ha, mi niina upana?" ²⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: madə kə ndzaa nyi, nyi Uuzənə ηga əndə, dasə anə dəgələ

19:14 19.14 18.3. **19:18** 19.18-19 Shig. 20.12-16; Leew. 19.18. **19:19** 19.19 22.39. **19:21** 19.21 6.20; 8.21-22; Luka 12.33. **19:22** 19.22 Jab. 62.11. **19:26** 19.26 Zak. 8.6; Luka 1.37.

nga mēghērəvənaakii agi kura zamanatə na shi, ma unə ənə pu'u aji bəra'i ənə nyi'u tə nyi, ka ndzaanə nuunə anə dēgələ ŋwanuunə pu'u aji bəra'i, una da gəŋwanə ka slikerənyinə pu'u aji bəra'i ŋga *Isərayiila. ²⁹ Taa wu patə bwasee ka yaakii, tafa ndzəkəŋushi'inəkii, tafa cikəŋushi'inəkii, tafa dii, tafa mæci, tafa manjeevənaakii, tafa raakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci gya'ə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə, ənjə a vii ka ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. ³⁰ Amma lanə nə matakəŋwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Lanə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəŋwanyinə."

20

Misaali də ənji slənə asəkə tsanə ŋga inabi

¹ "Ma ŋwanuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da əndə'i slanda ya ətə gimagi tsəfakə ka alə ənji slənə, kaa təya dzə ka slənənə ka ci asəkə tsanə ŋga inabaakii. ² Makə upaa ci ənji slənə, kə luuvə ci ki'inə ka tii makə sətə ci ənjə a ki'i ŋga ka uusəra, waatoo *hwaslə rəŋwə. Wata ca kərə tə tii aasəkə tsanə kaa təya slənə. ³ Ca ənə ka dzənə aa luuma tibisə əlinə, ca lapaa tə hara ənji pooshi uushi ci təya da. ⁴ Wata ca ba ka tii əsə: 'Dəmə ka da ka nyi slənə asəkə tsanə. Ka ki'inə nə nyi koonə makə sətə difə.' ⁵ Wata təya dzə. Makə ənyi ci ka dəməginə uusərə ahadana, ha'ə əsə tibisə makkə, təya da ha'ə da hara ənji slənə makə əta. ⁶ Ma ətsə kədəhə ka tibisə tufə əsə, makə gi ci aa luuma, ca lapaa hara ənji əsə kəŋə kəŋə davə. Ca ba ka tii: 'Mi cuuna kagi uusərə zafə kwa?' ⁷ Təya ba ka ci: 'Aci pooshi əndə ŋgirə tiinə ciina kagi uusərə zafə.' Wata ca ba ka tii əsə: 'Dəmə ka slənənə ka nyi asəkə tsanə ŋga inabi.'

⁸ "Makə dii kədəwanə, wata slanda tsanə ŋga inabitə a ba ka gawə ŋga ənji slənəakii: "Waa'wawə tə ənji slənətsa, ha ki'i ka tii kwabatii. Ka ənjitə uugi ba'ə ka dzənə 'watəginəku ki'inə, ha uudəpaa də ənjitə 'watəgi dzənə.'

⁹ Ma ənjitə gi tibisə tufə, ənjə a vii ka taa wu agitii hwaslə rəŋwə. ¹⁰ Yoo, makə mbu'i aanə ənjitə 'watəgi dzənə aadəvə aasəkə tsanə, ma nə tii ka nəhənə, ka viinə nə ənji ka tii sətə palee ka ŋga ənjitə uugi ba'a. Asee, tii maa, hwaslə rəŋwə rəŋwə vii ənji ka tii. ¹¹ Makə liwə tii kwabatii, wata təya ŋgəərə ma agyanə slanda tsaata, ¹² əŋki tii: 'Ma ənjinə uugi hə ba'ə ka ŋgərənə, ŋga tibisə rəŋwə tanə slənyi tii. Amma, ha ki'i keenə uushi rəŋwə nii?

19:28 19.28 25.31; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2; Səniinə 3.21. **19:29** 19.29 10.37.

19:30 19.30 20.16; Mar. 10.31; Luka 13.30. **20:8** 20.8 Leew. 19.13; Dzək. 24.15.

Inə ənə kagi uusəra pa'ə ka slənənə, əŋki hə tsəfənə ŋga uusəra!' ¹³ Amma slanda tsaata ənəpaagi ka əndə'i əndə agitii, əŋki ci: 'Guvakya, ma'adəmə nyi tə hə. Əntaa agyanə hwaslə rəŋwə narii aŋwə kwa? ¹⁴ Ŋgəruu sətə narii aŋwə, ha palə saaku aasii. Ha'ə mwayi nyi viinə ka əndənə shi ŋga muudinə makə naaku. ¹⁵ Anii pooshi nyi da baawəfa ŋga da sətə mwayi nyi də kwabaakya? Anii sərəhə ca da tə hə putə ŋga ŋga'əənaakya?' " ¹⁶ Yeesu a uudəpaa wabənə, əŋki ci, "Ha'ə əsə, ma moodəba'a, ka ndzaanə nə ci ka ŋga təkəŋwanə. Ma ŋga təkəŋwanə əsə, ka ndzaanə nə ci ka moodəba'a."

Makkənə ŋga wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii

(Mar. 10.32-34; Luka 18.31-34)

¹⁷ Ma Yeesu a dzə aa Urusaliima, ca 'wagi tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsəŋə aantəŋgala, ca ba ka tii, təya dzə də palənə, əŋki ci, ¹⁸ "Fatəmə ŋga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma dava, ka dzənə nə ənji ka viinə tə Uzənə ŋga əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gəŋwanə ŋga bələnə, ¹⁹ təya vii tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntəŋfə. Ma təya, ka ŋusənə nə tii tə ci, təya fəslə tə ci, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ənjə a madəe ka ci agi maməətə ənja."

Kədiinə ŋga məci i Yakubu da Yoohana

(Mar. 10.35-45)

²⁰ Ma daba'əkii ha'ə, wata məci manjeevənə ŋga Zabadiya a əntsahə tii da manjeevənətə aabii Yeesu, kya gərə'waanə akəŋwaciikii ka kədiinə uushi. ²¹ Ca ləgwa ka ki, "Mi cii kwa uudə kwa?" Kya ba ka ci, "Dawə ka nyi rəgwa kaa manjeevənaaki bəra'i a ndzaanə atəŋgalaku agi ŋwanjuunaaku, əndə'i da ciizəmak, əndə'i əsə da madzənaku." ²² Yeesu a ba ka tii, "Mashiimuunə sətə cuuna kədiinə. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa cibə makə ətə nii kya sa kwa?" Əŋki tii ka ci, "Awa, ka mbeenə niinə."

²³ Yeesu a ba ka tii, "Ka sanə nuunə weewee. Amma, ma ndzaanə atəŋgalaki, əntaa nyi nəndə da baawəfa ŋga viinə. Ma hatsa, ŋga ənjitə tadəpaa Daadə tə tii."

²⁴ Fanə ŋga hara lyawarənaakii pu'u tə wabəətsa, wata səkətii a bəzəgi aashi ndzəkəŋuushi'iitə bəra'i. ²⁵ Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aabiikii, ca ba ka tii, "Kə shii unə oo'i, ma ənjitə mashiimə tə Əntəŋfə, meeminatii ca da ŋwanjuunə agyanətii. Ma madiigərə ənjatii əsə, agi kanə nə tii ka tii *bariya də baawəfa. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka

ɔanə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə. ²⁷ Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəɲwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava goonə. ²⁸ Ha'ə nə nyi Uuzənə ɲga əndə əsə. Ma shi nyi, əntaa ka əɲjə a slənə ka nyi, amma, kaa nya slənə ka əɲja, nya vəgi əpinaaki ka pərapaanə də əɲji laɲə.”

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də muurəfinə bəra'i
(Mar. 10.46-52; Luka 18.35-43)

²⁹ Ma Yeesu da lyawarənaakii a bwasee ka vəranə ɲga Yarikoo, dzənə nə dabaala laɲə də nə'unə tə tii. ³⁰ Tə'i muurəfinə bəra'i dasə dasə atəɲgala rəgwa. Makə fii tii oo'i, Yeesu ətsə ca pitəgi, wata təya madfee ka uuratii, əɲki tii, “Slandana, *jijinə ɲga Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə!” ³¹ Dabaala a wazə ka tii, əɲjə a ba ka tii, “Ndzaamə kəda'ə!” Amma, ma muurəfiita, wata təya tsakə ɲgəree ka uuratii palee ka əta, əɲki tii, “Slandana, jijinə ɲga Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə.” ³² Wata Yeesu a kəɲaanə, ca 'wa tə tii, ca ba, “Mi cuuna moo nya ɔa koonə?” ³³ Təya ba ka ci, “Slandana, ɲga'ə keenə, keena nee ka ha.” ³⁴ Kə nyihə Yeesu təgunuunatii, ca təbətə ginətii. Pii wata təya ənə ka neenə ka ha, təya nə'u tə ci dəɲwa'ə.

21

Dəmənə ɲga Yeesu aasəkə vəranə ɲga Urusaliima
(Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40; Yooh. 12.12-19)

¹ Ma ətsə i Yeesu da lyawarənaakii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə ɲga Urusaliima, təya mbu'u aa Bayiti-faaji ashi giɲwə ɲga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, “Dəmə aasəkə vəraatsa. Madfa kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə vamənda gwalə da uuzənatə. Pəryatəmə, una kira ka nyi. ³ Madfa kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: ‘Slandanə mwayi.’ Madfa kə fii ci ha'ə, ka bwaseenə nə ci koonə pii pii.”

⁴ Ma slənyi ətsa, ka mbu'utəginə də sətə bii anabi oo'i:

⁵ “Bamə ka əɲji vəranə ɲga *Sihiyoonə:*

‘Tsaaməmə! Wiitsə ɲwanɲwə goonə ka shinə aa hoonə!
Əndə haɲkala nə ci,

20:26 20.26-27 23.11; Mar. 9.35; Luka 9.48. **20:28** 20.28 Isaa. 53.12; 1 Koor. 6.20; 7.23; Gal. 1.4; 1 Tim. 2.5-6; 1 Piita 1.18-19. **20:29** 20.29-34 9.27-30.

20:30 20.30-31 1.1; 9.27; 12.23; 15.22; 21.9,15; 22.41-46; Mar. 10.47-48; 11.10; Luka 1.32,69; 2.11; 18.38-39; Yooh. 7.42. * **21:5** 21.5 Ma Sihiyoonə, əndə'i ləmə ɲga vəranə ɲga Urusaliima. **21:5** 21.5 Isaa. 62.11; Zak. 9.9.

aba'ə vamənda nə ci, waatoo aba'ə uundzə vamənda.' "

⁶ Wata lyawariitə a madə, təya palə, təya datə makə sətə bii Yeesu ka tii. ⁷ Təya kira vaməndatə ba'ə uundzəkii, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'ətii. Wata Yeesu a ndərəvə. ⁸ Ma dabaala, kə sasafəpaa tii kəjeerənyinatii a rəgwa, hara ənjə a pusha ba nga ənfuginə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma dabaalatə davə, dakəɲwaciikii da daba'əkii patə, kə ɲgəree tii ka uuratii, təya ba, "Dəlanə də jijinə nga *Dawuda! Tə'i barəkaanə ashi əndətə ca shi də ləmə nga Slandana! Dəlaamə də Əntanɲə!"

¹⁰ Makə mbu'i Yeesu aa Urusaliima, wata vərənəkii a gwazəgi purətə, ənji patə a ləgwa, "Wu sanə nə əndətəsa?" ¹¹ Dabaala a ba, "Ma əndətəsa, ci nə anabi Yeesu ətə shi daga də Nazaratu anə hanyinə nga Galili."

*Dzənə nga Yeesu aasəkə *yi nga Əntanɲə
(Mar. 11.15-19; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)*

¹² Mbu'unaakii wata ca dəməgərə aasəkə yi nga Əntanɲə, ca shaabagi tə patənə nga ənji dā fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha nga pəra kwaba da dəgələnyinə nga ənji dərə də bilyamasariinə, ¹³ ca ba ka ənjita, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ma bii Əntanɲə, 'Yi nga dā də'wa 'wanə ənji yaaki.' Amma, ma una, agi geeginə nuunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə."

¹⁴ Wata muurəfinə da mahurəməsə ənjə a shi aabii Yeesu aasəkə yi nga Əntanɲə, ca mbədəpaa də tii. ¹⁵ Ma madiigərə limanyinə da maliminə, kə zhima tə tii asəkətii, makə nee tii ka sə nga hurəshishiitə cii kəya dāada, manjeevənə əsə a dzə də ka wanyanə asəkə yi nga Əntanɲə, təya ba, "Dəlanə də jijinə nga Dawuda!" ¹⁶ Wata təya ləgwa ka Yeesu, "Agi fanə nə hə sətə ci manjeeviitə a ba see?" Yeesu a ba ka tii, "Awa, agi fanə nə nyi. Pooshi unə sha janɲii kunə asəkə malaaba ləkaləkata? ətə bii ca, 'Kə tasəkəpaa hə tə manjeevənə da ətə ma'ə ka sa 'wanə, kaa təya dəla də hə.' " ¹⁷ Ma daba'əkii, Yeesu a bwasee ka tii, ca gimagi asəkə vərənəkii, ca palə saakii aa Bayitaniya, ca baanə davə.

*Naalaginə nga Yeesu tə ənfwə uudəva
(Mar. 11.12-14,20-24)*

¹⁸ Pukətə hakii tsədəkə, ma Yeesu a ənya aasəkə vərənə nga Urusaliima, kə dīi madəfənə tə ci. ¹⁹ Wata ca lapaa ənfwə uudəvə atanɲala rəgwa, ca dzə aatsakii. Amma, malapaamə ci pookii davə, wata ba səgafə. Wata ca naalagi

tə ənfuta, əŋki ci, “Pa ha poo ma'ə shaŋə!” Pii wata ənfwə uudəvətə a huurəgi hwa'ə. ²⁰ Makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Əŋki tii, “Iitiitə daa huurəgi uudəvətsə pii pii ha'a?” ²¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: mada kə gi'yuunə tə Əntanfə yadə hiimanə oo'i, mbu'u taa pooshi ha'ə ka dfanə, əntaa wata sənə dīi nyi ka uudəvətsə dfanuunə tanə, amma taa ka giŋunə maa, ka mbeenə nuunə ka banə: 'Mbuduu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva!' Ka dfanə ha'ə əsə. ²² Mada kə gi'yuunə tə Əntanfə, tafa mi patə kədii unə agi də'wa, ka upaanə nuunə səkii.”

*Wu vii baawəda ka Yeesu
(Mar. 11.27-33; Luka 20.1-8)*

²³ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə yi ŋga Əntanfə, ca dzəgunə ka ənja, wata madiigərə limanyinə da gayinə a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Də ŋgutə baawəda saŋə cii kwa daada uushi'iinə ha'a? Wu saŋə vii ka hə baawədatsa?” ²⁴ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki uushi rəŋwə. Mada kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tafa də ŋgutə baawəda cii kya daada uushi'iina. ²⁵ Ya əna, wu saŋə sləkee ka Yoohana kaa ca da bapətisəma ka ənja? Əntanfə nii, anii ənda?” Wata təya da mabizhinə ahadatii, təya ba, “Mi banaamə əna? Mada bii amə oo'i, Əntanfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii dīya? ²⁶ Amma mada kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, ŋgwalii amə acii dabaala, acii ma təya, kə luuvə tii oo'i, anabi nji Yoohana.” ²⁷ Wata əŋki tii ka ci, “Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci.” Əŋki Yeesu ka tii naakii, “Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tafa də ŋgutə baawəda cii kya da uushi'iina.”

Misaali də əndə da uuji ŋguyirənaakii bəra'i

²⁸ “Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo banə koonə? Tə'i əndə sha dīi da i uuji ŋguyirənaakii bəra'i. Ca dzə aabii gawəkii, ca ba ka ci: 'Uuzənaakya, duu ka slənənə asəkə tsanə ŋga inabi ənshinə.' ²⁹ Uuzəətə a ba ka ci: 'Paa nyi ka dzənə.' Amma, ma daba'ə, ca baanə ka dīi, ca dzə ka sləna. ³⁰ Dii a dzə aabii dara əsə, ca ba ka ci makə sətə bii ci ka gawəkii. Uuzəətə a ba ka dīi: 'Ka dzənə nə nyi dīi, daadə.' Amma, madzəmə ci. ³¹ Ya agi manjeeviitsa, wu saŋə slənyi sətə mwayi dəsənətəya?” Təya ba, “Gawəkii.” Wata Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinə cii

kya ba koonə: ənji luu tsəkə da badawiinə ɲga makinə na ta koonə kəɲwanə aagi *ɲwanɲuunə ɲga Əntaɲfə.

³² Acii ma shi Yoohana, kaa ca ɓaarii koonə ɲunyi rəgwa ɲga nə'unə. Amma, maluuwəmuunə wabənaakii. Amma ənji luu tsəkə da badawiinə ɲga makinə, kə luuvə tii wabənaakii. Taa makə nee unə ka sətə dʒi ənjitsə maa, makatəmuunə hiima ɲga luu wabənaakii."

Misaali də bwaya aginə ɲga mooziinə

(Mar. 12.1-12; Luka 20.9-19)

³³ Wata Yeesu a tsakə banə ka tii, əɲki ci, "Fatəmə, kaa nya ba koonə əndə'i misaali. Ma sha dʒi, tə'i əndə'i əndə dʒi rə ɲga inaba. Ca tsatə, ca tələgi gu'u ɲga mya'ə də inaba, ca ghənəgi magərə ha ɲga nəhə uushi'inə, ca ɲgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə ɲga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. ³⁴ Makə mbu'ya saa'i ɲga cifanə ɲga inaba, wata ca sləkee ka ənji slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³⁵ Wata mooziitə a kəəsətə tə lyawariita, təya fəsləgi rəɲwə, təya bələgi rəɲwə. Əndə'i əsa, təya kaalatə tə ci də faariinə. ³⁶ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka hara lyawarənə palee ka ɲga təkəɲwanə də bəzəənə. Wata mooziitə a ənə ka dʒanə ka tii ha'ə əsə. ³⁷ Ma daba'əkii, ca sləkee ka tii ka uuzənaakii, ca ba, 'Weewee, ka neenə nə tii ka məghərəvənə ɲga uuzənaaki.' ³⁸ Amma, makə nee mooziitə ka uuzənaakii, wata təya ba ahadatii, 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoomə, kaama bələgi tə ci, ama zəmə ya.' ³⁹ Wata təya kəsətə tə ci, təya kagi tə ci aa ba'a tsanə, təya bələgi tə ci.

⁴⁰ "Ya ətsa, mada kə gi slanda rətsa, mi dʒanəkii də mooziitsa?" ⁴¹ Ənjə a ba ka Yeesu, "Weewee bəələginə bəələginəkii tə bwaya aginyiitsa, ca vii rəkii ka hara ənji slənə pamə ətə na vii ka ci gyadala ɲga inabaakii ka cifanəkii." ⁴² Yeesu a ba ka tii, "Mashiimuunə a janɡii asəkə malaaba ləkələkatə kuna? ətə bii ci:

'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.

Ma ətsa, slənə ɲga Slandana.

Ma amə əsə, sə ɲga hurəshishinə kaamə.'

[⁴³⁻⁴⁴ "Taa wu kulii aanə faaratsa, ka əbinə nə ci. Mada kə kulii faarakii aanə əndə əsa, ka ədəginə tə ci makə əmpunə.] Acii ha'ə cii kya ba koonə: ma *ɲwanɲuunə ɲga Əntaɲfə, kadə nə ənjə a ɲgərəgi acii unə, ənjə a vii ka ənjitə ca vii ɲunyi cifanə."

⁴⁵ Fanə ɲga madiigərə limanyinə da *Farisanyinə tə misaalinyiitə dɪi Yeesu, wata tɔya paaratəgi oo'i, agyanətii cii kɔya wabə. ⁴⁶ Wata tɔya alə rəgwa ɲga kəsənə tə ci. Amma tɔya ɲgwaləgi acii dabaala, acii ma dabaala, kə luuvə tii oo'i, anabi nə Yeesu.

22

Misaali də zəmə əndzanə ɲga da məhura (Luka 14.15-24)

¹ Yeesu a tsakə wabənə ka tii də misaali, əŋki ci: ² “Ma ɲwanɲuunə ɲga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da ɲwanɲutə dɪi əndzanə ɲga da məhura ɲga uuzənaakii.

³ Ca sləkee ka lyawarənaakii ka dzənə ka 'waa'wanə tə ənjitə baabii ci ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Amma kə naanagi tii ka shinə. ⁴ ɲwanɲutə a ənə ka sləkeenə ka hara lyawarənə də banə oo'i: ‘Kə uugi əndzanə dzəgənə, kə lii nyi uura ɲga liinə. Taa mi patə, kə uugi tasəkanə. Shoomə əndzə'i ka zəmə əndzanə ɲga da məhura.’ ⁵ Amma, ma ənjitə baabii ci ka tii əndzanəkii, makamə tii nətii davə. Wata tɔya palə satii. Harakii, aasəkə rə pyalə tii, harakii, ka da fiiriinatii. ⁶ Hara ənjitə baabii ci ka tii əsə, tɔya kəəsətə tə lyawarənaakii, tɔya cibə də tii, tɔya bəələgi tə tii. ⁷ Kə bəzəgi səkə ɲga ɲwanɲutə ka shaŋə. Wata ca sləkee ka soojiinaakii ka bəələginə tə mabələ ənjita, tɔya ətsagi vəranatii. ⁸ Wata ca 'waa'watə tə harii lyawarənaakii, ca ba ka tii: ‘Kə uugi əndzanə tasəkanə kamə, amma, ma ənjinə baabii nyi ka tii, mambu'umə tii bahə zəmə əndzanəkii. ⁹ Acii ha'ə, dəmə ka mətikətikənə ɲga rəgwanyinə, una ba ka taa wu patə lapaa unə oo'i, wa ca shi ka zəmə əndzanə.’ ¹⁰ Wata lyawariitə a dzə ka baabanə taa ka wu patə lapaa tii, bwaya əndə da ɲunyi əndə patə. Wata pasə, kə nagi yi əndzanə acii ənja.

¹¹ “Makə dzəgərə ɲwanɲwə ka tsaamə tə ənjitə 'wii ci, ma ca nee, wiinə əndə'i əndə agitii yadə kəjeerənə ɲga da məhura ashikii. ¹² ɲwanɲwə a ləgwa ka ci: ‘Guvakya, dama gima hə aa hanə aasii yadə kəjeerənə ɲga rəya ashikwa?’ Mashiimə əndətə sə ɲga jikəvənə ka ɲwanɲwa. ¹³ Wata ɲwanɲwə a ba ka lyawarənaakii: ‘Anətəmə tə ci ciinəkii da sədəkii patə, una kəgərə tə ci aagi təkunə. Davə tuunə ənji, tɔya dzə də tsəbə linyinətii.’ ” ¹⁴ Yeesu a uudəpaa wabənaakii, əŋki ci, “Ləŋə nə ənjitə 'waa'wii ənji, amma gi'u nə matadəkii.”

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ηwanjwə *Kayisarə*
(Mar. 12.13-17; Luka 20.20-26)

¹⁵ Wata *Farisanyinə a dzə ka da mətərəkine agyanə makə sətə nii təya mbee ka kəsənə tə Yeesu agi wabənaakii. ¹⁶ Wata təya sləkee ka ci ka hara lyawarənati tii da hara ənjitə nga kurəgə nga *Hirudusə. Təya dzə ka banə ka ci, əŋki tii, “Maləma, kə shii inə oo'i, əndə goonğa nə hə, agi dzəgunətənə nə hə rəgwa nga Əntanjfə də tantanyinə əsə. Paa hə ka tadəpaa taa ηgutə tsarə nga ənda, acii paa hə ka tsaamənə ka duunuunə nga ənda. ¹⁷ Ya əna, iitə nə hiimaakwa? Kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa nga vii tsəkə ka ηwanjwə Kayisarə nii? Anii poosha?” ¹⁸ Asee, kə shii Yeesu bwaya hiimatii. Wata əŋki ci, “Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanjfə! Mi saŋə cuuna moo təkənə tə nya? ¹⁹ Baariimə ka nyi kwaba nga tsəkəkii.” Təya ηgiragi ka ci. ²⁰ Wata ca ləgwa ka tii, əŋki ci, “Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə nga wu ənə anə kwabana?” ²¹ Təya ba, “Ma ətsa, kəŋwaciinə nga ηwanjwə Kayisarə.” Wata Yeesu a ba ka tii, “Yoo, makə ha'ə dīya, viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntanjfə sətə ndzaa ka nga Əntanjfə.” ²² Makə fii tii wabəətsə nga Yeesu, wata kə dāgi ka tii ka sə nga hurəshishinə, təya bwasee ka ci, təya palə satii.

Ləgwanə agyanə madənə nga maməətə ənja
(Mar. 12.18-27; Luka 20.27-40)

²³ Agi uusəratə rəŋwə ha'ə, *Sadukiinə a əntsahə aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shaŋə. Təya ləgwa ka ci, ²⁴ əŋki tii, “Maləma, ma bii Muusa, mada kə əŋki əndə pooshi manjeevənaakii, see ndzəkəŋuci nə ηgərə mooryafinə, kaa ca poo ka ndzəkəŋuci ətə əŋki. ²⁵ Yoo, tə'i ndzəkəŋushi'inə mədəfə sha dīi ganə. Gawatii a ηgərə minə, ca əntə yadə manjeevənə, ca bwasee ka minə ka ndzəkəŋuci. ²⁶ Ha'ə slənyi də madzəgəbərə'inə da makkənə, ca'ə ka mədəfənə. Pooshi əndə upaa uuzənə ashi miita. ²⁷ Daba'atii patə, kya əntəgi dəŋwa'ə. ²⁸ Ya ətsa, ya uusərə nga madənə nga maməətə ənja, makə watiitə patənati ηgirə tə kya, minə nga wu saŋə ndzaanəta?” ²⁹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Kə kuli unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaaba ləkaləkatə, mashiimuunə ηgeerənə nga Əntanjfə. ³⁰ Acii mada kə ma'i maməətə ənji, pooshi tii na ηgərəshi. Amma, makə malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə. ³¹ Yoo, ma agyanə madənə nga

maməətə ənji əsə, majanɣamuunə sətə bii Əntanɣə koonə kuna? ³² Ma bii ca, 'Nyi nə Əntanɣə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci.' Ma ca, ənjitə da i əpinə a matii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii." ³³ Makə fii dabaala wabəətsə ha'ə, kə dīi ka tii ka sə ɣga hurəshishinə nə dzəɣunənaakii.

**Bariyatə palee də ɗuunuunə*
(*Mar. 12.28-34; Luka 10.25-28*)

³⁴ Makə fii Farisanyinə oo'i, kə pa'əgi Yeesu ma ɣga Sadukinyinə, wata təya shi ka ciinə rəɣwə. ³⁵ Əndə'i əndə agitii, maləmə ɣga bariya nə ci. Ca ləɣwa uushi ama Yeesu, kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, əŋki ci, ³⁶ "Maləma, ɣgutə bariya saɣə palee də ɗuunuunə agi bariyanyina?" ³⁷ Yeesu a ba ka ci, " 'Uuduu tə Əntanɣə Slandanəku də ədzəmə rəɣwə, də patənə ɣga əpinaaku, də patənə ɣga haɣkalaaku.' ³⁸ Ətsə nə maɗuunə bariya, palee patə də ɗuunuunə. ³⁹ Bəra'inəkii də ɗuunuunə əsə, makə ətsə nə ci: 'Uuduu tə əndətə abiiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.' ⁴⁰ Bariyanyitsə bəra'i nə kilə ɣga patənə ɣga bariyanyinə da dzəɣunənə ɣga anabinyinə."

*Ləɣwanə agyanə *Aləmasiihu*
(*Mar. 12.35-37; Luka 20.41-44*)

⁴¹ Ma Farisanyinə ma'ə ka ha rəɣwa, wata Yeesu a ləɣwa ka tii uushi, əŋki ci, ⁴² "Wu saɣə shii unə nə Aləmasiihu? Uuzənə ɣga wu nə ca?" Əŋki tii: "Uuzənə ɣga *Dawuda nə ci." ⁴³ Ca ba ka tii, "Ya əna, maa ha'a, iitə dīi daa cakə Malaaba Ma'yanə tə Dawuda kaa ca 'wa tə ci də Slandanəkəya? Ma bii ca:

⁴⁴ 'Əŋki Əntanɣə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa səɗəku.'

⁴⁵ Aa makə kə 'wii Dawuda tə ci də Slandanə ətsa, iitiitə dīi ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?" ⁴⁶ Wata pooshi əndə mbee ka jikəvənə taa də ma rəɣwə. Ndzaɣənə ka uusərakii, pooshi əndə ənyi ka ləɣwa wabənə amakii ma'ə acii ɣɣwalənə.

23

*Dzalənə ɣga Yeesu tə ənji agyanə *Farisanyinə da maliminə*
(*Mar. 12.38-39; Luka 11.43,46; 20.45-46*)

22:32 22.32 Shig. 3.6. **22:37** 22.37 Džək. 6.4-5. **22:39** 22.39 Leew. 19.18; Mat. 5.43; 19.19; Rooma 13.9; Gal. 5.14; Yak. 2.8. **22:40** 22.40 5.17; Rooma 13.10. **22:41** 22.41-46 20.30-31. **22:44** 22.44 Jab. 110.1; Slənə 2.33-35; 1 Koor. 15.27; Ibər. 1.13; 8.1. **22:46** 22.46 Mar. 12.34; Luka 20.40.

¹ Ma daba'ækii, wata Yeesu a wabə ka dabaala da i ka lyawarənaakii, ² əŋki ci ka tii, “Ma maliminə da Farisanyinə, tii nə ənji da baawəda ŋga dzəgunətə bariya ŋga Muusa ka ənja. ³ Acii ha'ə, ma sətə ci təya ba koonə patə, tyasə see a dzəgunuunə, una nə'utə. Amma goona nə'u slənətii. Acii ka waazanə nə tii, amma paa tii ka slənətəginə. ⁴ Agi ŋgərəvənə nə tii ka ənji mazəzəkə tərənə 'wa'ə. Amma, ma tii ka nətii, taa də mashiku ciinətii, paa tii ka təbətənə. ⁵ Patənə ŋga sətə ci təya də, kaa ənjə a shii neenə. Tsaaməmə ka kəŋwaciinətii da basatii acii məsəpaliinə. Tsaaməmə ka yipənə ŋga kəjeerənyinatii. Ma ətsə patə, agi tsakənə nə tii danə madiigərəkii ka baariinə oo'i, ənji paslənə tə Əntanʃə nə tii də tantanyinə.

⁶ Ma agi zəmə əndzanə, hatə ci ənjə a dʉunətə tə tii moonətii ndzaanə davə. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə kuvə də'wanyinə. ⁷ Nəhəpaanə tə tii ŋga'ə a luuma moonətii əsə, ənjə a 'wa tə tii 'Maləma'. ⁸ Amma, ma una, goona luuvə ənjə a 'wa tuunə də Maləma. Acii rəŋwə dyanə nə Maləmə goonə. Unə patə, ndzəkəŋushi'inə ŋga noonə nə nuunə. ⁹ Goona 'wa taa tə wu ganə a duuniya 'daadə', acii rəŋwə dyanə nə Dəsənuunə, waatoo ətə dagyə. ¹⁰ Ga ənjə a 'wa tuunə 'slandana' əsə, acii rəŋwə dyanə nə Slandanuunə, waatoo, ci nə *Aləmasiihu. ¹¹ Ma əndətə palee də gawuunə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka əndə slənənə koonə. ¹² Taa wu patə hanjətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Taa wu patə hətəpaa naakii nə əsə, ka hanjətənə nə ənji tə ci.”

Dzalənə ŋga Yeesu tə ənjitə ca kərə ka Əntanʃə

də bəra'i asəkətii

(Mar. 12.40; Luka 11.39-42,44,52; 20.47)

¹³ “Tə'i ŋgərə'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanʃə. Kə pa'əgyuunə rəgwa ŋga dzənə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanʃə agyanə ənja, unəkii əsə, pooshi unə ka dəmənə. Ma ənjitə ca moo dəmənə, pooshi unə agi kapaa ka tii rəgwa əsə.

[¹⁴ “Tə'i ŋgərə'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanʃə. Agi luutənə nuunə uushi'inə ŋga mooryafinə, una də ka tii magərə də'wa ka ənjə a shii dələnə duunə. Acii ha'ə, ma dʉuunə dzalənə nuuna upaa.] ¹⁵ Tə'i ŋgərə'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii agi gəŋutəginə nuunə də

23:3 23.3 Rooma 2.21-23. **23:5** 23.5 Shig. 13.9; Dzək. 6.8; Baan. 15.38-39; Mat. 6.1. **23:8** 23.8 Yooh. 13.13. **23:11** 23.11 20.26-27; Mar. 9.35; 10.43-44; Luka 9.48; 22.26. **23:12** 23.12 Jab. 75.8; Mat. 18.4; Luka 1.52; 14.11; 18.14.

hanyinè da uunèwènyinè patè koona upaa dè èndètè ca nè'u tuunè. Amma, mada kè upaa unè, una dèegi ka ci ka èndè nja gunè palee ka noonè na.

16 “Tè'i ngerà'wè ashuunè, unè ènji kèrè ènja! Muurèfinè nuunè. Agi dzègunèné nuunè ka ènji oo'i: 'Mada kè jì'i èndè dè *yi nja èntanfè, ma ètsa, pooshi taa mi. Amma, mada kè jì'i èndè dè èndzèné nja yi nja èntanfè, ka kèsèné nè jidèkii tè ci.' 17 Madiikè ènja, muurèfinè! Ngutè sanè palee dè mèghèrèvèna? Èndzèné nii, anii yi nja èntanfè ètè geegi ka èndzèné malaabakèya? 18 Agi dzègunèné nuunè ka ènji oo'i: 'Mada kè jì'i èndè dè ha nja dè sataka, ma ètsa, pooshi taa mi. Amma, mada kè jì'i èndè dè satakàtè kavè ènji aagyanèkii, ka kèsèné nè jidèkii tè ci.' 19 Una! Muurèfinè nuunè! Ngutè sanè palee dè mèghèrèvèna? Sataka nii, anii hatè ci ènjè a dè sataka ètè ca geegi ka satakakii malaabakèya? 20 Aci ha'è, taa wu patè jì'i dè 'wa lèmé nja ha nja dè sataka, kè jì'i ci dè taa mi patè davè ètsa. 21 Ha'è nè yi nja èntanfè èsè. Taa wu patè jì'i dè ci, kè jì'i èndèkii dè ci da dè èntanfè ètè asèkèkii. 22 Taa wu patè jì'i dè 'wa lèmé nja dadagyè, kè jì'i ci dè dègèlè njanuunè nja èntanfè da dè ci ètè dasè asèkèkii.

23 “Tè'i ngerà'wè ashuunè, unè maliminè da Farisanyinè! Aci ma unè, dè bèrà'i asèkuunè cuuna kèrè ka èntanfè. Agi viinè nuunè zaka nja nunyi banyinè kama kama, amma una bwasee ka nè'utè tè tantanyitè dzègunèné nja *bariya, waatoo, slèné uushi dè règwakii, da nèhè tègunuunè nja ènja, da goongaane. Wiitè sèndè dèbèe dènuunè, amma ga ca zaanè koonè èsè nè vii zaka. 24 Unè ènji kèrè ènja, muurèfinè nuunè! Wanuunè ka dèmègi kanshaginè agi sè nja sanè goonè, acii ga ca gi aasèkuunè. Amma una ndagèrè ngyalooba.

25 “Tè'i ngerà'wè ashuunè, unè maliminè da Farisanyinè! Aci ma unè, dè bèrà'i asèkuunè cuuna kèrè ka èntanfè. Agi bèzèginè nuunè ba'è nja kèra da nja kwalaka, amma, ma dasèkètii, pasè acii uushi'inè nja èmbanè da suunanyinè. 26 Muurèfè nja Farisa! Bèzègi sèkè nja kèra da kwalakè zèku'i. Mada kè dèi hè ha'è, ka ndzaanè nè ba'èkii camè èsè.

27 “Tè'i ngerà'wè ashuunè, unè maliminè da Farisanyinè! Aci ma unè, dè bèrà'i asèkuunè cuuna kèrè ka èntanfè. Makè gu'u èndè nuunè. Ma da makii, dagwakii nja'è.

23:16 23.16-22 5.34-37. 23:16 23.16 15.14. 23:18 23.18 Shig. 29.37. 23:21 23.21 1 Meem. 8.13. 23:23 23.23 Leew. 27.30; Mika 6.8; Luka 18.12. 23:24 23.24 15.14. 23:25 23.25 Mar. 7.4. 23:26 23.26 Yooh. 9.40.

Amma, ma da səkəkii, pasə acii ilənyinə da maβəslə wunyinə. ²⁸ Ha'ə nuunə makə ətsa. Ma daba'ə unə, ŋga'ə nuunə akəŋwacii ənja. Amma, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə, ma'waslyakə ənjə nuunə."

Banə ŋga Yeesu tə makə sətə nə ənjə a dzalə

*tə maliminə da *Farisanyinə
(Luka 11.47-51)*

²⁹ "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə. Agi ghənətənə nuunə nə ŋga gu'u ŋga anabinyinə ŋga'ə, una hadatəgi ŋga'ə tə gu'unyinə ŋga ənjitə ndzaa yadə idəpaa uushi ashitii, ³⁰ una ba: 'Maci ma saa'i ŋga i dəsənaamə, da i amə saa'ikii, kadə əntaa da i amə biilə anabinyinə.' ³¹ Ha'ə vii unə seeda agyanə noonə nə oo'i, manjeevənə ŋga ənjitə bəələgi tə anabinyinə nuunə. ³² Makə ha'ə mwayi unə dəya, dəmə aakəŋwa də dfaada sətə nji dəsənuunə a dfaada! ³³ Ya unə rəhunyinə, manjeevənə ŋga rəhunyinə, iitə taa mbeenuunə ka mbərədfənə acii kanə tuunə aagi guna?

³⁴ "Acii ha'ə, fatəmə: ka sləkeenə nə nyi koonə ka anabinyinə da macicirə ənja da hara maliminə. Ka bəələginə nuunə harakii agitii, una gwa'avə harakii aashi ənfwa, una fəslə harakii asəkə *kuvə də'wanyinə goonə, una laakəgi tə tii ka vərə ka vərə. ³⁵ Acii ha'ə, agyanuunə nə gəŋwanə ŋga bəələ tə ənji gooŋga patə, njananə ka bələnə tə əndə gooŋga Habiila, ca'ə ka bələnə tə Zakariya uuzənə ŋga Barakiya. Ma ca, ahada maɖuunə kuvə ŋga Əntaŋfə da ha ŋga da sataka bəələgyuunə tə ci. ³⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə: ətsə patə, ka kulaanənə nə dzalənəkii ka ənji ŋga zamanana."

*Uudənə ŋga Yeesu tə ənji Urusaliima
(Luka 13.34-35)*

³⁷ "'Ya'ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bəələgyuunə anabinyinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntaŋfə koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa ŋga dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənətə aatsatə. Amma kə naanagyuunə furəshi. ³⁸ Aciikii, ka ndzaanə nə yi ŋga Əntaŋfə gbəŋə yadə əndə davə. ³⁹ Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə shaŋə, ha'ə mbu'yanə uusəratə nuuna

23:28 23.28 Luka 16.15. **23:30** 23.30 5.12; Slənə 7.52. **23:33** 23.33 3.7.

23:34 23.34 1 Tees. 2.15. **23:35** 23.35 'Wat. 4.8-10. **23:38** 23.38 Əzaki. 10.18-19; 1 Meem. 9.7-8.

ba oo'i: 'Tə'i barəkaanə ashī əndətə ca shi də ləmə nga Slandana!' "

24

*Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi *yi nga Əntanƒə*
(Mar. 13.1-2; Luka 21.5-6)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dəməgi asəkə yi nga Əntanƒə. Ma ca palə, lyawarənaakii a dzə aabiikii ka baarii ka ci makə sətə ghənyi ənji maɖuunə yikii. ² Amma Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Kə nee unə ka uushi'iitsə patə nii? Tantanyinə cii kya ba koonə: taa rəŋwə, pooshi faara na mbədaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə."

Cibənyiitə na la tə ənja taabu'u muudinə nga duuniya
(Mar. 13.3-13; Luka 21.7-19)

³ Kə gi Yeesu ka ndzaanə dasə anə giŋwə nga Zayitunə, wata lyawarənaakii a shi aabiikii, tii daanətii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Bawə keenə guci saŋə nə ətsə ha'ə a ɖa. Mi saŋə na slənə ka baariinə oo'i, saa'i nga ənyanaaku da uudənə nga duuniya uugi mbu'yana?" ⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. ⁵ Acii tə'i ənji laŋə na shi, təya ɖəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya ŋuusləgi də hara ənji laŋə a rəgwa.

⁶ Kadə nuuna fa habara nga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka ɖanə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə nga duuniya. ⁷ Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i nwanjuunə. Kadə nə maɖəfənə a kula, gəgədzənə nga hanyinə a ɖaɖa taa dama patə. ⁸ Ma ətsə patə, makə 'watəginə nga bərakənə ətsa.

⁹ "Ma ka saa'ikii, kadə nə ənjə a kəəsə tuunə, təya kavə tuunə aacii hara ənji kaa təya cibə duunə, ənjə a bəələgi tuunə. Ənji shiŋkinə patə, kadə nə təya ushapaa tuunə putə nga nə'unə goonə tə nyi. ¹⁰ Laŋə nə ənjitə na təkuree ka sə'watənə ka saa'ikii. Kadə nə təya ŋuusləgi, təya taŋəgi magəŋuura nga hara ənji, təya kaaree ka hara ənji. ¹¹ Laŋə nə majirakinə nga anabinyinə na shigi, təya ŋuusləgi də hara ənji laŋə. ¹² Putə nga tsakənə nga slənə bwaya bwayaanə, tə'i ənji laŋə ətə nə uudənə a əpigii a ədzəmətii. ¹³ Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə. ¹⁴ Ma ŋunyi habara agyanə *nwanjuunə nga Əntanƒə əsə, ka waazanə

23:39 23.39 Jab. 118.26. **24:2** 24.2 Luka 19.44. **24:5** 24.5 24.24; 2 Tees. 2.9-10; 1 Yooh. 2.18. **24:7** 24.7 2 Meem. 15.6; Isaa. 19.2. **24:9** 24.9-14 10.17-22; Yooh. 16.1-4. **24:9** 24.9 5.11. **24:10** 24.10 10.35; Luka 12.52-53. **24:11** 24.11 7.15. **24:12** 24.12 2 Tim. 3.1-5. **24:13** 24.13 Səniinə 13.10.

nə ənji asəkə patənə nga duuniya, ka seedanə ka patənə nga ənji shiŋkinə. Ma daba'əkii, ka mbu'yanə nə muudinə nga duuniya ha'ə."

Cibətə palee də ajjinəənə

(*Mar. 13.14-23; Luka 21.20-24*)

¹⁵ "Ka neenə nuunə ka ma'ajjinə uushi ətə palee. Ci wabi *anabi Daniyalə anəkii. Kadə na kəŋaanə anə malaaba ha. (Ma əndətə ca jaŋga, wa ca paaratəgi nga'ə.) ¹⁶ Madə kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə nga Yahudiya, wa təya huyi ka umbənə aanə giŋunyinə. ¹⁷ Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka ŋgərəənə uushi. ¹⁸ Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ŋgira kəjeerənaakii. ¹⁹ Tə'i ŋgərə'wə agyanə maki dəsəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. ²⁰ Kədiimə acii Əntaŋfə, acii ga huyinəkii a dʒii agi vyanə taa uusəra əpisəka. ²¹ Acii ma cibətə na kula ka saa'ikii, ci na palee patə də bwaya bwayaanə, pooshi tsarəkii sha dʒii shaŋə makə tagii Əntaŋfə duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi tsarəkii na dʒa shaŋə ma'ə əsə. ²² Maci pooshi ətə galee Əntaŋfə ka saa'ikii, kadə pooshi əndə shiŋkinə ca mbədə. Amma, acii putə nga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²³ "Maa kə bii əndə koonə: 'Waanə Aləmasiihu ganə' taa 'Waatə Aləmasiihu gatə', goona luuvə. ²⁴ Acii kadə nə aləmasiihunyinə da anabinyinə nga jirakənə a shigi, təya dʒaadə sə nga hurəshishinə ka shaŋə, kaa təya shii ŋuusləgi də ənja. Maci ka mbeenə nə tii maa, da i matadə ənji nga Əntaŋfə. ²⁵ Buurətəmə nga'ə! Acii kə bagi nyi koonə daga saa'ikii ma'ə mambu'yamə. ²⁶ Acii ha'ə, madə kə bii ənji koonə oo'i: 'Waatə də bilə!' goona dzə aa dəvə. Taa madə bii ənji koonə oo'i: 'Waanə a kumu', goona luuvə. ²⁷ Acii ma shinə nga *Uuzənə nga ənda, paŋgəraŋə a babara makə sətə ci vənə a pyapidə, ca bərəgi səkəntaŋfə taa dama patə, ndzaŋənə da tsaŋwə ca'ə aa də waka, ha'ə nii kəya shi. ²⁸ Ka hatə dʒii mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na."

Ənyanə nga Uuzənə nga ənda

(*Mar. 13.24-27; Luka 21.25-28*)

²⁹ "Ma pii daba'ə cibənyiitsa, ka əndəginə nə uusəra, pooshi ləgidə ka bərənə, tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka

24:14 24.14 28.19. **24:15** 24.15 Dan. 9.27; 11.31; 12.11. **24:17** 24.17-18
Luka 17.31. **24:21** 24.21 Dan. 12.1; Səniinə 7.14. **24:23** 24.23-25 Luka
17.23-24. **24:24** 24.24 24.5; 7.15; Səniinə 13.13-14. **24:27** 24.27 24.30,37;
25.31; 1 Koor. 15.23; 1 Tees. 3.13; 4.15; 2 Tees. 2.1,8; Yak. 5.7-8; 2 Piita 3.4; 1
Yooh. 2.28. **24:28** 24.28 Ayb. 39.30; Səniinə 19.17-18.

ganğəzənə nə taa mi patə asəkəntanǰə. ³⁰ Ka saa'ikii nə ənjə a nee agintanǰə ka sətə ca baarii oo'i, Uuzənə nǰa əndə ca shi. Ənji *duuniya patə a tuu, təya tsaamə tə Uuzənə nǰa əndə ca jima agyanə kurabiinə dadagyə, də baawəfa da məghərəvənə lanǰə, ³¹ ca sləkee ka malaa'ikanyinaakii, təya ədə uutəma ətə ca wazə də nǰeerənə, təya dzaadzətə də patənə nǰa matadə ənjaakii, ndzanǰənə ka əndə'i tangala nǰa duuniya ka ca'ə ka əndə'i." *

Misaali də ənfwə uudəva

(Mar. 13.28-31; Luka 21.29-33)

³² "Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Madə kə nee unə wiitə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətətsəfə ka dənə. ³³ Ha'ə əsə, madə kə nee unə uushi'iitə patə a dəada, ka shiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uuzənə nǰa ənda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji nǰa zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitə ma'ə madaadəmə patə. ³⁵ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma, ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shanǰə."

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i

(Mar. 13.32-37; Luka 17.26-30,34-36)

³⁶ "Ma uusəra taa saa'i nǰa dənə nǰa uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə nǰa dadagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uuzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii. ³⁷ Makə sətə sha dui tə ənji agi zamana nǰa Nuuhu, ha'ə na də saa'i nǰa ənyanə nǰa Uuzənə nǰa ənda. ³⁸ Ma agi zamana nǰa Nuuhu taabu'u shi ma'i tuufaanə, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji nǰuyirənə da makinə a nǰəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. ³⁹ Pooshi ənji puləgi, ha'ə shi ma'i tuufaanə, ca zamagi də tii patə. Ha'ə na də əsə saa'itə nə Uuzənə nǰa əndə a shi.

⁴⁰ "Ma ka saa'ikii, ka dzənə nə ənji bəra'i aasəkə rə ka sləna. Ka nǰərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə. ⁴¹ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təjwə rəjwə. Ka nǰərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. ⁴² Acii ha'ə, kantsaamə ginə, makə dui ci mashiimuunə taa nǰutə uusəra nə Slandanuunə a shi. ⁴³ Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii davəfə, kadə ka bə'əginə nə ci də məgigi,

24:29 24.29 Isaa. 13.10; 34.4; Hag. 2.6,21; 2 Piita 3.10,12; Səniinə 6.12-14.

24:30 24.30 Zak. 12.10-14; Dan. 7.13-14; Mat. 24.27; 26.64; Mar. 14.62; Səniinə

1.7. * **24:31** 24.31 13.41; uutəma: 1 Koor. 15.52; 1 Tees. 4.16. **24:34** 24.34

16.28. **24:36** 24.36 Slənə 1.7. **24:37** 24.37-39 'Wat. 6.11-13; 7.7-13; 2 Piita

3.6. **24:42** 24.42 24.44,50; 25.13; Mar. 13.33,35; Luka 12.40; 21.36.

acii ga ca gi ka ci aasii. ⁴⁴ Acii ha'ə, ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shine ŋga Uuzənə ŋga ənda, acii ka shine nə ci ka uusəratə makamuunə nə ŋga shinaakii."

Əndə gooŋga ŋga mava
(Luka 12.41-48)

⁴⁵ "Ma əndə gooŋga ŋga mava, əndə haŋkala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə dibə. ⁴⁶ Maɗa shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii. ⁴⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma mavata, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə ŋga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁸ Amma mbu'u ka banə nə bwaya mava də səkəkii oo'i: 'Pooshi slandanəki ka shine kədəhə.' ⁴⁹ Wata ca ndzaŋə fəslənə tə hara maviinə makə ci, ca zəmə, ca saasa ənvwə tii da ənji sa ənvwa. ⁵⁰ Amma ka shine nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə ŋga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. ⁵¹ Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də ŋgwaanŋwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da ŋga ənjitə ca kərə ka əntaŋfə də bəra'i asəkətii. Davə tuunə ənji, təya tsəbə linyinətii."

25

Misaali də uuji kadəmiinə pu'u

¹ "Ma ka saa'ita, ka ndzaanə nə ŋwanjuunə ŋga dagyə makə sətə sha dīi tə uuji kadəmiinə pu'u. Ma təya, kə fə'i tii garəkuwanyinatii, təya dzə aa ha dagwa maɗanə ka gəŋunə də ci. ² Tufə agitii, maɗiikəkii nə tii. Tufə əsə, macicirəkii nə tii. ³ Ma maɗiikəkiinyiita, kə ŋgərəənə tii garəkuwanyinatii yadə əgəənə hara maara. ⁴ Amma, ma macicirəkiinyiita, kə ŋgərəənə tii maarənyinatii. ⁵ Makə səkəpaa dagwa maɗanə na, kə zhikuki tii patə, təya kwaalagi aa ŋunyi.

⁶ "Ma ətsə ahada vəɗa, ənjə a wazha də banə: 'Waanə dagwa maɗanə! Shigimə ka luuginə tə ci!' ⁷ Wata uuji kadəmiitə a maɗə patə ka haɗatəgi də garəkuwanyinatii. ⁸ Wata maɗiikə uuji kadəmiitə tufə a ba ka macicirəkiita: 'Ndiimə keenə maarə gi'u. Wiinə gunə ka mətəginə asəkə garəkuwanyinə geenə.' ⁹ Amma macicirə uuji kadəmiitə a ba ka tii, əŋki tii: 'Yaci pooshi na mbu'u kaamə pata? Ma ɗanuunə, dəmə ka iracii noonə aa luuma.' ¹⁰ Wata kə pyalə maɗiikə kadəmiitə ka iracii maarəkii. Ma təya palə ha'ə, wata dagwa maɗanə a mbu'ya. Ma uuji kadəmiitə

24:43 24.43 1 Tees. 5.1-2; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3. **24:45** 24.45-47 25.21-23.
24:48 24.48 2 Piita 3.4. **24:50** 24.50 24.42. **24:51** 24.51 8.12. **25:1** 25.1
Luka 12.35-36.

matasækakii, kə dəmægərə tii atsa dagwa madfanə ka zəmə əndzanə n̄ga rəya. Ənjə a pa'əgi makuva. ¹¹ Ma daba'əkii, harakiitə tufə a jiga, təya dza makuva, təya ba: 'Slandana, Slandana! Wunəgi keenə makuva!' ¹² Amma dagwa madfanə a ba ka tii, əŋki ci: 'Tantanyinə cii kya ba koonə: mashiimə nyi tuunə.' "

¹³ Wata Yeesu a uudəpaa wabənaakii, əŋki ci, "Nəhəmə, acii mashiimuunə uusəra taa saa'i."

Misaali də lyawarənə makkə

(Luka 19.11-27)

¹⁴ "Ma n̄wanjuunə n̄ga dagyə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə sha d̄ii tə əndə'i əndə da lyawarənaakii makkə. Ma ca madə kaa ca palə oogə, ca 'waa'watə lyawariitaakii, ca ba'avə uushi'inaakii aaciitii. ¹⁵ Ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə da n̄geerənatii. Waatoo, ca vii ka əndə'i pamə tufə. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə bəra'i. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə rəŋwə. Ma daba'əkii, ca madə, ca palə oogə.

¹⁶ Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə, masəkəpaamə ci na. Pii ca dzə ka d̄a də fiiriinə, ca upaa riiba n̄ga pamə tufə aagyanə əta. ¹⁷ Ha'ə d̄ii əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bəra'i əsə. Ca upaa riiba n̄ga pamə bəra'i aagyanə əta. ¹⁸ Amma, ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rəŋwə, ca dzə, ca tələgi gu'u, ca umbee ka kwaba n̄ga slandanəkii davə.

¹⁹ "Ma daba'ə baanə laŋə, wata slandanətii a ənya aasii. Ca ləgwa amatii taa mi d̄ii tii ka ci də gənaakii.

²⁰ Wata əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə a shi aakəŋwacii slandanəkii, ca vii ka ci hara pamə tufə, əŋki ci: 'Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə tufə, nya dzə ka d̄a fiiriinə də ci. Wiinə riiba tufə ətə upaa nyi aagyanəkii.'

²¹ Əŋki slandanəkii ka ci: 'N̄ga'ə d̄ii, kə kuyirii nyi tə hə. N̄nyii əndə slənə nə hə, əndə goon̄ga. Kə d̄ii hə goon̄gaanə agi d̄a fiiriinə də magi'u kwaba. Acii ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malanəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka d̄a moodasəkə da nyi.'

²² Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bəra'i, kə shi ci, ca ba ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə bəra'i. Wiinə riiba bəra'i ətə upaa nyi aagyanəkii.'

²³ Əŋki slandanəkii ka ci: 'N̄ga'ə d̄ii, kə kuyirii nyi tə hə. N̄nyii əndə slənə nə hə, əndə goon̄ga. Kə d̄ii hə goon̄gaanə agi d̄a fiiriinə də magi'u kwaba. Acii ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malanəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka d̄a moodasəkə da nyi.'

²⁴ Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rəŋwə, kə shi ci əsə, əŋki ci ka

25:10 25.10 9.15. **25:11** 25.11-12 Luka 13.25. **25:12** 25.12 7.23. **25:13** 25.13 24.42. **25:14** 25.14-15 Mar. 13.34. **25:15** 25.15 Rooma 12.6. **25:19** 25.19 18.23. **25:21** 25.21-23 24.45-47; Luka 16.10.

slandanækii: 'Slandanækya, kə shii nyi, ma ha, maŋgwa'ə ŋgwa'ə əndə nə hə. Ma moonəku, see a upaa hə cifaŋə ka hatə maləgamə hə davə, ha dzatəgi ka hatə mabu'umə hə davə. ²⁵ Acii ha'ə, kə ŋgwaləgi nyi, nya dzə ka umbee ka kwabaaku a gu'u. Wiinə kwabaaku.' ²⁶ Wata slandanækii a ba ka ci, əŋki ci: 'Bwaya əndə slənə nə hə, manyada! Kə shii hə oo'i, ka upaanə nə nyi cifaŋə ka hatə maləgamə nyi davə, nya dzatəgi ka hatə mabu'umə nyi davə. ²⁷ Madfa ha'ə dʒii, paa hə dʒii ŋga'ə. Maci taa ma dʒii hə, ha dzə ka shigaginə ka hatə ci əŋjə a zhi'igyə də gəna, kadfa kə shi nyi ka luunə saaki da i riibakii.' ²⁸ Slandanækii a ba ka hara ənji slənaakii: 'Luugimə pamətsə rəŋwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii. ²⁹ Acii, ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə, kaa ca shii dfaŋə laŋə aciikii. Amma, ma əndətə dʒii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ³⁰ Ma mazaβə əndə slənətsa, ŋgərəmə tə ci, una kagərə tə ci aagi təkunə. Davə tuunə ənji, təya tsəβə linyinətii.' "

Da gəŋwanə ŋga muudinə

³¹ "Madfa kə shi Uuzənə ŋga əndə da malaa'ikanyinaakii patə agi məghərəvənə ŋga ŋwanjuunaakii, ka ndzaanə nə ci dasə agyanə dəgələ ŋwanjuunaakii. ³² Ənjə a dzatəgi tə patənə ŋga ənji a duuniya aakəŋwaciikii. Ca təkəe ka tii kurəgə bəra'i, makə sətə ci magəra a ŋgwadəgi bagiinə agi uuhinə. ³³ Ca kapaa tə ənji gooŋga da ciizəmakii. Ma ənji 'waslyakəənə əsə, ca kapaa tə tii da madzənakii. ³⁴ Wata ŋwanjwə a ba ka əŋjitə da ciizəmakii, 'Shooma, unə ənə dfaanə Daadə koonə barəkaanə. Shoomə koonə luu barəkaanə ŋga ŋwanjuunə ətə dəkəpaa ci koonə daga 'watəginə ŋga duuniya. ³⁵ Acii kə shi madəfənə a dʒii tə nyi, kə ndii unə ka nyi zəma. Kə dʒii meegiirənə tə nyi, una ndii ka nyi ma'inə. Kə dʒii nyi mu'umuunə, una luu tə nyi aa hoonə aasii. ³⁶ Kə dʒii purəkinə tə nyi, una ndii ka nyi sə ŋga umbee də purəkinə. Kə gwakə nyi ka bwanea, una dzə ka nəhəpaanə tə nyi. A furəshina nji nyi, una dzə ka nəhəpaanə tə nyi.' ³⁷ Wata ənji gooŋga a ləgwa ka ci, 'Slandana, guci shiina nee ka hə ka madəfənə, ina vii ka hə zəma? Guci nee inə ka hə ka meegiirənə, ina vii ka hə ma'ina? ³⁸ Guci əsə nee inə ka hə mu'umə, ina luu tə hə aa heenə aasiya, taa hə də purəki, ina vii ka hə sə ŋga umbee də purəkina? ³⁹ Guci əsə nee inə ka hə gwakə taa a furəshinə, ina dzə ka nəhəpaanə tə ha?' ⁴⁰ Ŋwanjwə a ba

25:29 25.29 13.12; Mar. 4.25; Luka 8.18; 19.26. **25:30** 25.30 8.12. **25:31** 25.31-46 16.27. **25:31** 25.31 Dzək. 33.2; Zak. 14.5; Mat. 16.27; 19.28; 1 Tees. 3.13; Yahu. 14. **25:35** 25.35-36 Isaa. 58.7.

ka tii, 'Tantanyinē cii kya ba koonē: tādā guci patē dīi unē ha'ē ka rəŋwə agi ənjitē pooshi da mēghərəvənē akəŋwacii ənja, amma ndzəkəŋushi'inēki nē tii, ka nyi dīi unē ətsa.'

⁴¹ "Ma daba'əkii, ca ba ka ənjitē da madzənəkii əsə: 'Dzəgimē abiiki, manaalya ənja, dēmə aagi gunē ətə dātə ənji ka *Seetanē da malaa'ikanyinaakii. ⁴² Acii kə kəshi madəfənē tē nyi, amma pooshi unē ndii ka nyi zəma. Kə kəshi meegiirənē tē nyi, amma pooshi unē ndii ka nyi ma'inē. ⁴³ Kə dīi nyi mu'umuunē, amma kə kaaree unē ka luunē tē nyi aa hoonē aasii. Kə dīi purəkinē tē nyi, amma kə təkuree unē ka ndii ka nyi sē ŋga umbee də purəkinē. Gwakə nji nyi da a furəshina, amma kə təkuree unē ka dzənē ka nəhəpaanē tē nyi.' ⁴⁴ Amma təya ləgwa ka ci, əŋki tii: 'Slandana, guci saŋə nee inē ka hē də madəfənē taa meegiirənē kə kəshi tē hē, taa hē mu'uma, taa hē də purəkya, taa hē gwaka, taa a furəshina, amma kə təkuree inē ka tsakənē tē ha?' ⁴⁵ Wata ŋwanjwə a ənəgi ka tii, əŋki ci: 'Tantanyinē cii kya ba koonē: ma sətə pooshi unē dīi ka ənjitē pooshi da mēghərəvənē akəŋwacii ənja, ka nyi təkuree unē ka dānē ətsa.' ⁴⁶ Ma ənjita, ka kərənē nē ənji tē tii aagi dzalənē ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Amma, ma ənji gooŋga, ka kərənē nē ənji tē tii ka əpinē ŋga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə."

26

Alə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu

(Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

¹ Makə uudəpaa Yeesu dzəgunē ka ənji patənē ŋga uushi'iitsa, əŋki ci ka lyawarənaakii: ² "Kə shii unē, ma cifədooərə, uusəra ŋga *Pasəka. Ma nyi, Uuzənē ŋga ənda, ka viinē nē ənji tē nyi ka gwa'avə aashi ənfwa."

³ Ma ka saa'ikii, kə dzii madiigərə limanyinē da gayinē də nē asii ga gawə ŋga limanyinē patē, waatoo, asii ga Kayafasə. ⁴ Təya anē uura ŋga kəsətənē tē Yeesu yadə shiinē ŋga ənja, ənjə a bələgi tē ci. ⁵ Amma təya ba, "Gaama kəsə tē ci agi kumənē, acii ga ənjə a madəe ka panē."

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya

(Mar. 14.3-9; Yooh. 12.1-8)

⁶ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya asii ga Simoonē ətə shi uyi kuzənē a kəshi tē ci, ⁷ ma ca adə zəma, wata əndə'i

minə a dzə aabiikii da i əbwə urədyā aciitə. Ma urədita, ŋga mandalə kwaba. Wata kya dzə, kya əjivə aanə Yeesu. ⁸ Amma, makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə zhimagi tə tii asəkətii, əŋki tii, "Ka mi saawee ki ətsa? ⁹ Maci dərəmaginə dərəmagi ənji də urəditsa, kadfa kwaba lanə nji ənjə a upaa anəkii, ənjə a təkəpaa kwabakii ka maaghiinə." ¹⁰ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya ba, wata əŋki ci ka tii, "Ka mi cuuna kavə tə miitə ka buurə uushi'inə kwa? Acii ma sətə dīi ki ka nyi, ŋnyikii ka shaŋə. ¹¹ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Amma, ma nyi, paa nyi na ndzaanə abii unə. ¹² Ma əjivə ki urəditsə aashiki ku'u, kə dīi ki ha'ə ka tasəkətə shishinəki ka ŋgədənə. ¹³ Tantanyinə cii kya ba koonə: tadfa da nə ənjə a waaza Ŋnyii Habaranə asəkə duuniya patə, ma sətə dīi ki, ka wabənə nə ənji anəkii ka buurətənə də ki davə."

Luvənə ŋga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ənja
(Mar. 14.10-11; Luka 22.3-6)

¹⁴ Ma daba'əkii, rəŋwə agi *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, ətə dīi ləməkii Yahuda Isəkariyoota, a madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, ¹⁵ ca ba ka tii, "Madfa vii nyi koonə tə Yeesu, iitə saŋə viinuunə ka nya?" Wata təya baanagi kwaba tibisə makkə pu'unə,* təya vii ka ci. ¹⁶ Daga saa'ikii 'watəgi Yahuda tsaamə ŋnyii saa'i ŋga viinə tə Yeesu ka tii.

Zəmə əndzanə ŋga Pasəka

(Mar. 14.12-21; Luka 22.7-14,21-23; Yooh. 13.21-30)

¹⁷ Ma ka təkəŋwanə ŋga uusəra ŋga *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəjanə, kə shi lyawarənə ŋga Yeesu aabiikii, əŋki tii, "Da daa moonəku ina dzə ka dzəgə ka hə əndzanə ŋga Pasəka?" ¹⁸ Əŋki ci ka tii, "Dəmə aasəkə vəranə aa ha zana, una ba ka ci: 'Ma bii Maləmə tuu, kə uugi saa'yaaki dənə kədəhə. Ma nyi da lyawarənaaki, gaku asii niina zəmə əndzanə ŋga Pasəka.' " ¹⁹ Wata lyawarənə ŋga Yeesu a datə makə sətə bii ci ka tii dənə, təya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.

²⁰ Makə dīi kədəwanə, wata Yeesu da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a ndzaanə ka zəma. ²¹ Ma təya dzə də zəmənə, kə bii ci ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ənja." ²² Makə fii tii ha'ə, kə bəzəgi səkətii ka shaŋə. Wata tadfa wu patə ahadatii, ca ləgwa amakii, əŋki tii, "Slandana, nyi kwa?" ²³ Əŋki ci ka

26:11 26.11 Dzək. 15.11. * **26:15** 26.15 Ma kwaba tibisə makkə pu'unə, ci nə kwaba ŋga dərə də mava (Shig. 21.32). **26:15** 26.15 Shig. 21.32; Zak. 11.12; Yooh. 11.57; 13.2. **26:17** 26.17-29 Shig. 12.1-20. **26:20** 26.20-25 Yooh. 13.2,21-30.

tii, “Əndənə caama adə ka ha rəŋwə na vii tə nyi ka ənja. ²⁴ Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə nyaahə ənji agyanəki, amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja. Ma əndəta, maci mapoomə ənji tə ci, bīdə ci ka ci.” ²⁵ Wata Yahuda ətə vii tə ci a ləgwa, əŋki ci, “Maləma, nyi kwa?” Wata Yeesu a ba ka ci, “Hə bagi ha'ə.”

Zəmə əndzanə ŋga Slandana

(*Mar. 14.22-26; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-25*)

²⁶ Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, “Ndamə, una zəmə. Ma ətsa, shishinəki.” ²⁷ Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inaba asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca vii ka tii, ca ba, “Saasaciimə, patənə goonə. ²⁸ Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə ŋga Əntanfə. Idənəkii na əjigi ka putə ŋga ənji lanə ka tifyagi də 'waslyakəənyinə. ²⁹ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inaba ma'ə, see uusəratə nii kya sa kurakii doonə agi ŋwanjuunə ŋga Daadə.” ³⁰ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi giŋwə ŋga Zayitunə.

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita

(*Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38*)

³¹ Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Unə patə, kadə nuunə a huyi ənshinə davədfə, una bwasee ka nyi. Ka danə makə sətə wabi Əntanfə asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i: ‘Ka bələginə nə nyi tə magəra, bagiinə a təkəgi patə əsə.’ ” ³² Wata ca tsakə banə, əŋki ci, “Amma, mada kə madəe ənji ka nyi agi maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə ŋga Galili.” ³³ Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə şanə.” ³⁴ Əŋki Yeesu ka Piita, “Tantanyinə cii kya ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə davədfə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka şhiinə tə nyi.” ³⁵ Piita a ba ka ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka şhiinə tə hə.” Ha'ə makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa ŋga Yeesu də Gyatsimani

(*Mar. 14.32-42; Luka 22.39-46*)

26:23 26.23 Jab. 41.10. **26:24** 26.24-25 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **26:24** 26.24 Jab. 22.7-8,16-19; Isaa. 53.9. **26:26** 26.26-28 1 Koor. 10.16. **26:28** 26.28 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Ibər. 7.22; 9.15-20. **26:30** 26.30 Luka 22.39; Yooh. 18.1. **26:31** 26.31 Zak. 13.7; Mat. 26.56; Yooh. 16.32. **26:32** 26.32 28.7,16. **26:34** 26.34-35 Luka 22.33-34; Yooh. 13.36-38. **26:34** 26.34 26.75.

³⁶ Ma daba'ækii ha'ə, wata Yeesu a dzə da lyawarənaakii ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani. Mbu'unatii aadəvə, ca ba ka tii, "Ndzaamə gadəvə, kaa nya əntsahə aakəŋwa ka dā də'wa." ³⁷ Ca 'waanə tə Piita da manjeevənə ŋga Zabadiya bəra'i. Ma təya dzə, wata ca ndzaŋə buurə uushi'inə ka shaŋə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁸ Əŋki ci ka tii, "Ma bəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, una ndzaa də məgigi atsaki." ³⁹ Ca əntsahə aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca dā də'wa, "Daadə, madā ka moonə nə hə, əntsahəe ka nyi ka cibətse akəŋwaciiki. Amma, dāwə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha dā sətə kadeesəkə ka nyi."

⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, "Iitiitə daa təkuree unə ka ndzaanə də məgigi atsaki taa ŋga tibisə rəŋwə dyaŋa? ⁴¹ Ndzaamə də məgigi, una dā də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntaŋfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ŋga'ə koonə nə dā gazhi'waanə, amma mazaarəkii nə shishinə."

⁴² Yeesu a ənə ka əntsahənə ŋga bəra'inə əsə ka dā də'wa, əŋki ci: "Daada, madā pooshi rəgwa ŋga əntsahəenə ka cibənə anəki, yoo, sətə mwayi hə patə, wa ca dā." ⁴³ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ŋunyinə nə tii, acii kə uugi ŋunyinə dānə laŋə agitii. ⁴⁴ Yeesu a bwasee ka tii, ca əntsahə, ca ənə ŋga makkənə ka dā də'wa makə əta. ⁴⁵ Ma daba'ækii, ca ənya aabii lyawariita, ca ba ka tii, "Ma'ə unə a ŋunyi kuna, una əpi səkə? Yoo, wiinə, kə uugi saa'i dānə ka ənjə a vii tə Uuzənə ŋga əndə aacii ma'waslyakə ənja.

⁴⁶ Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Madətəmə kaamə dzə."

Kəsənə tə Yeesu

(Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴⁷ Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzubə da ənji daba'ækii, da i ŋgila purəŋanyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə da gayinə sləkee ka tii. ⁴⁸ Asee, ma Yahuda, ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya datə ka baarii də ci ka tii oo'i, "Ma əndətə nii kya nəhəpaa ŋga'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci." ⁴⁹ Pii wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Usa Maləma", ca nəhəpaa tə ci ŋga'ə. ⁵⁰ Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, "Guvakya, dāwə sətə kira tə hə." Wata təya əntsahə, təya kəsə tə ci.

⁵¹ Wata rənjwə agi ənji nga Yeesu a əlyagi ngila purəjanakii, ca patsəgi liminə nga mava nga gawə nga limanyinə. ⁵² Wata Yeesu a ba ka ci, “Ənəgərə də ngila purəjanaku. Taa wu pii də ngila purəjanə, də ci bələnə ənji tə ci naakii. ⁵³ Mashiimə hə oo’i, ka mbeenə nə nyi ka kədii tsakənə tə nyi acii Daadə, pii pii ca sləkee ka nyi kurəgənyinə nga malaa’ikanyinə palee ka pu’u aji bəra’i kwa? ⁵⁴ Amma, madə kaa nya kədii tsakənə acii Daadə əna, guci dīi nə sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, tyasə ka slənənə ha’a?”

⁵⁵ Ma ka saa’ita, kə wabi Yeesu ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, əjki ci ka tii, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ngila purəjanə ka ngila purəjanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə də maabə nə nyi kwa? Uusəra patə nji nya ndzaanə dasə asəkə *yi nga Əntanjə ka dzəgunənə ka ənja, patə da ha’ə, pooshi unə kəshi tə nyi. ⁵⁶ Amma, ma slənyi ətsə patə, kaa malaaba ləkaləkətə nga anabiinə a ndzaa ka tantanyinə.”

Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

*Yeesu akənjwacii *mətərəkinə nga Yahudiinə*

(*Mar. 14.53-65; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24*)

⁵⁷ Ma ənjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha Kayafasə gawə nga limanyinə. Davə dzii maliminə da gayinə də na. ⁵⁸ Ma Piita, kə gi ci də nə’unə tə Yeesu ba’ə ba’ə ha’ə mbu’i ci kura’ə aasii aa ha gawə nga limanyinə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ənji nəhə yi nga Əntanjə, kaa ca nee ka muudinə nga səkii.

⁵⁹ Ma madiigərə limanyinə da patənə nga mətərəkinə, kə ali tii wabənə nga jirakənə aashi Yeesu, kaa ənjə a shii bələginə tə ci. ⁶⁰ Amma taa ngahi ənji lanə kyaara wabənyinə nga jirakənə aashikii, patə da ha’ə kə təkuree tii ka upaanə taa rənjwə. Ma ka muudinə, wata ənji bəra’i ahadatii a madətə ⁶¹ əjki tii, “Ma bii əndətsa, tə’i ci da baawəda nga uulagi yi nga Əntanjə, ca ənə ka ghənətənə agi baanə makkə.” ⁶² Wata gawə nga limanyinə a madətə, əjki ci ka Yeesu, “Pooshi wabənaaku nga jikəvənə aagyanə wabətsə wabi ənjitə aashiku kwa?” ⁶³ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Wata gawə nga limanyinə a ba ka ci, “Wiinə kə ləbətə nyi duunə da Əntanjə Əndə vii əpinə: bawə keenə goonja, hə nə *Aləmasiihu Uuzənə

nga Əntanjfə tanyi nii?" † ⁶⁴ Yeesu a ba ka ci, "Hə bagi ha'ə. Dəgyanəkii ha'ə maa, wanyinə ka banə koonə: ka neenə nuunə ka Uuzənə nga əndə dasə da ciizəma Əntanjfə Əndə baawəda, una nee ka ci ca jima agyanə kurabiinə dadagyə."

⁶⁵ Makə fii gawə nga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, əŋki ci, "Kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntanjfə. Gaama alə hara uushi'inə ma'ə, kə uugi ama fa bwaya sətə wabi ci. ‡ ⁶⁶ Iitə nee unə noona?" Wata əŋki tii, "Weewee, see bələginə tə ci."

⁶⁷ Wata təya tiifə giirənə aagikii, təya dəgə tə ci, hara ənjə a tsa ka ci meeciinə a hwahwaaməkii, ⁶⁸ təya dzə də banə ka ci, "Aləmasiihu, makə dii ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!"

Hiweenə nga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mar. 14.66-72; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Ma ka saa'ikii, dasə nə Piita ahada ya. Wata əndə'i kadəmə a dzə, kya kəŋaanə dəgyanəkii, əŋki ki ka ci, "Hə maa, rəŋwə nə hə agi ənji nga Yeesu əndə Galili." ⁷⁰ Amma, ma Piita, kə hiwee ci akəŋwaciitii patə, əŋki ci, "Mashiimə nyi sətə cii kwa ba." ⁷¹ Piita a dzəgi a uura maya, əndə'i kadəmə a nee ka ci, wata əŋki ki ka ənjitə davə, "Ma əndətsa, tii da i Yeesu əndə Nazaratu nji tii." ⁷² Wata ca ənə ka hiweenə, ha'ə maa də jidə, əŋki ci, "Mashiimə nyi tə əndəkii." ⁷³ Makə ta'avə gi'u əsə, wata ənjitə kəŋə kəŋə davə a əntsahə, təya ba ka Piita, "Weewee, agitii nə hə tanyi. Wabənaaku baarəgi keenə ha'ə." ⁷⁴ Makə fii Piita ha'ə, wata ca gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əŋki ci, "Tantanyinə, mashiimə nyi tə əndətsa." Pii wata ga'ə gyaagya a wagi. ⁷⁵ Fanə nga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, ma taabu'u wanə nga gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi. Buurətənaakii ha'ə, wata ca dəməgi, ca dzə də tuunə də kiinə ka shaŋə.

27

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Pilaatu*

(Mar. 15.1; Luka 23.1-2; Yooh. 18.28-32)

¹ Ma ətsə tsədfakə, wata patənə nga madiigərə limanyinə da *gayinə nga Yahudiinə a dfa *mətərəkine nga bələginə

† **26:63** 26.63 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mat. 27.12-14; Uuzənə nga Əntanjfə: Mat. 14.33; 27.40,43; Luka 22.70. **26:64** 26.64 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. ‡ **26:65** 26.65 tsəərəgi kəjeerənə: Baan. 14.6; Ees. 9.3; geegi naakii nə... da Əntanjfə: Leew. 24.16; Yooh. 19.7. **26:67** 26.67 Isaa. 50.6; 53.5. **26:68** 26.68 21.11. **26:75** 26.75 26.34.

tə Yeesu. ² Təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu ηgwaməna.

*Əntənə nga Yahuda
(Slənə 1.18-19)*

³ Makə nee Yahuda əndətə vii tə Yeesu aacii ənji oo'i, ka bələginə nə ənji tə Yeesu, wata ca da wakadakinə, ca ənəpaagi də kwaba tibisətə makkə pu'unə ka madiigərə limanyinə da gayinə, ⁴ əŋki ci ka tii, "Kə dii nyi 'waslyakəənə nga vii tə əndətə yadə bwaya uushi ashikii." Wata əŋki tii ka ci, "Mi dee nə neenə dava? Shoonaakwa." ⁵ Wata Yahuda a wa'agi kwabatə asəkə *yi nga Əntənə, ca palə saakii, ca dzə ka əgəvə zə'wa a uurakii, ca əntəgi.

⁶ Wata madiigərə limanyinə a dəmətə kwabata, əŋki tii, "Ma kwabana, madəbəmə ənjə a əjigərə aasəkə mbuure shiga nga yi nga Əntənə, makə dii ci kwaba nga əpinə nga ənda." ⁷ Wata təya da mətərəkinə agyanə kwabakii, təya ηgərə, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, kaa ənjə a ηgəədə mu'uminə davə. ⁸ Ci 'wii ənji babarakii "babara nga idəna". Ca'ə ənshinə, ha'ə nə ləmə nga babarakii. ⁹ Də ha'ə dii wabənə nga anabi Irimiya ka tantanyinə ətə bii ci: "Wata ənjə a ηgərə kwaba tibisə makkə pu'unə, waatoo, kwabatə luuvə hara ənji *Isərayiila dərəginə də ci, ¹⁰ təya ηgərə kwabakii, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, makə sətə bii Slandanə ka nyi d'anə."

*Yeesu akəŋwacii Pilaatu ηgwaməna
(Mar. 15.2-5; Luka 23.3-5; Yooh. 18.33-38)*

¹¹ Makə kirə ənji tə Yeesu aakəŋwacii ηgwaməna, ηgwaməna a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Hə nə ηwanwə nga *Yahudiinə kwa?" Əŋki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə."

¹² Amma, makə rii madiigərə limanyinə da gayinə tsaə sədəkii, majikəmə ci taa rəŋwə. ¹³ Wata əŋki Pilaatu ka ci, "Paa hə əgi fa uushi'iitə ci təya baaba agyanəku kwa?"

¹⁴ Amma majikəmə Yeesu ka ci taa rəŋwə. Wata ca d'agi ka ηgwaməna ka sə nga hurəshishinə ka şanə.

*La ka Yeesu gəŋwanə nga bələnə tə ci
(Mar. 15.6-15; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)*

¹⁵ Taa əgi ηgutə kumənə nga *Pasəka patə, kə sənaavə ka ηgwaməna nə kapaa əndə furəshinə rəŋwə ətə ci ənjə a moo ənjə a kapaa tə ci ka tii. ¹⁶ Ma ka saa'ikii, tə'i əndə furəshina ətə dii ləməkii Yeesu Barabasə. Taa wu patə, kə şii ci tə ci. ¹⁷ Makə dzii ənji də na, wata əŋki Pilaatu ka

27:3 27.3 26.15. **27:6** 27.6 Dzək. 23.19. **27:9** 27.9-10 Zak. 11.12-13; Irin. 32.8-9. **27:11** 27.11 2.2; 27.29,37,42; Mar. 15.2,9,12,18,26,32; Luka 23.3,37-38; Yooh. 1.49; 12.13; 18.33,39; 19.3,15,19,21. **27:12** 27.12-14 Yooh. 19.9; Mat. 26.63.

tii, "Tə wu cuuna moo nya kapaa koonə? Barabasə nii, anii Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Aləmasiihu?" ¹⁸ Acii kə shii ci ndilə ndilə oo'i, ma vii *gayinə ŋga Yahudiinə tə Yeesu ka ci, acii putə ŋga sərəha.

¹⁹ Wata Pilaatu a ndzaanə dasə asəkə dəgələ ŋga la də gəŋwanaakii, minaakii a sləkəe ka ci ka wabənə də banə oo'i, "Ma əndə goŋgatsa, ga ha də taa mi də ci, acii kə sənii nyi bwaya səniinə agyanəkii ənshinə davəfə."

²⁰ Wata madiigərə limanyinə da gayinə a gwanə ka tsəkutə ənji kaa təya kədii tə ci, kaa ca kyapaa ka tii tə Barabasə, ənjə a bələgi tə Yeesu. ²¹ Wata ŋgwaməna a ənə ka ləgwanə ama ənja, əŋki ci, "Tə wu agi ənjinə bəra'i cuuna moo nya kapaa koonə kwa?" Wata əŋki tii, "Kyapaa keenə tə Barabasə!" ²² Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa mi dīi cuuna moo nya də də Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Aləmasiihu?" Əŋki tii patə, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!" ²³ Amma əŋki Pilaatu, "Mi nə bwaya uushi dīi ci kwa?" Wata təya tsəkə ŋgərəe ka uuratii də ŋgeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." ²⁴ Makə nee Pilaatu oo'i, pooshi uushi mbeenəkii ka danə ma'ə, amma see panə ca moo madənə, wata ca ŋgərə ma'inə, ca yibəgi ciinəkii akəŋwacii ənji patə, əŋki ci, "Pooshi wabənaaki agi əntənə ŋga əndətsa, shoonə goonə ma'ə." ²⁵ Wata əŋki ənji patə, "Wa hakya ŋga əntənaakii a ndzaanə ooreenə da manjeevənə geenə." ²⁶ Wata Pilaatu a kapaa ka tii tə Barabasə. Ca kavə kaa ənjə a fəslə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Ha'unə ŋga soojiinə də Yeesu

(Mar. 15.16-20; Yooh. 19.2-3)

²⁷ Ma daba'əkii, wata soojiinə ŋga Pilaatu a ŋgərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi ŋga ŋgwaməna. Soojiinə patə, təya dzaanə ka ci də na, ²⁸ təya səfəgi tə ci, təya əgəvə ka ci əndə'i madizə gwada, ²⁹ təya ŋgərə dəha, təya fuudə makə madiŋəna, təya ŋgavə ka ci aanəkii, təya kavə ka ci zala aa ciizəmakii, təya gərə'waanə ka ha'unə də ci, əŋki tii, "Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, ŋwanəwə ŋga Yahudiina!" ³⁰ Təya tiifə giirənə aagikii, təya luugi zalatə aciikii, təya dəgə də ci anəkii. ³¹ Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, təya ŋgərəgi gwadata, təya ŋgavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

27:19 27.19 Luka 23.47. **27:20** 27.20-23 Slənə 3.13-14. **27:24** 27.24 Dzək. 21.6-9; Jab. 26.6. **27:25** 27.25 Slənə 5.28. **27:26** 27.26-31 20.19. **27:28** 27.28 Luka 23.11. **27:29** 27.29 27.11. **27:30** 27.30 26.67.

*Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa**(Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)*

³² Ma təya palə a rəgwa, wata təya lapaa əndə'i əndə Sirina ətə dii ləməkii Simoonə. Soojiinə a ηgərəvə ka ci ənfwə ηga gwa'avə tə Yeesu aashikii. ³³ Təya mbu'u ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana "Kəŋwə na." ³⁴ Təya vii ka Yeesu ma'i inaba gwazə da maŋgərəkiki kuzəka, kaa ca sa. Makə təbətə ci, wata ca kaaree.

³⁵ Təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa, təya təkəpaa kəjeerənaakii ahadatii də kwaanənə. ³⁶ Wata təya ndzaa davə ka nəhənə tə ci, ³⁷ təya tsa'avə manaahə uushi dagyanəkii, waatoo, 'waslyakətə lii ənji ashikii. Ma sətə nyaahə ənji dagyanəkii, "Ma əndəna, ci nə Yeesu, ηwanjwə ηga Yahudiinə." ³⁸ Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atəŋgalakii, rəŋwə da ciizəmakii, əndə'i da madzənakii.

³⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii, ⁴⁰ təya ba, "Hə ətsə bii ka uulaginə nə hə yi ηga Əntəŋfə, ha ənə ka ghənətənə agi baanə makkə, madfa *Uuzənə ηga Əntəŋfə nə hə, luupaa naaku na, ha jiməgərə əshi ənfutsa!" ⁴¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə də ci, əŋki tii: ⁴² "Kə mbee ci ka luupaa hara ənji, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. Əntaa kə bii ci, ηwanjwə ηga *Isərayiila nə ca? Wa ca jiməgərə gadəvə əshi ənfutsa, kaama vii ka ci goonja! ⁴³ Kə kii ci nəkii oo'i, ka luupaanə nə Əntəŋfə tə ci. Əŋki ci əsə, Uuzənə ηga Əntəŋfə nə ci. Taku kaama nee madfa kə uu'i Əntəŋfə tə ci, ca luupaa tə ci əndzə'i!"

⁴⁴ Ənji maabətə gwa'avə ənji tə tii atəŋgalakii maa, ha'ə dzaanii tii tə ci əsə.

*Əntənə ηga Yeesu**(Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)*

⁴⁵ Ma ətsə uusəra takərə, kə dii təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə dəŋə ka tibisə makkə ηga kədəwanə. ⁴⁶ Ma ətsə bahə tibisə makkə, wata Yeesu a ηgəree ka uurakii, ca ka vurənə, əŋki ci, "Eeli, Eeli, lyama sabakətani?", makə bana, "'Ya'ə Əntəŋfwaakya, 'ya'ə Əntəŋfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?" ⁴⁷ Wata hara ənjitə kəŋə kəŋə davə ca fa tə ci, əŋki tii, "Waatsə əndətsə ka 'wanə tə *Iliya." ⁴⁸ Əndə'i əndə agitii a huyipaa pii pii, ca dzə ka ηgərə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada, ca vii aadəgyə aama Yeesu kaa ca shibə.

27:35 27.35 Jab. 22.19. **27:37** 27.37 27.11. **27:38** 27.38 Isaa. 53.12. **27:39** 27.39 Jab. 22.8; 109.25. **27:40** 27.40 26.61,63. **27:42** 27.42 27.11. **27:43** 27.43 Jab. 22.9; Mat. 26.63. **27:45** 27.45 Am. 8.9. **27:46** 27.46 Jab. 22.1.

⁴⁹ Amma hara ənjə a ba, “Taku zəku'i kaama nee mada ka shinə nə Iliya ka luupaanə tə ci.” ⁵⁰ Yeesu a ənə ka ɲgəree ka uurakii, ca ka vurənə, wata əpinə a dzəgi amakii.

⁵¹ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi ɲga Əntan̄fə. Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə. Hanyinə a udzə, taalanə nə faariinə. ⁵² Gu'u ənji a wuunəgi əsə, ənji ɲga Əntan̄fə laɲə ətə sha məətəgi, kə ma'i tii da i əpinə. ⁵³ Daba'ə makə ma'i Yeesu agi maməətə ənja, təya shiishigi asəkə gu'unyinatii, təya dəməgərə aasəkə malaaba vəranə. Ma dava, kə nee laɲənə ɲga ənji ka tii.

⁵⁴ Makə nee gawə ɲga soojiinə da ənjaakii ətə ca nəhə tə Yeesu ka gan̄gəzənə ɲga hanyinə da sətə slənyi, kə ɲgwələgi tii ka shaɲə, təya ba: “Tantanyinə, ma əndətsa, Uzənə ɲga Əntan̄fə nə ci.”

⁵⁵ Tə'i makinə laɲə davə ca tsaama dzadə. Ma təya, atsa Yeesu shi tii daga ənə hanyinə ɲga Galili, təya tsakə tə ci. ⁵⁶ Ahadatii nə Mariyaama Magədalina, da Mariyaama məci i Yakubu da Yusufu. Ahadatii əsə nə məci manjeevənə ɲga Zabadiya.

Ngədənə tə Yeesu

(Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

⁵⁷ Makə d̄ii kədəwanə, kə shi əndə'i əndə gəna ətə d̄ii ləməkii Yusufu, əndə Aramatiya. Ci maa, lawarə ɲga Yeesu nə ci. ⁵⁸ Kə gi ci aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ɲgiragərə wə ɲga Yeesu. Wata Pilaatu a ba, wa ənjə a vii ka ci. ⁵⁹ Wata Yusufu a dzə, ca jimagərəgi də wə ɲga Yeesu, ca hadətə asəkə kura marəma, ⁶⁰ ca dzə ka baneenə asəkə kura gu'u ətə tələpaa ənji ka ci ka naakii na ashi pasla, ca dəlavə maduunə faara aama gu'ukii, ca palə saakii. ⁶¹ Ma Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama, davə nə tii dasə dasə akəɲwacii gu'ukii.

Ənji nəhə gu'u ɲga Yeesu

⁶² Pukyətə hakii, waatoo, *uusəra ɲga əpisəka, wata madiigərə limanyinə da Farisanyinə a dzə aa ha Pilaatu ka ciinə rəɲwə, ⁶³ təya ba ka ci, “Ya'ə maduunə ənda, kə buurətiinə uushi: ma saa'itə majirakətə ma'ə da i əpinə, kə bii ci oo'i, ma daba'ə baanə makkə, ka ənənə nə ci ka madənə agi maməətə ənja. ⁶⁴ Acii ha'ə, bawə ka ənjə a nəhə gu'waakii ɲga'ə, see mada dzəgi baatsə makkə, acii ga lyawarənaakii a dzə ka hərətə waakii, təya ba ka ənja, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Maa kə d̄ii ha'ə, ma jirakətsa,

ka ðanə lanə palee ka ŋga ŋukə.” ⁶⁵ Əŋki Pilaatu ka tii, “Fəðəmə soojiinə, una kərə aa dəvə. Wa təya nəhətə ŋga'ə makə sətə kadeesəkə koonə.” ⁶⁶ Wata təya palə, təya dzə ka ðavə sagida ama gu'ukii, acii ga ənjə a wunəgi, təya kavə ənji nəhə gu'ukii.

28

Madətənə ŋga Yeesu agi maməətə ənja
(*Mar. 16.1-10; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10*)

¹ Ma daba'ə *uusərə ŋga əpisəka, ətsə tsəfakə də uusəra alatə, kə gi Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama ka tsaamə nə ŋga gu'u ŋga Yeesu. ² Pii wata hanyinə a gaŋgəzə ka shaŋə, acii kə jima malaa'ika ŋga Slandanə dadagyə. Ca dalagi faaratə ama gu'uta, ca ndzaanə dasə anəkii. ³ Ma jiganaakii, bərənə nə ci makə pyapifənə ŋga vəna. Makə əmpuətə kəbənə nə kəjeerənaakii də tyaslyaslyaanə əsə. ⁴ Makə nee ənji nəhə gu'ukii ha'ə, udzənə nə shishinətii acii ŋgwalənə, təya kwaalagi aa panə makə maməətə ənja.

⁵ Wata malaa'ikakii a wabə ka makiita, əŋki ci, “Goonə ŋgwalə. Kə shii nyi, tə Yeesu cuuna alə, ətə gwa'avə ənji aashi ənfwa. ⁶ Paa ci ma'ə ganə, kə ma'i ci agi maməətə ənji makə sətə bii ci. Shoomə, nda neemə ka hatə nji ci pərəbə davə. ⁷ Ma ðanuunə, dəmə pii pii, una dzə ka banə ka lyawarənaakii oo'i, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə ŋga Galili. Davə nuuna nee ka ci. Buurətəmə sətə bii nyi koonə.”

⁸ Makə fii tii ha'ə, wata təya madə pii davə, təya palə də ŋgwalənə ləbə da moodasəkə ka shaŋə, təya huyi ka kərə habarakii ka *lyawarənə ŋga Yeesu. ⁹ Pii wata Yeesu a lapaa tə tii, əŋki ci, “Usamə!” Wata makiitə a əntsahətə aabiikii, təya gərə'waanə, təya kəsətə səfəkii ka paslə tə ci. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Goonə ŋgwalə, dəmə ka banə ka ndzəkəŋushi'inəki kaa təya dzə aanə hanyinə ŋga Galili. Davə nə təya nee ka nyi.”

Banə ŋga ənji nəhə gu'u tə sətə slənyi

¹¹ Ma makiitə a palə, wata hara ənji agi soojiitə nja nəhə gu'utə a madə, təya palə aasəkə vəranə, təya dzə ka banə ka madiigərə limanyinə tə patənə ŋga sətə slənyi. ¹² Madiigərə limanyinə a dza də nə da gayinə ka ða *mətərəkənə, təya ŋgərə kwaba lanə, təya vii ka soojiita, ¹³ təya ba ka tii, “Ma banuuna: 'Lyawarənaakii shi davəðə, təya shi ka hərəma waakii, inə ka ŋunyinə.’” ¹⁴ Madə kə

mbu'i habarakii aa limə ɲɔwaməna, ka zə'utənə niinə də han̄kalaakii də banə, pooshi sə ɲga idəpaanə ashuunə, ina luupaa tuunə.” ¹⁵ Wata soojiitə a luu kwabata, təya datə makə sətə bii ənji ka tii. Ha'ə huwugi habarakii ahada *Yahudiinə ca'ə ka ənshinə.

Wabənə ɲga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntaɲə

(*Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8*)

¹⁶ Yoo, lyawarənə ɲga Yeesu pu'u aməntaɲə a palə aanə hanyinə ɲga Galili, aanə ɲiɲutə bii Yeesu ka tii dzənə.

¹⁷ Makə nee tii ka ci, təya paslə tə ci. Amma, ma hara ənji ahadatii, kə shakii tii tə ci, mbu'u əntaa ci ətsa. ¹⁸ Yeesu a əntsahə aabiitii, əɲki ci ka tii, “Kə vii Əntaɲfə ka nyi patənə ɲga baawəfa dadagyə da ganə a duuniya. ¹⁹ Acii ha'ə, dəmə aabii patənə ɲga ənji ɲga *duuniya, una zhi'wee ka tii ka lyawarənaaki, una dfa ka tii bapətisəma aagi ləmə ɲga Dəna, da ləmə ɲga Uuzəna, da ləmə ɲga Malaaba Ma'yanə, * ²⁰ una dzəgunə ka tii kaa təya nə'utə patənə ɲga sətə bii nyi koonə. Ma nyi, ka ndzaanə nə nyi doonə taa guci patə, ca'ə ka muudinə ɲga duuniya.”

28:16 28.16 5.1; 26.32; 28.10. **28:17** 28.17 14.31. **28:18** 28.18 Dan. 7.14;

Mat. 11.27. * **28:19** 28.19 patənə ɲga ənji: 10.5-6; 24.14; Mar. 16.15; Luka 24.47; bapətisəma: Mat. 3.15; Mar. 16.16; Slənə 2.38; 8.36; 1 Koor. 1.13-16; Af. 4.5; Yooh. 3.22; 4.1-2; Rooma 6.3-4; Dənə, Uuzənə, Malaaba Ma'yanə: 2 Koor. 13.13.

Nunyi Habara daciai Marəkusə

*Waazanə nga Yoohana əndə də bapətisəma
(Mat. 3.1-12; Luka 3.1-9; Yooh. 1.19-28)*

¹ Wiinə 'watəginə nga Nunyi Habara agyanə Yeesu *Aləmasiihu, *Uuzənə nga Əntanǝfə. ² Kə dʒii makə sətə bii Əntanǝfə ka Uuzənaakii asəkə ləkaləkətə nga *anabi Isaaya oo'i:

“Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki

kaa ca ta ka hə kəŋwanə,

ca hadfatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.

³ Ka kaalanə nə ci agi bilinə, ca ba,

Hadfatəgimə də rəgwa ka Slandana,

Kəŋeemə ka ci ka rəgwa.”

⁴ Ha'ə makə ətsə shigi Yoohana əndə də bapətisəma aagi bilinə. Ca waaza ka ənja, ca ba, “Uneemə ka də 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanǝfə, ənjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntanǝfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə.” ⁵ Wata ənji asəkə vəranə nga Urusaliima,

da hara hanyinə nga Yahudiya patə a shi ka fa wabənə

ama Yoohana. Təya baabagi 'waslyakəənətii, ca də ka

tii bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə. ⁶ Ma Yoohana,

shinǝkinə nga ŋgyalooba ŋji ka kəjeerənaakii. Ca əgəgi

ŋukii də gyara nga kuvə'unə. Ayiwa da moozəŋa ŋji

zəmaakii. ⁷ Ca ba ka ənja, “Tə'i əndətə na uugya ba'ə

ka shinə, dʒuunuunaakii palee ka naaki. Taa zə'u nga

bibinaakii, paa nyi mbu'i bahə gwanǝaanənə, nya pərəgi.

⁸ Də ma'inə dʒii nyi koonə bapətisəma. Amma ma ca, də

Malaafa Ma'yanə nii kəya də koonə bapətisəma.”

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mat. 3.13-17; Luka 3.21-22)

⁹ Ma ka saa'ikii, kə ma'i Yeesu də Nazaratu anə hanyinə nga Galili, ca palə aabii Yoohana. Yoohana a də ka ci bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə. ¹⁰ Ma ca shigi ha'ə

agi ma'inə, wata ca nee ka səkəntanǝfə mawunəkii, Ma'yanə

nga Əntanǝfə a jima aanəkii makə kurəkuta. ¹¹ Wata uura

nga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, “Hə nə Uuzənaaki. Kə

uu'i nyi tə hə. Hə ca uudagi səkəki.”

1:1 1.1 15.39; Ibər. 2.3. **1:2** 1.2 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mat. 11.10; Luka 1.76; 7.27. **1:3** 1.3 Isaa. 40.3. **1:4** 1.4 Luka 3.3. **1:6** 1.6 2 Meem. 1.8. **1:11** 1.11 Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Mar. 9.7; 12.6.

*Təbənə ɲga *Seetanə tə Yeesu*
(*Mat. 4.1-11; Luka 4.1-13*)

¹² Ma daba'əkii, pii wata Ma'yanə ɲga Əntaɲfə a kərəgi tə Yeesu aagi bilinə. ¹³ Baanə ənfwadə pu'unə nə ci aagi bilinə. Seetanə a təbə tə ci. Tə'i dabanyinə aagi biliita. Amma kə cakə malaa'ikanyinə tə ci.

'Wanə ɲga Yeesu tə ənji təəmənə ənfwadə
(*Mat. 4.12-22; Luka 4.14-15; 5.1-11*)

¹⁴ Kə kəsəgərə ənji tə Yoohana aa furəshina, wata Yeesu a madə, ca palə aanə hanyinə ɲga Galili. Ca dzə də waaza ɲnyu Habara ɲga Əntaɲfə. ¹⁵ Əɲki ci, "Kə uugi saa'i mbu'unə. Kədəhə nə Əntaɲfə ka də ɲwanjuunaakii. Uneemə ka də 'waslyakəənə, una baanə ka ci, una vii gooɲga ka ɲnyu Habara."

¹⁶ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə ɲga Galili, wata ca lapaa ndzəkəɲushi'inə bəra'i, təya təəmə; waatoo i Simoonə da Andərawəsə. ¹⁷ Yeesu a ba ka tii, "Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci ənjə a də slənə ɲga təəmə ənja." ¹⁸ Pii wata təya bwasee ka slaadatii, təya palə atsakii.

¹⁹ Ma ca əntsahəe gi'u, wata ca nee ka manjeevənə ɲga Zabadiya, waatoo i Yakubu da Yoohana, tii asəkə kumbawalatii ka hada də slaadatii. ²⁰ Pii wata ca 'wa tə tii, təya bwasee ka dəsənətii da ənji slənə ka tii asəkə kumbawala, təya palə atsakii.

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də əndə ginaaja
(*Luka 4.31-37*)

²¹ Ma daba'əkii, təya palə aasəkə vəranə ɲga Kafarənahumə. Makə mbu'ya *uusəra ɲga əpisəka, wata Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa, ca ndzaɲə dzəgunənə ka ənja. ²² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə dʒii ka tii ka sə ɲga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii, əntaa makə sətə ci *maliminə ɲga bariya a dzəgunə ka tii.

²³ Pii wata waatsə əndə ginaaji asəkə kuvə də'watii, ²⁴ ca ka vurənə, əɲki ci, "Yeesu əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba əndətə sləkəe Əntaɲfə nə hə." ²⁵ Wata Yeesu a la ɲguruunə ka ginaajita, əɲki ci, "Ndzaawə kəda'ə! Dzəgi ashii əndətsa!" ²⁶ Wata ginaajitə a udzətə tə əndəta, ca kagi vurənə, ca shigi ashikii. ²⁷ Kə dʒii ka ənji patə ka sə ɲga hurəshishinə ka shaɲə, təya ba ahadatii, "Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma ətsa, kura

dzəgunənə. Taa ginaajinyinə maa, agi wazənə nə ci ka tii də baawəfa, təya fa tə ci.” ²⁸ Pii wata habaraakii a huwugi taa dama patə anə hanyinə nga Galili.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea lajə
(Mat. 8.14-17; Luka 4.38-41)

²⁹ Makə shigi i Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata təya dzəgərə tii da i Yakubu da Yoohana aasii aa ha i Simoonə da Andərawəsə. ³⁰ Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nga Simoonə minəkii, kə tsəfəgi shishinətə iza'u. Wata təya ba ka ci oo'i, gwakə nə ki. ³¹ Makə fii ci ha'ə, ca dzə aabitə, ca kəsətə tə ki ka ciinə, ca madəe ka ki. Wata iza'unə nga shishinətə a əpigi. Ka ha'ə, kə dīi ki ka tii zəma.

³² Ma kədəwanə, ətsə kulagərənə nga uusəra, wata ənjə a kyaara ka Yeesu ənji bwanea da ənji ginaaji patə. ³³ Kə jagi ənji vərəatə də nə patə aahatə aa uura mayi. ³⁴ Ca mbədəpaa də ənjitə kyaara ənji da bwaneanyinə lajə kama kama ashitii, ca lyaakagi ginaajinyinə lajə ashitii. Pooshi ci luuvə ginaajinyinə a wabə, acii kə shii tii taa wu nə ci.

Dzənə nga Yeesu ka waaza aanə hanyinə nga Galili
(Luka 4.42-44)

³⁵ Ma ətsə tsədfakə ha ma'ə mapukəmə, wata Yeesu a madə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə, ca da də'wa. ³⁶ Makə ma'i Simoonə da hara ənjita, wata təya palə ka alənə tə ci. ³⁷ Makə lapaa tii tə ci, əŋki tii ka ci, “Agi alənə nə ənji patə tə hə.” ³⁸ Əŋki ci ka tii, “Ma danaamə, dzaamə ka hara vəranyinə kədə-kədəhə kaa nya waaza davə əsə. Acii ci nə sətə kira tə nyi.” ³⁹ Wata ca wiigi'itə hanyinə nga Galili patə, ca dzə də waazanə asəkə kuvə də'wanyinatii, ca lyaakagi ginaajinyinə ashi ənja.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə uyikuzəna
(Mat. 8.1-4; Luka 5.12-16)

⁴⁰ Yoo, wata əndə'i əndə uyikuzənə a shi aabii Yeesu, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca kədii kaa Yeesu a tsakə tə ci, əŋki ci, “Madə ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi, kaa nya shii ndzaanə malaabakii.” ⁴¹ Kə nyihə Yeesu təgunuunə nga əndəta, wata ca tədapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, “Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu.” ⁴² Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashikii, kə mbə'i ci. ⁴³ Wata Yeesu a ba ka ci, “Duu saaku.” Amma ca da ka ci bariya də ŋgeerənə ⁴⁴ də banə, “Fatə ŋga'ə, kaa nya ba ka hə, ga ha bapaa ka əndə sətə dīi shəŋə. Amma ma

ɖanəkwa, duu aa ha *limanə, ha ɖaarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daaba'əkii, ha ɖa sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi." ⁴⁵ Amma əndətə a dzə saakii də baaba wabəətsə taa dama patə yadə mbədeənə taa gi'u. Putə ŋga ətsə ha'ə, pooshi Yeesu ənyi ka mbee ka dzənə aasəkə əndə'i vəranə ka rəgwa ginə ŋga ənji ma'ə. Amma kə ndzaa ci saakii agi bilinə, ənjə a shi aabiikii taa dama patə.

2

Mbədepaanə ŋga Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mat. 9.1-8; Luka 5.17-26)

¹ Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi Yeesu aasəkə vəranə ŋga Kafarənahumə. Ma fii ənji asii nə ci, ² wata ənji laŋə a dzə aabiikii, pooshi ha ŋga zhi'iginə davə asii kura'ə a uura mayi acii laŋənə ŋga ənja. Ca dzə aakəŋwa də waaza wabənə ŋga əntaŋfə ka tii. ³ Wata hara ənjə a shi da i mahurəməsə ənda, ənji ənfwadə kira tə ci. ⁴ Makə təkuree tii ka mbu'unə aabii Yeesu acii laŋənə ŋga ənja, wata təya ndərəgi aanə kuvətə dīi Yeesu davə, təya tələgi ɖaŋə da ci. Makə tələgi tii, təya kagərə tə mahurəməsə əndətə pərəbə asəkə ədzə baanə. ⁵ Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndəta: "Uuzənaaki, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku."

⁶ Ma dava, tə'i hara maliminə dasə dasə ka fanə, wata təya laagwa agi hiimatii, ⁷ əŋki tii, "Ka mi banəkii ha'ə kwa? Kə geegi ci ka naakii nə makə əntaŋfə. Wu saŋə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə ŋga əndə maɖaamə əntaŋfə rəŋwə dyaŋa?" ⁸ Kə shii Yeesu hiimatii. Wata əŋki ci, "Ka mi də tsarə ŋga hiimatsə ha'ə a nuunə kwa? ⁹ Ŋgutə palee də ŋgufənə saŋa? Gəɖə banə ka mahurəməsə əndətsə oo'ya, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku nii, anii gəɖə banə ka ci, Maɖətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, duu saakwa? ¹⁰ Amma takumə kaa nya ɖaarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə ŋga ənda, tə'i nyi da baawəɖa ŋga tifyagi 'waslyakəənə ŋga ənji ganə a duuniya." Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndəta, ¹¹ "Wanyinə ca ba ka hə, maɖətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, ha palə saaku aasii." ¹² Ma ənjə a nee patə, wata hatsə əndətə a maɖətə, ca ŋgərə ədzə baanaakii, ca palə saakii aasii. Kə dīi ka tii patə ka sə ŋga hurəshishinə. Wata təya ɖuunətə tə əntaŋfə, əŋki tii, "Pooshi inə sha nee ka uushi makə ətsa."

'Wanə nga Yeesu tə Leewi
(*Mat. 9.9-13; Luka 5.27-32*)

¹³ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu, ca palə aama uunəvə nga Galili. Wata danƙana a dzə ka dzatə də nə abiikii, ca dzəgunə ka tii. ¹⁴ Makə uugi ci dzəgunənə ka tii, ca madə, ca palə də wiigi'inə, wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə d̄ii ləməkii Leewi, uuzənə nga Haləfa, ci dasə asəkə kuvə nga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." Wata hatsə Leewi a madətə, ca nə'u tə ci.

¹⁵ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Leewi aasii. Tə'i *ənji luu tsəkə lanjə da i hara ma'waslyakə ənji lanjə ətə nyi'u tə Yeesu. Təya zəmə ka ha rənjwə da i Yeesu da lyawarənaakii. ¹⁶ Makə nee maliminə nga kurəgə nga *Farisanyinə Yeesu a zəmə da tsarə nga ənjitsa, wata təya ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki tii, "Mi sanjə d̄ii cii kəya zəmə da ənji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənja?" ¹⁷ Makə fii Yeesu sətə bii tii, əŋki ci ka tii, "Pooshi mandandanjə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. Ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii."

Ləgwanə agyanə suumaya
(*Mat. 9.14-17; Luka 5.33-39*)

¹⁸ Ma ka əndə'i uusəra, lyawarənə nga Yoohana da i Farisanyinə, təya d̄a suumaya. Hara ənjə a shi aabii Yeesu, əŋki tii, "Mi sanjə d̄ii ci lyawarənə nga Yoohana tii da Farisanyinə a d̄a suumaya, amma ma lyawarənaaku, pooshi tii agi d̄ana?" ¹⁹ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i guviinə nga dagwa madfanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, mada kə gi tii ka luu madfanəkəya, ka d̄anə nə tii suumaya abiikii kwa? Pooshi. Maa ka hakii nə tii da i dagwa madfanə, pooshi tii ka mbeenə ka d̄a suumaya. ²⁰ Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ənjə a ngərəgi dagwa madfanə abitii, saa'ikii nə təya d̄a suumaya.

²¹ "Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kura kəjeerənə. Acii ka tsəəmətənə nə kurakii. Ca tsakə tsagi iirəkii palee ka ətə sha tsii.

²² "Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Mada kə d̄ii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə nga ma'i inaba. Ənjə a ətee ka ma'i inaba tii da mbuurə kuvə'unə patə. Kura ma'i inaba tii da kura mbuurə nə ndzaanə mbərə mbərə."

*Ləgwanə agyanə *uusəra nğa əpisəka*
(*Mat. 12.1-8; Luka 6.1-5*)

²³ Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra nğa əpisəka, Yeesu a pitəgi tii da lyawarənaakii da səkərə nğa aləkamaara. Wata lyawarənaakii a dzə də biiyiinə aləkamaara, təya tsəbə. ²⁴ Makə nee Farisanyinə ha'ə, əŋki tii ka Yeesu, "Ka mi ci lyawarənaaku a dfa sətə maviimə *bariya rəgwa nğa dənə uusəra nğa əpisəka?" ²⁵⁻²⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Mashimə una janğii sətə dīi *Dawuda kuna? Ma agi wanyiitə nji Abiyata ka gawə nğa limanyinə, makə nee Dawuda tə'i uushi dəbee ca upaa, kə dīi madəfənə tə tii da ənjaakii əsə, wata ca dəməgərə aasəkə *yi nğa Əntanğə, ca nğiragi burooditə dəkəpaa ənji ka Əntanğə. Ma ətsa, kə tanği ci bariya acii əntaa taa wu patə ca adə buroodita, see limanyinə tanə. Amma kə agi Dawuda buroodita. Ca vii ka ənjaakii əsə." ²⁷ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Ma kii Əntanğə uusəra nğa əpisəka, kaa əndə a shii nafaginə. Əntaa tə əndə kii ci kaa uusəra nğa əpisəka a nafagi də ci. ²⁸ Acii ha'a, ma nyi *Uuzənə nğa ənda, taa uusəra nğa əpisəkə maa, nyi nə Slandanəkii."

3

Əndə mantə ciinə
(*Mat. 12.9-14; Luka 6.6-11*)

¹ Ma ka əndə'i *uusəra nğa əpisəka, kə ənyi Yeesu aasəkə kuvə də'wa. Tə'i əndə mantə ciinə davə. ² Ma davə əsa, tə'i hara ənji ca alə sə nğa idəpaanə ashi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbədəpaanə nə ci də əndətə uusəra nğa əpisəka. ³ Yeesu a ba ka əndə mantə ciita, "Madətə, kəŋaanə." ⁴ Wata əŋki ci ka tii, "Iitə sanğə vii bariya gaamə kaamə rəgwa nğa dana? Nğa dfa nğa'əənə uusəra nğa əpisəkə saanii, anii nğa dfa bwaya bwayaana? Nğa mbədəpaanə də əndə saanii, anii nğa bələginə tə ca?" Amma kə zavə tii kəda'ə, pooshi tii shii sə nğa jikənə ka ci. ⁵ Kə bəzhi səkə nğa Yeesu, acii təkuree tii ka nəhə təgunuunə, ca tsaamə tə tii, əŋki ci ka əndə mantə ciita, "Tədəpaa ciinəku." Wata ca tədəpaa ciinəkii, ca ənəgərə makə nğa nəkə. ⁶ Makə nee *Farisanyinə ha'ə, wata pii təya palə aabii ənji nğa *Hirudusə, təya dzə ka dfa mətərəkine nğa bələginə tə Yeesu.

2:23 2.23 Dzək. 23.25-26. **2:24** 2.24 Shig. 20.8-10. **2:25-26** 2.25-26 1 Sam. 21.2-7; 22.20; Leew. 24.5-9. **2:27** 2.27 Dzək. 5.14. **2:27** 2.27-28 Mat. 12.1-14; Luka 13.10-17; 14.1-6; Yooh. 5.1-18; 7.21-24; 9.1-16. **3:1** 3.1-6 2.27-28. **3:6** 3.6 Yooh. 5.16,18.

Danƙana ama uunəva

⁷ Wata Yeesu a maɗə tii da lyawarənaakii, təya palə aama uunəvə nga Galili. Ənji laɗə nyi'u tə tii. Hara ənji, ənji Galili nə tii, hara ənji əsə, kə shi tii daga anə hanyinə nga Yahudiya, ⁸ i asəkə vəranə nga Urusaliima, i anə hanyinə nga Idumaya, i atanəgi gəərə nga Urədunə, i asəkə vəranəyina nga Tiira da Sidoonə. Ənjitsə patə, aabii Yeesu shi tii, acii kə fii tii habara nga uushi'iitə cii kəya ɗaada.

⁹ Makə nee Yeesu, wiitə ənji laɗə ka bilatənə tə ci, wata ca ba ka lyawarənaakii kaa təya alya ka ci kumbawala. ¹⁰ Acii kə fii ənji kə mbəɗəpa a ci də ənji laɗə, ci ɗii əncahə ənji bwane laɗə aabiikii, kaa təya dəba'ətə tə ci. ¹¹ Maɗa nee ənji ginaaji ka ci, təya kulagi akəɗwaciikii, təya ka vurənə, əɗki tii, "Hə nə *Uuzənə nga Əntanƙə." ¹² Wata Yeesu a wazə ka tii də ngeerənə, əɗki ci, "Goona bagi taa wu nə nyi."

*Tadə *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i*
(Mat. 10.1-4; Luka 6.12-16)

¹³ Ma daba'əkii, Yeesu a maɗə, ca ndərə aanə giɗwa. Ca 'wa tə ənjitə mwayi ci, kaa təya shi aabiikii. ¹⁴ Ca tadə ənji pu'u aji bəra'i ahadatii, əɗki ci ka tii, "Ma ta'i nyi tuunə, kaama ndzaanə ka hakii, nya sləkee koonə ka ɗa waaza. ¹⁵ Nya vii koonə baawəɗa nga mbəɗəpaanə də ənji ginaajinyinə." ¹⁶ Wiinə ləmə nga ənjitə ta'i ci: Simoonə ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita; ¹⁷ Yakubu da Yoohana, manjeevənə nga Zabadiya; kə ikə ci ka tii ləmə "Buwanəregəsə," waatoo makə bana, "Ənjitə pii pii bəzənə səkətii, makə dzanə nga vəna", ¹⁸ i Andərawəsə, i Filibusə, i Barətalama wusə, i Mata, i Tooma, i Yakubu uuzənə nga Haləfa, i Tadawusə, i Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁹ ba'a Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

Bərapaanə nga ənji tə slənə nga Malaaba Ma'yanə
(Mat. 12.22-31; Luka 11.14-23)

²⁰ Ma daaba'əkii, Yeesu a maɗə, ca palə saakii aasii. Wata danƙana a nə'uunə tə ci, təya dzatə də nə aabiikii. Taa zəmə maa, pooshi i Yeesu upaa saa'i nga zəmənə, acii laɗə nə ənji ka shaɗə. ²¹ Hara ənjə a dzə də pəɗənə tə ci, əɗki tii, "Ma əndətsa, pooshi ma'ə hanƙalaakii ka hakii." Makə fii ndzəkəɗushi'inəkii ha'ə, wata təya ɗa aniya nga dzənə ka kəshaginə tə ci ahada danƙana.

²² Ma malimiitə shi də Urusaliima natii, kə bii tii, “Ma ca, Byaləzabulə ɲgərəgi haɲkalaakii, waatoo ɲwanɲwə ɲga ginaajinyinə, ci ca vii ka ci baawəda ɲga lyaakagi ginaajinyinə.” ²³ Wata Yeesu a 'wa tə tii aabiikii, ca wabə ka tii də misaali, əŋki ci, “Iitiitə mbeenə *Seetanə ka lyaakagi naakii nə saɲa? ²⁴ Madə kə təkəgi ɲwanɲuunə rəɲwə bəra'i putə ɲga mabizhinə, pooshi ɲwanɲuunəkii ka ta'avənə. ²⁵ Madə kə təkəgi yi rəɲwə bəra'i putə ɲga mabizhinə, pooshi yikii ka ta'avənə. ²⁶ Ha'ə əsə, madə kə təkə ɲwanɲuunə ɲga Seetanə bəra'i, pooshi ɲwanɲuunəkii ka ta'avənə ca uudəgi.

²⁷ “Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, madaamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə.

²⁸ “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ɲgutə tsarə ɲga 'waslyakəənə patə dii ənda, taa bərapaanə bərapaa ci tə Əntaɲfə əsə, ka tifyaginə nə Əntaɲfə ka ci 'waslyakəənaakii. ²⁹ Amma taa wu patə ca bərapaa tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntaɲfə ka tifyagi ka ci 'waslyakəənaakii, ka ndzaanə nə 'waslyakəənaakii anəkii ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.” ³⁰ Ma wabi Yeesu ha'ə makə ətsa, aacii pə'i əɲji tə ci oo'i, “Tə'i ginaaji ashikii.”

I məci Yeesu da ndzəkəɲushi'inəkii

(Mat. 12.46-50; Luka 8.19-21)

³¹ Wata i məci Yeesu da ndzəkəɲushi'inəkii a mbu'u aahatə aasii, təya kəɲaanə a uura mayi, təya sləkee ka 'wanə tə ci. ³² Lanə dərəva nə əɲji dasə dasə abiikii. Wata əŋki tii ka ci, “Watiitə i muu tii da ndzəkəɲushi'inəku agyə ka 'wanə tə hə.” ³³ Makə fii ci ha'ə, wata ca jikə ka tii, əŋki ci, “I wu saɲə nə i yaayi da ndzəkəɲushi'inəkya?” ³⁴ Ca tsaamə tə əɲjitə abiikii, əŋki ci, “Watiinə i yaayi da ndzəkəɲushi'inəki. ³⁵ Tadə wu patə ca slənətə sətə ci Əntaɲfə a moo, ci nə ndzəkəɲunəki, da cikəɲunəki da yaayi.”

4

Misaali də əndə giirə slikerənə

(Mat. 13.1-9; Luka 8.4-8)

¹ Ma daba'əkii, kə ənyi Yeesu ka dzəgənənə ka əɲji ama uunəvə ɲga Galili. Ma saa'ikii, kə dzii əɲji də nə lanə abiikii. Wata ca ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə. Ma daɲkana natii, təya kəɲaanə anə ndəra. ² Kə slənyi ci

də misaalinyinə ka dzəgunə ka tii uushi'inə laŋə. Kə wabi ci ka tii, əŋki ci, ³ "Fatəmə kaa nya ba koonə. Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə. ⁴ Ma ca giirə slikərənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa, əginyinə a shi, təya dəmətə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə dīi hanyinə gi'u anəkii. Slikərənəkii a givagi pii pii acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara. ⁶ Makə cifə uusəra, wata magiva slikərənəkii a naa'ugi saakii acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə, ca huurəgi saakii. ⁷ Hara slikərənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikərənəkii, dəhəkii a pa'əənə ka ci, pooshi rəgwa ŋga gərənə. Də ha'ə dīi, paa ci əji hi'wa. ⁸ Amma, ma hara slikərənəkii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə, kə gyaavagi tii, təya gərə dagwakii, təya vii ŋunyi cifanə. Harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə." ⁹ Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, "Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa."

Ka mi də misaali?

(Mat. 13.10-23; Luka 8.9-15)

¹⁰ Makə ənəgi Yeesu daanəkii, wata hara ənji tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a shi aabiikii, təya ləgwa amakii kaa ca paaratəgi ka tii də misaalinyiita. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ma una, koonə vii Əntaŋfə rəgwa ŋga shii ma'umbee uushi ŋga ŋwanuunaakii. Amma ma hara ənja, see maa dīi ənji ka tii misaalinyinə, ¹² kaa təya tsaamə də ginə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii ka fanə əsə, amma paa tii ka paaratəginə. Acii maci madəmətii ha'ə, kadfa kə zhi'wagi tii aabii Əntaŋfə, ca tifyagi ka tii 'waslyakənatii."

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali ŋga əndə giirə slikərənə

¹³ Wata ca ləgwa amatii, əŋki ci, "Pooshi unə paaratəgi də misaalitə kuna? Aa iitiitə daa nuuna paaratəgi də hara misaalinyina? ¹⁴ Ma əndə giirə slikərəətsa, wabənə ŋga Əntaŋfə cii kəya giirə. ¹⁵ Ma slikərəətsə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə. Makə fii tii, wata *Seetanə a shi pii pii, ca dəməgi wabəətə giirə ənji a ədzəmətii. ¹⁶ Ma hara ənji əsə, makə slikərəətsə kwaalii ama pasla nə tii. Makə fii tii wabənə ŋga Əntaŋfə, pii pii luuvə tii də moodasəka. ¹⁷ Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə ŋga uundzə saa'i. Acii ha'ə, madfa kə lii ŋgəra'wə da cibə tə tii putə ŋga wabənə ŋga Əntaŋfə, pii wata təya bwasee. ¹⁸ Ma hara

ənji əsə, makə slikerətə kwaalii aagi dəhə nə tii. Tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanjə, ¹⁹ amma putə nga buurə uushi'inə nga *duuniya, da uudə gəna, da hara suuna kama kama, kə saawagi wabənəkii a ədzəmətii, pooshi nafakii.

²⁰ Ma hara ənji əsə, makə slikerətə kwaalii anə nınyı hanyinə nə tii. Təya fa wabənə nga Əntanjə, təya luuvə, təya ndzaanə makə slikerətə ca vii nınyı cıfanə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə."

Misaali nga garəkuwa
(Luka 8.16-18)

²¹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ya sanja, ka kiranə nə ənji garəkuwa ka dəsłəginə də kəŋwə taa ka kagərənə aatsa ədərə kwa? Əntaa ka madzəgamə ha dzakəpaanə ənja? ²² Taa mi patə dıi ma'umbeekii, kadə na shigi aa babara. Taa mi patə mashiimə ənja, kadə na shigi aa babara əsə. ²³ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa."

²⁴ Əŋki ci ka tii əsə, "Kavəmə nuunə nga'ə ka paaratəgi də sətə cuuna fa. Aciı taa mi patə cuuna kavə nuunə ka paaratəginə, ha'ə nə Əntanjə a tsakə paaratəginə koonə, ca palee ka noonə də laŋənə. ²⁵ Aciı ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma ma əndətə dıi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii."

Misaali də dəvənə nga slikerənə

²⁶ Əŋki Yeesu əsə, "Ma *ŋwanıunə nga Əntanjə, kə ndzaa ci makə əndətə ca dzə, ca giirəgi slikerənə asəkə raakii, ²⁷ ca ənya aasii, ca baanə, ca madətə deerənə, ca ka uusəra ka gəranə, aciı paa ci da baawəda nga dəvətənə taa gərətə slikerənəkii. Ha'ə gıvaginə slikerənəkii, ca gərəgi. Mashiimə ci taa iitiitə girə ci. ²⁸ Hanyinə tii da slikerənə dıi slənatii, slikerənə a gıvagi, ca da ba, ca gərə, ca pukə, ca əji hi'wa. ²⁹ Madə mbu'ya cıfanə, ka dzənə nə slandakii ka əburənə, aciı kə uugi nanə."

Misaali də manshidəfə slikerənə
(Mat. 13.31-32; Luka 13.18-19)

³⁰ Əŋki Yeesu əsə, "Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə nga ŋwanıunə nga Əntanjə, nya da koonə misaali agyanəkii. ³¹ Ma ŋwanıunə nga Əntanjə, kə ndzaa ci makə hi'u iza.* Hi'ukii palee də ənshidəfənə agi ənfuginə patə

4:19 4.19 1 Tim. 6.9-10. **4:21** 4.21 Mat. 5.15; Luka 11.33. **4:22** 4.22 Mat. 10.26; Luka 12.2. **4:23** 4.23 Mat. 11.15. **4:24** 4.24 Mat. 7.2; Luka 6.38.

4:25 4.25 Mat. 25.29. **4:27** 4.27-29 Yak. 5.7; Səniinə 14.14-15. * **4:31** 4.31 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə nga Gufə. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə nga Isərayiıla wabi ci.

asəkə duuniya. ³² Madfa ləgii ənji, ca dəvə, ca gərə, ca dāgi ka dandza ka şaŋə, ca kaala ciinə madiigərəkii, əginyinə a shi ka baladzanəkii, təya da kuvə davə.”

³³ Də hara misaalinyinə laŋə makə ətsə jigunyi Yeesu ka ənji wabənə ŋga Əntaŋfə. Kə jigunyi ci ka tii bahə makə sətə dəbee təya paaratəgi. ³⁴ Wabənə ŋga Yeesu patə ka tii, see də misaali. Amma makə ənəgi ci daanəkii da lyawarənaakii, kə paaratəgi ci ka tii ŋga'ə tə misaalinyiitə dāadfi ci.

Dədəkənə ŋga mandalə məda

(Mat. 8.23-27; Luka 8.22-25)

³⁵ Ma uusərakii dakədəwanə, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Taŋəgyaamə aataŋəgi uunəva.” ³⁶ Wata təya bwasee ka danƙana davə, təya ndərəvə aabiikii aasəkə kumbawala, təya palə. Tə'i hara kumbawalənyinə davə əsə. ³⁷ Wata mandalə mədə a ndzaŋə kyanə anə uunəva də ŋgeerənə, ma'inə a ndzaŋə dəgənə aşi kumbawala, ca na aasəkə kumbawala. ³⁸ Amma ma Yeesu, pərəbə nə ci saakii ka ŋunyinə asəkə gazha-gazhanə ŋga kumbawalə, ca dəkəvə nəkii agyanə ha ŋga ka na. Wata lyawarənaakii a madəe ka ci, əŋki tii, “Maləma, taa kə məkyaamə, pooshi haalaaku kwa?” ³⁹ Wata Yeesu a vədəhə, ca la ŋguruunə ka mədə, ca wabə ka ma'inə, əŋki ci, “Ndzaawə kəda'ə.” Pii wata mədətə a dədəkə, ma'inə a ndzaa kəda'ə əsə. ⁴⁰ Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Aci mi ŋgwalyuunə ha'ə kwa? Dəŋə əndzə'i kunə pooshi unə vii ka nyi goŋga?” ⁴¹ Wata ŋgwalənə a kəsəgi tə tii ka şaŋə, təya wabə ahadatii, əŋki tii, “Wu şaŋə nə əndəna? Taa mədə da uunəvə maa, aŋi fanə nə tii tə ci.”

5

Mbədfəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja

(Mat. 8.28-34; Luka 8.26-39)

¹ Wata i Yeesu a mbu'u aanə hanyinə ŋga Gyarəgasinə ataŋəgi uunəva. ² Jimagərənə ŋga Yeesu asəkə kumbawala, wata waatsə əndə ginaaja shigi ahada gu'u ənja, ca shi aabiikii. ³ Ma əndətsa, ahada gu'u ənji ndzaanəkii. Pooshi əndə mbee ka gwaləpaanə tə ci ma'ə, taa də mahyakahyaka'a. ⁴ Taa guci anyi ənji tə ci ka ciinəkii da i ka sədəkii də mahyakahyaka'a, ha'ə nə ci ka ŋgəəsləginə, pooshi əndə mbee ka kəsəpaanə tə ci. ⁵ Vədə da uusəra, ahada gu'u ənji da i anə giŋunyinə ndzaanəkii ka kaala vurənə da i ka ŋgəəndzə shishinəkii də faariinə.

⁶ Makə nee əndə ginaajitə ka Yeesu ci ma'a dzadə, ca huyipaa, ca gərə'upaa akəɲwaciikii. ⁷ Ca ɲgəree ka uuraakii də ɲgeerənə, əɲki ci, "Yeesu, Uuzənə ɲga Əntaɲfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Kə kədii nyi aciiku akəɲwacii Əntaɲfə, unee ka nyi. Ga ha cibə də nyi." ⁸ Ma bii ci ha'ə ka Yeesu, acii bii Yeesu ka ginaajita, "Shigi ashii əndətsa, ginaajina." ⁹ Wata Yeesu a ləgwa amakii, "Iitə nə ləməkwa?" Əɲki əndə ginaajita "Ma ləməkya, Bəzəkii, acii laɲə niinə." ¹⁰ Wata ca dza ciinə ka Yeesu, əɲki ci, "Tuutəta'ə, ga ha səbagi tə ginaajinyiinə ashiki anə hanyiina."

¹¹ Ma dava, tə'i gəranə ɲga dagəliinə ca alə zəmatii ashii dəɲgəra. ¹² Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, əɲki tii, "Kapaa tiinə keena dzəgərə aashi dagəliitsa." ¹³ Kə luuvə Yeesu ka tii. Wata ginaajinyiitə a shigi ashii əndəta, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Ma dagəliita, ka dənə nə laɲənatii dəbu'u bəra'i. Wata təya hwayagərə, təya kwaalagərə patə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə.

¹⁴ Wata magəriinə a huyi, təya kərə makii aasəkə vərənə da anə hanyinəkii patə. Wata əɲjə a shi ka tsaamə sətə dii. ¹⁵ Makə mbu'i tii aabii Yeesu, ma təya nee, waatsə əndətə sha ɲji da i ginaajinyinə anəkii. Dasə nə ci da i kəjeerənə ashikii. Kə ənya haɲkalaakii. Makə nee əɲjitə shi ha'a, wata təya ɲgwaləgi. ¹⁶ Ma əɲjitə nee də ginətii ka sətə dii Yeesu, wata təya ba ka əɲjitə shi daba'ə tə sətə dii tə əndə ginaajita, da i sətə dii tə dagəliinə. ¹⁷ Wata təya gwanə ka kədiinə acii Yeesu kaa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii.

¹⁸ Ma ətsə Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, wata əndətə sha ɲji da i ginaajinyiitə anəkii a kədii aciikii kaa ca dzə atsakii. ¹⁹ Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci. Əɲki ci ka ci, "Ənuu saaku aasii, ha ba ka əɲji goonə tə patənə ɲga sətə dii Slandanəku ka putaaku, da makə sətə nee ci ka təgunuunaaku." ²⁰ Wata əndətə a palə də baabanə anə hanyinə ɲga Dikapooli* tə sətə dii Yeesu ka putaakii. Patənə ɲga əɲjitə fii əsə, kə dii ka tii ka sə ɲga hurəshishinə.

Uuzənə ɲga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə ɲga Yeesu

(Mat. 9.18-26; Luka 8.40-56)

²¹ Makə ənyi Yeesu ka taɲəginə aataɲəgi asəkə kumbawala, kə shi daɲkana aabiikii gatə aama uunəva. ²² Tə'i əndə'i əndə ətə dii ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa. Makə nee ci ka Yeesu, wata ca dzə, ca

gərə'waanə akəŋwaciikii. ²³ Ca dza ka ci ciinə, əŋki ci, “Tə'i uuzənaaki, gwakə nə ki, də ma də ma nə ki. Tuutəta'ə, nda duu ka kavə ciinəku agyanətə, kaa kya mbəfə.” ²⁴ Wata Yeesu a madətə tii da Jayirusə ka dzənə aa hakii. Ənjə a dzə lanjə atsatii də dzaadzashinə.

²⁵ Tə'i əndə'i minə cibee bwanea ka ki. Fəzə pu'u aji bəra'i nə ki ka uushi'inə. ²⁶ Kə cibə ki lanjə acii ənji kuzhikinə. Kə zagi ki də gənatə patə əsə kaa kya mbəfə, amma pooshi ki mbə'i. See tsakənə nə bərəhənə aakəŋwa aakəŋwa. ²⁷ Makə fii ki habara ŋga Yeesu, wata kya əntsahətə daba'əkii ahada danšana, kya təbətə kəjeerənaakii. ²⁸ Kya dzə də hiimanə tuu'inə, “Mada kə təbətə nyi taa wata kəjeerənaakii, ka mbəfənə nə nyi.” ²⁹ Ureenatə ka kəjeerənaakii, wata uushi'iitə a ifəgi mbya'ə ashitə. Kə fii ki ashitə oo'ya, kə mbə'i ki acii bərəhəətə nja də tə ki.

³⁰ Pii kə shii Yeesu oo'i, tə'i baawəfa shigi ashikii, wata ca zə'ugi agi ənja. Əŋki ci, “Wu daa uree ka kəjeerənaakya?” ³¹ Əŋki lyawarənaakii ka ci, “Kə nee hə lanjə dzii ənji də nə anəku. Ka mi cii kwa ləgwa əndətə uree ka ha?” ³² Amma wata Yeesu a zə'ugi ka tsaamə əndətə dīi ha'ə. ³³ Ma miita, kə shii ki sətə dīi tə ki. Wata kya shi aabii Yeesu də ŋgwalənə. Shishinətə a dzə də udzənə. Kya gərə'waanə akəŋwaciikii. Kya ba ka ci goonja ŋga sətə dīi. ³⁴ Əŋki ci ka ki, “Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə. Ka ndzaanə nə hə jamə.”

³⁵ Ma Yeesu ma'ə agi wabənə, wata hara ənjə a shi asii a ha Jayirusə, əŋki tii ka ci, “Kə uudee uuzəətə ka na. Ka mi cii kwa ənvutə tə maləmə ma'a?” ³⁶ Amma pooshi Yeesu kavə nəkii ka sətə bii tii. Wata əŋki ci ka Jayirusə, “Ga ha ŋgwalə, vii goonja ka əntanəfə kə uugi.” ³⁷ Ma təya dzə də palənə, paa ci luuvə kaa hara ənjə a nə'u tə ci madfaamə i Piita, da Yakubu, da Yoohana ndzəkəŋuci Yakubu. ³⁸ Makə mbu'i tii aasii aa ha Jayirusə, ma Yeesu a nee, wiitsə ənji ka kaala vurənə, təya tuu, təya ŋgəərə ma. ³⁹ Wata ca dzəgərə aasii, əŋki ci, “Ka mi cuuna wazə ha'ə kwa? Ka mi cuuna tuwa? Ma uuzəətsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki.” ⁴⁰ Wata təya ŋusəgi tə ci. Yeesu a səbagi tə tii patə aa uura mayi, ca 'wa tə i dīi da məci uuzəətə ba'a ənjitə gi atsakii, təya dəməgərə aabii mantə uuzəəta. ⁴¹ Ca kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, əŋki ci ka ki də uuratii, “Talita kumi,” makə banə, “Uncitə mina, madətə bii nyi ka hə.” ⁴² Wata hatsə kya madətə, kya wiigi'i gatə. Ma uuzəətsa, pu'u aji

bəra'i nə fəzatə. Makə dīi sətə ha'a, wata kə dīi ka ənji ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. ⁴³ Yeesu a dā ka tii bariya, əŋki ci, "Goonə ba habarakii shaŋə ka ənda." Ca ba ka tii, wa təya vii ka ki zəma.

6

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu (*Mat. 13.53-58; Luka 4.16-30*)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə gatə, ca palə aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə. Lyawarənaakii a dzə atsakii. ² Makə mbu'ya *uusəra ŋga əpisəka, Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa ka dzəgunənə ka ənja. Makə fii ənji dzəgunənaakii, kə dīi ka ənji laŋə ka sə ŋga hurəshishinə, əŋki tii, "Da saŋə upaa əndətə shiinə ha'a? Wu dzəgunətə ka ca? Iitiitə mbee ci ka dā sə ŋga hurəshishinə ha'ə kwa? ³ Əntaa əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama nə məca? Əntaa i Yakubu da Yoosi da Yahuda da Simoonə nə ndzəkəŋushi'inəkəya? Əntaa ganə ahadaamə nə cikəŋushi'inəkəya?" Wata təya kaaree ka ci. ⁴ Yeesu a ba ka tii, "Ma *anabi, taa ka ŋgutə vəranə gi ci patə, ka upaanə nə ci məghərəvənə. Amma ma gakii də vərə, da ahada duuraakii da ənji yaakii, paa ci ka upaa məghərəvənə." ⁵ Ci dīi ma dava, pooshi Yeesu upaa rəgwa ŋga dā sə ŋga hurəshishinə laŋə. Wata ənji bərəhənə gi'u tanə kaalavə ci ciinə aanətii, ca mbədfəpaa də tii. ⁶ Kə dīi ka Yeesu ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə nə ghatə vii gooŋgatii ka ci.

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə (*Mat. 10.5-15; Luka 9.1-6*)

Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə ka vəranyiitə kədəhə kədəhə. Ca dzə də dzəgunənə ka ənja. ⁷ Wata ca 'waa'watə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i aabiikii kaa ca sləkee ka tii bəra'i bəra'i. Ca vii ka tii baawəda ŋga lyaakagi də ginaajinyinə. ⁸ Ca dā ka tii bariya, əŋki ci, "Goonə ŋgərə taa mi ka dzəginə, taa zəma, taa mbuura, taa kwaba a lipoonə. Ŋgərəmə zala kə uugi. ⁹ Ŋgamə bibinə, amma goonə ŋgərəənə əndə'i kəjeerənə." ¹⁰ Əŋki ci əsə, "Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vəranə, ndzaamə ga ənjitə liwu tuunə aahatii aasii, dəŋə ka saa'itə nuunə madə gatə. ¹¹ Mada kə gyuunə ka hatə pooshi ənji liwu tuunə, təya təkuree ka fa wabənə goonə, gwa'agimə bərəbərə ŋga vəraatsə asəduunə, una dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii ŋga'ə." ¹² Wata lyawarənaakii a madə,

tøya palə, tøya dzə də waazanə, əŋki tii: wa ənjə a baanə ka əntarŋə. ¹³ Tøya dzə də lyaakagi ginaajinyinə lanə ashi ənja. Tøya naahəvə maarə anə ənji bərahənə lanə, ənjə a upaa mbədənə.

Əntənə ŋga Yoohana əndə də bapətisəma
(Mat. 14.1-12; Luka 9.7-9)

¹⁴ Kə fii ŋwanjwə *Hirudusə habara ŋga Yeesu, makə dīi ci kə uugi ənji fa ləmə ŋga Yeesu taa dama patə. Uu'i hara ənja, "Ma Yeesu, ci nə Yoohana əndə də bapətisəma. Kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəda ŋga daada sə ŋga hurəshishinə ha'ə." ¹⁵ Hara ənjə a ba, "Ci nə anabi *Iliya." Uu'i hara ənji əsa, "Anabi nə ci makə anabinyiitə nji ŋga ŋukə." ¹⁶ Makə fii ŋwanjwə Hirudusə ha'a, əŋki ci, "Ma əndətsa, ci nə Yoohana əndə də bapətisəma. Kə shi nya lagi nəkii, amma waatsə kə ənyagi."

¹⁷ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma dīi ci ha'ə, putə ŋga Hiroodiya, minə ŋga ndzəkəŋuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ŋgərəma Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minaakii. ¹⁸ Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, "Madəbeemə ha ŋgərə minə ŋga ndzəkəŋu ci ma'ə ka əpinə shaŋə." ¹⁹ Acii ha'ə pooshi Hiroodiya ka moo neenə ka Yoohana. Ŋga'ə də ki nə sətə ca bələgi tə ci. Amma pooshi rəgwa. ²⁰ Acii ma Hirudusə, kə shii ci əndə goonja nə Yoohana, malaabakii nə ci. Ci dīi cii kəya ŋgwələ, paa ci ka moo sətə ca təbətə tə Yoohana. Taa guci patə cii kəya fa wabənə ama Yoohana, wata ədzəməkii a lədfə ka shaŋə. Patə da ha'a, ŋga'ə ka ci nə fa wabənaakii.

²¹ Amma ma ka əndə'i saa'ya, kə upaa Hiroodiya rəgwa ŋga bələnə tə Yoohana. Waatoo makə mbu'ya kumənə ŋga uuseratə pwayi ənji tə Hirudusə, ca də əndzanə ŋga kumənəkii. Ca 'wa tə meemiitə atsakii, da gayi soojiinaakii, da madiigərə ənjitə anə hanyinə ŋga Galili patə. ²² Makə ndzaa tii, uuzənə ŋga Hiroodiya uncitə minəkii a dəməgərə, kya udzə. Kə dīi ŋga'ə ka Hirudusə tii da ənjitə davə patə. Wata əŋki Hirudusə ka ki, "Mi cii kwa uudə kaa nya vii ka ha? Ka viinə nə nyi ka hə sətə cii kwa uudə patə." ²³ Ca jidfə ka ki, əŋki ci, "Ka viinə nə nyi ka hə taa mi bii hə patə, taa reeta ŋga ŋwanjuunaaki."

²⁴ Wata uncitə miitə a dzə aabii məci. Kya ləgwa amatə, əŋki ki, "Mi kədiinəkya?" Məci a ba ka ki, "Nə ŋga Yoohana əndə də bapətisəma kədiinəku." ²⁵ Pii wata kya ənətə

aabii nwanwa, kya ba ka ci, "Nga'ə ka nyi ha vii ka nyi nē nga Yoohana əndə dā bapətisəma əndzə'i asəkə kəjwa." ²⁶ Makə fii Hirudusə ha'ə, kə zhimə tə ci asəkəkii ka shaŋə. Amma makə dīi ci kə jī'i ci akəjwacii ənjitə davə patə, paa ci mwayi əbipaa jidəkii. ²⁷ Wata pii ca sləkee ka sooja kaa ca dzə aa furəshina ka lyagi nē nga Yoohana, ca kira ka ci. Soojatə a dzə, ca lyagi, ²⁸ ca kavə asəkə kəjwa, ca kira ka uncitə miita. Wata kya luu, kya kərə ka məci. ²⁹ Makə fii lyawarənə nga Yoohana haalakii, wata təya shi, təya nǧərə waakii, təya nǧədəgi.

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(Mat. 14.13-21; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

³⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci patənə nga sətə dīi tii da sətə jigunyi tii ka ənja. ³¹ Əŋki ci ka tii, "Dzaamə səgaamə ka ndzaanə amə daanaamə ka hatə pooshi əndə davə, koonə əpisəka." Ma bii ci ka tii ha'ə, acii ma hatə dīi tii davə, agi shiishinə nē ənji laŋə aabiikii, taa rəgwa nga adə zəma, paa tii ka upaanə. ³² Wata təya palə asəkə kumbawalə ka hatə pooshi əndə davə. ³³ Ma təya palə, ənji laŋə nee ka tii. Kə shii ənji tə tii əsə. Wata ənjə a ma'ya asəkə vəranyinə patə. Təya huyi də səda. Ma taabu'u mbu'i Yeesu tii da lyawarənaakii, tii kə mbu'i nǧukə. ³⁴ Yeesu a jimagərə asəkə kumbawala. Makə nee ci ka dabaala laŋə, kə nyihə ci təgunuunatii, acii makə bagiinə yadə magərə ndzaa tii. Wata ca ndzanə dzəgunə ka tii uushi'inə laŋə.

³⁵ Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənə nga Yeesu a əntsahə aabiikii, əŋki tii ka ci, "Kə dīi kədəwanə, wiinə agi bilinə naamə ganə. ³⁶ Bawə ka ənjitsa, wa təya dzə ka dərə zəmə ka natii nē ga ənjitsə kədəhə taa asəkə vəranə." ³⁷ Amma əŋki Yeesu ka tii, "Unə nē vii ka tii zəma." Əŋki tii ka ci: "Madamə inə kə gi ka ira buroodi nga kwaba gya'ə bəra'i, pooshi ka mbu'unə ka tii." ³⁸ Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Moonə nē buroodi acii una? Dəmə ka tsaamətənə." Makə tsaamətə tii, təya ba ka ci, "Tə'i buroodi tufə da hərəfinə bəra'i." ³⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, wa dabaala a ndzaanə tsəbukə tsəbukə agyanə kuzənə. ⁴⁰ Wata ənjə a ndzaanə tsəbukə tsəbukə. Hara ənji gya'ə gya'ə, hara ənji tufə pu'unə tufə pu'unə. ⁴¹ Yeesu a nǧərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə əntanǧə. Ca baatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Ca təkəpaa ka tii hərəfiitə bəra'i əsə. ⁴² Ənji patə a zəmə, təya

əburə. ⁴³ Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəəkətə burooditə da hərəfiitə mbədaanə, dəvə pu'u aji bəra'i. ⁴⁴ Ma ənjitə agi buroodita, dəbu'u tufə nə ɲguyirənə agitii.

*Wiinə ɲga Yeesu anə ma'inə
(Mat. 14.22-27; Yooh. 6.16-21)*

⁴⁵ Pii ma daba'əkii, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəɲwa ka ci aa tanəgi uunəva aasəkə vəranə ɲga Batəsayida, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. ⁴⁶ Ma ənji agi palənə satii, ca ndərə aa giɲwə ka da də'wa. ⁴⁷ Ma ətsə ha pətəpəta, dzadə ahada uunəvə nə kumbawalətə dɪi lyawarənaakii asəkəkii əsə. Ma ci naakii, ma'ə ci anə ndəra ci daanəkii. ⁴⁸ Wata ma ca nee, kə uugi gwazə kumbawalə dənə dzawə ka lyawarənaakii, acii ka rəgwatə ci təya dzə aa dəvə nə mədə ka əgyanə də ɲgeerənə. Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, Yeesu a shi aabiitii də wiinə anə ma'inə. Makə kaa ca ələgi abitii, ⁴⁹⁻⁵⁰ wata kə nee tii ka ci ca wii anə ma'inə. Ma nə tii ka nəhənə, bərəhinə ca shi. Makə nee tii ka ci, kə ɲgwali tii ka shaɲə, təya kaala vurənə. Pii pii wata Yeesu a ba ka tii, əɲki ci, "Baneemə ka moodəfuunə, nyi əna, goona ɲgwələ." ⁵¹ Ca ndərəvə aasəkə kumbawalə aabiitii. Wata mədətə a dədəkə ha'ə. Kə dɪi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə ka shaɲə. ⁵² Ma adəvənaakii ka ənji dəbu'u tufə, pooshi tii paaratəgi acii ndalə nə hanʒkalatii.

*Mbədəpaanə ɲga Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə
(Mat. 14.34-36)*

⁵³ Makə tanəgi tii, təya mbu'u aanə hanyinə ɲga Ginazarətə, təya anəpaa kumbawalə davə ama uunəva. ⁵⁴ Jimagərənatii asəkə kumbawalə ha'ə, wata pii ənji vəraatə a paaratəgi oo'i, Yeesu ətsa. ⁵⁵ Təya gwanə ka huyinə ka kyaara mabərəhə ənjatii taa dama patə anə hanyiita, təya kira tə tii ka ci asəkə ədzə baanatii, taa da patə fii tii nə ci davə. ⁵⁶ Taa dama patə gi ci, taa aasəkə uundzə vəranə, taa aasəkə maduunə vəranə, ha'ə nə ənji ka kira ka ci ənji bwanea, təya banee ka tii asəkə luuma, təya kədii aciikii taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təbətə. Patənə ɲga ənjitə təbətə, kə mbə'i tii.

7

*Alə'aada ɲga dzədzəshi'inə
(Mat. 15.1-9)*

6:43 6.43 2 Meem. 4.43-44. **6:46** 6.46 Luka 5.16. **6:48** 6.48 Ayb. 9.8; Luka 24.28. **6:49-50** 6.49 Luka 24.37. **6:51** 6.51 4.39. **6:52** 6.52 8.16-18; Mat. 16.7-9. **6:56** 6.56 Mat. 9.20; Slənə 5.15.

¹ Ma *Farisanyinə da hara maliminə nga *Yahudiinə ətə shi də Urusaliima, kə dzii tii də nə abii Yeesu. ² Ma təya nee, watiitsə hara *lyawarənə nga Yeesu ka adənə yadə yibəgi ciinətii makə sətə bii alə'aada nga dzədzəshi'inətii.

³ Acii ma Farisanyinə da Yahudiinə patə, agi nə'unə nə tii alə'aada nga dzədzəshi'inə, pooshi tii ka adə zəmə yadə yibəgi ciinətii. ⁴ Taa tii kə shi a luuma maa, pooshi tii ka adənə, see madə yibəgi tii ciinətii zəku'i. Tə'i əsə hara alə'aadanyinə laŋə ətə lii tii, ci təya nə'u, təya cakubə sə nga sa də uushi'inə, da uudiinə, da əbu nga əndzənə, da ha nga baanə makə ətə baarii alə'aadatii.

⁵ Makə nee Farisanyinə da maliminə ha'ə, wata təya ləgwa ama Yeesu, əŋki tii, "Acii mi sanə pooshi lyawarənaaku ka nə'u alə'aada nga dzədzəshi'inaama? Wata adənə nə tii zəmə yadə yibəgi ciinə nii?" ⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Asee goŋga wabi anabi Isaaya agyanuunə, unə ənə ca nə'u tə Əntaŋfə də moodəfə bəra'i. Kə nyaahə ci sətə bii Əntaŋfə oo'i:

Ma ənjitsa, amatii ci təya haŋətə tə nyi,
amma ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shaŋə.

⁷ Zabə nə paslənətii tə nyi,
acii ma alə'aadanyiitə ci təya dzəgunə ka ənja,
banə nga əndə shiŋkinə, əntaa banaaki."

⁸ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Agi uneenə nuunə ka bariya nga Əntaŋfə, una nə'u alə'aadanyinə nga ənja.

⁹ "Ha'ə dii kə upaa unə dabara nga kaareenə ka bariya nga Əntaŋfə, koonə nə'u alə'aadanyinə goonə. ¹⁰ Kə bii Muusa: Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa ənjə a bələgi tə ci. ¹¹ Amma ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəbee əndə a vii ka dii taa məci, madə bii ci ka tii, ma sənə, 'Koorəbanə', makə banə: nga Əntaŋfə nə sətə, ¹² ma bii əndətə ha'ə, kə luuvuunə kaa ca bwasee ka tsakənə tə dii da məci. ¹³ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə nga Əntaŋfə, koonə dzəgunə alə'aadanyinə goonə. Tə'i hara uushi'inə laŋə makə ətsə əsə cuuna də."

Uushi'iitə ca əjjiŋətə tə ənda
(Mat. 15.10-20)

¹⁴ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca wabə ka tii, əŋki ci: "Fatəmə, unə patə, una paaratəgi də sənə cii kya ba koonə. ¹⁵ Pooshi səndə ca dzəgərə aasəkə əndə da makii bahə əjjiŋətə tə ci. Amma sətə ca shigi da makii ca

ajjinətə tə ci. [¹⁶ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.”]

¹⁷ Makə dzəgi Yeesu agi ənja, ca dzəgərə aasii. Lyawarənaakii a ləgwa amakii tafdə mi ci misaalitsə a moo banə. ¹⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Patə da i unə kunə, pooshi unə paaratəgi oo'i, ma sətə ca dzəgərə da ma ənda, əntaa ci ca ajjinətə tə ca? ¹⁹ Acii maa kə zhimə əndə uushi, əntaa aa moodəfə nə ci ka dzənə, amma aa səkə nə ci ka dəmənə, ca gimagi.” (Wabənə nga Yeesu ha'ə, ca baarii oo'i, taa ŋgutə zəma, nga'ə ka adənə.) ²⁰ Uu'i Yeesu əsa, “Ma sətə ca shigi a moodəfə ənda, ci ca ajjinətə tə ci. ²¹ Acii a moodəfə əndə ci bwaya uushi a shigi, ca kavə tə ci ka dā bwaya hiima, ca dā badawaanə, ca hərə, ca bələ ənda, ²² ca aləhiinə, ca dā bwaya suuna, ca dā bwaya bwayaanə, ca gəpə ənja, ca dā ajjinəənə, ca sərəhə, ca pədə ənda, ca dā usha'ushaanə, ca dā dəkənə. ²³ Ma uushi'iitə patə, a moodəfə əndə ca shigi, ca ajjinətə tə ənda.”

*Gi'inə nga məshipətə minə tə Yeesu
(Mat. 15.21-28)*

²⁴ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə, ca dzə aanə hanyinə nga Tiira. Ca dzəgərə aasii aaha əndə'i ənda. Pooshi ci ka uudənə ənjə a shii oo'ya, gatə nə ci. Amma patə da ha'ə pooshi umbi. ²⁵ Tə'i əndə'i minə, kə kəshi ginaaji tə uuzənətə uncitə minəkii. Makə fii ki habara nga Yeesu, pii wata kya shi, kya gərə'waanə akəŋwaciikii. ²⁶ Ma kya, əntaa mitə Yahuda nə ki, amma mitə hanyinə nga Siroofinikiya. Wata kya kədii tə Yeesu kaa ca lyakagi ka uuzənətə ginaajita. ²⁷ Əŋki Yeesu ka ki, “Taku ka manjeevənə a əburə zəku'i. Pooshi nga'ə nə ŋgərətə zəmə nga manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə.” ²⁸ Əŋki miita, “Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə nə tii murəmurinə nga zəmətə ca kwaalagi acii manjeevənə.” ²⁹ Yeesu a ba ka ki, “Putə nga wabəətsaaku, duu saaku aasii. Kə dzəgi ginaaji ashii uuzənaaku.” ³⁰ Wata miitə a ənə satə aasii. Ma kya dzə aasii, pərəbə nə uuzənətə. Kə dzəgi ginaajitə ashitə.

Mbədəpaanə nga Yeesu də kadəguləma

³¹ Yeesu madə anə hanyinə nga Tiira, ca dzə danə hanyinə nga Sidoonə, da nga Dikapooli, ca mbu'u aama uunəvə nga Galili. ³² Wata ənjə a kira ka ci kadəguləma, paa ci ka mbee ka nyagi wabənə nga'ə əsə. Təya kədii tə Yeesu kaa ca kavə ciinə aanə kadəguləməta, kaa ca mbədə. ³³ Yeesu a kəshagi tə ci aatanjala, ca ŋgavə moojiciinəkii aa

limə kadəguləməta, ca tifə giirənə aaciikii, ca uree ka gana nga əndəta, ³⁴ ca tsaamə aa dəgyə, ca ŋgi'i, əŋki ci də uura *Yahudiinə, "Eefata," makə bana, "Wunəgi." ³⁵ Pii wata liminə nga əndətə a wunəgi, ganakii əsə a pityapaa. Ca ndzanə nyagi wabənə nga'ə. ³⁶ Yeesu a dfa bariya ka ənja, ga təya ba ka əndə sətə dfi. Amma ma ca tsakə dfa bariya ka tii, ha'ə nə tii ka tsakə baaba wabənəkii. ³⁷ Ma ənjitə fii patə, kə dfi ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə, əŋki tii, "Yawaa, ma sətə dfi ci patə, nga'ə. Taa tə kadəguləminə, ka kavənə nə ci ka fanə, təya wabə."

8

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwadə
(Mat. 15.32-39)

¹ Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi dabaala ka dza də nə abii Yeesu. Pooshi sə nga zəmə aciitii əsə. Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, əŋki ci ka tii, ² "Agi nəhənə nə nyi təgunuunə nga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii ənshine abiiki, pooshi tii da sə nga kavənə aa matii. ³ Madfa kə kapaa nyi tə tii, təya dzə satii də madəfənə, ka mbeenə nə madəfənəkii ka tii a rəgwa, acii dzadə shi hara ənji." ⁴ Əŋki lyawarənaakii, "Iitə saŋə dfaanamə kaama upaa zəmə ganə agi bilinə bahə zəməvənə ka ənjitsa?" ⁵ Yeesu a ləgwa amatii, "Buroodi moonə nəndə acii una?" Əŋki tii ka ci, "Buroodi mədəfə." ⁶ Wata Yeesu a ba ka dabaala, kaa təya ndzaanə patə, ca ŋgərə burooditə mədəfə, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Wata təya təkəpaa. ⁷ Tə'i əsə uuji hərəfinə gi'u aciitii. Ca ŋgərə, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca vii ka lyawarənaakii. Təya təkəpaa ka ənji əsə. ⁸ Ənjitə gatə patə a zəmə, təya əburə. Wata lyawarənaakii a tsəkətə zəmətə mbədaanə, dəvə mədəfə. ⁹ Ma ənjitə zhimə, ka danə nə tii dəbu'u ənfwadə. Wata Yeesu a kapaa tə tii kaa təya palə satii. ¹⁰ Ma tii da lyawarənaakii əsə, pii wata təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya palə aanə hanyinə nga Daləmanuta.

*Alənə nga *Farisanyinə ka dfa ka tii sə nga hurəshishinə*
(Mat. 16.1-4)

¹¹ Ma daba'əkii, kə shi Farisanyinə, təya ndzanə dfa ka Yeesu mabizhinə, təya ba ka ci, kaa ca dfa ka tii sə nga hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, tə'i ci da baawəda nga

7:33 7.33 8.23. **7:36** 7.36 Mat. 8.4; 9.30-31; 12.16; Mar. 1.44-45; 5.43; 9.9; Luka 5.14-15; 8.56. **7:37** 7.37 'Wat. 1.31; Isaa. 35.5-6. **8:1** 8.1-10 6.32-44.
8:2 8.2 Mat. 9.36.

Əntaŋfə. Ma ləguyi tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tə ci. ¹² Kə ŋgi'i Yeesu də ŋgeerənə, əŋki ci, "Ka mi sanə ci ənji ŋga zamanana a alə sə ŋga hurəshishinə kaa ənjə a da ka təya? Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi sə ŋga hurəshishinə ci ənjə a da ka tii." ¹³ Wata Yeesu a unee ka tii. Ca ənə ka ndərəvənə aasəkə kumbawala, kaa ca taŋəgi aataŋəgi uunəva.

*Burəjanə ŋga Farisanyinə da ŋga *Hirudusə*
(Mat. 16.5-12)

¹⁴ Asee, kə zaanə ka *lyawarənə ŋga Yeesu nə ŋgərənə buroodi. Wata rəŋwə dyaŋə nəndə aciitii asəkə kumbawala. ¹⁵ Yeesu a dzalə tə tii, əŋki ci, "Nəhəmə noonə na acii burəjanə ŋga Farisanyinə da ŋga Hirudusə." ¹⁶ Makə fii tii ha'ə, təya gwanə ka wabənə ahadatii, əŋki tii, "Ma bii ci ha'a, ətə pooshi amə ŋgiraanə buroodi." ¹⁷ Ma Yeesu, kə shii ci sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, "Ya una, ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya? Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaaratəgimə kuna? Kə ndaləgi haŋkala goonə kwa? ¹⁸ Pooshi unə ka neenə də ginuunə kuna? Anii pooshi unə ka fanə də liminuuna? Pooshi unə ka buurətənə kwa?"

¹⁹ Saa'itə ŋgirə nyi buroodi tufə, nya baatsəpaa, nya vii ka ənji dəbu'u tufə, dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana?" Əŋki tii ka ci: "Dəvə ta'i ta'i pu'u aji bəra'i tsəkətiinə." ²⁰ Ca ənə ka ləgwanə ka tii, "Makə baatsəpaa nyi buroodi mədəfə ka ənji dəbu'u ənfwadə, dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana?" Əŋki tii ka ci: "Dəvə ta'i ta'i mədəfə." ²¹ Əŋki ci ka tii, "Amma ca'ə əndzə'i ma'ə unə mapaaratəgimə nii?"

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də muurəfa

²² Wata təya mbu'u aasəkə vərənə ŋga Batəsayida. Ənjə a kira ka Yeesu muurəfa. Ənjə a kədii tə ci kaa ca kavə ciinə aashi muurəfəta, kaa ca upaa mbədənə. ²³ Wata Yeesu a kəsətə tə muurəfətə ka ciinə, təya dzəgi gatə də vərə. Dzəginatii, wata ca tifəvə giirənə aagi muurəfəta, ca kavə ciinə aanəkii. Əŋki ci ka ci, "Agi neenə nə hə ka uushi'inə nii?" ²⁴ Əndətə a tsaamə, əŋki ci, "Agi neenə nə nyi ka ənja. Amma makə ənfuginə cii kya nee, təya wiigi'i." ²⁵ Yeesu a ənə ka kavə ciinəkii aagi əndətə. Əndətə a tsaamə ŋga'ə, wata kə mbə'i ci, ca nee ka ha paŋgəraŋə. ²⁶ See Yeesu a da bariya ka əndətə oo'ya, "Duu aasii. Ga ha ənə aasəkə vərənə."

8:11 8.11-12 Mat. 12.38-40; Luka 11.16,29-30. **8:11** 8.11 Yooh. 6.30; 1 Koor. 1.22. **8:15** 8.15 Luka 12.1. **8:16** 8.16-18 6.52. **8:18** 8.18-19 Irim. 5.21; 6.43. **8:20** 8.20 8.8-9. **8:23** 8.23 7.33; Yooh. 9.6.

*Banə nga Piita oo'i, Yeesu nə *Matadəkii nga Əntanǰə*
(Mat. 16.13-20; Luka 9.18-21)

²⁷ Wata Yeesu tii da lyawarənaakii a madə ka dzənə aasəkə vəranyiitə anə hanyinə nga Kayisariya Filipi. Ma təya dzə a rəgwa, ca ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, "Wu sanjə nə nyi ci ənjə a ba?" ²⁸ Əŋki lyawarənaakii, "Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə də bapətisəma. Əŋki hara ənji, hə nə anabi Pliya. Hara ənjə a ba əsa, əndə'i anabi nga ŋukə nə hə." ²⁹ Əŋki Yeesu, "Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?" Piita a jikəvə, əŋki ci, "Hə nə Matadəkii nga Əntanǰə." ³⁰ Wata Yeesu a də ka tii bariya oo'i, "Goona ba wabəətsə agyanəki taa ka wu."

Wabənə nga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 16.21-28; Luka 9.22-27)

³¹ Wata Yeesu a ndzanə dzəgunənə ka lyawarənaakii, ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Tyasə ma *Uzənə nga ənda, see a sa ci cibənyinə laŋə. Kadə nə gayinə da madiğərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə nga uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə ənja." ³² Furəŋə bagi Yeesu ka tii ətsa. Makə fi Piita ha'a, wata ca kəsəgi tə ci aatanǰala, ca wazə ka ci. ³³ Amma Yeesu a zə'ugi, ca tsaamə tə lyawarənaakii. Ca wazə ka Piita, əŋki ci, "Dzəgi abiiki, *Seetanə! Ma hiimatsaaku, nga əndə shiŋkinə, əntaa nga Əntanǰə."

³⁴ Wata Yeesu a 'wa tə dabaala da lyawarənaakii aabiikii. Əŋki ci ka tii, "Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə nga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi. ³⁵ Tada wu patə ca də gazhi'waanə nga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma tada wu patə ətee ka əpinaakii putə nga nə'unə tə nyi da putə nga Nynyi Habara, ci na luupaa əpinaakii. ³⁶ Mi sanjə nə bwatya nga upaa patənə nga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ³⁷ Mada kə zii əpinə nga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii. ³⁸ Ma agi ma'waslyakə zamanana ənə ci ənjə a kaaree ka Əntanǰə, ma əndətə dii ayinə tə ci ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uzənə nga ənda, kadə nə ayinə a də tə nyi ka wabənə agyanə əndəta uusəratə nii kya shi agi məghərəvənə nga Daadə da nga malaaba malaa'ikanyinə."

9

1 Əŋki Yeesu ka tii əsa, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ənji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka *ŋwanjuunə ŋga Əntanƣə da baawədaakii.”

Məghərəvənə ŋga Yeesu

(Mat. 17.1-13; Luka 9.28-36)

2 Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə i Piita, da Yakubu da Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə. Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, ³ bərənə nə kəjeerənaakii tyaslyasly. Pooshi əndə asəkə duuniya ca mbee ka kubəgi kəjeerənə nduudfa ha'a makə əta. ⁴ Wata ma təya nee, watiiətə i anabi *Iliya da Muusa, təya wabəshi da Yeesu. ⁵ Wata Piita a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Maləma, ŋga'ə d̄ii makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə, naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.” ⁶ Ma wabi ci ha'ə, acii kə ŋgwaləgi tii ka shaŋə, paa ci shii sə ŋga banə. ⁷ Wata məzhidəkwatyaminə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a wabya d̄agi məzhidəkwatyaminəkii, ca ba, “Waatsə Uzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki. Famə tə ci.” * ⁸ Ma i Piita tsaaməgi, maneemə tii taa ka wu abitii ma'ə mad̄aamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, Yeesu a d̄a ka tii bariya, əŋki ci, “Goonə ba taa ka wu tə sətə nee unə, see daba'ə mad̄ənaaki aŋi maməətə ənja, nyi *Uzənə ŋga ənda.” ¹⁰ Kə luuvə tii bariyatə d̄ii ci ka tii. Amma ma ahadatii satii, kə laaguyi tii, əŋki tii, “Mi da nə mad̄ənə aŋi maməətə ənja?” ¹¹ Təya ba ka Yeesu, “Aa mi d̄ii ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?”

¹² Yeesu a ba ka tii, “Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka hadatəgi də patənə ŋga uushi'inə. Əntaa tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə ŋga Əntanƣə oo'i, ka sanə nə Uzənə ŋga əndə cibənyinə kama kama, ənjə a kaaree ka ci kwa? ¹³ Amma wanyinə ka banə koonə, kə uugi Iliya shinə. Kə d̄ii ənji ka ci sətə kad̄eesəkə ka tii patə, makə sətə d̄ii manaahəkii aŋyanəkii asəkə ləkaləkatə ŋga Əntanƣə.”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(Mat. 17.14-21; Luka 9.37-43)

¹⁴ Mbu'unatii aabii hara *lyawarənə, wata təya lapaa kə ndzaanə danƣana ka tii də na, maliminə a d̄a ka tii mabizhinə. ¹⁵ Makə nee ənji patə ka Yeesu, kə d̄ii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Təya hwaya aabiikii, təya nəhəpaa tə ci.

9:1 9.1 Mat. 16.28. * 9:7 9.7 1.11; famə: Dzək. 18.15. 9:9 9.9 7.36; 8.30.

9:11 9.11-13 Mal. 3.23-24; Mar. 8.28. 9:13 9.13 Mat. 11.14; Luka 1.17; Yooh.

¹⁶ Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Anə mi nuunə ka dfa mabizhina?” ¹⁷ Wata əndə'i əndə ahada danjkana a jikəvə, əŋki ci, “Maləma, kə kira nyi ka hə uuzənaaki, acii tə'i ginaaji anəkii. Pooshi ci ka mbee ka wabənə. ¹⁸ Taa guci patə, maa kə ma'i ginaaji anəkii, ginaajikii a uurəvə tə ci aa panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii. Ca tsəbə linyinə. Shishinəkii patə a huurəgi shindəŋə. Kə kədii nyi acii lyawarənaaku, kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.” ¹⁹ Fanə ŋga Yeesu ha'ə, əŋki ci ka tii, “Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntanfə. Ca'ə guci sanə nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii dīi.” ²⁰ Wata ənjə a kira uuzəətə ka ci.

Makə nee ginaajitə ka Yeesu, wata ca dəgəpaa tə uuzəətə də ŋgeerənə. Uuzəətə a kula. Fuudənə nə ci a panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii. ²¹ Wata Yeesu a ləgwa ama dii uuzəətə, əŋki ci, “Guci sanə ndzanəətə ka ca?” Əŋki dii, “Ndzanə ka saa'itə ci ma'ə uundzəkii. ²² Lanə jikə ginaajitsə ka uudə bələginə tə ci də kaalagərənə tə ci aagi gunə da i aagi ma'inə. Nəhuu təgunuunə geenə. Tsakuu tiinə, madfa ka mbeenə nə hə.” ²³ Əŋki Yeesu ka ci, “Madfa ka mbeenə nə nyi, bii ha? Paa ha shii oo'i, ma əndətə gi'i tə Əntanfə, taa mi patə ka mbeenə nə ci ka dətənə kwa?” ²⁴ Pii wata dii uuzəətə a jikəvə də ŋgeerənə, əŋki ci, “Kə gi'i nyi tə Əntanfə. Tsakuu tə nyi kaa nya tsakə gi'inə tə ci.”

²⁵ Makə nee Yeesu, wiitə ənji ka ja də nə anətii də huyihuyi, ca wazə ka ginaaja, əŋki ci, “Ginaajinə kavə tə uuzəənə ka kadəguləməəna, wanyinə ka wazənə ka hə, shigi ashii uuzəəna. Ga ha ənya aashikii ma'a.” ²⁶ Wata ginaajitə a kapaa vurənə də ŋgeerənə, ca dəgə tə uuzəətə də ŋgwaanğwa'ənə, ca shigi ashikii. Wata lakə nə uuzəətə makə mantəkii. Ma nə ənji patə ka banə, “Mantəkii nə uuzəətsa.” ²⁷ Amma Yeesu a kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, ca madəe ka ci.

²⁸ Ma ətə dzəgərə Yeesu aasii, makə nee lyawarənaakii pooshi əndə abitii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Mi sanə dīi təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?” ²⁹ Yeesu a ba ka tii, “Pooshi taa mi ca lyaakagi tsarə ŋga ginaajitsa, see də də'wa kə uugi.”

*Ənənə ŋga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(Mat. 17.22-23; Luka 9.43-45)*

³⁰ Makə ma'i tii gatə, təya palə danə hanyinə ŋga Galili. Ma Yeesu, paa ci mwayi ənjə a shii taa da nə ci, ³¹ acii agi dzəgunənə nə ci uushi'inə ka lyawarənaakii. Ca dzə də

wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, “Ka vəginə nə ənji tə Uuzənə nga əndə aacii ənja, təya bələgi tə ci. Maa kə bələgi ənji tə ci, ma ka makkənə nga uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə ənja.” ³² Amma, ma lyawarənaakii, paa tii paaratəgi də sətə cii kəya ba ka tii. Kə ngwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

Wu saɲə palee də gawuuna?

(Mat. 18.1-5; Luka 9.46-48)

³³ Makə mbu'i tii aa Kafarənahumə, təya dzəgərə aasii. Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Agyanə mi saɲə njuuna də mabizhinə una shi a rəgwa?” ³⁴ Amma pooshi tii jikə ka Yeesu, acii ma təya shi a rəgwa, kə dīi tii mabizhinə ahadatii oo'i, “Wu saɲə palee də dūunuunə ahadaama?” ³⁵ Wata Yeesu a ndzaanə, ca 'wa tə tii patə pu'u aji bəra'i, əŋki ci ka tii, “Taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəɲwanə, wa ca ndzaa ka moodəba'a, wa ca ndzaa ka əndə slənənə ka ənji patə əsə.” ³⁶ Wata ca ɲgərə uuzənə, ca kəɲee ahadatii. Ca gapətə tə uuzəta, əŋki ci ka lyawarənaakii, ³⁷ “Taa wu liwə uuzənə, madə putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwu tə nyi, əntaa wata tə nyi liwə ci, amma tə əndətə sləkəe ka nyi liwə ci.”

Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci

(Luka 9.49-50)

³⁸ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, “Maləma, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka maguɲuura deenə, kə təɲapaa inə tə ci.” ³⁹ Əŋki Yeesu ka ci, “Goona təɲapaa tə ci. Acii ma əndətə ca də sə ɲga hurəshishinə də ləməki, pooshi ci ka wabənə bwayakii agyanəki kwakwatə. ⁴⁰ Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci. ⁴¹ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə ca gyacii koonə ma'inə ka sanə putə ɲga ətə dīi unə ɲga Aləmasiihu, weewee ka upaanə nə ci shikwaakii.”

Uushi'iitə na də tə ənda putə ɲga slənə 'waslyakəənə

(Mat. 18.7-9; Luka 17.1-2)

⁴² “Taa wu patə kavə tə taa rəɲwə agi manjeeviitə vii ka nyi gooɲga kaa ca pu'u, gədfə anəvə təɲwə aa uurakii ka ci də ɲga'əənə, əɲjə a kəgərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci.

⁴³ “Madə ciinəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, lagi. Gədfə gi hə ka upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə yadə

9:33 9.33-34 Luka 22.24. **9:35** 9.35 10.43-44; Mat. 20.26-27; Luka 22.26.

9:37 9.37 Mat. 10.40; Luka 10.16; Yooh. 13.20. **9:40** 9.40 Mat. 12.30; Luka

11.23.

ciinə acii dzənə da ciinəku bəra'i aagi gunə ətə pooshi ka əntənə. [⁴⁴ Acii ma davə, pooshi kantəhudənyiiətə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.] ⁴⁵ Madə sədfəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, lagi. Gədfə gi hə ka upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə yadə sədfə acii ndzaanə da i sədfəku bəra'i, ənjə a ka tə hə aagi gunə. [⁴⁶ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiətə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.] ⁴⁷ Madə ginəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, hurə'yagi. Gədfə gi hə aagi *njwanjuunə nga Əntanjfə də ginə rənjwə acii ndzaanə da i ginəku kyakya'ə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə. ⁴⁸ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiətə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.

⁴⁹ "Də gunə nə Əntanjfə a hadfatə də taa wu patə, makə ətə ci ənjə a hadfatə zəmə də zhatana. ⁵⁰ Njunyikii nə zhatana. Amma madə kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Ndzaamə ka ənji makə zhatanə agi dzəgudə. Ndzaashimə agi jamənə."

†

10

*Dzəgunənə nga Yeesu agyanə lakəgi minə
(Mat. 19.1-12; Luka 16.18)*

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə gatə, ca palə aanə hanyinə nga Yahudiya, ca tanəgi gəərə nə Urədunə. Ənjə a ənə ka dza də nə abiikii. Ca ənə əsə ka dzəgunə ka tii wabənə nga Əntanjfə makə ətə sənaavə ci. ² Wata hara *Farisanyinə a shi aabiikii, təya alə rəgwa nga təkənə tə ci də ləgwanə amakii, əŋki tii, "Ya əna, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minaakii kwa?" ³ Əŋki Yeesu ka tii, "Mi nə bariya nga Muusa ka banə koonə?" ⁴ Əŋki tii, "Kə kapaa Muusa rəgwa ka ŋgurə a naahə ləkələkatə nga lakəgi minaakii, ca lakəgi tə ki." ⁵ Əŋki Yeesu, "Ma nyaahə Muusa bariyatə ha'a, acii ndalənə nga ədzəmuunə. ⁶ Amma saa'itə tagii Əntanjfə duuniya, ŋgurə da minə ghənyi ci tə ənja. ⁷ Ca ba: Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minaakii, ⁸ təya ndzaa shishinə rənjwə. Də ha'ə ndzaanə tii əndə rənjwə, əntaa ənji bəra'i ma'ə. ⁹ Aciikii, ma sətə gənjutəgi Əntanjfə, ga əndə a təkəe."

¹⁰ Makə ənəgərə tii aasii, wata *lyawarənə nga Yeesu a ləgwa amakii agyanə wabəətsa. ¹¹ Əŋki Yeesu ka tii, "Taa wu patə lakəgi minaakii, ca ŋgərə əndə'i minə, kə ali ci

9:43 9.43 Mat. 5.30. **9:47** 9.47 Mat. 5.29. **9:48** 9.48 Isaa. 66.24. **9:49** 9.49 Leew. 2.13. † **9:50** 9.50 jamənə: Luka 2.14; 1 Tees. 5.13; Rooma 12.18. **10:1** 10.1 Luka 9.51. **10:3** 10.3-4 Mat. 5.31. **10:6** 10.6 'Wat. 1.27. **10:7** 10.7 'Wat. 2.24.

hiinə ətsa, ca dfa 'waslyakəənə ka təkəŋwatə minaakii.

¹² Madfa minə əsə dzəgi satə atsa ŋgurii, kya dzə ka ŋgərə əndə'i ŋgura, aləhiinə nə ki ka dfanə."

*Daanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə
(Mat. 19.13-15; Luka 18.15-17)*

¹³ Agi kiranə nə ənji manjeevənə ka Yeesu kaa ca dfaanə ciinə ŋga barəkaanə aanətii. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii ŋguruunə ka ənja. ¹⁴ Makə nee Yeesu ha'a, wata səkəkii a bəzəgi. Əŋki ci ka lyawarənaakii, "Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə ŋga ənji makə tii də *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. ¹⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə pooshi luuvə ka Əntaŋfə a ndzaanə ka ŋwanwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə shaŋə." ¹⁶ Wata Yeesu a fədfə manjeevənə aashikii, ca ŋgərə ciinəkii, ca dfaanə ka tii barəkaanə.

Əndə gəna

(Mat. 19.16-30; Luka 18.18-30)

¹⁷ Ma ətsə Yeesu a madfə kaa ca palə saakii, wata əndə'i əndə a shi də huyihuyi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, "Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi dəbee dfanəki kaa nya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?" ¹⁸ Əŋki Yeesu ka ci, "Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi ŋunyi əndə madaamə Əntaŋfə ci rəŋwə dyaŋə. ¹⁹ Kə shii hə bariya ŋga Əntaŋfə, waatoo, Ga ha bələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ŋga jirakənə anə ənda, ga ha gəpətə uushi ŋga ənda, gadfə ka i duu da muu."

²⁰ Əŋki əndəta, "Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə." ²¹ Wata Yeesu a tsaamə tə ci, kə kadeesəkə əndəkii ka ci, əŋki ci ka ci, "Uushi rəŋwə mbədaanə ka hə ŋga dfanə. Ma dfanəkwa, duu ka dərəmaginə də uushi'inaaku, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Madfa kə dfi hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntaŋfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." ²² Makə fii əndətə ha'ə, wata ca geegi ka ginəkii təku təku, ca palə saakii də mabətəsəka, acii laŋə dərəva nə gəna aciikii.

²³ Wata Yeesu a zə'ugi aabii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, "Dzawə dərəva nə dəmənə ŋga ənji gəna aagi ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə." ²⁴ Kə dfi ka lyawarənaakii ka sə ŋga hurəshishinə nə wabənaakii. Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci "Manjeevənaakya, dzawə nə dzənə aagi ŋwanjuunə ŋga

10:11 10.11-12 Mat. 5.32; Luka 16.18; 1 Koor. 7.10-11. **10:15** 10.15 Mat. 18.3.

10:19 10.19 Shig. 20.12-16; Dzək. 24.14. **10:21** 10.21 Mat. 19.21. **10:22** 10.22 Jab. 62.11.

Əntanǝ. ²⁵ Gəðə dəməginə ǝga ǝgyalooba ka rəgwa shine ǝga libəra də ǝgufənə, acii dəmənə ǝga əndə gəna aagi ǝwanjuunə ǝga Əntanǝ.” ²⁶ Kə dzəgəpaa tə lyawarənaakii ka shanə, təya laagwa ahadatii, əŋki tii, “Madfa ha'ə əna, aa wu dīi nə upaa luupaana?” ²⁷ Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, “Ma əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka dātənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntanǝ, ka dātənə nə ci taa mi, acii naakii nə baawəda patə.”

²⁸ Wata Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tə hə.” ²⁹ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə bwasee ka yaakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa məci, taa dīi, taa manjeevənaakii, taa raakii, madfa ka putaaki bwasee ci da ka putə ǝga Njunyi Habara, ³⁰ ka upaanə nə ci yinyinə, i ndzəkəŋushi'inə, i manjeevənə, i mənənyinə, i rənyinə, gya'ə agi saa'ina, palee ka ətə bwasee ci aa ba'ə. Amma, ka cibeənə nə əŋji ka ci. Ma daba'əkii, ka upaanə nə ci əpinə ǝga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə agi zamanatə na shi. ³¹ Amma lanə nə matakəŋwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Lanə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəŋwanyinə.”

*Makkənə ǝga wabənə ǝga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 20.17-19; Luka 18.31-34)*

³² Ma daba'əkii, Yeesu a madə tii da lyawarənaakii, kaa təya dzə aa Urusaliima. Ma təya palə a rəgwa, Yeesu a ta kəŋwanə ka tii. Amma, ma tii, pooshi tii ka mabanee ma'yanə. Ma əŋjitə ca shi daba'ə əsa, kə ǝgwali tii. Yeesu a ənə ka 'waginə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Ca ndzanə banə ka tii agyanə sətə na dfa tə ci. ³³ Əŋki ci, “Fatəmə ǝga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma davə, ka dzənə nə əŋji ka viinə tə Uuzənə ǝga əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gəŋwanə ǝga bələnə, təya vii tə ci aacii əŋjitə mashiimə tə Əntanǝ. ³⁴ Ma təya, ka ǝusənə nə tii tə ci, ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə ǝga uusəra, ka madətənə nə ci agi maməətə ənja.”

*Kədiinə ǝga Yakubu tii da Yoohana
(Mat. 20.20-28)*

³⁵ Wata i Yakubu tii da Yoohana, manjeevənə ǝga Zabadiya, a shi aabii Yeesu, əŋki tii ka ci, “Maləma, tə'i uushi ciina uudə kaa ha dfa keenə.” ³⁶ Əŋki Yeesu, “Mi cuuna uudə nya dfa koona?” ³⁷ Əŋki tii, “Vii keenə

rəgwa ɲga ndzaanə atanjalaku agi ɖuunuunaaku, əndə'i da ciizəmaku, əndə'i əsə da madzənaku.” ³⁸ Amma əɲki Yeesu, “Mashiimuunə sətə cuuna kədii. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa cibə makə ətə nii kya sa kwa? Ka mbeenə nuunə ka sə'watə bapətisəma makə ətə nə əɲjə a ɖa ka nyi kwa?” ³⁹ Əɲki tii ka ci, “Awa, ka mbeenə niinə.” Yeesu a ba ka tii, “Weewee, ma cibətə nii kya sa, ka sanə nuunə. Ma bapətisəmatə nə əɲjə a ɖa ka nyi əsə, ka ɖanə nə əɲji koonə. ⁴⁰ Amma, ma ndzaanə atanjalaki, əntaa nyi nəndə da baawəɖa ɲga viinə. Ma hatsa, ɲga əɲjitə tadəpaa Əntaɲfə tə tii.”

⁴¹ Fanə ɲga hara lyawarənaakii pu'u tə wabəətsa, wata səkətii a bəzəgi aashi i Yakubu tii da Yoohana. ⁴² Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aabiikii, əɲki ci, “Kə shii unə oo'i, ma əɲjitə ɲgirə əɲjitə mashiimə tə Əntaɲfə kaa təya ɖa ɲwanjuunə agyanətii, tii ca haɲətə natii na. Ma madiigərə əɲjatii əsə, agi kanə nə tii ka tii bariya də baawəɖa. ⁴³ Amma, ma una, pooshi ka ɖanə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə. ⁴⁴ Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəɲwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava ka əɲji patə. ⁴⁵ Acii ma shi nyi *Uuzənə ɲga ənda, əntaa ka əɲjə a slənə ka nyi, amma kaa nya slənə ka əɲja, nya vəgi əpinaaki ka pərapaanə də əɲji laɲə.”

*Mbədəpaanə ɲga Yeesu də Barətimawə muurəfa
(Mat. 20.29-34; Luka 18.35-43)*

⁴⁶ Wata i Yeesu da lyawarənaakii a mbu'u aasəkə vəranə ɲga Yarikoo. Makə ma'i tii da hara əɲji laɲə, təya palə, wata təya lapaa muurəfə dasə ka kədiinə atanjala rəgwa. Ma ləməkii, Barətimawə, uuzənə ɲga Timawə. ⁴⁷ Makə fi ci oo'i, Yeesu əndə Nazaratu ətsə ca pitəgi, wata ca madfee ka uuraakii ka banə, əɲki ci, “Yeesu, *jijinə ɲga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki.” ⁴⁸ Əɲji laɲə a wazə ka ci, kaa ca ndzaa kəɖa'ə. Amma wata ca tsakə ɲgəree ka uurakii palee ka əta, əɲki ci, “Jijinə ɲga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki.” ⁴⁹ Yeesu a kəɲaanə, əɲki ci, “Wamə tə ci.” Təya 'wa tə muurəfəta, əɲki tii ka ci, “Dawə moodasəka, madətə, agi 'wanə nə ci tə hə.” ⁵⁰ Wata həryatə muurəfətə a madətə, ca kagi gwadaakii, ca shi aabii Yeesu. ⁵¹ Əɲki Yeesu ka ci, “Mi cii kwa moo nya ɖa ka ha?” Əɲki muurəfəta, “Maləma, ɲga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha.” ⁵² Əɲki Yeesu,

“Duu saaku, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi.” Pii wata ca ənə ka neenə ka ha, ca dzə atsa a Yeesu a rəgwa.

11

Dəmənə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima
(*Mat. 21.1-11; Luka 19.29-40; Yooh. 12.12-19*)

¹ Ma ətsə tii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, kə lapaa tii vəranyinə ŋga Bayitifaaji da Bayitaniya, ashi giŋwə ŋga Zayitunə. Wata Yeesu a sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, “Dəmə aasəkə vəraatsə akəŋwacii unə. Maɗa kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwalə, pooshi ənji sha ŋgirə aa ba'akii. Pəryatəmə, una kira. ³ Maɗa kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna ɗa ha'a, bamə ka ci: 'Slandanə mwayi. Ka ənyapaaginə nə ci pii pii'.” ⁴ Wata təya maɗə, təya palə, təya lapaa uundzə vaməndakii magwaləkii a uura mayi, atəŋgala rəgwa. Ma təya pərə, ⁵ ənjitə kəŋaanə davə a ləgwa amatii, əŋki tii, “Ka mi cuuna pərəgi uundzə vaməndatsa?” ⁶ Təya ba makə sətə bii Yeesu ka tii. Wata ənjitə a unee ka tii, təya pərə, ⁷ təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'a vaməndata. Yeesu a ndərəvə aa ba'akii. ⁸ Makə ŋgirə Yeesu aaba'a vaməndata, ca palə, ənji lanə a sasafəpaa kəjeerənyinatii a rəgwa. Hara ənjə a pusha ba ŋga ənfuginə də bilə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma ənjitə davə, dakəŋwaciikii da daba'əkii patə, kə ŋgəree tii ka uuratii, təya ba, “Dəlanə də Əntanɗə. Tə'i barəkaanə ashi əndətə shi də ləmə ŋga Slandana. ¹⁰ Tə'i barəkaanə aji ŋwanuunə ŋga dzədzəshi'inaamə *Dawuda ətə nii kəya ɗa. Dəlaamə də Əntanɗə.”

¹¹ Mbu'unə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, wata ca dəməgərə aasəkə *yi ŋga Əntanɗə. Ca tsaamətə uushi'inə patə asəkəkii. Makə ɗii ci kə uugi kədəwanə ɗanə, wata ca maɗə tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, təya ənə aa Bayitaniya.

Naalaginə ŋga Yeesu tə ənfwə uudəva
(*Mat. 21.18-19*)

¹² Pukətə hakii təya ənya də Bayitaniya, wata maɗəfənə a ɗa tə Yeesu. ¹³ Ca nee ka ənfwə uudəvə dzadə gi'u, ca palə aatsaa ənfukii ka tsaamətənə mbu'u ka upaanə nə ci pookii. Amma makə mbu'i ci aatsakii, ma ca nee, wata ba səgafə, acii ma saa'ita, əntaa saa'i ŋga poonə ŋga uudəva. ¹⁴ Wata

Yeesu a naalagi tə ənfuta, əŋki ci, “Pooshi hə ka poonə bahə kaa əndə a adə pawaaku ma'ə.” Kə fii yawarənaakii əsə.

*Dzənə ŋga Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə*

(Mat. 21.12-17; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

¹⁵ Mbu'unatii aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, Yeesu a dəməgərə aasəkə yi ŋga Əntaŋfə. Wata ca ndzanə shaabagi tə ənji dfa fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha ŋga pəra kwaba da dəgələnyinə ŋga ənji dərə də bilyamasariinə. ¹⁶ Pooshi ci luuvə kaa ənjə a kərə uushi dasəkə yi ŋga Əntaŋfə. ¹⁷ Ca dzəgunə ka tii, əŋki ci, “Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, ma bii Əntaŋfə, 'Yi ŋga dfa də'wa ŋga patənə ŋga slikərənə 'wanə ənji yaaki.' Amma ma una, kə geegyuunə ka yikii ka ha ŋga umbənə ŋga mahiirənə.”

¹⁸ Makə fii madiigərə limanyinə da i *maliminə ŋga bariya, wata təya alə rəgwa ŋga bələnə tə Yeesu. Acii kə ŋgwalee ci ka tii, makə nee tii, kə dīi ka ənji ka sə ŋga hurəshishinə nə dzəgunənaakii ka tii. ¹⁹ Danə ŋga kədəwanə, Yeesu tii da yawarənaakii a dzəgi asəkə vəranə.

Huurəginə ŋga ənfwə uudəvəta

(Mat. 21.20-22)

²⁰ Pukətə hakii deerənə, təya ənya aasəkə vəranə, wata ma təya tsaaməgi, kə huurəgi ənfwə uudəvətə hwa'ə dənə ka slərəginəkii. ²¹ Ma Piita, kə buurətə ci sətə dīi. Wata əŋki ci ka Yeesu, “Maləma, tsaaməgi. Ma ənfwə uudəvətə naalagi hə, kə huurəgi hwa'ə.” ²² Yeesu a ba ka tii, “Viimə goonə ka Əntaŋfə. ²³ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə gi'i tə Əntaŋfə, ka mbeenə nə ci ka banə ka ginunə oo'i, Mbuduu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva. Mada kii ci nəkii də ədzəmə rəŋwə oo'i, ka danə nə Əntaŋfə ka ci sətə kədii ci, ka danə ka ci. ²⁴ Aciikii wanyinə ka banə koonə, taa mi patə kədii unə də də'wa, kamə nuunə oo'i kə upaa unə səkii, ka upaanə nuunə əsə. ²⁵ Waatoo, taa guci nuunə ka dfa də'wa, mada tə'i əndə kəsəpaa unə a moodəfuunə, tifyagimə tə ci, kaa Dəsənuunə ətə dadagyə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. [²⁶ Amma mada pooshi unə tifyagi tə hara ənja, pooshi Dəsənuunə ətə dadagyə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.”]

Wu vii baawəda ka Yeesu

(Mat. 21.23-27; Luka 20.1-8)

²⁷ Mbu'unatii aa Urusaliima, ma Yeesu a dzə də wiigi'inə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə, wata madiigərə limanyinə da

maliminə da gayinə a shi aabiikii. ²⁸ Wata təya gwanə ka ləgwanə amakii, əŋki tii, “Də ŋgutə baawəda sanə cii kwa daada uushi'inə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawədatəsa?” ²⁹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki. Madə kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tafa də ŋgutə baawəda cii kya daada uushi'ina. ³⁰ Bamə ka nyi, wu sanə sləkee ka Yoohana kaa ca da bapətisəma ka ənja, Əntanəfə nii, anii ənda?” ³¹ See təya ndzanə daada mabizhinə ahadatii, əŋki tii, “Mi banaamə əna? Madə bii amə oo'i, Əntanəfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii diya? ³² Amma pooshi amə ka banə oo'i, əndə sləkee ka ci.” Ma təkuree tii ka banə ha'ə, ŋgwali tii acii dabaala, acii ma təya, kə shii tii oo'i, *anabi nji Yoohana tanyi. ³³ Wata əŋki tii ka ci, “Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci.” Əŋki Yeesu ka tii naakii, “Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tafa də ŋgutə baawəda cii kya da uushi'ina.”

12

Misaali də bwaya aginə ŋga mooziinə (Mat. 21.33-46; Luka 20.9-19)

¹ Wata Yeesu a 'watəgi wabənə ka tii də misaali, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə sha dii rə ŋga inabi. Ca tsatə, ca tələgi gu'u ŋga mya'ə də inabi, ca ghənəgi magərə ha ŋga nəhə uushi'inə, ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. ² Makə dii cifanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³ Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa tə ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ⁴ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Təya dəəgəpaa tə ci ka na, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci. ⁵ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə əsə. Ma ca, kə bələgi tii tə ci. Ha'ə makə ətsə dii tii də hara ənji lanə. Təya fəəsləpaa harakii, təya bəələgi harakii. ⁶ Wata moodə uuzənaakii rəŋwə dyanə mbədaanə. Daba'əkii, ca sləkee ka uuzətə aabiitii. Əŋki dii, 'Weewee ka neenə nə tii ka məghərəvənə ŋga uuzənaaki.' ⁷ Mbu'unə ŋga uuzətə aabiitii, wata əŋki tii ahadatii, 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoome, kaama bələgi tə ci, kaama zəmə ya.' ⁸ Wata təya kəsətə tə uuzətə, təya bələgi tə ci, təya kagi tə ci aaba'ə tsanə.

⁹ “Ya ətsa, mi nə sətə danə slanda rətə? Ka shine nə ci, ca bələgi tə mooziita, ca vii rətə ka hara ənja. ¹⁰ Mashimuunə

a jaŋgii sətə nyaahə ənji asəkə malaabə ləkaləkətə kuna?
Ma bii ci,

'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva
makə pooshi nafaakii,

ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.

¹¹ Ma ətsa, slənə ŋga Slandana.

Ma amə əsə, sə ŋga hurəshishinə kaamə.' "

¹² Makə fii gayinə ha'ə, wata təya da gazhi'waanə ŋga kəsətənə tə Yeesu, acii kə shii tii oo'i agyanətii wabi ci də misaalitsa. Amma kə ŋgwaləgi tii acii dabaala. Wata təya bwasee ka ci, təya palə satii.

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ŋwanjwə *Kayisarə
(Mat. 22.15-22; Luka 20.20-26)*

¹³ Ma daba'əkii, wata ənjə a sləkee ka hara *Farisanyinə da ənji ŋga *Hirudusə kaa təya shii upaa sə ŋga idəpaanə ashii Yeesu agi wabənaakii, təya kəsə tə ci. ¹⁴ Təya shi aabiikii, əŋki tii, "Maləma, kə shii inə oo'i əndə goonja nə hə. Paa hə ka tadəpaa taa ŋgutə tsarə ŋga ənda, acii paa hə ka tsaamənə ka dūunuunə ŋga ənda. Də goonja nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa ŋga Əntaŋfə. Ya saŋa, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga vii tsəkə ka ŋwanjwə Kayisarə nii, anii poosha? ¹⁵ A ki'yaamə nii, anii a bwasee ama?" Amma kə shii Yeesu jarəwiinatii, wata əŋki ci ka tii, "Mi saŋə cuuna moo təkənə tə nya? Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə." ¹⁶ Təya kira ka ci. Wata ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə ŋga wu ənə anə kwabana?" Təya ba ka ci, "Ma ətsa, kəŋwaciinə ŋga ŋwanjwə Kayisarə." ¹⁷ Wata Yeesu a ba ka tii, "Viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntaŋfə sətə ndzaa ka ŋga Əntaŋfə." Fanatii ha'ə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə.

*Ləgwanə agyanə madənə ŋga maməətə ənja
(Mat. 22.23-33; Luka 20.27-40)*

¹⁸ Ma daba'əkii əsə, *Sadukiinə a shi aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shaŋə. ¹⁹ Əŋki tii ka Yeesu, "Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya, ətə bii ci, mada kə əntəgi əndə anə minaakii, pooshi ci pwayi ashii miita, see a ŋgərə ndzəkəŋuci tə miita, kaa ca poo manjeevənə ka ndzəkəŋuci ətə əŋki. ²⁰ Yoo, tə'i hara ndzəkəŋushi'inə mədəfə sha dīi. Gawatii a ŋgərə minə. Ca əntə, pooshi ci pwayi ashitə. ²¹ Əndətə nyi'u tə ci a ŋgərə mooryafiita, ca əntəgi

əsə. Pooshi ci upaa uuzənə ashitə. Makə ətsə əsə fii ka makkənə. ²² Makə ətsə əsə fii ka hara ənjitə mbədaanə. Ndzəkəŋushi'iitə patə mədfəfə məəki, pooshi əndə upaa uuzənə ashi miita. Ma daba'əkii, kya əntəgi əsə. ²³ Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusəra ŋga madənə ŋga maməətə ənja, makə watiitə tii patə mədfəfə ŋgirə tə kya, minə ŋga wu sanə ndzaanəta?"

²⁴ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Kə kullii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaaba ləkaləkətə, mashiimuunə ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə. ²⁵ Acii mada kə ma'i maməətə ənja, pooshi tii na ŋgəərəshi. Amma makə malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə. ²⁶ Ma agyanə madənə ŋga maməətə ənji əsə, pooshi unə kunə sha jaŋgatə asəkə ləkaləkətə ŋga Muusa ətə wabi ci agyanə guutə agi ba? Waatoo saa'itə bii Əntaŋfə ka ci: Nyi nə Əntaŋfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci. ²⁷ Ma Əntaŋfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Ma ətsa, kə kullii unə ka shaŋə."

**Bariyatə palee də dūunuunə
(Mat. 22.34-40; Luka 10.25-28)*

²⁸ Wata əndə'i maləmə a shi aabiitii. Ma ca fa, təya da mabizhinə. Makə fii ci kə jikə Yeesu ka Sadukiinə ŋga'ə, wata ca ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, "Ŋgutə bariya sanə palee də dūunuunə agi bariyanyinə pata?" ²⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma ətə palee də dūunuunə, ətə bii: Fatəmə, ənji *Isərayiila, ma Əntaŋfə Slandanaamə, ci nə Əntaŋfə rəŋwə dyaŋə. ³⁰ Uuduu tə Əntaŋfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə ŋga əpinaaku, də patənə ŋga haŋkalaaku, də patənə ŋga ŋgeerənaaku. ³¹ Wiinə bəra'inə ŋga bariyatə palee əsə: Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Pooshi bariyatə ca palee ka ətsə bəra'i ma'ə." ³² Əŋki maləmətə ka Yeesu, "Yawa maləma, ma sətə bii hə, ha'ə tanyi. Waatoo rəŋwə dyaŋə nə Əntaŋfə. Pooshi əndə'i əntaŋfə madaamə ci. ³³ Ŋga'ə nə uudənə tə Əntaŋfə də ədzəmə rəŋwə, da də patənə ŋga haŋkala, da də patənə ŋga ŋgeerənə. Ŋga'ə əsə nə uudənə tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Gədfə kəsətənə təŋə təŋə tə bariyanyitə bəra'i acii daada patənə ŋga sataka, taa hənəgi uushi'inə ka Əntaŋfə, taa lagi ka ci uura ŋga daba." ³⁴ Makə fii Yeesu ŋunyikii wabi ci, wata əŋki ci ka ci, "Pooshi hə dzadə da ŋwanuunə

12:26 12.26 Shig. 3.2,6. **12:29** 12.29-30 Dzək. 6.4-5. **12:31** 12.31 Leew. 19.18; Mat. 22.39. **12:32** 12.32 Luka 20.39. **12:33** 12.33 1 Sam. 15.22; Hoos. 6.6.

nga Əntanƒə.” Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, acii ƒgwalənə.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*

(*Mat. 22.41-46; Luka 20.41-44*)

³⁵ Ma saa'itə Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi nga Əntanƒə, ca ləgwa amatii, əŋki ci, “Iitə sanə mbee *maliminə nga bariya ka banə oo'i, jijinə nga *Dawuda nə Aləmasiihu? ³⁶ Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə kavə Ma'yanə nga Əntanƒə tə ci ka banə oo'i, 'Əŋki Əntanƒə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa sədfəku.'

³⁷ Aa makə kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandanə ətsa, iitiitə ƒii ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?" Də moodasəkə ƒii dabaala wabənaakii.

Dzalənə nga Yeesu tə ənji agyanə maliminə

(*Mat. 23.1-36; Luka 11.37-54; 20.45-47*)

³⁸ Ma ca dzə aakəŋwa də dzəgunənə ka tii, wata əŋki ci, “Nəhəmə noonə nə acii *maliminə nga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəhəpaanə tə tii nga'ə a luuma. ³⁹ Ka hatə da ginə dave moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ⁴⁰ Təya luuwutə yinyinə nga mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəŋwanə ətə palee patə.”

Viinə nga mooryafinə

(*Luka 21.1-4*)

⁴¹ Wata Yeesu a ndzaanə kədəhə da hatə ci ənjə a kagərə kwaba asəkə yi nga Əntanƒə. Ca tsaamə ənjə a əji. Ənji gəna laŋə əji kwaba laŋə. ⁴² Wata maagha nga mooryafinə a shi, kya əjigərə pyanya bəra'i, waatoo kwaba rəŋwə. ⁴³ Yeesu a 'wa tə lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ma sətə əjigərə maagha nga mooryafiitsa, kə palee ka nga hara ənjitsə patə. ⁴⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna ƒgiragi tii, təya vii. Amma ma kya, agi ghanatə patə ƒgərətə ki sətə cii ta alə də zəmə patə, kya əjigərə.”

13

*Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi *yi nga Əntanƒə*

(*Mat. 24.1-2; Luka 21.5-6*)

¹ Ma ətsə Yeesu a shigi asəkə yi nga Əntanfø, wata əndə'i əndə ahada lyawarənaakii a baarə ka ci, əŋki ci, "Maləma, tsaamuu dagwaanə nga ghənəəna da i faariinəkii." ² Yeesu a jikəvə, əŋki ci, "Kə nee hə ka madiigərə ghənəətsə patə nii? Taa rəŋwə pooshi faara na mbəfaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə."

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə nga duuniya
(Mat. 24.3-14; Luka 21.7-19)

³ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dzə ka ndzaanə dasə anə giŋwə nga Zayitunə, a purəŋa yi nga Əntanfø. I Piita da Yakubu da Yoohana ba'ə Andərawəsə a shi aabiikii tii daanətii, əŋki tii: ⁴ "Bawə keenə guci sanə nə ətsə ha'ə a də. Mi sanə na slənə ka baariinə oo'i, kə mbu'ya saa'i nga daadfanə nga uushi'iitsə pata?"

⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. ⁶ Acii tə'i ənji laŋə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya ŋusləgi də hara ənji laŋə a rəgwa. ⁷ Kadə nuuna fa habara nga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka dfanə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə nga duuniya. ⁸ Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i ŋwanjuunə. Kadə nə gəgədzənə nga hanyinə a daada taa dama patə, madəfənə a kula əsə. Ma ətsə patə, makə 'watəginə nga bərakənə ətsa.

⁹ "Amma, ma una, nəhəmə noonə na. Acii tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə, təya kərə tuunə aakəŋwacii ŋgwamənananyinə da meeminə putə nga nə'unə goonə tə nyi. Ka dfanə nə ətsə ha'ə, koonə shii mbee ka bagi ka tii Njunyi Habara. ¹⁰ Acii tyasə see a waaza ənji Njunyi Habara taa dama patə zəku'i, taabu'u mbu'yanə muudinə nga duuniya. ¹¹ Madə kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sə nga banə ka tii. Amma bamə ka tii sətə shivə aa moonə unə akəŋwaciitii. Acii ma wabəətə nuunə ba, əntaa noonə amma nga Malaaba Ma'yanə.

¹² "Kadə nə ndzəkəŋunə a ŋgərə tə ndzəkəŋuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka dfanə nə tii ha'ə. Ha'ə dfanə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ¹³ Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə

putə ɲga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə.”

Cibətə palee də ajjinəənə
(Mat. 24.15-28; Luka 21.20-24)

¹⁴ “Kadə neenə nuunə ka ma'ajjinə uushi ətə palee ca kəɲaanə ka hatə pooshi dəbēe ka ci nə kəɲaanənə davə.” (Ma əndətə ca jaɲga, wa ca paaratəgi ɲga'ə.) “Madə kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə ɲga Yahudiya, wa təya huyi ka umbənə aanə giɲunyinə. ¹⁵ Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka ɲgərəənə uushi. ¹⁶ Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ɲgira kəjeerənaakii. ¹⁷ Tə'i ɲgərə'wə agyanə maki dasəkiinə da ɲugiginə ka saa'ikii. ¹⁸ Kədiimə acii Əntaɲfə, acii ga saa'itə a dīi deevyanə. ¹⁹ Acii ma ka saa'ikii, ka sanə nə ənji cibənyinə ətə pooshi sha dīi, njaɲanə ka saa'itə tagii Əntaɲfə duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi uushi na ənə ka d'anə ha'ə ma'ə makə ci əsə. ²⁰ Maci pooshi ətə galee Əntaɲfə ka saa'ikii, kadə pooshi əndə shiɲkinə ca mbədə. Amma acii putə ɲga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²¹ “Maa kə bii əndə koonə, Tsaaməmə, waanə Aləmasiihu ganə, taa, waatəta gatə, goona luuvə. ²² Acii kadə nə aləmasiihunyinə da anabinyinə ɲga jirakənə a shigi, kadə nə təya d'aada sə ɲga hurəshishinə, kaa təya shii ɲuusləgi də ənja. Maci ka mbeenə nə tii maa, da i matadə ənji ɲga Əntaɲfə. ²³ Kə bagi nyi koonə patənə ɲga uushi'inə daga saa'ikii ma'ə mambu'yanə. Acii ha'ə, nəhəmə noonə na.”

*Ənyanə ɲga *Uzənə ɲga ənda*
(Mat. 24.29-35; Luka 21.25-33)

²⁴ “Amma ma daba'ə cibənyiitə ha'ə, ka əndəginə nə uusəra, pooshi ləgidə ka bərənə, ²⁵ tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka gaɲgəzənə nə taa mi patə asəkəntaɲfə. ²⁶ Ma ətsə dīya, ka neenə nə ənji ka Uzənə ɲga əndə ca jima agi kurabiinə. Da baawədə ka shaɲə da məghərəvənə nə shinaakii. ²⁷ Ma daba'ə ətsa, ca sləkee ka malaa'ikanyinə a dzə ka jatə də matadə ənjaakii taa dama patə ndzaɲənə ka əndə'i taɲgala ɲga duuniya ka ca'ə ka əndə'i.”

Misaali də ənfwə uudəva

²⁸ “Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Madə kə nee unə wiitə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətətəsfə ka d'anə. ²⁹ Ha'ə əsə, madə kə nee

unə uushi'iitşə a daada, ka shiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uzənə ŋga ənda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənji ŋga zamanana, pooshi tii ka məətəginə patə, uushi'iitşə ma'ə madaadamə patə. ³¹ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma ma wabənaaki, pooshi ka uudənə şanjə."

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i
(Mat. 24.36-44)

³² "Ma uusəra taa saa'i ŋga danə ŋga uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə ŋga dagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii. ³³ Acii ha'a, nəhəmə noonə na, kantsaamə ginə makə dīi ci pooshi unə shii taa guci nə saa'ikii ka danə. ³⁴ Ma saa'ikii, ka danə makə ŋga əndətə gi oogə, ca ba'avə yaakii aacii ənji slənaakii, taa wu patə ahadatii da naakii sləna. Ca ba ka magəra maya, wa ca kantsaa ginə ŋga'ə. ³⁵ Acii ha'ə, ma unə əsə, kantsaamə ginə makə ətsa, makə dīi ci pooshi unə shii saa'itə nə slanda yi a shi, taa dakədəwanə, taa ahada vəda, taa dakədəha, taa deerənə. Acii ha'a, ndzaamə də məgigi ka gəranə, ³⁶ acii ga ca shi wata habəsə, ca lapaa tuunə ka ŋunyinə. ³⁷ Ma sətə bii nyi koonə, ci bii nyi əsə ka ənji patə oo'i, kantsaamə ginə, una ndzaanə də məgigi."

14

Alə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu
(Mat. 26.1-5; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

¹ Ma ətsə mbədaanə baanə bəra'i kaa kumənə ŋga *Pasəka da kumənə ŋga adə buroodi yadə burəjanə a mbu'ya, wata madiigərə limanyinə da *maliminə ŋga bariya a alə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu yadə shiinə ŋga ənja, kaa təya bələgi tə ci. ² Əŋki tii, "Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a madəe ka panə."

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya
(Mat. 26.6-13; Yooh. 12.1-8)

³ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya, kə gi ci aaha Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci. Ma ətsə ca adə zəma, wata əndə'i minə a shigərə da i əbwə* urədyə aciitə. Ma urədita, ŋga mandalə kwaba acii də ba ŋga 'narədi' dīi ənji. Kya wunəgi əbukii, kya əjivə urədita aanə Yeesu. ⁴ Makə nee hara ənjitə davə ha'ə, wata ca zhimagi tə tii asəkətii, əŋki tii ahadatii, "Ka mi saawee ki ka urəditsə zabə ha'ə

13:30 13.30 Mat. 16.28. **13:32** 13.32 Slənə 1.7. **13:33** 13.33-35 Mat. 24.42.

13:34 13.34 Mat. 25.14-15; Luka 19.12-13. **14:1** 14.1-2 11.18. * **14:3** 14.3
Ma əbutsa, əndə'i faara ətə dīi ləməkii 'aləbasəta' ci ənjə a hufəkəgi. **14:3**
14.3 Luka 7.37-38.

kwa? ⁵ Maci dərəmaginə dərəmagi ənji də urəditsa, kadfa ka upaanə nə ənji kwaba palee ka *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə." Wata ənjitə a wazə ka ki. ⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Bwaseemə ka miitsa. Ka mi cuuna kavə tə ki ka buurə uushi'ina? Acii ma sətse dīi ki ka nyi, ŋunykii ka shaŋə. ⁷ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Taa guci patə əsə, ka mbeenə nuunə ka dfa ŋga'aanə ka tii. Amma ma nya, pooshi nyi na ndzaanə abii unə. ⁸ Kə dīi ki sətə mbee ki ka danə. Ma əjivə ki, ka shii taasəkəpaa də shishinəki taabu'u ŋgədənə tə nyi. ⁹ Tantanyinə cii kya ba koonə, tadfa da nə ənjə a waaza Ŋunyi Habara asəkə duuniya patə, ma sətse dīi ki, ka wabənə nə ənji anəkii ka buurətənə də ki davə."

Luvənə ŋga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ənja

(Mat. 26.14-16; Luka 22.3-6)

¹⁰ Ma Yahuda Isəkariyoota, rəŋwə nə ci agi *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, wata ca madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, kaa ca vəgi tə Yeesu ka tii. ¹¹ Makə fii tii ha'ə, wata kə uudfii səkətii. Təya dfa aləkawalə kaa təya vii ka ci kwaba. Ci əsa, ca 'watəgi tsaamə ŋunyi saa'i ŋga viinə tə Yeesu ka tii.

Dzəgə əndzanə ŋga Pasəka

(Mat. 26.17-25; Luka 22.7-23; Yooh. 13.21-30)

¹² Ma ka təkəŋwanə ŋga uusəra ŋga *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəŋanə, waatoo uusəra ŋga laala uura ŋga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, wata lyawarənə ŋga Yeesu a ləgwa amakii, əŋki tii, "Da daa moonəku ina dzəgə ka hə əndzanə ŋga Pasəka?" ¹³ Wata ca sləkee ka lyawarənaakii bəra'i, əŋki ci ka tii, "Dəmə aasəkə vəranə, ka gəŋunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma danuuna, nə'umə tə ci. ¹⁴ Ma yitə gimə ci aadəvə, bamə ka slanda yikii oo'i, ma bii Maləmə tuu, miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə ŋga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa? ¹⁵ Kadə nii kəya baarii koonə maduunə kuvə anə əndə'i, mahadakii ŋga'ə, matasəkakii əsə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə." ¹⁶ Wata lyawariitə bəra'i a madə, təya palə aasəkə vəranə. Təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.

¹⁷ Makə dīi kədəwanə, Yeesu a shi tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. ¹⁸ Ma ətsə təya adə zəma, wata əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ənja, waatoo agyuunə ənə caama adə doonə." ¹⁹ Lyawarənaakii a ndzaŋə dfa mabətə səka.

Taa wu ahadatii a ləgwa amakii: Nyi kwa? Nyi kwa? ²⁰ Əḥki Yeesu ka tii, “Agyuunə ənə pu'u aji bəra'i nə əndəkii. Agi adənə naamə asəkə kəŋwə rəŋwə da ci. ²¹ Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə makə sətə nyaahə ənji agyanəki. Amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja. Ma əndətə, maci mapoomə ənji tə ci, bīdə ci ka ci.”

Zəmə əndzanə ŋga Slandana

(*Mat. 26.26-30; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-26*)

²² Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanfə. Ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii. Əḥki ci ka tii, “Ndamə. Ma ətsa, shishinəki.” ²³ Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inabi asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca vii ka tii. Tii patə, təya saasacii. ²⁴ Yeesu a ba ka tii, “Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə ŋga Əntanfə. Idənəkii na əjigi ka putə ŋga ənji laŋə. ²⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'a, see uusəratə nii kya sa kurakii agi ŋwanjuunə ŋga Əntanfə.” ²⁶ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi giŋwə ŋga Zayitunə.

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita

(*Mat. 26.31-35; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38*)

²⁷ Əḥki Yeesu ka tii, “Unə patə, kadə nuuna huyi, una bwasee ka nyi. Ka dənə makə sətə wabi Əntanfə asəkə malaaba ləkələkatə oo'i: ‘Ka bələginə nə nyi tə magəra, bagiinə a təkəgi patə əsə’.” ²⁸ Wata ca tsəkə banə, əḥki ci, “Amma mada kə madəe ənji ka nyi agi maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə ŋga Galili.” ²⁹ Əḥki Piita ka Yeesu, “Taa kə huyi hara ənji patə aciiiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə.” ³⁰ Wata əḥki Yeesu ka ci, “Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya ŋga bəra'inə ənshinə davədə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” ³¹ Amma Piita a ba də ŋgeerənə, əḥki ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə.” Ha'ə makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa ŋga Yeesu də Gyatsimani

(*Mat. 26.36-46; Luka 22.39-46*)

³² Ma daba'əkii ha'ə, təya dzə ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani, wata ca ba ka lyawarənaakii, “Ndzaamə gadəvə, kaa nya dzə ka dā də'wa.” ³³ Ca 'waanə tə i Piita i Yakubu ba'a Yoohana. Ma təya dzə, wata ca ndzanə buurə

14:23 14.23-24 1 Koor. 10.16. **14:24** 14.24 Mat. 26.28. **14:26** 14.26 Luka 22.39; Yooh. 18.1. **14:27** 14.27 Zak. 13.7; Mar. 14.50-52; Yooh. 16.32. **14:28** 14.28 16.7. **14:30** 14.30 14.72. **14:32** 14.32-42 Luka 5.16; İbər. 5.7-8.

uushi'inə ka shaŋə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə.
³⁴ Əŋki ci ka tii, "Ma bəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, goona tsəfə ŋunyinə, ndzaamə də məgigi."
³⁵ Ca əntsahə aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca də də'wa oo'i, ma dfa ka dfa nə, ga ca dzə aagi saa'i ŋa ciba.
³⁶ Əŋki ci, "Daada, taa mi patə ka mbeenə nə hə. Əntsahə ka nyi ka cibətsə akəŋwaciiki. Amma dfa wə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha dfa sətə kadeesəkə ka nyi."

³⁷ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, "Simoonə, ka ŋunyinə nə hə kuna? Kə təkuree hə ka ndzaanə də məgigi taa ŋa tibisə rəŋwə dyaŋə nii? ³⁸ Ndzaamə də məgigi, una dfa də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋa Əntaŋfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ŋa'ə koonə nə dfa gazhi'waanə, amma mazaarakii nə shishinə."

³⁹ Yeesu a ənə ka palənə ka dfa də'wa əsə, ca ənə ka dfa də'wa makə ətə dfi ci təkəŋwa. ⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ŋunyinə nə tii, acii kə uugi ŋunyinə dfa nə laŋə agitii ka shaŋə. Pooshi tii shii sə ŋa banə ka ci. ⁴¹ Makə ənya ci ŋa makkənə, əŋki ci ka tii, "Ma'ə unə a ŋunyi kuna, una əpi səka? Kə uugi ha'ə dfi. Ma əndzə'i, kə uugi saa'i mbu'yanə. Kə uugi ənji vəginə tə Uuzənə ŋa əndə aacii ma'waslyakə ənja. ⁴² Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Madətəmə kaama dzə."

Kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.47-56; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴³ Ma ətsə Yeesu ma'ə agi wabənə, pii wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzubə da ənji daba'əkii, tii patə da i ŋgila purəŋanyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə da maliminə, ba'ə gayinə sləkee ka tii. ⁴⁴ Asee, ma Yahuda ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya dfa tə ka baarii də ci ka tii oo'i: "Ma əndətə nii kya nəhəpaa ŋa'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci, una palə də gəranə tə ci ŋa'ə." ⁴⁵ Mbu'unaakii, ca dzə paraŋə aabii Yeesu, əŋki ci, "Maləma." Ca nəhəpaa tə ci ŋa'ə. ⁴⁶ Wata təya kəsətə tə ci.

⁴⁷ Wata rəŋwə agi ənji ŋa Yeesu ətə kəŋaanə davə a əlyagi ŋgila purəŋanaakii, ca patəgi liminə ŋa mava ŋa gawə ŋa limanyinə. ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəŋanə ka ŋgila purəŋanə, ka zala ka zala kwa? Ya saŋə əndə dfa maabə nə nyi kwa? ⁴⁹ Uusəra patə, ka hakii naamə doonə, nya dzəgunə ka ənji asəkə *yi

nga Əntañfə. Patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma ma dīi ənə ha'ə əna, kaa sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkatə a ndzaa ka tantanyinə.” ⁵⁰ Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

⁵¹ Kəsənətii tə ci, təya palə. Tə'i əndə'i uundzə dagwa davə, ca nə'u tə ci. Wata gwadaakii əgəvə ci aashikii. Təya də gazhi'waanə nga kəsənə tə ci, ⁵² wata ca sədəpaa ka tii gwadakii, ca huyipaa saakii də purəki.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə nga Yahudiinə*

(*Mat. 26.57-68; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24*)

⁵³ Ma ənjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha gawə nga limanyinə. Davə dzii madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə də nə patə. ⁵⁴ Ma Piita, ba'ə ba'ə gi ci də nə'unə tə i Yeesu kura'ə aasii aa ha gawə nga limanyinə. Ca ndzaanə ahada ənji nəhə yi nga Əntañfə, ca 'utə gunə.

⁵⁵ Ma madiigərə limanyinə da patənə nga *mətərəkinə, kə ali tii seeda anə Yeesu, kaa ənjə a shii bələginə tə ci. Amma pooshi tii upaa. ⁵⁶ Laŋə nə ənjitə laalii jirakənə aashikii, amma pooshi seedanatii ndzaanə mbərə mbərə. ⁵⁷ Wata hara ənjə a madətə, təya la jirakənə aashikii, ⁵⁸ əŋki tii, “Kə fii inə ca ba oo'i, ka uulaginə nə ci yi nga Əntañfə ətə ghənyi ənji. Ma agi baanə makkə, ka ghənətənə nə ci ətə əntaa ghənənə nga ənda.” ⁵⁹ Amma patə da ha'a, pooshi seedanatii ndzaa mbərə mbərə.

⁶⁰ Wata gawə nga limanyinə a madə akəŋwacii ənji patə, ca ləgwa ama Yeesu, əŋki ci, “Pooshi wabənaaku nga jikəvənə aagyanə wabəətsə wabi ənjitsə aashiku kwa?”

⁶¹ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Gawə nga limanyinə a ənə ka ləgwanə amakii, “Hə nə Aləmasiihu *Uuzənə nga Əntañfə kwa?” † ⁶² Yeesu a ba, “Awa nyi. Ka neenə nuunə əsə ka Uuzənə nga əndə dasə da ciizəma Əntañfə Əndə baawəda, una nee ka ci ca jima agyanə kurabiinə dadagyə.”

⁶³ Fanə nga gawə nga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, ca ba ka tii, “Gaama alə hara uushi'inə ma'ə. ⁶⁴ Kə fii unə, kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntañfə. Iitə nee unə noona?” Tii patə a lagi gəŋwanə ka Yeesu, əŋki tii, “Weewee, see a əntə ci.” ⁶⁵ Hara ənji agitii a gwanə ka tiifə giirənə aashiikii, təya ləkutəgi ginəkii, təya dəgə tə ci, əŋki tii, “Kuragi keenə taa wu digə tə hə.”

14:49 14.49 Luka 19.47; 24.46. **14:50** 14.50-52 14.27. **14:56** 14.56 Jab. 35.11. **14:58** 14.58 15.29; Mat. 26.61. † **14:61** 14.61 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mar. 15.3-5; Uuzənə nga Əntañfə: 15.39. **14:62** 14.62 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. **14:63** 14.63-64 Mat. 26.65.

Ənji nəhə yi nga Əntanfa a ngərə tə ci, təya dəgə tə ci də meeciinə.

Hiweenə nga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.69-75; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Ma Piita ma'ə dagərə asəkə yi nga gawə nga limanyinə, wata rənwə agi kadəmiitə ca slənə davə asii a shigi. ⁶⁷ Makə nee ki ka Piita ca 'utə gunə, kya tsaamə tə ci, əŋki ki, "Hə maa, rənwə nə hə agi ənji nga Yeesu əndə Nazaratu." ⁶⁸ Amma ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, "Mashiimə nyi sətse cii kwa ba, paa nyi paaratəgi əsə." Wata ca palə saakii aa uura mayi. [Wata gyaagya a wa ka saa'ikii.] ⁶⁹ Makə nee kadəmətə əsə ka Piita, kya ənə ka banə ka ənjitə davə oo'i, "Əndənə maa, əndə nga Yeesu nə ci." ⁷⁰ Amma kə hiwee Piita əsə. Ta'avənə gi'u, wata ənjitə a ba ka ci: "Weewee, agitii nə hə tanyi, acii əndə Galili nə hə." ⁷¹ Wata Piita a gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əŋki ci: "Mashiimə nyi tə əndətə cuuna ba." ⁷² Pii wata ga'ə gyaagya a wa nga bəra'inə. Fanə nga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, "Ma taabu'u wanə gyaagya nga bəra'inə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." Buurətənaakii ha'ə, wata ga'ə ca wagi ka tuunə.

15

*Kərənə tə Yeesu aakəwacii *Pilaatu ngwaməna*

(Mat. 27.1-2,11-14; Luka 23.1-5; Yooh. 18.28-38)

¹ Pukəpaanə nga ha, wata madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə da patənə nga *mətərəkinə a dza də nə ka də mətərəkinə. Təya ngərə tə Yeesu, təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu. ² Wata Pilaatu a ləgwa ama Yeesu, əŋki ci, "Hə nə nwanwə nga Yahudiinə kwa?" Əŋki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə." ³ Madiigərə limanyinə a gwanə ka ra tsaa sədəkii də baaba bwayi wabənyinə lanə ashikii. ⁴ Wata Pilaatu a ənə ka ləgwanə amakii, "Pooshi hə ka jikəvənə kwa? Fawu bəzə wabəətse ci təya baaba aashiku." ⁵ Amma ma Yeesu, pooshi ci ənyi ka jikənə ka ci ma'ə. Wata ca dəgi ka Pilaatu ka sə nga hurəshishinə.

La ka Yeesu gərwənə nga bələnə tə ci

(Mat. 27.15-26; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)

⁶ Zhi'wanə nga kumənə nga *Pasəka patə, agi kapaanə nə Pilaatu əndə furəshinə rənwə ətə ci ənjə a moo kaa ənjə a kapaa tə ci ka tii. ⁷ Ma ka saa'ita, tə'i purətə hanjala

nga əndə asəkə furəshina tii da hara ənja. Ma ləməkii Barabasə. Waatoo, kə shi təya madəe ka nə nga ənji ka panə asəkə vəranə, təya bəələgi ənja. ⁸ Wata dabaala a shi, təya kədii acii Pilaatu kaa ca dfa ka tii sətə sənəavə ci ka dfanə. ⁹ Pilaatu a ləgwa amatii, əŋki ci, “Ka uudənə nuunə kaa nya kyapaa koonə tə nwanwə nga Yahudiinə kwa?”

¹⁰ Patə kə shii Pilaatu oo'i, ma vii madiigərə limanyinə tə Yeesu ka ci, acii putə nga sərəha. ¹¹ Amma madiigərə limanyinə a tsəkutə ənji ka banə, wa ca kyapaa ka tii tə Barabasə. ¹² Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa mi dīi cuuna moo nya dfa də əndənə cuuna 'wa nwanwə nga Yahudiina?” ¹³ Təya jikəvə ka ci də ngeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” ¹⁴ Əŋki Pilaatu, “Mi nə bwaya uushi dīi ci kwa?” Wata təya tsakə ngəree ka uuratii də ngeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” ¹⁵ Makə dīi ci nga'ə ka Pilaatu nə uudəgi səkə nga ənja, wata ca kapaa ka tii tə Barabasə, ca kavə ənji ka fəslənə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Ha'unə nga soojiinə də Yeesu

(Mat. 27.27-31; Yooh. 19.2-3)

¹⁶ Wata soojiinə a ngərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi nga ngwaməna, təya 'waanə tə hara soojiinə patə, ¹⁷ təya ngərə madizə gwada, təya əgəvə ka ci aashikii makə nga nwanwa. Təya ngərə dəha, təya fuudə makə madijəna, təya ngavə ka ci aanəkii. ¹⁸ Təya gwanə ka nəhəpaanə tə ci, əŋki tii, “Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, nwanwə nga Yahudiinə!” ¹⁹ Təya dəgə tə ci anəkii də zala, təya tiifə giirənə aashikii, təya gərə'waanə akəŋwaciikii makə ka hanjətənə tə ci. ²⁰ Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, təya ngərəgi madizə gwadata, təya ngavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa

(Mat. 27.32-44; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)

²¹ Ma təya palə a rəgwa, wata təya guŋugərə da əndə'i əndə dīi ləməkii Simoonə, əndə Sirina, dīi i Aləkəsandəra da Rufusə, ca ənya də bilə. Guŋugərənatii, wata soojiinə a ngərəvə ka ci ənfwə nga gwa'avə tə Yeesu aashikii.

²² Təya kərə tə Yeesu ka hatə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana, “Kəŋwə na.” ²³ Təya vii ka ci ma'i inabi gwazə da manjərəkiki kuzəka. Amma ca kaaree. ²⁴ Wata təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Təya təkəpaa kəjeerənaakii

ahadatii də kwaanənə, kaa təya tagi ətə ci əndə a upaa.
²⁵ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Yeesu aashi ənfwa, tibisə əlinə deerənə. ²⁶ Təya naahəvə tə sətə dīi bəli ənji tə ci, waatoo: 'Nwanwə nga Yahudiinə', təya tsa'avə danəkii. ²⁷ Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atəngala Yeesu, rənwə da ciizəmakii, rənwə da madzənəkii. [²⁸ Ma ətsa, ma sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, kə ləbətəgi ənji də ci da ma'waslyakə ənja, kə dīi ka tantanyinə.]

²⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii, təya ba, "Yawaa, hə ətsə bii ka uulaginə nə hə *yi nga Əntənfə, ha ənə ka ghənətənə agi baanə makkə, ³⁰ jimagərə əshi ənfutsa, ha luupaa naaku na." ³¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiğərə limayinə da maliminə də ci ahadatii, əjki tii, "Kə mbee ci ka luupaa hara ənja, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. ³² Əntaa kə bii ci, ci nə Aləmasiihu, nwanwə nga *Isərayiila? Wa ca jimagərə gadəvə əshi ənfutsa, kaama nee, ama vii ka ci goonğa." Ənjitə gwa'avə ənji atəngalakii maa, kə dzaanii tii tə ci əsə.

Əntənə nga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)

³³ Ma ətsə uusəra ahada na, kə dīi təkunə anə hanyinəkii patə dəgwanə, dəjə ka tibisə makkə nga kədəwanə.

³⁴ Ma ətsə tibisə makkə, wata Yeesu a nğəree ka uurakii, ca ka vurənə, əjki ci, "Eelooyi, Eelooyi, lyama sabakətani?" makə bana, "Ya'ə Əntənfwaakya, 'ya'ə Əntənfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?" ³⁵ Wata hara ənjitə kəjə kəjə davə ca fa tə ci, əjki tii, "Waatsə ka 'wanə tə *Iliya."

³⁶ Əndə'i əndə agitii a huyipaa, ca nğərə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada. Wata ca vii aa dəgyə aama Yeesu kaa ca shibə, əjki ci, "Gəraamə, kaama nee mada ka shinə nə Iliya ka jimagərənə də ci əshi ənfutsa." ³⁷ Amma də nğeerənə kii Yeesu vurənə, ca əntəgi.

³⁸ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi nga Əntənfə. Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə.

³⁹ Ma gawə nga soojiinə, kəjə nə ci ka tsaamənə tə Yeesu. Makə nee ci ka əntənaakii, wata əjki ci, "Tantanyinə, ma əndətsa, uuzənə nga Əntənfə nə ci."

15:24 15.24 Jab. 22.19. **15:26** 15.26 Mat. 27.11. **15:27** 15.27 Isaa. 53.12.
15:29 15.29-32 Jab. 22.8; 109.25. **15:29** 15.29 14.58. **15:32** 15.32 Mat. 27.11.
15:33 15.33 Am. 8.9. **15:34** 15.34 Jab. 22.1. **15:36** 15.36 Jab. 69.22.
15:38 15.38 Shig. 26.31; Ibər. 10.19-20. **15:39** 15.39 1.1; 3.11; 14.61; Mat. 27.54.

⁴⁰ Tə'i hara makinə davə ca tsaama dzadə. Ahadatii nə i Mariyaama Magədalina, da Saloomi, ba'a Mariyaama məci i Yakubu uundzəkii tii da Yoosi. ⁴¹ Tii nja nə'u tə ci, təya tsakə tə ci saa'itə nji ci də Galili. Tə'i hara makinə lanə ca tsaamə əsə, ətə shi atsakii aa Urusaliima.

Ngədənə tə Yeesu

(Mat. 27.57-61; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

⁴² Danə nja kədəwanə, makə dīi ci, ma pukətə hakii, *uusəra nja əpisəka, ⁴³ wata Yusufu əndə Aramatiya a shi. Ma ca, gawə nə ci ahada *mətərəkinə. Bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə Əntanəfə a da nwanjuunaakii əsə. Makə shi ci, ca satə uudəfa, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ngiragərə wə nja Yeesu. ⁴⁴ Fanə nja Pilaatu ha'ə, kə dīi ka ci ka sə nja hurəshishinə nə fanə oo'i, kə uugi Yeesu əntəginə. Wata ca sləkee ka ənjə a 'wa tə gawə nja soojiinə, kaa ca ləgwa amakii mada ha'ə tanyi. ⁴⁵ Makə paaratəgi ci ha'ə ama gawə nja soojiinə oo'i, kə uugi ci əntəginə, wata ca vii rəgwa ka Yusufu. ⁴⁶ Yusufu a dzə ka ira marəma, ca dzə ka ngiragərə wə nja Yeesu, ca hadətə asəkə marəməta, ca dzə ka baneenə ka ci asəkə gu'u ətə tələpaa ənji ashi pasla, ca dəlavə faara aama gu'ukii. ⁴⁷ Ma Mariyaama Magədalina tii da Mariyaama məci Yoosi, kə nee tii ka hatə banee ənji ka Yeesu asəkə gu'ukii.

16

Madətənə nja Yeesu agi maməətə ənja

(Mat. 28.1-8; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)

¹ Dzəginə nja *uusəra nja əpisəka, wata i Mariyaama Magədalina da Mariyaama məci Yakubu ba'ə Saloomi a dzə ka iracii maaratə ca zənə njunyikii, kaa təya dzə ka bəzəpaa də wə nja Yeesu. ² Ma ətsə pədeerənə tsəfakə uusəra alatə, təya madə, təya palə aama gu'uta. Təya mbu'u uusəra kə lə'ya. ³ Ma təya dzə a rəgwa, təya dzə də banə ahadatii, "Wu na dalagi kaamə faara ama gu'u kwa?" ⁴ Ma faarakii, maduunəkii dərəva. Ma təya tsaamə, wata ma təya nee, kə dzəgi faaratə ama gu'wa. ⁵ Dəməgərənətii aasəkə gu'ukii, wata təya lapaa əndə'i uundzə dagwa dasə da ciizəma da i mambwadada kəjeerənə ashikii. Neenatii ka ci, kə dīi ka tii ka sə nja hurəshishinə. ⁶ Ənki ci ka tii, "Ga ca da koonə ka sə nja hurəshishinə. Kə shii nyi, tə Yeesu əndə Nazaratu cuuna alə ətə gwa'avə ənji aashi ənfwə. Ma ca, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Paa ci ma'ə ganə. Wiitsə hatsə shi ənjə a banee ka ci davə. ⁷ Amma

ma dʹanuunə, dəmə ka banə ka lyawarənaakii da ka Piita oo'i, waatə ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə nga Galili. Davə nuunə nee ka ci, makə sətə shi ca bii koonə.”

⁸ Fanatii ha'ə, wata təya gimagi də shirəŋa asəkə gu'ukii. Shishinətii a dzə də udzənə acii ŋgwalənə ka shəŋə. Pooshi tii bii taa ka wu.

Jigaginə nga Yeesu ka Mariyaama
(Mat. 28.9-10; Yooh. 20.11-18)

[⁹ Ma daba'ə madənə nga Yeesu agi maməətə ənja, ətsə tsəfakə uusərə alatə, kə jigagi ci də nəkii ka Mariyaama Magədalina, waatoo miitə shi ca lyaakagi ginaajinyinə mədəfə ashitə. ¹⁰ Neenatə ka ci, wata kya dzə ka banə ka ənjitə nja nə'u tə ci. Ma saa'ikii, kə lapaa ki tə tii ka ŋgəərə ma, təya dzə də tuunə. ¹¹ Amma makə fii tii oo'i, kə nee ki ka ci da i əpinə amakii, paa tii luuvə shəŋə.

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii bəra'i
(Luka 24.13-35)

¹² Ma daba'ə ətsə əsə, tə'i hara lyawarənaakii bəra'i, ca palə ka əndə'i uundzə vəranə. Wata ca jigagi ka tii, amma də əndə'i kəŋwaciinə pamə da ətə sənəavə tii ka neenə ka ci. ¹³ Wata təya ənə ka banə ka hara ənjatii, amma pooshi tii luuvə ka tii shəŋə.

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntəŋə
(Mat. 28.16-20; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

¹⁴ Ma daba'əkii, ca jigagi də nəkii ka lyawarənaakii pu'u aməntəŋə, tii agi zəma. Ca waza ka tii putə nga ghatə vii goonɡatii da ndalənə nga moodəfətii. Acii pooshi tii luuvə wabənə nga ənjitə 'watəgi neenə ka ci saa'itə ma'i ci. ¹⁵ Wata ca ba ka tii, əŋki ci, “Dəmə aasəkə *duuniya taa dama patə, una waaza Njunyi Habara ka patənə nga ənji shiŋkinə. ¹⁶ Ma əndətə na vii goonɡa, ca luu yibə bapətisəma, ka upaanə nə ci luupaanə. Amma ma əndətə pooshi vii goonɡa, ka kəsənə nə gəŋwanə tə ci.

¹⁷ Ma ənjitə na vii goonɡa, ka upaanə nə tii baawəfa nga dʹa sə nga hurəshishinə. Waatoo, ka lyaakaginə nə tii ginaajinyinə də ləməki, ka wabənə nə tii də uuranyinə kama kama. * ¹⁸ Ka kəsənə nə tii rəhunə, ka saanənə nə tii ŋguma agi uushi, amma patə da ha'ə pooshi ka dʹanə tə

16:7 16.7 14.28; Luka 24.34. **16:15** 16.15-16 Mat. 28.19. **16:16** 16.16 Slənə 2.38. * **16:17** 16.17 Slənə 8.7; 16.18; wabənə də uuranyinə kama kama: Slənə 2.4; 10.46; 19.6; 1 Koor. 14.

tii. Ka kavənə nə tii ciinətii aashi ənji bwanea, təya upaa mbədənə əsə.” †

*Ndərənə nga Yeesu aadəgyə
(Luka 24.50-53; Slənə 1.9-11)*

¹⁹ Ma daba'ə wabənə nga Yeesu Slandana ha'ə ka lyawarənaakii, wata ca ndərəgi aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ciizəma Əntanfə. ²⁰ Ma lyawarənaakii əsə, təya paalə taa dama patə ka waazanə. Slandanə a dzə də slənənə da tii, ca də sə nga hurəshishinə daciitii, ka baariinə ka ənji oo'i, tantanyinə nə waazanatii.]

† **16:18** 16.18 rəhunə: Luka 10.19; Slənə 28.3-6; upaa mbədənə: Slənə 4.30; 5.16; 8.7; Yak. 5.14-15. **16:19** 16.19 Mat. 22.44.

Nunyi Habara dacia Luka

¹ Wiinē wabənē cii kya naahē ka hē dīi Tawəflasē maduunəkii. Ənji lanə dīi gazhi'waanə n̄ga naahə uushi'iitə d̄aadii ahadeenə. ² Kə nyaahə tii makə sətə fii inə a ma ənjitə nee də ginətii təkəŋwanə, ətə ndzaanə ka ənji waaza wabənə n̄ga Əntan̄fə. ³ Ma nyi əsə, kə caamə nyi də han̄kala agyanə sətə d̄aadii daga n̄jukə. Acii ha'ə kə nee nyi, mad̄a naahətə nyi ka hē sətə d̄aadii kada'ə kada'ə, ka d̄anə n̄ga'ə. ⁴ Ma dīi nyi ha'a, kaa ha shii oo'i, ma sətə jigunyi ənji ka ha, goon̄ga tanyi.

Banə n̄ga malaa'ika poonə tə Yoohana əndə d̄a bapətisəma

⁵ Ma agi zamanatə dīi *Hirudusə n̄wan̄juunə agyanə hanyinə n̄ga Yahudiya, tə'i əndə'i *limanə dīi ləməkii Zakariya. Ma ca, agi kurəgə n̄ga limanyinə n̄ga Abiya n̄ga n̄jukə nə ci. Ilizabeetə nə ləmə n̄ga minaakii. Ma kya, agi slikərənə n̄ga *Haruna, maduunə limanə, shigi ki. *
⁶ Ma tii da minaakii, ənji goon̄ga nə tii akəŋwacii Əntan̄fə kyakya'ə. Agi nə'utənə nə tii sətə bii Slandanə patə də rəgwakii. ⁷ Amma pooshi tii upaa uuzənə, acii ma minaakii Ilizabeetə, əntaa mitə poo nə ki. Tii kyakya'ə əsə, kə uugi tii sasarənə.

⁸ Ma ka əndə'i uusəra, makə zhi'wa saa'i n̄ga slənə n̄ga kurəgətə dīi Zakariya agikii, kə gi Zakariya ka d̄a slənə asəkə *yi n̄ga Əntan̄fə makə sətə izee limanyinə ka d̄anə. ⁹ Ma sətə ci limanyinə a d̄a, ka kuratənə nə tii ahadatii taa wu nə dzənə ka d̄əzə urədyā a kumu ga Əntan̄fə. Ma saa'ikii, tə Zakariya kuryagi tii. ¹⁰ Ma ca d̄əzə urədyā a kumu, ma ənjitə agyə patənati, təya d̄a də'wa. ¹¹ Ma ci ma'ə agi d̄əzə urədyā, wata kə jigagi malaa'ika n̄ga Əntan̄fə ka ci. Ca kəŋaanə da ciizəma hatə ci limanyinə a d̄əzə urədyā.

¹² Makə nee Zakariya ka ci, wata kə kəsəgi n̄gwalənə tə ci, mashiimə ci sə n̄ga d̄anə. ¹³ Wata əŋki malaa'ika ka ci, "Zakariya ga ha n̄gwalə, acii kə fii Əntan̄fə də'waaku. Ma minaaku Ilizabeetə, ka poonə nə ki ka hē uundzə n̄gura, kadə nii kwa d̄əkə ka ci ləmə Yoohana. ¹⁴ Kadə d̄anə nə hē man̄ushinə da moodasəka putaakii. Kadə na ndzaanə ka sə n̄ga man̄ushinə ka ənji patə əsə. ¹⁵ Acii kadə nii kəya

ndzaanə ka gawə əndə akəŋwacii Əntaŋfə. Paa ci na sa ma'i inaba, taa əndə'i sə ŋga sanə ətə ca ka əndə agyanə, paa ci na sa. Kadə ndzaanə nə Malaaba Ma'yanə da ci daga asəkə məci əsə. ¹⁶ Kadə ənyatəginə nə ci də əŋji bəzəkii agi əŋji *Isərayiila kaa təya nə'u tə Əntaŋfə Slandana. ¹⁷ Kadə nii kəya upaa ŋgeerənə ŋga Ma'yaatə slənyi ashi anabi *Iliya. Kadə nii kəya takəŋwanə ka Slandana, ca hadatəgi də manjeevənə da dəsənətii, ca ənyatəgi aa rəgwa də əŋjitə naanagi ka nə'unə tə Əntaŋfə, kaa təya ndzaanə da haŋkala, təya nə'u tə Əntaŋfə. Kadə nii kəya tasəkətə tə əŋji kaa təya gəra shine ŋga Slandana."

¹⁸ Wata əŋki Zakariya ka malaa'ikata, "Də mi saŋə shiinəki oo'i, gooŋga nə sətə bii hə ka nya? Acii ma nya, kə uugi nyi iirənə; minaaki əsa, kə paləgi fəzə ŋga pawatə."

¹⁹ Əŋki malaa'ikatə ka ci, "Nyi nə Jibərila, akəŋwacii Əntaŋfə nə nyi ka də sləna. Ci sləkee ka nyi kaa nya wabə ka hə, nya ba ka hə ŋunyi habaratsa. ²⁰ Amma maluuvmə hə oo'i, gooŋga nə sənə bii nyi ka hə. Amma shiiwə oo'i, madə kə mbu'ya uusərakii, kadə na də ha'ə. Acii kii ka dəginə nə hə ka masə gana; pa ha mbee ka wabənə madəamə səndə bii nyi ka hə kə dīi."

²¹ Ma saa'itə i malaa'ika da Zakariya a wabə ha'a, gəranə nə əŋji tə ci agyə. Ka ha'ə kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə təkurənə ŋga Zakariya a kumu ga Əntaŋfə. ²² Makə gimagi Zakariya, mambeemə ci ka wabənə da əŋji ma'ə. Davə shii tii oo'i, tə'i uushi ŋga hurəshishinə nee ci a kumu ga Əntaŋfə. Də ciinə wabi ci ka tii.

²³ Makə uugi saa'i ŋga slənə ŋga Zakariya asəkə yi ŋga Əntaŋfə, ca palə saakii aasii. ²⁴ Ma daba'ə ətsə ha'ə, wata kə dəasəkii minakii Ilizabeetə. Kə dīi ki ləgidə tufə asii ka hakii, manjimə ta dzə ka ha, əŋki ki: ²⁵ "Wiinə səndə dīi Əntaŋfə ka putaaki: kə nee ci ka təgunuunaaki; kə luupaa ci tə nyi, pooshi ma'ə ayinə agiki."

Banə ŋga malaa'ika poonə tə Yeesu

²⁶ Makə dīi Ilizabeetə ləgidə kuwa də dəasəka, wata Əntaŋfə a ənə ka sləkeenə ka malaa'ikatə dīi ləməkii Jibərila aasəkə vəranə ŋga Nazaratu, anə hanyinə ŋga Galili. ²⁷ Ma sləkee Əntaŋfə ka ci, aabii əndə'i kadəma ətə dīi ləmətə Mariyaama. Ma kya, madfanə ŋga əndə'i əndə nə ki ətə dīi ləməkii Yusufu. Agi slikerənə ŋga ŋwanəwə *Dawuda shigi ci. ²⁸ Shinə ŋga malaa'ika aabii

1:15 1.15 Baan. 6.3; M.Gəŋw. 13.4-5; Luka 7.33. **1:17** 1.17 Mal. 3.1,23-24; Mat. 17.10-13; Mar. 9.13; Yooh. 1.21. **1:18** 1.18 'Wat. 17.17; 18.11. **1:19** 1.19 Dan. 8.16. **1:25** 1.25 'Wat. 30.23. **1:27** 1.27 Mat. 1.16.

Mariyaama, wata əŋki ci ka ki, “Dawə maŋushinə. Acii kə dīi Əntaŋfə ka hə pwapoonə. Kədəhə nə Slandanə da hə.”²⁹ Makə fii Mariyaama wabənə ŋga malaa'ikatə ha'ə, wata kə kədfəpaa tə ki. Kya gwanə ka buurənə oo'i, uushi mi sanə bii wabəətsa? ³⁰ Wata əŋki malaa'ikatə ka ki, “Mariyaama, ga ha ŋgwalə. Acii kə dīi Əntaŋfə ka hə pwapoonə. ³¹ Fatə ŋga'ə: ka dəsəkanə nə hə, ka poonə nə hə uundzə ŋgura, ha dəkə ka ci ləmə Yeesu. ³² Ka ndzaanə nə ci ka gawə əndə dərəva. Ka 'wanə nə əŋji tə ci *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, Əndə mēghərəvənə ka shaŋə. Ka viinə nə Əntaŋfə ka ci ŋwanjuunə makə sətə vii ci ka *Dawuda dzədzəci. ³³ Acii kii ka dənə nə ci ŋwanjuunə agyanə əŋji Isərayiila ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Pooshi ŋwanjuunaakii ka uudənə shaŋə.”

³⁴ Əŋki Mariyaama ka malaa'ika, “Iitə dənə səkii ha'ə, acii ma nya, ma'ə nyi kadəma.” ³⁵ Əŋki malaa'ika ka ki, “Ka shinə nə Malaaba Ma'yanə aagyanəku, ka zadətənə nə Əntaŋfə Əndə baawəda tə hə, ci Əndə mēghərəvənə ka shaŋə. Acii kii ma uuzəətə nii kwa pawa, malaabakii nə ci; ka 'wanə nə əŋji tə ci: Uuzənə ŋga Əntaŋfə. ³⁶ Ma Ilizabeetə duurə goonə, taa ŋgahi kə uugi ki iirənə, kə bii əŋji masaawa nə ki əsə, amma kuwanə ŋga ləgidatə əna də dəsəka. Ka poonə nə ki uundzə ŋgura. ³⁷ Acii pooshi sətə palee ka ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə.”

³⁸ Əŋki Mariyaama, “Ma nya, ŋga Əntaŋfə nə nyi da nəki. Wa Əntaŋfə a dfa ka nyi makə səndə bii hə.” Wata malaa'ikatə a unee ka ki, ca palə saakii.

Dzənə ŋga Mariyaama aa ha Ilizabeetə

³⁹ Ma daba'əkii, kə ma'i Mariyaama, kya palə pii pii aasəkə əndə'i vəranə agi giŋunyinə, anə hanyinə ŋga Yahudiya. ⁴⁰ Mbu'unatə aa dəvə, kya dəməgərə aasii aa ha Zakariya, kya nəhəpaa tə Ilizabeetə. ⁴¹ Makə fii Ilizabeetə nəhəpaanə ŋga Mariyaama tə ki, wata gugudənə nə uuzənə asəkətə. Dəməgərənə nə Malaaba Ma'yanə aasəkə ədzəmətə. ⁴² Wata kya ŋgəree ka uuratə, əŋki ki, “Kə dīi Əntaŋfə ka hə barəkaanə palee ka harii makinə patə. Tə'i barəkaanə aashi uuzəətsə nii kwa poo əsə.” ⁴³ Kya tsakə, əŋki ki, “Wu sanə nə nyi bahə məci Slandanəki a shi aabiikya? ⁴⁴ Acii kə nee hə, makə fii nyi nəhəpaanaaku tə nyi, wata gugudənə nə uuzənə asəkəki, gugudənə ŋga moodasəka. ⁴⁵ Ma ha, tə'i barəkaanə ashiku, acii ma sətə bii Slandanaamə ka hə ka dənə, kə luuvə hə.”

1:31 1.31 Isaa. 7.14; Mat. 1.21; Luka 2.21; Slənə 4.12. **1:32** 1.32 Isaa. 9.6; 2 Sam. 7.16; Mat. 20.30-31. **1:33** 1.33 Dan. 7.14. **1:35** 1.35 Mat. 1.18; Luka 4.18. **1:37** 1.37 'Wat. 18.14; Mat. 19.26; Mar. 10.27; Luka 18.27.

Wanyanə nga Mariyaama

⁴⁶ Wata əŋki Mariyaama:

“Wanyinə ca dəla də Slandana,

⁴⁷ Kə dīi nyi maŋushinə də Əntaŋfə Maluwaaki.

⁴⁸ Acii kə tsaaməgi ci aagiki, nyi talaka, mavaakii.

Weewee daga ənshinə ka banə nə ənji patə ka jiji ka jiji
oo'i, əndə barəkaanə nə nyi.

⁴⁹ Acii kə dīi Əntaŋfə ka nyi maduunə uushi,

ci Əndə baawəfa, Malaaba Ənda.

⁵⁰ Agi dfanə nə ci ŋga'əənə ka jiji ka jiji ka ənjitə ca ŋgwələ
tə ci.

⁵¹ Kə dīi ci maŋgwaarə sləna,

kə taakee ci ka ənjitə ca duunətə natii nə rəŋwə rəŋwə.

⁵² Kə jimagərə ci də meeminə anə dəgələ ŋga ŋwanuunatii,
ca vigi madzəgamə ha ŋga ndzaanə ka talakiinə.

⁵³ Ənji madəfəna, kə əburətəgi ci də tii də ŋunyi uushi'inə.

Ma ənji gəna, kə laakəənə ci tə tii də madəfənə.

⁵⁴⁻⁵⁵ Kə shi ci ka tsakənə tə ənji Isərayiila, ənji slənaakii,
acii mazaanəmə ka ci nə sətə shi ca bii ka
dzədzəshi'inaamə oo'i, ka dfanə nə ci ŋga'əənə
ka Ibərahiima da i ka jijinaakii ka ca'ə ndəŋwə
ndəŋwə.”

⁵⁶ Kə dīi Mariyaama bahə ləgidə makkə ga Ilizabeetə. Ma
daba'əkii, kya madə, kya palə satə aasii.

Poonə tə Yoohana, əndə dfa bapətisəma

⁵⁷ Makə mbu'i saa'i ŋga poonə ŋga Ilizabeetə, wata
kya poo uundzə ŋgura. ⁵⁸ Fanə ŋga guvayinyinə da
duurənyinatə oo'i, kə dīi Əntaŋfə ka ki ŋga'əənaakii, wata
təya dfa moodasəkə ka hakii da ki.

⁵⁹ Makə dīi uuzənə luuma rəŋwə, ənjə a shi ka
*ryaminiyagi tə ci. Kə mwayi tii dəkə ka ci ləmə Zakariya,
makə ŋga dīi. ⁶⁰ Əŋki məci, “Aa'a, wa ənjə a dəkə ka ci
ləmə: Yoohana.” ⁶¹ Əŋki hara ənji ka ki, “Amma pooshi

əndə agi duurənyinə goonə ətə dīi ləməkii ha'ə.” ⁶² Makə
nee ənji ha'ə, wata ənjə a ləgwa ka dīi də ciinə kaa təya
shii taa iitə cii kəya moo dəkə ləmə ka uuzənaakii. ⁶³ Wata
Zakariya a ləgwa sə ŋga naahənə anəkii, ca naahətə,
“Yoohana nə ləməkii.” Neenə ŋga ənji ha'ə, kə kəŋee ka
tii patə ka shaŋə.

⁶⁴ Ma Zakariya a uudəpaa naahəginə ha'ə, wata ca
ənəgərə ka wabənə makə ŋga ŋukə. Ca ndzanə dələnə

1:46 1.46-55 1 Sam. 2.1-10. **1:50** 1.50 Jab. 103.13,17. **1:51** 1.51 Dzək.
5.15; 26.8. **1:52** 1.52 Jab. 75.8; Mat. 23.12; Yak. 4.6,10. **1:53** 1.53 Jab. 107.9;
34.11. **1:54-55** 1.54-55 Mika 7.20; Jab. 98.3; *Wat. 17.7; 22.17. **1:59** 1.59
*Wat. 17.12-13. **1:60** 1.60-63 1.13.

də Əntaŋfə. ⁶⁵ Amma, ma ətsə ha'ə, kə ɲgwalee ka guvayiinaakii patə. Ka ha'ə kə dəlagi haalakii asəkə patənə ɲga vəranyiitə agi giɲunyinə agyanə hanyinə ɲga Yahudiya. ⁶⁶ Ma əɲjitə fii sətə dfaadii patə, wata təya ndzaɲə buurənə agyanəkii. Əɲki tii, “Ya uuzəətsa, iitə nii kəya ndzaana?” Ma bii tii ha'ə, acii kə nee tii, ma uuzəətsə kamə, weewee kə ndzaa Əntaŋfə Slandanə da ci.

Dəlanə ɲga Zakariya də slənə ɲga Əntaŋfə

⁶⁷ Ma Zakariya dii Yoohana, kə dəməgərə Malaaba Ma'yanə aasəkə moodəfəkii. Wata ca dfa anabaakwaanə, əɲki ci:

⁶⁸ “Wa əɲjə a dʉunətə tə Slandana, Əntaŋfə ɲga əɲji Isərayiila, acii kə shi ci ka tsakənə tə əɲjaakii, kə luupaa ci tə tii.

⁶⁹ Kə kəɲee ci kaamə ka Maluu əndə baawəda agi slikərənə ɲga Dawuda, lawaraakii.

⁷⁰ Ci nə sətə shi Əntaŋfə a bii da ma malaaba anabiinaakii daga ɲukə, oo'i:

⁷¹ Ka luupaənə nə ci taamə acii əɲji mbiinə gaamə i acii əɲjitə ca usha taamə patə.

⁷² Ha'ə dii Əntaŋfə ɲga'əənaakii ka dzədzəshi'inaamə, kə buurətə ci malaaba aləkawalətə anyi ci da tii,

⁷³ waatoo jidətə ji'i ci ka Ibərahiima dzədzəshi'inaamə oo'i,

⁷⁴ Kadə nii kəya luupaa taamə acii əɲji mbiinə gaamə, kaama mbee ka slənənə ka ci yadə ɲgwələnə,

⁷⁵ ama ndzaanə malaabakii, əɲji gooɲga akəɲwaciikii, ha'ə muudinə ɲga baanə gaamə patə.

⁷⁶ Ma hə əsə, uuzənaakya, kadə nə əɲjə a 'wa tə hə anabi ɲga Əntaŋfə Əndə məghərəvənə ka shaɲə. Acii kadə nii kwa takəɲwanə ka Slandanə kaa ha hadatəgi ka ci də rəgwa.

⁷⁷ Waatoo ka baariinə nə hə ka əɲjaakii oo'i, agi luupaənə nə Əntaŋfə tə tii də tifyagi ka tii 'waslyakəənati.

⁷⁸ Ma Əntaŋfə gaamə, laɲə nə ci ka nəhə təgunuunə gaamə dərəva, agi dfa kaamə ɲga'əənə nə ci.

Ka kavənə nə ci kaa bərətə na luupaa taamə a lə'ya.

1:68 1.68 Jab. 41.14; 72.18; 111.9; Luka 4.18-21; 7.16; 19.44. **1:69** 1.69 Jab. 132.17; Mat. 20.30-31. **1:70** 1.70 Rooma 1.2; Isaa. 9.1-6; Mika 5.1-3. **1:71** 1.71 Jab. 106.10. **1:72** 1.72 Jab. 106.45; 105.8-9; Leew. 26.42. **1:73** 1.73 'Wat. 22.16-18. **1:74** 1.74-75 Tit. 2.12,14. **1:76** 1.76 Mal. 3.1; Mat. 11.10; Mar. 1.2; Luka 7.27. **1:77** 1.77 Irim. 31.34. **1:78** 1.78 Shig. 34.6; Isaa. 60.1-2; Mal. 3.20.

79 Ma b̄er̄ə̄tsa, kaa ca b̄er̄ə̄ ka ə̄njit̄ə̄ agi ɲ̄ḡə̄ra'wə̄ ca ɲ̄gwə̄lə̄ acii wa; ca k̄er̄ə̄ taamə̄ ka r̄ə̄gwa jamənə̄.”

80 Ma Yoohana, ḡer̄ənə̄ n̄ə̄ ci, dzənə̄ n̄ə̄ haɲ̄kalaakii d̄ə̄ tsakənə̄. Ca ndzaanə̄ ahada bilinə̄, ha'ə̄ mbu'i uusə̄ra ɲ̄ga jigaginaakii ka ə̄nji *Isə̄rayiila.

2

Poonə tə Yeesu (Mat. 1.18-25)

1 Ma agi zamanatə pwayi ə̄nji t̄ə̄ Yoohana, t̄ə̄'i maɖuunə̄ ɲ̄wan̄wə̄ ɲ̄ga ha d̄ə̄ Rooma ə̄tə̄ d̄ii ləməkii Agusətusə̄. Kə̄ bii ci oo'i, a naahətə̄ ə̄nji ləmə̄ ɲ̄ga ə̄nji patə̄ agyanə̄ hanyinaakii. 2 Ci n̄ə̄ təkə̄ɲ̄watə̄ naahənə̄, ə̄tə̄ d̄ii agi ɲ̄wan̄juunə̄ ɲ̄ga Kiriniyusə̄, ɲ̄gwamə̄na ɲ̄ga hanyinə̄ ɲ̄ga Siriya. 3 Aciikii patənə̄ ɲ̄ga ə̄nja, kə̄ ma'i tii, kə̄ pyalə̄ tii aa v̄ə̄ra aa hatii, kaa ə̄njə̄ a dzə̄ ka naahə̄və̄ ləmətii.

4 Wata Yusufu a maɖə̄ d̄ə̄ Nazaratu anə̄ hanyinə̄ ɲ̄ga Galili, ca palə̄ aa Bayitilaama anə̄ hanyinə̄ ɲ̄ga Yahudiya, hatə̄ pwayi ə̄nji t̄ə̄ ɲ̄wan̄wə̄ *Dawuda. Acii, ma ca, agi slikərənə̄ ɲ̄ga Dawuda shigi ci. 5 Kə̄ gi tii ka naahə̄ ləmətii da minaakii Mariyaama. Ma saa'ikii, ki d̄ə̄ d̄asə̄ka.

6-7 Ma tii ma'ə̄ d̄ə̄ Bayitilaama, wata kə̄ mbu'ya uusə̄ra ɲ̄ga poonə̄ ɲ̄ga Mariyaama. Ma'upaamə̄ tii ha ɲ̄ga ndzaanə̄ a kuvə̄ mu'uminə̄. Aciikii kə̄ gi tii aasəkə̄ kuvətə̄ ɲ̄ji dabanyinə̄ a ndzaanə̄ davə̄. Wata Mariyaama a poo uundzə̄ ɲ̄gura, təkə̄ɲ̄watə̄ pawatə̄. Kya ləkutətə̄ t̄ə̄ ci d̄ə̄ kadə̄mbula, kya banee ka ci asəkə̄ sətə̄ ci dabanyinə̄ a zəmə̄ asəkəkii.

Jigaginə ɲ̄ga malaa'ika ka magəriinə̄

8 Ma davə̄ agyanə̄ hanyinəkii, t̄ə̄'i magəriinə̄ d̄ə̄ bilə̄ ca n̄ə̄hə̄ dabanyinatii davə̄d̄ə̄. 9 Wata ma t̄ə̄ya nee, wiitsə̄ malaa'ika ɲ̄ga ə̄ntan̄fə̄ Slandanə̄ kə̄ jigagi ka tii, d̄uunuunə̄ ɲ̄ga ə̄ntan̄fə̄ a ləkutətə̄ t̄ə̄ tii. B̄er̄ənə̄ n̄ə̄ ha agyanətii makə̄ doosərə̄. Wata dzabala a dzagi t̄ə̄ tii. 10 Ə̄ɲ̄ki malaa'ika ka tii, “Goonə̄ ɲ̄gwə̄lə̄. Acii ma shinaaki, ka ba koonə̄ ɲ̄nyuɲ̄i habara ə̄tə̄ na d̄ə̄ maɲ̄ushinə̄ ka patənə̄ ɲ̄ga ə̄nja. 11 Waatoo, ma ə̄nshinə̄ davə̄d̄ə̄, kə̄ pwayi ə̄nji koonə̄ Maluwa, asəkə̄ v̄ə̄ranə̄ ɲ̄ga Dawuda; ci n̄ə̄ *Alə̄masiihu Slandana. 12 Wiinə̄ sətə̄ na b̄aariɲ̄ koonə̄ t̄ə̄ ci: ka lanə̄ nuunə̄ idənə̄ uuzənə̄ maləkutəkii d̄ə̄ kadə̄mbula, p̄ər̄ə̄b̄ə̄ asəkə̄ sətə̄ ci dabanyinə̄ a zəmə̄ asəkəkii.”

13 Pii wata wiitsə dabaala nga malaa'ikanyinə, təya ləbəgərə da malaa'ikata, təya dəla də Əntanƒə, əŋki tii:
 14 “Nga Əntanƒə nə dʉunuunə dagyə;
 ka əŋjitə uu'i ci agi duuniya də jamənə.”

Dzənə nga magəriinə aa Bayitilaama

15 Wata malaa'ikanyiitə a unee ka magəriitə, təya ənə satii aadəgyə, wata əŋki magəriinə ahadatii, “Ma dānaama, dzaamə aa Bayitilaama əndzə'i əndzə'i kaama dzə ka neenə də ginaamə ka səndə sləkee Əntanƒə ka malaa'ikaakii ka banə kaamə.” 16 Wata təya madə, təya palə aa Bayitilaama pii pii. Mbu'unatii, təya lapaa tə i Mariyaama da Yusufu; wiinə idənə uuzənə əsə pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii. 17 Makə nee tii ka idənə uuzənə, təya ndzaŋə baaba sətə bii malaa'ikatə ka tii agyanə uuzətə. 18 Kə dʉi ka əŋji patə ka sə nga hurəshishinə nə sətə ndzaa magəriitə ka baabanə. 19 Amma, ma Mariyaama, kə kəsəpaa ki wabəətsə patə agi haŋkalatə, kya kaala hiimatə agyanəkii. 20 Ma daba'əkii, magəriitə a ənə satii. Təya dzə də dʉunətənə tə Əntanƒə, təya dəla də ci. Acii ma sətə fii tii da sətə nee tii də ginətii pata, weewee makə sətə bii malaa'ikatə ka tii lapaa tii.

21 Makə dʉi luuma rəŋwə, kə mbu'ya uusəra nga *ryaminiyagi uuzənə. Wata əŋjə a ryaminiyagi tə ci, əŋjə a dəkə ka ci ləmə Yeesu, makə sətə shi malaa'ikatə a bii ka məci, ki ma'ə madasəkamə.

*Kərənə tə Yeesu aasəkə *yi nga Əntanƒə*

22 Yoo, kə mbu'i uusəra nga dā sətə bii bariya nga Muusa kaa ŋugiginə a dā kaa təya ənə ka ndzaanə malaabakii. Wata təya ŋgərə uuzənə, təya kərə tə ci aasəkə vəranə nga Urusaliima ka kapaanə tə ci akəŋwacii Əntanƒə Slandanə kaa ca ndzaanə ka naakii. 23 Acii tə'i manaahəkii asəkə bariya nga Slandanə, oo'i, “Taa ŋgutə təkəŋwatə pawa, madā uundzə ŋgura, wa əŋjə a kapaa akəŋwacii Əntanƒə kaa ca ndzaanə ka naakii.” 24 Ma gi tii əsa, i ka vii sə nga dā də sataka, makə sətə bii bariya nga Əntanƒə, waatoo kurəkutiinə bəra'i taa uuji bilyamasariinə bəra'i.

25 Tə'i əndə'i əndə də Urusaliima dʉi ləməkii Simiyoona. Əndə goonƒa nə ci. Agi ŋgwalənə nə ci tə Əntanƒə. Ma ca, agi gərə shinə nga əndə luupaanə tə əŋji *Isərayiila nə ci bislya. Kə ndzaa Malaaba Ma'yanə da ci əsə. 26 Kə bii

2:14 2.14 Isaa. 57.19; Mat. 10.13,34; Mar. 9.50; Luka 1.79; 10.5-6; 12.51; 19.38,42; 24.36; Yooh. 4.27; Slənə 10.36; Af. 2.14,17. 2:19 2.19 2.51. 2:21 2.21 1.31. 2:22 2.22-24 Leew. 12; Baan. 18.15-16. 2:23 2.23 Shig. 13.2.

Malaaba Ma'yanə ka ci, "Paa ha əntə madaamə hə kə nee ka Aləmasiihu, waatoo *Matadəkii ŋga Əntaŋfə."

²⁷ Ma ka əndə'i uusəra, kə kirə Malaaba Ma'yanə tə Simiyoone aasəkə yi ŋga Əntaŋfə. Makə kira i dii Yeesu da məci tə uuzənə aa dəvə əsə ka dfaada ka ci uushi'itə baabii Əntaŋfə asəkə ləkaləkətə, ²⁸ wata Simiyoone a nee ka ci, ca ŋgərətə tə ci də bəra'itə cii. Ca kuyirii tə Əntaŋfə, əŋki ci:

²⁹ "'Ya'ə Slandana, ma ənə dii əna, ma sətə shi ha bii, kə dātə hə tanyi. Aciikii agi jamənə nə nyi. Ka mbeenə nə hə ka kapaa ka nyi rəgwa, kaa nya dzə aa vərə.

³⁰ Acii kə nee nyi də ginəki saaki ka əndənə sləkee hə kaa ca shi ka luupaa ənja.

³¹ Taa wu patə əsa, ka shiinə nə ci oo'i, agi luupaanə nə hə ənja.

³² Ci nə mabərə hatə na baarii tə hə ka patənə ŋga ənji agi duuniya; ci əsə na duunətə tə ənjaaku Isərayiila."

³³ Fanə ŋga i dii da məci tə sətə ndzaa Simiyoone ka baabanə agyanə uuzənətii, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə dərəva. ³⁴ Wata Simiyoone a kəgya ka tii barəkaanə acii Əntaŋfə. Ma daba'əkii, əŋki ci ka Mariyaama məci Yeesu, "Kə nee hə ka uuzəəna, Əntaŋfə ta'i tə ci. Bəzəkii nə ənji Isərayiila a puu'u putaakii, bəzəkii nə ənjə a mbədfə əsə. Ka ndzaanə nə ci ka əndətə na baarii oo'i, ma Əntaŋfə, agi dfa slənə nə ci. Amma ka kaareenə nə ənji ka ci. ³⁵ Də ha'ə makə ətsa, ka kuzhi'yaginə nə ci maŋgədfə uushə a ədzəmə bəzə ənja. Ma hə naaku, Mariyaama, kadə zəmənə nə ədzəməku tə hə, makə də ŋgila jibə ənji tə hə."

**Anabi Hanatu*

³⁶ Tə'i əndə'i minə dii ləmətə Hanatu. Anabi nə ki. Uuzənə ŋga Fanuyilə agi slikərənə ŋga Asarə nə ki. Ma kya, iirə minə nə ki, kə fəzhi ki tighəsə pu'unə aji ənfwadə. Fəzə mədfə tanə dapa tii da ŋgurii, ca əntəgi. ³⁷ Ma kya, kə iirə ki agi mooryafiinə. Mabwaseemə ki ka ndzaanə asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Agi gərə'unə nə ki ka Əntaŋfə taa guci patə. Waatoo, kya dfa də'wa, kya dfa suumaya əsə.

³⁸ Ma saa'itə kira ənji tə Yeesu, kə dzəənə ki dfaŋə, wata ki maa, kya ndzaŋə kuyiriinə tə Əntaŋfə. Kya wabə haala ŋga uuzəətə ka patənə ŋga ənjitə ca gərə luupaanə ŋga Əntaŋfə tə Urusaliima.

Ənənə aa Nazaratu

³⁹ Makə uudəpaa i Yusufu da Mariyaama dfaadagi sətə bii bariya n̄ga Slandanə patə, təya ənə satii aa hatii aa vərə, waatoo aa Nazaratu anə hanyinə n̄ga Galili. ⁴⁰ Gərənə nə uuzənə, ca dzə də upaa n̄geerənə da hiima. Kə dfaanə Əntan̄fə ka ci barəkaanə əsə.

*Dzənə n̄ga Yeesu aasəkə *yi n̄ga Əntan̄fə, ci fəzə pu'u aji bəra'i*

⁴¹ Taa n̄gutə fəzə patə, madfa zhi'wa kumənə n̄ga *Pasəka, agi dzənə nə i dii Yeesu da məci aa Urusaliima.

⁴² Makə dii Yeesu fəzə pu'u aji bəra'i, təya 'waanə tə ci aa Urusaliima ka kumənəkii makə sətə izee ənji ka dfaanə.

⁴³ Uudənə n̄ga kumənəkii, təya madfə ka palənə satii aasii. Asee, ma Yeesu, kə ənəgi ci saakii də Urusaliima. Amma, mashiimə i dii da məci.

⁴⁴ Ma nə tii ka nəhənə, ahada hara ənjitə gi tii nə ci. Təya kagi uusəra pa'ə ka wiinə. Makə dii ci, maneemə tii ka ci, təya gwan̄ə ka aalənə tə ci ahada duura da i ahada ənjitə shii tə tii.

⁴⁵ Makə maneemə tii ka ci, təya ənəgərə cəkwə aa Urusaliima də aalənə tə ci.

⁴⁶ Təya lapaa tə ci ka makkənə n̄ga uusəra asəkə yi n̄ga Əntan̄fə, ci dasə abii maliminə n̄ga *Yahudiinə. Ca fa sətə n̄ji təya baaba, ca laagwa ka tii uushi'inə.

⁴⁷ Ənjitə n̄ja fa wabənaakii patə, kə dii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə, acii də han̄kala n̄ji Yeesu a jiiəkə ka maliminə.

⁴⁸ Makə nee i dii da məci ka ci abii maliminə ha'ə, kə dii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə n̄gaan̄ga'ə. Wata ən̄ki məci ka ci, "Uuzənaakya, ka mi dii hə diinə ha'ə kwa? Kə nee hə, kə sakəlagi han̄kala geenə da duu dii ka ha n̄ga aalənə tə hə."

⁴⁹ Wata Yeesu a jikəvə ka tii, ən̄ki ci, "Ka mi n̄juuna aalə tə nya? Mashiimuunə oo'i, kə dəbēe nya ndzaanə ga Daadə asii kwa?"

⁵⁰ Amma, mashiimə tii ginə n̄ga sətə bii ci ka tii.

⁵¹ Wata ca madfə, ca palə atsatii aa Nazaratu. Agi baneenə nə ci ka nəkii akənjwaciitii uusəra patə. Ma məci, kə kəsəpaa ki uushi'iit̄sə dfaadii patə agi han̄kalatə.

⁵² Gərənə nə Yeesu, tsakənə nə hiimaakii. Kə kadeesəkə ci ka Əntan̄fə da i ka ənji əsə.

3

Waazanə n̄ga Yoohana əndə dfa bapətisəma

(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Yooh. 1.19-28)

¹ Ma agi pu'u aji tufənə n̄ga fəzə n̄ga n̄wan̄juunə n̄ga Tibeeriyasə, madfuunə n̄wan̄wə n̄ga ha də Rooma, Puntiyu *Pilaatu nə n̄gwaməna agyanə hanyinə n̄ga Yahudiya;

*Hirudusə nə ɲwanɲwə anə hanyinə ɲga Galili. Ma anə hanyinə ɲga Ituriya da anə hanyinə ɲga Tarakunitisə, Filibusə ndzəkəɲuci Hirudusə nə ɲwanɲwa. Ma anə hanyinə ɲga Abilyanə əsə, Lisaniyasə nə ɲwanɲwa. ² *Anasə da Kayafasə nə gayinə ɲga limanyinə ka saa'ikii.

Agɪ saa'ikii əsə bagərə Əntaɲfə wabənaakii ka Yoohana, uuzənə ɲga Zakariya, ci agɪ bilinə. ³ Aciikii kə wiigi'i ci agyanə hanyiitə ama gəərə Urədunə patə, ca dzə də waazanə ka əɲja, əɲki ci, "Uneemə ka də 'waslyakəənə, una baanə ka Əntaɲfə, əɲjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntaɲfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə." ⁴ Waatoo kə dɪi makə sətə nyaahə anabi Isaaya asəkə malaaba ləkələkatə, ətə bii ci:

"Wiitə əndə ca kaala agɪ bilinə, əɲki ci:

Hadatəgimə də rəgwa ka Slandana, kəɲeemə ka ci ka rəgwa.

⁵ ɲgəədətəmə magudəɲə ha;

ga giɲwə da təpura a ndzaanə.

Kəɲeemə ka madaada rəgwanyinə, ɲgəərəgimə faariinə davə.

⁶ Ka neenə nə əɲji patə makə sətə luupaa Əntaɲfə əɲja."

⁷ Makə nee Yoohana ka əɲjitə shiishi aabiikii kaa ca dəada ka tii bapətisəma, wata əɲki ci ka tii, "Unə rəhunynə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədənə nuunə acii mabətəsəkə ɲga Əntaɲfə ətə na shi. ⁸ Amma ma dəanuuna, slənəmə sətə ca baarii oo'i, kə baa unə ka Əntaɲfə. Goona səkəpaanə ka banə əsə oo'i, ka mbərədənə nuunə, acii dɪi Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntaɲfə, ka mbeenə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə ɲga Ibərahiima!

⁹ Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa ɲgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə ɲga'ə, ka cisləginə nə əɲja, əɲjə a kəgərə aagi gunə."

¹⁰ Wata dəbaala a ndzaɲə laagwanə a ma Yoohana, əɲki tii, "Mi dəniinə əna?" ¹¹ Əɲki ci ka tii, "Ma əndətə dɪi kəjeerənaakii bəra'i, wa ca ɲgərə əndə'i, ca vii ka əndətə pooshi naakii. Ma əndətə da zəmə əsa, wa ca ndii ka əndətə ka madəfənə." ¹² *Əɲji luu tsəka a shi aabiikii əsə, kaa ca dəada ka tii bapətisəma. Təya ləgwa ka ci, əɲki tii, "Ya inə əna, mi dəniinə daa Maləma?" ¹³ Əɲki Yoohana ka tii, "Goonə laagwa tsəka acii əɲji palee ka sətə bii bariya." ¹⁴ Soojiinə a shi. Təya ləgwa a makii əsə, "Ya inə neena, maci ka dəbəna, mi dəniina?" Əɲki ci ka tii, "Ma

ɗanuuna, goona guutsətə uushi'inə acii ənji də ngeerənə taa də jaarakənə ashitii. Amma luumə shikwa n̄ga slənə goonə tanə.”

¹⁵ Fanə n̄ga ənji ha'ə, wata təya ndzan̄ə kaala hiima agyanə Yoohana oo'i, ci nə *Aləmasiihu. ¹⁶ Wata ən̄ki Yoohana ka tii patə, “Ma nya, də ma'inə cii kya ɗa koonə bapətisəma. Amma tə'i əndətə palee ka nyi də ɗuunuunə na shi. Mambu'umə nyi bahə pərəgi zə'u n̄ga b̄ibinaakii. Ma ca, kadə nii kəya ɗa koonə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə da gunə. ¹⁷ Tə'i ɗəvə bə'unaakii n̄ga bə'ugi də səkəŋwa. Ka fəɗənə nə ci səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjimə. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi ka əntənə.”

¹⁸ Dagi baaba bəəzə wabənə kama kama ha'ə waazii Yoohana N̄unyi Habara ka ənja.

¹⁹ Ma n̄wan̄wə *Hirudusə, kə n̄gərəma ci tə Hiroodiya minə n̄ga ndzəkəŋuci ka ci saakii. Makə wazhi Yoohana ka ci acii ɗanə ha'ə da hara bwaya uushi'iitə ɗaad̄ii ci, ²⁰ wata ca tsakə ɗa bwaya bwayaanə, ca kagərə tə Yoohana aa furəshina.

Da bapətisəma ka Yeesu
(Mat. 3.13-17; Mar. 1.9-11)

²¹ Makə upaa patənə n̄ga ənjitə bapətisəma, kə upaa Yeesu da i ci əsə. Ma ci ka ha n̄ga ɗa ɗə'wa, wata wunəginə nə səkəntan̄fə. ²² Malaaba Ma'yanə a jima aanəkii; ənjə a nee ka ci makə kurəkuta. Wata uura n̄ga əndə a wabya dadagyə, ən̄ki ci, “Hə nə Uzənəaaki. Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uufagi səkəki.” *

Dzədzəshi'inə n̄ga Yeesu
(Mat. 1.1-17)

²³ Ma Yeesu, kə 'watəgi ci də slənəakii ci fəzə bahə makkə pu'unə. Patənə n̄ga ənja, ma n̄ji təya nəhə, uuzənə n̄ga Yusufu nə ci. Yoo, ma Yusufu, uuzənə n̄ga Heeli; ²⁴ ma Heeli, uuzənə n̄ga Matatə; ma Matatə, uuzənə n̄ga Leewi; ma Leewi, uuzənə n̄ga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə n̄ga Yanayə; ma Yanayə, uuzənə n̄ga Yusufu; ²⁵ ma Yusufu, uuzənə n̄ga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə n̄ga Amwəsə; ma Amwəsə, uuzənə n̄ga Nahumə; ma Nahumə, uuzənə n̄ga Heesli; ma Heesli, uuzənə n̄ga Nagayə; ²⁶ ma Nagayə, uuzənə n̄ga Maata; ma Maata, uuzənə n̄ga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə n̄ga Səmeenə; ma Səmeenə, uuzənə n̄ga Yoosəkə; ma Yoosəkə, uuzənə n̄ga Yooda; ²⁷ ma Yooda,

3:16 3.16 Slənə 1.5; 11.16; 13.25; 19.2-4; Luka 4.18. **3:19** 3.19-20 Mat. 14.3-4;

Mar. 6.17-18. **3:21** 3.21 5.16. * **3:22** 3.22 4.18; Uzənəaaki: Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Luka 9.35; 20.13.

uuzənə ɲga Yoowanən; ma Yoowanən, uuzənə ɲga Reesa; ma Reesa, uuzənə ɲga Jərubaabila; ma Jərubaabila, uuzənə ɲga Salaatiyalə; ma Salaatiyalə, uuzənə ɲga Neeri; †²⁸ ma Neeri, uuzənə ɲga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə ɲga Adi; ma Adi, uuzənə ɲga Koosamə; ma Koosamə, uuzənə ɲga ɪləmadamə; ma ɪləmadamə, uuzənə ɲga Eeri; ²⁹ ma Eeri, uuzənə ɲga Yeesu; ma Yeesu, uuzənə ɲga Iliyazara; ma Iliyazara, uuzənə ɲga Yoorimə; ma Yoorimə, uuzənə ɲga Matata; ma Matata, uuzənə ɲga Leewi; ³⁰ ma Leewi, uuzənə ɲga Simoonə; ma Simoonə, uuzənə ɲga Yahuda; ma Yahuda, uuzənə ɲga Yusufu; ma Yusufu, uuzənə ɲga Yoonamə; ma Yoonamə, uuzənə ɲga Iliyakimə; ³¹ ma Iliyakimə, uuzənə ɲga Məliya; ma Məliya, uuzənə ɲga Meena; ma Meena, uuzənə ɲga Matata; ma Matata, uuzənə ɲga Natanə; ma Natanə, uuzənə ɲga *Dawuda; ‡³² ma Dawuda, uuzənə ɲga Jasii; ma Jasii, uuzənə ɲga Oobyadə; ma Oobyadə, uuzənə ɲga Boowazə; ma Boowazə, uuzənə ɲga Saləmoonə; ma Saləmoonə, uuzənə ɲga Naasunu; ³³ ma Naasunu, uuzənə ɲga Aminadaba; ma Aminadaba, uuzənə ɲga Adəminə; ma Adəminə, uuzənə ɲga Arəni; ma Arəni, uuzənə ɲga Hisəruunu; ma Hisəruunu, uuzənə ɲga Fareesə; ma Fareesə, uuzənə ɲga Yahuda; ³⁴ ma Yahuda, uuzənə ɲga Yakubu; ma Yakubu, uuzənə ɲga Isiyaaku; ma Isiyaaku, uuzənə ɲga Ibərahiima; ma Ibərahiima, uuzənə ɲga Tara; ma Tara, uuzənə ɲga Nakoora; ³⁵ ma Nakoora, uuzənə ɲga Saruku; ma Saruku, uuzənə ɲga Ragawə; ma Ragawə, uuzənə ɲga Falikə; ma Falikə, uuzənə ɲga Ibeerə; ma Ibeerə, uuzənə ɲga Sala; ³⁶ ma Sala, uuzənə ɲga Kayinamə; ma Kayinamə, uuzənə ɲga Arəfasada; ma Arəfasada, uuzənə ɲga Seemə; ma Seemə, uuzənə ɲga Nuuhu; ma Nuuhu, uuzənə ɲga Lamikə; ³⁷ ma Lamikə, uuzənə ɲga Matusala; ma Matusala, uuzənə ɲga Anuuhu; ma Anuuhu, uuzənə ɲga Iyaridə; ma Iyaridə, uuzənə ɲga Mahalaleelə; ma Mahalaleelə, uuzənə ɲga Kayinamə; ³⁸ ma Kayinamə, uuzənə ɲga Inoosə; ma Inoosə, uuzənə ɲga Seetu; ma Seetu, uuzənə ɲga Adamu; ma Adamu əsə, uuzənə ɲga Əntanɲə nə ci.

4

*Təbənə ɲga *Seetanə tə Yeesu*
(*Mat. 4.1-11; Mar. 1.12-13*)

† **3:27** 3.27 Salaatiyalə: 1 Haba. 3.17; Ees. 3.2. **3:30** 3.30-33 Ruuta 4.18-22; 1 Haba. 2.1-14. ‡ **3:31** 3.31 Natan: 2 Sam. 5.14. **3:33** 3.33-38 'Wat. 29.35; 25.19-26; 11.10-20; 5.1-32.

¹ Ənyaginə nga Yeesu asəkə gəərə nga Urədunə, manakii də Malaaba Ma'yanə. Wata Ma'yanəkii a kərəgərə tə ci aahada bilinə. ² Baanə ənfwadə pu'unə dii Seetanə ka təbənə tə ci agi bilinə. Pooshi Yeesu kavə zəmə aa makii agi baatsə ənfwadə pu'unə şanə. Makə dzəgi baatsə ha'ə, wata kə mbee madəfənə ka ci. ³ Wata əŋki Seetanə ka ci, "Makə dii ci *Uuzənə nga Əntanfə nə hə, bawə ka faaratsa, wa ca zə'ugi ka zəma." ⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, əntaa də zəmə daanəkii mbədənə ənda."

⁵ Kə kərəgi Seetanə tə Yeesu ka madanə ha. Ca baarii ka ci hanyinə nga duuniya patə makə dədə dəha. ⁶ Əŋki ci ka ci əsə, "Ka viinə nə nyi ka hə baawəda da wahəkii patə, acii kə vii ənji ka nyi uushi'iitsə patə. Ka mbeenə nə nyi ka viinə ka əndətə mwayi nyi əsə. ⁷ Aciikii ma ha, madə ka paslənə nə hə tə nyi, ka viinə nə nyi ka hə uushi'iitsə patə." ⁸ Yeesu a ba ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, ka Əntanfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə."

⁹ Ma daba'əkii əsə, kə kirə Seetanə tə Yeesu aa Urusali-ima. Ca kəŋee ka ci ka makidakidəŋənə nga maduunə kuvə nga Əntanfə, əŋki ci ka ci: "Makə dii ci Uuzənə nga Əntanfə nə hə tanyi, lədfəgərə aa panə. ¹⁰ Acii tə'i manaahəkii tuu'ina, ka banə nə Əntanfə ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə. ¹¹ Da əsə: Təya kətsa'utə tə hə də ciinətii acii ga ha dəgəgi taa sədəku anə faara." ¹² Yeesu a ba ka ci, "Ma bii malaaba ləkaləkatə, Ga ha təkə tə Əntanfə Slandanəku."

¹³ Makə uugi Seetanə təəbəginə tə Yeesu də rəgwa kama kama patə, ca madə, ca palə saakii see ka əndə'i uusəra.

*'Watəginə nga Yeesu də slənə anə hanyinə nga Galili
(Mat. 4.12-17; Mar. 1.14-15)*

¹⁴ Ma daba'əkii, Yeesu a ənya aanə hanyinə nga Galili. Manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Kə dəlagi haalaakii anə hanyinə nga Galili patə. ¹⁵ Wata ca dzə ka dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə ka vərə ka vərə. Ənji patə a dəla də ci.

*Kaareenə ka Yeesu də Nazratu
(Mat. 13.53-58; Mar. 6.1-6)*

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə mbu'i Yeesu aa Nazratu, vəraatə girə ci davə. Makə mbu'i *uusəra nga əpisəka, ca madə, ca dzə aasəkə kuvə də'wa makə sətə izəe ci ka danə. Ca madətə kaa ca janğa ləkaləkatə nga Əntanfə. ¹⁷ Ənjə a

4:1 4.1-2 Mat. 6.16-17; Luka 4.18; Ibər. 4.15. **4:4** 4.4 Džək. 8.3. **4:6** 4.6 Mat. 28.18; Yooh. 12.31. **4:8** 4.8 Džək. 6.13; 5.9. **4:10** 4.10-11 Jab. 91.11-12. **4:12** 4.12 Džək. 6.16. **4:13** 4.13 22.3,31. **4:14** 4.14 4.18.

vii ka ci ləkaləkātətə nyaahə anabi Isaaya. Makə wunəgi ci, ca lapaa hatə nyaahə ənji oo'i:

¹⁸ "Tə'i Ma'yanə nga Slandanə ashiki. 1.2,5,8; 2.4,17,18

Acii kə ta'i ci tə nyi, kaa nya ba Njunyi Habara ka matəgunyinə.

Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waazanə ka ənjitə makəəsəkii, təya upaa kapaanə tə tii;

nya ba ka muurəfinə əsə, ka wunənə nə ginətii;

ənjitə ca sa cibə əsə, ka mbədənə nə tii.

¹⁹ Kə sləkee Əntanjə Slandanə ka nyi əsə ka ba fəzətə nii kəya da pwapoonaakii ka ənja."

²⁰ Makə uudəpaa ci janɡanə, ca pa'ətə ləkaləkātəkii, ca ənəpaagi ka əndə nəhə kuvə də'wa, ca ndzaanə. Patənə nga ənji gatə a kuvə də'wa, aagikii nə ginətii patə. ²¹ Wata Yeesu a ndzanə wabənə ka tii, əŋki ci, "Ma wabəətsə janɡii nyi, ənshinə dʒii ka tanyi makə sətə fii unə janɡii nyi."

²² Patənə nga ənja, kə dəlii tii də ci. Makə wabi ci ka tii dagwakii, kə dʒii ka tii ka sə nga hurəshishinə, əŋki tii, "Əntaa uuzənə nga Yusufu ətsa?"

²³ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Kə shii nyi ŋgufə koonə nə banə ka nyi oo'i: Ma hə ənə ca mbədəpaa də ənja, mbədəpaa də naaku na. Ma uushi'iitə daadʒii hə də Kafarənahumə fii ina, dawə tsarəkii ganə gaku də vərə əsə."

²⁴ Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi ənji vəranə nga *anabi ka gadeenə ka ci.

²⁵ Buurətəmə sətə shi a dʒii agi zamana nga anabi *Iliya: kə dʒii fəzə makkə da ləgidə kuwa mandzəməmə vəna, kə dʒii məza madəfənə agyanə hanyinə patə. Ma ka uusərakii, ŋgaanɡa'ə nə mooryafinə anə hanyinə nga *Isərayiila.

²⁶ Amma, patə da ha'ə, pooshi Əntanjə sləkee ka Iliya taa aa ha wu agitii. Wata aa ha əndə'i mooryafa də Sarapəta anə hanyinə nga Sidoonə tanə sləkee Əntanjə ka ci. ²⁷ Ma agi zamana nga anabi Ilisa əsa, ŋgaanɡa'ə nə ənji uyikuzənə agyanə hanyinə nga Isərayiila. Amma, patə da ha'ə, pooshi əndətə mbə'i agitii patə. Amma wata Naamanə, əndə Siriya mbə'i."

²⁸ Fanə nga ənjitə asəkə kuvə də'wa patə, wata kə bəzəgi səkətii. ²⁹ Ghərə təya madətə patə, təya əlyagi tə ci, təya kiragi tə ci aanə giŋutə dʒii vəranatii ashikii, kaa təya mbee ka vugəgyagərənə tə ci aa panə ka rəgwa nga manjirənəkii.

4:18 4.18 1.35; 3.16,22; 4.1,14; 10.21; 24.49; Mat. 1.18,20; 3.11,16; 4.1; 12.18,28,31-32; 28.19; Mar. 1.8,10,12; 3.29; Slənə 1.2,5,8; 2.4,17,18. **4:18** 4.18-19 Isaa. 61.1-2; Mat. 11.5; Luka 7.22. **4:18** 4.18-21 1.68. **4:19** 4.19 Leew. 25.10. **4:22** 4.22 Yooh. 6.42. **4:24** 4.24 Yooh. 4.44. **4:25** 4.25 1 Meem. 17.1,8-16. **4:27** 4.27 2 Meem. 5.1-14.

³⁰ Amma, ma Yeesu, kə dzəgi ci saakii ahadatii, kə gi ci ka ha ŋga dzənaakii.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja

(Mar. 1.21-28)

³¹ Ma daba'əkii, Yeesu a mbu'u aa Kafarənahumə, əndə'i vəranə agyanə hanyinə ŋga Galili. Ma dava, kə jigunyi ci ka ənji *uusərə ŋga əpisəka. ³² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii.

³³ Ma gatə asəkə *kuvə də'wa, tə'i əndə'i əndə da ginaaji ashikii. Wata ca gwanə ka wazənə də ŋgeerənə, əŋki ci, ³⁴ "Kwaawu! Yeesu, əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba Əndətə sləkee Əntanəfə nə hə."

³⁵ Wata Yeesu a la ŋguruunə ka ginaajita, əŋki ci, "Ndzaawə kəda'ə! Dzəgi ashii əndətsa." Ginaajitə a sləbəgi tə əndətə dadalə akəŋwacii ənji patə, ca shigi saakii, madamə ci taa mi də əndətə ma'ə. ³⁶ Ənjitə nəhee pata, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shanə. Təya ba ahadatii, "Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma əndəna, agi wabənə nə ci ka ginaajiinə də ŋgeerənə, da baawəfa əsə, kaa təya shigi; təya shigi tanyi." ³⁷ Də ha'ə waazagi habaraakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwaneə lanə

(Mat. 8.14-17; Mar. 1.29-34)

³⁸ Makə shigi Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata ca dzə aa ha Simoonə aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu ŋga Simoonə minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u ka shanə. Wata ənjə a kədii tə ci kaa ca mbədəpaa də ki. ³⁹ Yeesu a əntsahətə aabitə, ca gwanəaanə dagyanətə, ca la ŋguruunə ka sətə ca zəmə tə ki. Wata bwaneatə a dzəgi. Miitə a madətə, kya gwanə ka də ka tii zəma.

⁴⁰ Ma ətsə kulagerənə ŋga uusəra, ənjitə dīi ənjatii magwaakəkii də bwaneanyinə kama kama patə, wata təya kyaara tə tii ka Yeesu. Yeesu a dəkəvə ciinəkii agyanətii də rəŋwə rəŋwə. Ca mbədəpaa də tii patə. ⁴¹ Kə shigi ginaajiinə ashii ənji ŋgaanə'ə əsə də wazənə, əŋki tii ka Yeesu, "Uuzənə ŋga Əntanəfə nə hə!" Amma Yeesu a la ka tii ŋguruunə, ca tənagi wabənə a matii, acii ma təya, kə shii tii oo'i, ci nə Aləmasiihu.

Dzənə ŋga Yeesu aanə hanyinə ŋga Yahudiya

(Mar. 1.35-39)

⁴² Pukənə n̄ga ha, Yeesu a maɖə, ca palə ka hatə pooshi ɛn̄ji davə. Dabaala a ndzan̄ə aalənə tə ci. Makə lii tii tə ci, kə mwayi tii səkəpaanə tə ci. Mamoomə tii ca dzəgi abitii shaŋə.

⁴³ Amma kə wabi Yeesu ka tii, ɛŋki ci, “Ma kamə, n̄ga'ə ka nyi nə dzənə ka harii vəranyinə, acii tyasə kə dəbee nya waaza N̄nyu Habara agyanə *n̄wan̄juunə n̄ga ɛntan̄fə davə ɛsə. Acii ka ɛtsə ha'ə sləkee ɛntan̄fə ka nyi.”

⁴⁴ Də ha'ə gi ci də waazanə asəkə kuvə də'wanyinə agyanə hanyinə n̄ga Yahudiya.

5

Taɖənə n̄ga Yeesu tə təkəŋwatə lyawarənaakii
(Mat. 4.18-22; Mar. 1.16-20)

¹ Ma ka ɛndə'i uusəra, kə gi Yeesu, ca kəŋaanə ama uunəvə n̄ga Ginazarətə.* ɛn̄jə a shi lan̄ə aabiikii, dzaadzashinə nə tii, acii kə mwayi tii fa wabənə n̄ga ɛntan̄fə. ² Ma nee Yeesu, wiitə kumbawalənyinə bəra'i ama ndzəŋa. Kə jaamagərə slan̄jiinəkii aa panə, təya caakuɖə slaadənyinatii. ³ Wata Yeesu a ndərə aasəkə ɛndə'i kumbawalə n̄ga ɛndə'i ɛndə ahadatii d̄ii ləməkii Simoonə. Ca ba ka ci, “ɛntsahəgərə də kumbawalənaaku gi'u ahada ma'inə.” Makə ɛntsahəgərəgi Simoonə də kumbawalətə, wata Yeesu a ndzaanə, ca ndzan̄ə dzəgunə wabənə n̄ga ɛntan̄fə ka dabaala.

⁴ Makə uudəpaa Yeesu wabənə, ca ba ka Simoonə, “Ma ɖanəkwa, n̄gəruu kumbawalə, kəruu ka hatə d̄ii ma'inə kurəŋə. Kaalavəmə slaadənyinə goonə da ɛnjaaku, koonə upaa hərəfinə.” ⁵ ɛŋki Simoonə ka ci, “Daadə, kə ba'agiinə həmə ka təəmənə ta'a, amma taa gazha n̄ga hərəfinə maneemiinə! Amma, makə d̄ii ci hə bii keenə a ɖeenə ha'ə, takwa, kaa nya kaalagərə slaadənyinə.”

⁶ Makə kaalagərə tii slaadənyinə, kə upaa tii hərəfinə n̄gaan̄ga'ə ha'ə makə a tsaatsagi slaadənyinatii. ⁷ Təya 'waa'wa tə hara ɛnjinyiitə asəkə ɛndə'i kumbawalə də ciinə, kaa təya shi ka tsakənə tə tii. Shinə nə ɛnjita, təya naanatə kumbawalənyinatii kyakya'ə də hərəfinə. Wata ɖanə nə kumbawalənyinə makə liipənə aagi ma'inə acii zəzəkəənə n̄ga hərəfinə.

⁸ Makə nee Simoonə Piita ha'ə, wata ca kulagi atsaə səɖə Yeesu, ca ba ka ci, “ɛntsahəgi saaku Slandanəki, acii ma nya, ma'waslyakə ɛndə nə nyi.” ⁹ Ma bii Simoonə ha'a, acii kə n̄gwalee ka tii da ɛnjaakii nə bəəzəənə n̄ga

4:43 4.43 11.2. * 5:1 5.1 Ma Ginazarətə, ɛndə'i ləmə n̄ga uunəvə n̄ga Galili.
5:4 5.4-9 Yooh. 21.2-11.

hərəfiitə upaa tii ha'ə. ¹⁰ Kə ɲgwalee əsə ka i Yakubu da Yoohana, manjeevənə ɲga Zabadiya, waatoo ənjinyiitə ca slənə ka hakii da Simoonə. Əɲki Yeesu ka Simoonə: “Ga ha ɲgwalə. Əntaa təəmə hərəfinə nə slənaaku ma'ə; amma daga ənshinə, təəmə ənji nə slənaaku.” ¹¹ Wata i Simoonə da ənjitə ci təya slənə da ci a maanyapaagi də kumbawalənyinə aanə ndəra, təya bwasee ka uushi'iitə patə, təya nə'u tə Yeesu.

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də əndə uyikuzəna

(*Mat. 8.1-4; Mar. 1.40-45*)

¹² Ma ətə Yeesu asəkə əndə'i vəranə, wata əndə uyikuzənə a mbu'ya. Neenaakii ka Yeesu, ca gərə'waanə akəɲwaciikii, ca kədii tə ci, əɲki ci: “Tuutəta'ə Slan-danəkya, mada ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii.” ¹³ Wata Yeesu a tədapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, “Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu.” Pii wata uyikuzənətə a dzəgi ashii əndətə. ¹⁴ Yeesu a dfa ka ci bariya, əɲki ci, “Ga ha bapaa ka əndə sətə dfi shanə. Amma, ma dfanəku, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha dfa sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi.” ¹⁵ Amma, patə da ha'ə, agi dzənə nə ləmə ɲga Yeesu də waazanə aakəɲwə aakəɲwa. Wata dzaadzadənə nə dabaala ka fa sətə ci Yeesu a ba i kaa ca mbədəpaa də ənji bwaneatə agitii. ¹⁶ Amma, ma Yeesu, taa guci patə agi dzənə nə ci ka dfa də'wa ka hatə pooshi əndə davə.

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də mahurəməsə ənda

(*Mat. 9.1-8; Mar. 2.1-12*)

¹⁷ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə wabənə ɲga Əntanəfə ka ənja. Tə'i *Farisanyinə da i maliminə dasə dasə abiikii. Kə shi tii daga asəkə patənə ɲga vəranənyinə agyanə hanyinə ɲga Galili da agyanə hanyinə ɲga Yahudiya i də Urusaliima. Ma Yeesu, tə'i baawəda ɲga Əntanəfə ashikii ɲga mbədəpaa də ənji bwanea.

¹⁸ Tə'i hara ənji kira mahurəməsə əndə pərəbə asəkə ədza. Kə ali tii rəgwa ɲga dəməgərəginə də ci aasii ka yitə dfi Yeesu davə, ka baneenə ka ci akəɲwaciikii. ¹⁹ Amma kə təkuree tii ka upaa rəgwa acii bəzəkii nə ənja. Wata təya ndərəgi aanə kuva, təya tələgi nə ɲga kuvəta, təya ɲgərə mahurəməsə əndətə patə da i ədzaakii, təya jimagərəgi də ci dadavə, dfanə dahadahadanə ɲga danəkana akəɲwacii

5:11 5.11 Mat. 8.21-22. **5:14** 5.14 Leew. 14.2-32; Mar. 7.36; Luka 17.14.

5:15 5.15 Mar. 7.36. **5:16** 5.16 Mat. 14.23; 26.36-46; Mar. 1.35; 6.46; Luka 3.21; 6.12; 9.18,28-29; 11.1; Slənə 1.14; 2.42; 6.4; 12.5.

Yeesu. ²⁰ Makə nee Yeesu kə gi'i ənjinyiitə tə ci, əŋki ci ka əndə bwaneatə: "Əndəna, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku."

²¹ Makə fii maliminə da Farisanyinə ha'ə, wata təya ndzanə kaala hiima də banə oo'i, "Wu da nə əndənə ca geegi ka naakii nə makə Əntanfwə? Wu sanə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə nga ənda, maɗaamə Əntanfwə rəŋwə dyaŋa?" ²² Asee, ma Yeesu, kə shii ci sətə a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii: "Ka mi də tsarə nga hiimatsə a nuunə ha'ə kwa? ²³ Ngutə palee də ngufənə sanə? Gəɗə banə ka ci oo'ya, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku nii, anii gəɗə banə ka ci, Maɗuu, wiiwa? ²⁴ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə nga ənda, tə'i nyi da baawəɗa nga tifyagi 'waslyakəənə nga ənji ganə a duuniya." Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndətə, "Wanyinə ca ba ka hə, maɗətə, ngəruu əɗzaaku, ha palə saaku aasii."

²⁵ Wata hatsə əndətə a maɗətə akəŋwacii ənji patə. Ca ngərə əɗzaakii, ca palə saakii aasii, ca dzə də dələnə də Əntanfwə. ²⁶ Ma patənə nga ənjitə dava, kə dzəgəpaa tə tii ka shaŋə. Wata təya ɗuunətə tə Əntanfwə. Kə ngwali tii ngaanŋa'ə, təya ba, "Kə nee amə ka sə nga hurəshishinə ənshinə."

'Wanə nga Yeesu tə Leewi

(Mat. 9.9-13; Mar. 2.13-17)

²⁷ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu agyə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka, ətə dii ləməkii Leewi. Dasə a kumu nə ci ka ha nga ɗa slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." ²⁸ Wata Leewi a maɗətə, ca bwasee ka uushi'iitə gatə patə, ca nə'u tə ci.

²⁹ Wata Leewi a dzə ka dzəgə əndzanə ka Yeesu gakii asii. Bəəzə *ənji luu tsəka da hara ənji saakii əsa, kə libə tii da i Yeesu anə zəmətə. ³⁰ Makə nee Farisanyinə da maliminatii ha'ə, təya ngunŋunə. Wata əŋki tii ka lyawarənə nga Yeesu, "Mi sanə dii cuuna zəmə, una saasa uushi'inə da ənji luu tsəka, i da ma'waslyakə ənji ka ha rəŋwa?" ³¹ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Pooshi mandandanə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. ³² Ma shi nyi aasəkə duuniya, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii, amma ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, kaa təya unee ka 'waslyakəənatii, təya baanə ka Əntanfwə."

Ləgwanə agyanə suumaya

(Mat. 9.14-17; Mar. 2.18-22)

³³ Əŋki tii ka Yeesu, “Ma *lyawarənə nga Yoohana, kə izee tii ka dā suumaya da də'wa. Ha'ə nə lyawarənə nga Farisanyinə əsə. Amma, ma lyawarənaaku natii, pooshi tii ka dānə ha'ə.” ³⁴ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Yaci tə'i guviinə nga dagwa madfanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, mada kə gi tii ka luu madfanəkəya, ka kavənə nə ənji tə tii ka dā suumaya kwa? Pooshi. ³⁵ Amma kadə nə uusəra a mbu'ya ətə nə ənjə a ŋgərəgi dagwa madfanə abitii; saa'ikii nə təya dā suumaya.”

³⁶ Yeesu a dā ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Pooshi əndə ca tsəərə kura kəjeerənə ka mbakənə də iirəkii. Mada kə dīi ha'ə, ka saawaginə nə kura kəjeeriita. Pooshi kurakii ka ndzanənə da iirəkii əsə shanə.

³⁷ “Pooshi əndə ca ciirə kura ma'i inabi aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Mada kə dīi ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə nga ma'i inabi. Wata ma'i inabi a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə. ³⁸ Ma dəbee, aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inabi. ³⁹ Mada kə sii əndə ma'i inabi ətə uugi ta'avənə, paa ci ka moo sa kurakii ətə ma'ə ka əbunə. Ma banəkəya, ətə uugi ta'avənə palee də ŋga'əənə ka ətə ma'ə ka əbunə.”

6

*Ləgwanə agyanə *uusəra nga əpisəka* (*Mat. 12.1-8; Mar. 2.23-28*)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra nga əpisəka, paləginə nə Yeesu da lyawarənaakii dasəkə ra, waatoo rə nga aləkamaara. Ma ca dza, dzənə nə tii də əbiiyə mana aləkamaara, təya takədfə, təya tsəbə. ² Ma dava, tə'i hara *Farisanyinə. Makə nee tii ha'ə, təya ba ka tii: “Ka mi cuuna dā sətə maviimə *bariya rəgwa nga dānə uusəra nga əpisəka?” ³ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unə janġii sətə dīi *Dawuda tii da ənjaakii saa'itə madəfənə a dā tə tii kuna? ⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi nga əntanfə, ca ŋgiragi burooditə dəkəpaa ənji ka əntanfə, təya adə da ənjaakii, taa ŋgahi ma buroodita, pooshi bariya vii rəgwa nga adənə ka taa wu, madaamə ka limanyinə daanətii.” ⁵ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Ma nyi *Uuzənə nga ənda, Slanda uusəra nga əpisəkə nə nyi.”

Əndə mantə ciinə (*Mat. 12.9-14; Mar. 3.1-6*)

⁶ Makə mbu'ya əndə'i uusəra ɲga əpisəka, kə dəməgərə Yeesu aasəkə *kuvə də'wa. Wata ca ndzanə dzəgunə wabənə ɲga Əntanʃə ka ənja. Ma dava, tə'i əndə dʒi ciizəmanəkii mantəkii. ⁷ Davə nə maliminə da Farisanyinə əsə. Təya alə sə ɲga idəpaanə ashi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakəɲwacii gəɲwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbədəpaanə nə ci də əndətə uusəra ɲga əpisəka. ⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə agi hanʃkalatii patə. Wata əɲki ci ka əndə mantə ciita, "Madətə, kəɲaanə." Madənə nə əndətə, ca kəɲaanə. ⁹ Əɲki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, "Wiinə səndə cii kya moo ləgwanə koonə: iitə saɲə vii bariya gaamə kaamə rəgwa ɲga dāna? ɲga dā ɲga'əənə uusəra ɲga əpisəkə saanii, anii ɲga dā bwaya bwayaana? ɲga mbədəpaanə də əndə saanii, anii ɲga zamaginə də ca?" ¹⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagitii patə, əɲki ci ka əndə mantə ciita, "Təɖapaa ciinəku." Ca təɖapaa ciinəkii. Wata kə ənəgərə ciinə ɲga əndətə makə ɲga ɲukə. ¹¹ Makə dʒi ha'ə, wata səkətii a bəəzəgi ka shaɲə. Təya ndzanə wabənə agyanə makə sətə mbeenətii ka dānə də Yeesu.

*Tadə *lyawarənə ɲga Yeesu pu'u aji bəra'i*

(Mat. 10.1-4; Mar. 3.13-19)

¹² Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i Yeesu, kə ɲgirə ci aənə giɲwə ka dā də'wa. Ca ba'agi həmə ka dā də'wa. ¹³ Makə puki ha, ca 'waa'watə lyawarənaakii aabiikii. Ca tagi harakii ahadatii pu'u aji bəra'i. Kə 'wii ci tə tii də masləkee ənja. ¹⁴ Ma nə təya: Simoonə, ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita, Andərawəsə ndzəkəɲuci Simoonə, Yakubu, Yoohana, Filibusə, Barətalamawusə, ¹⁵ Mata, Tooma, Yakubu uuzənə ɲga Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁶ Yahuda uuzənə ɲga Yakubu ba'ə Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii bwaya ənja.

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də ənji bwanea da waazanaakii ka ənja

(Mat. 4.23-25)

¹⁷ Ma daba'əkii, Yeesu a jimagərə da lyawarənaakii anə giɲuta, ca kəɲaanə a babara ka hatə dʒi lyawarənaakii bəzəkii. Ma davə əsa, tə'i danʃkana. Kə shi tii daga də Urusaliima da i asəkə hara vərənyinə anə hanyinə ɲga Yahudiya patə, da hara vərənyinə ama maɖuunə uunəva, waatoo vəranə ɲga Tiira da ɲga Sidoonə. ¹⁸ Ma shi ənjitə ha'a, ka fa sətə ci Yeesu a dzəgunə da ka upaa jamənə ɲga shishinətii. Kə mbədəpaa Yeesu də tii patə da i ənji

ginaaji. ¹⁹ Makə dīi ci agi shiginə nə baawəda dashikii ka mbədəpaaginə də tii patə, patənə ŋga ənja, kə aali tii rəgwa ŋga dəba'ətənə tə ci.

Barəkaanə da ŋgəra'wa

(Mat. 5.1-12)

- ²⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagi lyawarənaakii, əŋki ci:
 “Tə'i barəkaanə ashuunə tyalakinə, acii ma unə, koonə də ŋwanjuunə ŋga əntan̄fə.
- ²¹ Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə ka madəfənə ənshinə, acii kadə nuuna əburə gyadə.
- Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə da kiinə a gyuunə ənshinə, acii kadə nuuna də maŋushinə.
- ²² Tə'i barəkaanə ashuunə mada əbuyi ənji koonə, ənjə a laakə tuunə, ənjə a dzaana tuunə, ənjə a əbipaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə Uuzənə ŋga ənda.
- ²³ Damə maŋushinə mada kə upaa uushi tuunə ha'ə makə ətsa, kamə kyalaliinə ŋga moodfasəka, acii tə'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə; acii ha'ə makə ətsə nji dzədzəshi'inə ŋga ənjitsə a əbwa ka anabiinə ŋga ŋukə.
- ²⁴ “Amma, agi ŋgəra'wə nuunə, unə ənji gəna, acii kə agyuunə ŋwanjuunə goonə kə uugi.
- ²⁵ Agi ŋgəra'wə nuunə, unə ənə maburəkii gyadə ənshinə, acii kadə nə madəfənə a kutsa tuunə.
- Agi ŋgəra'wə nuunə, unə ənə ka maŋushinə ənshinə, acii kadə nuuna ndzaanə makə ənji ŋga wa, ka ndzaanə nuunə da kiinə a gyuunə.
- ²⁶ Agi ŋgəra'wə nuunə, mada kə kuyirii ənji patə tuunə, acii ha'ə makə ətsə nji dzədzəshi'inə ŋga ənjitsə a kuyirii tə anabiitə nja jaarakə.”

Uudənə tə ənji daawaanə

(Mat. 5.38-48; 7.12a)

²⁷ “Ma unə ənə ca fa tə nyi, wanyinə ka ba koonə, uudəmə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, una də ŋga'əənə ka ənji ushanə tuunə. ²⁸ Kədiimə barəkaanə acii əntan̄fə ka ənjitə ca mburəzə tuunə; una də də'wa ka putə ŋga ənjitə ca cibee koonə. ²⁹ Mada kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku, zhi'wee ka ci ka əndə'i hwahwaamə əsə. Mada kə gutsətə əndə baləwaaku, unee ka ci kaa ca ŋgərə

6:19 6.19 Mat. 9.20. **6:20** 6.20-49 Mat. 5-7. **6:20** 6.20 Yak. 2.5. **6:21** 6.21 Səniinə 7.16-17; Irīm. 31.25; Jab. 126.5; Isaa. 61.3. **6:22** 6.22 Mat. 5.11; Yooh. 16.2; Slənə 5.41; 1 Piita 4.14. **6:23** 6.23 Mat. 5.12. **6:24** 6.24 Mat. 19.23-24; Yak. 5.1. **6:25** 6.25 1 Koor. 4.8. **6:26** 6.26 Yak. 4.4; Irīm. 5.31.

køjeerənaaku əsə. ³⁰ Taa wu kədii uushi aciiku, vii ka ci səkii. Madfa kə gutsətə əndə uushaaku, ga ha ənə ka ləgwa ka ci səkii ma'ə. ³¹ Danəkii ha'ə əsə, dāmə ka ənji ndilə ndilə makə sətə mwayi unə ənjə a dfa koonə.

³² “Madfa wata tə ənjitə ca uudə tuunə uudənuunə, paa unə ka upaa ŋunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dānə nə tii ha'ə makə ətsa. ³³ Madfa wata ka ənjitə ca dfa koonə ŋga'əənə dānuunə ŋga'əənə, paa unə ka upaa ŋunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dānə nə tii ha'ə makə ətsa. ³⁴ Madfa ma nuunə ka vii dəmənə, wata ka ənjitə shii unə oo'i, kadə ənəvəginə nə tii koonə əsə, paa unə ka upaa ŋunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dānə nə tii dəmənə ka ma'waslyakə ənji makə tii, kaa təya ənəvəgi ka tii makə ətəkii. ³⁵ Aciikii bii nyi koonə, uudəmə tə ənji daawaanə goonə. Dāmə ka tii ŋga'əənə. Madfa kə vii unə dəmənə ka ənja, goona ka nuunə davə ma'ə. Madfa kə dīi unə ha'ə, ka upaanə nuunə maduunə shikwa. Ka ndzaanə nuunə ka manjeevənə ŋga əntanfə əndə məghərəvənə ka shanə. Acii ma ca, ŋga'ə nə ci ka ənjitə pooshi ka dfa yawa da ka ma'waslyakə ənja. * ³⁶ Nəhəmə təgunuunə ŋga ənji makə sətə ci Dəsənuunə a nəhə təgunuunə goonə.”

*Dzəgunənə agyanə lagi gəŋwanə agyanə hara ənja
(Mat. 7.1-5)*

³⁷ “Goonə lagi gəŋwanə agyanə hara ənja. Ma əntanfə əsa, paa ci na lagi gəŋwanə agyanuunə. Goonə vii ka ənji ma'inə. Ma əntanfə əsa, paa ci na vii koonə ma'inə. Tifyaginə tə ənjitə ca dfa koonə bwaya bwayaanə. Ma əntanfə əsa, ka tifyaginə nə ci tuunə. ³⁸ Ndiimə uushi ka hara ənja. Ka ndiinə nə əntanfə koonə noonə əsə. Də ŋunyi kəŋwə nə əntanfə a gəla koonə aasəkə mbuurənyinə goonə. Ma kəŋukəya, ka natənə nə ci, ca gəŋgəzətə, ca zhizhivətə ŋga'ə, ca haaja aa panə. Acii də kəŋutə gəliigyuunə ka ənji nə əntanfə a gəlagi koonə noonə əsə.”

³⁹ Yeesu a dfa ka tii misaali əsə, əŋki ci, “Pooshi muurəfə ka mbee ka baarii rəgwa ka əndə'i muurəfə makə ci. Maa kə dīi ha'ə, ka kwaalagərənə nə tii aasəkə gu'wə kyakya'ə. ⁴⁰ Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Amma taa ŋgutə əndə uugi dzəgunə uushi'inə, ka ndzaanə nə ci makə ŋga maləmaakii.

6:29 6.29 Rooma 12.17; 1 Koor. 6.7. * **6:35** 6.35 vii dəmənə yadə kanə nə davə: Leew. 25.35-36. **6:37** 6.37 Mat. 6.14-15; Mar. 11.25-26. **6:38** 6.38 Mar. 4.24. **6:39** 6.39 Mat. 15.14. **6:40** 6.40 Mat. 10.24-25.

⁴¹ “Ka mi saɲə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəɲu, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴² Iitə saɲə mbeenəku ka banə ka ndzəkəɲu oo'i, ‘Taku, kaa nya ɲgərəgi ka hə kada agiku’, yoo, paa hə ka nee ka rintə agiku naakwa? Hə əndə kərənə ka ɛntaɲfə də bəra'i! Ma danəkwa, ɲgərəgi rintətsə agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ɲgiragi uundzə kada agi ndzəkəɲu.”

Ənfwə da pawaakii
(Mat. 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ “Pooshi poo ɲga mandikə ndikə ənfwə ka ndzaanə ɲgərəkiki. Pooshi poo ɲga maɲgərəkiki ənfwə ka ndzaanə ndikə ndikə əsə. ⁴⁴ Acii taa ɲgutə ənfwə patə, ka pookii shiinə əɲja. Pooshi əɲji ka slirəba pawə ɲga uudəvə a ənfwə dəhə uufa. Pooshi əɲji ka slirəba pawə ɲga papawə a ənfwə məkaalənə əsə. ⁴⁵ Ma ɲunyi ənda, ɲunyi kii ndzaanə slənaakii, acii ɲunyi kii nə ədzəməkii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwayakii nə ədzəməkii. Acii sətə a ədzəmə əndə cii kəya nyagi.”

Misaali də əɲji ghənə yi bəra'i
(Mat. 7.24-27)

⁴⁶ “Ka mi saɲə nuunə ka 'wanə tə nyi Slandanə, Slandana, amma paa unə agi da sətə cii kya ba koonə? ⁴⁷ Takumə, a baarii nyi koonə ndzaanə ɲga əndətə ca shi aabiiki, ca fa wabənaaki, ca nə'utə əsə. ⁴⁸ Kə ndzaa ci makə əndətə ghənyi yaakii. Kə tələgi ci gu'wə kurəɲə, ca mbukə banɲwə anə pasla. Kə ɲgyaara gəərə, kə shi ma'inə, kə naanə ka yikii. Amma, makə dīi ci dəɲə dəɲə nə yita, magugudəmə. ⁴⁹ Amma, ma əndətə ca fa wabənaaki, paa ci nə'utə, kə ndzaa ci makə əndətə ghənyi yaakii, wata ca ndzaɲə kanə agyanə hanyinə yadə tələgi gu'wə ka mbukənə. Makə ɲgyaara gəərə, ma'inə a naanə ka yikii. Wata ghəbə kə uulagi yaakii, kə rarə'igi dza'ə.”

7

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də mava ɲga gawə ɲga soojiinə
(Mat. 8.5-13)

¹ Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabəətsə patə ka əɲja, ca madə, ca palə aasəkə vərənə ɲga Kafarənahumə. ² Ma dava, tə'i əndə'i gawə ɲga soojiinə ɲga ha də Rooma. Tə'i mavaakii uu'i ci dərəva. Gwakə də ma də ma nə ci.

³ Makə fii gawə ɲga soojiinə slənə ɲga Yeesu, wata ca sləkəe ka hara *gayinə ɲga Yahudiinə aabiikii ka banə ka ci, a shi ci ka mbədəpaanə ka ci də mavataakii. ⁴ Madəənə

nə tii, palənə nə tii aabii Yeesu. Makə mbu'i tii, təya puutə tə ci, əŋki tii ka ci, "Tuutəta'ə! Kə mbu'i əndətsə bahə ha tsakə tə ci. ⁵ Acii kə uu'i ci tə slikərənə gaamə ŋgaanŋa'ə. Ci ghənyi keenə *kuvə də'wa əsə." ⁶ Wata Yeesu a madə, ca dzə da tii.

Ma ətsə Yeesu kədəhə ka mbu'unə, wata gawə ŋga soojiitə a sləkee ka guviinəkii aabiikii kaa təya shi ka banə ka ci oo'i, "Slandana, ga ha zaarəgi naaku na, acii mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. ⁷ Ci dīi paa nyi gi nyi saaki aabiiku. Amma bagi wabənə rəŋwə, kə shii nyi, ka mbədfənə nə mavaaki. ⁸ Ma bii nyi ha'a, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii kya dā ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: 'Duu aa hatə!' wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə əsə: 'Shiwa!' ca shi. Nya ba ka mavaaki: 'Slənuu sətsə ha'ə!' ca slənətə ha'ə."

⁹ Makə fii Yeesu wabəətsa, kə dīi ka ci ka sə ŋga hurəshishinə nə haala ŋga gawə ŋga soojiita. Ca zhi'wagi aabii dabaalatə abiikii, əŋki ci ka tii, "Wanyinə ca ba koonə: taa ahada əŋji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə ŋga əndətsa."

¹⁰ Makə ənya əŋjitə sləkee gawə ŋga soojiitə aasii, ma lapaa təya, kə mbə'i mavata.

Ənyapaaginə ŋga Yeesu də əpinə ama uuzənə ŋga mooryafinə

¹¹ Pii ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə aasəkə vərəatə dīi ləməkii Nayinə. Kə gi lyawarənaakii da bəzə dabaala atsakii əsə. ¹² Mbu'unaakii kədəhə da mayi ŋga vərənə, wata təya guŋugərə da əŋji təya kərə wə aa gu'wə. Ma əndətə əŋki, ci nə uuzənəkii rəŋwə acii məci. Ma məci əsa, kə əntəgi ŋgurii. Əŋji vərəatə lanə dzatə də nə abii miita.

¹³ Makə nee Yeesu Slandanə ka ki, ca nəhə təgunuunətə. Əŋki ci ka ki, "Ga ha tuu." ¹⁴ Wata ca əntsahətə, ca təbətə kararaata. Əŋji kərə wutə a kəŋaanə. Əŋki Yeesu ka wuta, "Dagwana, wanyinə ka banə ka hə: madətə!" ¹⁵ Wata bərəkutə wutə a madətə, ca ndzaanə dasə, ca ndzanə wabənə. Wata əŋki Yeesu ka məci, "Wiinə uuzənaaku."

¹⁶ Makə dīi ha'ə, wata ŋgwalənə a kəsəgi tə əŋjitə patə ka shaŋə. Təya duunətə tə Əntanfə, təya ba, "Kə shigi maduunə *anabi agyaamə. Kə shi Əntanfə ka tsakə tə ənjaakii." * ¹⁷ Ma wabəətsə bii əŋji agyanə Yeesu, kə dəlagi

7:12 7.12 1 Meem. 17.17. 7:15 7.15 1 Meem. 17.22-23. * 7:16 7.16 1.68; 19.44; anabi: Mat. 16.14; 21.11,46; 26.68; Mar. 6.15; 8.28; 14.65; Luka 7.39; 9.8,19; 22.64; 24.19; Yooh. 4.19; 6.14; 7.40; 9.17.

agyanə hanyinə ŋga Yahudiya patə, dəŋə aagyanə hanyinə ətə dīi tii naahə ribə.

*Wabənə ŋga Yeesu agyanə Yoohana
(Mat. 11.2-19)*

¹⁸ Kə dzəgunəgi lyawarənə ŋga Yoohana ka ci uushi'itə dāadīi patə. Wata ca 'wa əŋji bəra'i ahadatīi, ¹⁹ ca sləkee ka tii aabīi Yeesu Slandanə ka ləgwanə ka ci oo'i, "Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?" ²⁰ Makə mbu'i lyawariitə bəra'i aabīi Yeesu, təya ba ka ci, "Yoohana əndə dā bapətisəma sləkee keenə aabiiku ka ləgwanə ka hə: Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?"

²¹ Ma saa'ikii ha'a, kə mbədfəpaa Yeesu də əŋji bwanea bəzəkii. Kə luupaa ci əŋji acii ginaaji. Kə wunəgi ci ginə ŋga muurəfinə lanə əsə. ²² Wata ca jikəvə ka lyawariitə sləkee Yoohana aabiikii, əŋki ci, "Ənəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna nee da sənə cuuna fa. Waatoo, agi wuunənə nə ginə ŋga muurəfinə, agi wiinə nə mahurəməsə ənja; əŋji uyikuzəna əsə, agi mbədfənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə ŋga kadəguləminə, agi mādēenə nə əŋji ka maməətə ənja, agi waazanə nə əŋji Ŋunyi Habara ka maaghiinə əsə. ²³ Tə'i barəkaanə aashi əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi."

²⁴ Makə pyalə lyawarənə ŋga Yoohana satii, wata Yeesu a ndzanə wabənə ka dabaala agyanə Yoohana, əŋki ci, "Ya saa'itə gyuunə aabīi Yoohana aagi bilina, mi sanə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi agi mədə kwa? ²⁵ Aa mi gyuunə ka caamanə da? Ka caama əndətə ŋgii dagwa kəjeerənə kwa? Ma əŋji waha ətə ca kaala ŋunyi kəjeerənə ha'a, asii ga meeminə nə tii. ²⁶ Bamə ka nyi, mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə. ²⁷ Acii ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkatə agyanəkii. Ma bii Əntanfə:

'Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,

kaa ca ta ka hə kəŋwanə,

ca hadatəgi ka hə də rəgwa taabu'u nii kwa dzə.' "

²⁸ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, "Wanyinə ca ba koonə: Ma Yoohana, pooshi əŋji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma ma əndətə palee də uundzuundzuunə agi *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, kə palee ci ka Yoohana."

²⁹ Makə fii dabaala da *əŋji luu tsəkə tə wabəətsə wabi Yeesu, kə dəlii tii də Əntanfə makə dīi ci kə liwə tii yibə

baṕetisəma acii Yoohana. ³⁰ Amma ma *Farisanyinə da maliminə, kə kaaree tii ka luu hiima ŋga Əntaŋfə. Ci dɪi pooshi tii liwə yiḃə baṕetisəma acii Yoohana.

³¹ Əŋki Yeesu əsə, “Də mi saŋə mbərə mbərətəginəki də əŋji ŋga zamanana? Tə wu saŋə pusha təya? ³² Kə ndzaa tii makə manjeevənə təya buurə asəkə luuma, təya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii, təya ba, 'Kə əgiinə koonə uudfaləma, pooshi unə ujə. Kə kii inə koonə wanyanə ŋga wa, amma, matuumuunə.’ ³³ Ma bii nyi ha'a, acii makə shi Yoohana əndə dɪa baṕetisəma, kə dɪi ci suumaya, paa ci sii ma'i inaba. Makə nee unə ha'ə, əŋkyuunə, 'Əndə gu'wə nə ci'. ³⁴ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə ŋga ənda, agi adənə nə nyi zəma, nya sa ma'i inaba. Yoo, əŋkyuunə əsə, 'Tsaaməmə tə əndətsa, bwanjara nə ci, masa ma'i inabi, guva ŋga əŋji luu tsəka da hara ma'waslyakə əŋji nə ci'”

³⁵ Patə da ha'ə, ma əŋjitə liwə hiima ŋga Əntaŋfə, agi baariinə nə tii tantanyinəkii.”

Dzənə ŋga Yeesu aa ha əndə'i əndə Farisa

³⁶ Tə'i əndə'i əndə Farisa 'wii tə Yeesu aa hakii aasii ka zəma. Yeesu a dzə aa ha əndəta, ca ndzaanə ka zəma.

³⁷ Asee, tə'i ma'waslyakə minə davə də vərə. Makə fii ki oo'i, ga Farisatə asii nə Yeesu ka zəma, kya ŋgərə əbwə† urəɖya, ³⁸ kya kira, kya gwanjaanə atsa səfə Yeesu daba'akii, kya tuu. Wata əjanə nə kiinatə aaba'a səfə Yeesu. Kya ŋgərə, kya taadəgi də shiŋkinə ŋga nətə, kya paatə səfəkii, kya buləvə urəɖya aa dəvə.

³⁹ Ma Farisatə 'wii tə Yeesu aa hakii aasii, makə nee ci ha'ə, əŋki ci də səkəkii, “Maci anabi nə əndətsə tanyi, kadɪa kə shii ci taa wu nə miitsə ca dəba'ə tə ci; taa mi nə ki əsə, ka shiinə nə ci; waatoo, ma'waslyakə əndə nə ki.” ⁴⁰ Wata Yeesu a ba ka Farisata, “Simoonə, tə'i nyi da sə ŋga banə ka hə.” Əŋki Simoonə ka ci, “Wabuu dɪi, Maləma.” ⁴¹ Əŋki Yeesu ka ci, “Tə'i əndə nyi'u tə əŋji bərə'i dəmənə. Ca nə'u tə əndənə *hwaslə gya'ə tufə. Ca nə'u tə əndə'i əndənə əsə hwaslə tufə pu'unə. ⁴² Makə pooshi taa wu mbee ka ki'i dəməətə agitii, wata əndətə a bwasee ka tii ka dəməəta. Ya ətsa, ŋgutə agi əŋjitsə bərə'i palee də uudfənə tə ca?”

⁴³ Əŋki Simoonə, “Ma nee nyi naaki, əndətə dɪi dəmənə ŋgaanɟa'ə atsakii palee də uudfənə tə ci.” Əŋki Yeesu ka ci, “Goonɟaaku.” ⁴⁴ Wata ca zə'ugi aabii miita, əŋki ci ka Simoonə, “Kə nee hə ka miitsətsə nii? Kə gimagərə nyi

7:29 7.29-30 Mat. 21.32. **7:29** 7.29 3.7,12. **7:33** 7.33-34 Mat. 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **7:33** 7.33 1.15. **7:34** 7.34 Mat. 9.10. **7:36** 7.36 11.37. † **7:37** 7.37 Ma əbutsa, əndə'i faara ətə dɪi ləməkii 'aləbasəta' ci əŋjə a hufəkəgi. **7:37** 7.37-38 Mat. 26.6-7; Mar. 14.3. **7:39** 7.39 7.16. **7:42** 7.42 Mat. 18.27.

aa haku aasii, amma pooshi hæ bii oo'i, wa ən̄jə a əgəcii ma'inə ka nyi, ən̄jə a yibəgi ka nyi də səfəki. Amma, ma miitsa, kə yibəgi ki ka nyi səfəki də kiinatə, kya taadəgi də shiŋkinə ŋga nətə. ⁴⁵ Ma ha, paa hæ nəhəpaa tə nyi ŋga'ə. Amma, ma kya, makə gimagərə nyi aa haku aasii, paa ki bwasee ka paatə səfəki. ⁴⁶ Ma ha, pooshi hæ əji ka nyi maarə aanəki. Amma, ma kya, kə əji ki ka nyi urədyaa aaba'a səfəki. ⁴⁷ Aciikii ka banə nə nyi ka hæ əsə: ma mađuunə uudəətsə ŋgiragi miitsa, kə baarii oo'i, kə upaa ki tifyaginə ŋga 'waslyakəətə d̄aad̄ii ki patə. Amma, ma əndətə tifyagi Əntaŋfə ka ci 'waslyakəənaakii gi'u, gi'u nə uudənaakii əsə." ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka miita, "Kə upaa hæ tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku."

⁴⁹ Ma ən̄jitə cii kəya zəmə da tii, kə bii tii də səkətii, "Wu da nə əndənə ca tifyagi 'waslyakəənə əsa?" ⁵⁰ Amma əŋki Yeesu ka miita, "Kə upaa hæ luupaənə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə."

8

Ənjitə nja nə'u tə Yeesu

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a maďə, ca dzə ka vərə ka vərə, ca dzə də waaza Njunyi Habara agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. Kə nyi'u lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tə ci. ² Kə nyi'u hara makinə tə ci əsə ətə mbəďəpaagi ci də tii acii ginaaji da bwanea. Waatoo, Mariyaama Magədalina ətə lyakagi Yeesu ginaajiinə məďəfə ashitə, ³ Yawana, minə ŋga Kuza. Ma ŋgurii, ci nə kadala ŋga yi ŋga ŋwanjwə *Hirudusə. Suzana da hara makinə bəzəkii. Ma tii pata, kə cakə tii tə i Yeesu də gənətii.

Misaali də əndə giirə slikərənə

(Mat. 13.1-9; Mar. 4.1-9)

⁴ Ma saa'ikii, kə ma'ya ən̄ji asəkə vəranyinə patə, təya shi aabii Yeesu. Makə dzii dabaala də na, wata Yeesu a ndzaŋə wabənə ka tii də d̄a misaali, əŋki ci: ⁵ "Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə. Ma ca giirə, hara slikərənə a kwaala ahada rəgwa, ən̄jə a wiigi'i anəkii. Əginyinə əsa, təya shi, təya d̄əmətə. ⁶ Hariinəkii əsə a kwaala ama pasla, ca givagi, ca huurəgi, makə pooshi marəbə hanyinə. ⁷ Harii slikərənə əsə, təya kwaala aagi d̄əha. Gərənə nə tii kyakya'ə da d̄əha. Dəhəkii a pa'aanə ka səkəŋwa. ⁸ Ma harakii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə. Təya d̄əvə, təya gərə, təya əji hi'wa.

7:44 7.44 'Wat. 18.4; 1 Tim. 5.10. **7:46** 7.46 Jab. 23.5. **7:48** 7.48 5.20; Mat. 9.2; Mar. 2.5. **7:50** 7.50 Mat. 9.22. **8:2** 8.2-3 23.49,55-56; 24.1-10; Mat. 27.55-56,61; 28.1,8-10; Mar. 15.40-41,47; 16.1,8.

Taa ηgutə patə, kə vii ci ηunyi cifanə gya'a gya'a." Makə uudəpaa Yeesu wabəətsa, wata ca wazəgi də ηgeerənə, əŋki ci, "Ma əndətə da liminə ηga fanə, wa ca fa."

Ka mi də misaali?

(*Mat. 13.10-17; Mar. 4.10-12*)

⁹ Ma daba'əkii *lyawarənə ηga Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki tii, "Mi mwayi misaalitəə bəariina?" ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma unə kamə, koonə vii Əntaŋfə rəgwa ηga shii ma'umbee uushi'inə ηga ηwanuunaakii. Amma, ma hara ənja, see də misaali fanətii; kaa təya tsaamə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii, amma paa tii ka paaratəginə."

Dzəgunətənə ηga Yeesu tə misaali ηga əndə giirə slikərənə

(*Mat. 13.18-23; Mar. 4.13-20*)

¹¹ "Wiinə səndə mwayi misaalitəə bəariinə: ma slikərəətsa, kə ndzaa ci makə wabənə ηga Əntaŋfə. ¹² Ma slikərəətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə ηga Əntaŋfə. Wata *Seetanə a shi, ca dəməgi wabəətə a ədzəmətii, acii ga təya vii gooŋga ka Əntaŋfə kaa təya upaa luupaanə. ¹³ Ma slikərəətə kwaalii ama pasla əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə ηga Əntaŋfə, təya luu də moodasəka. Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii. Ci dīi paa tii ka ta'avənə agi nə'unə. Madə kə upaa ηgəra'wə tə tii, təya bwasee. ¹⁴ Ma slikərəətə kwaalii aagi dəha, tii nə ənjitə ca fa wabənə ηga Əntaŋfə. Amma ma agi ndzaanatii, ka kavənə nə tii natii nə ka buurə uushi'inə kama kama, təya suuna gəna, təya alə sətə ca kadeesəkə ka tii. Pooshi ηunyi uushi ci təya mbee ka dətənə. ¹⁵ Ma slikərəətə kwaalii anə ηunyi hanyinə, tii nə ənjitə ca fa wabənə ηga Əntaŋfə, təya kəsəpaa təŋə təŋə də ədzəmə rəŋwə, təya ndzaanə də sə'watənə, təya də ηunyi uushi ətə ca nafa."

Misaali ηga garəkuwa

(*Mar. 4.21-25*)

¹⁶ "Pooshi əndə ca kavə gunə aasəkə garəkuwa ka umbətənə də dəva taa ka kapaanə atsa ədərə əsə. Amma ka kapaanə nə ənji garəkuwa ka madzəgamə ha, ka ənjitə ca dəəmə aa kumu a nee ka ha camə. ¹⁷ Taa mi patə dīi ma'umbeekii kadə na shigi aa babara. Ma sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii, kadə na shigi aa babara əsə.

¹⁸ "Dəmə harəkala agyanə fanə goonə! Acii ma əndətə da kudəpəshinə ηga paaratə də sətə cii kəya fa, ka ci tsakənə

ənji paaratəginə. Amma ma əndətə pooshi kavə nəkii davə, taa ətə gi'u agi hiimaakii maa, ka luuginə nə ənji.”

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii

(Mat. 12.46-50; Mar. 3.31-35)

¹⁹ Ma daba'əkii, kə shi i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii kaa təya nee ka ci. Amma kə təkuree tii ka mbu'unə aabiikii, pooshi rəgwa acii dabaala. ²⁰ Wata ənjə a ba ka Yeesu, “Watiitsə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə, kə mwayi tii neenə ka hə.” ²¹ Amma wata əŋki Yeesu ka tii, “Ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanfə, təya slənətə sətə bii ci, tii nə yaayi da ndzəkəŋushi'inəki.”

Dədəkənə ŋga mandalə məda

(Mat. 8.23-27; Mar. 4.35-41)

²² Ma ka əndə'i uusəra, kə ndərəvə Yeesu da lyawarənaakii aasəkə kumbawalə. Əŋki ci ka tii, “Tanəgyaamə aa tanəgi uunəva.” Təya mədə, təya palə. ²³ Ma təya dzə də tanənə də kumbawalə, Yeesu a tsəfə ŋunyinaakii. Wata mandalə mədə a ndzanə kyanə anə uunəva. Ma təya nee, nanə nə ma'inə aasəkə kumbawala kaa təya za. ²⁴ Wata təya əntsahətə aabii Yeesu, təya mədəe ka ci, əŋki tii ka ci: “Daada, Daada, wanaamə ka zanə.” Yeesu a vədəhə, ca la ŋguruunə ka mədə da ka ma'iitə ca mbudə aadəgyə aadəgyə. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə.

²⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Pooshi ma'ə vii goonja goonə kuna?” Amma, ma təya, kə ŋgwaləgi tii. Kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə əsə. Təya laagwashi ahadatii, “Wu sanə nə əndəna? Taa mədə da ma'inə maa, agi wabənə nə ci ka tii, təya fa tə ci.”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja

(Mat. 8.28-34; Mar. 5.1-20)

²⁶ Makə tanəgi Yeesu da lyawarənaakii aa tanəgi uunəvə ŋga Galili, waatoo aanə hanyinə ŋga ənji Gyarəgasinə, ²⁷ jimagərənaakii asəkə kumbawala, wata təya guŋəgərə da əndə'i əndə vəranəkii da ginaajiinə ashikii. Kə uugi baanə laŋə makə tikə ci da kəjeerənə əsə. Paa ci ka ndzaanə asii. Amma ahada gu'u ənji nə ndzaanaakii. ²⁸ Neenaakii ka Yeesu, wata ca ka vurənə, ca shi, ca kulagi akəŋwaciikii, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Yeesu Uuzənə ŋga Əntanfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Tuutəta'ə! Ga ha cibə də nyi.” ²⁹ Ma bii ci ha'a, acii kə bii Yeesu ka ginaajitə kaa ca dzəgi. Ma ginaajikəya, kə nji

kəya kəəsə tə əndəkii ŋgaŋga'ə. Acii ha'ə, mapa'əkii ŋi əndətə a ndzaanə da i mahyakahyaka'ə aciikii da asəfəkii. Amma, patə da ha'ə ca dzə də fwaatəginə. Ginaajikii a kagi tə ci aagi bilinə.

³⁰ Wata Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Iitə nə ləməkwa?" Əŋki ci, "Ma ləməkya, Bəzəkii." Ma bii ci ha'a, acii bəzəkii nə ginaajinyiitə dzii də nə ashikii. ³¹ Wata ginaajinyiitə a dza ciinə ka Yeesu, acii ga ca bii ka tii dzənə aasəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə.

³² Ma dava, tə'i gəranə ŋga dagəliinə ca alə zəmatii ašhi dafŋərə. Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu kaa ca vii ka tii rəgwa ŋga dzəgərənə aashi dagəliita. Wata Yeesu a vii ka tii rəgwakii. ³³ Təya shigi ašhi əndəta, təya dzə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Wata dagəliitə a hwayagərə, təya kwaalagərə aagi uunəva, təya zagi davə patə.

³⁴ Makə nee magəriinə ŋga dagəliitə ka sətə dīi, təya huyipaa, təya kərə makii aasəkə vəranə da aanə hanyinəkii patə. ³⁵ Makə fii ənjita, wata təya shigi ka tsaamə sətə dīi. Təya mbu'yagərə aabii Yeesu, təya lapaa əndətə dzəgi ginaajinyiitə ashikii dasə a panə abiikii. Da i kəjeerənə ashikii nə ci, kə ənya haŋkalaakii. Wata təya ŋgwaləgi. ³⁶ Ma ənjitə nee də ginətii makə sətə mbə'i əndə ginaajita, kə jigunyi tii ka ənjitə shi daba'a. ³⁷ Wata ənjinyiitə anə hanyinə ŋga Gyarəgasinə patə a ba ka Yeesu, wa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii, acii kə ŋgwali tii ka shaŋə. Wata Yeesu a ndərə kumbawalə ka palənə saakii. ³⁸ Wata əndətə dzəgi ginaajitə ashikii a kədii acii Yeesu kaa ca dzə atsakii. Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci, əŋki ci ka ca, ³⁹ "Ənuu saaku aasii. Duu dzəgunəgi ka ənji sətə dīi əntaŋfə ka putaaku." Palənə nə əndəta, ca dzə də baaba ka ənji patə asəkə vəranə sətə dīi Yeesu ka putaakii.

Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə ŋga Yeesu

(Mat. 9.18-26; Mar. 5.21-43)

⁴⁰ Ənyanə ŋga Yeesu, kə liwə ənji tə ci ŋgaŋga'ə, acii agi gəranə tə ci ŋi tii patə. ⁴¹ Tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa davə də vərə. Kə shi ci aabii Yeesu, ca gərə'waanə atsaa səfəkii, ca dza ka ci ciinə kaa ca dzə aa hakii aasii. ⁴² Acii tə'i uuzənaakii rəŋwə, uncitə minəkii. Kə dīi fəzatə taa pu'u aji bəra'i. Pooshi labafatə, də ma də ma ha'ə nə ki.

Ma Yeesu a dzə aa ha əndəta, kə tsəkuyi ənji ŋgaŋga'ə anəkii. Pooshi rəgwa ŋga zə'uginaakii acii ənja. ⁴³ Tə'i əndə'i minə agi ənjita, cibee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə nja də tə ki. Kə zamagi ki də

gənatə patə ka ənji kuzhikinə, amma pooshi əndə mbee ka mbədfəpaanə də ki. ⁴⁴ Wata kya əntsahətə aabii Yeesu da ba'akii, kya təbətə kəjeerənaakii. Pii wata kə dzəgi bwaneatə ashitə. ⁴⁵ Əŋki Yeesu, "Wu daa uree ka nya?" Əŋki patənə ŋga ənji ka ci, əntaa tii. Əŋki Piita ka ci, "Daadə, laŋə nə ənji abiiku, pooshi ha ŋga zə'uginə." ⁴⁶ Əŋki Yeesu, "Amma tə'i əndə uree ka nyi, acii kə fii nyi tə'i baawəfə shigi ashiki." ⁴⁷ Makə nee miitə kə puki ba'atə, wata kya shi. Shishinətə a dzə də udzənə acii ŋgwalənə. Kya gərə'waanə akəŋwacii Yeesu, kya ndzanə dzəgunənə ka ci akəŋwacii ənji patə taa ka mi uree ki ka ci, i makə sətə upaa ki mbədfənə pii əsə. ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka ki, "Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə."

⁴⁹ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, kə mbu'ya əndə yi ŋga Jayirusə. Əŋki əndətə ka Jayirusə, "Kə uudee uuzətə ka na. Ga ha ənvutə tə mələmə ma'ə." ⁵⁰ Amma, makə fii Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka Jayirusə, "Ga ha ŋgwalə. Vii goonŋa ka Əntanfə, ka mbədfənə nə uuzənaaku." ⁵¹ Makə mbu'i Yeesu aa ha Jayirusə, makapaamə ci rəgwa taa ka wu ka dəməgərənə atsakii madaamə ka i Piita, da Yoohana, da Yakubu da ka i dii uuzətə da məci. ⁵² Ənji patə davə asii, ka tuunə, təya ŋgəərə ma. Wata əŋki Yeesu ka ənji, "Goonə tuu. Ma uuzətəsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki." ⁵³ Wata təya ŋusəgi tə ci acii kə shii tii, kə əŋki uuzətə tanyi. ⁵⁴ Amma wata Yeesu a kəsətə tə uuzətə ka ciinə, ca ba ka ki də ŋgeerənə, "Əndzəgəna, madətə!" ⁵⁵ Wata kə ənyatə əpinə ama uuzətə. Kya madətə pii. Wata əŋki Yeesu, wa ənjə a vii ka ki zəma. ⁵⁶ Ma sətəsa, kə dii ka sə ŋga hurəshishinə ka i dii da məci uuzətə ka shanə. Amma Yeesu a ba ka tii, ga təya bapaa sətə dii taa ka wu.

9

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i
(Mat. 10.5-15; Mar. 6.7-13)

¹ Yoo, kə dzatəgi Yeesu də lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəfə da rəgwa ŋga lyaakaginə də ginaajiinə patə, təya mbədfəpaa də ənji bwanea. ² Wata ca sləkee ka tii, kaa təya dzə də waazanə agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, təya mbədfəpaa də ənja. ³ Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, "Goonə ŋgərə taa mi ka dzəginə, taa zala, taa

mbuura, taa zəma, taa kwaba əsə. Taa wu agyuunə, ga ca dzə da kəjeerənyinə bəra'i. ⁴ Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vəranə, ndzaamə ga ənjitə liwə tuunə ahatii asii, dənə ka saa'itə nuunə madə gatə. ⁵ Ma vəraatə maluumə ənji tuunə dava, shigimə sə goonə davə. Gwa'agimə bərəbərə ŋga vəraatsə asəduunə, unə dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii ŋga'ə." ⁶ Wata madənə nə tii, təya palə, təya dəəmə aasəkə vəranyinə kama kama, təya waaza Ŋunyi Habara, təya mbədəpaa də ənji bwanea taa da patə.

*Gwazəginə ŋga han̄kala ŋga *Hirudusə*

(*Mat. 14.1-12; Mar. 6.14-29*)

⁷ Makə fii Hirudusə, ŋwan̄wə anə hanyinə ŋga Galili, sətə d̄aad̄ii patə, wata kə gwazəgi han̄kalaakii. Acii agi banə nə hara ənji, "Kə ma'i Yoohana agi maməətə ənja." ⁸ Hara ənjə a ba, "Anabi *Iliya jigagi." Ma hara ənji əsa, təya ba, "Əndə'i əndə agi anabiinə ŋga ŋukə madətə agi maməətə ənja." ⁹ Amma kə bii Hirudusə, "Ya makə kə shi nya lagi nə ŋga Yoohana, wu da nə əndətsə cii kya fa, ənjə a mbudə madə uushi'inaakii ha'a?" Wata Hirudusə a ndzan̄ə aalənə tə Yeesu kaa ca nee ka ci.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(*Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Yooh. 6.1-14*)

¹⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci sətə d̄aad̄ii tii patə. Wata Yeesu a 'wagi tə tii daanətii, təya əntsahəgi dzadə da ənja, aadəbii vəranə ŋga Batəsayida. ¹¹ Asee, kə fii dabaala. Wata təya ndzan̄ə nə'unə tə ci aa dəvə. Yeesu a luu tə tii. Ca wabə ka tii agyanə ŋwan̄uunə ŋga Əntan̄fə. Ma ənjitə ca moo mbədəpaanə də tii əsə, kə mbədəpaa ci də tii.

¹² Ma ətsə uusəra kədəhə ka kulənə, wata lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a əntsahətə aabii Yeesu, təya ba ka ci, "Bawə ka ənjitə, wa təya palə aasəkə vəranyinə da i aasəkə makədəhə kədəhə giwanyitə a makwakwa, kaa təya upaa zəmə da ha ŋga baanə davə. Acii ma gana, agi bilinə naamə." ¹³ Amma əŋki Yeesu ka tii, "Unə nə vii ka tii zəma." Əŋki tii ka ca: "Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə da hərəfinə bəra'i nəndə acii inə. Madamə inə kə gi ka ira zəmə, pooshi ka mbu'unə ka patənatii." ¹⁴ Ma bii tii ha'ə, acii ŋguyirənə daanətii maa, ka d̄anə nə tii bahə dəbu'u tufə. Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Kaaləmə kurəgənyinə. Ndzaneemə ka ənja. Taa ka ŋgutə kurəga, wa ənji bahə tufə pu'unə a ndzaanə." ¹⁵ Wata təya ndzaneə ka ənjitə patə. ¹⁶ Yeesu a ŋgərə burooditə tufə

da hərəfiitə bəra'i, ca madee ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntan̄fə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka dabaala. ¹⁷ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəəkətə tə ətə mbəfaanə, dəvə pu'u aji bəra'i.

*Banə nga Piita, Yeesu nə *Aləmasiihu*

*Wabənə nga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 16.13-21; Mar. 8.27-31)*

¹⁸ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a də də'wa daanəkii. Ađiikii nə lyawarənaakii əsə. Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Wu sanə nə nyi ci ənjə a ba?" ¹⁹ Əŋki tii ka ci, "Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə də bapətisəma. Ma hara ənji əsə, agi banə nə tii, anabi *Iliya nə hə. Hara ənji əsə, agi banə nə tii, əndə'i əndə agi anabiinə nga ŋukə madətə agi mamətətə ənja." ²⁰ Əŋki Yeesu, "Ya unə noona, wu nə nyi cuuna ba?" Piita a jikəvə, əŋki ci, "Hə nə Matadəkii dəcii Əntan̄fə." ²¹ Wata Yeesu a də ka tii bariya, əŋki ci, "Goona bapaa sətə taa ka wu şan̄jə."

²² Ma daba'əkii ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci ka tii, "Tyasə ma *Uuzənə nga ənda, see a sa ci cibənyinə lan̄jə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə nga uusəra, ka madənə nə ci agi mamətətə ənja."

*Nə'unə tə Yeesu
(Mat. 16.24-28; Mar. 8.34-9.1)*

²³ Wata əŋki Yeesu ka ənji patə, "Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə nga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi uusəra patə." ²⁴ Tada wu patə ca də gazhi'waanə nga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma, taa wu patə ətee ka əpinaakii putə nga nə'unə tə nyi, ci na luupaa əpinaakii. ²⁵ Mi sanə nə bwatya nga upaa patənə nga uushi'inə asəkə *duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ²⁶ Acii mada kə dīi ayinə tə əndə ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə nga ənda, kadə nə ayinə a də tə nyi ka wabənə agyanə əndəta uusəratə nii kya şhi da i məghərəvənə geenə da Daadə da nga malaaba malaa'ikanyinə. ²⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: tə'i hara ənji ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə mamətətəmə, ka ŋwanjuunə nga Əntan̄fə."

9:17 9.17 2 Meem. 4.43-44. **9:18** 9.18 5.16. **9:19** 9.19 9.7-8; Luka 1.17; 7.16. **9:20** 9.20 Mat. 16.16; Luka 22.67. **9:21** 9.21 9.36. **9:22** 9.22 9.43-45; 17.25; 18.31-34; 24.6-7. **9:23** 9.23-24 14.27; 17.33; Mat. 10.38-39; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **9:26** 9.26 12.9; Mat. 10.33; 2 Tim. 1.8; 2.12. **9:27** 9.27 Mat. 16.28.

Məghərəvənə ŋga Yeesu
(*Mat. 17.1-8; Mar. 9.2-8*)

²⁸ Makə bii Yeesu wabəətsə ha'ə, ma daba'a baanə taa tighəsə, kə ŋgirə ci tə i Piita, da Yoohana da Yakubu, təya ndərə aanə giŋwə kaa ca da də'wa. ²⁹ Ma ca da də'wa, wata kə zə'ugi kəŋwaciinəkii, kə uufagi kəjeerənaakii talə talə, agi bərənə əsə. ³⁰ Ndza'a gi'u ha'ə, wata watiitə ənji bəra'i, təya wabəshi da Yeesu. Waatoo i Muusa da *Iliya. ³¹ Kə jigagi tii da məghərəvənə. Təya wabə agyanə aniya ŋga mbu'utəgi də slənaakii, waatoo əntənaakii də Urusaliima. ³² Asee, kə kwaalagi i Piita da ənjitə abiikii ca'ə ca'ə ka ŋunyinə. Makə vədəhətə tii, wata təya nee ka məghərəvənə ŋga Yeesu da ənjitə bəra'i abiikii.

³³ Makə ŋji ənjitə bəra'i a da rəgwa ŋga təkəginə da Yeesu, əŋki Piita ka ci, "Daada, ŋga'ə dʒii makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə: naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə." Asee, mashiimə Piita ginə ŋga sətə bii ci ka Yeesu. ³⁴ Ci ma'ə ka banə ha'a, wata kə shi məzhidəkwyaminə, kə zadəgi tə tii. Kə ŋgwaləgi lyawarənaakii, makə zadəgi məzhidəkwyamiitə tə tii. ³⁵ Wata əndə a wabya dagi məzhidəkwyaminə, əŋki ci, "Waatsə matadə Uuzənaaki. Famə tə ci." ³⁶ Uudənə ŋga wabəətsə ha'ə, wata maneemə lyawarənaakii ka əndə'i əndə ma'ə madaamə tə Yeesu daanəkii.

Ma ka tsaakəya, pooshi lyawarənaakii bapaa sətə nee tii taa ka wu.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(*Mat. 17.14-18; Mar. 9.14-27*)

³⁷ Pukətə hakii, makə jimagərə Yeesu da lyawarənaakii a giŋwə, bəzə ənjə a shi ka guŋjunə da ci a rəgwa. ³⁸ Wata əndə a shigi agi dabaala, ca madəe ka uuraakii, əŋki ci: "Maləma, tuutəta'ə! Tsaamuu uuzənaaki, ci nə cikii, marəŋwa. ³⁹ Agi kəəsənə nə ginaaji tə ci. Gi'u ta'avənəkii ca ka vurənə, agi ghərəvənə nə ginaajikii tə ci də ŋgwaanŋwa'ənə, wata əbwyənə nə cikufinə a makii. Ma dzəginə nə ginaajikii kamə, də dzawuunə. ⁴⁰ Kə dzii nyi ciinə ka lyawarənaaku kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii."

⁴¹ Wata Yeesu a ba, "'Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə əntanfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kirawə ka nyi uuzənaakukii dʒii!" ⁴² Ma uuzəətə a shi, wata ginaajitə a sləbəgi tə ci aa panə, ca dəgə tə ci də ŋgwaanŋwa'ənə.

Wata Yeesu a la nguruunə ka ginaajita. Ca mbədfəpaa də uuzəeta, ca ənəpaagi də ci ka dii. ⁴³ Ma ənjitə davə patə, kə dii ka tii ka sə ngə hurəshishinə nə dūunuunə ngə ɔntanɣə.

Ənənə ngə Yeesu ka wabənə agyanə ɔntənaakii
(*Mat. 17.22-23; Mar. 9.30-32*)

Ma patənə ngə ənɣə a tsaamə dagwa dagwaanə ngə sətə slənyi Yeesu patə, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, ənki ci, ⁴⁴ “Kapaamə liminuunə ngə'ə koonə fa sənə cii kya ba koonə: ka vəginə nə ənɣi tə Uuzənə ngə ɔndə aacii ənɣa.” ⁴⁵ Amma, ma lyawarənaakii, pəoshi tii paaratəgi də wabəətsa. Kə ndzaanə ka tii ma'umbeekii, acii ga təya fii. Kə ngwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

Wu sanə palee də gawuuna?
(*Mat. 18.1-5; Mar. 9.33-37*)

⁴⁶ Kə hwadəgi mabizhinə ahada lyawarənə ngə Yeesu, təya laagwashi ahadatii kaa təya shii taa wu palee də gawuunə ahadatii. ⁴⁷ Amma, ma Yeesu, makə shii ci hiima ngə nətii ha'ə, wata ca ngərə uuzənə, ca kənɣe ka ci abiikii, ⁴⁸ ənki ci ka tii, “Taa wu liwə uuzənə, madə putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma ɔndətə liwə tə nyi, tə ɔndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa. Acii taa wu palee də daraanə ahadoonə patə, ci nə ɔndə ətə palee də gawuunə.”

Ma ɔndətə makaareemə koonə, noonə nə ci
(*Mar. 9.38-40*)

⁴⁹ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, ənki ci, “Daada, kə nee inə ka ɔndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka magunura deenə, kə tənəpaa inə tə ci.” ⁵⁰ Wata ənki Yeesu ka ci, “Goonə tənəpaa tə ci. Acii ma ɔndətə makaareemə koonə, noonə nə ci.”

*Kaareenə ngə ənɣi *Samarinya ka Yeesu*

⁵¹ Makə uugi uusəra ngə ndərənə ngə Yeesu aadəgyə mbishanə, kə dfatə ci aniya saakii ngə dzənə aa Urusaliima.

⁵² Wata ca sləkee ka ənɣi zəku'i. Təya palə, təya dzəgərə aasəkə ɔndə'i vəranə anə hanyinə ngə Samariya ka hada ka ci də ha ngə ndzaanə davə. ⁵³ Amma, maluuvəmə ənɣi vəranəkii ka ci, acii kə shii tii oo'i, aa Urusaliima cii kəya moo dzənə. ⁵⁴ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata ənki i Yakubu da Yoohana ka ci, “Slandana, kə mwayi hə keena ba, wa gunə a jima kaa ca zamagi də tii kwa?” ⁵⁵ Amma wata

9:43 9.43-45 9.21-22. **9:45** 9.45 18.34. **9:46** 9.46-48 22.24-26. **9:48** 9.48 10.16; 22.26; Mat. 10.40; 20.26-27; Mar. 10.43-44; Yooh. 13.20. **9:50** 9.50 11.23; Mat. 12.30. **9:51** 9.51 24.50-51; Mat. 19.1; Mar. 10.1; Slənə 1.9. **9:52** 9.52 10.33. **9:54** 9.54 2 Meem. 1.10,12.

Yeesu a zə'ugi aadəbii tii, ca wazə ka tii. ⁵⁶ Ma daba'əkii, tɔya palə ka əndə'i vəranə.

*Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu
(Mat. 8.19-22)*

⁵⁷ Ma tɔya dzə a rəgwa, wata əndə'i əndə a ba ka Yeesu, əŋki ci, "Taa aama gi hə patə, ka nə'unə nə nyi tə hə." ⁵⁸ Yeesu a ba ka ci, "Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, Uuzənə ŋga ənda, pooshi haaki bahə ŋga kapaa tanjalaki davə."

⁵⁹ Əŋki Yeesu ka əndə'i əndə əsə, "Nə'uu tə nyi." Amma əŋki əndəta, "Slandana, taku kaa nya dzə ka ŋgədfəgi tə daadə zəku'i." ⁶⁰ Yeesu a ba ka ci, "Wa maməətə ənjə a ŋgəədfə maməətə ənjatii. Amma, ma ha, duu ka waazanə ka ənji agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntanfə."

⁶¹ Əŋki əndə'i əndə ka Yeesu əsə, "Slandana, ka nə'unə nə nyi tə hə, amma kapaa ka nyi rəgwa zəku'i kaa nya dzə ka banə ka ənji geenə, a ta'avə tii." ⁶² Əŋki Yeesu ka ci naakii, "Taa ŋgutə əndə ca uuzə, ca dzə də tsaamənə aaba'əkii, pooshi uushi cii kəya bələpaa. Makə ətsə ha'ə nə əndə slənənə ka ŋwanjuunə ŋga Əntanfə əsə, madə kə caamə ci aaba'a, pooshi uushi cii kəya dəpaa."

10

Sləkeenə ŋga Yeesu ka ənji mədfəfə pu'unə aji bəra'i

¹ Ma daba'əkii, kə ta'i Yeesu Slandanə hara ənji mədfəfə pu'unə aji bəra'i. Kə sləkee ci ka tii ənji bəra'i bəra'i zəku'i aasəkə vəranyinə patə i ka patənə ŋga hatə cii kəya ba dzənə də naakii na. ² Ma ətsə kaa tɔya palə, əŋki ci ka tii, "Lanə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. Aci ha'ə, dəmə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sləkeenə ka ənji sləna, tɔya shi ka slənə cifanə. ³ Paləmə! Ma nə nyi ka sləkeenə koonə, makə sətə ci uuji bagiiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. ⁴ Goona ŋgərəənə kwaba, taa mbuura. Goona ŋgərəənə əndə'i bibinə əsə. Ma una dzə, goona səkəpaanə ka nəəhəshinə a rəgwa. ⁵ Yitə dəməgəruunə aa dəvə patə, bamə zəku'i: 'Wa Əntanfə a kira ndzaanə jamə aa hanə aasii.' ⁶ Madə tə'i əndə bahə upaa ndzaanə jamə gatə asii, ka upaanə nə ci də nəhəpaanə goonə tə ci. Madə pooshi, wa jamənə goonə a ənə koonə sə goonə. ⁷ Madə kə liwə tii tuunə, ndzaamə gatə asii. Adəmə, samə sətə nə ənjə a vii koonə davə. Aci ma əndə sləna, kə dəbee ənjə a ki'i ka ci zaarənaakii.

Goonā dæmæ ka yi ka ya. ⁸ Væraatæ dæmægæruunæ aa dævæ patæ, madā kæ liwæ ænji tuunæ davæ, adæmæ sætæ næ ænjæ a vii koonæ. ⁹ Mbæædfæpaamæ dæ ænji bwanea. Bamæ ka ænji oo'i: 'Kædæhæ næ æntanfæ ka dā ŋwanjuunaakii ahadoonæ.'

¹⁰ Amma, væraatæ dæmægæruunæ aa dævæ patæ, madā maluumæ ænji tuunæ davæ, shigimæ davæ. Dæmæ ka hatæ ci ænjæ a ndzaanæ dzubæ, una ba ka ænja: ¹¹ 'Taa bæræbæræ ŋga væranæ goonæ ænæ ndærævæ aa sædiiinæ, waniinæ ca gwa'aanæ koonæ sæ goonæ. Amma shiitæmæ oo'i, kædæhæ næ æntanfæ ka dā ŋwanjuunaakii ahadoonæ.' " ¹² Yeesu a tsakæ banæ ka tii, æŋki ci, "Wanyinæ ca ba koonæ: ma uusæra ŋga dā gæŋwana, kadæ næ gæŋwanæ ŋga ænji væranækii a palee ka ŋga ænji *Sadooma dæ iza'unæ."

Wazænæ ŋga Yeesu ka væraryiitæ maviimæ goonŋa ka ci (Mat. 11.20-24)

¹³ "Kæ dii anuunæ, ænji Koorazinæ! Kæ dii anuunæ, ænji Batæsayida! Acii maci ma sæ ŋga huræshishiitæ dæadfii asækæ væraryiitæ goonæ, dæ Tiira da dæ Sidoonæ dii, kadā kæ ŋgaanŋii tii dægæjinyinæ, tæya ndzaanæ agi æntædfaka ka bæariinæ oo'i, kæ baa tii ka æntanfæ. ¹⁴ Ci dii, ma uusæra ŋga dā gæŋwana, kadæ paleenæ næ gæŋwanæ goonæ ka ŋga ænji Tiira da ŋga ænji Sidoonæ dæ iza'unæ. ¹⁵ Ya unæ, ænji Kafarænahumæ, ma nuunæ ka banæ saŋa, kadæ ndærænæ nuunæ aadægyæ kwa? Pooshi unæ ka ndærænæ. Aagi gutæ suŋwæ kagæræ næ ænji tuunæ!"

¹⁶ æŋki Yeesu ka lyawærænækii æsæ, "Ma ændætæ fii tuuna, tæ nyi fii ci. Ma ændætæ kaaree koonæ æsa, ka nyi kaaree ci. Ma ændætæ kaaree ka nya, ka æntanfæ ætæ slækee ka nyi kaaree ci."

ænyanæ ŋga ænjitæ mædfæ pu'unæ aji bæra'i

¹⁷ Ma dæba'æ palænæ ŋga ænjitæ mædfæ pu'unæ aji bæra'i ka ha ŋga dā waaza, kæ ænya tii dæ moodasækæ ka shaŋæ, æŋki tii ka Yeesu, "Slandaniina, taa ginaajinyinæ maa, madā kæ wabiinæ ka tii dæ læmæku, kæ fii tii tiinæ." ¹⁸ Wata æŋki ci ka tii, "Kæ nee nyi ka *Seetanæ ca kulya dadagyæ makæ pyapidænæ ŋga væna. ¹⁹ Wiitsa, kæ vii nyi koonæ baawæda ŋga wiigi'inæ agyanæ ræhunæ da mæganŋaŋa i baawæda agyanæ dabaranyinæ ŋga Seetanæ patæ. Pooshi uushi bwayakii na upaa tuunæ. ²⁰ Amma goonā dā moodasækæ acii makæ fii ginaajinyinæ tuunæ. Gædfæ kæ dii

10:7 10.7 1 Tim. 5.18; 1 Koor. 9.6-14. **10:9** 10.9-11 11.2. **10:11** 10.11 Slænæ 13.51; 18.6. **10:12** 10.12 Mat. 10.15. **10:13** 10.13-14 Isaa. 23.1-16. **10:15** 10.15 Isaa. 14.13,15. **10:16** 10.16 9.48; Mat. 18.5; Mar. 9.37; Yooh. 13.20. **10:17** 10.17 9.10; Mar. 6.30. **10:18** 10.18 Yooh. 12.31; Sæniinæ 12.9. **10:19** 10.19 Jab. 91.13.

unə moodasəkə acii makə dīi ləmuunə manaahəkii dagyə.”

Da maṇushinə ŋga Yeesu

(Mat. 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, kə uudagi səkə ŋga Yeesu aashi Malaaba Ma'yanə ka shaṇə. Wata əṅki ci, “Ya'ə Daada, Slandanə ŋga dadagya da ŋga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii uushi'inə da ənji hiima, kə baarəgi hə ka ənji saakii. Ha'ə dīi, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kadeesəkə ka hə.”

²² Wata əṅki ci ka ənja, “Patənə ŋga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə nyi madaamə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə Daadə əsə madaamə nyi da ənjitə ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tə ci.”

²³ Ma daba'əkii, Yeesu a zə'ugi aadəbii lyawarənaakii, əṅki ci ka tii daanətii, “Tə'i barəkaanə ashuunə acii agi neenə nuunə ka sətə ca daada. ²⁴ Acii wanyinə ca ba koonə: laṇə nə anabiinə da meeminə mwayi ka shaṇə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə.”

*Misaali də ṇunyi aginə ŋga əndə *Samarिया*

²⁵ Wata əndə'i maləmə a madətə, ca gwanə ka laagwa uushi'inə ama Yeesu kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, əṅki ci ka ci, “Ya ənə Maləma, mi dəbee danəki kaa nya upaa əpinə ətə pooshi ka uudəna?” ²⁶ Əṅki Yeesu ka ci, “Mi saṇə bii bariya ŋga əntanfwə? Mi cii kəya moo bana?” ²⁷ Wata əndətə a ba ka Yeesu, “Uuduu tə əntanfwə Slandanəku də ədzəmə rəṇwə, də patənə ŋga əpinaaku, də patənə ŋga ṅgeerənaaku, də patənə ŋga hankalaaku. Uuduu tə əndətə abiiku əsə makə sətə cii kwa uudə naaku na.” ²⁸ Wata əṅki Yeesu ka ci, “Awa! goonṅaaku. Maa agi danə nə hə ha'ə, ka upaanə nə hə əpinə.”

²⁹ Amma, ma maləməta, kə mwayi ci baariinə oo'i, əndə goonṅa nə ci. Wata ca ləgwa ka Yeesu, əṅki ci, “I wu saṇə nə ənjitə abiikya?”

³⁰ Əṅki Yeesu ka ci, “Fatə, tə'i əndə'i əndə sha ma'i də Urusaliima kaa ca dzə aa Yarikoo. Ma ca dzə, wata kə kulavə ci aasəkə maaba. Təya ṅgwaafəgi kəjeerənyinə ashikii, təya fəsləgi tə ci, dara əpinə mbidəe tii a makii. Wata təya palə satii. ³¹ Asee, tə'i əndə'i *limanə ca dzənaakii. Makə lapaa ci tə əndətə gujabə, wata ca wusləgi

10:20 10.20 Shig. 32.32; Fil. 4.3; Səniinə 3.5. **10:21** 10.21 4.18; Mat. 11.25.

10:22 10.22 Mat. 11.27. **10:24** 10.24 1 Piita 1.10-12. **10:25** 10.25 18.18;

Mat. 19.16; Mar. 10.17. **10:27** 10.27 Mat. 22.37,39. **10:28** 10.28 Leew. 18.5;

Rooma 10.5; Gal. 3.12; Yooh. 13.17.

aadə tanɟala rəɟwa, ca pitəgi saakii. ³² Ha'ə əsə wata əndə'i əndə agi slikərənə ŋga *Leewi a shinaakii. Makə lapaa ci tə əndətə əsə, wata ca wusləgi aa tanɟala rəɟwa, ca pitəgi saakii. ³³ Amma tə'i əndə'i əndə Samariya ca dzə naakii oogə da gatə da rəɟwa. Wata ca lapaa tə ci. Makə nee ci ka əndətə gujabə, kə nyihə ci təgunuunaakii. * ³⁴ Ca əntsahətə aabiikii. Ca ŋgərə maarə da ma'i inabi, ca həəjivə ka ci ka uyiginə, ca fuudətə ka ci uyigiita. Ca ndərəvə də ci aa ba'a vaməndaakii, ca kərəgi tə ci aa kuvə mu'uminə, ca hadatəgi də ci davə. ³⁵ Pukətə hakii, ca ŋgiragi *hwaslə bəra'i, ca vii ka slanda kuvəta, ca ba ka ci: 'A nəhətə hə ka nyi əndəna. Madfa kə ziigi hə də uushi palee ka əna, maa kə ənya nyi, ka shinə nə nyi ka ki'inə ka hə saaku.' "

³⁶ Wata əŋki Yeesu ka maləmətə, "Ya ha, ya agi ənjinyiitsə makka, wu nə əndə ŋga əndətə kullii ənji maabətə aagyanəkəya?" ³⁷ Wata əŋki maləmətə ka Yeesu, "Əndətə dīi ka ci ŋga'əənə." Əŋki Yeesu ka ci, "Yoo, kə fii hə. Duu də dfanə ha'ə makə ətsa."

Luunə ŋga i Marəta da Mariyaama tə Yeesu

³⁸ Ma Yeesu da lyawarənaakii a dzə, wata təya mbu'u aasəkə əndə'i vəranə. Ma dava, tə'i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Marəta. Kə liwə ki tə ci aa hatə aasii. ³⁹ Tə'i cikəŋuci əsə ətə dīi ləmətə Mariyaama. Ma kya, kə gi ki, kya ndzaanə dasə a panə atsa sədə Yeesu Slandana, ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka ənja. ⁴⁰ Ma Marəta natə əsa, wata kə ŋgərəgi slənə ŋga makinə hanɟalatə də ŋgwaanɟwa'ənə. Wata kya shi aabii Yeesu, əŋki ki ka ci, "Ya ənə Slandana, ŋga'ə ka hə makə bwasee cikəŋunəki ka nyi, nyi daanəki, ka paka'anə da slənə nii? Bawə ka ki, wa kya shi ka tsakənə tə nyi dīi." ⁴¹ Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ki, "Hə Marəta, kə ənvutə hə naaku nə də uushi'inə lanə. ⁴² Amma uushi rəŋwə saakii nəndə madəbəkii. Mariyaama tagi ŋunyi uushə ətə pooshi ənji ka mbeenə ka gutsəginə aciitə shanə."

11

Dzəgunənə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii agyanə dfa də'wa (Mat. 6.9-13; 7.7-11)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dfa də'wa ka əndə'i ha. Makə uudəpaa ci, wata əndə'i əndə agi lyawarənaakii a ləɟwa ka ci, "Slandaniina, dzəgunətə keenə dfa də'wa makə

* **10:33** 10.33 Samariya: Mat. 10.5; Luka 9.52; 17.11,16; Yooh. 4.9,39-40; Slənə 1.8; 8.1,5,14-17,25; 9.31. **10:38** 10.38-40 Yooh. 11.2; 12.2-3.

sətə jigunyi Yoohana ka lyawarənaakii.” ² Wata əŋki Yeesu ka tii, “Ma una dā də'wa, ma banuuna: *

“Ya'ə Dəsəniina, dāwə ka taa wu patə a dəla də ləməku. Dawə ŋwanjuunaaku taa da patə.

³ Duu də ndii keenə zəmə ŋga adənə uusəra patə.

⁴ Tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə, makə sətə ci-ina tyaafagi ka ənji patə ətə ca dāada keenə 'waslyakəənə.

Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə.' ”

⁵ Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Yaci tə'i əndə'i əndə agyuunə da guvakii. Kə ma'i ci, kə gi ci aa hakii ahada vəda, ca ba ka ci: 'Guvakya, ndii ka nyi zəma. ⁶ Aci tə'i əndə'i guvaki wuslyagərə aa haki əndzə'i. Oogə nə ci ka dzənə. Pooshi taa mi aciiki ŋga viinə ka ci əsə.' ⁷ Yaci kə jika guvakii ətə ka ci da kumu, əŋki ci, 'Hərəpaa tə nyi kəda'ə! Kə uugi nyi pa'əgi makuva, kə uugiinə baanə da manjeevənaaki. Paa nyi ka mbeenə ka madətənə kaa nya vii ka hə zəma.' ⁸ Iitə na dā? Wiinə səndə cii kya ba koonə: Ma əndəta, paa ci madətə ka vii ka guvakii sətə kədii ci aciikii putə ŋga guvanatii, amma putə ŋga yiirə ŋunyinə agikii ma'i ci ka viinə ka ci sətə dəbee ka ci patə.

⁹ “Ma nya, wanyinə ca ba koonə əsə: ma dānuuna, kədiimə, ka viinə nə ənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koonə makuva. ¹⁰ Aci taa wu patə kədii, ka viinə nə əntanfə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə. ¹¹ Ŋgutə dənə saŋə ahadoonə ca ŋgərə rəhunə, ca vii ka uuzənaakii madā ləguyi ci hərəfina? ¹² Anii ka ŋgərənə nə ci məganŋə, ca vii ka ci madā ləguyi ci alina? Pooshi. ¹³ Taa unə məŋgərəkikinyinə maa, kə shii unə vii ŋunyi uushi'inə ka manjeevənə goonə; sakwa Dəsənuunə ətə dagyə dīi, ka sləkeenə nə ci ka Malaaba Ma'yanə ka ənjitə ca kədii aciikii əsə!”

*Bərappaanə ŋga ənji tə slənə ŋga Malaaba Ma'yanə
(Mat. 12.22-30; Mar. 3.20-27)*

¹⁴ Ma ka əndə'i uusəra, kə lyaakagi Yeesu ginaaja ashī ənda. Ma ginaajikəya, agi kəsəginə nə ci gana a ma əndəkii, pa ca mbee ka wabənə. Makə dzəgi ginaajita, wata masəganatə a ndzanə wabənə. Ənjitə ŋji dāva, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. ¹⁵ Amma əŋki hara ənja, “Də baawəda ŋga *Byaləzabulə, ŋwanjwə ŋga ginaajinyinə, nə

11:1 11.1 5.16. * **11:2** 11.2 Ŋwanjuunə ŋga əntanfə: 4.43; 9.2,62; 10.9,11; 17.21; 19.11; Slənə 1.6-8; 19.8; 28.23,31. **11:3** 11.3 12.22-32. **11:7** 11.7-8 18.5. **11:9** 11.9 Mat. 7.7. **11:14** 11.14-15 Mat. 9.32-34.

ci ka lyaakagi ginaajinyinē.”¹⁶ Ma hara ɛnji ɛsa, kɛ mwayi tii fa bwaya wabɛnɛ a ma Yeesu. Tɛya ba ka ci, a dfa ci ka tii sɛ nɔa hurɛshishinɛ kaa tɛya shii oo'i, dɛ baawɛda nɔa ɛntanɔfɛ nɛ ci ka lyaakagi ginaajinyinɛ.

¹⁷ Amma, ma Yeesu, kɛ shii ci hiimatii. Wata ɛnki ci ka tii, “Taa nɔutɛ nwanɔunɛ tɛkɛgi bɛra'i putɛ nɔa mabizhinɛ, ka ɛntɛnɛ nɛ nwanɔunɛkii. Yikii ɛsa, ka dɛginɛ ka uufinɛ.

¹⁸ Wanuunɛ ka banɛ oo'i, dɛ baawɛda nɔa Byalɛzabulɛ nɛ nyi ka lyaakagi ginaajinyinɛ. Waatoo, agi panɛ nɛ *Seetanɛ da naakii nɛ kwa? Aa iitɛ mbeenɛ nwanɔunaakii ka kɛnaanɛnɛ diya? ¹⁹ Yoo, mada dɛ baawɛda nɔa Byalɛzabulɛ cii kya lyaakagi ginaajinyinɛ, aa wu dɛi vii ka *lyawarɛnɛ goonɛ natii baawɛda nɔa danɛ ha'a? Slɛnatii na baarii oo'i, ma sɛtɛ cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁰ Amma makɛ dɛi ci, dɛ baawɛda nɔa ɛntanɔfɛ cii kya lyaakagi ginaajinyinɛ, yoo, ci baarii oo'i, kɛ njanɛ ɛntanɔfɛ dɛ nwanɔunɛ ahadoonɛ.

²¹ “Ma mandalɛ ɛnda, mada ma'aanɛkii nɛ ci ka nɛhɛ yaakii, pooshi uushi ca uree ka uushi'inaakii. ²² Amma, mada kɛ shi ɛndɛtɛ palee ka ci dɛ nɔgeerɛnɛ ka ɛnslɛnɛ tɛ ci, ka hwamɛpaanɛ nɛ ci tɛ ci, ca gutsɛtɛ patɛnɛ nɔa uushi'inɛ nɔa pagiiɛ cii kɛya hwafɛgi, ca tɛkɛpaa ka ɛnjaakii.

²³ “Tada wu nɛ ɛndɛ pooshi liwɛ tɛ nyi, ɛndɛ daawaanaaki nɛ ci ɛtsa. Tada wu nɛ ɛndɛ pooshi agi tsakɛnɛ tɛ nyi agi tsɛkɛnɛ ɛsɛ, ɛndɛ kuzhidɛginɛ nɛ ci.”

*Wabɛnɛ nɔa Yeesu agyanɛ ɛnyanɛ nɔa ginaaja
(Mat. 12.43-45)*

²⁴ “Mada kɛ dzɛgi ginaaji ashi ɛnda, ka dzɛnɛ nɛ ci kura'ɛ aagi bilinɛ ka hatɛ pooshi ma'inɛ davɛ ka alɛ ha nɔa ɛpisɛka. Mada malapaamɛ ci ha, ka banɛ nɛ ci ka naakii na, 'A ɛnɛ nyi saaki ka hatɛ shigi nyi davɛ.’ ²⁵ Wata ca ɛnɛ aa dɛvɛ, ca dɛmɛgɛrɛ, ca lapaa hakii maslaabakii, mahadɛkii nɔa'ɛ. ²⁶ Makɛ nee ci ha'ɛ, wata ca palɛ ka 'waa'wa hara ginaajinyinɛ mɛdɛfɛ ɛtɛ palee ka ci dɛ mɛzaanɛ. Tɛya shi, tɛya dɛmɛgɛrɛ aashi ɛndɛta, tɛya ndzaanɛ. Ma ndzaanɛ nɔa ɛndɛta, ka danɛ tɛgugunɛ palee ka nɔa nɔkɛ.”

Tantanyinɛ nɔa waha

²⁷ Baginɛ nɔa Yeesu ha'ɛ, wata ɛndɛ'i minɛ gatɛ agi dabaala a wabɛ da ci, kya ba ka ci, “Tɛ'i barɛkaanɛ ashi miitɛ pwayi tɛ hɛ, ɛtɛ sii hɛ 'wanɛ a matɛ.” ²⁸ Wata ɛnki

Yeesu ka ki, “Amma, ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə, təya nə'utə, palee də barəkaanə.”

Ləgwa sə nga hurəshishinə a ma Yeesu
(*Mat. 12.38-42*)

²⁹ Ma ətsə dabaala a tsakə đanə lanə abii Yeesu, wata ca ndzanə banə ka tii, ənki ci, “Ma ənji nga zamanana, bwaya ənja. Agi alənə nə tii kaa ənjə a đa ka tii sə nga hurəshishinə. Amma pooshi sə nga hurəshishinə ci ənjə a đa ka tii, madaamə ətə đii Əntanfə də anabi Yunana.

³⁰ Waatoo, makə sətə ndzaa Yunana ka sə nga hurəshishinə ka ənji vəranə nga Niniva, ha'ə nə Uuzənə nga əndə a ndzaanə ka sə nga hurəshishinə ka ənji nga zamananə əsə.

³¹ Ma uusəra nga đa gəjwana, kadə nə miitə đii njwanuunə agyanə hanyinə nga Saba a madə, kya vii ma'inə ka ənji nga zamanana, acii kə ma'ya ki dzadə daga anə hanyinatə, kya shi aabii njwanwə Sulayimaanu, kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu ganə; amma pooshi unə agi fa wabənaakii.

³² Ma uusəra nga đa gəjwana, kadə nə ənji Niniva a madə, təya vii ma'inə ka ənji nga zamanana, acii makə fii tii waazanə nga Yunana, kə baa tii ka Əntanfə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə baanə ka ci.”

Ndzaanə nga ginə makə garəkuwa
(*Mat. 5.15; 6.22-23*)

³³ “Pooshi əndə ca təzəvə gunə aasəkə garəkuwa ka kapaanə ka ma'umbee ha taa ca umbətə də kəjwə əsə. Amma ka madzakə ha dzakəpaanəkii, kaa ənjitə ca dəmə aa kumu a nee ka ha camə.

³⁴ “Ma ginəku, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Madə jamə nə ginəku, agi mabərəha nə hə ətsa. Amma, madə pooshi ginəku ndanə ndanə, agi təkunə nə hə ətsa.

³⁵ Aciikii điya, aa ha nəhə acii ga bərənaaku a ndzaanə ka təkunə. ³⁶ Madə ma bərətə ashiku, pooshi təkunə taa gi'u agikii, ka bərənə ka shañə makə sətə ci garəkuwa a bərə.”

*Dzalənə nga Yeesu tə *Farisanyinə da *maliminə nga bariya*

(*Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40*)

³⁷ Uudəpaanə nga Yeesu wabənə ha'a, wata əndə'i əndə Farisa a 'wa tə ci aa hakii aasii ka zəma. Fanə nga Yeesu ha'a, wata ca palə, təya ndzanə adə zəma. ³⁸ Neenə nga əndə Farisatə ha'ə, kə kəjəe ka ci acii pooshi Yeesu yibəgi

ciinækii zəku'i makə sətə bii alə'aada nga *Yahudiinə.
 39 Wata ɛŋki Yeesu Slandanə ka ci, "Ma unə dīya, unə Farisanyinə, agi bəəzəginə nuunə ba'a nga kwalaka da nga doosa. Amma, ma dasəkə ədzəmuunə, nga'ə koonə nə əmbanə, məŋgərəkikinyinə nuunə əsə. 40 Pooshi nuunə ta'a! Ya Əntan̄fə ətə d̄apaa rəgwa ba'a, ma d̄apaa mə ci rəgwa səkə əsə kwa? 41 Gədə ma d̄anuunə dīya, viimə ka maaghiinə sətə asəkə kwalakinə goonə, da asəkə doosənyinə goonə. Ma ətə dīya, taa mi goonə patə ka ndzaanə camə.

42 "Amma, tə'i ŋgərə'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii agi viinə nuunə zaka nga ŋunyi banyinə kama kama. Amma, paa unə ka slənə uushi də rəgwakii, paa unə ka uufənə tə Əntan̄fə əsə. Wiitsə səndə dəbee d̄anuunə, amma, ga ca zaanə koonə əsə nə vii zaka.

43 "Tə'i ŋgərə'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii ma una, ka hatə da ginə davə moonuunə ndzaanə asəkə *kuvə də'wa. Ma moonuunə əsa, a nəhəpaa ɛŋji tuunə nga'ə a luuma. 44 Tə'i ŋgərə'wə ashuunə, acii makə gu'u ɛŋji ətə pooshi ɛŋji nee nuunə, ɛŋjə a wiigi anəkii yadə shiinə."

45 Wata ɛndə'i ɛndə agi maliminə nga bariya a ma d̄ətə, ca ba ka Yeesu, ɛŋki ci, "Maləma, ma ha wabə ha'ə dīya, agi dzaananə nə hə tiinə da i inə əsə." 46 Wata ɛŋki Yeesu, "Tə'i ŋgərə'wə ashuunə əsə, unə maliminə, acii agi ŋgərəvənə nuunə ka ɛŋji mazəzəkə kərənə 'wa'ə. Taa də mashiku ciinuunə pooshi unə ka tsakənə tə tii.

47 "Tə'i ŋgərə'wə ashuunə, acii agi ghənətənə nuunə nə nga gu'u nga anabinyinə nga'ə. Yoo, dzədzəshi'inuunə bəələgi tə tii. 48 Ma ətə dīya, kə baarii oo'i, kə kadeesəkə koonə nə slənə nga dzədzəshi'inuunə; acii ma təya, kə bəələgi tii anabinyinə; ma unə əsa, agi had̄əginə nuunə də nə nga gu'watii. 49 Putakii ha'ə baarii Əntan̄fə shiinaakii, ətə bii ci oo'i: 'Kadə nii kya kaala ka tii anabinyinə da masləkee ɛŋja. Kadə nə təya bəələgi hara ɛŋji agitii, təya cibee ka hara ɛŋji əsə.' 50 Acii ha'ə, patənə nga anabinyiitə bəələgi ɛŋji njananə ka taganə nga duuniya ca'ə ka ɛndzə'i, anə ɛŋji nga zamananə nə gəŋwanəkii. 51 Waatoo njananə ka bələnə tə Habiila, ca mbu'ya ka nga Zakariya. Ma ca, ahada ma d̄uunə kuvə nga Əntan̄fə da ha nga d̄a sataka bəələgi ɛŋji tə ci. Weewee wanyinə ca ba koonə: aanə ɛŋji nga zamananə nə gəŋwanə nga bəələhiitsə a kulaanə.

11:38 11.38-39 Mar. 7.2-4; Mat. 15.2. 11:41 11.41 12.33. 11:42 11.42 Mat. 23.23; Luka 18.12. 11:43 11.43 20.46; Mar. 12.38-39. 11:47 11.47-48 Slənə 7.52. 11:49 11.49 6.13. 11:51 11.51 'Wat. 4.8-10; 2 Haba. 24.20-22.

52 “Tə'i ηgərə'wə ashuunə, unə maliminə, acii kə pa'əgyuunə rəgwa ηga shiinə də Əntanfə agyanə ənja. Unəkii əsa, mapitəgimuunə davə. Ma ənjitə ca moo pitəginə davə əsa, agi təjəginə nuunə tə tii.”

53 Ma ətsə Yeesu a palə saakii, wata maliminə da Farisanyinə a ənəgi ka ci də mabu ədzəma, acii kə bəzəgi səkətii aashikii ka shaṇə. Təya ndzaṇə laagwa ka ci wabənə laṇə, 54 kaa təya shii kəsənə tə ci agi wabənaakii.

12

Nəhə na acii dāginə ka ənjitə ca kərə ka Əntanfə də bəra'i asəkətii
(Mat. 10.26-27)

1 Tə'i əndə'i saa'i, kə dzii ənji də nə laṇə dərəva. Ha'ə maa wiinə nə ənjə a ba'a sədə ηga ənja. Wata Yeesu a wabə da lyawarənaakii zəku'i, əṇki ci ka tii, “Nəhəmə noonə na acii goona dāgi ka ənjitə ca kərə ka Əntanfə də bəra'i asəkətii makə ηga Farisanyinə. Acii kə ndzaa tii makə burəjanə ətə ca əbutə mahwadə əmpunə patə. 2 Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə nəndə mashiimə ənji əsə, kadə nə ənjə a shii. 3 Acii ma sətə cuuna wabə ka təku təkunə, ka fanə nə ənji ka macama ha. Ma sətə cuuna bavə ka əndə a liminəkii də matatahinə əsə, unə ka mapa'ə makuva, kadə wazəginə nə ənji a babara.”

Ngwalənə tə Əntanfə
(Mat. 10.28-31)

4 “Wanyinə ca ba koonə, unə guviinəki: goona ηgwələ acii ənja. Acii wata tə ba shishinə mbeenə nə tii ka bələginə, amma, ma daba'əkii, pooshi uushi ci təya mbee ka dānə ma'ə palee ka ətsa. 5 Wanyinə ca ba koonə əndətə dəbee una ηgwələ: ηgwələmə tə Əntanfə. Acii ma ca, makə ηgərəgi ci əpinə a ma ənda, ka mbeenə nə ci ka kagərənə tə ci aagi gutə surwa. Awa, wanyinə ca ba koonə: tə cikii dəbee una ηgwələ.

6 “Əntaa tufə ci ənjə a vii əginyinə ka kwaba bəra'i kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəṇwə ahadatii ətə ca zaanə ka Əntanfə. 7 Taa shiṇkinə ηga nuunə maa, mabaanakii patə acii Əntanfə. Makə ha'ə dīya, goona ηgwələ: kə palee unə ka əginyinə patə də məghərəvənə.”

Seedanə tə Yeesu
(Mat. 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

8 “Wanyinè ca ba koonè ɛsè, madà kè bagì ɛndè paɗgèraɗè akèɗwacii ɛɗji oo'i naaki nè ci, nyi maa, *Uuzənè ɗga ɛnda, ka banè nè nyi paɗgèraɗè akèɗwacii malaa'ikanyinè oo'i naaki nè ci uuseratè nè ɛntaɗfè a ɗa gèɗwanè. 9 Amma, ma ɛndètè kaaree ka nyi akèɗwacii ɛɗja, nyi maa, Uuzənè ɗga ɛnda, ka kaareenè nè nyi ka ci akèɗwacii malaa'ikanyinè uuseratè nè ɛntaɗfè a ɗa gèɗwanè.

10 “Taa wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənè ɗga ɛnda, ka tifyaginè nè ɛntaɗfè tɛ ci. Amma, ma ɛndètè bɛrapaa tɛ Malaaba Ma'yanè, pooshi ɛntaɗfè ka tifyaginè tɛ ci.

11 “Madà kè kirè ɛɗji tuunè aakèɗwacii gèɗwanè aasèkè kuvè dè'wa, taa aakèɗwacii harii gayinè, goona ɛnvutè noonè nè ka buurè sètè nuuna jikèvè ka tii ka luupaa dè noonè na. 12 Aci Malaaba Ma'yanè na dzəgunətè koonè sètè nuuna ba ka saa'ikii.”

Misaali dè madfikè ɛndè gèna

13 Wata ɛndè'i ɛndè agi dabaala a jikèvè aagi wabənè ɗga Yeesu, ɛɗki ci, “Maləma, bawè ka nyi ka gawaaki, wa ca təkəpaa keenè sè ɗga zəmè dè yitè bwasee dəsəniinè keenè.” 14 Wata ɛɗki Yeesu ka ci, “Wu saɗè kapaa tɛ nyi ka ɗa koonè gèɗwanè, taa ka təkəpaa koonè sè ɗga zəmè dè ya?” 15 Wata ɛɗki Yeesu ka patənè ɗga ɛɗja, “Damè harɗkala, goona ndzaanè ka ɛɗji moo gèna. Aci ma gèna, ɛntaa ci nəndè ka kəsəpaa ɛpinè a ma ɛnda, taa iitè nè bəzənè ɗga gənaki.”

16 Ca ɗa ka tii ɛndè'i misaali, ɛɗki ci, “Tə'i ɛndè'i ɛndè gèna da ha ɗga uuzanaakii sha ɗii. Kè upaa ci sè ɗga ma davè ɗgaanga'a. 17 Ca ndzaanè, ca hiima, ɛɗki ci ka naakii na: 'Iitè saɗè ɗfanəkya? Aci pooshi nyi da ha ɗga ɛji sè ɗga matsa.' 18 Ca jikèvè ka naakii na, ɛɗki ci: 'Awa, wiinè səndè ɗfanəki: a waalagi nyi dəbunyinaaki kaa nya ghənè madiigèrəkii palee ka i ɛtsa, nya fədəgəgərə sè ɗga maaki aa dəvə da hara uushi'inaaki. 19 Ma daba'əkii, nya ba: Kay! Tə'i sè ɗga ma aciiki laɗè! Ka mbu'unè ka nyi ka adənè agi fəzənyinè laɗè. Aci ha'è, ka ɛpinè nè nyi səkè ɗga ɛna, ka zəmənè nè nyi, nya sa, nya ɗa maɗushinè.' 20 Amma wata ɛɗki ɛntaɗfè ka ci, 'Mabana! Ka vədənè ca shi nè nyi ka ɗgèrəgi ɛpinè a maku. Wu saɗè na fədè uushi'inaaku ɛtsè dzatəgi ha?' ” 21 Yeesu a uudəpaa dè banè, ɛɗki ci, “Ha'è nè ndzaanè ɗga ɛndètè ca dzaadza dè uushi'inè wata ka naakii na, amma paa ci ɛndè uushi'inè akèɗwacii ɛntaɗfè.”

12:9 12.9 9.26; Mar. 8.38. 12:11 12.11-12 21.14-15; Mat. 10.19-20; Mar. 13.11.

12:15 12.15 1 Tim. 6.9-10. 12:19 12.19-20 Jab. 49.21.

Gi'inə tə Əntan̄fə
(Mat. 6.25-34)

²² Yoo, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Aciikii cii kya ba koonə: goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə koonə gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə goonə əsə, goona buurə. ²³ Acii əpinə palee ka zəmə də məghərəvənə, shishinə palee ka kəjeerənə də məghərəvənə əsə. ²⁴ Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi kuvə shigatii, pooshi dəbwatii əsə; amma agi adəvənə nə Əntan̄fə ka tii. Lan̄ə dərəva palee unə ka əginyinə də məghərəvənə! ²⁵ Wu san̄ə agyuunə ca mbee ka tsakəvə gərənə ŋga əpinaakii taa gi'u putə ŋga buurə uushi'inaakəya? ²⁶ Ya makə pooshi unə ka mbeenə ka dətə tsarə ŋga uuji uushi'inə makə ətsa, ka mi d̄ii cuuna ənvutə noonə nə də buurə hara uushi'ina? ²⁷ Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka dətə kəjeerənə ka shishinətii əsə. Amma wanyinə ca ba koonə: taa ŋwan̄wə Sulayimaanu da patənə ŋga məghərəvənaakii maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə. ²⁸ Kə kavə Əntan̄fə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una nee, ma doorə, əŋjə a ətsagi. Sakwa unə d̄ii, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa? Una! gi'u nə gi'inə goonə tə Əntan̄fə! ²⁹ Goona ənvutə noonə nə də aalə sə ŋga adənə da sə ŋga saasanə shan̄ə. ³⁰ Acii ma uushi'iit̄sə pata, əŋjitə mashiimə tə Əntan̄fə ca ka han̄kalatii davə. Ma Dəsənuunə, kə shii ci oo'i, ŋga'ə koonə. ³¹ Acii ha'ə, ma d̄anuuna, kavəmə nuunə tanə ka ŋwan̄juunə ŋga Əntan̄fə. Ma hara uushi'iit̄sə ma'ə, ka tsakəənənə nə ci koonə. ³² Goona ŋgwalə, unə ənə ənjaaki, acii kə kadeesəkə ka Əntan̄fə Dəsənuunə nə vii koonə ŋwan̄juunə.”

Tsəkə gəna asii dagyə
(Mat. 6.19-21)

³³ “Dərəmagimə də uushi'inə goonə, təkəpaamə kwabakii ka maaghiinə. Təsləmə mbuurə ətə pooshi ka iirənə shan̄ə ka əji kwaba davə. Dzatəgimə də uushi'inə goonə asii dagyə ka hatə pooshi ka zanə shan̄ə. Ma dava, pooshi mahərə ka neenə, pooshi məbərə ka adəginə əsə. ³⁴ Acii ma hatə d̄ii gəna goonə, davə ndzaanə nuunə sliŋə.”

Misaali də əŋjitə ca nəhə ya

³⁵ “Ma danuunə dīya, aanəmə ka dfa sləna. Wa garəkuwa goonə a ndzaanə da i gunə asəkəkii. ³⁶ Ndzaamə unə makə ənji slənə ətə ca gəra tə slanda yatii, ci kə pyalə ka rəya. Makə ənya ci, dzii ci maya, təya wunəgi ka ci mayi pii. ³⁷ Ma ənji slənətsa, tə'i barəkaanə ashitii, acii kə lapaa slanda yatii tə tii də məgigi. Tantanyinə cii kya ba koonə: ka aanənə nə ci, kaa ca ndzaanee ka tii, ca təkə ka tii zəma. ³⁸ Madfa kə ənya ci təkənə nga vədə taa palee ka ha'ə, madfa kə lii ci tə tii ka nəhənə, tə'i barəkaanə ashitii! ³⁹ Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii, paa ci ka kapaa ka ci rəgwa. ⁴⁰ Ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shinə nga Uuzənə nga ənda, acii ka shinə nə ci ka uusəratə makamuunə nə nga shinaakii.”

*Misaali də əndə goonğa nga əndə sləna
(Mat. 24.45-51)*

⁴¹ Wata əŋki Piita, “Slandana, ya bii hə misaalitə saŋa, wata keenə daaniinə nii, anii da i ka hara ənji pata?”

⁴² Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, “Ma əndə goonğa nga əndə sləna, əndə hanƙala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə difə.

⁴³ Madfa shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii. ⁴⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətsa, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə nga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁵ Amma mbu'u ka banə nə əndə slənətə də səkəkii oo'i, 'Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə'. Wata ca ndzaŋə fəslənə tə hara ənji sləna, ŋguyirənə da makinə patə, ca adə ŋgaanğa'ə, ca saasa, ca gaaba. ⁴⁶ Yoo, ka shinə nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə nga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də ŋgwaanğwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da nga ənjitə pooshi gi'i tə Əntanƣə.

⁴⁷ “Ma əndə slənə ətə shii sətə kadeesəkə ka slandanəkii, amma matasəkamə ci, maslənəmə ci səkii əsə, ka fəslənə nə ənji tə ci də ŋgwaanğwa'ənə. ⁴⁸ Amma, ma əndə slənə ətə mashiimə sətə kadeesəkə ka slandanəkii, ca slənə məza uushi'inə ətə bahə ənjə a dəgə tə ci ka putakii, gi'u fəsləciinə ənji tə ci. Taa ka wu vii Əntanƣə ŋgaanğa'ə, ŋgaanğa'ə ləgwanəkii a makii. Taa ka wu ba'avə ci ŋgaanğa'ə, palee ka ətə ləgwanəkii əsə.”

*Kira təkəshinə nga Yeesu aagi duuniya
(Mat. 10.34-36)*

⁴⁹ “Ma shinaaki, ka kaanə gunə aanə duuniya. Ma mwayi nyi, kada kə uugi gunəkii kanə. ⁵⁰ Tə'i əndə'i bapətişema cii kya ənə ka upaanə. Ka manvu ma'yanə nə nyi, see mada pitəgi saa'ikii. ⁵¹ Ma nuunə ka banə noonə saja, jamənə kira nyi aasəkə duuniya kwa? Pooshi! Əntaa jamənə kira nyi. Amma wanyinə ca ba koonə: ma shi nya, ka taakeenə ka ənja. ⁵² Daga ənshinə, kə ndzaa təkəshinə ahada ənji asii. Waatoo, mada tə'i ənji tufə asii, ma ənjinə makka, paa tii ka ndzaanə ka maguŋuura da ənjinə bəra'i; ənjinə bəra'i əsə, paa tii ka ndzaanə ka maguŋuura da ənjinə makkə. ⁵³ Pooshi dənə da uuzənaakii ka ndzaanə ka maguŋuura. Ha'ə nə mənə əsə, paa ki ka ndzaanə ka maguŋuura da uuzənatə. Pooshi sərəhwə ka ndzaanə ka maguŋuura da madfanatə əsə.”

Paaratə ndzaanə ŋga zamanana

(Mat. 16.2-3; 5.25-26)

⁵⁴ Wata əŋki Yeesu ka dabaala əsə, “Mada kə nee unə kurabiinə a ma'ya da dagərə, agi banə nuunə oo'i, ka dfanə nə vəna. Ka dfanə nə vənəkii əsə. ⁵⁵ Mada kə fii unə məfə a əgya da hwarəma, agi banə nuunə, ka tsəfənə nə ha ənshinə. Ka tsəfənə ha'əkii əsə. ⁵⁶ Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə! Agi mbeenə nuunə ka təkəenə ka səndə ca daada anə hanyinə da i dagyə. Aa! iitə saŋə dii təkuree unə ka paaratəginə də ndzaanə ŋga zamanana?

⁵⁷ “Mi saŋə dii pooshi unə ka mbeenə ka təkəenə ka sətə dəbee una da? ⁵⁸ Ma una dzə ka gəŋwanə, unə da əndə mbiinaaku, aluu rəgwa ŋga hadfatəginə da ci, unə ma'ə ka dzənə a rəgwa; acii ga ca kirə tə hə aasəkə gəŋwanə, mala gəŋwanə a ŋgərə tə hə, ca vii aacii soojiinə. Soojiinə, təya kərə tə hə ka pa'əginə a furəshina. ⁵⁹ Wanyinə ca ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see mada ki'igi hə patənə ŋga kwabatə lii ənji ka hə.”

13

Taa zanə taa baanə ka Əntanfə

¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, tə'i hara ənji jigunyi ka Yeesu sətə upaa tə hara ənji Galili. Waatoo, kə kavə *Pilaatu ka ənjə a bəələgi tə tii saa'itə təya da sataka. ² Fanə ŋga Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, “Ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənə ŋga ənjitə palee ka ŋga hara ənji Galili bahə cibə tii ha'ə kwa? ³ Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, mada pooshi unə baanə ka Əntanfə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii. ⁴ Ya ənjitə pu'u

aji tighəsə uulaanə maduunə kuvə ka tii də Siiloomə, ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənatii palee ka ŋga hara ənji Urusaliima patə kwa? ⁵ Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, madfa pooshi unə baanə ka Əntanjfə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii."

Misaali də uudəvə ətə pooshi ka poonə

⁶ Wata Yeesu a dfa ka tii misaali, əŋki ci, "Tə'i uudəvə sha dīi asəkə tsanə ŋga ənda. Ma ka əndə'i uusəra, kə gi əndətə ka slirəba pookii, amma malapaamə ci. ⁷ Wata əŋki ci ka əndə nəhə tsaata: 'Kə nee ha, makkənə ŋga fəzə ənə nə nyi ka shinə ka slirəbə poo ŋga uudəvəna, amma paa nyi ka dzənə də lapaanə. Ma dfanəkwa, burəgi! Agi saaweenə nə ci ka nyi ka ha zabə.' ⁸ Amma əŋki əndə nəhə tsaatə ka ca: 'Slandana, əntaa ha'ə. Ma wana, unee zəku'i. Ka ənseenə nə nyi ka hanyinə atsakii, kaa nya dāvə kuba. ⁹ Mbu'u ka poonə inusərə. Madfa pooshi pwayi, aŋwa burəgi.' "

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də magwanə minə

¹⁰ Ma ka əndə'i uusəra, kə jigunyi Yeesu ka ənji asəkə kuvə də'wa. Waatoo, *uusəra ŋga əpisəka. ¹¹ Ma dava, tə'i minə da ginaaji ashitə. Kə uugi ki dfa fəzə pu'u aji tighəsə da i ginaajikii. Aciikii paa ki nja mbee ka madətənə, kya kəŋaanə da'i. Wata də məgwanə njii ta wii. ¹² Makə nee Yeesu ka ki, wata ca 'wa tə ki. Əŋki ci ka ki, "Yaaya, kə mbə'i hə acii bwaneaku." ¹³ Ca dəkəvə ciinəkii agyanətə. Wata kya madətə pii ha'ə, kya kəŋaanə da'i, kya ndzanə dəlanə də Əntanjfə.

¹⁴ Neenə ŋga gawə ŋga kuvə də'watə ha'ə, wata səkəkii a bəzəgi makə dīi ci uusəra ŋga əpisəkə mbədəpaa Yeesu də miita. Wata gawətə a ba ka ənjitə davə, "Tə'i uusəraninyinə kuwa ka dfa sləna. Aciikii ha'ə, agi uusəraniiytə dəbee shinuunə ka ənjə a mbədəpaa duunə, əntaa *uusəra ŋga əpisəka." ¹⁵ Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ci, "Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanjfə! Taa uusəra ŋga əpisəka, agi pərəpaanə nuunə liinə goonə taa vaməndiine goonə, una kərə tə tii ka sa ma'inə. Əntaa ha'ə kwa?

¹⁶ Aa! Ya miinə shigi agi slikərənə ŋga Ibərahiima əsa, ənə gwaləgi *Seetanə tə ki fəzə pu'u aji tighəsa, madəbeemə ənjə a pərəpaa tə ki uusəra ŋga əpisəkə kwa?" * ¹⁷ Makə bii Yeesu ha'ə, wata ayinə a kəsəgi tə ənji mbiinaakii patə. Amma, ma hara ənji pata, kə dīi ka tii ka moodasəkə nə manğəmə uushi'iitə dfaadīi ci.

13:6 13.6 Mat. 21.19; Mar. 11.13. **13:8** 13.8 2 Piita 3.9,15. **13:10** 13.10-17 Mar. 2.27-28. **13:14** 13.14 Shig. 20.9-10. **13:15** 13.15-16 14.5; Mat. 12.11-12.

* **13:16** 13.16 slikərənə ŋga Ibərahiima: 1.54-55,73; 3.8; 19.9.

Misaali dɛ manshidɛdɛ slikerɛnɛ
(*Mat. 13.31-32; Mar. 4.30-32*)

¹⁸ Əŋki Yeesu ka ɛnja, “Takwa a dzɛgunɛtɛ nyi koonɛ ndzaanɛ nɛga *ɛwanɔunɛ nɛga ɛntanɔfɛ, nya ba koonɛ sɛtɛ pushashi tii. ¹⁹ Ma ɛwanɔunɛ nɛga ɛntanɔfɛ, kɛ pushashi tii da hi'u iza,† ɛndɛ a nɛgɛrɛ, ca lɛgapaa asɛkɛ tsanaakii. Makɛ givɛ ci, ca gɛrɛ, ca dɛgi ka danza. Wata shinɛ nɛ ɛginyinɛ, tɛya dɛaada kuvatii davɛ.”

Misaali dɛ burɛjanɛ
(*Mat. 13.33*)

²⁰ Yeesu a tsakɛ banɛ, ɛŋki ci, “Ma ɛwanɔunɛ nɛga ɛntanɔfɛ, takwa a dzɛgunɛtɛ nyi koonɛ ndzaanaakii. ²¹ Kɛ ndzaa ci makɛ burɛjanɛ, minɛ a gwazɛtɛgi dɛ kɛɛwɛ ɛjima makkɛ nɛga ɛmpunɛ. Wata ɛmpunɛkii patɛ a aslɛgi divɛ.”

*Da gazhi'waanɛ nɛga dɛmɛgɛrɛnɛ aagi *ɛwanɔunɛ nɛga ɛntanɔfɛ*
(*Mat. 7.13-14,21-23*)

²² Ma Yeesu a dzɛ dɛ palɛnɛ aa Urusaliima, kɛ gi ci dasɛkɛ vɛranyinɛ da giwanyinɛ kama kama, ca dzɛ dɛ dzɛgunɛnɛ ka ɛnja. ²³ Wata ɛndɛ'i ɛndɛ a lɛgwa ka ci, ɛŋki ci, “Slandana, ya sanɛ, ɛnji gi'u na upaa mbɛdɛnɛ nii?” Wata ɛŋki Yeesu ka ɛnjitɛ davɛ: ²⁴ “Dɛmɛ gazhi'waanɛ nɛga dɛmɛgɛrɛnɛ ka matya'u makuvɛ. Acii wanyinɛ ca ba koonɛ: bɛzɛ ɛnji ca alɛ rɛgwa nɛga dɛmɛgɛrɛnɛ, amma paa tii na mbee ka dɛmɛgɛrɛnɛ aa dɛvɛ.

²⁵ “Madɛ kɛ madɛtɛ slanda yi, kɛ pa'ɛgi ci makuvɛ, unɛ noonɛ ɛsɛ, agyɛ nuunɛ, ka ndzanɛnɛ nuunɛ dza makuvɛ agyanɛkii, una ba ka ci: ‘Slandaniina, wunɛgi keenɛ makuva.’ Ka jikɛvɛnɛ nɛ ci koonɛ dɛ banɛ: ‘Ma unɛ, mashiimɛ nyi taa ɛnji mi nuunɛ.’ ²⁶ Ma unɛ ɛsa, ka ɛnɛnɛ nuunɛ ka banɛ ka ci: ‘Kɛ zhimaamɛ, kɛ sii amɛ ka ha rɛɛwɛ da hɛ. Asɛkɛ vɛranɛ geenɛ ɛsɛ jigunyi hɛ ka ɛnja.’ ²⁷ Ma ci ɛsa, ka banɛ nɛ ci koonɛ, ‘Kɛ bii nyi koonɛ, mashiimɛ nyi taa ɛnji mi nuunɛ. Dzɛgimɛ abiiki, unɛ patɛ ɛnji dɛaada bwaya uushi'inɛ!’ ²⁸ Kadɛ nuuna tuu, una tsɛbɛ linyinɛ, unɛ kɛ nee ka dzɛdzɛshi'inuunɛ Ibɛrahiima, Isiyaaku, Yakubu da anabiinɛ patɛ agi ɛwanɔunɛ nɛga ɛntanɔfɛ. Amma, ma unɛ, kɛ sɛbagi ɛnji tuunɛ aagyɛ. ²⁹ Kadɛ nɛ ɛnjɛ a ma'ya taa dama patɛ agi duuniya ka shinɛ ka zɛmɛ ɛndzanɛ agi ɛwanɔunɛ nɛga ɛntanɔfɛ. ³⁰ Ma ka

† **13:19** 13.19 Hi'ukii palee dɛ ɛnshidɛdɛnɛ anɛ hanyinɛ nɛga Gudɛ. Amma ma wabɛnɛ nɛga Yeesu, agyanɛ ɛndɛ'i slikerɛnɛ pamɛ anɛ hanyinɛ nɛga Isɛrayiila wabi ci. **13:19** 13.19 ɛzakii. 17.23; Mat. 13.31. **13:21** 13.21 Mat. 13.33. **13:25** 13.25 Mat. 25.11-12. **13:27** 13.27 2 Tim. 2.19.

uusərakii, tə'i hara ənji agi moodəba'ənyinə na ndzaanə ka kəŋwanə. Tə'i agi ənjitə ka kəŋwanə əsə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə."

Wabənə ŋga Yeesu agyanə uudəpaa slənaakii də Urusaliima

³¹ Ma ka saa'ikii ha'ə əsə, kə əncəhatə harii *Farisanyinə aabii Yeesu, wata təya ba ka ci, "Dzəgi saaku ganə, duu ka əndə'i ha, acii ŋga'ə ka *Hirudusə nə bələginə tə hə."

³² Əŋki Yeesu ka tii, "Dəmə, bamə ka əda mitibətibənəkii oo'i, agi lyaakagi ginaajjinə nə nyi, agi mbədəpaanə nə nyi də mabərəhə ənji ənshinə da doorə; ma cifədoora, ka uudəpaanə nə nyi slənaaki. ³³ Amma tyasə see a dzə nyi də dzənaaki aakəŋwa ənshinə, doorə da cifədoorə. Acii madəbeemə *anabi a əntə ka əndə'i ha madfaamə də Urusaliima."

Uudəpənə ŋga Yeesu tə ənji Urusaliima
(Mat. 23.37-39)

³⁴ "Ya'ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bələgyuunə anabiinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntəŋfə koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa ŋga dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənatə aatsatə. Amma kə naanagyuunə furəshi. ³⁵ Aciikii ka ndzaanə nə *yi ŋga Əntəŋfə gbəŋə yadə əndə davə. Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə shaŋə, ha'ə mbu'yanə uusəratə nuuna ba oo'i: 'Tə'i barəkaanə ashii əndətə shi də ləmə ŋga Slandana!' "

14

*Mbədəpaanə ŋga Yeesu də mabərəhə əndə *uusəra ŋga əpisəka*

¹ Tə'i əndə'i uusəra ŋga əpisəka gi Yeesu ka zəma aa ha əndə'i gawa agi kurəgə ŋga *Farisanyinə. Asee, ma ənjitə dava, kə kantsaa tii ginə ka Yeesu. ² Ma dava, tə'i əndə'i əndə gatə akəŋwaciikii dīi shishinəkii ma'asləkii. ³ Wata əŋki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, "Kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga mbədəpaagine də əndə uusəra ŋga əpisəkə saanii, anii poosha?" ⁴ Amma kə busəgi tii. Wata Yeesu a ŋgərə tə mabərəhə əndəta, ca mbədəpaa də ci; ca ba ka ci, "Paluu saaku." ⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii əsə, "Yaci tə'i əndə agyuunə, kə kulagərə uuzənaakii taa laakii aasəkə gu'u ma'inə uusəra ŋga əpisəkə saŋa, paa ci

ka dzənə ka ngiraginə pii kwa?" ⁶ Mambeemə tii ka jikənə ka ci agyanə ətsa.

Tadə ha nga ndzaanə ətə pooshi məghərəvənəkii

⁷ Wata ma nee Yeesu, taadə nuni ha nga ndzaanə nə ənjinə 'waa'wii ənji ka zəma. Acii kii dīi Yeesu ka tii misaali də banə: ⁸ "Madfa kə bii ənji ka hə rəya, madfa gi hə, ga ha dzə ka aalətə nuni ha nga ndzaanə davə. Acii paa hə shii, mbu'u tə'i əndətə palee ka hə də məghərəvənə ətə bii ənji ka ci rəyətə. ⁹ Əndətə bii koonə rəyə kyakya'ə əsə a ba ka hə: 'Madəgi gaduu, vii ha nga ndzaanə ka əndətsa!' Madfa kə dīi ha'ə, ka d'anə nə ayinə tə hə nga dzənə ka ndzaanə ka ha nga ndzaanə nga moodəba'ənyinə. ¹⁰ Amma, madfa kə bii ənji ka hə rəya, madfa kə gi hə, ndzaanə ka ha nga ndzaanə nga moodəba'ənyinə. Acii madfa kə shi əndətə bii ka hə rəya, ka banə nə ci ka hə: 'Guvakya, shiwa, ngiravə aahanə.' Ma ətsə dīya, ka ndzaanə nə hə da məghərəvənaaku akənwacii ənjitə cuuna zəmə da tii patə. ¹¹ Acii taa wu patə hanətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Taa wu patə həətəpaa naakii nə əsə, ka hanətənə nə ənji tə ci."

Tsarə nga ənjitə dəbee 'wanə ənji ka zəmə əndzanə

¹² Wata ənki Yeesu ka əndətə 'wii tə ci ka zəmətə, "Madfa kə dīi hə zəmə ka ənja, ga ha 'waa'wa tə guviinəku, taa tə ndzəkənjushi'inəku, taa tə duurənyinaaku, taa tə ənji gəna ətə ka guvayinə da hə. Acii madfa kə dīi hə ha'ə, ka mbeənə nə tii ka 'wanə tə hə natii əsə, də ha'ə ka ənəvəginə nə tii ka hə də sətə vii hə ka tii. ¹³ Amma, madfa kə dīi hə əndzanə ka ənja, tə matəgunyina da mahurəməsə ənji da midirinə da muurəfinə 'wanəku. ¹⁴ Madfa kə dīi hə ha'ə, ka upaanə nə hə barəkaanə, acii paa tii ka mbeənə ka ənəvəginə ka hə də sətə vii hə ka tii. Əntanfə də naakii nə na ənəvəgi ka hə uusərə madətənə nga ənji goonğa agi maməətə ənja."

Misaali nga Yeesu də zəmə əndzanə

(Mat. 22.1-10)

¹⁵ Makə fii əndə'i əndə agi ənjitə ca zəmə da Yeesu wabəətsa, wata ənki ci ka ci, "Tə'i barəkaanə ashī əndətə na zəmə əndzanə agi *nwanuunə nga əntanfə dīi!" ¹⁶ Wata Yeesu a dfa ka tii misaali, ənki ci, "Tə'i əndə'i əndə jigə əndzanə. Kə bii ci ka bəzə ənji shinə ka zəmə əndzanəkii. ¹⁷ Makə uugi zəmə d'anə, wata ca ka tə lawaraakii ka 'waa'wyanə tə ənjitə bii ci ka tii shinə ka

zəmә əndzanəkii. Lawarətә a dzә, әҗki ci: 'Shoomә, acii ma әnә dii ci, kә uugi əndzanә dzәgәnә!' ¹⁸ Amma, ma tii pata, kә ali tii sә җga әsә dә ma. Әҗki əndә'i əndә ka lawarәta: 'Ma nya, ci әnә ha'ә iri nyi ha җga uuzanә. Kә dәbee әsә nya dzә ka caamatәnә. Kә kәdii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unә.' ¹⁹ Әҗki əndә'i әsә, 'Ma nya, kә iri nyi lii uuzanә pu'u. Ka tәәbәtәnә tә tii nә nyi ka dzәnә. Kә kәdii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unә.' ²⁰ Әҗki əndә'i әsә: 'Ma nya, ci әnә ha'ә җgirә nyi minә. Aciikii paa nyi ka mbeenә ka dzәnә.'

²¹ "Makә әnya lawarәtә aasii, wata ca dzәgunәgi uushi'iitә patә ka slandanәkii. Makә fii slandanәkii ha'ә, wata mabәtә sәkә a җgәrәgi tә ci, әҗki ci ka lawaraakii, 'Duu pii pii aasәkә vәranә, ha wiigi'itә rәgwanyinә patә ka aalә әnja. Matәgunyinә da mahurәmәsә әnji da muurәfinә da midirinә patә, ha ba ka tii, tәya shi.' ²² Makә dii lawarәtә ha'ә, ca әnya, әҗki ci ka slandanәkii: 'Slandanәkya, kә dātә nyi sәtә bii hә, amma kә mbәdәaanә ha җga ndzaanә.' ²³ Wata әҗki slandanәkii ka lawarәtә: 'Duu aa ba'a vәranә, nә'uu rәgwa bilinә, ha pwaakya әnji kaa tәya shi aa haki aasii, kaa yaaki a tsәkwa. ²⁴ Wanyinә ca ba koonә, ma agi әnjitә 'watәgi nyi ba ka tii shinә ka zәma, taa əndә rәҗwә pooshi na upaa rәgwa җga zәмә əndzanә gaki asii.' "

*Makә sәtә dәbee əndә a nә'u tә Yeesu
(Mat. 10.37-38)*

²⁵ Ma ka əndә'i uusәra, kә gi Yeesu dә wiigi'inә. Nә'unә nә dabaala tә ci. Wata ca zә'ugi aadәbitii, әҗki ci ka tii, ²⁶ "Taa wu patә ca shi aabiiki, wa ca uudә tә nyi palee ka dii, palee ka mәci, palee ka minaakii, palee ka manjeevәnaakii, palee ka ndzәkәҗushi'inәkii uuji җguyirәnә da makinәkii patә. Wa ca uudә tә nyi әsә palee ka әpinaakii. Madә pooshi ha'ә, paa ci ka mbeenә ka ndzaanә ka lawaraaki. ²⁷ Taa wu nә əndәtә manjәrәmә әnfwaakii җga gwa'avәnә tә ci aashikii, ca nә'u dә nyi, paa ci ka mbeenә ka ndzaanә ka lawaraaki.

²⁸ "Madә tә'i əndә'i əndә agyuunә mwayi ghәnә maduunә kuva, ka ndzaanә nә ci zәku'i, ca dә lisaafә җga sәtә nii kәya zagi, kaa ca nәhee madә kә mbu'i kwabaakii bahә uudәpaa dә slәnәtsa. ²⁹ Madә paa ci dii ha'ә, madә kә mbukәpaa ci, mbu'u taa paa ci na mbee ka uudәpaa ghәnә kuvәkii. Maa kә dii ha'ә makә әtsa, taa wu nee ka ci patә, ka җsәnәnә nә ci tә ci, ³⁰ ca ba: 'Ya əndәna, kә gwanә ci ka ghәnә kuva, amma kә tәkuree ci ka uudәpaa slәnәkii!'

³¹ “Ha’ə əsə ma’da tə’i nwanwə da ənji dəbu’u pu’u, ca dzə ka panə da əndə’i nwanwa, ka ənəginə nə ci zəku’i, ca kaala hiima, kaa ca fatə ashikii ma’da ka mbeenə nə ci ka hwaməpaanə tə əndə mbiinaakii ətə da ənji dəbu’u pupusərə. ³² Ma’da, ma ca kaala hiima, paa ci na mbee, ka sləkeenə nə ci ka ənjaakii aabii əndə’i nwanwətə, tii ma’ə dzadə dzadə. Waatoo, kaa ca alə hadatəginə ahadatii. ³³ Ha’ə dīi əsə, taa wu agyuunə, ma’da paa ci bwasee ka uushi’inaakii patə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki.”

Zhatanə ətə pooshi ka nafanə

(Mat. 5.13; Mar. 9.50)

³⁴ “Kə shii unə oo’i, nunyi uushi nə zhatana. Amma, ma’da kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma’ə. ³⁵ Pooshi zhatanəkii ka nafanə ka dzəgə də ha, pooshi kuba davə əsə. Wata vugədəginə vugədəginə ənji. Ma əndətə da liminə nja fanə, wa ca fa.”

15

Misaali də baga ətə zagi

(Mat. 18.12-14)

¹ Yoo, kə əncəhə *ənji luu tsəka da ma’waslyakə ənji patə aabii Yeesu ka fa sətə cii kəya ba. ² Asee agi dzənə nə *Farisanyinə da maliminə də ngunḡunənə, təya ba, “Əndətsə uura, ka mi sanə cii kəya luu ma’waslyakə ənji, ca adə ka ha rənwə da təya?” ³ Wata Yeesu a dā ka tii misaali, əŋki ci, ⁴ “Yaci tə’i əndə agyuunə da bagiinaakii gya’ə, wata rənwə agitii a zagi, iitə dfanəkəya? Ka bwaseenə nə ci ka harakii ətə əlinə pu’unə aji əlinə ka zəmənə, ca dzə ka aalə tə ətə rənwə see maa nee ci. ⁵ Ma’da kə lapaa ci bagata, ka dfanə nə ci moodasəka, ka nḡiravənə nə ci aatsa uurakii, ca pyalyagi aasii. ⁶ Ma’da kə mbu’ya ci aasii, ka ‘waa’watənə nə ci tə guviinəkii da guvayiinaakii, ka banə nə ci ka tii oo’i: ‘Daamə ka nyi moodasəka, acii ma bagaaki ətə shi a zagi, kə nee nyi!’ ⁷ Wanyinə ca ba koonə: ha’ə əsə nə Əntanfə da malaa’ikanyinə dadagyə. Ma’da kə baa ma’waslyakə əndə rənwə ka Əntanfə, ka dfanə nə tii moodasəkə putaakii, palee ka putə nja ənji əlinə pu’unə aji əlinə ətə ca ‘wa natii nə də ənji goonḡa; waatoo, ma nə tii ka bana, pooshi uushi ci təya baa ka Əntanfə ka putakii.”

Misaali də kwaba ətə zagi

8 “Yaci tē'i minə da kwabatə *hwaslə pu'wa, kə ŋgirə hwaslə rəŋwə agikii, kə zagi, iitə ɗanəta? Paa ki ka kavə gunə aasəkə garəkuwa, kya taasəgi kuwa, kya aalə də samə, kaa kya nəhee kwa? 9 Madfa kə lapaa ki kwabakii, ka 'waa'watənə nə ki guviinətə da guvayiinatə, ka banə nə ki ka tii oo'i: 'Daamə ka nyi moodasəka, acii ma kwabaaki ətə sha zagi, kə nee nyi!' 10 Wanyinə ca ba koonə: ha'ə makə ətə əsə nə malaa'ikanyinə ŋga ɗntaŋfə. Madfa kə baa ma'waslyakə ɗndə rəŋwə ka ɗntaŋfə, ka ɗanə nə tii moodasəkə ka shaŋə.”

Misaali də uuzənə ətə zii

11 Ɖŋki Yeesu əsə, “Tē'i ɗndə'i ɗndə sha ɗii da uuji ŋguyirənaakii bəra'i. 12 Ɖŋki daranə ka dii: 'Daada, vii ka nyi gyadalaaki agi sə ŋga zəmə də yaaku.' Wata dəsənətii a ŋgərə uushi'inaakii, ca təkée bəra'i, ca ŋgərə rəŋwə, ca vii ka darata.

13 “Ma baanə moona, daratə a tsəkətə uushi'inaakii patə, ca ɗərəmagi, ca paləənəgi da i kwabakii ka madzadə hanyinə. Ma dava, kə ndzaa ci ka ɗa uura saawanə, kə zagi kwabata. 14 Ma ətə uudəpaa ci zamagi də kwabatə patə ha'ə, wata kə kulii məza madəfənə gatə də vərə. Wata kə ɗnəpaa ci ka ghəlinə. 15 Ca madə, ca dzə, ca gi'i ɗndə'i ɗndə davə gatə də vərə ka alə sləna. Ɖndətə a ba ka ci dzənə aa bilə ka gərə dagəliinə. 16 Kə mwayi ci zəmə ŋga dagəliinə kaa ca əburə gyadə, amma taa zəməkii pooshi ɗnji nja vii ka ci.

17 “Wata ca gwanə ka buurənə agyanə mandzaa tə ci. Ɖŋki ci ka naakii na: 'Yoo, ŋgaanɗa'ə nə zəmə ga daadə asii ta'a! Ɖnji slənə ŋga daadə patə, agi zəmənə nə tii, ha'ə ca mbəɗaanə aciitii. Amma wanyinə ka ɗntənə ganə acii madəfənə. 18 A ɗnə nyi saaki aa ha daadə, kaa nya dzə ka banə ka ci, Daada, kə ɗii nyi 'waslyakəənə ka ɗntaŋfə da i ka hə patə. 19 Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tə nyi də uuzənaaku ma'ə. Ma ɗanəkwa, əsuu tə nyi makə sətə cii kwa əsə tə ɗnji slənaaku.' 20 Makə uudəpaa ci ɗatə hiimatsə ha'ə, wata ca madə, ca ŋgərə rəgwa aa ha dii.

“Ma ətə ci ma'ə dzadə da yi gi'u, kə nee dii ka ci. Dii a nəhə tə ci təgugunə. Ca huyipaa ka gunyanə da ci a rəgwa. Ca luu tə ci, ca fuudəgi tə ci pya'ə pya'ə a ədzəməkii.

21 Ɖŋki uuzətə ka dii: 'Daada, kə ɗii nyi 'waslyakəənə ka ɗntaŋfə da i ka hə patə. Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tə nyi də uuzənaaku ma'ə.' 22 Amma ɗŋki dii ka lyawarənaakii: 'Huyipaamə asii, ŋgiramə kəjeerənə ətə palee də dagwaanə, una kavə ka ci aashikii. Ŋgiramə

sə ɲga ciinə, una ɲgavə ka ci. ɲgiramə bibinə əsə, una ɲgaanɲgavə ka ci. ²³ Əshamə masəbərə la, lagimə uurakii kaa əɲjə a dzəgə əndzanə, ama zəmə, ama da moodasəka. ²⁴ Acii kə nee nyi, ma uuzənaaki ətsa, makə kə shi ca əɲki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.' Wata təya gwanjə ka da moodasəka.

²⁵ "Ma saa'ikii, də bilə ama uuzanə nə gawə uuzənə ɲga əndəta. Ma ca shi aasii, makə mbu'ya ci kədəhə da ya, ma ca fa, dzaadzanə nə əɲji uushi'inə, udzənə nə əɲja. ²⁶ Wata ca 'watə əndə'i lawara, kaa ca ləgwa a makii taa mi ci əɲjə a da ha'ə. ²⁷ Əɲki lawarətə ka ci: 'Ndzəkəɲu ənya, kə bilə duu masəbərə la, acii kə nee ci, jamə ənya uuzənaakii.' ²⁸ Wata gawə uuzətə a bəzəgi səka. Ca naanagi ka dəmənə aasii. Shiginə nə dii, ca puutə tə ci kaa ca dəməgərə aasii. ²⁹ Amma əɲki gawə uuzətə ka dii: 'Tsaamuu, kə fəzhi nyi ɲgaanɲga'ə ka slənənə ka hə, mashimə nya naanii ka da ka hə sətə mwayi hə. Amma, ma ka nya, mashimə ha vii taa uundzə əhwə kaa nya da keenə də əndzanə da guviinəki. ³⁰ Amma, tsaamuu, makə shi uuzənaaku ətə zamagi də gənaaku ka tii da badawiinə ɲga makinə, la gbavə bilə hə ka ci.' ³¹ Wata əɲki dii ka ci: 'Uuzənaakya, taa guci patə abiiki nə hə. Uushi'inaaki patə əsə, naaku nə ci. ³² Kə dəbee ama dzəgə əndzanə, ama da moodasəka. Acii ma ndzəkəɲu ətsa, kə nee nyi, makə kə shi ca əɲki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.' "

16

Misaali də masəkurə lawara

¹ Əɲki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, "Tə'i əndə'i əndə gəna sha dii da lawaraakii. Kə ba'avə ci uushi'inaakii ka lawarətə. Ma ka əndə'i uusəra, shinə nə əɲji ka banə ka ci oo'i: 'Agi saaweenə nə lawaraaku ka gənaaku.' ² Wata 'wanə nə slandanəkii tə lawarətə, əɲki ci ka ci: 'Mi tuu cii kya fa əɲjə a ba ashikwa? Datə ka nyi lisaafə ɲga slənaaku dii, acii ma ha, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə.' ³ Wata lawarətə a kaala hiima: 'Ya makə waanə slandanəki ka ɲgərəgi slənə aciiki əna, iitə danəkya? Wiina, uuzanə, paa nya mbee. Kədiinə əsə, ka danə nə ayinə tə nyi. ⁴ Yawaa, kə shii nyi səndə nii kya da, kaa əɲjə a luu tə nyi aa hatii aasii madfa kə ɲgərəgi slandanəki slənə aciiki.'

⁵ "Wata ca 'waa'watə tə əɲjitə ci slandanəkii a nə'u tə tii dəmənə də rəɲwə rəɲwə. Əɲki ci ka əndətə 'watəgi mbu'yanə: 'Iitə ci slandanəki a nə'u tə hə dəmənə?' ⁶ Əɲki

ændøta: 'Garøwa nga maarø gya'a cii këya nə'u tø nyi.' Əŋki lawarøtø ka ci: 'Wiinø ləkaləkatø nga dømøøtø atsaku. Ndzaanø, naahøtø garøwa tufø pu'unø tsakø tsakø.' ⁷ Ma daba'əkii əsa, əŋki ci ka əndø'i əndøta: 'Ya hø əsa, iitø cii këya nə'u tø hø dømønø?' Əŋki əndøta: 'Buhø nga aləkamaara gya'a tufø cii këya nə'u tø nyi.' Əŋki lawarøtø ka ci: 'Wiinø ləkaləkatø nga dømøøtø atsaku. Naahøtø buhø gya'a ənfwadø.'

⁸ "Kø kuyirii slandanəkii tø lawarøtø pooshi nja slønø dø rəgwakii, makø kø slønyi ci dø səkura. Ha'ø nə ənjitø ŋgøregi slønø uushi'inø nga *duuniya tø tii. Ma tøya, agi səkurønø nə tii agi dā uushi'inatii. Amma ma ənjitø agi bərønø, pooshi tii ka kavø hiimatii aakəŋwa dø səkurø ha'ø.

⁹ "Ma nyi əsa, wanyinø ca ba koonø: ŋgørømə gønø goonø, zamagimø koonø upaa dø guviinø. Maa kø dīi ha'ø, madā kø uudøgi gønø, ka luunø nə ənji tuunø asii ga Əntanfø. ¹⁰ Taa wu baarii goonəaanø agi uundzø slønø, ka mbeenø nə ənji ka ba'avø madiigərø slønønyinø aaciikii. Taa wu pooshi baarii goonəaanø agi uundzø slønø, taa madiigərø slønønyinø ba'avø ənji aaciikii əsø, paa ci ka mbeenø ka dā goonəaanø agikii. ¹¹ Yaci ha'ø makø ətsø əsø, madā maslənəgimuunø dø goonəaanø dø gənanø upaa unø agi *duuniya, iitø mbeenø ənji ka ba'avø koonø tø tantanyitø uushi'inø dīya? ¹² Yaci maslənəgimuunø dø goonəaanø dø sətø əntaa noonø əsø, wu na mbee ka vii koonø noonø səgoonø dīya?

¹³ "Pooshi mava ətø ca mbee ka slənətønø ka slanjiinø bəra'i. Ka kaareenø nə ci ka əndø'i əndø, ca uudø tø əndø'i ənda. Ka gadēenø nə ci ka əndø'i əndø, ca ushapaa tø əndø'i ənda. Pooshi rəgwa nga paslənø tø Əntanfø, unø kø kavø nuunø ka alø gənø."

Hara wabənø nga Yeesu

(Mat. 11.12-13; 5.31-32; Mar. 10.11-12)

¹⁴ Fanø nga *Farisanyinø ha'ø, makø dīi ci nga'ø ka tii nə gønø, wata tøya ŋusəgi tø Yeesu. ¹⁵ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma unø døya, kø ndzaa unø ka ənjitø ca dēegi ka natii nə makø ənji goonə akəŋwacii ənja. Amma kø shii Əntanfø sətø a ədzəmuunø. Ajjiinø ka Əntanfø nə sətø ci ənjø a nee makø maduunø uushi.

¹⁶ "Ma bariya nga Muusa da wabənø nga anabiinø, kø slønyi dəŋø ka saa'itø shigi Yoohana əndø dā bapətisəma. Agi zamanaakii 'watøgi ənji waaza Ŋunyi Habara agyanø ŋwanjuunø nga Əntanfø. Taa wu patø əsø, kø ciŋø ci dø

ngeerənə kaa ca upaa dəmənə aagi ηwanjuunəkii. ¹⁷ Gədfə uudənə ηga duuniya də ηgufənə acii piriugine ηga uushi gi'u agi bariya.

¹⁸ "Mada kə lakəgi əndə minakii, ca ηgərə əndə'i, kə dīi ci aləhiinə ətsa. Mada kə ηgirə əndə tə miitə lakəgi ηgurii əsə, aləhiinə nə ci ka danə."

Misaali də əndə gəna da Lazarusə

¹⁹ "Tə'i əndə'i əndə gəna sha dīi. Kə kaalii ci makudə kudə kəjeerənyinə ətə dīi dərəkii ndalə. Taa guci patə agi wahə nji ci. ²⁰ Tə'i maagha əsə dīi ləməkii Lazarusə. A ma kuvə ga əndə gənatə njii kəya ndzaanə. Shishinəkii patə, uyiginə. ²¹ Kə mwayi ci dəəmə murəmurinə ηga dafəətə ca kwaala aanə ha ηga adənə ηga əndə gənata, kaa ca adə. Ədiinə maa, təya dzə də na'ə uyigiitə ashikii.

²² "Makə əŋki maaghata, wata malaa'ikanyinə a ηgərətə tə ci, təya kərəgi tə ci aadəgyə aabii Ibərahiima, asii ga Əntanfə. Əntənə ηga əndə gənatə naakii, wata ənjə a ηgədfəgi tə ci. ²³ Aagi gutə sujwə gi ci, ca sa cibə ka shaŋə. Ma madeenəkii ka ginəkəya, ma nee ca, waatə Ibərahiima, a purəŋakii nə Lazarusə. ²⁴ Wata ca ηgəree ka uurakii, əŋki ci: 'Daadə Ibərahiima, nəhuu təgugunaaki. Bawə ka Lazarusə, wa ca cimwacii ma'inə a ma gislə kaa ca shi ka dāvənə ka nyi a ganaki, kaa nya upaa shiwunə. Acii agi cibənə nə nyi ganə agi guuna.' ²⁵ Amma əŋki Ibərahiima ka ci: 'Uzənaakya, a buurətə hə oo'i, kə shi ha upaa shiwunə hə ma'ə agi duuniya. Ma Lazarusə əsa, agi ηgərə'wə nji ci. Amma, ma ənə dīi ca, ma ganə, ka maka ma'yanə nə ci. Ma hə əsə, agi cibənə nə hə. ²⁶ Danəkii ha'ə maa, tə'i maduunə ηgurənyinə ahadaamə. Aciikii, taa ənjitə ca moo madənə daganə ka dzənə aa hoonə, paa tii ka mbeenə. Pooshi ənji ka mbeenə əsə ka ma'yanə ka hatsə dīi hə davə ka shinə aadə heenə.' ²⁷ Wata əŋki əndə gənatə ka Ibərahiima: 'Tuutəta'ə, Daadə, makə ha'ə dīi əna, sləkee ka Lazarusə aa ha daadə aasii. ²⁸ Tə'i ndzəkəŋushi'inəki tufə. Wa ca dzə ka wabənə ka tii, acii ga təya shi aa hanə natii əsə, ka ha ηga cibəna.' ²⁹ Əŋki Ibərahiima ka ci: 'Ma ndzəkəŋushi'inəku, agi fanə nə tii bariya ηga Muusa da wabənə ηga anabiinə. Wa təya nə'utə sətə bii tii.' ³⁰ Əŋki əndə gənatə əsə: 'Daadə Ibərahiima, pooshi dīi; amma, mada əndətə sha əŋki gi ka wabənə ka tii, ka baanə nə tii ka Əntanfə.' ³¹ Amma əŋki Ibərahiima: 'Mada pooshi tii nə'utə bariya ηga Muusa da wabənə ηga anabiinə, taa

əndətə madətə agi maməətə ənji gi ka wabənə ka tii, paa tii ka baanə ka Əntanfə.' ”

17

Wabənə ŋga Yeesu agyanə 'waslyakəənə da gi'inə tə Əntanfə

(*Mat. 18.6-7,21-22; Mar. 9.42*)

¹ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Taa guci patə, tə'i uushi'inə ətə ca dəməgərə də ənji aagi dāada 'waslyakəənə. Amma agi ŋgərə'wə nə əndətə ca kavə əndə ka pu'unə. ² Madə kə kavə ci tə əndə rəjwə agi ənjinə ushapaa *duuniya tə tii ka dfa 'waslyakəənə, ma sətə na upaa tə ci, gədfə anəvə təjwə aa uurakii ka ci də ŋga'əənə, ənjə a kagərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci. ³ Nəhəmə noonə na!

“Madə kə dīi əndə nə'unə makə hə 'waslyakəənə, wabuu ka ci. Madə kə baa ci, tifyagi ka ci. ⁴ Taa kə kyawəri ci ka danə də hə bwayakii mədfə agi uusəra, madə ca dzə də shinə ka banə ka hə oo'i: 'Kə baa nyi ka hə', ga ha kəsəpaa tə ci a ədzəməku.”

⁵ Fanə ŋga masləkee ənji ha'ə, əŋki tii ka Slandana, “Tsakuu keenə ŋgeerənə ŋga gi'inə tə hə.” ⁶ Əŋki ci ka tii, “Maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u iza,* kadə ka mbeenə nuunə ka banə ka baratsa: 'Mbuduu, duu ŋgubəpaa naaku nə agi uunəva', ca luuvə koonə əsə.”

Slənə ŋga lawara

⁷ “Yaci tə'i əndə agyuunə gi lawaraakii aa bilə ka uuzanə taa ka gəranə, ya madə nee ci ka ci, ca shi də bilə, ka banə nə ci ka ci oo'i: 'Palyəgi tsakə tsakə, ndzanuu adənə' nii? ⁸ Poosha. Amma ka banə nə ci ka ci: 'Tasəkapaa ka nyi adənə zəku'i, zə'wee ka kəjeerənaaku, kaa ha dfa ka nyi slənə saa'itə cii kya adə, nya sa. Ma daba'əkii, ka mbeenə nə hə ka adənə naaku, ha sa.' ⁹ Kə kuyirii ci tə lawaraakii puta slənətə ci ka ci sətə bii ci ətsə nii? ¹⁰ Ha'ə nuunə noonə əsə. Madə kə datuunə patənə ŋga sətə bii Əntanfə koonə, shiimə oo'i, wata *lyawarənə nuunə. Ma sətə dīi una, sətə dəbee una dfa.”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji uyikuzənə pu'u

¹¹ Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, anə ribinə ŋga hanyinə ŋga *Samariya da hanyinə ŋga Galili pitəgi ci. ¹² Ma ətsə kaa ca mbu'u aasəkə əndə'i vəranə ha'ə, wata

17:5 17.5 6.13. * **17:6** 17.6 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə ŋga Gufə. Amma ma wabənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila wabi ci. **17:6** 17.6 Mat. 13.31; 21.21; Mar. 11.23. **17:10** 17.10 1 Koor. 9.16-17.

ənji uyikuzənə pu'u a shi ka guɲunə da ci. Təya kəŋaənə dzadə gi'u da ci, ¹³ təya ɲgəree ka uuratii, əŋki tii, "Yeesu, Dəsəniinə, nəhuu təgunuunə geenə!" ¹⁴ Neenə ɲga Yeesu ka tii, əŋki ci, "Ma dānuuna, dəmə ka baarii noonə nə ka limanyinə." Ma tii ka ha ɲga dzənə, wata ma nee tii, kə mbə'i tii.

¹⁵ Neenatii kə mbə'i tii, wata əndə rəɲwə agitii a ənyatə aaba'a, ca dzə də dələnə də Əntanɲfə də ɲgeerənə. ¹⁶ Ca kulagi atsaa sədə Yeesu, ca kuyirii tə ci. Asee, ma əndəta, əndə Samariya nə ci. ¹⁷ Wata Yeesu a ləgwa, əŋki ci, "Əntaa ənjitə pu'u patə mbə'ya? Aa maatiinə hara ənjinə əliɲə dīya? ¹⁸ Iitə dīi da pooshi əndə shi ka dələnə də Əntanɲfə madaamə mu'umətsa?" ¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Mədətə, duu saaku aasii. Kə mbə'i hə putə ɲga gi'inaaku tə nyi."

Da ɲwanɲuunə ɲga Əntanɲfə

(Mat. 24.23-28,37-41)

²⁰ Kə ləguyi harii *Farisanyinə a ma Yeesu taa guci nə Əntanɲfə a dā ɲwanɲuunaakii agyanə ənja. Əŋki Yeesu ka tii, "Ma dā ɲwanɲuunə ɲga Əntanɲfə, pooshi ndzaanə makə sətə ci ənjə a nəhee də ginə. ²¹ Pooshi ənji ka mbeenə ka banə oo'i: 'Tsaamuu, wiinə ganə', taa: 'Wiitə gatə ha'ə.' Acii ma nə dīi ca, kə uugi ɲwanɲuunə ɲga Əntanɲfə ndzaanə ahadoonə."

²² Wata əŋki ci ka lyawarənaakii, "Kadə nə saa'i a dā. Mada kə dīi saa'ikii, kadə nuuna moo neenə ka *Uuzənə ɲga ənda, taa wata uusəra rəɲwə. Amma paa unə ka neenə ka ci. ²³ Ka banə nə ənji koonə: 'Ganə nə ci', taa: 'Gatə ha'ə nə ci.' Ma dānuuna, goona dzə, goona nə'u tə tii shanɲə. ²⁴ Acii makə sətə ci pyapidənə ɲga vənə a bərəgi səkəntanɲfə taa dama patə, ha'ə nə Uuzənə ɲga əndə a ndzaanə ka uusəraakii panɲəraɲə a babara. ²⁵ Amma see a cibə ci ka shanɲə dərəva zəku'i, ənji ɲga zamanənə a kaaree ka ci əsə.

²⁶ "Makə sətə sha dīi tə ənji agi zamana ɲga Nuuhu, ha'ə na dā uusəratə nə Uuzənə ɲga əndə a shi. ²⁷ Ma agi zamana ɲga Nuuhu, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji ɲguyirənə da makinə a ɲgəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. Wata shinə nə ma'i tuufaanə, ca naanə ka duuniya, ca zamagi də ənjitə patə. ²⁸ Kadə na dā əsə makə agi zamana ɲga *Luudu. Ma agi zamana ɲga Luudu, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji

17:12 17.12 Leew. 13.46. **17:14** 17.14 Leew. 14.2-32; Mat. 8.4; Mar. 1.44; Luka 5.14. **17:16** 17.16 10.33. **17:19** 17.19 Mat. 9.22. **17:21** 17.21 11.2,20; Mat. 12.28. **17:22** 17.22-24 21.7-24. **17:23** 17.23-24 Mat. 24.23-25; Mar. 13.21-23. **17:25** 17.25 9.21-22.

ənjə a ɗa fiiriinə, kə nji ənjə a laaga uushi'inə, kə nji ənjə a ghəənə yinyinə. ²⁹ Amma, ma uusəratə shigi Luudu də *Sadooma, kə bujikaanə gunə dadagyə da baruuda aagyane ənjitə ənəgi davə də Sadooma. Wata dza'ə kə zagī ənji davə. ³⁰ Ha'ə makə ətsə əsə na ɗa uusəratə nə Uzənə ŋga əndə a jiga.

³¹ "Ma uusərakəya, ma əndətə anə kuvaakii da uushi'inaakii a kumu, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dəmə aa kumu ka fəɗəənə uushi'inaakii. Ma əndətə də bilə əsə, wa ca huyi, ga ca ənə aasii. ³² Buurətəmə haala ŋga minə ŋga Luudu! ³³ Taa wu patə ca ɗa gazhi'waanə ŋga luupaa əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma taa wu patə ətee ka əpinaakii, ci na luupaa əpinaakii. ³⁴ Wanyinə ca ba koonə: ma ka uusərakii davəɗə, ka baanə nə ənji bəra'i ka ədzə rəŋwə, ka ŋgərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə. ³⁵ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təŋwə rəŋwə; ka ŋgərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. [³⁶ Ka dzənə nə ŋguyirənə bəra'i aasəkə rə ka uuzanə; ka ŋgərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə."] ³⁷ Wata əŋki lyawarənaakii ka Yeesu, "Da da, Slandana, nə ətsə ha'ə a ɗa?" Əŋki Yeesu ka tii, "Ka hatə ɗii mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na."

18

Misaali də mitə mooryafinə da bwaya mala gəŋwanə

¹ Wata Yeesu a ɗa ka lyawarənaakii misaali ka baariiginə ka tii oo'i, kə dəbee təya ɗa də'wa taa guci patə, ga təya zaarə shaŋə. ² Əŋki ci, "Tə'i mala gəŋwanə sha ɗii asəkə əndə'i vəranə. Paa ci ka ŋgwalənə tə əntaŋfə, agi ushapaanə nə ci ənja. ³ Tə'i mitə mooryafinə davə gatə də vərə əsə. Agi dzənə nə ki də shine aa hakii ka banə ka ci: 'Jikəvə keenə ahadeenə da əndə mbiinaaki.' ⁴ Amma dzənə nə mala gəŋwaatə də naanaginə, kə ta'avə ci dərəva ka ɗanə ka ki ha'ə. Ma daba'əkii əŋki ci də səkəkii: 'Taa ŋgahi paa nyi ka ŋgwalənə tə əntaŋfə shaŋə, agi ushapaanə nə nyi ənji əsə, ⁵ patə da ha'ə, makə kə uugi nyi zaarənə acii haalatə, ka ɗanə nə nyi ka ki gəŋwaatsa. Madfa madfame nyi ka ki gəŋwaatsa, kadə nə ta ənvutə tə nyi.' "

⁶ Slandanə a tsakə banə, əŋki ci, "Famə ɗii sətə bii bwaya mala gəŋwaatsa. ⁷ Ya əntaŋfwa, paa ci ka tsakənə tə matadə ənjaakii kwa? Acii ma təya, agi tuunə nə tii ka ci

17:28 17.28-29 'Wat. 19.24-25. **17:31** 17.31 Mat. 24.17-18; Mar. 13.15-16.
17:32 17.32 'Wat. 19.26. **17:33** 17.33 9.24; Mat. 16.25; Mar. 8.35. **17:37**
 17.37 Ayb. 39.30. **18:1** 18.1 11.2; Rooma 12.12; Fil. 4.6; Kwal. 4.2; 1 Tees.
 5.17. **18:5** 18.5 11.7-8.

vədə da uusəra kaa ca tsakə tə tii. Kə shii nyi, pii tsakənəkii tə tii. ⁸ Wanyinə ca ba koonə: ka viinə nə ci ma'inə ka ənji mbiinatii. Patə da ha'ə, mada kə shi *Uuzənə ŋga ənda, ka lapaanə nə ci ənjitə gi'i tə Əntan̄fə ma'ə nii?"

Misaali də Farisa da əndə luu tsəka

⁹ Agi nəheənə nə hara ənji ka natii nə makə ənji goon̄ga, təya bərapaa tə patənə ŋga ənja. Ka tsaratii dīi Yeesu misaalina, əŋki ci: ¹⁰ "Tə'i ənji bəra'i gi aasəkə *yi ŋga Əntan̄fə ka də də'wa. Farisa nə əndə'i ənda, əndə luu tsəka nə əndə'i ənda. ¹¹ Ma Farisata, kə gi ci, ca kəŋaanə, ca də də'wa dasəkə ədzəməkii, əŋki ci: 'Əntan̄fə, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma nya, paa nyi ndzaanə makə ŋga hara ənji, waatoo mahiirənə, məza ənja, ənji də aləhiinə. Kə kuyirii nyi tə hə əsə makə dīi ci, ma nya, paa nyi ndzaanə makə əndə luu tsəkətsa. ¹² Agi da suumaya nə nyi bəra'i agi luuma; agi viinə nə nyi zaka ŋga sətə cii kya upaa patə əsə.' ¹³ Amma ma əndə luu tsəkətə naakii, makə gi ci, daba'ə hara ənji kəŋaanə ci, acii kə ŋgwaləgi ci ka madēe taa ka ginəkii aadəgyə. Wata ciinəkii pukəvə ci dəkə agyanəkii, əŋki ci, "Ya'ə Əntan̄fə, nəhuu təgugunaaki, nyi ənə ma'waslyakə ənda.'

¹⁴ "Wanyinə ca ba koonə: ma gi əndətə aasiya, Əntan̄fə kə tifyagi tə ci. Amma, ma Farisata, pooshi Əntan̄fə tifyagi tə ci. Acii taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Amma taa wu patə hətəpaa naakii na, ka haŋətənə nə ənji tə ci."

Daanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə
(*Mat. 19.13-15; Mar. 10.13-16*)

¹⁵ Yoo, kə kyaara ənji ka Yeesu i idənə manjeevənə kaa ca daanə ciinə ŋga barəkaanə aanətii. Neenə ŋga lyawarənaakii ha'ə, wata təya ndzan̄ə laala ŋguruunə ka ənjita. ¹⁶ Amma Yeesu a 'watə tə ənjita, əŋki ci, "Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə ŋga ənji makə tii də *ŋwan̄juunə ŋga Əntan̄fə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma əndətə pooshi luuvə ka Əntan̄fə a ndzaanə ka ŋwan̄waakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwan̄juunə ŋga Əntan̄fə shaŋə."

Əndə gəna

(*Mat. 19.16-30; Mar. 10.17-31*)

¹⁸ Yoo, kə shi əndə'i gawa aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi san̄ə dənəki

kaa nya upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwa?" ¹⁹ Wata əɲki Yeesu ka ci, "Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ɲunyi ənda? Pooshi ɲunyi ənda, maɗaamə Əntaɲfə ci rəɲwə dyaɲə. ²⁰ Kə shii hə bariya ɲga Əntaɲfə, waatoo: 'Ga ha alə hiinə, ga ha bələ hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ɲga jirakənə anə ənda, gaɗee ka i duu da muu.' "

²¹ Əɲki gawə əndəta, "Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə." ²² Makə fii Yeesu ha'ə, əɲki ci ka ci, "Awa, kə fii nyi, amma tə'i uushi rəɲwə mbəɗaanə ka hə ɲga ɗanə. Ma ɗanəkwa, uushi'iitə aciiku patə, duu, fəɗuu, ha ɗərəmagi, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Maɗa kə ɗii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntaɲfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." ²³ Makə fii əndətə wabəətsə ha'ə, wata kə dzəgəpaa tə ci ashikii; acii lanə ɗərəva nə gəna aciikii.

²⁴ Makə nee Yeesu kə dzəgəpaa wabəətsə tə əndətə ha'ə, wata əɲki ci: "Una! Dzawə ɗərəva nə ɗəmənə ɲga əɲji gəna aagi ɲwanjuunə ɲga Əntaɲfə. ²⁵ Gəɗə ɗəməginə ɲga ɲgyalooba ka rəgwa shinə ɲga libəra ɗə ɲgufənə acii ɗəmənə ɲga əndə gəna aagi ɲwanjuunə ɲga Əntaɲfə."

²⁶ Fanə ɲga əɲji ha'a, wata əɲki tii, "Maɗa ha'ə əna, wu ɗii nə upaa luupaana?" ²⁷ Əɲki ci, "Ma sətə təkuree əɲji ka ɗatənə, ka mbeenə nə Əntaɲfə ka ɗatənə."

²⁸ Əɲki Piita, "Waniinə, kə bwasee inə ka yinyinə geənə keena nə'u tə hə." ²⁹ Wata əɲki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə bwasee ka yaakii, taa minaakii, taa ndzəkəɲushi'inəkii, taa duurənyinaakii, taa manjeevənaakii əsə kaa ɲwanjuunə ɲga Əntaɲfə a shii dzənə aakəɲwa, ³⁰ ma ca, ka upaanə nə ci sətə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə agi zamanana. Ha'ə əsə agi zamanatə na shi, kadə nii kəya upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə."

Makkənə ɲga wabənə ɲga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 20.17-19; Mar. 10.32-34)

³¹ Wata Yeesu a 'wagi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsanə aatəngala. Əɲki ci ka tii, "Fatəmə ɲga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Patənə ɲga uushi'iitə nyaahə anabiinə agyanə *Uuzənə ɲga ənda, ɗavə nə əɲjə a mbu'utəgi. ³² Waatoo, ka viinə nə əɲji tə ci aacii əɲjitə mashiimə tə Əntaɲfə. Ma təya, ka ɲusənə nə tii tə ci, təya dzaana tə ci. Ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, ³³ təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə ɲga uusəra, ka maɗətənə nə ci agi maməətə əɲja." ³⁴ Amma,

ma iyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabənaakii. Ma'umbeekii nə wabənəkii ka tii. Mashiiimə tii taa agyanə mi nji Yeesu a wabə.

Mbədəpaanə nga Yeesu də muurəfə də Yarikoo
(*Mat. 20.29-34; Mar. 10.46-52*)

³⁵ Ma ətə Yeesu kədəhə ka mbu'unə aa Yarikoo, tə'i muurəfə dasə ha'ə atanjala rəgwa ka kədiinə. ³⁶ Makə fii ci ənjə a pitə də waazənə, ca ləgwa ka ənjitə abiikii taa mi ci ənjə a waazə ha'ə. ³⁷ Wata əŋki ənji ka ci, "Yeesu, əndə Nazaratu ca pitə." ³⁸ Wata ŋgəreenə nə muurəfətə ka uurakii, əŋki ci, "Yeesu, jijinə nga *Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!" ³⁹ Ənjitə nja takəŋwa a wazə ka ci kaa ca ndzaa kəda'ə. Amma wata ca tsakə ŋgəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, "Jijinə nga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!" ⁴⁰ Wata Yeesu a kəŋaanə, ca ba ka ənja, "Əncəhatəgimə ka nyi də ci." Makə əncəha muurəfətə, əŋki Yeesu ka ci: ⁴¹ "Mi cii kwa moo nya da ka ha?" Əŋki ci, "Slandanəkya, nga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha." ⁴² Əŋki Yeesu ka ci, "Wa ginəku a wunəgi kaa ha ənə ka neenə! Kə mbə'i hə putə nga gi'inaaku tə nyi." ⁴³ Pii wata ca nee ka ha. Nə'unə nə ci tə Yeesu, ca dzə də dələnə də Əntanəfə. Makə nee patənə nga ənjitə ha'ə, wata təya ndzanə dələnə də Əntanəfə natii.

19

Yeesu tii da Zakayusə

¹ Mbu'unə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Yarikoo, ca dzə dasəkə vəranəkii. ² Ma davə də vəra, tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Zakayusə. Gawə nə ci agi *ənji luu tsəka. Əndə gəna əsə. ³ Ma saa'ikii, kə ali ci rəgwa nga neenə taa wu nə Yeesu. Amma, makə dīi ci gusə nə ci, kə təkuree ci ka neenə ka ci acii dabaala. ⁴ Makə dīi ha'ə, wata ca huyipaa aakəŋwa, ca ndərəgi aa ənfwə bəra kaa ca nee ka ci, acii dadavə nii kəya pitəgi.

⁵ Makə mbu'i Yeesu ka hatə dīi Zakayusə davə, wata ca madəe ka ginəkii aadəgyə, əŋki ci ka ci, "Zakayusə, tsəgwayi, jiməgərə. Acii, ma ənshina, gaku asii dəbee ndzaanəki." ⁶ Jiməgərənə nə Zakayusə pii pii, ca luu tə Yeesu də moodasəka.

⁷ Makə nee ənji ha'ə, wata ŋgunəgunənə nə tii, təya ba, "Aa ha ma'waslyakə əndə gi ci." ⁸ Madətənə nə Zakayusə, əŋki ci ka Yeesu, "Slandana, a təkəe nyi ka uushi'inaaki tatsə mbərə mbərə, nya vii reetakii ka maaghiinə. Ma ənjitə gəpi nyi də tii, ka jikəənənə nə nyi ka tii ənfwadə agyanə

sətə gəpətə nyi aciitii.” ⁹ Əŋki Yeesu, “Ma ənjinə ganə asii, ənshinə upaa tii luupaanə. Acii taa Zakayusə əsə, agi slikərənə ŋga İbərahiima shigi ci. ¹⁰ Acii ma shi nya, nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka aalənə tə maza ənja, nya luupaa tə tii.”

Misaali də pamə pu'u
(Mat. 25.14-30)

¹¹ Makə nji ənjə a fa wabənə a ma Yeesu ha'ə, kə gi ci aakəŋwa də da ka tii misaali. Acii kədəhə nə ci da vərənə ŋga Urusaliima, ma nə ənji ka nəhənə, kədəhə nə Əntaŋfə ka da ŋwanjuunaakii. ¹² Wata əŋki ci ka tii, “Tə'i maduunə ənshara. Kə pyalə ci ka madzadə hanyinə ka liwa ŋwanjuunə, ma daba'əkii ca ənya. ¹³ Ma taabu'u gi ci, ci kə 'watə ənji pu'u agi daguyinaakii. Kə ŋgirə ci pamə pu'u, ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə. Əŋki ci ka tii: 'Zhi'igimə see madfa ənya nyi.’ ¹⁴ Amma pooshi ənji ŋga nə ŋga hanyinaakii ka uufənə tə ci. Kə sləkee tii ka ənji daba'əkii kaa təya dzə ka banə ka ənjitə ca dəkə ŋwanjwə oo'i: 'Ma əndətsa, paa inə ka moonə ca da keenə ŋwanjuunə.’

¹⁵ “Yoo, makə upaa ci ŋwanjuunə, wata ca ənya. Ca sləkee ka ənjə a 'waa'watə ka ci daguyinaakii ətə vii ci ka tii kwabata. Waatoo, kaa ca nee taa iitə nji əndə a zhi'igi naakii də sətə vii ci ka ci. ¹⁶ Təkəŋwatə dagwa a shi. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii hə ka nyi, kə tii, kə dīi ka pamə pu'u.’ ¹⁷ Əŋki ci ka ci: 'Yawa, ŋga'ə, ŋunyi əndə slənə nə hə. Kə slənyi hə də uuji uushi'inə də rəgwakii. Aciikii, dəwə ŋwanjuunə agyanə vəranyinə pu'u.’ ¹⁸ Shinə nə bəra'inə. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii hə ka nyi, kə tii, kə dīi ka pamə tufə.’ ¹⁹ Əŋki ŋwanjwə ka əndəta: 'Ma hə əsa, dəwə ŋwanjuunə agyanə vəranyinə tufə.’

²⁰ “Shinə nə əndə'i dagwa. Əŋki ci: 'Slandana, wiinə pamaaku rəŋwə. Kə anətə nyi asəkə kəjeerənə, kə ŋgagi nyi. ²¹ Acii kə ŋgwali nyi aciiku. Kə shii nyi, ma hə, əndə tamwə nə hə. Kə ndzaa hə makə əndətə ca ŋgərə sətə madəkəpaamə ci. Kə ndzaa hə əsə makə əndətə ca slənə cifanə ŋga sətə maləgamə ci.’ ²² Əŋki ŋwanjwə ka ci: 'Ma ha, bwaya lawarə nə hə. Wabəətsə a maku nə gəŋwanaaku. Kə shii hə oo'i, əndə tamwə nə nyi, agi ŋgərənə nə nyi sətə madəkəpaamə nyi, agi slənənə nə nyi cifanə ŋga sətə maləgamə nyi. ²³ Aa ya madfa ha'a, mi

19:8 19.8 Shig. 21.37; Əzaki. 33.14-16. **19:9** 19.9 13.16; Slənə 16.31. **19:10** 19.10 Əzaki. 34.16; Mat. 9.13; Mar. 2.17; Luka 5.32; 1 Tim. 1.15. **19:11** 19.11 11.2; Slənə 1.6. **19:12** 19.12-13 Mar. 13.34; Slənə 1.11; 2.33-36. **19:14** 19.14 Slənə 4.17; 5.28; 13.44-46; 28.25-28. **19:17** 19.17-19 12.42-44; 16.10.

unee hē ka dʼəkəpaa pamaaki ka hatə ci ənjə a zhi'igya? Maci ha'ə dʼii hē, kə nji nya ɲgərə pamaaki da i ma'inəkii agyanəkii, nyi kə ənya.'

²⁴ "Wata əŋki ci ka ənjitə aʼbiikii: 'Luugimə pamətse rəɲwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii.'

²⁵ Əŋki tii ka ci: 'Slandana, əntaa kə uugi ci upaa pamə pu'wa?' ²⁶ Əŋki ci: 'Wanyinə ca ba koonə: ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma, ma əndətə dʼii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii.

²⁷ Ma məza ənjaaki əsə, waatoo ənjitə mamoomə nya dʼa ka tii ɲwanuunə, kaashatəmə tə tii, una kira tə tii aa hanə, una bəələgi tə tii ganə akəɲwaciiki.' "

²⁸ Makə uugi Yeesu wabəginə ha'ə, wata ca ɲgərə rəgwa, ca takəɲwa ka ənji aa Urusaliima.

*Dəmənə ɲga Yeesu aasəkə vəranə ɲga Urusaliima
(Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Yooh. 12.12-19)*

²⁹ Makə mbu'i Yeesu kədəhə da vəraninə ɲga Bayitifaaji da Bayitaniya ashii giɲwə ɲga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ³⁰ də banə ka tii, "Dəmə aasəkə vəraatsə aakəɲwa. Madʼa kə mbu'yuunə aa dəvə, ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwalə. Ma uundzə vaməndakii, pooshi əndə sha ɲgirə aa ba'akii shaɲə. Pəryatəmə, una kira. ³¹ Madʼa kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: 'Slandanə mwayi.' "

³² Wata lyawariitə sləkee Yeesu a madə, təya palə, təya lapaa weewee makə sətə bii ci ka tii. ³³ Ma təya pərə vaməndata, əŋki slanjiinəkii ka tii, "Ka mi cuuna pərə uundzə vaməndatsa?" ³⁴ Əŋki tii, "Slandanə mwayi."

³⁵ Wata təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii a ba'a uundzə vaməndata, təya ndərəvə də Yeesu aa ba'akii. ³⁶ Ma ca dzə də palənə, sasafəpaa nə ənji kəjeerənyinə a rəgwa ka gadeeginə ka ci.

³⁷ Mbu'unə ɲga Yeesu kədəhə da vəranə ɲga Urusaliima, ma ətsə ca jimə ashii giɲwə ɲga Zayitunə, wata dabaala ənji nə'unə tə ci a ndzaɲə dʼa moodasəka, təya ɲgərəe ka uuratii ka dələnə də əntaɲfə putə ɲga bəzə uushi'inə ɲga hurəshishiitə nee tii Yeesu a dʼaada. ³⁸ Əŋki tii, "Tə'i barəkaanə ashii ɲwanutə shi də ləmə ɲga Slandana! Acii əntaɲfə nə jamənə dagyə, naakii nə dʼuunuunə əsə, ci əndə məghərəvənə ka shaɲə."

³⁹ Tə'i hara *Farisanyinə gatə agi dabaala. Əŋki tii ka Yeesu: "Maləma, bawə ka lyawarənaaku, wa təya ndzaa

kəda'ə." ⁴⁰ Əŋki Yeesu, "Wanyinə ca ba koonə: maɗa kə ndzaa tii kəda'ə, ka ndzanənə nə faariinə natii."

Tuunə ŋga Yeesu agyanə ənji Urusaliima

⁴¹ Makə əncəhatə Yeesu kədəhə da vəranə, nee ci ka vəranəkii, ca gwanə ka tuunə agyanə ənji vəranəkii.

⁴² Əŋki ci, "Maci uushə a batə koonə sətə ca kira koonə ndzaanə jamə ənshinə ku! Amma, ma ətsa, kə umbəgi anuunə, paa unə ka mbeenə ka neenə əsə. ⁴³ Tə'i uusəra na shi, waatoo saa'itə nə ənji mbiinə goonə a tsagərə tuunə aasəkə, təya kərə'utə tuunə, təya pa'əgi rəgwa agyanuunə taa dama patə. ⁴⁴ Ka zamaginə nə tii duunə, təya waalagi kuvənyinə asəkə vəranə goonə patə. Taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i. Ma nə ətsə a ɗa ha'ə, acii mashiimuunə taa guci shi Əntanɗə ka tsakənə tuunə."

*Dzənə ŋga Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntanɗə*

(Mat. 21.12-17; Mar. 11.15-19; Yooh. 2.13-22)

⁴⁵ Mbu'unatii aasəkə vəranə, kə dəməgərə Yeesu aasəkə yi ŋga Əntanɗə. Wata ca ndzanə shaabagi tə ənji ɗa fiiriinə ɗavə. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, ma bii Əntanɗə: 'Ka ndzaanə nə yaaki ka yi ŋga ɗa də'wa.' Amma, ma una, kə geegyuuunə ka yikii ka ha ŋga umbənə ŋga mahiirənə!"

⁴⁷ Ma Yeesu, uusəra patə jigunyi ci ka ənji asəkə yi ŋga Əntanɗə. Kə ali madiigərə limanyinə da maliminə rəgwa ŋga bələginə tə ci. Ha'ə nə matakəŋwanyinə əsə. ⁴⁸ Amma kə təkuree tii ka rəgwakii, acii patənə ŋga ənja, kə kavə tii nətii ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka tii.

20

Wu vii baawəɗa ka Yeesu

(Mat. 21.23-27; Mar. 11.27-33)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi ŋga Əntanɗə, ca waaza Njunyi Habara. Kə shi madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə aabiikii. ² Əŋki tii ka ci, "Bawə keenə də ŋgutə baawəɗa sanə cii kwa ɗaɗa uushi'iinə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawəɗatsa?" ³ Əŋki Yeesu ka tii, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi a moonə naaki, bamə ka nyi ɗii: ⁴ Wu sanə sləkee ka Yoohana kaa ca ɗa bapətisəma ka ənja, Əntanɗə nii, anii ənda?"

⁵ Wata təya gwanə ka ɗa wabənə ahadatii, əŋki tii, "Mi banaamə əna? Maɗa bii amə oo'i, Əntanɗə sləkee ka

19:40 19.40 Hab. 2.11. **19:41** 19.41-44 21.20-24. **19:42** 19.42 Dzək. 32.29; Luka 2.14. **19:44** 19.44 1.68; 21.6; Mat. 24.2; Mar. 13.2. **19:46** 19.46 Isaa. 56.7; Irim. 7.11. **19:47** 19.47 21.37; 22.53; Mat. 26.55; Mar. 14.49; Yooh. 18.20. **19:48** 19.48 20.19; 22.2.

Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii diya? ⁶ Amma mada kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, ka kaalatənə nə dabaala taamə, acii ma nə tii ka nəhənə, ma Yoohana, anabi nji ci." ⁷ Wata əŋki tii, "Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci." ⁸ Əŋki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tafa də ŋgutə baawəda cii kya da uushi'iina."

Misaali də bwaya aginə ŋga mooziinə
(Mat. 21.33-46; Mar. 12.1-12)

⁹ Wata Yeesu a gwanə ka wabənə ka ənji də fa misaalina, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə sha dīi rə ŋga inabi. Ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə kaa təya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. Kə ta'avə ci davə. ¹⁰ Makə dīi cifanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹¹ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Ma ci əsa, kə fəəsləgi mooziitə tə ci, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹² Slanda rətə a ənə ka sləkeenə ka əndə'i əndə ka makkənə əsə. Ma ci əsa, kə davə tii ka ci uya, təya lyakaanə tə ci. ¹³ Əŋki slanda rətə ka naakii nə: 'Iitə sarə danəki də ənjitsa? Takwa a sləkee nyi ka uuzənaaki ətə uu'i nyi. Mbu'u ka gadeenə nə tii ka ci.' ¹⁴ Amma, makə nee mooziitə ka uuzətə, wata əŋki tii ahadatii: 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Bələgyaamə tə ci kaama zəmə ya.' ¹⁵ Wata təya kəsətə tə ci, təya kagi tə ci aa ba'a tsanə, təya bələgi tə ci.

"Ya ətsa, mi nə sətə danə slanda rətə də təya? ¹⁶ Ka shinə nə ci, ca bələgi tə tii, ca vəgi rətə ka hara mooziinə."

Makə fii ənji wabətsə ha'ə, əŋki tii, "Aa'a, wa Əntarəfə a dzagya!" ¹⁷ Wata Yeesu a tsaamətə tə tii, əŋki ci, "Aa mada ha'ə əna, ka mi dīi nyaahə ənji aasəkə malaaba ləkaləkata, tuu'inə,

'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.'

¹⁸ Taa wu patə kullii aanə faaratsa, ka əbinə nə ci. Mada kə kullii faarakii aanə əndə əsa, ka ədəginə tə ci makə əmpunə."

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ŋwanəwə *Kayisarə*
(Mat. 22.15-22; Mar. 12.13-17)

¹⁹ Kə ali maliminə da madiigərə limanyinə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu ka tsaakii, acii kə shii tii oo'i, agyanətii wabi

ci dē misaalitsa. Amma kē ḡgwali tii acii ənja. ²⁰ Wata təya ndzanə nəhənə tē Yeesu. Təya sləkee ka madəkənyinə aabiikii ətə ca dfeegi ka natii nə makə ənji goonḡa. Ma dīi tii ha'a, kaa təya mbee ka pwaakya wabənə ətə madzəmə ama Yeesu; waatoo, ka kavənə tē ci aasəkə cii ḡgwaməna.

²¹ Əḡki madəkənyitə ka Yeesu, "Maləma, kē shii inə oo'i, ma sənə cii kwa wabə da sənə cii kwa dzəgunə patə, kē ndzaanə dē rəgwakii; paa hə ka tsaamənə ka dūunuunə ḡga ənda. Dē goonḡa nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa ḡga Əntanḡə. ²² Ya sanḡa, kē kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ḡga vii tsəkə ka ḡwanḡwə Kayisarə nii, anii poosha?"

²³ Asee, kē shii Yeesu jarəwiinatii. Əḡki ci ka tii: ²⁴ "Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə." Makə caamə ci, ca ləgwa ka tii, əḡki ci, "Ya əna, kəḡwaciinə da ləmə ḡga wu ənə anə kwabana?" Təya ba, "Ma ətsa, kəḡwaciinə ḡga ḡwanḡwə Kayisarə." ²⁵ Wata Yeesu a ba ka tii, "Makə ha'ə dīya, viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntanḡə sətə ndzaa ka ḡga Əntanḡə." ²⁶ Kē təkuree tii ka upaa sē ḡga kəsənə tē ci dē ma'inə aḡi səndə wabi ci akəḡwacii patənə ḡga ənja. Kē dīi ka tii ka sē ḡga hurəshishinə nə jikəvənaakii, wata təya ənəḡi kəda'ə.

Ləgwanə agyanə madənə ḡga maməətə ənja

(Mat. 22.23-33; Mar. 12.18-27)

²⁷ Kē shi hara *Sadukiinə aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəḡətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shanḡə. ²⁸ Əḡki tii ka Yeesu, "Maləma, kē nyaahə Muusa kaamə bariya ətə bii ci, mada kē əntəḡi əndə anə minaakii, pooshi tii pwayi manjeevənə, see a ḡḡərə ndzəkəḡuci tē miita, kaa ca poo manjeevənə ka ndzəkəḡuci ətə əḡki.

²⁹ Ma sha dīi, tə'i ndzəkəḡushi'inə mədəfə. Kē ḡḡirə gawatii minə. Kē əntəḡi ci. Pooshi uuzənə. ³⁰ Bəra'inə a ḡḡərə mooryafiita. Ca əntəḡi. Pooshi uuzənə. ³¹ Makə ətsə əsə dīi ka makkənə. Ha'ə dīi ka tii patə mədəfə: kē məətəḡi tii. Pooshi əndə upaa uuzənə ashitə. ³² Ma daba'əkii, kya əntəḡi əsə. ³³ Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusəra ḡga madənə ḡga maməətə ənja, makə watiitə tii patə mədəfə ḡḡirə tē kya, minə ḡga wu sanḡə ndzaanəta?"

³⁴ Əḡki Yeesu ka tii, "Aḡi duuniya ci ənjə a ḡḡərəshi. ³⁵ Amma, ma ənjitə mbu'i bahə upaa rəgwa ḡga madənə da i əpinə, da ḡga ndzaanə aḡi zamanatə na shi, paa tii na ḡḡərəshi. ³⁶ Acii paa tii ka məətənə ma'ə. Makə malaa'ikanyinə nə təya ndzaanə. Manjeevənə ḡga Əntanḡə

nə tii; acii kə madfee ci ka tii da i əpinə. ³⁷ Ma agyanə madəneŋa maməətə ənji əsa, taa Muusa maa, ma saa'itə wabi ci agyanə guutə agi ba, kə baarii ci oo'i, ka madəneŋə nə tii. Ma saa'ikii, kə 'wii ci tə Əntanƒə Slandanə də Əntanƒə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə. ³⁸ Ma Əntanƒə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Acii ma ndzaa ənji patə da i əpinə amatii, ka ci saakii."

³⁹ Wata əŋki hara maliminə, "Ma dīi Maləma, ŋga'ə wabi hə." ⁴⁰ Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, acii ŋgwalənə.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*

(Mat. 22.41-46; Mar. 12.35-37)

⁴¹ Əŋki Yeesu ka tii, "Iitə sanə mbee ənji ka banə oo'i, jijinə ŋga *Dawuda nə Aləmasiihu? ⁴² Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə bii ci asəkə ləkələkatə ŋga Jabuura oo'i:

'Əŋki Əntanƒə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

⁴³ Ka kavənə nə nyi ənji daawaanaaku aatsaa səd'əku.'

⁴⁴ Wiinə dīi, kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandana. Aa iitə dīi ndzaa ci ka jijinaakəya?"

Dzalənə ŋga Yeesu tə ənji agyanə maliminə

(Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)

⁴⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii akəŋwacii patənə ŋga ənja, ⁴⁶ "Nəhəmə noonə nə acii *maliminə ŋga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəəhəpaanə tə tii ŋga'ə a luuma. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ⁴⁷ Təya luuwutə yinyinə ŋga mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəŋwanə ətə palee patə."

21

Viinə ŋga mooryafinə

(Mar. 12.41-44)

¹ Madfeenə nə Yeesu ka ginəkii, ca tsaamə ənji gəna a həəji kwaba asəkə *yi ŋga Əntanƒə. ² Wata maagha ŋga mooryafinə a shi natə. Ma Yeesu a nee, kə əjivə ki pyanya bəra'i. ³ Wata əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: ma

20:36 20.36 1 Yooh. 3.1-2. **20:37** 20.37 Shig. 3.2,6. **20:39** 20.39 Mar. 12.32.

20:40 20.40 Mat. 22.46; Mar. 12.34. **20:41** 20.41-44 Mat. 20.30-31. **20:42**

20.42-43 Jab. 110.1; Slənə 2.33-35. **20:46** 20.46 11.43; 14.7. **21:1** 21.1 2

Meem. 12.10.

sətə əjgərə maagha nga mooryafiitsa, kə palee ka nga hara ənjit sə patə. ⁴ Aci ma təya, agi bəzə gəna ngiragi tii, təya vii. Amma, ma kya, agi ghanatə patə, kə ngərətə ki patənə nga sətə cii ta alə də zəmə, kya əjgərə.”

Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi yi nga Əntanfə
(Mat. 24.1-2; Mar. 13.1-2)

⁵ Kə wabi lyawarənaakii agyanə dagwaanə nga yi nga Əntanfə, acii kə dīi ənji yikii də faariitə da məghərəvənə davə da i hara uushi'inə ətə vii ənji ka Əntanfə. Əŋki Yeesu: ⁶ “Kə nee unə ka uushi'iitsa: kadə nə uusəra a mbu'ya. Mada kə mbu'ya uusərakii, taa rəjwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə.”

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə nga duuniya
(Mat. 24.3-14; Mar. 13.3-13)

⁷ Əŋki ənjitə nji davə, “Maləma, guci sanə nə ətsə ha'ə a da? Mi sanə na slənə ka baariinə oo'i, kədəhə nə uushi'iitsə ka daadana?”

⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. Aci tə'i ənji lanə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu. Ka banə nə tii əsə, kə uugi uusəra mbəshanə. Ma danuunə, goona nə'u tsaə sədətii. ⁹ Mada kə fii unə habara nga paapanə da purətə hanjakaanə, goona ngwalə shanjə. Kə dəbee ətsə ha'ə a da zəku'i. Amma, əntaa uudənə nga duuniya nəndə ka danə pii ha'ə makə ətsa.” ¹⁰ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i nwanjuunə. ¹¹ Kadə nə bwaya gəgədzənə nga hanyinə a daada. Kadə nə madəfənə da muuva a daada taa dama patə. Kadə nə sə nga ngwalənə a daada da madiğərə sagidanyinə agintanfə.

¹² “Amma daga uushi'iitsə ha'ə ma'ə madamə, tə'i ənji na kəsə tuunə, təya cibee koonə, təya kərə tuunə aakəjwacii gayinə nga *kuvə də'wa ka da koonə gəjwanə, təya kaalagərə tuunə aa furəshina. Ka kəərənə nə ənji tuunə aakəjwacii meeminə da ngwamənananyinə putə nga nə'unə goonə tə nyi. * ¹³ Ma nə uushi'iitsə patə a daada ha'ə, ka wunəgi koonə də rəgwa nga bagi ka tii Njunyi Habaraaki. ¹⁴ Aciikii, ma danuuna, kavəmə aagi hiima goonə, goona ndzaanə ka buurənə agyanə makə sətə nuunə a jikəvə koonə mbəfə. ¹⁵ Aci nyi na vii koonə jarəwiinə nga wabənə da hiima. Pooshi əndə taa rəjwə agi ənji mbiinə

21:4 21.4 2 Koor. 8.12. **21:6** 21.6 19.44. **21:7** 21.7-24 17.22-24. **21:10**
21.10 Mar. 13.8. **21:12** 21.12-19 Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. * **21:12** 21.12
Slənə 12.1-4; 18.12-17; da purəjanə 24-26. **21:14** 21.14-15 12.11-12.

goonə na mbee ka ɗa koonə mabizhinə taa ka uurənə tuunə agi wabənə. ¹⁶ Taa mäsənuunə da dəsənuunə da ndzəkəŋuushi'inuunə da duurənyinə goonə da guviinuunə maa, ka dyarə'unə nə tii tuunə. Ma hara ənji agyuunə, ka bələginə nə ənji tē tii. ¹⁷ Taa wu patə əsə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tē nyi. ¹⁸ Amma taa shinjinə goonə rəŋwə, pooshi na za. ¹⁹ Acii ha'ə kəŋaanəmə ndihə ndihə koonə luupaa də noonə na."

Wabənə ŋga Yeesu agyanə ɗaginə ŋga Urusaliima ka uufinə

(Mat. 24.15-21; Mar. 13.14-19)

²⁰ "Mada kə nee unə kə kərə'utə soojiinə tē vəranə ŋga Urusaliima, ma ətsə kamə, kədəhə nə vəranəkii ka ɗaginə ka uufinə. ²¹ Ma ka uusərakəya, wa ənjitə anə hanyinə ŋga Yahudiya a huyi ka umbənə aanə giŋjunyinə. Ma ənjitə asəkə vəranə, wa təya əntsahəgi. Ma ənjitə aba'ə vəranə, ga təya ənya aasəkə vəranə. ²² Acii ka ndzaanə nə uusərakii ka uusəratə nə Əntaŋfə a ki'itə ka ənja. Ətsə ha'ə na mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'iitə asəkə malaaba ləkaləkətə. ²³ Tə'i ŋgəra'wə agyanə maki ɗasəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. Acii kadə nə bwaya cibə a ɗa anə hanyinə, acii tə'i mabətə səkə ŋga Əntaŋfə agyanə ənja. ²⁴ Ka bələginə nə ənji tē hara ənji də ŋgila purəŋanə. Hara ənji, ənjə a kəsə tē tii, ənjə a kərə tē tii ka mavaanə aanə hara hanyinə. Ka udzəginə nə ənjitə mashiimə tē Əntaŋfə tē vəranə ŋga Urusaliima see mada dzəgi zamanatii."

*Ənyanə ŋga *Uuzənə ŋga ənda*

(Mat. 24.29-31; Mar. 13.24-27)

²⁵ "Kadə nə sə ŋga hurəshishinə a ɗaadə agi uusəra, agi ləgidə da agi tikisanyinə. Kadə nə ənjə a ndzaanə ka maji ma'yanə agi duuniya. Paa tii na shii sə ŋga ɗanə acii dzaadzanə ŋga uunəvə da madənə ŋga ma'inə aadəgyə aadəgyə. ²⁶ Kadə nə ma'yanə ŋga ənjə a ləɗə acii ŋgwalənə putə ŋga sətə na kulaanə ka tii agi duuniya. Acii taa mi patə asəkəntaŋfə ka gaŋgəzənə. ²⁷ Ma ətsə ɗiya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə ŋga əndə ca jima agi kurabiinə. Da baawəɗa da məghərvənə laŋə nə shinaakii. ²⁸ Mada kə nee unə uushi'iitsə a 'watəgi ɗaadənə, kəŋaanəmə ndihə ndihə, kavəmə nuunə davə acii kədəhə nuunə ka upaa luupaanə."

21:16 21.16 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **21:18** 21.18 1 Sam. 14.45; Mat. 10.30; Luka 12.7. **21:19** 21.19 Səniinə 13.10. **21:20** 21.20-24 19.41-44; 20.16; Mat. 22.7. **21:22** 21.22 Dzək. 32.35; Hoos. 9.7. **21:25** 21.25 Jab. 46.3-4; Mat. 24.29. **21:27** 21.27 Mat. 24.30.

*Misaali də ənfwə uudəva**(Mat. 24.32-35; Mar. 13.28-31)*

²⁹ Yeesu a da ka tii misaali, əŋki ci, “Katəmə hiima goonə agyanə ənfwə uudəvə da hara ənfuginə patə. ³⁰ Madfa kə nee unə wiitə ka 'watəgi ənənə, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətətəfə ka dənə. ³¹ Ha'ə əsə, madfa kə nee unə uushi'iitə a daada, ka shiinə nuunə ətsə oo'i, kədəhə nə Əntanfə ka da nwanjuunə. ³² Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji n̄ga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitə ma'ə madfaadamə patə. ³³ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə. Amma, ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shanə.”

Nəhətənə agyanə wabənə n̄ga Əntanfə

³⁴ “Nəhəmə noonə na! Goona kavə noonə nə ka zəmə əndzanə da saasa ənvwə dərəva. Goona kavə noonə nə agi buurə uushi'inə n̄ga *duuniya, acii ga uusərə n̄ga shine n̄ga Uuzənə n̄ga əndə a lapaa tuunə pəmə, ³⁵ makə sətə ci zaanwanə a umbəənə ka luwa. Acii ma uusərakəya, pəmə nii kəya lapaa tə patənə n̄ga ənji agi duuniya. ³⁶ Ndzaamə də mægigi, damə də'wa taa hayi patə, koona shii upaa n̄geerənə n̄ga mbərədənə acii uushi'iitə na daada patə, una mbee ka kəŋaanənə akəŋwacii Uuzənə n̄ga əndə yadə n̄gwalənə.”

³⁷ Uusərə patə n̄ji Yeesu a dzəgunə doosərə ka ənji asəkə yi n̄ga Əntanfə. Ma kədəwanə, ca dzə ka baanə ashii giŋutə ci ənjə a 'wa giŋwə n̄ga Zayitunə. ³⁸ Pukənə n̄ga ha patə ha'ə nə ənji patə ka waaryanə aasəkə yi n̄ga Əntanfə ka fa sətə cii kəya baaba.

22*Alə rəgwa n̄ga kəsənə tə Yeesu**(Mat. 26.1-5,14-16; Mar. 14.1-2,10-11; Yooh. 11.45-53)*

¹ Yoo, kə mbisha *kumənə n̄ga adə buroodi yadə burəjanə, waatoo kumənə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka.

² Makə d̄ii ci, ma madiigərə limanyinə da *maliminə n̄ga bariya, n̄gwalii tii acii ənja, kə aali tii rəgwanyinə n̄ga bələginə tə Yeesu.

³ Wata kə n̄girə *Seetanə aashi Yahuda ətə ci ənjə a 'wa Isəkariyootə. Ma ca, rəŋwə nə ci agi *lyawarənə n̄ga Yeesu pu'u aji bəra'i. ⁴ Madənə nə ci, ca dzə aabii madiigərə limanyinə i da meeminə n̄ga soojiitə ca nəhə yi

n̄ga Əntanfə, ca wabə da tii agyanə makə sətə mbeenəkii

ka viinē tē Yeesu ka tii. ⁵ Fanatii ha'ə, kə dīi tii moodasəka, təya dā aləkawalə ŋga vii ka ci kwaba. ⁶ Wata kə luuvə ci, ca 'watəgi tsaamə ŋunyi saa'i ŋga viinē tē Yeesu ka tii yadə shiinē ŋga ənja.

Dzəgə əndzanə ŋga Pasəka

(*Mat. 26.17-25; Mar. 14.12-21; Yooh. 13.21-30*)

⁷ Mbu'yanə ŋga kumənə ŋga adə buroodi yadə burəjanə agikii, waatoo uusəratə nə ənji ka laala uura ŋga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, ⁸ wata Yeesu a sləkee ka i Piita da Yoohana, əŋki ci ka tii, "Dəmə ka dzəgə kaamə əndzanə ŋga Pasəka." ⁹ Əŋki tii ka ci, "Da daa moonəku ina dzəga?" ¹⁰ Əŋki ci ka tii, "Madfa kə dəməgəruunə aasəkə vəranə, ka guŋunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma dānuuna, nə'umə tē ci aasəkə yitə cii kəya dəmə aadəvə, ¹¹ una ba ka slanda yikii əsə: 'Ma bii Maləmə tuu: miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə ŋga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa?' ¹² Kadə nii kəya baarii koonə maduunə kuvə anə əndə'i, mahadakii ŋga'ə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə." ¹³ Palənə nə tii, təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.

Zəmə əndzanə da Slandana

(*Mat. 26.26-30; Mar. 14.22-26; 1 Koor. 11.23-25*)

¹⁴ Makə mbu'i saa'i ŋga zəmə əndzanə, Yeesu da masləkee ənjaakii a ndzaanə ka zəma. ¹⁵ Əŋki ci ka tii, "Də tantanyinə nə nyi ka moonə zəmə əndzanə ŋga Pasəkanə doonə, taabu'u cibənəki. ¹⁶ Wanyinə ca ba koonə: paa nyi ka zəmə əndzanə ŋga Pasəka ma'ə shaŋə, madfaamə uusəra ŋga dā tantanyitə əndzanə ŋga Pasəka agi *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə kə mbu'ya."

¹⁷ Wata Yeesu a luu kwalakə da ma'i inabi asəkəkii. Ca kuyirii tē Əntaŋfə. Ma daba'əkii, əŋki ci, "Ndamə kwalakəna, taa wu patə agyuunə, wa ca sa. ¹⁸ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'ə, see saa'itə nə Əntaŋfə a dā ŋwanjuunaakii paŋgəraŋə."

¹⁹ Ma daba'əkii, ca ŋgərə buroodi, ca kuyirii tē Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ca vii ka masləkee ənjaakii, əŋki ci, "Ma əna, shishinəki [cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də dānə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi." ²⁰ Ha'ə əsə vii ci ka tii kwalakə da ma'i inabi asəkəkii daba'ə zəma. Əŋki ci, "Ma ətsa, ci nə kura aləkawalətə ci Əntaŋfə a dā də idənaaki. Ka putə goonə nə idənəkii a əjigi.]

²¹ “Amma, wiinə əndə viinə tə nyi ka ənji ka zəməne da nyi. ²² Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə uugi kəŋənə agyanəki, amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja!” ²³ Wata gwanənə nə lyawarənaakii ka laagwashinə ahadatii taa wu agitii ca mbee ka d’anə ha’ə.

Wu sanjə palee də gawuuna?

²⁴ Kə ma’i mabizhinə ahada masləkee ənji banə tuu’inə: wu sanjə nə gawə ahadatəya? ²⁵ Fanə ŋga Yeesu ha’ə, wata əŋki ci ka tii, “Ma meeminə ŋga hara slikerənə, agi haŋətənə nə tii natii nə akəŋwacii ənjatii. Ha’ə nə gayinə əsə, agi moonə nə tii ənjə a ‘wa tə tii ənji dā ŋga’əənə. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka d’anə ha’ə ahadoonə. Ma əndətə palee də gawuunə ahadoonə, wa ca ndzaanə makə dara. Ha’ə nə matakəŋwanə goonə əsə, wa ca ŋgərə slənə ŋga əndə sləna. ²⁷ Ya sanjə, wu palee də gawuuna, əndənə ca zəmə ku, anii əndənə ca slənə ka ca? Əntaa əndənə ca zəmə kwa? Ma nyi dīya, ma nə nyi ahadoonə, makə əndə sləna.

²⁸ “Ma una, kə ndzaa unə da nyi taa guci patə agi cibənyinaaki. ²⁹ Makə sətə vii Daadə ka nyi gawuunə, ma nyi əsə, wanyinə ka viinə koonə. ³⁰ Ka zəməne naamə, ka sanə naamə agi ŋwanjuunaaki, una ndzaanə anə dəgələ ŋga ŋwanjuunə, una dā gəŋwanə ka makuvə ŋga ənji *Isərayiila pu’u aji bəra’i.”

*Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita
(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Yooh. 13.36-38)*

³¹ Əŋki Yeesu, “Simoonə, Simoonə, aa ha nəhə. Kə upaa *Seetanə rəgwa ŋga kəca’ənə tuunə patə makə səkəŋwa.

³² Amma, ma nya, kə dīi nyi də’wa ka putaaku, acii ga ha bwasee ka gi’inə tə nyi. Madā kə ənyatə hə aabiiki, tsakuu ŋgeerənə ka ndzəkəŋushi’inəku.” ³³ Əŋki Piita ka ci, “Slandanəkya, kə tasəkii nyi dzənə taa aa furəshinə da hə, taa kaa ənjə a bələgi taanwə əsə.” ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, “Piita, wanyinə ca ba ka hə: ma taabu’u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.”

Ndzaanə ma’aanəkii ka panə

³⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, “Ya makə sləkee nyi koonə yadə kwaba taa mbuurə taa əndə’i bibina, tə’i

22:21 22.21-23 Yooh. 13.2,21-30. **22:24** 22.24-26 9.46-48. **22:24** 22.24 Mat. 18.1; Mar. 9.33-34. **22:26** 22.26 9.48; Mat. 23.11; Mar. 9.35. **22:27** 22.27 Yooh. 13.4-5,12-17. **22:30** 22.30 Mat. 19.28. **22:31** 22.31 22.3. **22:32** 22.32 Mat. 16.18; Yooh. 21.15-17. **22:34** 22.34 22.61; Mat. 26.75; Mar. 14.72.

uushi ətēe unə kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi taa mi ətēe inə." ³⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Amma, ma ənə dīi ca, ətəta ha'ə. Madfa tə'i kwaba ŋga ətəda, wa ca ŋgərəənə. Ha'ə əsə, madfa tə'i mbuurə ŋga ətəda, wa ca ŋgərəənə. Madfa pooshi ŋgila purəjanə ŋga ətəda, wa ca dərəmāgi də kəjeerənaakii kaa ca dərəciigi. ³⁷ Acii wanyinə ca ba koonə: ma bii malaaba ləkaləkətə, 'Kə dīi ənji də ci makə sətə ci ənjə a dfa də məza ənja.' Ma ətsa, agyanəki na dfa ha'ə. Waatoo, ma sətə uugi kəŋənə agyanəkya, wiinə ka dfanə." ³⁸ Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, "Slandana, wiinə ŋgila purəjanə ganə bəra'i." Əŋki ci ka tii, "Bwaseemə ha'ə."

Da də'wa ŋga Yeesu ašhi giŋwə ŋga Zayitunə
(*Mat. 26.36-46; Mar. 14.32-42*)

³⁹ Ma daba'əkii, kə gimāgi Yeesu, ca palə aashi giŋwə ŋga Zayitunə makə sətə izee ci ka dfanə. Kə nyi'u lyawarənaakii tə ci aa dəvə. ⁴⁰ Makə mbu'i tii aa dəvə, əŋki ci ka tii, "Damə də'wa acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntan̄fə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə." ⁴¹ Wata ca əntsahə ba'ə gi'u, ca gərə'waanə, ca ndzan̄ə dfa də'wa, ⁴² əŋki ci: "Daadə, madfa ka moonə nə hə, əntsahēe ka nyi ka cibətsə akəŋwaciikii. Amma, dāwə sətə kadfeesəkə ka hə, ga ha dfa sətə kadfeesəkə ka nyi." [⁴³ Wata malaa'ika a jima dadagyə, ca shi ka tsakə ka ci ŋgeerənə. ⁴⁴ Kə əjigi ma'yanə ŋga Yeesu, wata ca ənə ka dfa gazhi'waanə ŋga dfa də'wa palee ka əta. Lyaavanə nə hacifaakii aa panə makə idəna.]

⁴⁵ Makə uudəpaa ci dfa də'wa, ca madə, ca palə aabii lyawarənaakii. Ma dzənəkəya, ka ŋunyinə nə tii, acii kə dzəgəpaa ŋgəra'wə tə tii. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, "Iitə dīi səkii cuuna tsəfə ŋunyina? Madətəmə, damə də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntan̄fə saa'itə nə Seetanə a təbə tuunə."

Kəsənə tə Yeesu
(*Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Yooh. 18.3-11*)

⁴⁷ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə, wata kə jigāgi ənji dzubə. Yahuda, ətə agi lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, nəndə ka takəŋwanə ka tii. Ca əntsahətə aabii Yeesu ka nəhəpaanə tə ci ŋga'ə. ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka ci, "Yahuda, dāgi nəhəpaanə viinəku tə nyi Uuzənə ŋga ətəndə ka ənji nii?"

⁴⁹ Makə nee ənjitə abii Yeesu ka sətə ca moo dfanə, əŋki tii ka ci: "Slandaniina, a buuriinə tə tii də ŋgila purəjanə kwa?" ⁵⁰ Wata ətəndə'i ətəndə agitii a burəgi liminə ŋga mava

nga gawə nga limanyinə də ngila purəjanə. Butə nə liminə da ciizəma. ⁵¹ Amma əŋki Yeesu, “Bwaseemə. Goona da ha'ə!” Wata ca ngərə liminə nga əndətə, ca nyibutə.

⁵² Ma daba'əkii, Yeesu a wabə ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, waatoo ka madiigərə limanyinə da meeminə nga soojiitə ca nəhə yi nga Əntaŋfə, da ka masariinə; əŋki ci, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ngila purəjanə ka ngila purəjanə, ka zala ka zala kwa? Ya saŋə əndə da maabə nə nyi kwa? ⁵³ Uusəra patə njaama ndzaanə ka hakii asəkə *yi nga Əntaŋfə, patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma, ma ənə dīi ca, kə mbu'ya uusəra goonə da baawəda nga nwanjuutə agi təkunə.”

Hiweenə nga Piita tə shiinə tə Yeesu

(*Mat. 26.57-58,69-75; Mar. 14.53-54,66-72; Yooh. 18.12-18,25-27*)

⁵⁴ Ma daba'əkii, kə kəsətə tii tə Yeesu, təya kərə tə ci aasii aa ha gawə nga limanyinə. Piita əsa, ba'ə ba'ə nə ci ka nə'unə tə tii. ⁵⁵ Kə hənəpaa ənji gunə a mabaraci. Mbu'unatii, təya ndzaanə ka 'utənə. Shinə nga Piita əsə, ca ndzaa dasə abitii. ⁵⁶ Ma davə asii, tə'i kadəmə ca slənə kwaba. Makə nee ki ka Piita ama gunə, kya tsaamətə tə ci, əŋki ki, “Əndənə maa, rəŋwə nə ci agi ənji nga Yeesu.” ⁵⁷ Amma, ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, “Mina, mashiimə nyi tə əndətsa.”

⁵⁸ Ma ta'avə gi'u, kə nee əndə'i əndə ka ci. Əŋki ci, “Hə maa, əndə nga Yeesu nə hə!” Əŋki Piita ka əndətə, “Əntaa əndaakii nə nyi.”

⁵⁹ Ma ta'avə gi'u əsa, əndə'i əndə a kəjaanə agyanə wabənə nga əndətə, ca ba, “Goonga tanyi, ma əndətsa, əndə nga Yeesu nə ci, acii əndə Galili nə ci.” ⁶⁰ Wata əŋki Piita ka əndətə əsə, “Paa nyi shii sətə cii kwa ba.” Daga ci ma'ə ma'uudəpaamə banə ha'ə, wata ga'ə kə wii gyaagya. ⁶¹ Zə'uginə nə Yeesu Slandanə aadəbii Piita, ca tsaamə tə ci. Wata Piita a buurətə sətə shi Slandanə a bii ka ci oo'i, “Ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” ⁶² Buurətənaakii ha'ə, ca dzə də tuunə də kiinə ka shaŋə.

Dəgənə tə Yeesu

(*Mat. 26.67-68; Mar. 14.65*)

⁶³ Ma saa'ikii, ənjitə nja nəhə tə Yeesu a ha'u də ci, təya dəgə tə ci, ⁶⁴ təya vutəgi ginəkii, təya tsa ka ci meeciinə, əŋki tii ka ci: “Makə dīi ci anabi nə hə, kuragi keenə taa

wu dige tē hē!” ⁶⁵ Kē baabii tii hara uushi'inē n̄gaan̄ga'ē n̄ga dzaananē dē ci.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə n̄ga Yahudiinə
(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Yooh. 18.19-24)*

⁶⁶ Pukənē n̄ga ha, wata *gayinē n̄ga Yahudiinē da madiigərə limanyinē da maliminē a dza dē nē ka d̄a mətərəkinē. Əŋki tii, wa ənjə a kira ka tii tē Yeesu aa kuvə gəŋwanē. ⁶⁷ Mbu'unaakii wata tēya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Bawə keenē mad̄a hē nē *Aləmasiihu.” Əŋki Yeesu ka tii, “Taa kē bii nyi koonē, paa unē ka luuvənē. ⁶⁸ Mad̄a kē ləguyi nyi uushi a moonē əsə, paa unē ka jikəvənē. ⁶⁹ Amma, ma aakəŋwa gi'u, ka ndzaanē nē nyi, nyi Uuzənē n̄ga ənda, a ciizəmē əntan̄fə əndə baawəda.” ⁷⁰ Wata əŋki tii patē, “Hē nē *Uuzənē n̄ga əntan̄fə ənē nii?” Əŋki ci ka tii, “Unəkii maa, ha'ə bii unē.” ⁷¹ Wata əŋki tii ahadatii, “Tē'i uushi dəbee ama ləgwa ama əndə ma'ə kwa? Aməkii maa, kē fii amē səndə bii ci dē makii.”

23

*Kərənə tē Yeesu aakəŋwacii n̄gwaməna *Pilaatu
(Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Yooh. 18.28-38)*

¹ Wata gayiitē patē a madətē, tēya kərə tē Yeesu aakəŋwacii Pilaatu. ² Mbu'unatii, wata tēya gwan̄jə ka baaba uushi'inē ashikii. Əŋki tii: “Kē lapaa inē əndənē ka d̄a rəgwa n̄ga n̄suləginē dē slikərənē geenē, inē *Yahudiinē. Agi banē nē ci, ga ənjə a vii tsəkə ma'ə ka maduunē n̄wan̄wə n̄ga ha dē Rooma. Agi banē nē ci əsə, ci nē Aləmasiihu, waatoo n̄wan̄wa.” ³ Əŋki Pilaatu ka Yeesu, “Hē nē n̄wan̄wə n̄ga Yahudiinē kwa?” Əŋki Yeesu ka ci, “Hē bagi ha'ə.”

⁴ Əŋki Pilaatu ka madiigərə limanyinē da dabaala, “Ma nee nyi naakya, pooshi bwaya uushi ashī əndəna.” ⁵ Amma kē cakē ənjitē d̄a macavaɖaanē dē baaba uushi'inē ashī Yeesu, “Agi d̄eeginē nē ci ka ənji ka purətē han̄kaliinē dē dzəgunənaakii. Anē hanyinē n̄ga Galili 'watəgi ci d̄anē ha'ə, ca shi aanē hanyinē n̄ga Yahudiya. Waanē kē mbu'ya aa hanē əsə.”

*Kərənə tē Yeesu aakəŋwacii n̄wan̄wə *Hirudusə*

⁶ Makē fii Pilaatu ha'ə, ca ləgwa, “Ya əndətsa, əndə Galili nē ci kwa?” ⁷ Makē fii ci oo'i, əndə Galili nē Yeesu, waatoo hanyinē n̄ga n̄wan̄wə Hirudusə, wata ca ba, wa ənjə a kərə tē ci aakəŋwacii n̄wan̄wə Hirudusə. Ma uusərakii,

də Urusaliima nə Hirudusə. ⁸ Makə nee ci ka Yeesu, kə dʒii ci moodasəkə laŋə. Kə mwayi ci neenə ka ci daga ŋukə, acii kə fii ci habaraakii, kə mwayi ci neenə ka dʒa sə ŋga hurəshishinaakii. ⁹ Wata ca gwanə ka laagwa uushi'inə bəzəkii a makii. Amma pooshi uushi jikə Yeesu ka ci.

¹⁰ Davə nə madiigərə limanyinə da maliminə, də bwaya ŋguruunə nə tii ka wulanə tə Yeesu. ¹¹ Kə ha'u i Hirudusə da soojiinaakii də ci, kə bərapaa tii tə ci. Təya kavə ka ci ŋunyi kəbənə aashikii. Ma daba'əkii, Hirudusə a ba ka ənjə a ənəpaagi də Yeesu ka Pilaatu. ¹² Uusərakii ŋjanə i Hirudusə da Pilaatu guvaanə, acii ma ŋga ŋukə tə'i daawaanə ahadatii.

La ka Yeesu gəŋwanə ŋga bələnə tə ci

(Mat. 27.15-26; Mar. 15.6-15; Yooh. 18.39-19.16)

¹³ Wata ŋgwaməna Pilaatu a dzatəgi də madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə da hara Yahudiinə. ¹⁴ Əŋki ci ka tii, "Wiina, kə kiroonə ka nyi əndəna. Kə bii unə: agi gwazeenə nə ci ka ənja. Wiinə dʒii, akəŋwacii unə ndzaa nyi ka ətsətə haalaakii. Amma ma nyi, ma agi wulanə goonə tə ci, pooshi uushi idəpaa nyi ashikii. ¹⁵ Ha'ə nə Hirudusə əsə. Makə kə nee amə, kə ənyapaagi ci də ci kaamə, ci baarii pooshi uushi idəpaa ci ashikii. Acii ha'ə, ma nee nyi, pooshi bwaya uushi dʒii ci bahə bələnə tə ci. ¹⁶ Ma dʒiya, wa ənjə a fəsləcii tə ci. Ma daba'əkii, ənjə a kapaa tə ci."

[¹⁷ Yoo, taa agi ŋgutə kumənə ŋga *Pasəka patə, kə ndzaa tyasə see a kapaa Pilaatu əndə furəshinə rəŋwə ka ənja.] ¹⁸ Wata ənji patə a gwanə ka waazənə, əŋki tii, "Kyapaa keenə tə Barabasə, ənjə a bələgi əndətsa!" ¹⁹ Ma Barabasə, kə gimə ci furəshinə putə ŋga madəe ka nə ŋga ənji asəkə vəranə da bələ ənda.

²⁰ Makə kə mwayi Pilaatu kapaanə tə Yeesu, wata ca ənə ka wabənə da ənja. ²¹ Amma, ma təya, kə wazəənə tii, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!" ²² Amma əŋki Pilaatu ka tii ka makkənə, "Mi nə bwaya uushi dʒii ci kwa? Pooshi uushi idəpaa nyi ashi əndətsə bahə bələnə tə ci. Wa ənjə a fəsləcii tə ci, ənjə a kapaa tə ca." ²³ Amma, ma təya, kə wazəənə tii də ŋgeerənə, təya dzə də banə, wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Də ha'ə hwaməpaa tii tə Pilaatu. ²⁴ Wata Pilaatu a lagi ka ci gəŋwanə makə sətə mwayi tii. ²⁵ Ca kapaa ka tii tə əndətə mwayi tii, waatoo tə əndətə gimə furəshinə putə ŋga madəe ka nə ŋga ənji asəkə vəranə da bələ ənda. Ca

ngərə tə Yeesu, ca vii ka tii kaa tōya ɗa dɔ ci dɔ sətɔ mwayi tii.

Kərənə tə Yeesu ka bələginə

(Mat. 27.32; Mar. 15.21)

²⁶ Ma ənjə a kərə tə Yeesu ka bələginə, kə lapaa tii ɛndə'i ɛndə dɪi ləməkii Simoonə. Ma ca, ɛndə Sirina nɔ ci. Kə lapaa tii tɔ ci, ci ka ha ŋga shinə dɔ bilə. Tōya kəsə tɔ ci, tōya ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avənə tə Yeesu aashikii, ca nɔ'u dɔ tii.

²⁷ Dabaala a dzə dɔ nɔ'unə tə Yeesu. Tə'i makinə əsə nja kaala vurənə, tōya tuutuu atsakii. ²⁸ Zə'uginə nɔ Yeesu aadəbitii, əŋki ci ka tii, "Ma unə, maki Urusaliima, uneemə ka tuunə atsaki. Amma, ma nɔ uushi ɗanuunə, tuumə agyanə noonə na, da agyanə manjeevənə goonə. ²⁹ Acii tə'i uusəra na mbu'ya, ətə nɔ ənjə a ba, tə'i barəkaanə agyanə masaawiinə ətə mapoomə, ətə masamə 'wanə ka manjeevənə. ³⁰ Uusərakii nɔ ənjə a ndzanə banə ka giŋunyinə: 'Waalyaanəmə keenə!' Ka banə nɔ ənji ka danɗərənyinə əsə: 'Ŋgəədəgimə tiinə!' ³¹ Ya maɗa kə dɪi ənji dɔ kantə'wa ənfwə ha'a, iitə na uudəənə ka mahuurəkəya?"

³² Tə'i hara ənji bərə'i; ma tōya, ənji maabə nɔ tii. Kə kirə ənji tɔ tii ka dzənə ka bələginə tə tii ka ciinə rəŋwə da Yeesu.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa

(Mat. 27.33-44; Mar. 15.22-32; Yooh. 19.17-27)

³³ Mbu'unatii ka hatə ci ənjə a gwa'avə ənji aashi ənfwa, waatoo hatə ci ənjə a 'wa "Kəŋwə na", wata soojiinə a gwa'avə tə Yeesu aashi ənfwa. Tōya gwa'avə tə ənji maabətə bərə'i əsə, rəŋwə da ciizəmə Yeesu, rəŋwə da madzənakii. ³⁴ Wata əŋki Yeesu, "Daada, tifyagi tɔ tii, acii mashiimə tii sətə ci tōya ɗa." Kə təkəpaa soojiinə kəjeerənaakii ahadatii dɔ kwaanə.

³⁵ Ənji patə, kə kəŋaanə tii ka tsaamə sətə ca ɗaada. Ma gayinə ŋga Yahudiinə, kə ha'u tii dɔ Yeesu, əŋki tii, "Kə mbee ci ka luupaa tə hara ənja. Maɗa ci nɔ Aləmasiihu ɛndətə ta'i ɛntanɗə, wa ca luupaa naakii na!" ³⁶ Soojiinə maa, kə ha'u tii dɔ ci. Tōya ɛntsahətə aabiikii kaa tōya vii ka ci mahwarəkinə. ³⁷ Əŋki tii, "Maɗa ŋwanɗə ŋga Yahudiinə nɔ hɔ tanyi, luupaa naaku na!" ³⁸ Tə'i manaahəkii əsə aashi ənfutə gwa'avə ənji tə Yeesu aashikii oo'i, "Ma ɛndəna, ci nɔ ŋwanɗə ŋga Yahudiinə."

23:29 23.29 21.23. **23:30** 23.30 Hoos. 10.8; Səniinə 6.16. **23:31** 23.31 1 Piita 4.17. **23:33** 23.33 Isaa. 53.12. **23:34** 23.34 Jab. 22.19; Mat. 5.44; Luka 6.28; Slənə 7.60. **23:35** 23.35-39 Jab. 22.8; 109.35. **23:36** 23.36 Jab. 69.22. **23:37** 23.37-38 Mat. 27.11.

³⁹ Wata ɛndɛ'i ɛndɛ agi ɛnjitɛ gwa'avɛ ɛnji tɛ tii a dzaana tɛ Yeesu. ɛŋki ci, "ɛntaa kɛ bii hɛ oo'i, hɛ nɛ Alɛmasiihu? Aa luupaa naaku nɛ, ha luupaa tiina!" ⁴⁰ Amma, makɛ fii ɛndɛ'i ɛndɛtɛ ha'ɛ, kɛ lii ci ka ci ŋguruunɛ, ɛŋki ci, "Ya ha, ɛntaa gɛŋwanɛ rɛŋwɛ lagi ɛnji kaama? Paa hɛ ka ŋgwɛlɛnɛ acii ɛntaŋfɛ kwa?" ⁴¹ Ma kaanwɛ, madɛbɛkii nɛ gɛŋwaana, acii ma sɛtɛ dɛi aŋwɛ, anɛkii lii ɛnji kaanwɛ gɛŋwanɛ. Amma, ma ɛndɛtsa, pooshi taa mi dɛi ci ɛtɛ madzɛmɛ." ⁴² Wata ɛŋki ci ka Yeesu, "Yeesu, aa ha buurɛtɛ tɛ nyi uusɛratɛ nii kwa dɛa ŋwanjuunaaku." ⁴³ ɛŋki Yeesu ka ci, "Tantanyinɛ cii kya ba ka hɛ: ɛnshinɛ ndzaanaanwɛ agi Alɛjana.*"

ɛntɛnɛ ŋga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Yooh. 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Ma ɛtsɛ uusɛra ahada na, wata kɛ bwasee uusɛra ka bɛrɛnɛ. Kɛ dɛi tɛkunɛ anɛ hanyinɛkii patɛ dɛgwamɛ, ha'ɛ dɛi tibisɛ makkɛ ŋga kɛdɛwanɛ. Tɛ'i gwada wahɛ ama hatɛ palee dɛ laabanɛ asɛkɛ *yi ŋga ɛntaŋfɛ. Wata pyaahu! gwadatɛ a tɛkɛgi bɛra'i. ⁴⁶ Kanɛ nɛ Yeesu vurɛnɛ dɛ ŋgeerɛnɛ, ɛŋki ci, "Ya'ɛ Daada, aasɛkɛ ciiku nɛ nyi ka ba'avɛ ma'yanaaki." Baginaakii ha'ɛ, wata ca ɛntɛgi.

⁴⁷ Neenɛ ŋga ŋwanwɛ ŋga soojiitɛ nji davɛ ka sɛtɛ daadɛi patɛ, wata ca dɛla dɛ ɛntaŋfɛ, ɛŋki ci, "Asee goonɛga tanyi, ma ɛndɛna, pooshi sɛ ŋga idɛpaanɛ ashikii." † ⁴⁸ Patɛnɛ ŋga dabaala ɛtɛ shi ka tsaamɛ sɛtɛ ca dɛa, makɛ nee tii, kɛ ɛnyi tii satii dɛ dɛɛgɛ ɛdzɛmɛtii acii tɛgunuunɛ. ⁴⁹ Patɛnɛ ŋga guviinɛ ŋga Yeesu da makiitɛ nyi'wa tɛ ci daga anɛ hanyinɛ ŋga Galili, kɛ kɛŋaanɛ tii dzadɛ gi'u ka tsaamɛ sɛtɛ ca dɛa.

Ŋgɛdɛnɛ tɛ Yeesu

(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Yooh. 19.38-42)

⁵⁰ Tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ dɛi lɛmɛkii Yusufu, ɛndɛ Arimatiya anɛ hanyinɛ ŋga Yahudiita. Ma ca, ŋunyi ɛndɛ nɛ ci, ɛndɛ goonɛga ɛsɛ. Rɛŋwɛ nɛ ci agi *mɛtɛrɛkinɛ ŋga Yahudiinɛ. ⁵¹ Amma, madzɛmɛ ka ci nɛ sɛtɛ dɛi hara gayinɛ, waatoo aniyatii da slɛnɛtsatii. Acii ma ci, bislyɛ nɛ ci agi gɛra saa'itɛ nɛ ɛntaŋfɛ a dɛa ŋwanjuunaakii. ⁵² Wata ca madɛ, ca palɛ aa ha ŋgwamɛna Pilaatu kaa ca kɛdɛi rɛgwa kaa ca dzɛ ka ŋgiragɛrɛ wɛ ŋga Yeesu. ⁵³ Makɛ luuvɛ Pilaatu ka ci, wata ca dzɛ ka jimagɛrɛ dɛ wɛ ŋga Yeesu ashi ɛnfwa. Ca hadɛtɛ tɛ ci dɛ marɛma, ca banee ka ci asɛkɛ kura gu'u

* **23:43** 23.43 ɛndɛ'i lɛmɛ ŋga ha dagyɛ. **23:43** 23.43 2 Koor. 12.3. **23:44-45** 23.44-45 Am. 8.9. **23:46** 23.46 Jab. 31.6; Slɛnɛ 7.59. † **23:47** 23.47 pooshi sɛ ŋga idɛpaanɛ ashikii: Mat. 27.19; Slɛnɛ 3.14; 7.52; 22.14. **23:49** 23.49 8.2-3; Jab. 38.12.

ətə tələpaa ənji ashi pasla. ⁵⁴ Ma dīi ətsə patə, uusəra ŋga ndzaŋə *uusəre ŋga əpisəka.

⁵⁵ Ma makiitə nyi'wa tə Yeesu daga anə hanyinə ŋga Galili, kə gi tii atsa Yuufu. Kə tsaaməgərə tii aasəkə gu'wə, təya nee taa iitə banee ci ka Yeesu. ⁵⁶ Ma daba'əkii, təya ənəgərə aasəkə vəranə. Təya da maarə ətə dīi zənəkii ŋga'ə da urədyə ka bəzəpaanə də wə ŋga Yeesu.

Ma uusəra asavee, kə əpi tii səkə makə sətə bii *bariya.

24

Madətənə ŋga Yeesu agi maməətə ənja
(*Mat. 28.1-10; Mar. 16.1-8; Yooh. 20.1-10*)

¹ Ma tsəfakə uusəra alatə, kə ma'i makiita, təya ŋgərəənə maarətə dīi tii, təya dzə aa ma gu'u. ² Ma gi təya, kə dalagi ənji faaratə pya'ə ənji də ma ŋga gu'ukii. ³ Ma təya dəməgərə, wata malapaamə tii wə ŋga Yeesu Slandana. ⁴ Kə pa'əənə ka tii ma, pooshi tii shii sə ŋga banə. Ma təya nee, kə jigagi ŋguyirənə bəra'i da i kəjeerənə ca bərə ashitii. ⁵ Wata ŋgwalənə a kəsəgi tə tii, təya gwanee ka nətii aa panə aa panə. Əŋki ŋguyiriitə ka tii, "Mi cuuna aalə əndə vii əpinə agi maməətə ənji kwa?" ⁶ Ma ca, kə ma'i ci, paa ci ma'ə ganə. Buurətəmə sətə bii ci koonə, ci ma'ə anə hanyinə ŋga Galili. ⁷ Kə bii ci koonə, ma ca, *Uuzənə ŋga ənda, tyasə ka viinə nə ənji tə ci ka ma'waslyakə ənja; ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa, ca əntə, ca madətə agi maməətə ənji ka makkənə ŋga uusəra."

⁸ Wata pii makiitə a buurətə wabəətə ŋga Yeesu, ⁹ təya madə gatə a ma gu'u, təya dzə ka dzəgunəgi ətsə patə ka *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aməntəŋə da i ka hara ənjitə nja nə'u tə ci. ¹⁰ Ma makiitsə dīi ha'ə, tii nə Mariyaama Magədalina, Yawana, da Mariyaama məci Yakubu da hara makinə. Tii bii sətə ha'ə ka masləkee ənja. ¹¹ Amma, ma masləkee ənja, kə ŋgirə tii wabənə ŋga makiitsə ka uushi zabə, pooshi tii luuvə. ¹² Patə da ha'ə, ma Piita, kə ma'i ci, ca huyipaa aanə gu'wa. Ca gwanəaanə ka riŋgədənə. Ma ca nee, wata kəjeerənə mbədaanə. Kə dīi ka ci ka sə ŋga hurəshishinə. Ca palə saakii.

A rəgwa Imawusə
(*Mar. 16.12-13*)

¹³ Uusərakii ha'ə, *lyawarənə ŋga Yeesu bəra'i a dzə aasəkə əndə'i vəranə dīi ləməkii Imawusə. Kiloomeeta pu'u aməntəŋə nəndə ahada vəranəkii da vəranə ŋga

Urusaliima. ¹⁴ Tøya dzə də wabə haala nga sətə dʌadʌii patə.

¹⁵ Asee, ma saa'itə tøya wabə ha'ə, kə lapaa Yeesu də naakii nə tə tii. Nə'ushinə nə tii da ci. ¹⁶ Agi neenə nə tii ka ci, amma pooshi tii puləgi oo'i, ci. ¹⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Mi cuuna dzə də wabənə ahadoonə, una dzə də wiina?" Wata tøya kəŋaanə. Kə dzəgəpaa mabətəsəkə tə tii. ¹⁸ Tə'i əndə'i əndə agitii ətə dʌi ləməkii Kəliyapasə. Əŋki ci ka Yeesu, "Patənə nga ənji də Urusaliima, kə shii tii sətə dʌadʌii davə kwakwatə. Yoo, wata hə daanəku nə mu'umə ətə mashiimə nii?" ¹⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ŋgutə uusha?" Əŋki tii ka ci, "Ya sətə dʌi tə Yeesu əndə Nazaratu. Ma ca, anabi nji ci, əndə baawəda ka rəgwa sləna da rəgwa wabənə akəŋwacii Əntanʌə da akəŋwacii ənji patə. ²⁰ Kə vii madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə geenə tə ci ka ənja, kaa tøya dʌ gəŋwanə nga bələnə tə ci. Tøya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. ²¹ Ma ina, kə kii inə niinə oo'i, ci nə əndətə nja dzə ka luupaanə tə ənji *Isərayiila. Amma wiinə dʌi, makkənə nga uusəra ənshinə makə dʌadʌii uushi'iitsa.

²² Ha'ə maa, tə'i hara makinə ahadeenə kədəpaa tiinə. Acii ma ənshinə pədeerənə tsədfaka, kə wuuri tii aanə gu'u. ²³ Ma dzənətii, malapaamə tii wə nga Yeesu davə. Wata tøya shi ka banə keenə oo'i, kə shigi malaa'ikanyinə ka tii; tøya ba ka tii oo'i, da i əpinə nə ci. ²⁴ Tə'i hara ənji əsə ahadeenə gi aanə gu'u, tøya lapaa ha'ə tanyi makə sətə bii makiita. Amma paa tii nee ka ci."

²⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Una, pooshi nuunə! Malyabatanyinə nuunə ka rəgwa nga luuvə sətə wabi anabiinə patə. ²⁶ Madəbēemə *Aləmasiihu a cibə makə ətsə, kaa Əntanʌə a vii ka ci dʌunuunə kwa?" ²⁷ Wata ca ndzanə dzəgunətə ka tii sətə bii malaaba ləkaləkatə agyanə naakii na. Waatoo, ndzanənə asəkə ləkaləkatənyinə nga Muusa, ca uudəpaa də nga anabiinə patə.

²⁸ Makə mbu'i tii kədəhə da vəraatə ci lyawariitə bəra'i a dzə aa dəvə, dʌnə nə Yeesu makə pitəginə aakəŋwa. ²⁹ Amma tøya kəsəpaa tə ci, əŋki tii, "Baa amə ganə, acii kə uugi kədəwanə dʌnə, wiinə vədfə ka dʌnə." Wata Yeesu a dəməgərə atsatii.

³⁰ Tøya ndzaanə ka zəma. Ca ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanʌə, ca baatsəpaa, ca vii ka tii. ³¹ Wata kə dzəgi sətə səmədfəgi ginətii, tøya puləgi də ci. Amma kə rarə'igi ci akəŋwacii. ³² Əŋki tii ahadatii, "Ya makə njii kəya wabə kaanʌə a rəgwa, ca dzəgunətə kaanʌə agyanə sətə

bii malaaba ləkaləkətə, əntaa kə njaan̄wa fa shiiwə asəkə ədzəmaan̄wə kwa?"

³³ Wata təya madətə ka tsaakii ha'ə, təya ənəgərə aa Urusaliima. Mbu'unatii, təya lapaa tə lyawarənə nga Yeesu pu'u aməntan̄ə da hara ən̄jitə abitii. ³⁴ Neenatii ka lyawariitə bəra'i, wata ən̄ki tii ka tii, "Goon̄ga tanyi! Kə ma'i Yeesu Slandanə agi maməətə ən̄ja. Kə shigi ci ka Simoonə." ³⁵ Fanatii ha'ə, wata təya ndzan̄ə dzəgunə ka tii sətə daad̄ii a rəgwa, i makə sətə puləgi tii də Yeesu, ci ka ha nga baatsəpaa buroodi.

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii

(*Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8*)

³⁶ Tii ma'ə ka wabənə ha'ə, ma nee tii, kən̄jə nə Yeesu də naakii nə ahadatii. Ən̄ki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə!" * ³⁷ Kə n̄gwali tii, kə li'i ma'yanatii. Acii ma nə tii ka nəhənə, bərəhinə shigərə aagitii. ³⁸ Wata ən̄ki Yeesu ka tii, "Mi li'i ma'yanə goona? Ka mi də hiimatse ha'ə a nuuna? ³⁹ Tsaamətəmə ciinəki da sədəki. Də ha'ə shiinuunə oo'i, nyi ənə weewee. Ma danuuna, ndaabətəmə tə nyi, tsaamətəmə tə nyi koonə shii. Ma bərəhinə kamə, pooshi luwə ashikii, pooshi ilə əsə makə səndə cuuna nee ashiki." ⁴⁰ Ma ca dzə də wabənə ha'ə, ca baarii ka tii ciinəkii da sədəkii. ⁴¹ Kə d̄ii lyawarənə moodasəkə lan̄ə. Kə d̄ii ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shar̄ə. Ha'ə maa, ma'ə tii mambeemə ka luuvənə. Ən̄ki Yeesu ka tii, "Tə'i unə da zəmə kwa?" ⁴² Wata təya n̄gərə masərə hərəfinə, təya vii ka ci. ⁴³ Ca n̄gərə hərəfiitə, ca adə, ginətii a nee.

⁴⁴ Ma daba'əkii, ən̄ki Yeesu ka tii, "Wiinə sətə njii kya baaba koonə, nyi ma'ə ahadoonə: kə dəbee sətə nyaahə ən̄ji agyanəki patə a da, waatoo, sətə asəkə bariya nga Muusa, da asəkə ləkaləkəten̄yinə nga anabiinə da asəkə Jabuura əsə." † ⁴⁵ Wata Yeesu a wunəgi nətii kaa təya mbee ka paaratə sətə asəkə ləkaləkətəkii. ⁴⁶ Ən̄ki ci ka tii, "Wiinə sətə nyaahə ən̄ji agyanəki: tyasə see a cibə Aləmasiihu, ca əntə. Ma ka makkənə nga uusəra, ca madətə agi maməətə ən̄ja. ⁴⁷ Ma daba'əkii, ən̄jə a waaza ka ən̄ji agyanə baanə ka Əntan̄fə da upaa tifyaginə nga 'waslyakəənə. Ma waazaatsa, də Urusaliima ca ndzan̄ə,

24:32 24.32 24.45. **24:34** 24.34 Mar. 16.7; 1 Koor. 15.4-5. * **24:36** 24.36 1 Koor. 15.5; jamənə: Luka 2.14. **24:37** 24.37 Mat. 14.26; Mar. 6.49. **24:41** 24.41-43 Yooh. 21.5,10; Slənə 10.41. † **24:44** 24.44 24.27; Yooh. 5.39; Muusa: Slənə 7.9-10,25-27,35,37-39; Yooh. 5.46; anabiinə: Isaa. 52.13-53.12; Hoos. 6.2; Jabuura: Jab. 22.69. **24:45** 24.45 24.25-27,32; Yooh. 20.9. **24:46** 24.46 9.21-22; Mat. 26.56; Mar. 14.49; 1 Koor. 15.3-4; Slənə 17.2-3; 28.23.

ca mbu'u ka patənə ŋga ənji agi duuniya. ⁴⁸ Unə nə seedawiinə ŋga uushi'iitsa. ⁴⁹ Ma sətə bii Daadə viinə koonə, ka sləkeenə nə nyi koonə. Amma ndzaamə ganə asəkə vəranə zəku'i see mada jima baawəda koonə dadagyə.”

Ndərənə ŋga Yeesu aadəgyə

(Mar. 16.19-20; Slənə 1.9-11)

⁵⁰ Ma daba'əkii, wata ca fədfə tə lyawarənaakii, təya palə aaba'ə vəranə kədəhə da vəranə ŋga Bayitaniya. Mbu'unatii, wata ca madəe ka ciinəkii kaa ca dfaanə ka tii barəkaanə. ⁵¹ Ma ca dzə də dfa ka tii barəkaanə, wata kə təkəgi ci da tii ha'ə, ca ndərəgi aadəgyə. ⁵² Ma təya, kə gərə'waanə tii ka duunətənə tə ci. Ma daba'əkii, wata təya madə, təya ənəgərə aa Urusaliima də maŋushinə. ⁵³ Uusərə patə nji təya dəla də Əntanfə asəkə yaakii.

24:47 24.47 3.3; Slənə 1.8; 5.31; 11.18; 17.30-31; 20.21; Rooma 15.19. **24:48** 24.48-49 Slənə 5.32; Yooh. 15.26-27. **24:48** 24.48 Slənə 1.8,22; 2.32; 3.15; 4.33; 10.39-41; 13.31. **24:49** 24.49 4.18. **24:50** 24.50-51 9.51; Mar. 16.19; Slənə 1.9; 3.21. **24:52** 24.52 Slənə 1.12; Yooh. 14.28; 16.22.

Nunyi Habara daciai Yoohana

Wabəətə ca vii əpinə

¹ 'Watəginə duuniya ma'ə matagamə, tə'i wabənə. Ma wabənəkii, tii da Əntaŋfə nji ka hakii. Əntaŋfə nə ci.

² Ndzaŋənə ka 'watəginə nə wabənəkii da Əntaŋfə. ³ Daciikii tagii Əntaŋfə patənə ŋga uushi'inə, taa rəŋwə pooshi uushi tagii Əntaŋfə yadə ciinəkii agikii.

⁴ Wabənəkii ca vii əpinə. Ma əpinəkii, ci ca kira bərənə ka ənji shiŋkinə. ⁵ Ma bərənəkii əsə, agi təkunə nə ci ka bərənə, pooshi təkunə da baawəda ŋga bələgi bərənəkii.

⁶ Tə'i əndə'i əndə sləkee Əntaŋfə ka ci kaa ca slənə ka ci, ətə dii ləməkii Yoohana. ⁷ Ci shi ka seedaginə ka ənji agyanə bərənəkii kaa patənə ŋga ənjə a fa habarakii, təya luuvə. ⁸ Əntaa ci də nəkii nə bərənəkii, amma ma shi ci, kaa ca shi ka baarənə ka ənji agyanə bərənəkii.

⁹ Ma bərənəkii, ci nə tantanyitə bərənə. Kə shi ci aa duuniya, kaa ca shii bərənə ka patənə ŋga ənji shiŋkinə.

¹⁰ Asəkə duuniya nji wabənəkii. Daciikii əsə tagii Əntaŋfə duuniya, amma patə da ha'ə, pooshi *duuniya shii tə ci.

¹¹ Aagi ənjaakii shi ci, amma ma təya, pooshi tii liwə tə ci.

¹² Ma ənjitə liwə tə ci, təya vii goonja ka ləməkii, kə vii ci ka tii baawəda ŋga ndzaanə ka manjeevənə ŋga Əntaŋfə.

¹³ Ma təya, Əntaŋfə ci saakii vii ka tii əpinə, əntaa dagi shishinə ŋga əndə shiŋkinə saakii, taa dagi aniya ŋga əndə shiŋkinə əsə.

¹⁴ Ma wabənəkii, kə ndzaa ci ka əndə shiŋkinə, ca ndzaanə ahadaamə. Kə nee inə ka duunuunaakii, waatoo, ətə vii Dii ka Uuzənaakii rəŋwə dyaŋə. Tə'i ci da pwapoone da goonja ka shaŋə. *

¹⁵ Ma Yoohana, kə wabi ci agyanəkii, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci: "Waatsə əndətə njii kya ba: ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci."

¹⁶ Anəkii anəkii nə wabənəkii ka da kaamə pwapoone. Agi malaŋə ŋga'əənaakii ənə cii kəya da kaamə. ¹⁷ Ma vii Əntaŋfə bariya, daciai Muusa. Amma

1:1 1.1-2 'Wat. 1.1-2.4; Yooh. 17.5; Fil. 2.6; 1 Yooh. 1.1-2; Səniinə 19.13-16.

1:3 1.3-4 1.9-10; 5.26; 1 Koor. 8.6; Kwal. 1.16-17; Ibər. 1.2; Səniinə 3.14. **1:5**

1.5 'Wat. 1.3-4. **1:6** 1.6 Mat. 3.1. **1:8** 1.8 1.20. **1:9** 1.9-10 8.12; 17.25; 1 Yooh. 2.8. **1:12** 1.12 1 Yooh. 3.1; Gal. 3.26; 4.5. **1:13** 1.13 3.3,5-6; 1 Piita

1.23; 1 Yooh. 3.9. * **1:14** 1.14 Gal. 4.4; Fil. 2.7; 1 Tim. 3.16; Ibər. 2.14; 1 Yooh.

4.2; kə nee inə ka duunuunaakii: Mat. 17.2; Yooh. 2.11; 1 Yooh. 1.1-3. **1:15**

1.15 1.24-27,30; 5.31-34,36.

ma pwapoonə da goonɣaanə, dacia Yeesu *Aləmasiihu.
 18 Ma Əntanɣə, pooshi əndə sha nee ka ci shaɣə. Uuzənaakii
 rəɣwə dyanə ci ka nəkii, Əntanɣə nə ci. Ka hakii nə tii da
 Dii, ci ɓaarəgi kaamə furəɣənə tə ndzaanə ɣa Əntanɣə.

Waazanə ɣa Yoohana

(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18)

19 Ma ka əndə'i uusəra, wata *Yahudiinə də Urusaliima a
 sləkee ka limanyinə da hara ənji agi slikərənə ɣa *Leewi
 aabii Yoohana kaa təya ləgwa ka ci wu saɣə nə ca. Wiinə
 seedatə vii ci ka tii, 20 pooshi ci naanagi ka ənəpaagi ka
 tii də ləgwanatii, kə wabi ci ka tii paɣɣəraɣə paɣɣəraɣə,
 əɣki ci, "Ma nyi, əntaa Aləmasiihu nə nyi." 21 Əɣki tii
 ka ci, "Aa wu dɣii nə ha? Hə nə *Iliya kwa?" Əɣki ci:
 "Pooshi." "Aa, hə nə anabitə bii ənji na shi kwa?" Əɣki
 ci, "Pooshi." 22 Əɣki tii ka ci, "Aa, bawə keenə taa wu
 nə ha, acii ɣa'ə keenə nə ənəpaa də wabənəkii ka ənjitə
 sləkee keenə. Wu nə hə kwa?" 23 Yoohana a ənəpaagi ka
 tii də wabənə asəkə ləkələkətə ɣa anabi Isaaya, əɣki ci,
 "Nyi nə əndətə kaalii agi bilinə oo'i, Kəɣeemə ka rəgwa
 ɣa Slandana, hadatəginə."

24 Ma ənjitsa, *Farisanyinə sləkee ka tii. 25 Təya ba ka
 Yoohana, "Mada əntaa Aləmasiihu taa Iliya taa anabi nə
 hə saɣa, ka mi cii kwa da ka ənji bapətisəma?" 26 Əɣki
 Yoohana ka tii, "Də ma'inə cii kya da bapətisəma, amma
 ahadoonə kəɣə nə əndətə mashiimuunə. 27 Ma ca, ci na
 uugya ba'ə ka shinə. Taa zə'u ɣa ɓibinaakii mambu'umə
 nyi bahə pərəginə."

28 Ma ətsə patə, də Bayitaniya slənyi, atanəgi gəərə ɣa
 Urədunə, hatə nji Yoohana a yiiɓə bapətisəma ka ənja.

**Uundzə Baga ɣa Əntanɣə*

29 Ma ka pukyatə hakii, kə nee Yoohana ka Yeesu ca
 shi aabiikii. Makə nee ci ka ci, əɣki ci, "Waatsə Uundzə
 Baga ɣa Əntanɣə. Ci nə əndə ɣgərəgi 'waslyakəənə
 ɣa *duuniya. 30 Waatsə əndətsə njii kya wabə koonə
 agyanəkii, ətə njii kya ba, ma əndətə na uugya ba'ə ka
 shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci.

31 Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma shinaaki, nya da
 ka ənji bapətisəma də ma'inə, kaa nya shii ɓaariinə tə ci ka
 ənji *Isərayiila."

1:17 1.17 7.19; Shig. 31.18. **1:18** 1.18 6.46; 14.8-9; Shig. 33.20; Mat. 11.27;
 1 Tim. 6.16; 1 Yooh. 4.12. **1:19** 1.19-27 5.33. **1:20** 1.20 3.28. **1:21** 1.21
 Mat. 2.14; Yooh. 6.14. **1:23** 1.23 Isaa. 40.3. **1:25** 1.25-26 1.33; Mat. 21.25.
1:27 1.27 1.15; Slənə 13.25. **1:28** 1.28 10.40; Mat. 3.13. **1:29** 1.29 1.36;
 Isaa. 53.6-7; 1 Piita 1.19; 1 Yooh. 2.2; Səniinə 5.6. **1:30** 1.30 1.15.

³² Wiinə seedatə vii Yoohana, kə bii ci, “Kə nee nyi ka Malaaba Ma'yanə ca jima dadagyə makə kurəkuta, ca kəŋaanə anəkii. ³³ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma əndətə sləkee ka nyi kaa nya ɗa bapətisəma də ma'inə, ci bii ka nyi oo'i, ma əndətə nii kwa nee Malaaba Ma'yanə a jima, ca kəŋaanə anəkii, ci na ɗa bapətisəma də Malaaba Ma'yanə. ³⁴ Kə nee nyi də ginəki. Wanyinə ka baginə paŋgəraŋə, ci nə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə.” †

*Təkəŋwatə *lyawarənə ŋga Yeesu*

³⁵ Pukyətə hakii əsə, kəŋə kəŋə nə Yoohana tii da lyawarənaakii bəra'i. ³⁶ Makə nee ci ka Yeesu ca dzə a rəgwa, əŋki ci, “Waatsə Uundzə Baga ŋga Əntaŋfə.”

³⁷ Wata kə fii lyawarənaakii ətə bəra'i ca ba ha'ə, wata təya palə atsaə Yeesu. ³⁸ Yeesu a zə'ugi. Ma ca nee wata təya nə'u tə ci, ca ləgwa ka tii, “Mi cuuna ala?” Əŋki tii ka ci, “Rabbi, (makə bana maləma) da saŋə nə ha?” ³⁹ Əŋki ci ka tii, “Shoomə ka neenə.” Wata təya palə, təya dzə ka neenə ka hatə ɗii ci davə. Ma saa'ikii, tibisə ənfwadə ŋga kədəwanə. Wata təya uudəpaa ka uusərakii da ci.

⁴⁰ Ma ənjitə bəra'i fii wabənə ŋga Yoohana, təya nə'unətsa tə Yeesu, Andərawəsə nə ləmə ŋga əndə'i əndə agitii, waatoo, ndzəkəŋuci Simoonə Piita. ⁴¹ Pii wata ca dzə ka alətənə tə ndzəkəŋuci, waatoo, tə Simoonə, ca ba ka ci, “Kə lapaa inə tə Aləmasiihu” (makə bana, Matadəkii).

⁴² Wata ca kərə tə Simoonə aabii Yeesu. Yeesu a tsaamə tə ci, əŋki ci, “Simoonə nə ləməku, uuzənə ŋga Yoohana. Ma aakəŋwa, Keefasə ndzaanə ləməku.” Ma ləmə Keefasə, uushi rəŋwə da 'wanə Piita, waatoo, pasla.

'Wanə ŋga Yeesu tə Filibusə tii da Nataniyalə

⁴³ Ma pukyətə hakii, kə ma'i Yeesu kaa ca palə aanə hanyinə ŋga Galili. Wata ca dzə, ca lapaa tə Filibusə, ca ba ka ci, “Nyi'wawə tə nyi.” ⁴⁴ Ma Filibusə, əndə Batəsayida nə ci. Waatoo manjeevə vəranə rəŋwə nə tii da i Andərawəsə da Piita.

⁴⁵ Wata Filibusə a lapaa tə Nataniyalə, əŋki ci ka ci, “Ma əndətə nyaahə Muusa agyanəkii asəkə ləkaləkətə ŋga bariya, i anabiinə maa, kə nyaahə tii agyanəkii, kə lapaa inə tə ci, waatoo Yeesu uuzənə ŋga Yusufu əndə Nazaratu.”

⁴⁶ Əŋki Nataniyalə ka ci, “Bahə tə'i uushi ŋunyikii ca shigi asəkə vəranə ŋga Nazaratu nii?” Əŋki Filibusə, “Shiwa nda nee ka ci.”

1:32 1.32 Mat. 3.16. † **1:34** 1.34 Uuzənə ŋga Əntaŋfə: 1.49; 5.18-23; 10.36; 11.27; 20.31; Mat. 3.17; 27.54; Slənə 9.20. **1:36** 1.36 1.29. **1:40** 1.40-42 Mat. 4.18-20. **1:41** 1.41 4.25. **1:42** 1.42 Mat. 10.2; 16.18. **1:45** 1.45 Dzək. 18.15; Isaa. 9.5; 42.1-4; Əzaki. 34.23; Mika 5.1-3.

⁴⁷ Makə nee Yeesu ka Nataniyalə ca shi aabiikii, kə wabi ci agyanəkii, əŋki ci, “Waatsə tantanyitə uuzətə Isərayiila, tə'i gooŋgaanə ashikii.” ⁴⁸ Nataniyalə a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “Dama sanjə shii hə tə nya?” Əŋki Yeesu ka ci, “Taabu'u 'wii Filibusə tə hə, kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva.” ⁴⁹ Əŋki Nataniyalə, “Maləma, hə nə Uuzənə ŋga Əntanƣə tanyi, ŋwanwa ŋga ənji Isərayiila.” ⁵⁰ Əŋki Yeesu, “Kə vii hə gooŋga acii bii nyi kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva tanə nii? Ka neenə nə hə ka hara madiigərə uushi'inə palee ka ətsa.” ⁵¹ Wata ca tsakə banə ka ci, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ka neenə nuunə ka dadagyə mawunəkii; malaa'ikanyinə ŋga Əntanƣə a ndərə, təya jima aagyanəki, nyi *Uuzənə ŋga ənda.”

2

Zəmə əndzanə ŋga da məhura də Kana

¹ Ma ka makkənə ŋga uusəra, kə dīi ənji əndzanə ŋga da məhura asəkə vəranə ŋga Kana anə hanyinə ŋga Galili. Kə gi məci Yeesu ka əndzanəkii. ² Ma Yeesu da lyawarənaakii əsə, kə bii ənji ka tii zəmə əndzanəkii.

³ Ma ətsə ənji agi zəmə əndzanəkii, kə uudəgi ma'i inaba. Wata məci Yeesu a shi aabiikii, kya ba ka ci, “Kə uudəgi ma'i inaba agyanə slanjii əndzanə.” ⁴ Əŋki Yeesu ka ki, “Yaayi, əntaa wabənaaku ətsa. Ma'ə saa'yaaki mambu'umə.”

⁵ Məci Yeesu a ba ka ənji sləna, “Damə sətə nii kəya ba koonə patə.”

⁶ Ma dava, tə'i gəranəyinə kuwa. Taa ŋgutə rəŋwə agitii, agi luunə nə ci uuda ma'inə bahə pu'u. Ma gəriitsa, ka kubəginə makə sətə dīi alə'aada ŋga *Yahudiinə ka paslə də Əntanƣə.

⁷ Wata əŋki Yeesu ka ənji sləna, “Naanatəmə gəriitsə də ma'inə.” Təya naanatə pyaslyə'a aa matii. ⁸ Wata əŋki ci ka tii, “Əgəciimə ma'itəsə asəkə gəriitsə, una kərə ka kadala.” Wata təya əgə ma'inəkii, təya kərə ka ci. ⁹ Ca təbətə. Asee kə zə'ugi ma'inəkii ka ma'i inabi. Amma mashiimə ci taɗa dama shi ma'i inabikii. Ma ənji slənətə əgya ma'inəkii, kə shii tii. Wata kadala a 'wa tə dagwa maɗanə, ¹⁰ əŋki ci ka ci, “Taa wu patə, ŋunyi ma'i inaba viinəkii ka ənji zəku'i. Maɗa kə sii ənji, kə əburi ənji, ənjə a kira mahwarəkinə ha'ə. Amma ma hə naaku, maɗamə hə ha'ə. Mahwarəkinə vii hə zəku'i, ha vii ŋunyiikii daaba'ə.”

¹¹ Ətsə nə 'watəginə ŋga slənə sə ŋga hurəshishiitə dīi Yeesu. Ma sə ŋga hurəshishiitsa, də Kana anə hanyinə

nga Galili d'ii ci. Də ha'ə baarii ci d'uunuunaakii, wata lyawarənaakii a vii ka ci goonja. *

¹² Ma daaba'ə ətsa, wata i Yeesu da məci da i ndzəkəŋushi'inəkii da lyawarənaakii a madə, təya palə aa Kafarənahumə, təya banee gi'u davə.

*Shaabaginə nga Yeesu tə ənji da fiiriinə asəkə *yi nga Əntanfə*

(Mat. 21.12-13; Mar. 11.15-17; Luka 19.45-46)

¹³ Makə uugi kumənə nga *Yahudiinə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka mbəshanə, wata Yeesu a madə, ca palə aa Urusaliima, ¹⁴ ca dzə aasəkə yi nga Əntanfə. Makə gi ci, kə lapaa ci ənji d'ərə də liinə i bagiinə i bilyamasariinə, da ənji pəra kwaba dasə anə ha nga ndzaanatii. ¹⁵ Wata ca ŋgərə zə'wa, ca dzəbatə ka uu'yanə, ca shaabagi tə tii patə asəkə yi nga Əntanfə, bagiinə da liinə patə, ca dzaadzapaa ha nga pəra kwaba, ca waa'agi kwabanyinatii, ¹⁶ ca ba ka ənjitə ca d'ərə də bilyamasariinə, "Fədəgimə uushi'iitə patə! Goona zhi'wee ka yi nga Daadə ka luuma!"

¹⁷ Makə nee lyawarənaakii ha'ə, wata təya buurətə oo'i, ma bii malaaba ləkaləkətə, "'Ya'ə Əntanfə, hənənə makə gunə a ədzəməki nə uudəətə cii kya uudə tə yaaku."

¹⁸ Ma daba'əkii ha'ə, wata *gayinə nga Yahudiinə a shi, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Ŋgutə sə nga hurəshishinə cii kwa da ka baarəginə keenə oo'i, Əntanfə vii ka hə baawəda nga d'anə ha'a?" ¹⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Madə uulagyuunə yinə nga Əntanfə, agi baanə makkə nə nyi ka ənənə ka ghənətənə." ²⁰ Əŋki tii ka ci, "Agi baanə makkə ənənuku ka ghənətənə nii? Fəzə ənfwadə pu'unə aji kuwa d'ii ənji ka ghənə yinə nga Əntanfə dee." ²¹ Amma, ma Yeesu, ma yitə cii kəya wabə agyanəkii, ci nə shishinəkii.

²² Makə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə shi ca bii ha'ə. Davə ŋgire tii sətə bii malaaba ləkaləkətə da sətə bii Yeesu ka goonja.

Shiinə nga Yeesu tə ədzəmə nga patənə nga ənja

²³ Ma saa'itə Yeesu də Urusaliima agi kumənə nga Pasəka, laŋə nə ənjitə vii ka ci goonja, acii kə nee tii ka sə nga hurəshishiitə cii kəya daada. ²⁴ Amma pooshi Yeesu kii nəkii agyanətii, acii kə shii ci tə ənji patə. ²⁵ Pooshi nafa

* **2:11** 2.11 sə nga hurəshishinə: 2.23; 3.2; 4.54; 6.26; 11.47-48; 20.30; Slənə 2.22; Rooma 15.19. **2:12** 2.12 Mat. 4.13. **2:13** 2.13 6.4; 11.55; 12.12; Shig. 12.1-14. **2:16** 2.16 Luka 2.49. **2:17** 2.17 Jab. 69.10. **2:18** 2.18 2.11. **2:19** 2.19 Mat. 26.61; 27.40; Slənə 6.14. **2:21** 2.21 1 Koor. 6.19. **2:22** 2.22 1.45; 12.16; 14.26; Luka 24.6-8,27. **2:23** 2.23 2.11; 6.29; 7.31; 8.30; 9.38; 10.42; 11.45; 12.42; 20.29,31; 16.9.

nga banə nga əndə ka ci agyanə ənji, acii ci də naakii nə, kə shii ci patənə nga sətə a moodəfətii.

3

Yeesu tii da Nikoodaməsə

¹ Tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Nikoodaməsə. Ma ca, əndə'i gawə nga Yahudiinə nə ci, agi kurəgə nga *Farisanyinə.

* ² Ma ka əndə'i vəda, kə gi ci aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Maləma, kə shii inə, ma hə, maləmə nə hə. Əntanfə sləkee ka hə əsə. Acii pooshi əndə ca dətə tsarə sə nga hurəshishiitə cii kwa dāada, madaamə ləbə nə əndəkii da Əntanfə." ³ Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci. "Tantanyinə cii kya ba ka hə: Pooshi əndə ca nee ka *ŋwanjuunə nga Əntanfə madaamə ənji kə ənyi ka poonə tə ci." ⁴ Əŋki Nikoodaməsə, "Iitə da ənə nə ənji ka poo iirə ənda? Aasəkə məci ənəgərənəkii, kya ənə ka poonə tə ci nii?"

⁵ Əŋki Yeesu, "Tantanyinə cii kya ba ka hə, madaamə əndə kə upaa poonə dāgi ma'inə da Malaaba Ma'yanə, pooshi ci ka dəmənə aagi ŋwanjuunə nga Əntanfə. ⁶ Ma əndətə pwayi əndə shiŋkinə tə ci, nga əndə shiŋkinə nə ci. Ma əndətə ənyi ənji ka poonə tə ci dāgi Malaaba Ma'yanə əsə, nga Malaaba Ma'yanə nə ci. ⁷ Ga ca dā ka hə ka sə nga hurəshishinə makə fii hə bii nyi ka hə, tyasə see mada ənyi ənji ka poonə tuunə. ⁸ Ma mada, ka əgənə nə ci taa dama patə mwayi ci. Ka fanə nə hə ca həwə, amma paa hə shii taa dama njanə ci, taa da cii kəya dzə ka kəŋənə əsə, mashiimə hə. Ha'ə əsə nə taa wu patə ətə pwayi ənji tə ci dāgi Malaaba Ma'yanə."

⁹ Əŋki Nikoodaməsə ka ci, "Iitə daa danəkii ha'ə?" ¹⁰ Yeesu a ba ka ci, "Maduunə maləmə nə hə də *Isərayiila. Yoo, mashiimə hə ətsə nii? ¹¹ Tantanyinə cii kya ba ka hə: sətə shii inə ciina wabə koonə agyanəkii. Sətə nee inə, ciina seeda agyanəkii əsə. Amma ma seeda geenə, pooshi unə ka moo luuvənə. ¹² Makə wabi nyi koonə agyanə uushi'inə nga *duuniya, pooshi unə ŋgirə ka goonğa, iitə dīi ŋgərə nuunə ka goonğa, mada kə wabi nyi koonə agyanə sətə dəbəshi tii da Əntanfwa? ¹³ Acii pooshi əndə sha ŋgirə aadəgyə, madaamə əndətə jima dadavə, waatoo, *Uuzənə nga ənda.

¹⁴ "Makə sətə ŋgirə Muusa tibisə, ca ŋgabətə uushi pusha tə rəhunə, ca madae aadəgyə agi bilinə, tyasə ha'ə nə ənjə a

* **3:1** 3.1 Nikoodaməsə: 7.50; 19.39. **3:2** 3.2 Mat. 22.16; Yooh. 2.11. **3:3** 3.3 1.13. **3:5** 3.5 Tit. 3.5. **3:6** 3.6 6.63. **3:8** 3.8 Ə.Waaz. 11.5. **3:11** 3.11 3.32; 8.26. **3:12** 3.12 12.32; 14.1-3; 17.5. **3:13** 3.13 Wab. 30.4; Rooma 10.6.

madfee ka Uuzənə nga əndə aadəgyə, ¹⁵ kaa taa wu patə ətə vii ka ci goonğa a upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə.”

¹⁶ Acii kə uu'i Əntanjə tə *duuniya ka shanjə, ca vii Uuzənaakii rəjwə dyanə. Ma đii ci ha'ə, kaa patənə nga ənjitə vii ka ci goonğa a upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə, paa tii ka zanə. ¹⁷ Pooshi Əntanjə sləkee ka Uuzənaakii aasəkə duuniya kaa ca la gəjwanə ka duuniya, amma kaa duuniya a upaa luupaanə daciikii. ¹⁸ Taa wu patə vii ka ci goonğa, ka mbədənə nə ci acii gəjwanə. Amma taa wu patə naanagi ka vii ka ci goonğa, kə uugi gəjwanə kəsənə tə ci, acii paa ci vii goonğa ka *Uuzənə nga Əntanjə rəjwə dyanə. ¹⁹ Wiinə makə sətə ci gəjwanə a slənə: kə shi bərənə aasəkə duuniya, amma kə kadeesəkə təkunə ka ənji palee ka bərənə, acii bwayakii nə slənatii. ²⁰ Taa wu patə ca đa bwaya sləna, kə biipaa səkə ka ci nə bərənə, paa ci ka shinə aagi bərənə əsə, acii paa ci ka moonə bwaya slənaakii a shigi a babara. ²¹ Amma taa wu ca đa slənə nga goonğa, ka shinə nə ci aagi bərənə, kaa bərənə a shii baarəginə oo'i, agi fanə nə ci tə Əntanjə.

Yeesu tii da Yoohana

²² Ma daba'əkii, Yeesu tii da lyawarənaakii a madə, təya palə aanə hanyinə nga Yahudiya, təya ndzaanə davə gi'u, təya đa bapətisəma ka ənja. ²³ Ma Yoohana naakii, də Ayinoonə nə ci ka đa bapətisəma ka ənja. Acii ma dava, tə'i ma'inə lanə. Pooshi dzadə da Salimə nə hakii. Agi madənə nə ənji, ənjə a la tə ci davə, ca đa ka tii bapətisəma. ²⁴ Ma saa'ikii, ənji ma'ə mapaa'amə tə Yoohana a furəshina.

²⁵ Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i mabizhinə ahada hara *lyawarənə nga Yoohana da əndə'i əndə Yahuda. Ma mabizhinatii, agyanə đa bapətisəma. ²⁶ Wata təya madə, təya dzə aabii Yoohana, əjki tii ka ci, “Maləma, kə buurətə hə tə əndətə nji abiiiku a tanəgi gəərə nga Urədunə nii? Waatoo əndətə seedii hə agyanəkəya? Waatsə agi đa bapətisəma; taa wu patə agi dzənə aabiikii!” ²⁷ Əjki Yoohana, “Pooshi əndə ca upaa taa mi, madəamə Əntanjə vii ka ci səkii. ²⁸ Unə də noonə nə nə ənji seedaaki, makə sətə bii nyi, əntaa *Aləmasiihu nə nyi, amma kə sləkee ənji ka nyi zəku'i, taabu'u shinəkii. ²⁹ Ma dagwa madanə, naakii nə madanə, amma ma guva, kəjə nə ci abii dagwa

3:14 3.14 Baan. 21.9; Yooh. 8.28; 12.32-34; 18.32. **3:15** 3.15 20.31. **3:16** 3.16 3.36; 5.24; Rooma 8.32; 1 Yooh. 3.1; 4.9-10; 5.11,13. **3:17** 3.17 12.47. **3:18** 3.18 5.22. **3:19** 3.19 8.12. **3:20** 3.20 Af. 5.11-13. **3:21** 3.21 1 Yooh. 2.4. **3:22** 3.22 4.1-2. **3:24** 3.24 Mat. 4.12; 14.3. **3:26** 3.26 1.29-34. **3:27** 3.27 19.11; 1 Koor. 4.7; Ibər. 5.4. **3:28** 3.28 1.20; Mal. 3.1; Mat. 11.10.

madfanə. Madfa fii ci uura nga dagwa madfanə, ka dfanə nə ci moodasəka lanjə. Də ha'ə mbu'i moodasəkaaki ka shanjə.

³⁰ Tyasə see a tsakə ci da məghərəvənə, naaki a ənya aaba'ə."

Əndətə jima dadagyə

³¹ Ma əndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. Ma əndətə ghənyi ənji də hanyinə, nga hanyinə nə ci, agyanə uushi'inə nga hanyinə wabənəkii əsə. Amma ma əndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. ³² Sətə nee ci, da sətə fii ci, cii kəya seeda. Amma pooshi əndə luuvə seedaakii.

³³ Taa wu luuvə seedaakii, də ətsə ha'ə baarii ci oo'i, əndə goonja nə Əntanjfə. ³⁴ Ma əndətə sləkee Əntanjfə, wabənə nga Əntanjfə cii kəya wabə, acii kə vii Əntanjfə ka ci Ma'yanaakii lanjə ka shanjə. ³⁵ Ma Əntanjfə Dənə, kə uu'i ci Uuzənaakii, ca ba'avə patənə nga uushi'inə aaciikii.

³⁶ Taa wu vii goonja ka Uuzənəkii, tə'i ci da əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə. Taa wu təkuree ka fanə tə Uuzənəkii, paa ci ka upaa əpinə, amma agi mabətəsəkə nga Əntanjfə ndzaanəkii.

4

*Yeesu da mitə *Samariya*

¹ Yoo, kə fii *Farisanyinə oo'i, ma ənjitə ca nə'u tə Yeesu, ca dfa ka tii bapətisəma, kə palee ka ətə nga Yoohana. ² Ma Yeesu, ma ci saakii də ciinəkii, paa ci dfii ka ənji bapətisəma, amma lyawarənaakii dfaadfi ka tii. ³ Makə mbu'i aalimə Yeesu nə sətə ci ənjə a baaba ha'ə, ca madə anə hanyinə nga Yahudiya, ca ənə saakii aanə hanyinə nga Galili. ⁴ Ma taabu'u mbu'unəkii aanə hanyinə nga Galili, see a dzə ci danə hanyinə nga Samariya.

⁵ Makə mbu'i ci aanə hanyinə nga Samariya, ca dzə aasəkə vərənə nga Sikarə. Ma vərənəkii, pooshi dzadə da babaratə shi Yakubu a vii ka uuzənaakii Yusufu. ⁶ Tə'i gu'u ma'inə nga Yakubu davə. Makə zhaarə Yeesu acii wiinə, ca ndzaanə ama gu'u ma'inəkii. Ma mbu'i ci aa dəvə, uusəra takərə.

⁷ Wata mitə Samariya a shi ka əgə ma'inə. Əŋki Yeesu ka ki, "Ndii ka nyi ma'inə kaa nya sa." ⁸ Ma saa'ikii, kə pyalə lyawarənaakii aasəkə vərənə ka ira zəma. ⁹ Əŋki miitə ka ci, "Əndə Yahuda nə hə, nyi boo mitə Samariya nə nyi. Iitə daa kədiinəku ma'inə aciikya?" Ma bii ki ha'ə,

3:29 3.29 Mat. 9.15. **3:31** 3.31 8.23; 15.19; 1 Yooh. 4.5. **3:32** 3.32 3.11.

3:35 3.35 5.20; 10.17; 13.3; 14.10; 17.2; Mat. 11.27; 28.18. **3:36** 3.36 3.16.

4:1 4.1-2 3.22. **4:4** 4.4 4.9; Luka 9.52; 17.11,16; Slənə 8.4-25. **4:5** 4.5 'Wat. 33.19; 48.22.

acii ma *Yahudiinē, pooshi tii ka adē zēmō ka ha rəŋwə da ənji Samariya. ¹⁰ Wata Yeesu a ba ka ki, “Mada kə shii hə viinē ŋga Əntaŋfə, ha shii taa wu nə əndənə ca kədii ma'inə aciiku, kada hə kədii ma'iitə ca vii əpinə aciikii, ca vii ka hə.” ¹¹ Əŋki miita, “Maləma, pooshi sə ŋga əlya də ma'inə aciiku. Wiinə əsə kurəŋə dərəva nə gu'u ma'iina. Da saŋə shii hə hatə cii kwa upaa ma'iitə ca vii əpina? ¹² Dzədzəshi'iniinə Yakubu vii keenə gu'u ma'iina. Ci saakii da manjeevənaakii da gəna əpinaakii patə, ganə njii təya sa ma'inə. Kə palee hə ka ci kwa?” ¹³ Yeesu a ba ka ki, “Taa wu sii ma'iitsa, ka ənənə nə meegiirənə ka danə tə ci. ¹⁴ Amma taa wu sii ma'iitə nii kya vii ka ci, pooshi meegiirənə ka danə tə ci ma'ə shaŋə. Ma ma'iitə nii kya vii ka ci, ka ndzaanə nə ci ashikii ka ginə ŋga ma'inə, ca vii ka ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.” ¹⁵ Əŋki miita ka ci, “Maləma, vii ka nyi ma'iitsa! acii ga meegiirənə a dīi tə nyi ma'ə, nya mbədə acii shinə ka əgə ma'inə aahanə.”

¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, “Duu ka 'wanə tə ŋgurəku, una shi da ci.” ¹⁷ Əŋki ki ka Yeesu, “Pooshi ŋgurəki.” Əŋki Yeesu ka ki, “Tə'i gooŋga ashiku makə bii hə pooshi ŋgurəku. ¹⁸ Tufə dīi hə ŋguyirənə. Ma ŋgurətə dīi hə atsakii ŋga əna, əntaa ŋgurəku ŋga tantanyinə. Kə bii hə gooŋga.” ¹⁹ Əŋki miita, “Maləma, asee *anabi nə hə. ²⁰ Ma dzədzəshi'iniinə ənji Samariya, agyanə giŋuutə njii təya paslə tə Əntaŋfə. Amma ma unə Yahudiinə, ma cuuna ba, tyasə see də Urusaliima paslə nə ənji tə ci.” ²¹ Yeesu a ba ka ki, “Mina, luuvə ka nyi, tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na ndərə aanə giŋuutsa, taa dzənə aa Urusaliima ka paslənə tə Daadə. ²² Ma unə ənji Samariya, pooshi unə shii tə əndətə cuuna paslə tə ci. Amma ma inə Yahudiinə, kə shii inə tə əndətə ciina paslə, acii daciai Yahudiinə ci luupaanə a shi ka ənja.

²³ Amma tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa. Ma saa'ikii, ma ənji paslənə tə Daadə də gooŋga, ka paslənə nə tii tə ci də ŋgeerənə ŋga Ma'yanaakii, təya paslə tə ci də gooŋga makə sətə kadeesəkə ka ci. Tsarə ŋga ənjitə ci Daadə a moo təya paslə tə ci. ²⁴ Ma Əntaŋfə, Ma'yanə nə ci. See də ŋgeerənə ŋga Ma'yanaakii paslənə ənji tə ci, təya paslə tə ci də gooŋga.” ²⁵ Əŋki miitə ka ci, “Kə shii nyi ka shinə nə Matadəkii ətə ci ənja a 'wa Aləmasiihu. Mada kə shi ci, kadə nii kəya baarii keenə patənə ŋga uushi'inə.”

4:9 4.9 2 Meem. 17.29-41; Ees. 4.1-3; Mat. 10.5; Luka 9.52-53. **4:10** 4.10 4.26; 7.37. **4:12** 4.12 8.53. **4:13** 4.13-14 6.35; 7.37. **4:15** 4.15 6.34. **4:19** 4.19 9.17; Mat. 21.46. **4:20** 4.20 Dzək. 12.5-14; Jab. 122.1-5. **4:22** 4.22 Isaa. 2.3; Oob. 17; Rooma 9.3-4. **4:23** 4.23-24 3.3-8; 2 Koor. 3.17; Fil. 3.3.

²⁶ Yeesu a ba ka ki, “Wanyinə ca wabə da hə.”

²⁷ Ma ca uudəpaa wabənə ha'ə, wata lyawarənaakii a ənya. Makə lapaa tii tə ci ka wabənə da miita, kə fii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Amma pooshi əndə agitii ləguyi ka mitə tadfa mi cii ta uudə, taa ləgwanə ka Yeesu, tadfa ka mi cii kəya wabə da ki.

²⁸ Wata miitə a bwasee ka uuda ma'inatə ama gu'u ma'iita, kya palə aasəkə vəranə, kya dzə ka banə ka ənji, əŋki ki, ²⁹ “Shoomə, nda neemə ka əndə baabagi ka nyi patənə ŋga sətə shi nya dfaadfi. Matuu ci nə Aləmasiihu nii?” ³⁰ Makə fii ənji ha'ə, wata təya madə, təya palə ka lanə tə Yeesu.

³¹ Ka saa'ikii ha'ə, wata lyawarənaakii a ba ka ci, əŋki tii, “Maləma, wiinə zəmə, zəmuu.” ³² Amma ca ba ka tii, “Ma nya, tə'i zəmaaki ŋga zəmənə ətə pooshi unə shii tsarəkii.” ³³ Wata lyawarənaakii a wabə ahadatii, əŋki tii, “Tə'i əndə kira ka ci zəmə kwa?” ³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma zəmaaki, ci nə dfa sətə ci əndətə sləkee ka nyi a moo nya dfa, nya mbu'utəgi də slənaakii. ³⁵ Pooshi unə agi banə, mbədaanə ləgidə ənfwadə kaa ənjə a slənə cifanə kwa? Amma wanyinə ka banə koonə, tsaaməmə ŋga'ə asəkə rə, kə uugi cifanə dfanə. ³⁶ Ma əndə slənə cifanə, kə uugi ci nee ka bwatya ŋga slənaakii. Agi kiranə nə ci ənji kaa təya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Acii ha'ə, ma əndətə sha ləgii da əndətə ca slənə cifanə, ka dfanə nə tii maŋushinə kyakya'ə. ³⁷ Goonŋa nə sətə ci ənjə a ba, ‘tsaŋə nə əndə ləganə, tsaŋə nə əndə slənə cifanə.’ ³⁸ Ma nya, kə sləkee nyi koonə, koonə slənə cifanə asəkə rətə pooshi unə sha slənyi davə; hara ənji slənyi davə. Ma unə, agi upaa nuunə bwatya ŋga slənati.”

³⁹ Ma asəkə vəraata, ənji Samariya laŋə vii goonŋa ka ci putə ŋga wabənə ŋga miita ətə bii kya, “Kə baabagi ci ka nyi patənə ŋga uushi'iitə shi nya dfaadfi.” ⁴⁰ Makə shi tii aabii Yeesu, təya kədii tə ci kaa ca banee da tii. Wata təya banee bəra'i. ⁴¹ Laŋə əsə nə hara ənji vii goonŋa putə ŋga wabənaakii. ⁴² Əŋki tii ka miita, “Əntaa putə ŋga wabənaaku ciina vii goonŋa ma'ə. Acii inə də neenə na, kə fii inə amakii, kə shii inə əsə, ci weewee nə Maluu ŋga *duuniya.”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ŋga əndə'i gawa

⁴³ Ma daba'ə baneenaakii bəra'i davə, ca madə, ca palə aanə hanyinə ŋga Galili. ⁴⁴ Acii ci saakii kə bii ci, pooshi

ənji ka ɗuunətənə tə *anabi gakkii də vɔra. ⁴⁵ Makə mbu'i ci aanə hanyinə ɗga Galili, kə liwə ənji Galili tə ci, acii kə shi tɔya nee ka slənaakii də Urusaliima agi kumənə ɗga Pasəka. Acii tii maa, kə gi tii ka kumənəkii. ⁴⁶ Wata ca ənə aa Kana anə hanyinə ɗga Galili, hatə shi ca zhi'wee ka ma'inə ka ma'i inaba.

Ma ka saa'ikii, tə'i əndə'i maɗuunə əndə ɗga ɗgwaməna, ətə ɗii uuzənaakii gwakə də Kafarənahumə. ⁴⁷ Makə fii ci oo'i, kə shi Yeesu daga anə hanyinə ɗga Yahudiya aanə hanyinə ɗga Galili, wata ca dzə aabiikii ka kədiinə tə ci kaa ca dzə ka mbəɗəpaa ka ci də uuzənaakii, acii ama wu nə uuzənəkii. ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka ci, "See maɗa nee unə ka sə ɗga hurəshishinə zəku'i, taabu'u vii nuunə gooŋga ɗii əna." ⁴⁹ Əŋki gawətə ka ci, "Maɗuuna, shiwa taabu'u əntənə uuzənaaki." ⁵⁰ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Duu saaku. Kə mbə'i uuzənaaku." Kə luuvə əndətə oo'i, gooŋga nə sətə bii Yeesu ka ci, wata ca palə saakii.

⁵¹ Ma ci ma'ə ka dzənə a rəgwa, wata kə lapaa maviinaakii tə ci, əŋki tii ka ci, "Kə mbə'i uuzənaaku." ⁵² Ca ləgwa ka tii, tafa ɗgutə saa'i 'watəgi ci upaa mbəɗənə. Əŋki tii ka ci, ɗga mbəɗə gwanəanə ɗga uusəra əpigi tsəfənə ɗga shishinəkii. ⁵³ Wata ɗii uuzəətə a buurətə oo'i, weewee agi saa'ikii bii Yeesu ka ci, "Kə mbə'i uuzənaaku." Wata tii da yaakii patə, kə vii tii gooŋga ka Yeesu. ⁵⁴ Ətsə nə bəra'inə ɗga slənə sə ɗga hurəshishiitə ɗii Yeesu anə hanyinə ɗga Galili ənyanaakii danə hanyinə ɗga Yahudiya.

5

Mbəɗəpaaanə ɗga Yeesu də mahurəməsə ənda

¹ Ma daba'ə ətsa, tə'i kumənə ɗga *Yahudiinə də Urusaliima. Wata Yeesu a maɗə, ca palə aadəvə. ² Ma davə asəkə vərana, tə'i ma'inə kədəhə da uura mayi ɗga vərənə ətə ci ənjə a 'wa uura mayi ɗga bagiinə. Ma ma'iitsa, Beetasəda ci ənjə a 'wa də uura *Ibəraaniya. Tə'i ədzəwanyinə tufə davə. ³ Ma atsakii, tə'i mabərəhə ənji lanə pərəbə pərəbə, muurəfinə da mahurəməsə ənja, da mabiiyi ənja. [Waatoo, ka gəra gwazənə ɗga ma'inəkii nə tii. ⁴ Acii anəkii anəkii nə malaa'ika ɗga Slandanə ka dzəgərənə aagi ma'inəkii ca gwazee. Maɗa kə gwazee ci, ma mabərəhə əndətə 'watəgi dzəgərənə aagi ma'inəkii, ka mbəɗənə nə ci acii taa ɗgutə tsarə ɗga bwanea ca ɗa tə ci.]

⁵ Tə'i əndə'i əndə davə, fəzə makkə pu'unə aji tighəsə nə ci gwakə ka bwanea. ⁶ Wata Yeesu a lapaa tə ci davə pərəbə, kə shii Yeesu lanənə nga fəzətə dīi ci makə gwakə ci ka bwanea. Wata ca ləgwa ka ci, "Ŋga'ə ka hə kaa ha mbəfə kwa?" ⁷ Əŋki əndə bwaneatə ka ci, "Daada, madfa kə gwazee ənji ka ma'inə, pooshi əndə ŋgərəgərənə tə nyi aagikii. Ma nya dfa gazhi'waanə nga dzəgərənə aagikii, wata əndə'i əndə a takəŋwagərə ka nyi." ⁸ Yeesu a ba ka ci, "Madfətə, ŋgərūu ədzaaku, ha wii."

⁹ Pii wata əndətə a mbəfəgi; ca fuudətə ədzaakii, ca 'watəgi wiinə. Asee ma uuserakii, *uusəra nga əpisəka.

¹⁰ Wata əŋki Yahudiinə ka əndətə, "Uusəra nga əpisəkə ənshinə, pooshi *bariya kapaa ka hə rəgwa nga wiinə da i ədzaaku." ¹¹ Əŋki əndətə ka tii, "Əndətə mbəfəpaa də nyi bii ka nyi, fuudətə ədzaaku, ha wii." ¹² Əŋki tii ka ci, "Wu sanə nə əndətə bii ka hə, fuudətə ədzaaku, ha wiya?"

¹³ Amma ma əndətə mbəfəpaagi Yeesu tə ci, pooshi ci shii tə Yeesu, acii kə itəgi Yeesu saakii, makə dīi ci lanə dərəva nə ənji davə.

¹⁴ Ma daba'ə ha'ə, wata Yeesu a lapaa tə əndətə asəkə yi nga Əntanfə, əŋki ci ka ci, "Fatə ŋga'ə, wiitsə kə mbə'i hə. Ga ha slənə 'waslyakəənə ma'ə, acii ga sətə palee ka ətsə a dīi tə hə." ¹⁵ Wata əndətə a palə, ca dzə ka banə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu mbəfəpaa də ci. ¹⁶ Makə fii tii ha'ə, wata təya ndzanə dfa rəgwa nga cibənə də Yeesu. Acii agi uusəra nga əpisəkə mbəfəpaa ci də əndətə. ¹⁷ Amma Yeesu a ba ka tii, "Ma Daadə, ca'ə əndzə'i nə ci agi sləna. Nyi maa, agi slənə nə nyi." ¹⁸ Ma wabəətsa, ci uudee ka madfee ka hankala nga Yahudiinə, təya alə rəgwa nga bələginə tə ci. Acii əntaa wata uusəra nga əpisəkə tanəgi ci tanə. Amma kə dfeegi ci ka naakii nə mbərə mbərə da Əntanfə, acii kə bii ci Dii nə Əntanfə. *

*Baawəda nga *Uuzənə nga Əntanfə*

¹⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi Uuzənə nga Əntanfə ka dfa uushi agi hiimaakii tanə, see sətə nee ci Dii a slənə, ci slənənəkii naakii. ²⁰ Acii ma Dənə, kə uu'i ci tə Uuzənaakii, ca baarii ka ci patənə nga sətə cii kəya slənə ci saakii. Slənətə palee ka ətsə maa nii kəya baarii ka ci, ka dfanə koonə ka sə

5:8 5.8-9 Mat. 9.6-7. **5:9** 5.9 5.16,18; 7.21-22; 9.14; Mar. 2.27-28. **5:10** 5.10 Shig. 20.8-10; Irim. 17.21-22. **5:13** 5.13 6.15; 11.54; 12.36; Mat. 8.18; 13.36.

5:14 5.14 Mat. 9.2; Yak. 5.16. **5:15** 5.15 9.11. * **5:18** 5.18 bələginə: Mat. 14.5; Yooh. 7.1,25; 8.37,40; 11.53; Yeesu da Dii: 1.34; 3.35; 8.16-19; 10.17-18,29-38; 14.8-11,20,28; 15.9-10; 16.27-28; da purəjanə 17. **5:19** 5.19 1.34.

nga hurəshishinə əsə. ²¹ Makə sətə ci Dənə a madfee ka maməətə ənji, ca vii ka tii əpinə, ha'ə viinə Uzənaakii əpinə ka ənjitə cii kəya moo təya upaa əsə. ²² Pooshi Dii ka la gəjwanə taa ka wu ci saakii. Amma kə vii ci ka Uzənaakii baawəda ka shanə nga da gəjwanə. ²³ Ma dīi ci ha'ə, kaa taa wu patə a dūunətə tə Uzənaakii makə sətə ci təya dūunətə tə ci. Taa wu patə təkuree ka dūunətə tə Uzənaakii, pooshi ci dūunətə tə Dii ətə sləkee ka ci ətsa.

²⁴ “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə fii wabənaaki, ca vii goonja ka əndətə sləkee ka nyi, ka upaanə nə ci əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. Pooshi ənji na la ka ci gəjwanə, amma kə pitəgi ci dagi wa, ca shi ka upaa əpinə. ²⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i əndə'i saa'i na shi, kə uugi mbu'yanə maa, waatoo saa'itə nə maməətə ənjə a fa wabənə nga Uzənə nga əntanfa. Ma ənjitə fii, təya luuvə, ka upaanə nə tii əpinə. ²⁶ Makə sətə dīi Daadə, ci nə rəgwa nga əpinə, ha'ə kavə ci tə Uzənaakii kaa ca ndzaanə ka rəgwa nga əpinə əsə. ²⁷ Ca vii ka ci baawəda nga la gəjwanə əsə, acii Uzənə nga ənda nə ci. ²⁸ Ga ca ndzaa koonə ka sə nga hurəshishinə. Acii agi shinə nə saa'i ətə nə patənə nga maməətə ənjə a fa uurakii, ²⁹ təya madə asəkə gu'unyinatii. Ma ənjitə slənyi nga'ə, ka shiginə nə tii, təya upaa əpinə. Ma ənjitə slənyi bwayakii əsə, ka shiginə nə tii, ənjə a vii ka tii ma'inə.”

Seedanə agyanə Yeesu

³⁰ “Ma nyi, pooshi nyi da baawəda nga da taa mi nyi saaki. Makə sətə bii əntanfa ka nyi, ha'ə cii kya la gəjwanə. Də goonja nə la gəjwanaaki, acii əntaa sətə kadeesəkə ka nyi cii kya da, amma sətə ci əndətə sləkee ka nyi a moo.

³¹ “Maci nyi ca wabə agyanə naaki na, kadfa pooshi unə ka ngərənə ka goonja. ³² Tə'i əndə'i əndə ca wabə ka madəba maki. Kə shii nyi əsə, ma wabəətə cii kəya wabə agyanəki, tantanyinə. ³³ Unə də nuunə maa, kə sləkee unə ka ənji aabiikii, waatoo aabii Yoohana. Kə bagi ci koonə goonja agyanəki.

³⁴ “Ma nyi, mandzaamə tyasə see a wabə əndə shiŋkinə ka madəba maki. Ma wabi nyi agyanə Yoohana, koonə shii upaa luupaanə. ³⁵ Ma Yoohana, makə garəkuwa nji ci, ca hənə, ca dzə də bərənə. Kə kadeesəkə koonə nə bərənaakii nga uundzə saa'i. ³⁶ Amma tə'i əndə'i seedaaki

5:20 5.20 3.35. **5:21** 5.21 Rooma 4.17; Af. 2.5; Yooh. 11.25. **5:22** 5.22 3.18; 5.27,30; 9.39; 12.47-48; Slənə 10.42; 1 Yooh. 2.28. **5:23** 5.23 Fil. 2.10-11. **5:24** 5.24 3.16; 5.22; 6.35; 8.51; 10.28; 11.25-26; 14.6; 17.2; 20.31; 1 Yooh. 2.25; 3.14. **5:25** 5.25 11.43; Mar. 5.41; Luka 7.14. **5:26** 5.26 1.4. **5:29** 5.29 11.24. **5:30** 5.30 4.34. **5:31** 5.31-32 5.36. **5:33** 5.33-34 1.15,19,34.

ətə palee ka seedanə nga Yoohana agyanəki. Sənə cii kya slənə nə seedaaki, waatoo slənənə vii Daadə ka nyi kaa nya mbu'utəgi, ci ca wabə agyanəki, ca baarii oo'i, Daadə sləkee ka nyi. ³⁷ Ma Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki ci saakii. Amma pooshi unə sha nee ka ci taa fa uurakii shanə. ³⁸ Pooshi unə agi dəkəpaa wabənaakii a ədzəmuunə, acii pooshi unə vii goonja ka əndətə sləkee ci.

³⁹ Taa guci patə nuunə agi janja malaaba ləkaləkatə, acii kə luuvuunə oo'i, ka upaanə nuunə əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə agikii. Ma malaaba ləkaləkatətsa, agyanəki cii kəya wabə. ⁴⁰ Patə da ha'ə, wiinə kə naanagyuunə ka shinə aabiiki, koonə shii upaa əpinəkii.

⁴¹ "Ma nyi, əntaa dʉunətənə nga əndə shinjinə tə nyi cii kya alə. ⁴² Kə shii nyi taa ŋgutə tsarə nga ənji nuunə, pooshi uudənə tə Əntanʃə a ədzəmuunə. ⁴³ Ma nya, də baawəda nga Daadə shi nyi, amma pooshi unə liwə tə nyi. Amma wiinə əsə, madə shi əndə'i əndə də baawədaakii saakii, ka luunə nuunə tə ci. ⁴⁴ Ma unə, agi dəlaginə nuunə də noonə nə ahadoonə səgoonə. Amma ma dəlaginə nga Əntanʃə duunə, pooshi unə agi də gazhi'waanə nga alənə. Makə ha'ə dʉi əna, iitə dʉi mbee nuunə ka vii ka nyi goonja?"

⁴⁵ "Goonə ŋgərə oo'i, nyi na kərə gəŋwanə goonə aakəŋwacii Daadə. Ma ətsa, Muusa ətə kii unə noonə nə agyanəkii na kərə gəŋwanə goonə. ⁴⁶ Acii maci də tantanyinə vii unə goonja ka Muusa, kadə kə vii unə ka nyi goonja, acii agyanəki nyaahə ci. ⁴⁷ Makə dʉi ci pooshi unə luuvə sətə nyaahə ca, iitə dʉi mbee nuunə ka luuvə sənə cii kya ba?"

6

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17)

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə aa tanjəgi uunəvə nga Galili, waatoo uunəvə nga Tibeeriya makə sətə ci ənjə a 'wa uunəvəkii. ² Dabaala a dzə də nə'unə tə ci, acii kə nee tii ka sə nga hurəshishiitə cii kəya dʉadʉa, waatoo mbəədəpaa də ənji bwanea. ³ Makə mbu'i Yeesu aadəvə, ca ndərəgi aanə dʉanʒərə, ca ndzaanə dasə davə tii da lyawarənaakii. ⁴ Ma saa'ikii, kə uugi uusəra nga *Pasəka

5:36 5.36 10.25,38; 14.10-11; 15.24,27. **5:37** 5.37 1.34; Shig. 20.19; Dzək. 4.12.
5:38 5.38 16.9. **5:39** 5.39 Luka 24.27,44; Slənə 13.27; 17.11; 2 Tim. 3.15-16;
 1 Piita 1.10-11. **5:41** 5.41 7.18. **5:44** 5.44 5.41. **5:45** 5.45 Dzək. 31.24-29.
5:46 5.46 Dzək. 18.15,18; Luka 24.27; Yooh. 6.14; Slənə 3.22; 7.37. **5:47** 5.47
 Luka 16.29-31. **6:2** 6.2 Mat. 6.25; Yooh. 2.23. **6:3** 6.3 Mat. 5.1; 15.29; Mar.
 3.13; 6.46; Luka 22.39.

mbəshanə, waatoo kumənə ŋga *Yahudiinə. ⁵ Makə caamə Yeesu, ma ca nee, dabaala a shi aabiikii, ca ləgwa ama Filibusə, “Da dzənaamə ka upaa zəmətə ca zəmema ka patənə ŋga ənjitsa?” ⁶ Ma bii ci ətsə ha'ə, kaa ca shii təbətənə tə Filibusə. Aci ma Yeesu, kə shii ci sətə nii kəya də. ⁷ Əŋki Filibusə ka ci, “Ma sətə ca əhətə tə ənjitə patə taa gi'u gi'u, ka dānə nə kwaba ŋga zəməkii palee ka *hwaslə gya'ə bəra'i.” ⁸ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii, waatoo Andərawəsə ndzəkəŋuci Simoonə Piita, a jikəvə ka ci, əŋki ci: * ⁹ “Tə'i uuzənə ganə, tə'i buroodi† tufə ba'ə hərəfinə bəra'i aciikii. Amma kə shii nyi, pooshi ka mbu'unə ka ənjitə patə.” ¹⁰ Yoo ma dava, tə'i kuzhinyinə laŋə. Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii: “Bamə ka ənji, wa təya ndzaanə.” Wata ənjitə a ndzaanə patə. Kə mbu'i bahə dəbu'u tufə nə ŋguyirənə ahadatii. ¹¹ Wata Yeesu a ŋgərə burooditə, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ənjə a təkəpaa ka ənjitə dasə dasə gatə. Ha'ə dīi ci də hərəfinə əsə. Wata təya adə makə sətə mwayi tii. ¹² Makə agi tii, əburi tii, əŋki ci ka lyawarənaakii, “Tsəkətəmə ətsə mbaadaanə patə, acii gaama saawee ka zəma.” ¹³ Wata təya tsəkətə patə, təya naanagi dəvə pu'u aji bəra'i də ətə mbədaanə ama burooditə tufə ətə agi ənja.

¹⁴ Makə nee ənjitə davə ka sə ŋga hurəshishiitə dīi Yeesu, əŋki tii: “Ma əndətsa, ci nə anabitə bii ənji na shi aasəkə duuniya.” ¹⁵ Amma ma Yeesu, kə shii ci oo'i, ŋga'ə ka tii nə shinə ka kəsənə tə ci, kaa təya shii dəkəvənə tə ci tyasə ka ŋwanwa. Wata ca madə, ca tsakə ndərənə saakii aənə dāŋgəra ci daanəkii.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə
(*Mat. 14.22-33; Mar. 6.45-52*)

¹⁶ Makə dīi kədəwanə, lyawarənaakii a madə, təya əntsahegərə aama uunəva, ¹⁷ təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya taŋə aadə Kafarənahumə. Kə uugi ha dānə təkə təkə, amma ma'ə Yeesu mashimə aabiitii. ¹⁸ Ma saa'ikii, mandalə mədə a kya, ca gwazee ka ma'inə purətə. ¹⁹ Tii kə uugi dzənə bahə kilomeeta tufə taa kuwa, wata təya nee ka Yeesu ca wii anə ma'inə, ca dzə aabiitii, təya ŋgwaləgi ka shaŋə. ²⁰ Əŋki ci ka tii, “Goonə ŋgwalə, nyi əna.” ²¹ Makə fii tii ha'ə, kə liwə tii tə ci də moodasəkə aasəkə kumbawala. Pii wata kumbawalə a mbu'u aama ndzaŋa ŋga hatə njii təya dzə aadəvə.

6:4 6.4 2.13. * **6:8** 6.8 Andərawəsə: 1.40; 12.22; Mat. 4.18; Mar. 13.3. † **6:9** 6.9 Ma burooditsa, də əndə'i hi'u uushi dīi ənji ətə ci ənjə a uuzə anə hanyinə ŋga Isərayiila. **6:11** 6.11 21.9,13. **6:14** 6.14 Dzək. 18.15,18; Yooh. 1.21; 2.11; 5.46; 7.40; Slənə 3.22-23. **6:15** 6.15 5.13; 18.36.

Alənə ŋga ənji tə Yeesu

²² Ma ka pukyatə hakii, ma ənjitə atanəgi uunəva, kə paaratəgi tii oo'i, rəŋwə nji kumbawalə davə, kə shii tii, ma saa'itə pyalə lyawarənaakii satii, pooshi Yeesu ŋgirə da i ci aasəkə kumbawaləkii, tii daanətii pyalətii. ²³ Wata hara kumbawalənyinə a shi aahatə də Tibeeriya, waatoo hatə shi Slandanə a kuyirii tə Əntanfə agyanə zəma, kaa ənjə a adə. ²⁴ Ma nee dabaala pooshi Yeesu davə taa lyawarənaakii əsə, pooshi tii davə, təya ndərə kumbawalənyiita, təya palə aa Kafarənahumə ka alənə tə ci.

Burooditə ca vii əpinə nə Yeesu

²⁵ Makə lapaa ənji tə Yeesu a tanəgi uunəva, əŋki tii ka ci, "Maləma, guci daa shi hə aahana?" ²⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma cuuna alə tə nyi, acii agyuunə buroodi, una əburə, əntaa paaratəginə paaratəgyuunə də də sə ŋga hurəshishinaaki. ²⁷ Goona slənə ka upaa də zəmətə ca saawagi, amma slənəmə ka upaa də zəmətə ca mbu'u ca'ə ka əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə nə zəmətə nə nyi *Uuzənə ŋga ənda a vii koonə, acii ma nya, Əntanfə Daadə baarəgi paŋgəraŋə oo'i Uuzənaakii nə nyi."

²⁸ Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Mi dəniinə, keena shii slənə sətə ci Əntanfə a moo ina slənə?" ²⁹ Yeesu a ba ka tii, "Ma sətə mwayi Əntanfə una də, viimə gooŋga ka əndətə sləkee ci." ³⁰ Əŋki tii, "Ŋgutə sə ŋga hurəshishinə dənəku, keena nee, ina vii ka hə gooŋga? Tə'i kwa? ³¹ Ma dzədzəsh'i iniinə, kə agi tii *mana agi bilinə, makə sətə bii malaba ləkələkətə: Dadagyə vya ci ka tii zəmə kaa təya adə." ³² Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, əntaa Muusa vya koonə zəmə dadagyə. Daadə vya koonə tə tantanyitə zəmə dadagyə. ³³ Acii ma zəmətə vii Əntanfə ka ənja, ci nə əndətə jima dagyə, ca vii əpinə ka *duuniya." ³⁴ Wata təya kədii aciikii, əŋki tii, "Maduuna, vii keənə zəmətsə taa guci patə."

³⁵ Əŋki Yeesu ka tii, "Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ka ənja. Ma əndətə shi aabiiki, pooshi madəfənə ka dənə tə ci shaŋə. Ma əndətə vii ka nyi gooŋga, pooshi meegiirənə ka dənə tə ci shaŋə. ³⁶ Yoo, kə bii nyi koonə, kə nee unə ka nyi, amma pooshi unə vii ka nyi gooŋga. ³⁷ Taa wu patə ətə vii Daadə ka nyi, ka shinə nə ci aabiiki. Ma əndətə shi əsə, paa nyi ka kaareenə ka ci shaŋə. ³⁸ Acii, ma shinaaki

6:23 6.23 6.11. **6:26** 6.26 2.11. **6:27** 6.27 6.35. **6:29** 6.29 2.23. **6:31** 6.31 Jab. 78.24; Shig. 16.4,31; Yooh. 6.49. **6:33** 6.33 6.41,51. **6:34** 6.34 4.15; Mat. 6.11. **6:35** 6.35 4.13-14; 6.48-58; 7.37. **6:36** 6.36 16.9; 20.29. **6:37** 6.37 17.2,24.

dadagyə, əntaa ka slənə sətə mwayi maki, amma ka slənə sətə mwayi ma ŋga Əndətə sləkee ka nyi. ³⁹ Ma sətə ci Əndətə sləkee ka nyi a moo, wa nya kəsətə tənə tənə ka ciinə tə ənjitə vii ci ka nyi, acii ga taa wu agitii a ŋusləgi a rəgwa, ka madee nə nyi ka tii da i əpinə uusəra ŋga muudinə. ⁴⁰ Ma sətə ci Daadə a moo, patənə ŋga ənjitə nee ka nyi Uuzənaakii, təya vii ka nyi gooŋga, ka upaanə nə tii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka madeenə nə nyi ka tii da i əpinə uusəra ŋga muudinə.”

⁴¹ Makə fii *gayinə ŋga Yahudiinə bii ci oo'i, ci nə zəmətə jima dadagyə, wata təya 'watəgi ŋgəərə ma. ⁴² Əŋki tii, “Əntaa Yeesu uuzənə ŋga Yusufu ətsa, anii əntaa ca? Kə shii amə tə dii da məci. Aa iitə đii banəkii əndzə'i oo'i, dadagyə jima ca?”

⁴³ Əŋki Yeesu ka tii, “Bwaseemə ka ŋgəərə ma ahadoonə. ⁴⁴ Ma nyi, Daadə sləkee ka nyi. Pooshi əndə ca shi aabiiki madfaamə ci kə kavə tə ci kaa ca shi. Ma nyi, ka madeenə nə nyi ka ci da i əpinə uusəra ŋga muudinə. ⁴⁵ Kə nyaahə anabinyinə oo'i: 'Taa wu patə, ka dzəgunətənə nə Əntarjə ka ci.' Ci đii cii kya ba koonə, taa wu patə fii sətə jigunyi Daadə ka ci, ca luuvə, ci shi aabiiki ətsa. ⁴⁶ Ma sətə cii kya moo banə, pooshi əndə sha nee ka Daadə. See əndətə shi daciikii tanə nee ka ci. ⁴⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə vii gooŋga ka nyi, tə'i ci da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ⁴⁸ Nyi nə zəmətə ca vii əpinə. ⁴⁹ Ma dzədzəshi'inuunə ətə agi *mana agi bilinə, kə mətəgi tii.

⁵⁰ Amma, ma zəmətə jima dadagyə, tsarjə nə ci. Taa wu patə agi, paa ci ka əntənə. ⁵¹ Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ətə jima dadagyə. Tada wu patə agi zəmənə, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ma zəmətsa, luu ŋga shishinəki ətə nii kya vii kaa *duuniya a upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

⁵² Ma sətə bii Yeesu, kə zhima tə *gayinə ŋga Yahudiinə asəkətii ka sharjə, wata təya ndzarjə madee ka mabizhinə ahadatii, əŋki tii, “Iitiitə daa viinə əndətsə kaamə luu ŋga shishinəkii, kaama tsəba?” ⁵³ Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, madfa pooshi unə cibə luu ŋga shishinə ŋga *Uuzənə ŋga ənda, una sa idənaakii, pooshi unə ka ndzaanə da i əpinə. ⁵⁴ Tada wu cibə luu ŋga shishinəki, ca sa idənaaki, tə'i ci da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka madeenə nə nyi ka ci da i əpinə uusəra ŋga muudinə.

6:38 6.38 4.34; Mat. 26.39. **6:39** 6.39 10.28; 17.12; 18.9. **6:40** 6.40 5.24; 6.44,54; 11.24. **6:42** 6.42 Mat. 13.55. **6:45** 6.45 Isaa. 54.13. **6:46** 6.46 1.18. **6:48** 6.48-50 6.35; Səniinə 2.17. **6:49** 6.49 6.31. **6:53** 6.53-58 Mat. 26.26-28; 1 Koor. 10.16; 11.23-26.

55 Acii ma luu nga shishinēki, tantanyitē zēma nē ci. Tantanyitē sē nga sanē nē idēnaaki ēsē. 56 Tada wu cibē luu nga shishinēki, ca sa idēnaaki, lēbē nē ci da nyi, ha'ē nē nyi ēsē, lēbē nē nyi da ci. 57 Acii Daadē slēkee ka nyi. Ma ca, Ɖndē vii ēpinē nē ci. Daciikii dīi nyi da i ēpinē amaki ēsē. Ha'ē ēsē, ma Ɖndētē cibē luu nga shishinēki, ka upaanē nē ci ēpinē daciiki. 58 Ɖtsē dīi nē zēmētē jima dadagyē. Ɖntaa makē zēmētē shi dzēdzēshi'inuunē a agi. Acii ma tēya, kē mēētēgi tii. Ma Ɖndētē agi zēmēna, ka ndzaanē nē ci da i ēpinē ka ca'ē ndējwē ndējwē."

59 Ma wabēətsē bii Yeesu, ci agi dzēgunēnē ka Ɖnji asēkē kuvē dē'wa dē Kafarēnahumē bii ci ha'ē.

Wabēətsē ca vii ēpinē ka ca'ē ndējwē ndējwē

60 Makē fii Ɖnji nē'unē tē Yeesu sētē baabii ci, lanē agitii bii, "Ma dzēgunēətsa, ndalē ka shanē, ndalē ka liminē nga Ɖnda." 61 Taa ngahi pooshi Ɖnji bagi ka Yeesu aamakii, amma kē shii ci oo'i agi ngēərē ma nē tii agyanē ətsa. Wata Ɖŋki ci ka tii, "Iitē daa, kē biipaa koonē sēkē nē ətsē kwa? 62 Iitē dīi ba nuunē mada nee unē Uuzēnē nga Ɖndē a ndērē aadēgyē ka hatē shi ca nji dava? 63 Ma'yanē nga Ɖntanēfē ca vii ēpinē, pooshi nafalē nga baawēda nga Ɖndē shinēkinē taa gi'u. Dagi wabēətsē wabi nyi koonē ci Ɖnjē a upaa Ɖpiinē da Malaaba Ma'yanē. 64 Amma tē'i hara Ɖnji ahadoonē ətē pooshi vii ka nyi goonēga." Ma bii ci ha'ē, acii daga ka 'watēginē shii ci tē Ɖnjitē pooshi na luuvē wabēnaakii. Kē shii ci Ɖndētē na vii tē ci ka kēsēnē ēsē. 65 Ca tsakē banē, Ɖŋki ci, "Putē nga ətsē ha'ē bii nyi koonē oo'i, pooshi Ɖndē ca shi aabiiki, madaamē Daadē kē kavē tē ci, kaa ca shi."

66 Putē nga ətsē ha'ē, lanē agi Ɖnji nē'unē tē Yeesu bwasee ka nē'unē tē ci, tēya palē satii. 67 Wata ca lēgwa ama lyawarēnaakii, Ɖŋki ci, "Ya unē əsa, nga'ē koonē nē palēnē sēgoonē kwa?" 68 Simoonē Piita a ba ka ci, "Slandana, aabii wu dzēniina? Amaku nē wabēnē ətē ca vii ēpinē nga ca'ē ndējwē ndējwē. 69 Ma inē, kē vii inē ka hē goonēga, kē shii inē ēsē oo'i, hē nē malaaba Ɖndētē shi daci Ɖntanēfē."

70 Ɖŋki Yeesu ka tii, "Nyi ta'i tuunē unē pu'u aji bēra'i, amma ma Ɖndē rējwē ahadoonē, *Seetanē nē ci." 71 Agyanē Yahuda uuzēnē nga Simoonē Isəkariyootē cii kēya wabē ha'ē. Acii ma Yahuda, taa ngahi rējwē nē ci agi lyawarēnē pu'u aji bēra'i, patē da ha'ē, ma uudēpaa ba'a, ci vii tē Yeesu ka kēsēnē.

6:56 6.56 15.4-5. 6:62 6.62 Slēnē 1.9-11. 6:63 6.63 3.5-8; 2 Koor. 3.6.

6:64 6.64 13.11; 16.9. 6:67 6.67-69 Mat. 16.15-20; Mar. 1.24. 6:71 6.71

12.4.

7

I Yeesu tii da ndzəkəŋushi'inəkii

¹ Ma daaba'ə ətsa, kə wiigi'i Yeesu anə hanyinə ŋga Galili, paa ci mwayi wiigi'inə anə hanyinə ŋga Yahudiya, acii ma Yahudiitə davə, kə aali tii rəgwa ŋga bələginə tə ci. ² Ma saa'ikii, kə uugi kumənətii mbəshanə, waatoo kumənə ŋga kuvə bəlinə. ³ Wata əŋki ndzəkəŋushi'inə ŋga Yeesu ka ci, "Maduu, dzuu aanə hanyinə ŋga Yahudiya, kaa əŋji nə'unə tə hə ətə davə a nee ka uushi'iitə cii kwa dfaafa. ⁴ Madfa ŋga'ə ka ənda, kaa əŋjə a shii tə ci ŋga'ə, paa ci ka umbee ka sətə cii kəya dfaafa. Makə agi dfaafanə nə hə uushi'iitsa, wa patənə ŋga *duuniya a shii tə hə!" ⁵ Ma bii ndzəkəŋushi'inəkii ka ci ha'ə, acii pooshi tii vii ka ci goonja. ⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Ma saa'yaaki, ma'ə mambu'yamə. Ma unə, taa ŋgutə saa'i patə matahukii koonə. ⁷ Acii pooshi əŋji duuniya ka bərapaanə tuunə. Amma ma nyi, kə biipaa nyi ka tii səka, acii agi dzənə nə nyi də seedanə agyanətii oo'i, bwayakii nə slənətii. ⁸ Ma unə, dzəmə ka kuməətsa. Ma nyi, paa nyi ka dzənə acii ma'ə matahu saa'ikii mashimə ka nyi." ⁹ Makə bagi ci ka tii ha'ə, ca banee də Galili zəku'i.

Dzənə ŋga Yeesu ka kumənə ŋga kuvə bəlinə

¹⁰ Makə pyalə ndzəkəŋushi'inə ŋga Yeesu ka kumənəkii, ca madə, ca palə naakii ha'ə. Də itə itə gi ci, paa ci gi paŋgəraŋə paŋgəraŋə. ¹¹ *Gayinə ŋga Yahudiinə a nəəhə tə ci ka ha ŋga kumənəkii, təya ləgwa, "Maanə əndətə kwa?" ¹² Kə dfaafii əŋji matatahinə laŋə agyanəkii ahada dabaala. Hara əŋjə a ba, "Maŋga'ə əndə nə ci." Əŋki hara əŋji, "Pooshi, agi ŋusləginə nə ci də hara əŋji a rəgwa." ¹³ Amma pooshi əndə ca ŋgəree ka uurakii ka wabənə agyanəkii, acii kə ŋgwali tii acii gayinatii.

¹⁴ Ma ətsə əŋji agi hadahadanə ŋga kumənəkii, wata Yeesu a madə, ca dzəgərə aasəkə *yi ŋga əntaŋfə, ca dzəgunə ka ənja. ¹⁵ Kə dīi ka *gayinə ŋga Yahudiinə ka sə ŋga hurəshishinə nə dzəgunənaakii, əŋki tii, "Iitə daa mbee əndənə ka uushi'inə ha'ə yoo, paa ci gi kurəŋə agi jigunyana?" ¹⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Ma sənə cii kya dzəgunə ka ənja, əntaa dzəgunənaaki saaki, amma dacii əndətə sləkee ka nyi ca shi. ¹⁷ Taa wu patə ca moo slənə sətə ci əntaŋfə a moo, ka taarapaaginə nə ci ahada sənə cii kya dzəgunə ka ənja, ka shiinə nə ci taa dacii əntaŋfə

7:1 7.1 5.18. **7:2** 7.2 Leew. 23.33-34; Dzək. 16.13-15. **7:5** 7.5 16.9. **7:6** 7.6 2.4. **7:7** 7.7 15.18; 16.33; 17.14; Mat. 10.22; 24.9; 1 Yooh. 3.13. **7:11** 7.11 11.56. **7:13** 7.13 9.22. **7:15** 7.15 Mat. 13.54; Luka 2.47. **7:16** 7.16 12.49; 14.10.

ca sha, taa nga naaki nə cii kya wabə. ¹⁸ Ma əndətə ca wabə nga naakii na, alə dūunuunə cii kəya alə ka naakii na. Amma ma əndətə ca moo dūunuunə ka əndətə sləkee ka ca, ci nə əndə gooŋga, pooshi sə nga idəpaanə ashikii.

¹⁹ “Ma Muusa, ci vii koonə bariya, amma pooshi unə nə'utə bariyakii. Ci dīi cuuna alə rəgwa nga bələginə tə nyi.” ²⁰ Əŋki danƙana ka ci, “Ma hə dīya, tə'i uushi ca ndəərə aanəku! ²¹ Wu sanə ca alə rəgwa nga bələginə tə ha?” Yeesu a ba ka tii, “Kə dīi nyi əndə'i sə nga hurəshishinə *uusəra nga əpisəka, kə dāgi koonə patə ka sə nga hurəshishinə. ²² Kə bii Muusa koonə, *ryaminagi manjeevənə goonə. Taa agi uusəra nga əpisəka maa, agi dānə nuunə ha'ə. Shiimə əsə, əntaa Muusa 'watəgi dānə ha'ə, amma dzədzəshi'inuunə. ²³ Yoo, mada kə ryaminii ənji uuzənə agi uusəra nga əpisəka acii ga ənjə a tanəgi bariya nga Muusa, ka mi dīi cuuna bəzə səkə aashiki acii mbədfəpaa nyi də əndə uusəra nga əpisəka? ²⁴ Bwaseemə ka lagi gəŋwanə də sətə cuuna nee də ginuunə. Amma lamə gəŋwanə də rəgwakii.”

Ləgwanə agyanə Matafəkii nga Əntanƣə

²⁵ Wata əŋki hara ənji Urusaliima, “Əntaa tə əndətse ci gayinə a moo bələginə nii? ²⁶ Tsaaməmə, waatsə ka wabənə ahada ənji patə, amma pooshi uushi cii təya jikə ka ci. Mbu'u ma nə tii ka nəhənə, ci nə Matafəkii nga Əntanƣə. ²⁷ Amma ma əndətsa, kə shii amə hatə shi ci davə. Ma Matafəkii, pooshi əndə na shii taa da nii kəya shi.”

²⁸ Ma Yeesu a dzə də dzəgunənə ka ənji asəkə *yi nga Əntanƣə, ca ŋgəree ka uurakii ka ləgwanə, əŋki ci, “Kə shii unə tə nyi kwa? da shi nya? Əntaa də nga naaki nə shi nyi, Əndə sləkee ka nyi. Ma ca, əndə gooŋga nə ci, pooshi unə shii tə ci. ²⁹ Amma ma nyi, kə shii nyi tə ci, acii daciikii shi nyi. Ci sləkee ka nyi əsə.” ³⁰ Wata təya dā gazhi'waanə nga kəsənə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə. ³¹ Amma lanə agi dabaala vii ka ci gooŋga, əŋki tii, “Mada kə shi Matafəkii, kadə nii kəya dāada sə nga hurəshishinə palee ka ətsə nga əndətse nii?”

Sləkeenə nga gayinə ka soojiinə ka kəsənə tə Yeesu

7:18 7.18 5.41; 8.50; 12.43. **7:19** 7.19 1.17; Slənə 7.53; Rooma 2.17-24. **7:20** 7.20 8.48. **7:21** 7.21-23 5.9. **7:22** 7.22 'Wat. 17.9-14; Leew. 12.3. **7:23** 7.23 5.9. **7:24** 7.24 8.15. **7:25** 7.25 5.18. **7:26** 7.26 4.25; 18.20. **7:27** 7.27 9.29. **7:28** 7.28-29 8.55; 17.8,21,25. **7:30** 7.30 2.4; 7.44. **7:31** 7.31 2.23.

³² Kə fii *Farisanyinə dabaala a dāadfa matatahinə agyanə Yeesu, wata təya madə, tii da matakəŋwanyinə ŋga limanyinə, təya sləkee ka soojiinə ka kəsənə tə ci. ³³ Wata əŋki Yeesu, “Ma'ə nyi ka ta'veenə doonə gi'u. Ma daba'əkii, ka palənə nə nyi aabii Əndətə sləkee ka nyi. ³⁴ Ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka neenə ka nyi, pooshi unə na mbu'u ka hatə nii kya ndzaanə.” ³⁵ Wata əŋki *gayinə ŋga Yahudiinə ahadatii satii, “Aama daa cii kəya dzə bahə pooshi amə na nee ka ca? Aasəkə vəranyinə ŋga Gərikə hatə dīi ənji gaamə cii kəya dzə kwa? kaa ca dzə ka dzəgunənə ka ənji Gərika? ³⁶ Acii kə bii ci, ka alənə naamə tə ci, pooshi amə na nee ka ci, pooshi amə ka mbu'unə ka hatə nii kəya ndzaanə. Mi cii kəya moo banə saŋa?”

Gəərənyinə ŋga ma'iitə ca vii əpinə

³⁷ Ma ka muudinə ŋga uusəra ŋga kuməəta, waatoo maduunə uusəra ŋga kumənəkii, kə madətə Yeesu ahada danƙana, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Taa wu patə ci meegiirənə a dfa tə ci, wa ca shi aabiiki, ca shi ka sa ma'inə.

³⁸ Makə sətə bii malaaba ləkaləkatə, ma əndətə vii ka nyi goonƣa, ka shiginə nə gəərə ŋga ma'iitə ca vii əpinə a ədzəməkii.” ³⁹ Ma wabi Yeesu ətsa, agyanə Ma'yanə ŋga Əntanƣə wabi ci. Ci nə ənji nə'unə a upaa. Ma ka saa'ita, ma'ə tii ma'upaamə zəku'i, acii ma'ə Yeesu ma'upaamə duunuunə dagyə.

Təəkəginə ŋga ma ŋga ənja

⁴⁰ Makə fii hara ənji ahada danƙana ca ba ha'ə, əŋki tii, “Ma əndətsa, tanyi ci nə *anabi ətə bii ənji na shi.”

⁴¹ Hara ənji əsə, əŋki tii, “Mataɗəkii nə ci!” Amma ma hara ənji, kə bii tii, “Pooshi Aləmasiihu ka shinə da Galili!

⁴² Ma bii malaaba ləkaləkatə, jijinə ŋga ŋwanwa *Dawuda na ndzaa ka Mataɗəkii. Də Bayitilaama nə ənjə a poo tə ci əsə, waatoo vəraatə nji Dawuda davə.” ⁴³ Acii ha'ə tə'i təəkəshinə ahada danƙana putaakii. ⁴⁴ Ŋga'ə ka hara ənji kaa təya kəsə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii.

*Ghatə vii goonƣa ŋga *gayinə ŋga Yahudiinə*

⁴⁵ Wata kə ənyi soojiinə satii. Makə mbu'i tii, ləguyi limanyinə da Farisanyinə ka tii, əŋki tii, “Mi pooshi unə kira tə ci kwa?” ⁴⁶ Əŋki soojiinə ka tii, “Pooshi əndə sha wabə makə ŋga əndətsa!” ⁴⁷ Wata əŋki Farisanyinə ka tii, “Kə ŋsuləgi ci duunə noonə əsə kwa? ⁴⁸ Kə shuuna fii rəŋwə agi gayinə taa rəŋwə agi Farisanyinə a vii ka ci

goongga nii? ⁴⁹ Ma danʒanata, ma vii tii goongga, acii pooshi tii shii bariya nga Muusa. Acii ha'e tē'i naalanē agyanētii.”

⁵⁰ Yoo, ahadatii nē Nikoodaməsə, waatoo əndətə sha gi aabii Yeesu. Wata əŋki ci ka tii, ⁵¹ “Maɗa nə'utə sətə bii bariya gaamə, pooshi amə ka lagi gəŋwanə ka əndə, amə ma'ə mafatəmə nga'ə tə sətə dīi ci.” ⁵² Əŋki tii ka ci, “Əndə Galili nē hē əsə kwa? Buurətə nga'ə tə sətə bii malaaba ləkələkətə. Davə shiinəku, ma dē Galili, pooshi *anabi ka shiginə.” [⁵³ Wata əŋjə a təkəgi satii aasii.]

8

¹ Yeesu a ndərə saakii aanə giŋwə nga Zayitunə.

Miitə kəshi ənji tə ki ka aləhiinə

² Ma pukyatə hakii tsədakə, kə ənyi Yeesu aasəkə *yi nga Əntarjə. Ca dzə ka ndzaanə dasə ka dzəgunənə ka ənja. Patənə nga ənjə a dzə aabiikii.

³ Wata *maliminə nga bariya da *Farisanyinə a kira ka ci əndə'i minə ətə kəshi ənji tə ki ka aləhiinə, təya kəŋee ka ki akəŋwaciitii patə. ⁴ Əŋki tii ka Yeesu, “Maləma, ma miina, kə kəshi ənji tə ki, kya aləhiinə. ⁵ Ma agi bariya, kə bii Muusa, ma tsarə nga miitsa, see bələginə tə ki dē kaalanə dē faariinə. Ya əna, ya ha, iitə bii hē naaku agyanəkəya?”

⁶ Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tə ci, təya shii upaa sə nga kəsənə dē ci. Amma Yeesu a gwanəanə, ca naahətə uushi dē ciinəkii a panə. ⁷ Təya dzə aakəŋwa dē laagwa ka ci uushi'inə, wata ca maɗətə, əŋki ci ka tii, “Ma əndətə pooshi sha slənyi 'waslyakəənə, wa ca 'watəgi kaalanə tə ki.” ⁸ Wata ca ənə ka gwanəanənə ka naahənə a panə.

⁹ Makə fii tii ha'ə, təya palə satii patə dē rəŋwə rəŋwə. Iirə ənji 'watəgi palənə satii. Kə bwasee tii ka Yeesu ci daanəkii tii da miita. ¹⁰ Wata ca maɗətə, ca ba ka ki, “Mina, maatiinə da? Pooshi əndə mbəɗaanə bahə vii ka hē ma'inə kwa?” ¹¹ Əŋki ki, “Pooshi əndə dīi Slandana.” Əŋki Yeesu ka ki, “Nyi maa, paa nyi ka vii ka hē ma'inə. Duu saaku, amma ga ha slənə 'waslyakəənə ma'ə.”]

*Bərənə ka *duuniya nē Yeesu*

¹² Yeesu a ənə ka wabənə ka ənji, əŋki ci, “Nyi nē bərənə ka duuniya. Ma əndətə ca nə'u tə nyi, paa ci ka wiinə agi təkunə, amma ka upaanə nē ci bərənə ətə ca vii əpinə ka

ənja.” ¹³ Wata əŋki Farisanyinə ka ci, “Hə saaku ca seeda agyanə naaku na. Pooshi goonɔga agi wabənaaku.” ¹⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Taa nyi saaki ca seeda agyanə naaki na, amma goonɔga nə wabənaaki, acii kə shii nyi hatə shi nyi davə, kə shii nyi hatə nii kya dzə aadəvə əsə. Ma una, pooshi unə shii hatə shi nyi davə, pooshi unə shii hatə nii kya dzə əsə. ¹⁵ Agi lanə nuunə gəŋwanə makə sətə kadeesəkə koonə, amma ma nyi, pooshi əndətə cii kya la ka ci. ¹⁶ Taa ka lanə nə nyi maa, goonɔga nə la gəŋwanaaki, acii əntaa nyi daanəki ca la gəŋwanə, amma inə da Daadə. Ci sləkee ka nyi. ¹⁷ Ma agi bariya goonə, tə'i manaahəkii oo'i, mada kə shigi seedawanyinə bəra'i, mada uushi rəŋwə nə wabənati, ma sətə bii tii, goonɔga. ¹⁸ Ma nyi, agi seedanə nə nyi agyanə naaki na. Ha'ə nə Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki.” ¹⁹ Əŋki tii ka ci, “Maanə Dəwa?” Əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unə shii tə nyi taa tə Daadə. Maci kə shii unə tə nyi, kafa ka shiinə nuunə tə Daadə əsə.”

²⁰ Ma wabəətsə baabii Yeesu, ca dzəgunə ka ənji asəkə yi ŋga Əntarŋfə baabii ci ha'ə. Waatoo a kumu ka hatə ci ənjə a da viinə. Amma pooshi ənji kəshi tə ci, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə.

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hatə nii kəya dzə aadəvə

²¹ Yeesu a ənə ka wabənə ka tii, əŋki ci, “Ka palənə nə nyi saaki, ka alənə nuunə tə nyi, amma agi 'waslyakəənə goonə nuuna məətə. Pooshi unə ka dzənə ka hatə nii kya dzə aadəvə.” ²² Wata əŋki *gayinə ŋga Yahudiinə, “Kə bii ci, pooshi amə ka dzənə ka hatə nii kəya dzə aadəvə. Ya sanə banə cii kəya moo banə oo'i, ka bələginə nə ci naakii nə nii?” ²³ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma unə, ŋga *duuniyanə nuunə, amma ma nyi, dadagyə shi nyi. Agi duuniyanə shigi unə, amma ma nyi, əntaa agi duuniyanə shigi nyi. ²⁴ Ci fii unə bii nyi koonə ka məətənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə. Mada pooshi unə vii goonɔga oo'i nyi nə əndə daga ŋukə, weewe ka məətənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə.”

²⁵ Wata əŋki tii ka ci, “Wu daa nə ha?” Yeesu a ba ka tii, “Nyi nə əndətə njii kya ba koonə daga ka 'watəginə. ²⁶ Tə'i uushi'inə lanə ətə idəpaa nyi ashuunə, ətə bahə nya lagi koonə gəŋwanə agyanəkii. Amma, ma Əndətə sləkee ka nyi, əndə goonɔga nə ci. Ma nya, see sətə fii nyi da makii

8:12 8.12 1.5,9-10; 3.19; 9.4-5; 11.9-10; 12.35-36,46; Isaa. 49.6; Mat. 5.14; Luka 2.32; 2 Koor. 4.4,6; Af. 5.8-14; 1 Yooh. 1.5-7; 2.8; 3.14. **8:13** 8.13 5.31-32.

8:14 8.14 3.2; 7.28-29,33-36; 8.21-22,42; 13.1,33; 16.5,10,28; 17.8; 20.17. **8:15** 8.15 7.24. **8:17** 8.17 Dzək. 19.15. **8:18** 8.18 5.36; 1 Yooh. 5.9. **8:19** 8.19 5.18; 16.3. **8:20** 8.20 2.4. **8:21** 8.21 8.14. **8:23** 8.23 3.31. **8:24** 8.24 13.19.

banəki ka *duuniya.”²⁷ Pooshi tii paaratəgi oo'i agyanə Dii nə Yeesu ka wabənə ka tii.²⁸ Wata əŋki ci ka tii, “Mada kə madfee unə ka *Uuzənə ŋga ənda, ka shiinə nuunə oo'i, nyi nə əndə daga ŋukə. Davə shiinuunə oo'i, pooshi uushi cii kya ɗa də baawəɗaaki, amma see sətə bii Daadə banəki ka ənja.²⁹ Ləbə niinə da Əndətə sləkee ka nyi əsə, pooshi ci bwasee ka nyi daanəki, acii ma nya, taa guci patə ha'ə nə nyi ka slənə sətə ca kadeesəkə ka ci.”

³⁰ Makə fii ənji uushi'iitə baabii Yeesu, lanə nə ənjitə vii ka ci goonɗa.

Dimuyinə da maviinə

³¹ Wata əŋki Yeesu ka ənjitə vii ka ci goonɗa, “Mada kə nə'utə unə dzəgunənaaki, ka ndzaanə nuunə ka lyawarənaaki ŋga tantanyinə.³² Ka shiinə nuunə goonɗa. Goonɗakii əsə na kavə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə.”³³ Əŋki tii ka ci, “Ma inə, jijinyinə ŋga Ibərahiima niinə, pooshi inə sha dīi mavaanə ka əndə shaŋə. Mi saŋə dīi cii kwa moo banə oo'i, ka upaanə niinə ndzaanə ka dimuyina?”

³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə slənyi 'waslyakəənə, mava ŋga 'waslyakəənə nə ci ətsa.³⁵ Ma mava, paa ci ndzaanə ka ŋga ənji yikii ha'ə uudənə əpinaakii. Amma ma uuzənə, kə ndzaa ci ŋga yikii ha'ə uudənə əpinaakii.³⁶ Mada kə kavə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə, ka ndzaanə nuunə ka dimuyinə tanyi.³⁷ Kə shii nyi jijinyinə ŋga Ibərahiima nuunə. Amma wanuunə ka moo bələginə tə nyi, acii pooshi unə ka luuvə dzəgunənaaki.³⁸ Ma nyi, agyanə sətə baarii Daadə ka nyi cii kya wabə. Amma ma unə, sətə bii dəsənuunə koonə cuuna slənə.”³⁹ Əŋki tii ka ci, “Ibərahiima nə dəsəniinə.”

Əŋki Yeesu ka tii, “Maci manjeevənə ŋga Ibərahiima nuunə tanyi, kadfa sətə njii kəya slənə cuuna slənə.⁴⁰ Ma nyi, goonɗatə fii nyi acii Əntaŋfə cii kya ba koonə. Amma wanuunə ka moo bələginə tə nyi. Pooshi Ibərahiima sha dīi ha'ə makə ətsa!⁴¹ Ma unə, sətə ci dəsənuunə a slənə cuuna slənə.” Wata əŋki tii ka ci, “Ma ina, Əntaŋfə ci saakii nə Dəsəniinə rəŋwə dyaŋə. Əntaa mazaguyinə niinə.”⁴² Əŋki Yeesu ka tii, “Maci Əntaŋfə nə Dəsənuunə tanyi, kadfa ka uudənə nuunə tə nyi, acii daciikii shi nyi, wanyinə ganə əsə. Pooshi nyi shi də baawəɗaaki saaki, amma ci

8:28 8.28 3.14; 4.34; 5.18. **8:30** 8.30 2.23. **8:31** 8.31 14.15; 15.8. **8:33** 8.33 Mat. 3.9; Rooma 4.12. **8:34** 8.34 Rooma 6.16,20; 2 Piita 2.19. **8:35** 8.35 Shig. 21.2. **8:36** 8.36 Gal. 5.1. **8:37** 8.37 5.18. **8:39** 8.39 8.33. **8:41** 8.41 Dzək. 32.6; Isaa. 63.16.

slækee ka nyi. ⁴³ Mi pooshi unə agi paaratəginə də sənə cii kya ba koonə kwa? Ma dīi ha'ə, acii pooshi unə agi sə'watənə una fatə wabənaaki. ⁴⁴ Ma unə, manjeevənə ŋga dəsənuunə nuunə, waatoo *Seetanə. Nə'u sətə ci dəsənuunə a moo kadeesəkə koonə əsə. Mabəələhiinə nə ci daga ka 'watəginə, paa ci sha slənyi goonḡaanə, acii pooshi goonḡa ashikii. Ndilə ndilə tə sətə ashikii nə patənə ŋga jirakənaakii, acii majirakə nə ci, mapoo tə patənə ŋga jirakənə. ⁴⁵ Amma ma nyi, goonḡa cii kya ba, ci dīi pooshi unə vii ka nyi goonḡa. ⁴⁶ Wu sanə agyuunə ca baarii oo'i, kə dīi nyi 'waslyakəəna? Makə goonḡa wabi nyi koonə, mi dīi pooshi unə agi vii ka nyi goonḡa? ⁴⁷ Ma əndə ŋga Əntanḡə, wabənə ŋga Əntanḡə cii kəya luuvə. Ma unə, əntaa ənji ŋga Əntanḡə nuunə, ci dīi pooshi unə agi luuvənə əsə."

Yeesu tii da Ibərahiima

⁴⁸ Wata *gayinə ŋga Yahudiinə a jikə ka Yeesu, əŋki tii, "Makə bii inə, ma hə, əndə *Samarīya nə hə, əndə ginaaja, əntaa goonḡa bii inə kwa?" ⁴⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma nyi, pooshi ginaaji ashiki. Agi dūunətənə nə nyi tə Daadə, amma ma unə, pooshi unə agi dūunətənə tə nyi. ⁵⁰ Ma nyi, pooshi nyi agi alə dūunətənə goonə tə nyi, amma tə'i əndə ca alə ka nyi. Aashiki aashiki cii kəya la ḡəŋwanə əsə. ⁵¹ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə nə'utə dzəḡunənaaki, paa ci ka əntənə shaḡə."

⁵² Əŋki tii ka ci, "Ma ənə dīi əna, kə shii inə tanyi, tə'i ginaaji ashiku. Kə əntəgi Ibərahiima, kə mətəgi anabiinə əsə, amma wahənə ka banə, taa wu patə nə'utə dzəḡunənaaku, paa ci ka əntənə shaḡə. ⁵³ Ma dəsəniinə Ibərahiima, kə əntəgi ci. Ma nə hə ka banə, kə palee hə ka Ibərahiima kwa? Kə mətəgi anabiinə əsə. Wu sanə nə hə naakwa?"

⁵⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Maci dūunətənə cii kya dūunətə naaki na, kadə ka ndzaanə ka uushi zabə. Ma əndətə ca dūunətə tə nyi, ci nə Daadə, əndətə bii unə ci nə Əntanḡə goonə. ⁵⁵ Pooshi unə shii tə ci, amma ma nyi, kə shii nyi tə ci. Maci ma bii nyi mashiimə nyi tə ci, kadə majirakə nə nyi makə noonə. Amma kə shii nyi tə ci, agi nə'utənə nə nyi wabənaakii əsə. ⁵⁶ Ma dəsənuunə Ibərahiima, kə dīi ci moodasəkə oo'i, ka neenə nə ci ka shinaaki. Kə nee ci boo, kə dīi ci moodasəkə əsə."

⁵⁷ Wata əŋki tii ka ci, "Wiitə paa hə mbu'i taa fəzə tufə pu'unə! Iitiitə sanə mbee hə ka neenə ka Ibərahiima?"

8:42 8.42 1 Yooh. 5.1. **8:44** 8.44 'Wat. 3.1-5; 1 Yooh. 2.4; 3.8. **8:46** 8.46 2 Koor. 5.21; 1 Piita 2.22; 1 Yooh. 3.5. **8:47** 8.47 10.27; 18.37. **8:48** 8.48 4.9; 7.20; 10.20; Mar. 3.21-22. **8:50** 8.50 7.18. **8:51** 8.51 5.24. **8:53** 8.53 4.12. **8:55** 8.55 4.34; 7.28-29.

58 Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinø cii kya ba koonø, tø'i nyi taabu'u pwayi ønji tø Ibørahiima.” 59 Makø fii tii ha'ø, wata tøya dømø faariinø kaa tøya kaala tø ci, amma wata Yeesu a rar'øgi ahada ønja, ca dømøgi saakii asøkø yi nga Øntanfø.

9

Mbødøpaanø nga Yeesu dø øndøtø pwayi ønji tø ci moorøføkii

1 Ma Yeesu a dzø dø wiigi'inø, wata ca lapaa muurøfa. Ma ca, daga poonø tø ci nø ci moorøføkii. 2 Wata lyawarønaakii a løgwa ka ci, ønki tii, “Maløma, ya øndøtsø pwayi ønji tø ci moorøføkøya, wu sanø dii 'waslyakøna? Ci sanø nii, anii ønjitø pwayi tø ca?” 3 Yeesu a ba ka tii, “Ma uurøfønaakii, øntaa putø nga 'waslyakønaakii taa nga ønjitø pwayi tø ci. Ma dii ci moorøføkii, kaa ønjø a shii neenø ka ngeerønø nga Øntanfø ca slønø ashikii. 4 Ma amø, makø dii ci doosøø, tyasø see a dømø slønø nga Øndøtø sløkee ka nyi. Madø kø shi vødø, pooshi øndø ca slønø. 5 Ma nyi ma'ø a duuniya, bøøenø ka duuniya nø nyi.”

6 Makø bagi Yeesu ha'ø, wata ca gwanøanø, ca tiføvø giirønø aa panø, ca hwadøtø dø hanyinø, ca ngerø, ca lørøbøvø aagi muurøføta, 7 ca ba ka muurøføta, “Duu aama ma'inø nga Siiløomø, ha yibøgi ginøku davø.” (Ma Siiløomø, makø bana, 'Sløkeenø'). Wata øndøtø a palø, ca dzø ka yibøgi ginøkii, ca ønya saakii, ca dzø dø nee ka ha.

8 Ma guvayinaakii da patønø nga ønjitø sha nee ka ci ca kødii, kø laaguyi tii ahadatii, ønki tii, “Øntaa øndøtsø izee ka ndzaanø ka kødiinø øtsø nii?” 9 Ønki hara ønji, “Ci øtsa.” Amma ønki hara ønji, “Pooshi, øntaa ci øtsa, pushashinø pushashi tii.” Wata ønki øndøkii ci saakii, “Nyi øna.” 10 Wata tøya løgwa amakii, ønki tii, “Iitø dii daa cii kwa nee ka ha øndzø'ya?” 11 Ønki ci ka tii, “Øndøtø dii lømøkii Yeesu hwadøtø hanyinø; ca lørøbøvø aagiki, ønki ci ka nyi, wa nya dzø ka yibøgi ginøki agi ma'inø nga Siiløomø. Wata nya palø, pii makø yibøgi nyi, wata nya nee ka ha.” 12 Tøya løgwa ka ci, ønki tii, “Maana?” Ca ba ka tii, “Mashiimø nyi.”

*Løgwanø nga *Farisanyinø ama øndøtø*

taa iitø dii upaa ci neenø ka ha

¹³ Wata tɔya ŋgərə tɔ ɛndətɔ nji moorɛfɛkii, tɔya kərə tɔ ci aabii Farisanyinɛ. ¹⁴ Ma uusɛratɔ hwadɛtɔ Yeesu hanyinɛ, ca wunɛgi dɛ ginɛ ŋga muurɛfɛta, *uusɛra ŋga ɛpisɛka. ¹⁵ Wata Farisanyinɛ a ɛnɛ ka lɛgwanɛ ka ɛndətɔ taa iitɛ dɛi upaa ci nee ka ha. Ca ba ka tii, “Hanyinɛ hwadɛtɔ ci, ca lɛrɛbɔvɛ aagiki, nya yibɛgi ginɛki, wanyinɛ ka neenɛ ka ha ɛndzɔ'i ɛna.” ¹⁶ Wata ɛŋki hara Farisanyinɛ, “Ma ɛndɛtsa, ɛntaa daci ɛntarɛfɛ shi ci, acii paa ci agi nɛ'utɛ bariya ŋga uusɛra ŋga ɛpisɛka.” Amma ɛŋki hara ɛnji natii, “Titiitɛ daa mbeenɛ ma'waslyakɛ ɛndɛ ka slɛnɛ tsarɛ ŋga hurɛshishiitsa?” Kɛ dɛi tɛkɛnɛ ŋga ma ahadatii.

¹⁷ Wata tɔya ɛnɛ ka lɛgwanɛ ka ɛndətɔ nji moorɛfɛkii, ɛŋki tii, “Makɛ kɛ bii hɛ, kɛ wunɛgi ci ka hɛ ginɛku, wu nɛ ci banɛkwa?” Ca ba ka tii, “Ma ca, *anabi nɛ ci.”

¹⁸ Amma pooshi Yahudiinɛ luuvɛ oo'i, moorɛfɛkii shi ca nji, see dɛ makɛ 'wii tii tɛ ɛnjitɛ pwayi tɛ ci. ¹⁹ Tɔya lɛgwa ka tii, ɛŋki tii, “Ya ɛndɛtsa, uuzɛnɛ goonɛ nii? Ma bii unɛ, moorɛfɛkii pwayi unɛ tɛ ci. Iitɛ dɛi cii kɛya nee ka ha?” ²⁰ Wata tɔya ba ka tii, “Kɛ shii inɛ uuzɛnɛ geenɛ ɛtsa, moorɛfɛkii pwayi inɛ tɛ ci ɛsɛ. ²¹ Amma taa iitɛ dɛi cii kɛya nee ka ha ŋga ɛnɛna, pooshi inɛ shii. Pooshi inɛ shii ɛndɛtɔ wunɛgi ka ci ginɛkii ɛsɛ. Lɛgwamɛ amakii. Amɛ matanɛ nɛ ca, ka mbeenɛ nɛ ci ka batɛnɛ koonɛ ci saakii.” ²² Ma wabi tii ha'ɛ, ŋgwalii tii acii *gayinɛ ŋga Yahudiinɛ, acii ma Yahudiinɛ, kɛ bii tii oo'i, taa wu patɛ bii, Matadɛkii ŋga ɛntarɛfɛ nɛ Yeesu, ka laakɛginɛ nɛ ɛnji tɛ ci asɛkɛ *kuvɛ dɛ'wa. ²³ Ci dɛi bii tii, matanɛ nɛ ci, lɛgwamɛ amakii.

²⁴ Wata Farisanyinɛ a ɛnɛ ka 'wanɛ ka bɛra'inɛ tɛ ɛndɛtɔ nji moorɛfɛkii, tɔya ba ka ci, ɛŋki tii, “Wabuu keenɛ ahadoonɛ da ɛntarɛfɛ tɛ sɛtɛ dɛi. Ma inɛ, kɛ shii inɛ, ma ɛndɛtsa, ma'waslyakɛ ɛndɛ nɛ ci.” ²⁵ Ca ba ka tii, “Tadɛ ma'waslyakɛ ɛndɛ nɛ ci, paa nyi shii. Uushi rɛŋwɛ shii nyi, ma ŋga nukɛ, moorɛfɛkii nji nyi, amma wanyinɛ ka neenɛ ka ha ŋga ɛna.” ²⁶ Wata tɔya lɛgwa ka ci, ɛŋki tii, “Iitɛ sanɛ dɛi ca? Iitɛ dɛi ci wunɛgi ci ka hɛ ginɛkwa?” ²⁷ ɛŋki ci ka tii, “Kɛ bagɛ nyi koonɛ kɛ dzɛgi, amma kɛ tɛkuree unɛ ka luuvɛnɛ. Ka mi dɛi cuuna ɛnɛ ka lɛgwana? Mbu'u ŋga'ɛ koonɛ noonɛ nɛ ndzaanɛ ka lyawarɛnaakii kwa?” ²⁸ Wata tɔya wazɛ agyanɛkii, ɛŋki tii ka ci, “Hɛ nɛ *lawarɛ ŋga ɛndɛtsa, amma ma inɛ, lyawarɛnɛ ŋga Muusa niinɛ. ²⁹ Ma Muusa, kɛ shii inɛ kɛ wabi ɛntarɛfɛ ka ci, amma ma ɛndɛtsa, taa hatɛ shi ci davɛ mashiimiinɛ!” ³⁰ ɛŋki

əndəta, “Una! kə dīi sənə ka sə ŋga hurəshishinə! Iitə dīi daa mashiimuunə hatə shi ci dava? Yoo, waanə kə wunəgi ginəkya? ³¹ Kə shii amə oo'i, ma Əntan̄fə, paa ci ka fanə tə ma'waslyakə ənda, see tə ənjitə ca fa tə ci, təya slənə sətə cii kəya moo. ³² Makə tagii Əntan̄fə duuniya dənə ka əndzə'i, pooshi əndə sha fii kə wunəgi ənji ginə ŋga muurəfa. ³³ Maci ma əndətsa, əntaa daciai Əntan̄fə shi ca, kada pooshi uushi cii kəya mbee ka danə.” ³⁴ Əŋki tii ka ci, “Agi 'waslyakəənə pwayi ənji tə hə, agikii girə hə əsə, amma wahənə ka moo dzəgunənə keenə nii?” Wata təya laakəgi tə ci asəkə kuvə də'wa.

Tantanyitə ginə

³⁵ Makə fii Yeesu, kə lyaakagi ənji tə əndətə asəkə kuvə də'wa, ca alətə tə əndəta, ca ləgwa ka ci, əŋki ci, “Kə vii hə goon̄ga ka Uuzənə ŋga əndə kwa?” ³⁶ Əŋki əndəta, “Wu nə ci daa, Daada? Bawə ka nyi, kaa nya shii vii ka ci goon̄ga.” ³⁷ Yeesu a ba ka ci, “Kə nee hə ka ci. Ci ca wabə da hə əndzə'i.” ³⁸ Əŋki əndətə ka Yeesu, “Ya'ə Slandana, kə vii nyi ka hə goon̄ga.” Wata ca gərə'waanə akəŋwacii Yeesu.

³⁹ Əŋki Yeesu, “Ma shi nyi aasəkə duuniyana, ka dā gəŋwanə, kaa muurəfinə a mbee ka neenə, ma ənjitə da ginə əsə, təya uurəfəgi.”

⁴⁰ Tə'i hara Farisanyinə abiikii fii ca ba ha'ə. Wata əŋki tii ka ci, “Kə ndzaa ci muurəfinə niinə ətsə kwa?”

⁴¹ Yeesu a ba ka tii, “Maci muurəfinə nuunə, kada pooshi 'waslyakəənə ashuunə. Amma makə agi banə nuunə oo'i, ka neenə nuunə ka ha, tə'i 'waslyakəənə ashuunə.”

10

Misaali də magəra

¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə gimə aasəkə kuvə bagiinə,* mada əntaa da makuvə gimə ci, mahərə nə ci, taa əndə dā maabə nə ci ətsa. ² Ma əndətə gimə da makuvə, ci nə magəra ŋga bagiinə. ³ Ma ca, ka wunəginə nə əndə nəhə makuvə ka ci makuva, ka fanə nə bagiinaakii uurakii, ca 'wa tə tii ka ləmə ka ləma, ca gimagi də tii agyə. ⁴ Maa kə gimagi ci də tii patə, ka tanə nə ci ka tii kəŋwanə, təya dzə də nə'unə tə ci, acii kə shii tii uurakii. ⁵ Ma əndə'i əndə pamə, pooshi tii ka nə'unə.

9:31 9.31 Jab. 66.18; Waḅ. 15.29; Isaa. 1.15. **9:33** 9.33 3.2. **9:34** 9.34 9.2.

9:37 9.37 4.26. **9:39** 9.39 5.22. **9:40** 9.40 Mat. 15.14; 23.26. **9:41** 9.41

15.22. * **10:1** 10.1 Ma kuvə bagiinə ŋga ənji Isərayiila, aba'ə vərənə ci təya dā makə gwamə ŋga liinə.

10:4 10.4 10.27; Səniinə 14.4.

Huyinə huyinətii aciikii, acii pooshi tii shii uura ŋga hara ənja.”

⁶ Kə bii Yeesu ka tii ətsə misaali, amma ma təya, pooshi tii paaratəgi də sətə cii kəya moo banə.

Ŋunyi magəra nə Yeesu

⁷ Wata Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ma nyi, makə makuvə ŋga bagiinə nə nyi. ⁸ Patənə ŋga ənjitə shi taabu'u shinaaki, mahiirənə taa ənji də maabə nə tii, pooshi bagiinə fi tə tii. ⁹ Makə makuvə nə nyi. Taa wu patə shi dabiiki, ka upaanə nə ci luupaanə. Ka gimagərənə nə ci, ca ənə ka dəməginə makə sətə kadeesəkə ka ci, ka upaanə nə ci zəmə əsə.

¹⁰ Ma shinə ŋga mahəra, kaa ca shii hərənə, ca bələgi slanda uushi, ca saawee ka səkii. Ma shi nyi, kaa ənjə a shii upaa əpinə. Waatoo, patənə ŋga əpiitə dəbee təya upaa ka shaŋə.

¹¹ “Ma nyi, ŋunyi magəra nə nyi. Ma ŋunyi magəra, matasəkakii nə ci ka əntəginə ka putə ŋga bagiinə. † ¹² Ma magəra zala, əntaa naakii nə bagiinə. Madə kə nee ci ka furətsoofa ca shi aagi bagiinə, ka bwaseenə nə ci ka tii, ca huyi saakii. Wata furətsoofa a kəəsə bagiinə, ca taakee ka tii. ¹³ Ma huyipaa magəratə saakii, acii əntaa naakii nə bagiinə. Pa ca ka nəkii ka tii shaŋə. ¹⁴⁻¹⁵ Nyi nə ŋunyi magəra. Makə sətə shii Daadə tə nyi, nya shii tə ci, ha'ə əsə shii nyi tə bagiinaaki, təya shii tə nyi. Matasəkakii nə nyi ka əntənə ka putatii. ¹⁶ Tə'i hara bagiinaaki ətə pooshi asəkə kuva. Ma təya, tyasə see a aalyatə nyi tə tii aasəkə kuva əsə. Ka fatənə nə tii uuraki, təya ndzaa ahada harakii, magəra rəŋwə a gəra tə tii.

¹⁷ “Putə ŋga ətsə ha'ə uu'i Daadə tə nyi, acii matasəkakii nə nyi ka vigi əpinaaki, aa nya shii ənənə ka luunə saaki.

¹⁸ Pooshi əndə ŋgərəgi əpinaaki, nyi saaki mwayi viginə. Tə'i nyi da baawəda ŋga viginə, tə'i nyi da baawəda ŋga ənənə ka ŋgərətənə əsə. Ətsə nə sətə kavə Daadə tə nyi ka d'anə!”

¹⁹ Putə ŋga wabəətsə əsə, kə shigi təkəshinə ahada Yahudiinə. ²⁰ Lanə ahadatii bii, “Əndə ginaaji nə əndətsa, maba nə ci. Ka mi cuuna fa sətə cii kəya ba koonə?”

²¹ Amma kə bii hara ənji, “Ma əndətə da i ginaaji ashikii,

10:6 10.6 16.25. **10:8** 10.8 Irim. 23.1-2; Əzaki. 34.2-3. **10:9** 10.9 14.6; Jab. 23.2; Əzaki. 34.14. † **10:11** 10.11 magəra: Jab. 23.1; Əzaki. 34.11-16; Irim. 23.3; Mat. 18.12-14; Ibər. 13.20; Səniinə 7.17; əntəginə ka putatii: 15.13; Rooma 5.8; 1 Yooh. 3.16. **10:12** 10.12 Slənə 20.29. **10:14-15** 10.14 10.27; 2 Tim. 2.19. **10:16** 10.16 11.52; Isaa. 56.8; Əzaki. 34.23-24; 1 Piita 2.25. **10:17** 10.17 3.35; 5.18. **10:18** 10.18 4.34. **10:19** 10.19 9.16. **10:20** 10.20 8.48.

paa ci ka wabənə makə ətsa. Iitiitə sanjə mbeənə ginaaji ka wunəgi ginə nja muurəfa?"

Kaareenə nja ənji ka Yeesu

²² Ma ətsə də mægəviinə, kə mbu'ya kumənə nja buurətənə də uusəratə ənyi ənji ka hadatəginə də *yi nja Əntanfə də Urusaliima əsə. ²³ Yeesu a wiigi'i atsa malaba nja Sulayimaanu asəkə yi nja Əntanfə. ²⁴ Wata ənjə a dzatə də nə abiikii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, "Ca'ə guci ndzaaniinə ka gəranə a maku, kaa ha ba keenə taa wu nə hə kwa? Bagi keenə paŋgəranə, hə nə *Mataɖəkii nja Əntanfə nii?" ²⁵ Yeesu a ba ka tii, "Kə bagi nyi koonə daga njuke, amma pooshi unə luuvə. Ma uushi'iinə cii kya slənə də baawəɖa nja Daadə, ci ca wabə ka madəɖa maki.

²⁶ Amma ma unə, pooshi unə vii ka nyi goonja, acii əntaa bagiinaaki nuunə. ²⁷ Ma bagiinaaki, agi fanə nə tii uuraki, kə shii nyi tə tii, təya nə'u tə nyi əsə. ²⁸ Ka viinə nə nyi ka tii əpinə nja ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, paa tii ka zanə shaŋə, pooshi əndə luutənə tə tii aciiki. ²⁹ Ma Daadə ətə vii tə tii ka nyi, kə palee ci ka patənə nja uushi'inə. Pooshi əndə luutənə tə tii acii Daadə. ³⁰ Ma inə da Daadə, uushi rəŋwə niinə."

³¹ Makə fii ənji wabi Yeesu ha'ə, wata təya fəɖə faariinə kaa təya kaala tə ci. ³² Əŋki ci ka tii, "Njuni uushi'inə laŋə slənyii akəŋwacii unə. Ma uushi'iitsa, Daadə vii ka nyi baawəɖa nja ɖanə. Putə nja njuɖə rəŋwə agi uushi'iitə ɖii cuuna moo kaalanə tə nya?" ³³ Əŋki tii ka ci, "Əntaa putə nja njuni slənənyinaaku ciina moo kaalanə tə hə, amma putə nja bərapaanaaku tə Əntanfə. Əndə shiŋkinə nə hə tanə, amma wahənə ka moo geeginə ka naaku nə makə Əntanfə!" ³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə nja bariya goonə oo'i, ma bii Əntanfə, ma unə, əntanfənyinə nuunə.

³⁵ Yoo, kə shii amə oo'i, ma sətə bii malaaba ləkələkətə, goonja ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Makə kə bii Əntanfə ka ənjitə luuvə wabənaakii oo'i əntanfənyinə nə təya, ³⁶ iitə ɖii ba nuunə, agi wabənə nə nyi bwayakii aashi Əntanfə, makə bii nyi oo'i *Uuzənə nja Əntanfə nə nya? Acii ma nyi, Daadə ta'i tə nyi, ca sləkəe ka nyi aasəkə duuniya. ³⁷ Maɖa pooshi nyi agi slənə uushi'iitə mwayi Daadə nya slənə, goona vii ka nyi goonja. ³⁸ Amma makə agi slənə nə nyi uushi'iitsa, taa njaŋi pooshi unə vii ka nyi goonja, kə dəbee una vii

10:23 10.23 Slənə 3.11. **10:24** 10.24 Luka 22.67. **10:25** 10.25 5.36. **10:26** 10.26 16.9. **10:27** 10.27 8.47; 10.3,14. **10:28** 10.28 5.24; 6.39. **10:30** 10.30 5.18; 17.21. **10:31** 10.31 11.8. **10:33** 10.33 Leew. 24.16; Mat. 26.65. **10:34** 10.34 Jab. 82.6. **10:36** 10.36 1.34.

goonḡa ka slənənyinaaki, koona shii mbee ka paaratəginə oo'i, ashiki nə Daadə, nyi əsə, ashikii nə nyi."

³⁹ Makə fii tii wabi ci ha'ə, wata təya ənə ka ɗa gazhi'waanə nḡa kəsənə tə ci, amma wata ca itəgi saakii ahada ənja. ⁴⁰ Ca ənə ka tanəginə aatanəgi gəərə nḡa Urədunə, hatə nji Yoohana a ɗa bapətisəma ka ənja. Ca ndzaa davə. ⁴¹ Ənji lanə gi aabiikii. Ənki tii ahadatii, "Ma Yoohana, pooshi ci ɗii sə nḡa hurəshishinə, amma patənə nḡa sətə baabii ci agyanə əndətsa, goonḡa." ⁴² Ənji lanə əsə vii ka ci goonḡa gatə.

11

Əntənə nḡa Lazarusə

¹ Tə'i əndə'i əndə ɗii ləməkii Lazarusə, gwakə ka bwanea nə ci. Ma ca, əndə vəranə nḡa Bayitaniya nə ci. Davə də vərə nə ci tii da cikəḡushi'inəkii, waatoo Mariyaama tii da Marəta. ² Ma Mariyaama, ki sha əjivə urəɗya nḡa malanə kwaba aaba'ə səɗə Yeesu, kya taadəgi də shinḡinə nḡa nətə. Ndzəkəḡuci nə əndə gwakə, waatoo, Lazarusə. ³ Wata cikəḡushi'iitə bəra'i a sləkee ka wabənə ka Yeesu də banə oo'i, "Slandana, gwakə nə kafashinaaku." ⁴ Makə fii Yeesu ha'ə, wata ənki ci, "Ma muudinə nḡa gwakənə nḡa Lazarusə, əntaa əntənə nii kəya əntə. Ma gwakəətsa, ka vii də ɗuunuunə ka Əntanḡə. Də ha'ə əsə nə *Uuzənə nḡa Əntanḡə a upaa ɗuunuunə."

⁵ Kə uu'i Yeesu tə i Marəta tii da cikəḡuci ba'ə Lazarusə. ⁶ Patə da ha'ə, makə fii ci habara nḡa gwakənaakii, kə baa ci bəra'i zəku'i. ⁷ Ma daba'əkii wata ənki ci ka lyawarənaakii, "Ənaamə aa Yahudiya." ⁸ Ənki lyawarənaakii ka ci, "Maləma, ma'ə mata'avəmə makə mwayi ənjitə davə kaalanə tə hə də faariinə. Yoo, wahənə ka moo ənənə aadəvə nii?" ⁹ Ənki Yeesu ka tii, "Tə'i tibisənyinə pu'u aji bəra'i agi ka uusəra. Taa wu patə ca wii doosərə, paa ci ka kulanə, acii agi bəranə nə uusəra ka ci a rəḡwa. ¹⁰ Amma maɗa kə wii ci davəɗə, ka kulanə nə ci acii pooshi bəranə aciikii."

¹¹ Makə bagi Yeesu ətsa, ca tsakə wabənə, ənki ci, "Ma guvaamə Lazarusə, kə kulii ci aa ḡunyi. Amma ka dzənə nə nyi ka maɗeenə ka ci." ¹² Ənki lyawarənaakii ka ci, "Slandana, maɗa ka ḡunyi nənə ci, ka mbəɗənə nə ci." ¹³ Ma Yeesu, ma mwayi ci banə ka tii, kə ənki Lazarusə,

10:38 10.38 10.25. **10:39** 10.39 7.30; 8.20. **10:40** 10.40 1.28. **10:41** 10.41 1.29-34; 3.27-28. **10:42** 10.42 2.23. **11:1** 11.1-2 12.1-3; Luka 10.38-39. **11:3** 11.3 11.36. **11:4** 11.4 9.3; 17.1. **11:8** 11.8 8.59; 10.31. **11:9** 11.9-10 8.12; 12.35-36. **11:11** 11.11 Mat. 9.24.

amma ma nə tii ka nəhənə, ηunyinə saakii cifə ci. ¹⁴ Wata Yeesu a bagi ka tii paŋgəraŋə, əŋki ci, “Ma Lazarusə, kə əŋki ci. ¹⁵ Amma kə dīi nyi moofasəkə ka putə goonə makə pooshi nyi abiikii, koonə shii vii goonğa ka nyi. Dzaamə aahakii.” ¹⁶ Tooma ətə ci ənjə a 'wa tə ci “Huyirənə” a ba ka hara *lyawarənə makə ci, “Palaamə da i maləma kaama shii əntənə da i ci!” *

Yeesu nə əndə vii əpinə ka ənja

¹⁷ Mbu'unə ηga Yeesu aadəvə, ma gi ci ka lanə, kə uugi Lazarusə baanə ənfwadə makə ηgədəgi ənji tə ci. ¹⁸ Ma vəranə ηga Bayitaniya, kə mbu'i bahə kiloomēeta makkə ahadatii da Urusaliima. ¹⁹ Lanə əsə nə *Yahudiinə ətə shi ka nəhəpaanə tə i Marəta tii da Mariyaama putə ηga əntənə ηga ndzəkəŋushi'inətii. ²⁰ Makə fii Marəta oo'i, agi shinə nə Yeesu, kə dəməgi ki agyə ka gunyanə da ci a rəgwa. Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki asii. ²¹ Gəŋunətə da ci, wata əŋki ki ka ci, “Slandana, maci ganə nji hə dīi, kada pooshi ndzəkəŋunəki əŋki! ²² Amma kə shii nyi, taa əndzə'i ka d'anə nə əntaŋfə ka hə taa mi patə kədii hə aciikii.” ²³ Əŋki Yeesu ka ki, “Ka madənə nə ndzəkəŋu da i əpinə.” ²⁴ Əŋki ki ka ci, “Kə shii nyi, ka madənə nə ci da i əpinə uusəra ηga muudinə ηga duuniya.” ²⁵ Əŋki Yeesu ka ki, “Nyi nə əndə madēenə ka ənjə a gu'u, nyi nə əndə vii ka tii əpinə əsə. Taa wu patə vii ka nyi goonğa, ka upaanə nə ci əpinə taa kə əŋki ci. ²⁶ Taa wu əsə nə əndə da i əpinə, ca vii ka nyi goonğa, paa ci ka əntənə shaŋə. Kə vii hə goonğa oo'i, ka d'anə ha'ə kwa?” ²⁷ Əŋki ki ka ci, “Awa Slandana. Kə vii nyi goonğa oo'i, hə nə Matadəkii, Uuzənə ηga əntaŋfə ətə bii əntaŋfə kadə na shi aa duuniya.”

Tuunə ηga Yeesu

²⁸ Makə uugi Marəta baginə ha'ə, wata kya ənəgərə aasii, kya dzə ka 'waginə tə Mariyaama cikəŋuci aa taŋgala, əŋki ki ka ki, “Kə shi Maləma, agi ləgwanə nə ci tə hə.” ²⁹ Makə fii Mariyaama ha'ə, wata kya madə, kya palə də kwasənə ka dzənə ka lanə tə ci. ³⁰ Ma ka saa'ita, ma'ə Yeesu mambu'umə aasəkə vəranəkii, ma'ə ci ka hatə lii Marəta tə ci. ³¹ Əŋjitə gi ka nəhəpaanə tə Mariyaama asii, makə nee tii madətə ki, kya palə də kwasənə, wata təya nə'u tə ki. Ma nə tii ka nəhənə, taa aanə gu'u nə ki ka palənə ka tuunə davə.

³² Wata Mariyaama a mbu'u ka hatə dīi Yeesu davə. Makə nee ki ka ci, wata kya kulagi atsaə sədəkii, əŋki ki,

* **11:16** 11.16 Mar. 14.31; Rooma 6.8; Tooma: 20.24. **11:21** 11.21 11.32.
11:24 11.24 5.29; 6.40,54; Dan. 12.2. **11:25** 11.25 5.21,24; 8.51. **11:27**
 11.27 1.34; 4.25.

“Slandana, maci ganə nji hə, kadə pooshi ndzəkəjunəki əŋki.” ³³ Makə nee Yeesu ka Mariyaama kya tuu, ca nee makə sətə ci hara ənjitə abitə a tuu əsə, kə kullii aasəkəkii ka shaŋə. ³⁴ Ca ləgwa ka tii, əŋki ci, “Da saŋə ngədfəgyuunə tə ca?” Əŋki tii ka ci, “Shiwa nda nee Slandana.” ³⁵ Kə kiwə Yeesu əsə. ³⁶ Wata əŋki ənji, “Neemə makə sətə uu'i ci tə ci.” ³⁷ Amma ma hara ənji, kə bii tii, “Kə mbee ci ka wunəgi ginə ŋga muurəfinə. Aa mi dīi paa ci tənəgi tə Lazarusə ka əntənə?”

Ənənə ka madfeenə ka Lazarusə da i əpinə

³⁸ Fanaakii ha'ə, kə ənyi ka kulagərənə aasəkəkii əsə, wata ca palə aanə gu'ukii. Ma gu'ukəya, burəha da i faara amakii. ³⁹ Əŋki Yeesu ka tii, “Ŋgərəgimə faaratsə amakii.” Əŋki Marəta cikəŋuci mantə əndətsa, “Slandana, kadə na zənə, acii kə uugi ci baanə ənfwadə ənə makə ngədfəgi ənji!” ⁴⁰ Əŋki Yeesu ka ki, “Paa nyi bii ka hə oo'i, madə vii hə gooŋga, ka neenə nə hə ka dūunuunə ŋga əntəŋfə kwa?” ⁴¹ Wata təya ngərəgi faarakii. Yeesu a tsaamə aadəgyə, əŋki ci, “Daada, kə kuyirii nyi tə hə acii agi fanə nə hə tə nyi. ⁴² Ma nyi, kə shii nyi, agi fanə nə hə tə nyi taa guci patə. Amma ma cii kya ba əna, ka putə ŋga ənjinə ganə, kaa təya shii vii gooŋga oo'i, hə sləkee ka nyi.”

⁴³ Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca madfe ka uurakii ka 'wanə, əŋki ci, “Lazarusə gimagi!” ⁴⁴ Wata ca gimagi. Mafuudəkii nə ciinəkii da sədfəkii patə da i dara wa agikii. Əŋki Yeesu ka tii, “Pərəgimə tə ci, kaa ca mbee ka wiinə.”

*Da *mətərəkinə agyanə Yeesu*

(Mat. 26.1-5; Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2)

⁴⁵ Ma ənjitə shi ka nəhəpaanə tə Mariyaama, kə nee tii ka sətə dīi Yeesu, laŋə ahadatii vii ka ci gooŋga əsə.

⁴⁶ Amma ma hara ənji, kə ənyi tii aabii *Farisanyinə, təya dzə ka ba ka tii sətə dīi Yeesu. ⁴⁷ Wata Farisanyinə da madiigərə limanyinə a dfa mətərəkinə, əŋki tii, “Iitə dfaanaama? Tsaaməmə ka sə ŋga hurəshishiitsə ci əndətsə a dfaada! ⁴⁸ Madə kə bwasee amə ka ci ca dfaada ha'ə, ka viinə nə patənə ŋga ənji ka ci gooŋga. Madə kə fii gayinə ŋga ənji Rooma əsə, ka shinə nə tii, təya waalagi yi ŋga əntəŋfə gaamə, təya saawee ka hanyinə gaamə!”

⁴⁹ Tə'i əndə'i əndə agitii dīi ləməkii Kayafasə, ci nə gawə ŋga limanyinə agi ətə fəza. Əŋki ci ka tii, “Ya saŋə mabiinə nuunə kwa? ⁵⁰ Pooshi unə paaratəgi oo'i, gədfə əntənə

nga ɛndə rəŋwə putə nga ɛnji patə, acii zamaginə də patənə nga hanyinə kwa?" ⁵¹ Weewee ma sətə cii kəya ba, ɛntaa nga ɛnfunəkii, amma makə dɛi ci ka gawə nga limanyinə agi ɛtə fəza, anabaakwaanə cii kəya dɛa oo'i, ka ɛntənə nə Yeesu ka putə nga *Yahudiinə. ⁵² ɛntaa wata nga Yahudiinə tanə, amma ka putə nga ɛnji nga ɛntanɛfə taa da patə, kaa təya ndzaanə ka ɛdzəmə rəŋwə.

⁵³ Uusərakii 'watəgi *gayinə nga Yahudiinə alə rəgwa nga bələnə tə Yeesu.

⁵⁴ Acii ha'ə, ma Yeesu, paa ci ɛnyi ka wiinə paŋgəranə ma'ə anə hanyinə nga Yahudiya, amma ca madə, ca palə saakii ka ɛndə'i ha kədəhə da bilinə, waatoo ɛndə'i vəranə ɛtə ci ɛnjə a 'wa Ifərami. Davə ndzaa tii da lyawarənaakii.

⁵⁵ Mbəshanə nga kumənə nga Pasəka, kə ma'i ɛnji lanə anə hanyinatii, təya palə aa Urusaliima ka laabagi natii na, taabu'u mbu'yanə kumənəkii. ⁵⁶ Təya dzə də alənə tə Yeesu. Ma təya dza də nə asəkə yi nga ɛntanɛfə ɛsə, kə laaguyi tii ahadatii, ɛŋki tii, "Iitə nee unə noona? Weewee paa ci ka shinə ka kuməəna, anii ka shinə nə ca?" ⁵⁷ Ma ləguyi tii ha'ə, acii kə baabagi madiigərə limanyinə da Farisanyinə oo'i, taa wu patə shii hatə dɛi Yeesu davə, wa ca shi ka banə, kaa ɛnjə a shii dzənə ka kəsənə tə ci.

12

Bəzəpaanə tə Yeesu də Bayitaniya

(Mat. 26.6-13; Mar. 14.3-9)

¹ Ma ɛtsə mbədaanə baanə kuwa kaa ɛnjə a dɛa kumənə nga *Pasəka, kə gi Yeesu aa Bayitaniya, vəranə nga Lazarusə ɛndətə shi ca madəe ka ci agi maməətə ɛnja.

² Makə mbu'i ci aadəvə, kə jigə ɛnji ka ci zəmə nga kədəwanə. Ma Marəta, kə cakə ki tə tii agi təkə zəməkii. Ma Lazarusə, rəŋwə nə ci agi ɛnjitə ndzaanə ka ha rəŋwə da Yeesu.

³ Wata Mariyaama a ŋgərə ɛbwə urədyə. Ma urəditsa, nga malanə kwaba acii də ba nga "narədi" dɛi ɛnji. Kya ɛjivə aaba'ə səcfə Yeesu, kya taadəgi də shiŋkinə nga nətə. Wata mədədəranə nga urədyakii a nagi yikii də zənənə.

⁴ Tə'i ɛndə'i lawarə nga Yeesu, waatoo Yahuda Isəkariyoota ɛtə ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə. Kə bii ci, ⁵ "Maci dərəmaginə ci ɛnjə a dərəmagi də urəditsa, kadə ka dənə nə kwabakii *hwaslə gya'ə

11:52 11.52 10.16. **11:53** 11.53 5.18. **11:54** 11.54 5.13; 7.1. **11:55** 11.55 2.13; Baan. 19.11-20; 2 Haba. 30.17-18. **11:56** 11.56 7.11. **12:1** 12.1-3 11.1-2. **12:2** 12.2 Luka 10.40. **12:3** 12.3 Luka 7.37-38. **12:4** 12.4 Yooh. 6.71; 13.2,27; 18.2.

makke, enje a tekopaa ka maaghiine.” ⁶ Ma bii ci etsə ha'ə, entaa hakilanə cii keya hakila tə maaghiine, amma acii dui ci ka mahəra, makə dui ci, ci ca nəhə mbuure kwabatii, ka tanə nə ci, ca tsakə də naakii na. ⁷ Amma enji Yeesu, “Bwasee ka ki. Wa kya kapaa sətə aciitə ka uusəra nja njeəfənə tə nyi. ⁸ Ma maaghiine, taa guci patə nə tii abii unə, amma ma nyi, pooshi amə ka ndzaanə doonə taa guci.”

Da mətərəkinə agyanə Lazarusə

⁹ Makə fii danjana oo'i, də Bayitaniya nə Yeesu, wata təya dzə aadəvə. Entaa wata ka alənə tə Yeesu, amma i ka neenə ka Lazarusə ətə madee Yeesu agi maməətə enja.

¹⁰ Wata madiigərə limanyinə a da rəgwa nja bələginə tə Lazarusə əsə. ¹¹ Acii da tsa uurakii shigi kaareenə nja hara *Yahudiinə lanə ka tii, təya vii goonja ka Yeesu.

*Dəmənə nja Yeesu aasəkə vəranə nja Urusaliima
(Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40)*

¹² Pukyatə hakii, ma danjanatə shi ka kumənə nja Pasəka, kə fii tii oo'i, ka shinə nə Yeesu aa Urusaliima. ¹³ Wata təya fədə banyinə nja dibənuuja, təya palə aaba'ə vəranə ka gunyanə də ci. Təya ka vurənə, təya ba, “Dəlanə də Əntanjə! Wa Əntanjə a da barəkaanə ka əndətə shi agi ləmə nja Slandana. Wa Əntanjə a da barəkaanə ka nwanwə nja *Isərayiila!”

¹⁴ Ma Yeesu, kə lapaa ci vamənda, ca ndərəvə aaba'əkii, makə sətə bii malaaba ləkaləkətə oo'i, ¹⁵ “Vəranə nja *Sihiyoonə ga ha njeəwə! Waatə nwanwaaku ka shinə aba'ə uundzə vamənda.” ¹⁶ Ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də etsə daga ka saa'ikii, amma makə madee Əntanjə ka ci agi maməətə enja, ca vii ka ci duunuunə, kə buurətə tii oo'i, kə wabi malaaba ləkaləkətə ətsa agyanəkii, ha'ə əsə dui tii ka ci.

¹⁷ Ma enjitə nji da i Yeesu saa'itə 'wii ci tə Lazarusə asəkə gu'u, ca madee ka ci agi maməətə enja, kə baabii tii ka enji sətə slənyi. ¹⁸ Ci dui gi danjana ka gəjunə də ci, acii kə fii tii oo'i, ci sha dui sə nja hurəshishiitsa. ¹⁹ Wata *Farisanyinə a ba ahadatii, enji tii, “Kə nee unə dui, pooshi amə agi jaalanə shanjə! Tsaaməmə *duuniya patə ca nə'u tə ci!”

Alənə nja hara enji Gərikə tə Yeesu

12:5 12.5 Isaa. 58.7; Mat. 19.21; Yak. 2.15-16. **12:7** 12.7 19.40. **12:8** 12.8 Dzək. 15.11. **12:9** 12.9 11.43-44. **12:11** 12.11 11.45. **12:13** 12.13 Jab. 118.26; Mat. 27.42; Yooh. 1.49. **12:15** 12.15 Zak. 9.9. **12:16** 12.16 2.22; 17.1. **12:17** 12.17 11.42-45. **12:19** 12.19 11.48.

²⁰ Ma ahada ənjitə gi ka paslənə tə Əntanfə agi kuməəta, tə'i hara ənji Gərikə. ²¹ Wata təya shi aabii Filibusə, əndə Batəsayida anə hanyinə n̄ga Galili, ənki tii ka ci, "Maləma, n̄ga'ə keenə nə neenə ka Yeesu." ²² Filibusə a madə, ca dzə ka banə ka Andərawəsə, təya madə, təya dzə ka banə ka Yeesu. ²³ Ənki Yeesu ka tii, "Kə uugi saa'i mbu'yanə kaa Uuzənə n̄ga əndə a upaa dūunətənə. ²⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə, madə ləgagərə ənji slikərənə aagi hanyi, ka bəsləginə nə ci. Ma daaba'əkii, ca givagi, ca vii hi'u lajə. ²⁵ Ma əndətə uu'i əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinaakii. Ma əndətə kaaree ka əpinaakii əsə ganə a duuniya, ka kapaanə nə ci əpinəkii ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. ²⁶ Taa wu patə ca moo paslənə tə nyi, tyasə see a nə'u ci tə nyi. Ma əndətə ca paslə tə nyi, taa da ndzaa nyi patə, ka ndzaanə nə ci davə. Taa wu patə ca paslə tə nyi, ka dūunətənə nə Daadə tə ci."

Wabənə n̄ga Yeesu agyanə əntənaakii

²⁷ "Ma nyi, agi mabuurenə nə nyi, mashiimə nyi sə n̄ga banə. Madə bii nyi, Daada, kasa'əgi ka nyi saa'itsa, pooshi ka danə, acii ka putakii shi nyi, kaa nya shii sa ciba.

²⁸ Daada, baarii dūunuunə n̄ga ləməku ka ənja!" Wata əndə'i uura n̄ga əndə a wabya dadagyə, ənki ci, "Kə uugi nyi baarii dūunuunə n̄ga ləməki. Ka ənənə nə nyi ka baariinə əsə." ²⁹ Ma dan̄kanatə davə, kə fii tii uura n̄ga ənda, wata ənki hara ənji ahadatii, "Dzanə n̄ga vənə dīi ha'ə." Ənki hara ənji natii, "Malaa'ika wabi da ci!"

³⁰ Amma ənki Yeesu ka tii, "Əntaa ka putaaki də uura n̄ga əndətsə fii unə, amma ka putə goonə, kaa ca shii tsakənə tuunə. ³¹ Kə uugi saa'i mbu'yanə ka d̄a gəjwanə ka *duuniyana. Ka ləwutənə nə ənji n̄wanjuunə acii n̄wanjwə n̄ga duuniya. ³² Ma nyi, madə kə madəe ənji ka nyi aadəgyə, ka tə'yatənə nə nyi patənə n̄ga ənji aabiiki."

³³ Kə bii ci ha'ə kaa ca baarii tsarə n̄ga əntətə nii kəya əntə.

³⁴ Ənki dan̄kana, "Ma bariya geenə, kə bii ci keenə, ma *Aləmasiihu, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. Iitə dīi banəku oo'i, tyasə ka madəenə nə ənji ka Uuzənə n̄ga əndə aadəgya? Wu sanə nə *Uuzənə n̄ga ənda?"

³⁵ Wata ənki Yeesu ka tii, "Ka ta'veenə nə bərənə ahadoonə gi'u. Dəmə aakəjwa də wiigi'inə goonə

12:21 12.21 1.44; Luka 19.3; 23.8. **12:23** 12.23 2.4; 12.16. **12:24** 12.24-25
Mat. 10.39; 16.24-25; 1 Koor. 15.36. **12:26** 12.26 14.3; 17.24. **12:27** 12.27
12.23; Mat. 26.38. **12:28** 12.28 17.1; Mat. 3.17; 17.5. **12:31** 12.31 5.22;
14.30; 16.11. **12:32** 12.32-34 3.14. **12:33** 12.33 18.32. **12:34** 12.34 Jab.
89.37; 110.4; Əzaki. 37.25; Yooh. 12.23; 3.14.

agi b̄er̄ənəkii, acii ga t̄ekun̄ə a lapaa tuun̄ə a r̄əgwa. Acii ma ̄nd̄ət̄ə ca wii agi t̄ekun̄ə, paa ci ka shii hat̄ə cii k̄əya dz̄ə aad̄əv̄ə. ³⁶ Mak̄ə wiits̄ə b̄er̄ənəkii ahadoon̄ə, viim̄ə ka ci goon̄ga koon̄a shii ndzaan̄ə ka ̄nji n̄ga b̄er̄ən̄ə.”

Mak̄ə bagi Yeesu wab̄əts̄a, wata ca mad̄ə, ca dz̄ə ka umb̄əgin̄ə saakii aciitii.

Ghat̄ə vii goon̄ga n̄ga Yahudiin̄ə

³⁷ Taa n̄gahi ka gin̄ətii d̄aad̄ii Yeesu pat̄ən̄ə n̄ga s̄ə n̄ga hur̄əshishinaakii, amma paa tii vii ka ci goon̄ga. ³⁸ Ma t̄ekuree tii ka vii goon̄ga, kaa s̄ət̄ə shi anabi Isaaya bii a ndzaa ka goon̄ga, ̄t̄ə bii cii,

“Slandana, wu san̄ə vii goon̄ga ka wab̄əts̄ə bii ina?

T̄ə'i ̄nd̄ə nee ka n̄geer̄ənaaku kwa?”

³⁹ Acii ha'ə k̄ə t̄ekuree tii ka vii goon̄ga, acii k̄ə bii Isaaya ̄s̄ə, ̄n̄ki ci,

⁴⁰ “K̄ə uur̄əf̄əgi ̄ntan̄f̄ə t̄ə tii, acii ga t̄əya nee ka uushi'in̄ə.

Ca pa'əgi hiimatii

acii ga t̄əya paarat̄əgi d̄ə uushi'in̄ə ̄s̄ə.

̄n̄ki ̄ntan̄f̄ə, ma d̄ii nyi ha'ə, acii ga t̄əya zhi'wagi aabiiki, nya mb̄əd̄əpaa d̄ə tii.”

⁴¹ Ma bii Isaaya ̄ts̄a, acii k̄ə nee ci ka d̄uunuun̄ə n̄ga Yeesu, ca wab̄ə agyan̄əkii ̄s̄ə.

⁴² Taa n̄gahi ha'ə, lan̄ə agi *gayin̄ə n̄ga Yahudiin̄ə vii goon̄ga ka Yeesu, amma put̄ə n̄ga n̄gwal̄ən̄ə acii *Farisanyin̄ə, pooshi tii n̄ja wab̄əgi pan̄gəran̄ə agyan̄ə Yeesu, acii ga ̄nj̄ə a lyaakagi t̄ə tii as̄ək̄ə kuv̄ə d̄ə'wa. ⁴³ Ma t̄əya, ḡəd̄ə d̄əlan̄ə n̄ga ̄nji shin̄kin̄ə kadees̄ək̄ə ka tii acii d̄əlan̄ə n̄ga ̄ntan̄f̄ə.

La ḡənw̄an̄ə d̄ə wab̄ən̄ə n̄ga Yeesu

⁴⁴ K̄ə mad̄ee Yeesu ka uurakii ka ban̄ə, ̄n̄ki ci, “Taa wu pat̄ə vii ka nyi goon̄ga, ̄ntaa wata ka nyi vii ci goon̄ga, amma da i ka ̄nd̄ət̄ə sl̄əkee ka nyi. ⁴⁵ Taa wu pat̄ə nee ka nyi, k̄ə nee ci ka ̄nd̄ət̄ə sl̄əkee ka nyi ̄ts̄a. ⁴⁶ Ma nya, mak̄ə b̄er̄ən̄ə shi nyi aa duuniya, acii ga taa wu pat̄ə ̄t̄ə vii ka nyi goon̄ga, a ndzaan̄ə agi t̄ekun̄ə. ⁴⁷ Mad̄a k̄ə fii ̄nd̄ə wab̄ənaaki, amma paa ci n̄ə'ut̄ə wab̄ən̄əkii, paa nyi ka d̄a ka ci ḡənw̄an̄ə d̄ə n̄əki. Ka luupaa ̄nji shi nyi aa duuniya, ̄ntaa ka d̄a ḡənw̄an̄ə ka tii. ⁴⁸ Ma ̄nd̄ət̄ə kaaree ka nyi, ca t̄ekuree ka fa wab̄ənaaki, t̄ə'i ̄nd̄ət̄ə na

12:35 12.35-36 7.33; 8.12. **12:36** 12.36 5.13. **12:37** 12.37 16.9. **12:38** 12.38 Isaa. 53.1; Rooma 10.16. **12:40** 12.40 Isaa. 6.10. **12:41** 12.41 Isaa. 6.1-3. **12:42** 12.42 2.23; 9.22. **12:43** 12.43 7.18. **12:44** 12.44 5.24. **12:45** 12.45 14.9; 5.18. **12:46** 12.46 12.35-36. **12:47** 12.47 3.17; 5.22.

ða ka ci gəŋwanə. Wabəənə wabi nyi na ndzaa ka mala gəŋwanaakii uusəra ŋga muudinə! ⁴⁹ Ma ətsa, gooŋga. Aci əntaa də baawədaaki cii kya wabə, amma Daadə ətə sləkee ka nyi bii ka nyi sətə banəki tyasə. ⁵⁰ Kə shii nyi əsə, ma wabənaakii, ci ca vii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ka ənja. Ma sənə bii nyi əsə, ci nə sətə bii Daadə ka nyi kaa nya ba."

13

Yiibəginə ŋga Yeesu tə səfə ŋga lyawarənaakii

¹ Ma ətsə mbəfaanə baanə rəŋwə ka kumənə ŋga *Pasəka, kə shii Yeesu oo'i, kədəhə nə ci ka bwasee ka duuniya, kaa ca ənə aabii Dii. Taa guci patə nə ci agi uufənə tə ənjitə a duuniya ətə ndzaa ka naakii, kə uu'i ci tə tii ca'ə ka muudinə.

² Ma ətsə kədəwanə, tii agi zəmənə, kə uugi *See-tanə kavənə aa ədzəmə Yahuda Isəkariyoota uuzənə ŋga Simoonə tə viinə tə ci aacii ənja. ³ Kə shii Yeesu oo'i, aaciikii ba'avə Əntaŋfə patənə ŋga uushi'inə, kə shii ci oo'i, daciai Əntaŋfə shi ci, aabiikii cii kəya ənə əsə. ⁴ Wata ca madətə ka ha ŋga ndzaanə, ca səfəgi əndə'i kəjeerənə ashikii, ca ŋgərə gyara, ca ənəpaa də ŋukii. ⁵ Ca ŋgərə ma'inə, ca əjivə aasəkə kələra, ca ndzaŋə yiibə səfə ŋga lyawarənaakii, ca dzə də taadfəginə də gyaratə a ŋukii.

⁶ Ca mbu'ya aabii Simoonə Piita. Əŋki Piita ka ci, "Slandana, hə nə yibə ka nyi səfə nii?" ⁷ Əŋki Yeesu ka ci, "Pooshi hə paaratəgi də sənə cii kya ða əndzə'i, amma kadə nii kwa paaratəgi aakəŋwa." ⁸ Əŋki Piita, "Paa hə ka yibə səfəki shanə!" Əŋki Yeesu ka ci, "Mada paa nyi yibə ka hə səfəku, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə." ⁹ Əŋki Simoonə Piita ka ci, "Slandana, mada ha'ə ðiya, əntaa wata səfəki tanə yibəginəku, amma yibəgi patə da i ciinəki da nəki!" ¹⁰ Əŋki Yeesu, "Taa wu yibəgi shishinəkii, malaabakii nə ci ətsa, pooshi nafa ŋga ənənə ka yibənə, madaamə səfəkii. Ma unə, patənə goonə malaabakii nuunə, madaamə əndə rəŋwə." ¹¹ Ma bii Yeesu ha'ə, acii kə shii ci tə əndətə na vii tə ci aacii ənja. Ci ðii bii ci, "Patənə goonə malaabakii nuunə, madaamə əndə rəŋwə."

¹² Ma daaba'ə, makə uugi ci yiibəgi səfətii, ca ənə ka ŋgavə kəjeerənaakii, ca ənə ka ndzaanə dasə ka ha ŋga ndzaanaakii, ca ləgwa amatii, əŋki ci, "Kə paaratəgyuunə

12:49 12.49 7.16-17. **12:50** 12.50 4.34. **13:1** 13.1 2.4. **13:2** 13.2 12.4; Luka 22.3. **13:3** 13.3 3.35; 8.14. **13:4** 13.4-5 Luka 12.37. **13:10** 13.10 15.3. **13:11** 13.11 6.64,70-71.

də sətə dīi nyi əndzə'i kwa? ¹³ Agi 'wanə nuunə tə nyi Maləma da Slandana. Nğa'ə əsə makə 'wii unə tə nyi ha'ə, acii ci nə nyi. ¹⁴ Ma nyi Slandanuunə da Maləmə goonə əsə, kə yīibəgi nyi koonə səduunə. Ma unə əsə, yīibəshimə səfə ahadoonə. ¹⁵ Kə baarii nyi koonə dānə ha'ə, koonə shii dānə makə ətsə dīi nyi koonə. ¹⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi mava ka paleenə ka Slandanəkii. Ha'ə əsə, pooshi masləkee əndə ka paleenə ka əndətə sləkee ka ci. ¹⁷ Makə kə shii unə goonɡatsa, madfa kə gyuunə aakəŋwa də dānə ha'ə makə ətsa, tə'i barəkaanə ashuunə.

¹⁸ "Əntaa agyanuunə patə cii kya wabə. Kə shii nyi ənjitə ta'i nyi. Ka dānə ka goonɡa nə sətə bii malaaba ləkaləkətə oo'i, 'Ma əndənə ciina zəmə ka kəŋwə rəŋwə, kə zə'uunə ci ka nyi.' ¹⁹ Ma bii nyi koonə ətsa daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goonɡa, oo'i nyi nə əndə daga ŋukə, saa'itə nə səkii a slənə. ²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə liwə taa tə wu ətə sləkee nyi, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa."

Wabənə ŋga Yeesu agyanə viinə tə ci aacii ənja

(Mat. 26.20-25; Mar. 14.17-21; Luka 22.21-23)

²¹ Makə bagi Yeesu ha'ə, kə gimə ci agi mabuurəna, wata ca bagi paŋɡəraŋə, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i əndə ahadoonə ətə na vii tə nyi aacii ənja." ²² Lyawarənaakii a tsaaməshi ahadatii. Kə gwazəgi haŋkalatii ka shaŋə, acii pooshi tii shii taa agyanə wu ahadatii cii kəya wabə. ²³ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii ətə palee ci də uudənə, ataŋgalakii nə ci dasə. ²⁴ Wata Simoonə Piita a mərəkətə ka ci, əŋki ci, "Ləgwatə amakii taa agyanə wu cii kəya wabə." ²⁵ Wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Wu daa Slandana?" ²⁶ Əŋki Yeesu, "Ka cimwatənə nə nyi buroodi agi dzəgudfa, nya vii ka ci, ci nə əndəkii." Wata ca əntəcii buroodi, ca dāanə dzəgudfa, ca vii ka Yahuda uuzənə ŋga Simoonə Isəkariyoota. ²⁷ Pii makə liwə ci buroodikii, wata Seetanə a dəməgərə aa ədzəməkii. Əŋki Yeesu ka ci, "Duu ka dfa sətə cii kwa dfa pii pii!"

²⁸ Asee, ma wabənə ŋga Yeesu, pooshi əndə paaratəgi agitii. ²⁹ Makə dīi ci Yahuda nə əndə kəsə kwabfa, ma nyihə hara lyawarənə, makə ma bii Yeesu ka ci, wa ca dzə ka ira uushi'iitə dībə ka dfa də kumənə, taa vii uushi ka maaghiinə. ³⁰ Makə liwə Yahuda buroodita, wata ca madə,

13:12 13.12-14 Mat. 20.24-28; 23.8-12; Luka 22.27; 1 Tim. 5.10. **13:15** 13.15
1 Yooh. 2.6; Fil. 2.5; 1 Piita 2.21. **13:16** 13.16 15.20; Mat. 10.24. **13:17** 13.17
Yak. 1.25. **13:18** 13.18 Jab. 41.10; Yooh. 17.12. **13:19** 13.19 8.24; 14.29;
16.4. **13:20** 13.20 Mat. 10.40. **13:23** 13.23 19.26; 20.2; 21.7,20. **13:27**
13.27 13.2. **13:29** 13.29 12.6.

ca dämægi døjwa'ə. Davədə nə ha saa'ikii.

Kura bariya

³¹ Ma daaba'ə, makə pyalə Yahuda, əŋki Yeesu, “Ma əndzə'i dīya, kə uugi dūunuunə ŋga Uuzənə ŋga əndə shiginə aa babara, kə uugi dūunuunə ŋga Əntanfə shiginə aa babara daciikii əsə. ³² Makə kə shigi dūunuunə ŋga Əntanfə paŋgəraŋə aa babara daciikii, ka baariinə nə Əntanfə dūunuunə ŋga Uuzənaakii ashikii saakii. Pii pii danəkii ha'ə əsə. ³³ Manjeevənaakya, ma aakəŋwa gi'u, pooshi nyi na ndzaanə ahadoonə ma'ə. Takumə kaa nya ba koonə sətə bii nyi ka *gayinə ŋga Yahudiinə: ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka dzənə ka hatə cii kya dzə aadəvə. ³⁴ Acii ha'ə wanyinə ka vii koonə kura bariya, waatoo, uufəshimə. Makə sətə uu'i nyi tuunə, tyasə see a uufəshuunə. ³⁵ Mada kə uufəshuunə, ka shiinə nə patənə ŋga əŋji oo'i, lyawarənaaki nuunə.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita (*Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34*)

³⁶ Wata, Simoonə Piita a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, aama daa cii kwa dza?” Əŋki Yeesu ka ci, “Ma hatə cii kya dzə aadəvə, paa hə ka nə'unə tə nyi əndzə'i. Amma ma aakəŋwa, ka nə'unə nə hə tə nyi.” ³⁷ Əŋki Piita ka ci, “Slandana, acii mi pa nya nə'u tə ha? Matasəkakii nə nyi kaa nya əntə ka putaaku!” ³⁸ Əŋki Yeesu, “Matasəkakii nə hə tanyi kaa ha əntə ka putaaki kwa? Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya, ka jikənə nə hə makke ka hiweenə ka shiinə tə nyi.”

14

Rəgwa ŋga dzənə aasii aa ha Əntanfə

¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Goona buurə taa mi. Viimə goonğa ka Əntanfə, una gi'i tə nyi əsə. ² Ma asii ga Daadə, tə'i kuvənyinə laŋə. Wanyinə ka dzənə ka hada koonə də ha əsə. Maci pooshi ha koonə, kadfa pooshi nyi bii koonə ha'ə. ³ Maa kə gi nyi, kə hadatəgi nyi koonə də ha, ka ənyanə nə nyi, nya shi ka fədənə tuunə aabiiki, koonə shii ndzaanə ka hatə dīi nyi davə. ⁴ Kə shii unə rəgwa ŋga hatə cii kya dzə aadəvə.”

⁵ Əŋki Tooma ka ci, “Slandana, mashiimiinə hatə cii kwa dzə aadəvə, iitə dīi shiiniinə rəgwa ŋga dzəginə aadəva?”

* ⁶ Əŋki Yeesu ka ci “Nyi nə rəgwa, ashiki nə goonğaənə,

nyi nə əndə vii əpinə əsə. Pooshi əndə ca dzə aabii Daadə madaamə daciiki. ⁷ Makə dīi ci kə shii unə tə nyi, ka shiine nuunə tə Daadə əsə. Daga əndzə'i ka dzənə aakəŋwa kə shii unə tə ci, kə nee unə ka ci əsə."

⁸ Əŋki Filibusə ka ci, "Slandana, ma sətə ciina moo, baarii keenə tə Duu." ⁹ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Filibusə, kə ta'avə nyi ka shaŋə ahadoonə, amma ca'ə əndzə'i pooshi hə shii tə nyi nii? Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Daadə ətsa. Iitə dīi banəku oo'i, a baarii nyi koonə tə Daada? ¹⁰ Filibusə, paa hə vii gooŋga oo'i, aashi Daadə nə nyi, ha'ə nə Daadə əsə, ashiki nə ci kwa?" Wata əŋki ci ka lyawarənaakii patə, "Ma wabəənə ca shigi da maki koonə, əntaa ŋga naaki na. Amma Daadə ca dā slənaakii ashiki. ¹¹ Ma bii nyi, aashi Daadə nə nyi, ha'ə nə ci əsə, ashiki nə ci, viimə gooŋga ka wabənəkii. Mada pooshi unə ka vii gooŋga ka wabənaaki, viimə gooŋga putə ŋga uushi'iitə cii kya slənə.

¹² "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə vii ka nyi gooŋga, ka slənənə nə ci slənətə cii kya slənə əsə palee ka ənə cii kya slənə, acii aabii Daadə cii kya dzə. ¹³ Taa mi patə kədii unə də ləməki, ka dānə nə nyi koonə səkii, kaa Daadə a shii upaa dūunətənə dashiki Uuzənaakii. ¹⁴ Mada kədii unə taa mi patə də ləməki, ka dānə nə nyi koonə."

Da aləkawalə ŋga vii Malaaba Ma'yanə

¹⁵ "Mada kə uu'i unə tə nyi, ka nə'utənə nuunə bariyaaki.

¹⁶ Ma nyi, ka kədiinə nə nyi acii Daadə, kaa ca vii koonə əndə'i əndə tsakənə tuunə. Ka ndzaanə nə ci ahadoonə ca'ə ka muudinə. ¹⁷ Ma'yanə nə ci. Ci baarəgi paŋgəraŋə tə gooŋgaanə agyanə əntaŋfə. Ma ci, pooshi *duuniya liwə tə ci, acii pooshi tii nee ka ci, pooshi tii shii tə ci əsə. Amma ma unə, kə shii unə tə ci, acii ka hakii nuunə, ashuunə nii kəya ndzaanə əsə.

¹⁸ "Maa kə pyalə nyi, paa nyi ka bwaseenə koonə unə daanuunə, ka ənyanə nə nyi aabii unə. ¹⁹ Ma aakəŋwa gi'u, pooshi duuniya na nee ka nyi ma'ə. Amma ma unə, ka neenə nuunə ka nyi. Makə dīi ci da i əpinə nə nyi, kaa ndzaanə nuunə da i əpinə noonə əsə. ²⁰ Maa kə mbu'ya uusərata, ka shiine nuunə oo'i, aashi Daadə nə nyi, unə əsə ashiki nuunə, makə sətə dīi nyi ashuunə. ²¹ Taa wu patə liwə bariyanyinaaki, ca nə'utə tə tii, ci nə əndətə uu'i tə nyi. Ma əndətə uu'i tə nyi, ka uufənə nə Daadə tə ci. Ma nyi

14:6 14.6 Ibər. 10.20. **14:7** 14.7 8.19. **14:9** 14.9 12.45. **14:10** 14.10 3.35. **14:11** 14.11 5.18,36; 10.37-38. **14:13** 14.13 15.16; 17.1. **14:15** 14.15 14.21,23; 15.10; 1 Yooh. 5.3; 2 Yooh. 6. **14:16** 14.16 7.39; 14.26; 15.26; 16.7,13; 20.22; 1 Yooh. 3.24; 4.13; Slənə 1.4; 2.4. **14:17** 14.17 1 Koor. 2.10-16. **14:19** 14.19 16.16; 8.14. **14:20** 14.20 5.18.

naaki əsə, ka uudənə nə nyi tə ci, nya baarəgi ka ci naaki na.”

²² Əŋki Yahuda (əntaa ŋga Isəkariyoota), “Slandana, iitiitə daa dənəkii baarəginəku naaku nə keenə tanə, amma əntaa ka duuniya?” ²³ Əŋki Yeesu, “Taa wu patə uu'i tə nyi, ka nə'utənə nə ci dzəgunənaaki. Ka uudənə nə Daadə tə ci. Ma nyi inə da Daadə, ka shinə niinə, ina shi ka ndzaanə ashikii. ²⁴ Ma əndətə pooshi ka nə'u dzəgunənaaki, paa ci ka uudənə tə nyi ətsa. Ma dzəgunəənə fii unə da maki, əntaa ŋga ənfə nəki, amma dacia Daadə ətə sləkee ka nyi shigi dzəgunənəkii.

²⁵ “Wanyinə ka ba koonə ənə daga nyi ma'ə ahadoonə. ²⁶ Ma əndə tsakənə tuunə, waatoo Malaaba Ma'yanə ətə nə Daadə a sləkee koonə də ləməki, ci na dzəgunə koonə patənə ŋga uushi'inə, ca buurətə koonə patənə ŋga uushi'iitə bii nyi koonə.

²⁷ “Ndzaanə agi jamənə cii kya bwasee koonə. Əntaa tsarə ŋga jaməətə ci duuniya a vii, amma naaki saaki. Goona buurə taa mi, goona ŋgwalə əsə. ²⁸ Kə fii unə nya ba, ka palənə nə nyi, amma ka ənyanə nə nyi aabii unə. Madə kə uu'i unə tə nyi, ka dənə nuunə moodasəkə ŋga dzənaaki aabii Daadə, acii kə palee ci ka nyi. ²⁹ Kə bii nyi koonə ətsə əndzə'i daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goonŋa saa'itə nə səkii a slənə. ³⁰ Paa nyi na wabə laŋə doonə ma'ə, acii agi shinə nə ŋwanwə ŋga duuniyana. Əntaa ŋgeerənə paleegi ci ka nyi, ³¹ amma ma na dā ha'ə, kaa duuniya a shii oo'i, kə uu'i nyi tə Daadə. Ci dīi cii kya slənə patənə ŋga uushi'inə makə sətə bii ci ka nyi. Kwadzaamə kaama bwasee ka hana.”

15

Tantanyitə ənfwə nə Yeesu

¹ “Nyi nə tantanyitə ənfwə inabi, Daadə əsə nə əndə hadə də ənfukii. ² Agi pwaatəginə nə ci ciinə ŋga ənfwə ətə pooshi ka poonə ŋga'ə. Ma ətə ca poo ŋga'ə, ca hadatəgi, kaa ca shii ndzaanə camə, ca poo laŋə. ³ Ma unə, camə nuunə də dzəgunəətə jigunyii koonə. ⁴ Ndzaamə ləbə da nyi, nya ndzaa ləbə doonə naaki. Pooshi baladzanə ŋga ənfwə ka poonə ci saakii madəamə ci ma'ə ashi diikii. Ha'ə əsə, pooshi unə ka poonə, madə pooshi unə ləbə da nyi.

14:21 14.21 14.15. **14:23** 14.23 Səniinə 3.20. **14:24** 14.24 7.16. **14:26** 14.26 14.16. **14:27** 14.27 16.33; 20.19,21. **14:28** 14.28 8.14. **14:29** 14.29 13.19. **14:30** 14.30 12.31. **14:31** 14.31 15.10; Mat. 26.46. **15:1** 15.1 Hoos. 10.1; Jab. 80.9-12. **15:2** 15.2 Mat. 3.10. **15:3** 15.3 13.10. **15:4** 15.4-5 6.56; 15.7,10,16; Rooma 11.17-18; 2 Koor. 3.5; 4.7; 1 Yooh. 2.6,28; 3.6,24.

⁵ “Nyi nə ənfwa, unə nə baladzanə ɲga ənfwa. Ma əndətə ləbə da nyi, ashikii nə nyi əsə, ci ca poo laɲə, acii mada pooshi nyi, pooshi uushi cuuna mbee ka datənə. ⁶ Ma əndətə pooshi ləbə da nyi, ka kaginə nə ənji tə ci makə baladzanə ɲga ənfwa, ca huurəgi, ənjə a dzatəgi də baladzanəkii, ənjə a kaanə gunə, ca ətsagi. ⁷ Mada kə ndzaa unə ləbə da nyi, kə ndzaa wabənaaki ləbə doonə əsə, ka kədiinə nuunə patənə ɲga uushi'inə ətə cuuna moo, ka upaanə nuunə əsə. ⁸ Mada kə ndzaa unə makə ənfutə ca poo laɲə, ka kiranə nuunə ɟuunuunə ka Daadə. Ci na baarii oo'i, ənji nə'unə tə nyi nuunə. ⁹ Kə uu'i nyi tuunə makə sətə uu'i Daadə tə nyi. Ndzaamə agi uufənaaki. ¹⁰ Mada kə nə'utuunə sətə bii nyi koonə, ka ndzaanə nuunə agi uufənaaki, makə sətə nə'utə nyi ndilə ndilə tə sətə bii Daadə ka nyi, nya ndzaanə agi uufənaakii əsə.

¹¹ “Ma bii nyi koonə ətsa, kaa moodasəkaaki a ndzaanə ahadoonə, moodasəkə goonə a mbu'u əsə. ¹² Ma bariyaaki, uufəshimə, makə sətə uu'i nyi tuunə. ¹³ Ma maduunə uufənə ətə ci əndə a uufə tə guviinəkii, vigi əpinaakii ka putatii. ¹⁴ Ma unə, mada kə nə'utuunə sətə bii nyi koonə, guviinəki nuunə. ¹⁵ Paa nyi ka 'wanə tuunə ənji slənaaki ma'ə. Acii ma əndə sləna, paa ci ka shii sətə ci Slandanəkii a ɟa. Guviinəki 'wanəki tuunə, acii kə bii nyi koonə patənə ɲga sətə fii nyi ama Daadə. ¹⁶ Əntaa unə ta'i tə nyi, amma nyi ta'i tuunə, nyi kavə tuunə koonə dzə ka əji pawə laɲə, waatoo pawətə pooshi ka uufənə shaɲə. Mada kə ɟii unə ha'ə, ka viinə nə Daadə koonə taa mi kədii unə aciikii də ləməki. * ¹⁷ Ci ɟii cii kya ba koonə, uufəshimə.”

*Ushapaanə ɲga ənji *duuniya tuunə*

¹⁸ “Mada kə ushapaanə duuniya tuunə, buurətəmə oo'i, tə nyi 'watəgi tii ushapaanə. ¹⁹ Maci ɲga duuniya nuunə, kada ka uufənə nə duuniya tuunə. Amma kə ta'i nyi tuunə tsanə agi duuniya, əntaa natii nuunə. Ci ɟii ushapaanə tii tuunə. ²⁰ Buurətəmə sətə bii nyi koonə tuu'inə, pooshi mava ca palee ka Slandanəkii. Ci ɟii, mada kə cibee tii ka nyi, ka cibeenə nə tii koonə noonə əsə. Mada kə nə'utə tii dzəgunənaaki, ka nə'utənə nə tii noonə əsə. ²¹ Amma ka ɟanə nə tii koonə patənə ɲga uushi'iitsa acii ɟii unə ka naaki, acii pooshi tii shii tə əndətə sləkee ka nyi. ²² Maci

15:6 15.6 Mat. 7.19. **15:7** 15.7 15.16. **15:8** 15.8 14.13; 17.1. **15:9** 15.9 13.1; 5.18. **15:10** 15.10 14.15. **15:11** 15.11 16.22,24; 17.13; 1 Yooh. 1.4. **15:12** 15.12 13.34; 1 Yooh. 4.11. **15:13** 15.13 10.11. * **15:16** 15.16 14.13; 15.7; 16.23-24; Mat. 18.19; 1 Yooh. 3.22; 5.14-15; nyi ta'i tuunə: Yooh. 6.70; 13.18. **15:17** 15.17 13.34. **15:18** 15.18 7.7. **15:20** 15.20 13.16. **15:21** 15.21 16.3.

pooshi nyi shi, nya wabə ka tii, kadfa pooshi 'waslyakəənatii kəshi tē tii. Amma makə sətə dīi ci ətsa, pooshi rəgwa mbərəfənətii acii 'waslyakəənatii. ²³Taa wu patə ushapaa tē nyi, tē Daadə ushii ci ətsa. ²⁴Maci pooshi nyi daadīi uushi'inə ahadatīi ətə pooshi əndə sha dīi tsarəkīi makə ətsa, kadfa pooshi 'waslyakəənatii kəshi tē tii. Amma kə nee tii ka uushi'iitə dīi nyi, patə da ha'ə kə kaaree tii keenə inə da Daadə. ²⁵Ma dīi ətsə patə, kaa sətə nyaahə ənji asəkə bariyatīi a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci: 'Əntaa uushi dīi nyi ka tii kaaree tii ka nyi.'

²⁶"Kadə nə Matsakə tuunə a shi daciai Daadə, waatoo Malaaba Ma'yanə. Ci na baarəgi panjəranjə tē goonjaanə nja Əntanjə. Daciai Daadə nīi kya sləkee koonə ka ci, ca wabə agyanəki əsə. ²⁷Ma unə, ka wabənə nuunə agyanəki, acii daga saa'itə 'watəgi nyi dzəgunənə ka ənji naamə doonə.

16

¹"Ma bii nyi koonə ətsə patə, acii goona ənyi aaba'ə agi nə'unə tē nyi. ²Kadə nə ənjə a laakəgi tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. Tə'i saa'i na shi əsə, taa wu ca bələ tuunə, ka njaərənə nə ci makə paslənə nə ci ka paslənə ka Əntanjə də danə ha'ə. ³Ma nə ənjə a dfa koonə ətsə patə, acii pooshi tii shii tē Daadə taa tē nyi. ⁴Amma ma bii nyi koonə ətsa, koonə shii buurətənə oo'i, kə shi nya bii koonə ha'ə saa'itə nə səkīi a dfa."

Slənə nja Malaaba Ma'yanə

"Ma dīi pooshi nyi bii koonə uushi'iitə daga njukə, acii ka hakīi naamə. ⁵Amma makə wanyinə ka palənə aabīi Əndətə sləkee ka nyi, ci dīi cii kya bagi koonə əndzə'i. Taa njaahi kə bii nyi koonə ka palənə nə nyi, amma pooshi əndə ahadoonə ləguyi ka nyi taa aama cii kya dzə. ⁶Wata una bəzəgi səkə puta bii nyi ha'ə. ⁷Tantanyinə cii kya ba koonə, gədfə palənaaki koonə, acii madfa pooshi nyi pyalə, pooshi Matsakə tuunə na shi koonə. Amma maa kə pyalə nyi, ka sləkeenə nə nyi koonə ka ci. ⁸Maa kə shi ci əsə, ka baarəginə nə ci ka *duuniya taa mi nə 'waslyakəənə, da taa mi nə slənə sətə dagwakīi. Ca baariī əsə oo'i, kadə nə Əntanjə a dfa ka tii gəjwanə. ⁹Ka baariinə nə ci ka tii oo'i, kə slənyi tii 'waslyakəənə makə dīi ci pooshi tii vii ka nyi

15:22 15.22 9.41. **15:23** 15.23 Luka 10.16; Yooh. 5.23; 1 Yooh. 2.23. **15:24** 15.24 5.36. **15:25** 15.25 Jab. 69.5; 35.19. **15:26** 15.26 1.15; 5.36; 14.16; 1 Yooh. 5.6-9. **15:27** 15.27 1.14; Slənə 1.8; 1 Yooh. 1.2; 4.14. **16:2** 16.2 9.22. **16:3** 16.3 15.21. **16:4** 16.4 13.19. **16:5** 16.5 8.14. **16:6** 16.6 16.22. **16:7** 16.7 14.16. **16:8** 16.8 Slənə 24.25.

goonḡa. ¹⁰ Ka baariinə nə ci ka tii əsə oo'i, dagwakii nə slənaaki, makə dīi ci aabii Daadə cii kya palə, pooshi unə ka neenə ka nyi ma'ə. ¹¹ Ka baariinə nə ci ka tii əsə oo'i, kadə nə Əntanjə a dfa ka tii ḡəḡwanə, acii ma ḡwanḡa ḡa duuniyana, kə uugi ci upaa naakii.

¹² "Laḡə nə uushi'inə amaki ḡa banə koonə, amma ma əndzə'i, ka dāginə laḡə ka nuunə ka əsətənə. ¹³ Yoo, maa kə shi Ma'yanə ətə na baarəgi goonḡaanə agyanə Əntanjə, ka dzəgunətənə nə ci koonə rəḡwa ḡa goonḡaanə patə. Əntaa də baawədaakii saakii nii kəya wabə, amma sətə fii ci nii kəya ba. Ka banə nə ci koonə uushi'iitə na shi.

¹⁴ Kadə nii kəya dūunətə tə nyi, acii uushi'iitə wabi nyi nii kəya ḡḡərə, ca ba koonə. ¹⁵ Patənə ḡa sətə marii Daadə, naaki. Ci dīi fii unə bii nyi, ma Ma'yanəkii, ka ḡḡərənə nə ci sətə vii nyi ka ci, ca ba koonə."

Mabətəsəkə da moodasəka

¹⁶ "Ma aakəḡwa ḡi'u, pooshi unə na nee ka nyi. Ma ta'avənə ḡi'u daaba'əkii əsə, ka neenə nuunə ka nyi."

¹⁷ Wata hara lyawarənaakii a ləḡwa ahadatii, "Mi cii kəya moo banə kwa? Kə bii ci kaamə, ma aakəḡwa ḡi'u, pooshi amə na nee ka ci; ma ta'avənə ḡi'u daaba'əkii əsə, ka ənənə naamə ka neenə ka ci. Ca ba əsə, acii dīi ci aabii Dii cii kəya dzə. ¹⁸ Mi saḡə ci 'aakəḡwa ḡi'u' a moo bana? Pooshi amə shii sətə cii kəya wabə agyanəkii."

¹⁹ Kə shii Yeesu oo'i, ḡa'ə ka tii nə ləḡwanə ka ci, wata əḡki ci ka tii, "Ma aakəḡwa ḡi'u, pooshi unə na nee ka nyi. Ma daaba'əkii ḡi'u əsə, ka neenə nuunə ka nyi. Ci nə sətə cuuna laagwa ahadoonə agyanəkii kwa? ²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma unə, ka tuunə nuunə, una ḡḡəərə ma, amma ma *duuniya, ka dfanə nə tii moodasəka. Ka bəzənə nə səkuunə, amma ka zə'unə nə mabətəsəkə goonə ka moodasəka. ²¹ Maa kə uugi saa'i ḡa minə dfanə kaa kya pawə, ka bəzənə nə səkətə acii kə mbu'ya saa'itə ḡa sa bwanea. Amma maa kə pwayi ki uuzənəkii, wata bwaneakii a zaanə ka ki, acii ka moodasəkə nə ki ḡa pawə uuzənə aasəkə duuniya. ²² Ha'ə dīi nuunə. Ma əndzə'i, ka mabətəsəkə nuunə, amma ka ənyanə nə nyi aabii unə, ka dfanə nuunə moodasəkə ka shaḡə, waatoo tsarə ḡa moodasəkə ətə pooshi əndə gutsəginə acii unə.

²³ "Maa kə mbu'ya uusərata, pooshi uushi cuuna kədii aciiki. Tantanyinə cii kya ba koonə, Daadə na vii koonə taa mi patə kədii unə aciikii də ləməki. ²⁴ Ca'ə mbu'ya ka

ənshinə, pooshi unə kədii taa mi də ləməki. Ma đanuunə, kədiimə, ka upaanə nuunə, kaa moodasəkə goonə a shii ndzaanə sarai yadə uushi agikii.”

*Jaalanə agyanə *duuniya*

²⁵ “Kə đii nyi koonə wabənə agi wabənə ka ba koonə də uushi'iitsa. Amma tə'i saa'i na shi ətə pooshi nyi na đa koonə wabənə agi wabənə ma'ə. Panğəranə panğəranə nii kya wabə koonə agyanə Daadə. ²⁶ Maa kə mbu'ya uuserata, ka kədiinə nuunə aciikii də ləməki. Mabamə nyi koonə əsə, nyi na kədii aciikii ka putə goonə. ²⁷ Acii Daadə də naakii nə maa, kə uu'i ci tuunə. Ma uu'i ci tuunə, acii unə maa, kə uu'i unə tə nyi, una vii goonğa oo'i, daciikii shi nyi. ²⁸ Weewee daciai Daadə shi nyi aasəkə duuniya. Ma əndzə'i əsə, aabii Daadə cii kya ənə, nya bwasee ka duuniyana.”

²⁹ Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, “Wahətsə ka wabənə panğəranə panğəranə ha'ə đii, yadə wabənə agi wabənə agikii. ³⁰ Kə shii inə ha'ə đii oo'i, kə shii hə patənə ŋga uushi'inə, kə shii hə sətə a ədzəmiinə taabu'u ləguyi inə amaku. Ətsə ha'ə kavə tiinə ka vii goonğa oo'i, daciai Əntanğə shi hə.”

³¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Bahə kə vii unə goonğa nii? ³² Acii tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa ətə nuuna təkəgi patə, taa wu patə ca palə saakii, una bwasee ka nyi, nyi daanəki. Amma əntaa nyi daanəki tanyi, acii ma Daadə, abiiki nə ci. ³³ Ma bii nyi koonə ətsa, koonə shii ndzaanə agi jamənə agi ləbəənə libuunə da nyi. Ka cibeənə nə duuniya koonə. Amma kəsəmə ədzəma, acii kə jaalii nyi agyanə duuniya.”

17

Da də'wa ŋga Yeesu ka putə ŋga lyawarənaakii

¹ Makə uudəpaa Yeesu wabə uushi'iitsa, wata ca tsaamə aadəgyə, əŋki ci, “Daadə, kə uugi saa'i mbu'yanə. Baarii đunuunaaki ka ənja, kaa nya baarii ka tii naaku əsə.

² Acii kə vii hə ka nyi baawəđa agyanə patənə ŋga əndə shiŋkinə, kaa nya shii vii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ka ənjitə vii hə ka nyi patə. ³ Ma əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ci nə shiinə tə hə Əntanğə rəŋwə dyanə Əndə goonğa da shiinə tə nyi Yeesu Aləmasiihu ətə sləkee hə.

⁴ Ma nya, kə baarii nyi đunuunaaku asəkə duuniya. Kə uudəpaa nyi slənətə vii hə ka nyi kaa nya đa. ⁵ Daada, ma

16:25 16.25 Mat. 13.34. **16:28** 16.28 8.14. **16:32** 16.32 Zak. 13.7; Mat. 26.31,56. **16:33** 16.33 7.7; 14.27; 1 Yooh. 5.4. **17:1** 17.1 2.4; 11.4; 12.16,23,41; 13.31-32; 14.13; 15.8; 16.14; 17.10,22,24. **17:2** 17.2 3.35; 5.24; Mat. 28.18.

17:3 17.3 1 Yooh. 5.20. **17:4** 17.4 4.34.

əndzə'i, d'uunətə tə nyi gatə ka hatə d'ii hə davə, makə sətə d'uunətə hə tə nyi saa'itə duuniya ma'ə matagamə.

⁶ "Kə bii nyi tə hə ka ənjitə tadəgi hə tə tii tsəŋə agi duuniya, ha vii ka nyi. Naaku nə tii, ha vii ka nyi tə tii əsə. Kə nə'utə tii wabənaaku. ⁷ Ma əndzə'i, kə shii tii oo'i, patənə ŋga sətə vii hə ka nyi, daciiku ca shi. ⁸ Kə bii nyi ka tii wabəətə vii hə ka nyi, kə liwə tii əsə, kə shii tii tantanyinə oo'i, daciiku shi nyi, təya vii goŋga oo'i, hə sləkee ka nyi.

⁹ "Wanyinə ka d'a də'wa ka putatii. Əntaa putə ŋga *duuniya patə cii kya d'a də'wa, amma ka putə ŋga ənjinə vii hə ka nyi, acii naaku nə tii. ¹⁰ Patənə ŋga ənjaaki naaku. Patənə ŋga ənjaaku əsə, naaki nə tii. Dashitii əsə ci ənjə a nee ka d'uunuunaaki. ¹¹ Wanyitə ka dzənə aabiiku. Paa nyi ma'ə a duuniya. Amma ma təya, a duuniya nə tii. Malaaba Daada! kaka'atə tə tii də baawəda ŋga ləməku ətə vii hə ka nyi, kaa təya ndzaanə ka ma rəŋwə. * ¹² Ma saa'itə nyi ahadatii, kə kaka'atə nyi tə tii də baawəda ŋga ləməku ətə vii hə ka nyi, agi nəhənə nə nyi tə tii. Taa rəŋwə pooshi əndə sha zii agitii, mad'aamə əndətə rəŋwə, waatoo, əndə ŋga gunə. Ma d'ii ha'ə, kaa sətə bii malaaba ləkələkatə a ndzaa ka tantanyinə.

¹³ "Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aabiiku. Ma bii nyi uushi'iitə asəkə duuniya əsə, kaa təya shii ndzaanə də moodasəkaaki, ca ndzaanə sarai a ədzəmətii. ¹⁴ Kə bii nyi ka tii wabənaaku. Kə ushapaa *duuniya tə tii, acii d'ii tii əntaa ŋga duuniya, makə sətə d'ii nyi əntaa ŋga duuniya əsə. ¹⁵ Ma cii kya kədii aciiku, əntaa kaa ha fədəgi tə tii ganə a duuniya, amma kaa ha kaka'agi tə tii acii ma'waslyakə əndətsa. ¹⁶ Makə sənə d'ii nyi əntaa ŋga duuniya, ha'ə nə tii əsə, əntaa ŋga duuniya nə tii. ¹⁷ Zhi'ee ka tii, təya ndzaa camə ka hə saaku, təya shii goŋgaanə ŋga wabənaaku. ¹⁸ Wanyinə ka sləkeenə ka tii aasəkə duuniya, makə sətə sləkee hə ka nyi aasəkə duuniya naaku əsə. ¹⁹ Wanyinə ka vii naaki nə ka hə ka putatii. Tii maa, kaa təya shii mbee ka vii natii nə ka hə əsə də goŋgaanə.

²⁰ "Əntaa wata ka putatii cii kya d'a də'wa, amma da i ka putə ŋga ənjitə na vii ka nyi goŋga putə ŋga fa N'unyi Habara amatii. ²¹ Agi d'anə nə nyi də'wa kaa təya shii ndzaanə ka ma rəŋwə patə. Daadə! wa təya ləbə daŋwə, makə sənə d'ii aŋwə. Wa təya ndzaanə ka ma rəŋwə, kaa

17:5 17.5 1.1-2; 8.58; 17.24. **17:6** 17.6 17.26. **17:10** 17.10 15.8. * **17:11** 17.11-12 6.39; 13.18; ndzaanə ka ma rəŋwə: 10.30; 17.21-23; Gal. 3.28. **17:13** 17.13 15.11. **17:14** 17.14 7.7; 8.23. **17:15** 17.15 Mat. 6.13; 2 Tees. 3.3; 1 Yooh. 5.18. **17:18** 17.18 20.21.

duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi. ²² Ma ɗuunuutə vii hə ka nyi, ci vii nyi ka tii, kaa tɔya shii ndzaanə ka ma rəŋwə makə sənə ɗii aŋwə rəŋwə. ²³ Waatoo nya ndzaanə ashitii, hə əsə ha ndzaanə ashiki, tɔya ndzaanə rəŋwə ka shaŋə, kaa duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi. Ma hə əsə, kə uu'i hə tə tii makə sənə uu'i hə tə nyi.

²⁴ “Daada! ma ənjinə vii hə ka nyi, ŋga'ə ka nyi kaa tɔya ndzaanə ka hatə nii kya ndzaanə, kaa tɔya shii neenə ka ɗuunuunaaki ətə vii hə ka nyi. Ma vii hə ka nyi, acii kə uu'i hə tə nyi daga duuniya ma'ə matagamə. ²⁵ Daadə ɗndə gooŋga, pooshi duuniya shii tə hə, amma ma nya, kə shii nyi tə hə. Ma ənjinə əsə, kə shii tii oo'i, hə sləkee ka nyi. ²⁶ Kə bii nyi tə hə ka tii, ka dzənə nə nyi aakəŋwa də banə ka tii ha'ə əsə, kaa uudəətə cii kwa uudə tə nyi a ndzaanə ashitii, nyi maa, kaa nya shii ndzaanə ashitii.”

18

Kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53)

¹ Makə uudəpaa Yeesu də'watsa, tɔya madə tii da lyawarənaakii, tɔya taŋəgi təhwanə ŋga Kidəroonə. Ma dava, tə'i səkətsanə. Wata Yeesu tii da lyawarənaakii a dəməgərə aasəkə tsanəkii. ² Ma Yahuda, ɗndə viinə tə Yeesu ka ənja, kə shii ci hakii, acii kə izee Yeesu tii da lyawarənaakii ka dzənə aadəvə. ³ Wata Yahuda a palə aadəvə aasəkə tsanə tii da soojiinə ŋga Rooma da ənji nəhə yi ŋga ɗntaŋfə. Ma tɔya, madiigərə limanyinə da *Farisanyinə sləkee ka tii. Tɔya fədəənə uushi'inə ŋga paginatii da i tikisanyinə aciitii.

⁴ Ma Yeesu, kə shii ci sətə na slənə də ci patə, wata ca əntsahətə aakəŋwa, əŋki ci, “Tə wu daa cuuna ala?” ⁵ Əŋki tii, “Tə Yeesu ɗndə Nazaratu ciina alə.” Əŋki ci ka tii, “Aa wanyina.” Ma Yahuda ɗndə viinə tə ci aacii ənja, davə nə ci kəŋə abitii. ⁶ Makə bii Yeesu ka tii, “Aa wanyina”, wata tɔya ənəgi aaba'ə, tɔya kwaalagi aa panə acii ŋgwalənə. ⁷ Yeesu a ənə ka ləgwanə ka tii, “Tə wu cuuna alə kwa?” Əŋki tii ka ci, “Tə Yeesu ɗndə Nazaratu.” ⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Kə bii nyi koonə, wanyina. Madə tə nyi cuuna alə, wa hara ənjina a palə satii.” ⁹ Ma bii ci ha'ə, kaa sətə wabi ci a ndzaanə ka tantanyinə, ətə bii ci, “Daada, taa rəŋwə pooshi ətə ətəe nyi agi ənjitə vii hə ka nyi.”

17:21 17.21-23 5.18; 17.11. **17:24** 17.24 12.26; 17.5. **17:25** 17.25 1.9-10; 8.55; Mat. 11.25-27. **17:26** 17.26 17.6. **18:1** 18.1 Mat. 26.36. **18:2** 18.2 12.4; Luka 21.37; 22.39. **18:3** 18.3 7.32,45. **18:9** 18.9 6.39.

10 Ma Piita, da i ngila pureŋanaakii nē ci. Wata ca dē'yagi, ca patsēgi limē ciizēmanē ŋga mava ŋga gawa ŋga limanyinē. Malēcisē nē lēmē ŋga mavakii. 11 Wata ɛŋki Yeesu ka Piita, “ɛnēgērē dē ŋgila pureŋanaaku! Ma nē hē ka nēhēnē, pooshi nyi ka sagi cibēēnē vii Daadē ka nyi kwa?”

*Kērēnē tē Yeesu aakēŋwacii *Anasē*

12 Wata soojiinē ŋga Rooma da gawatii da i ɛnji nēhē yi ŋga ɛntanfē, tēya kēsē tē Yeesu, tēya anēgi tē ci. 13 Aakēŋwacii Anasē 'watēgi tii kērēnē tē ci. Ma Anasē, iirē gawē ŋga limanyinē nē ci. Ci nē sērēhu ŋga Kayafasē, gawē ŋga limanyinē agi ɛtē fēza. 14 Ma Kayafasē, ci sha bii ka *gayinē ŋga Yahudiinē oo'i, gēdē ɛntēnē ŋga ɛndē rēŋwē putē ŋga ɛnji patē.

Banē ŋga Piita oo'i, mashiimē ci tē Yeesu

(Mat. 26.69-70; Mar. 14.66-68; Luka 22.55-57)

15 Kēsēnatii tē Yeesu, wata Piita tii da ɛndē'i *lawara a nē'u tē ci. Ma lawarētsa, kē shii gawē ŋga limanyinē tē ci ka shaŋē, wata ɛnjē a bwasee ka ci, ca dēmēgērē atsaa Yeesu aasii aahaakii. 16 Ma Piita, a uura mayi ɛnēgi ci. Wata lawarētē shii gawē ŋga limanyinē tē ci a ɛnya aaba'ē, ca ba ka ɛndē'i kadēma ɛtē ca nēhē uura maya, wa kya gimagērē dē Piita aasēkē yi. 17 ɛŋki kadēmētē ka Piita, “ɛntaa rēŋwē nē hē agi *lyawarēnē ŋga ɛndētē nii?” ɛŋki Piita, “Aa'a, pooshi, ɛntaa nyi.”

18 Ma ka saa'ikii, tē'i ɛra. Acii ha'ē kē hēnētē maviinē da ɛnji nēhē yi ŋga ɛntanfē gunē kaa tēya 'utē. Wata Piita a ɛntsa hē aabiitii ka 'utētē shishinēkii.

*Laagwanē ŋga *Anasē ka Yeesu*

(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Luka 22.66-71)

19 Ma Anasē gawē ŋga limanyinē, kē laaguyi ci ka Yeesu uushi'inē agyanē lyawarēnaakii da dzēgunēnaakii. 20 ɛŋki Yeesu ka ci, “Panŋērāŋē njii kya dzēgunē ka ɛnja. Patēnē ŋga dzēgunēnaaki ɛsē, asēkē *kuvē dē'wanyinē da asēkē *yi ŋga ɛntanfē njii kya dzēgunē. ɛnjē a dzatē dē nē patē ka fanē, paa nyi sha wabi taa mi ma'umbeekii. 21 Ka mi dīi cii kwa lēgwa amakya? Lēgwatē ama ɛnjitē nja fa tē nyi. Ma tēya, kē shii tii sētē bii nyi.”

22 Makē wabi Yeesu ha'ē, wata ɛndē'i ɛndē nēhē yi ŋga ɛntanfē a tsa ka ci meeciinē, ɛŋki ci ka ci, “Makē ɛtsē wabēnēku ka gawē ku?” 23 ɛŋki Yeesu ka ci, “Madā

tə'i uushi bii nyi bwayakii, bawə ka taa wu ganə tə səkii. Amma mada goonja nə sətə bii nyi, ka mi digə hə tə nya?" ²⁴ Wata Anasə a sləkee ka kərənə tə ci ma'anəkii aakəɲwacii Kayafasə gawə ŋga limanyinə.

Ənənə ŋga Piita ka hiweenə tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.71-75; Mar. 14.69-72; Luka 22.58-62)

²⁵ Ma Piita, ma'ə gatə kəɲə ca 'utə guna, wata əŋki hara ənji ka ci, "Əntaa rəɲwə nə hə agi lyawarənə ŋga əndətse nii?" Amma kə hiwee ci, əŋki ci, "Pooshi, əntaa nyi." ²⁶ Tə'i əndə'i mava ŋga gawə ŋga limanyinə davə, waatoo duurə ŋga ətə patsəgi Piita liminəkii, kə jikəvə ci, əŋki ci, "Pooshi nyi nee ka hə abiikii asəkə tsanə nii?" ²⁷ Wata Piita a tsakə hiweenə, əŋki ci, "Pooshi." Pii wata ga'ə gyaagya a wagi.

*Yeesu akəɲwacii *Pilaatu*

(Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Luka 23.1-5)

²⁸ Pukənə ŋga ha tsəɖakə, əɲjə a ŋgərə tə Yeesu asii ga Kayafasə, əɲjə a kərə tə ci aaha ŋgwaməna. Ma *gayinə ŋga Yahudiinə, pooshi tii gimə da i tii aasii aaha ŋgwaməna, acii ŋga'ə ka tii nə ndzaanə malaabakii, kaa təya shii mbee ka adə zəmə ŋga kumənə ŋga *Pasəka. ²⁹ Wata ŋgwaməna ətə dīi ləməkii Pilaatu a dəməgi, ca dzə ka ləgwanə amatii, əŋki ci, "Ŋgutə 'waslyakəənə dīi əndənə koonə kwa?" ³⁰ Ma nə uushi jikəvə tii, "Maci pooshi ci dīi 'waslyakəənə, kada pooshi inə kira tə ci aakəɲwaciiku." ³¹ Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa ŋgərəmə tə ci, una dzə ka ɖa ka ci gəɲwanə makə sətə bii bariya goona." Əŋki tii ka ci, "Ma inə, pooshi ənji vii keenə rəgwa ŋga bələgi ənda." ³² Ma slənyi ətse patə, kaa sətə bii Yeesu a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci, ka madeenə nə ənji ka ci aadəgyə.

³³ Pilaatu a ənəgərə aasii, ca 'wa tə Yeesu, əŋki ci ka ci, "Hə nə ŋwanjwə ŋga *Yahudiinə kwa?" ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, "Hə saaku buurətə wabəətsə nii, anii əndə'i əndə bii ka hə agyanəkya?" ³⁵ Əŋki Pilaatu ka ci, "Ma nə hə ka nəhənə, əndə Yahuda nə nyi kwa? Amə ənjaaku tii da madiigərə limanyinə vii tə hə ka nya. Mi slənyi hə saɲa?" ³⁶ Əŋki Yeesu ka ci, "Ma ŋwanjuunaaki, əntaa ŋga duuniyana. Maci ma dīi ŋga duuniyanə nə ŋwanjuunaaki, kada ma ənji nə'unə tə nyi, ka panə nə tii putə ŋga viinə tə nyi ka gayinə ŋga Yahudiinə. Pooshi, əntaa ŋga hanə nə ŋwanjuunaaki." ³⁷ Wata Pilaatu a ləgwa ka ci, "Aa ŋwanjwə nə hə ənə kwa?" Əŋki Yeesu, "Hə bii oo'i ŋwanjwə

nə nyi. Ma pwayi ənji tə nyi, shi nyi aa duuniya, kaa nya shi ka wabənə agyanə rəgwa ŋga goonŋaanə. Taa wu patə ndzaanə ka əndə goonŋa, agi fanə nə ci tə nyi.” ³⁸ Əŋki Pilaatu ka ci, “Mi nə rəgwa ŋga goonŋa əsə dīi?”

Lagi gəŋwanə ŋga bələnə tə Yeesu

(Mat. 27.15-31; Mar. 15.6-20; Luka 23.13-25)

Wata Pilaatu a ənə aabii ənji agyə, əŋki ci ka tii, “Ma nyi, paa nyi nee ka bwaya sətə dīi əndənə. ³⁹ Amma makə sətə dīi alə'aada goonə, taa guci agi kapaanə nə nyi koonə əndə furəshina agi kumənə ŋga Pasəka. Ŋga'ə koonə nya kapaa koonə tə ŋwanwə ŋga Yahudiinə kwa?” ⁴⁰ Wata təya madəe ka uuratii ka banə, əŋki tii, “Poosha, kapaa keenə tə Barabasə.” Ma Barabasə, əndə maabə nə ci.

19

¹ Wata Pilaatu a ba ka ənjə a fəslə tə Yeesu də uu'yanə. ² Soojiinə a ŋgərə dəha, təya fuudətə ka Yeesu makə madiŋənə, təya ŋgavə ka ci aanəkii. Təya ŋgərə madizə kəjeerənə, təya ŋgavə ka ci. ³ Təya əntsahətə aabiikii, əŋki tii ka ci, “Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, ŋwanwə ŋga Yahudiinə.” Təya tsəərə ka ci meeciinə.

⁴ Pilaatu a ənə ka gimaginə agyə, əŋki ci ka dabaala, “Ka ŋgiraginə nə nyi koonə tə ci aahanə kaa nya baarii una nee oo'i, pooshi uushi lii nyi ashikii bwayakii bahə bələnə tə ci.”

⁵ Wata Yeesu a gimagi agyə da i madiŋənə ŋga dəha da i madizə kəjeeriitə ashikii. Əŋki Pilaatu ka tii, “Tsaaməmə! Waanə əndənə!” ⁶ Makə nee madiigərə limanyinə da ənji nəhə yi ŋga Əntanfə ka ci, wata təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!” Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa ŋgərəmə tə ci, una dzə ka gwa'avəna. Ma nyi nə nyi, pooshi nyi nee ka bwaya uushi ashikii bahə bələnə tə ci.” ⁷ Dabaala a ənə ka banə ka ci, əŋki tii, “Tə'i bariya geenə ətə bii tyasə see a bələ ənji tə ci, acii kə bii ci oo'i Uuzənə ŋga Əntanfə nə ci.”

⁸ Makə fii Pilaatu ha'ə, kə cakə ŋgwalənə kəsənə tə ci. ⁹ Wata ca ənəgərə aasəkə yaakii, ca dzə ka ləgwanə ama Yeesu, əŋki ci, “Da sanə shi ha?” Amma pooshi Yeesu jikə ka ci. ¹⁰ Wata əŋki Pilaatu ka ci, “Pa ha wabə aciiki kwa? Paa hə shi oo'i, tə'i nyi da baawəda ŋga kapaanə tə hə taa gwa'avənə tə hə aashi ənfwə koo?” ¹¹ Əŋki Yeesu ka ci, “Ətə dīi ci Əntanfə vii ka hə, ci dīi nə hə da baawəda anəki tanə.

18:37 18.37 3.32-33; 8.47; 1 Tim. 6.13; 1 Yooh. 4.6. **19:2** 19.2 Luka 23.11.
19:3 19.3 18.22. **19:4** 19.4 18.38; Luka 23.4. **19:6** 19.6 18.31. **19:7**
 19.7 Leew. 24.16; Mat. 26.63-65; Yooh. 1.34; 5.18. **19:9** 19.9 Mat. 26.62-63;
 27.12,14.

Acii ha'ə, ma əndətə vii tə nyi ka hə, tə'i ci da 'waslyakəənə lanjə ashikii, palee ka naaku." ¹² Makə fii Pilaatu ətsə ha'ə, kə dīi ci gazhi'waanə ŋga kapaanə tə Yeesu. Amma əŋki dabaala də ŋgeerənə, "Madfa kə kapaa hə tə ci, kə ndzaa ci ətsə, əntaa guva ŋga maduunə ŋwanjwə ŋga ha də Rooma nə hə. Acii taa wu bii ŋwanjwə nə ci, əndə daawaanə ŋga maduunə ŋwanjwə nə ci ətsa!"

¹³ Makə fii Pilaatu wabəətsa, wata ca ŋgiragi tə Yeesu agyə, ca ndzaanə asəkə dəgələ ŋga la gəŋwanə. Ma hakii, mapəra'ə faariinə ətə ci ənjə a 'wa də uura *Ibəraaniya "Gabata." ¹⁴ Ma saa'itə ci təya də ha'ə, uusəra takərə, ka pukyatə ha ŋga uusəra ŋga Pasəka. Əŋki Pilaatu ka dabaala, "Wiitə ŋwanjwə goonə!" ¹⁵ Təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a bələgi tə ci, wa ənjə a bələgi tə ci. Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." Pilaatu a ləgwa amatii, əŋki ci, "Ŋga'ə koonə kaa nya gwa'avə ŋwanjwə goonə aashi ənfwə kwa?" Əŋki madiigərə limanyinə, "Maduunə ŋwanjwə ŋga ha də Rooma tanə nə ŋwanjwə geenə!" ¹⁶ Wata Pilaatu a vii tə Yeesu ka tii kaa təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa

(Mat. 27.32-44; Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43)

Wata təya ŋgərə tə ci. ¹⁷ Təya ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, təya palə, təya mbu'u ka hatə ci ənjə a 'wa "ha ŋga kəŋwə na." Ma də uura Ibəraaniya, Gwaləgootə ci ənjə a 'wa hakii. ¹⁸ Makə mbu'i tii aadəvə, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa, təya gwa'avə da i hara ənji bəra'i əsə, rəŋwə da ciizəmakii, rəŋwə da madzənakii. ¹⁹ Pilaatu a naahətə wabənə, ca vii ka ənjə a tsa'avə dagyanəkii aashi ənfwa. Ma sətə nyaahə ca, "Yeesu əndə Nazaratu ŋwanjwə ŋga Yahudiinə." ²⁰ Ənji lanjə a janja, acii ma hatə gwa'avə ənji tə ci aashi ənfwa, pooshi dzadə da vəranə. Də uuranyinə kama kama makkə nyaahə ci, waatoo uura Ibəraaniya, uura Latinə, da uura Gərikə. ²¹ Wata əŋki madiigərə limanyinə ka Pilaatu, "Ga ha naahə 'Ŋwanjwə ŋga Yahudiinə.' Amma naahuu, 'Ma əndəna, ma bii ci, ci nə ŋwanjwə ŋga Yahudiinə.' " ²² Əŋki Pilaatu ka tii, "Ma sətə nyaahə nyi, ha'ə ndzaanəkii manaahəkii!"

²³ Makə gwa'avə soojiinə tə Yeesu, kə ŋgirə tii kəjeerənaakii, təya təkəpaa ahadatii ənfwadə. Amma tə'i əndə'i kəjeerənə. Ma kəjeerənəkii, pooshi ha ŋga gəŋuginə ashikii. ²⁴ Wata əŋki soojiinə ahadatii, "Gaama tsapaa əna. Kurataamə, kaama nee ka əndətə ca ŋgərə ahadaamə." Ma

slənyi ətsə patə, kaa sətə bii malaaba ləkaləkatə a ndzaanə ka tantanyinə, ətə bii ci, “Kə təkəpaa tii kəjeerənaaki ahadatii, təya kuratə agyanə əndə'i.” Ha'ə dīi soojiitə əsə.

²⁵ Ma atsa Yeesu ci tsa'a ashi ənfwa, davə nə i məci da cikəŋuci məci da Mariyaama minə ŋga Kəloopa da Mariyaama Magədalina. ²⁶ Kə nee Yeesu ka məci tii da əndə nə'unə ətə palee ci də uudənə, tii kəŋə kəŋə davə. Əŋki Yeesu ka məci, “Yaayi, uuzənaaku nə ci.” ²⁷ Wata əŋki Yeesu ka əndə nə'uuta, “Muu nə ki.” Daga ka saa'ita əndə nə'uutə a ŋgərə tə ki kaa kya ndzaanə gakii asii.

Əntənə ŋga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49)

²⁸ Makə shii Yeesu oo'i, ma ətsə ndzaa ci ətsa, kə uugi slənaakii patə, pooshi uushi mbədaanə, wata əŋki ci, “Meegiiriiki.” Ma bii ci ha'ə, kaa sətə bii malaaba ləkaləkatə a ndzaanə ka tantanyinə. ²⁹ Tə'i əbwə davə pasə da i mahwarəkinə asəkəkii. Ənjə a ŋgərə soosa, təya shimutə agikii, təya kavə aama magərə muha, təya ka ka ci aamakii. ³⁰ Wata Yeesu a shifə, əŋki ci, “Kə uugi ha'ə.” Ca gwanjəe ka nəkii, ca əntəgi.

Dzəbə shishinə ŋga Yeesu

³¹ Wata gayinə ŋga Yahudiinə a dzə ka ləgwanə ama Pilaatu kaa ənjə a dzə ka biyipaa sədə ŋga ənjitə gwa'avə ənji, təya ŋgyaaragərə tə tii ashi ənfwa. Ma ləguyi tii ha'ə, acii ma pukətə ha ŋga uusərakii, *uusəra ŋga əpisəka, paa tii ka moonə kaa maməətə ənjitə a ndzaanə ashi ənfwa uusəra ŋga əpisəka. Malaabakii dərəva əsə nə uusəra ŋga əpisəkəkii. ³² Wata soojiinə a dzə ka biiyigi sədənyinə ŋga ənjitə atəŋgala Yeesu. ³³ Amma makə mbu'ya tii aabii Yeesu, ma nee tii, kə uugi ci əntənə, wata təya bwasee ka biiyigi sədəkii. ³⁴ Amma wata əndə'i sooja a dzəbəgərə uudəmaakii aashi Yeesu, wata pii idənə da ma'inə a əjagi ashikii. ³⁵ Ma əndətə nja tsaamə sətə a slənə ha'ə, ci bii ətsa, koona shii mbee ka luuvənə noonə əsə. Ma sətə bii ci, gooŋga. Kə shii ci oo'i, gooŋga cii kəya wabə. ³⁶ Ma dīi ətsə patə, kaa sətə bii malaaba ləkaləkatə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, “Taa ilaakii rəŋwə pooshi ka əbinə.” ³⁷ Tə'i əndə'i ha əsə asəkə malaaba ləkaləkatə ətə bii, “Ka tsaamənə nə ənji tə əndətə jibə ənji.”

19:24 19.24 Jab. 22.19. **19:25** 19.25 Mat. 27.55-56; Luka 23.49. **19:26** 19.26 13.23. **19:28** 19.28 Jab. 22.16. **19:29** 19.29 Jab. 69.22. **19:31** 19.31 Dzək. 21.22-23. **19:34** 19.34 1 Yooh. 5.6. **19:35** 19.35 15.27; 21.24. **19:36** 19.36 Jab. 34.20-21; Shig. 12.46. **19:37** 19.37 Zak. 12.10; Səniinə 1.7.

*Ngədfənə tə Yeesu**(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56)*

³⁸ Ma daaba'ə ətsa, kə shi Yusufu əndə vəranə nga Arimatiya, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ngiragərə wə nga Yeesu. Wata Pilaatu a vii ka ci rəgwa. Fanaakii ha'ə, wata ca palə ka ngiragərənə. Ma ca, əndə nə'unə tə Yeesu nə ci, amma əntaa paŋgəraŋə. Ngwaliikii acii *gayinə nga Yahudiinə. ³⁹ Tə'i əndə'i əndə əsə dīi ləməkii Nikoodaməsə, ətə sha gi aabii Yeesu davədfə. Tii gi tii da Yusufu, ca ngərəənə kuzhikinə nga bəzənə aashi wa, ətə ci ənjə a 'wa 'miira' da 'alulə' magwazəkii. ⁴⁰ Wata ənjitsə bəra'i a ngərə wə nga Yeesu, təya hadətə də marəma da i kuzəkəta, makə sətə dīi alə'aada nga Yahudiinə nga ngəədfə ənja.

⁴¹ Tə'i əndə'i rə kədəhə da hatə bəli ənji tə Yeesu. Ma davə, tə'i kura gu'u ənda ətə pooshi ənji sha ngə'i əndə davə. ⁴² Makə dīi ci, ma pukətə hakii *uusəra nga əpisəka, kədəhə nə gu'ukii əsə, təya kagərə wə nga Yeesu aadəvə.

20*Furəŋə nə gu'wa, pooshi wə ma'ə asəkəkii**(Mat. 28.1-8; Mar. 16.1-8; Luka 24.1-12)*

¹ Ma tsədfakə uusəra alatə, ha ma'ə mapukəmə, kə ma'i Mariyaama Magədalina, kya palə aanə gu'u. Ma gi ki, furəŋə nə gu'ukii, kə ngərəgi ənji faaratə nji amakii. ² Wata kya palə də huyinə aabii i Simoonə Piita da əndə'i əndə nə'unə ətə palee Yeesu də uufənə, kya ba ka tii, əŋki ki, "Kə ngiragi ənji tə Slandanə a gu'u. Amma mashiimiinə hatə kapaa ənji tə ci." ³ Wata Piita da əndə'i əndə nə'uutə a palə aama gu'ukii. ⁴ Tii patə bəra'i, təya palə də huyinə, amma kə huyipaa əndə nə'uutə agyanə Piita, ci 'watə mbu'unə aama gu'ukii. ⁵ Ca gwanəanə, ca nee ka marəmə davə, amma paa ci gimə aadəvə. ⁶ Simoonə Piita a shi daba'əkii paraŋə da dəməgərənə aasəkə gu'ukii. Ca lapaa marəmə davə dzəŋgwafə, ⁷ da i dara wa, amma pooshi ka hakii da marəməta, kə danğərəŋgi ci paŋgərəŋə saakii. ⁸ Wata əndə nə'uutə ətə 'watəgi mbu'unə a dəməgərə aadəvə aa gu'u naakii, ca nee, ca vii goŋga. ⁹ Ma təya, dəŋə ka saa'ikii, paa tii paaratəgi də sətə bii malaaba ləkaləkətə, oo'i tyasə ka madənə nə ci agi maməətə ənja. ¹⁰ Wata ənji nə'uutə a ənə satii aasii.

Jigaginè nga Yeesu ka Mariyaama Magèdalina
(*Mat. 28.9-10; Mar. 16.9-11*)

¹¹ Amma ma Mariyaama, kè ènègi ki davè ama gu'u ka tuunè. Ma kya agi tuunè, kya gwanàanè, kya tsaamè aadèvè aa gu'u. ¹² Wata kya nee ka malaa'ikanyinè bèra'i da i kèjeerè uufà ashitii. Dasè dasè nè tii ka hatè nji Yeesu pèrèbè, èndè'i rèjwè ka hatè nji nèkii, èndè'i rèjwè èsè, ka hatè nji sèdfèkii. ¹³ Tèya lègwa amatè, èjki tii, "Mina, mi sanè cii kwa tèwa?" Èjki ki ka tii, "Kè ngèrèma ènji tè Slandanèki, pooshi nyi shii hatè kapaa ènji tè ci!"

¹⁴ Wata kya zè'ugi, kya nee ka Yeesu kèjè, amma pooshi ki shii oo'i, Yeesu ètsa. ¹⁵ Èjki ci ka ki, "Mina, mi sanè cii kwa tèwa? Wu sanè nè èndètè cii kwa ala?" Ma nè ki ka nèhènè, èndè slènè asèkè rè ca wabè da ki, èjki ki ka ci, "Maduuna, madà hè ngèrègi tè ci, bawè ka nyi hatè kapaa hè tè ci, kaa nya dzè ka ngèrèginè!" ¹⁶ Èjki Yeesu ka ki, "Mariyaama." Wata kya zè'ugi, kya muu dè uura *Ibèraaniya, èjki ki, "Rabbi!" makè banè, Malèma. ¹⁷ Èjki Yeesu ka ki, "Ga ha kèsè tè nyi, acii ma'è nyi manèmè zèku'i aabii Daadè. Amma duu aabii ndzèkèjushi'inèki, ha ba ka tii oo'i, ka ènènè nè nyi aabii Daadè, waatoo, Dèsenuunè, Èntanfwàaki, waatoo, Èntanfè goonè." * ¹⁸ Wata Mariyaama a dzè ka banè ka ènji nè'unè oo'i, kè nee ki ka Slandana, kya batè ka tii sètè bii ci ka ki.

Jigaginè nga Yeesu ka lyawarènaakii

(*Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49*)

¹⁹ Ma uusèra alatèkii ha'è èsè kèdèwanè, kè dzii *lyawarèné dè na, tèya pa'èné makuvé aanètii, ngwalii tii acii gayinè nga Yahudiinè. Wata Yeesu a dèmègèrè, ca kèjaanè ahadatii, èjki ci ka tii, "Wa jamènè a ndzaanè ahadoonè." ²⁰ Makè bagi ci ka tii ha'è, wata ca baarii ka tii sèkèciinèkii da tanjalakii. Wata kè dè lyawarèné moodasèkè ka shanjè nga neenè ka Slandana. ²¹ Yeesu a ènè ka banè ka tii, èjki ci, "Wa jamènè a ndzaanè ahadoonè. Makè sètè slèkee Daadè ka nyi, ha'è cii kya slèkee koonè èsè." ²² Makè bagi ci ha'è, wata ca èdèvè ka tii èpinaakii, èjki ci ka tii, "Luumè Malaaba Ma'yanè. ²³ Madà kè tifyagyunè ka ènji 'waslyakènatii, kè tifyagi Èntanfè ka tii. Madà pooshi unè tifyagi ka tii, pooshi ènji ka tifyaginè ka tii èsè."

Yeesu tii da Tooma

20:13 20.13 20.2. **20:14** 20.14 21.4; Luka 24.16. * **20:17** 20.17
ndzèkèjushi'inèki: Rooma 8.29; Ibèr. 2.11-12. **20:19** 20.19 9.22; 14.27; 20.1.
20:20 20.20 19.34; 20.25,27. **20:21** 20.21 17.18. **20:22** 20.22 14.16. **20:23**
20.23 Mat. 18.18.

²⁴ Ma rəŋwə agi lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, waatoo Tooma ətə ci ənjə a 'wa 'Huyirənə,' paa ci davə saa'itə shigərə Yeesu. † ²⁵ Wata hara lyawarənə a ba ka ci, əŋki tii, "Kə nee inə ka Slandana." Amma əŋki Tooma ka tii, "Madaamə nyi kə nee ka baavənyinə ŋga kuusa asəkə ciikii, nya təbətə də ciinəkii patə da i tanjalakii, pooshi nyi ka luuvənə shaŋə."

²⁶ Ma daaba'ə luuma rəŋwə, kə ənyi lyawarənə ŋga Yeesu ka dza də na, təya pa'əənə makuvə aanətii. Ma saa'ikii, davə nə Tooma. Mapa'əkii nə makuva, amma wata Yeesu a dzə, ca kəŋaanə ahadatii, əŋki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə." ²⁷ Əŋki ci ka Tooma, "Kavə ciinəku aahanə, ha tsaamətə ciinəki, ha ŋgərə ciinəku, ha kavə aatarjalaki. Bwasee ka ghatə vii gooŋgaaku ka nyi, ha vii gooŋga." ²⁸ Tooma a ba ka ci, "Slandanəki da Əntaŋfwaakya!" ²⁹ Əŋki Yeesu ka ci, "Kə vii hə gooŋga ha'ə, makə nee hə ka nyi kwa? Tə'i barəkaanə ashī ənjitə vii gooŋga, tii ma'ə maneemə ka nyi."

³⁰ Tə'i hara sə ŋga hurəshishinyinə laŋə ətə daadii Yeesu, lyawarənaakii a tsaamə, amma pooshi ənji nyaahə aasəkə ləkaləkatəna. ³¹ Amma ma ənə naahəcii ənji, koona shii vii gooŋga oo'i, Yeesu nə Matadəkii, ci nə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə. Dagi gi'inə goonə tə ci nuuna upaa əpinə.

21

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii mədəfə

¹ Ma daaba'ə ətsa, kə ənyi Yeesu ka jigaginə ka lyawarənaakii. Ma ətsa, ama uunəvə ŋga Tibeeriya.* Wiinə makə sətə slənyi. ² Ma davə, tə'i Simoonə Piita, ba'ə Tooma ətə ci ənjə a wa 'Huyirənə', ba'ə Nataniyalə əndə Kana ŋga hanyinə ŋga Galili, ba'ə manjeevənə ŋga Zabadiya da hara *lyawarənə bəra'i davə nə tii patə. ³ Əŋki Simoonə Piita ka hara ənji, "A palə nyi ka təəmənə." Əŋki tii ka ci, "Amə patə ca palə." Wata təya madə, təya palə aasəkə kumbawala. Amma ha'ə ba'agi tii həmə, pooshi tii kəshi hərəfinə.

⁴ Ma ətsə uusəra a lə'ya, wata Yeesu a kəŋaanə anə ndəra, amma pooshi tii shii oo'i Yeesu ətsa. ⁵ Wata əŋki ci ka tii, "Uuji daguyiina, pooshi unə kəshi uushi kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi taa mi." ⁶ Əŋki ci ka tii, "Kagərəmə slaadə goonə aadə ciizəma kumbawala, ka kəsənə nuunə

† **20:24** 20.24 Tooma: 11.16; 14.5; 20.27; 21.2. **20:26** 20.26 20.19. **20:29** 20.29 1 Piita 1.8. **20:30** 20.30 1.14; 2.11. **20:31** 20.31 3.15; 1 Yooh. 5.13.

* **21:1** 21.1 Ma Tibeeriya, əndə'i ləmə ŋga uunəvə ŋga Galili. **21:3** 21.3 Luka 5.5. **21:4** 21.4 20.14; Luka 24.16.

hørəfinə.” Wata təya ka slaadfatii. Makə kii tii, kə təkuree tii ka əlyaginə agi ma'inə acii kə kəshi tii hørəfinə laŋə.

⁷ Wata lawarətə palee Yeesu də uudənə a ba ka Piita, əŋki ci, “Slandanə ətsa!” Makə fii Piita oo'i Slandanə ətsa, wata ca əgətə kəjeerənaakii, acii masəfəkii nji ci, ca lədfəgərə aagi ma'inə. ⁸ Ma hara lyawarənə, kə shi tii aama ndzaŋa də kumbawala, təya əlya slaadfatii pasə da i hørəfinə asəkəkii. Pooshi tii dzadə dzadə da ndəra, wata təfanə gya'ə tanə.

⁹ Makə mbu'i tii aanə ndəra, wata təya nee ka iləgunə da i hørəfinə agikii da i buroodi. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Kiramə hørəfiitə kəshuunə.” ¹¹ Simoonə Piita a ndərə aasəkə kumbawala, ca kəsətə slaada pasə da i madiigərə hørəfinə asəkəkii, kaa ca tə'yagi aanə ndəra. Ma asəkəkii, tə'i hørəfinə gya'ə da tufə pu'unə aji makkə. Taa ŋgahi laŋə nə hørəfinə asəkə slaadəkii, amma pooshi tsii. ¹² Əŋki Yeesu ka tii, “Shoomə ka zəmənə.” Pooshi əndə ahada lyawarənə satə uudəfə ka ləgwanə ama Yeesu “Wu nə ha?” acii kə shii tii oo'i, Slandanə ətsa. ¹³ Wata Yeesu a dzə, ca ŋgərə buroodi, ca vii ka tii, ca ŋgərə hørəfinə, ca vii əsə.

¹⁴ Ətsə nə makkənə ŋga jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii daaba'ə madənaakii agi maməətə ənja.

Yeesu tii da Piita

¹⁵ Ma daaba'ə makə zhimə tii, əŋki Yeesu ka Simoonə Piita, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi palee ka hara əŋjinə kwa?” Əŋki Piita, “Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci, “Nəhuu uuji bagiinaaki.” † ¹⁶ Yeesu a ənə ka ləgwanə ka ci ŋga bəra'inə, əŋki ci, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?” Əŋki Piita, “Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci, “Gəratə ka nyi bagiinaaki.” ¹⁷ Yeesu a ləgwa ka ci ŋga makkənə, əŋki ci, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?” Kə bəzhi səkə ŋga Piita acii kə ləguyi Yeesu amakii ŋga makkənə oo'i, kə uu'i hə tə nyi kwa? Wata əŋki ci ka ci, “Slandana, kə shii hə uushi patə, kə shii hə kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci “Nəhuu bagiinaaki. ¹⁸ Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma saa'itə hə ma'ə uundzə dagwa, kə izee hə ka tasəkanə ka palənə ka hatə cii kwa moo patə. Amma maa kə iirə hə, ka kapaanə nə hə ciinəku, əndə'i əndə a tasəka tə hə, ca kərə tə hə ka hatə pooshi maku ka moonə.” ¹⁹ Ma agi wabəətsa, agi baariinə nə Yeesu makə sətə nə Piita a əntə ka baarii də

21:6 21.6 Luka 5.5-7. **21:7** 21.7 13.23; Mat. 14.29. **21:11** 21.11 Luka 5.6. **21:13** 21.13 6.11; Mat. 14.19; 15.36. **21:14** 21.14 20.19,26. † **21:15** 21.15-17 bagiinaaki: 10.14-16; Slənə 20.28; 1 Piita 5.2. **21:18** 21.18 2 Piita 1.14.

duunuunə nga Əntanƒə. Wata əŋki Yeesu ka ci, “Nə'uu tə nyi.”

Yeesu tii da hara lyawarənə

²⁰ Wata Piita zə'ugi, ca nee ka *lawara ətə palee Yeesu də uudənə, ətə sha ləguyi ama Yeesu də banə, ‘Slandana, wu sanə na vii tə hə ka ənja?’ Waatoo saa'itə ndzaa ci atanƒalakii, təya zəmə əndzanə nga Slandana. ²¹ Makə nee Piita ka ci, kə ləguyi ci ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, ya əndənə naakəya?” ²² Əŋki Yeesu ka ci, “Ma ca, madə kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura? Ma hə, nə'uu tə nyi.” ²³ Wata wabənəkii a təkəgi ahada ənji nə'unə tə Yeesu oo'i, ma lawarəta, paa ci ka əntənə. Amma pooshi Yeesu bii oo'i, paa ci ka əntənə. Ma bii ca, “Madə kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura?” ²⁴ Ci nə lawarətə wabi agyanə uushi'iina, ci nyaahə əsə. Kə shii inə oo'i, ma sətə bii ci, gooŋga.

Uudəpaanə

²⁵ Yoo, tə'i hara uushi'inə laŋə ətə ƒaadfi Yeesu. Maci kə naahəpaa ənji də rəŋwə rəŋwə patə, kə shii nyi, pooshi duuniya ka ŋgərətə laŋənə nga ləkələkətənyinəkii.

Sləne nga masləkee ənji nga Slandana

¹ 'Ya'ə Tawəfilasə, ma asəkə ləkəlkəkataaki nga təkəŋwanə, kə nyaahə nyi sətə dfaadfi Yeesu patə da sətə jigunyi ci, daga saa'itə 'watəgi ci sləna ² ha'ə mbu'ya ka saa'itə ŋgirə Əntanfə tə ci aadəgyə. Ma taabu'u ŋgirə Əntanfə tə ci aadəgyə, kə dfii ci wabənə ka ənjitə shi ca ta'i dagi baawəda nga Malaaba Ma'yanə, kaa təya ndzaa ka masləkee ənjaakii. ³ Kə baarii ci ka tii naakii nə da i əpinə amakii nga baanə ənfwadə pu'unə. Kə dfaadfi ci uushi'inə lanə ətə ca baarii oo'i, da i əpinə nə ci. Ca wabə ka tii agyanə *ŋwanjuunə nga Əntanfə. Ma ətsə patə, kə slənyi daba'ə əntənaakii da maɗənaakii agi maməətə ənja. ⁴ Ma ka əndə'i uusəra, ci ahadatii, kə bii ci ka tii, "Goonə dzəgi asəkə vəranə nga Urusaliima zəku'i, gəramə sətə bii nyi viinə koonə, waatoo, sətə bii Daadə oo'i, ka viinə nə ci koonə. ⁵ Aci də ma'inə dfii Yoohana bapətisəma ka ənja. Amma, ma aakəŋwa gi'u, bapətisəma də Malaaba Ma'yanə nuuna upaa."

Ndərənə nga Yeesu aadəgyə

⁶ Makə libə Yeesu da masləkee ənja, kə ləguyi tii ka ci, əŋki tii: "Slandana, əndzə'i nə hə ka ənəpaaginə ka ənji *Isərayiila də ŋwanjuunatii kwa?" ⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Kə kəŋee Daadə ka saa'ikii da zamanakii agi baawədaakii. Ma una, pooshi unə ka shiinə taa guci dfaadfanə uushi'iitsa. ⁸ Amma shiimə oo'i, ka viinə nə Əntanfə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ci nuuna upaa baawəda, koonə ndzaanə ka ənji waaza wabənaaki asəkə vəranə nga Urusaliima da i hara hanyinə nga Yahudiya da i *Samariya, dənə ka hatə ənyagi hanyinə." *

⁹ Uudəpaanə nga Yeesu tə wabəətsa, təya tsaamə tə ci, Əntanfə a ŋgərətə tə ci aadəgyə, kurabiinə a rarə'igi də ci anə ginətii. ¹⁰ Ma təya tsaamə aadəgyə, ca dzə də ndərənə. Ma nee tii, wata wiitə ənji bəra'i abitii da i mabwadafa kəjeerənə ashitii. ¹¹ Təya ba ka masləkee ənji, "Unə ənji Galili, mi dfii unə kəŋə kəŋə ka tsaamənə aadəgyə kwa?"

1:1 1.1 Luka 1.1-4. **1:2** 1.2-3 10.41; 13.31; 28.23; Luka 24.36-42,46-51; 1 Tim. 3.16. **1:4** 1.4-5 Luka 3.16; 24.49; Yooh. 14.16. **1:6** 1.6 Luka 24.21. **1:7** 1.7 Mar. 13.32. * **1:8** 1.8 Luka 24.47-48; ənji waaza wabənaaki: 1.21-22; 2.32; 3.15; 5.32; 10.39; Yooh. 15.27. **1:9** 1.9 Luka 24.51; Yooh. 6.62; 1 Piita 3.22. **1:10** 1.10 Luka 24.4.

Yeesu ətsə ɲgərətə Əntaɲfə tə ci aadəgyə abii unə, ha'ə nii kəya ənya makə sətse nēe unə pyalə ci aadəgyə.”

Tadə madəbama ɲga Yahuda

¹² Ma daba'əkii, wata masləkee ənjə a jimagərə anə ɲɲwə ɲga Zayitunə, təya ənya aa Urusaliima; ka dfanə nə dzadənəkii bahə kilomeeta rəɲwə. ¹³ Makə mbu'i tii, təya ndərəgi aanə maduunə kuvə anə əndə'i ətə izee tii ka ndzaanə davə. Ma ənjitə dzii də nə dava, tii nə i Piita da Yoohana da Yakubu ba'a Andərawəsə, i Filibusə da Tooma, Barətalama wusə da Mata, əndə'i Yakubu uuzənə ɲga Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə ɲga hanyinaakii, ba'a Yahuda, uuzənə ɲga Yakubu. ¹⁴ Mariyaama məci Yeesu i ndzəkəɲushi'inə ɲga Yeesu da i hara makinə patə, davə nə tii, təya ləbə də nə də moodəfə rəɲwə agi kədiinə acii Əntaɲfə taa ɲgutə saa'i.

¹⁵ Ma agi saa'ita, kə dzii ənji nə'unə də na, kə mbu'i laɲənətii bahə gya'ə da pupusərə. Piita a madətə ahadatii, ca wabə ka tii, əɲki ci: ¹⁶ “Ndzəkəɲushi'inəkya, kə wabi Malaaba Ma'yanə da ma *Dawuda agyanə Yahuda ətə bəarii tə Yeesu ka ənja. Ma wabənaakii, kə ndzaa tyasə, see a da ki ka gooɲga, waatoo sətse dīi tə Yahuda. ¹⁷ Acii ma Yahuda, kə ndzaa ci ka əndə gaamə, Yeesu ta'i tə ci kaama slənə ka ha rəɲwə ka Əntaɲfə. ¹⁸ Amma ma ci, kə dərəgi ci ra də kwabatə upaa ci agi bwaya slənaakii. Ma daba'əkii, ca kulagi aa pa, səkəkii a tsəərəgi, aginaakii a əjagi patə. ¹⁹ Ənji Urusaliima patə, kə fii tii haalaakii. Ci dīi kavə tii ləmə ka rəkii də uuratii Akalədama, makə bana, 'Rə ɲga idəna'. ²⁰ Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə ɲga Jabuura: 'Ka ndzaanə nə yaakii uufinə zabə, ga əndə a ndzaanə davə.'

Kə nyaahə ənji əsə:

²¹ 'See a ɲgərə əndə'i əndə slənaakii.'

Makə ha'ə dīi əna, ma ənjinə nja dzəədzə deenə oogə da i Yeesu Slandanaamə taa guci patə, ²² 'watəginə ka yibə bapətisəma ɲga Yoohana ka Yeesu, ha'ə ka saa'itə ɲgirə Əntaɲfə tə ci aadəgyə, ma əndə rəɲwə agi ənjitsa, tyasə, ka ndzaanə nə ci ləbə deenə, ina baaba madənə ɲga Yeesu agi maməətə ənja.”

²³ Makə fii ənji ha'ə, təya tadə ənji bəra'i, waatoo Yusufu ətə ci ənjə a 'wa tə ci Barəsaba taa Yusətusə, tii da Matiyasə.

²⁴ Wata təya kədii, əɲki tii, “'Ya'ə Slandana, kə shii hə sətə

a ədzəmə ənji patə, bəarii keənə ahada ənjinə bəra'i taa tə wu ta'i hə, ²⁵ kaa ca ɲgərə slənə ɲga əndə sləkeenə ənə kagi Yahuda, makə kə pyalə ci saakii makə sətə dəbee ka ci." ²⁶ Ma daba'əkii, təya kapaa haalakii akəɲwacii Əntaɲfə kaa ca bəarii ka tii taa tə wu ta'i ci. Wata ca bəarii ka tii tə Matiyasə. Kə ndzaa Matiyasə ka pu'u aji bəra'inə ɲga masləkee ənja.

2

Jiganə ɲga Malaaba Ma'yanə

¹ Makə mbu'ya uusərə ɲga kumənə ɲga *Peentakoosa, kə dzatə ənji nə'unə də nə patə ka ha rəɲwə. ² Pii təya fa lyaamanə ɲga uushi dadagyə makə laamənə ɲga mandalə məda. Wata laamənəkii a ɲagi kuvətə dzatə tii də nə davə. ³ Wata təya nee ka uushi a jiga makə gana ɲga gunə. Ca taala, ca təkəgi aɲyanə taa wu patə davə. ⁴ Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii patə, təya ndzaɲə wabənə də uuranyinə kama kama makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka tii waabənə. *

⁵ Ma gatə də Urusaliima, tə'i *Yahudiinə ətə ca ɲgwələ tə Əntaɲfə shiishi aɲyanə hanyinə ɲga duuniya patə. ⁶ Makə fii ənji wazənə, kə dzii ənji də nə laɲə. Haɲkalatii a gwazəgi, acii kə fii tii təya wabə də uura ɲga taa ɲgutə əndə ahadatii. ⁷ Kə dīi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə ka shaɲə, təya ba, "Əntaa ənji Galili nə ənjitə ca wabə pata?"

⁸ Ya əna, iitə dīi mbee tii ka wabənə də uura ɲga taa ɲgutə əndə ahadaama? ⁹ Wiinə kə shaamə aɲyanə hanyinə ɲga Parətiya, Madiya, Ilamiya, Misaputamīya, Yahudiya, Kapadasiya, Puntu, Asiya, ¹⁰ Firigiya, Paməfliya, Misəra, i da purəɲa Libiya ətə ɲga Sirina, i Yahudiinə da ənjitə dəməgərə aɲi diina ɲga Yahudiinə, kə shi tii daga də Rooma; ¹¹ wiinə kə shi hara ənji gaamə daga də Karita da Arabiya: wanaamə patə ka fanə təya ba aɲi uuranyinə gaamə tə maɲgwaarə slənətə slənyi Əntaɲfə." ¹² Makə gwazəgi haɲkalatii patə, təya ləgwa ahadatii tuu'ina, "Mi saɲə cii kəya moo bəariinə kaama?" ¹³ Amma, ma hara ənja, təya gwaɲə ka ɲusənə, əɲki tii, "Kə sii ənjinə ənvwa."

Waazanə ɲga Piita

¹⁴ Wata Piita a madətə da masləkee ənjitə pu'u aməntaɲə. Ca madəe ka urakii, ca wabə ka tii, əɲki ci, "Unə ənji

1:24 1.24 Yooh. 2.24-25. **1:26** 1.26 Waḅ. 16.33. **2:1** 2.1 Leew. 23.15-21; Dzək. 16.9-11. **2:3** 2.3-4 Luka 3.16. * **2:4** 2.4 Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii: 4.31; 6.3,5; 7.55; 8.17; 10.44; 11.15,24; 13.9; 15.8; 19.2,6; makə sətə vii Ma'yanə ka tii waabənə: 4.31; 10.45-46; 19.6; 1 Koor. 12.10; 14.2-12. **2:7** 2.7 1.11. **2:12** 2.12 1 Koor. 14.23.

Urusaliima da hara Yahudiinə makə nyi, fatəmə n̄ga'ə, kaa nya ba koonə: ¹⁵ ma ənjina, masamə tii ənvwə makə sətse cuuna hiima, acii ma'ə uusəra magiramə zəku'i. ¹⁶ Amma, fatəmə kaa nya ba koonə sətə bii anabi Yawalə:

¹⁷ 'Ma bii Əntanjfə, ma agi muudinə n̄ga zamana, ka shinə nə Malaaba Ma'yanə aagyanə ənji patə, manjeevənə goonə n̄guyirənə da makinə, ka đanə nə tii anabaakwaanə; ma daguyinə goonə, ka baariinə nə Əntanjfə ka tii goon̄gaanaakii, masariinə goonə əsə, ka səniinə nə tii.

¹⁸ Goon̄ga boo, ma maviinaaki n̄guyirənə da makinə, ka kyanə nə nyi Malaaba Ma'yanaaki aanətii ka saa'ikii, ka ndzaanə nə tii ka anabiinə.

¹⁹ Ka đanə nə nyi sə n̄ga hurəshishinə daga dagyə da agyanə hanyinə əsə; ka jiganə nə idənə da gunə da makiirənə mandəkii.

²⁰ Ka zhi'iginə nə uusəra ka təkunə.

Ka zhi'iginə nə ləgidə dizə makə idəna.

Ma ətsə patə, ka đanə taabu'u nə maduunə uusərə n̄ga Slandanaamə a mbu'ya.

²¹ Taa wu kədii luupaanə acii Slandana, ka mbəđənə nə ci.' "

²² Piita a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, "Unə ənji Isərayiila, fatəmə wabənaaki n̄ga'ə. Ma Yeesu əndə Nazaratu, kə baarii Əntanjfə oo'i, ci sləkee ka ci, ci nee unə slənyi Əntanjfə sə n̄ga hurəshishinə də baawəda laŋə daciikii ahadoonə.

²³ Aacii unə kavə Əntanjfə tə ci makə sətə đii ci aniya n̄ga đanə. Kə kavuunə tə ci aacii bwaya ənji, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwə, ca əntəgi. ²⁴ Amma kə n̄giragi Əntanjfə tə ci agi zəmənə n̄ga wa, ca madee ka ci agi maməətə ənja, acii pooshi wə da baawəda agyanəkii bahə ca gigisləpaa tə ci.

²⁵ Aacii kə wabi Dawuda agyanəkii, oo'i:

'Wanyinə ka neenə ka Slandanə akəŋwaciiki taa guci patə, agi tsakənə nə ci tə nyi aacii ga nya gugu'i.

²⁶ Ci nə ədzəməki ka đa moodfasəka əsə, agi wabənə nə nyi n̄ga moodfasəka.

Taa n̄gahi ka əntənə nə nyi, agi kanə nə nyi na,

²⁷ aacii kə shii nyi: 'ya'ə Əntanjfwaakya, paa hə ka vugədəgi əpinaaki aagi ənjagu'u, paa hə ka bwasee ka shishinə n̄ga əndə slənaaku kaa ca bəsləgi.

2:17 2.17-21 Yaw. 3.1-5. **2:21** 2.21 22.16; Rooma 10.13. **2:22** 2.22 Luka 24.19; Yooh. 3.2; Sləne 2.43; 4.30; 5.12-16; 6.8; 14.3; 15.12; 19.11-12; Rooma 15.19; Ibər. 2.4. **2:23** 2.23 3.15; 4.28; 7.52; Luka 23.33; 1 Tees. 2.15. **2:24** 2.24 3.15; Luka 24.5. **2:25** 2.25-28 Jab. 16.8-11. **2:27** 2.27 13.35.

28 Kə baarii hə ka nyi rəgwanyinə nga upaa də əpinə. Ka danə nə nyi moodfasəkə laŋə, acii agi ndzaanə nə hə da nyi.' "

29 Piita a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, "'Ya'ə ndzəkəŋushi'inəkya, takumə kaa nya bagi koonə furəŋə. Ma dzədzəshi'inaamə Dawuda, kə əŋki ci, kə ŋgədfəgi ənji tə ci, kədəhə daamə nə nə nga gu'waakii ka ha'ə dəŋə ənshinə. ³⁰ Amma, ma ci ma'ə da i əpinə, anabi nji ci, kə shii ci kə ji'i Əntaŋfə ka ci oo'i, kadə nə əndə rəŋwə agi jijinaakii a ŋgərə dəgələ ŋwanuunaakii. ³¹ Agyanə madənə nga *Aləmasiihu agi maməətə ənja wabi Dawuda ha'ə. Acii kii bii ci, pooshi Əntaŋfə ka bwaseenə ka ci a gu'u. Taa shishinəkii əsə, pooshi ka bəslənə. ³² Ma Yeesutsa, kə madəe Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja. Inə ənə ganə patə, seedawanyinə niinə. ³³ Kə dūunətə Əntaŋfə tə ci, ca ndzaneə ka ci da ciizəmakii. Əntaŋfə Dii a vii ka ci Malaaba Ma'yanə, makə sətə shi ca bii daga ŋukə. Yeesu a pukyağərə keenə əsə, ci ətsə cuuna nee, una fa əsə. † ³⁴ Acii əntaa Dawuda ŋgire aadəgyə, amma ci maa, kə bii ci oo'i,

'Əŋki Əntaŋfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

³⁵ Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa sədfəku.'

³⁶ Acii ha'ə, wa ənji Isərayiila patə a shii tantanyinə, ma Yeesu ətə gwa'avuunə tə ci aashi ənfwa, tə ci kavə Əntaŋfə ka ndzaanə ka Slandanə da Aləmasiihu."

³⁷ Makə fii ənji ha'ə, kə tabətə moodəfətii, təya ləgwa a ma Piita da a ma hara masləkee ənji, əŋki tii, "Ndzəkəŋushi'ina, iitə daniina?"

³⁸ Əŋki Piita ka tii, "Baamə ka Əntaŋfə, bwaseemə ka 'waslyakəənə goonə, taa wu ahadoonə, ca luu yibə bəpətisəma agi ləmə nga Yeesu Aləmasiihu, kaa Əntaŋfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə, ca vii koonə Malaaba Ma'yanaakii. ³⁹ Acii koonə dīi Əntaŋfə aləkawalə nga vii Malaaba Ma'yanə da ka manjeevənə goonə da patənə nga ənjitə dzadə, taa moonə 'wii ci patə aabiikii."

⁴⁰ Kə wabi Piita ka tii laŋə, ca ka ka tii hiima, əŋki ci, "Təkeemə ka noonə na da bwaya ənji nga zamanana koonə luupaa də noonə na, acii bwaya ŋgərə'utə nə təya sa."

2:29 2.29 1 Meem. 2.10; Sləne 13.36. **2:30** 2.30 2 Sam. 7.12-13,16. **2:31** 2.31 Jab. 16.10. **2:32** 2.32 1.8. † **2:33** 2.33 ca ndzaneə ka ci da ciizəmakii: 2.34; 3.13; 5.30-34; 7.55-56; Mar. 16.19; Luka 20.42; 22.69; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1; Ibər. 8.1; 1 Piita 3.22; ca pukyağərə keenə Ma'yanə: 1.4; Yooh. 14.16-17; 15.26. **2:34** 2.34-35 Jab. 110.1; Luka 20.42-43; Ibər. 1.13. **2:36** 2.36 3.15. **2:37** 2.37 16.30; Luka 3.10,12,14. **2:38** 2.38 3.19; Luka 3.3. **2:39** 2.39 Isaa. 57.18-19; Af. 2.17.

⁴¹ Lanənati, kə liwə tii wabənaakii, ənjə a yibə ka tii bapətisəma. Kə mbu'i bahə dəbu'u makkə nə ənjitə vii goonnga uusəəkii. ⁴² Kə dīi tii gazhi'waanə n̄ga fa sətə n̄ji masləkee ənjə a dzəgunə ka tii, t̄yaya ndzaanə də ədzəmə rənwə, t̄yaya zəmə ka hakii, t̄yaya d̄a də'wa ka Əntanfə əsə.

Ndzaanə n̄ga ən̄ji nə'unə

⁴³ Kə dīi Əntanfə sə n̄ga hurəshishinə n̄gaan̄ga'a d̄acii masləkee ən̄ja, ka ha'ə kə əsəgi n̄gwalənə tə ən̄ji patə. ⁴⁴ Ən̄ji nə'unə patə, kə ndzaa tii rənwə, t̄yaya viishi patənə n̄ga sətə ətee əndə'i əndə ahadatii, ⁴⁵ t̄yaya d̄ərəm̄agi də uushi'inatii, t̄yaya vii kwabakii ka taa wu ətə ətee ahadatii. ⁴⁶ Pukyanə n̄ga ha patə, agi dzatənə nə tii də nə asəkə *yi n̄ga Əntanfə də moodəfə rənwə, t̄yaya zəəm̄əshi asəkə yinyinatii də moodasəkə da mabanee ma'yanə. ⁴⁷ T̄yaya d̄əla də Əntanfə, t̄yaya upaa d̄əlanə əsə acii ən̄ji patə. Ma Slandana, uusəə patə nə ci ka tsakəvənə aashitii tə ən̄jitə upaa luupaanə.

3

Mbədəpaanə də mahurəm̄əsə ənda

¹ Ma ka əndə'i uusəra, i Piita da Yoohana a dzə aasəkə yi n̄ga Əntanfə ətsə tibisə makkə n̄ga kədəwanə, waatoo saa'i n̄ga d̄a də'wa.

² Tə'i əndə'i əndə gatə a uura mayi n̄ga Əntanfə. Ma uura mayitsa, 'Dagwakii' ci ən̄jə a 'wa. Mahurəm̄əsəkii daga poonə tə ci nə əndəkii. Pukyanə n̄ga uusəra patə nə ən̄jaakii ka kiranə tə ci aa d̄əvə, t̄yaya kapaa tə ci, kaa ca kədii sataka acii ən̄ji dzənə aasəkə yi n̄ga Əntanfə.

³ Makə nee ci ka i Piita da Yoohana t̄yaya d̄əm̄ə aasəkə yi n̄ga Əntanfə, ca kədii sataka aciitii. ⁴ Wata i Piita da Yoohana a tsaamə tə ci, ən̄ki Piita ka ci, "Tsaamuu tiinə." ⁵ Ca tsaamə tə tii də n̄ga'a. Ma nə ci ka nəhənə, ka upaanə nə ci uushi aciitii. ⁶ Wata Piita a ba ka ci, "Paa nyi da kwaba shanə, amma, ma səndə upaa nyi, ka viinə nə nyi ka hə. Də baawəda n̄ga Yeesu *Aləmasiihu, əndə Nazaratu, madətə, wiiwu." ⁷ Wata Piita a kəsətə ciinəkii da ciizəma, ca madee ka ci. Pii kə upaa səfəkii da idəkii n̄geerənə. ⁸ Həryatə əndətə a madətə, ca kəjanə, ca 'watəgi wiinə. Wata ca d̄əm̄əgərə atsatii. Ca wii, ca dzə də ləəfənə, ca dzə də d̄əlanə də Əntanfə.

2:41 2.41 2.47; 4.4; 5.14; 6.1,7; 8.4; 11.21,24; 12.24; 13.49; 16.5; 19.20; 21.20; 2 Tees. 3.1. **2:44** 2.44-45 4.32-35. **2:46** 2.46 Luka 24.53. **2:47** 2.47 2.41. **3:1** 3.1 10.3,9,30. **3:2** 3.2 14.8. **3:8** 3.8 14.10; Yooh. 5.14.

⁹ Patønə ɲga ənjitə ɲji davə, kə nee tii ka ci, ca wii, ca dəla də Əntaɲfə. ¹⁰ Kə shii tii oo'i, mahurəməsə əndətə izee ka kədii sataka a uura mayi 'Dagwakii'. Acii ha'ə, kə dii ka tii ka sə ɲga hurəshishinə nə sətə dii tə ci.

Waazanə ɲga Piita atsaə malaba ɲga Sulayimaanu

¹¹ Makə mabwaseemə əndətə ka i Piita da Yoohana, tii atsaə malabatə ci ənjə a 'wa malaba ɲga Sulayimaanu, ənji patə a kwasə pii pii aabiitii, acii kə kəɲee ka tii ka shaɲə nə sətə dii.

¹² Makə nee Piita ka tii, ca ba, "Unə ənji Isərayiila, acii mi saɲə nuunə ka neenə ka hurəshishinə ɲga əndətsa? Acii mi cuuna tsaamə tiina? Ma nuunə ka nəhənə, agi baawəfa geenə taa camənə geenə cii kəya wii kwa? ¹³ Əntaa ha'ə. Ma Əntaɲfə ɲga i Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu da hara dzədzəshi'inaamə patə, ci vii dʉunuunə ka Yeesu lawaraakii. Ma una, kə vii unə tə ci aacii gayinə. Makə mwayi Pilaatu kapaanə tə ci, kə kaaree unə. ¹⁴ Də ha'ə kaaree unə ka Malaaba Əndəta, əndə gooɲga, una kədii ka ənjə a kagi koonə tə mabələ ənja. ¹⁵ Də dʉanə ha'ə kavuunə tə Əndə vii əpinə ka bələginə. Amma kə madʉe Əntaɲfə ka ci agi maməətə ənja. Ma inə əsə, seedawanyinə niinə ɲga madənaakii. ¹⁶ Ma əndənə cuuna nee, kə shii unə tə ci. Də baawəfa ɲga Yeesu upaa ci ɲgeerənə, acii kə vii inə gooɲga ka ci. Ha'ə nə ci əsə, putə ɲga vii gooɲga geenə ka Yeesu upaa ci jamənə ɲga shishinəkii akəɲwacii unə patə.

¹⁷ "Ma ənə ha'ə dii ndzəkəɲushi'ina, kə shii nyi oo'i, ma unə da i gayinə goonə, dagi ghatə shiinə goonə dii unə ha'ə də Yeesu. ¹⁸ Amma də ha'ə dii ka gooɲga nə sətə bii Əntaɲfə da ma anabiinaakii oo'i, ka cibənə nə Mataɲəkəyaakii.

¹⁹ "Acii ha'ə baamə ka Əntaɲfə, zhi'wagimə aabiikii, kaa ca tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. ²⁰ Mada kə dii unə ha'ə, ka viinə nə Slandanə koonə shiwunə aasəkə moodəfuunə, ka kyanə nə ci koonə də Mataɲəkəyaakii Yeesu. Ci ta'i koonə tə ci. ²¹ Ma Yeesu, kə dii tyasə, see a ndzaa ci dagyə zəku'i, taabu'u nə Əntaɲfə a dʉadʉa uushi'iitə baabii ci da ma malaaba anabiinaakii daga ɲukə. ²² Muusa maa, kə bii ci oo'i, 'Ka tadənə nə Əntaɲfə koonə *anabi makə naaki agi ndzəkəɲushi'inuunə. See a foonə sətə nii kəya ba koonə patə. ²³ Taa wu patə na

3:11 3.11 5.12; Yooh. 10.23. **3:13** 3.13 2.33; 7.32; Shig. 3.6,15; Luka 23.13-23.
3:15 3.15 2.23-24; 4.10; 5.30-31; 10.39-40; 13.30; 17.31; Ibər. 2.10. **3:16** 3.16
 Mat. 9.22. **3:17** 3.17 Luka 23.34; 1 Tim. 1.13. **3:18** 3.18 5.42; Luka
 24.27,44-46. **3:19** 3.19 2.38. **3:22** 3.22-23 Dzək. 18.15,19; Sløne 7.37.

kaaree ka fanə tə anabita, paa tii ka ndzaanə agi ənji nga Əntanƒə, ka zamaginə nə ənji də tii.’ ²⁴ Ha’ə əsə wabi hara anabinyinə patə, ‘watəginə ka Samuyila da hara anabinyinə ətə shi daba’əkii. Kə wabi tii agyanə uushi’inə ətə ca ɗaada əndzə’i. ²⁵ Ndzəkəŋushi’ina, koonə wabi Əntanƒə da ma anabinyiita. Ha’ə əsə koonə da dzədzəshi’inuunə ɗii ci aləkawala, waatoo ətə bii ci ka Ibərahiima, ‘Ka ɗaanənə nə nyi barəkaanaaki aagyanə slikərənyinə nga duuniya patə, putə nga jijinyinaaku.’ ²⁶ Ha’ə kə taɗəgi Əntanƒə lawaraakii, ca sləkee ka ci aahadoonə zəku’i koonə upaa barəkaanə daciikii, una bwasee ka bwaya bwayaanə goonə.”

4

Kərənə tə i Piita da Yoohana aakəŋwacii gayinə

¹ Ma i Piita da Yoohana a wabə ka ənja, wata limanyinə da ŋwanƒwə nga soojiinə ətə ca nəhə yi nga Əntanƒə, da *Sadukiinə a shi aabiitii * ² də maɓəzə səka. Ma ɓəzee ka səkətii, acii kə jigunyi i Piita da Yoohana ka ənja, kə bii tii ka ənji oo’i, kə ma’i Yeesu agi maməətə ənja, aciikii ma maməətə ənji patə, kadə nə təya maɗətə da i əpinə. † ³ Wata təya kəsə tə i Piita, təya pa’əgi tə tii aasəkə kuvə furəshina see pukənə nga ha, acii kə uugi uusərə dzənə ka ɗa gəŋwanə. ⁴ Amma, ma agi ənjitə fii wabənə nga masləkee ənja, ɓəzəkii nə ənjitə vii goonƒa. Kə mbu’i laŋənati ɓahə ɗəbu’u tufə.

⁵ Pukənə nga ha, wata gayinə da masariinə da maliminə a ləɓə də Urusaliima patə. ⁶ Təya dza də nə da gawə nga limanyinə ətə ɗii ləməkii *Anasə tii da i Kayafasə i Yoohana i Aləkəsandəra, da i hara slikərənə patə nga maɗuunə *limanə. ⁷ Təya sləkee ka ənji kaa təya kira tə i Piita da Yoohana, təya kəŋee ka tii akəŋwaciitii, təya ləgwa ka tii, əŋki tii, “Da sanə upaa unə baawəɗatsa? Wu vii koonə rəgwa nga mbəɗəpaanə də mahurəməsə əndətsa?”

⁸ Wata kə cakə Malaaba Ma’yanə natənə ədzəmə nga Piita. Ca ba ka tii, əŋki ci, “Unə gayinə da masariinə, ⁹ maɗa putə nga nga’aanə ɗii inə ka mahurəməsə əndətsə ɗii inə mawulakii akəŋwacii unə ənshinə, una ləgwa keənə taa iitə mbə’i ci, ¹⁰ yoo, see a shii unə da i ənji Isərayiila patə oo’i, də ləmə nga Yeesu Aləmasiihu əndə Nazaratu nə əndətsə kəŋə akəŋwacii unə ndanə ndanə. Ma unə, kə

3:24 3.24 3.18. **3:25** 3.25 *Wat. 12.3; Gal. 3.8,16. **3:26** 3.26 13.46; 18.6;

Rooma 1.16. * **4:1** 4.1-2 Sadukiinə: 5.17; 23.8; Luka 20.27. **4:1** 4.1 Luka

22.4,52. † **4:2** 4.2 maɗənə agi maməətə ənja: 2.24; 4.33; 17.18; 26.23. **4:3**

4.3 5.18. **4:4** 4.4 2.41. **4:7** 4.7 Luka 20.2. **4:8** 4.8 2.4.

gwa'avuunə tə Yeesu aashi ənfwa, amma kə madee Əntanƒə ka ci. ¹¹ Kə wabi malaaba ləkaləkətə agyanəkii oo'i, 'Ci nə faaratə kaaree unə, ənji ghənəna, amma ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.'

¹² Daciikii rəjwə dyanə upaanə ənji mbəfənə, acii pooshi əndə'i əndə agi duuniya shanə ətə vii Əntanƒə ka ci baawəda bahə kaama upaa mbəfənə daciikii."

¹³ Kə nee *mətərəkine nga Yahudiine oo'i, ma i Piita da Yoohana, masoodəfənyine nə tii. Ma nee tii əsa, tyalakanyine nə tii, əntaa majanğa ənji əsə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishine. Wata təya puləgi oo'i, tii da Yeesu nja ndzaanə. ¹⁴ Amma, makə nee tii ka əndətə mbəfəpaagi i Piita da Yoohana kənjə abitii ndanə ndanə, kə ətee tii ka rəgwa nga dā mabizhine. ¹⁵ Aciikii təya səbagi tə i Piita da Yoohana agyə, təya dā mətərəkine.

¹⁶ Əŋki tii, "Iitə danaamə də ənjitsa? Acii goonğa, ma ahada ənji Urusaliima patə, pooshi əndə mashiimə kə dīi tii sə nga hurəshishine ka shanə. Pooshi amə ka mbee ka dā mabizhine əsə. ¹⁷ Amma, acii ga wabənəkii a tsakə waazanə ka hara ənja, see a baamə ka tii oo'i, ga təya ənə ka wabənə ka taa wu də ləmə nga Yeesu ma'ə."

¹⁸ Wata təya ənə ka 'watənə tə masləkee ənja. Makə dəməgərə tii, təya ba ka tii, əŋki tii, "Goonə ənə ka wabənə taa dzəgunənə ka ənji də ləmə nga Yeesu ma'ə daga ənshinə!" ¹⁹ Amma əŋki Piita da Yoohana ka tii, "Unə də noonə na, lagimə wabəətsa, madā nga'ə akəŋwacii Əntanƒə keena fa noonə, ina bwasee ka fa naakii. ²⁰ Acii ma inə kamə, pooshi inə ka mbee ka ndzaanə zərakə yadə ba ka ənji sətə nee inə da sətə fii inə." ²¹ Wata mətərəkine a tsakə ka tii bariya də banə, ga təya ənə ka dānə ha'ə ma'ə. Təya kapaa tə tii, pooshi tii upaa rəgwa nga cibeenə ka tii, acii talakiine patə, agi dūunətənə nə tii tə Əntanƒə putə nga sətə slənyi tii. ²² Ma əndətə mbəfəpaagi tii də sə nga hurəshishine, kə palee ci ka fəzə ənfwadə pu'unə.

Da də'wa nga ənji nə'unə kaa təya mbee ka waaza

wabənə nga Əntanƒə yadə ngwalənə

²³ Makə kapaa ənji tə i Piita da Yoohana, təya ənə satii aahada hara ənji nə'unatii. Təya ba ka tii sətə bii madiigərə limanyine da masariine ka tii. ²⁴ Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kədii acii Əntanƒə də ədzəmə rəjwə, əŋki tii, "'Ya'ə Slandana, hə tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəvə da

sətə asəkətii patə. ²⁵ Kə wabi hə da ma dəsəniinə Dawuda lawaraaku. Kə wabi ci də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə, ca ba:

'Aci mi ci hara slikərənə a bəzə səka?

Aci mi sanjə ci ənjə a hiima uushi'iitə zaba?

²⁶ Kə aanyi meeminə ŋga *duuniya.

Gayinə əsə, kə gujutə tii də nə kaa təya pa da Əntanjə Slandanə da Matadəkəyaakii.'

²⁷ Ha'ə makə ətsə dii *Hirudusə da Puntiyu *Pilaatu, kə ləbə tii də nə ka hakii asəkə vəraanə da hara slikərənə da ənji *Isərayiila agyanə malaaba lawaraaku Yeesu matadəkəyaaku. † ²⁸ Ma sətə dii tii patə, kə dii tii makə sətə mwayi hə agi baawədaaku daga ŋukə.

²⁹ Ma əndzə'i, 'ya'ə Slandana, fatə bwaya uushi'iitə ci təya baaba agyaniinə. Vii ka lyawarənaaku ŋgeerənə ŋga waaza wabənaaku yadə ŋgwalənə taa gi'u. ³⁰ Tsakuu tiinə, baarii baawədaaku, ina mbəfəpaa də ənji bwanea, ina da uushi'inə ŋga hurəshishinə agi ləmə ŋga malaaba lawaraaku Yeesu."

³¹ Makə uudəpaa tii da də'wa, hatə dii tii davə patə, ganğəzənə. Wata kə cakə Malaaba Ma'yanə naanatənə tə tii patə. Təya ndzanjə waaza wabənə ŋga Əntanjə yadə ŋgwalənə.

Sətə ndzaanə ŋga əndə nə'unə, ŋga ənji nə'unə patə

³² Ənjitə vii goonja patə, kə ndzaa tii də moodəfə rəjwə, hanjalatii rəjwə əsə. Pooshi əndə banə oo'i, ma sətə dii ka naakii, kə ndzaa ka naakii daanəkii. Amma, maləbəkii nə tii patə anə uushi'inatii. ³³ Də baawəda lanjə baabii masləkee ənji tə madənə ŋga Yeesu Slandana agi maməətə ənji makə sətə nee tii. Kə dii Əntanjə barəkaanə aagyanətii patə ka shanjə shanjə. ³⁴ Pooshi maagha agitii əsə. Aci patənə ŋga ənjitə da ratii taa yatii, kə dərəmagi tii, təya kira kwabakii, ³⁵ təya kapaa akəjwacii masləkee ənja, masləkee ənjə a təkə ka taa ŋgutə əndətə ətee ahada ənji nə'unə.

³⁶ Ha'ə tə'i əndə'i əndətə dii ləməkii Yusufu agi slikərənə ŋga *Leewi. Masləkee ənjə a dəkə ka ci ləmə Barənaba, makə bana, 'Mavii ŋgeerənə ka ənja'. Poonə tə ci, anə hanyinə ŋga Kipərusə. ³⁷ Tə'i raakii, ca dərəmagi, ca kira kwabakii, ca kapaa akəjwacii masləkee ənja.

4:24 4.24 Shig. 20.11; Jab. 146.6. 4:25 4.25-26 Jab. 2.1-2. † 4:27 4.27 Hirudusə: Luka 23.7-11; Pilaatu: Luka 23.1. 4:28 4.28 2.23. 4:29 4.29 Af. 6.19. 4:30 4.30 2.22. 4:31 4.31 2.4. 4:32 4.32-35 2.44-45; 6.1; Luka 14.33; 18.22.

5

Ananiya da Safira

¹ Amma tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Ananiya tii da minaakii Safira. Ca dərəmagi də əndə'i ratii. ² Də shiinə ŋga minaakii ca umbee ka hara kwabakii, ca kərə harakii, ca kapaa akəŋwacii masləkee ənja, ca dətə makə patə vii ci. ³ Wata əŋki Piita ka ci, "Ya hə Ananiya, mi saŋə kapaa hə rəgwa ka *Seetanə a dəməgərə aa moodəfəkwa? Wiinə kə jirakə hə ka Malaaba Ma'yanə, ha umbee ka hara kwaba ŋga rə goonə. ⁴ Daga hə ma'ə madərəmagimə, naaku nə rəkii. Makə dərəmagi hə əsə, əntaa naaku nə kwabakii kwa? Iitiitə 'watəgi hə kaala hiima ŋga dā bwaya slənətsa? Əntaa ka ənji jirakə hə, amma ka Əntaŋfə." ⁵ Makə fii Ananiya wabəətsa, wata ca kulagi, ca əntəgi. Ədzəmə ŋga ənji fanə patə, kə lagi. ⁶ Wata daguyinə a shi, təya hadətə tə ci, təya ŋgiragi tə ci agyə, təya ŋgədfəgi.

⁷ Ma daba'ə bahə tibisə makkə, minaakii a shi, ki mashiimə sətə dīi tə ŋgurii. ⁸ Əŋki Piita ka ki, "Bawə ka nyi, ha'ə makə ətsə nə kwaba ŋga rətə goonə dərəmagyuunə kwa?" Kya ba, "Awa, ha'ə dərəmagiinə." ⁹ Wata əŋki Piita ka ki, "Mi saŋə guŋunuunə də ma ka təbə Ma'yanə ŋga Slandana? Fawə ənyanə ŋga daguyiitə ŋgə'i tə ŋgurəku. Watiitə kə mbu'ya a makuvə. Ka ŋgərəginə nə tii tə hə agyə naaku əsə." ¹⁰ Wata kya kulagi atsaə sədfəkii, gudərəslə kya əntəgi. Daguyiitə a gimagərə, təya lapaa tə ki mantəkii. Wata təya ŋgərəgi tə ki agyə, təya dzə ka ŋgədfəginə tə ki ataŋgala ŋgurii. ¹¹ Wata ədzəmə ŋga ənji nə'unə patə a lagi da ənjitə fii sətə dāadīi patə.

Slənə ŋga hurəshishiitə dīi masləkee ənja

¹² Ma masləkee ənja, kə slənyi tii sə ŋga hurəshishinə laŋə ahada ənja. Patənə ŋga ənjitə vii gooŋga əsə, agi dzatənə nə tii də nə də ədzəmə rəŋwə atsaə malabatə ci ənjə a 'wa Malaaba ŋga Sulayimaanu. ¹³ Ma hara ənjitə pooshi vii gooŋga, kə ŋgwali tii ka guŋutə də nə da tii, amma agi dələnə nə tii də tii. ¹⁴ Ma ənjitə vii gooŋga ka Slandana, ŋguyirənə da makinə, tsakənə da tsakənə nə laŋənatii, təya ləbə də nə da hara ənji nə'unə. ¹⁵ Putə ŋga ətsə ha'ə, kə kyaara ənji ənji bwanea aa rəgwa da i ədərətii da ədzətii, təya banee ka tii; acii maa kə mbu'ya Piita, taa iitiitə mbu'u ka paləginə nə məndzaaŋgu'inaakii agyanə hara ənji bwaneatii. ¹⁶ Kə shiishi hara ənji bəzəkii

əsə daga ka giwanyitə gunutə də Urusaliima patə, təya kira ənji bwaneatii da ənji ginaajinyinə. Patə, kə mbə'i tii əsə.

Cibənə nga masləkee ənja

¹⁷ Ma gawə nga limanyinə da patənə nga ənjitə ci təya ndzaanə, waatoo kurəgə nga *Sadukiinə, kə shirəhə tii ka masləkee ənji ka shanjə. ¹⁸ Təya kəsə tə tii, təya kərə tə tii aa furəshina, təya pa'əgi tə tii. ¹⁹ Amma, ma davədə, wata malaa'ika nga Əntanjə a shi, ca wunəgi makuvənyinə nga furəshina, ca əjagi tə masləkee ənji, ca ba ka tii: ²⁰ "Dzəmə aasəkə *yi nga Əntanjə, una wabə ka ənji agyanə kura əpinə." ²¹ Makə fii masləkee ənji ha'ə, təya palə tsədakə, təya dəməgərə aasəkə yi nga Əntanjə, təya dzəgunə ka ənja.

Pukənə nga ha, gawə nga limanyinə a shigi da ənjaakii, ca fə'ya mətərəkinaakii da matakəḡwanyinə nga *Isərayiila patə. Təya sləkee ka soojiinə aa furəshina ka fə'yanə tə masləkee ənja. ²² Mbu'unə nə soojiinə aa furəshina, malamə tii tə masləkee ənja. Wata təya ənya ka banə ka mətərəkinə, ²³ əḡki tii, "Kə lapaa inə makuvənyinə mapa'əkii dəḡə dəḡə, ənji nəhənə əsə, patə nə tii davə. Amma, ma wunəginiinə makuva, pooshi inə lii tə tii davə." ²⁴ Makə fii ḡwanḡwə nga soojiinə da madiigərə limanyinə, kə dzəgəpaa tə tii ka shanjə nə sətə dīi tə masləkee ənja. Mashiimə tii taa mi na uudə ba'a. ²⁵ Wata əndə'i əndə a shi aabiitii, ca ba ka tii, əḡki ci, "Ma ənjitə pa'əgyuunə nga mbədə asəkə furəshina, watiitə asəkə yi nga Əntanjə ka dzəgunənə ka ənja." ²⁶ Wata ḡwanḡwə nga soojiinə da ənjaakii a palə ka 'wanə tə tii, amma əntaa də ḡgeerənə, acii kə ḡgwali soojiinə ga ənjə a kaalatə tə tii də faariinə.

²⁷ Makə kira tii tə masləkee ənja, təya kəḡee ka tii akəḡwacii mətərəkinə. Gawə nga limanyinə a ba ka tii, ²⁸ "Kə shiina bii koonə də ḡgeerənə, goona dzəgunə də ləmə nga əndətsə ma'ə, amma wiinə kə gunutəgyuunə də Urusaliima də dzəgunəətsə goonə. Ha'ə maa, ḡga'ə koonə nə ləbeenə keenə da idənaakii." ²⁹ Wata əḡki Piita da hara masləkee ənji ka tii, "Tyasə ka Əntanjə gərə'uniinə palee ka ənda. ³⁰ Ma unə, unə bələgi tə Yeesu də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. Amma kə madəe Əntanjə ḡga dzədzəshi'inaamə ka ci agi maməətə ənja. ³¹ Ka ci vii Əntanjə məḡhərəvənə əsə, ca ndzaneə ka ci da ciizəmakii, kaa ca ndzaa ka gawə da maluwa, ca bəarii ka

5:17 5.17 4.1-2. 5:19 5.19 12.7-10. 5:22 5.22-24 12.18-19. 5:24 5.24 4.1. 5:26 5.26 Luka 20.19; 22.2. 5:28 5.28-29 4.17-19; Mat. 27.25. 5:30 5.30-31 3.15.

ənji Isərayiila rəgwa ŋga baanə ka ci, təya upaa tifyaginə ŋga 'waslyakəənatii. ³² Ma inə, seedawanyinə niinə ŋga uushi'iitsa, ha'ə maa nə Malaaba Ma'yanə ətə vii Əntaŋfə ka ənjitə ca muu aaya ka ci."

³³ Makə fii mətərəkinə ha'ə, səkətii a bəzəgi. Ha'ə kə mwayi tii bələnə tə tii. ³⁴ Amma tə'i əndə'i əndə Farisa ahadatii ətə dīi ləməkii Gamaliyalə. Ma ca, mashii *bariya nə ci. Gawə nə ci əsə akəŋwacii ənji patə. Ca maɖətə, ca ba ka soojiinə wa təya fədəgi tə masləkee ənji agyə zəku'i. * ³⁵ Makə dəməgi tii, ca wabə ka mətərəkinə, əŋki ci, "Ya'ə ndzəkəŋushi'inə, ənji Isərayiila, hiimatəmə ŋga'ə sətə cuuna moo ɖanə də ənjitsa. ³⁶ Ma wanyiinə dzəgi aa ba'a, kə shigi Tawəda da ba'akii bahə gya'ə ənfwadə ətə ca nə'u tə ci. Kə zhi'wee ci ka naakii nə ka uushi. Amma kə bələgi ənji tə ci. Ənji nə'unə tə ci patə əsə, kə yigədəgi tii. Sətə mwayi tii ɖanə patə, kə ndzaanə ka uushi ŋga zabə.

³⁷ Ma daba'əkii, saa'i ŋga baana ənja, kə shigi Yahuda əndə Galili. Kə 'wii ci ənji ka nə'unə tə ci, amma kə bələgi ənji tə ci əsə. Ənjaakii patə əsə, kə yigədəgi tii. ³⁸ Acii ha'ə, shigimə agi wabənə ŋga ənjitsə ca nə'u tə Yeesu, una bwasee ka tii. Acii maɖa əndə ca ba ka tii ɖa tsarə slənətsa, kadə na dzəgi. ³⁹ Amma, maɖa Əntaŋfə ca ba ka tii ɖa tsarə slənətsa, pooshi unə ka mbee ka uulaginə tə tii. Nəhəmə acii goona dīi panə da Əntaŋfə."

Wata mətərəkinə a luu wabənə ŋga Gamaliyalə. ⁴⁰ Təya 'wagərə tə masləkee ənja, təya ba ka soojiinə, wa təya fəslə tə tii, təya ba ka tii, "Goonə ənə ka wabənə ka ənji də ləmə ŋga əndətsə ma'ə!" Ma daba'əkii, wata təya kapaa tə tii.

⁴¹ Masləkee ənjə a gimagi satii ahada mətərəkinə, təya palə də moodasəkə ka shaŋə, acii kə mbu'utə Əntaŋfə də tii kaa təya sa ŋgəra'wə da ciba ka putə ŋga ləmə ŋga Yeesu.

⁴² Pukyanə ŋga uusərə patə, taa asəkə *yi ŋga Əntaŋfə, taa asəkə yinyinə, mabwaseemə tii ka dzəgunənə da waazanə ka ənji oo'i, Yeesu nə *Matadəkii ŋga Əntaŋfə. †

6

Tadənə tə ənji məɖəfə

¹ Ma ka saa'ita, makə ci laŋənə ŋga ənji nə'unə tə Yeesu a dzə də tsakənə, kə ŋgiirə hara Yahudiinə ənji nə'unə ma, waatoo Yahudiitə ca wabə uura Gərikə, oo'i, kə bwasee Yahudiinə ənji nə'unə ətə ca wabə uura Yahuda ka mooryafinə ətə ca wabə uura Gərikə, pooshi tii agi upaa

5:32 5.32 1.8; Yooh. 15.26-27. * **5:34** 5.34 Gamaliyalə: 22.3. **5:36** 5.36 21.38. **5:37** 5.37 Luka 2.2; 13.1-2. **5:40** 5.40 4.18; 5.28. **5:41** 5.41 Luka 6.22-23; 1 Piita 4.13. † **5:42** 5.42 Yeesu nə Matadəkii: 9.22; 17.3; 18.5,28; Luka 24.25-27.

sətə ci ənjə a təkə taa ŋgutə uusəra. ² Wata masləkee ənji pu'u aji bəra'i a dzatə də ənji nə'unə patə, təya ba ka tii, "Madəbeemə ina bwasee ka waaza wabənə ŋga Əntaŋfə, ina dzəgərə aagi təkə zəma. ³ Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, tagimə ənji mədfəfə ahadoonə ətə ci ənjə a dəla də tii, ətə da Malaaba Ma'yanə a moodəfətii da hiima əsə. Tə tii kavənə ənji aanə slənətsa. ⁴ Ma inə neenə, ina dā gazhi'waanə ŋga dā də'wa da waaza wabənə ŋga Əntaŋfə."

⁵ Ma sətə bii masləkee ənja, kə kadeesəkə ka ənji nə'unə patə. Wata təya tadə tə Sətəfanu, acii ma ca, əndə vii goonğa nə ci ka shaŋə, manakii də Malaaba Ma'yanə əsə. Təya tadə əsə tə Filibusə da Pərəkwarə da Nikanoorə da Timoonə da Parəmina da Nikoolawusə əndə Antakiya, əndətə shi a dəməgərə aagi diina ŋga Yahudiinə. ⁶ Təya kira tə tii aakəŋwacii masləkee ənji. Masləkee ənjə a dāanə ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii.

⁷ Yoo, kə gi wabənə ŋga Əntaŋfə aakəŋwa aakəŋwa. Agi tsakənə nə laŋənə ŋga ənji nə'unə də Urusaliima, bəzəkii agi limanyinə əsə vii goonğa ka Yeesu.

Kəsənə tə Sətəfanu

⁸ Ma Sətəfanu, kə dīi Əntaŋfə ka ci pwapoonə, ca vii ka ci baawəfa laŋə, kaa ca dā sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə ahada ənja. ⁹ Amma tə'i hara Yahudiinə ətə izee ka dza də nə asəkə kuvə də'wa ətə ci ənjə a 'wa "Kuvə ŋga Dimwanyinə". Kə shi tii daga də Sirina da i Aləkəsandəriya. Tə'i harii Yahudiinə əsə ətə shi daga də Silikiya da Asiya. Kə dīi tii mabizhinə da Sətəfanu. ¹⁰ Amma kə təkuree tii ka uurənə tə ci, acii kə wabi ci də hiimatə vii Malaaba Ma'yanə ka ci. ¹¹ Wata təya ŋgaanğagi ənji də kwaba, ənjitə a ba oo'i, "Kə fii inə ca dzaana tə Muusa, ca bərapaa tə Əntaŋfə əsə." ¹² Də ha'ə madfee tii ka ədzəmə ŋga matakəŋwanyinə da maliminə da hara ənji patə. Təya əbuunə aanə Sətəfanu, təya kəsə tə ci, təya kərə aakəŋwacii *mətərəkīnə. ¹³ Wata təya kira ənji vii seedanə ŋga jirakənə, ənjitə a ba, "Ma əndətsa, paa ci ka təkənə da wabə bwaya uushi'inə aashi malaaba *yi ŋga Əntaŋfə da i bariya ŋga Muusa. ¹⁴ Acii kə fii inə kə bii ci oo'i, ma Yeesu əndə Nazaratuta, ka uulaginə nə ci maduunə kuvətsə ŋga Əntaŋfə. Ca zhi'wee ka alə'aadanyiitə vii Muusa kaamə."

¹⁵ Tsaamənə nə mətərəkīnə tə Sətəfanu. Ma təya nee patə, ma kəŋwaciinəkii, makə ŋga malaa'ika.

7

*Wabønø nga Sətəfanu akəŋwacii *mətərəkino*

¹ Gawə nga limanyinə a ləgwa ka Sətəfanu, əŋki ci, "Goonğa bii tii nii?" ² Əŋki Sətəfanu, "Ndzəkəŋushi'inəki da dəsənəkya, fatəmə kaa nya ba koonə. Ma Əntanfə Əndə məghərəvənə, kə shigi ci ka dzədzəshi'inaamə Ibərahiima daga ci ma'ə anə hanyinə nga Misaputamia, ci ma'ə madzəmə aa Haranə zəku'i. ³ Əntanfə a ba ka ci: 'Madəgi anə hanyinaaku, ha bwasee ka duuraaku, ha dzə aagyanə hanyiitə nii kya ɓaarii ka hə.' ⁴ Wata ca bwasee ka hanyinə nga Kalədiya, ca dzə ka ndzaanə də Haranə. Makə əŋki dii, Əntanfə a ŋgiratə tə ci, ca kira tə ci aanə hanyiinə dii unə anəkii əndzə'i. ⁵ Ma saa'yakii, pooshi Əntanfə vii ka Ibərahiima taa ha nga kapaa səfəkii anə hanyinəkii kaa ca ndzaa ka naakii. Amma, taa ŋgahi pooshi uuzənə nga Ibərahiima saa'ita, patə da ha'ə kə bii Əntanfə ka ci: ka viinə nə ci ka ci hanyinəkii tii da slikərənaakii nga ba'akii. ⁶ Əntanfə a tsakə banə ka ci: 'Kadə nə manjeevənaaku a ndzaanə anə məshipətə hanyinə, təya ndzaa ka maviinə, əŋjə a cibə də tii nga fəzə gya'ə ənfwadə.' ⁷ Əŋki ci əsə: 'Kadə nii kya la gəŋwanə agyanə əŋjitə nə manjeevənaaku a slønə ka tii. Daba'ə ha'ə, təya ma'yagi anə hanyinəkii, təya shi ka paslənə tə nyi ganə.' ⁸ Wata Əntanfə a da aləkawalə də *ryaminyanə ahadatii da Ibərahiima. Kə pwayi Ibərahiima tə Isiyaaku. Ca ryaminya tə ci ka tighəsənə nga uusəra. Isiyaaku a poo tə Yakubu, ca ryaminya tə ci. Ha'ə dii Yakubu əsə ka dzədzəshi'inaamə pu'u aji bəra'i.

⁹ "Amma, ma dzədzəshi'inaamə, kə shirəhə tii ka əndə'i ndzəkəŋushi'inətii, waatoo Yusufu, təya dərəmagi də ci aanə hanyinə nga Misəra. Amma kə ndzaa Əntanfə kədəhə da ci, ¹⁰ ca ŋgiragi tə ci agi ŋgərə'waakii patə. Kə vii ci ka ci pwapoonə da hiima akəŋwacii *Fəriauna, ŋwanwə nga Misəra. Fəriauna a kavə tə ci ka gawə agyanə taa mi patə anə hanyinə nga Misəra da asii gakii. ¹¹ Ma saa'ikii, kə dii məza madəfənə anə hanyinə nga Misəra da Kana'ana patə. Kə cibee madəfənəkii ka əŋji ka shanə. Ha'ə kə təkuree dzədzəshi'inaamə ka sə nga adənə. ¹² Amma, makə fii Yakubu tə'i sə nga adənə anə hanyinə nga Misəra, ca sləkee ka manjeevənaakii aadəvə, dzənə nga təkəŋwanə. ¹³ Makə ənyi tii aa Misəra nga bəra'inə, ma saa'ikii, kə ɓaarii Yusufu

7:2 7.2 22.1. **7:3** 7.3 'Wat. 12.1; Ibər. 11.8-10. **7:4** 7.4 'Wat. 11.31; 12.4.
7:5 7.5 'Wat. 12.7. **7:6** 7.6-7 'Wat. 15.13-14. **7:8** 7.8 'Wat. 17.9-14; 21.2-4;
 25.26; 29.31-30.24; 35.16-18. **7:9** 7.9 'Wat. 37.11,28; 39.2,21. **7:10** 7.10 'Wat.
 41.37-44. **7:11** 7.11-12 'Wat. 41.54; 42.1-2,5.

naakii nə ka ndzəkəŋuushi'inəkii. Də ha'ə əsə shii Fəriauna tə ndzəkəŋuushi'inə ŋga Yusufu. ¹⁴ Wata Yusufu a sləkee ka 'wanə tə dii, waatoo Yakubu da i yaakii patə, ənji mədəfə pu'unə aji tufə nə tii. ¹⁵ Yakubu a madə, ca palə aa Misəra. Davə əntəgi ci da hara dzədzəshi'inaamə. ¹⁶ Makə mətəgi tii, ənjə a kira tə tii aa Sikamə. Davə ŋgəfəgi ənji tə tii a gu'əndə ŋga Ibərahiima ətə shi ca dərəgi acii manjeevənə ŋga Hamoorə də Sikamə.

¹⁷ “Makə uugi saa'i dənə kədəhə, waatoo saa'itə shi Əntəŋfə a bii ka Ibərahiima oo'i, ka dənə nə ci ka ci sətə bii ci, kə cakə ənji gaamə dənə laŋə də Misəra. ¹⁸ Ha'ə kə ŋgirə əndə'i kura ŋwanwə aa dəgəla. Ma kura ŋwanutsa, paa ci sha fii habara ŋga Yusufu. ¹⁹ Kə fyaraanə ci ka dzədzəshi'inaamə, kə cibə ci də tii ka shaŋə. Ha'ə kə bii ci ka tii, tyasə a vugədəgi tii manjeevənətii acii ga təya girə əpinə. ²⁰ Saa'ikii pwayi ənji tə Muusa. Ma Muusa, kə ndzaa ci ka dagwa uuzənə akəŋwacii Əntəŋfə. Kə girə ənji tə ci ŋga ləgidə makkə asii ga dii. ²¹ Makə nee tii, pooshi bahə kapaanə tə ci asii ma'ə, təya ŋgərə tə ci, təya kapaanə a babara. Wata uuzənə ŋga Fəriauna minəkii a ŋgərə tə ci, kya gərətə makə uuzənətə ŋga səkətə. ²² Kə dzəgunətə ənji tə ci də shiinə ŋga Misəra patə. Ha'ə kə ndzaa ci ka ŋgurə wabənə da slənə patə.

²³ “Makə mbu'i Muusa fəzə ənfwadə pu'unə, kə shi a ədzəməkii nə dzənə ka tsaamətənə tə ndzəkəŋuushi'inəkii ənji *Isərayiila. ²⁴ Makə gi ci, wata ca lapaa tə əndə'i əndə Misəra ka cibənə də əndə Isərayiila, wata ca kəsətə tə əndə Misərata, ca dəgəgi tə ci rəŋənə. Də ha'ə ki'i Muusa ka əndə Isərayiilatə naakii. ²⁵ Kə hiimii Muusa ka shiinə nə ənji Isərayiila oo'i, daciikii nə Əntəŋfə a luupaa tə tii. Amma, maneemə tii anəkii taa gi'u. ²⁶ Pukətə hakii əsə, ca lapaa tə ənji Isərayiila bəra'i ka panə. Ca alə hadatənə də tii, ca ba ka tii oo'i: 'Ya una, ndzəkəŋuushi'inə nuunə. Mi saŋə cuuna pa?' ²⁷ Ma əndətə ali haliminə ŋga ndzəkəŋuci, kə dzagi ci tə Muusa atəŋgala, ca ba: 'Wu saŋə kapaa tə hə ka gawə da mala gəŋwanə ahadeena? ²⁸ Ŋga'ə ka hə nə bələ tə nyi makə ətə bələgi hə tə əndə Misəratə ŋga mbədə kwa?' ²⁹ Makə fii Muusa ha'ə, ca huyipaa saakii aanə hanyinə ŋga Madiyanə, ca ndzaa davə. Davə pwayi ci manjeevənə uuji ŋguyirənə bəra'i.

7:13 7.13 'Wat. 45.1,3,16. **7:14** 7.14-15 'Wat. 45.9-10,18; 46.6-7,27. **7:16** 7.16 'Wat. 23.3-16; 49.29-30; 50.13; Jasə. 24.32; Ibər. 11.9,13. **7:17** 7.17-18 Shig. 1.7-8. **7:19** 7.19 Shig. 1.10-22. **7:20** 7.20-21 Shig. 2.2-10; Ibər. 11.23. **7:23** 7.23-29 Shig. 2.11-15; Ibər. 11.24-27. **7:29** 7.29 Shig. 2.15,21-22; 18.3-4.

³⁰ “Ma daba'ə fəzə ənfwadə pu'unə, kə jigagi malaa'ika ka Muusa agi bilinə, ci atanjala giŋwə ŋga Siina. Kə jigagi ci də gana ŋga gunə dagi ba. ³¹ Makə nee Muusa, kə dīi ka ci ka sə ŋga hurəshishinə, ca əntsahə aabii guutə ca ətsa kaa ca tsaamətə ŋga'ə. Wata ma ca fa, uura ŋga Slandanə a wabə də ci, ³² uu'i ci: ‘Nyi nə Əntanjə ətə ci dzədzəshi'inəku a paslə tə ci, waatoo Əntanjə ŋga Ibərahiima, da ŋga Isiyaaku, da ŋga Yakubu.’ Makə fii Muusa ha'ə, wata shishinəkii a udzə. Ca ŋgwələgi dəŋwa'ə ka tsaamənə. ³³ Wata Əntanjə a ba ka ci: ‘Dəədəgi bībinaaku, acii ma hatsə kəŋaanə hə davə, malaaba ha. ³⁴ Neenə nee nyi ka cibənə ŋga ənjaaki də Misəra. Kə fii nyi ŋgi'inatii, kə jimagərə nyi kaa nya luupaa tə tii. Shiwa kaa nya sləkee ka hə aa Misəra.’

³⁵ “Ma Muusa, kə kaaree ənji Isərayiila ka ci, təya ba ka ci: ‘Wu sanə kavə tə hə ka gawə da mala gəŋwanə ahadeena?’ Amma tə ci sləkee Əntanjə kaa ca ndzaa ka gawə da maluwatii əsə dagi tsakənə ŋga malaa'ikatə jigagi ka ci dagi ba. ³⁶ Ci əsə fə'yagi tə tii də Misəra, ca ta ka tii kəŋwanə, ca də uushi'inə ŋga hurəshishinə də Misəra, da a gəərə ətə dīi ləməkii Madizə Gəera. Kə dīi ci ha'ə agi bilinə ŋga fəzə ənfwadə pu'unə əsə. * ³⁷ Ci nə Muusatə bii ka ənji Isərayiila oo'i: ‘Ka taginə nə Əntanjə koonə anabi makə naaki agi ndzəkəŋushi'inuunə.’ ³⁸ Ci nə əndə agi ənjitə dzatə də nə agi bilinə, waatoo dzədzəshi'inaamə ənji Isərayiila. Kə ndzaa ci da malaa'ikatə wabi ka ci agyanə giŋwə ŋga Siina. Ci əsə liwa wabənə ŋga əpinə acii Əntanjə ka kiranə kaamə.

³⁹ “Amma kə naanagi dzədzəshi'inaamə ka fanə tə Muusa. Təya kaaree ka ci. Moodəfətii a ənə ka ənənə aa Misəra əsə. ⁴⁰ Əŋki tii ka *Haruna: ‘Dawə kaamə uuləmə kaa ca ta kaamə kəŋwanə. Acii ma Muusanə ŋgiragi taamə də Misəra, mashiimaamə sətə dīi tə ci.’ ⁴¹ Təya dətə uuləmə ka saa'ita, ətə ca pusha tə uundzə la. Təya paslə tə ci də laala uura ŋga uushi'inə, təya də moodasəkə ŋga sətə dətə tii də ciinətii. ⁴² Amma kə zhi'igi Əntanjə ka tii də ba'a, ca bwasee ka tii kaa təya paslə tikisanyinə. Wiinə sətə naahətə anabiinə agyanətii: †
‘Unə ənji Isərayiila, ka nyi laalii unə uura ŋga uushi'inə, una dzakəgi ka nyi sataka agi fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə kwa? Poosha.

7:30 7.30-34 Shig. 3.1-10. **7:35** 7.35 Shig. 2.14; 3.2. * **7:36** 7.36 Shig. 7.3; 14.21-29; da pureŋanə 16.1-17; Baan. 14.33; 20.1-11. **7:37** 7.37 3.22-23.
7:38 7.38 Shig. 19.1-20.17; Slənə 7.53; Gal. 3.19. **7:39** 7.39 Baan. 14.3.
7:40 7.40-41 Shig. 32.1-8. † **7:42** 7.42-43 Am. 5.25-27; Malookə: Leew. 18.11.

43 Kə ɲgiruunə kuvə sləmə goonə *Malookə da uuləmə goonə ətə pusha tikisa, waatoo Ramfa. Ma təya, uuləmənyiitə dfaadfi unə koona paslə tə tii. Aci ha'ə, ka paləgərənə nə nyi duunə aa taɲəgi Babila.' "

44 Sətəfanu a tsakə banə, əɲki ci, "Ma dzədzəshi'inaamə, kə kəsəpaa tii *kuvə kuvə'unə saa'itə tii agi bilinə. Ci ca baarii oo'i, kədəhə nə Əntaɲfə da tii. Kə dətə tii kuvə kuvə'unəkii əsə makə sətə bii Əntaɲfə ka Muusa, makə sətə nee ci əsə. † 45 Ha'ə makə liwə dzədzəshi'inaamə kuvəkii, kə ɲgəəriinə tii ha'ə ka saa'i ɲga Jasəwa. Makə lakəənə Əntaɲfə slanjii hanyinə akəɲwaciitii, hanyinəkii a ndzaa ka natii, kə kəsəpaa tii kuvə kuvə'uuta, ha'ə mbu'ya ka zamana ɲga Dawuda əsə. 46 Ma Dawuda, kə upaa ci pwapoonə ɲga Əntaɲfə, ca kədii barəkaanə kaa ca ghənə maɲuunə kuvə ka Əntaɲfə ətə pasli Yakubu tə ci. 47 Amma Sulayimaanu ghənyi kuvəkii. 48 Patə da ha'ə, ma maɲuunə Əntaɲfə, paa ci ka ndzaanə asəkə kuvənyiitə ghənyi əɲji ka ci. Makə sətə bii anabi Isaaya oo'i:

49 'Ma bii Əntaɲfə,
ma ha dagyə, ci nə dəgələ ɲwanjuunaaki;
ma hanyinə, ci nə ha ɲga dəkə səfəki.
Kuvə mi ghənənuunə ka nya?
ɲgutə ha nə ha ɲga əpisəkaakya?

50 Əntaa də ciinəki dfaadfi nyi uushi'iitə patə kwa?' "

51 Sətəfanu a dzə aakəɲwa də banə ka tii, əɲki ci, "Ma una, mandaləkii nə moodəfuunə, pooshi unə ka fa wabənə taa gi'u. Kə kaaree unə ka fa tə Malaaba Ma'yanə taa guci patə. Kə ɲgiruunə dərəpə ɲga dzədzəshi'inuunə. § 52 Tə'i taa rəɲwə agi anabiinə ətə pooshi dzədzəshi'inuunə cibee kwa? Kə bələgi tii əɲjitə sləkee Əntaɲfə ka tii ka baaba shinə ɲga Əndə Goonɲga. Ma Əndə Goonɲgatsa, kə kaaree unə ka ci əsə, una bələgi tə ci. 53 Unə liwə *bariya daciai malaa'ika. Amma, manə'utəmuunə bariyaakii əsə."

Kaalanə tə Sətəfanu də faariinə

54 Makə fii *mətərəkine ɲga Yahudiinə tə wabəətə dfaadfi Sətəfanu ka tii, kə bəzəgi səkətii ka shanə. Əbwyənə tə tii asəkətii nə mabətəsəkəkii. 55 Amma, ma Sətəfanu, manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Ca tsaamə aadəgyə. Wata ca nee ka məghərəvənə ɲga Əntaɲfə, ca nee ka Yeesu

† 7:44 7.44 kuvə kuvə'unə: Shig. 25.9,40. 7:45 7.45 Jasə. 3.14-17; 18.1; 2 Sam. 6. 7:46 7.46 Jab. 132.1-5. 7:47 7.47 2 Sam. 7.5-7; 1 Meem. 6.1-38.

7:48 7.48 17.24-25. 7:49 7.49-50 Isaa. 66.1-2. § 7:51 7.51 Shig. 32.9; 33.5; Irim. 4.4; Rooma 2.28-29; kə kaaree unə ka fa: Isaa. 63.10; Əzaki. 2.3-5. 7:52 7.52 Luka 11.47-48. 7:53 7.53 7.38; Ibər. 2.2. 7:54 7.54 Jab. 37.12; 112.10.

kəŋə da ciizəma Əntanƣə əsə. ⁵⁶ Ca ba, “Kə nee nyi ka səkəntanƣə mawunəkii, nya nee ka Uuzənə ŋga əndə kəŋə da ciizəma Əntanƣə.” ⁵⁷ Makə uugi mbeenə ka tii nə sə'wa mabətəsəkəkii, wata təya kaala vurənə, təya njiikəgi liminətii, təya dzaanə ka ci də nə patə, ⁵⁸ təya ələgi tə ci aa ba'a vəranə kaa təya kaala tə ci də faariinə. Seedawanyiinə əsə, təya səədfəgi kəjeerənatii, təya pukəpaa abii əndə'i uundzə dagwa ətə dīi ləməkii Sawulə. ⁵⁹ Ma təya kaala tə Sətəfanu də faariinə, ca dzə də ɗa də'wa, “‘Ya'ə Slandanəki Yeesu, luuwə ma'yanaaki.” ⁶⁰ Wata ca gərə'waanə, ca ŋgoree ka uurakii ka wabənə, əŋki ci: “‘Ya'ə Slandana, tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii.” Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca əntəgi.

8

¹ Ma Sawulə, kə luuvə ci bələnə tə Sətəfanu.

Cibənə ŋga ənji nə'unə acii Sawulə

Ma uusərakii, kə lii ŋgərə'wə tə ənji nə'unə tə Yeesu də Urusaliima ka shaŋə. Təya yigədfəgi patə aanə hanyinə ŋga Yahudiya i *Samariya. See masləkee ənji tanə mbədaanə davə. ² Kə ŋgirə hara ənji nə'unə tə wə ŋga Sətəfanu, təya ŋgədfəgi, təya tuu waakii ka shaŋə. ³ Ma Sawulə, kə cibə ci də ənji nə'unə tə Yeesu ka shaŋə. Ha'ə kə giimə ci ka yi ka yi ka kəəsənə tə tii, ŋguyirənə da makinə patə, ca əjigərə tə tii aa furəshina.

*Waazanə də *Samariya*

⁴ Ma ənji nə'uutə yigədfəgi, kə kirə tii wabənə ŋga Əntanƣə taa aama patə gi tii. ⁵ Filibusə əsə, kə pyalə ci aasəkə maɗuunə vəranə ŋga Samariya, ca ba ka ənjitə davə wabənə aɣyanə Yeesu *Matadəkii ŋga Əntanƣə. ⁶ Makə fii dabaala tə sətə ci Filibusə a ba ka tii, təya nee ka sə ŋga hurəshishiitə cii kəya ɗaafə əsə, təya kavə hiimatii ka sətə cii kəya ba ka tii patə də ədzəmə rəŋwə. ⁷ Acii kə gimagi ginaajinyinə ashii ənji bəzəkii də kaala vurənə. Kə mbə'i mahurəməsə ənji da mədərənyinə laŋə əsə. ⁸ Kə dīi ənji maŋushinə ka shaŋə də Samariya.

⁹ Ma asəkə vəraatse əsə, tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Simoonə. Kə dīi ci uushi'inə ŋga hiila laŋə. Ha'ə kə dzəgəpaa tə ənji Samariya patə ka shaŋə. Ha'ə kə zhi'wee ci ka naakii nə ka maɗuunə uushi. ¹⁰ Aciikii patənə ŋga

7:55 7.55-56 Mat. 26.64; Sləne 2.33. **7:56** 7.56 10.11; Luka 3.21; Yooh. 1.51.

7:58 7.58 22.20. **7:59** 7.59 Jab. 31.6; Luka 23.46. **7:60** 7.60 Luka 23.34.

8:1 8.1 8.4; 11.19. **8:3** 8.3 9.1,13,21; 22.4-5; 26.9-11; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13.

8:4 8.4 2.41. **8:7** 8.7 Mar. 16.17; Luka 9.1.

ənja, gayinə da talakiinə, kə luuvə tii sətə dfaadii ci, təya ba, “Wiiṭsə baawəḍa ŋga Əntaŋfə ka shaŋə ətə ci ənjə a ba.” ¹¹ Təya nə'u tə ci, acii kə ta'avə ci ka dfa ka tii sə ŋga hiila. ¹² Amma, makə fii tii waazanə ŋga Filibusə agyanə ŋwanuunə ŋga Əntaŋfə da ŋunyi wabənə ŋga Yeesu, ŋguyirənə da makinə patə, kə luuvə tii, təya luu yibə bapəṭisəma. ¹³ Ha'ə nə Simoonə əsə, kə luuvə ci, ca luu yibə bapəṭisəma, ca nə'u tə Filibusə. Makə nee ci ka madiigərə sə ŋga hurəshishiitə ci Filibusə a dfa, kə dzəgəpaa tə ci ka shaŋə.

¹⁴ Makə fii masləkee ənji də Urusaliima oo'i, kə liwə ənji Samariya wabənə ŋga Əntaŋfə, təya sləkee ka i Piita da Yoohana aahadatii. ¹⁵ Makə mbu'i tii aa dəvə, kə dīi tii ka ənji də'wa kaa təya upaa Malaaba Ma'yanə. ¹⁶ Acii kə liwə tii yibə bapəṭisəma agi ləmə ŋga Yeesu Slandana, amma ma'ə tii ma'upaamə Malaaba Ma'yanə. ¹⁷ Ma i Piita da Yoohana a dfa ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, wata təya upaa Malaaba Ma'yanə.

¹⁸ Makə nee Simoonə kə upaa ənji Malaaba Ma'yanə acii putə ŋga kavə ciinə ŋga masləkee ənji aanətii, wata ca dfa rəgwa ŋga vii kwaba ka masləkee ənja. ¹⁹ Əŋki ci ka tii, “Ndiimə ka nyi baawəḍatsa, kaa nya shii kavə ciinəki aanə ənda, ca upaa Malaaba Ma'yanə əsə.” ²⁰ Amma Piita a ba ka ci, “Wa Əntaŋfə a zamagi də hə da kwabaaku. Ma nə hə ka nəhəna, ka upaanə nə hə viinə ŋga Əntaŋfə də kwaba kwa? ²¹ Əntaa slənaaku ətsa, acii pooshi ədzəməku camə akəŋwacii Əntaŋfə. ²² Acii ha'ə, baawə ka Əntaŋfə putə ŋga bwaya uushi'iitə hiimii hə, ha kədii aciikii; mbu'u ka tifyaginə nə ci ka hə sətə hiimii hə asəkə moodəfəku. ²³ Acii kə nee nyi, məŋgərəkikinə nə hə. Kə ŋgərəma 'waslyakəənə tə hə.” ²⁴ Wata əŋki Simoonə ka i Piita da Yoohana, “Kədiimə ka nyi acii Slandanə acii ga taa rəŋwə agi uushi'iitə bii unə a dīi tə nyi.”

²⁵ Makə uugi i Piita da Yoohana seedanatii da waaza wabənə ŋga Slandana, təya ənə aa Urusaliima də waaza ŋunyi habara ŋga Yeesu asəkə giwanyinə da vərənyinə ŋga Samariya laŋə.

Filibusə da əndə Iitoopiya

²⁶ Ma daba'əkii, wata malaa'ika ŋga Slandanə a ba ka Filibusə: “Məḍətə, duu aadə hwarəma, ka rəgwatə ca ma'ya də Urusaliima ka dzənə aa Gaza, waatoo rəgwa bilinə.” ²⁷⁻²⁸ Filibusə a məḍə, ca palə. Ma ca dzə də dzənə, wata ca gūŋgərə da əndə'i əndə Iitoopiya ca ənə

saakii asəkə moota təhwaakii, ci kə uudəpaa paslənaakii tə Əntanfə də Urusaliima. Ca dzə də janğa ləkaləkətə nga anabi Isaaya. Ma əndətsa, gawə nə ci agi ɲwanjuunə nga Kandaka, waatoo ki nə ɲwanjwə nga Iitoopiya ka ətə saa'i. Əndətə əsə nə əndə kəsə kwabatə. ²⁹ Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka Filibusə, "Əntsahuu aatsa moota təhutsa."

³⁰ Wata ca huyipaa aabiikii. Ma ca fa, waanə ka janğa ləkaləkətə nga anabi Isaaya. Filibusə a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Agi paaratəginə nə hə də sətə cii kwa janğa nii?"

³¹ Əndətə a ba ka Filibusə, "Iitə mbeenəki ka paaratəgina? See maa upaa nyi əndə tsakənə tə nyi." Wata ca 'wa tə Filibusə kaa ca ndərə aabiikii kaa təya ndzaa ka hakii.

³² Wiinə sətə nji əndə Iitoopiyatə a janğa asəkə malaaba ləkaləkətəkii:

"Ma ca, taa makii mawunəmə ci.

Kə ndzaa ci makə бага ənjə a kərə ka la uurakii, makə sətə ci uundzə бага a ndzaa kəfa'ə

taa ənjə a laala shiŋkinaakii.

³³ Kə dəvə ənji ka ci ayinə,

ha'ə kə ənslə'watəgi ənji ka ci də gooŋgaanaakii.

Pooshi ənji ka mbee ka ba habara nga slikərənaakii,

acii kə lagi ənji əpinaakii daga saa'i nga əntənaakii ma'ə mambu'umə."

³⁴ Wata əndə Iitoopiyatə a ba ka Filibusə, "Ya əna, agyanə wu sanə nə *anabi ka wabəna? Agyanəkii saakii nii, anii anə əndə'i ənda?" ³⁵ Wata Filibusə a waaza ka ci Njunyi Habara nga Yeesu, 'watəginə ka sətə janġii əndətə asəkə ləkaləkətə nga anabi Isaaya.

³⁶ Ma təya dzə də dzənə a rəgwa, təya lapaa gəəra. Wata əŋki əndə Iitoopiyatə ka Filibusə, "Wiitsə ma'inə. Tə'i uushi ca tənapaa tə nyi ka də ka nyi bapətisəma nii?"

[³⁷ Filibusə a ba ka ci, "Mada kə vii hə gooŋga ka Yeesu *Aləmasiihu də ədzəmə rəjwə, ka danə nə ənji ka hə." Əŋki ci, "Kə vii nyi gooŋga oo'i, *Uuzənə nga Əntanfə nə Yeesu Aləmasiihu."]

³⁸ Wata ca ba ka ənjə a kəŋee ka moota təhwaakii. Təya jimagərə, təya dzəgərə aagi ma'inə. Filibusə a yibə ka ci bapətisəma. ³⁹ Makə gimagi tii agi ma'inə, wata Ma'yanə nga Slandanə a vagi tə Filibusə.

Pooshi əndə Iitoopiyatə ənyi ka neenə ka ci ma'ə. Amma ca nə'u rəgwaakii də moodasəkə laŋə. ⁴⁰ Ma Filibusə əsə, də Azata ənyi ənji ka neenə ka ci. Ca dzə aa Kayisariya. Ma a rəgwa, kə gi ci də waaza Njunyi Habara nga Yeesu ka vərə ka vərə.

9

Vii goonğa nga Sawulə ka Yeesu

¹ Ma Sawulə, kə gi ci aakəŋwa də cibənə də ənji nə'unə tə Slandana, ha'ə ca ba ka bəələginə nə ci tə tii. Kə ma'i ci, ca palə aa ha gawə nga limanyinə, ² ca kədii kaa ca naahətə ka ci ləkaləkatə kaa ca kərə ka gayinə nga *kuvə də'wanyinə nga Damasəkusə, oo'i, madfa kə lapaa ci ənji nə'u rəgwa nga Slandana, ka kaashatənə nə ci tə tii patə, ŋguyirənə da makinə, ca kira aa Urusaliima ma'aanəkii.

³ Makə upaa ci ləkaləkatəkii, ca palə. Ma ci ma'ə a rəgwa, kədəhə kaa ca mbu'u aa Damasəkusə, wata ma nee ci, bərənə makə pyapidənə nga vənə a jigagi ka ci dadagyə, ca bərəgi hatə dīi ci davə patə. ⁴ Wata kucafə ca kulagi aa panə. Ma ca fa, uura nga əndə a ba ka ci: "Sawulə, Sawulə, mi saŋə cii kwa cibə də nyi ha'a?" ⁵ Ca ləgwa, "'Ya'ə Slandana, hə wu saŋa?" Əŋki ci ka ci, "Nyi nə Yeesu ətə cii kwa cibə də ci. ⁶ Amma, ma d'anəkwa, madətə, dzəgərə aasəkə vəranə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə nii kwa dfa." ⁷ Ma guvii-wiinyinə nga Sawulə, kə kəŋee ka tii, ca pa'əənə ka tii ma əsə, acii kə fii tii uura nga ənda, amma maneemə tii ka əndəkii. ⁸ Sawulə a madətə, ca kəŋaanə, ca wunəpaa ginəkii, amma paa ci ka mbee ka nee ka taa mi. Ənjitə a kəsə tə ci ka ciinəkii, təya kərə tə ci aa Damasəkusə. ⁹ Baanə makkə, paa ci ka mbee ka neenə. Pooshi zəmə a makii, masamə ci taa mi əsə.

¹⁰ Tə'i əndə nə'unə də Damasəkusə ətə dīi ləməkii Ananiya. Kə jigagi Slandanə ka ci, əŋki ci, "Ananiya!" Ca muu, "'Ya'ə Slandana, wanyina." ¹¹ Əŋki Slandanə ka ci, "Madətə, duu ka rəgwatə ci ənjə a 'wa 'Makəŋə rəgwa', ha ləgwatə asii ga Yahuda tə əndə vəranə nga Tarəsi ətə dīi ləməkii Sawulə. Acii agi dfa də'wa nə ci. ¹² Kə baarii nyi ka ci əndə'i əndə dīi ləməkii Ananiya ca dəməgərə aabiikii, ca banee ka ciinəkii aanəkii kaa ca ənə ka nee ka ha makə nga ŋukə." ¹³ Amma Ananiya a ba, "'Ya'ə Slandana, kə fii nyi a ma ənji laŋə oo'i, ma əndətsa, kə cibee ci ka ənji nə'unə tə hə ka shaŋə də Urusaliima. ¹⁴ Wiinə, ma shi ci aa hanə əsə, də baawəfa nga gayinə nga limanyinə kaa ca anə taa tə wu patə ca dfa də'wa də ləməku ganə." ¹⁵ Amma əŋki Slandanə ka Ananiya, "Duu, acii matadə əndə slənaaki nə ci kaa ca baaba ləməki ka hara slikərənə da meeminə da

ənji *Isərayiila patə. ¹⁶ Nyi na ɓaarii ka ci əsə makə sətə nii kəya cibə putə ŋga ləməki.”

¹⁷ Wata Ananiya a palə, ca dəməgərə aa hatə aasii, ca banee ka ciinəkii aanə Sawulə, ca ba, “Ndzəkəŋunəki Sawulə, Slandanə sləkee ka nyi, waatoo Yeesu ətə jigagi ka hə a rəgwa ha shi aa hanə. Ma sləkee ci ka nyi, kaa ha mbee ka neenə də ginəku makə ŋga ŋukə, ha upaa natənə ŋga Malaaba Ma'yanə tə hə əsə.” ¹⁸ Wata kurya'ə uushi makə maslyafənə ŋga mbuzə a kulyagərə anə ginəkii, ca ənə ka neenə makə ŋga ŋukə, ca madətə, ca luu yiɓə bapətisəma. ¹⁹ Ma daba'əkii, ca adə zəma, ca ənə ka upaa ŋgeerənə.

Waazanə ŋga Sawulə də Damasəkusə

Kə ta'avə Sawulə gi'u də Damasəkusə tii da ənji nə'unə. ²⁰ Pii kə pyalə ci aasəkə *kuvə də'wanyinə kama kama, ca waaza ka ənji agyanə Yeesu, ca ba, ma Yeesu, *Uuzənə ŋga Əntanfə nə ci. ²¹ Ma ənjitə nja fa tə ci, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, təya ba, “Əntaa əndətsə cibə də ənji ɗa də'wa də ləmətsə də Urusaliima? Ma shi ci aa hanə əsə, kaa ca kəəsə tə tii, ca kərə aakəŋwacii gayinə ŋga limanyinə ma'aanəkii.” ²² Amma, ma waazanə ŋga Sawulə, kə cakə ɗa ŋgeerənə aakəŋwa aakəŋwa, ca ɓaarii ka *Yahudiinə də Damasəkusə oo'i, ma Yeesu, *Matadəkii ŋga Əntanfə nə ci. Makə fii tii ha'ə, wata hiimatii a gwazəgi patə.

²³ Ma daba'ə baanə bəzəkii, kə anyi Yahudiinə uura ka bələginə tə Sawulə. ²⁴ Amma kə fii Sawulə sətə mwayi tii ɗanə də ci. Vəɗə da uuserə patə nə tii ka nəhə uura mayi ŋga vəranə kaa təya bələgi tə ci. ²⁵ Asee, ma ka əndə'i vəɗa, kə ŋgirə *lyawarənə ŋga Sawulə tə ci, təya kavə tə ci aasəkə ɗəva, təya kyagərə tə ci da nə mahwala ŋga vəranə.

Ənəgərənə ŋga Sawulə aa Urusaliima

²⁶ Makə ənyi Sawulə aa Urusaliima, kə ali ci ləbənə da ənji nə'unə davə. Amma kə ŋgwaləgi tii patə aciikii, acii maluuvmə tii oo'i, əndə nə'unə nə ci. ²⁷ Amma, wata Barənaba a kəsətə tə ci ka ciinə, ca kərə tə ci aabii masləkee ənji, ca bagi ka tii makə sətə nee Sawulə ka Slandanə a rəgwa ətə wabi ka ci, makə sətə waazii ci də ləmə ŋga Yeesu də Damasəkusə yadə ŋgwalənə əsə. * ²⁸ Wata təya ndzaashi, təya wiigi'i ka hakii da Sawulə də Urusaliima. Ca waaza də ləmə ŋga Slandanə yadə ŋgwalənə. ²⁹ Ca dzə

9:15 9.15 13.2; 22.21; 23.11; 26.1; 27.24; Rooma 1.5. **9:16** 9.16 20.23; Luka 21.12; 2 Koor. 11.23-28. **9:17** 9.17 19.6. **9:20** 9.20 17.2; Luka 22.70. **9:21** 9.21 8.1; 9.13-14. **9:22** 9.22 5.42. **9:23** 9.23 23.12. **9:23** 9.23-25 2 Koor. 11.32-33. **9:26** 9.26-27 9.3-6,20; Gal. 1.18. * **9:27** 9.27 Barənaba: 4.36-37; 11.22-30; 12.25; 13.1-4,7,43-50; 14.12,20; 15.2-12,22,35-39; 1 Koor. 9.6; Gal. 2.1,9,13.

də wabənə də dfaada mabizhinə da Yahudiinə ətə ca wabə uura Gərikə əsə. Amma, ma tii natii, rəgwa n̄ga bələginə tē ci nē tii ka alənə. ³⁰ Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kərəgi tē ci aa Kayisariya, əŋki tii ka ci, wa ca ənə saakii aa Tarəsi.

³¹ Ma Ikəliisiyanyinə anə hanyinə n̄ga Yahudiya da Galili i Samariya əsə, kə upaa tii ndzaanə jamə, pooshi n̄gəra'wə ma'ə. Kə cakə tii dfa n̄geerənə aakəŋwə aakəŋwa, təya dzə də n̄gwalənə tē Slandanə əsə agi taa mi ci təya dfa patə. Də ha'ə cakə ənji nə'unə danə lan̄ə dāgi tsakənə n̄ga Malaaba Ma'yanə tē tii.

Mbədəpaanə n̄ga Piita də Ayiniya

³² Ma Piita, agi wiigi'inə nē ci ahada ənji nə'unə taa dama patə. Kə gi ci ka tsaamətənə tē ənji nə'unə də Lida əsə. ³³ Ma davə, kə lapaa ci əndə'i mahurəməsə əndə ətə d̄ii ləməkii Ayiniya. Paa ci ka mbee ka madətənə. Fəzə tighəsə nē ci pərəbə asəkə ədzə baanə. ³⁴ Əŋki Piita ka ci, "Ayiniya, kə mbədəpaa Yeesu *Aləmasiihu də hə. Madətə, ha fuudətə ha n̄ga baanaaku." Wata həryatə ca madətə. ³⁵ Ənji Lida da ənjitə anə hanyinə n̄ga Saroonə patə, kə nee tii ka Ayiniya, ca wii. Wata təya zhi'wagi ka nə'unə tē Slandana.

Madəenə n̄ga Piita ka Tabita

³⁶ Tə'i əndə'i vəranə ətə d̄ii ləməkii Yoopa. Ma dava, tə'i əndə'i minə d̄ii ləmətə Tabita. Ma də uura Gərikə əsə, Dookasə, makə bana kanyada. Əndə nə'unə nē ki. Pukyanə n̄ga ha patə nē ki ka slənə n̄juni sləna, kya tsakə tē matəgunyənə əsə. ³⁷ Ma saa'ikii, kə gwakə ki ka bwanea, kya əntəgi. Ənjə a yibəgi tē ki, təya banee ka ki asəkə kuvə anə əndə'i. ³⁸ Makə ma Lida, pooshi dzadə da Yoopa, kə fii ənji nə'uutə davə oo'i, də Lida nē Piita. Wata təya sləkee ka ənji bəra'i aabiikii, təya kədii tē ci, əŋki tii, "Tsəgwayi pii pii, shiwə aahadeenə." ³⁹ Makə fii Piita ha'ə, wata ca madə, ca palə da tii. Mbu'unaakii, ənjə a kərə tē ci aasəkə kuvə anə əndə'i. Mooryafinyinə a gunutə də ci patə, təya dzə də tuunə, təya baarii ka ci kəbənə i kəjeeriitə n̄ji Dookasə a təslə, ki ma'ə da i əpinə. ⁴⁰ Wata Piita a ba ka tii, wa təya dəməgi patə agyə. Ca gərə'waanə, ca dfa də'wa, wata ca zhi'igi aabii wa, ca ba, "Tabita, madətə." Kya wunəpaa ginətə. Makə nee ki ka Piita, kya madətə dasə. ⁴¹ Piita a və ka ki ciinəkii, kya kəsətə, ca madəe ka ki. Ma daba'əkii, ca 'wa tē mooryafinyinə da hara ənji nə'unə, ca baarii tē ki ka tii da i əpinə. ⁴² Kə huwugi habara n̄ga sətə d̄ii Piita asəkə vəranə n̄ga Yoopa patə. Ənji lan̄ə vii goon̄ga

ka Slandanø əsə. ⁴³ Kə baa Piita də Yoopa lanjə asii ga matakədfə kuvə'unə ətə dīi ləməkii Simoonə.

10

Dzənə ŋga Piita aa ha Koorəniliya

¹ Tə'i əndə'i əndə də Kayisariya ətə dīi ləməkii Koorəniliya. Matakəŋwanə nə ci agi kurəgə ŋga soojiinə ətə ci ənjə a 'wa Italiyaninə. ² Ma ci da yaakii patə, ənji ŋgwalənə tə Əntanfə nə tii. Agi gərə'unə nə tii ka Əntanfə. Ca vii sataka lanjə ka ənji əsə, ca də də'wa taa guci patə. ³ Ma ka əndə'i uusəra, ətsə bahə tibisə makkə ŋga kədəwanə, kə shitə malaa'ika ŋga Əntanfə aabiikii makə səniinə, Koorəniliya a nee ka ci ginə da ginə. Ca ba ka ci, "Koorəniliya!" ⁴ Wata Koorəniliya a fə'yagi ginəkii ka tsaamənə tə ci də ŋgwalənə, ca muu, "Ya'ə Slandana, mi kwa?" Əŋki malaa'ika ka ci, "Kə fii Əntanfə kədiinaaku. Kə dīi satakaaku ŋga'ə ka ci əsə, mazaanəmə hə ka ci. ⁵ Ma dfanəku, sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə əndə'i əndə dīi ləməkii Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tə ci Piita. ⁶ Mu'umə nə ci asii ga matakədfə kuvə'unə ətə dīi ləməkii Simoonə əsə. Ama uunəvə nə yaakii." ⁷ Makə pyalə malaa'ikatə saakii, wata Koorəniliya a 'watə lyawarənaakii bəra'i da rəŋwə agi soojiinə ŋga səkə ciinəkii ətə ca gərə'u ka Əntanfə əsə. ⁸ Ca ba ka tii sətə bii malaa'ika ka ci patə. Wata ca sləkee ka tii aa Yoopa.

⁹ Ma ka doorəkii, tii kədəhə ka mbu'unə aa Yoopa, kə ndərəgi Piita aagyanə malərəbə kuvə ka də də'wa ətsə uusərə ahadana. ¹⁰ Ma ka saa'ikii, kə zhimə mađəfənə tə ci, kə mwayi ci sə ŋga adənə. Ma ənji ma'ə ka də ka ci zəma, kə baarii Əntanfə ka ci sə ŋga hurəshishinə. ¹¹ Ca nee ka səkəntanfə mawunəkii. Uushi makə mađuunə gwada a jima aa panə da tanjalakii ənfwadə masəkii.

¹² Ma asəkəkii, tə'i taa ŋgutə tsarə ŋga daba da sədə ənfwadə, i ətə ca wii anə mbuuresəkətii da i ətə ca lədə a səkəntanfə. ¹³ Ma ca fa, uura ŋga əndə a wabə ka ci, əŋki ci, "Piita, mađətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə." ¹⁴ Əŋki Piita, "Aa'a, 'ya'ə Slandana, mashimə nya agi sətə təŋapaa *bariya ka adənə taa ma'ajjinə uushi." ¹⁵ Wata ma ca fa, əndəkii a ənə ka wabənə ka ci ŋga bəra'inə, əŋki ci, "Ma sətə dətəgi Əntanfə camə, ga ha tsaamə tə ci ajjinə."

¹⁶ Makə jikətə ka ci sədfə makkə, ma daba'əkii, pii sətə a ndərəgi aa dəgyə shakətə.

17 Ma Piita agi hiima sətə mwayi Əntanƣə banə ka ci də uushi'iitə nee ci, wata watiitsə ənjitə sləkee Koorəniliya ka tii kənjə kənjə a mayi, tii kə uugi ləgwa yi ŋga Simoonə. 18 Təya 'wa ənji, təya ləgwa mbu'u davə asii nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita. 19 Ma Piita ma'ə agi hiima sətə mwayi Əntanƣə banə ka ci də uushi'iitsə ƣaarii ci ka ci, wata Malaaba Ma'yanə a ba ka ci, "Fatə, wiitsə ənji makkə ca alə tə hə. 20 Madətə, jiməgərə, ha dzə da tii. Ga ha buurə taa mi, acii nyi sləkee ka tii." 21 Wata Piita a madətə, ca jiməgərə, ca dzə ka wabənə da tii, ca ba, "Nyi nə əndətə cuuna alə. Iitə nə shinə goona?" 22 Təya ba ka ci, "Koorəniliya matakənjwanə ŋga soojiinə sləkee keenə. Ma ca, əndə goonƣa nə ci, agi gərə'unə nə ci ka Əntanƣə taa guci patə. Da ayinaakii nə ci əsə anə hanyinə ŋga Yahudiinə patə. Kə bii malaa'ika ŋga Əntanƣə ka ci, kaa ca 'wa tə hə aa hakii aasii kaa ca fa sətə cii kwa ba ka ci." 23 Wata Piita a 'wagərə tə tii, təya baanə davə.

Pukənə ŋga ha ca madə, ca palə da ənjitə makkə. Kə kəree hara ənji nə'unə ŋga Yoopa ka ci əsə. 24 Təya mbu'u aa Kayisariya ka bəra'inə ŋga uusəra. Ma Koorəniliya, a gərə tə tii, kə 'waa'watə ci tə ndzəkənjushi'inəkii da guviinəkii. 25 Ma ətsə ka Piita a dəməgərə, wata waatsə Koorəniliya. Wata ca gərə'waanə atsaə səfəkii, ca paslə tə ci. 26 Amma Piita a kəsətə ciinəkii, ca madəe ka ci, əŋki ci ka ci, "Madətə kənjə. Acii nyi maa, əndə nə nyi makə hə." 27 Ma Piita a dzə də wabənə tii da Koorəniliya, ca dəməgərə aa kumu, ca lapaa ənji laŋə ətə dzii də nə davə, 28 ca ba ka tii, "Unə də noonə na, kə shii unə oo'i, kə tənəpaa diina ŋga Yahudiinə tə ndzaanə ka hakii taa dzənə aasii aa ha əndə'i slikerənə pamə. Amma, ma nyi, kə ƣaarii Əntanƣə ka nyi oo'i, ga ənjə a nee ka ajjinəənə ŋga taa wu patə. 29 Acii ha'ə, makə alya ənji tə nyi, kə shi nyi, madamə nyi mabizhinə əsə. Yoo, ma ənə dīya, ŋga'ə ka nyi nə fa sətə 'wii unə tə nyi ka ci."

30 Əŋki Koorəniliya ka ci, "Kə dīi baanə ənfwadə əna, kənə ha'ə ətə acii anwə, saa'itə nya ƣa də'wa ŋga tibisə makkə ŋga kədəwanə gaki asii, kə shigi əndə ka nyi da kəjeerənə ashikii ətə ca pyapidə agi ənda. 31 Əŋki ci ka nyi: "Ya'ə Koorəniliya, kə fii Əntanƣə kədiinaaku, kə dīi satakaaku ŋga'ə ka ci. Mazaanəmə hə ka ci əsə. 32 Acii ha'ə sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tə ci Piita. Mu'umə nə ci asii ga Simoonə

10:19 10.19 11.12; 13.2,4; 15.28; 16.6; 20.22-23; 21.4,11. 10:23 10.23 10.45; 11.12. 10:25 10.25-26 14.13-15; Səniinə 19.10. 10:28 10.28 10.15; Gal. 2.12. 10:30 10.30-33 10.1-8. 10:30 10.30 1.10; Luka 24.4.

matakədfə kuvə'unə ətə dīi yaakii ama uunəva.' ³³ Pii nya sləkee ka ənji ka hə. Hə əsə kə dīi hə nga'əənə makə shi hə. Yoo, manə dīya, waniinə patə akəḡwacii Əntaḡfə keena fa sətə bii Slandanə ka hə patə, kaa ha ba keenə."

Waazanə nga Piita asii ga Koorəniliya

³⁴ Wata Piita a jikəvə, əḡki ci, "Tantanyinə ənə ha'ə shii nyi oo'i, uushi rəḡwə nə ənji akəḡwacii Əntaḡfə. ³⁵ Madə kə slənyi əndə ḡunyi sləna, ca ḡgwələ acii Əntaḡfə, ka uufənə nə Əntaḡfə tə əndəkii, taa ḡgutə slikərənə nə ci patə. ³⁶ Kə shii unə wabəətsə sləkee Əntaḡfə ka ənji Isərayiila, waatoo waaza ḡunyi Habara nga jamənə daciai Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Slandanə nga taa wu patə. ³⁷ Kə shii unə habara nga sətə dīi anə hanyinə nga Yahudiya patə, 'watəginə daga də Galili daba'a bapətisəma ətə waazii Yoohana. ³⁸ Waatoo, makə sətə vii Əntaḡfə ka Yeesu əndə Nazaratu Malaaba Ma'yanə da baawəfa, makə sətə nji kəya wiigi'i, ca dzə də dfaada ḡunyi sləna, ca mbədfəraa də ənjitə cifee *Seetanə ka tii patə, acii kədəhə nə Əntaḡfə da ci.

³⁹ "Ma inə əsə, seedawanyinə nga sətə dīi ci patə də Urusaliima da anə hara hanyinə nga Yahudiya. Tə ci əsə bələgi ənji də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. ⁴⁰ Amma Əntaḡfə a madəe ka ci ka makkənə nga uusəra, ca kavə tə ci ka baarii naakii nə da i əpinə. ⁴¹ Əntaa ka ənji patə baarii ci naakii na, amma keenə ətə ta'i Əntaḡfə keena ndzaa ka seedawanyinaakii, acii kə zhimiinə ka hakii da i ci daba'a madənaakii agi maməətə ənja. ⁴² Kə bii ci keenə, keena waaza ka ənji ḡunyi Habara, ina vii seeda oo'i, ci nə əndətə kavə Əntaḡfə tə ci ka la gəḡwanə anə ənji əpinə da maməətə ənja. ⁴³ Tə ci seedii patənə nga anabiinə oo'i, patənə nga ənjitə vii ka ci gooḡga, ka upaanə nə tii tifyaginə nga 'waslyakəənatii dagi ləməkii."

Upaa Malaaba Ma'yanə nga hara slikərənə

⁴⁴ Ma Piita ma'ə agi wabənə, əḡjə a fa, wata Malaaba Ma'yanə a shi aasəkə moodəfətii patə. ⁴⁵ Ma ənji nə'unə nga Yahudiinə ətə shi tii da i Piita, kə dīi ka tii ka sə ḡga hurəshishinə nə shinə nga Malaaba Ma'yanə aasəkə moodəfə nga ənjitə əntaa Yahudiinə. ⁴⁶ Acii kə fii tii təya wabə məshipətə uuranyinə, təya dəla də Əntaḡfə. Wata əḡki Piita, ⁴⁷ "Makə dīi ci kə upaa ənjitə Malaaba Ma'yanə

10:32 10.32 9.43. **10:34** 10.34 Rooma 2.11; Yak. 2.1. **10:35** 10.35 Yooh. 9.31. **10:36** 10.36 Isaa. 52.7; Rooma 3.25-26; 5.1; 2 Koor. 5.18; Kwal. 1.20; Səniinə 19.16. **10:38** 10.38 Luka 4.18; 13.16; Yooh. 3.2. **10:39** 10.39-40 3.15. **10:41** 10.41 1.4; Luka 24.30-31,41-43; Yooh. 21.12-13. **10:42** 10.42 17.31; Rooma 14.9; 2 Tim. 4.1; 1 Piita 4.5. **10:43** 10.43 13.38; Irin. 31.34. **10:44** 10.44-46 2.4.

makə ətə upaa inə neenə əsə, pooshi əndə ca tənəpaa də ka tii bapətişəma.” ⁴⁸ Wata ca ba ka ənjə a yibə ka tii bapətişəma də ləmə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. Ma daba'əkii, təya kədii tə ci kaa ca banee gi'u ahadatii.

11

Wabənə ŋga Piita ka Ikəliisiya də Urusaliima

¹ Kə fii masləkee ənji da hara ənji nə'unə ətə anə hanyinə ŋga Yahudiya oo'i, ənjitə əntaa Yahudiinə maa, kə liwə tii wabənə ŋga Əntənfə. ² Makə gi Piita aa Urusaliima, kə jalə ənji nə'unə ŋga Yahudiinə tə ci, ³ təya ba, “Ya makə əndə Yahuda nə ha, mi saŋə gi hə ka dənə aasii aa ha ənjitə *maryaminiyama? Ha'ə maa, kə fii inə, kə agi hə zəmə da təya?”

⁴ Wata Piita a ndzanə ba ka tii sətə dīi də rəŋwə rəŋwə, əŋki ci, ⁵ “Ma nyi asəkə vərənə ŋga Yoopa, nya da də'wa, kə baarii Əntənfə ka nyi sə ŋga hurəshishinə. Uushi makə maduunə gwada a jima dadagyə da tanğalakii ənfwadə masəkii. Ha'ə ca mbu'ya aabiiki. ⁶ Makə tsaamətə nyi ŋga'ə, kə nee nyi ka dabanyinə ətə ca wii anə sədə ənfwadə, i luu bilinə da i ətə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ətə ca lədfə a səkəntənfə kama kama patə asəkəkii. ⁷ Wata ma nya fa, əndə'i uura ŋga əndə a wabə da nyi, ca ba: 'Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə.' ⁸ Amma nya ba: 'Aa'a, 'ya'ə Slandana, acii pooshi ma'ajijinə uushi sha dzəgərə aasəkə maki taa sətə tənəpaa *bariya ka adənə.' ⁹ Ma nya fa, ca ənə ka wabənə ka nyi ŋga bəra'inə dadagyə, əŋki ci: 'Ma sətə dətəgi Əntənfə camə, ga ha nəhə tə ci ma'ajijinəkii.' ¹⁰ Ca jikətə ka nyi ŋga makkənə, wata sətə a ənə ka ndərəginə aa dəgyə shakətə. ¹¹ Ma'ə nyi mata'avəmə dəŋwa'ə, wata watiitə ənji makkə kəŋə kəŋə a mayi ka hatə dīi inə davə. Kə sləkee ənji ka tii aabiiki daga də Kayisariya. ¹² Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi, wa nya dzə da tii, ga nya buurə taa mi. Inə da ənji nə'uunə kuwa gi əsə. Ha'ə ina dəməgərə aasii aa ha əndəkii. ¹³ Wata ca ba keenə makə sətə nee ci ka malaa'ika kəŋə asii gakii, malaa'ika a ba ka ci: 'Sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita. ¹⁴ Kadə nii kəya ba ka hə wabəətə nii kwa upaa luupaanə da yaaku patə.' ¹⁵ Mbu'unaaki, ma nya 'watəgi də wabənə ha'ə, wata Malaaba Ma'yanə a shi aasəkə moodəfətii makə sətə shi aa moodəfaamə ŋga təkəŋwanə əsə. ¹⁶ Wata nya buurətə wabənə ŋga Slandanə ətə bii ci: 'Kə yibə Yoohana

ka ənji bapətisəma də ma'inə, amma, ma unə, ka upaanə nuunə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə.' ¹⁷ Makə kə vii Əntaŋfə ka tii makə sətə vii ci kaamə saa'itə vii amə gooŋga ka Slandanə Yeesu Aləmasiihu, nyi wu saŋə təŋapaanəki aniya ŋga Əntaŋfwa?" ¹⁸ Makə fii tii ha'ə, kə ətee tii ka sə ŋga banə, təya dəla də Əntaŋfə, təya ba, "Asee, patə da i ka ənjitə əntaa Yahudiinə vii Əntaŋfə rəgwa ŋga baanə ka ci kaa təya upaa əpinə."

Ikəliisiya də Antakiya

¹⁹ Ma ənjitə yigədfəgi putə ŋga cibəətə cibə tii daba'a bələginə tə Sətəfanu, kə pyalə tii kura'ə aanə hanyinə ŋga Finikiya da i Kipərusə i aasəkə vəranə ŋga Antakiya. Mawaazamə tii taa ka wu madəamə ka *Yahudiinə.

²⁰ Amma, tə'i hara ənji Kipərusə da ŋga Sirina, mbu'unatii aa Antakiya, təya wafə ka hara slikərənə əsə, təya waaza Njuni Habara ŋga Slandanə Yeesu. ²¹ Kə ndzaa Slandanə kədəhə da tii. Ha'ə kə vii ənji laŋə gooŋga ka ci, təya nə'u tə ci.

²² Makə mbu'i habarakii aa limə ənji nə'unə ŋga Urusaliima, təya sləkee ka Barənaba aa Antakiya. ²³ Makə mbu'i ci aa dəvə, kə dīi ci maŋushinə acii kə nee ci ka ŋga'aanə ŋga Əntaŋfə ətə dīi ci ka tii. Wata əŋki ci ka tii, "See a ndzaa unə ka ənji gooŋga də ədzəmə rəŋwə akəŋwacii Slandana."

²⁴ Acii ma ca, maŋga'ə əndə nə ci, da Malaaba Ma'yanə da vii gooŋga nə ci əsə. Ənji bəzəkii ka shaŋə vii gooŋga ka Slandana.

²⁵ Wata Barənaba a palə aa Tarəsi ka alyanə tə Sawulə. ²⁶ Makə lapaa ci tə ci, ca kira tə ci aa Antakiya. Təya fəzəgi davə ka dzaadza də nə da ənji nə'unə. Təya dzəgunə ka ənji bəzəkii. Də Antakiya əsə 'watəgi ənji 'wanə tə ənji nə'unə 'Ənji nə'unə tə Aləmasiihu'.*

²⁷ Agi ətə saa'i ma'i hara anabinyinə də Urusaliima ka shinə aa Antakiya. ²⁸ Mbu'unatii aadəvə, wata rəŋwə agitii ətə dīi ləməkii Agabusə a madətə, ca ba də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə, əŋki ci, kadə nə məza madəfənə a kulyaanə ka duuniya patə. Ha'ə makə ətsə əsə kə kulii madəfənəkii agi zamana ŋga ŋwanuunə ŋga Kalawudiyu.

²⁹ Wata ənji nə'unə a anə uura ŋga vii sətə mbee ŋgeerənə ŋga taa wu patə, kaa ənjə a kərə ka ənji nə'uutə də

11:16 11.16 1.5. **11:18** 11.18 13.48; 14.15,27; 15.4,12,22-29; 17.12; 18.5-11; 19.8-10; 20.21. **11:19** 11.19 8.1-4. **11:20** 11.20 Yooh. 7.35. **11:21** 11.21 2.41. **11:23** 11.23 13.43; 14.22; 15.32; 16.40; 18.23; 20.1,28-31. **11:25** 11.25 9.30. * **11:26** 11.26 Ma ənji nə'unə tə Aləmasiihu, makə bana, Kəristənə də uura Gərikə. **11:27** 11.27 13.1; 15.32. **11:28** 11.28 21.10.

Yahudiya.† ³⁰ Kə dātə tii ha'ə əsə, təya sləkee ka kərənə ka gayinə ŋga Ikəliisiya dacia i Barənaba da Sawulə.

12

Bələnə tə Yakubu da pa'ənə tə Piita

¹ Ma ka saa'ita, kə 'watəgi ŋwanwə *Hirudusə cibənə də hara ənji nə'unə. ² Ha'ə kə bii ci ka ənjə a bələgi tə Yakubu ndzəkəŋuci Yoohana də ŋgila purəjanə. ³ Makə nee ci kə kadeesəkə ka *Yahudiinə nə bələginə tə Yakubu, ca ba, wa ənjə a kəsətə tə Piita əsə. Ma gi ka danə, agi kumənə ŋga adə buroodi yadə burəjanə kəshi ənji tə ci. ⁴ Makə kəshi ənji tə ci, təya kərə tə ci aa furəshina. Hirudusə a kavə tə ci aacii soojiinə ənfwadə ənfwadə kurəgə ənfwadə, kaa təya nəhə tə ci, aadə ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii danšana daba'a kumənəkii, waatoo kumənə ŋga *Pasəka. ⁵ Ma saa'itə Piita a furəshina, ma ənji nə'unə natii, wata ka dā də'wa nə tii ka putaakii də gazhi'waanə.

Luupaanə ŋga malaa'ika tə Piita

⁶ Ma ka vədə ŋga uusəratə mwayi Hirudusə ŋgiraginə tə Piita ka la ka ci gəŋwanə, Piita a tsəfə ŋunyinə ahada soojiinə bəra'i, ci ma'anəkii də mahyakahyaka'ə bəra'i. Ənji nəhə furəshina əsə, a makuvə nə tii. ⁷ Ma davədəkii, kə jigagi malaa'ika ŋga Slandana. Bərənə a bərəgi kuvəkii patə. Wata ca dəgee ka Piita ka tanjalakii, ca madəe ka ci, əŋki ci, "Madətə pii pii!" Wata mahyakahyaka'ətə a kwalyagərə acii Piita. ⁸ Wata malaa'ikatə a ba ka Piita, "Ŋgaanəgavə uushi'inaaku, ha ŋgavə bibinaaku." Piita a dātə ha'ə. Əŋki malaa'ika ka ci, "Əgətə gwadaaku, ha nyi'wa tə nyi." ⁹ Piita a nə'u tə ci agyə. Mashiimə ci taa, ma sətə ci malaa'ika a dā, tantanyinə. Ma nə ci ka nəhənə, taa səniinə sənii ci. ¹⁰ Makə paaləgi tii tə ənji nəhə kuvə ŋga təkəŋwanə da ŋga bəra'inə, təya mbu'u aa uura mayi ŋga tibisə ətə ŋga dəməginə aasəkə vəranə. Wata uura mayikii a wunəgi ka tii ci saakii. Təya gimagi, təya nə'u əndə'i rəgwa. Wata pii malaa'ikatə a bwasee ka ci.

¹¹ Makə ənya nə ŋga Piita aashikii, əŋki ci, "Manə diya, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, kə sləkee Slandanə ka malaa'ikaakii ka luupaanə tə nyi acii Hirudusə da bwaya uushi'iitə ci Yahudiinə a moo danə də nyi."

¹² Shiinaakii ha'ə, wata ca palə aasii aa ha Mariyaama məci Yoohana ətə dīi əndə'i ləməkii Marəkusə. Kə dzii ənji

† **11:29** 11.29 Acii anə hanyinə ŋga Yahudiya palee madəfənəkii də danə ka saa'ikii. **11:29** 11.29-30 12.12,25; Rooma 15.26; 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.4; 9.2,12; Gal. 2.10. **12:4** 12.4 4.3. **12:5** 12.5 Yak. 5.16. **12:7** 12.7-10 5.19.

nə'unə də nə lanə davə, təya dfa də'wa. ¹³ Mbu'unaakii ca dөгөтө uura maya. Tə'i əndə'i kadəmə əтə dii ləməтө Rooda. Makə fii ki, wata kya shi ka faginə taa wu. ¹⁴ Makə paaratəgi ki oo'i, uura nга Piita ətsa, mawunəgimə ki uura mayikii acii moodasəka. Wata kya ənəgərə aasii də huyi huyi, kya ba: "Waatsə Piita kənjə a uura mayi!" ¹⁵ Təya ba ka ki, "Maba nə hə sanə kwa?" Amma kya tsakə banə oo'i, ci ətsa. Ənki tii, "Malaa'ikaakii ətsa." ¹⁶ Amma, mabwaseemə Piita ka dөгө uura mayikii. Wata təya wunəgi, təya nee ka ci. Kə kənjee ka tii. ¹⁷ Wata Piita a madəe ka tii ka ciinəkii, kaa təya ndzaa kəda'a, ca dzəgunətə ka tii makə sətə nğiragi Slandanə tə ci asəkə furəshina. Makə uudəpaa ci, ənki ci ka tii, "A una ba ka Yakubu da hara ənji nə'unə." Daba'a ha'a, ca madə, ca palə ka əndə'i ha.

¹⁸ Pukənə nга ha, kə ma'i maduunə mabizhinə ahada soojiinə putə nга sətə slənyi tə Piita. ¹⁹ Makə ali ənji tə ci ka Hirudusə, maneemə tii ka ci. Hirudusə a ləgwa a ma soojiinə, pooshi. Wata ca ba ka ənjə a bəələgi tə soojiita. Ma daba'əkii, ca madə anə hanyinə nга Yahudiya, ca palə aa Kayisariya, ca ta'vee davə.

Əntənə nга Hirudusə

²⁰ Ma nwanwə Hirudusə, ka mabətəsəkə nə ci aashi ənji Tiira da ənji Sidoonə. Acii kii təya jagi də na, təya shi aabiikii ka sədə rəjwə, təya wabə da Balasəta, waatoo gawə nга yi nга nwanwa. Makə uugi tii anəgi wabənə da ci, təya alə ndzaanə jamə da Hirudusə, acii də zəmə nга nə nга hanyinaakii nə tii. ²¹ Ma ka uusəratə lii Hirudusə, ca ka kəjeerə nwanuunaakii, ca ndzaanə asəkə dөгөлə nwanuunaakii, ca wabə ka tii. ²² Ənjə a wazə, təya ba, "Ma ətsa, wabənə nга Əntanjə, əntaa nга ənda." ²³ Pii wata malaa'ika nга Slandanə a dөгəgi tə ci, acii kə luuma ci duunuunə nга Əntanjə. Zoozəniinə a tsəbə tə ci. Ha'a əntəgi ci.

²⁴ Amma, ma wabənə nга Əntanjə, kə gi aakəjwə aakəjwa. ²⁵ Makə uudəpaa i Barənaba da Sawulə sləkeetə sləkee ənji ka tii aa Urusaliima, təya palə satii, təya nğərəənə tə Yoohana əтə ci ənjə a 'wa Marəkusə.

13

Sləkeenə nга Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə

¹ Ma asøkə Ikəliisiya nga Antakiya, tə'i hara *anabiinə da ənji dzəgunənə, waatoo i Barənaba da Simiyoone ətə ci ənjə a 'wa əndə dəŋwa da i Lukiyusə əndə Sirina da Manahina ətə girəshi tii da ŋwanjwə *Hirudusə. Ahadatii nə Sawulə əsə. ² Ma ka əndə'i uusəra, təya gərə'u ka Slandanə da dfa suumaya. Əŋki Malaaba Ma'yanə ka tii, "Fə'yagimə ka nyi tə i Barənaba tii da Sawulə kaa təya slønə slənətə 'wii nyi tə tii." ³ Daba'ə suumaya da dfa də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, təya kapaa tə tii.

Waazanə nga masləkee ənji anə hanyinə nga Kipərusə

⁴ Makə sləkee Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə, təya palə aa Səluukiya, təya dzə ka dəmə kumbawalə davə nga dzəginə aanə hanyinə nga Kipərusə ətə ahada ma'inə. ⁵ Mbu'unatii aanə hanyinəkii aasəkə vəranə nga Salamisa, təya ndzanə baaba wabənə nga Əntanjfə asəkə *kuvə də'wanyinə nga Yahudiinə. Kə gi Yoohana ka tsakənə tə tii əsə.

⁶ Makə wiigi'itə tii hanyinə nga Kipərusə patə kura'ə aa Pafusa, təya lapaa əndə'i əndə hiila ətə dīi ləməkii Barə-Yeesu. Majirakə nga anabi nga Yahudiinə nə ci. ⁷ Guva nga ŋgwaməna Sirəgiya Bulusə nə ci əsə. Ma ŋgwaməna, əndə shiinə nə ci. Ca 'wa tə i Barənaba da Sawulə, ca alə fa wabənə nga Əntanjfə amatii. ⁸ Amma, ma əndə hiilatsa, ətə dīi ləməkii Ilimasə də uura Gərikə, kə dīi ci ka tii mabizhinə, ha'ə kə mwayi ci zhi'wee ka ədzəmə nga ŋgwaməna acii ga ca nyi'u goonja. ⁹ Amma, ma Sawulə, ətə ci ənjə a 'wa tə ci Bulusə əsə, da i Malaaba Ma'yanə nə ci, ca tsaamə tə əndə hiilatsa, ¹⁰ əŋki ci, "Ma hə, əndə nga *Seetanə nə hə, səsəŋwə nga goonja. See sətə dīi bwayakii nəndə a ədzəməku. Pukyanə nga uusərə patə, ha'ə nə hə ka zhi'wee ka goonja nga Əntanjfə ka jirakənə. ¹¹ Acii ha'ə ka dzalənə nə Slandanə tə hə, ha uurəfəgi, pa ha nee ka uusərə ma'ə kwakwatə." Pii wata təkunə cii kəya nee ma'ə, ca raramə, ənjə a kəsə tə ci ka ciinə, acii paa ci ka nee ka ha ma'ə. ¹² Makə nee ŋgwaməna ka sətə slənyi, kə vii ci goonja ka Slandana, acii kə dīi ka ci ka sə nga hurəshishinə nə dzəgunənə agyanəkii.

Bulusə da Barənaba də Antakiya anə hanyinə nga Pisidiya

¹³ Ma daba'əkii, wata Bulusə da ənji nə'ushinaakii a dəmə kumbawalə də Pafusa, təya palə aa Pirəga anə hanyinə nga Paməfiliya. Ma Yoohana, kə bwasee ci ka tii davə, ca ənə aa

Urusaliima. ¹⁴ Amma, ma təya, təya paləgi tə Pirəga, təya palə aa Antakiya ətə anə hanyinə nga Pisidiya. Də asavee əsə, təya dəməgərə aasəkə *kuvə də'wa, təya ndzaanə da ənja, ¹⁵ ənjə a janğa bariya nga Muusa da ləkaləkatə nga anabiinə. Wata gayinə nga kuva a sləkee ka banə ka tii oo'i, "Ndzəkəŋushi'ina, usamə da shinə. Mbu'u tə'i wabənə ətə ca tsakə tə ənji a moonə."

¹⁶ Bulusə a madətə, ca madee ka ciinəkii ka ənja, ca ba, "Unə ənji *Isərayiila da hara ənji gərə'unə ka Əntanfə, fatəmə! ¹⁷ Ma Əntanfə ənə caama nə'u, amə ənji Isərayiila, ci ta'i tə dzədzəshi'inaamə, ca siitə tə tii saa'i tii anə hanyinə nga Misəra. Də maduunə baawəda əsə ngiragi ci tə tii də Misəra. ¹⁸ Kə sə'wii ci tə tii ha'ə fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə əsə. ¹⁹ Ca zamagi də slikərənə mədfəfə anə hanyinə nga Kana'ana, ca vii ka tii hanyinəkii nga zəmə ya. ²⁰ Ma ətsə patə, agi fəzə gya'ə ənfwadə da tufə pu'unə. Daba'a ha'ə ca dəkəvə ka tii gayinə ahadatii ha'ə mbu'ya ka zamana nga anabi Samuyila. ²¹ Agi zamanaakii kədii tii kaa ənjə a dəkə ka tii nwanwa. Wata Əntanfə a dəkəvə ka tii tə Sawulə uuzənə nga Kisə, agi duurə nga Beejaminə. Ca da ka tii nwanjuunə nga fəzə ənfwadə pu'unə. ²² Makə ngərəgi Əntanfə tə Sawulə, ca dəkəvə ka tii tə *Dawuda ka nwanjuunə. Wiinə sətə wabi Əntanfə anəkii, əŋki ci: 'Kə upaa nyi tə Dawuda uuzənə nga Jasii, Ci nə əndətə cii kya uufə, Ci əsə na slənətə ka nyi sətə cii kya uufə patə.'

²³ "Agi slikərənə nga əndətsə kira Əntanfə ka ənji *Isərayiila Maluwa, waatoo Yeesu makə sətə dīi ci aləkawalə nga d'anə. ²⁴ Daga Yeesu ma'ə mashimə, kə waazii Yoohana ka ənji Isərayiila patə kaa təya zhi'wagi, təya bwasee ka 'waslyakənatii, təya luu yibə bapətisəma.

²⁵ Ma Yoohana kədəhə ka uudəpaa slənaakii, kə ləguyi ci ama ənja: 'Makə wu sanjə cuuna nəhə tə nya? Əntaa nyi nə əndətə cuuna gəra. Ma əndətə cuuna gəra, ma'ə ci ka shinə. Mambu'umə nyi bahə nya dəədfəgi ka ci bibinaakii.'

²⁶ "Ndzəkəŋushi'inə, jijinyinə nga Ibərahiima da hara ənji gərə'unə ka Əntanfə ahadoonə, kaamə sləkee Əntanfə Nnyini Habara nga luupaanə. ²⁷ Wiinə, ma ənjitə də Urusaliima da gayinatii, pooshi tii kavə nətii ka shiinə tə

13:13 13.13 13.5; 15.38. **13:14** 13.14 17.2. **13:15** 13.15 15.21. **13:17** 13.17 Shig. 1.7; Dzək. 5.15. **13:18** 13.18 Shig. 16.35; Baan. 14.33-34; Dzək. 29.4. **13:19** 13.19 Dzək. 7.1; Jasə. 14.1. **13:20** 13.20 M.Gəŋw. 2.16; 1 Sam. 3.20. **13:21** 13.21 1 Sam. 8.5,19; 10.21; 11.15. **13:22** 13.22 1 Sam. 16.12; 13.14. **13:23** 13.23 Isaa. 11.1; Rooma 1.3; Səniinə 5.5. **13:24** 13.24 Luka 3.3. **13:25** 13.25 Luka 3.15-16.

Yeesu. Ha'ə əsə mafatəmə tii wabənə ŋga anabinyinə ətə ci ənjə a janŋa ka tii taa ŋgutə uusərə ŋga əpisəkə patə. Amma, makə lagi tii ka Yeesu gəŋwanə, kə dīi ka goonŋa nə wabənə ŋga anabinyinə. ²⁸ Taa ŋgahi ma'upaamə tii tə ci da 'waslyakəənə bahə bələnə tə ci, amma kə kədii tii acii *Pilaatu ka bələginə tə ci. ²⁹ Makə uudəpaa tii d'anə ka ci makə sətə shi ənjə a nyaahə agyanəkii patə, ənjə a jimagərə də ci ashi ənfwa, təya ŋgədəgi tə ci. ³⁰ Amma kə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja. ³¹ Kə baa ci bəzəkii ka baarii naakii nə ka ənjitə shi tii da ci daga də Galili aa Urusaliima. Ma əndzə'i, tii nə seedawanyinaakii ka ənji Isərayiila.

³² "Ma inə əsa, kə kireenə koonə ŋunyi wabənə ətə dīi Əntanfə aləkawaləkii ka dzədzəshi'inaamə. ³³ Kə mbu'utə ci kaamə jijinatii də aləkawaləkii əsə. Kə mbu'utəgi ci də madeenə ka Yeesu makə sətə nyaahə ənji asəkə Jabuura ŋga bəra'inə oo'i,

'Ma hə, uuzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.'

³⁴ Kə wabi Əntanfə agyanə madeenə ka ci agi maməətə ənji oo'i, paa ci ka ənənə ka əntənə ma'ə, ca bəslə. Wiinə sətə bii ci:

'Ka viinə nə nyi koonə ndilə ndilə tə malaaba barəkaanə makə ətə vii nyi ka Dawuda.'

³⁵ Aciikii tə'i manaahəkii əsə asəkə əndə'i Jabuura oo'i, 'Paa hə ka bwasee ka shishinə ŋga əndə slənəaku kaa ca bəsləgi.' "

³⁶ Bulusə a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, "Ma Dawuda, kə slənyi ci agi zamanaakii makə sətə mwayi Əntanfə. Ma daba'əkii, ca əntəgi, ənjə a kagərə tə ci agyanə dzədzəshi'inəkii, ca bəsləgi. ³⁷ Amma, ma əndətə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja, mabəsləmə ci.

³⁸ "Aci ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, see a shii unə oo'i, daci Yeesu ciina waaza koonə agyanə tifyaginə ŋga 'waslyakəənə. Aci ma bariya ŋga Muusa, paa ci da ŋgeerənə ŋga luupaanə tuunə acii 'waslyakəənə.

³⁹ Amma taa wu patə vii ka Yeesu goonŋa, daciikii upaanəkii luupaanə. ⁴⁰ Ma dīi əna, nəhəmə noonə nə acii ga sətə bii anabinyinə a kulyaanə koonə ətə bii tii:

⁴¹ 'Tsaaməmə, unənə ca ushapaa sətə bii Əntanfə, hanŋkala goonə a gwazəgi, una zagi.

13:27 13.27 3.17. **13:28** 13.28 Luka 23.4,14-15,21-23. **13:29** 13.29 Luka 23.50-56. **13:30** 13.30 3.15. **13:31** 13.31 1.3,8. **13:32** 13.32-33 Jab. 2.7; Rooma 1.3-4. **13:34** 13.34 Isaa. 55.3. **13:35** 13.35 Jab. 16.10. **13:36** 13.36 2.29. **13:38** 13.38 10.43; 15.10. **13:39** 13.39 Rooma 4.25; 6.7; 10.4. **13:41** 13.41 Hab. 1.5.

Acii kadə nii kya slənə əndə'i slənə agi zamana goonə
ətə pooshi unə na luuvə taa kə bii ənji koonə.' "

⁴² Ma i Bulusə da Barənaba a gimagi asəkə kuvə də'wa, ənjə a kədii tə tii kaa təya ənə ka batə ka tii wabəətsə ka əndə'i uusərə nga əpisəkətə ca shi. ⁴³ Makə təkəgi ənji a kuvə də'wa, ənji lajə nyi'u tə tii, Yahudiinə da ənjitə gimə aagi diinə nga Yahudiinə patə. I Bulusə da Barənaba a wabə ka tii kaa təya ndzaa də ngeerənə agi nga'əətə dīi Əntanjə ka tii.

⁴⁴ Zhi'wanə nga uusərə nga əpisəkə dīi dzawə, wata ənjə a ənslyagi pəbə asəkə vərənə aasəkə kuvə də'wa ka fa wabənə nga Əntanjə. ⁴⁵ Makə nee hara Yahudiinə kə dzii ənji də nə lajə, kə shirəhə tii ka i Bulusə, təya də ka ci mabizhinə, təya dzə da dzaananə tə ci. ⁴⁶ Amma, ma i Bulusə da Barənaba, kə wabi tii ka tii yadə nğwalənə, təya ba, "Kə ndzaa tyasə, a takəjwa ənji ba koonə wabənə nga Əntanjə taabu'u ka hara slikərənə. Amma, makə kə kaaree unə, una baarii oo'i, madəbeemə koonə nə upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə, yoo, a zhi'ugiinə səgeenə aabii hara slikərənə. ⁴⁷ Acii ha'ə bii Slandanə keenə, əjki ci,

'Kə kapaa nyi tə hə kaa ha ndzaa

ka bərənə nga hara slikərənə,

ha ndzaa ka rəgwa nga mbədfənə

ha'ə mbu'unəkii ka muudinə nga duuniya patə əsə.' "

⁴⁸ Makə fii ənjitə əntaa Yahudiinə ha'ə, kə dīi tii moodasəka, təya dūunətə tə Slandanə putə nga wabənəkii. Ma ənjitə ta'i Əntanjə tə tii ka upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə, kə vii tii goonğa. ⁴⁹ Kə təkəgi wabənə nga Slandanə taa dama patə anə hanyinəkii əsə.

⁵⁰ Amma Yahudiinə a tsəvutə tə matakəjwanyinə nga vərənə da hara makinə ətə da məghərəvənə; ma makiita, ənji gərə'unə ka Əntanjə nə tii əsə. Təya madəe ka wabənə agyanə i Bulusə da Barənaba. Təya lakəənə tə tii anə hanyinatii. ⁵¹ Ma təya dzə də palənə satii, təya gwa'agi bərəbərə nga bībinatii agyanətii ka baariinə ka tii oo'i, pooshi tii agi haalatii ma'ə. Wata təya palə aa Ikuniya.

⁵² Ma ənji nə'unə nga Antakiya, kə dīi tii moodasəkə ka shanjə. Kə ndzaa tii da i Malaaba Ma'yanə asəkə ədzəmətii əsə.

14

I Bulusə da Barənaba də Ikuniya

¹ Ma də Ikuniya əsə, kə gimə i Bulusə da Barənaba aasəkə kuvə də'wa n̄ga Yahudiinə, təya waaza ka ənji də gazhi'waanə. Ha'ə bəzəkii nə ənjitə vii goon̄ga ka Slandana, Yahudiinə da hara slikərənə patə. ² Amma, ma Yahudiitə kaaree ka vii goon̄ga ka Slandana, kə madee tii ka ədzəmə n̄ga hara slikərənə kaa təya bərapaa tə ənji nə'unə. ³ Kə ta'avə i Bulusə da Barənaba də Ikuniya ka waazanə ka ənji agyanə Slandanə yadə n̄gwalənə taa gi'u. Təya waaza agyanə pwapooonakii. Slandanə a vii ka tii baawəda n̄ga da sə n̄ga hurəshishinə kama kama ka baariinə oo'i, ma sətə ci təya ba, goon̄ga. ⁴ Amma kə təkəgi ənji kurəgə bəra'i asəkə vərənə. Hara ənji, a ba'a Yahudiinə nə tii. Hara ənji əsə, a ba'a masləkee ənja. ⁵ Kə mwayi hara slikərənə da Yahudiinə da gayinatii cibeənə ka masləkee ənji də kaalanə tə tii də faariinə, ⁶ asee, kə gi aa limətii nə sətə mwayi ənji d'anə də tii. Wata təya huyi satii aanə hanyinə n̄ga Likaniya, waatoo aa Lisətira da Dyarəba da hara vəraatə gun̄utə də hanyinəkii. ⁷ Təya waaza N̄unyi Habara n̄ga Slandanə davə.

Kaalanə tə Bulusə də Lisətira

⁸ Tə'i əndə'i əndə də Lisətira, pooshi sədfəkii ndalə bahə wiigi'inə. Makə pwayi ənji tə ci, hurəndzəmə nə ci. Mashimə ca wii shaṇə. ⁹ Ma ka əndə'i uusəra, ca fa waazanə n̄ga Bulusə. Bulusə a tsaamə tə ci. Ma nee ci, ma əndətsa, kə vii ci goon̄ga, kə dəbee ca upaa mbədfəpaanə. ¹⁰ Bulusə a madee ka uurakii, əṅki ci, "Madfətə kəṇə anə sədfəku." Wata hatsə əndətə a madfətə, ca wii.

¹¹ Makə nee dan̄kana ka sətə d̄ii Bulusə, təya madee ka uuratii, təya ba də uura n̄ga ənji Likaniya, "Kə jimagərə əntan̄fənyinə aabii amə makə ənja." ¹² Təya dəkə ləmə ka Barənaba "*Jawusə". Ma Bulusə əsə, təya dəkə ka ci "*Heerəməsə" puta d̄ii ci ka n̄wan̄wə wabənə. ¹³ Ma dava, tə'i kuvə uuləma ətə ci təya 'wa Jawusə, a uura mayi n̄ga vərənə. Wata limanə n̄ga uuləməkii a n̄gərə bubun̄ənyinə, ca zadətə də gudəza, ca kira aa uura mayi n̄ga vərənə kaa təya d̄a sataka da ənja ka i Barənaba da Bulusə. ¹⁴ Amma, makə fii i Bulusə ha'ə, təya tsaatsagi kəjeerənə ashitii ka baariinə oo'i, kə bəzhi səkətii ka shaṇə. Təya huyi aagi ənja, təya dzə də madee ka uuratii, əṅki tii, ¹⁵ "Una! ka mi cuuna d̄a ha'ə kwa? Ma inə kamə, ənji niinə makə noonə. Kə kireenə koonə N̄unyi Habara koonə bwasee ka mazabə uushi'iitsa, una nə'u tə əntan̄fə əndə vii əpinə. Ci tagii

ha dadagyə da ha apanə da uunəva da sətə asəkətii patə.

¹⁶ Ma ŋga ŋukə, kə bwasee ci ka slikərənyinə patə kaa təya paaslə uushi'inatii. ¹⁷ Patə da ha'ə, mabwaseemə ci ka naakii nə yadə seeda, aɡi danə nə ci koonə ŋga'əənə, ca ndzəmə koonə vəna, ca vii koonə ŋunyi cifanə, ca əburətə tuunə də zəma, ca vii koonə moodasəkə əsə." ¹⁸ Taa ŋgahi kə wabi tii ka tii wabəətsə patə, ŋgahə təŋapaa tii tə tii ka da ka tii sataka.

¹⁹ Asee, tə'i hara *Yahudiinə shi aa dəvə daga də Antakiya da Ikuniya. Təya shi ka tsəvutənə tə danƙana. Təya kaala tə Bulusə də faariinə, təya ələgi tə ci aa ba'a vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə əntəgi ci. ²⁰ Amma ənji nə'unə a shi, təya dzatə də nə aabiikii, ca madətə, ca ənəgərə aasəkə vəranə. Pukənə ŋga ha, təya madə tii da Barənaba, təya palə aa Dyarəba.

²¹ Makə waazii tii ŋunyi Habara asəkə vəranəkii, kə upaa tii ənji nə'unə laŋə. Ma daba'əkii, təya ənə aa Lisətira da Ikuniya da Antakiya ətə anə hanyinə ŋga Pisidiya. ²² Ma asəkə vəranyiitsa, kə vii tii ŋgeerənə ka ənji nə'unə, təya ba ka tii, wa təya kəŋə anə vii goonƣatii. Təya tsakə banə ka tii oo'i, see dagi cifə laŋə upaanaamə dəmənə aagi ŋwanuunə ŋga Əntaŋfə. ²³ Daba'ə ha'ə, təya taadəcii ka tii matakəŋwanyinə asəkə taa ŋgutə Ikəliisiya, təya da də'wa da suumaya, təya kavə tə tii aacii Slandanə ətə vii tii ka ci goonƣa.

Ənənə ŋga i Bulusə da Barənaba aa Antakiya

²⁴ I Barənaba da Bulusə a pitəgi asəkə hanyinə ŋga Pisidiya, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Paməfiliya, ²⁵ təya waaza wabənə ŋga Əntaŋfə ka ənji də Pirəga. Ma daba'əkii, təya madə, təya palə aa Ataaliya. ²⁶ Təya dəmə kumbawalə davə, təya palə aa Antakiya, waatoo vəraatə shi ənjə a kavə tə tii aacii Əntaŋfə kaa ca da ka tii pwapoonə aɡi sləna, waatoo ətsə uudəpaa tii.

²⁷ Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzaadzətə də ənji nə'unə, təya ba ka tii habara ŋga sətə dʒii Əntaŋfə daciitii da makə sətə wunəgi ci ka hara slikərənə rəgwa ŋga vii goonƣa.

²⁸ Təya ta'vee tii da ənji nə'unə davə.

15

Dza də nə ŋga matakəŋwanyinə də Urusaliima

14:15 14.15 Shig. 20.11; 1 Koor. 8.4-6. **14:16** 14.16 17.30. **14:17** 14.17 Jab. 147.8; Irim. 5.24. **14:19** 14.19 14.5; 13.50; 17.13; 2 Koor. 11.25. **14:22** 14.22 11.23. **14:23** 14.23 6.6; Tit. 1.5. **14:26** 14.26 13.1-2. **14:27** 14.27 11.18; 15.12.

¹ Tø'i hara ənji shi daga dē Yahudiya aa Antakiya, tōya dzəgunə ka ənji nə'unə, tōya ba, "Madə *maryaminyamuunə makə ŋga alə'aada ŋga Muusa, pooshi unə ka upaa luupaanə." ² Kə dīi i Bulusə da Barənaba mabizhinə da ənjiṣa. Wabənəkii a gwazəgi ka shaŋə. Makə uurəgi haalakii aanətii, ənḵə a sləkee ka i Bulusə da Barənaba da hara ənji nə'unə aa Urusaliima, kaa tōya dzə aabii masləkee ənḵa da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya agyanə wabəətsa. ³ Makə sləkee ənji nə'unə ka tii, tōya madə, tōya paləgi dasəkə hanyinə ŋga Finikiya da ŋga *Samariya, tōya dzə dē baaba habara ŋga zhi'inə ŋga hara slikərənə ka ənji nə'unə. Fanə ŋga ənji nə'unə ha'ə, agi danə nē tii moodasəka. ⁴ Makə mbu'i tii aa Urusaliima, kə liwə ənji Ikəliisiya da masləkee ənji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya tē tii dē moodasəka. I Bulusə a baaba ka tii sətə slənyi Əntaŋfə daciitii patə. ⁵ Amma hara ənji nə'unə kurəgə ŋga Farisanyinə a madətə, tōya ba, "Ma ənḵiṣa, tyasə, see a ryaminyaa tii, ənḵə a ba ka tii tōya nə'u bariya ŋga Muusa."

⁶ Wata masləkee ənji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya a dza dē nə ka tsaamənə agyanə wabəətsa. ⁷ Makə ta'avə tii ka daada wabənə ahadatii, Piita a madətə, ənḵi ci: "Ndzəkəŋushi'ina, makə sətə shii unə, daga ŋukə ta'i Əntaŋfə tē nyi ahadoonə kaa hara slikərənə a fa Nnyini Habara da maki, tōya luuvə. ⁸ Kə shii Əntaŋfə ədzəmə ŋga taa wu patə, ca seeda tē tii dē vii ka tii Malaaba Ma'yanə makə sətə vii ci kaamə əsə. ⁹ Matəkeemə ci ahadaamə da tii. Putə ŋga vii goonḡatii kubəgi ci ədzəmətii makə naamə.

¹⁰ Makə ha'ə dīi əna, ka mi saŋə cuuna alə haliminə ŋga Əntaŋfə dē kaanə ka ənji nə'unə tē bariya ŋga Muusa? Taa amə da dzədzəshi'inaamə maa, kə təkuree amə ka nə'utə bariyaakii. ¹¹ Amma kə vii amə goonḡa oo'i, putə ŋga pwapoonə ŋga Slandanə Yeesu upaa amə luupaanə makə sətə upaa tii natii əsə."

¹² Dabaala a ndzaa kəda'ə, tōya ənə ka fanə a ma i Barənaba da Bulusə, tōya ba ka tii sə ŋga hurəshishiitə dīi Əntaŋfə ka hara slikərənə daciitii. ¹³ Makə uudəpaa tii wabənə, Yakubu a madətə, ca jikəvə, ənḵi ci: "Fatəmə, ndzəkəŋushi'inə. ¹⁴ Əndzə'i əna bii Simoonə kaamə makə sətə 'watəgi Əntaŋfə nəhənə tē hara slikərənə kaa ca tadəgi hara ənji agitii, tōya ndzaa ka ənḵaakii. ¹⁵ Kə dīi wabəətsə mbərə mbərə da ŋga anabiinə makə sətə dīi manaahəkii oo'i,

16 'Əḡki Slandana: Ma aakəḡwa, ka shinə nə nyi ka hadatəḡinə də yi ḡga *Dawuda ətə saawagi.

Ka ḡḡərənə nə nyi sətə sasaawagi, nya ənə ka haadatəḡinə, nya kəḡḡee,

17 kaa hara ənjə a alə tə nyi Slandanətii, waatoo patənə ḡga hara slikerəətə 'wii nyi kaa təya ndzaa ka naaki.

18 Ha'ə bii Slandanə ətə bagi uushi'iitsə daga ḡukə.' "

19 Yakubu a tsakə banə, əḡki ci, "Ma nee nyi naaki, ma hara slikerənə ənə ca zhi'wa aabii Əntanḡə, gaama irəla tə tii. 20 Amma, naahaamə ka tii ləkaləkətə də banə, ga təya adə zəmətə dīi ənji ka uuləminə taa sləmənyinə, acii ma ətsa, ajiinə. Ga təya aləhiinə, ga təya tsəbə luutə malamə ənji uurakii, ga təya adə idəna. * 21 Acii ma bariya ḡga Muusa, daga ḡukə, taa ka ḡgutə vərənə patə, tə'i ənji waaza aḡyanəkii, ənjə a janḡa asəkə *kuvə də'wanyinə taa ḡgutə *uusərə ḡga əpisəka."

Ləkaləkətə ka hara slikerənə ənji nə'unə

22 Fanə ḡga masləkee ənji da matakəḡwanyinə ḡga Ikəliisiya ləbə da ənji Ikəliisiya patə tə wabəətsa, wata təya anə uura ḡga tadə ənji ahadatii, kaa təya sləkee ka tii aa Antakiya, tii da i Bulusə da Barənaba. Wata təya tadə tə Yahuda ətə ci ənjə a 'wa Barəsaba, tii da Silasə. Matakəḡwanyinə nə tii ahada ənji nə'unə əsə. 23 Wata təya sləkee ka tii də ləkaləkətəkii. Wiinə sətə nyaahə tii asəkə ləkaləkətəkii:

"Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka hara slikerənə ənji nə'unə də Antakiya da Siriya da Silikiya. Ma ləkaləkətəna, daci inə ndzəkəḡushi'inuunə masləkee ənji da matakəḡwanyinə ḡga Ikəliisiya də Urusaliima. Kə nəhəpaa inə tuunə patə.

24 "Kə fii inə oo'i, kə gi hara ənji ahadeenə, təya dzə ka madəe ka hanḡkala goonə də wabənə, təya kədəpaa tuunə. Ma ətsa, əntaa inə bii ka tii danə ha'ə.

25 Ma caamiinə, makə kə gi wabənə geenə ka rəḡwa rəḡwə, kə dəbee ina tadə ənji ahadeenə, ina sləkee ka tii koonə, təya dzə da i moodəkii gaamə Barənaba da Bulusə. 26 Ma təya, kə vigi tii əpinatii ka putə ḡga slənə ḡga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. 27 Ci nee unə ka i Yahuda da Silasə ahadoonə, tii na ba koonə də matii sətə nyaahiinə. 28 Kə kadeesəkə ka Malaaba Ma'yanə da

15:16 15.16-18 Am. 9.11-12; Isaa. 45.21. 15:19 15.19 Gal. 5.3. * 15:20 15.20 15.29; 21.25; ka uuləminə: 1 Koor. 8.1-13; 10.23-33; aləhiinə: Leew. 18.6-18; adə idəna: Leew. 17.10-16. 15:21 15.21 13.15. 15:22 15.22-29 11.18; 16.4. 15:24 15.24 Gal. 1.7; 5.10.

inə patə oo'i, geena tsakəənə koonə kərənə pamə palee ka uushi'iitə ndzaa tyasə, waatoo, ²⁹ goona adə sətə dīi ənji ka uuləminə taa sləmənyinə, goona adə idəna, goona tsəbə luutə malamə ənji uurakii, goona aləhiinə. Madə kə təjapaa unə noonə nə ka dāada tsarə uushi'iitsa, ka ndzaanə nuunə jamə. Ta'avəmə jamə."

³⁰ Makə kapaa ənji tə i Bulusə, təya palə aa Antakiya, təya dzatə də ənji nə'unə, təya vii ka tii ləkaləkətətə.

³¹ Makə janğatə tii, kə dīi tii maŋushinə ka shaŋə acii kə vii wabəətsə ka tii ngeerənə. ³² Ma i Yahuda da Silasə, *anabiinə nə tii, kə wabi tii nğaanğə'ə ka ənji nə'unə, təya tsakə ka tii ngeerənə. ³³ Makə banee tii davə gi'u, ənji nə'unə a kəree ka tii də jamənə. Yahuda da Silasə a ənə aabii ənjitə sləkee ka tii. [³⁴ Amma, ma nee Silasə, kə dəbee ca ənəgi davə.]

³⁵ Ma i Bulusə da Barənaba, kə ənəgi tii də Antakiya, təya dzəgunə ka ənja, təya dzə də waaza wabənə nğə Slandana, tii da hara ənji nə'unə lanə əsə.

Təkənə nğə Bulusə da Barənaba

³⁶ Makə ta'avə tii davə, Bulusə a ba ka Barənaba, "Ənaanwə ka caamatə ənji nə'uutə shi anwa waazii ka tii wabənə nğə Slandanə taa ka nğutə vəranə, kaanwa tsaamətə taa iitə nə tii agi nə'unə." ³⁷ Ma Barənaba əsə, kə mwayi ci 'waanənə tə Yoohana ətə ci ənjə a 'wa Marəkusə.

³⁸ Amma kə caamə Bulusə, madəbeemə Yoohana a dzə da tii, acii kə shi ca bwasee ka tii də Paməfiliya, ma'uudəpaamə ci slənəkii da tii. ³⁹ Wata təya dāanə mabizhinə, təya təkəgi. Barənaba a nğərə tə Marəkusə, təya dəmə kumbawalə, təya palə aanə hanyinə nğə Kipərusə.

⁴⁰ Amma, ma Bulusə, kə nğirə ci tə Silasə. Makə dīi ənji ka tii də'wa, təya kavə tə tii aacii Slandana kaa ca dā ka tii pwapoonə agi wiigi'inatii, wata təya palə.

⁴¹ Kə wiigi'itə i Bulusə hanyinə nğə Siriya da nğə Silikiya, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə kaa təya tsakə ndzaanə də ngeerənə agi vii goonğatii.

16

Nə'unə nğə Timooti tə i Bulusə da Silasə

¹ I Bulusə a mbu'u aa Dyarəba da Lisətira. Təya lapaa əndə'i əndə nə'unə davə ətə dīi ləməkii Timooti, uuzənə nğə əndə'i mitə Yahuda. Ma miita, əndə nə'unə nə ki

əsə. Ma dii, əndə Gərikə nə ci. * ² Ma Timooti, ağı dəlaginə nə ənji nə'unə nga Lisətira da Ikuniya də ci. ³ Kə uu'i Bulusə kaa təya wiigi'i tii da Timooti, wata ca ngərə tə ci, ca *ryaminyagi tə ci, acii kə shii Yahudiitə davə patə oo'i, ma dii, əndə Gərikə nə ci. ⁴ Ma daba'əkii, təya ndzanə wiigi'inə ka vərə ka vərə, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə tə bariyatə kapaa masləkee ənji da matakəṅwanyinə nga Ikəliisiya də Urusaliima kaa təya nə'utə. ⁵ Də ha'ə kiṅə ənji nə'unə ndihə ndihə ağı vii gooṅgatii. Taa ngutə uusərə patə nə lanənətii ka tsakənə əsə.

Nenə nga Bulusə ka əndə Makiduuniya dagi səniinə

⁶ Ma daba'əkii, kə mwayi tii dzənə ka waaza wabənə nga Slandanə aanə hanyinə nga Asiya, amma kə tənəpaa Malaaba Ma'yanə tə tii. Wata təya paləgi aanə hanyinə nga Firigiya da nga Galatiya. ⁷ Makə mbu'i tii aagyənə ribinə nga hanyinə nga Misiya, təya alə dəməgərənə aanə hanyinə nga Bitiniya. Amma maluuvmə Ma'yanə nga Yeesu ka tii. ⁸ Wata təya pitəgi tə Misiya, təya jimagerə aa Tərawasə. ⁹ Ma uusərakii davədə, kə səni Bulusə davə oo'i, kə nee ci ka əndə Makiduuniya kəṅə, ca kədii tə Bulusə, ca ba, "Tyanəgi aanə hanyinə nga Makiduuniya, kaa ha shi ka tsakənə tiinə." ¹⁰ Daba'ə səniinaakii, pii ina tasəka dzənə aanə hanyinə nga Makiduuniya. Acii kə shii inə oo'i, əntanfə 'wii tiinə ka waaza ka tii Njuniy Habara.

Vii gooṅga nga Lidiya

¹¹ Wata ina dəmə kumbawalə də Tərawasə, ina kəṅee da i aa Samutərasə. Pukənə nga ha ina palə aa Niyapuli. ¹² Ina madə davə, ina palə aa Filipi, vəraatə palee də dūunuunə agyənə əndə'i purəjanə nga hanyinə nga Makiduuniya, vəranə nga ənji Rooma əsə. Ina banee gi'u asəkə vəraatsa. ¹³ Ma *uusərə nga əpisəka, kə dəməgiinə aa uura mayi nga vəranə, ina dzə aama gəəra. Mbu'u ka lapaanə niinə ha nga da də'wa nga Yahudiinə davə. Wata ina lapaa. Davə ndzaa inə, ina wabə ka makiitə dzii də nə davə. ¹⁴ Tə'i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Lidiya ca fa tiinə. Ma kya, mitə Tiyatira nə ki. Dərə də madizə kəjeerənyinə nga mandalə kwaba nə slənətə. Əndə ngwalənə tə əntanfə nə ki əsə. Kə wunəgi Slandanə ədzəmətə. Ha'ə kya kavə hanjalatə ka sətə ci Bulusə a ba. ¹⁵ Kə liwə ki yibə bapətisəma da ənji yatə patə, kya kədii tiinə, əṅki ki, "Makə kə shii unə

* **16:1** 16.1 14.6; Timooti: Rooma 16.21; 1 Koor. 4.17; Fil. 2.19; 2 Tim. 1.5. **16:2** 16.2 6.3; Fil. 2.20,22. **16:3** 16.3 Gal. 2.3-5; 1 Koor. 9.20. **16:4** 16.4 15.22-29. **16:5** 16.5 2.41. **16:6** 16.6 10.19. **16:13** 16.13 17.2. **16:14** 16.14 17.4.

ndilə ndilə oo'i, kə vii nyi goonğa ka Slandana, yoo, see a dzuunə ka nee ka yaaki." Kya tsakə kədiinə tiinə, keena palə.

Pa'ənə tə i Bulusə a furəshina də Filipi

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, ina dzə ka ha nga dfa də'wa, ina lapaa əndə'i uundzə rəmənə, mava. Əndə ginaaji nə ki, agi kuranə nə ki uushi'inə kama kama putə nga ginaajiitə ashitə. Agi dzanə nə ki də kwaba lanə ka slanjiinətə əsə də kwaanə. ¹⁷ Wata nə'unə tiinə da i Bulusə nə ki, kya dzə də ka vurənə, kya ba, "Ma ənjitsa, ənji nga maduunə Əntanəfə nə tii. Rəgwa nga luupaanə nə tii ka banə koonə."

¹⁸ Ha'ə kə ta'avə ki baanə lanə ka dfanə makə ətsa. Ca zhimagi tə Bulusə asəkəkii ka shaṇə. Ca zhi'wagi, ca ba ka ginaajiitə ashitə, "Wanyinə ca ba ka hə də ləmə nga Yeesu *Aləmasiihu: bwasee ka ki!" Wata pii ginaajiitə a bwasee ka ki ka saa'ita.

¹⁹ Makə nee slanjiinətə oo'i, kə njiikəgi rəgwa nga upaanatii, təya kəəsətə tə i Bulusə da Silasə, təya kərə tə tii aasəkə luuma aakəṇwacii ənji la gəṇwanə. ²⁰ Makə kirə tii tə tii aakəṇwacii, kə bii tii, əṅki tii, "Ma ənjina, agi gwazənə nə tii hankala nga vərəana, wiinə boo, *Yahudiinə nə tii. ²¹ Agi dzəgunənə nə tii alə'aadatə madəbeemə kaamə, kaama slənəgi, amə ənji Rooma." ²² Dankana a guṇuunə ka tii patə, mala gəṇwanyinə a səədfəgi kəjeerənə ashitii, təya ba ka ənjə a fəəslə tə tii də kurəpa. ²³ Makə fəsləgi ənji tə tii purə'i purə'i, təya fədə tə tii, təya əjigərə tə tii aa furəshina, təya ba ka əndə nəhə furəshina kaa ca pa'əgi tə tii nga'ə. ²⁴ Fanə nga əndə nəhə furəshina naakii, wata ca ngərə tə tii, ca əjigərə ancakuvə nga furəshina, ca aanəgi sədfətii ashii madiigərə rintənyinə.

²⁵ Ma ahada vəda, Bulusə da Silasə a dfa də'wa, təya ka wanyanə ka Əntanəfə. Ənji furəshina a dzə də fanə tə tii. ²⁶ Mata'avəmə dəṇwa'ə, hanyinə a gəgədzə patə. Ha'ə mwavəfdə nga kuvə furəshina a udzəgi. Pii wata makuvənyinə a wunəgi patə. Mahyakahyaka'ə nga taa wu agi ənji furəshina əsə, kə piitəgi. ²⁷ Makə və'ihə əndə nəhə furəshina, ma ca nee, mawuunəkii nə makuvənyinə patə. Wata ca də'yagi ngila purəṇanaakii kaa ca bələgi naakii na. Ma nə ci ka nəhənə, kə huyipaa ənji furəshina satii.

²⁸ Amma Bulusə a madəe ka uurakii, ca ba ka ci, "Ga ha bələgi naaku na, ganə niinə patə!" ²⁹ Əndətə a ba ka ənjə a kira ka ci gunə, wata ca huyi aabii i Bulusə da Silasə,

ca gərə'waanə akəŋwaciitii. Shishinəkii a dzə də udzənə acii ŋgwalənə. ³⁰ Ca fə'yagi tə tii agyə, ca ba, "Ya əna, iitə dənəki kaa nya upaa luupaana?" ³¹ I Bulusə da Silasə a ba ka ci, "Vii goonğa ka Yeesu Slandana: ka upaanə nə hə luupaanə da yaaku patə." ³² Wata təya wabə ka ci da ənji yaakii patə agyanə Slandana. ³³ Pii agi vədəkii ha'ə ca ŋgərə tə tii, ca cakubəgi ka tii uyiginatii. Saa'ikii yibə ənji ka ci bapətisəma da yaakii patə əsə. ³⁴ Ca kərə tə tii aa hakii aasii, ca ŋgiragi ka tii zəma, ca dā moodasəkə da yaakii patə putə ŋga vii goonğatii.

³⁵ Makə puki ha, mala gəŋwanyinə a sləkee ka soojiinə ka banə oo'i: "Wa ənjitə a palə satii." ³⁶ Əndə nəhə furəshina a dzə ka banə ka i Bulusə, əŋki ci, "Kə sləkee mala gəŋwanyinə ka banə koonə, a paluunə səgoonə. Acii ha'ə, gimagimə, una dzə səgoonə agi jamənə." ³⁷ Amma əŋki Bulusə, "Akəŋwacii ənji fəəsli tii tiinə, wiinə malamə ənji keenə gəŋwanə, təya əjigərə tiinə aa furəshina. Wiinə əsə uushi rəŋwə niinə da ənji Rooma. Yoo, təya kapaa tiinə də ma'umbeekii nii? Pooshi ka dənə! Wa təya shi də natii na, təya shi ka kapaanə tiinə." ³⁸ Soojiinə a ənəpaa də wabənəkii ka mala gəŋwanyinə. Makə fii tii oo'i, uushi rəŋwə da ənji Rooma nə i Bulusə da Silasə, kə ŋgwaləgi tii. ³⁹ Wata təya shi ka kədii tifyaginə aciitii, təya kapaa tə tii, təya ba ka tii, wa təya bwasee ka vəranəkii. ⁴⁰ I Bulusə da Silasə a gimagi asəkə furəshina, təya palə aasii aa ha Lidiya, təya lapaa ənji nə'unə davə, təya wabə ka tii kaa təya ndzaa ndihə ndihə də ŋgeerənə agi nə'unə tə Slandana. Ma daba'əkii, təya palə satii.

17

Masləkee ənji də Teesaloonika

¹ Kə gi tii dasəkə vəranəyinə ŋga Amfipuli da Apulooniya, təya mbu'u aa Teesaloonika, hatə dīi *kuvə də'wa ŋga Yahudiinə davə. ² Bulusə a dzə aa dəvə aa kumu, makə sətə sənəavə ci ka dənə taa da patə. Luuma makkə nə ci ka wabənə da ənja, ca dzə də janğanə asəkə malaaba ləkaləkatə. ³ Ca wabə ka tii, ca baarii ka tii tantanyinə ŋga sətə bii malaaba ləkaləkatə oo'i, ma *Aləmasiihu, see a sa ci ŋgərə'wa, ca əntə, ca madətə agi maməətə ənja. Ca ba əsə, "Yeesu ənə cii kya ba koonə, ci nə Aləmasiihu." ⁴ Hara ənjə a luuvə, təya nə'ushi da i Bulusə da Silasə. Ha'ə əsə lanə

16:30 16.30-31 2.37; 11.14; YooH. 6.28-29. **16:33** 16.33 16.15. **16:37** 16.37 22.25-29; 23.27. **16:40** 16.40 11.23. **17:1** 17.1-9 1 Tees. 2.1-2. **17:2** 17.2 9.20; 13.5,14,44; 14.1; 16.13; 17.10,17; 18.5,26; 19.8-9; 28.17. **17:3** 17.3 3.18.

agi ənji Gərikə ətə ca gərə'u ka Əntan̄fə. Matakəḅwanyinə ḅga makinə lan̄ə ləbətəgi də nə da tii əsə.

⁵ Amma kə shirəhə Yahudiinə ka tii. Təya dzatə də badawiinə ḅga vəranə, təya jagi də ənji də kaala bwaya vurənə, təya dzə ka əbigi yi ḅga Yasoonə, təya alə tə i Bulusə da Silasə davə kaa təya ḅgiragi tə tii ka ənja. *

⁶ Amma paa tii lapaa tə tii. Wata təya kəsəənə tə Yasoonə da hara ənji nə'unə, təya kərə tə tii aakəḅwacii gayinə ḅga vəranə, təya madēe ka uuratii, təya ba, "Ənjitə gwazətə nə ḅga ənji taa dama patə, watiinə kə shi aa hanə əsə.

⁷ Yasoonə a luu tə tii gakkii asii. Wiinə patənatii kə kaanə tii səfə ka bariya ḅga maduunə ḅwan̄wə ḅga ha də Rooma, təya ba: tə'i əndə'i ḅwan̄wə ətə d̄ii ləməkii Yeesu." ⁸ Makə fii gayinə da ənji ḅga vəranə tə wabəətsa, haḅkalatii a madəgi patə. ⁹ See də makə ki'i Yasoonə da hara ənji kwaba taabu'u kapaa gayinə tə tii.

Masləkee ənji də Biriya

¹⁰ Pii ndzəkəḅushi'inə a kəree ka i Bulusə da Silasə aa Biriya davəfə. Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzə aa *kuvə də'wa ḅga Yahudiinə. ¹¹ Ma Yahudiitə davə kamə, kə palee tii ka ətə də Teesaloonika də hiima, kə banee tii ka haḅkalatii ka fa wabənə ḅga Slandana. Kə d̄ii tii gazhi'waanə ḅga tsaamətənə asəkə malaaba ləkaləkatə uusərə patə, kaa təya shii taa goon̄ga nə sətə fii tii. ¹² Acii ha'ə lan̄ə agitii vii goon̄ga. Lan̄ə əsə agi matakəḅwanyinə ḅga makinə ḅga Gərikə da ḅguyirənə vii goon̄ga.

¹³ Amma, makə fii Yahudiinə ḅga Teesaloonika oo'i, agi baabanə nə Bulusə wabənə ḅga Əntan̄fə də Biriya əsə, təya dzə ka tsəvutənə tə dan̄kana davə. ¹⁴ Pii wata ndzəkəḅushi'inə a kəree ka Bulusə aama uunəva. Amma Silasə da Timooti a ənəgi davə. ¹⁵ Ma ənjitə kəree ka Bulusə, kə gi tii da i ci kura'ə aa Ateena. Ma təya ənya satii aasii, Bulusə a sləkee ka tii kaa təya dzə ka banə ka i Silasə da Timooti oo'i, wa təya shi ka lanə tə ci pii pii.

Ndzaanə ḅga Bulusə də Ateena

¹⁶ Ma Bulusə a gərə tə Silasə da Timooti də Ateena, kə zhima tə ci asəkəkii makə nee ci, taa aa dəma patə tsaaməgi ci, see uuləminə neenəkii asəkə vəranəkii. ¹⁷ Ci d̄ii gi ci aakəḅwa də wabənə ka ənji uusərə patə. Taa dama gi ci patə asəkə vəranəkii, taa a luuma lii ci ənja ca wabə ka tii, taa asəkə kuvə də'wa ca wabə ka Yahudiinə da ənji

17:4 17.4 13.50; 16.14; 17.17. * **17:5** 17.5 Yasoonə: Rooma 16.21. **17:6** 17.6 16.20. **17:7** 17.7 Luka 23.2; Yooh. 19.12. **17:10** 17.10 17.2. **17:11** 17.11 Yooh. 5.39. **17:12** 17.12 11.18. **17:13** 17.13 14.5,19; 1 Tees. 2.14-16.

gərə'unə ka Əntanǝfə. ¹⁸ Hara ənji dzəgunənə agi kurəgə ŋga *Abikuriyanyinə da Sitookanyinə, kə lii tii tə Bulusə. Hara ənji ahadatii a ba, “Mi sanə nə əndə waazaanə ka gəgəmənə ha'a? Mi mwayi ci bana?” Hara ənjə a ba, “Mbu'u ma nə ci ka waazanə, agyanə sə ŋga paslənə ŋga məshipətə ənji pamə.” Ma wabi tii ha'ə, acii ma Bulusə, agyanə Yeesu da agyanə madfənə agi maməətə ənji cii kəya wabə. ¹⁹ Wata təya ŋgərə tə ci, təya kərə tə ci aakəŋwacii mətərəkiniə aanə d'angərə ətə ci ənjə a 'wa Ariyapaga, təya ba, “Ŋga'ə keenə nə fa sətə bii kura waazaatse d'ii hə, ²⁰ acii kə kira hə keenə sətə mashimə liminiinə a fii. See a ba hə keenə sətə cii kəya ba.” ²¹ Ma bii tii ha'ə, acii ma ənji Ateena da mu'umiitə davə patə, pooshi əndə'i uushi nji təya da, see baaba kura uushi'inə taa fa kura wabənə.

²² Wata Bulusə a madfətə ahada mətərəkiniə ŋga Ariyapaga, əŋki ci, “Unə ənji Ateena, kə nee nyi taa ka ŋgutə rəgwa patə, ənji diina nuunə. ²³ Acii ma nya dzə də wiinə asəkə vərənə goonə, kə lapaa nyi uushi'iitə cuuna paslə ka tii. Ha'ə nya lapaa ha ŋga da sataka ətə nyaahə ənji ashikii: ka Əntanǝfə ətə mashiimə ənji. Yoo, ma ətə cuuna paslə mashiimuunə d'iya, tə ci cii kya ba koonə. ²⁴ Əntanǝfə ətə tagii duuniya patə da uushi'iitə asəkəkii patə, ci nə Slandanə ŋga ha dadagyə da ha a panə. Paa ci ka ndzaanə asəkə kuvə gəratə ghənyi ənji də ciinə. ²⁵ Ha'ə əsə paa ci ka alə tsakənə tə ci, makə d'ii ci pooshi uushi cii kəya moo acii ənda, acii ci vii əpinə ka ənji da taa mi patə. ²⁶ Də əndə rəŋwə 'watəgi ci taga slikerənyinə ŋga ənji patə kaa təya ndzaa taa dama patə asəkə duuniya, ca kəŋee ka saa'i da i ribinə ŋga ndzaanatii əsə. ²⁷ Ma d'ii ci ha'ə, kaa təya alə tə Əntanǝfə, təya da gazhi'waanə ŋga raramənə, mbu'u ka lapaanə nə tii tə ci, taa ŋgahi paa ci dzadə da taa rəŋwə agyaamə. ²⁸ Daciikii caama mbədfə, ama gugudə, ama ndzaanə. Kə d'ii makə sətə bii hara ənji kaala wanyanə goonə oo'i: goonga, slikerənaakii naamə. ²⁹ Yoo, makə d'ii ci, slikerənə ŋga Əntanǝfə naamə, madəbeemə ama hiima oo'i, kə pusha Əntanǝfə da matsahu burə tibisa, taa viiza taa faara ətə tsahutə əndə də ciinəkii agi hiimaakii. ³⁰ Ma ŋga ŋukə, pooshi Əntanǝfə nja ka nə ka ghatə shiinə ŋga ənda. Amma ma ŋga əna, agi banə nə ci ka patənə ŋga ənji taa dama patə, wa təya baanə ka ci. ³¹ Acii kə kəŋee ci ka uusərə ŋga da gəŋwanə ka *duuniya patə. Də goonga nii

17:17 17.17 17.2.4. **17:18** 17.18 4.2; 1 Koor. 1.22. **17:24** 17.24 7.48; Jab. 146.6; 1 Meem. 8.27. **17:25** 17.25 Jab. 50.10-13. **17:26** 17.26 Dzək. 32.8; Ayb. 12.23. **17:27** 17.27 Isaa. 55.6. **17:28** 17.28 'Wat. 1.27. **17:29** 17.29 19.26; Isaa. 44.9-20. **17:30** 17.30 14.16; Rooma 2.4.

kəya da daciai əndətə ta'i ci. Kə baarii ci tantanyinəkii ka ənji patə də madeenə ka ci agi maməətə ənja.”

³² Makə fii ənji wabənə ŋga Bulusə agyanə madənə agi maməətə ənja, hara ənjə a ŋusə tə ci, hara ənji əsə a ba, “Ka ənyanə niinə ka fa wabəətsə a maku.” ³³ Wata Bulusə a madəgi saakii ahadatii. ³⁴ Amma hara ənjə a dzə aabiikii, təya vii goonğa ka Slandana. Ahadatii nə Diyanisiya, əndə ŋga Ariyapaga, da i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Damarisə, da hara ənja.

18

Bulusə də Koorintiya

¹ Daba'ə ha'ə, Bulusə a madə də Ateena, ca palə aa Koorintiya. ² Makə mbu'i ci, kə guŋəgərə tii da əndə'i əndə Yahuda ətə dīi ləməkii Akila. Əndə Puntu nə ci. Mata'avəmə ci makə shi ci aa dəvə aa vərə tii da minaakii Pərisəkila. Kə ma'ya tii də Rooma anə hanyinə ŋga Italiya acii kə bii ŋwanjwə Kalawudiyu oo'i, *Yahudiinə patə, wa təya madəgi asəkə vəranəkii. Ci dīi gi tii aa Koorintiya. Bulusə a dzə ka nəhəpaanə tə tii. * ³ Makə lapaa ci oo'i slənatii rəŋwə, waatoo, təslə kuvə kuvə'unə, wata ca ənəgi abitii. ⁴ Ca dzə də baaba wabənə ŋga Əntanjə asəkə *kuvə də'wa taa ŋgutə uusərə ŋga əpisəkə patə, ca dzə də zhi'wanə də Yahudiinə da Gərikanyinə kaa təya nə'u ŋunyi rəgwa.

⁵ Makə mbu'ya i Silasə da Timooti daga anə hanyinə ŋga Makiduuniya, Bulusə a bwasee ka slənətə njii kəya də, ca dzə aakəjwa də waazanə, ca baarii furəŋə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu nə *Matafəkii ŋga Əntanjə. ⁶ Makə dīi tii ka ci mabizhinə, təya dzə də dzaananə tə ci, ca gəgərəgi bərəbərə ŋga kəjeerənaakii ka baariinə ka tii oo'i, kə shigi ci agi haalatii; əŋki ci, “Ma nyi kamə, pooshi kərənə goonə agyanəki ma'ə. Amma agyanuunə səgoonə. Daga ənshinə aa ha hara slikərənə dzənəki.” ⁷ Də ha'ə bwasee ci ka tii, ca palə saakii aasii aa ha əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Titusə Yasətu. Əndə paslənə tə Əntanjə nə ci, ətə dīi yaakii atanjala *kuvə də'wa.

⁸ Ma gawə ŋga kuvə də'wa ətə dīi ləməkii Kərisəpusə, kə vii ci goonğa da yaakii patə ka Slandana. Ha'ə əsə tə'i hara ənji Koorintiya laŋə, makə fii tii waazanə ŋga Bulusə, kə vii tii goonğa. Ha'ə təya luu yibə bapətisəma.

17:31 17.31 3.15; 10.42. * **18:2** 18.2 Akila: Rooma 16.3; 1 Koor. 16.19; 2 Tim. 4.19. **18:3** 18.3 20.33-34; 1 Koor. 4.12; 9.12-18; 1 Tees. 2.9; 2 Tees. 3.7-9. **18:5** 18.5-11 11.18. **18:5** 18.5-6 3.26; 5.42. **18:6** 18.6 13.51; 20.26. **18:8** 18.8 8.36.

⁹ Ma ka əndə'i vəda, kə wabi Əntanǝfə ka Bulusə dagi səniinə, əŋki ci ka ci, "Ga ha ŋgwalə, waazawə ka ənja, ga ha ndzaa kəda'ə. ¹⁰ Aci kədəhə da hə nə nyi. Aciikii ha'ə, pooshi əndə ca uree ka hə. Lanə nə ənjaaki asəkə vəraana." ¹¹ Wata Bulusə a ndzaa davə, ha'ə fəzə rəŋwə da ləgidə kuwa. Ca dzə də dzəgunə ka ənji wabənə ŋga Əntanǝfə.

¹² Amma, makə dii Galiya ŋgwaməna agyanə hanyinə ŋga Akaya, Yahudiinə a ləbə də na, təya kəsətə tə Bulusə, təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə, ¹³ əŋki tii, "Ma əndəna, agi isəkwanə nə ci tə ənji ka paslənə tə Əntanǝfə ka rəgwatə təŋapaa bariya." ¹⁴ Ma ətsə kədəhə kaa Bulusə a wunəpaa makii kaa ca wabə, wata Galiya a ləwugi rəgwa, ca ba ka tii, "Unə Yahudiinə, maci əndə'i bwaya uushi pamə dii ci, kə njii kya fa tuunə. ¹⁵ Amma, makə mabizhinə agyanə wabənə saakii da ləmənyinə da bariya goonə, unə səgoonə nə tsaamətənə. Ma nyi kamə, paa nyi ka la gəŋwanə ŋga tsarə uushi'iitsa." ¹⁶ Wata ca lyakagi tə tii asəkə kuvə gəŋwanə. ¹⁷ Wata tii patə, təya kəsətə tə Sasətinəsə, gawə ŋga kuvə də'wa, təya fəslə tə ci akəŋwacii gəŋwanə. Amma, taa gi'u, makulamə aasəkə Galiya.

Ənənə ŋga Bulusə aa Antakiya

¹⁸ Makə cakə Bulusə baneenə lanə da ənji Koorintiya, ca ba ka tii a madə ci ha'ə. Ca dzə, ca isəgi nəkii asəkə vəranə ŋga Kəŋkəraya ka baariinə oo'i, kə mbu'utəgi ci də aləkawalətə shi ca dii. Ma daba'əkii, ca dəmə kumbawalə da i Pərisəkila da Akila, təya palə aagyanə hanyinə ŋga Siriya. ¹⁹ Təya kəŋaanə də Afisa zəku'i. Ca dzə aasəkə kuvə də'wa, ca wabə da Yahudiinə davə, ²⁰ təya kədi tə ci kaa ca tsakə ta'veeenə da tii. Amma kə naanagi ci. ²¹ Makə bii ci ka tii madənaakii, ca ba ka tii, "Ka ənyanə nə nyi aabii unə, maa kə luuvə Əntanǝfə." Wata ca bwasee ka i Pərisəkila da Akila də Afisa, ca dəmə kumbawala, ca palə. ²² Makə mbu'i ci aa Kayisariya, ca dzə aa Urusaliima ka nəhəpaanə tə ənji nə'unə, ca uudəgərə aa Antakiya. ²³ Makə banee ci gi'u davə, wata ca madə, ca wiigi'itə hanyinə ŋga Galatiya da Firigiya, ca dzə də vii ŋgeerənə ka ənji nə'unə patə.

Waazanə ŋga Apoolasə də Afisa

²⁴ Tə'i əndə'i əndə Yahuda ətə dii ləməkii Apoolasə. Kə shi ci aa Afisa. Ma ca, əndə Aləkəsandəriya nə ci. Kə mbee ci ka wabənə. Kə shii ci malaaba ləkaləkatə ka shaŋə əsə.

† ²⁵ Kə dzəgunətə ənji ka ci rəgwa ŋga Slandanə ŋga'ə. Taa ŋgahi see yibə bapətisəma ŋga Yoohana shii ci, amma kə dʒi ci gazhi'waanə ŋga dzəgunətənə ka ənji gəŋə gəŋə agyanə Yeesu. ²⁶ Makə mbu'i ci, ca waaza asəkə kuvə də'wa yadə ŋgwalənə. Makə fii i Pərisəkila da Akila tə ci, təya ŋgərə tə ci, təya tsakə dzəgunətə ka ci rəgwa ŋga Slandanə ŋga'ə. ²⁷ Apoolasə əsə, kə mwayi ci dzənə aagyanə hanyinə ŋga Akaya. Makə mwayi ci ɗanə ha'ə, ənji nə'uutə də Afisa a tsakə tə ci də naahənə ka ənji nə'uutə də Akaya, kaa təya luu tə ci də moodasəka. Makə mbu'i ci aa dəvə, kə cakə ci tə ənjitə dʒi Slandanə ka tii pwapoonə ŋga vii gooŋga, ²⁸ acii kə uuri ci tə Yahudiinə akəŋwacii ənji də wabənə, ca baarii tantanyinəkii dasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, Yeesu nə Matadəkii ŋga Əntaŋfə.

19

Waazanə ŋga Bulusə də Afisa

¹ Ma saa'itə Apoolasə də Koorintiya, kə gi Bulusə aa Afisa da giŋwə. Makə mbu'i ci, ca lapaa hara ənji nə'unə davə. ² Əŋki ci ka tii, "Makə vii unə gooŋga, kə upaa unə Malaaba Ma'yanə kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi. Mashimə ina fii taa tə'i Malaaba Ma'yanə." ³ Bulusə a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Aa, tsarə ŋgutə bapətisəma daa yibə ənji koona?" Əŋki tii, "Tsarə ətə ŋga Yoohana." ⁴ Ca ba ka tii, "Ma yibə bapətisəma ŋga Yoohana, ka ənjitə baanə ka Əntaŋfə putə ŋga 'waslyakənatii. Amma kə bii Yoohana ka ənji *Isərayiila, see a vii tii gooŋga ka əndətə na uugya ba'ə ka shinə, waatoo Yeesu." ⁵ Makə fii tii ha'ə, təya luu yibə bapətisəma də ləmə ŋga Yeesu Slandana. ⁶ Bulusə a kavə ciinəkii aanətii, Malaaba Ma'yanə a jima aagyanətii, təya wabə də məshipətə uuranyinə, təya baaba sətə bii Əntaŋfə ka tii. ⁷ Kə mbu'i tii bahə pu'u aji bəra'i nə ənjikii.

⁸ Ləgidə makkə dʒi Bulusə ka dzənə aasəkə *kuvə də'wa, ca wabə yadə ŋgwalənə ka ənja, ca zhi'wa də haŋkalatii ka haala ŋga ŋwanuunə ŋga Əntaŋfə. ⁹ Amma kə təkuree hara ənji ka vii gooŋga acii ndalənə ŋga ədzəma, təya wabə bwayakii aashi rəgwa ŋga Slandanə akəŋwacii dabaala. Makə nee ci ha'ə, ca bwasee ka tii, ca fə'yagi tə ənji nə'unə, ca wabə ka tii taa ŋgutə uusəra patə asəkə kuvə jaŋganə ŋga əndətə dʒi ləməkii Tirana. ¹⁰ Fəzə bəra'i nə tii ka ɗanə ha'ə. Ənji hanyinə ŋga Asiya patə, Yahudiinə da hara slikərənə, kə fii tii wabənə ŋga Slandana.

† **18:24** 18.24 19.3-4; Apoolasə: 1 Koor. 1.12; 3.4-6. **18:26** 18.26 17.2. **18:28** 18.28 5.42. **19:2** 19.2 2.38; 8.16. **19:3** 19.3-4 18.25; Luka 3.3-4,16-17. **19:6** 19.6 2.4. **19:8** 19.8 17.2; 28.23. **19:9** 19.9 9.2. **19:10** 19.10 20.18.

Manjeevənə nga Sikəwa

¹¹ Kə slənyi Əntanʃə sə nga hurəshishinə ka shaŋə daci Bulusə. ¹² Ha'ə ənjə a ɲgərə kəjeerənə da aləbuta ka tabətə də shishinəkii, ənjə a kərə ka ənji bwanea, təya mbədfə. Ginaajiinə əsə, təya shigi ashitii. ¹³ Tə'i hara *Yahudiinə ətə ca wiigi'i ka vərə ka vərə, kə dīi tii gazhi'waanə nga əsətə ləmə nga Yeesu kaa təya mbədfəpaa də ənjitə da i ginaaji ashitii, təya ba ka ginaaji, "Agi banə nə nyi ka hə də ləmə nga Yeesu ətə ci Bulusə a waaza, bwasee ka əndətsa!"

¹⁴ Tə'i manjeevənə ɲguyirənəkii mədfəfə nga maɖuunə *limanə nga Yahudiinə ətə dīi ləməkii Sikəwa; da i tii ca ɖaada ha'ə. ¹⁵ Ma ka əndə'i uusəra, ginaaji a ba ka tii, "Kə shii nyi tə Yeesu, kə shii nyi tə Bulusə əsə. I wu saŋə nuunə noona?" ¹⁶ Wata əndə ginaajitə a kulaanə ka tii palee ka ɲgeeritii patə, ca ɖaadafvə ka tii uyiginə, ca tsaatsagi kəjeerənə ashitii. Təya gimagi asii gakii, təya huyi. ¹⁷ Patənə nga ənji də Afisa, kə fii tii sətə slənyi, Yahudiinə da hara slikərənə. Ha'ə kə lagi ədzəmətii, ənjə a ɖuunətə ləmə nga Slandanə Yeesu. ¹⁸ Lanə agi ənjitə vii gooŋga əsə shi ka baanə ka Əntanʃə akəɲwacii ənji patə, təya baabagi bwaya uushi'iitə ɲi təya ɖaada. ¹⁹ Ənji lanə əsə agi ənji ɖaada sə nga hiila kira ləkələkatənyinatii, təya ətsagi akəɲwacii ənji patə, təya baanatə kwabakii, waatoo, *hwaslə dəbu'u tufə pu'unə. ²⁰ Ha'ə cakə wabənə nga Slandanə gərənə aakəɲwə aakəɲwa də ɲgeerənə dagi baawəfaakii.

Kəɖənə nga wabənə də Afisa

²¹ Ma daba'ə ha'ə, wata Bulusə a ɖa aniya nga dzənə aanə hanyinə nga Makiduuniya da nga Akaya, ca mbu'ugərə aa Urusaliima. Ca ba, "Maɖa kə mbu'i nyi, tyasə ka dzənə nə nyi aa Rooma." ²² Wata ca sləkee ka ənji tsakənə tə ci bəra'i aa Makiduuniya, waatoo Timooti da Irasəta. Ma ci naakii, kə cakə ci baneenə gi'u davə anə hanyinə nga Asiya.

²³ Ma ka saa'ikii, kə ma'i maɖuunə haala də Afisa putə ɲga rəgwa ɲga Slandana. ²⁴ Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Dimitəriya. Ma ca, əndə bələnə nə ci, agi bələnə nə ci pusha tə kuvə uuləmə ətə dīi ləməkii *Arətimi. Ma slənətsa, agi upaanə nə tii kwaba lanə da ənji slənaakii. ²⁵ Ma ka əndə'i uusəra, wata ca dzatə də ənji slənaakii da hara ənjitə ca slənə tsarə slənəkii, əŋki ci ka tii, "Kə shii unə, agi slənənə gaamə caama upaa kwaba

lanjə. ²⁶ Kə nee unə, una fa də liminuunə əsə oo'i, kə zə'wee Bulusətə ka nə n̄ga ənji lanjə də banə oo'i: ma əntan̄fənə ətə ci ənjə a ghənə də ciinə, əntaa sə n̄ga paslənə nə ci. Əntaa wata ganə də Afisa tanə əsə, amma agyanə hanyinə n̄ga Asiya patə cii kəya wabə ha'ə. ²⁷ Maa kə nyi'u ənji ha'ə makə ətsa, ka saaweenə nə ənji ka slənə gaamə. Əntaa wata ətsə tanə əsə, amma ka ndzaanə nə kuvə n̄ga maduunə Arətimi ka uushi zabə. Ki ka nətə maa, ka əteenə nə ki ka məghərəvənatə. Taa n̄gahi agi paslənə nə ənji tə ki anə hanyinə n̄ga Asiya da patənə n̄ga duuniya, patə da ha'ə ka bwaseenə nə ənji ka ki."

²⁸ Makə fii tii ha'ə, kə zhima tə tii a səkətii ka shanjə, təya ka vurənə, təya ba, "Ma Arətimi n̄ga ənji Afisa, maduunəkii nə ki ka shanjə." ²⁹ Wata vəranə a gwazəgi, təya kəsə tə i Gayusə da Arisətarəkusə. Ənji Makiduuniya nə tii, guvii-wiinyinə n̄ga Bulusə nə tii əsə. Təya kərə tə tii də kwasənə aasəkə babara n̄ga buurənə. * ³⁰ Ma Bulusə, kə mwayi ci dzənə aakənwacii dan̄kana, amma ənji nə'unə a tən̄apaa tə ci. ³¹ Ha'ə əsə, hara madiigərənə n̄ga hanyinə n̄ga Asiya, waatoo guviinə n̄ga Bulusə, a sləkee ka kədiinə aciikii, ga ca dzə aasəkə babara n̄ga buurənə. ³² Ma saa'ikii, dan̄kana patə, makəfəkii nə tii ka shanjə. Taa wu patə, wazəna. Hara ənjə a ba əndə'i uushi pamə, hara ənji əsə, pamə nə natii. Lan̄ənatii, mashiiimə tii sətə dzatə tii də nə ka putakii. ³³ Tə'i əndə'i əndə davə, d̄ii ləməkii Aləkəsandəra. Hara ənjə a ba ka ci sətə d̄ii. Wata Yahudiinə a kavə tə ci aakənwacii ənja. Ca mad̄ee ka ciinəkii kaa ca ba ka dabaala dalila n̄ga haalatsa. ³⁴ Amma, makə fii tii, əndə Yahuda nə ci, təya mad̄ee ka uratii patə, ha'ə n̄ga tibisə bəra'i, təya ba, "Ma Arətimi n̄ga ənji Afisa, maduunəkii nə ki ka shanjə!"

³⁵ Ma ka muudinə, kə dədəkəpaa əndə naahənə n̄ga vəranə tə dan̄kana, ənki ci, "Unə ənji Afisa, wu sanjə nə əndə mashiiimə oo'i, vəranə n̄ga Afisa ca had̄agi də kuvə n̄ga Arətimi maduunəkii da malaaba faaratə kulyagərə dadagya? ³⁶ Makə pooshi rəgwa n̄ga ushapaa uushi'iitsa, see a ndzaa unə kəfa'ə, goona kwasə. ³⁷ Acii kə kiroonə ənjinə aa hanə. Wiinə mahərəmə tii asəkə malaaba kuvə n̄ga Arətimi, taa wabə bwaya uushi'inə aashitə. ³⁸ Mad̄a ma Dimitəriya da ənji slənəshinaakii, tə'i tii da kərə gəjwanə n̄ga əndə'i ənda, furənə nə kuvə gəjwanə, watiitsə ənji la gəjwanə əsə. Wa təya kərə gəjwanatii. ³⁹ Amma, maa əndə'i uushi pamə cuuna alə, ka had̄atəginə nə ənji

aakəŋwa agi mətərəkine. ⁴⁰ Acii maŋgwaləkii niinə ka luu gəŋwanə ŋga wazəənə ŋga ənshinə, makə pooshi amə ka mbeenə ka dzəgunətə dalila ŋga wazənəkii.” ⁴¹ Makə uugi ci baginə ha'ə, ca ba ka danjana, wa təya təkəgi.

20

Ənənə ŋga Bulusə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya da Akaya

¹ Makə dədikə haalata, wata Bulusə a dzatə də ənji nə'unə, ca vii ka tii ŋgeerənə də wabənə. Daba'ə ha'ə, ca ba ka tii, a madə ci kaa ca dzə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya.

² Makə mbu'i ci aa dəvə, ca wiigi'itə hanyinəkii, ca dzə də vii ka ənji nə'unə ŋgeerənə də wabənə laŋə, ca mbu'u aanə hanyinə ŋga Akaya. ³ Ca ndzaa davə ləgidə makkə. Amma, ma ətsə kaa ca dəmə kumbawalə kaa ca dzə aanə hanyinə ŋga Siriya, kə fii ci oo'i, kə mwayi *Yahudiinə bələnə tə ci. Wata ca dfa aniya ŋga ənəgərənə saakii da Makiduuniya. ⁴ I Soopatira, əndə Biriya, uuzənə ŋga Pirusa a kəree ka ci, da Arisətarəkusə da Səkundusa, ənji Teesaloonika, da Gayusə, əndə Dyarəba, da Timooti da ənji Asiya, waatoo Tikikusə da Tərafima. * ⁵ Tii 'watəgi palənə keenə aa Tərawasə, təya gəree keenə davə. ⁶ Ma inə neenə, daba'a *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəjanə ma'iinə, ina madə də Filipi, ina dzə ka dəmə kumbawala, ina lapaa tə tii də Tərawasə anə baanə tufə, ina dƣapaa luuma rəŋwə davə.

Tsaamətənə ŋga Bulusə tə ənji Tərawasə

⁷ Ma uusəra asavee kədəwanə, kə dzatiinə də nə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, kə wabi Bulusə ka ənji nə'unə kura'ə ahada vəda, acii kə mwayi ci madənə pukyatə hakii.

⁸ Ma kuvətə dzatiinə də nə davə, kuvə anə əndə'i nə ci. Tə'i garəkuwanyinə laŋə davə a kumu. ⁹ Tə'i əndə'i uundzə dagwa ca zəkutə. Ma ləməkii, Iwutika. Anə mapacakinə ŋga banƣwa ndzaa ci naakii. Bulusə a dzə aakəŋwa də magəərə wabənaakii. Makə mbee ŋunyinə ka dagwata, ca kulagərə aa panə daga agyanə makkənə ŋga kuvətə anə əndə'i. Mantəkii shi ənji ka ŋgərənə tə ci. ¹⁰ Amma Bulusə a jiməgərə aa panə, ca gwanƣaanə tupə anəkii, əŋki ci, “Goonə tuu, da i əpinə nə ci.” ¹¹ Makə ənyi Bulusə ka ndərəginə aadəgyə, ca baatsəpaa buroodi, təya adə. Ca ta'avə ka wabənə da tii, ha'ə puki ha. Wata ca madə, ca palə. ¹² Təya dzə satii da uundzə dagwatə vyarəŋə. Kə dīi tii moodfasəkə ka shaŋə.

Dzənə nga Bulusə aa Milita

¹³ Ma inə, kə pyaliinə aasəkə kumbawalə, ina palə aa Asoosə, keena dzə ka ngərənənə tə Bulusə davə, acii kə bii ci oo'i, də sədə dzənəkii aa dəvə. ¹⁴ Makə lii ci tiinə də Asoosə, ina ngərə tə ci aasəkə kumbawalə, ina dzə aa Mitilyanə. ¹⁵ Ina madə davə də kumbawalə, ina ələgi pukənə nga ha atəngala hanyinə nga Kiyooosə ətə ahada ma'inə. Ma ka bəra'inə nga uusərə əsə, ina mbu'u aa Samusa, ina palə uurə, ina mbu'u ka makkənə nga uusərə ha'ə aa Milita. ¹⁶ Gənjə kəjee Bulusə aa Milita yadə dzənə da Afisa acii ga ca ta'avə anə hanyinə nga Asiya. Ma dīi ci ha'ə, kwasiikii acii nga'ə ka ci nə mbu'unə aa Urusaliima taabu'u mbu'yanə kumənə nga *Peentakoosa, maa jamə.

Waazanə nga Bulusə ka matakəjwanyinə nga Ikəliisiya nga Afisa

¹⁷ Daga də Milita sləkee Bulusə aa Afisa ka ənjə a 'waa'watə ka ci matakəjwanyinə nga Ikəliisiya. ¹⁸ Makə shi tii aabiikii, əjki ci ka tii, "Unə də noonə na, kə shii unə makə sətə ndzaa nyi ahadoonə, 'watəginə ka saa'yatə shi nyi aagyanə hanyinə nga Asiya ha'ə mbu'ya ka ənshinə. ¹⁹ Agi slənənə nə nyi ka Slandana. Paa nyi sha dūunətə naaki na. Kə slənyii ka ci da kiinə agiki da bwaneatə sii nyi kama kama acii Yahudiinə. ²⁰ Kə shii unə, agi waazaaki patə, pooshi nyi umbee koonə ka sətə ca tsakə tuunə taa rəjwə. Amma kə jigunyii koonə akəjwacii ənji i ka yi ka ya. ²¹ Kə bii nyi ka Yahudiinə da hara slikərənə patə kaa təya baa ka Əntənfə, təya vii goonja ka Slandanə Yeesu.

²² "Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aa Urusaliima. Malaaba Ma'yanə ca ba ka nyi dzənə. Mashiimə nyi sətə na da tə nyi davə. † ²³ Uushi rəjwə shii nyi ci Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi taa ka ngutə vərənə gi nyi patə; waatoo agi banə nə ci ka nyi oo'i, agi gəranə nə mahyakahyaka'ə da ngəra'wə tə nyi. ²⁴ Amma, manjəramə nyi əpinaaki ka uushi. Tada kə əjki nyi, tada mantəmə nyi patə, mbərə mbərə ka nyi, tə maa kə uudəpaa nyi slənənə liwə nyi acii Slandanə Yeesu, nya baaba Njuni Habara nga pwapoonə nga Əntənfə.

²⁵ "Wiinə kə shii nyi, ma unə ənə wiigi'i nyi ahadoonə, nya waaza koonə agyanə *jwanjuunə nga Əntənfə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə patənə goonə. ²⁶ Acii ha'ə cii kya ba koonə ənshinə, pooshi kərənə nga patənə goonə agyanəki ma'ə. ²⁷ Maneemə nyi ka ngwa'əngwa'ənə

20:17 20.17 18.21. **20:18** 20.18 19.10. **20:21** 20.21 11.18. † **20:22** 20.22 Malaaba Ma'yanə: 10.19. **20:23** 20.23 21.4,11; 9.16. **20:24** 20.24 21.13; 2 Tim. 4.7. **20:25** 20.25 28.23. **20:26** 20.26 18.6.

nga ba koonə patənə nga hiima nga Əntanƒə. ²⁸ Nəhəmə noonə nə da gwamətə kavə Malaaba Ma'yanə tuunə ka magəriinəkii, una ndzaa ka magəriinə nga Ikəliisiya nga Slandanə ətə upaa ci də idənaakii. ²⁹ Acii kə shii nyi, ma daba'a palənaaki, kadə nə bwaya furətsoofanyinə a dəməgərə aahadoonə, paa tii na bwasee ka gwaməkii.

³⁰ Taa ahadoonə əsa, kadə na shigi ətə na ƒa gazhi'waanə nga zə'wee ka hanƒala nga ənji nə'unə kaa təya nə'u tə tii.

³¹ Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii, una buurətə oo'i, fəzə makkə ƒii nyi da kiinə agiki ka wabənə ka taa wu ahadoonə vədə da uusəra.

³² "Ma ənə ƒiya, kə ba'avə nyi tuunə aacii Slandanə da wabənə nga pwapoonaakii, kaa ca ndzaa kədəhə doonə. Wabəətsə nəndə da baawəƒa nga vii koonə ngeerənə, ca vii koonə barəkaatə nə ənjaakii a upaa patə. ³³⁻³⁴ Unə də noonə nə, kə shii unə oo'i, pooshi nyi mwayi kwaba nga taa wu, taa kəjeerənə nga ənda. Ciinəkinə slənyi ka nyi sətə cii kya ki'i də haajaaki da nga ənjinə ndzaashiinə.

³⁵ Kə ƒaarii nyi koonə taa ka nƒutə rəgwa patə oo'i, də tsarə slənətsə ha'ə tsəkənuunə tə ənji matə ngeerənə, una dzə də buurətə wabənə nga Slandanə Yeesu ətə bii ci: 'Gəƒə viinə də barəkaanə acii luunə.' "

³⁶ Makə uugi Bulusə wabənə ha'ə, ca gərə'waanə, ca ƒa də'wa da tii patə. ³⁷ Təya jabətashi, təya ba, "Wa Əntanƒə a kərə tə hə jamə." Tii patə, təya tuu. ³⁸ Ma sətə palee də ƒəzee ka səkətii, ətə ƒii tii bii ci, paa tii ka ənənə ka neenə ka ci ma'ə. Wata təya kəree ka ci aasəkə kumbawala.

21

Dzənə nga Bulusə aa Urusaliima

¹ Makə jabətii inə, ina təkəgi, ina dəmə kumbawala, ina kəneee gənjə, ina mbu'u aa Koosə. Pukətə hakii, ina madə də Koosə, ina mbu'u aa Roodəsa. Ina madə də Roodəsa əsə, ina mbu'u aa Patara. ² Davə lapaa inə kumbawalə nga dzəginə aanə hanyinə nga Finikiya, ina dəmə, ina palə. ³ Makə mbu'iinə kədəhə da hanyinə nga Kipərusə ətə ahada ma'inə, ina bwasee aa madzəna, ina palə aanə hanyinə nga Siriya, ina jimagərə də Tiira, acii davə nə kumbawalə ka jimapaa də uushi'inə. ⁴ Ina alətə hatə ƒii ənji nə'unə davə, ina baanə məƒəfə gatii. Təya ba ka Bulusə də baawəƒa nga Malaaba Ma'yanə, ga ca dzə aa

20:28 20.28-31 11.23. **20:28** 20.28 1 Piita 5.2. **20:29** 20.29 Mat. 7.15; YooH. 10.12. **20:30** 20.30 Gal. 4.17; 1 YooH. 2.19. **20:31** 20.31 19.10; 1 Tees. 2.11-12; 2 Koor. 11.28. **20:32** 20.32 26.18; 1 Tees. 5.23-24; 2 Tees. 1.11-12. **20:33-34** 20.33-34 18.3. **20:35** 20.35 Mat. 10.8. **20:38** 20.38 20.25.

Urusaliima. ⁵ Amma, makə mbu'ya saa'i nga madəne geenə, ina madə, ina palə. Təya kəree keenə tii da makinatii da manjeevənatii patə. Makə mbu'iinə aa ba'a vəranə aama uunəva, ina gərə'waanə anə mandzənə, ina da də'wa, ⁶ ina jabətashi. Wata ina dəmə kumbawala. Tii əsə, təya ənə satii aasii.

⁷ Makə uugiinə wayanə daga də Tiira, ina mbu'u aa Putəlimayisa, ina nəhəpaa ənji nə'unə, ina baa rəŋwə da tii. ⁸ Pukətə hakii, ina madə, ina palə aa Kayisariya. Makə mbu'iinə, ina dəməgərə aasii aa ha Filibusə, əndə waazanə. Rəŋwə nə ci agi ənji mədəfə ətə shi ənjə a ta'i də Urusaliima. Ina jima gakii asii. ⁹ Ma əndətsa, tə'i ci da uuji rəminə ənfwadə, ətə ma'ə manjərəmə ŋguyirənə. Agi dənə nə tii anabaakwaanə. ¹⁰ Makə banee inə davə gi'u, əndə'i *anabi ətə dīi ləməkii Agabusə a shi daga də Yahudiya. ¹¹ Ca shi aabii inə, ca ŋgərətə gyara ŋga ŋwə ŋga Bulusə, ca aanəgi də sədəkii da ciinəkii saakii də gyarata, ca ba, "Wiinə sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba: 'Ha'ə nə Yahudiinə də Urusaliima a anə tə slanda gyarana, təya vii tə ci acii ənjitə mashiimə tə Əntanfə.' "

¹² Makə fii inə ha'ə da ənjitə davə patə, ina kədii acii Bulusə, ga ca dzə aa Urusaliima. ¹³ Amma wata Bulusə a jikəvə, əŋki ci, "Mi sanə cuuna ŋgwalee ka nya, una tuwa? Acii ma nya, matasəkakii nə nyi, əntaa wata ka pa'ənə tə nyi tanə, amma ka əntənə də Urusaliima putə ŋga ləmə ŋga Slandanə Yeesu." ¹⁴ Makə təkuree inə ka tənəpaa tə ci, ina ndzaa kəda'ə, ina bwasee ka ci, ina ba, "Wa Slandanə a slənə sətə mwayi ci."

¹⁵ Daba'ə baanə gi'u, ina tasəka, ina madə, ina palə aa Urusaliima. ¹⁶ Hara ənji nə'unə də Kayisariya a palə deenə, təya kərə tiinə aasii aa ha əndə'i əndə nə'unə ŋga ŋukə, əndə Kipərusə ətə dīi ləməkii Manasanə. Gakii asii jimeenə.

Dzənə ŋga Bulusə ka caamatənə tə Yakubu

¹⁷ Mbu'unə geenə aa Urusaliima, kə liwə ənji nə'unə tiinə də moodasəka. ¹⁸ Pukətə hakii, kə giinə da i Bulusə aa ha Yakubu. Davə nə matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya patə əsə. ¹⁹ Bulusə a nəhəpaa tə tii. Daba'əkii ha'ə, ca 'watəgi banə ka tii də rəŋwə rəŋwə tə sətə dīi Əntanfə ahada hara slikərənə putə ŋga slənaakii. ²⁰ Makə fii tii sətə bii Bulusə, təya dūunətə tə Əntanfə, təya ba ka

21:4 21.4 10.19; 21.11. **21:5** 21.5 20.36. **21:8** 21.8 6.5; 8.5,40. **21:9** 21.9 2.17. **21:10** 21.10 11.28. **21:11** 21.11 20.23; 21.33; Rooma 15.31. **21:13** 21.13 20.24. **21:14** 21.14 Luka 22.42. **21:18** 21.18 15.13; Gal. 1.19. **21:19** 21.19 11.18.

Bulusə, “Kə nee hə dīi ndzəkəŋunə, dəbu'unyinə ŋga ənji agi Yahudiinə vii gooŋga ka Yeesu. Tii patə əsə, ənji nə'utə *bariya nə tii. ²¹ Kə bii ənji ka tii agyanəku oo'i, kə jigunyi hə ka Yahudiitə ahada hara slikərənə, wa təya bwasee ka bariya ŋga Muusa, ga təya *ryaminya manjeevənatii taa nə'u alə'aadanyinatii. * ²² Iitə nə đanəna? Acii ndilə ndilə ka shiinə nə tii oo'i, kə shi hə. ²³ Acii ha'ə, ma đanəku, đawə sətə ciina ba ka hə. Tə'i inə da ənji ənfwadə ətə dīi aləkawalə akəŋwacii Əntaŋfə. ²⁴ Duu da ənjitsa, ha laabagi naaku nə da tii akəŋwacii Əntaŋfə, ha ki'i ka tii haajatii. Ma daba'əkii, təya isəgi nətii. Də ha'ə shiinə ənji patə oo'i, taa ŋgutə uushi bii ənji ka tii agyanəku, pooshi gooŋga agikii. Də ha'ə shiinətii agi nə'utə bariya nə hə. ²⁵ Ma hara slikərətə vii gooŋga kamə, kə nyaahiinə ka tii ləkələkətə oo'i, ga təya adə zəmətə dīi ənji ka uuləma, ga təya adə idəna, ga təya tsəbə luutə malamə ənji uurakii, ga təya aləhiinə.” ²⁶ Wata Bulusə a ŋgərə tə ənjitə ənfwadə. Pukətə hakii, ca laabagi naakii nə da tii, ca dzə aasəkə yi ŋga Əntaŋfə kaa ca ba ka *limanə uusərə ŋga uudəpaa laabanatii, waatoo uusərə ŋga vii satakatii patə.

*Kəsənə tə Bulusə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə*

²⁷ Makə uugi uusərakii đanə kədəhə, waatoo mədfəfənə ŋga uusərə, Yahudiinə ŋga hanyinə ŋga Asiya a nee ka Bulusə asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Wata təya tsəvutə tə đankana patə, təya kəsətə tə ci. ²⁸ Təya ka vurənə, təya ba, “Ənji Isərayiila, shoomə ka tsakənə tiina! Waanə əndənə ca wiigi'i taa dama patə ka dzəgunənə ka ənji kaa təya bərapaa tə ənji gaamə da bariya ŋga Muusa da yi ŋga Əntaŋfə. Ha'ə maa, waanə kə kira ci hara slikərənə aasəkə yi ŋga Əntaŋfə, ca ajjinətə malaaba hana.” ²⁹ Ma bii tii ha'ə, acii kə nee tii ka Tərafima, əndə Afisa tii da Bulusə asəkə vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə kirə Bulusə tə ci aasəkə yi ŋga Əntaŋfə. †

³⁰ Wata vəranəkii a gwazəgi patə, ənjə a dzaanə də nə ka Bulusə, təya kəsətə tə ci, təya əlyagi tə ci asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Pii ənjə a pa'əgi makuvənyinə. ³¹ Təya moo bələginə tə ci. Asee, kə mbu'i haalakii aa ha matakəŋwanə ŋga soojiinə ŋga Rooma ətə də Urusaliima oo'i, magwazəkii nə vəranə ŋga Urusaliima patə. ³² Makə fii ci ha'ə, pii ca fədə soojiinə da gayinatii, təya huyi aabii đankana. Makə nee ənji ka matakəŋwanə ŋga soojiinə da soojiinə, təya bwasee ka fəslənə tə Bulusə. ³³ Wata matakəŋwanə ŋga

* **21:21** 21.21 ryaminya: 16.3; Gal. 3.25,28; 5.2. **21:23** 21.23-24 Baan. 6.13-21. **21:25** 21.25 15.29. **21:26** 21.26 1 Koor. 9.19-23. **21:28** 21.28 6.13; 24.6.

† **21:29** 21.29 Tərafima: 20.4.

soojiinə a shi, ca kəsə tə Bulusə, ca ba ka soojiinə a anəgi tə ci də mahyakahyaka'ə bəra'i, ca ləgwa ka danƙana, taa wu nə Bulusə da sətə bəzee ci. ³⁴ Hara ənji agi danƙana, təya ba əndə'i uushi pamə. Hara ənji əsə, pamə nə sətə ci təya ba. Makə ma'upaamə matakəŋwanə ŋga soojiinə ŋunyi dalila acii wazənati, ca ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa hatii. ³⁵ Makə mbu'i Bulusə ka məgərəfinə ŋga ndərəginə aa hatii aasii, see də makə kirə soojiinə tə ci acii nyaadfanə ŋga danƙana. ³⁶ Danƙana patə a dzə də nə'unə tə tii, təya dzə də banə, "Wa ənjə a bələgi tə ci!"

Wabənə ŋga Bulusə akəŋwacii danƙana

³⁷ Ma kədəhə ka ənjə a dəməgərə də Bulusə aasii aa ha soojiinə, ca ba ka matakəŋwanə ŋga soojiinə, "Ka upaanə nə nyi wabənə da hə gi'u kwa?" Matakəŋwanə ŋga soojiinə a ba ka ci, "Ka mbeenə nə hə ka uura Gərikə kuna? ³⁸ Asee, əntaa hə kunə nə əndə Misəratə jarəlagi kwakwatə kaa ca madfee ka haŋkala ŋga ənja? Ha'ə ca kərə mabələ ənji dəbu'u ənfwadə aagi bilina?" ³⁹ Əŋki Bulusə ka ci, "Əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə ŋga Silikiya, uuzətə mashii vərəatsə nə nyi. Kə kədii nyi aciiku, kapaa ka nyi rəgwa kaa nya wabə ka ənja." ⁴⁰ Makə kapaa ci ka ci rəgwa, Bulusə a kəŋaanə ka dzakənə, ca madfee ka ciinəkii kaa ənjə a ndzaa kəfa'ə. Makə ndzaa tii shikə shikə, ca wabə ka tii də uura *Ibəraaniya, əŋki ci:

22

¹ "Ndzəkəŋushi'inə da dəsənəki, fatəmə kaa nya pərəgi naaki na akəŋwacii unə."

² Makə fi tii wabi ci ka tii də uuratii, waatoo də uura Ibəraaniya, təya tsakə ndzaanə kəfa'ə. Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci: ³ "Ma nyi, əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə ŋga Silikiya, amma asəkə vəraanə girə nyi. Gamaliyalə dzəgunətə tə nyi ndilə ndilə makə sətə bii bariya ŋga dzədzəshi'inaamə, nya nə'u tə Əntənfə də ŋgeerənə, makə ənə cuuna nə'u ənshinə. ⁴ Kə cibee nyi ka ənji nə'u rəgwa ŋga Yeesu, nya bələlə tə tii. Nya aanəgi hara ənja, ŋguyirənə da makinə, nya kəgərə tə tii aa furəshina.

⁵ Ka mbeenə nə gawə ŋga limanyinə da *mətərəkinə ŋga gayinə ka seedanə, acii kə liwə nyi ləkələkatə aciitii kaa nya kərə ka ndzəkəŋushi'inaamə Yahudiinə aa Damasəkusə, waatoo ləkələkatə ŋga dzənə ka kaashanə də ənji nə'uutə davə. Nya madə, nya palə ka kaashanə tə tii kaa nya kira aa Urusaliima ma'aanəkii, ənjə a shi ka cibeenə ka tii."

Banə nga Bulusə tə habara nga vii goonğaakii ka Slandana

⁶ “Ma nya dzə də palənə ətsə kədəhə kaa nya mbu'u aa Damasəkusə, uusərə ahadana, wata pii bərənə a papi'ya dadagyə, ca guɲutə də nyi dəgəji'u. ⁷ Wata nya kulagi aa panə, nya fa əndə'i uura, ca ba ka nyi: ‘Sawulə, Sawulə, mi sanə cii kwa cibə də nyi ha'a?’ ⁸ Nyi əsə, nya muu, əŋki nyi ka ci: ‘Ya'ə Slandana, hə wu sanə?’ Əŋki ci ka nyi: ‘Nyi nə Yeesu əndə Nazaratu ətə cii kwa cibə də ci.’ ⁹ Yoo, ma ənjitə abiiki, kə nee tii ka bərənə, amma mafamə tii uura nga əndətə wabi da nyi. ¹⁰ Nya ləgwa: ‘Ya'ə Slandana, mi sanə danəkya?’ Slandanə a ba ka nyi: ‘Maduu, dzəgərə aasəkə vəranə nga Damasəkusə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə mwayi Əntanƒə kaa ha ɗa patə.’ ¹¹ Makə təkuree nyi ka neenə acii bərəəta, ka ciinə kəshi ənjitə giinə da tii tə nyi, dəŋə aa Damasəkusə.

¹² “Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə ɗii ləməkii Ananiya, əndə gərə'unə ka Əntanƒə makə sətə bii *bariya. Agi ɗələnə nə Yahudiinə nga vəranəkii patə də ci. ¹³ Kə shi ci, ca kəŋaanə abiiki, əŋki ci: ‘Ndzəkəŋunə Sawulə, waahanə ka ənənə ka neenə.’ Agi saa'yakii ŋunyi ginəki, nya nee ka ci. ¹⁴ Əŋki ci ka nyi: ‘Kə ta'i Əntanƒə nga dzədzəshi'inaamə tə hə kaa ha shii moonakii, ha nee ka Əndə Goonğa a rəgwa, ha fa wabənə damakii, ¹⁵ kaa ha ndzaa ka seedawaakii ka ənji patə agyanə sətə nee hə da sətə fii hə.’ ¹⁶ Əŋki ci ka nyi: ‘Ya əna, mi cii kwa gərə? Ma ɗanəkwa, madətə kaa ənjə a yibə ka hə bapətisəma, ha ɗa də'wa ka Slandana kaa ha upaa tifyaginə nga 'waslyakəənaaku.’ ”

'Wanə tə Bulusə kaa ca waaza ka hara slikərənə

¹⁷ “Ma daba'əkii, kə ənyii aa Urusaliima, nya ɗa də'wa asəkə *yi nga Əntanƒə, kə ɗii ka nyi makə səniinə, ¹⁸ nya nee ka Yeesu, ca ba ka nyi: ‘Madətə pii pii, ha shigi asəkə vəranə nga Urusaliima. Acii paa tii na luuvə seedanaaku tə nyi ka tii.’ ¹⁹ Əŋki nyi: ‘Slandana, tii də natii nə maa, kə shii tii oo'i, taa ka ŋgutə *kuvə də'wa kə kəəshi nyi i fəslənə tə ənjitə vii goonğa ka hə. ²⁰ Ma saa'yatə bələgi ənji tə seedawaaku Sətəfanu, nyi davə kəŋə əsə. Kə luuvə nyi, nya nəhə kəjeerənyinə nga ənjitə bələgi tə ci.’ ²¹ Amma əŋki Slandanə ka nyi: ‘Maduu, duu, kaa nya sləkee ka hə dzadə aa ha hara slikərənə.’ ”

Anənə nga matakəŋwanə nga soojiinə tə Bulusə

²² Ma danƙana a fa tɔ Bulusə, ha'ə mbu'ya ka wabəətsə wabi ci agyanə hara slikərənə, wata tɔya kaala vurənə, tɔya ba, "Wa ənjə a bələgi tɔ ci, wa ənjə a ɲgərəgi tsarə ɲga əndətsə asəkə duuniya. Madəbēemə ca ndzaanə da i əpinə!" ²³ Ma tɔya dzə də ka vurənə, tɔya dzə də gəgərə kəjeerənati, tɔya mbudə bərəbərə aadəgyə. ²⁴ Matakəɲwanə ɲga soojiinə a ba ka soojiinə a kərə tɔ Bulusə aasii aa hatii, ca ba, "Wa ənjə a fəslə tɔ ci", kaa ənjə a shii taa putə ɲga mi ci tɔya kaala vurənə agyanəkii.

²⁵ Makə anəgi ənji tɔ Bulusə də zə'wa, ca ba ka soojatə kəɲə davə: "Kə dəbēe ha fəslə əndətə da dimwaanə ɲga Rooma ha'ə yadə la gəɲwanə kwa?" ²⁶ Makə fii soojatə ha'ə, ca dzə ka banə ka matakəɲwanati o'o'i, "Mi cii kwa ɗa ha'a? Acii ma əndətsa, əndə Rooma nə ci." ²⁷ Wata matakəɲwanə ɲga soojiinə a shi ka ləgwanə ka Bulusə, əɲki ci: "Bawə ka nyi, əndə Rooma nə hə nii?" Əɲki Bulusə, "Awa, əndə Rooma nə nyi." ²⁸ Matakəɲwanə ɲga soojiitə a ba ka ci, "Də kwaba laɲə upaa nyi ndzaanə ka əndə Rooma." Əɲki Bulusə ka ci, "Ma nyi, də poonə tɔ nyi upaa nyi naaki." ²⁹ Wata ənjitə kavə ənji ka fəslənə tɔ Bulusə a bwasee ka ci pii. Matakəɲwanə ɲga soojiinə a ɲgwələgi əsə makə paaratəgi ci o'o'i, ma Bulusə, əndə Rooma nə ci. Waanə kə anəgi ci tɔ ci boo.

*Wabənə ɲga Bulusə akəɲwacii *mətərəkīnə*

³⁰ Pukənə ɲga ha əsə, makə mwayi matakəɲwanə ɲga soojiinə shii goonɲa ɲga sətə wulii Yahudiinə tɔ Bulusə, wata ca pərəpaa tɔ ci, ca ba ka ənji a 'wa tɔ madiigərənə ɲga limanyinə da patənə ɲga *mətərəkīnə ɲga Yahudiinə, kaa tɔya dza də na. Ca kira tɔ Bulusə, ca kəɲee ka ci akəɲwaciitii.

23

¹ Wata Bulusə a madēe ka ginəkii ka tsaamənə tɔ mətərəkīnə, əɲki ci: "Ndzəkəɲushi'ina, kə gərə'u nyi ka Əntaɲfə də ədzəmə rəɲwə 'watəginə daga ɲukə ha'ə mbu'ya ka ənshinə." ² Wata gawə ɲga limanyinə, waatoo Ananiya a ba ka ənjitə kədəhə abii Bulusə kaa tɔya dəgə tɔ ci də meeciinə a makii. ³ Əɲki Bulusə ka ci, "Əntaɲfə na dəgə tɔ hə ha'ə naaku əsə, hə bwaya əndəna. Asee, dasə nə hə ka la ka nyi gəɲwanə makə sətə bii *bariya əna, amma wahənə ka taɲəgi bariyakii də banə ka ənjə a dəgə tɔ nyi." ⁴ Wata ənjitə kədəhə abiikii a ba ka ci, "Gawə *limanə ɲga Əntaɲfə dzaanii hə see?" ⁵ Əɲki Bulusə ka tii, "Mashiimə

nyi dīi, ndzəkəŋushi'inə, taa gawə ŋga limanə nə ci. Acii kə bii wabənə ŋga Əntanƒə oo'i, ga ha wabə bwaya uushi agyanə gawə goonə."

⁶ Makə dīi ci kə shii Bulusə oo'i, ma əndə'i kurəga, *Sadukiinə nə tii, əndə'i əsə, *Farisanyinə nə tii, wata ca madəe ka uurakii akəŋwacii mətərəkīnə, əŋki ci, "Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, Farisa nə nyi, uuzənə ŋga əndə Farisa əsə. Acii putə ŋga kanətə kii nyi də goonƒa oo'i, ka madənə nə maməətə əŋji da i əpinə, ci dīi nyi kəŋə akəŋwacii gəŋwanə."

⁷ Uudə baginaakii ha'ə, wata mabizhinə a madəgi ahada Farisanyinə da Sadukiinə, ha'ə dzadənəkii a təkəgi bəra'i.

⁸ Taa sha dīi, tə'i mabizhinə ahadatii, acii kə bii Sadukiinə, pooshi madənə ŋga maməətə əŋja, pooshi malaa'ika taa ma'yanə. Əŋki Farisanyinə natii, tə'i uushi'iitə patə.

⁹ Wata bwaya mabizhinə a madəgi ahadatii. Hara maliminə ŋga kurəgə ŋga Farisanyinə a madətə kəŋə, əŋki tii, "Maneemiinə ka bwaya uushi ashī əndətsa. Yaci ma'yanə taa malaa'ika wabi ka ca?"

¹⁰ Makə gwazəgi haalakii, kə ŋgwali matakəŋwanə ŋga soojiinə naakii acii ga təya pwaatəgi tə Bulusə. Ca ba ka soojiinaakii, wa təya dzə ka ŋgiraginə tə ci də ŋgeerənə ahadatii, təya kərə tə ci aasii aa hatii.

¹¹ Vəfəkii, Slandanə a kəŋaanə abii Bulusə, əŋki ci ka ci, "Ga ha ŋgwalə. Makə sətə seedii hə tə nyi ganə də Urusaliima, tyasə ha'ə nii kwa seeda tə nyi də Rooma əsə."

Anə uura ŋga bələnə tə Bulusə

¹² Pukənə ŋga ha, *Yahudiinə a anə uura, təya jidə oo'i, paa təya adə zəma, paa təya sa taa mi, see maa kə bələgi tii tə Bulusə. ¹³ Kə pitəgi tii tə ənfwadə pu'unə nə ənjitə anyi uuratsa.

¹⁴ Wata təya dzə aabii madiigərənə ŋga limanyinə da gayiinə, əŋki tii, "Kə ji'inə bwaya jidə, ina anətə uureenə oo'i, pa ina adə zəma da sa taa mi, see maa bələgiinə tə Bulusə. ¹⁵ Acii ha'ə, ma unə da mətərəkīnə, sləkeemə ka əŋji ka kədiinə acii matakəŋwanə ŋga soojiinə kaa ənjə a kira tə Bulusə koonə, makə koonə tsakə ləgwanə amakii tə sətə dīi ŋga'ə. Ma inə əsə, matasəkakii niinə keena bələgi tə ci taabu'u mbu'yanaakii aabii unə."

¹⁶ Asee, kə fii uuzənə ŋga cikəŋuci Bulusə sətə anyi tii, ca dzə, ca dəməgərə aasii aa ha soojiinə, ca bagi ka Bulusə. ¹⁷ Bulusə a 'wa tə əndə'i sooja, əŋki ci ka

ci, "Køruu tē uundzē dagwatšē aabii matakəŋwanē ŋga soojiinē. Tē'i uushi cii kəya ba ka ci." ¹⁸ Soojatē a ŋgərə tē ci, ca kərə aabii matakəŋwanatii, əŋki ci: "Bulusē ətē mapa'əkii 'wii tē nyi, ca ba ka nyi, kaa nya kira tē uundzē dagwanē aabiiku. Mbu'u tē'i uushi cii kəya ba ka hē." ¹⁹ Matakəŋwanē ŋga soojiinē a kəsē tē ci ka ciinē, tēya dzəgi aatangala, ca ləgwa ka ci, "Mi dee cii kwa moo banē ka nya?" ²⁰ Əŋki ci ka ci, "Kə anəgi Yahudiinē uura kaa tēya sləkee aabiiku kaa ha kərə ka mətərəkinē tē Bulusē doorē, makē kaa tēya tsakē ləgwanē tē sətē dīi ŋga'ə." ²¹ Amma ga ha luuvə ka tii, acii kə palee tii ka ənfwadə pu'unē ətē anyi uura, tēya jidə oo'i, pa tēya zəmē, pa tēya sa taa mi əsə, see maa bələgi tii tē ci. Matasəkakii nē tii ka gərə kərənaaku tē ci." ²² Wata matakəŋwanē ŋga soojiinē a ba ka uundzē dagwata, "Ga ha ba taa ka wu oo'i, kə bii hē ka nyi wabəətsa." Ca ba ka ci, wa ca palə saakii.

Kərəginē tē Bulusē ka ŋgwaməna

²³ Wata matakəŋwanē ŋga soojiinē a 'wa gayi soojiinē bərə'i, əŋki ci ka tii, "Dəmē ka tasəka soojiinē gya'ə bərə'i, da əŋji təhinē mədəfə pu'unē da əŋji uudəminē gya'ə bərə'i, kaa tēya dzə aa Kayisariya də tibisē əlinə ənshinē davədə." ²⁴ Ca ba ka tii əsə, wa tēya tasəka ka Bulusē naakii sē ŋga dzəginē, tēya kərəgi tē ci də ŋga'ə ka Filikusē ŋgwaməna. ²⁵ Ca naahē ləkələkətē ka ŋgwaməna, əŋki ci:

²⁶ "Wiinē ləkələkətē ca dzə ka Filikusē gawē ŋgwaməna, daciiki Kələwudiyasē Lisiya. Kə nəhəpaa nyi tē hē. ²⁷ Daba'ə nəhəpaanē, ma əndətsē sləkee nyi ka hē, kə kəsətē Yahudiinē tē ci. Gi'u ha'ə mbədəanē kaa tēya bələgi tē ci. Makē fii nyi, tē'i dimwaanē ŋga Rooma ashikii, wata ina dzə da soojiinaaki ka luupaanē tē ci. ²⁸ Makē mwayi nyi fa 'waslyakəətē slənyi ci, nya kərə tē ci aasəkē mətərəkinatii. ²⁹ Ma lapaa nyi, atsa bariyatii kəshi tii tē ci. Malapaamē nyi taa mi ashikii bahē bələnē tē ci, taa bahē kanē tē ci aa furəshina.

³⁰ Amma makē bagi əŋji ka nyi oo'i, kə anyi Yahudiinē uura ŋga bələginē tē ci, ci nee hē kərəgi nyi tē ci aabiiku pii pii, nya ba ka əŋjinē wulii tē ci əsə, wa tēya dzə ka wulanē tē ci akəŋwaciiku."

³¹ Wata soojiitē a ŋgərə tē Bulusē, makē sətē bii əŋji ka tii, tēya kərəgi tē ci aa Antipətəra davədə. ³² Pukətē hakii soojiinē a ənə satii aasii, əŋji təhinē a palə tii da Bulusē. ³³ Makē mbu'i tii aa Kayisariya, tēya vii ləkələkətətē ka ŋgwaməna, tēya vii tē Bulusē ka ci əsə. ³⁴ Makē jəŋgatē ci

ləkaləkatətə, ca ləgwa ka Bulusə, taa əndə hanyinə nga mi nə ci. Makə fii ci, əndə Silikiya nə ci, ³⁵ əŋki ci, “Mada kə shi ənji wulaaku, kadə nii kya fa wabənaaku patə.” Wata ca ba ka ənjə a pa'əgi tə Bulusə asəkə yi ŋwanuutə ghənyi *Hirudusə.

24

Wulanə tə Bulusə

¹ Daba'ə baanə tufə, wata gawə nga limanyinə, waatoo Ananiya a madə da hara gayinə da əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Tarətula. Ma Tarətula, kə shii ci bariya nga ənji Rooma nga'ə. Təya dzə aa Kayisariya ka wulanə tə Bulusə akəŋwacii ŋgwaməna.

² Makə 'wagərə ənji tə Bulusə, Tarətula a 'watəgi wabənə də wulanə tə ci, əŋki ci, “'Ya'ə Filikusə gawa, putə nga barəkaanə nga ŋwanuunaaku ndzaa inə jamə. Kə dīi inə ka hə yawa putə nga gazhi'waanə dīi hə ka hadatəgi keənə də hanyinə geenə. ³ Ətsə patə, kə liwiinə də kuyiriinə ka shaŋə. ⁴ Amma, acii ga nya siipaa də wabənə akəŋwaciiku, kə kədii inə baawədaaku kaa ha fatə magusə haalanə geenə. ⁵ Ma lapaa inə əndəna, bwayakii nə ci ka shaŋə. Agi madeenə nə ci ka panə ahada *Yahudiinə asəkə duuniya patə. Rəŋwə nə ci agi matakəŋwanyinə nga kurəgə nga ənji Nazaratu əsə. ⁶ Ha'ə kə mwayi ci əjjiinətə *yi nga Əntaŋfə. Amma ina kəsətə tə ci. [Ma mwayi inə, keena lagi ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya geenə. ⁷ Amma Lisiya matakəŋwanə nga soojiinə a shi ka gutsəginə tə ci acii inə də ŋgeerənə. ⁸ Ca ba ka ənji wulaakii, wa təya shi aakəŋwaciiku.] Mada kə ləgwatə hə ka ci, ka shiinə nə hə dalilatə wulii inə tə ci goŋga.” ⁹ Makə uugi Tarətula wabənə, wata Yahudiinə patə a jikəvə, əŋki tii, “Ma sətə bii ci, patə ha'ə tanyi.”

Wabənə nga Bulusə akəŋwacii Filikusə

¹⁰ Wata ŋgwaməna a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca wabə, Bulusə a jikəvə, əŋki ci, “Makə kə shii nyi oo'i, mala gəŋwanə nə hə nga hanyiinə fəzənyinə laŋə, də mabanee ma'yanə nə nyi ka pərəgi naaki nə akəŋwaciiku. ¹¹ Mada kə ləgwatə hə nga'ə, mapaləmə tə baanə pu'u aji bəra'i, makə gi nyi aa Urusaliima ka paslənə tə Əntaŋfə. ¹² Paa tii sha lapaa tə nyi ka dā mabizhinə taa da wu, taa madəe ka haala nga dzatə də ənji asəkə yi nga Əntaŋfə, taa asəkə *kuvə də'wanyinə taa asəkə vəranə əsə. ¹³ Pooshi tii ka mbeenə ka baarii ka hə tantanyinəkii də wulaatsə wulii tii

tə nyi. ¹⁴ Amma wanyinə ka banə ka hə: makə sətə bii rəgwa ətə ci təya 'wa rəgwa nga jirakənə, ha'ə nə nyi agi paslənə tə Əntanfə nga dzədzəshi'iniinə, nya luuvə sətə bii *bariya da sətə nyaahə anabiinə. ¹⁵ Agi kanə nə nyi nə də goonğa, makə sətə ci təya ka natii oo'i, ka madənə nə maməətə ənji da i əpinə, nunyi ənji da bwaya ənji patə. ¹⁶ Putakii cii kya cinə ka ndzaanə də malaaba ədzəmə taa guci patə akəŋwacii Əntanfə da akəŋwacii ənja.

¹⁷ "Yoo, daba'a fəzənyinə laŋə, kə gi nyi aa Urusaliima ka kərə ka ənji hanyinaaki uushi'inə da ka da sataka ka Əntanfə. ¹⁸ Ma nyi agi dənə ha'ə, wata təya lapaa tə nyi, ci ətsə ha'ə uudəpaa nyi da sataka nga laabagi naaki nə asəkə yi nga Əntanfə. Pooshi ənji abiiiki, pooshi wazənə əsə. Amma tə'i hara Yahudiinə ətə shi daga agyanə hanyinə nga Asiya. ¹⁹ Madfa tə'i tii da wabənə agyanəki, tii dəbee shinə aakəŋwaciiku ka kira wulaaki. ²⁰ Madfa pooshi ha'ə əsə, wa ənjinə də natii nə a ba 'waslyakəətə lapaa tii ashiki, saa'itə nyi akəŋwacii *mətərəkine, ²¹ madaamə wabəətə rəŋwə ətə ŋgəree nyi ka uuraki ka banə akəŋwaciitii oo'i, 'putə nga madənə nga maməətə ənji ci ənjə a la ka nyi gəŋwanə akəŋwacii unə ənshinə.' "

²² Amma, makə kə shii Filikusə haala nga rəgwa nga Slandanə nga'ə, kə bii ci, "Madfa kə mbu'ya matakəŋwanə nga soojiinə, waatoo Lisiya, ka ləginə nə nyi gəŋwanə goonə." Ma daba'əkii, ca ba ka tii, wa təya təkəgi, see ka əndə'i uusəra. ²³ Ca ba ka sooja, kaa ca pa'əgi tə Bulusə, amma ga ca irəla tə ci; wa ca bwasee kaa guviinəkii a nəhə tə ci.

Bulusə akəŋwacii Filikusə da Dərusila

²⁴ Daba'ə baanə gi'u, Filikusə a shi tii da minaakii Dərusila. Mitə Yahuda nə ki. Ca sləkee ka ŋgiranə tə Bulusə kaa ca fa amakii tə wabənə nga vii goonğa ka Yeesu Aləmasiihu. ²⁵ Wata Bulusə a wabə ka tii agyanə ndzaanə ka əndə goonğa, ca ba ka tii makə sətə ətsətənə əndə naakii na, da makə sətə nə gəŋwanə a da uusəra uudənə nga duuniya. Makə fii Filikusə ha'ə, wata ca ŋgwələgi, əŋki ci, "Ma əndzə'i dīya, ənuu saaku. Madfa upaa nyi saa'i, ka ənənə nə nyi ka 'wanə tə hə." ²⁶ Aci ma nə ci ka nəhənə, ka viinə nə Bulusə ka ci kwaba. Ci dīi cii kəya 'waa'wa tə ci atsakii atsakii kaa təya wabə. ²⁷ Amma daba'ə fəzə bəra'i, əndə'i əndə a ŋgərə dəgələ nga Filikusə. Ma

24:14 24.14 9.2. **24:15** 24.15 23.6; 26.8; Dan. 12.2; Yooh. 5.28-29. **24:16** 24.16 23.1; 1 Koor. 4.4; 2 Koor. 1.12; 2 Tim. 1.3. **24:17** 24.17-19 11.29-30; 21.17-28. **24:21** 24.21 23.6; 24.15. **24:22** 24.22 9.2. **24:23** 24.23 27.3; 28.16,30.

lømækii, Purækiiyusə Fisətusə. Ma saa'itə Filikusə a bwasee ka ηwanuunə, makapaamə ci tə Bulusə, acii kə mwayi ci uudfagi səkə ηga Yahudiinə.

25

Moonə ηga Bulusə ka maduunə ηwanηwə ηga ha də Rooma a lagi ka ci gəηwanaakii

¹ Makə mbu'i Fisətusə aagyanə hanyinaakii, daba'a baanə makkə, ca madə daga də Kayisariya, ca palə aa Urusaliima. ² Wata madiigərə limanyinə da *gayinə ηga Yahudiinə a dzə ka wulanə tə Bulusə, təya tsəfə tə Fisətusə ³ kaa ca tsakə tə tii kaa ənjə a ənə də Bulusə aa Urusaliima. Acii kə dīi tii aniya ηga bələginə tə ci daga a rəgwa. ⁴ Amma Fisətusə a jikəvə ka tii, əŋki ci, "Mapa'əkii nə Bulusə də Kayisariya. Nyi maa, ka ənənə nə nyi aa dəvə kədəhə. ⁵ Wa ina dzə da gayinə ahadoonə, təya wula tə ci davə, madə tə'i sətə dīi ci."

⁶ Mapaleemə ka baanə tighəsə taa baanə pu'u dīi Fisətusə də Urusaliima, ca ənə aa Kayisariya. Pukənə ηga ha, ca dzə ka ndzaanə asəkə dəgələ ηga la gəηwanə, ca sləkee ka ənjə a kira tə Bulusə. ⁷ Makə mbu'i Bulusə, Yahudiitə shi daga də Urusaliima a gunutə də ci. Taa ηgahi pooshi tii mbee ka baarii tantanyinəkii, amma kə kira tii mandalə wulanyinatii bəzəkii aagyanəkii. ⁸ Wata Bulusə a wabə kaa ca pərəgi naakii na, əŋki ci, "Makaanəmə nyi sədə ka bariya ηga Yahudiinə; ma'ajjinətəmə nyi *yi ηga Əntanfə, taa də 'waslyakəənə ka maduunə ηwanηwə ηga ha də Rooma, taa gi'u."

⁹ Makə mwayi Fisətusə pa'ətə ba'a ka Yahudiinə, ca ləgwa ka Bulusə, əŋki ci, "Kə luuvə hə, ənjə a ənə də hə aa Urusaliima, ənjə a dzə ka la ka hə gəηwanə agyanə uushi'iitə akəŋwaciiki davə kwa?" ¹⁰ Amma əŋki Bulusə, "Kəŋə nə nyi asəkə kuvə gəηwanə ηga ənji Rooma, hatə dəbee ənjə a la ka nyi gəηwanə. Madamə nyi ka Yahudiinə 'waslyakəənə. Hə də naaku nə maa, kə shii hə ndilə ndilə. ¹¹ Madə ma'waslyakə əndə nə nyi, ha'ə kə slənyii sətə mbu'i bahə bələnə tə nyi, paa nyi ka huyinə acii bələnə tə nyi. Amma, madə pooshi nyi slənyi taa rəŋwə agi uushi'iitə bii tii aashiki, pooshi əndə da baawəfa ηga viinə tə nyi ka tii. Kə mwayi nyi kaa maduunə ηwanηwə ηga ha də Rooma a dzə ka lagi ka nyi gəηwanə."

¹² Fanə ηga Fisətusə ha'ə, wata ca də mətərəkina də ənji mətərəkinaakii. Makə uugi tii, ca ba ka Bulusə, "Makə kə

mwayi hə kaa mađuunə nwanjwə nga ha də Rooma a dzə ka lagi ka hə gəjwanə, ka ci kərənə ənji tə hə əsə.”

Bulusə akəjwacii Agaripa da Barənika

¹³ Makə banee gi'u, wata nwanjwə Agaripa da cikəjuci ətə dīi ləmətə Barənika a shi aa Kayisariya ka ba 'usa da shinə' ka Fisətusə. ¹⁴ Kə baa tii lanə davə, wata Fisətusə a 'wapaa wabənə nga Bulusə ka nwanjwə, əjki ci, "Tə'i əndə'i əndə bwasee Filikusə a furəshina. ¹⁵ Ma nyi də Urusaliima, madiigərə limanyinə da gayinə nga Yahudiinə a kira ka nyi wulaakii, təya kədii tə nyi kaa nya lagi ka ci gəjwanə, nya vii ka ci ma'inə. ¹⁶ Amma nya ba ka tii, pooshi agi alə'aada nga ənji Rooma nə lagi ka əndə gəjwanə yadə ndzaanə nga ənjitə wulii da əndətə wulii ənji tə ci akəjwacii gəjwanə, kaa əndətə wulii ənjə a mbee ka vii hujaakii. ¹⁷ Acii ha'ə, makə shi tii aa hanə patə, masəkəpaamə nyi na. Pukənə nga ha, nya ndzaanə asəkə dəgəlaaki nga la gəjwanə, nya sləkee ka ənjə a kira ka nyi tə əndəkii. ¹⁸ Makə madətə ənjitə wulii tə ci ka wabənə, makiramə tii bwaya wula aagyanəkii, makə sətə hiimii nyi, ¹⁹ see mabizhinə agyanə diinatii da agyanə əndə'i əndə dīi ləməkii Yeesu ətə əntəgi, amma Bulusə a ba, da i əpinə nə ci. ²⁰ Makə təkuree nyi ka tsaamətə haalakii nga'ə, wata nya ləgwa ka Bulusə, mada kə luuvə ci, ənjə a ənə də ci aa Urusaliima, ənjə a dzə ka lagi ka ci gəjwanə davə. ²¹ Amma kə kədii Bulusə aciiki, kaa mađuunə nwanjwə nga ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci gəjwanaakii. Ci dīi kəsəpaa nyi tə ci taabu'u nii kya sləkee ka kərənə tə ci ka mađuunə nwanjwa.”

²² Əjki Agaripa ka Fisətusə, "Nga'ə ka nyi nə fatənə tə əndətsə də liminəki." Əjki Fisətusə ka ci, "Ka fanə nə hə doorə.”

²³ Pukətə hakii, Agaripa da cikəjuci a shi də məghərəvənə nga nwanjuunə, təya dəməgərə aasəkə kuvə gəjwanə da gayinə nga soojiinə da madiigərənə nga vəranə patə əsə. Fisətusə a ba ka ənjə a kira tə Bulusə. ²⁴ Makə kira ənji tə ci, wata Fisətusə a ba, "Nwanjwə Agaripa da ənjinə ganə patə, waanə əndəna. Kə kira Yahudiinə nga Urusaliima da ənə nga vəraanə patə wulaakii, təya ngəree ka uuratii ka banə ka nyi, madəbeemə ənjə a bwasee ka ci da i əpinə. ²⁵ Amma, ma'upaamə nyi 'waslyakəənə ashikii bahə bələnə tə ci. Makə ci də naakii nə bii, wa ənjə a kərə tə ci aakəjwacii mađuunə nwanjwə nga ha də Rooma, kə

dii nyi aniya nga sløkeenø ka ønjø a kørø tø ci ka ci. ²⁶ Amma, mashiimø nyi sətø naahənəki ka slandanəki agyanø haalakii. Aciikii kira nyi tø ci aakøɲwacii unø patø, ma palee maa, aakøɲwaciiku, ɲwanɲwə Agaripa. Madfa kə fataamø wabənəkii, mbu'u ka upaanø nə nyi sə ɲga naahənø. ²⁷ Acii maluuwəmø haɲkalaaki sløkee ka əndø furəshina ka gəɲwanø yadø laabaginø taa aba'a mi wulii ønji tø ci."

26

Wabənø ɲga Bulusø akøɲwacii Agaripa

¹ Wata Agaripa a ba ka Bulusø, "Kø kapaa ønji ka hø rəgwa ɲga wabənø." Bulusø a madee ka ciinəkii ka ønja, ca 'watəgi pərəgi naakii nə, øɲki ci: ² "'Ya'ə ɲwanɲwə Agaripa, kə kadeesəkə ka nyi ka shaɲø nə pərəgi naaki nə akøɲwaciiku ønshinø agyanø uushi'iinø laalavø *Yahudiinø aashiki. ³ Acii kə shii hø patø tø alə'aada ɲga Yahudiinø da wabənyinatii. Aciikii kə kədii nyi aciiku kaa ha fatø wabənaaki də sə'watənø.

⁴ "Kø shii Yahudiinø patø tø ndzaanaaki daga nyi ma'ø uuzənø, 'watəginø ahada ønjaaki da dø Urusaliima øsø.

⁵ Kø shii tii daga ɲukə, maa ka luuvənø nə tii, təya seeda oo'i, ndilə ndilə rəɲwə ɲji nyi agi ønji ma'iza'u kurəgə ɲga diinø gaamø, waatoo Farisa. ⁶ Ma əndzə'i, wanyinø kəɲø akøɲwacii gəɲwanø putø ɲga gəra aləkawalətø dii əntaɲfə ka dzədzəshi'inaamø. ⁷ Makuvø gaamø pu'u aji bəra'i patø øsø, kə kii tii nə ka gəra mbu'utənø ɲga əntaɲfə də aləkawaləta. Aciikii ci təya gərø'u ka əntaɲfə vədø da uusərø patø. 'Ya'ə ɲwanɲwa, putø ɲga kanətšø wulii Yahudiinø tø nyi. ⁸ Mi saɲø dii pooshi unø luuvø oo'i, ka madeenø nə əntaɲfə ka maməətø ønji da i øpina?

⁹ "Nyi ka nəki maa, ma ɲga ɲukə, kə nee nyi makø kə ndzaa ka nyi tyasø nə daada uushi'inø laɲø ka saawee də ləmø ɲga Yeesu əndø Nazratu. ¹⁰ Kø dii nyi ha'ə dø Urusaliima. Nya pa'øgi ønji nə'unø laɲø a furəshina də baawəda ɲga madiigərø limanyinø. Ha'ə saa'itø ci ønjø a bəløgi tø tii øsø, kə luuvø nyi. ¹¹ Kø cibee nyi ka tii asəkø kuvø də'wanyinø patø. Kø irəlɲii nyi tø tii ka bwasee ka vii gooɲgatii. Kø dii nyi mabətəsəkə ka shaɲø. Ha'ə kə taɲii nyi ka hara hanyinø, nya dzə ka cibənø də tii."

Habara ɲga zhi'wanø ɲga Bulusø

12 “Ka putakii ha'ə gi nyi aa Damasəkusə, də baawəfa nga madiigərə limanyinə da i sləkeenatii. 13 Ma uusərə ahadanə dīi ŋwanwa, ina dzə a rəgwa. Wata bərənə a papi'ya dadagyə, ətə palee ka uusəra də bərənə. Ca shi, ca bərəgi hatə dīi nyi davə patə da ənjitə ciina dzə a rəgwa. 14 Ina kwaalagi patə aa panə. Wata, ma nya fa, əndə'i uura a wabə da nyi də uura *Ibəraaniya, əŋki ci: ‘Sawulə, Sawulə, mi saŋə cii kwa cibə də nyi ha'a? Zabə nə ləədənaaku akəŋwaciiki, naaku nə cii kwa cibəgi ha'ə.’ 15 Əŋki nyi: ‘Ya'ə Slandana, hə wu saŋa?’ Slandanə a ba ka nyi: ‘Nyi nə Yeesu ətə cii kwa cibəgi. 16 Amma, madətə kəŋə. Kə shigi nyi ka hə acii kə ta'i nyi tə hə kaa ha ndzaa ka əndə slənaaki, ha seeda makə sətə nee hə ka nyi ənshinə, da makə sətə nii kya baarii ka hə aakəŋwa. 17 Ka luupaanə nə nyi tə hə acii Yahudiinə da hara slikərənə ətə cii kya sləkee ka hə aabiitii. 18 Ma cii kya sləkee ka hə aabiitii, kaa ha wunəgi ka tii ginətii, kaa təya shigi agi təkunə, təya shi ka bərənə, təya mbədə acii baawəfa nga *Seetanə, təya shi aagi *ŋwanjuunə nga Əntanfə, kaa təya upaa tifyaginə nga 'waslyakəənatii, təya dəməgərə ka ha nga ndzaanatii ahada matadə ənjaaki, acii kə vii tii ka nyi gooŋga.’

19 “Ya'ə ŋwanwə Agaripa, mabwaseemə nyi ka nə'u sətə baarii Əntanfə ka nyi dadagyə. 20 Ka ənji Damasəkusə 'watəgi nyi waazanə. Ma daba'əkii, nya fa də Urusaliima da patənə nga sətə guŋutə də hanyinə nga Yahudiya da nga hara slikərənə. Nya ba ka tii: wa təya baanə ka Əntanfə, təya zhi'wagi aabiikii, təya slənə slənətə ca baarii baanatii ka ci. 21 Aciikii kəshi Yahudiinə tə nyi asəkə yi nga Əntanfə, təya moo bələginə tə nyi. 22 Amma dəŋə ənshinə agi tsakənə nə Əntanfə tə nyi. Aciikii wanyinə kəŋə ganə ka wabə gooŋga ka ənji patə, gayinə da talakiinə patə. Pooshi uushi cii kya ba madaamə sətə bii anabiinə da Muusa na slənə, 23 waatoo kadə nə *Matadəkii nga Əntanfə a sa ŋgərə'wa, ci əsə na 'watəgi madənə agi maməətə ənja. Də ha'ə nii kəya baarii ka Yahudiinə da hara slikərənə tə rəgwa nga bərəətə na luupaa tə tii.”

Banə nga Bulusə ka Agaripa kaa ca vii gooŋga

24 Ma Bulusə a dzə aakəŋwa də pərəgi naakii na makə ətsa, wata Fisətusə a ŋgərəe ka uurakii də ŋgeerənə, əŋki ci, “Bulusə, maba nə hə! Maduunə shiinaaku ca zə'wee ka hə ka maba!” 25 Amma əŋki Bulusə ka Fisətusə, “Ya'ə slandana, əntaa maba nə nyi, da hankala nə nyi, gooŋga cii

26:12 26.12-18 9.1-22; 22.5-16.

26:18 26.18 Af. 2.2; 5.8-14; Kwal. 1.13.

26:20 26.20 9.20,28-29; Luka 3.8.

26:23 26.23 3.15; Isaa. 49.6; Luka 24.46-47;

1 Koor. 15.20.

kya wafə. ²⁶ Acii kə shii ŋwanɔwə uushi'iitsə patə. Ci dɔi cii kya wafə yadə ŋgwalənə akəŋwaciikii. Kə shii nyi, pooshi uushi zaanə ka ci, acii əntaa ka ma'umbu ha dɔi uushi'iitsa.

²⁷ 'Ya'ə ŋwanɔwə Agaripa, kə luuvə hə sətə bii anabiinə kwa? Kə shii nyi, kə luuvə hə."

²⁸ Wata əŋki Agaripa ka Bulusə, "Waato, ma nə hə ka nəhənə, ka zə'weenə nə hə ka nyi ka əndə nə'unə pii pii ha'ə koo?" ²⁹ Əŋki Bulusə, "Taa pii pii, taa əntaa pii pii, agi kədiinə nə nyi acii əntanɔfə, əntaa ka hə daanəku əsə, amma ka patənə ŋga əŋjinə ca fa tə nyi ənshinə, kaa təya ndzaa makə naaki, madaamə mahyakahyaka'ənə nəndə paa nyi ka moonə koonə."

³⁰ Wata ŋwanɔwə a madətə. Ŋgwaməna əsə da Barənika da əŋjitə nji dasə dasə da tii patə a madətə natii. ³¹ Makə dəməgi tii, təya ba ahadatii, "Ma əndətsa, paa ci agi dɔ uushi'iitə ca mbu'u bahə bələnə tə ci taa pa'əginə tə ci asəkə furəshina əsə." ³² Wata Agaripa a ba ka Fisətusə, "Maci pooshi əndətsə kədii dzənə kaa maduunə ŋwanɔwə ŋga ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci gəŋwanə, kadfa kə ŋjaanɔwə kapaa tə ci."

27

Dəmə kumbawalə ŋga Bulusə aa Rooma

¹ Makə dɔi ka tantanyinə oo'i, ka dzənə niinə aanə hanyinə ŋga Italiya, təya ba'acii tə Bulusə da hara ənji furəshina aacii gawə ŋga soojiinə ətə dɔi ləməkii Yuliyusə. Ma Yuliyusə, asəkə kurəgə ŋga ŋwanɔwə ŋga ha də Rooma nə ci.

² Wata ina dəmə kumbawalətə shi daga də Adaramitiya, ətə ca dzə ka vəranyinə kama kama ama ndzaŋa ŋga hanyinə ŋga Asiya. Ina 'watəgi palənə, inə da i əndə hanyinə ŋga Makiduuniya asəkə vərənə ŋga Teesaloonika. Arisətarəkusə nə ləmə ŋga əndəkii.

³ Pukətə hakii, ina mbu'u aa Sidoonə. Makə ci Yuliyusə a kaka'ə tə Bulusə, kə kapaa ci tə ci kaa ca dzə aa ha guviinəkii, təya vii ka ci sətə cii kəya moo. ⁴ Ma daba'əkii, ina madə davə, ina zaawa daba'a hanyinə ŋga Kipərusə ətə ahada ma'inə, acii ma dadava, pooshi ŋgeerənə ŋga məfa. ⁵ Ina tanəgi uunəvə ətə dɔi hanyinə ŋga Silikiya da Paməfiliya amakii, ina mbu'u aa Mira anə hanyinə ŋga Lisiya. ⁶ Davə upaa gawə ŋga soojiinə əndə'i kumbawalə ətə shi daga də Aləkəsandəriya, ətə ca dzə aagyanə hanyinə ŋga Italiya. Ina dəmə kumbawaləkii, ⁷ ina palə.

Kə ba'agiinə aarə'u aarə'u ka dzənə samə sama. Nğahə mbu'iinə aa Kinidusə. Makə təjapaa mədə tiinə ka dzənə gəŋə aakəŋwa, ina zaawa daba'a hanyinə nğa Karita, ina ələgi abii vəranə nğa Saləmoonə, waatoo gazha-gazhanə nğa hanyinəkii. ⁸ Nğahə dzəgiinə atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa, ha'ə mbu'iinə ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa "Nunyi ha nğa jipanə", kədəhə da vəranə nğa Lasaya.

⁹ Makə kə səkəpaa inə nə a rəgwa, kə dzəgi kumənə nğa tifyagi nğa 'waslyakəənə. Waatoo, kə dzəgi saa'i nğa wiinə yadə nğwalənə. Acii ha'ə, kə uugi wiinəkii dənə dzawə. Makə nee Bulusə ha'ə, ¹⁰ wata əŋki ci, "Nguyirəna, ma dzəənə gaamə oogə, ka dənə dzawə. Tə'i asara laŋə əsə, əntaa wata nğa uushi'inə taa kumbawalə tanə, amma da i əpinə gaamə." ¹¹ Amma ma gawə nğa soojiita, maluuvəmə ci wabənə nğa Bulusə, see nğa əndə gwazə kumbawalə da nğa slandakii. ¹² Makə, ma ha nğa jipaata, pooshi tahu tahu bahə kya vyanə nğa kumbawalə davə, aciikii laŋənə nğa ənja, kə mwayi tii palənə kaa təya mbu'u aa Finika, waatoo əndə'i ha nğa jipanə anə hanyiitə nğa Karita. Ma hatsa, ka tsaamənə aadə waka. Madə kə mbu'i tii aadəvə, ka kyanə nə tii vyanə davə.

Mandalə mədə anə uunəva

¹³ Wata mədə a 'watəgi diganə da hwarəma gi'u gi'u, ma nə tii ka nəhənə, kə upaa tii sətə ci təya moo. Aciikii təya daa'yagi madiigərə tibisə ətə kəŋee ka kumbawalə, təya dzə atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa nğa hanyinə nğa Karita. ¹⁴ Amma, ma ta'avə gi'u, wata mandalə mədə a diga daciizəma tsəŋwə dagyanə təpurəkii. ¹⁵ Makə digə mədəkii kumbawala, ina təkuree ka kəsəpaanə. Wata ina bwasee ka ci, ca palə deenə asəkəkii. ¹⁶ Ina dzə dashi əndə'i uundzə hanyinə ətə ahada ma'inə ətə d̄ii ləməkii Kawuda. Tə'i daama nə mədə dadavə. Nğahə kəsəpaa inə uundzə kumbawala, ina əlyatə. ¹⁷ Makə nğirə ənji uundzə kumbawala, ənjə a dzakəvə aasəkə maduunəkii. Ma daba'əkii, ənjə a d̄a dabara nğa aanəvə zə'unyinə nğa'ə ashi maduunə kumbawalə kaa ca shii ndzaanə də nğeerənə. Kə nğwaləgi tii acii zavənə nğa kumbawalə agi mandzənə atanğala hanyinə nğa Libiya. Aciikii təya jimagərə də kəjeerənə ətə ca kərə tə kumbawaləkii, acii ga mbədəkii a d̄elii tə tii də nğeerənə, təya kapaa kumbawaləkii kaa mədə a dala tə ci deenə. ¹⁸ Makə ci mədətə a əgə də nğeerənə, pukətə hakii təya 'watəgi kyaalagərə uushi'iitə nğirə kumbawaləkii aagi ma'inə. ¹⁹ Ka makkənə nğa uusəra əsə, təya kyagərə uushi'inə nğa kumbawaləkii də ciinətii. ²⁰ Kə ba'agiinə

lanjə, pooshi inə nee ka uusəra taa tikisa, wata dəgəne tiinə nə mandalə mədə ŋga mədanʒkayata. Makamiinə nə ŋga mbədənə ma'ə.

²¹ Makə ta'avə tii yadə adə zəma, wata Bulusə a madətə ahadatii, əŋki ci, "Ŋguyirəna, maci kə luuvuunə wabənaaki, kadə mama'yamaamə anə hanyinə ŋga Karita kaama lə'yagərə aagi asaranə ha'ə. ²² Makə ha'ə dīi əna, wanyinə ka ba koonə: goona buurə uushi'inə. Aci pooshi əndə ca ətee ka əpinaakii taa rəŋwə ahadoonə, see asara ŋga kumbawala. ²³ Ma Əntanʒfə ətə dīi nyi ka naakii, ətə cii kya paslə tə ci əsə, kə sləkee ci ka malaa'ikaakii aabiiki ŋga mbədə davədə. ²⁴ Əŋki ci ka nyi: 'Bulusə, ga ha ŋgwələ, tyasə ka kəŋaanə nə hə akəŋwacii maduunə ŋwanʒwə ŋga ha də Rooma. Wiitsə kə luuvə Əntanʒfə ka hə, ka luupaanə nə ci patənə ŋga guvii-wiinyinaaku, ka mbədənə nə tii.' ²⁵ Aci ha'ə, ŋguyirənə, goona buurə uushi'inə! Aci kə vii nyi goonʒa ka Əntanʒfə, ka d'anə nə ci ndilə ndilə makə sətə bii ci ka nyi. ²⁶ Amma ka kərənə nə mədə taamə aagyanə əndə'i hanyinə ətə ahada ma'inə."

²⁷ Ma ka vədə ŋga pu'u aji ənfwadənə, ina dzə də dzənə agyanə uunəvə ŋga Madityaraniya,* ətsə ahada vəda. Ma fatə əŋji gwazə kumbawalə ashitii, kədəhə nə tii ka mbu'unə aanə əndə'i hanyinə. ²⁸ Wata təya təkətə kurəŋənə ŋga ma'inə. Ma təya fa, ma'ə miita makkə pu'unə aji mədəfə. Ina dzə aakəŋwa gi'u, təya ənə ka təkənə. Ma təya fa, wata miita pupusərə aji tighəsə mbədəanə. ²⁹ Kə ŋgwələgi tii acii geena ndərəənə aagyanə faariinə. Wata təya jiməgərə də tibisənyinə ŋga tinʒərə də kumbawalə ənfwadə daba'əkii. Təya ka nə də ŋgeerənə oo'i, ka pukənə nə ha. ³⁰ Ŋga'ə ka əŋji gwazə kumbawalə nə jiməgərənə satii. Wata təya dā makə jiməgərə də hara tibisə ŋga tinʒərəginə akəŋwacii kumbawala. Asee, uundzə kumbawalə jiməgərəgi tii. ³¹ Makə nee Bulusə ha'ə, ca ba ka gawə ŋga soojiinə da soojiinə, "Mada mandzaamə əŋjitsə asəkə kumbawala, pooshi unə ka mbədənə." ³² Wata soojiinə a lagi zə'u ŋga uundzə kumbawala, ca palə.

³³ Ma ətsə ha kədəhə ka pukənə, Bulusə a ba ka tii patə kaa təya zəmə. Əŋki ci, "Baanə pu'u aji ənfwadə ənshinə cuuna gəra yadə zəmənə. ³⁴ Aci ha'ə aagi kədiinə nə nyi acii unə koonə zəmə ka ndanə ndanə goonə, makə dīi ci taa mavurahinə, pooshi na upaa tuunə." ³⁵ Makə bagi ci ha'ə, ca ŋgərə buroodi, ca dā yawa ka Əntanʒfə akəŋwacii patə,

27:24 27.24 9.15. **27:26** 27.26 28.1. * **27:27** 27.27 Ma də uura Gərīka, Adəriya. **27:34** 27.34 Luka 12.7.

ca baatsəpaa, ca ɲgərə, ca adə. ³⁶ Wata patənatii, təya ənya də ma'yanə, tii maa, təya adə zəma. ³⁷ Gya'ə bəra'i da mədəfə pu'unə aji kuwa niinə asəkə kumbawaləkii. ³⁸ Makə agi tii, əburə tii, təya əjigərə aləkamaara aagi ma'inə kaa təya galee ka zəzəkəənə ɲga kumbawaləkii.

Tsəərəginə ɲga kumbawala

³⁹ Pukənə ɲga ha, mashiimə ənji gwazə kumbawalə hatə dīi inə davə, amma təya nee ka hatə dīi mədə daama davə, da i mandzənə əsə, təya də hiima ɲga mbu'unə aa dəvə, maa jamə. ⁴⁰ Wata təya laalagi zə'u ɲga tɲgərə də tibisənyinə, təya kaalagərə tibisəkii aagi uunəva, təya pərəpaa zə'u ɲga aanə də ənfwə ɲga gwazəginə, təya madəe ka kəjeerənə aadəgyə kumbawalə kaa mədə a kərə tə ci aanə hanyinə. ⁴¹ Amma, makə mbu'iinə ka hatə dīi məgunwiinə ɲga ma'inə, wata kəɲwaciinə ɲga kumbawalə a ikugərə aagi mandzənə, pooshi kumbawalə ənyi ka gugudənə ma'ə. Ba'akii a 'watəgi biyinə acii məjuvinə ɲga ma'inə.

⁴² Kə mwayi soojiinə bəələginə tə ənji furəshina, acii mbu'u ka dəgəginə nə hara ənji lalavwa, təya huyipaa satii. ⁴³ Amma, makə ɲga'ə ka gawə ɲga soojiinə nə luupaanə tə Bulusə, kə təɲapaa ci tə tii ka də aniyatii. Ca ba: taa wu mbee ka lalavwa, wa ca lalavugi aa tanəgi zəku'i. ⁴⁴ Ma mbədaanənəkii, də parəlawə tyanə tii. Hara ənji əsə, də mabii ənfuyiginə ɲga kumbawalə tyanə tii. Də ha'ə taanəgiinə patə aa tanəgi jamə.

28

Bulusə anə hanyinə ɲga Maləta

¹ Daba'ə mbərədənə geenə ɲgahə bii ənji keənə oo'i, anə hanyinə ɲga Maləta niinə ətə ahada ma'inə. ² Kə liwə ənjitə anə hanyinəkii tiinə də moodasəka, təya hənətə keənə gunə, acii agi ndzəmənə nə vənə saa'ikii, tə'i əra əsə. ³ Wata Bulusə a kwaasha uushiginə, ca pukəgərə aagi gunə. Iza'unə ɲga gunəkii a lyakagi rəhunə, rəhunəkii a iidəgi tə ci, ca ənəgi təbuɲə aciikii. ⁴ Makə nee ənji hanyinəkii ma'ə rəhuutə təbuɲə aciikii, əɲki tii ahadatii, "Ma əndətsa, mabəələhiinə nə ci. Taa ɲgahi kə mbərə'i ci agi uunəva, dəɲə əndzə'i ma'ə hakya ka nə'unə tə ci. Ka əntənə nə ci." ⁵ Amma, wata Bulusə a məcigərə rəhuutə aagi gunə, pooshi dīi tə ci. ⁶ Təya gərə aslənə ɲga hakii, taa ca kulagi aa pa, ca əntəgi. Amma, makə gərii tii, maneemə

tii ka sətə dīi tə Bulusə, təya ənə ka zhi'eenə, əŋki tii, “Ma əndətsa, sə ŋga paslənə nə ci.”

⁷ Ma gatə kədəhə, tə'i əndə'i babara ətə dīi ləmə ŋga slandakii Pubəliyusə, waatoo ci nə gawə ŋga hanyiita. Kə liwə ci tiinə də moodasəka. Ha'ə baanə makkə niinə gakii. ⁸ Asee, ma dīi Pubəliyusə, pərəbə nə ci ka bərəhənə. Shishinəkii da tanə ca dā tə ci. Wata Bulusə a dzə aabiikii, ca dā ka ci də'wa, ca banee ka ciinəkii agyanəkii, ca mbədəpaa də ci. ⁹ Makə dīi ha'ə, əŋji bwanea ŋga hanyinəkii patə, təya shiishi aabii Bulusə, ca mbədəpaa də tii əsə. ¹⁰ Təya vii keenə uushi'inə lanə. Ma ətsə keena madə də kumbawalə əsə, təya dzatəgi keenə də sətə ciina moo patə.

Mbu'unə ŋga Bulusə aa Rooma

¹¹ Kə dīi inə ləgidə makkə davə taabu'u ma'iinə, ina palə də kumbawala. Ma kumbawaləkii, tə'i foota ŋga huyirənə ndzəkəŋushi'inə ashikii. Də Aləkəsandəriya shi kumbawaləkii, anə hanyinə ŋga Maləta əsə kya ci vyanə. ¹² Ina mbu'u aasəkə vəranə ŋga Sirakusə, ina baanə makkə davə. ¹³ Ina madə də kumbawalə davə, ina zə'utə, ina mbu'u aa Rigiya. Pukətə hakii, mədə a diga da hwarəma, ca dala kumbawalə, ina mbu'u aa Putiyali ka bəra'inə ŋga uusəra. ¹⁴ Ma dava, kə lapaa inə əŋji nə'unə, təya kədii tiinə keena banee mədəfə da tii. Də ha'ə makə ətsa mbu'iinə kədəhə da Rooma. ¹⁵ Makə fii əŋji nə'unə davə habara geenə, wata təya shi ka lanə tiinə aa luuma Apiya. Hara əŋji əsə, təya dzə ka hatə ci əŋjə a 'wa “Ha ŋga jipanə ŋga makkə”, kaa təya guŋə deenə. Makə nee Bulusə ka tii, ca kuyirii tə əntanəfə, ədzəməkii əsə, kə cakə dā ŋgeerənə. ¹⁶ Makə mbu'iinə aa Rooma, əŋjə a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca dzə ka ndzaanə saakii da sooja ətə ca nəhə tə ci.

Waazanə ŋga Bulusə də Rooma

¹⁷ Ma daba'ə baanə geenə makkə davə, Bulusə a 'waa'wa tə *gayinə ŋga Yahudiinə də Rooma. Makə libə tii, əŋki ci ka tii, “Ndzəkəŋushi'ina, taa ŋgahi madamə nyi taa mi ka əŋji gaamə, mabwaseemə nyi ka alə'aada ŋga dzədzəshi'inaamə əsə, amma kə kəshi Yahudiinə ŋga Urusaliima tə nyi, təya vii tə nyi aacii əŋji Rooma. ¹⁸ Makə tsaamətə əŋji Rooma wabənaaki, təya moo kapaanə tə nyi, acii madamə nyi 'waslyakəənə bahə bələnə tə nyi. ¹⁹ Amma, makə maluuvəmə Yahudiinə kapaanə tə nyi, ci bii nyi, tyasə see a kira əŋji gəŋwanaaki aakəŋwacii maduunə ŋwanəwə ŋga ha də Rooma, kaa ca lagi ka nyi gəŋwanə. Kə dīi nyi ha'ə, taa ŋgahi mamoomə nyi wulanə tə ənjaaki.

²⁰ Aciikii 'wii nyi tuunə kaa nya wabə doonə. Ma dīi nyi ma'anəkii ənshinə də mahyakahyaka'əna, putə ŋga kanətə kii ənji Isərayiila patə oo'i, ka shinə nə *Matadəkii ŋga Əntarjəfə."

²¹ Wata əŋki tii ka ci, "Ma'upaamiinə ləkaləkətə danə hanyinə ŋga Yahudiya agyanəku. Pooshi əsə agi ndzəkəŋushi'inə sha kira habaraaku taa ba bwaya wabənə agyanəku. ²² Amma kə mwayi inə ina fa da maku taa mi nə hiimaaku; acii kə shii inə, agi bərapaa nə ənji kurəgətse dīi hə agikii taa dama patə."

²³ Wata təya la ka ci uusəra kaa ca ənə ka wabənə ka tii. Makə mbu'ya uusərakii, təya ənə ka dzatə də nə laŋə aabiikii əsə. Bulusə a wabə ka tii agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntarjəfə, ndzarjənə tsəfakə ha'ə mbu'i kədəwanə. Ca də gazhi'waanə ŋga zhi'wa də ədzəmətii də dzəgunə ka tii habara ŋga Yeesu, makə sətə dīi manaahəkii asəkə bariya ŋga Muusa da asəkə ləkaləkətənyinə ŋga anabiinə.

²⁴ Ma hara ənji ahadatii, kə luuvə tii wabənəkii, hara ənji əsə, maluuvəmə tii. ²⁵ Təya təkəgi də mabizhinə. Amma daga tii ma'ə matəkəgimə zəku'i, kə pa'apaa Bulusə wabənaakii, əŋki ci, "Asee, goonŋa wabi Malaaba Ma'yanə ka dzədzəshi'inuunə da ma anabi Isaaya ²⁶ ətə bii ca:

'Duu aabii ənjitsa, ha ba ka tii:

Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka paaratəginə shaŋə.

Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka neenə shaŋə.

²⁷ Acii ma ədzəmə ŋga ənjitsa, mapa'əkii,
liminətii əsə, manjiikəkii,
təya dzaa'agi ginətii.

Maci madfamə tii ha'ə,
kada kə nee tii də ginətii,

təya fatə də liminətii,
təya paaratəgi də ədzəmətii,

təya zhi'wagi aabiiki əsə,
nya mbədəpaa də tii.' "

²⁸ Bulusə a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Makə ha'ə dīi əna, shiimə oo'i, ma əndzə'i, ka hara slikərənə sləkee Əntarjəfə ka wabənə ŋga luupaanaakii. Ma tii, ka fanə nə tii!" [

²⁹ Makə uugi ci bagi wabəətsa, Yahudiinə a madə, təya palə, təya dzə də də mabizhinə ahadatii.]

³⁰ Fəzə bəra'i ndzaa Bulusə davə, ca dzə də ki'i kwaba ŋga yitə dīi ci asəkəkii. Kə liwə ci patənə ŋga ənjitə shi aabiikii.

³¹ Ca dzə də waazanə agyanə ηwanjuunə nga Əntanfə yadə ηgwalənə da dzəgunənə ka ənji agyanə Slandanə Yeesu Matadəkii nga Əntanfə, matəηapaamə ənji tə ci əsə.

Ləkaləkatə nga Bulusə ka ənji Rooma

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, matadə masləkee ənda. Kə 'wii Əntanƒə tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habaraakii ka ənja. ² Ma Njunyi Habaratsa, daga ƒukə wabi Əntanƒə agyanəkii da ma anabiinaakii, təya naahəgərə aasəkə malaaba ləkaləkatə. ³ Agyanə Uzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu nə Njunyi Habarakii. Ma ka rəgwa nga əndə shiŋkinə, aagi slikerənə nga *Dawuda pwayi ənji tə ci. ⁴ Amma ma ka ndzaanaakii malaabakii, kə baarii Əntanƒə də maduunə baawədaakii oo'i, Uzənaakii nə ci də madeenə ka ci agi maməətə ənja. ⁵ Daciikii upaa inə pwapoonə nga ndzaanə ka masləkee ənji ka putaakii, kaa patənə nga ənji shiŋkinə a shii shinə aatsaa sədəkii, təya nə'u sətə cii kəya moo patə. ⁶ Ma ətsa, patə da i unə ənji Rooma agikii, unə ətsə 'wii Əntanƒə tuunə koonə ndzaanə ka ənji nga Yeesu Aləmasiihu.

⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə, unə ətsə də Rooma. Ma unə, kə uu'i Əntanƒə tuunə, kə 'wii ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii. *

Wa Əntanƒə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ƒa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntanƒə

⁸ Takumə kaa nya 'watəgi də kuyiriinə tə Əntanƒə zəku'i də ləmə nga Yeesu Aləmasiihu ka putə goonə, acii taa dama patə asəkə duuniya, kə fii ənji habara nga vii goonğa goonə. ⁹ Taa guci patə agi buurətənə nə nyi tuunə agi də'waaki. Ma ətsa, Əntanƒə nə seedaaki. Acii tə ci cii kya paslə də ədzəmə rəŋwə ka rəgwa nga waaza Njunyi Habara agyanə Uzənaakii. ¹⁰ Taa guci patə nyi agi ƒa də'wa, agi kədiinə nə nyi acii Əntanƒə, mada kə luuvə ci, kaa ca vii ka nyi rəgwa ha'ə nga dzənə ka caamatənə tuunə nga əna. ¹¹ Acii nga'ə ka nyi ka shaŋə nə neenə koonə, koonə shii upaa barəkaanə nga Ma'yanə nga Əntanƒə, koonə shii upaa də ngeerənə nga moodəfuunə əsə. ¹² Ma cii kya moo banə,

1:1 1.1 Slənə 9.3-15; 26.16; Gal. 1.15-16. **1:2** 1.2 3.21; 1 Piita 1.10-12. **1:3** 1.3-4 Mat. 1.1; 20.30-31; Slənə 13.33; 2 Tim. 2.8. **1:5** 1.5 11.13; 15.15-18; Gal. 1.1; 2.7,9. * **1:7** 1.7 ndzaanə jamə: 5.1; 15.33; 16.20; 1 Koor. 7.15. **1:8** 1.8 16.19; 1 Tees. 1.8. **1:9** 1.9-10 15.23; Slənə 19.21; Af. 1.16.

waatoo, kaama tsaakæshi agi vii goonnga gaamæ, nya tsakæ tuunæ, una tsakæ tæ nyi noonæ æsæ.

¹³ Ndzækæŋushi'inækya, ŋga'æ ka nyi una shii oo'i, ka pu'u ka pu'u næ nyi ka dfa aniya ŋga dzænæ aahoonæ, amma ma'æ nyi ma'upaamæ rægwa ŋga dzænæ zæku'i. Ŋga'æ ka nyi kaa slænaaki a shii ndzaanæ ka magadæ uushi ahadoonæ, una shii dzænæ aakæŋwa, makæ sætæ slényii ahada hara slikæronæ. ¹⁴ Acii tæ'i dæmænæ atsaki ŋga waaza Ŋunyi Habara ka ænji patæ. Taa ka ænjitæ uunyi nætii, taa ka ænjitæ ma'æ nætii ma'uunæmæ, taa ka majannga ænja da ænjitæ pooshi janngii patæ, tyasæ see a waaza nyi ka tii Ŋunyi Habara. ¹⁵ Acii putakii ha'æ dïi nyi da kudæpæshinæ ŋga waaza Ŋunyi Habara koonæ, unæ ætsæ dæ Rooma.

Ŋgeerænæ ŋga Ŋunyi Habara

¹⁶ Pooshi ayinæ ka danæ tæ nyi ŋga waaza Ŋunyi Habara shaŋæ, acii ŋgeerænæ ŋga æntanŋfæ næ ci, ŋga luupaa dæ ænjitæ vii goonnga patæ. Ma ŋga tækæŋwanæ, ka luupaa dæ *Yahudiinæ. Ma daaba'ækii æsæ, hara slikæronæ. ¹⁷ Acii Ŋunyi Habara ca baarii makæ sætæ ci æntanŋfæ a ŋgæræ ænji ka ænji goonnga. Ma dïi ci ha'æ, dagi vii goonngatii daga ka 'watæginæ, ca'æ ka muudinæ. Tæ'i manaahækii ha'æ asækæ malaaba lækalækatæ oo'i, "Ma ændætæ ŋgiræ æntanŋfæ tæ ci ka ændæ goonnga putæ ŋga vii goonngaakii, ci na ndzaanæ da i æpinæ ætæ pooshi ka uudænæ." †

Ma'waslyakækii næ ænji shiŋkinæ patæ akæŋwacii æntanŋfæ

¹⁸ Kæ baaryagæræ æntanŋfæ mabætæsækaakii aagyænæ ma'waslyakæ ænji da bwaya ænji patæ. Ma tæya, bwaya ndzaanatii ca tsæŋagi ænji ka shii goonngaane ŋga æntanŋfæ.

¹⁹ Ma mabætæsækæ ŋga æntanŋfæ, acii ma sætæ ci ænjæ a mbee ka neenæ ashikii, ci saakii baarægi ka tii paŋgæraŋæ akæŋwacii. ²⁰ Taa ŋgahi pooshi ænji ka neenæ ka æntanŋfæ dæ ginæ, patæ da ha'æ, daga saa'itæ tagii æntanŋfæ duuniya, agi baariinæ næ ci paŋgæraŋæ ka ænji oo'i, pooshi baawædaakii ka uudænæ, waatoo æntanŋfæ ŋga tantanyinæ næ ci. Dæ neenæ ka uushi'iitæ tagii ci, ci ænjæ a nee ka baawædaakii. Acii ha'æ, pooshi tii da ma ŋga wabænæ akæŋwacii. ²¹ Kæ shii tii tæ æntanŋfæ, amma pooshi tii agi haŋætænæ tæ ci makæ sætæ difæ, pooshi tii agi kuyiriinæ tæ ci æsæ. Hiimatii patæ, uushi zabæ. Mapa'ækii næ haŋkalatii æsæ. ²² Agi dælaginæ næ tii oo'i, kæ shii tii uushi'inæ, amma pooshi uushi shii tii, mabiinæ næ tii.

1:13 1.13 1 Koor. 9.19-22. **1:14** 1.14 Kwal. 3.11. **1:16** 1.16 2.9; Slænæ 13.46; 2 Tim. 1.8; 1 Koor. 1.18,24. † **1:17** 1.17 3.21-30; da puræŋanæ 4; 10.4-13; Hab. 2.4; Gal. 3.9-12; Fil. 3.9; Ibær. 10.38. **1:18** 1.18 2.5,8; Af. 5.6; 2 Tees. 2.12. **1:19** 1.19-20 Ayb. 12.9; Jab. 19.2-5; Slænæ 17.27-28; 1 Koor. 1.21. **1:21** 1.21 Af. 4.17-18. **1:22** 1.22 1 Koor. 1.19-20.

23 Tøya bwasee ka paslənə tə Əntanƒə ətə pooshi ka əntənə shaŋə, tøya dzəgərə ka paslə uushi'inə kama kama. Ma uushi'iitsa, harakii makə əndə shiŋkinə ɗatə ənji, harakii makə əgina, taa makə daba, taa makə sətə ca ələ anə səka.

24 Putə ŋga ɗanatii ha'ə kapaa Əntanƒə tə tii kaa tøya slənə sətə kadeesəkə ka moodəfətii, tøya slənə sə ŋga ayinə ahadatii. 25 Kə ŋgirə tii jirakənə, tøya bwasee ka goonŋa ŋga Əntanƒə, tøya dzəgərə ka paslə sətə tagii ci, tøya fa tə tii bwase ka Əndətə tagii uushi'iitsa. Ma ca, kə dəbee ənjə a dəla də ci ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

26 Putə ŋga ətsə ha'ə kapaa Əntanƒə tə tii kaa tøya dzəgərə ka slənə sə ŋga ayinə. Makinə a dzəgərə ka baanə də makinə makə tii, bwase ka ŋguyirənə makə sətə dəbee.

27 Ha'ə əsə kə bwasee ŋguyirənə ka baanə də makinə, tøya dzəgərə ka baanə də ŋguyirənə makə tii. Agi ɗanə nə ŋguyirənə sə ŋga ayinə ahadatii satii. Də ha'ə nə tii ka tøya gəŋwanə ŋga Əntanƒə aanətii mbərə mbərə da slənatii.

28 Pooshi tii nee ka Əntanƒə makə uushi. Acii ha'ə kə kapaa ci tə tii kaa tøya hiima bwaya uushi'inatii, tøya ɗa. 29 Taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə patə, tə'i ashitii. Tøya moo uushi ŋga əndə'i ənda, tøya ɗa əbwanə ahadatii, tøya sərəhəshi, tøya bəələhiinə, tøya mbəəzə, tøya ɗa jarəwiinə, tøya hiima ɗa ŋgərəkikinə uusəra patə ka ənja, tøya jaarakə aashi ənja, 30 tøya saawee ka ləmə ŋga ənja, tøya bərapaa tə Əntanƒə, tøya dzaanashi natii na, tøya hanjətə natii na, tøya mbudətə natii na. Taa guci patə, agi hiima rəgwa ŋga slənə kura 'waslyakəənə nə tii. Paa tii ka fanə tə mapoo tə tii. 31 Bwayakii nə rəgwatii, paa tii ka mbu'utəgi də aləkawalatii, paa tii ka ɗa ŋga'aanə, paa tii ka nəhə təgunuunə ŋga ənji əsə. 32 Kə shii tii weewee oo'i, ma bii bariya ŋga Əntanƒə, ma ənjitə ca ɗa tsarə ŋga ndzaatsa, kə dəbee wə ka tii. Patə da ha'ə, agi dzəginə nə tii aakəŋwa. Əntaa wata ətsə ha'ə ci tøya ɗa tanə, amma agi dələnə nə tii də hara ənjitə ca ɗa tsarə slənətsa.

2

Gəŋwanə ŋga Əntanƒə

1 Hə ənda, taa wu nə hə, paa hə da rəgwa ŋga lagi gəŋwanə oo'i ma'waslyakə əndə nə zana. Acii maa kə ɗii hə ha'ə, amma boo, ma hə, agi slənənə nə hə səkii, agyanə naaku nə cii kwa lagi gəŋwanə. 2 Kə shii amə,

1:23 1.23 Džək. 4.16-18; Jab. 106.20. 1:25 1.25 9.5. 1:26 1.26-27 1 Koor. 6.9. 1:27 1.27 Leew. 18.22; 20.13. 1:29 1.29 Gal. 5.19-21; 2 Tim. 3.2-4. 2:1 2.1 Jab. 50.16; Mat. 7.2.

ma la gəŋwanə ɲga ʔntaŋfə agyanə ʔnji da tsarə slənətsa, də rəgwakii cii kəya la. ³ Ya hə ʔnda, makə agi slənənə nə hə tsarə uushi'iitsə lagi hə gəŋwanə ɲga hara ʔnji anəkəya, ma nə hə ka nəhənə ka mbərəfənə nə hə acii gəŋwanə ɲga ʔntaŋfə kwa? ⁴ Anii bərapaanə cii kwa bərapaa maɟuunə pwapoonə ɲga ʔntaŋfə da sə'wanaakii da kəsə ədzəmaakəya? Weewee ɲga'ə nə ʔntaŋfə! Shiiwə oo'i, ma nə ci ka ɟa ka hə ɲga'aanə ha'ə, kaa ha shii baanə ka ci. ⁵ Amma makə kə ndaləgi hə ədzəməku, ha təkuree ka baanə ka ci, agi tsakənə nə hə dza də mabətəsəkə ɲga ʔntaŋfə aagyanəku uuseratə nii kəya la gəŋwanə ka ʔnja. Ma gəŋwanəkii, də rəgwakii cii kəya la. * ⁶ Acii ma ʔntaŋfə, ka viinə nə ci shikwa ka taa wu patə mbərə mbərə da slənaakii. ⁷ Ma hara ʔnji, agi dzənə nə tii aakəŋwa də ɟa ɲga'aanə, kaa təya shii upaa də ɟuunətənə ɲga ʔntaŋfə tə tii, ca vii ka tii məghərəvənə da ʔpinə ɲga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka tii nə ʔntaŋfə a vii ʔpinəkii. ⁸ Hara ʔnji, ka natii nə ci təya uudə, təya purakəgi, təya bwasee ka nə'u gooŋga, təya dzəgərə ka nə'u bwaya bwayaanə. Aagyanətii nə ʔntaŋfə a ʔpi mabətəsəkaakii. ⁹ ɲgərə'wə da ciɟə na kulaanə ka patənə ɲga ʔnjitə ca ɟa bwaya ndzaanə. Aagyanə *Yahudiinə nii kəya kula ɲga təkəŋwanə. Ma daaba'əkii, aagyanə hara slikərənə. ¹⁰ Amma ɟuunuunə da məghərəvənə da ndzaanə jamə nə ʔntaŋfə a vii ka patənə ɲga ʔnjitə ca slənə ɲga'aanə. Təkəŋwanə ka Yahudiinə. Ma daaba'əkii, ca vii ka hara slikərənə. ¹¹ Acii ma ʔntaŋfə, paa ci ka ɟa kama kamaanə ahada ʔnja.

¹² Ma hara slikərənə, paa tii shii bariya ɲga Muusa. Acii ha'ə, maa ɟii tii 'waslyakəənə, ʔntaa də bariyaakii nə ʔntaŋfə a la ka tii gəŋwanə, amma 'waslyakəənətii satii na zamagi də tii. Ma Yahudiinə, kə shii tii bariya. Də bariyakii əsə nə ʔntaŋfə a la ka tii gəŋwanə. ¹³ Acii ʔntaa də fa bariya ci ʔnjə a ndzaanə də gooŋgaanə akəŋwacii ʔntaŋfə, amma də slənə sətə ci bariya a ba. ¹⁴ Ma hara slikərənə, taa ɲgahi paa tii shii bariya, amma mada kə slənyi tii də hiima ɲga nətii makə sətə bii bariya, kə ndzaa tii makə bariya ɲga natii na. ¹⁵ Slənətii ca ɟaarii oo'i, ma sətə bii bariya ɟanə, tə'i manaahəkii a ədzəmətii. Agi ɟaarənə nə haŋkalatii əsə oo'i, ma ʔtsa, gooŋga. Ma bii nyi ʔtsə ha'ə, acii ma ka ʔndə'i saa'i, mada kə ɟii tii məzaanə, ka banə nə ədzəmətii ka tii oo'i, bwayakii ɟii tii. Ka ʔndə'i saa'i əsə, mada kə ɟii tii ɲga'aanə, ca ba ka tii ɲga'ə ɟii tii. ¹⁶ Ha'ə

2:4 2.4 Slənə 17.30; 2 Piita 3.9,15. * **2:5** 2.5 uuserə ɲga la gəŋwanə: Isaa. 2.11-21. **2:6** 2.6 1 Koor. 3.13-15; 2 Koor. 5.10; Af. 6.8; Mat. 16.27. **2:11** 2.11 Slənə 10.34; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17; Yak. 2.1. **2:12** 2.12 Mat. 7.21.

makə ətə na dfa uusəratə nə Əntanjə a dfa gəŋwanə ka ənji daciai Yeesu Aləmasiihu, ca dzalə tē tii putə ŋga ma'umbee hiimatii. Ha'ə bii Njuni Habaranə cii kya waaza ka ənja.

**Yahudiinə da bariya ŋga Muusa*

17 Unə noonə Yahudiinə, agi banə nuunə, Yahudiinə nuunə, una kəŋaanə ndihə ndihə agyanə bariya, una dəba oo'i, ənji ŋga Əntanjə nuunə. 18 Kə shii unə sətə ci Əntanjə a moo una dfa, acii kə baarii bariya koonə sətə dəbee una slənə. 19 Agi ŋgərənə nuunə noonə nə oo'i, unə ca baarə rəgwa ka muurəfinə, unə əsə nə bərənə ka ənjitə agi təkunə. 20 Agi dzalə ənjitə mashiimə uushi'inə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka ənjitə ma'ə mazəjamə. Agi neenə nuunə ka noonə nə makə kə shii unə gooŋgaanə putə ŋga ətə shii unə *bariya. 21 Agi dzəgunənə nuunə ka hara ənji. Mi saŋə paa unə ka dzəgunənə ka noonə na? Agi banə nuunə, ga ənjə a hərə, amma wanuunə ka hərənə. 22 Agi banə nuunə, ga ənjə a aləhiinə, amma wanuunə ka aləhiinə. Agi banə nuunə, ga ənjə a paslə uuləminə, amma wanuunə ka ŋgərə uushi a kuvə uuləma. 23 Agi dəlaginə nuunə də upaa bariya ŋga Əntanjə, amma agi d'avənə nuunə ayinə ka Əntanjə də taŋəgi bariyaakii. 24 Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə ləkələkətə oo'i, "Putə goonə Yahudiinə ci hara slikərənə a wabə bwaya uushi aashi ləmə ŋga Əntanjə."

25 Mada kə nə'utə hə bariya, ka nafanə nə *ryaminanaaku. Amma mada kə taŋəgi hə bariya, mbərə mbərə nuunə da əndətə pooshi ryaminii. 26 Yaci kə nə'utə əndə faara yadə ryaminanə bariya saŋa, pooshi Əntanjə ka neenə ka ci makə maryaminakii kwa? 27 Ma əndətə pooshi ryaminii, mada kə nə'utə ci bariya, ka d'avənə nə ci ayinə ka hə maryamina ənda. Acii ma ha, da i manaahə bariya aciiku nə hə, amma ha taŋəgi. 28 Əntaa wata nə'unə a ba ma nə Yahudaanə. Əntaa ryaminanə də ciinə tanə əsə nə ryaminanə ŋga gooŋga. 29 Amma ma tantanyitə Yahuda, əndətə d'ii Yahudaanaakii a ədzəməkii, waatoo a ədzəməkii nə ryaminanaakii. Ma ətsa, ci nə slənə ŋga Ma'yanə ŋga Əntanjə, əntaa ŋga bariya. Ma əndətsa, Əntanjə ca dəla də ci, əntaa əndə shiŋkinə.

2:16 2.16 2.6; 1 Koor. 4.5. 2:17 2.17 9.4; Isaa. 48.1. 2:19 2.19 Mat. 15.14.
2:21 2.21 Mat. 23.3-4; Yooh. 7.19. 2:24 2.24 Əzaki. 36.20. 2:25 2.25 1
Koor. 7.19; Gal. 5.3. 2:26 2.26 Gal. 5.6. 2:28 2.28-29 9.6; Irim. 4.4; Fil.
3.2-3; Kwal. 2.11.

3

¹ Makə ha'ə dīi əna, pooshi uushi paleegi *Yahudiinə ka hara slikərənə də ci kwa? Anii pooshi uushi ci *ryaminanə a tsakə ka ənda? ² Awa, tə'i lanə, tə'i uushi cii kəya tsakə ka rəgwa kama kama. Nga təkəŋwanə, ka Yahudiinə ba'avə Əntanƒə wabənaakii. ³ Yaci kə naanagi hara ənji ahadatii ka luuvə wabənəkəya? Ma nuunə ka nəhənə ka əntəginə nə goonƒaanə nƒa Əntanƒə putakii kwa? ⁴ Pooshi ka ɗanə shaŋə! Taa nƒahi majirakə nə ənda, amma əndə goonƒa nə Əntanƒə, makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i,

“Ya'ə Əntanƒə, ma ha wabə,

ka neenə nə ənji ka goonƒaanaaku,
ka jaalanə nə hə agyanə ənjitə ca wabə tə hə.”

⁵ Yaci ma 'waslyakəənə gaamə, agi nƒgiraginə nə ci goonƒa nƒa Əntanƒə saŋa, iitə banaama? Ka banə naamə kə dīi Əntanƒə bwaya bwayaanə mada dzyalə ci taamə kwa? (Makə sətə ci ənjə a ləgwa ləguyi nyi.) ⁶ Aa'a, pooshi amə ka banə ha'ə! Maci əntaa əndə goonƒa nə Əntanƒə, kadfa iitiitə mbeenəkii ka la ƒəŋwanə ka ənji *duuniya? ⁷ Yaci ma jirakənaaki, agi nƒgiragi goonƒa nƒa Əntanƒə nə ci da tsakə ka ci məƒhərəvənə saŋa, də iitiitə saŋə ƒwanə nə ənji ka la ka nyi ƒəŋwanə oo'i, ma'waslyakə əndə nə nya? ⁸ Mada ha'ə dīi əna, əntaa a dzaamə aakəŋwa də slənə məzaanə kaa goonƒa a shii cakana? Tə'i hara ənji maa ca alə haliminaaki də banə oo'i, kə wabi nyi ha'ə makə ətsa. Ma ƒəŋwaatə nə ənjə a la ka ənjitsa, mbərə mbərə da 'waslyakəənati.

Pooshi əndə da goonƒaanə

⁹ Ya saŋə Yahudiina, kə palee amə ka hara slikərənə kwa? Pooshi shaŋə. Kə baƒi nyi kə dzəgi oo'i, ma Yahudiinə da hara slikərənə, 'waslyakəənə ca ɗa nƒwanjuunə agyanətii patə. ¹⁰ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i,

“Pooshi əndə taa rəŋwə ətə da goonƒaanə.

¹¹ Pooshi əndə paaratəginə, taa alənə tə Əntanƒə.

¹² Patə kə njuusləgi tii agi nə'unə tə Əntanƒə,

kə saawagi tii patə.

Pooshi əndə slənə goonƒaanə, pooshi taa rəŋwə.

¹³ Kə ɗagi matii makə mawunə gu'u ənda.

Bwaya jirakənə a dzə də shiginə a matii.

Makə nƒgumətə ama rəhunə nə wabənati.

¹⁴ Dzaana hiinə nəndə amatii.

3:2 3.2 9.4; Jab. 147.19-20. **3:3** 3.3-4 9.6; 11.29; Baan. 23.19; 2 Tim. 2.13.

3:4 3.4 Jab. 51.6. **3:5** 3.5 9.14. **3:8** 3.8 6.1. **3:9** 3.9 1.18-2.24; 3.23.

3:10 3.10-12 Jab. 14.1-3. **3:13** 3.13 Jab. 5.10; 140.4. **3:14** 3.14 Jab. 10.7.

15 Pooshi ka ta'avənə aciitii nə bələ ənda.

16 Taa dama gi tii patə, see zanə da təguunə fanə ənji davə.

17 Pooshi tii shii rəgwa jamənə.

18 Pooshi ηgwalənə tə Əntanfə a moodəfətii əsə."

19 Yoo, kə shii amə, ma sətə wabi bariya patə, ka ənjitə atsa sədə bariya wabi ci. Ma ətsə patə, acii ga taa wu a upaa ha ηga də mabizhinə, kaa patənə ηga ənji *duuniya a shii oo'i, tə'i gəjwanə ηga Əntanfə ashitii. 20 Acii pooshi Əntanfə ka ηgərə əndə ka əndə goonğa putə ηga nə'u sətə bii *bariya. Ma bariya, baarənə cii kəya baarə tanə ka əndə oo'i, kə dīi ci 'waslyakəənə.

Rəgwatə ci Əntanfə a ηgərə əndə ka əndə goonğa

21 Ma ηga ənə ha'ə, kə baarəgi rəgwatə ci Əntanfə a ηgərə ənji ka ənji goonğa. Ma rəgwatsə əsə, kama kama nə tii da bariya. Seedanə ci anabiinə da bariya a seeda tə rəgwatsa. 22 Dagi vii goonğa ηga ənji ka Yeesu Aləmasiihu ci Əntanfə a ηgərə tə tii ka ənji goonğa. Ka patənə ηga ənjitə ca vii goonğa ka Aləmasiihu ci Əntanfə a də ha'ə, pooshi kama kamaanə ηga ənja. 23 Acii ənji patə dīi 'waslyakəənə, dzadə dzadə nə tii da məghərəvənə ηga Əntanfə. 24 Amma kə dīi Əntanfə pwapoonaakii, ca ηgərə tə tii ka ənji goonğa də zabə. Ma ətsa, daciai Yeesu Aləmasiihu əndə pərapaanə taamə. 25 Kə vii Əntanfə tə ci ka əntənə kaa ca tifyagi ka ənji 'waslyakəənətii də idənaakii putə ηga vii goonğatii ka ci. Ma dīi Əntanfə ətsa, kaa ca shii baarii goonğaanaakii. Ma ηga ηukə, kə nji Əntanfə a də makə paa ci nja nee ka 'waslyakəətə nji ənjə a daada. * 26 Amma ma ηga əna, kə kavə ci hiimaakii ka tsaamə 'waslyakəənə ηga ənja kaa ca baarii goonğaanaakii. Ka rəgwatsə ha'ə baarii ci oo'i, tə'i goonğaənə ashikii saakii, ca ηgərə tə ənjitə vii goonğa ka Yeesu ka ənji goonğa əsə.

27 Ya makə dīi ha'ə əna, aa putə ηga mi dīi hañətənə əndə naakii na? Pooshi uushi cii kəya hañətə naakii nə putakii. Acii əntaa putə ηga slənaakii ηgirə Əntanfə tə ci ka əndə goonğa, amma putə ηga vii goonğaakii. 28 Kə shii amə pooshi Əntanfə ka ηgərə əndə ka əndə goonğa putə ηga nə'u sətə bii bariya, see də vii goonğaənə tanə. 29 Anii ma Əntanfə, ηga Yahudiinə nə ci tana? Əntaa Əntanfə ηga

3:15 3.15-17 Isaa. 59.7-8. **3:18** 3.18 Jab. 36.2. **3:20** 3.20 Ayb. 4.17; Jab. 130.3; 143.2; Rooma 4.15; Gal. 2.16; 3.22. **3:21** 3.21-22 1.2,17. **3:22** 3.22 2.11; 3.9; 10.12; 11.32. **3:23** 3.23 5.2,12; 8.18-20; 'Wat. 3.19. **3:24** 3.24 5.17; Af. 2.8; Tit. 3.7. * **3:25** 3.25 idənaakii: Mat. 26.28; Af. 2.13; Kwal. 1.20; Ibə. 9.12-14; 1 Yooh. 1.7; Səniinə 1.5; 5.9; jamənə: 5.1; 2 Koor. 5.18-21; Af. 2.14-16; Kwal. 1.20; goonğaanaakii: 1.17; 3.3-4. **3:27** 3.27 3.1,21,31; 8.2. **3:28** 3.28 Gal. 2.16.

hara slikørənə nə ci əsə kwa? Weewee ha'ə makə ətsa, Əntaŋfə ŋga ənji patə nə ci. ³⁰ Rəŋwə nə Əntaŋfə. Putə ŋga vii gooŋga ŋga Yahudiinə ŋgərənə Əntaŋfə tə tii ka ənji gooŋga. Ha'ə nə hara slikørənə əsə. Dagi vii gooŋgatii ŋgərənə Əntaŋfə tə tii ka ənji gooŋga. ³¹ Kə baarii ətsə oo'i, kə dəkəpaa amə bariya aataŋgala də vii gooŋga gaamə kwa? Aa'a poosha, də đanə ha'ə caama baarii oo'i, tə'i nafalə ŋga bariya.

4

Misaali ŋga Ibərahiima

¹ Ya saŋa, ya dzədzəshi'inaamə Ibərahiima, mi nee ca? ² Acii maci kə upaa ci ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə putə ŋga slənaakii, kada tə'i ci da sə ŋga dəlaginə. Amma əntaa ha'ə, pooshi ci da sə ŋga dəlaginə akəŋwacii Əntaŋfə. ³ Tə'i manaahəkii oo'i, "Kə vii Ibərahiima gooŋga ka Əntaŋfə. Putə ŋga vii gooŋgaakii əsə ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga." ⁴ Ma əndə sləna, ka viinə nə ənji ka ci zaarənaakii. Pooshi ənji ka banə, ŋga zabə vii ənji ka ci, amma putə ŋga slənaakii. ⁵ Ma əndətə paa ci ka kavə nəkii ka slənaakii, amma tə Əntaŋfə tanə cii kəya gi'i, tə ci ŋgərənə Əntaŋfə ka əndə gooŋga. Acii kə shii ci, agi ŋgərənə nə Əntaŋfə tə ma'waslyakə ənji kaa təya ndzaanə ka ənji gooŋga. ⁶ Ha'ə makə ətsə bii *Dawuda əsə saa'itə wabi ci agyanə moodasəkə ŋga əndətə ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga tsəŋə da slənaakii. ⁷ Waatoo kə bii ci, "Əndə barəkaanə nə əndətə tifyagi Əntaŋfə ka ci məzaanaakii, waatoo, əndətə tifyagi Əntaŋfə ka ci 'waslyakəənaakii. ⁸ Əndə barəkaanə nə əndətə pooshi Slandanə ka tsəkə 'waslyakəənaakii shaŋə!"

⁹ Ya moodasəkətsə wabi Dawuda anəkəya, wata ka ənjitə *ryaminii tanə kwa? Pooshi. Patə da i ka ənjitə pooshi ryaminii nə moodasəkəkii. Acii kə bii inə, tə'i manaahəkii asəkə ləkələkatə oo'i, "Kə vii Ibərahiima gooŋga ka Əntaŋfə. Putə ŋga vii gooŋgaakii əsə ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga." ¹⁰ Guci saŋə slənyi ha'a? Ya saŋə taabu'u ryaminii Ibərahiima nii, anii daaba'ə ryaminanaakəya? Ci ma'ə maryaminamə slənyi ha'ə. ¹¹ Ma ryaminaatə upaa ci, sagida nə ci. Ci baarii oo'i, putə ŋga vii gooŋga ŋga Ibərahiima ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga. Ma ətsa, daga ci ma'ə maryaminamə. Acii ha'ə, ci nə dii patənə ŋga ənji vii gooŋga ka Əntaŋfə, taa ŋgahi paa tii ryaminii,

tøya ndzaanə ka ənji goonğa akəŋwaciikii. ¹² Ci əsə nə dii ənjitə ryaminii. Əntaa wata putə ŋga ryaminanatii tanə, amma putə ŋga gi'inatii tə Əntanƣə makə sətə gi'i dəsənaamə Ibərahiima ci ma'ə maryaminamə.

Upaa sətə dəkəpaa Əntanƣə ka ənja

¹³ Kə dii Əntanƣə aləkawalə ka Ibərahiima da jijinyinaakii oo'i, ka ndzaanə nə duuniya patə natii. Ma aləkawalətsa, əntaa putə ŋga nə'u *bariya ŋga Ibərahiima, amma acii kə vii ci goonğa, Əntanƣə a ŋgərə tə ci ka əndə goonğa.

¹⁴ Acii ma sətə dii Əntanƣə aləkawaləkii ŋga viinə, maci ka viinə nə ci ka ənji nə'u bariya, kə ndzaa ci ətsə pooshi nafa ŋga vii goonğa ŋga ənda. Ha'ə əsə, uushi zabə nə aləkawalə ŋga Əntanƣə. ¹⁵ Acii ma bariya, madə tanəgi ənji, mabətəsəkə ŋga Əntanƣə cii kəya kira. Amma ma hatə pooshi bariya, pooshi ənji agi tanəgi bariya davə.

¹⁶ Ma wabəətsə patə, dagi vii goonğa ci ənjə a upaa sətə dəkəpaa Əntanƣə ka ənja. Makə ha'ə dii əna, putə ŋga pwapoonaakii nii kəya vii ka ənji də zabə. Acii ha'ə weewee ka viinə nə ci ka jijinyinə ŋga Ibərahiima patə. Əntaa wata ka ənjitə ca nə'u sətə bii bariya tanə, amma patə da ənjitə vii goonğa makə sətə vii Ibərahiima goonğa. Acii Ibərahiima nə dəsənaamə patə. ¹⁷ Kə dii makə

sətə dii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə kavə nyi tə hə kaa ha ndzaa ka dii slikərənyinə laŋə." Acii ha'ə, kə ndzaa Ibərahiima ka dəsənaamə akəŋwacii Əntanƣə. Ka ci vii Ibərahiima goonğa, waatoo ka Əntanƣə mamadée ka maməətə ənja kaa tøya ndzaanə da i əpinə. Ma ca, ka wabənə nə ci ka sətə pooshi, wata səkii a dfa tanyi əsə.

¹⁸ Ma Ibərahiima, kə vii ci goonğa, kə kii ci nə ŋga upaa sətə nee ənji paa ci ka upaanə. Waatoo, kə kii ci nə ŋga ndzaanə ka dii slikərənə laŋə, makə sətə bii Əntanƣə ka ci oo'i, "Makə ətsə ha'ə nə laŋənə ŋga slikərənaaku a ndzaanə."

¹⁹ Ma saa'ita, ci kə uugi danə kədəhə ka fəzə gya'ə, amma pooshi vii goonğaakii ənya aaba'ə. Madə buurətə ci iirənaakii, kə shii ci kə pitəgi saa'yaakii ŋga pawə kə uugi. Minaakii Saraatu əsə, kə uugi ənji shiinə əntaa mitə pawə nə ki. ²⁰ Patə da ha'ə, kə shii ci ka upaanə nə ci sətə bii Əntanƣə viinə ka ci, paa ci dii mabizhinə, amma kə cakə vii goonğaakii ka ci ŋgeerənə, ca dəla də Əntanƣə əsə. ²¹ Kə shii ci tantanyinə oo'i, tə'i Əntanƣə da baawəda ŋga mbu'utəgi də patənə ŋga aləkawalaakii.

4:11 4.11 'Wat. 17.9-11; Gal. 3.7; Rooma 2.28-29. **4:12** 4.12 Mat. 3.9. **4:13** 4.13 'Wat. 12.7; 22.17. **4:14** 4.14 Gal. 3.18. **4:15** 4.15 3.20; 5.13,20; 7.7-13; Gal. 3.19. **4:16** 4.16 Gal. 3.7. **4:17** 4.17-18 'Wat. 15.5; 17.4-5; 2 Koor. 1.9; Ibər. 11.12,19. **4:19** 4.19-20 'Wat. 17.1-6; Ibər. 11.11.

22 Də putə ɲga vii gooŋga ɲga Ibərahiima ha'ə “ɲgirə Əntaɲfə tə ci ka əndə gooŋga.” 23 Ma wabəətsə “kə ɲgirə Əntaɲfə tə ci ka əndə gooŋga”, əntaa wata ka putə ɲga Ibərahiima daanəkii nyaahə ənji. 24 Amma da i ka putə gaamə, acii da i taamə ɲgirə ci ka ənji gooŋga putə ɲga vii gooŋga gaamə ka ci, waatoo, ci ətə madee ka Slandanaamə Yeesu agi maməətə ənja. 25 Kə vii Əntaɲfə tə ci kaa ca əntə putə ɲga 'waslyakəənə gaamə. Ca madee ka ci agi maməətə ənja kaama shii ndzaanə ka ənji gooŋga akəɲwaciikii.

5

Ndzaanə ka ənji gooŋga akəɲwacii Əntaɲfə

1 Yoo, makə dīi ci kə ɲgirə Əntaɲfə taamə ka ənji gooŋga putə ɲga vii gooŋga gaamə, tə'i jamənə ahadaamə da Əntaɲfə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. * 2 Ci kəɲgərə taamə ka upaa pwapoonə ɲga Əntaɲfə putə ɲga vii gooŋga gaamə. Agyanə pwapoonəkii kəɲaamə ndihə əsə. Agi da maɲushinə naamə acii kə kii amə naama ɲga dzənə ka ndzaanə agi ɲwanjuunə ɲga Əntaɲfə. † 3 Ha'ə əsə, agi danə naamə maɲushinə agi sa cibə gaamə, acii kə shii amə, ma sa ciba, ka kiranə nə ci sə'watənə. 4 Madə kə sə'wii ənda, ka kiranə nə ci kəɲənə ndihə ndihə. Kəɲənə ndihə ndihə əsə, ka kiranə nə ci ka nə ɲga upaa dagwa uushi. 5 Ma ka nətsa, pooshi ka ənəvə da ayinə aagyaamə, acii kə nagərə Əntaɲfə uudənaakii aa ədzəmaamə daciai Malaaba Ma'yanə, waatoo, viinə ɲga Əntaɲfə kaamə.

6 Tanyi ma *Aləmasiihu, ka putə gaamə əɲki ci ka saa'itə dəkəpaa Əntaɲfə. Ma'waslyakə ənji njaamə ka saa'ikii. Pooshi ɲgeerii amə. 7 Dzawə shanə kaa əndə a əntə taa ka putə ɲga əndə gooŋga. Mbu'u ka luuvənə nə əndə'i əndə əntənə ka putə ɲga əndə slənə ɲga'aanə. 8 Amma ma Əntaɲfə, kə baarii ci kaamə makə sətə uu'i ci taamə: waatoo saa'itə amə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə əɲki Aləmasiihu ka putə gaamə. 9 Makə dīi ci kə ɲgirə Əntaɲfə taamə ka ənji gooŋga putə ɲga idənaakii, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə acii mabətəsəkə ɲga Əntaɲfə daciikii. 10 Ma njaamə, ənji daawaanə ɲga

4:21 4.21 'Wat. 18.14; Luka 1.37. 4:22 4.22 4.3. 4:23 4.23-24 10.9; 15.4.

4:25 4.25 Isaa. 53.4-5,10; Rooma 8.32-34; 1 Koor. 15.17. * 5:1 5.1 3.21-30; jamənə: 3.25-26. † 5:2 5.2 pwapoonə ɲga Əntaɲfə: 6.14; 2 Koor. 6.1; 12.9; Gal. 1.6; 5.4; Af. 2.5-8; 1 Piita 1.10-11; 4.13-14; 5.10,12; ɲwanjuunə: Rooma 3.23; 5.2; 8.17-18; 8.17-18; 9.23; 1 Koor. 2.7; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.27; 3.4; 1 Tees. 2.12; 2 Tim. 2.10; 1 Piita 5.1. 5:3 5.3-5 Yak. 1.2-3,12; 1 Piita 1.5-7. 5:5 5.5 8.39; Jab. 22.6; Ibər. 6.19. 5:6 5.6-7 1 Piita 3.18. 5:8 5.8 Yooh. 3.16. 5:9 5.9 1.18; 1 Tees. 1.10.

Əntanƣə, amma kə zhi'wee ci kaamə ka guviinəkii dagi əntənə ƣga Uuzənaakii. Makə d̄ii ci guviinə ƣga Əntanƣə naamə ƣga əna, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə də əpinə ƣga Uuzənaakii. ¹¹ Əntaa wata ətsə ha'ə, amma aƣi d̄a maƣushinə naamə də ləbənə gaamə da Əntanƣə d̄acii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaa ka guviinə ƣga Əntanƣə.

*Adamu da *Aləmasiihu*

¹² Ma 'waslyakəənə, dashi əndə rəƣwə shi ci aasəkə duuniya. 'Waslyakəənaakii əsə kira wa, ca təkəƣi ka patənə ƣga slikerənyinə, acii patənə ƣga ənji d̄ii 'waslyakəənə.

¹³ Ma bii nyi ha'ə, acii ma saa'itə Əntanƣə ma'ə maviimə bariya, tə'i 'waslyakəənə asəkə duuniya. Ma saa'itə pooshi bariya, paa ci nja ka nə ka 'waslyakəənə. ¹⁴ Patə da ha'ə, ma ndzaƣənə ka saa'i ƣga Adamu ka shinə ka saa'i ƣga Muusa, kə d̄ii wə ƣwanjuunə agyanə ənja. Ma wa, kə d̄ii ci ƣwanjuunə taa agyanə ənjitə pooshi 'waslyakəənətii mbu'i makə ƣga Adamu, waatoo ətə naanagi ci ka nə'u sətə bii Əntanƣə ka ci.

Ma Adamu, kə ndzaa ci ka misaali ƣga əndətə na shi. ¹⁵ Amma ma ənjitə bəra'i, kama kama nə slənətii. Acii ənji laƣə məkəi putə ƣga 'waslyakəənə ƣga əndə rəƣwə, waatoo Adamu. Amma ma pwapoonə ƣga Əntanƣə, ənji laƣə upaa luupaanə d̄acii əndə rəƣwə, waatoo Aləmasiihu.

¹⁶ Ma pwapoonə ƣga Əntanƣə, tsanə nə ci da shikwa ƣga 'waslyakəənə ƣga əndətə rəƣwə. Acii 'waslyakətə ƣga əndə rəƣwə kira ƣəƣwanə ƣga zanə ka ənja. Amma taa ƣgahi laƣə nə 'waslyakəənə ƣga ənja, pwapoonə ƣga Əntanƣə kira ndzaanə ka ənji gooƣga akəƣwaciikii.

¹⁷ Makə kə shii amə, putə ƣga 'waslyakəənə ƣga əndə rəƣwə shi wa, ca d̄a ƣwanjuunə asəkə duuniya, shii amə əsə oo'i, ka paleenə nə slənə ƣga əndə'i ənda, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Acii patənə ƣga ənjitə liwə malanə pwapoonə ƣga Əntanƣə, ca vii ka tii rəƣwa ƣga ndzaanə ka ənji gooƣga, ka upaanə nə tii əpinə, təya d̄a ƣwanjuunə d̄acii Aləmasiihu. †

¹⁸ Acii ha'ə, makə sətə ci 'waslyakəənə ƣga əndə rəƣwə a zamagi də ənji patə, ha'ə əsə nə gooƣgaanə ƣga əndə rəƣwə a kira luupaanə ka ənji patə, ca vii ka tii əpinə.

¹⁹ Makə d̄ii ci, ənji laƣə d̄ii 'waslyakəənə putə ƣga ghatə fanə ƣga əndə rəƣwə, ha'ə əsə ənji laƣə na ndzaanə ka

5:10 5.10 2 Koor. 5.18-20; Kwal. 1.20-22. **5:11** 5.11 8.31. **5:12** 5.12 'Wat. 2.17; 3.19; Rooma 6.21,23; 7.9-10. **5:13** 5.13 4.15. **5:14** 5.14 1 Koor. 15.21-22,45-49. † **5:17** 5.17 d̄a ƣwanjuunə: Mat. 19.28; 1 Koor. 6.2-3; 2 Tim. 2.12; Səniinə 20.4,6.

ənji goonğa akəŋwacii Əntaŋfə putə ŋga fanə ŋga əndə rəŋwə.

²⁰ Ma ŋgiragi Əntaŋfə bariya, ka siipaa də da məzaanə. Amma ma 'waslyakəənə a tsakə, ha'ə nə pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka tsakənə naakii palee. ²¹ Makə sətə dīi 'waslyakəənə da ŋgeerənə ŋga kira wə ka ənja, ha'ə nə pwapoonə ŋga Əntaŋfə əsə: tə'i ci da ŋgeerənə ŋga kira goonğaənə kaamə, ca kərə taamə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə dacia Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

6

*Kura əpinə putə ŋga *Aləmasiihu*

¹ Ya makə dīi ha'ə əna, iitə banaama? A dzaamə aakəŋwa agi da 'waslyakəənə, kaa pwapoonə ŋga Əntaŋfə a shii cakanə nii? ² Aa'a, poosha! Ma ka rəgwa 'waslyakəənə, maməətəkii naamə patə, iitə dīi ndzaanaamə agi 'waslyakəənə əsa? ³ Kə shii unə tantanyi, kə dīi ənji kaamə bapətisəma agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Də ha'ə ləbyaamə da ci agi əntənaakii ətsa.

⁴ Də də kaamə bapətisəma məkyaamə, ənjə a ŋgədfəgi taamə da ci, ama madə kaama shii ndzaanə da kura əpinə amaamə, makə sətə ma'i Aləmasiihu agi maməətə ənja, də maduunə baawəda ŋga Dii.

⁵ Aci makə kə ləbyaamə da ci agi əntənaakii, ha'ə əsə ka ləbənə naamə da ci agi madeenə kaamə makə sətə madəe Əntaŋfə ka ci. ⁶ Kə shii amə oo'i, ma iirə ndzaanə gaamə, kə bələgi ənji tə ci da Aləmasiihu ashii ənfwa, kaa shishitə 'waslyakəənə gaamə a shii rarə'iginə davə, kaama mbədfə acii ndzaanə ka maviinə ŋga 'waslyakəənə.

⁷ Aci madə kə əŋki ənda, kə mbə'i ci acii ŋgeerənə ŋga 'waslyakəənə. ⁸ Madə kə əŋkyaamə da Aləmasiihu, kə vii amə goonğa oo'i, ka ndzaanə naamə da əpinə amaamə da ci. ⁹ Aci kə shii amə oo'i, ma Aləmasiihu, kə madəe Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja, paa ci ma'ə ka əntənə shaŋə. Pooshi wə ma'ə da ŋgeerənə aɣyanəkii. ¹⁰ Ma əntəətə əŋki ci, gahu rəŋwə ka ənja, putə ŋga 'waslyakəənətii. Ma ndzaatsə cii kəya ndzaanə əsə, ndzaanə da əpinə ka duunətənə də Əntaŋfə cii kəya ndzaanə. ¹¹ Ha'ə nuunə əsə. Ŋgərəmə noonə nə makə kə məkyaunə ka rəgwa 'waslyakəənə goonə. Ma ndzaatsə cuuna ndzaanə əsə,

5:20 5.20 4.15. **5:21** 5.21 6.23. **6:1** 6.1 3.5-8,31; 5.20. **6:2** 6.2 6.6; 7.4. **6:3** 6.3-4 Gal. 3.27; Kwal. 2.12; Tit. 3.5; 1 Piita 3.21; Mat. 28.19. **6:4** 6.4 2 Koor. 5.14-15,17; Gal. 6.15; Kwal. 3.1-5,10. **6:5** 6.5 Fil. 3.10-11. **6:6** 6.6 Gal. 5.24. **6:9** 6.9-10 Slənə 2.27; Ibər. 9.25-28; 1 Piita 3.18.

ndzaatə ca dʉunətə tə ʃntaŋfə cuuna ndzaanə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.

¹² Acii ha'ə, ma shishinuunə ətsə na bəsləgi, goona kapaa rəgwa kaa 'waslyakəənə a dʉa ŋwaŋuunə agyanəkii ma'ə, accii goona fii ka ci sətə cii kəya moo. ¹³ Goona kapaa rəgwa kaa shishinuunə a ndzaa ka ha ŋga slənə məza uushi. Amma viimə nuunə ka ʃntaŋfə. Makə əŋjitə madətə agi maməətə əŋja, una vii shishinuunə patə ka ci ka slənəginə də gooŋgaanə. ¹⁴ Acii pooshi 'waslyakəənə na dʉa ŋwaŋuunə agyanuunə ma'ə. Pooshi unə asəkə cii *bariya əsə, amma agi pwapoonə ŋga ʃntaŋfə nuunə.

Maviinə ŋga gooŋgaanə

¹⁵ Ya makə dʉii agi pwapoonə ŋga ʃntaŋfə naamə əna, pooshi amə asəkə cii bariya əsa, ka slənənə naamə 'waslyakəənə ma'ə kwa? Poosha! ¹⁶ Kə shii unə, ma sətə vii unə ka ci nuunə, una fa tə ca, kə ndzaa unə ka mava ŋga səkii kwa? Kə ndzaa ci ka slandanuunə. Madʉa ka dʉa 'waslyakəənə vii unə nuunə, əntənə nə muudinəkii. Madʉa ka ʃntaŋfə vii unə nuunə əsə, ndzaanə ka əŋji gooŋga nə muudinəkii. ¹⁷ Ma ŋga ŋukə, agi mavaanə ŋga 'waslyakəənə njuunə. Amma kuyirii amə tə ʃntaŋfə, accii kə shigi unə, una dzəgərə aagi gooŋgaanə ŋga ʃntaŋfə, una nə'utə sətə jigunyi əŋji koonə də ədzəmə rəŋwə. ¹⁸ Ma ŋga əna, kə pərapaa ʃntaŋfə tuunə accii 'waslyakəənə, una ənəpaa ka maviinə agi slənə gooŋga. ¹⁹ Ma dʉii nyi misaali də mavaanə, koonə shii paaratəginə pii pii, accii unə maa, əŋji shiŋkinə nuunə, pooshi unə ka kəsətə uushi tsakətsakə aa nuunə. Ma ŋji ŋga ŋukə, kə kapaa unə nuunə ka dʉa məzaanə da bwaya bwayaanə anəkii anəkii. Ha'ə əsə dʉanuunə ŋga əna, kapaamə nuunə ka slənə gooŋgaanə, ka dʉa sətə malaabakii.

²⁰ Ma saa'itə unə ma'ə maviinə ŋga 'waslyakəənə, pooshi dəmənə ŋga slənə gooŋgaanə ashuunə. ²¹ Ya əna, mi upaa unə agi uushi'iitə njuuna slənə ŋga ŋuka? Acii ma ŋga əna, sə ŋga ayinə nə səkii koonə. Ma muudinə ŋga uushi'iitsa, əntəna. ²² Amma ma əndzə'i, kə shigi unə agi mavaanə ŋga 'waslyakəənə. Maviinə ŋga ʃntaŋfə nuunə ma'ə. Ma səndə upaa unə agikii, ndzaanə malaabakii makə sətə kadeesəkə ka ci. Ma muudinəkii əsə, əpinə ŋga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²³ Acii ma shikwa ŋga 'waslyakəənə, əntəna. Amma ma sətə ci ʃntaŋfə a vii də zabə, əpinə ŋga

6:11 6.11 Gal. 2.19; 1 Piita 2.24. **6:12** 6.12 12.1. **6:14** 6.14 5.2; Gal. 5.18; 1 Yooh. 3.6. **6:15** 6.15 6.1. **6:16** 6.16 Yooh. 8.34; 2 Piita 2.19. **6:17** 6.17 Yooh. 8.32. **6:18** 6.18 1 Piita 2.24. **6:21** 6.21 7.5; 8.6,13; Yak. 1.14-15.

ca'ə ndəŋwə ndəŋwə dagi ləbənə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

7

Misaali də ŋgərəshinə

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma sənə cii kya ba, kə shii unə, acii unə patə kə shii unə bariya. Ma bariya, əndə da i əpinə amakii cii kəya də ŋwanjuunə anəkii. ² Ma minə, mada ma'ə ŋgurii ka əpinə, tə'i bariya ŋga ŋgərəshinə anətə. Amma mada kə əŋki ŋgurii, kə ndzaa ci ətsə pooshi ma'ə bariya ŋga ŋgərəshinə anətə. ³ Acii ha'ə, mada kə ŋgirə ki əndə'i ŋgurə, ŋgurii ma'ə ka əpinə, ka 'wanə nə ənji tə ki ma'alə ŋguyirənə. Amma mada kə əŋki ŋgurii, pooshi bariya ŋga ŋgərəshinə ma'ə anətə. Mada ŋgirə ki əndə'i ŋgurə əsə, paa ki ali ŋguyirənə.

⁴ Ha'ə nuunə dīi ndzəkəŋushi'inəki. Makə libuunə da *Aləmasiihu agi əntənaakii, ma ka rəgwa ŋga bariya, kə ndzaa unə makə maməətəkii. Acii ha'ə, pooshi unə atsaə sədə bariya ma'ə, amma atsaə əndə'i əndə nuunə, waatoo Aləmasiihu. Ma ca, kə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja. Ətsə patə, kaama shii nafaənə agi slənə ka Əntanfə.

⁵ Ma saa'itə amə ma'ə ka nə'unə makə sətə kadəesəkə ka shishinaamə, kə ŋgərəma bwaya mwamwa'inə haŋkala gaamə. Ətsə patə, bariya madəe ka mwamwa'inə gaamə, ama dəməgərə ka slənə sətə dīi muudinəkii ka wa. ⁶ Ma ŋga əna, pooshi ma'ə bariya anaamə, kə mətəgyaamə səgaamə acii sətə sha anəgi taamə makə a furəshina. Pooshi amə ka paslənə tə Əntanfə ka rəgwatə ŋga ŋukə ma'ə, ətə manaahəkii asəkə bariya. Ma ŋga əna, ka kura rəgwa caama paslə tə ci, waatoo ənə ci Ma'yanaakii a baarə kaamə.

**Bariya da 'waslyakəənə*

⁷ Iitə ba naamə əna? Ya bariya saŋa, 'waslyakəənə nə ci kwa? Pooshi! Amma bariya sha kavə tə nyi ka shiinə taa mi nə 'waslyakəənə. Maci pooshi bariya bii, "Ga ha moo uushi ŋga ənda", kada pooshi nyi shii taa mi nə moo uushi ŋga ənda. ⁸ Də fa bariya ha'ə upaa 'waslyakəənə rəgwa ŋga dəmənə aashiki, ca madəe ka moo uushi'inə kama kama ashiki. Maci pooshi bariya, kada mantəkii nə 'waslyakəənə.

⁹ Nyi ka nəki maa, ma nyi ma'ə mashiimə bariya, da əpinə amaki nji nyi. Amma makə shii nyi bariya, wata 'waslyakəənə a ŋgiragi ka nyi nəkii ha'ə, ¹⁰ nya əntəgi.

Ma shi bariya, ka baarə rəgwa ɲga əpinə shi ci. Amma ma ka nyi, wə kira ci ka nyi. ¹¹ Waatoo, makə shii nyi bariya, davə upaa 'waslyakəənə rəgwa, ca tsəku tə nyi, ca bələgi tə nyi. ¹² Makə ha'ə dīi əna, ma bariya, kə ndzaa ci malaabakii. Sətə bii ci əsə, malaabakii, ɲga'ə, dagwakii əsə.

¹³ Mada ha'ə saɲa, kə zhi'i dagwa uushi ka sə ɲga bələginə də nyi kwa? Aa'a, pooshi! 'Waslyakəənə dīi ha'ə, ca shi dashi dagwa uushi, ca shi ka bələginə tə nyi. Də ha'ə shii nyi bwaya bwayaanə ɲga 'waslyakəənə. Də putə ɲga bariya shigi 'waslyakəənə paɲgəraɲə aa babara oo'i, bwayakii nə ci shaɲə.

Təəkəshinə ənə ashaamə

¹⁴ Kə shii amə, ma *bariya, daciai Əntaɲfə shi ci. Amma ma nyi, əndə shiɲkinə tanə nə nyi, mava ɲga 'waslyakəənə.

¹⁵ Paa nyi ka paaratəgi də sətə cii kya də, acii paa nyi ka də sətə cii kya moo nya də, amma sətə pooshi maki ka moo dənə cii kya də. ¹⁶ Makə dīi ci əntaa də moonaki nə məzaanə cii kya də, ci ca baarii oo'i, ɲga'ə ka nyi nə bariya. ¹⁷ Makə ha'ə dīi ətsa, ma cii kya də məzaanə, əntaa nyi saaki ca slənə, amma 'waslyakəətə ashiki ca də. ¹⁸ Acii kə shii nyi oo'i, pooshi ɲga'aanə ashiki, waatoo agi ndzaanaaki ka əndə shiɲkinə. Taa ɲga'ə ka nyi nə slənə sətə dagwakii, amma paa nyi ka mbeənə. ¹⁹ Paa nyi ka slənə ɲga'əətə cii kya moo nya slənə, amma see slənə sətə pooshi maki ka moonə cii kya slənə. ²⁰ Mada kə slənyii sətə pooshi maki ka moonə, ci ca baarii oo'i, əntaa nyi saaki ca slənə səkii, amma 'waslyakəətə ashiki ca slənə.

²¹ Acii ha'ə, kə nee nyi, ma agi ndzaanaaki, ma nya moo slənə ɲga'aanə, wata məzaanə ca takəɲwa ka shiginə.

²² Ma asəkə moodəfəki, ka maɲushinə nə nyi putə ɲga bariya ɲga Əntaɲfə. ²³ Amma ma nya nee, wiitsə əndə'i uushi pamə ashiki. Agi panə nə tii da bariyatə nee nyi ci nə malaabakii akəɲwaciiki. Ma səkii, kə zhi'wee ci ka nyi ka mava ɲga 'waslyakəətə ashiki. ²⁴ Ma nyi kamə, ka mabətəsəkə nə nyi! Mi saɲə na luupaa tə nyi acii shishiinə ca kərə tə nyi ka əntəna? ²⁵ Yawa ɲga Əntaɲfə, ci luupaa tə nyi daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Ma nyi da haɲkalaaki, nə'u bariya ɲga Əntaɲfə cii kya moo. Amma ma shishinəki əna, tə 'waslyakəənə cii kəya moo paslənə naakii.

8

Ndzaanə makə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə

¹ Makə ha'ə dīi əna, ma ənjitə libə da Yeesu Aləmasiihu, pooshi gəjwanə ŋga Əntaŋfə ka kəsənə tə tii shaŋə. ² Acii ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə, ca kira kaamə əpinə dagi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci luupaa taamə acii ŋgeerənə ŋga 'waslyakəənə da wa. ³ Ma sətə təkuree bariya ka da slənə ashi əndə shiŋkinə, acii putə ŋga ghatə ŋgeerənə ŋga nə'utə sətə bii ci. Ma Əntaŋfə nə ci, kə slənyi ci. Waatoo kə sləkee ci ka Uuzənaakii aagi duuniya də shishinə makə ŋga ma'waslyakə ənja, ca əntəgi ka madəba matii. Də ha'ə zamagi ci də 'waslyakəənə ashi əndə shiŋkinə. ⁴ Ma dīi Əntaŋfə ətsə ha'ə, kaama shii nə'utənə hwatə makə sətə bii bariya, amə ənə ca nə'u makə sətə ci Ma'yanaakii a dzəgunə kaamə, əntaa makə sətə ci maamə a moo. ⁵ Kə shii amə, ma ənjitə ca daada sətə ci matii a moo, sətə ci matii a moo ca ŋgərəgi haŋkalatii. Amma ma ənjitə ca daada sətə mwayi Malaaba Ma'yanə, sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo nə ŋgərəgi haŋkalatii əsə. ⁶ Ma əndətə kavə nəkii ka nə'u sətə cii kəya moo, wə nə muudinaakii. Ma əndətə ca nə'u sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo əsə, ndzaanə da əpinə da ndzaanə jamə nə muudinaakii. ⁷ Mada sətə ci ma ŋga əndə a moo ŋgərəgi haŋkalaakii, əndə daawaanə ŋga Əntaŋfə nə ci ətsa, acii paa ci agi nə'u bariya ŋga Əntaŋfə. Weewee pooshi. ⁸ Ma ənjitsə ca ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinətii, paa tii ka kadeesəkənə ka Əntaŋfə shaŋə.

⁹ Amma ma unə, pooshi unə agi ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinuunə. Makə dīi ci weewee tə'i Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmuunə, makə sətə kadeesəkə ka Ma'yanaakii nuunə ka ndzaanə. Taa wu patə nə əndə pooshi Ma'yanə ŋga Aləmasiihu a ədzəməkii, əntaa ŋga Aləmasiihu nə ci ətsa. ¹⁰ Amma mada a ədzəmuunə nə Aləmasiihu, taa ŋgahi ka əntənə nuunə putə ŋga 'waslyakəənə, patə da ha'ə, ka viinə nə Malaaba Ma'yanə koonə əpinə acii kə ŋgirə Əntaŋfə tuunə ka ənji gooŋga. ¹¹ Ma Əntaŋfə, ci madəe ka Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənja. Mada tə'i Ma'yanaakii a ədzəmuunə, ci weewee na madəe koonə agi maməətə ənji əsə. Dacii Ma'yaatsə a ədzəmuunə nii kəya da ha'ə.

¹² Acii ha'ə ndzəkəŋush'i'inə, pooshi ma'ə dəmənə atsaa amə ŋga slənə sətə ci shishinaamə a moo. Amma tə'i

8:1 8.1 1.18; 5.1. **8:2** 8.2 3.27; 7.7-11. **8:3** 8.3 Gal. 4.4; Fil. 2.7-8; 2 Koor. 5.21. **8:4** 8.4 6.22; 7.4; 13.10; Gal. 5.16,25. **8:6** 8.6 6.21; Gal. 6.8. **8:9** 8.9 1 Koor. 3.16. **8:10** 8.10 Gal. 2.20; 1 Yooh. 3.24. **8:11** 8.11 2 Koor. 4.14.

dəmənə atsa a mē ŋga slənə sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo. ¹³ Mada kə ndzaa unə makə sətə ci shishinuunə a moo, ka məətənə nuunə. Amma mada ma ndzaanə goonə, də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə, una ŋgərəgi ciinuunə agi slənə 'waslyakəənə, ka ndzaanə nuunə da i əpinə. ¹⁴ Aci ma ənjitə ci Ma'yanə ŋga Əntanfə a baarə ka tii rəgwa, manjeevənə ŋga Əntanfə nə tii. ¹⁵ Ma Ma'yaatsə vii Əntanfə koonə, paa ci kavə tuunə ka ndzaanə ka maviinə bahə kavənə tuunə koonə ŋgwələ. Amma kə geegi Ma'yanəkii koonə ka manjeevənə ŋga Əntanfə. Də baawəda ŋga Ma'yanəkii əsə caama tuu ka Əntanfə, "Daada! Daada!" ¹⁶ Ma'yanə ŋga Əntanfə ca ləbə da naamə ka baarəginə oo'i, manjeevənə ŋga Əntanfə naamə tanyi. ¹⁷ Makə dii ci manjeevənaakii naamə, ka upaanə naamə barəkaatə dəkəpaa ci ka ənjaakii, ka upaanə naamə amə da i Aləmasiihu. Aci mada kə libaamə da i Aləmasiihu agi sa cibaakii, ka ləbənə naamə da i ci agi məghərəvənaakii əsə.

Məghərəvətə naama upaa

¹⁸ Kə nee nyi, ma cibənə caamə cibə ŋga əna, pooshi mbu'i bahə kavə naamə davə palee ka məghərəvətə nə Əntanfə a ŋgiragi, ca vii kaamə. ¹⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii patənə ŋga uushi'iitə ghənyi Əntanfə, agi gəranə nə tii də patənə ŋga hanjalatii, kaa Əntanfə a baarəgi manjeevənaakii. ²⁰ Aci kə kullii sətə ghənyi ci patə, təya ndzaa ka uushi zabə. Ma dii ha'ə, əntaa də moonatii. Amma ci lagi oo'i, ha'ə danəkii. Patə da ha'ə, ma'ə tii agi gəranə ²¹ oo'i, uushi'iitə ghənyi Əntanfə patə, ka upaanə nə tii dimwaanə, pooshi tii ka bəslənə ma'ə, təya ləbə da manjeevənaakii agi dimwaanə, waatoo agi məghərəvənaakii. ²² Kə shii amə oo'i, ma uushi'iitə ghənyi Əntanfə patə, agi ŋgi'inə nə tii dəŋə əndzə'i, agi zəmənə tə tii makə zəmənə ŋga bərakənə. ²³ Əntaa wata uushi'iitse tanə ca ŋgi'i, amma patə da i amə agi ŋgi'inə naamə. Aci ma amə, kə upaa amə Ma'yanə ŋga Əntanfə makə sə ŋga təbətəginə zəku'i, amə ka gəranə tə Əntanfə, kaa ca uudəpaa geeginə kaamə ka manjeevənaakii, ca pərapaa taamə. ²⁴ Aci agi luupaanə taamə 'watəgyaamə ka na. Amma maci kə uugyaamə upaa sətə kii amə nə davə, pooshi amə ka ka nə davə ma'ə. Wu saŋə ca ka nə ka sətə uugi ci upana? ²⁵ Amma makə kə kii amə naamə ka sətə

8:12 8.12 6.18. **8:13** 8.13 Gal. 6.8; Af. 4.22-24. **8:14** 8.14 1 Yooh. 2.29-3.1.
8:15 8.15 Mar. 14.36; Gal. 4.5-7. **8:17** 8.17 5.12; Gal. 4.7; Fil. 3.10-11. **8:18**
 8.18 2 Koor. 4.17. **8:19** 8.19 Kwal. 3.4; 1 Yooh. 3.2. **8:20** 8.20 'Wat. 3.17-19.
8:23 8.23 2 Koor. 5.2-5. **8:24** 8.24 2 Koor. 5.7; Ibər. 11.1.

pooshi amə upaa zəku'i, ka gəranə naamə səkii də sə'wanə.

²⁶ Agi tsakənə nə Malaaba Ma'yanə taamə əsə, acii matəkii nə ngeerii amə. Pooshi amə shii kədiinə acii Əntanfə makə sətə dibə. Ma'yanə ci saakii ca kədii ka madəba maamə də nɡi'inə ətə pooshi əndə mbee ka batənə. ²⁷ Ma Əntanfə, agi neenə nə ci ka sətə a ədzəmə ənja, kə shii ci hiima nɡa Ma'yanaakii acii makə sətə kadeesəkə ka ci, ci Ma'yanaakii a kədii aciikii ka madəbama nɡa ənjaakii.

²⁸ Kə shii amə oo'i, ma ənjitə ca uudə tə Əntanfə, patənə nɡa sətə ca slənə də tii, ka tsakənə də tii, acii kə shii Əntanfə. Kə dʒi ətsə ha'ə ka ənjitə 'wii ci, kaa ca mbu'utəgi də sətə mwayi ci ka tii. ²⁹ Acii ma ənjitə uugi Əntanfə tadənə tə tii, daga nʒukə dʒi ci aniya nɡa dəkəpaanə tə tii, kaa təya ndzaa makə sətə dʒi Uuzənaakii; kaa Uuzənəkii a ndzaanə ka nɡa təkəɲwanə ahada bəzə ndzəkəɲushi'inə əsə. ³⁰ Makə dʒi ci aniya ha'ə, ca 'wa tə tii kaa təya ndzaanə ka ənjaakii. Ma ənjitə 'wii ci tə tii ha'ə, kə nɡirə ci tə tii ka ənji gooɲga, ca vii ka tii məghərəvənə əsə.

Uudənə nɡa Əntanfə

³¹ Ya makə dʒi ha'ə əna, iitə banaama? Ya makə dʒi ci aba'ə amə nə Əntanfə saɲa, wu nə mbee ka panə daama?

³² Paa ci dəkəpaa Uuzənaakii abiikii maa, kə vii ci tə ci kaamə patə. Makə kə vii ci kaamə Uuzənaakəya, mi nə səkii paa ci ka viinə kaamə dʒi? ³³ Wu saɲə mbu'i bahə wula ənji nɡa Əntanfwa? Əntanfə ci saakii baarəgi oo'i pooshi ma'inə aahatii. ³⁴ Wu saɲə nə əndə vii ka tii ma'ina? Yeesu Aləmasiihu nə əndətə əɲki, ca madə agi maməətə ənja. Waatə əsə dasə da ciizəma Əntanfə. Ci ca kədii kaamə acii Əntanfə. ³⁵ Makə dʒi ha'ə əna, wu nə əndəkii ca təkəe kaamə da uudənə nɡa Aləmasiihu? bwanea kwa, cibə kwa, anii nɡəra'wa? Madəfənə kwa, ghanə kwa, asara kwa, anii wa? ³⁶ Kə dʒi makə sətə dʒi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə, oo'i, "Putaku niinə agi asara nɡa wa uusəra patə. Kə geegi ənji keenə makə bagatə ci ənjə a dzə ka la uurakii."

³⁷ Patə da ha'ə, agi patənə nɡa uushi'iitsa, tə'i amə da jaalanə daciikii ətə uu'i taamə!
³⁸ Acii kə shii nyi weewee, pooshi uushi ca təkəe kaamə da uudənaakii, taa əntəna, taa əpina, taa malaai'ika, taa

8:25 8.25 2 Koor. 4.18. **8:27** 8.27 Jab. 139.1. **8:28** 8.28 Ayb. 2.10; Af. 1.11. **8:29** 8.29 Kwal. 1.18; Ibər. 1.6. **8:30** 8.30 1.7; 5.2; 2 Tees. 2.13-14.
8:31 8.31-34 Isaa. 50.8-9. **8:31** 8.31 Jab. 118.6. **8:32** 8.32 5.8; Yooh. 3.16.
8:34 8.34 4.25; Slənə 2.33; Ibər. 7.25; 1 Yooh. 2.1. **8:35** 8.35 2 Koor. 5.14.
8:36 8.36 Jab. 44.23; 2 Koor. 4.11. **8:37** 8.37 1 Yooh. 5.4-5.

uushi'iitə dadagyə ca dfa ɲwanjuunə; taa əndzə'i nə səkii, taa aakəɲwa; ³⁹ taa duuniya dadagyə, taa ɲga dadagərə, pooshi uushi agi uushi'iitə ghənyi Əntaɲfə patə ca təkəe kaamə da uufənə ɲga Əntaɲfə dacia Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

9

Əntaɲfə da matadə ənjaakii

¹ Ma wabəənə cii kya moo banə koonə, tantanyinə, acii ma nyi, ɲga Aləmasiihu nə nyi, paa nyi ka jirakənə. Ma ədzəməki ənə ci Malaaba Ma'yanə a slənəgi, ci bii ka nyi oo'i, əntaa jirakənə cii kya jirakə. ² Lanə ka shaɲə nə tuunaaki anə ənjaaki. Pooshi zəmənəkii ka uudənə a ədzəməki ³ putə ɲga slikərənaaki. Maci ka tsakənə tə ənjaaki, kadə ka luuvənə nə nyi naalanə ɲga Əntaɲfə tə nyi, nya təkəgi da Aləmasiihu. ⁴ Tii nə matadə ənji ɲga Əntaɲfə, ka tii geegi ci ka manjeevənaakii, təya ndzaanə agi məghərəvənaakii da i ci. Kə dīi ci aləkawalə da tii, ca vii ka tii bariya, ca baarii ka tii rəgwatə ci təya paslə tə ci. Ka tii dīi ci aləkawalə ɲga vii ka tii uushi'inə. * ⁵ Ma dzədzəshi'inətii əsə, madəlakii nə tii. Ma ka rəgwa ɲga əndə shiɲkinə əsə, agi slikərənatii shigi Aləmasiihu. Wa ənjə a dəla də ci, Əntaɲfə Əndə dfa ɲwanjuunə agyanə taa wu patə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. *Aamiina. †

⁶ Ma sətə bii nya, əntaa banə bii nyi oo'i, pooshi Əntaɲfə mbu'utəgi də aləkawalaakii. Kə mbu'utəgi ci. Amma əntaa patənə ɲga ənji *Isərayiila nə matadə ənji ɲga Əntaɲfə.

⁷ Əntaa patənə ɲga jijinyinə ɲga Ibərahiima əsə nə manjeevənaakii akəɲwacii Əntaɲfə. Kə bii Əntaɲfə ka Ibərahiima, "Jijinyinə ɲga Isiyaaku na ndzaanə ka naaku."

⁸ Ətsə ca baarii oo'i, tə'i hara manjeeviitə pwayi Ibərahiima. Ma təya, əntaa manjeevənaakii nə tii akəɲwacii Əntaɲfə. Amma, ma manjeeviitə pwayi ənji putə ɲga aləkawala ɲga Əntaɲfə, tii nə tantanyitə jijinyinə. ⁹ Acii wiinə makə sətə dīi Əntaɲfə aləkawalaakii, kə bii ci, "Ka saa'itə dəkəpaa nyi, ka ənyanə nə nyi, ka poonə nə Saraatu uundzə ɲgura."

¹⁰ Ha'ə əsə nə manjeevənə ɲga Rabeeka bəra'i. Ma təya, ka dənə rəɲwə nə tii, waatoo, dzədzəshi'inaamə Isiyaaku.

8:38 8.38 Af. 1.21; 1 Koor. 3.22; 15.24; 1 Piita 3.22. **8:39** 8.39 5.5; Yooh. 3.16; 2 Koor. 13.13; Af. 1.4; 2.4; 1 Tees. 1.4; 2 Tees. 2.16. **9:2** 9.2-3 Shig. 32.32. * **9:4** 9.4 manjeevənaakii: Shig. 4.22; Hoos. 11.1; məghərəvənaakii: Shig. 16.10; 24.16-17; 40.34-35; aləkawalə: 'Wat. 17.7; Shig. 24.7-8; bariya: Shig. 20.24; aləkawalə ɲga viinə: 3.2,4; 4.13,17; Gal. 3.6,14. † **9:5** 9.5 15.8; Shig. 3.6,15; Aləmasiihu: Mat. 1.1; Rooma 1.3-4. **9:6** 9.6 3.3-4; 2.28-29. **9:7** 9.7 'Wat. 21.12; Mat. 3.9. **9:8** 9.8 Gal. 3.7; 4.23. **9:9** 9.9 'Wat. 18.10,14. **9:10** 9.10-12 'Wat. 25.21-23; Rooma 11.6.

11-12 Ma saa'itə manjeeviitə ma'ə asəkətə, taa ŋgahi ma'ə ki mapoomə tə tii, ma'ə tii madamə uushi bwayakii taa ŋunykii əsə, patə da ha'ə kə bii Əntanfə ka ki, əŋki ci, "Gawə na paslə ka dara." Ma bii Əntanfə ka ki ha'ə, kaa ca baarii oo'i, ci ca tadə əndə makə sətə kadeesəkə ka ci. Ma cii kəya 'wa ənda, əntaa putə ŋga slənə ŋga ənda, amma ha'ə kadeesəkə ka ci. ¹³ Makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, "Kə uu'i nyi tə Yakubu, nya kaaree ka Isəwa."

¹⁴ Iitə nee amə ətsa? Pooshi goŋgaanə ashī Əntanfə kwa? Tə'i goŋgaanə ashikii. ¹⁵ Acii kə shi ca bii ka Muusa, əŋki ci, "Ka nəhənə nə nyi təgunuunə ŋga taa wu patə kadeesəkə ka nyi. Nya tsakə taa tə wu patə kadeesəkə ka nyi əsə." ¹⁶ Acii ha'ə, ma tadənə ŋga Əntanfə tə ənda, əntaa putə ŋga moonə ŋga əndəkii, əntaa putə ŋga slənaakii əsə, amma putə ŋga nəhə təgunuunə ŋga Əntanfə. ¹⁷ Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə nə sətə shi Əntanfə a bii ka *Fəriauna, "Ma ta'i nyi tə hə kaa ha ndzaanə ka ŋwanwa, kaa nya slənə də hə, nya baarii baawədaaki agyanəku, kaa ənjə a dəla də nyi taa dama patə asəkə duuniya."

¹⁸ Acii ha'ə, paŋgəranə oo'i, agi nəhənə nə Əntanfə təgunuunə ŋga taa wu patə kadeesəkə ka ci. Madə kadeesəkə ka ci əsə, ca ndaləgi moodəfə ŋga əndə'i ənda.

Nəhə təgunuunə ŋga Əntanfə da mabətəsəkaakii

¹⁹ Kə shii nyi ka ləgwanə nə əndə'i əndə ahadoonə oo'i, "Madə Əntanfə ca kavə ənji ka də taa mi pata, ka mi dīi cii kəya ka nə ka 'waslyakəənə ŋga ənja?" ²⁰ Guvakya! hə wu saŋə bahə də mabizhinə ka Əntanfəwa? Ma uuda, paa ci ka ləgwanə ama əndətə ghənyi tə ci oo'i, "Ka mi ghənyi hə tə nyi makə ənə ha'a?" ²¹ Ma əndə ghənə uuda, ci nə əndə da baawəda ŋga ghənə taa mi patə mwayi ci. Madə mwayi ci, ka ghənətənə nə ci uudiinə bəra'i də maŋgabə ndzaba rənwə; əndə'i ŋga slənəginə taa guci patə, əndə'i əsə, see tə'i saa'ikii slənəginə nə ənja.

²² Ha'ə nə Əntanfə əsə dīi. Kə mwayi ci baarii mabətəsəkaakii, kaa ənjə a shii baawədaakii. Amma patə da ha'ə, agi sə'wanə nə ci tə ənjitə ca bəzee ka səkəkii. Tə tii nii kəya zamagi. ²³ Kə mwayi ci əsə baarəgi tə duunuunaakii ka ənja, waatoo ka ənjitə cii kəya nəhə təgunuunatii, ca dəkəpaa tə tii kaa təya ndzaanə agi

9:13 9.13 Mal. 1.2-3. **9:14** 9.14 3.5; Dzək. 32.4. **9:15** 9.15 Shig. 33.19; Mat. 20.1-15. **9:16** 9.16 Af. 2.8. **9:17** 9.17 Shig. 9.16. **9:18** 9.18 Shig. 4.21; 7.3; 9.12; 14.4; 1 Piita 2.8. **9:20** 9.20 Isaa. 29.16; 45.9. **9:21** 9.21 Irim. 18.6; 2 Tim. 2.20. **9:22** 9.22 2.4,8.

duunuunaakii. ²⁴ Amə nə ənjitə ta'i ci taamə. Əntaa agi *Yahudiinə tanə ta'i ci, amma da i agi ənjitə əntaa Yahudiinə əsə. ²⁵ Makə sətə bii ci asəkə ləkaləkatə n̄ga Hoosaya oo'i,

“Ma ənjitə pooshi sha ndzaa ka ənjaaki, ka 'wanə nə nyi tə tii ənjaaki.

Ma hanyiitə paa nyi nja uufə tə tii əsə, ka 'wanə nə nyi tə tii moodəkəyaaki.

²⁶ Ka hatsə ha'ə əsə, nə hatə shi ca bii ka tii əntaa ənjaaki nuunə,

davə əsə nə ənjə a ba ka tii

manjeevənə n̄ga Əntanfə Əndə vii əpinə nə tii.”

²⁷ Kə wabi Isaaya əsə agyanə ənji Isərayiila, əŋki ci, “Taa n̄gahi makə mandzənə ama gəərə nə lanənə n̄ga ənji Isərayiila, amma gi'u ahadatii nə ənjitə na upaa luupaanə.

²⁸ Pooshi Slandanə na səkəpaa na, pii pii nii kəya lagi gəŋwanə ka ənja.” ²⁹ Ka d'anə makə sətə nyaahə Isaaya əsə, əŋki ci, “Maci pooshi Slandanə Əndə baawəfa bwasee kaamə ka hara slikərənə gaamə, kafa kə zagi amə dza'ə makə n̄ga *Sadooma da *Gwamoora.”

Da də'wa kaa Yahudiinə a upaa luupaanə

³⁰ Mi san̄ə ci ətsə a moo baarəna? Ma cii kəya baarə, ma ənjitə əntaa Yahudiinə, pooshi tii sha ali rəgwa n̄ga ndzaanə ka ənji goon̄ga akəŋwacii Əntanfə. Patə da ha'ə, ənji goon̄ga nə tii akəŋwacii Əntanfə n̄ga əna, acii kə vii tii goon̄ga ka Yeesu. ³¹ Ma Yahudiinə, agi alə bariyatə ca kavə tə tii ka ndzaanə ka ənji goon̄ga akəŋwacii Əntanfə nə tii, amma paa tii upaa. ³² Mi san̄ə d̄ii paa tii upana? Ma d̄ii ha'ə, acii də slənə n̄ga n̄geeriitii d̄ii tii gazhi'waanə n̄ga ndzaanə ka ənji goon̄ga akəŋwacii Əntanfə, əntaa də vii goon̄ga ka Yeesu. Agi pu'unə nə tii ashi faara pu'unə, təya kulagi. ³³ Tə'i ha'ə manaahəkii makə ətsə asəkə ləkaləkatə n̄ga Əntanfə oo'i,

“Tsaamuu wanyinə ka kapaa əndə'i faara asəkə *Sihyoona.

Ma faarakii, ka ndzaanə nə ci ka faara pu'unə n̄ga ənja, ci na kulapaa də ənja.

Amma ma əndətə vii ka ci goon̄ga, paa nyi na davə ka ci ayinə shan̄ə.”

9:23 9.23 5.2. **9:24** 9.24 1.16; 10.12. **9:25** 9.25 Hoos. 2.25; 1 Piita 2.10.
9:26 9.26 Hoos. 1.10. **9:27** 9.27-28 Isaa. 10.22-23. **9:29** 9.29 Isaa. 1.9.
9:30 9.30 10.20. **9:31** 9.31 10.2-3. **9:32** 9.32 4.4-5. **9:33** 9.33 Isaa. 8.14; 28.16; 1 Piita 2.6-8.

10

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi ka shaŋə kaa ənjaaki *Yahudiinə a upaa luupaane. Agi danə nə nyi də'wa, kaa təya upaa. ² Kə nee nyi, kə kavə tii nə ka nə'unə tə Əntaŋfə ka shaŋə, amma ma'ə tii agi təkunə. ³ Paa tii paaratəgi də rəgwatə ci Əntaŋfə a ŋgərə tə ənji ka ənji gooŋga. Aci ha'ə pooshi tii luuvə kaa təya vii natii nə ka Əntaŋfə, kaa təya ndzaa ka ənji gooŋga akəŋwaciikii. Amma agi alənə nə tii natii rəgwa ŋga ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwaciikii.

⁴ Ma ətsa, pooshi ka danə, acii ma sətə ci *bariya a moo banə, Aləmasiihu shi ka mbu'utəginə. Ma shi ci, kaa taa wu patə vii ka ci gooŋga a ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə.

Moonə ŋga Əntaŋfə kaa patənə ŋga ənjə a upaa luupaane

⁵ Wiinə sətə nyaahə Muusa agyanə ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə də nə'u bariya, kə bii ci, "Ma əndətə ca nə'utə bariya, ci na mbədfə." ⁶ Amma ma agyanə ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə dagi vii gooŋga, kə nyaahə ənji oo'i, "Ga ha ba ka naaku na, wu saŋə nə ndərənə aadəgya?" Waatoo ka kiranə tə Aləmasiihu. ⁷ "Ga ha ba əsə, wu saŋə nə jimənə aagi ənjə a gu'a?" Waatoo ka ŋgiranə tə Aləmasiihu.

⁸ Aci kə bii ləkaləkatə, "Kədəhə abii unə nə wabənə ŋga Əntaŋfə. Agi wabənə nuunə agyanəkii, una ŋgərəvə aa moodəfuunə." Ci nə habaranə ciina waaza koonə agyanə vii gooŋgaanə. ⁹ Mada kə bagyuunə putsəkə də moonə oo'i Yeesu nə Slandanaamə, una vii gooŋga də moodəfə rəŋwə oo'i, weewee kə madəe Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja, ka upaanə nuunə luupaane. ¹⁰ Aci də moodəfə rəŋwə vii amə gooŋga. Də ha'ə ndzaa amə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə. Də maamə bagyaamə putsəkə. Də ha'ə upaa amə luupaane əsə. ¹¹ Kə bii ləkaləkatə ŋga Əntaŋfə oo'i, "Ma əndətə vii ka ci gooŋga, paa nyi na davə ka ci ayinə shaŋə." ¹² Ma wabəətsa, taa ka wu patə. Aci pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da ənjitə əntaa Yahudiinə. Rəŋwə dyaŋə nə Slandanə ŋga patənə ŋga ənja. Ci ca də barəkaanə ka patənə ŋga ənjitə ca kədii luupaane aciikii.

¹³ Kə dīi makə sətə bii ləkaləkatə oo'i, "Taa wu patə kədii luupaane acii Slandana, ka upaanə nə ci."

10:1 10.1 9.1-3. **10:2** 10.2 Slənə 22.3. **10:3** 10.3 1.17. **10:4** 10.4 Gal. 3.24-25. **10:5** 10.5 Leew. 18.5; Gal. 3.12. **10:6** 10.6-8 Dzək. 30.12-14. **10:9** 10.9 1 Koor. 12.3; Fil. 2.11. **10:11** 10.11 9.33. **10:12** 10.12 3.22. **10:13** 10.13 Yaw. 3.5.

¹⁴ Amma, iitə saŋə mbeenə tii ka kədii luupaanə aciikii mada pooshi tii vii ka ci goonŋa? Iitə mbeenə tii ka vii ka ci goonŋa mada pooshi tii fii habarakəya? Iitə mbeenə tii ka fanə mada pooshi ənji waazii ka tii habarakəya? ¹⁵ Iitə mbu'unə waazəkii ka tii, mada pooshi ənji sləkee ka ənji waazanə ka təya? Kə d̄ii makə sətə bii ləkaləkətə oo'i, "Dagwakii ka shaŋə nə shinə ŋga ənji waaza Njunyi Habara." ¹⁶ Amma gi'u ahadatii liwə Njunyi Habara. Isaaya ci saakii, kə bii ci, "Slandana, wu saŋə luuvə waazə geena?"

¹⁷ Aci ma vii goonŋaanə, d̄agi fa Njunyi Habara ca shigi. Ma fa Njunyi Habara əsə, d̄agi waazanə tə Aləmasiihu ca shigi.

¹⁸ Amma kə ləguyi nyi, əŋki nyi: ya, tantanyinə pooshi tii fii Njunyi Habara nii? Weewee kə fii tii. Makə sətə bii ləkaləkətə oo'i, "Kə fii ənji uura ŋga ənji waazanə asəkə duuniya patə. Taa dama patə kə mbu'i waazanatii asəkə duuniya." ¹⁹ Nya ənə ka ləgwanə: pooshi ənji Isərayiila paaratəgi kwa? Weewee kə paaratəgi tii, amma paa tii luuvə. Ma ŋga təkəŋwanə, kə bii Muusa, əŋki ci, "Ma bii Əntaŋfə, ka kavənə nə nyi tuunə koonə sərəhə tə ənjitə mambu'umə bahə hanyinə.

Nya kavə tuunə ka bəzə səkə aashi ənjitə pooshi shii taa mi."

²⁰ Ma Isaaya nə ci, paŋgəraŋə b̄agi ci, kə bii ci, "Ma bii Əntaŋfə, ma ənjitə pooshi agi alənə tə nyi, tii lapaa tə nyi.

Kə shigi nyi ka ənjitə pooshi agi laagwanə tə nyi."

²¹ Amma ma agyanə ənji Isərayiila, kə bii ci, "Uusəra patə nə nyi agi vii ciinəki ka purətə haŋkaliinə da ənji panə tə nyi."

11

Təgunuunə ŋga Əntaŋfə agyanə ənji Isərayiila

¹ Takumə kaa nya ləgwa, ya saŋa, kə kaaree Əntaŋfə ka ənjaakii *Isərayiila kwa? Poosha, nyi ka naaki nə maa, əndə Isərayiila nə nyi, jijinə ŋga Ibərahiima agi slikərənə ŋga Beejaminə nə nyi əsə. ² Pooshi Əntaŋfə kaaree ka ənjaakii taa gi'u, acii ci ta'i tə tii daga ŋukə. Kə shii unə sətə bii ləkaləkətə hatə kirə *Iliya tuunaakii agyanə ənji Isərayiila, ³ ətə bii ci, "'Ya'ə Slandana, kə bəələgi tii anabiinaaku, təya waalagi ha ŋga d̄a ka hə sataka.

10:15 10.15 Isaa. 52.7. **10:16** 10.16 Isaa. 53.1; Yooh. 12.38. **10:17** 10.17 Yooh. 17.20. **10:18** 10.18 Jab. 19.5. **10:19** 10.19 Dzək. 32.21; Rooma 11.11. **10:20** 10.20 Isaa. 65.1; Rooma 9.30. **10:21** 10.21 Isaa. 65.2. **11:1** 11.1 Slənə 22.30; 2 Koor. 11.22; Gal. 1.13-14; Fil. 3.5. **11:2** 11.2 11.29; Jab. 94.14; Irim. 31.37.

Nyi rəŋwə dyaŋə mbədaanə. Watiinə ka aalə rəgwa ŋga bələginə tə nyi.” ⁴ Wiinə sətə jikəvə Əntaŋfə ka ci, əŋki ci, “Kə dəkəpaa nyi ka naaki nə əŋji dəbu'u mədəfə pu'unə. Pooshi tii sha pasli tə Ba'ələ.” ⁵ Ha'ə əsə dīi ka ənə saa'i, tə'i əŋji gi'u ətə ta'i Əntaŋfə ahada əŋji Isərayiila putə ŋga pwapoonaakii ka tii. ⁶ Ma tadənaakii tə tii, putə ŋga pwapoonaakii ka tii, əntaa putə ŋga slənatii. Acii maci putə ŋga slənətə ci əŋjə a da ta'i ci tə tii, kə ndzaa ci ətsə əntaa tantanyinə nə pwapoonaakii.

⁷ Ma kamə, ma əŋji Isərayiila, paa tii upaa sətə ci təya alə. See matadə əŋjitə gi'u tanə upaa səkii. Ma hara əŋji, kə kaaree tii ka fa 'wanə ŋga Əntaŋfə. ⁸ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, “Kə kavə Əntaŋfə tə tii kaa təya təkuree ka paaratə də uushi. Ca'ə ənshinə pooshi uushi ci təya nee taa fanə.” ⁹ Kə bii Dawuda əsə, “Wa ca da əŋjə a kəsə tə tii agi kumənatii!

Wa təya kula. Wa əŋjə a dzatə tə tii!

¹⁰ Wa ca da əŋjə a pa'əgi ginətii,

acii ga təya neegi də uushi.

Wa ca da təya sa cibə uusəra patə.”

¹¹ Ha'ə əsə, wiinə əndə'i uushi cii kya ləgwa: Ya sanə ya əŋji Isərayiila, makə pu'i tii, kullii tii, paa tii ka madənə ma'ə kwa? Ka madənə nə tii. Amma putə ŋga 'waslyakəənatii upaa əŋjitə əntaa Yahudiinə luupaanə, kaa Yahudiinə a shii sərəhənə ka tii. ¹² Aciikii ha'ə, ma 'waslyakəənə ŋga Yahudiinə, barəkaanə laŋə kira ci aa duuniya. Də ghatə paaratəginatii upaa əŋjitə əntaa Yahudiinə ka barəkaanə laŋə. Makə dīi ci, kə kira 'waslyakəənatii barəkaanə laŋə ətsa, mada kə ənya tii aakəŋwacii Əntaŋfə, ka ndzaanə nə barəkaanəkii laŋə dərəva.

Upaa luupaanə ŋga əŋjitə əntaa Yahudiinə

¹³ Takumə kaa nya wabə koonə dīi əŋjitə əntaa Yahudiinə. Ma nyi, ma sləkee Əntaŋfə ka nyi, kaa nya ndzaanə ka masləkee əndə ahada əŋjitə əntaa Yahudiinə. Ma slənətsa, ka dəlaginə nə nyi, ¹⁴ kaa ca shii kavənə tə Yahudiinə kaa təya sərəhə tuunə, mbu'u ka upaanə nə hara əŋji luupaanə. ¹⁵ Mada ma kaareenə ŋga Əntaŋfə ka tii, də ci ndzaa əŋji *duuniya patə ka guviinə ŋga Əntaŋfə, iitə danəkii mada kə luuvə Əntaŋfə tə təya? Ka ndzaanə nə ci makə əŋjitə məəki, təya ənə ka madənə da i əpinə amatii.

11:3 11.3-4 1 Meem. 19.10,14,18. **11:5** 11.5 9.27. **11:6** 11.6 4.5; Gal. 3.18.
11:8 11.8 Isaa. 29.10; Dzək. 29.3; Mat. 13.14-15. **11:9** 11.9-10 Jab. 69.23-24;
 35.8. **11:11** 11.11 Slənə 13.46; Rooma 10.19. **11:13** 11.13 1.5.

¹⁶ Mada kə vii ənji ka Əntaŋfə təkəŋwanə ŋga buroodi gi'u, kə ndzaa ci ətsə, naakii patə nə buroodikii. Mada ma slərəginə ŋga ənfwa, ŋga Əntaŋfə, naakii əsə nə ciinə ŋga ənfukii. ¹⁷ Tə'i ənfwə zayitunə ŋga yaa. Kə biiyigi hara ciinəkii, ənjə a ŋgərə ciinə ŋga zayitunə ŋga bilinə, ənjə a gəŋutəgi da ətə ŋga yaa. Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, makə zayitunə ŋga bilinə nuunə. Wanuunə agi upaa ŋgeerənə ŋga ndzaanə ŋga Yahudiinə. ¹⁸ Acii ha'ə, goona bərapaa tə tantanyitə ənfwa. Ma unə, ciinə ŋga ənfwə nuunə. Əntaa unə kəsəpaa slərəginə, amma slərəginə kəshi tuunə. Acii ha'ə, goona haŋətə noonə na.

¹⁹ Mbu'u ka banə nə hə, "Awa, ma pwaatəgi ciinə ŋga ənfwa, kaa ənjə a shii gəŋutəginə də nyi." ²⁰ Goonğa, putə ŋga ghatə vii goonğatii ka Yeesu pwaatəgi ənji tə tii. Ma una, putə ŋga vii goonğa goonə gəŋutəgi ənji duunə aashi ənfukii. Acii ha'ə, goona haŋətə noonə na, amma ŋgwaləmə. ²¹ Acii ma Əntaŋfə, paa ci nyihə təgunuunə ŋga tantanyitə ənfwa, waatoo Yahudiinə, makə kə kaaree tii ka ci. Ha'ə nuunə əsə. Mada kaaree unə ka ci, paa ci ka nəhə təgunuunə goonə. ²² Kə nee amə, ma Əntaŋfə, ŋga'ə nə ci, iza'u nə ci əsə. Iza'u nə ci ka ənjitə kulii. Ma koonə, mada kə gi unə aakəŋwa də ndzaanə agi ŋga'ənaakii, maŋga'a əndə nə ci. Amma mada pooshi, ka pwaatəginə nə ənji tuunə. ²³ Ma Yahudiinə əsə, mada kə bwasee tii ka ghatə vii goonğatii, ka ənəgərənə nə Əntaŋfə də tii ka hatii ŋga ŋukə. Acii ka mbeenə nə ci ka danə ha'ə makə ətsa. ²⁴ Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, ənfwə ŋga bilinə nuunə. Ka mbeenə nə ci ka ŋgərənə tuunə, ca gəŋutəgi da ənfwə ŋga yaa. Sakwa Yahudiinə dīi? Ka mbeenə nə ci ka ŋgərə tə tii, waatoo tantanyitə ənfwə yaa, ca ənə ka gəŋutəginə.

Pwapoona ŋga Əntaŋfə ka ənji patə

²⁵ Ndzəkəŋushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi koonə paaratəgi də uushi rəŋwə, waatoo, sətə ŋji ma'umbeekii, acii goona səkəpaanə ka banə oo'i, kə shii unə patənə ŋga uushi'inə. Ma ndalənə ŋga moodəfə ŋga ənji Isərayiila, əntaa ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, amma kadə na uudə, waatoo saa'itə nə mambu'u laŋənə ŋga ənjitə əntaa Yahudiinə a shi patə aatsaa sədə Əntaŋfə. ²⁶ Makə ətsə ha'ə nə patənə ŋga ənji Isərayiila a upaa luupaanə, makə sətə bii ləkaləkatə oo'i,

"Ka shinə nə Maluu də *Sihyoona,
ca ŋgərəgi patənə ŋga ŋgərəkikine

11:16 11.16 Baan. 15.19-21. **11:17** 11.17 Af. 2.11-13. **11:18** 11.18 Yooh. 4.22. **11:20** 11.20 1 Koor. 10.12. **11:25** 11.25 Mat. 24.14; Yooh. 10.16. **11:26** 11.26-27 Isaa. 59.20-21; 27.9; Irim. 31.33-34.

ahada jijinyinē nga Yakubu.

²⁷ Saa'ikii nii kya ngərəgi ka tii 'waslyakəənatii, ci nə aləkawalətə nii kya dfa da tii."

²⁸ Ma Yahudiinē, ənji daawaanē nga Əntanfə nə tii ka rəgwa nga Njunyi Habara, kaa una shii upaa luupaanē. Amma kə ndzaa tii ka moodəkəyaakii putə nga tadənaakii tē tii da dzədzəshi'inətii. ²⁹ Acii ma Əntanfə, paa ci ka zə'u də hiima agyanē əndətə ta'i ci da əndətə dīi ci ka ci barəkaanē. ³⁰ Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinē, kə dīi unə purətə han̄kalaanē ka Əntanfə njukə. Amma kə nyihə Əntanfə təgunuunə goonə putə nga ghatə fanə tē ci nga Yahudiinē. ³¹ Ha'ə əsə ci Yahudiinē a dfa purətə han̄kalaanē ka Əntanfə nga əna. Amma ka nəhənə nə Əntanfə təgunuunatii, putə nga təgunuunaakii ətə cii kəya nəhə agyanuunə. ³² Acii kə pa'əgi Əntanfə tē ənji patə makə ənji furəshina putə nga ghatə fanatii tē ci kaa ca shii nəhə təgunuunatii.

Dəlaamə də Əntanfə

³³ Ma Əntanfə, mawahə nə ci ka shaṇə, kə shii ci uushi'inə patə, pooshi əndə mbee ka bagi hiimaakii. Pooshi əndə paaratəgi də rəgwaakii əsə.

³⁴ "Wu saṇə shii hiima nga Slandana?

Wu saṇə mbu'i bahə ka ka ci hiima?

³⁵ Wu sha vii ka ci dəməna?"

³⁶ Acii uushi'inə patə ci tagii. Daciikii ndzaa uushi'inə patə, ka ci saakii. Naakii nə dfunuunə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə! *Aamiina.

12

Ndzaanə nga əndə slənə ka Əntanfə

¹ Ndzəkəṇushi'inəkya, putə nga nəhə təgunuunə gaamə nga Əntanfə cii kya wabə koonə. Ci dīi cii kya kədii tuunə koonə vii noonə nə ka Əntanfə, koonə ndzaanə ka satakətə da i əpinə. Viimə noonə nə patə ka ci, makə sətə kadeesəkə ka ci. Ətsə nə matahu rəgwa nga paslənə ka ci. ² Goona dfa makə sətə ci ənji *duuniya a dfa. Amma, wa Əntanfə a zə'wee ka hiima goonə kurakii, koonə shii sətə cii kəya moo. Waatoo, koonə shii njunyi uushi, sətə ca kadeesəkə ka ci, da koonə shii goonḡaanə.

³ Ma cii kya ba əna, putə nga pwapoone nga Əntanfə ka nyi. Agi banə nə nyi ka taa wu ahadoonə, ga ca ngərə

11:29 11.29 3.3-4; 15.8. **11:32** 11.32 3.22; Gal. 3.22. **11:33** 11.33 Ayb. 11.7; Jab. 139.17. **11:34** 11.34 Ayb. 15.8; Isaa. 40.13. **11:35** 11.35 Ayb. 41.3. **11:36** 11.36 16.27; 1 Koor. 8.6. **12:1** 12.1 6.13; 1 Piita 2.5. **12:2** 12.2 Af. 4.22-24; 1 Tees. 5.21.

naakii na palee ka sətə dibə. Amma, wa ca həətəpaa naakii nə makə sətə dibə. Taa wu patə, wa ca da slənə də vii goonḡaakii makə sətə vii ɛntanḡfə ka ci kaa ca slənəgi. ⁴ Kə shii amə, rəḡwə nə shishinə ḡga ɛnda, amma tə'i purəḡanyinə kama kama ətə ḡḡutəgi də ci, taa ḡgutə purəḡanə patə da slənaakii. ⁵ Ha'ə ɛsə, taa ḡgahi lanə naamə, shishinə rəḡwə naamə aḡi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Magəḡukii naamə patə ka ha rəḡwə, makə sətə dīi purəḡanyinə kama kama ashi shishinə rəḡwə. ⁶ Kə dīi ɛntanḡfə kaamə pwapoonə ḡga da slənənyinə kama kama. Acii ha'ə, maḡa waaza ḡnyinə Habara nə pwapootə dīi ɛntanḡfə kaamə, tyasə see a waazaamə makə sətə dīi vii goonḡa gaamə. ⁷ Maḡa pwapoonə ḡga tsakə ɛnja, tyasə see a tsakaamə tə tii. Maḡa ka dzəḡunənə ka ɛnji ɛsə, tyasə see a dzəḡunaamə ka ɛnja. ⁸ Maḡa ka tsakə ḡḡeerənə ka hara ɛnja, tyasə see a daamə ha'ə. Maḡa pwapoonə ḡga ndzaanə ḡga ciinə fitə ɛsə, vii amə də ɛdzəmə rəḡwə. Maḡa pwapoonə ḡga ndzaanə ka matakəḡwanə ɛsə, slənaamə də ḡazhi'waanə. Maḡa pwapoonə ḡga da ḡga'aanə ka hara ɛnji ɛsə, daamə də moodasəka.

⁹ Wa uufənə goonə a ndzaanə ḡga tantanyinə. Goona slənə bwaya bwayaanə shanə. Kəsətəmə goonḡaanə tənə tənə. ¹⁰ Makə dīi ci ndzəkəḡushi'inə nuunə putə ḡga Aləmasiihu, uufəməshinə ahadoonə, daamə ḡazhi'waanə ḡga duunətəshinə ahadoonə. ¹¹ Damə slənə də ḡazhi'waanə, goona ɛnyadə. Damə slənə ka Slandanə də ɛdzəmə rəḡwə. ¹² Ma kanətsə kii unə ka ɛntanḡfə, wa ca kavə tuunə ka ndzaanə də moodasəka. Ndzaamə də sə'watənə aḡi sa cibənyinə goonə, una da də'wa uusəra patə. ¹³ Təkəpaamə uushi'inə da ndzəkəḡushi'inə ɛnji nə'unə ətə pooshi uushi aciitii, una luu mu'uminə aahoone aasii.

¹⁴ Ma ɛnjitə ca cibee koonə, kədiimə accii ɛntanḡfə, kaa ca da ka tii barəkaanə; goona kədii ka tii saawanə. ¹⁵ Damə moodasəkə da ɛnjitə ca da moodasəka. Tuumə ka hakii da ɛnjitə ca tuu ɛsə. ¹⁶ Ndzaamə ka ma rəḡwə. Goona hanḡətə noonə na. Amma, ma daanuuna, həətəpaamə noonə nə ka da taa ḡgutə tsarə ḡga slənə ka ɛnja. Goona ḡḡərə noonə

12:3 12.3 1.5; Mat. 20.26; 1 Koor. 12.11,28; Af. 4.17. **12:4** 12.4-5 1 Koor. 12.27. **12:6** 12.6-8 1 Koor. 12.4-11; 12.27-14.40; 1 Piita 4.10-11. **12:7** 12.7-8 Slənə 6.1-3; 2 Koor. 9.5,7. **12:9** 12.9 2 Koor. 6.6; 8.24; 1 Tim. 1.5; 1 Piita 1.22; 1 Koor. 13.4-7. **12:10** 12.10 14.15; Yooh. 13.14-15; Gal. 5.13; 6.3,10; Af. 4.2; Fil. 2.2-3. **12:11** 12.11 8.9; Gal. 5.25; Səniinə 3.15. **12:12** 12.12 5.2-3; 8.24-25; Mat. 24.13,22; Luka 18.1; 1 Koor. 10.13; 1 Tees. 2.14. **12:13** 12.13 Gal. 6.10; Ibər. 13.2. **12:14** 12.14 Mat. 5.44. **12:15** 12.15 Ayb. 30.25; 1 Koor. 12.26; 2 Koor. 11.29.

nə makə kə shii unə uushi palee ka tii.

¹⁷ Mada kə dii əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də bwayakii. Amma dʌmə gazhi'waanə ŋga dʌ sətə ci ənjə a nee oo'i, ŋga'ə dii unə. ¹⁸ Damə gazhi'waanə ŋga ndzaanə agi jamənə da patənə ŋga ənja. ¹⁹ Kadashinyinaakya, mada kə dii ənji koonə bwaya bwayaanə, goona ki'i noonə. Amma, ma dʌnuuna, bwaseemə ka ci, aadə mabətəsəkə ŋga Əntanʃə a kula aanə əndəkii. Makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Nyi na ki'i, bii Slandana." ²⁰ Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə əsə oo'i, "Ndii zəmə ka əndə daawaanaaku. Mada dii meegiirənə tə ci, ndii ka ci ma'inə. Acii də dʌnə ha'ə makə ətsə dʌvənəku ka ci ayinə, ca ətsa tə ci makə gunə." ²¹ Goona kapaa rəgwa kaa bwaya bwayaanə a jaala agyanuunə, amma jaalamə anəkii də dʌ ŋga'aanə.

13

Wa əndə nə'unə a nə'u sətə ci gayinə a ba

¹ Taa wu patə, wa ca nə'u, ca fa tə gayinə ŋga hanyinə. Acii pooshi əndə ca dʌ ŋwanjuunə mada pooshi Əntanʃə vii ka ci. Ma ənjitə ca dʌ ŋwanjuunə, Əntanʃə ta'i tə tii. ² Acii ha'ə, taa wu patə kaaree ka gayinə, kə kaaree ci ka sətə dii Əntanʃə ətsa. Ma əndətə ca dʌ ha'ə, gəŋwanə ŋga Əntanʃə cii kəya əlya aagyanəkii. ³ Acii ma gayinə, pooshi ənji slənə ŋga'aanə ka ŋgwalənə aciitii. Ənji dʌ bwaya bwayaanə nə ŋgwalənə. Mada ŋga'ə koonə koonə ndzaanə yadə ŋgwalənə acii gawa, see a dʌonə goonʒaanə, kaa ca dəlāgi duunə. ⁴ Acii ma tsarə ŋga əndətsa, əndə slənə ka Əntanʃə nə ci, ka shii tsakənə duunə. Amma mada kə dii unə bwaya bwayaanə, ka ŋgwalənə nuunə aciikii. Acii ma baawəfatə vii Əntanʃə ka ci, əntaa ŋga zabə, amma kaa ca slənəgi ka ci ka dzalə ənjitə ca dʌ bwaya bwayaanə. ⁵ Acii ha'ə, ŋga'ə mada fii ənji gayinə. Əntaa wata acii bəzee ka səkə ŋga Əntanʃə, amma putə ŋga shiitə shii hə oo'i, dagwa uushi cii kwa dʌ.

⁶ Ci dii əsə cuuna ki'i tsəka. Acii ma *ənji luu tsəka, mada kə dii tii slənəkii də rəgwakii, slənə ŋga Əntanʃə ci təya dʌ. ⁷ Acii ha'ə, ki'imə ka tii sətə dəbee una ki'i ka tii. Taa ŋgutə tsarə ŋga tsəkə patə dəbee una ki'i, ki'imə. Ha'ə əsə, famə tə ənjitə dəbee una fa tə tii, haŋətəmə tə ənjitə dəbee una haŋətə tə tii əsə.

12:16 12.16 Waβ. 3.7; 1 Koor. 1.10-11,19-20,27-28; 8.1. **12:17** 12.17 Waβ. 20.22; 1 Koor. 6.7; 1 Tees. 5.15; 1 Piita 3.9. **12:19** 12.19 Dzək. 32.35; Mat. 5.39. **12:20** 12.20 Waβ. 25.21-22; Mat. 5.44. **13:1** 13.1-7 Slənə 5.29; Tit. 3.1; 1 Piita 2.13-14; Səniinə 13; 20.4. **13:1** 13.1 Waβ. 8.15-16. **13:3** 13.3 1 Piita 2.14; 3.13. **13:5** 13.5 2.15. **13:7** 13.7 Mat. 22.21.

Uudəshinə ahada ənji nə'unə

⁸ Goona luuvə kaa dəməne a ndzaanə ashuunə. Uudəshimə aakəŋwa aakəŋwa, acii ci nə dəməneətə ashuunə. Taa wu patə uu'i tə ənja, kə nə'utə ci bariya ətsa. ⁹ Ma bariya, kə bii ci kaamə, "Goona aləhiinə. Goona bələhiinə. Goona hərə. Goona sərəhə." Patənə ŋga bariyanyiiṣa da hara bariyanyinə, wiinə hatə njanə tii, waatoo, "Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na." ¹⁰ Ma əndətə da uudənə a ədzəməkii, paa ci ka dā daawaanə ka əndətə abiikii. Acii ha'ə, ma uudənə, ci mbu'utəgi də bariya patə.

¹¹ Dəmə aakəŋwa də dānə ha'ə, makə kə shii unə, kə uugi saa'i ŋga vədəhənə goonə ka ŋunyinə mbu'yanə, waatoo saa'i ŋga uudəpaa upaa luupaanə gaamə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə, əntaa makə ənə dzəgi aaba'ə saa'itə 'watəgi amə vii gooŋga. ¹² Kədəhə nə ha ka pukənə, pooshi vədə ma'ə. Bwasee amə ka dā slənə ŋga təkunə. Ŋgəraamə uushi'inə ŋga paginə kaama dā panə agi camənə. ¹³ Makə dii ci ənji ŋga camənə naamə, wii amə agi camənə, makə sətə dəbēe ama wii. Gaama ka naamə ka dā ajjiniənə da saasa ənvwa. Bwasee amə ka aləhiinə da badawaanə, ama bwasee ka paapanə da sərəha.

¹⁴ Ŋgərəmə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu kaa ca ndzaanə ashuunə, una bwasee ka dā sətə ca kədəesəkə ka shishinuunə. Goona nə'u hiima ŋga shishinuunə.

14*Goona lagi gəŋwanə agyanə əndə nə'unə makə unə*

¹ Ma əndə nə'unə ətə matəkii agi vii gooŋgaakii, luumə tə ci aahadoonə. Amma goona dā ka ci mabizhinə agyanə hiimaakii. ² Ma vii gooŋga ŋga əndə'i ənda, kə kapaa ci ka ci rəgwa ŋga zəmə taa mi patə. Amma ma əndətə matəkii agi vii gooŋga, banyinə tanə cii kəya zəmə. ³ Ma əndətə ca zəmə taa mi patə, ga ca bərapaa tə əndətə pooshi ka zəmənə. Ha'ə əsə, ma əndətə ca zəmə banyinə tanə, ga ca lagi gəŋwanə agyanə əndətə ca zəmə uushi'inə patə. Ma bii nyi ha'ə, acii kə ŋgirə əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga. ⁴ Hə wu saŋə bahə lagi gəŋwanə agyanə əndə slənə ŋga əndə'i ənda? Acii see Slandanəkii nə lagi ka ci gəŋwanə, taa tə'i ma'inə aahakii, taa pooshi. Ka ndzaanə nə ci yadə

13:8 13.8-10 Yooh. 13.34; 1 Koor. 13; 16.14; Gal. 6.10. **13:9** 13.9 Dzək. 5.17-21; Leew. 19.18; Mat. 22.34-40; Gal. 5.14; Yak. 2.8-13. **13:11** 13.11-12 1 Tees. 5.5-8. **13:11** 13.11 Af. 5.14-16; 1 Koor. 7.29-31. **13:12** 13.12 Af. 5.11; 6.11,13; 1 Yooh. 2.8. **13:13** 13.13 Luka 21.34; Af. 5.18. **13:14** 13.14 Fil. 2.5; Kwal. 3.15. **14:1** 14.1-15.6 1 Koor. 8.1-13; 9.22; 10.23-33; Kwal. 2.16,20-22; 1 Tim. 4.4-5; Ibər. 13.9. **14:1** 14.1 15.7. **14:2** 14.2 Dan. 1.8; 1 Koor. 10.25-28.

ma'inə boo, acii ka mbeenə nə Slandanə ka kavənə tē ci ka ndzaanə yadə ma'inə.

⁵ Ma əndə'i ənda, ka banə nə ci, ma əndə'i uusəra, kə palee ka harakii. Əndə'i əndə naakii, ka banə nə ci, uuseranyinə patə uushi rəjwə nə tii. Taa wu patə, wa ca shii sətə cii kəya hiima, ca datə ha'ə. ⁶ Taa wu patə ca ɲgərə əndə'i uusəra makə maduunə uusəra, agi dānə nə ci ha'ə kaa ca shii haɲətənə də Slandana. Taa wu patə ca adə zəmə əsə, ɲga'ə ka ci, kaa ca haɲətə tē Slandana makə dīi ci agi kuyiriinə nə ci tē Əntaɲfə putə ɲga zəməkii. Taa wu patə ca kaaree ka zəmətə əsə, ɲga'ə ka ci kaa ca haɲətə tē Slandana. Agi kuyiriinə nə ci tē Əntaɲfə əsə.

⁷ Pooshi əndə ahadaamə ca ndzaanə wata ka naakii nə tanə. Pooshi əndə ca əntə ka naakii nə əsə. ⁸ Madfa kə ndzaa amə da i əpinə, ka Slandanə ndzaa amə. Madfa kə əɲkyaamə əsə, ka Slandanə əɲkyaamə. Taa da i əpinə naamə, taa kə məkyaamə, patə ɲga Slandanə naamə. ⁹ Acii ma Aləmasiihu, kə əɲki ci, ca madətə agi maməətə ənja, kaa ca shii ndzaanə ka Slandanə ɲga əɲjitə da i əpinə da maməətə ənji patə.

¹⁰ Ya ha, ka mi cii kwa lagi gəjwanə agyanə ndzəkəjwa? Ya ha əsa, ka mi cii kwa bərapaa tē ndzəkəjwa? Amə patə na kəjnaanə akəjwacii Əntaɲfə, ca dfa kaamə gəjwanə.

¹¹ Acii tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Nyi Əntaɲfə ca ba koonə, patənə ɲga ənji na gərə'waanə akəjwaciiki, patənə ɲga ənji na baɲi paɲgəraɲə oo'i, nyi nə Əntaɲfə."

¹² Acii ha'ə shii amə oo'i, taa wu patə ahadaamə, kadə nii kəya baabagi slənaakii akəjwacii Əntaɲfə.

Da sətə ca kulapaa də ndzəkəjushi'inuunə

¹³ Makə ha'ə dīi əna, gaama laalagishi gəjwanə ahadaamə ma'ə. Ma dānuunə, datəmə hiima acii goona dīi sətə ca kavə tē ndzəkəjushi'inuunə kaa ca ɲsuləgi a rəgwa Əntaɲfə. ¹⁴ Ma nyi, əndə ɲga Slandanaamə Yeesu nə nyi. Kə shii nyi weewee pooshi tsarə ɲga zəmə ətə ajjiinə akəjwacii Əntaɲfə. Amma madfa kə ɲgirə əndə'i əndə zəmə makə ajjiinə, yoo, wa ca bwasee ka adə zəməkii.

¹⁵ Acii madfa kə gwazəgi hiima ɲga ndzəkəjū acii putə ɲga zəmətə cii kwa zəmə, paa hə agi uudfənə tē ci ma'ə ətsa. Ga ha luuvə kaa ha adə zəmətə ca kavə tē ndzəkəjū ka zanə, acii ka putaakii əɲki Aləmasiihu. * ¹⁶ Taa ɲga'ə ka hə nə səkii, ga ha dfa, acii ga əɲjə a wabi bwaya uushi putə ɲga

14:5 14.5 Gal. 4.10. **14:6** 14.6 1 Tim. 4.3-5. **14:7** 14.7-9 2 Koor. 5.14-15; Gal. 2.19-20. **14:10** 14.10 2.6. **14:11** 14.11 Isaa. 45.23-24. **14:12** 14.12 Gal. 6.5. **14:13** 14.13 1 Koor. 10.32; 1 Yooh. 2.10. **14:14** 14.14 14.23; Mat. 15.11; Slənə 10.15; Tit. 1.15. * **14:15** 14.15 1 Koor. 8.1,11-13; da purəjanə 13; Gal. 6.10.

sækii. ¹⁷ Acii ma *ɲwanjuunə ɲga ɔntaɲfə, ɔntaa wabənə ɲga zəma taa saasa uushi'inə. Amma see goonɲaanə da ndzaanə agi jamənə da moodasəka ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja. ¹⁸ Taa wu patə ca paslə tə Aləmasiihu ha'ə makə ətə, ka luuvənə nə ɔntaɲfə tə ci, ənji shiɲkinə a dəlagi də ci əsə.

¹⁹ Acii ha'ə, see a kaamə nə ka dfa sətə ca kira ndzaanə jamə, ama dfa sətə ca tsakə ɲgeerənə ka ənja. ²⁰ Putə ɲga zəmə ga ha saawee ka slənətə dɪi ɔntaɲfə. Zəmənyinə patə, ka zəmənə nə ənja, amma madfa kə agi hə zəmətə ca kavə tə ɔndə'i ɔndə ka ɲusləginə a rəgwa ɔntaɲfə, bwayakii dɪi hə. ²¹ Acii ha'ə, bwasee ka adə taa ɲgutə tsarə ɲga zəma, taa sa ənvwa, ha bwasee ka dfa taa ɲgutə uushi ətə ca kavə tə ndzəkəɲu ka ɲusləginə a rəgwa ɔntaɲfə. Madfa kə dɪi hə ha'ə, ka danə ɲga'ə. ²² Taa mi patə shii hə agyanə adə zəməkii, ahadoonə saaku da ɔntaɲfə. Ma ɔndətə shii oo'i, ma sətə cii kəya dfa, də rəgwakii cii kəya dfa, ca dfa yadə shakanə, ɔndə moodasəkə nə ci. ²³ Amma madfa agi shakanə nə ci tə sətə cii kəya adə, madfa kə agi ci, ka kəsənə nə gəɲwanə tə ci, acii paa ci kəɲaanə agyanə sətə shii ci. Taa mi patə dɪi ɔnda, madfa ɔntaa agyanə vii goonɲaakii, 'waslyakəənə ətə.

15

Danə makə sətə ca kadeesəkə ka hara ənja

¹ Ma amə ənə uugi zəjanə agi vii goonɲa gaamə, tsakaamə tə matə ɲgeerənyinə, gaama dfa wata sətə ca kadeesəkə kaamə. ² Taa wu patə ahadaamə, wa ca tsakə tə ɔndətə abiikii kaa ca shii gərənə, ca zəɲa agi vii goonɲaakii. ³ Acii Aləmasiihu ka naakii nə maa, paa ci dɪi sətə ca kadeesəkə ka ci. Amma kə dɪi ka ci makə sətə dɪi manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə dɪi tii ka hə jarəwiinə, amma aagyanəki kulya jarəwiinəkii." ⁴ Patənə ɲga naahənə asəkə ləkələkətə, kaamə nyaahə ənji ka shii dzəgunənə kaamə, kaama ka nə ka aləkawalətə dɪi ɔntaɲfə ka ənjaakii. Ma ka nətə, dagi sə'watənə ca shigi, da dagi kəɲənə ndihə ndihə makə sətə ci ləkələkətə a dzəgunə kaamə. ⁵ Ma ɔntaɲfə, ɔndə vii ndzaanə də sə'watənə nə ci. Ci ca tsakə kaamə ɲgeerənə a ədzəmaamə. Wa ca vii koonə ndzaashinə jamə ahadoonə dagi nə'u dərəpə ɲga Yeesu Aləmasiihu, ⁶ koonə shii dəlanə

14:17 14.17 Mat. 6.31-33; 1 Koor. 8.8; Gal. 5.22-24. **14:21** 14.21 1 Koor. 8.13.

14:23 14.23 14.14. **15:1** 15.1-2 14.1-2; 1 Koor. 8.1-2; 10.23-24. **15:3** 15.3 Jab. 69.10. **15:4** 15.4 1 Koor. 10.11; 2 Tim. 3.16. **15:5** 15.5 12.16; Fil. 2.2-5.

də Əntanƒə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka ciinə rəŋwə, də ma rəŋwə.

*Dəlanə də Əntanƒə ahada ənjitə əntaa *Yahudiinə*

⁷ Acii ha'ə, kə dəbee una ləəwəshinə ahadoonə makə sətə liwə Aləmasiihu tuunə. Madə kə dii unə ha'ə, ka dəlanə nə ənji də Əntanƒə. ⁸ Acii kə bii nyi koonə, ma Aləmasiihu, kə ənəpaa ci ka əndə slənə ka putə ŋga ənji *Isərayiila, kaa ca shii baariinə oo'i, əndə goonƒa nə Əntanƒə. Ətsə ha'ə mbu'utəgi də aləkawalə ŋga Əntanƒə ka dzədzəshi'inə.

⁹ Ma dii ci ha'ə əsə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a shii dəlaginə də Əntanƒə putə ŋga nəhə təgunuunatii. Makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkələkatə oo'i, "Ka dəlaginə nə nyi də hə ahada ənjitə əntaa Yahudiinə, ka kanə nə nyi wanyanə də ləməku."

¹⁰ Kə bii ci əsə,

"Unə ənjitə əntaa Yahudiina, d'amə moodasəkə da matadə ənji ŋga Əntanƒə."

¹¹ Tə'i əsə ətə bii,

"Ənjitə əntaa Yahudiina pata, dəlamə də Slandana. Ənji pata, dəlamə də ci."

¹² Ha'ə əsə kə bii Isaaya, əŋki ci,

"Tə'i slikərənə ŋga Jasii na shi, ci na dā ŋwanjuunə agyanə ənjitə əntaa Yahudiinə. Ka ci nə təya ka nə əsə."

¹³ Ma Əntanƒə əndə kavənə taamə kaama ka nə ka ci, wa ca natə duunə də moodasəka da ndzaanə jamə dāgi vii goonƒa goonə ka ci, kaa ka nə goonə a tsakə gərənə aakəŋwa də ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə.

Wabənə ŋga Bulusə agyanə slənətə sləkee Əntanƒə ka ci ka d'anə

¹⁴ Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii nyi saaki oo'i, ŋga'ə nuunə taa ka ŋgutə rəgwa, kə shii unə patənə ŋga uushi'inə, agi mbeenə nuunə ka dzəgunətəshinə ahadoonə.

¹⁵ Amma tə'i hara wabənə ətə nyaahə nyi koonə də ŋgeerənə. Ma dii nyi ha'ə, accii ga wabəətsə a zaanə koonə. Pwapoonə ŋga Əntanƒə kavə tə nyi ka naahənə ha'ə makə ətsa. ¹⁶ Ci ta'i tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habara ŋga Yeesu Aləmasiihu ka ənjitə əntaa Yahudiinə. Nya slənə makə *limanə, nya waaza Njunyi Habara ŋga Əntanƒə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a ndzaanə makə satakatə ca kadeesəkə ka Əntanƒə; accii kə laabagi Malaaba Ma'yanə tə

15:7 15.7 14.1. **15:8** 15.8 Mat. 15.24; Slənə 3.25-26. **15:9** 15.9 11.30; Jab. 18.50. **15:10** 15.10 Džək. 32.43. **15:11** 15.11 Jab. 117.1. **15:12** 15.12 Isaa. 11.10. **15:13** 15.13 5.1-2; 8.14-16,24-28; 12.12. **15:15** 15.15-16 1.5.

tii. ¹⁷ Acii ha'ə ka hanjətənə nə nyi slənaaki ka Əntanjəfi
 agi ləbənaaki da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁸ Pooshi uushi cii
 kya hanjətə naaki nə agyanəkii, madaamə agyanə sətə
 slənyi Aləmasiihu daciiki. Waatoo, kə kira ci tə ənjitə
 əntaa Yahudiinə ka nə'unə tə Əntanjəfi dagi wabənaaki
 da slənaaki. ¹⁹ Kə dīi ci ha'ə də sə ŋga hurəshishinə
 kama kama da də ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə. Ci
 dīi wiigi'i nyi daga də Urusaliima kura'ə aa Ilirikumə ka
 waaza patənə ŋga Njunyi Habara agyanə *Aləmasiihu.
²⁰ Kə dīi nyi gazhi'waanə ŋga waaza Njunyi Habara ka
 hatə pooshi ənji sha fii ləməkii, acii ga nya ghənyi kuvə
 agyanə mbukənə ŋga əndə'i ənda. ²¹ Kə dīi makə sətə dīi
 manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i,
 "Ma ənjitə pooshi sha fii ləməkii,
 ka neenə nə tii ka ci də ginə.
 Ma ənjitə pooshi sha fii wabənə agyanəkii əsə,
 ka paaratəginə nə tii də ci."

Da aniya ŋga Bulusə ka dzənə aa Rooma

²² Ci dīi, taa ŋgahi kə dīi nyi aniya ŋga dzənə aahoonə
 bəzəkii, ama pooshi nyi upaa rəgwa ŋga dzənə zəku'i.
²³ Amma ma ŋga əna, makə dīi ci kə uugi nyi slənaaki
 ganə anə hanyiina, makə dīi ci əsə fəzənyinə lanjə nə nyi
 ka moo dzənə ka neenə koonə, ²⁴ agi aniya nə nyi ŋga dfanə
 ha'ə. Ma nya dzə aanə hanyinə ŋga Səpeena, ŋga'ə ka nyi
 nə ŋusləgərənə dagoonə, nya nee koonə. Madə ta'veee
 nyi doonə, ka dfanə nə nyi moodfasəka, una tsakə tə nyi
 ka dzənə aakəŋwa. ²⁵ Ma əndzə'i dīya, aa Urusaliima nə
 nyi ka dzənə, ka tsakənə tə ənji ŋga Əntanjəfi ətə davə.
²⁶ Acii tə'i kwaba cikə ənji nə'unə ŋga hanyinə ŋga
 Makiduuniya da ŋga Akaya ka tsakənə də maaghiinə ətə
 ahada ənji ŋga Əntanjəfi də Urusaliima. Kwabakii cii kya
 kərə ka tii. ²⁷ Ma slənətsa, tii satii dīi aniya ŋga dfanə ha'ə.
 Amma ma tanyi, kə dəbee təya da ha'ə makə ətsa. Acii
 putə ŋga Yahudiinə upaa ənjitə əntaa Yahudiinə barəkaanə
 ŋga Əntanjəfi a ədzəmətii. Acii ha'ə, kə dəbee ənjitə əntaa
 Yahudiinə a tsakə tə Yahudiinə də uushi'iitə upaa tii patə.
²⁸ Madə kə mbu'i nyi aa dəvə, nya vii ka tii kwabanə cikə
 ənji ka tii, ka madənə nə nyi, nya palə aanə hanyinə ŋga
 Səpeena dagoonə. ²⁹ Madə kə gi nyi aahoonə, kə shii nyi
 ka mbu'unə nə nyi da barəkaanə ŋga Aləmasiihu lanjə.

15:16 15.16 Fil. 2.17. **15:18** 15.18 2 Koor. 3.5. **15:19** 15.19 Mar. 16.17;
 2 Koor. 12.12. **15:20** 15.20 1 Koor. 3.10-12; 2 Koor. 10.15-16. **15:21** 15.21
 Isaa. 52.15. **15:22** 15.22-24 1.9-13. **15:25** 15.25 Slənə 19.21; 20.22; 24.17.
15:26 15.26 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.1-9; Gal. 2.10. **15:27** 15.27 1 Koor. 9.11.

³⁰ Ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da putə ŋga uufəətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka əŋja, koonə tsakə tə nyi agi dfa də'wa də ŋgeerənə ka putaaki, ³¹ kaa Əntaŋfə a kaka'agi tə nyi acii əŋjitə pooshi agi nə'unə də Yahudiya. Damə də'wa əsə, kaa əŋji nə'unə də Urusaliima a luu gazhi'waanaaki ka tii də bəra'itə cii. ³² Madfa kə dīi ha'ə, madfa kə luuvə Əntaŋfə, ka dzənə nə nyi ka əpisəkə aahadoonə də moodasəka. ³³ Wa Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə a ndzaa doonə patə. *Aamiina.

16

Nəhəpaanə

¹ Ŋga'ə ka nyi una shii tə cikəŋushi'inaamə Fibi. Ma kya, agi tsakənə nə ki tə əŋji nə'unə asəkə Ikəliisiya ŋga Kəŋkəraya. ² Madfa kə mbu'i ki aa hoonə, luumə tə ki agi ləmə ŋga Slandanaamə, makə sətə dəbee əŋji ŋga Əntaŋfə a dfa. Viimə ka ki sətə dəbee kya upaa acii unə. Acii ma kya, kə cakə ki əŋji laŋə patə da i nyi.

³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Pərisəkila da Akila. Ma təya, guvii-slənaaki agi slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu nə tii.

⁴ Kə vigi tii əpinatii ka putaaki. Kə kuyirii nyi tə tii ka shaŋə. Əntaa wata nyi daanəki kuyirii tə tii, amma patə da i Ikəliisiyanyinə ŋga əŋjitə əntaa *Yahudiinə. ⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə əŋji nə'utə ca dza də nə gatii asii.

Agi nəhəpaanə nə nyi tə kafashinaaki Ipiyaneeta. Ci nə təkəŋwanə ŋga əndətə 'watəgi vii gooŋga ka Aləmasiihu anə hanyinə ŋga Asiya patə. ⁶ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Mariyaama. Ma kya, kə slənyi ki də gazhi'waanə ka putə goonə. ⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə i Andəroonika da Jooniya. Yahudiinə nə tii makə naaki, asəkə furəshina rəŋwə ŋjiinə da tii. Kə shii masləkee əŋji tə tii patə. Tii əsə 'watəgi ka nyi ndzaanə ka əŋji nə'unə.

⁸ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Ampiliyaatu kafashinaaki agi gəshinə da Slandana. ⁹ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Urəbaanusə guva-slənə gaamə agi slənə ka Aləmasiihu da tə guvaki Sətakayasə. ¹⁰ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Apeeləsə, waatoo əndətə ndzaa gooŋgaanaakii ka tanyi. Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə əŋji yi ŋga Arisətoobulusə. ¹¹ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Heeroodiyanə; Yahuda nə ci

15:30 15.30 2 Koor. 1.11; Af. 6.18-19; Kwal. 4.3; 2 Tees. 3.1-2. **15:31** 15.31 Slənə 21.10-11; 1 Tees. 2.14-15. **15:32** 15.32 1.7. **15:33** 15.33 1 Tees. 5.23. **16:1** 16.1 Slənə 18.18. **16:3** 16.3 Slənə 18.2,18-19,26. **16:5** 16.5 1 Koor. 16.15,19; Kwal. 4.15; Filim. 2.

makə naaki. Agi nēhəpaanə nə nyi tē ənji nə'unə agi ənji yi ŋga Narəsiisa. ¹² Agi nēhəpaanə nə nyi tē i Təriifeena da Tərifoosa. Agi slənə nə tii ka Slandana. Agi nēhəpaanə nə nyi tē guvaki Peerəsisə. Ma kya, kə slənyi ki ka Slandanə ka shanə. ¹³ Agi nēhəpaanə nə nyi tē Rufusə matadə əndə slənə ka Slandana da tē mēci. Ma kya, kə hadii ki də nyi makə uuzənatə ŋga səkətə. ¹⁴ Agi nēhəpaanə nə nyi tē i Asayinəkərita da Fəleegənə da Heerəməsə da Patərooba da Heerəma da patənə ŋga hara ənji nə'unə ətə dīi tii ka hakii. ¹⁵ Agi nēhəpaanə nə nyi tē Filəloogusə da Juliya da tē i Neeriya da cikəŋuci da tē Oolimpa da patənə ŋga ənji ŋga Əntanfə ətə dīi tii ka hakii. ¹⁶ Nēhəpaaməshinə də uudəna. Agi nēhəpaanə nə patənə ŋga Ikəliisiyanyinə ŋga Aləmasiihu tuunə.

Muudinə ŋga wabənə

¹⁷ Ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə kavə ginə ka ənjitə ca kira təkəshinə aahada ənja, təya gwazee ka vii goonŋa ŋga ənja. Ma təya, agi dānə nə tii daawaanə da dzəgunəətə shuuna liwə. Ma dānuunə, ndzaamə səgoonə tsanə ahadatii. ¹⁸ Ma tsarə ŋga ənjitsə ca dā ha'ə, əntaa tē Aləmasiihu Slandanaamə ci təya paslə, amma tē shishinətii satii. Agi dānə nə tii dagwa wabənə kaa təya shii gəpənə də ənjitə pooshi paaratəgi də wabənə ŋga Əntanfə. ¹⁹ Ma unə, pooshi əndətə pooshi fii makə sətə cuuna nə'utə Njuni Habara. Acii kii cii kya dā maŋushinə duunə. Ŋga'ə ka nyi koonə ndzaanə macicirəkii agyanə dagwa uushi. Ma agi bwaya uushi əsə, goona ka wabənə aagikii. ²⁰ Ma Əntanfə Əndə vii ndzaanə jamə, kədəhə nə ci ka ləgədəginə tē *Seetanə atsaa səduunə. Wa Slandanaamə Yeesu a dā koonə pwapoonə.

²¹ Agi nēhəpaanə nə Timooti guva-slənaaki tuunə. Ha'ə nə Loosiya da Jasoone da Soosipata əsə. Ma təya, Yahudiinə nə tii makə naaki. *

²² Nyi Təəsiya nyaahə ləkaləkətəna. Agi nēhəpaanə nə nyi tuunə naaki agi ləmə ŋga Slandana.

²³ Ma əndənə dīi nyi gakii asii, waatoo Gayusə, agi nēhəpaanə nə ci tuunə. Gakii asii əsə nə Ikəliisiya ka dza də na. Agi nēhəpaanə nə i Irasəta, əndə kəsə pəritya ŋga vəranə, da ndzəkəŋushi'inaamə Kwaratusə tuunə əsə. †

16:13 16.13 Mar. 15.21. **16:16** 16.16 1 Koor. 16.20; 2 Koor. 13.12; 1 Tees. 5.26; 1 Piita 5.14. **16:17** 16.17 Mat. 7.15; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.9-10; 2 Yooh. 10. **16:18** 16.18 Fil. 3.19; Kwal. 2.4. **16:19** 16.19 1.8. **16:20** 16.20 1.7.

* **16:21** 16.21 Timooti: Slənə 16.1. † **16:23** 16.23 Irasəta: 2 Tim. 4.20.

[²⁴ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə patə. *Aamiina.]

Də'wa

²⁵ Duunətaamə tə ɓntaɗfə! Ci nə əndə da baawəɗa ɗga kavənə tuunə ka kəɗənə ndihə ndihə agi vii goonɗa goonə, makə sətə bii Njunyi Habaranə cii kya waaza agyanə Yeesu Aləmasiihu; waatoo, makə sətə bii wabəətə sha nji ma'umbeekii fəzənyinə aarə'u aarə'u. ²⁶ Yoo, kə shigi wabənəkii paɗgəraɗə aa babara əndzə'i dagi naahənə ɗga anabiinə makə sətə mwayi ɓntaɗfə ɓndə ɗga ca'ə ndəɗwə ndəɗwə; kaa patənə ɗga *duuniya a nee, təya vii goonɗa ka ci, təya nə'utə tə ci. ²⁷ Ma ɓntaɗfə, ci rəɗwə dyaɗə, ci daanəkii nə mashii uushi'inə patə. Naakii nə ɗuunuunə daciai Yeesu Aləmasiihu ka ca'ə ndəɗwə ndəɗwə! *Aamiina.

Təkəŋwanə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Kə 'wii Əntanƣə tə nyi, makə sətə mwayi ci, kaa nya ndzaanə ka masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Sasətinəsə * ² ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya nga Əntanƣə də Koorintiya. Ma unə, malaaba ənji akəŋwacii Əntanƣə nuunə, ləbə da Yeesu Aləmasiihu nuunə. Kə ta'i Əntanƣə tuunə, koonə ndzaanə ka ənjaakii, makə sətə ta'i ci tə patənə nga ənjitə ca ɗa də'wa də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa dama patə. Ma təya, nga Slandanə rəŋwə naamə da tii. ³ Wa Əntanƣə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntanƣə

⁴ Taa guci patə agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanƣəwaaki ka puta goonə, putə nga ɗa pwapoonaakii koonə dashi Yeesu Aləmasiihu. ⁵ Acii dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu ndzaa unə mawahənyinə agi wabənə goonə da agi shiinə goonə. ⁶ Ma wabəətə shuuna fii agyanə Aləmasiihu, kə əji wabənəkii slərəginə a ədzəmuunə. ⁷ Acii ha'ə, ma agi uushi'iitə ci Əntanƣə a vii ka ənja, pooshi ətə ətəe unə taa rəŋwə, makə ɗii ci agi gəranə nuunə ənyanə nga Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Ci kavə tuunə ka kəŋaanənə ndihə ndihə ca'ə ka muudinə, koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ⁹ Ma Əntanƣə, əndə goonƣa nə ci, ci 'wii tuunə koonə ləbə da Uzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Wabənə agyanə təkəshinə ahada ənji nə'unə

¹⁰ Yoo, ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu koonə ndzaanə ka ma rəŋwə, acii ga təkəshinə a shigərə aahadoonə; wa sətə a ədzəmuunə a ndzaanə uushi rəŋwə, una wabə ka ma rəŋwə. ¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə shi hara ənji yi nga Kaləwi ka baginə ka nyi paŋgəraŋə oo'i, tə'i mabizhinə ahadoonə. ¹² Waatoo, taa wu ahadoonə,

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Sasətinəsə: Slənə 18.17. **1:2** 1.2 Slənə 18.1; 2 Koor. 1.1. **1:5** 1.5 2 Koor. 8.7. **1:7** 1.7 2 Tees. 1.7; Tit. 2.13. **1:8** 1.8 Fil. 1.6; 1 Tees. 3.13; 5.23. **1:9** 1.9 10.13; 1 Tees. 5.24; 2 Tees. 3.3. **1:10** 1.10-11 3.3; 11.18; 2 Koor. 12.20; Af. 4.2-6; Fil. 2.2; Yooh. 17.21-23.

agi banə nə ci, tə Bulusə cii kəya nə'u, əndə'i əndə əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'u. Əŋki əndə'i əndə, tə Keefasə cii kəya nə'u. Ma əndə'i əndə əsə, əŋki ci, tə Aləmasiihu cii kəya nə'u. † ¹³ Ya saŋə matəkəkii nə Aləmasiihu kwa? anii tə Bulusə saŋə gwa'avə əŋji ka putə goona? Ya saa'itə dʒii əŋji koonə bapətisəma saŋa, agi ləmə ŋga Bulusə kwa? ¹⁴ Kə kuyirii nyi tə Əntaŋfə, makə pooshi nyi dʒii koonə bapətisəma, madaamə ka i Kərisəpusə tii da Gayusə. ‡ ¹⁵ Acii ha'ə, pooshi əndə banə ahadoonə oo'i, də ləməki dʒii əŋji koonə bapətisəma. ¹⁶ Awa, kə buuretə nyi hara əŋji. Kə dʒii nyi bapətisəma ka əŋji yi ŋga Sətəfanu əsə. Ma daaba'ə əŋjitsa, shoone mada kə dʒii nyi bapətisəma ka əndə'i əndə ahadoonə ma'ə. § ¹⁷ Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii əntaa ka daada bapətisəma sləkee Aləmasiihu ka nyi. Ma sləkee ci ka nyi, ka waaza Njunyi Habara. Pooshi nyi dʒii koonə dagwa ma, taa baarii koonə shiinə ŋga əndə shiŋkinə. Maci ha'ə dʒii nyi, ma wabənaaki agyanə əntənə ŋga Aləmasiihu ashi ənfwa, kadə pooshi ŋgeerənə davə.

*Baawəda ŋga Əntaŋfə da hiimaakii ashi *Aləmasiihu*

¹⁸ Ma habara agyanə əntənə ŋga Aləmasiihu ashi ənfwa, ma ka ənjitə zii, madiikə uushi nə habarakii ka tii. Amma ma amə ənə upaa luupaanə, ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə nə habarakii kaamə. ¹⁹ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i, "Ka saaweenə nə nyi ka hiima ŋga əndə hiima. Ka əndzəginə nə nyi shiinə ŋga ənjitə mbee ka uushi'inə." ²⁰ Makə ha'ə dʒii əna, iitə dʒanə əŋji hiima? iitə dʒanə malimina? iitə dʒanə əŋji daada mabizhinə ŋga zamanana? Kə baarii Əntaŋfə paŋgəraŋə oo'i, madiikə uushi nə shiinə ŋga əndə shiŋkinə akəŋwaciikii. ²¹ Acii ma Əntaŋfə, əndə hiima nə ci. Paa ci bwasee ka əŋji shiŋkinə a shii tə ci dagi shiinatii satii. Amma ma habaranə ciina waaza, ətə cii təya ba madiikə uushi, dadavə kadeesəkə ka ci luupaanəkii tə ənjitə vii ka ci gooŋga. ²² Ma Yahudiinə, kə mwayi tii neenə ka sə ŋga hurəshishinə zəku'i taabu'u viinə tii gooŋga. Ma hara slikərənə əsə, kə mwayi tii upaa shiinə zəku'i. ²³ Amma ma inə, ma habaranə ciina baaba, agyanə Aləmasiihu ətə shi təya gwa'avə aashi ənfwə ciina wabə. Kə biipaa səkə ka Yahudiinə nə habarakii. Ma hara slikərənə əsə, madiikə uushi ci təya nee ka habarakii.

† **1:12** 1.12 3.4; Apoolasə: 3.5-6,22; 4.6; 16.12; Slənə 18.24; 19.1; Piita: 1 Koor. 3.22; 9.5; 15.5; Gal. 2.9,11-14; 2 Koor. 10.7. ‡ **1:14** 1.14 Kərisəpusə: Slənə 18.8;

Gayusə: Rooma 16.23-24. § **1:16** 1.16 Sətəfanu: 16.15. **1:18** 1.18 Rooma 1.16; 2 Koor. 4.3. **1:19** 1.19-20 3.18-20; Mat. 11.25; Rooma 1.22. **1:19** 1.19 Isaa. 29.14; Ayb. 12.13,17; Isaa. 19.12-14; 44.25. **1:21** 1.21 Rooma 1.19-20. **1:22** 1.22 Mat. 12.38; Yooh. 4.48; Slənə 17.18,32. **1:23** 1.23 2.14; Gal. 3.1; 5.11.

²⁴ Amma ma ənjitə 'wii Əntanƒə tə tii, Yahudiinə da hara slikərənə patə, Aləmasiihu nə habarakii. Ci baarii baawəfa ƒga Əntanƒə da shiinə ƒga Əntanƒə. ²⁵ Acii ma slənə ƒga Əntanƒə ənə ci ənjə a nee makə madiikə uushi, kə palee ka hiima ƒga əndə shiŋkinə. Ma raara'anə ƒga Əntanƒə əsə, tə'i ci da ƒgeerənə palee ka ƒgeerənə ƒga əndə shiŋkinə.

²⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, buurətəmə makə sətə njuunə saa'itə 'wii Əntanƒə tuunə. Ma ənjitə ci ənji shiŋkinə a nee ka tii mafyarakii, pooshi tii laŋə ahadoonə. Ha'ə nə madiigərə ənji, ənji məghərəvənə əsə, pooshi tii laŋə ahadoonə. ²⁷ Amma tə uushi'iitə ci ənji *duuniya a nee madiikəkii ta'i Əntanƒə. Ma dii ci ha'ə, kaa ca ɗavə də ayinə ka mafyara ənja. Kə ta'i ci sətə maraara'əkii əsə, kaa ca ɗavə də ayinə ka ənji ƒgeerənə. ²⁸ Ha'ə əsə kə ta'i ci tə sətə geegi ənji *duuniya mbəfə, təya bərapaa, ca ndzaanə mazabə uushi akəŋwaciitii, kaa ca shii zamagi də sətə ci təya nee makə matahu uushi. ²⁹ Acii ha'ə, pooshi əndə da rəgwa ƒga ɗuunətə naakii nə akəŋwacii Əntanƒə. ³⁰ Əntanƒə kavə tuunə koonə ndzaanə ləbə da Yeesu Aləmasiihu. Ci kavə tə Aləmasiihu əsə, kaa ca dzəgunətə kaamə shiinə. Yeesu Aləmasiihu deegi kaamə ka ənji goonƒa akəŋwacii Əntanƒə. Daciikii ndzaa amə ka ənji ƒga Əntanƒə, ci pərapaa taamə əsə. ³¹ Makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Ma əndətə ca moo dəlagine, wa ca dəlagi də Slandana tanə."

2

*Habara agyanə əntənə ƒga *Aləmasiihu ashi ənfwa*

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma saa'itə shi nya gi ka wabənə koonə agyanə ma'umbee uushi ƒga Əntanƒə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə, pooshi nyi baarii oo'i, kə shii nyi uushi'inə əsə. ² Acii ma saa'itə nyi ahadoonə, pooshi uushi kavə nyi aakəŋwaciiki madaamə Yeesu Aləmasiihu. Ma palee maa, əntənaakii ashi ənfwa. ³ Ma saa'itə nyi ahadoonə, raara'ə nji nyi. Kə digə ədzəməki acii ƒgwalənə. ⁴ Ma agi dzəgunənaaki da wabənaaki koonə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə taa baarə koonə shiinə ƒga əndə shiŋkinə. Amma Ma'yanə ƒga Əntanƒə da ƒgeerənaakii baarəgi koonə oo'i, goonƒa tanyi nə uushi'iitə fii unə amaki. ⁵ Acii ha'ə, əntaa shiinə ƒga

1:24 1.24 1.18; 2.5; Kwal. 2.3. **1:25** 1.25 2 Koor. 13.4. **1:26** 1.26 Yooh. 7.48. **1:27** 1.27-28 Rooma 12.16; Yak. 2.5; Luka 1.51-53; 6.20. **1:30** 1.30 2 Koor. 5.21. **1:31** 1.31 1.29; 2.2; 4.7; Irin. 9.22-23; 2 Koor. 10.17; 11.30; 12.5; Af. 2.9. **2:1** 2.1 1.17. **2:2** 2.2 1.23; Gal. 6.14. **2:3** 2.3 Slənə 18.9; 2 Koor. 10.1,10. **2:4** 2.4 4.20; 1 Tees. 1.5.

əndə shiŋkinə kavə tuunə ka vii goonŋa, amma nŋeerənə nŋa Əntaŋfə kavə tuunə.

Wabənə agyanə shiinə nŋa Əntaŋfə

⁶ Yoo, patə da ha'ə, shiinə ciina baaba ka ənjitə hadfatəgi Ma'yanə nŋa Əntaŋfə də moodəfətii. Amma ma shiinəkii, əntaa nŋa duuniyana, əntaa nŋa meeminə nŋa duuniyana əsə. Acii ma təya, ka uudəginə nə nŋeerənatii pii pii. ⁷ Ma shiinə ənə ciina wabə agyanəkii, ma'umbee shiinə nŋa Əntaŋfə nə ci. Kə shi ca umbee acii əndə shiŋkinə. Daga ci ma'ə matagamə duuniya, kə dŋii ci aniya nŋa baarii kaamə shiitsa, kaama shii mbee ka ndzaanə agi dŋuunuunaakii.

⁸ Ma shiitsa, pooshi meeminə nŋa duuniyanə paaratəgi. Maci kə paaratəgi tii, kadə pooshi tii gwa'avə tə Slandana aashi ənfwa. Ma ca, əndə məghərəvənə nə ci. ⁹ Ma ətsa, kə dŋii ha'ə makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkatə oo'i,

“Uushi'iitə ma'ə əndə shiŋkinə maneemə, taa fanə, da sətə pooshi əndə sha kii hiima agyanəkii, ci nə tantanyitə sətə dəkəpaa Əntaŋfə ka ənjitə uu'i tə ci.”

¹⁰ Kaamə baarəgi Əntaŋfə ma'umbee səkii daci Ma'yanaakii. Acii ma Ma'yanə nŋa Əntaŋfə, agi neenə nə ci ka patənə nŋa uushi'iinə furəŋə. Hiima nŋa Əntaŋfə maa, agi neenə nə ci. ¹¹ Pooshi əndə ca shii hiima nŋa əndə, madəamə ma'yanə nŋa əndəkii ci daanəkii. Ha'ə əsə dŋii nə Əntaŋfə, pooshi əndə ca shii hiimaakii, madəamə Ma'yanaakii saakii. ¹² Ma Ma'yaanə a ədzəmaamə, əntaa nŋa *duuniya, amma Əntaŋfə sləkee kaamə ka Ma'yanəkii, kaama shii paaratəgi də patənə nŋa uushi'iitə vii ci kaamə.

¹³ Ma uushi'iitsə ciina baaba ka ənja, əntaa shiinə nŋa ənji shiŋkinə, amma Malaaba Ma'yanə vii keenə shiinəkii, ina baaba ka ənja, waatoo, ka ənjitə da Ma'yanə nŋa Əntaŋfə a ədzəmətii. ¹⁴ Ma əndətə yadə Ma'yanəkii a ədzəməkii, pooshi ci ka upaa uushi'iitə ci Ma'yanə nŋa Əntaŋfə a vii. Paa ci ka paaratəgi də uushi'iitsa, mad'iikə uushi nə ci akəŋwaciikii, acii see Ma'yanə nŋa Əntaŋfə tanə nə kavə əndə ka paaratəgi də uushi'iitsa. ¹⁵ Ma əndətə da Ma'yanə nŋa Əntaŋfə a ədzəməkii, ci nəndə paaratəginə də uushi'iitsə patə. Amma pooshi ənji duuniya ka paaratəgi də sətə cii kəya də. ¹⁶ Makə sətə bii malaaba ləkaləkatə, oo'i, “Wu sanə shii hiima nŋa Slandanə bahə

2:5 2.5 1.18,24. **2:7** 2.7 Rooma 5.2; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.26. **2:8** 2.8 Luka 23.34. **2:9** 2.9 Isaa. 52.15. **2:12** 2.12 Rooma 8.15. **2:13** 2.13 2.4; 12.10. **2:14** 2.14 1.18,23; Yooh. 3.5-12; 2 Koor. 3.14-18.

ka ka ci hiima?" Amma ma amə, tə'i amə da Ma'yanə nga Aləmasiihu.

3

Ənji slənə nga Əntanfə

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi ka naaki na, paa nyi wabi koonə makə sətə ci ənjə a wabə ka ənjitə da Ma'yanə nga Əntanfə a ədzəmətii. Amma kə wabi nyi koonə makə sətə ci ənjə a wabə ka ənji nga duuniya. Aci ma'ə unə makə mbərəzhinyinə agi nə'unə tə *Aləmasiihu. ² 'Wanə vii

nyi koonə, əntaa dəfəna, acii ma'ə unə mambu'umə bahə adə dəfəna. Taa nga ənə maa, ma'ə unə mambu'umə bahə adənə. ³ Aci ca'ə əndzə'i pooshi kama kamaanə nga ndzaanə goonə da nga ənji *duuniya. Ma unə, ma'ə sərəha ahadoonə, ma'ə mbəəzənə ahadoonə əsə. Ətsə baarii paŋgəraŋə oo'i, ənji nga duuniyanə nuunə, pooshi kama kamaanə nga ndzaanə goonə da hara ənji saakii.

⁴ Ya saŋə maɖa bii əndə oo'i, tə Bulusə cii kəya nə'wa, əndə'i əndə əsə əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'wa, əntaa mbərə mbərə nə ndzaanə goonə da ənji duuniya ətsə kwa?

⁵ Wu saŋə nə Apoolasə? Wu saŋə nə Bulusa? Ma inə, ənji slənə nga Əntanfə niinə tanə. Dagi slənəkii vii unə gooŋga. Inə patə agi slənə niinə ahadoonə makə sətə bii Əntanfə keenə dənə. ⁶ Ma nyi, slikerənə ləgii nyi. Apoolasə əgi ma'inə aatsakii. Amma Əntanfə gərətə. ⁷ Ma əndə ləganə da əndə əgə ma'inə aatsakii, əntaa magadə uushi nə tii. Əntanfə nə magadə uushi, acii ci dəvətə, ci gərətə əsə. ⁸ Pooshi kama kamaanə ahada əndətə ləgii da əndətə əgi ma'inə. Taa wu patə, ka luunə nə ci shikwakii. ⁹ Aci ma inə, guvii-slənənyinə nga Əntanfə niinə. Ma unə əsə, rə nga Əntanfə nuunə.

Makə maghənə ha nga Əntanfə nuunə əsə. ¹⁰ Ma Əntanfə, də pwapoonaakii vii ci ka nyi baawəɖa nga ɖa də sləna. Kə ndzaa nyi makə nga əndətə mbee ka ghənə kuva. Kə mbukəpaa nyi kuvə nga'ə. Əndə'i əndə a shi ka kanə aagyanəkii. Taa wu patə, wa ca ŋgərətə hanjalaakii nga'ə, kaa ca ka aagyanə kuvətsa. ¹¹ Kə uugi mbukə kuvə ndzaanə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu. Pooshi mbukə əndə'i ma'ə. ¹² See kanə aanəkii. Ma hara ənja, ka kanə nə tii də əndzənə, taa də hara tibisa, taa də faariinə ətə da məghərəvənə. Hara ənji əsə, ka kanə nə tii də ənfuginə,

2:16 2.16 Isaa. 40.13; Rooma 11.34. **3:1** 3.1 Yooh. 16.12. **3:2** 3.2 Ibrə. 5.12-13; 1 Piita 2.2. **3:3** 3.3 1.10-11; Gal. 5.19-20. **3:4** 3.4-5 1.12. **3:6** 3.6 Slənə 18.4,11,24-28. **3:8** 3.8 4.5. **3:9** 3.9 Mat. 13.3-9; Af. 2.20-21; 1 Piita 2.4-6. **3:10** 3.10 1 Koor. 15.10. **3:11** 3.11 Isaa. 28.16; Slənə 4.11-12.

taa də ndzafa, taa də uunʒkinə. ¹³ Kadə nə slənə ɲga taa wu a baarəgi naakii na, uuseratə nə Əntaɲfə a ɖa gəɲwanə. Uuserakii nə gunə a təbətə slənəkii, ca baarəgi paɲgəraɲə tə slənə ɲga taa wu patə. ¹⁴ Madfa ma kaatə kii əndə aagyanə mambukya kuva, tə'i ɲgeerənə davə, ka upaanə nə əndəkii shikwa. ¹⁵ Amma madfa kə ətsagi slənə ɲga əndə agi gunə, ka əteenə nə ci ka shikwakii. Ma ci də naakii na, ka mbərəɖənə nə ci makə əndətə mbərə'ya ɲgahə agi gunə.

¹⁶ Ya saɲə kə shii unə oo'i *yi ɲga Əntaɲfə nuunə nii? Ya saɲə kə shii unə oo'i, də naakii nə Ma'yanə ɲga Əntaɲfə a ədzəmuunə nii? ¹⁷ Taa wu patə saawee ka yi ɲga Əntaɲfə, ka saaweenə nə Əntaɲfə ka ci naakii əsə. Acii ma yi ɲga Əntaɲfə, malaabakii. Unə də noonə nə boo, nə yaakii.

¹⁸ Ga taa wu agyuunə a ha'u də naakii na. Madfa tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i, tə'i ci da shiinə agi duuniyana, wa ca bwasee ka hiimatsa, ca həətəpaa naakii na, ca ndzaa ka əndətə pooshi shii taa mi, kaa ca shii ndzaanə ka əndətə shii uushi tanyi. ¹⁹ Acii ma sətə ci əɲji duuniyanə a nee makə shiinə, diikənə nə ci akəɲwacii Əntaɲfə. Makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Də fyaranə ɲga mafyara əɲji kəsənə Əntaɲfə tə tii." ²⁰ Tə'i manaahəkii əsə ətə bii, "Kə shii Slandanə oo'i, ma hiima ɲga mafyara əɲja, uushi zabə." ²¹ Ci dii cii kya ba koonə, ga taa wu a haɲətə naakii nə putə ɲga slənə ɲga əndə shiɲkinə. Acii noonə nə uushi'inə patə. ²² Taa Bulusə, taa Apoolasə, taa Keefasə, taa *duuniya, taa əpinə, taa əntənə, taa əndzə'ya, taa aakəɲwa, patə noonə. ²³ Ma unə əsa, ɲga Aləmasiihu nuunə. Aləmasiihu naakii əsə, ɲga Əntaɲfə nə ci.

4

*Masləkee əɲji ɲga *Aləmasiihu*

¹ ɲga'ə ka nyi ka əɲjə a shii oo'i, ma inə, əɲji slənə ka Aləmasiihu niinə. Aacii inə ba'avə Əntaɲfə ma'umbee uushi'iinaakii, keena baaba ka əɲja. ² Ma tsarə ɲga əndə slənətsa, kə dəbee ca slənə slənaakii də goonɲaanə. ³ Taa mi patə hiimii unə agyanəki, hara əɲji ka bəzənə nə tii səkə də nyi, hara əɲji əsə ka dəlanə nə tii də nyi, amma ma nyi, paa nyi ka neenə makə uushi. Nyi ka naaki nə maa, paa nyi ka lagi gəɲwanə ɲga naaki nə taa kə slənyi nyi ɲga'ə taa

3:13 3.13-15 Rooma 2.6; 2 Koor. 5.10. **3:15** 3.15 Yahu. 23. **3:16** 3.16 6.19; Rooma 8.9,11,15; 2 Koor. 6.16; Gal. 5.25; 1 Piita 2.5. **3:18** 3.18 4.10. **3:19** 3.19 Ayb. 5.12-13; 1 Koor. 1.20. **3:20** 3.20 Jab. 94.11. **3:22** 3.22 Rooma 8.38. **3:23** 3.23 15.28; Rooma 14.7-9. **4:2** 4.2 Luka 12.42.

pooshi. ⁴ Taa ngahi paa nyi shii hatə kulii nyi davə, patə da ha'ə əntaa nyi nə lagi gəŋwanə nga naaki nə oo'i, pooshi uushi ashiki. Əntanfə na lagi ka nyi gəŋwanə. ⁵ Aci ha'ə, pooshi difə una lagi gəŋwanə agyanə ənji daga saa'ikii ma'ə mambu'yamə, waatoo daga Slandanə ma'ə mashimə. Ma ca, ci na ngiragi tə uushi'iitə ma'umbeekii agi təkunə ka bərənə. Ca baarəgi paŋgəraŋə tə hiimatə a ədzəmə ənda. Ma uusərakii, ka dələnə nə Əntanfə də taa wu patə makə sətə dəbee ka ci.

⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma wabi nyi uushi'iitə patə agyaniinə da Apoolasə, kaa ca shii tsakənə tuunə, una nə'u dərəpə geenə, acii goona piitəgi sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkatə, goona haŋətə noonə na putə nga əndə rəŋwə, una bərapaa əndə'i ənda. ⁷ Ya ha, wu saŋə d'uunətə tə ha? Ya saŋə əntaa Əntanfə vii ka hə patənə nga uushi'inə aciiiku kwa? Madə viina, ka mi dii cii kwa haŋətə naaku nə, ha dətə makə də ngeeriiku upaa ha?

⁸ Ya saŋə kə uugi unə upaa patənə nga sətə dəbee una upaa kwa? Kə uugi unə d'aginə ka mawahənyinə kwa? Taa ngahi əntaa meeminə nuunə saŋa, kə dii unə nwanjuunə kwa? Kə mwayi nyi una d'a nwanjuunə, kaama shi zəmə nwanjuunə patə. ⁹ Ma cii kya nee naaki, kə geegi Əntanfə keenə mbəfə, inə masləkee ənja. Ma inə, makə nga ənjitə lagi ənji ka tii gəŋwanə nga bələnə tə tii niinə, inə kəŋaanə akəŋwacii patənə nga *duuniya. Malaa'ikanyinə da patənə nga ənji shiŋkinə a tsaamə tiinə, ina əntə. ¹⁰ Ma inə, makə mad'iikə ənji niinə putə nga Aləmasiihu. Ya saŋə mafyarakii nuunə agi ləbənə goonə da Aləmasiihu kwa? Pooshi ngeerənə aashiinə. Ya unə noona, tə'i ngeerənə ashuunə kwa? Kə bərapaa ənji tiinə. Ya unə noona, kə d'uunətə ənji tuunə kwa? ¹¹ Dəŋə ənshinə agi madəfənə da meegiirənə niinə, dəgəjinə patə nə kəjeerənə geenə, agi fəəslənə nə ənji tiinə, pooshi yi geenə əsə. ¹² Də ciiniinə ciina slənə makə a əntəgiinə. Madə kə dzaanii ənji tiinə, agi d'anə niinə ka tii barəkaanə. Madə cibee ənji keenə, agi sə'watənə niinə. * ¹³ Madə wabi əndə bwaya uushi aashiinə, də nunyi wabənə jikə niinə ka ci. Kə ənəpaa inə ka gərədzəkə nga duuniya. Ca'ə əndzə'i ma'ajijinəkii niinə akəŋwacii duuniya.

¹⁴ Ma nyaahə nyi koonə ətsa, əntaa ka d'avə də ayinə koonə, amma kaa nya shii paaratəginə koonə, makə moodə

4:4 4.4 Jab. 143.2. **4:5** 4.5 3.8; Jab. 139.1-12; Rooma 2.16. **4:7** 4.7 Gal. 6.3.

4:9 4.9 Rooma 8.36; Ibər. 10.33. **4:10** 4.10-13 2 Koor. 11.23-29. **4:10** 4.10

3.18. * **4:12** 4.12 Luka 6.28; Slənə 7.60; Rooma 12.14; də ciiniinə ciina slənə:

Slənə 18.3. **4:13** 4.13 Nğəər. 3.45.

manjeevənaaki. ¹⁵ Taa kə upaa unə ənji dzəgunətə koonə wabənə ŋga Aləmasiihu sabakə, rəŋwə nə dəsənuunə. Nyi ndzaanə ka dəsənuunə agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu saa'itə kirə nyi koonə Njunyi Habara. ¹⁶ Aciikii wanyinə ka kədiinə acii unə koonə nə'u dərəpaaki.

¹⁷ Putakii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə koonə ka Timooti. Ma ca, kadəfashinaaki nə ci, uuzənaaki əndə goonə putə ŋga Slandana. Ci na dzə ka buurətə koonə ndzaanaaki agi ləbəənə ləbiinə da Aləmasiihu. Ca baarii koonə sənə cii kya dzəgunə ka ənji taa asəkə ŋgutə Ikəliisiya taa da patə.

†
¹⁸ Ma hara ənji ahadoonə, kə haŋətə tii natii na. Ma nə tii ka nəhənə, paa nyi ka ənənə ka tsaamətənə tuunə ma'ə. ¹⁹ Amma mada kə luuvə Slandana, ka dzənə nə nyi aahoonə kədəhə. Mada kə gi nyi, ka neenə nə nyi ka baawəfatə marii ənji tsə ca haŋətə natii na, əntaa wata wabənətii. ‡ ²⁰ Acii ma ŋwanuunə ŋga Əntanəfə, paa ci ka baarə naakii nə də wabənə, amma də baawəfa baarənəkii naakii na. ²¹ Gədə ŋgutə sanə koonə? A dzə nyi da i uu'yanə nii, anii a banee nyi ka ədzəməki, nya dzə ka baariinə koonə makə sətə uu'i nyi tuuna?

5

Aləhiinə ahada ənji nə'unə

¹ Kə fii nyi, tə'i hara ənji ca alə hiinə ahadoonə. Ma tsarə ŋga aləhiitsə maa, taa ahada ənji faara, pooshi tsarəkii ka danə. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə fii nyi, tə'i əndə ca baa də minə ŋga dii. ² Makə ha'ə ətsa, ka mi cuuna haŋətə noonə nə dii? Ma dəbee, mabətəsəkə da nuunə. Ma əndətə slənyi sətə ahadoonə, kə dəbee ənjə a laakəgi tə ci ahadoonə.

³⁻⁴ Taa ŋgahi pooshi nyi gatə ahadoonə, patə da ha'ə, davə ahadoonə nə moodəfəki. Acii ha'ə, agi ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu kə lagi nyi gəŋwanə agyanə əndətə dīi tsarə slənətsa. Ma danuunə, dzatəmə də nə. Ma'yanə maa, ka ndzaanə nə ci ahadoonə. Ŋgərəmə əndətə də baawəfa ŋga Slandanaamə Yeesu, ⁵ una kavə tə ci aacii *Seetanə kaa shishinəkii a zagi dza'ə. Ma əpinaakii əsə, ca shii upaa luupaanə uusəra ŋga ənyanə ŋga Slandanaamə Yeesu.

⁶ Pooshi dəbee una haŋətə noonə nə makə sətə cuuna da. Kə shii unə wabənə ətə ci ənjə a ba, "Burəjanə gi'u

4:15 4.15 Gal. 4.19. **4:16** 4.16 11.1; Fil. 3.17; 1 Tees. 1.6. † **4:17** 4.17 Timooti: 16.10; Slənə 16.1; 2 Koor. 1.1. ‡ **4:19** 4.19 mada kə luuvə Slandana: Slənə 18.21; Yak. 4.15. **4:20** 4.20 2.4; 15.24. **4:21** 4.21 2 Koor. 1.23; 13.10. **5:1** 5.1 Leew. 18.8. **5:2** 5.2 6.12; 10.23. **5:3-4** 5.3-4 Kwal. 2.5. **5:5** 5.5 1 Tim. 1.20.

ca aslētə mahwadə əmpunə.” ⁷ Fəḏəgimə lee tə iirə burəṇaatsa ahadoona, waatoo 'waslyakəənə goonə, koonā shii ndzaanə makə mahwadə əmpunə yadə burəṇanə agikəya. Weewee ma unə, malaabakii nuunə, acii kə əṅki Aləmasiihu ka puta gaamə. Ma ca, makə bagatə ṅgирə ənji ka ḏa ḏə sataka ka Əntaṅfə agi kumənə ṅga *Pasəka nə ci.

⁸ Acii ha'ə, gaama ḏa kumənə gaamə ḏə burooditə ḏii ənji ḏə iirə burəṇanə ṅga 'waslyakəənə da bwaya bwayaanə. Amma ḏaamə kumənə gaamə agi laabanə da gooṅgaanə, makə sətə ḏii buroodi ətə yadə burəṇanə agikii malaabakii.

⁹ Ma asəkə ləkaləkataaki ṅga təkəṅwanə, kə nyaahə nyi koonə oo'i, goona ndzaanə da ənjitə ca aləhiinə. ¹⁰ Ma wabi nyi koonə ha'ə, əntaa agyanə ənjitə mashiimə tə Əntaṅfə wabi nyi, acii ma təya, tə'i ənji aləhiinə ahadatii, tə'i ənji moo uushi ṅga hara ənji, tə'i mahiirənə, tə'i ənji paslə uuləminə əsə. Makə ḏii ci ganə asəkə duuniya nə tii, pooshi rəḡwa ṅga təkəe ka noonə nə da tii. ¹¹ Amma ma wabi nyi koonə ha'ə, agyanə əndətə ca ba oo'i, əndə nə'unə nə ci, asee agi aləhiinə nə ci, taa moo uushi ṅga əndə'i ənda, taa paslə uuləminə, taa jaarakənə aashi əndə'i ənda, taa əndətə ṅgирə sa ənvwə tə ci, taa hərənə. Ma tsarə ṅga əndə nə'uutsa, goona adə asəkə kəṅwə rəṅwə da ci shaṅə. ¹² Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, pooshi nyi da baawəḏa ṅga lagi ḡəṅwanə agyanətii. Agyanə ənji nə'unə makə noonə lagi nuunə ḡəṅwanə. ¹³ Makə sətə ḏii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, “Lakəgimə məzə ənda ahadoonə.” Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, Əntaṅfə ci saakii na la ka tii ḡəṅwanə.

6

Daadā ḡəṅwanə ahada ənji nə'unə

¹ Madā tə'i əndə nə'unə da wula ṅga əndə'i əndə nə'unə makə ci, iitə saṅə bwaseenəkii ka ənji ṅga Əntaṅfə, ca kərə wulakii aakəṅwacii ənjitə pooshi shii tə Əntaṅfə? ² Ya saṅə pooshi unə shii oo'i, ənji ṅga Əntaṅfə na la ḡəṅwanə ka ənji *duuniya kwa? Madā unə na la ḡəṅwanə ka ənji duuniya, aa pooshi unə mbu'i bahə lagi ḡəṅwanə ṅga uuji uushi'iinə kwa? ³ Mashiimuunə saṅə oo'i, amə na la ḡəṅwanə ka malaa'ikanyinə kwa? Sakwa uushi'inə ṅga duuniya ḏii? ⁴ Makə ha'ə na ḏa saṅə, madā shigi mabizhinə ahadoonə, ka mi cuuna dzə ka kərə wulakii aakəṅwacii

5:6 5.6 Gal. 5.9. **5:7** 5.7 Shig. 12.1-15; 13.7; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19. **5:9** 5.9 Mat. 18.17; 2 Tees. 3.14. **5:11** 5.11 6.9-10; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.10; 2 Yooh. 10. **5:12** 5.12-13 Dzək. 13.6. **6:2** 6.2-3 Rooma 5.17; 2 Piita 2.4; Yahu. 6; Səniinə 1.6.

ənjitə pooshi agi nə'una? ⁵ Agi danə nuunə ayinə ka noonə na. Iitiitə daa pooshi mashii əndə taa rəjwə ahadoonə bahə hadatəgi də mabizhinə ahadoonə ənji nə'una? ⁶ Wata madfanə nə əndə nə'unə, ca dzə ka kərə wula ŋga əndə nə'unə makə ci aakəjwacii gəjwanə, ənjitə mashimə tə Əntanjə ca dzə ka la ka ci gəjwanəkii.

⁷ Makə kə kiiruunəshinə aakəjwacii gəjwanə, kə kulii unə ətsa. Ma dəbee, mada kə bəzee əndə ka səkuunə, sə'watəmə. Mada kə ali əndə rəgwa ŋga əgənə tuunə, bwaseemə ka ci. Gədfə ci acii kərə əndə aakəjwacii gəjwanə.

⁸ Amma ma unə, pooshi unə agi danə ha'ə. Acii unə də noonə nə maa, agi baazee nuunə ka səkuunə ahadoonə səgoonə, una həərəshi əsə. Ahadoonə ndzəkəjushi'inə ənji nə'unə maa, agi danə nə tsarə ŋga ətsa! ⁹ Ya sanə pooshi unə shii oo'i, pooshi bwaya ənji ka upaa dəmənə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanjə kwa? Goona ha'u də noonə nə zabə. Ma ənji da bwaya ndzaanə, taa ənji paslə uuləminə, taa ma'aləhiinyinə, taa ənjitə ca baa da ŋguyirənə makə tii, ¹⁰ taa mahiirənə, taa ənji moo uushi ŋga əndə'i ənda, taa ənjitə ci ənvwə a da tə tii anətii, taa ənji dzaana hara ənji, taa ənji luutə uushi ŋga hara ənji, patənə ŋga ənjitə ca da tsarə ŋga slənətsa, pooshi tii ka upaa rəgwa ŋga dəmənə aagi ŋwanjuunə ŋga Əntanjə shaŋə. ¹¹ Ma ŋga ŋukə, ha'ə makə ətsə nji hara ənji goonə. Amma kə tifyagi Əntanjə koonə 'waslyakəənə goonə, ca laabagi tuunə dagi ləbənə goonə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu, dagi baawəda ŋga Ma'yanə ŋga Əntanjə gaamə əsə.

Duunətənə tə Əntanjə də shishinə

¹² Ka banə nə hara ənji ahadoonə oo'i, tə'i tii da rəgwa ŋga da taa ŋgutə uushi. Ha'ə makə ətsa, amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Ma nyi, ka banə nə nyi, tə'i nyi da rəgwa ŋga slənə taa mi patə. Amma paa nyi ka bwaseenə kaa taa mi a kavə tə nyi aakəjwa. ¹³ Hara ənji, ka banə nə tii, ma kapaa Əntanjə zəma, ka səka. Ka zəmə dīi Əntanjə səkə əsə. Ha'ə makə ətsa. Amma ka zamaginə nə Əntanjə də səkə tii da zəmə patə. Ma shishinə, pooshi Əntanjə dīi kaamə tə ci ka aləhiinə. Amma, ma dīi ci kaamə shishinə, kaama slənə ka Slandanə də ci, Slandanə a tsakə tə shishinaamə əsə. ¹⁴ Makə sətə madəe Əntanjə ka Slandana agi mamətə ənja, ha'ə nii kəya madəe kaamə də baawədaakii əsə.

6:7 6.7 Mat. 5.39-40; Rooma 12.17. **6:9** 6.9-10 15.50; Gal. 5.19-21. **6:11** 6.11 Tit. 3.3-7; Ibər. 9.14; 1 Yooh. 1.7. **6:12** 6.12 8.9; 10.23; Gal. 5.13; 1 Piita 2.16. **6:13** 6.13 Mat. 15.17-19; 1 Tees. 4.3. **6:14** 6.14 15.15,20; Rooma 6.4; 8.11; 2 Koor. 4.14.

¹⁵ Kə shii unə, ma shishinuunə, purəjanə nga shishinə nga *Aləmasiihu nə ci. Ya əna, kə dəbee əndə a ngərə purəjanə nga shishinə nga Aləmasiihu, ca gəjutəgi da nga badawa nga minə nii? Pooshi ka danə şanə! ¹⁶ Ya şanə pooshi unə shii oo'i, ma əndətə ngirə shishinəkii, ca gəjutəgi da nga badawa nga mina, kə ndzaa tii shishinə rənwə kwa? Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Tii bəra'i, ka ndzaanə nə tii shishinə rənwə."
¹⁷ Amma ma əndətə gəjutə də naakii nə da Slandana, kə ndzaa ci malaabakii də Ma'yanaakii.

¹⁸ Makə dii ha'ə, bwaseemə ka aləhiinə. Patənə nga hara 'waslyakəənə, pooshi ka uree ka shishinə nga ənda. Amma ma aləhiinə, ka patənə nga shishinə cii kəya də 'waslyakəənə. ¹⁹ Ya şanə pooshi unə shii oo'i, yi nga Malaaba Ma'yanə nə shishinuunə kwa? Ma Malaaba Ma'yaatsə ashuunə, Əntanjə vii koonə. Əntaa noonə səgoonə nə shishinuunə, amma nga Əntanjə. ²⁰ Də uushi dzabanə pərii ci tuunə. Acii ha'ə, wa shishinuunə a ndzaanə malaabakii, koonə shii vii də duunuunə ka Əntanjə.

7

Wabənə agyanə ngərəşinə

¹ Yoo, wiinə jikəvənaaki agyanə wabəənə nyaahoonə. Madə kə bii əndə, paa ci ka ngərə minə şanə, ci palee də nga'əənə. ² Amma acii goonə dzəgərə aagi aləhiinə, wa ngurə a ngərə minə. Minə əsa, wa kya ngərə ngura. ³ Ga ngurə a ənslə'wa də shishinəkii ka minaakii. Ha'ə nə minə əsə, ga kya ənslə'wa də shishinətə ka ngurii. ⁴ Acii ngurə nə slanda shishinə nga minə. Ha'ə nə shishinə nga ngurə əsə, minə nə slandakii. ⁵ Goonə taanashi də shishinuunə, madəamə unə kə luuvə ahadoonə nga saa'i gi'u agyanəkii, koonə shii kavə nuunə ka də də'wa. Ma daaba'əkii, unə ənə ka gujunə goonə makə nga njukə əsə koonə mbee ka kaka'atə noonə na. Də ha'ə gatsəgi nuunə tə təbənə nga *Seetanə tuunə.

⁶ Ma agi wabəətsə bii nyi koonə, pooshi nyi bii tyasə see a doonə ha'ə, amma banə tanə cii kya ba koonə. ⁷ Ma mwayi nya, a ndzaa unə patə makə naaki. Amma taa wu patə tə'i ci da naakii viinə ətə vii Əntanjə ka ci pamə. Acii əndə'i ənda, ka mbeenə nə ci ka ndzaanə daanəkii, amma ma əndə'i əndə, paa ci ka mbeenə.

6:15 6.15 12.27. **6:16** 6.16 'Wat. 2.24; Mat. 19.5; Af. 5.31. **6:17** 6.17 Yooh. 17.21-23; Rooma 8.9-11; 2 Koor. 3.17-18; Gal. 2.20. **6:19** 6.19 3.16. **6:20** 6.20 7.23; Rooma 13.14; 1 Piita 1.18-19. **7:2** 7.2 1 Tees. 4.3-4. **7:3** 7.3 Af. 5.21-29. **7:7** 7.7 Mat. 19.11-12; 1 Koor. 12.11.

⁸ Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə pooshi ηgirə minə taa ηgərə ηgura, da ka mooryafinə. Mada kə ndzaa tii yadə ηgərəshinə makə naaki, ci palee. ⁹ Amma mada pooshi tii ka mbee ka kaka'agi natii na, wa təya ηgərəshi. Gəfə ci acii hənənə ηga suuna ηga shishinə a ədzəmətii.

¹⁰ Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə ηgirəshi. Əntaa banaaki, amma bariya ηga Slandana. Ma minə, ga kya təkə da ηgurii. ¹¹ Amma mada kə tikə tii, ga kya ηgərə əndə'i ηgura. Mbu'u ka ənənə nə tii ka naranə da ηgurii. Ha'ə əsə, ga ηgura a lakəgi minaakii.

¹² Wiinə sənə cii kya ba ka hara ənji nyi saaki də maki, əntaa Slandana. Mada ma minə ηga əndə nə'unə, mada əntaa əndə nə'unə nə ki, amma kə luuvə ki ndzaanə gaki, ga ca lakəgi tə ki. ¹³ Ha'ə nə minə əsə, mada ma ηgurii, əntaa əndə nə'unə nə ci, amma kə luuvə ci ndzaanə da ki, ga kya alə rəgwa ηga təkənətii. ¹⁴ Ma bii nyi ha'ə, acii taa ηgahi pooshi ηgurii əgi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə Əntanfə tə ci putə ηga minaakii. Ha'ə nə minə əsə. Taa ηgahi paa ki əgi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə Əntanfə tə ki putə ηga ηgurii. Maci pooshi ha'ə, kada pooshi manjeevənətii ka ndzaanə ka ənji ηga Əntanfə. Amma putə ηga ətsə ha'ə, kə ηgirə Əntanfə tə tii ka manjeevənaakii.

¹⁵ Amma mada kə mwayi minə taa ηgura ətə pooshi əgi nə'unə təkənə da əndə nə'unə, wa təya təkə. Mada kə dīi ha'ə, pooshi əndə nə'uutsə tanjəgi bariya. Amma ka ndzaanə jamə 'wii Əntanfə taamə. * ¹⁶ Unə makinə ənji nə'unə, buurətəmə ηga'ə. Mbu'u taa daciai unə nə ηguyirənə goonə a upaa luupaanə. Unə ηguyirənə ənji nə'unə əsə, buurətəmə ηga'ə. Mbu'u taa daciai unə nə makinə goonə a upaa luupaanə.

Ndzaanə ηga əndə makə sətə 'wii Əntanfə tə ci

¹⁷ Ma sətə palee, wa əndə a slənə makə sətə vii Əntanfə ka ci baawəda ηga slənənə. Wa ca ndzaanə saakii makə sətə nji ci saa'itə 'wii Əntanfə tə ci. Ha'ə cii kya dzəgunə ka ənji taa asəkə ηgutə Ikəliisiya. ¹⁸ Mada tə'i əndə *ryaminii daga Əntanfə ma'ə ma'wamə tə ci, mada kə 'wii Əntanfə tə ci, ga ca alə əndzəgi baavə ηga ryaminanə ashikii. Mada tə'i əndə əsə ətə 'wii Əntanfə paa ci ryaminii, wa ca ndzaanə saakii ha'ə, ga ca ryamina. ¹⁹ Acii pooshi kama kamaanə ahada maryamina ənda da əndətə pooshi ryaminii akəηwacii Əntanfə. Amma nə'u bariya

7:9 7.9 1 Tim. 5.14. **7:10** 7.10-11 Mat. 5.32; 19.9. **7:14** 7.14 Rooma 11.16.

* **7:15** 7.15 ka ndzaanə jamə: 14.33; Rooma 12.18; 14.19; 2 Koor. 13.11; Kwal. 3.15; Ibər. 12.14. **7:16** 7.16 1 Piita 3.1. **7:18** 7.18 Gal. 5.1.

nga Əntaŋfə nə uushi. ²⁰ Taa wu patə, wa ca ndzaanə makə ətə nji ci saa'itə 'wii Əntaŋfə tə ci. ²¹ Mada mava nə əndə saa'itə 'wii Əntaŋfə tə ci, ga ca buurə agyanəkii. Amma mada kə upaa ci rəgwa nga ndzaanə ka dimwa, wa ca ɗa ha'ə. ²² Ma bii nyi ətsa, acii ma mavatə 'wii Əntaŋfə tə ci, kə ndzaa ci ka dimwa putə nga ləbənaakii da Slandana. Ha'ə nə dimwatə 'wii Əntaŋfə tə ci əsə, kə ndzaa ci ka mava nga Slandana. ²³ Də uushi dzabaŋə pərii Əntaŋfə tuunə. Goona ənyagərə də noonə nə ka maviinə nga ənja. ²⁴ Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'inəkya, taa wu patə, wa ca ndzaanə akəŋwacii Əntaŋfə makə sətə 'wii Əntaŋfə tə ci.

Wabənə agyanə ənjitə pooshi sha ŋgirəshə da mooryafinə

²⁵ Ma agyanə ənjitə ma'ə matəkətəmə ŋgərəshinə əsə, wiinə sənə cii kya ba. Pooshi uushi bii Slandanə ka nyi agyanəkii, amma ka banə nə nyi koonə naaki hiima, makə ɗii ci, pwapoonə nga Slandanə kavə tə nyi ka ndzaanə ka əndə goonja. ²⁶ Ma hiimaaki, mada ndzaa əndə daanəkii yadə ŋgərəshinə, ci palee. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii tə'i cibənyinə laŋə ci ənjə a sa nga əna. ²⁷ Ma əndətə ŋgirə minə, ga ca kaaree ka miita. Ma əndətə pooshi sha təbətə ŋgərə minə, ga ca ŋgərə. ²⁸ Amma taa ŋgahi kə bii nyi ha'ə, mada kə ŋgirə əndə minə, paa ci ɗii 'waslyakəənə. Mada ŋgirə kadəmə ŋgura əsə, paa ki ɗii 'waslyakəənə. Amma shiimə oo'i, tə'i uushi'inə laŋə ca la tə ənjitə ŋgirəshi. Ci bii nyi naaki gəɗfə ndzaanə yadə ŋgərəshinə, acii ga tsarə nga uushi'iitə a lii tə ənda.

²⁹ Ndzəkəŋushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə kədəhə. Acii ha'ə, ma ənjitə da makinə, wa təya ndzaanə makə pooshi makinə atsatii. ³⁰ Ma ənji tuunə, wa təya ɗa makə əntaa ka mabətə səkə nə tii. Ma ənji ŋusənə, wa təya ɗa makə əntaa ka maŋushinə nə tii. Ma ənji ɗərə də uushi'inə əsə, wa təya ndzaanə makə pooshi sətə irə tii shi aaciitii. ³¹ Ma ənji ɗa slənə ganə a duuniya, wa təya ndzaanə makə pooshi sə nga ɗanatii ganə a duuniya. Acii ma duuniyana, pooshi ma'ə laŋə kaa ca uudə.

³² Ŋga'ə ka nyi koonə ndzaanə yadə buurə uushi'inə. Ma əndətə pooshi sha ŋgirə minə, aagi slənə ka Slandanə kavə ci naakii na. Gazhi'waanaakii patə kaa ca uudagi səkə nga

7:19 7.19 Rooma 2.25-29; Gal. 5.6. **7:22** 7.22 Af. 6.6; Filim. 16; 1 Piita 2.16. **7:23** 7.23 6.20. **7:25** 7.25 1 Tim. 1.12-14. **7:26** 7.26 Irim. 16.1-4; Slənə 14.22; 1 Tees. 1.6; 3.3-4. **7:28** 7.28 Luka 21.23. **7:29** 7.29-31 Rooma 13.11-13; 1 Piita 4.7; Fil. 4.5. **7:31** 7.31 1 Yooh. 2.17.

Slandana. ³³ Amma ma ändətə ɲgирə minə, aagi slənənə ka *duuniya kavə ci naakii na, kaa ca shii uudagi səkə ɲga minaakii. ³⁴ Aci ha'ə kə tikə hiimaakii bəra'i. Ma miitə pooshi ɲgирə ɲgura taa kadəma, kə kavə ki natə nə aagi slənə ka Slandana, kaa kya shii ndzaanə malaabakii camə akəɲwacii Slandana. Amma ma miitə ɲgирə ɲgura, kə kavə ki natə nə aagi slənənə ka duuniya, kaa kya shii uudagi də səkə ɲga ɲgurii.

³⁵ Ma bii nyi koonə ətsa, ɲga'ə ka nyi nə tsakənə tuunə, əntaa təjanə cii kya təja tuunə. Aci ɲga'ə ka nyi koonə slənə sətə difə ka rəgwakii, una vəgi noonə nə ka slənənə ka Slandanə də ədzəmə rəɲwə.

³⁶ Madə tə'i əndə ghə'i madanə, amma təya nara da madanaakii oo'i, paa tii ka ɲgərəshinə ma'ə, ka d'anə ɲga'ə. Amma madə kə tsaamətə ɲgurii oo'i, paa ci na kaka'atə naakii na, wa ca ɲgərə tə ki makə sətə mwayi ci, paa ci d'ii 'waslyakəənə. ³⁷ Amma maa əndə ci saakii d'ii aniyaakii ɲga banə oo'i, paa ci ka ɲgərənə tə ki ma'ə, madə kə kaka'atə ci shishinəkii əsə, ɲga'ə nə sətə d'ii ci, wa təya ndzaanə daanətii yadə ɲgərəshinə. ³⁸ Makə ha'ə əna, ma əndətə ɲgирə minə, kə d'ii ci ɲga'ə. Amma əndətə pooshi ɲgирə minə shaɲə palee.

³⁹ Ma miitə ma'ə ɲgurii ka əpinə, pooshi ki da rəgwa ɲga ɲgərə əndə'i. Amma madə kə əntəgi ɲgurii, tə'i ki da rəgwa ɲga ɲgərə ɲgurətə kadeesəkə ka ki, madə əndə nə'unə nə ci. ⁴⁰ Ma aagi hiimaaki naaki, madə kə ndzaa ki satə yadə ɲgərə ɲgurə ma'ə, gəfdə ci na palee ka ki də ɲga'əənə. Ma nəhənəki, ma hiimatse d'ii nyi, d'agi Ma'yanə ɲga Əntaɲfə shigi.

8

Wabənə agyanə zəmətə d'ii ənji ka uuləminə

¹ Ma agyanə luutə ci ənjə a la uuraakii ka uuləminə, wiinə sənə cii kya jikəvə koonə. Kə shii amə, ma patənə gaamə, tə'i amə da shiinə. Amma ma shiitsa, ci ca kavə əndə ka haɲətə naakii na. Amma ma sətə ca tsakə ənja, uudəna. * ² Taa wu patə ɲgирə naakii nə makə kə shii ci uushi'inə, ca'ə əndzə'i ma'ə ci mashiimə sətə dəbee ca shii. ³ Amma ma əndətə uu'i tə Əntaɲfə, kə ndzaa ci ka uuzənə ɲga Əntaɲfə ətsa.

⁴ Ma agyanə luutə lii ənji uuraakii ka uuləminə, kə shii amə, ma uuləminə, pooshi əpinə amatii. Kə shii amə əsə,

7:33 7.33 Luka 14.20. **7:39** 7.39 Rooma 7.2-3. **8:1** 8.1-13 Rooma 14.1-15.6.

* **8:1** 8.1 Slənə 15.29; Rooma 12.16; uudənə ca tsakə ənja: 13.1-7; 14.1; 16.14; Yooh. 13.34; Rooma 15.1-2; 2 Koor. 8.7-8,24; Gal. 6.10; Af. 5.2. **8:3** 8.3 13.12; Gal. 4.9.

rəjwə dyanə nə Əntanjə. ⁵ Tə'i uushi'inə lanə agintanjə taa anə hanyinə ətə ci ənjə a paslə tə tii. Taa nğahi tə'i tii lanə, ⁶ patə da ha'ə, ma kaamə, rəjwə dyanə nə Əntanjə. Dəsənaamə nə ci. Ci tagii patənə nğa uushi'inə, naakii naamə. Rəjwə dyanə nə Slandanə əsə, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Daciikii tagii patənə nğa uushi'inə. Daciikii əsə ndzaa amə da əpinə amaamə.

⁷ Amma əntaa patənə nğa ənji shii ha'ə. Ca'ə əndzə'i tə'i hara ənji sənəavə ka tii nə haala nğa uuləminə. Agi adənə nə tii luutə ci təya nee ka uuləminə lii ənji. Ma təya, ma'ə vii goonğatii madamə ngeerənə. Ma ci təya nee, makə kə ajijinetə zəməkii tə tii. ⁸ Ma amə, kə shii amə oo'i, pooshi uushi ci zəmə a tsakə kaamə akəjwacii Əntanjə shanjə. Tada kə zhimaamə, pooshi uushi cii kəya tsakə kaamə. Ha'ə əsə, tafa kə bwasee amə ka adə zəməkii, pooshi uushi cii kəya galee ashaamə.

⁹ Ma unə ətsə shii oo'i, kə vii Əntanjə kaamə rəgwa nğa adə taa nğutə zəma, see a doonə hanjkalə, acii goona ndzaa ka faara pu'unə nğa ənjitə ma'ə vii goonğatii madamə ngeerənə. ¹⁰ Acii ma tsarə nğa əndətsə, mada kə nee ci ka hə əndətə shii uushi'inə dasə asəkə kuvə uuləma, ha adə luu nğa uuləma, ka kavənə nə hə tə ci ka adə tsarə luukii əsə. ¹¹ Ma tsarə nğa əndətsə ma'ə vii goonğaakii madamə ngeerənə, ka zanə nə ci putə nğa shiinaaku. Ma əndətsə, ndzəkəjə nə ci, da i ka putaakii əjki Aləmasiihu, amma wahətsə kə kavə tə ci ka kulanə. ¹² Də madae ka ma'yanə nğa ndzəkəjəshii'inə ətə ma'ə madamə ngeerənə agi vii goonğatii, cuuna də 'waslyakəənə. Ma ətsə, ka Aləmasiihu cuuna də. ¹³ Acii ha'ə, mada luu ca kavə tə ndzəkəjənəki kaa ca kula, paa nyi ka adə luukii ma'ə shanjə, acii ga nya kavə tə ci ka kulanə.

9

*Sətə dəbee ka masləkee ənji nğa Yeesu *Aləmasiihu*

¹ Ma nyi, dimwa nə nyi, masləkee əndə nğa Aləmasiihu nə nyi. Kə nee nyi ka Yeesu Slandanaamə də ginəki. Unə əsə nə bwatyatə upaa nyi agi slənaaki ka Slandana. Anii əntaa ha'ə? ² Taa pooshi hara ənji luuvə oo'i, masləkee əndə nə nyi, amma ma unə, kə shii unə oo'i, masləkee əndə nə nyi. Acii unə nə sətə baarii oo'i, masləkee əndə nə nyi tanyi putə nğa ləbənə goonə da Slandanaamə.

8:4 8.4 10.19-20; Dzək. 4.35,39; 6.4-5; Gal. 4.8-9. **8:6** 8.6 12.5-6; Yooh. 1.3-4; Af. 4.5-6; Kwal. 1.16. **8:7** 8.7-12 10.23-33. **8:8** 8.8-9 Rooma 14.13,15,17,21; Gal. 5.13. **9:1** 9.1-2 4.9,15; 15.8-10; 2 Koor. 2.14-17; 3.1-3; 5.18-20; 10.7-8,13; 11.5,13; 12.11-13; Gal. 1.1.

³ Wiinə sənə jikəvənəki ka ənji wabə tə nyi. ⁴ Ya sanə pooshi dəbə ənjə a vii keenə zəmə da sə ŋga sanə putə ŋga slənə geenə kwa? ⁵ Ya sanə pooshi nyi da rəgwa ŋga ŋgərə minə, nya palə ka wiigi'inə da i ki kwa? ina dfa makə sətə ci i Piita* da hara masləkee ənji da ndzəkəŋushi'inə ŋga Slandanaamə a dfa kwa? ⁶ Anii see inə da Barənaba sanə nə slənənə də ciiniinə, keena shii upaa də zəmə aameena? † ⁷ Wu sanə nə soojatə pooshi ənji agi vii ka ci shikwaakəya? Wu sanə nə moozatə pooshi ka adə poo ŋga ənfwə gakii asəkə ra? Wu əsə nə magəratə pooshi ka sa 'wanə ŋga dabiinaakəya?

⁸ Ma uushi'iitsə cii kya ba, əntaa də hiima ŋga əndə shiŋkinə cii kya ba. Tə'i manaahəkii maa, asəkə ləkaləkətə ŋga Muusa, ⁹ ətə bii ca, "Goona anəgi ma ŋga la ca slənə koonə asəkə rə." Ya əna, agyanə liinə nə Əntaŋfə ka wabənə kwa? ¹⁰ Ma ətsə patə, agyaniinə cii kəya wabə. Puta geenə nyaahə ci ətsə ha'ə. Acii ma əndə budənə da əndə slənə cifanə, kə dibə təya ka nə ŋga upaa uushi davə asəkə rə. ¹¹ Makə kə ləgaviinə koonə slikerənə ŋga Malaaba Ma'yanə aa ədzəmuunə, əntaa madəbəkii unə kə ki'i keenə də vii keenə sətə ciina kavə aameenə kwa? ¹² Makə dīi ci kə luuvuunə vii ka hara ənji sətə dəbee, weewee keenə dəbee una 'watəgi vii uushi'iitsa.

Taa ŋgahi ha'ə makə ətsə dəbee una dfa keenə, amma pooshi inə kədii koonə tsakə tiinə ha'ə. Kə sə'watiinə patənə ŋga mabuurəna kaa Njunyi Habara agyanə Aləmasiihu a shii dzənə aakəŋwa aakəŋwa. ¹³ Amma ga ca zaanə koonə oo'i, ma ənjitə ca slənə asəkə yi ŋga Əntaŋfə, agi sətə ci ənjə a kərə aadəvə aasii ci təya upaa zəmatii. Ha'ə əsə nə ənjitə ca slənə agyanə ha ŋga dfa sataka. Agi sətə dīi ənji də sataka ci təya ŋgərəgi natii zəma. ¹⁴ Ha'ə əsə dīi bii Slandanaamə, əŋki ci, ma əndətə ca dfa slənə ŋga Njunyi Habara, dagikii upaanəkii zəmaakii.

¹⁵ Taa ŋgahi ha'ə makə ətsa, pooshi nyi kədii acii taa wu. Ma cii kya naahə koonə ha'ə, əntaa koonə vii ka nyi sətə dibə. Gəfə əntənə əŋki nyi acii dfanə ha'ə makə ətsa, acii paa nyi ka uudənə kaa sətə cii kya dəlagi a ndzaanə ka uushi zabə. ¹⁶ Pooshi waaza Njunyi Habara ka kavənə tə nyi kaa nya dəlagi, acii ma ətsa, kə ndzaa ka nyi tyasə see maa waazii nyi. Kə kulii agyanəki mada paa nyi waazii

9:4 9.4 Luka 10.7-8; Mat. 10.10. * **9:5** 9.5 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə ci ənjə a 'wa də Piita. † **9:6** 9.6 Barənaba: Slənə 4.36; 11.22-26; slənənə də ciinə ka upaa də zəma: Slənə 18.3. **9:9** 9.9 Dzək. 25.4; 1 Koor. 10.11; 1 Tim. 5.18. **9:11** 9.11 9.4; Rooma 15.27; Gal. 6.6. **9:12** 9.12 Slənə 20.34-35; 2 Koor. 11.9. **9:13** 9.13 Baan. 18.8-19. **9:14** 9.14 9.4. **9:15** 9.15 Slənə 18.3.

Ŋunyi Habara! ¹⁷ Maci ma cii kya ɗa slənətse də moonə ŋga moodəfəki saakii, kafa ka upaanə nə nyi ki'ikii. Amma slənə ŋga tyasə cii kya ɗa, acii ɗntanɗə ba'avə slənəkii aaciiki. ¹⁸ Ŋgutə shikwa cii kya upana? Ma shikwaaki, waaza Ŋunyi Habara ka ənji ŋga zabə yadə ki'ikii. Pooshi nyi agi ləgwa sətə dibə ənjə a vii ka nyi acii ənja.

¹⁹ Ma nyi, dimwa nə nyi, əntaa mava. Patə da ha'ə, kə kavə nyi naaki nə kaa nya ndzaa ka mava, kaa nya shii upaa də ənji lanə. ²⁰ Ma nyi ahada *Yahudiinə, kə ɗii nyi makə sətə ci tɔya ɗa, kaa nya shii əlyatənə də tii. Ma nyi ahada ənjitə ɗii *bariya anətii əsə, kə ndzaa nyi ahadatii makə da i bariya anəki nə nyi makə natii, taa ŋgahi pooshi. Amma ma ndzaa nyi ha'ə ahadatii, kaa nya shii əlyaginə də tii. ²¹ Ha'ə əsə, nyi ahada ənjitə pooshi shii bariya, kə ndzaa nyi ahadatii makə pooshi nyi shii bariya, kaa nya shii əlyaginə də tii. Pooshi ətsə baarii makə pooshi nyi agi nə'u bariya ŋga ɗntanɗə. Acii agi nə'u bariya ŋga Aləmasiihu nə nyi. ²² Weewee geegi nyi ka vii goonɗaaki makə ma'ə madamə ŋgeerənə ahada ənjitə ma'ə vii goonɗatii madamə ŋgeerənə, kaa nya shii əlyaginə də tii. Taa ŋgutə tsarə ŋga ndzaanə patə gi nyi ka la ənja, kə ndzaa nyi makə natii, kaa nya shii luupaa də hara ənji agitii taa də iitə patə. ²³ Uushi'iitsə cii kya ɗa patə, putə ŋga Ŋunyi Habara cii kya ɗa ha'ə, kaa nya shii upaa də shikwatə nə ənjə a upaa agikii da i nyi.

²⁴ Kə shii unə, ma agi laamə ŋga huyinə, ənji lanə ca laamə, amma əndə rəŋwə tanə nə upaa shikwa. Acii ha'ə ɗamə gazhi'waanə ŋga huyinə, koonə shii upaa də shikwa.

²⁵ Taa wu patə bii ka ɗanə nə ci laamə ŋga huyinə, ka hadaginə nə ci də shishinəkii ŋga'ə, kaa shishinəkii a ndzaanə ndalə. Ma cii kəya ɗa ha'ə, kaa ca shii upaa də shikwa. Ma tsarə ŋga shikwatə cii kəya alə, ka saawaginə. Amma ma ənə caama alə, pooshi ka saawanə shanə ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²⁶ Ma nyi, gəŋə cii kya huyi ca'ə ka muudinə. Ha'ə əsə ma nyi, əntaa əndətə ca ɗa mavutə zabə agi mədə nə nyi. ²⁷ Kə luuvə nyi sa taa ŋgutə tsarə ŋga cifa, kaa shishinəki a ndzaanə matasəkakii taa ka ŋgutə rəgwa. Ma nyi ənə ca waaza Ŋunyi Habara ka hara ənja, ma cii kya ɗa ha'ə, acii ga nya kullii a rəgwa.

9:16 9.16 Irim. 20.9. **9:17** 9.17 4.1. **9:19** 9.19-22 10.23-24,32-33; Rooma 15.1. **9:19** 9.19 Mat. 20.26-27. **9:20** 9.20 Slənə 16.3; 21.20-26. **9:21** 9.21 Gal. 2.3-4. **9:22** 9.22 Rooma 1.13; 2 Koor. 5.11; 11.29. **9:24** 9.24-25 Fil. 3.12-14; 2 Tim. 2.4-6; 4.7-8; Yak. 1.12; 1 Piita 5.4; Səniinə 2.10. **9:27** 9.27 Rooma 8.13; 13.14.

10

Wabənə agyanə uuləminə

¹ Ndzəkəŋuushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi una shii sətə slənyi də dzədzəshi'inaamə saa'itə təya palə agi bilinə. Kurabiinə nja kaka'ə tə tii patə. Patənati tənəgi maduunə gəəra, pooshi taa mi uree ka tii. ² Patənati upaa bapətišəma ŋga kurabiinə da ŋga uunəva kaa təya ndzaa ka ənji nə'unə tə Muusa. ³ Patənati əsə, kə agi tii zəmətə shi dadagyə. ⁴ Patənati əsə, kə sii tii ma'iitə shi dadagyə. Aci kə sii tii ma'iitə əja ashi faaratə vii Əntanƒə ka tii. Ma faaratə nja dzə atsatii, ci nə Aləmasiihu. ⁵ Patə da ha'ə laŋənati pooshi slənati kadeesəkə ka Əntanƒə. Putakii ha'ə laŋənati, kə mətəgi tii agi bilinə.

⁶ Ma ətsə patə, wabənə cii kəya wabə kaamə, acii ga bwaya uushi'inə a kadeesəkə kaamə makə natii. ⁷ Goona ndzaa ka ənji paslə uuləminə makə ŋga hara ənjatii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Kə ndzaa ənji ka zəma, təya saasa ənvwa, təya madə ka uudzənə ka uuləminə." ⁸ Goona aləhiinə makə ŋga hara ənjatii. Agi uusəra rəŋwə ənji dəbu'u pupusərə aji makkə zamagi Əntanƒə də tii. ⁹ Gaama təbətə Slandanaamə makə sətə dīi hara ənjatii. Wata rəhunə a zamagi də tii dza'ə. ¹⁰ Gaama ŋgəərə ma makə sətə dīi hara ənjatii. Wata malaa'ikatə ca bəələ ənji a zamagi də tii.

¹¹ Ma uushi'iitə slənyi də tii patə, wabənə cii kəya wabə ka ənja. Ma naahəpaa ənji əsə, ka wabəginə kaamə, acii amə nə ənji ŋga muudinə ŋga saa'i. ¹² Aci ha'ə, taa wu patə nyihə makə ndihə nə ci, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulii. ¹³ Patənə ŋga təbətə ca la tuunə, mbərə mbərə nə ci da ətə ca la taa tə ŋgutə ənda. Amma ma Əntanƒə, əndə goŋga nə ci, paa ci ka luuvənə kaa təbənə ətə palee ka ŋgeerii unə a la tuunə. Madə kə lii təbənə tuunə, ka viinə nə ci koonə ŋgeerənə koonə kəŋaanə ndihə, koonə shii upaa rəgwa ŋga sə'watənə.

¹⁴ Aci ha'ə kafashinyinaakya, bwaseemə ka paaslə uuləminə. ¹⁵ Ma unə, ənji paaratə də uushi'inə nuunə, ka mbeenə nuunə ka ləginə unə də noonə nə oo'i, ma sənə cii kya ba, goŋga tanyi. ¹⁶ Ma kwaləkətə caama slənəgi saa'itə ama zəmə əndzanə ŋga Slandana, agi kuyiriinə

10:1 10.1 Shig. 13.21; 14.21-29. **10:3** 10.3 Shig. 16.13-35; Dzək. 8.3; Jab. 78.24-25. **10:4** 10.4 Shig. 17.6; Jab. 78.15. **10:5** 10.5 Baan. 14.29-30; Jab. 78.31; Ibər. 3.17; Yahu. 5. **10:6** 10.6 Baan. 11.4,34; Jab. 106.14. **10:7** 10.7 Shig. 32.6. **10:8** 10.8 Baan. 25.1-9. **10:9** 10.9 Baan. 21.5-6. **10:10** 10.10 Baan. 14.2,36; 17.6-15; Jab. 106.25-27; Ibər. 3.17-18. **10:11** 10.11 7.29-31; Rooma 15.4. **10:12** 10.12 Gal. 6.1. **10:13** 10.13 1.9; Yak. 1.13-14. **10:14** 10.14 1 Yooh. 5.21.

naamə tə Əntaŋfə putakii. Ma amə sagi də kwalakəkii əsə, ləbənə caama ləbə agi idənə ŋga Aləmasiihu. Ha'ə əsə nə burooditə caama baatse, ama adə. Ləbənə caama ləbə agi shishinə ŋga Aləmasiihu. ¹⁷ Makə dii ci masləhə rəŋwə nə buroodi, taa ŋgahi laŋə naamə, amma rəŋwə naamə, acii masləhətə rəŋwə ha'ə caama adə əsə.

¹⁸ Buurətəmə alə'aada ŋga *Yahudiinə əsə. Ma ənjitə ca adə luutə ci ənjə a dfa də satakatə ka Əntaŋfə, agi ndzaanə nə tii ləbə da Əntaŋfə. ¹⁹ Mi cii kya moo banə əna? Uuləmə nə əndə'i uushi nii, anii zəmətə ci ənjə a vii ka ca? Pooshi. ²⁰ Ma sətə cii kya moo banə, ma sətə ci ənji faara a dfa satakakii, ka ginaajinyinə ci təya dfa, əntaa ka Əntaŋfə. Ma nyi, paa nyi ka moonə una ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə. ²¹ Ya saŋə iitə mbee nuunə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, una ənəgərə ka zəmə ŋga ginaajinyinə əsa? Pooshi unə ka ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə əsə. ²² Ya saŋə ŋga'ə koonə nə kavənə tə Slandanə kaa ca sərəhə kwa? Anii ma naamə ka nəhənə, kə palee amə ka ci də ŋgeerəna?

²³ Ka banə nə hara ənji ahadoonə oo'i, tə'i amə da rəgwa ŋga dfa taa ŋgutə uushi. Ha'ə makə ətsa. Amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Tə'i amə da rəgwa ŋga slənə patənə ŋga uushi, amma əntaa patənə ŋga uushi ca kərə ənji aakəŋwa. ²⁴ Ga taa wu a slənə wata sətə ca tsakə tə ci, ci daanəkii, amma, wa ca slənə sətə ca tsakə tə hara ənja.

²⁵ Tə'i unə da rəgwa ŋga dərə taa ŋgutə tsarə ŋga ləwə a luuma, una tsəbə. Goona kavə ma'yanə goonə ka buurənə taa dama shi ləwəkii. ²⁶ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə, ətə bii ci, "Hanyinə da patənə ŋga sətə asəkətə, ŋga Slandanə patə." ²⁷ Madfa kə 'wii əndətə əntaa əndə nə'unə nə ci tə hə ka zəma, madfa kə kadeesəkə ka hə nə dzənə, duu, zəmuu patənə ŋga sətə vii ci ka hə. Ga ha kavə ma'yanəku ka buurənə taa dama shi zəməkii. ²⁸ Amma madfa kə bii əndə'i əndə ka hə oo'i, ma ləwətsa, ka uuləmə lii ənji, ga ha adə ma'ə. Ma bii nyi ətsa, putaakii kaa ma'yanaakii a baanə. ²⁹ Kaa ma'yanə ŋga əndətse a baanə bwasee hə ka zəmətə, əntaa putə ŋga naaku.

Ka ləgwanə nə hə, "Ka mi saŋə bwaseenəki ka adə uushi putə ŋga əndətə ca hiima oo'i, bwaya uushi cii kya dfa? ³⁰ Madfa kə kuyirii nyi tə Əntaŋfə putə ŋga zəmətə, ka mi

10:16 10.16 11.24-25; Luka 22.17-20. **10:17** 10.17 12.27. **10:18** 10.18 Leew. 7.11-21. **10:19** 10.19 8.4. **10:20** 10.20 Dzək. 32.17; Jab. 106.37; Səniinə 9.20. **10:21** 10.21 2 Koor. 6.15-16. **10:22** 10.22 Dzək. 32.21. **10:23** 10.23-33 Rooma 14.1-15.6. **10:23** 10.23 6.12; 8.7-12. **10:24** 10.24 10.32; 13.5; Rooma 15.1-2; Fil. 2.4. **10:25** 10.25 Rooma 14.2. **10:26** 10.26 Jab. 24.1; 89.12. **10:28** 10.28 8.7.

saŋə banə əndə ka nyi oo'i, bwayakii dīi nyi putə ŋga adə zəməkəya?"

³¹ Yoo, taa mi patə dīi unə, taa zəma, taa sa uushi, dəmə patə ka dūunətənə də Slandana. ³² Hakilamə acii goona bəzee ka səkə ŋga Yahudiinə, taa ŋga hara slikerənə, taa ŋga ənji ŋga Əntaŋfə. ³³ Ma səndə dānuunə tanə, dəmə makə sətə cii kya də. Acii ma nyi, kə dīi nyi gazhi'waanə ŋga uudagi səkə ŋga patənə ŋga ənji agi taa mi cii kya də patə. Sətə ca tsakə tə ənji patə cii kya də kaa təya shii upaa luupaanə, əntaa ka putaaki cii kya də.

11

¹ Nə'umə dərəpaaki makə ənə cii kya nə'u ŋga *Aləmasiihu.

Wabənə agyanə ləkutə nə ŋga minə

² Agi dəlaginə nə nyi duunə ka shaŋə, acii agi buurətənə nuunə wabənaaki koonə, una nə'utə alə'aada ŋga ənji nə'unə ətə dzəgunyii koonə. ³ Amma ŋga'ə ka nyi una paaratəgi oo'i, taa ŋgutə ŋgurə patə, Aləmasiihu nəndə agyanəkii. Taa ŋgutə minə patə əsə, ŋgurə nəndə agyanətə. Ha'ə nə Aləmasiihu əsə, Əntaŋfə nəndə agyanəkii. ⁴ Acii ha'ə, taa ŋgurə ca də də'wa taa də anabaakwaanə da i dara anəkii, kə bərapaa ci tə Aləmasiihu ətsa. ⁵ Amma ma minə, wa kya ləkutəgi nətə saa'itə kya də də'wa taa də anabaakwaanə. Madə paa ki dīi ha'ə, ci nə kə bərapaa ki tə ŋgurii ətsa. Mbərə mbərə nə ki da miitə isəgi nətə. ⁶ Madə pooshi minə ka ləkutəgi nətə, wa kya isəgi nətə. Amma makə dīi ci ayi ayi ka minə nə isəgi nətə, wa kya ləkutəgi nətə.

⁷ Ma ŋgura, pooshi dibə ca dəvə uushi aanəkii ca də də'wa, makə dīi ci, məndzaaŋgu'inə ŋga dūunuunə ŋga Əntaŋfə nə ci. Amma ma minə, məndzaaŋgu'inə ŋga dūunuunə ŋga ŋgurə nə ki. ⁸ Acii ma ŋgura, əntaa dashi minə tagii Əntaŋfə tə ci, amma tə minə tagii Əntaŋfə dashi ŋgura. ⁹ Ka putə ŋga ŋgurə əsə tagii ci tə ki, əntaa ka putatə tagii ci ŋgura. ¹⁰ Makə ha'ə dīi ətsa, kə dəbee minə a ləkutəgi nətə, ka baariinə oo'i, atsaa səfə ŋgurə nə ki, acii ga kya bəzee ka səkə ŋga malaa'ikanyinə. ¹¹ Taa ŋgahi bii nyi koonə ətsa, patə da ha'ə, ma amə ənə ləbə da Slandana, madə pooshi ŋgura, pooshi minə. Madə pooshi minə əsə,

10:30 10.30 Rooma 14.6; 1 Tim. 4.4. **10:31** 10.31 Kwal. 3.17. **10:32** 10.32 Rooma 14.13. **10:33** 10.33 9.19-22. **11:1** 11.1 4.16. **11:2** 11.2 2 Tees. 2.15; 3.6. **11:3** 11.3 3.23; 'Wat. 3.16; Af. 5.23. **11:7** 11.7 'Wat. 1.26-27. **11:8** 11.8-9 'Wat. 2.18-23; 1 Tim. 2.13.

pooshi ngura. ¹² Kə shii amə, dashi ngurə tagii Əntañfə minə. Ki ca poo nguyirənə əsə. Amma slənə nga Əntañfə nə patənə nga uushi'inə.

¹³ Unə də noonə nə nə banə, kə dəbee minə a dfa də'wa ka Əntañfə yadə ləkutə nətə kwa? ¹⁴ Patənə nga ənji taa da patə, kə shii tii oo'i, mada kə kapaa ngurə shiŋkinaakii magərəkii, sə nga ayinə ka ci. ¹⁵ Amma ma ka minə, sə nga rəmaaginatə nə magərə shiŋkinə. Ma vii Əntañfə ka ki shiŋkinə, kaa ca ndzaanə ka sə nga ləkutəgi də nətə. ¹⁶ Taa wu patə dīi mabizhinə agyanə sətəsa, wa ca shii oo'i, patənə geenə da Ikəliisiyanyinə nga Əntañfə patə, ha'ə makə ətsə ciina nə'u.

Wabənə agyanə əndzanə nga Slandana

¹⁷ Yoo, wiinə wabənə agyanə zəmə əndzanə nga Slandana. Ma agi wabənə cii kya ba koonə, pooshi nyi ka dələnə duunə. Acii ma dza də nə goonə ka dfa də'wa ka Əntañfə, pooshi agi kira dzənə aakəŋwa, amma ənyanə aa ba'ə cii kəya kira. ¹⁸ Ma nga təkəŋwanə, kə fii nyi oo'i, mada dzii unə də nə ka dfa də'wa, tə'i təkəshinə ahadoonə. Kə shii nyi weewee ma ətsa, tə'i goonəgi gi'u agikii. ¹⁹ Ka ndzaanə nə təkəshinə ahadoonə, kaa ənjə a shii nee ka ənjitə ca nə'u nnyini rəgwa paŋgəraŋə. ²⁰ Mada dzii unə də nə ka zəmə əndzanə nga Slandana, əntaa əndzanə nga Slandanə cuuna zəmə. ²¹ Ma bii nyi ətsa ha'ə, acii ma saa'itə una zəmə, taa ngutə əndə agi dzənə nə ci aakəŋwa agi adə zəmaakii. Ma hara ənji, ka madəfənə nə tii. Hara ənji əsə, mawiikakii nə tii. ²² Una! ka mi də dfanə ha'ə kwa? Pooshi yinyinə goonə bahə zəmənə, una saasa davə kwa? Anii gəfə bərapaa Ikəliisiya nga Əntañfə da tə ənjitə pooshi uushatəya? Mi mbeenəki ka banə koonə agyanə ətsa? Dələnə dələnəki duunə kwa? Paa nyi ka dələnə duunə.

²³ Acii ma dzəgunəənə cii kya dzəgunə koonə, Slandanə Yeesu kavə aaciiki. Waatoo, ka vədətə vii ənji tə ci ka bələginə, ca ngərə burooda, ²⁴ ca kuyirii tə Əntañfə, ca baatsəpaa, əŋki ci, "Shishinəki cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də dfanə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi." ²⁵ Makə uugi tii zəma, ca ngərə ma'i inabi əsə, əŋki ci, "Ma ma'i inabina, ci nə kura aləkawalətə ci Əntañfə a dfa də idənaaki. Taa guci cuuna sa patə, samə ha'ə ka buurətəginə də nyi." * ²⁶ Ma bii Slandanə ha'ə, acii taa guci patə agyuunə tsarə burooditsa, una sa tsarə ma'i inabatsa

11:18 11.18 1.10-11. **11:19** 11.19 Dzək. 13.2-4; 1 Yooh. 2.19. **11:22** 11.22 Yak. 2.5-6. **11:23** 11.23-25 10.16; Mat. 26.26-28. * **11:25** 11.25 kura aləkawalə: Irim. 31.31-34; Luka 22.20; 2 Koor. 3.6; Ibər. 8.6; idəna: Shig. 24.6-8; Ibər. 9.12.

ha'ə makə ətsa, agi baariinə nuunə paŋgəraŋə oo'i, kə əŋki Slandanaamə ka putə gaamə, ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya.

²⁷ Acii ha'ə taa wu patə zhimə əndzanə ŋga Slandanə də məzaanə, agi bərapaanə nə ci shishinəkii da idənaakii ətsa. ²⁸ Taa wu patə dīi aniya ŋga zəmə əndzanə ŋga Slandana, wa ca tsaamətə ndzaanaakii ŋga'ə zəku'i taabu'u zəmənəkii. ²⁹ Ma əndətə pooshi buurətə shishinə ŋga Slandana, mada zhimə ci əndzaatsa, mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə cii kəya əlya aagyanəkii. ³⁰ Ci dīi ənji laŋə ahadoonə pooshi tii ndaŋə ndaŋə, mazaarəkii əsə. Harakii, kə mətətəgi tii. ³¹ Mada kə tsaamətaamə naamə nə ŋga'ə zəku'i taabu'u zəmənaamə, pooshi amə ka əlya mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə aagyaanamə. ³² Amma ma Slandana, agi dzalənə nə ci taamə acii ga gəŋwanə a kəshi taamə makə ŋga ənji duuniya.

³³ Acii ha'ə ndzəkəŋjushi'inəkya, mada kə gyuunə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, gaaratəməshinə. ³⁴ Mada tə'i madəfənə atsa ənda, wa ca zəmə asii zəku'i, acii goona kulagərə aagi gəŋwanə ŋga Əntaŋfə, una zəmə əndzanə ŋga Slandana.

Ma hara wabənyinə, mada kə shi nyi, kadə nii kya hadatəgi koonə.

12

Sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ndzəkəŋjushi'ina, ma agyanə baawəda ŋga slənətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, ŋga'ə ka nyi una shii gooŋgaanəkii. ² Kə shii unə, ma saa'itə unə ma'ə maviimə gooŋga ka Slandana, kə ŋji ənjə a ŋusləgi duunə ka rəgwanyinə kama kama, koona paslə uuləminə. Ma təya, uushi zabə nə tii. ³ Acii ha'ə, ŋga'ə ka nyi una shii oo'i, pooshi əndə ətə da Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəməkii sha bii “Manalakii nə Yeesu.” See Malaaba Ma'yanə əsə nə kavənə tə əndə ka banə oo'i, “Slandanə nə Yeesu.”

⁴ Ma sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, tə'i kama kama, amma Ma'yanə rəŋwa ca vii ka tii. ⁵ Tə'i slənənyinə kama kama əsə, amma ka Slandanətə rəŋwə ha'ə ci ənjə a slənə. ⁶ Tə'i rəgwanyinə ŋga sləna kama kama, amma Əntaŋfə rəŋwə ca vii ka əndə baawəda ŋga da taa ŋgutə tsarə ŋga sləna. ⁷ Taa wu patə agi baariinə nə ci naakii

11:26 11.26 Mat. 26.29. **11:27** 11.27 11.20-22; Ibər. 10.29. **11:28** 11.28
2 Koor. 13.5. **11:32** 11.32 Ibər. 12.5-6; Səniinə 3.19. **12:2** 12.2 8.4-6;
Isaa. 44.9-20; Gal. 4.8. **12:3** 12.3 1 Yooh. 4.2-3; Rooma 10.9. **12:4** 12.4-11
12.27-14.40; Rooma 12.6-8; Af. 4.4. **12:5** 12.5 12.28-30.

viitē vii Malaaba Ma'yanē ka ci, ka shii tsakənē dē taa wu. ⁸ Ma hara ənji, kē vii ci ka tii hiima n̄ga wabē sətē dēbee ka ənja. Ca vii ka hara ənji baawēda n̄ga shii uushi'inē, tēya ba ka ənja. Ma ətsa, dagi baawēda n̄ga Malaaba Ma'yanē rənjwa ha'ə. ⁹ Ca vii ka əndə'i əndə əsə, baawēda n̄ga gi'inē tē Əntanjfē dē n̄geerənē. Ma ka əndə'i əndə əsə, ca vii baawēda n̄ga mbədəpa a dē ənda. Ma ətsə patē, dagi baawēda n̄ga Ma'yaatē rənjwə ha'ə. ¹⁰ Ca vii ka hara ənji baawēda n̄ga slənē sē n̄ga hurəshishinē. Hara ənji, ca vii ka tii baawēda n̄ga dā anabaakwaanē. Ca vii ka hara ənji baawēda n̄ga taarapaaginē ahada uura n̄ga Ma'yanē n̄ga Əntanjfē da n̄ga ginaajinyinē. Hara ənji, ca vii ka tii baawēda n̄ga wabənē dē məshipətē uuranyinē kama kama. Hara ənji əsə, ca vii ka tii baawēda n̄ga baabagi wabənəkii aagi uuratē ci ən̄jə a fa. ¹¹ Amma ətsə patē, Ma'yanē rənjwə ha'ə ca vii baawēda n̄ga dāada uushi'iitšə makē sətē kadēesəkē ka ci. Taa wu patē da naakii viinē pamē.

Purəjanyinē lan̄jə amma shishinē rənjwə

¹² Ma shishinē n̄ga ənda, tē'i purəjanyinē lan̄jə ashikii. Əndə rənjwə da purəjanyinē kama kama ca slənē, amma ka shishiitē rənjwə ha'ə. Ha'ə nē *Aləmasiihu naakii əsə.

¹³ Unē maa, ha'ə nuunē patē makē ətsa. Taa *Yahudiinē taa hara slikərənē, taa maviinē, taa dimuyinē, amē patē, kē upaa amē bapētisəma dē Malaaba Ma'yanē rənjwə, kaama ndzaanē shishinē rənjwə. Ma'yanē rənjwə sii amē patē.

¹⁴ Acii ma shishinē, əntaa wata purəjanē rənjwə ghənyi, amma purəjanyinē lan̄jə. ¹⁵ Mbu'u ka banē nē sədə, "Makē d̄ii ci əntaa ciinē nē nyi, acii ha'ə əntaa aagi purəjanyinē n̄ga shishinē nē nyi." Taa n̄gahi kē bii ci ha'ə, amma pooshi banaakii ha'ə ka n̄gərəginē tē ci ka ndzaanē ashi shishinē. ¹⁶ Mbu'u ka banē nē liminē naakii əsə, "Makē d̄ii ci əntaa ginē nē nyi, acii ha'ə əntaa aagi purəjanyinē n̄ga shishinē nē nyi." Taa n̄gahi kē bii ci ha'ə, pooshi banaakii ha'ə ka n̄gərəginē tē ci ka ndzaanē ashi shishinē. ¹⁷ Maci ginē nē shishinē patē, kada dē iitē caama fa? Maci liminē nē shishinē patē, kada dē iitē caama zənəta? ¹⁸ Makē sətšə d̄ii shishinē, kē dāadavē Əntanjfē patənē n̄ga purəjanyinē makē sətē kadēesəkē ka ci. ¹⁹ Maci purəjanē rənjwə tanē, kada pooshi shishinē. ²⁰ Makē sətē d̄ii ci, tē'i purəjanē kama kama, amma shishinē rənjwə.

²¹ Acii ha'ə, pooshi ginə ka banə ka ciinə, "Pooshi nafaaku ka nyi." Ha'ə nə nə əsə, paa ci ka banə ka səfə, "Pooshi nafaaku ka nyi." ²² Ma purəŋaatə caama nee yadə ŋgeerənə ashaamə, pooshi uushi caama mbee ka dātənə yadə ci. ²³ Ha'ə nə hatə caamə nee makə pooshi bwatyakii əsə, ci nə ətə caama hadagi ŋga'ə. Ha'ə əsə nə purəŋanyiitə caama nee makə pooshi daguyinəkii. Ka tii caama kavə naamə. ²⁴ Ma purəŋanyiitə daguyinəkii ka ginə, kə bwasee amə ka tii makə sətə dīi tii. Ma nyibuuvə əntaŋfə purəŋanyiitə patə ka shishinə, kaama shii nee ka bwatya ŋga purəŋanyiitə caama nee makə pooshi bwatyatii. ²⁵ Makə ha'ə dīi əna, pooshi kama kamaanə agi shishinə. Taa ŋgutə purəŋanə patə, wa ca upaa hadaginə mbərə mbərə da harakii. ²⁶ Madə agi sa cibə nə əndə'i purəŋanə ŋga shishinə, patə da harakii ca sa cibəkii da i tii. Madə kə upaa əndə'i purəŋanə dəlanə, patə da harakii ca dā maŋushinə.

²⁷ Unə patə, shishinə ŋga Aləmasiihu nuunə. Taa wu patə ahadoonə, purəŋanə ŋga Aləmasiihu nə ci. ²⁸ Ma ahada ənji nə'unə, ma ŋga təkəwanə, kə dəkəpaa əntaŋfə masləkee ənja. Ŋga bəra'inə ca dəkə anabiinə; ŋga makkənə ca dəkə maliminə. Ma daba'ə, ca dəkə ənji slənə sə ŋga hurəshishinə, ca dəkə ənji mbədəpaa də ənja, ca dəkə ənji tsakə ənja, ca dəkə matakəŋwanyinə, ca dəkə ənji wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama. ²⁹ Ma ənjitsa, əntaa masləkee ənji nə tii patə, əntaa anabiinə nə tii patə, taa maliminə. Əntaa taa wu nə əndə da baawəda ŋga dā sə ŋga hurəshishinə. ³⁰ Əntaa taa wu nə əndə da baawəda ŋga mbədəpaa də bwaneanyinə, taa da baawəda ŋga wabənə da məshipətə uuranyinə kama kama, taa baabagi sətə ci təya ba. ³¹ Ma unə, kavəmə moodəfuunə ka upaa viinyiitə palee də məghərəvənə.

Ma palee patə, dātəmə makə sənə nii kya baarii koonə.

13

Wabənə agyanə uudənə

¹ Taa tə'i nyi da baawəda ŋga wabənə taa də ŋgutə uura ŋga ənji patə da ŋga malaa'ikanyinə, madə pooshi nyi da uudə ənja, wazənə zabə nə wabənaaki makə tibisətə ca wazə 'yarəlanə. ² Taa tə'i nyi da baawəda ŋga dā anabaakwaanə da ŋga paaratəgi də ma'umbee uushi'inə,

12:26 12.26 Rooma 12.15; 2 Koor. 11.29. **12:27** 12.27 6.15; 10.17; 12.12; Rooma 12.4-5; Af. 4.4,16; 5.30. **12:28** 12.28 12.8-10; 14.1-4; Slənə 13.1; 15.32; Af. 4.11-12. **12:31** 12.31 14.1. **13:1** 13.1-7 8.1; Rooma 13.8-10. **13:1** 13.1 2 Koor. 12.3-4.

taa tē'i nyi da baawēda ŋga shii uushi'inē patē, taa tē'i nyi da vii goonŋa ətē ŋga kavēnē tē giŋunyinē ka mbudēnē, tēya palē ka ëndē'i ha, maɗa pooshi nyi da uudē ənja, uushi zabē nē nyi. ³ Taa kē təkēgi nyi uushi'inaaki patē ka ənja, nya vii shishinēki, ənjə a ətsagi, amma maɗa pooshi nyi da uudē ənja, pooshi nyi ka ŋgərə bwatyakii.

⁴ Ma uudēnē, ci ca kavē ëndē ka sē'watē uushi, ci ca kavē ëndē ka ɗa ŋga'əənē ka ənja, ca kavē ëndē ka ndzaanē yadē sərəha, paa ci ka ɗuunətē naakii na. ⁵ Ma ëndətē da uudē ənja, paa ci ka ɗa sē ŋga ayinē. Paa ci ka uudē naakii na. Pooshi səkəkii ka bəzənē pii pii. Paa ci ka kəsəpaa bwaya bwayaanē a əɗzəməkii. ⁶ Ma ëndətē da uudē ənja, paa ci ka ɗa moodasəkē aɗyanē bwaya uushi. See dagwa uushi ɗanəkii maŋushinē. ⁷ Ma ëndətē da uudē ənja, pooshi 'waslyakəənē ŋga ənji ka shiginē a makii pii pii. Taa guci patē tē Əntaŋfē cii kəya gi'i. Taa guci patē əsə agi kanē nē ci nē ŋga dagwa uushi. Taa mi patē, agi sē'watənē nē ci.

⁸ Ma uudēnē, pooshi ka uudēnē. Amma ma anabaakwaanē, ka uudəginē. Ka ləginē nē wabənē də məshipətē uuranyinē. Ha'ə nē shiinē əsə, ka uudəginē.

⁹ Ma shiinē gaamē da anabaakwaanē gaamē, ma'ə ci mambu'umē bahē uushi. ¹⁰ Amma ma saa'itē nē Əntaŋfē a mbu'utēgi də patənē ŋga uushi'inē, saa'ikii nē uushi'iitē ma'ə mambu'umē bahē uushi a uudēgi.

¹¹ Ma saa'itē nyi ma'ə uuzənē, uura manjeevənē njii kya wabē, ŋga uura manjeevənē nji hiimaaki, uura manjeevənē nji slənaaki əsə. Amma makē uugi nyi ɗanē ka ända, kē bwasee nyi ka uura manjeevənē patē. ¹² Ma ŋga əna, ma uushi'iinē caama tsaamē, agi tsaamənē naamē makē sətē ci ëndē a tsaamē ma'yanē ŋga uushi agi ma'inē,* paa ci ka neenē bəraŋə ŋga'ə. Amma ma aakəŋwa, kadē naama nee ginē da ginē. Ma ŋga əna, tē'i uushi'inē ma'ə nyi mashiiimē. Amma ma aakəŋwa, kadē nii kya shii patē, makē sətē shii Əntaŋfē tē nyi furəŋə. †

¹³ Ma vii goonŋaanē, da ka na, da uudēnē, tē'i tii makkē. Amma ma palee patē, uudəna.

13:2 13.2 12.8; Mat. 7.22; 17.20. **13:3** 13.3 Dan. 3.19-20; Mat. 19.21. **13:5** 13.5 10.33; Waɓ. 10.12; Fil. 2.4. **13:8** 13.8 12.10; 14.1-5. * **13:12** 13.12 Ma Bulusē, kē ɗii ci misaali də dyarugala, acii ma dyarugalē agi zamana ŋga Bulusē, pooshi bəraŋə makē ŋga ëndzə'i. Acii kii ɗii Gude misaali də ma'inē. † **13:12** 13.12 Rooma 8.24; 2 Koor. 5.7; kē shii Əntaŋfē taamē: 8.3; Gal. 4.9. **13:13** 13.13 Kwal. 1.4-5; 1 Tees. 1.2-3; Tit. 2.2; Ibər. 10.22-24; 1 Yooh. 4.16.

14

Tsakə wabənə agyanə sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ma dānuuna, dāmə gazhi'waanə ŋga uudə ənja. Kamə nuunə əsə ka upaa sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja. Ma palee maa, una upaa baawəda ŋga dā anabaakwaanə.

² Acii ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, əntaa ka ənji shiŋkinə cii kəya wabə, amma ka Əntanfə. Acii pooshi əndə ca paaratəgi də sətə cii kəya ba. Ma'umbee uushi'inə cii kəya wabə də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə. ³ Amma ma əndə dā anabaakwaanə, ka ənji shiŋkinə cii kəya wabə. Wabənəkii a tsakə tə tii, ca vii ka tii kwatsə kwatsənə ŋga moodəfa, ca banee ka ma'yanətii. ⁴ Ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, tə naakii nə cii kəya tsakə tanə. Amma ma əndə dā anabaakwaanə, tə patənə ŋga ənji nə'unə cii kəya tsakə. ⁵ Ŋga'ə ka nyi unə patə, una wabə də məshipətə uuranyinə kama kama. Amma ma palee nyi də uudənə koonə, a dfoonə anabaakwaanə. Ma əndətə ca dā anabaakwaanə, kə palee ci ka əndətə ca wabə də məshipətə uuranyinə kama kama, acii ma wabəətə cii kəya ba də məshipətə uura, see mada ənyapaagi ənji aagi uuratə cii ənja Ikəliisiya a fa, taabu'u tsakənə wabənəkii tə tii.

⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, mada maa gi nyi aahoonə, nya wabə koonə də məshipətə uura, tə'i nafaaki koonə kwa? Taa gi'u pooshi nafaaki koonə. See mada baarii nyi koonə kura uushi ətə baarii Əntanfə ka nyi, nya kavə tuunə ka shii uushi'inə ŋga Əntanfə, nya dā koonə anabaakwaanə, nya dzəgunə koonə wabənə ŋga Əntanfə. ⁷ Kataamə hiima ka lyambyada taa kəzhimbəra. Ma təya, uushi'inə ŋga wanyanə, pooshi əpinə amatii. Mada pooshi wanyanatii shigi ŋga'ə, ka fanə nə ənji sətə ci təya ba kwa? ⁸ Yaci ma əndə ədə uutəma, mada paa ci ədətə ŋga'ə, dama fanə ənji bahə iinənə ka pana? ⁹ Ha'ə nuunə əsə dīi. Mada ma wabənə goonə də məshipətə uura, pooshi əndə paaratəginə də sətə cuuna ba, ka ndzaanə nə wabənə goonə zabə aagi məda. ¹⁰ Tə'i uuranyinə kama kama lanə asəkə duuniya, patənətii tə'i nafatii. ¹¹ Amma mada paa nyi shii uuratə wabəgi ənji, ma əndətə wabəgi də uurata, mu'umə nə ci akəŋwaciiki. Ha'ə nə nyi əsə, mu'umə nə nyi akəŋwaciikii. ¹² Makə dīi ci ŋga'ə koonə nə upaa viinə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii, see a dfoonə gazhi'waanə ŋga alə viitə ca tsakə dzənə ŋga Ikəliisiya aakəŋwa.

13 Acii ha'ə, ma əndətə upaa viinə ŋga wabənə də məshipətə uura, wa ca da də'wa, kaa ca upaa baawəda ŋga ənəpaaginə ka ənji aagi uuratə cii təya fa. 14 Acii ma nya da də'wa də məshipətə uura, agi paaratəginə nə ədzəməki. Amma ma nyi ka nəki, paa nyi ka paaratəginə də sətə cii kya ba. 15 Iitə danəki dīi? Ka danə nə nyi də'wa də məshipətə uura, nya da də'wa əsə də uuratə cii kya paaratəgi. Ka kanə nə nyi wanyanə də məshipətə uura, nya ka də uuratə cii kya paaratəgi əsə. 16 Madə ma cii kwa kuyirii tə Əntanfə də məshipətə uura tanə, də iitə mbeenə əndə saakii ka luunə 'Aamiina' putə ŋga kuyiriinaaku tə Əntanfwa? Wiinə paa ci fii sətə cii kwa ba!
* 17 Taa dagwakii ŋga'ə nə də'waaku, ma əndətə pooshi ka paaratəginə, pooshi ka tsakənə tə ci.

18 Kə kuyirii nyi tə Əntanfə, acii agi wabənə nə nyi də məshipətə uura, palee ka taa wu ahadoonə. 19 Amma ma agi dza də nə ŋga Ikəliisiya, gədə kə wabi nyi də maki tufə tanə, ka dzəgunənə ka ənji də uuratə ci ənjə a fa, acii wabəpaanə sabakə də məshipətə uura.

20 Ndzəkəŋushi'inəkya, goona ndzaanə makə man-jeevənə agi hiima goonə. Ma agi da bwaya bwayaanə, ndzaamə makə mbərəzhinyinə. Amma ma agi hiima, ndzaamə ka matanənyinə. 21 Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə ətə bii ci,
"Əŋki Slandana,

ka wabənə nə nyi ka ənjaaki da ma məshipətə ənja. Də məshipətə uura wabənəki ka tii. Patə da ha'ə pooshi ənjaaki ka fanə tə nyi."

22 Acii ha'ə, ma wabənə də məshipətə uura, ka baarəginə də slənə ŋga Əntanfə ka ənjitə pooshi da vii gooŋga, əntaa ka ənjitə da vii gooŋga. Ma anabaakwaanə, ka ənjitə da vii gooŋga ci ənjə a da, əntaa ka ənjitə yadə vii gooŋga.

23 Yaci sanə kə dzii patənə ŋga ənji nə'unə ka hakii, wata taa wu patə ca wabə də məshipətə uuranyina, madə kə dzəgərə əndətə yadə vii gooŋga taa əndə saakii ha'ə aahadoona, paa ci ka banə mabiinə nuunə kwa? 24 Amma madə anabaakwaanə cuuna da, madə dzəgərə əndətə da ghatə vii gooŋga, taa əndə saakii ha'ə, madə kə fii ci, ka shiinə nə ci oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashikii. 25 Ma ma'umbee uushi'iitə njii kəya hiima a ədzəməkii, ka shiginə aa babara, ka gərə'waanənə nə ci, ca paslə tə Əntanfə, ca bagi paŋgəranə oo'i, "Weewee ganə nə Əntanfə ahadoonə!"

* **14:16** 14.16 Aamiina: 2 Koor. 1.20. **14:20** 14.20 Af. 4.14. **14:21** 14.21 Isaa. 28.11-12; Dzək. 28.49. **14:23** 14.23 Slənə 2.13. **14:25** 14.25 Isaa. 45.14; Yooh. 4.17-19.

Ndzaanə ahada ənji nə'unə də rəgwakii

²⁶ Ndžəkəŋuŋuŋi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Madə kə dzii unə də nə ka də də'wa, əndə'i əndə tə'i ci da wanyanə, əndə'i əndə tə'i ci da dzəgunənə əsə, əndə'i əndə tə'i ci da ma'umbee wabənə ŋga Əntanfə, əndə'i əndə tə'i ci da wabənə də məshipətə uura, ha'ə əsə, tə'i əndə'i əndə ca bagi sətə cii kəya wabə. Taa mi patə cuuna də, wa ca tsakə tə ənja. ²⁷ Madə tə'i hara ənji ca moo wabənə də məshipətə uura, ga təya pitəgi agyanə ənji bəra'i taa makkə. Wa təya wabə də rəŋwə rəŋwə əsə, əndə rəŋwə a ənəpaagi aagi uuratə ci ənjə a fa patə əsə. ²⁸ Amma madə pooshi əndə ənəpaaginə aagi uuratə ci ənjə a fa, wa təya ndzaanə kəda'ə ahada ənja, təya wabə ka natii nə da ka Əntanfə.

²⁹ Ma agyanə anabaakwaanə, wa anabinyinə bəra'i taa makkə a də. Hara ənji əsə, wa təya tsaamə agyanə sətə ci təya ba. ³⁰ Amma madə kə vii Əntanfə ka əndə'i əndə wabənə kaa ca ba ka ənja, ma əndətə 'watəgi wabənə, wa ca ndzaanə kəda'ə. ³¹ Acii patənə goonə ka dənə nuunə anabaakwaanə də rəŋwə rəŋwə, kaa patənə goonə a shii upaa dzəgunənə, una shii upaa kwatsə kwatsənə ŋga moodəfa. ³² Ma ənjitə da baawəda ŋga də anabaakwaanə, ka mbeenə nə tii ka kəŋee ka anabaakwaanatii. ³³ Acii ma Əntanfə, paa ci ka moonə ama gwazee ka uushi. Amma kə mwayi ci ama də uushi də rəgwakii, makə sətə dīi taa da patə ahada ənji nə'unə.

³⁴ Ma makinə, wa təya ndzaanə kəda'ə. Acii pooshi tii da rəgwa ŋga wabənə. Wa təya həətəpaa nətii makə sətə bii *bariya. ³⁵ Madə tə'i uushi ci təya moo shiinə, wa təya ləgwatə ama ŋguyirənatii asii gatii. Acii ayi ayi ka minə nə wabənə ahada ənji ŋga Əntanfə.

³⁶ Ma nuunə ka nəhənə sanə, daciai unə shigi wabənə ŋga Əntanfə kwa? anii koonə tanə sanə sha? ³⁷ Madə tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i *anabi nə ci, taa tə'i ci da viinə ŋga Malaaba Ma'yanə, wa ca paaratəgi oo'i, ma sənə cii kya naahə koonə, wabənə ŋga Slandana. ³⁸ Taa wu dīi mabizhinə oo'i əntaa ha'ə, ga ənjə a luuvə ka ci. ³⁹ Acii ha'ə ndžəkəŋuŋuŋi'inəkya, kavəmə nuunə aagi də anabaakwaanə. Goona dzavə wabənə aama əndətə ca moo wabənə də məshipətə uura əsə. ⁴⁰ Taa mi patə dəmə də rəgwakii makə sətə dəbee.

14:26 14.26 8.1; 12.7-10; 14.4; Af. 4.11-13. **14:29** 14.29 Slənə 17.11; 1 Tees. 5.21. **14:33** 14.33 7.15. **14:34** 14.34-35 11.3; Af. 5.22; 1 Tim. 2.12. **14:37** 14.37 1 Yooh. 4.6. **14:39** 14.39 14.1,5. **14:40** 14.40 14.33.

15

Wabənə agyanə madənə nga Yeesu agi maməətə ənja

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, takumə kaa nya ənə ka batənə koonə agyanə Njunyi Habaratə shi nya waazii koonə. Habarakii shi una vii gooŋga anəkii, ci əsə kəŋaanuunə ndihə ndihə agikii. ² Dagi Njunyi Habarakii əsə luupaa Əntaŋfə tuunə, waatoo Njunyi Habaratə waazii nyi koonə. Mada kə kəsətuunə Njunyi Habarakii təŋə təŋə, ka upaa nuunə luupaanə. Amma mada pooshi unə kəsətə də gooŋga, kə ndzaa vii gooŋga goonə zabə.

³ Ma nyi, kə waazii nyi koonə Njunyi Habaratsə ba'avə Slandana aaciiki. Tə'i ci da məghərəvənə ka shaŋə, palee ka taa ŋgutə uushi. Ma Njunyi Habaratsa, ci nə: kə əŋki Aləmasiihu putə ŋga 'waslyakəənə gaamə makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ha'ə na də. ⁴ Ənjə a ŋgədəgi tə ci, Əntaŋfə a madəe ka ci agi maməətə ənja, makə sətə shi ənjə a nyaahə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ha'ə na də. ⁵ Ma daaba'əkii, kə jigagi ci də naakii nə ka Piita, ca jigagi ka masləkee ənji pu'u aji bəra'i əsə. ⁶ Ca jigagi ka saa'i rəŋwə əsə ka ənji nə'unə tə ci, palee ka gya'ə tufə nə laŋənətii. Taa ŋgahi kə məəki hara ənji ahadatii, amma dəŋə əndzə'i bəzəkii nə ənjitə ma'ə da əpinə. ⁷ Ca jigagi də naakii nə əsə ka Yakubu. Ma daaba'əkii, ca jigagi ka masləkee ənji patə.

⁸ Ma ŋga muudinə kə jigagi ci ka nyi. Taa ŋgahi ma naakya, paa nyi mbu'i bahə ca jigagi ka nyi, acii kə əki nyi ka shaŋə, ⁹ nyi nə moodəba'ə ŋga masləkee ənji patə. Pooshi dəbēe maa ənjə a 'wa tə nyi masləkee ənda, acii kə cibēe nyi ka Ikəliisiya ŋga Əntaŋfə. ¹⁰ Amma dagi pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka nyi kavə ci tə nyi ka ndzaanə makə sənə dīi nyi əndzə'i. Pooshi pwapoonaaakii ka nyi ndzaanə ka uushi zabə. Kə dīi nyi slənə də patənə ŋga ŋgeeriiki palee ka tii patə. Ma ətsə patə, əntaa nyi saaki dīi slənətsa, amma putə ŋga pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka nyi dīi slənətsə ha'ə. ¹¹ Makə dīi ci ha'ə dīi əna, taa nyi waazii Njunyi Habaratsa, taa hara masləkee ənji waazii, ha'ə makə ətsa waazii inə patə, ha'ə makə ətsə əsə vii unə gooŋga.

Wabənə agyanə madənə gaamə agi maməətə ənja

15:1 15.1 Gal. 1.11. **15:2** 15.2 Gal. 2.1-2. **15:3** 15.3 11.23; Isaa. 53.5-12. **15:4** 15.4 Yun. 1.17; Mat. 12.40; Yooh. 20.9; Slənə 2.24-31. **15:5** 15.5 Mat. 28.16-17; Luka 24.34,36; Yooh. 20.19. **15:7** 15.7 Luka 24.50. **15:8** 15.8 9.1; Gal. 1.15-16; Slənə 9.3-6. **15:9** 15.9-10 1 Tim. 1.12-16. **15:9** 15.9 Af. 3.8; Gal. 1.13-14. **15:10** 15.10 2 Koor. 11.23. **15:11** 15.11 1.12; Gal. 1.17-18; 2.6-9.

¹² Ya əna, makə ma waazanə geenə koonə, kə madfee Əntanƒə ka *Aləmasiihu agi maməətə ənja, iitiitə sanə banə hara ənji goonə oo'i, pooshi mantə əndə ka madənə da i əpinə shaŋa? ¹³ Maci tantanyinə ha'ə, kafa kə ndzaa ci ətsə pooshi Əntanƒə madfee ka Aləmasiihu. ¹⁴ Maci pooshi Əntanƒə madfee ka Aləmasiihu, kafa kə ndzaa ci ətsə, uushi zabə nə waazanə geenə, kafa kə ndzaa vii goonƒa goonə ka uushi zabə əsə. ¹⁵ Maci pooshi Əntanƒə madfee ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, kafa kə ndzaa ci ətsə jirakənə ciina jirakə aashi Əntanƒə. Acii kə bii inə ka ənji oo'i, kə madfee Əntanƒə ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. Maci tantanyinə oo'i, pooshi maməətə ənji ka madənə shaŋə, əntaa kafa paa ci madfee ka ci ətsə kwa? ¹⁶ Acii maci pooshi Əntanƒə madfee ka mantə ənda, Aləmasiihu maa, kafa pooshi Əntanƒə madfee ka ci ətsa. ¹⁷ Maci pooshi Əntanƒə madfee ka Aləmasiihu, kafa kə ndzaa ci ətsə uushi zabə nə vii goonƒa goonə, kafa ca'ə əndzə'i ma'ə unə ma'upaamə luupaanə nƒa 'waslyakəənə goonə əsə. ¹⁸ Kə ndzaa ci ətsə əsə, ma ənjitə vii goonƒa ka Aləmasiihu məəki, kafa pooshi tii ka upaa luupaanə. ¹⁹ Maci ma nənə caama ka aashi Aləmasiihu, wata ka putə nƒa əpiinə amaamə tanə, kafa təgunuunə gaamə palee ka nƒa patənə nƒa ənji duuniya.

²⁰ Amma tantanyinə weewee kə madfee Əntanƒə ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. Ci nə təkəŋwanə nƒa əndətə madfee Əntanƒə ka ci agi ənjitə məəki patə. Madfeenə ka ci baarii oo'i, weewee ka madfeenə nə ci ka ənjitə məəki əsə. ²¹ Dacii əndə rəŋwə shi wə aahanə aa duuniya. Ha'ə əsə dacii əndə rəŋwə shi madənə agi maməətə ənja. ²² Putə nƒa shiginə nƒa ənji dashi Adamu ci patənə nƒa ənjə a məətə. Ha'ə əsə, putə nƒa ləbənə nƒa ənji da Aləmasiihu, ka madənə nə tii agi maməətə ənja. ²³ Amma ka gərashi ka gərashi. Aləmasiihu nə nƒa təkəŋwanə. Ma uusəra nƒa ənyanaakii əsə, ənjitə vii ka ci goonƒa a madə ha'ə. ²⁴ Uusəra nƒa muudinə a mbu'ya ha'ə. Ma uusəratsa, ci nə saa'itə nə Aləmasiihu a jaala agyanə patənə nƒa uushi'iitə ca dfa nƒwanjuunə taa dama patə, taa iitə nə baawəfatii patə. Ma daaba'əkii, ca nƒgərə nƒwanjuunə, ca vii ka Əntanƒə Dii. ²⁵ Acii ma Aləmasiihu, ci ca dfa nƒwanjuunə nƒa əna, see maa mbu'ya saa'itə nii kəya jaala agyanə patənə nƒa ənji daawaanaakii,

15:15 15.15 Slənə 1.22; 4.33; 5.30-32. **15:17** 15.17 15.3; Rooma 4.25. **15:18** 15.18 1 Tees. 4.13. **15:20** 15.20 6.14; Kwal. 1.18. **15:21** 15.21-22 15.45-49; 'Wat. 3.17-19; Rooma 5.12,14,18. **15:22** 15.22 2 Koor. 5.17. **15:23** 15.23 15.51-52; 1 Tees. 4.16. **15:24** 15.24 Dan. 2.44.

ca kavə tē tii aatsaa səfəkii. ²⁶ Ma əndə daawaanə nga muudinə, ci nə wa. Tə ci nii kəya uudə ba'ə ka zamaginə.

²⁷ Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Kə kavə ci patənə nga uushi'inə aatsaa səfəkii." Makə nyaahə ənji oo'i, patənə nga uushi'inə ka ndzaanə nə tii atsaa səfəkii, ma ətsa, paŋgəranə pooshi Əntaŋfə kavə naakii nə aatsaa səfə Aləmasiihu. Ci kavə tē patənə nga uushi'inə ka ndzaanə atsaa səfəkii. ²⁸ Ma kavə Əntaŋfə patənə nga uushi'inə aatsaa səfə Aləmasiihu, kaa ca də ŋwanjuunə anətii. Ma Aləmasiihu naakii əsə, ka kavənə nə ci naakii nə aatsaa səfə Əntaŋfə. Acii Əntaŋfə kavə taa mi patə ka ndzaanə aatsaa səfəkii. Ma ətsə patə, kaa ca də ŋwanjuunə patə aɡyanə taa wu patə.

²⁹ Ya saŋa, ya ənjitə ci ənjə a də ka tii bapətisəma ka putə nga maməətə ənjatii, madə pooshi madənə nga maməətə ənji shaŋa, ka mi ci ənjə a də ka tii bapətisəma? ³⁰ Ya inə əsa, ka mi dīi inə kədəhə da wə taa guci pata?

³¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, ama wə nə nyi uusəra patə. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii aɡi də maŋushinə nə nyi oo'i, asəkə cii Yeesu Aləmasiihu naamə, ci nə Slandanaamə. Ma ətsə patə, tantanyinə. ³² Madə banə nga əndə shiŋkinə, kə pii nyi da dabanyinə nga bilinə ganə də Afisa. Madə pooshi Əntaŋfə madəe ka maməətə ənja, mi dīi nə bwatyatə nii kya upaa dava? Əntaa ɡəfə a zəmiinə, ina sa, makə dīi ci doorə ciina əntə kwa?

³³ Goona luuvə ka ənjə a ŋusləgi duunə asəkə ŋunyi rəɡwa. Ma ndzaanə da bwaya ənja, ka nə'unə nuunə dərəpatii. ³⁴ Ənyavəmə aagi haŋkala goonə! Goona də 'waslyakəənə ma'ə shaŋə! Pooshi hara ənji ahadoonə shii tē Əntaŋfə. Ma bii nyi ətsa, ka shii dəvə koonə ayinə.

Kura shishinə daaba'ə wa

³⁵ Tə'i hara ənji na ləɡwa, "Də iitə saŋə nə maməətə ənjə a madə da i əpina? Tsarə nga ŋgutə shishinə saŋə nə təya ndzaanə da ca?" ³⁶ Ya hə əndə ghatə hiima! Ma slikəriitə cii kwa ləɡa, see maa bəsləgi zəku'i taabu'u givanəkii. ³⁷ Ma slikəriitə cii kwa ləɡa, hi'u saakii, əntaa ənfwa ɡhəmə cii kwa ŋɡubə, ka ndzaanə taa səkəŋwa taa tsarə nga ŋgutə slikərənə patə. ³⁸ Əntaŋfə kavə tē slikəriitə ka dəvənə makə sətə kadeesəkə ka ci, ca ənəgi ka əndə'i uushi pamə, əntaa slikərənə ma'ə. Taa ŋgutə tsarə nga slikərənə patə ka ndzaanə ka ənfwaakii. ³⁹ Patənə

15:25 15.25 Jab. 110.1; Mat. 22.44. **15:26** 15.26 Səniinə 1.18; 20.14; 21.4.

15:27 15.27 Jab. 8.6. **15:28** 15.28 Rooma 11.36. **15:30** 15.30 Rooma 8.36.

15:31 15.31 2 Koor. 4.10-11. **15:32** 15.32 Isaa. 22.13; Luka 12.19-20; 2 Koor.

1.8. **15:34** 15.34 Mat. 22.29; Rooma 13.11-14; Af. 5.6-17. **15:36** 15.36-37

Yooh. 12.24. **15:38** 15.38 'Wat. 1.11.

nga uushi'iitə da əpinə amatii, kama kama nə ləwə nga shishinətii. Tsaŋə nə nga əndə shiŋkinə, tsaŋə nə nga daba, tsaŋə nə nga əginyinə, tsaŋə nə nga hərəfinə əsə. ⁴⁰ Ma uushi'iitə asəkəntaŋfə, tə'i shishinətii. Uushi'iitə ganə anə hanyinə əsə, tə'i shishinətii. Ma shishinə nga uushi'iitə asəkəntaŋfə da ənə ganə anə hanyinə əsə, kama kama nə məghərəvənətii. ⁴¹ Tsaŋə nə məghərəvənə nga uusəra, tsaŋə nə nga ləgidə, tsaŋə nə nga tikisanyinə. Taa ahada tikisanyinə maa, tə'i məghərəvənə kama kama.

⁴² Ha'ə dīi na də də maməətə ənja saa'i nga madənatii. Ma shishiitə ngədəgi ənji, ka bəslənə. Ma shishiitə ma'i əsə, pooshi ka bəslənə ma'ə. ⁴³ Madə kə ngədəgi ənji wa, bwaya dagwakii, ndzaanəkii yadə ngeerənə davə. Madə kə madəe ənji əsə, dagwakii ndzaanəkii, da ngeerənə əsə.

⁴⁴ Madə kə ngədəgi ənji wa, shishinə saakii ha'ə ci ənjə a ngədəgi. Madə kə ma'i ci əsə, ka ndzaanə nə ci ka malaaba shishinə. Weewee tə'i shishinə saakii ha'ə. Shiimə oo'i, tə'i malaaba shishinə əsə. ⁴⁵ Acii tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkələkatə ətə bii ci, "Ma əndə nga təkəŋwanə, waatoo Adamu, əndə da əpinə amakii nji ci." Amma ma Adamu nga muudinə, Ma'yanə nə ci, Əndə vii əpinə. ⁴⁶ Ma shishinə saakii, ci ca 'watəgi shiginə. Ma daba'əkii, malaaba shishinə a shigi. ⁴⁷ Ma Adamu nga təkəŋwanə, də hanyinə ghənyi Əntaŋfə tə ci, hanyinə nə ci. Amma ma Adamu nga bəra'inə, dadagyə shi ci. ⁴⁸ Ma ənji nga *duuniyana, makə nga əndətə ghənyi Əntaŋfə tə ci də hanyinə nə tii. Ha'ə nə ənji nga dadagyə əsə, makə nga əndətə shi dadagyə nə tii. ⁴⁹ Makə sənə pushaamə tə əndətə ghənyi Əntaŋfə tə ci də hanyinə, ha'ə naama ngərə pushashinə nga əndətə shi dadagyə.

⁵⁰ Ndzəkəŋushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma shishinə saakii, pooshi ci ka ndzaanə agi *ŋwanjuunə nga Əntaŋfə. Ma sətə ca bəslə, pooshi ci ka ngərə shishinə nga sətə pooshi ka bəslənə.

⁵¹ Fatəmə kaa nya ba koonə ma'umbee wabənə. Ma amə, əntaa patənə gaamə na məətə. Amma patənə gaamə na zə'ugi. ⁵² Darə rəŋwə, makə mərikənə nga ginə naama zə'ugi. Waatoo saa'i nga muudinə, saa'itə nə ənjə a fa uura nga uutəma. Maa kə əgi ənji uutəmakii, ka madənə nə maməətə ənja. Pooshi əntənə ma'ə. Ma amə əsə, ama zə'ugi darə patə. * ⁵³ Acii ma shishinaamə ənə ca bəsləgi, ka zə'uginə ka ətə pooshi ka əntənə, pooshi ka bəslənə əsə.

15:43 15.43 Fil. 3.20-21. **15:45** 15.45-49 15.21-22. **15:45** 15.45 'Wat. 2.7; Yooh. 6.63; 2 Koor. 3.6,17. **15:49** 15.49 'Wat. 5.3. **15:51** 15.51 1 Tees.

4.15-17. * **15:52** 15.52 uutəma: Mat. 24.31; 1 Tees. 4.16.

⁵⁴ Maa kə slənyi ətsə ha'ə, waatoo kə zə'ugi sətə ca əntə, ca bəsləgi, ka sətə pooshi ka əntənə ma'ə. Də ha'ə dənə sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkatə ka tantanyinə ətə bii ci, "Kə zamagi Əntənfə də wa, kə dii jaalanə."

⁵⁵ "'Ya'ə wa, miinə jaalanaaku kwa?

'Ya'ə wa, miinə ngeerənaaku kwa?"

⁵⁶ Putə nğa 'waslyakəənə upaa wə rəgwa nğa bələginə taamə. Putə nğa *bariya əsə upaa 'waslyakəənə ngeerəne agyanaamə. ⁵⁷ Amma kuyirii amə tə Əntənfə! Ci ca vii kaamə jaalanə dacia Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

⁵⁸ Acii ha'ə kədfəshinyinaaki ndzəkənjushi'inəkya, kənjəmə ndihə ndihə, goona gugudə, ndzaamə taa guci patə agi slənə goonə ka Slandana, makə kə shii unə pooshi slənə goonə ka putə nğa Slandanə ka ndzaanə ka uushi zabə.

16

Tsəkə uushi'inə ka tsəkənə də ənji nğa Əntənfə

¹ Yoo, ma agyanə tsəkə uushi'inə ka tsəkənə də ənji nğa Əntənfə, makə sətə bii nyi ka Ikəliisiyanyinə anə hanyinə nğa Galatiya, dāmə ha'ə makə ətsa. ² Taa nğutə təkənwənə nğa uusəra agi luuma patə, taa wu ahadoonə, wa ca dəkəpaa kwaba makə sətə dəbee ca vii. Madə kə dii unə ha'ə, maa kə shi nyi, pooshi uushi nuuna tsəkə ma'ə. ³ Maa kə shi nyi, ka naahənə nə nyi ləkələkatə, nya vii ka ənjitə ta'i unə, nya sləkəe ka tii də kwabatə tsəkətuunə, təya kərə aa Urusaliima. ⁴ Madə kə nee nyi, kə dəbee nya dzə əsə, ka dzənə niinə da tii.

Sətə nə Bulusə a d'a aakəjwa

⁵ Ka dzənə nə nyi aahoonə da Makiduuniya. Acii aadəvə dii nyi aniya nğa dzənə zəku'i. ⁶ Maa kə mbu'i nyi aahoonə, ka ta'avənə nə nyi doonə gi'u. Mbu'u nya kyagi vyanə goonə maa, taabu'u nii kya madə ka dzənə ka hatə nii kya dzə, una tsəkə tə nyi ka dzənə a rəgwa. ⁷ Ma cii kya moo, əntaa wata dzənə, nya nəhəpaa tuunə, nya pitəgi tanə. Amma agi kanə nə nyi nə nğa dzənə ka ta'avənə doonə, madə kə luuvə Slandana. ⁸ Amma ka ənəginə nə nyi ganə də Afisa zəku'i ca'ə ka saa'i nğa kumənə nğa *Peentakoosa. ⁹ Acii kə wunəgi Əntənfə ka nyi rəgwa

15:53 15.53 2 Koor. 5.4. **15:54** 15.54 Isaa. 25.8. **15:55** 15.55 Hoos. 13.14.
15:56 15.56 Rooma 4.15; 6.14. **15:57** 15.57 Rooma 7.24-25. **15:58** 15.58
 16.13. **16:1** 16.1 Slənə 11.29-30; 2 Koor. 8.1-9. **16:5** 16.5 Slənə 15.21; 2
 Koor. 1.15-16. **16:6** 16.6 Rooma 15.24. **16:7** 16.7 4.19. **16:8** 16.8-9 Slənə
 19.8-10.

nga da slənə ganə, da bwatyakii əsə nə slənəkii. Tə'i ənji daawaanə lajə əsə.

¹⁰ Madfa kə mbu'i Timooti, dāmə gazhi'waanə nga luunə tə ci də bəra'itə cii ka banee də ma'yanəkii. Acii ma ca, slənə nga Slandanə cii kəya da makə naaki. * ¹¹ Ga taa wu ahadoonə a bərapaa tə ci. Tsakəmə tə ci, kaa ca dzə aakəjwa agi wiinaakii agi jamənə, ca ənya aabiiki. Acii agi gəranə nə nyi tə tii da hara ndzəkəjushi'inə.

¹² Ma ndzəkəjushi'inaamə Apoolasə, kə kədii nyi tə ci kaa ca dzə ka tsaamətənə tuunə, tii da hara ndzəkəjushi'inə. Amma ma'ə Əntanjə maviimə ka ci rəgwa. Ma uusəratə nii kəya upaa rəgwa, kadə nii kəya dzə. †

Muudinə nga wabənə

¹³ Nəhəmə noonə na, kəjəmə ndihə ndihə agi nə'unə, dāmə gazhi'waanə, ndzaamə də ngeerənə. ¹⁴ Wa patənə nga slənə goonə a ndzaanə agi uudəshinə.

¹⁵ Ndzəkəjushi'inəkya, kə shii unə, ma Sətəfanu da yaakii patə, tii nə təkəjwanə nga ənjitə 'watəgi vii goonja ka Aləmasiihu agyanə hanyinə nga Akaya patə. Kə vii tii natii nə əsə ka da slənə ka tsakənə də ənji nga Əntanjə. ‡

¹⁶ Agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə fa tə tsarə nga ənjitsa. Fāmə tə patənə nga ənjitə ca slənə da tii ka ciinə rəjwə əsə. ¹⁷ Agi moodasəkə nga i Sətəfanu da Footənatusə da Akayikəsə nə nyi, acii kə mbu'ya tii aahanə ka madəbama goonə. ¹⁸ Kə shi tii ka uudagi səkəki makə sətə uudagi tii noonə. Ma tsarə nga ənjitsa, sə nga dəlaginə nə tii.

¹⁹ Kə nəhəpaa İkləisiyanyinə nga hanyinə nga Asiya tuunə patə. Ha'ə nə i Akila da Pərisəkila da patənə nga ənji nə'unə ətə ca dza də nə gatii asii əsə. Agi nəhəpaanə nə tii tuunə patə agi ləmə nga Slandana. § ²⁰ Kə nəhəpaa patənə nga ənji nga Əntanjə ənə ganə tuunə patə. Nəhəpaaməshinə də ədzəmə rəjwə agi ləmə nga Əntanjə.

²¹ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə koonə nəhəpaana, kə nəhəpaa nyi tuunə patə.

²² Taa wu nə əndə pooshi ka uudənə tə Slandana, tə'i naalanə ashikii.

* **16:10** 16.10 Timooti: 4.17. † **16:12** 16.12 Apoolasə: 1.12. **16:13** 16.13 15.38; Jab. 31.25; Af. 6.10. **16:14** 16.14 8.1; Yooh. 13.34; Rooma 13.8-10; 2 Koor. 6.6; Gal. 6.10; Af. 5.2. ‡ **16:15** 16.15 Rooma 16.5; Sətəfanu: 1.16. **16:18** 16.18 Fil. 2.29; 1 Tees. 5.12. § **16:19** 16.19 Rooma 16.5; Asiya: Səniinə 1.4,11; Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2. **16:20** 16.20 Rooma 16.16. **16:21** 16.21 Gal. 6.11; Kwal. 4.18; 2 Tees. 3.17; Filim. 19. **16:22** 16.22 Gal. 1.8-9; Səniinə 22.20.

Wa Slandanaamə a shi.*

²³ Wa Slandanaamə Yeesu a dfa koonə pwapoonə. ²⁴ Agi uufənə nə nyi tuunə patə putə ŋga ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu.

* **16:22** 16.22 Ma də uura Gərīka, 'Marana tha.'

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə koonə daciiki Bulusə, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntanƒə. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti ca nəhəpaa tuunə İkəliisiya nga Əntanƒə də Koorintiya da patənə nga ənji nga Əntanƒə anə hanyinə nga Akaya. * ² Wa Əntanƒə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntanƒə

³ Dəlaamə də Əntanƒə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Dənə ətə ca nəhə təgunuunə gaamə nə ci, daciikii ci patənə nga tsakənə a shi. ⁴ Agi tsakənə nə ci taamə agi patənə nga mabuurənə gaamə, kaama shii mbee ka tsakənə tə hara ənji gaamə, ama banee ka ma'yanətii də tsarə nga tsakətə cakə Əntanƒə taamə. ⁵ Makə sətə dii amə ləbə da Aləmasiihu agi saasa cibənyinaakii, ha'ə əsə naamə ləbə da ci dərəva agi tsakənə nga Əntanƒə taamə daciikii. ⁶ Madfa kə cifiinə, keena shii tsakənə tuunə da luupaanə tuunə. Madfa kə upaa inə tsakənə tiinə əsə, keena shii tsakənə tuunə, una upaa ngeerənə nga kəŋənə ndihə ndihə, una sə'watə tsarə nga cibənə ciina sə'wa. ⁷ Kə shii inə pooshi uushi ca gugudəe koonə. Aci kə shii inə, makə sətə dii amə ləbə agi sa cibənyinə geenə, ha'ə əsə ləbə naamə agi tsakəənə ciina upaa.

⁸ Ndzəkəŋushi'ina, nga'ə keenə una shii tsarə nga cibətə sii inə anə hanyinə nga Asiya. Ma cibəkii, kə palee ka ngeerii inə. Ha'ə maa, kə ngeerəgiinə hiima nga ndzaanə da əpinə ameenə. ⁹ Ma fatiinə ashiinə, makə kə lagi ənji gəŋwanə nga bəələnə tiinə. Amma ma slənyi ətsə patə, acii geenə gi'i neenə na, amma keena shii gi'inə tə Əntanƒə tanə, Əndə madfəe ka maməətə ənja. ¹⁰ Kə luupaa ci tiinə acii bwaya tsarə nga əntəətsa, ka tsakənə nə ci tiinə əsə. Tə ci gi'iinə, kaa ca ənə ka luupaanə tiinə. ¹¹ Ma unə əsə, tsakəmə tiinə də də'wa. Madfa ənji laŋə dii də'wa ka putə geenə, maa dii Əntanƒə keenə barəkaanə, ənji laŋə na kuyirii tə ci putə nga barəkaanəkii.

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Af. 1.3; 1 Piita 1.3. **1:5** 1.5 4.10; Jab. 34.20; 94.19; Kwal. 1.24. **1:6** 1.6-7 4.15,17. **1:8** 1.8 4.8; Slənə 19.23; 1 Koor. 15.32. **1:9** 1.9 Rooma 4.17. **1:10** 1.10 2 Tim. 4.18. **1:11** 1.11 4.15; Rooma 15.30.

Zə'unə nga aniya nga Bulusə

¹² Cakərə'inə geenə patə, ma ndzaanə geenə ganə a duuniya, ma palee maa, ndzaanə geenə ahadoonə, ndzaanə geenə də malaaba moodəfa da goonğaən əsə. Ma ndzaa inə ha'ə, əntaa də shiinə tsarə ətə nga əndə shinjkinə, amma dagi pwapoonə nga Əntanjfə. ¹³⁻¹⁴ Ma sənə ciina naahə koonə, sətə cuuna mbee ka jangətənə, una paaratəgi. Kə paaratəgi unə gi'u, amma, ma nəhənəkya, ma aakəjwa gi'u, ka paaratəginə nuunə nga'ə, koonə shii oo'i, ka dənə nuunə maṇushinə putə geenə uusəra nga shinə nga Yeesu Slandana. Ha'ə niinə əsə, ka dənə niinə maṇushinə putə goonə.

¹⁵ Ma ətsa, kə dīi nyi aniya nga dzənə dagoonə, kaa nya jikətə koonə də maṇushinə geenə. ¹⁶ Waatoo, kə mwayi nyi ṇusləgərənə dagoonə, nya dzə aa Makiduuniya, nya ənya dagoonə əsə, koonə shii tsakənə tə nyi ka dzəginə aa Yahudiya. ¹⁷ Ya agi zə'unə nga aniyaakya, kə təkuree nyi ka kəjəe ka naaki nə ka dā uushi rəjwə kwa? anii dā uushi'inə makə ənji *duuniya sanə cii kya dā? Ka banə nə nyi "Awa" a ba ma kwa? Pooshi.

¹⁸ Makə sətə weewee əndə goonğa nə Əntanjfə, ma wabənə geenə koonə, əntaa a ba ma. ¹⁹ Acii ma Yeesu Aləmasiihu *Uuzənə nga Əntanjfə ətsə waazii inə da Silasə da Timooti koonə agyanəkii, əntaa a ba ma nə awaakii, amma taa guci patə tantanyinə ca shiigi amakii. ²⁰ Acii ci nə "Awa" nga patənə nga aləkawalənyinə nga Əntanjfə. Ci dīi caama luu "Aamiina" dācii Yeesu Aləmasiihu ka dūunətənə də Əntanjfə. ²¹ Əntanjfə kabətə taamə ka hakii dashi Aləmasiihu, ca tadə taamə, ²² ca dāanə sagidaakii aagyanaamə, ca vii kaamə Ma'yanaakii a ədzəmaamə ka baarəginə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə.

²³ Ma bwasee nyi ka dzənə aa Koorintiya, acii ga nya dzə ka tsakəvə koonə buurə uushi'inə. Əntanjfə nə seedawaaki, ci shii sətə a ədzəməki. ²⁴ Əntaa baawəda geenə ciina moo baarənə koonə agyanə vii goonğa goonə. Pooshi. Kə shii inə, ndihə ndihə nuunə agi vii goonğa goonə. Ma caama slənə doonə, koonə uufə də səka.

2

¹ Ma bwasee nyi ka aniya nga dzənə aahoonə, acii ga nya ənyi ka dzənə ka bəzee ka səkuunə. ² Madə kə bəzee

1:12 1.12 2.17; 1 Koor. 1.17,19,31; 2.13; Ibər. 13.18. **1:15** 1.15-16 1 Koor. 16.5-6. **1:17** 1.17 1 Koor. 4.18-19. **1:18** 1.18 1.23. **1:19** 1.19 Slənə 18.5. **1:22** 1.22 5.5; Rooma 8.15-16,23; Af. 1.13-14. **1:23** 1.23 11.31; 13.2; Rooma 1.9; Fil. 1.8; 1 Tees. 2.5; 2 Tees. 2.10. **1:24** 1.24 1 Piita 5.3. **2:1** 2.1 12.21; 1 Koor. 4.21.

nyi ka sakuunə, pooshi əndə uufagi səkəki madaamə unə. ³ Ənjitə dəbee uufagi səkəki nuunə. Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkatətə, acii goona bəzee ka səkəki, maa kə gi nyi aahoonə. Kə shii nyi weewee, mada ka moodasəkə nə nyi, ka moodasəkə nuunə noonə əsə. ⁴ Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkatətə, də mabətəsəka, kə ma'i hanjalaaki. Ha'ə maa, da kiinə agiki. Ma mwayi nyi, əntaa ka bəzee ka sakuunə, amma ma dīi nyi ha'ə, kaa nya baarii koonə makə sətə uu'i nyi tuunə ŋgaŋga'ə.

Tifyaginə tə ma'waslyakə ənda

⁵ Taa wu patə bəzee ka səkə ŋga əndə'i ənda, əntaa wata naaki daanəki bəzee ci, amma da i noonə patə bəzee ci. Əntaa mbudeenə cii kya mbudee, amma tə'i hara ənji ahadoonə bəzee ci ka səkətii. ⁶ Ma əndətsa, ma dzalətsə jalə ənji tə ci, kə mbu'i ha'ə. ⁷ Acii ha'ə, ənəmə ka tifyaginə tə ci, una banee ka ma'yanəkii, acii ga mabətəsəkə a gadəgi tə ci. ⁸ Agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə baarii ka ci oo'i, kə uu'yuunə tə ci tanyi.

⁹ Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkatətə, kaa nya shii təbətənə tuunə, kaa nya paaratəgi mada agi fanə nuunə wabənaaki ŋga dzalənə tə ci. ¹⁰ Ma əndzə'i, mada kə tifyagyuunə əndəkii putə ŋga sətə dīi ci koonə, nyi maa, ka tifyaginə nə nyi tə ci. Taa mi patə dəbee nya tifyagi, ka putə goonə tifyagi nyi akəŋwacii Aləmasiihu. ¹¹ Ma dīi cii kya da ha'ə, acii ga *Seetanə a upaa rəgwa ŋga saaweenə kaamə. Kə shii amə sətə cii kəya moo danə.

Ghatə baanə ŋga ma'yanə ŋga Bulusə də Tərawasə

¹² Yoo, ma saa'itə mbu'i nyi aa Tərawasə ka waaza Njunyi Habara ŋga Aləmasiihu, kə nee nyi kə wunəgi Slandanə rəgwa ŋga da slənə lanə davə. ¹³ Amma pooshi ma'yanəki baanə, acii paa nyi lii tə ndzəkəŋunəki Titusə davə. Wata nya ba ka ənji davə 'Ta'avəmə', nya madə, nya palə aa Makiduuniya. *

*Jaalanə daciai *Aləmasiihu*

¹⁴ Amma wa ənjə a kuyirii tə Əntanəfə! Ci ca kərə tiinə ka jaalanə taa guci patə putə ŋga ləbənə geenə da Aləmasiihu. Daciai inə əsə cii kəya kukutə dagwa mədədəranə, waatoo waaza Njunyi Habara ŋga shiinə tə Aləmasiihu taa dama patə. ¹⁵ Weewee ma inə, makə urədyə niinə ətə ci Aləmasiihu a dəzə ka Əntanəfə. Mədədəranəkii a təkəgi

2:3 2.3 13.10. **2:4** 2.4 7.8; Slənə 20.31; 1 Koor. 16.24. **2:6** 2.6 7.11. **2:7** 2.7 Kwal. 3.13. **2:9** 2.9 7.15; 10.6. **2:11** 2.11 1 Piita 5.8. **2:12** 2.12 1 Koor. 16.9. * **2:13** 2.13 1 Tees. 3.1; Titusə: 2 Koor. 7.6,13-14; 8.6,16,23; 12.18; Gal. 2.1,3; 2 Tim. 4.10; Tit. 1.4; Makiduuniya: 7.5; Slənə 20.1.

ahada ənjitə ca upaa əpinə da ənjitə ka rəgwa ɲga zanə patə. ¹⁶ Ma urədyatsa, ma ka ənjitə zii, madfa zhinyi ka tii, əntənə əntənətii. Ma ka ənjitə upaa luupaanə əsə, ci nə urədyatə ca vii əpinə. Ya əna, wu dɪi nə əndə mbu'i bahə dfa madfuunə slənətsa? † ¹⁷ Amma ma inə, əntaa makə ɲga hara ənji niinə. Acii ma təya, agi gwazeenə nə tii ka wabənə ɲga Əntanɲfə də jirakənə. Də goonɲaanə ciina wabə akəɲwacii Əntanɲfə. Ci ta'i tiinə, keena ndzaanə ka ənji slənənə ka Aləmasiihu.

3

Ənji slənə ɲga kura aləkawala

¹ Ma dəya, goona nyihə makə mbudənə ciina mbudə neenə na. Pooshi. Ma inə, pooshi nafa ɲga baarii koonə ləkələkətə ɲga slənə geenə koonə shii tiinə. Pooshi nafa ɲga naahənə goonə tə habara ɲga slənə geenə ka hara ənji, makə sətə ci ənjə a dfa ka hara ənji əsə. ² Unə də noonə nə nə ləkələkətə ɲga slənə geenə, manaahəkii a ədzəmuunə kaa ənji patə a shii, təya janɲgatə. ³ Panɲəranə oo'i, Aləmasiihu ci saakii nyaahə ləkələkətəkii, ca sləkee dacia inə. Əntaa naahənə ɲga ciinə ɲga ənda, amma də Ma'yanə ɲga Əntanɲfə əndə vii əpinə. Əntaa ashii matsahə faara əsə, amma asəkə moodəfa ɲga əndə shiŋkinə nə ci manaahəkii.

⁴ Ma ciina wabə uushi'iitsə ha'ə, acii mashiikii niinə akəɲwacii Əntanɲfə dacia Aləmasiihu. ⁵ Əntaa mbu'unə mbu'iinə ka neenə na bahə banə oo'i, inə ca dfa dfa uushi'inə, pooshi. Dacia Əntanɲfə nə mbeenə geenə. ⁶ Ci kavə tiinə keena ndzaanə mambu'ukii bahə dfa slənə ɲga kura aləkawala. Ma kura aləkawalətsa, əntaa də manaahə *bariya dɪi ənji, amma də Ma'yanə ɲga Əntanɲfə. Acii ma bariya, wə cii kəya kira ka ənja. Amma, ma Ma'yanə ɲga Əntanɲfə, əpinə cii kəya vii ka ənja.

⁷ Yoo, ma bariya ɲga ɲukə, manaahəkii ashii matsahu faariinə shi, kə baarii Əntanɲfə məghərəvənaakii də bariyatsa, laɲə dərəva hanɲətə ənji *Isərayiila tə bariyatsa. Ha'ə maa, kə təkuree tii ka tsaamənə tə Muusa acii bərənə ɲga kəɲwaciinəkii, wiitsə boo, sətə ca uudəgi nə bərənəkii. Kə shii amə, ma bariyatsa, əntənə nə muudinəkii. Patə da ha'ə, tə'i məghərəvənə davə. ⁸ Makə kə shii amə ha'ə, sakwa slənə ɲga Ma'yanə ɲga Əntanɲfə dɪi, pooshi palee

2:15 2.15 1 Koor. 1.18. † **2:16** 2.16 wu dɪi ...mbu'i bahə ka dfa...: 3.5-6. **2:17** 2.17 4.2; Fil. 1.15-17; 1 Tees. 2.3,5,10; 1 Piita 4.11. **3:1** 3.1 5.12; 10.12; Slənə 18.27. **3:2** 3.2 1 Koor. 9.1-2. **3:3** 3.3 Shig. 24.12; Irim. 31.33; Əzakii. 36.26. **3:5** 3.5 2.16; Rooma 15.18. **3:6** 3.6 Yooh. 6.36; Rooma 7.5-6; 8.2,6,10; 1 Koor. 11.25. **3:7** 3.7 Shig. 34.29-30.

də məghərəvənə kwa? ⁹ Acii madfa ka kira məghərəvənə nə slənə sətə ca kira əntənə ka ənja, slənə sətə ca kira luupaanə palee də məghərəvənə. ¹⁰ Weewee ma ətsə ha'ə, kə sha nji da i məghərəvənə. Amma ma nja əna, pooshi ma'ə shanjə, acii kə shi məghərəvənə nja əndə'i ka paleenə ka ci. ¹¹ Acii madfa ma sətə ca uudəgi, tə'i ci da məghərəvənə, sətə pooshi ka uudənə palee də məghərəvənə ka shanjə.

¹² Makə kə shii inə tə'i ha'ə makə ətsa, ka wabənə niinə yadə nğwalənə. ¹³ Əntaa makə nja Muusa niinə. Acii ma ca, kə kavə ci gwada aakənjwaciikii, acii ga ənji Isərayilla a nee ka muudinə nja məghərəvətə ca uudəgi. ¹⁴ Amma kə təkuree tii ka paaratəginə. Ca'ə ənshinə, madfa kə janjii tii iirə aləkawaləta, kə ndzaa ci makə gwada akənjwaciitii. See madfa ndzaa əndə ləbə da Aləmasiihu dzəginə gwadakii, əndə a paaratəgi ha'ə. ¹⁵ Taa ənshinə, madfa janjii tii bariya nja Muusa, wata gwadakii a pa'agi hiimatii. ¹⁶ Amma madfa kə zə'ugi əndə aabii Slandana, kə dzəgi gwadakii ətsa. ¹⁷ Ma Slandana, Ma'yanə nə ci. Ma hatə dii Ma'yanə nja Slandana, tə'i dimwaanə davə. ¹⁸ Ma amə patə, pooshi gwada akənjwacii amə, əgi bəarə dūunuunə nja Slandanə naamə. Ci ca zə'wee kaamə, kaama pusha tə ci, ama tsakə dzənə aakənjwa də upaa dūunuunə. Ma ətsə patə, slənə nja Ma'yanə nja Slandana.

4

Waahə gaamə

¹ Acii ha'ə, makə kə shii inə putə nja nja'aanə nja Əntanjə keenə ba'avə ci slənətsə aacii inə keena slənə, pooshi shishiniinə ka əntənə. ² Ma inə, kə naanagiinə ka slənə sə nja ayinə. Pooshi inə ka dfa jarəwiinə, pooshi inə ka gwazee ka wabənə nja Əntanjə əsə. Amma panjəranə ciina wabə goonjaanə akənjwacii Əntanjə. Nja'ə keenə kaa taa wu a shii oo'i, ənji goonja niinə. ³ Ma Njuni Habaranə ciina waaza, madfa ma'umbee uushi nə ci, ka ənjitə uugi zanə nə ci ma'umbeekii tanə. ⁴ Ma təya, kə təkuree tii ka vii goonja, acii kə əndəgi *Seetanə hiimanyinatii. Ci dii təkuree tii ka nee ka bəranə nja Njuni Habara. Ma habarakii, ayanə dūunuunə nja Aləmasiihu. Ci nə pushashinə nja Əntanjə. * ⁵ Acii ma inə, əntaa neenə

3:9 3.9 Rooma 8.2,33; Gal. 3.10. **3:13** 3.13 Shig. 34.33-35. **3:14** 3.14 Isaa. 6.10. **3:16** 3.16 Shig. 34.34. **3:17** 3.17 Yooh. 8.32,36; Rooma 8.2; Gal. 5.1,13. **3:18** 3.18 4.6; 1 Koor. 2.7. **4:1** 4.1 3.4,6. **4:2** 4.2 2.17; 6.4. **4:3** 4.3 1 Koor. 1.18. * **4:4** 4.4 Seetanə: Yooh. 12.31; Af. 2.2; pushashinə nja Əntanjə: Kwal. 1.15; Ibər. 1.3.

nə ciina waaza, amma tə Yeesu Aləmasiihu ciina waaza, oo'i ci nə Slandana; inə neenə əsə, ənji slənə goonə niinə putə ɲga Yeesu. ⁶ Əntaɲfə bii, "Wa bərənə a bərəgi agi təkunə." Ci əsə kavə bərənaakii kaa ca bərə a moodəfaamə, ca bərə aagi ənji, ama shii neenə ka dūunuunə ɲga Əntaɲfə ca bərə akəɲwacii Aləmasiihu.

⁷ Ma inə, taa ɲgahi makə uuda niinə pooshi ka ta'avənə ka ənsləginə, patə da ha'ə tə'i inə da wahətsə ašhiinə. Ma ətsə patə, ka baariinə oo'i, ma maɲuunə ɲgeerənə ašhiinə, ɲga Əntaɲfə, əntaa neenə. ⁸ Kə cibee ənji keenə taa ka ɲgutə rəgwa. Patə da ha'ə, paa tii təɲapaa tiinə. Kə ha'utə ənji diinə. Patə da ha'ə, pooshi inə bwasee ka kanə geenə ɲga upaa luupaanə. ⁹ Kə iikə ənji keenə daawaanə laɲə. Patə da ha'ə, pooshi Əntaɲfə kagi tiinə. Kə laadapaa ənji tiinə aa panə, amma patə da ha'ə, pooshi əpinə dzəgi ameenə. ¹⁰ Taa guci patə, ha'ə nə ənji ka dā gazhi'waanə ɲga bələnə tiinə makə sətə bəli tii tə Yeesu. Ma dīi inə ma'ə da i əpinə a meenə, kaa əɲjə a shii oo'i, tə'i əpinə ɲga Yeesu ašhiinə. ¹¹ Agi ndzaanə geenə patə, taa guci ha'ə niinə ka nee ka wə aagiinə ka putə ɲga Yeesu. Ma dīi ha'ə, kaa əɲjə a shii neenə oo'i, ma shishinə geenə ənə na bəsləgi, tə'i əpinə ɲga Yeesu davə. ¹² Ci ca baarii oo'i, ma wa, ašhiinə cii kəya slənə, amma ma əpinə əsə, ašhuunə cii kəya dā sləna.

¹³ Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Ma wabi nyi, acii kə vii nyi gooɲga ka Əntaɲfə." Ha'ə niinə əsə, kə vii inə gooɲga ka ci, ci dīi wabiinə. ¹⁴ Kə shii inə, ma Əntaɲfə, kə maɲee ci ka Yeesu Slandanə agi maməətə əɲja. Ha'ə əsə nii kəya maɲee keenə, ca fəɲə taamə doonə, ca kərə aakəɲwacii Yeesu. ¹⁵ Patənə ɲga ətsa, ka putə goonə. Ma Əntaɲfə, agi dzənə nə ci aakəɲwa də dfaada pwapoonaakii ka əɲja. Də ha'ə əsə dzənə ənji aakəɲwa də kuyiriinə tə ci ka dūunətənə də ci.

Ndzaanə agi vii gooɲga

¹⁶ Acii ha'ə, ma inə, pooshi inə ɲgərəgi hiima. Taa ɲgahi ma shishiniinə, agi dzənə də saawanə, patə da ha'ə, ma ma'yaniinə, agi tsakə dā ɲgeerənə uusəra patə. ¹⁷ Ma cibəənə ciina cibə, pooshi laɲə, pooshi ka ta'avənə əsə. Cibəkii na kavə tiinə ka upaa dagwa uushi ətə na ndzaanə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə, waatoo, ndzaanə ka hakii da

4:5 4.5 1.24. **4:6** 4.6 'Wat. 1.3; Isaa. 9.1; 2 Koor. 3.18; 1 Piita 2.9. **4:8** 4.8 1.8; 7.5; 11.23-29. **4:10** 4.10 1.5; Rooma 6.8; Gal. 6.17; Fil. 3.10-11. **4:11** 4.11 Rooma 8.35-36; 1 Koor. 15.31. **4:12** 4.12 Kwal. 1.24. **4:13** 4.13 Jab. 116.10. **4:14** 4.14 1 Koor. 6.14; Rooma 8.11. **4:15** 4.15 1.5-6,11; 9.11,15. **4:16** 4.16 Af. 3.16.

Əntaŋfə agi dʉunuunaakii. Ma ətsa, ci palee patə. ¹⁸ Acii ma ina, pooshi inə ka kavə hiima geenə ka uushi'iitə ci ənjə a nee də ginə. Amma ka uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə kii inə hiima geenə. Ma uushi'iitə ci ənjə a nee də ginə, pooshi ka ta'avənə. Amma ma uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə, tii ca ta'avə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

5

¹ Kə shii amə, mada kə uulagi shishiinə gaamə ganə a duuniya, kə dəkəpaa Əntaŋfə kaamə əndə'i gatə dagya, waatoo ətə dətə ci cisaakii, ci na ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ² Ma amə da i shishiinə gaamə, agi dʉanə nə kudəpəshinə taamə ŋga upaa əndə'i shishinə, waatoo ətə ca shi dadagyə, kaama ŋgavə. ³ Acii mada kə ŋgii amə, pooshi amə ka ndzaanə yadə shishinə ma'ə. ⁴ Ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, agi dʉanə nə kudəpəshinə taamə. Əntaa uudənə nə əndə pooshi amə ka uudə shishiinə gaamə ŋga duuniya, amma uudənə caama uudə tə ətə ŋga dadagyə, kaama upaa, ama ŋgavə, sətə da i əpinə a jaala agyanə sətə ca bəsləgi. ⁵ Əntaŋfə ci saakii hadatəgi daamə kaama zə'u ha'ə makə ətsa. Ci vii kaamə Ma'yanaakii əsə, kaama shii paŋgəraŋə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə kidə.

⁶ Acii ha'ə, taa guci patə naamə ka mabanee ma'yanə. Kə shii amə, ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, matəkəkii naamə da Slandana. ⁷ Acii ma ndzaanə caama ndzaanə, əntaa ŋga neenə ka ci də ginə, amma ŋga vii gooŋga ka ci.

⁸ Ka mabanee ma'yanə naamə. Gədfə bwasee ka shishiinə gaamə kaama dzə ka ndzaanə da Slandana. ⁹ Acii ha'ə, taa agi ndzaanə gaamə ganə, taa agi ətə na shi aakəŋwa, ma sətə kavaamə aakəŋwa, uudagi səkəkii. ¹⁰ Acii tyasə see a kəŋaamə patə akəŋwacii Aləmasiihu, kaa ca dʉa kaamə gəŋwanə, kaa taa wu a shii upaa sətə dəbee ka ci mbərə mbərə da sətə cii kəya slənə, taa bwayakii, taa ŋunyikii saa'itə ci a duuniya.

Wabənə agyanə ndzaanə ka guviinə ŋga Əntaŋfə

¹¹ Makə dʉii ci agi ŋgwalənə niinə acii Slandana, putakii ha'ə ciina dʉa gazhi'waanə ŋga baariinə ka ənja agyanəkii. Kə shii Əntaŋfə tiinə paŋgəraŋə. Ma nə nyi ka nəhənə əsə, kə shii unə tə nyi asəkə moodəfuunə. ¹² Ma bii nyi ətsə

4:17 4.17 3.18; Rooma 5.2; 1 Piita 1.6-7. **4:18** 4.18 Rooma 8.25; Ibər. 11.1.
5:1 5.1 Ayb. 4.21; 2 Piita 1.14. **5:2** 5.2 Rooma 8.23-24. **5:4** 5.4 1 Koor. 15.53-54. **5:5** 5.5 1.22. **5:7** 5.7 1 Koor. 13.12; 1 Piita 1.8-9. **5:8** 5.8 Fil. 1.23. **5:9** 5.9 Kwal. 1.10; 1 Tees. 4.1. **5:10** 5.10 11.15; Isaa. 2.12; Dan. 7.9-10; 12.2; Slənə 17.31; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 4.5; Fil. 3.19; 2 Tees. 1.7-10. **5:11** 5.11 4.2; 6.4; 1 Koor. 9.22.

ha'ə, əntaa haŋətənə ciina haŋətə niinə, amma rəgwa ciina baarii koonə, koonə cakərə'i akəŋwacii ənjitə ca dzaana tiinə, koonə shii mbee ka ənəpaaginə ka tii. Acii ma təya, agi cakərə'inə nə tii putə ŋga dagwaanə ŋga shiginə ŋga ənda, təya bwasee ka tsaamə sətə a ədzəməkii. ¹³ Madfa d̄iikənə ciina d̄iikə, ka Əntaŋfə ciina d̄iikə. Madfa ka rəgwakii ciina d̄a ha'ə əsə, yoo, ka putə goonə ciina d̄a ha'ə. ¹⁴ Uudfənə ŋga Aləmasiihu ca d̄a ŋwanjuunə agyaniinə, acii kə paaratəgiinə oo'i, ci əŋki ka putə ŋga ənji patə. Acii ha'ə, ləbə nə ənji patə agi əntənaakii. ¹⁵ Ma əŋki Aləmasiihu ka putə ŋga patənə ŋga ənja, acii ga ənjə a ndzaanə shitə ha'ə makə sətə kadeesəkə ka tii. Amma kaa təya ndzaanə ka ŋga Aləmasiihu, acii ka putatii əŋki ci, Əntaŋfə a madfə ka ci agi maməətə ənja.

¹⁶ Ndzaŋənə ka saa'ina, pooshi inə ka tsaamənə taa tə wu putə ŋga shiginaakii. Taa ŋgahi kə shi nya caamə tə Aləmasiihu ha'ə, amma pooshi nyi agi tsaamənə tə ci ha'ə ma'ə. ¹⁷ Taa wu patə libə da Aləmasiihu, kura taganə nə ci ətsa. Kə dzəgi iirəkii, kurakii nə ci ətsa. ¹⁸ Ətsə patə, d̄anə ŋga Əntaŋfə. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaanə ka guviinəkii d̄acii Aləmasiihu, ca vii kaamə slənə ŋga baabanə ka hara ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii əsə.

¹⁹ Ma wabənə geenə, ci nə: agi zhi'weenə nə Əntaŋfə ka patənə ŋga ənji shiŋkinə ka guviinəkii d̄acii Aləmasiihu. Paa ci ka kəsəpaa 'waslyakəənati a ədzəməkii. Ca ba'avə wabənaakii acii inə, keena waaza ka ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii. ²⁰ Acii ha'ə, madəbama ŋga Aləmasiihu niinə. Əntaŋfə ca d̄a wabənaakii d̄acii inə. Agi kədiinə niinə acii unə ka madəbama ŋga Aləmasiihu, zə'umə, koonə ndzaanə ka guviinə ŋga Əntaŋfə. ²¹ Ma Aləmasiihu, paa ci shii 'waslyakəənə, amma kə kavə Əntaŋfə tə ci kaa ca ləbə daamə agi 'waslyakəənə gaamə. Ma d̄ii ci ha'ə, kaama shii ndzaanə agi gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə d̄agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu.

6

¹ Ma agi slənə geenə ka hakii da Əntaŋfə, agi kədiinə niinə acii unə ənə d̄ii Əntaŋfə koonə pwapoone, goona saawee ka pwapoonəkii. ² Wiinə sətə bii Əntaŋfə: "Madfa kə mbu'ya saa'yaaki ŋga fanə tuunə,

5:12 5.12 1.14; 3.1. **5:14** 5.14 Yooh. 17.23; Rooma 8.35; Gal. 2.20; Af. 3.19; 5.2,25; 1 Yooh. 3.16. **5:15** 5.15 Rooma 6.3-4; 7.4; 14.7-9. **5:17** 5.17 Isaa. 43.19; Rooma 6.4; Gal. 6.15; Af. 4.24; Səniinə 21.5. **5:18** 5.18 Rooma 5.10. **5:19** 5.19 Rooma 3.24-26; Kwal. 1.20. **5:20** 5.20 Mat. 10.40; Isaa. 52.7. **5:21** 5.21 Yooh. 8.46; Rooma 8.3; 1 Koor. 1.30; Gal. 3.13; Ibər. 4.15. **6:1** 6.1 Rooma 5.2; 1 Koor. 15.10. **6:2** 6.2 Isaa. 49.8; Luka 4.19-21.

agi fanə nə nyi tuunə.

Madfa kə mbu'ya uusəra ŋga luupaanə tuunə,
agi tsakənə nə nyi tuunə.”

Fatəmə! Ənə nə saa'i ŋga luu viinə ŋga Əntanfə; ənshinə
nə uusəra ŋga luupaanə!

³ Pooshi inə ka uufənə kaa taa wu a idəpaa uushi
agi slənə geenə. Aci ha'ə, pooshi inə ka dəvə sətə ca
kavə əndə ka pu'unə agi ndzaanaakii akəŋwacii Əntanfə.

⁴ Amma taa mi patə ciina də, agi baarii niinə oo'i, ənji slənə
ŋga Əntanfə niinə, də sə'watə cibənyinə, da də sə'watə
madzawə uushi'inə kama kama. ⁵ Kə fəsli ənji tiinə, ənjə
a pa'əgi tiinə, ənjə a dfaada keenə mabizhinə, kə slənyiinə
palee ka ŋgeerii inə, ina baanə yadə ŋunyinə agiinə, yadə
zəmə ameenə əsə. ⁶ Dagi laabanə ŋga moodəfiinə, da
shiinə geenə, da sə'watənə geenə, da ŋga'əənə geenə baarii
inə neenə nə oo'i, ənji slənə ŋga Əntanfə niinə. Ma ətsə
patə, dagi Malaaba Ma'yanə da uufənə geenə ŋga gooŋga.

⁷ Kə baarii inə ha'ə dagi wabənə geenə agyanə gooŋgaanə
da dagi ŋgeerənə ŋga Əntanfə. Ndzaanə geenə ka ənji
gooŋga nə sə ŋga paginə geenə. Də ci luupaa niinə neenə
nə əsə. ⁸ Kə duunətə ənji tiinə, ənjə a bərapaa tiinə əsə.
Kə dzaanii ənji tiinə, ənjə a dəla diinə əsə. Kə ŋgirə ənji
tiinə ka majirakinə, patə da ha'ə ənji gooŋga niinə. ⁹ Kə dfi
ənji makə pooshi tii shii tiinə, patə da ha'ə kə shii ənji tiinə
də ŋga'ə. Kə dfi makə maməətəkii niinə, amma waniinə
ma'ə da i əpinə ameenə. Kə jalə ənji tiinə, amma pooshi
ənji bəələgi tiinə. ¹⁰ Kə dibə səkiinə a bəzə, amma taa
guci patə agi moodasəkə niinə. Maaghiinə niinə, amma
agi dətənə niinə tə ənji lanə ka ənji waha. Pooshi uushi
acii inə, amma neenə nə patənə ŋga uushi'inə. *

¹¹ Ənji Koorintiya, paŋgəranə wabiinə koonə, pooshi inə
umbee koonə ka taa mi a moodəfiinə. ¹² Də ədzəmə rəŋwə
ŋgiriinə tuunə. Amma ma unə, kə umbee unə keenə ka
sətə a moodəfuunə. ¹³ Wanyinə ka kədiinə acii unə makə
manjeevənaaki. Tuutəta'ə, baariimə keenə uufənə goonə
noonə əsə.

**Yi ŋga Əntanfə nuunə*

¹⁴ Goona ndzaashi da ənji ghatə vii gooŋga ka Yeesu. Ma
ətsa, pooshi ka dənə. Iitiitə sanə ndzaashinə gooŋgaanə
da məzaana? Iitiitə əsə ndzaashinə bərənə da təkuna?

6:4 6.4 4.2. **6:5** 6.5-10 11.23-29. **6:6** 6.6 8.24; Rooma 12.9; 1 Koor. 13.4-7;
Gal. 5.22-23; 1 Tim. 4.12. **6:7** 6.7 10.4-5; Rooma 13.12; 1 Koor. 2.4. **6:9** 6.9

4.10. * **6:10** 6.10 moodasəka: 7.4; Rooma 5.3; 12.12; maaghiinə da ənji waha:
8.9; Fil. 2.17; 4.12-13; 1 Tees. 1.6. **6:13** 6.13 1 Koor. 4.14. **6:14** 6.14-16 1
Koor. 6.9-13; 10.21; Af. 5.5-11.

15 Mi saɲə nə haala ɲga Aləmasiihu da Seetana? Mi saɲə nə sətə libə də əndə nə'unə da əndə ghatə vii gooɲga?

16 ɲgutə ɲga'əənə saɲə nəndə ahada yi ɲga Əntaɲfə da kuvə uuləma? Acii ma amə, yi ɲga Əntaɲfə Əndə vii əpinə naamə! Makə sətə bii Əntaɲfə ci saakii,

“Ka ndzaanə nə nyi ka yi rəɲwə da əɲjaaki, ka ndzaanə nə nyi ahadatii əsə, nyi nə Əntaɲfwatii.

Tii əsə, ka ndzaanə nə tii ka əɲjaaki.”

17 Acii ha'ə kə bii Slandanə ka tii,

“Shigimə ahadatii, goona ndzaanə ka hakii, goona təbətə sətə əntaa malaabakii kaa nya luu tuunə.

18 Ma nya, ka ndzaanə nə nyi ka Dəsənuunə, una ndzaanə ka manjeevənaaki.

Nyi Slandanə Əndə baawəda wabi ha'ə.”

7

1 Kadashinyinaaki, makə dīi ci kə dīi Əntaɲfə kaamə aləkawalənyitə ha'ə, bwasee amə ka slənə uushi'iitə ca geegi ka shishinaamə da əpinə gaamə ma'ajjinəkii, ama ndzaanə malaabakii. Vigyaamə naamə nə ka Əntaɲfə patə, ama ɲgwələ tə ci.

Moodasəka ɲga Bulusə

2 Baariimə keenə uudənə goonə. Pooshi inə dīi bwaya uushi ka taa wu, pooshi inə saawee ka vii gooɲga ɲga taa wu, pooshi inə gəpətə də uushi ɲga taa wu əsə. 3 Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa wazənə cii kya wazə koonə. Acii kə shi nya bii oo'i, asəkə moodəfiinə nuunə. Ka hakii naamə taa agi əntənə taa agi ndzaanə da əpinə amaamə. 4 Kə shii nyi tuunə furəɲə. Sə ɲga dəlaginaaki nuunə. Agi sa cibənə caama sa patə, mabaneekii nə ma'yanəki. Ka maɲushinə nə nyi uusəra patə.

5 Taa saa'itə mbu'iinə aa Makiduuniya maa, pooshi inə upaa əpisəka. Taa dama zə'ugiinə patə, ha'ə nə əɲji agi cibeenə keenə, taa daama patə mabizhinə. Ma asəkə ədzəmiinə əsə, ɲgwələnə. 6 Amma ma Əntaɲfə Əndə banee ka ma'yanə ɲga əndətə lədfəgi ma'yanəkii, kə banee ci ka ma'yaniinə də shinə ɲga Titusə. *

7 Əntaa wata shinaakii tanə banee ka ma'yaniinə, amma da i wafəənə shi amakii keenə, waatoo makə sətə cakuunə vii ka ci ɲgeerənə aa moodəfəkii. Kə bii ci keenə makə sətə dīi kudəpəshinə tuunə ɲga neenə ka nyi, da makə sətə

6:16 6.16 Leew. 26.12; Irim. 32.38; Əzaki. 37.27; 1 Koor. 3.16. **6:17** 6.17

Isaa. 52.11; Səniinə 18.4. **6:18** 6.18 2 Sam. 7.14; Isaa. 43.6; Am. 4.13; Səniinə 11.17. **7:1** 7.1 1 Yooh. 3.3. **7:2** 7.2 6.13; 12.17. **7:3** 7.3 6.11; Fil. 1.7.

7:4 7.4 6.10. **7:5** 7.5 2.13; 4.8. * **7:6** 7.6 1.3-4; Titusə: 2.13.

kiwuunə anəki, da makə sətə dīi unə aniya ŋga luunə də nyi əsə. Ma əndzə'i kamə, agi tsakə dā maŋushinə nə nyi.

⁸ Ma ləkaləkātətə nyaahə nyi koonə, kə bəzee nyi ka səkuunə də ci. Amma ma nyi, pooshi nyi dīi wakadakinə ŋga naahənə koonə ha'ə. Makə fii nyi, kə bəzhi səkuunə, kə mwayi nyi dā wakadakinə. Amma ma bəzəsəkə goonə, ŋga uundzə saa'i. ⁹ Ma əndzə'i, paa nyi ma'ə ka dā wakadakinə ŋga naahə ləkaləkātətə, ka moodasəkə nə nyi. Əntaa moodasəkə ŋga bəzee ka səkuunə cii kya dā, amma putə ŋga baanə goonə ka Əntaŋfə, acii kə kavə bəzənə ŋga səkuunə tuunə koonə baanə ka ci. Ma bəzənə ŋga səkuunə, də shiinə ŋga Əntaŋfə. Acii ha'ə, pooshi inə dāvə koonə ana. ¹⁰ Acii ma mabətəsəkə də shiinə ŋga Əntaŋfə, ci ca kavə əndə kaa ca hadatəgi də naakii na, ca kira luupaanə. Pooshi əndə əsə ca dā wakadakinə ŋga tsarə mabətəsəkətəsa. Amma ma mabətəsəkə ŋga əndə shiŋkinə saakii, ci ca kira əntənə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹¹ Neemə ka sətə dīi Əntaŋfə də mabətəsəkətə goonə! Kə kavə ci tuunə ka dā kudəpəshinə ŋga baginə; kə bəzhi səkuunə putə ŋga sətə slənyi; una ŋgwaləgi acii sətə na slənə aakəŋwa; kə dāvə mabətəsəkəkii koonə kudəpəshinə ŋga neenə ka nyi; kə dāvə ci koonə kudəpəshinə ŋga luunə də nyi əsə, una dzalə əndətə dīi bwaya bwayaanə. Agi ətsə patə, kə baarii unə oo'i, pooshi moonə agi sətə slənyi.

¹² Ma saa'itə nyaahə nyi koonə ləkaləkātətə, əntaa agyanə əndətə dīi bwaya bwayaanə taa əndətə dīi ənji ka ci bwaya bwayaanə nyaahə nyi. Amma kaa nya shii baariinə koonə akəŋwacii Əntaŋfə oo'i, agi nəhənə nuunə tiinə. ¹³ Acii ha'ə kə baa ma'yaniiinə.

Tsaŋə da baanə ŋga ma'yaniiinə əsə, ca'ə əndzə'i kə cakiinə dā maŋushinə putə ŋga moodasəkə ŋga Titusə, acii kə banee unə ka ma'yanəkii, unə patə. ¹⁴ Kə dəliigi nyi duunə ka ci. Ma unə əsə, pooshi unə dāvə ka nyi ayinə. Uusera patə gooŋga njiina wabə koonə. Ha'ə əsə, ma dəlaatə njiina dəlagi duunə ka Titusə, gooŋga. ¹⁵ Acii ha'ə, ma uudənaakii tuunə, kə cakə dā ŋgeerənə. Acii agi buurətənə nə ci makə sətə dīi unə aniya ŋga luunə tə ci aahoonə, una banee ka haŋkala goonə ka fa sətə cii kəya ba koonə. ¹⁶ Ka maŋushinə nə nyi ka shaŋə acii agyuunə nə hiimaaki patə.

8

Viinē ŋga ənji nə'unə də patənə ŋga ŋgeerənə

¹ Ndzəkəŋuushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi una shii makə sətə dʒi ɛntaŋfə pwapoonaakii asəkə Ikəliisiyanyinə ŋga Makiduuniya. ² Taa ŋgahi kə lii cibənyinə tə tii kama kama, maaghiinə nə tii əsə, patə da ha'ə, ka moodfasəkə nə tii uusəra patə. Ci kavə tə tii ka ndzaanə ŋga ciinətii fitə ka viinə. ³ Ma ətsa, ka seedanə nə nyi oo'i, kə vii tii də patənə ŋga ŋgeeritii. Ha'ə maa, kə palee ka sətə dəbee təya vii. Də moonatii satii vii tii makə sətə kadeesəkə ka tii. ⁴ Tii satii kədii acii inə kaa təya upaa rəgwa ŋga tsakənə tə ənji ŋga ɛntaŋfə də Yahudiya. ⁵ Ma ətsa, kə palee ka sətə shiina kii niinə davə! Ŋga təkəŋwanə, kə vii tii natii nə ka Slandana, təya vii keenə nətii əsə də moonə ŋga ɛntaŋfə. ⁶ Ci dʒi kədii inə tə Titusə, kaa ca dzə aakəŋwa də slənətsə njanə ci ahadoonə, ca tsakə tuunə koonə mbu'utəgi də maduunə slənətsə akəŋwacii unə noonə əsə. * ⁷ Agi patənə ŋga slənə ka ɛntaŋfə aakəŋwa nuunə ka hara ənji nə'unə. Agi vii goonə goonə, agi wabənə goonə, agi shii goonəgaanə goonə, agi dfa kudəpəshinə goonə ŋga tsakə ənja, da agi uudənə goonə tiinə, ətsə patə aakəŋwa nuunə. Acii ha'ə, ŋga'ə keenə mada gyuunə aakəŋwa ha'ə makə ətsa agi maduunə slənətsə akəŋwacii unə əsə.

⁸ ɛntaa banə cii kya ba koonə makə bariya. Amma baariinə cii kya moo baariinə koonə makə sətə ci kudəpəshinə a dfa tə hara ənji kaa təya tsakə ənja. Ŋga'ə ka nyi nya shii taa tantanyinə nə uudənə goonə. ⁹ Kə shii unə pwapoonə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Taa ŋgahi əndə wahə nə ci, patə da ha'ə kə geegi ci ka nəkii ka maagha. Ma dʒi ci ha'ə, ka putə goonə, koonə shii ndzaanə ka ənji waha dagi geegi ka nəkii ka maagha.

¹⁰ Ma agi wabəətsa, wiinə wabənaaki: ka danə ŋga'ə mada kə uudəpaa unə əndzə'i tə sətə njanuunə dənku. Acii unə nə təkəŋwanə ŋga ənjitə dʒi aniya, una datə slənəkii əsə. ¹¹ Acii ha'ə, uudəpaamə slənəkii də tsarə ŋga aniyatə njanuunə də patənə ŋga ŋgeerii unə, viimə də sətə upaa unə. ¹² Acii mada tə'i əndə da aniya ŋga viinə, ca vii sətə upaa ci də patənə ŋga ŋgeeriikii, ka kadeesəkənə ka ɛntaŋfə nə viinaakii. Pooshi ɛntaŋfə mwayi əndə a vii sətə paa ci da ci. ¹³⁻¹⁴ ɛntaa banə cii kya ba oo'i, wa viinə a galee anə hara ənji, unə əsə, ənjə a kaanə koonə 'yapə unə daanuunə. Pooshi. Amma ma ŋga əna, makə dʒi ci tə'i lanə acii unə, ŋga'ə mada kə cakuunə tə ənjitə pooshi

8:1 8.1-4 Slənə 11.29-30; Rooma 15.26. * **8:6** 8.6 Titusə: 2.13. **8:7** 8.7 1 Koor. 1.5; 16.1-3,24; Gal. 6.10. **8:9** 8.9 Mat. 8.20; Fil. 2.6-7. **8:10** 8.10 1 Koor. 7.25. **8:12** 8.12 Mar. 12.43.

uushi aciitii. Mada zhi'wa saa'itə pooshi uushi acii unə, una moo tsakənə tuunə, mada tə'i lanə aciitii, ka tsakənə nə tii tuunə natii. Də ha'ə tsakəshinuunə mbərə mbərə. ¹⁵ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ma əndətə dzatəgi lanə, pooshi gadəgi ka shanə. Ma əndətə dzatəgi gi'u əsə, pooshi əki ka shanə."

Titusə da guvii-slənaakii

¹⁶ Kuyirii amə tə Əntanfə, acii ci kavə tə Titusə kaa ca tsakə tuunə də ədzəmə rəŋwə makə sətə kavə ci tiinə əsə. ¹⁷ Acii əntaa wata də ətə bii inə ka ci cii kəya slənəgi, amma agi dənə nə kudəpəshinə tə ci ŋga tsakənə tuunə. Agi moonakii cii kəya dzə aahoonə. ¹⁸ Waniitə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəŋushi'inaamə atsakii. Ma ca, agi dəlaginə nə ənji də ci asəkə Ikəliisiyanyinə patə putə ŋga mbee ka waaza Njunyi Habara ka ənja. ¹⁹ Tsanə da ətsa, kə ta'i Ikəliisiyanyinə tə ci kaa ca dzəədzə deenə agi maduunə slənənə akəŋwacii inə. Ma slənənə, kaa ənji dūunətə də Slandanə ciina da, ina baarii oo'i, kə mwayi inə tsakənə tə ənjitə pooshi uushi aciitii.

²⁰ Ma viinə ənə vii ənji aacii inə də patənə ŋga ŋgeerənə, pooshi inə ka uufənə ənjə a idəpaa uushi aashiinə agikii. ²¹ Ma nə hiima geenə, kə mwayi inə dā uushi də rəgwakii akəŋwacii ənja, əntaa wata akəŋwacii Slandana. ²² Acii ha'ə, waniitə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəŋushi'inaamə atsatii. Ma ca, kə təbiinə tə ci lanə, ina paaratəgi oo'i, tə'i kudəpəshinə ŋga tsakə ənji a moodəfəkii taa guci patə. Ma ci əsə, mashiikii nuunə aciikii. Acii ha'ə, kə cakə kudəpəshinə dənə tə ci ŋga tsakənə tuunə. ²³ Ma Titusə, rəŋwə niinə da ci, guva-slənaaki əsə agi slənənə koonə. Ma hara ndzəkəŋushi'inaamə ətsə gi tii da ci, ka madəbama ŋga Ikəliisiyanyinə gi tii, agi kira dūunuunə ka Aləmasiihu nə tii. † ²⁴ Baariimə ka tii uufənə goonə kaa Ikəliisiyanyinə a fa habara goonə, təya shii oo'i, ma dəlaanə ciina dəla duunə, ha'ə tanyi.

9

Viinə ka tsakənə də ənji ŋga Əntanfə

¹ Ma agyanə viinə ka tsakənə də ənji ŋga Əntanfə də Yahudiya, pooshi nafa ŋga tsakə naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Acii kə shii nyi tə'i kudəpəshinə ŋga tsakənə tə ənji a moodəfuunə. Putakii dəlii nyi duunə əsə ka ənji Makiduuniya. Əŋki nyi ka tii, "Ma ənji nə'unə anə hanyinə ŋga Akaya, matasəkakii nə tii daga dəŋku kaa təya

tsakə tə ənja.” Kə madee kudəpəshinə goonə ka natii, acii laŋə nə tii ka moo viinə. ³ Acii ha'ə, wanyinə ka sləkeene ka ndzəkəŋushi'inaamə aahoonə, acii ga dəlaginə geenə duunə agi haalatə a ndzaanə ka uushi zabə; amma koonə ndzaanə matasəkakii makə sətə bii nyi ka tii. ⁴ Madə kə mbu'iinə da hara ənji nə'unə də Makiduuniya aahoonə, təya dzə ka lapaanə pooshi viinə goonə matasəkakii, ka dənə nə ayinə tə nyi, acii kə bii nyi ka tii, kə shii nyi tuunə furəŋə! Unə maa, ka dənə nə ayinə tuunə ka shaŋə. ⁵ Ci dīi nyi hiima ŋga banə ka ndzəkəŋushi'iitsa, kaa təya takəŋwa ka nyi zəku'i, taabu'u nii kya dzə, una tasəka aakəŋwa makə sətə bii unə, ca ndzaanə matsəkəkii saa'itə nii kya mbu'u. Ci əsə na baarii oo'i, də moonə goonə cuuna vii, əntaa tyasə.

⁶ Buurətəmə oo'i, ma əndətə ləgii slikərənə laŋə, ka upaanə nə ci cifanə laŋə. Ma əndətə ləgii gi'u əsə, gi'u upaanəkii cifanə. ⁷ Taa wu patə, kə dəbee ca vii makə sətə kadeesəkə ka ci, əntaa də mabətəsəka taa kavənə tə ci tyasə ka viinə. Acii əndətə ca vii də moodasəkə ca kadeesəkə ka Əntaŋfə. ⁸ Tə'i Əntaŋfə da baawəda ŋga viinə koonə palee ka ətə cuuna moo, kaa sətə dəbee una upaa a ndzaanə acii unə taa guci patə. Ka upaanə nuunə laŋə koonə da də taa ŋgutə tsarə ŋga ŋunyi sləna. ⁹ Ma ŋunyi ənda, kə ndzaa ci makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə ətə bii ci, “Kə vii ci də moodəfə rəŋwə ka maaghiinə.

Ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə ŋga'əənaakii.”

¹⁰ Ma Əntaŋfə, ci ca vii slikərənə ka əndə ka ləganə, ca vii ka ci zəmə ka adənə. Acii ha'ə, ka viinə nə ci koonə uushi'inə, ca siitəgi koonə. Ma viinə goonə də patənə ŋga ŋgeerənə, tə'i bwatyakii. ¹¹ Taa guci patə, ka dātənə nə ci tuunə ka ənji waha, koonə shii viinə də moodəfə rəŋwə uusera patə, kaa ənji laŋə a kuyirii tə Əntaŋfə putə ŋga viinə goonə ənə ci təya upaa acii inə. ¹² Acii ma viitə vii unə, əntaa wata ka ki'i haaja ŋga ənji nə'unə tanə, amma agi kavənə nə ci tə ənji laŋə ka kuyiriinə tə Əntaŋfə. ¹³ Acii ma slənətsə goonə, ci ca baarii vii goonəga goonə. Ka dələnə nə ənji də Əntaŋfə əsə, acii kə baarii unə oo'i, kə luuvuunə Ŋunyi Habara agyanə Aləmasiihu. Ka dələnə nə tii də ci əsə putə ŋga viitə vii unə də moodəfə rəŋwə ka tii da ka hara ənja. ¹⁴ Ka dənə nə tii kudəpəshinə ŋga neenə koonə, təya dā də'wa ka putə goonə, putə ŋga maləŋə pwapoonə ətə ci Əntaŋfə a dā koonə. ¹⁵ Kuyirii amə tə Əntaŋfə putə

nga viinaakii kaamə, waatoo viitə pooshi ənji ka mbee ka wabənə putsəkə də ma.

10

Wabənə nga Bulusə agyanə baawədatə vii Əntanjə ka ci

¹ Nyi Bulusə nyi saaki ca kədii acii unə. Agi banə nə ənji, madə nyi ahadoonə nya banee ka nəki, ma nyi pooshi ahadoonə əsə, iza'u nə nyi anuunə. Putə nga banee ka nə nga *Aləmasiihu da nga'ənaakii, ² agi kədiinə nə nyi acii unə, goona kavə tə nyi kaa nya ndzaanə iza'u, nyi kə gi aahadoonə. Acii kə shii nyi weewee, ma ənjitə ca hiima oo'i, slənə nga *duuniya ciina də, ka lanə nə nyi ka tii nguruunə. ³ Goonga a duuniya niinə. Amma, ma paatə ciina pa, əntaa makə nga duuniya ciina pa. ⁴ Ma uushi'inə nga paginə geenə əsə, əntaa makə nga duuniya. Ma neenə, ətə ci Əntanjə a vii. Də ci ciina jaala agyanə ənji daawaanə, ama jaala agyanə ənji dəadə mabizhinə ⁵ da agyanə ənjitə ca zhi'wee ka hankala nga ənja acii ga təya shii tə Əntanjə; ama zhi'wee ka hiima nga ənji kaa təya fa tə Aləmasiihu.

⁶ Madə kə mbu'utəgyuunə də fanə goonə tə Əntanjə, ma əndətə pooshi ka fanə, matasəkakii niinə ka dzalənə tə ci.

⁷ Tsaamətəmə nga'ə agyanə sətə ca də ahadoonə. Tə'i hara ənji ca ba oo'i, nga Aləmasiihu nə tii. Wa təya tsakə buurətənə nga'ə. Makə sətə ngirə tii natii nə oo'i, nga Aləmasiihu nə tii, inə maa, ha'ə niinə. ⁸ Taa kə dəliigi nyi də baawədanə vii Slandanə keenə, pooshi ayinə ka dənə tə nyi shanə. Ma baawədatə, baawədə nga ghənənə duunə aakəŋwa, əntaa nga ənyanə duunə aaba'ə. ⁹ Ga ənjə a nee ka ətsə makə ngwaleenə cii kya ngwalee koonə də ləkaləkətənyinaaki. ¹⁰ Ka banə nə hara ənji oo'i, 'Ma ləkaləkətə nga Bulusə, iza'u. Amma ma shi ci də naaki na, mantəkii nə shishinəkii, paa ci mbee ka wabənə əsə.' ¹¹ Ma tsarə nga ənjitsa, wa təya paaratəgi oo'i, ma sətə ciina wabə asəkə ləkaləkətə, ka dənə niinə inə gatə ahadoonə.

¹² Ma təya, agi hanətənə nə tii natii na. Kə dəbee ina mbərə mbərətə də neenə nə da tii kwa? Agi ngərənə nə tii dūunuunatii, təya nee makə tii palee patə. Ma ətsa, mabaanə. Pooshi tii shii taa mi.

¹³ Ma ina, pooshi dəla də neenə na ka pitəginə aa bilə. Amma ka dənə niinə ca'ə ka hatə dəkəpaa Əntanjə keenə, ca mbu'u ca'ə ka slənətsə ciina də ahadoonə. ¹⁴ Makə dīi

9:15 9.15 9.11. **10:1** 10.1-18 1 Koor. 9.3. **10:1** 10.1 10.10; 1 Koor. 2.3. **10:2** 10.2 13.10; 1 Koor. 13.2. **10:4** 10.4 6.7; Rooma 13.12; Af. 6.13-17. **10:5** 10.5 Isaa. 2.12-17. **10:6** 10.6 2.9. **10:7** 10.7 1 Koor. 1.12. **10:8** 10.8 13.10. **10:11** 10.11 13.1-2. **10:12** 10.12 3.1. **10:13** 10.13 Rooma 12.3.

ci asəkə hatsə dəkəpaa Əntarjə keenə nuuna, makə giinə aahoonə ka kira koonə Njunyi Habara agyanə Aləmasiihu, pooshi inə pitəgi hatsə dəkəpaa Əntarjə keenə. ¹⁵ Pooshi inə ka dəlāgi də neenə nə putə ŋga slənətə ci hara ənjə a ɗa, pooshi inə ka pitəgi hatə dəkəpaa Əntarjə keenə. Amma ma sətə ciina moo, wa vii goonja goonə a gərə aakəŋwa aakəŋwa, kaa hatə dəkəpaa Əntarjə keenə a tsakə bwanənə, ¹⁶ ina mbee ka dzənə ka hara hanyinə aakəŋwa ka waaza Njunyi Habara, acii geena dəliigi də neenə nə putə ŋga slənə ŋga hara ənji ka hatə dəkəpaa Əntarjə ka tii. ¹⁷ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ma əndətə ca moo dəlāginə, wa ca dəlāgi də Slandana tanə." ¹⁸ Ma əndətə ca dəlāgi də naakii na, pooshi Əntarjə ka luuvənə tə ci, see tə əndətə ci Slandanə a dəlāgi də ci.

11

Bulusə da majirakinə ŋga masləkee ənja

¹ Ma nə nyi ka nəhənə, ka sə'wanə nuunə tə nyi, nya dīikə gi'u. Tuutəta'a, sə'wamə tə nyi ha'a. ² Agi sərəhənə nə nyi agyanuunə putə ŋga Əntarjə, acii kə vii nyi tuunə ka *Aləmasiihu makə sətə ci ənjə a vii malaaba maɗanə ka ŋgurii rəŋwə dyanə. ³ Nɗwaliiki acii ga sətə slənyi də Hawa a slənyi duunə noonə. Ma Hawa, kə gəpətə rəhunə də ki də cikirənaakii. Ha'a nuunə əsə. Nɗwaliiki acii ga hiima goonə a ŋusləgi asəkə matahu rəgwa, una təkuree ka vii goonja ka Aləmasiihu. ⁴ Acii kə fii nyi kə kapaa unə rəgwa ka əndə'i əndə ca waaza koonə əndə'i uushi agyanə Yeesu bwəsə ka ətə waazii inə koonə, kə liwuunə əndə'i Ma'yanə tsanə bwəsə ka ətə shuunə liwu, kə liwuunə əndə'i habara tsanə bwəsə ka Njunyi Habaratə liwuunə.

⁵ Ma cii kya nəhə kamə, pooshi nyi əki ka ənjitsə cuuna nəhə makə matahu masləkee ənji nə tii. ⁶ Taa paa nyi mbee ka wabənə, amma tə'i shiinə anəki makə sətə sənəavə nyi ka baariinə koonə taa ŋgutə saa'i patə, taa agi ŋgutə uushi patə əsə.

⁷ Ya saŋa, kə dīi nyi 'waslyakəənə makə hətəpaa nyi naaki nə kaa nya shii dūunətə duunə kwa? Acii kə waazii nyi koonə Njunyi Habara ŋga Əntarjə ŋga zaɓə yadə luu taa mi acii unə. ⁸ Kə liwə nyi kwaɓa acii hara Ikəliisiyanyinə, nya slənə ahadoonə. Ma ətsə kamə, ka banə nə nyi makə

10:15 10.15-16 Slənə 19.21; Rooma 15.20. **10:17** 10.17 Irim. 9.22-23; 1 Koor. 1.31. **10:18** 10.18 1 Koor. 4.4-5. **11:2** 11.2 Af. 5.25-27. **11:3** 11.3 'Wat. 3.1-5,13. **11:4** 11.4 Gal. 1.8-9. **11:5** 11.5 12.11; 1 Koor. 15.10; Gal. 2.6,9. **11:6** 11.6 1 Koor. 2.6-16; Af. 3.4. **11:7** 11.7 12.13; 1 Koor. 9.12,18.

kə gəpətə nyi də uushi aciitii kaa nya shii tsakənə duunə.
⁹ Ma saa'itə nyi ahadoonə, kə mwayi nyi tsakənə tə nyi də kwaba, amma paa nyi fitinii tuunə koonə vii ka nyi. Kə shi hara ndzəkəŋushi'inə gaamə də Makiduuniya, kə vii tii ka nyi patənə ŋga sətə cii kya moo. Paa nyi fitinii tuunə shaŋə. Paa nyi ka d'anə ha'ə boo ŋga əna taa aakəŋwa, koonə shii tsakənə tə nyi. ¹⁰ Wiitə sətə cii kya dəla də naaki na. Də gooŋgaanə ŋga Aləmasiihu nə nyi ka banə koonə, ma nyi, pooshi əndə təŋapaanə tə nyi ka dəla də naaki nə ha'ə anə hanyinə ŋga Akaya patə. ¹¹ Aa acii mi d'ii? Acii paa nyi agi uudənə tuunə kwa? Kə shii Əntanfə, kə uu'i nyi tuunə.

¹² Makə sətə paa nyi fitinii tuunə, ka dzənə nə nyi aakəŋwa də d'anə ha'ə, kaa nya shii təŋagi rəgwa ka majirakinə ŋga masləkee ənji ŋga dəlaginə, təya ba oo'i, mbərə mbərə nə slənətii da neenə. ¹³ Ma tsarə ŋga masləkee ənjitsa, əntaa masləkee ənji ŋga tantanyinə nə tii. Agi jirakənə nə tii də slənətii, təya geegi ka natii nə makə masləkee ənji ŋga Aləmasiihu ŋga tanyi. ¹⁴ Əntaa sə ŋga hurəshishinə ətsa, acii *Seetanə maa, kə geegi ci ka naakii nə makə malaa'ikatə ca bərə. ¹⁵ Acii ha'ə, mada geegi ənji slənaakii ka natii nə makə ənji slənə gooŋgaanə, əntaa mu'umə uushi. Ma ka muudinə, kadə nə təya upaa dzalənə ətə dəbee təya upaa.

Sa cibəryinə ŋga Bulusə putə ŋga waazanə

¹⁶ Kaa nya ənə ka banə, ga taa wu a nəhə makə d'ii kənə cii kya d'ii kə. Amma makə kə nyihuunə ha'ə, luumə tə nyi makə sətə cuuna luu hara mad'ii kə ənja. Nyi maa, kaa nya shii dəlaginə gi'u naaki. ¹⁷ Weewee ma sənə cii kya ba əndzə'i, əntaa hiima ŋga Slandana. Ma agi dəlaanə cii kya dəla də naaki na, makə ŋga mad'ii kə əndə cii kya wabə. ¹⁸ Makə d'ii ci ənji laŋə ca dəlagi də uushi'inə ŋga *duuniya, nyi maa, ka d'anə nə nyi ha'ə. ¹⁹ Kə bii unə, kə shii unə uushi'inə. Amma iitə saŋə mbee unə ka sə'watə tə mad'ii kə ənja? ²⁰ Waatoo, mada kə geegi tii koonə makə maviinə, taa gəpətənə duunə, taa bərəpaanə tuunə, taa tsagi koonə meeciinə, agi sə'watənə nuunə tə tii. ²¹ Ma nyi, əntaa təkureenə təkuree nyi ka d'anə koonə ha'ə.

Amma taa mi patə dəliigi taa wu, nyi maa, ka dəlaginə nə nyi də səkii. Makə ŋga mad'ii kə əndə cii kya wabə. ²² Taa ma bii tii ənji *Ibərəaniya nə tii, nyi maa, ci nə nyi. Ənji Isərayiila kwa? Nyi maa, ci nə nyi. Slikərənə ŋga

Ibērahiima kwa? Nyi maa, ci nē nyi. ²³ Taa ma bii tii ənji slənə ka Aləmasiihu nē tii əsə, amma nyi nē matahu əndə slənə palee ka tii. Makə ŋga madfiikə əndə cii kya wabə. Kə slənyii də gazhi'waanə palee ka tii; bəzəkii pya'ə ənji tē nyi a furəshina palee ka tii; bəzəkii fəsli ənji tē nyi əsə palee ka tii; ama wə nē nyi uusəra patə. * ²⁴ Tufə jikə *Yahudiinə ka fəslənə tē nyi də uu'yanə makkə pu'unə aji əlinə. ²⁵ Makkə jikə gayinə ŋga ha də Rooma ka fəslənə tē nyi. Kə kaalii ənji tē nyi də faariinə rəŋwə səfə. Makkə jikə kumbawalə ka cipəgərənə da nyi aagi ma'inə. Kə shi nya kii uusəra, nya ba'anətsaa agi ma'inə. ²⁶ Agi wiigi'inə nē nyi lanə. Pooshi bwaya uushi ətə paa nyi nee. Tə'i tanə gəəra, tə'i mahiirənə a rəgwa, tə'i ŋgwalənə acii ənjaaki Yahudiinə, tə'i ŋgwalənə əsə acii hara slikərənə, tə'i ŋgwalənə asəkə vəranyinə, tə'i ŋgwalənə agi bilinə, tə'i agi uunəva, tə'i əsə acii majirakinə ŋga ənji nə'unə. ²⁷ Kə slənyii də gazhi'waanə ka shaŋə. Bəzəkii nē nyi ka ba'aginə njihərəmə yadə ŋunyinə agiki. Kə dīi madəfənə da meegiirənə tē nyi. Lanə nē nyi ka ndzaanə yadə zəma, taa kuvə ŋga baanə davə, taa kəjeerənə. ²⁸ Bwasə ka harakii maa, uusəra patə nē nyi ka buurə patənə ŋga Ikəliisiyanyinə. ²⁹ Madə kə əpigī vii goonəga ŋga ənda, agi zhiimanə tē nyi asəkəki. Maa kə kavə ənji tē əndə'i əndə ka də 'waslyakəənə, ka bəzənə nē səkəki. ³⁰ Madə ka dələnə nē nyi də naaki na, see də sətə ca baarə makə sətə əntəgi shishinəki dəlaginəki. ³¹ Ma Əntanəfə Dii Yeesu Slandanaamə, wa ənjə a dəla də ləməkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Kə shii ci oo'i, əntaa jirakənə cii kya jirakə. ³² Ma saa'itə nyi də Damasəkusə, tə'i əndə'i ŋgwaməna atsaa səfə ŋwanəwa Arətəsə, kə kavə ci kaa ənjə a nəhə uura mayi ŋga vərənə, kaa ənjə a shii kəsənə tē nyi. ³³ Amma kə kagərə ənji tē nyi aasəkə dəvə, ənjə a kyagərə tē nyi da mapacakinə ŋga mahwala ŋga vərənə, nya mbərədə aciikii.

12

Uushi'iitə baarii Slandanə ka Bulusə

¹ Tyasə ka dəlaginə nē nyi də naaki na. Taa ŋgahi pooshi uushi ci dəlaginəkii a tsakəvə, patə da ha'ə, ka wabənə nē nyi agyanə uushi'iitə baarii Slandanə ka nyi. ² Kə shii

11:22 11.22 Fil. 3.5; Rooma 11.1. **11:23** 11.23-29 4.8-12; 1 Koor. 4.11-13; 12.26.

* **11:23** 11.23 kə slənyii də gazhi'waanə: 1 Koor. 15.10; furəshina: Slənə 16.23.

11:24 11.24 Dzək. 25.3. **11:25** 11.25 Slənə 14.19; 16.22. **11:26** 11.26 Slənə

9.23; 14.5. **11:27** 11.27 6.5. **11:29** 11.29 1 Koor. 9.22; Gal. 6.2. **11:30**

11.30 12.5; 1 Koor. 1.31. **11:31** 11.31 1.23. **11:32** 11.32-33 Slənə 9.23-25.

nyi, tә'i әndә'i әndә nә'unә shi Slandanә a җgәrәtә tә ci aadәgyә aabiikii. Kә uugi danә fәzә pu'u aji әnfwadә әnә. Ma әndәtsa, nyi ka nәki. Taa tantanyinә kә slәnyi ha'ә, taa sәniinә, ma әtsa, paa nyi shii. Әntañfә shii ci daanәkii. ³ Ma nyi, kә shii nyi, kә җgirә әnji tә nyi aagi Alәjana. Taa tantanyinә, taa sәniinә, Әntañfә shii ci daanәkii. ⁴ Ma davә, kә fii nyi uushi'inә әsә әtә pooshi әnji ka mbee ka batәnә, pooshi әndә shiҗkinә mbu'i bahә batәnә. ⁵ Acii ha'ә, ma ka rәgwatsa, ka dәlaginә nә nyi dә naaki na. Amma ma ka rәgwa җga әndә shiҗkinә, pooshi uushi cii kya dәlagi madaamә dә uushi'iitә ca baarii әtәnaaki dadavә. ⁶ Mada kә mwayi nyi dәlagi dә naaki na, paa nyi ka ndzaanә ka madiikә әnda, acii gooҗga nii kya wafә. Amma kә bwasee nyi ka haalakii ha'ә, acii ga әndә'i әndә a җgirә tә nyi palee ka makә sәtә cii kәya tsaamә tә nyi taa fa wafәnaaki.

⁷ Ha'ә әsә, kә davә әnji ka nyi әndә'i bwaya uushi әtә ndzaanә makә dәhә ashiki, acii ga nya haҗәtә naaki nә putә җga uushi'iitә ci Әntañfә a baarii ka nyi. Ma әtsa, maslәkee әndә җga Seetanә, kaa ca cibee ka nyi. Ma dii әtsә patә, acii ga nya haҗәtә naaki na. ⁸ Makә jikә nyi ka kәdiinә tә Slandanә kaa ca җgәrәgi ka nyi. ⁹ Amma ma jikәnaakii ka nyi, uu'i ci, "Pwapoonaaki nә sәtә dәbee ha upaa, acii mada matәkii nә әnda, parәkә ndzaanә җgeerәnaaki ashikii." Ci nee unә, ma җga әnә, dә moodasәkә nә nyi ka dәlaginә dә naaki nә putә җga әtәnaaki, kaa җgeerәnә җga Alәmasiihu a shii ndzaanә ashiki. ¹⁰ Ka moodasәkә nә nyi dә әtәnaaki. Mada dzaanii әnji tә nyi әsә, ka moodasәkә nә nyi. Ha'ә әsә, nyi aҗi sa җgәra'wa da ciba, da aҗi asaranyinә, әtsә patә ka putә җga Alәmasiihu cii kya dә ha'ә. Makә dii ci matәkii nә nyi, da җgeerәnә nә nyi.

Buurә uushi'inә җga Bulusә aҗyanә әnji Koorintiya

¹¹ Ma nyi, kә iikә nyi putә җga dәlaanaaki dә nәki. Amma unә kavә tә nyi ka dfanә ha'ә. Ma dәbee, unә nә dәlanә dә nyi, acii pooshi hatә palee matahu maslәkee әnjitsә goonә ka nyi makә sәtә cuuna hiima. ¹² Kә ndzaa nyi ahadoonә dә sә'watәnә ka shaҗә, kә dii nyi madiigәrә slәnәnyinә da sә җga hurәshishinә laҗә әsә. Ci ca baarә oo'i, maslәkee әndә җga tantanyinә nә nyi. ¹³ Ma nya, paa nyi dii kama kamaanә ahadoonә da hara Ikәliisiyanyinә, amma see uushi rәҗwә; waatoo, paa nyi ali tsakәnә goonә tә nyi.

12:5 12.5-6 11.16,30; 12.1; 1 Koor. 3.31.

12:7 12.7 Gal. 3.13-14; Ayb. 2.6.

12:9 12.9 Isaa. 40.29-31; Rooma 5.2; Fil. 4.13.

12:12 12.12 Slәnә 13.6-12;

14.8-10; 16.16-18; 19.11-16; Rooma 15.19.

Acii ha'ə, mada bwayakii dīi nyi koonə, tuutəta'ə tifyagimə tə nyi!

¹⁴ Wanyinə ka tasəkanə ka dzənə aahoonə nga makkənə. Pooshi nyi na alə tsakənə goonə tə nyi əsə. Acii moodəfuunə cii kya moo, əntaa uushi goonə. Acii dənə nə dəkəpaa uushi'inə ka manjeevənaakii, əntaa manjeevənə dəbee dəkəpaanə ka dəsənətii. ¹⁵ Ka danə nə nyi moodasəkə nga bələgi sətə aciiki patə, nya vigi patə da naaki na, ka putə nga tsakənə duunə. Ya əna, ka galeenə nuunə ka uudənə tə nyi acii uu'i nyi tuunə lanə kwa?

¹⁶ Mbu'u ka luuvənə nuunə oo'i, paa nyi ndzaanə ka tərənə anuunə. Amma ka banə nə əndə'i ənda, kə dīi nyi koonə jarəwiinə, nya jirakə koonə ka shii satə də nuunə. ¹⁷ Ya sanə kə gəpi nyi duunə ka rəgwa nga rəjwə agi ənjitə sləkee nyi koonə kwa? ¹⁸ Kə kədii nyi tə Titusə kaa ca dzə aahoonə; nya sləkee ka əndə'i ndzəkəjənə əndə nə'unə atsakii. Kə gəpi Titusə duunə kwa? Anii pooshi slənə geenə gi mbərə mbərə? Kə shii nyi mbərə mbərə nə hiima geenə.

¹⁹ Goona nyihə makə baarəgi goonə ciina baarə aakəjwacii unə. Pooshi. Akəjwacii əntanjə ciina wabə; ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Kadashinyinə geenə, ma ətsə ciina də patə, ka tsakənə duunə koona dzə aakəjwa. ²⁰ Ngwaliiki acii ga nya gi ka lanə tuunə əntaa makə sətə dəbee nya la tuunə. Mada kə lii nyi tuunə əntaa makə sətə dəbee, ka danə nə nyi koonə sətə pooshi dəbee nya də koonə. Ngwaliiki acii ga nya lapaa mabizhinə ahadoonə da sərəha, da bəəzənə nga səka, da uudənə ka na, da tsəbəhiinə, da dyaarə'unə, da hanjətə na, da mamaadənə nga hanjaka. ²¹ Ngwaliiki əsə, mada kə gi nyi aahoonə, acii goona davə ka nyi ayinə akəjwacii əntanjə, nya njəərə ma putə nga ənjitə sha dīi 'waslyakəənə. Acii ma təya, kə təkuree tii ka bwaseenə ka ajjiniinatii da aləhiinatii kaa təya baanə ka əntanjə.

13

Muudinə nga wabənə

¹ Mada kə gi nyi aahoonə, ətsə nə makkənə nga sədəki. Mada kə gi nyi, taa njutə wabənə patə ma'i ahadoonə, nga'ə ka nyi kaa ənji bərə'i taa palee ka bərə'i a baarii tantanyinə nga wabənəkii. ² Wanyitə ka wabənə ka ənjitə sha dīi 'waslyakəənə da patənə nga hara ənja,

12:13 12.13 11.7-9. **12:14** 12.14 13.1. **12:15** 12.15 1 Koor. 16.24. **12:17** 12.17 7.2. **12:18** 12.18 2.13; 8.6,16-17. **12:20** 12.20 1.23; 1 Koor. 1.10-11. **12:21** 12.21 13.2. **13:1** 13.1 12.14; Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 1 Tim. 5.19.

wanyitšə ka wabənə koonə nyi pooshi ahadoonə, makə sətə shi nya wabi koonə saa'itə gi nyi aahoonə n̄ga bəra'inə. Ma wabənaaki, acii ga taa wu a kiwə də nyi, maa kə ənyii aahoonə. ³ Makə d̄ii ci kə mwayi unə shiinə oo'i, agi wabənə nə *Aləmasiihu da maki, shiimə oo'i, ma ca, əntaa matəkii nə ci ka dzalənə tuunə, amma tə'i ci da n̄geerənə ahadoonə. ⁴ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Aləmasiihu aashi ənfwa, matəkii n̄ji ci. Amma ma əndzə'i, tə'i ci da əpinə amakii də baawəda n̄ga Əntan̄fə. Ma inə əsə, matəkii niinə agi ləbənə geenə da ci. Amma ma agi ndzaanə gaamə doonə, də baawəda n̄ga Əntan̄fə ciina slənə putə n̄ga ləbənə geenə da Aləmasiihu.

⁵ Tsaamətəmə noonə na, koonə nee madfa ma'ə unə da i əpinə agi vii goon̄ga goonə. Təbətəmə noonə na. Pooshi unə shii oo'i, ləbə nə Yeesu Aləmasiihu doonə kwa? Ma ətsə kamə, ha'ə, madfa pooshi unə ka mbu'utəgi də təbətətsə shaŋə. ⁶ Kə shii inə, ka paaratəginə nuunə oo'i, ma inə, kə mbu'utəgiinə. ⁷ Agi kədiinə niinə acii Əntan̄fə, acii goonə d̄ii bwaya uushi. Ma ciina dfa ha'ə, əntaa kaa ənjə a shii dəla də slənə geenə ahadoonə, amma koonə dfa sətə ndzaanə də rəgwakii, taa n̄gahi ka neenə nuunə makə matəkii niinə. ⁸ Paa inə ka dfa sətə ca bərapaa goon̄gaanə, amma sətə ca kira goon̄gaanə d̄aniinə. ⁹ Ma ina, taa matəkii niinə, madfa da n̄geerənə nuunə, ka moodasəkə niinə. Ma sətə ciina kədii koonə, a dzuunə aakəŋwa agi nə'unə. ¹⁰ Ma cii kya naahə koonə wabəna saa'inə nyi pooshi ahadoonə, koonə shii baanə ka Əntan̄fə, acii ga nya gi ka ndzaanə iza'u anuunə də baarə koonə baawədatə vii Slandanə ka nyi. Ma ətsa, baawəda n̄ga ghənənə duunə aakəŋwa, əntaa baawəda n̄ga ənyanə duunə aaba'ə.

¹¹ Ma əndzə'i d̄ii kadashinyinaakya, a ta'avuunə jamə. Damə gazhi'waanə n̄ga ndzaanə mayarədakii, nə'utəmə wabənaaki, luuvəməshinə, una ndzaa agi jamənə. Ma Əntan̄fə Əndə uufənə taamə, ca vii kaamə ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə. ¹² Nəhəpaaməshinə də ədzəmə rəŋwə agi ləmə n̄ga Əntan̄fə. ¹³ Agi nəhəpaanə nə ənji n̄ga Əntan̄fə tuunə patə.

¹⁴ Ma pwapoonə n̄ga Slandanə Yeesu Aləmasiihu, da uufənə n̄ga Əntan̄fə, da gəshinə n̄ga Malaaba Ma'yanə, wa təya ndzaanə doonə patə.

13:2 13.2 1.23; 10.11; 12.20; 13.10. **13:4** 13.4 12.9-10; 1 Koor. 1.25; Fil. 2.7-8.

13:10 13.10 13.2; 10.8; 1 Koor. 4.21. **13:11** 13.11 Yooh. 14.27; Rooma 15.33;

1 Koor. 7.15; Af. 6.23; Fil. 4.9; 1 Tees. 5.23; 2 Tees. 3.16; Ibər. 13.20; 1 Piita 5.14.

13:12 13.12 1 Koor. 16.20. **13:13** 13.13 Mar. 13.11; Rooma 8.26,39; Gal. 6.18.

Ləkaləkatə nga Bulusə ka ənji Galatiya

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee ənda. Əntaa ənji shiŋkinə ta'i tə nyi ka ndzaanə ka masləkee ənda, əntaa də ngeerənə nga əndə əsə, amma də ngeerənə nga Yeesu *Aləmasiihu da nga Əntanƒə Dəsənaamə ətə madee ka ci agi maməətə ənji nə nyi ka masləkee ənda. ² Ma inə da patənə nga ənji nə'unə ganə, agi nəhəpaanə niinə tuunə, unə ənji nə'unə anə hanyinə nga Galatiya patə. ³ Wa Əntanƒə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə. ⁴ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə vigi ci naakii nə putə nga 'waslyakəənə gaamə, kaa ca shii luupaanə taamə agi məza zamanana. Kə slənyi ci ha'ə makə sətə mwayi Əntanƒə Dəsənaamə. ⁵ Wa ənjə a dūunətə tə Əntanƒə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Rəŋwə dyanə nə Njunyi Habara

⁶ Kə dīi ka nyi ka sə nga hurəshishinə ka shanə, makə nee nyi pii ha'ə wanuutsə kə kaaree ka Əntanƒə Əndətə 'wii tuunə dāgi pwapoonə nga Aləmasiihu, una gwanə ka nə'u əndə'i njunyi habara. ⁷ Amma, ma goonƒakii, pooshi əndə'i njunyi habara. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii tə'i hara ənji ca gwazə tuunə, kə mwayi tii saawee ka Njunyi Habara nga Aləmasiihu. ⁸ Amma, ma əndətə waazii koonə əndə'i njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə waazii inə koonə, wa Əntanƒə a naalagi tə ci, taa inə, taa malaa'ika ətə jima dadagyə, wa Əntanƒə a naalagi tə ci. ⁹ Makə sətə shiina bii koonə daga njukə, wanyinə ca ənə ka batənə koonə əsə: ma əndətə waazii koonə njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə shiina waazii koonə, wa Əntanƒə a naalagi tə əndəkii.

¹⁰ Ma bii unə noonə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ca kadeesəkə ka ənji kwa? Aa'a, pooshi. Kaa ca kadeesəkə ka Əntanƒə cii kya wabə. Anii ma bii unə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ənji shiŋkinə a shii dəlanə də nya? Aa'a, acii maci kaa ca kadeesəkə ka ənji cii kya wabə ha'ə, kadā mandzaamə nyi ka əndə slənə nga Aləmasiihu.

Zhi'inə nga Bulusə ka masləkee ənda

1:1 1.1 1.11-12; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1-2. **1:2** 1.2 1 Koor. 16.1. **1:4** 1.4 2.20; Mat. 20.28; Yooh. 1.29; 2 Koor. 5.21; Af. 5.2; 1 Tim. 2.6; Tit. 2.14; İbər. 9.12-14,26; 1 Yooh. 5.19. **1:6** 1.6 İbər. 12.15. **1:7** 1.7 5.8,10; 2.4; Slənə 15.1,24. **1:8** 1.8-9 1 Koor. 16.22. **1:10** 1.10 1 Tees. 2.4-6.

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, fatəmə kaa nya ba koonə: ma Njuni Habaratə waazii nyi koonə, əntaa da ma əndə shiŋkinə shigi. ¹² Ma'upaamə nyi daciai əndə shiŋkinə, pooshi əndə jigunyi ka nyi əsə. Amma Yeesu Aləmasiihu də naakii nə ŋgiragi ka nyi.

¹³ Kə fii unə habara ŋga ndzaanaaki ŋukə, saa'yatə nyi ma'ə ka nə'u diina ŋga *Yahudiinə. Kə shii unə makə sətə njii kya cibee ka Ikəliisiya ŋga Əntaŋfə də məza ciba. Kə ciŋə nyi ka shaŋə kaa nya saawee. ¹⁴ Kə shii unə makə sətə kavə nyi nəki ka nə'u diina ŋga Yahudiinə ka shaŋə, palee ka bəzə baniinəki. Kə ciŋə nyi də patənə ŋga ŋgeeriiki agi nə'u alə'aada ŋga dzədzəshi'inaamə.

¹⁵ Amma, ma Əntaŋfə da pwapooŋaakii, kə tagi ci tə nyi daga ənji ma'ə mapoomə tə nyi. Kə 'wii ci tə nyi kaa nya slənə ka ci. ¹⁶ Makə mwayi ci bəarii ka nyi Uzənaakii, kaa nya shii waaza Njuni Habara agyanəkii ka hara slikərənə, paa nyi gi ka ləgwanə ama ənda, ¹⁷ paa nyi gi aa Urusaliima ka caama hara masləkee ənji ətə takəŋuyi ka nyi agi slənəkii əsə. Amma see nya madə pii pii, nya paləgərə aanə hanyinə ŋga Arabiya. Ma daba'əkii, nya madə, nya ənəgərə aasəkə vərənə ŋga Damasəkusə.

¹⁸ See daba'ə fəzə makkə gi nyi aa Urusaliima. Ma gi nyi aadəvə əsə, kaa nya nee ka Piita.* Ina dā baanə pu'u aji tufə da ci. ¹⁹ Agi baatsaaki ha'ə boo, maneemə nyi ka hara masləkee ənji, madəamə ka Yakubu ndzəkəŋuci Slandana. ²⁰ Ma wabəətə nyaahə nyi koonə, gooŋga tsəkə tsəkə, pooshi jirakənə agikii taa fidyasə. Akəŋwacii Əntaŋfə cii kya ba koonə. ²¹ Makə ma'i nyi də Urusaliima, kə pyalə nyi aanə hanyinə ŋga Siriya da ŋga Silikiya. ²² Ma ka saa'ita, patənə ŋga Ikəliisiyanyinə anə hanyinə ŋga Yahudiya, mashimə təya nee ka nyi ginə da ginə. ²³ Amma, wata fanə njii təya dzə də fa habaraaki tuu'ina, "Ma əndətə nja cibee kaamə ŋukə, kə zhi'i ci əndzə'i, agi waazanə nə ci ka ənji, kaa təya vii gooŋga ka Aləmasiihu ətə njii kəya moo saaweenə." ²⁴ Makə fii tii habaraaki ha'ə, wata təya dəla də Əntaŋfə putə ŋga zhi'unaaki.

2

Luunə ŋga hara masləkee ənji tə Bulusə

1:11 1.11-12 1.1. **1:13** 1.13-14 Slənə 8.3; 9.1; Fil. 3.5-6; 1 Koor. 15.9. **1:15** 1.15-16 Irim. 1.5; Slənə 9.3-5; 22.21; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1; 15.10. * **1:18** 1.18 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə nyaahə ənji. **1:18** 1.18 Slənə 9.26-28. **1:19** 1.19 Mat. 13.55. **1:21** 1.21 Slənə 9.30.

¹ Ma daba'ə fəzə pu'u aji ənfwadə, kə ənyii aa Urusaliima, inə da Barənaba. Nya 'waanə tə Titusə. * ² Ma gi nyi aa Urusaliima, acii Əntaŋfə də naakii nə baarii ka nyi, kaa nya dzə aadəvə, keena dzə ka dā mətərəkina, wata inə da gayinə tanə. Nya dzəgunətə ka tii makə sətə cii kya waaza Njunyi Habara ka hara slikərənə. Ma dīi nyi ha'ə, keena shii ləbənə ka ma rəŋwə agi waazanə geenə, acii ga slənaaki patə a ndzaa ka uushi zabə. ³ Ma Titusə ətə giinə da i ci, əntaa slikərənə ŋga *Yahudiinə nə ci. Amma, patə da ha'ə, pooshi ənji bii ka ci tyasə see a *ryamina ci. ⁴ Taa ŋgahi kə mwayi hara ənji kaa ca ryamina, amma pooshi dīi ha'ə. Ma ənjitsa, kə dātə tii makə ənji nə'unə nə tii makə naamə, təya 'yaakyagərə aahadeenə ka dəkənə tiinə, kaa təya shii tsaamə dimwaatə upaa amə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma təya, kə mwayi tii ənəgərənə daamə aagi mavaanə, kaama nə'u bariya ŋga Yahudiinə makə ŋga ŋukə. ⁵ Amma, maluuvəmə inə wabənətii taa gi'u, acii ga gooŋgaanə ŋga wabənə ŋga Əntaŋfə a zagi a nuunə.

⁶ Ma ənjitə ndzaanə ka gayinə, maneemə nyi ka gawuunətii makə mađuunə uushi dərəvaava. Acii mbərə mbərə nə ənji patə akəŋwacii Əntaŋfə. Ma gayiitə əsə, makə jigunyii ka tii wabənə ŋga Əntaŋfə ətə cii kya waaza ka ənja, pooshi əndə'i kura uushi tsakəvə tii. ⁷ Kə paaratəgi tii oo'i, kə vii Əntaŋfə ka nyi slənə ŋga waaza Njunyi Habara ka hara slikərənə, makə sətə vii ci ka Piita slənə ŋga waaza Njunyi Habara ka Yahudiinə. ⁸ Acii Əntaŋfə 'wii tə Piita kaa ca ndzaa ka masləkee əndə ka Yahudiinə, Əntaŋfəkii rəŋwə ha'ə 'wii tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee əndə ka hara slikərənə əsə. ⁹ I Yakubu da Piita da Yoohana nə ənjitə kəŋee lkəliisiya kaa təya ndzaanə ka gayinə. Ma təya, kə shii tii oo'i, Əntaŋfə tagi tə nyi kaa nya slənə ka ci. Makə wabəgəriinə ka ma rəŋwə ha'ə, wata təya kəəsəshi ciiniinə deenə da Barənaba, ina wabəgərə ka ma rəŋwə tuu'ina: ma inə da Barənaba, ahada hara slikərənə dzəniinə ka waazanə. Ma tii natii, ahada Yahudiinə dzənətii ka waazanə. ¹⁰ See ma nə uushi rəŋwə bii tii keenə, waatoo, weena dzə də buurətə maaghiitə ahadatii. Ma ətsa, tə'i hiimaaki davə daga ŋukə əsə.

Dzalənə ŋga Bulusə tə Piita də Antakiya

¹¹ Ma daba'əkii, makə shi Piita aa Antakiya, wata nya mađə, nya wabə ka ci akəŋwacii patənə ŋga ənja acii kə

2:1 2.1-10 Slənə 15.1-19. * **2:1** 2.1-2 1 Koor. 15.2; Fil. 2.16; Barənaba: Slənə 4.36; Titusə: 2 Koor. 2.13. **2:2** 2.2 2.6,9. **2:4** 2.4 1.7; 5.1,13; Slənə 15.1,24; 1 Koor. 9.21. **2:6** 2.6 Rooma 2.11. **2:7** 2.7 1.15-16; Rooma 1.5. **2:10** 2.10 Rooma 15.26.

dii ci mēzaanē. ¹² Waatoo ma ŋga ŋukē, kē ŋjii kēya zēmē ka kēŋwē rēŋwē da hara slikerēnē ənji nē'unē. Amma, makē mbu'ya ənjitē slēkee Yakubu, waatoo ənjitē ca hanjētē ryaminanē, wata ca ŋgwalēgi, paa ci ənyi ka zēmənē ka kēŋwē rēŋwē da tii ma'ə. ¹³ Ka ha'ə, kē dēməgərə hara ənji nē'unē ŋga Yahudiinē ka dā ghatē goonjaanē makē naakii. Patē da Barənaba, kē dēməgərə ci aagi jarəwiinəkii da i ci əsə. ¹⁴ Makē nee nyi, manə'umē tii rəgwa goonja makē sətē bii Njunyi Habara, wata əŋki nyi ka Piita akəŋwaciitii patē, “Əndə Yahuda nē hē, amma, makē mbu'ya hē aa hanē, maslənəmē hē makē ŋga Yahudiinē. Amma makē ŋga hara slikerēnē ndzaa hē. Ya makē dii ha'ə əna, dē iitiitē banəku ka hara slikerēnē, see a dā tii sətē ci Yahudiinē a dā tyasa?”

*Upaa luupaanē ŋga *Yahudiinē da hara slikerēnē*

putē ŋga vii goonja

¹⁵ Ma inē, Yahudiinē niinē. Əntaa ma'waslyakē ənji niinē makē sətē ci ənjē a 'wa tē hara slikerēnē. ¹⁶ Amma kē shii inē pooshi əndə ca mbee ka ndzaanē ka əndə goonja akəŋwacii Əntanfē dē slənətē sətē bii *bariya, amma see dē vii goonja ka Yeesu Aləmasiihu. Taa inē maa, ka Yeesu Aləmasiihu vii inē goonja, keena shii ndzaanē ka ənji goonja akəŋwacii Əntanfē. Dagi vii goonja geenē ka Aləmasiihu ndzaa inē ka ənji goonja akəŋwaciikii, əntaa dē slənətē sətē bii bariya. Acii pooshi əndə ca ndzaanē ka əndə goonja akəŋwacii Əntanfē dē slənətē sətē bii bariya.

¹⁷ Taa inē Yahudiinē, dē vii goonja ka Aləmasiihu ciina upaa ndzaanē ka ənji goonja akəŋwacii Əntanfē. Dē ci baarii inē neenē nē tuu'ina: uushi rēŋwē niinē da hara slikerətē ci ənjē a 'wa tē tii ma'waslyakē ənja. Madā ha'ə əna, Aləmasiihu ca kərə tiinē ka dā 'waslyakəənē nii? Aa'a, pooshi. ¹⁸ Madā kē ənəgərə nyi ka slənē ndilē ndilē tē sətē bii bariya ŋga Yahudiinē, ci nē kē tanjēgi nyi sətē bii Əntanfē ətsa. ¹⁹ Acii ma nya, mantəkii nē nyi akəŋwacii bariyatsa, ci bələgi tē nyi. Ma dii ha'ə patē, kaa nya ndzaanē da əpinē akəŋwacii Əntanfē. Kē bələgi ənji tiinē da Aləmasiihu ashi ənfwa. ²⁰ Taa ŋgahi wanyinē da əpinē amaki, patē da ha'ə əntaa nyi ca əpi, amma Aləmasiihu. Ma əpiinē amaki əndzə'i, dē vii goonja ka *Uuzənē ŋga Əntanfē ətē uufəgi tē nyi, ca vəgi əpinaakii ka putaaki. ²¹ Pa nya kagi pwapoonē ŋga Əntanfē shanjē. Acii maci dē

2:12 2.12 Slənē 11.3. **2:16** 2.16 3.10-12; Rooma 3.20-30. **2:17** 2.17 Rooma 2.17-3.20. **2:19** 2.19 6.14; Rooma 7.6; 6.2-4. **2:20** 2.20 1.4; Yooh. 17.23; Rooma 8.10-11; 2 Koor. 5.14.

nə'u bariya ci əndə ndzaanə ka əndə goonğa akəŋwacii Əntanfə, kadfa uushi zabə nə əntənə nğa Aləmasiihu.

3

**Bariya taa vii goonğa ka Əntanfə*

¹ Unə ənji Galatiya, pooshi ma'ə hanjkala goonə ka hakii. Ya əndə kə dzəgunətə ənji koonə nğa'ə makə sətə əŋki Yeesu ashii ənfwa, wu saŋə zagi də hanjkala goona ha'ə kwa?

² Amma tə'i uushi rəŋwə mwayi nyi nya fa amoonə. Acii kə upaa unə Ma'yanə nğa Əntanfə. Ya upaa unə saŋa, də slənətə sətə bii bariya saanii? Anii də fa Njunyi Habara, una luuva? ³ Mi diiketə tuunə ha'ə kwa? Kə 'watəgyuunə də baawəda nğa Ma'yanə nğa Əntanfə; amma koonə uudəpaa də ngeerii unə nii? ⁴ A zagi bəzə cibəətə cibunə kama kama zabə nii? Ma hiimaaki naaki, pooshi ka zanə zabə.

⁵ Agi viinə nə Əntanfə koonə Ma'yanaakii, aji slənənə nə ci uushi'iitə ca da hurəshishinə ka ənji ahadoonə əsə. Ya cii kəya da ha'ə saŋa, acii putə nğa slənə sətə bii bariya saanii? Anii acii putə nğa vii goonğa goonə ka ca?

⁶ Datəmə hanjkala goonə aənə sətə bii malaaba ləkaləkatə agyanə Ibərahiima tuu'ina, "Kə vii ci goonğa ka Əntanfə. Putə nğa vii goonğaakii əsə nğirə Əntanfə tə ci ka əndə goonğa." ⁷ Makə ha'ə dii əna, a shii unə tuu'inə, ma ənjitə vii goonğa, tii nə tantanyitə slikərənə nğa Ibərahiima. ⁸ Kə bagi malaaba ləkaləkatə daga nəkə oo'i, daga vii goonğatii nə hara slikərənə a ndzaanə ka ənji goonğa akəŋwacii Əntanfə. Kə bagi malaaba ləkaləkatə Njunyi Habaratə ka Ibərahiima daga nəkə oo'i, "Kadə nə Əntanfə a da barəkaanə ka patənə nğa slikərənə asəkə duuniya daciiku." ⁹ Makə vii Ibərahiima goonğa, kə daanə Əntanfə ka ci barəkaanə. Ha'ə nə patənə nğa ənji əsə: mada kə vii tii goonğa ka Əntanfə, ka tii daanənəkii barəkaanə makə sətə dii ci ka Ibərahiima.

¹⁰ Amma, ma patənə nğa ənjitə ca da hiima tuu'inə, də nə'utə sətə bii bariya mbeenə nə tii ka ndzaanə ka ənji goonğa akəŋwacii Əntanfə, kəsənə kəshi gəŋwanə nğa Əntanfə tə tii. Acii kə bagi malaaba ləkaləkatə tuu'ina, "Taa wu nə əndəkii patə, mada manə'utəmə ci sətə bii bariya patə, kə kəshi gəŋwanə nğa Əntanfə tə ci ətsa." ¹¹ Ma ənə dəya, shii amə paŋğəraŋə oo'i, pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə goonğa akəŋwacii Əntanfə də nə'utə sətə bii bariya. Acii kə bagi malaaba ləkaləkatə tuu'ina,

3:1 3.1 5.7. **3:2** 3.2-5 4.6; Rooma 8.9-16; 2 Koor. 3.6,17. **3:4** 3.4 4.11. **3:6** 3.6 'Wat. 15.6; Rooma 4.3. **3:7** 3.7 Rooma 4.11-12. **3:8** 3.8 'Wat. 12.3. **3:9** 3.9 Rooma 4.16. **3:10** 3.10 Dzək. 27.26; Yak. 2.10.

“Ma ëndətə ɲgɪrə Əntaɲfə tə ci ka ëndə gooɲga putə ɲga vii gooɲgaakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə.”¹² Ma bariya, paa ci kəɲaanə aɲyanə banə, wa ëndə a vii gooɲga ka Əntaɲfə. Amma kə bii ci makə sətə dɪi manaahəkii asəkə ləkələkətə tuu'ina, “Ma ëndətə nə'utə patənə ɲga sətə manaahəkii asəkə bariya, ci na ndzaanə da i əpinə də putakii.”

¹³ Acii ha'ə, ma amə, kə kəshi bariya taamə. Amma kə pərapaa Yeesu Aləmasiihu taamə. Waatoo, ca ɲgərəvə aanəkii tə naalatə njaama upaa. Makə sətə dɪi manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə tuu'ina, “Taa wu tsa'agi əɲji aashi əɲfwə, tə'i naalanə anəkii.”¹⁴ Ma dɪi Yeesu Aləmasiihu ha'ə patə, kaa barəkaatə bii Əntaɲfə viinə ka Ibərahiima a mbu'ya ka hara slikərənə əsə dəcii Yeesu Aləmasiihu, waatoo kaama upaa Ma'yaatə bii Əntaɲfə viinə kaamə, dagi vii gooɲga gaamə ka ci.

**Bariya da sətə bii Əntaɲfə viinə*

¹⁵ Ndəkəɲushi'inəkya, takumə kaa nya baarə koone ëndə'i wabənə. Mada kə anyi əɲji bəra'i wabənətii, kə kəɲaanə tii anəkii də gooɲga, pooshi ëndə'i ëndə ka mbee ka pərəginə, pooshi ëndə'i ëndə ka mbee ka tsakəvə uushi aagikii əsə.¹⁶ Ha'ə nə aləkawalə ɲga Əntaɲfə əsə. Ma aləkawalə ɲga Əntaɲfə, ka Ibərahiima da slikərənaakii dɪi ci. Əntaa ka slikərənə bəzəkii dɪi ci, amma ka slikərənə rəɲwə. Yeesu Aləmasiihu nə slikərənəkii.¹⁷ Wiinə sətə mwayi nyi banə: kə dɪi Əntaɲfə ka Ibərahiima aləkawala. Daba'ə fəzə gya'ə əɲfwadə da makkə pu'unə vii Əntaɲfə bariya ka Yahudiinə. Acii ha'ə, pooshi bariyaakii shi ka pərəgi aləkawalə ɲga Əntaɲfə ka Ibərahiima, paa ci shi ka waalagi uushi'iitə bii Əntaɲfə daadanə əsə.¹⁸ Acii maci ma barəkaanə ɲga Əntaɲfə, putə ɲga nə'utə sətə bii bariya, kə ndzaa ci ətsə əntaa putə ɲga aləkawalətə dɪi ci. Amma, ma dɪi Əntaɲfə ka Ibərahiima barəkaanə, putə ɲga aləkawalətə dɪi ci ka ci.

¹⁹ Ya makə ha'ə saɲa, ka mi saɲə vii Əntaɲfə bariya ka əɲja? Ma vii Əntaɲfə kaamə bariya, ka shii ɲgiragi də 'waslyakəənə paɲgəraɲə aa babara. Kə ndzaa ci da ɲgeerənə dəɲə ka saa'itə shi slikərənə ɲga Ibərahiima ətə dɪi Əntaɲfə aləkawaləkii ka ci. Makə mbu'ya ci, pooshi bariya da ɲgeerənə ma'ə. Kə vii Əntaɲfə bariya ka ëndə rəɲwə dəcii malaa'ikanyinə, kaa ca ba ka əɲja. Əndə rəgwa

3:11 3.11 Hab. 2.4; Rooma 1.17; 3.20. **3:12** 3.12 Leew. 18.5; Rooma 10.5.
3:13 3.13 Dzək. 21.23; Rooma 8.3; 2 Koor. 5.21. **3:14** 3.14 3.2-5; Yaw. 3.1-2.
3:16 3.16 'Wat. 12.7; 17.7-8. **3:17** 3.17 Shig. 12.40. **3:18** 3.18 Rooma 4.14; 11.6.

nə əndəkii. * ²⁰ Madfa kə fii unə tə'i əndə rəgwa, kə shii unə ətsa, ahada ənji bəra'i nə ci. Amma, ma saa'itə dīi Əntañfə aləkawalə ka Ibərahiima, pooshi əndə rəgwa ahadatīi, ci rəjwə dyanə wabi ka ci.

*Slənə ŋga *bariya*

²¹ Ma bii unə noonə, pooshi bariya gəŋu da sətə bii Əntañfə dənə kwa? Aa'a, əntaa ha'ə. Acii maci tə'i bariyatə ca vii əpinə, kadfa ka ndzaanə nə ənji ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntañfə də nə'utə bariyaakii. ²² Amma, ma bii malaaba ləkələkətə, agi da ŋwanuunaakii nə 'waslyakəənə agyanə patənə ŋga *duuniya. Makə ha'ə dīi ətsa, ma sətə bii Əntañfə viinə ka ənjitə vii gooŋga ka Yeesu Aləmasiihu, ka tii nii kəya vii.

²³ Ma saa'yatə rəgwa ma'ə mawunəmə kaa ənjə a vii gooŋga ka Yeesu Aləmasiihu, magwaləkii ŋjiinə acii bariya makə ənji furəshina. Amma makə shi Yeesu, kə wunəgi Əntañfə keenə rəgwa ŋga vii gooŋga ka ci. ²⁴ Ma ka saa'yakii, kə ndzaa bariya makə əndə dzalənə tiinə taabu'u mbu'ya Aləmasiihu. Ma dīi ha'ə, keena shii ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntañfə də vii gooŋga. ²⁵ Makə wunyi rəgwa ŋga vii gooŋga ka ci, pooshi bariya da ŋgeerənə agyaniinə ma'ə.

²⁶ Unə patə, manjeevənə ŋga Əntañfə nuunə dagi vii gooŋga goonə. Ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu.

²⁷ Acii patənə goonə ətsə dīi ənji koonə bapətisəma ŋga nə'unə tə Yeesu Aləmasiihu, kə ŋgiruunə haŋkalaakii.

²⁸ Ma akəŋwacii Əntañfə, pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da hara slikərənə, pooshi kama kamaanə ahada maviinə da dimuyinə, pooshi kama kamaanə ahada ŋguyirənə da makinə. Patənə goonə, uushi rəjwə nuunə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. ²⁹ Makə dīi ci ŋga Aləmasiihu nuunə, kə ndzaa unə ka slikərənə ŋga Ibərahiima ətsa. Kadə upaanuunə sətə bii Əntañfə viinə ka ci da slikərənəakii əsə.

4

¹ Takumə kaa nya tsakə banə koonə: madfa ma uuzənə ga dīi asii, taa ŋgahi naakii nə uushi'inə ŋga dīi patə, amma paa ci ka slənə sətə mwayi ci, makə mava ndzaanəkii.

² Ənji nə nəhənə tə ci, təya dəkəpaa ka ci uushi'inə kama

* **3:19** 3.19 Rooma 4.15; malaa'ikanyinə: Slənə 7.38,53; Ibər. 2.2. **3:20** 3.20 Dzək. 6.4. **3:21** 3.21 Rooma 7.13; 8.2. **3:22** 3.22 Rooma 3.9-30; 11.32. **3:23** 3.23 4.3. **3:24** 3.24-25 Rooma 10.4. **3:26** 3.26 4.5,7; Yooh. 1.12; Rooma 8.14-17. **3:27** 3.27-28 Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Kwal. 3.9-11. **3:27** 3.27 Rooma 6.3; Af. 4.24. **3:29** 3.29 3.7,14,18; 4.7.

kama, ka ha'ə mbu'yanə uuseratə kapaa dii ka ci rəgwa ɲga dfa naakii ya. ³ Amə əsə, ha'ə naamə. Ma saa'yatə amə ma'ə makə uuji manjeevənə, kə ndzaa amə ka maviinə ɲga patənə ɲga sətə ci əndə shiŋkinə a paslə ganə agi duuniya. ⁴ Amma, makə mbu'ya uuseratə kəŋee Əntaŋfə, kə sləkee ci ka Uzənaakii aagi duuniya. Minə əndə shiŋkinə pwayi tə ci. Ca nə'utə bariya ɲga Yahudiinə. ⁵ Ma dii ci ha'ə patə, kaa ca shii pərapaa ənjitə gwaləgi bariya tə tii, kaama ndzaanə ka manjeevənə ɲga Əntaŋfə. ⁶ Kə sləkee Əntaŋfə ka Ma'yanə ɲga Uzənaakii aasəkə moodəfaamə ka baariinə oo'i, unə maa, manjeevənaakii nuunə. Ma'yanəkii kavə taamə ka 'waa'wanə tə Əntaŋfə, ama ba 'Daadə, Daadaakya'. ⁷ Acii ha'ə, pooshi əndə ma'ə mava ahadoonə. Amma manjeevənə ɲga Əntaŋfə nuunə. Makə dii unə ka manjeevənaakii, kadə upaanə nuunə patənə ɲga sətə bii ci viinə ka manjeevənaakii əsə.

Sətə mwayi Bulusə kaa Ikəliisiya a shii

⁸ Ma saa'yatə unə ma'ə mashiimə tə Əntaŋfə, kə ndzaa unə makə maviinə ɲga əntaŋfənyinə kama kama.

⁹ Amma, ma əndzə'i, kə shii unə tə Əntaŋfə. Ma nee nyi, gədə banə, Əntaŋfə shii tuunə. Də iitiitə saŋə cuuna moo ənəgərənə ka nə'u mazabə uushi ətə pooshi ɲgeeriikəya? Ka mi saŋə cuuna moo ənəgərənə ka ndzaanə ka maviinatəya? ¹⁰ Iitiitə saŋə kavuunə nuunə ka dfa kumənyinə ɲga Yahudiina? Taa kumənə ɲga zhi'wanə ɲga əndə'i uusera, taa ɲga ləgida, taa ɲga fəza, agi danə nuunə.

¹¹ Una! Agi buurənə nə nyi tuunə. Ya saŋə, kaa slənaaki aahadoonə a ndzaanə ka uushi zabə nii?

¹² Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii unə ndzaanaaki ahadoonə. Taa ɲgahi əndə Yahuda nə nyi, amma pooshi nyi ɲgirə naaki nə makə əndə Yahuda. Acii ha'ə tuutəta'ə, dfaamə ha'ə makə naaki. Pooshi unə sha bəzee ka səkəki taa fidyasə. ¹³ Kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi nyi waaza koonə ɲnyini Habara, də gwakənaaki ka bwanea ahadoonə upaa nyi rəgwa ɲga waazanə. ¹⁴ Kə cibuuənə ka putaaki saa'yakii. Maci kaareenə taa kaginə, kadfa ka saa'yakii njuuna dzə ka kaginə tə nyi. Amma kə liwuunə tə nyi də moodasəkə makə malaa'ika ɲga Əntaŋfə nə nyi, makə Yeesu Aləmasiihu də naakii na. ¹⁵ Aadəma paləgərə moodasəkətə goonə kwa? Acii kə shii nyi weewee, ma

4:3 4.3 4.9-10. **4:4** 4.4-5 3.13; Yooh. 1.14. **4:6** 4.6 Rooma 8.15-16. **4:7** 4.7 Rooma 4.13; 8.17. **4:8** 4.8 1 Koor. 8.4-6. **4:9** 4.9-10 Af. 1.21; Kwal. 2.8-23. **4:9** 4.9 1 Koor. 8.3; Kwal. 2.15. **4:10** 4.10 Dzək. 4.19; Slənə 7.42; Rooma 14.5. **4:12** 4.12 1 Koor. 9.19-21. **4:13** 4.13 Slənə 16.6; 2 Koor. 12.7.

saa'yakii, maci kə mbee unə ka ngyaaragi hi'u ginuunə ka viinə ka nyi, kada kə vii unə. ¹⁶ Dama saŋə dīi nyi ka əndə daawaanə goonə makə cii kya ba koonə goonŋa?

¹⁷ Ma ənjitə nŋərəgi haŋkala goonə aashitii, əntaa nŋunyi uushi mwayi tii koonə. Amma, ma mwayi tii, təkəenə kaamə, koonə nə'u tə tii. ¹⁸ Madə ka nŋunyi rəgwa, nŋa'ə nə nŋərəgi haŋkala nŋa əndə ha'ə makə ətsa. Ma nyi, ka d'anə nə nyi koonə ha'ə taa guci patə, əntaa wata nyi ahadoonə. ¹⁹ Uji ənjaakya! Agi sa bwanea nə nyi asəkə moodəfəki ka puta goonə, makə mitə d'asəka ki agi bərakənə. Agi sanə nə nyi bwaneakii asəkə moodəfəki ka ha'ə ka saa'yatə nuuna nŋərə haŋkala nŋa Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Amma, ma mwayi nyi, kada ahadoonə nə nyi əndzə'i, acii maci ahadoonə nə nyi, kada kə njii nya wabə koonə furəŋə furəŋə. Acii agi buurənə nə nyi tuunə ka shaŋə.

Makə ndzaanə nŋa Hajara da Saraatu

²¹ Ya unə ətə ca moo kaa *bariya a d'a nŋwanuunaakii agyanuunə saŋa, pooshi unə fii sətə bii bariya kwa? ²² Ma bii ca, ma Ibərahiima, tə'i manjeevənaakii bəra'i. Əndə'ya, mava pwayi ka ci. Əndə'i əsə, dimwa pwayi ka ci.

²³ Ma uuzəətə pwayi mava ka ci, makə ənə caama poo manjeevənə saakii pwayi ki ka ci. Amma, ma uuzəətə pwayi dimwa ka ci, də putə nŋa aləkawalətə dīi Əntaŋfə pwayi ki ka ci. ²⁴ Ma ətsə patə, kə ndzaa ci makə misaali kaamə. Waatoo, ma makiitsə bəra'i, kə ndzaa tii makə aləkawalətə bəra'i ətə dīi Əntaŋfə daga nŋukə. Ma əndə'i rəŋwə agi makiitsə bəra'i, waatoo Hajara, kə ndzaa ki makə aləkawalətə dīi Əntaŋfə anə giŋutə dīi ləməkii Siina. Maviinə nə manjeeviitə pwayi ki patə. *

²⁵ Kə ndzaa ki makə giŋwə Siina ətə anə hanyinə nŋa Arabiya. Kə ndzaa ki makə Urusaliima nŋa zamananə əsə. Acii ma patənə nŋa ənjitə də Urusaliima, maviinə nŋa bariya nə tii.

²⁶ Amma, ma Urusaliima ətə dagyə, kə ndzaa ki makə mitə dimwa, ki nə məsənaamə. ²⁷ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə tuu'ina:

“Ma hə, miitə ma'upaamə pawa, d'awə moodasəka. Ma'ə hə mafamə zəmənə nŋa pawa, amma d'awə kyalaliinə nŋa moodasəka, acii kadə nə manjeevənaaku a palee ka nŋa nŋuzhiwə.”

²⁸ Ndzəkəŋushi'inəki, ma unə, manjeevənə nŋa Əntaŋfə nuunə tanyi. Acii daga nŋukə dīi Əntaŋfə aləkawalaakii

4:17 4.17 1.7. **4:19** 4.19 1 Koor. 4.15. **4:22** 4.22 'Wat. 16.15; 21.3. **4:23**

4.23 'Wat. 17.18-19; Rooma 4.17-20; 9.7-9. * **4:24** 4.24 Shig. 19.20; Gal. 3.23;

4.1; 5.1; Hajara: 'Wat. 16.1. **4:26** 4.26 Ibər. 12.22; Səniinə 21.2. **4:27** 4.27

Isaa. 54.1.

ha'ə makə ətsa, makə sətə shi ca dīi agyanə poonə tə Isiyaaku. ²⁹ Ma ka saa'ita, ma uuzəətə pwayi ənji makə manjeevənə saakii, kə cibee ci ka uuzəətə pwayi ənji də ngeerənə n̄ga Ma'yanə n̄ga Əntaŋfə. Ci nə tsarəkii ənə ca slənə ahadaamə əndzə'i əsə. ³⁰ Amma iitə bii ləkələkatə n̄ga Əntaŋfwa? Ma bii ca, "Lakəgi mitə mava da uuzənətə kyakya'ə. Acii pooshi uuzənə n̄ga mava na zəmə yi n̄ga dīi, see uuzənə n̄ga dimwa daanəkii na zəmə."

³¹ Ndzəkəŋushi'ina, makə ha'ə dīi əna, manjeevənə n̄ga mitə dimwa naamə, əntaa manjeevənə n̄ga mava.

5

Goona kagi dimwaanə goonə

¹ Kə pərapaa Yeesu *Aləmasiihu taamə acii *bariya, kaama ndzaa ka dimuyinə san̄ə san̄a. Acii kii ma d̄anuunə, kəŋaanəmə ndihə, goona kapaa noonə nə ka d̄a mavaanə ma'ə.

² Fatəmə n̄ga'ə. Nyi Bulusə ca ba koonə: mad̄a kə kapaa unə noonə nə ka dzənə aa babara ka ryaminanə, kə ndzaa ci ətsə pooshi sətə ci Yeesu Aləmasiihu a nafa koonə taa gi'u.

³ Takumə kaa nya ənə ka banə koonə əsə: ma əndətə ca kapaa naakii nə ka dzənə aa babara, wa ca nə'utə patənə n̄ga bariya dəŋwa'ə. ⁴ Ma unə ənjinə ca ba, də nə'utə bariya ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə, kə lagyuunə noonə nə ashi Yeesu Aləmasiihu. Dzađə dzađə

nuunə da pwapoonə n̄ga Əntaŋfə əsə. ⁵ Amma, ma ina, kə kapaa inə hiima geenə tuu'ina: də vii goon̄ga ka Yeesu Aləmasiihu ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə. Tə ci niinə ka gəranə də ngeeriitə vii Malaaba Ma'yanə keenə. ⁶ Mad̄a ləbə nə əndə da Yeesu Aləmasiihu, taa maryaminakii nə ci, taa paa ci ryaminii patə, pooshi kama kamaanə akəŋwacii Əntaŋfə. Vii ka ci goon̄ga nə magadə uushi, kaama mbee ka uudə tə hara ənji.

⁷ Ma n̄ga n̄ka, n̄ga'ə n̄juuna slənə. Wu san̄ə ənyi ka təŋaginə tuunə agi nə'u rəgwa goon̄ga? ⁸ Ma hiimatsa, əntaa Əntaŋfə ətə 'wii tuunə dīi koonə. ⁹ Kə shii unə, agi banə nə ənji, də uundzə burəŋanə fidyasə əbunə ma'usə ənvwə pasə a gəra. ¹⁰ Makə dīi ci ləbə naamə da Slandanaamə, kə shii nyi, ka dzəgərənə nə hiima gaamə ka rəgwa rəŋwə. Amma, ma əndətə ca gwazə tuunə, kadə kəsənə nə gəŋwanə n̄ga Əntaŋfə tə ci, taa ci nə wu patə.

4:29 4.29 'Wat. 21.9. **4:30** 4.30 'Wat. 21.10. **5:1** 5.1 2.4; 4.5,9; 5.3. **5:3** 5.3 3.10,12; Rooma 2.25. **5:5** 5.5 2.16; Rooma 8.23-25. **5:6** 5.6 3.28; 5.22; 6.15; Rooma 4.11; 1 Koor. 7.19; Af. 6.23. **5:8** 5.8 1.6-7. **5:9** 5.9 1 Koor. 5.6. **5:10** 5.10 1.7.

nga'əənə ka ənja, slənə uushi də rəgwakii, ²³ baneə ka na, ətsətə na. Ma tii ətsa, tii nə uushi'iitə vii bariya rəgwa nga danə. ²⁴ Ma ənjitə ləbə da Yeesu Aləmasiihu, kə wa'agi tii suunanyinə nga shishinətii. ²⁵ Makə dīi ci Malaaba Ma'yanə ca vii kaamə əpinə, wa ca ta kaamə kəjwanə. ²⁶ Gaama dūunətə naamə na, gadaama alə haliminə nga ənja, gadaama daadfa sərəhə ahadaamə əsə.

6

Tsakəshinə ahada ənja

¹ Ndzəkəjushi'inəkya, madfa kə lii unə əndə agi da 'waslyakəənə, ma unə ənə ci Ma'yanə nga Əntanfə a ta koonə kəjwanə, ənyagərəmə də ci kaa ca nə'u rəgwa goonga. Amma wabəmə da ci də moodfa ədzəma. Ma əndətə ca ənyagərə də ci əsə, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulagərə aagi ndilə ndilə tə 'waslyakəənəkii da i ci.

² Nğəərəshimə tərənə goonə, acii madfa agi nğəərəshi tərənə goonə nuunə, ci nə kə slənyuunə makə sətə wabi Yeesu Aləmasiihu. ³ Ma əndətə mambu'umə bahə haananə tə ci agi ənja, madfa kə bii ci, "Pooshi maduunə əndə makə nya", kə ha'u ci də naakii na. ⁴ Ma sətə dəbee, taa wu patə, wa ca tsaamə ndzaanaakii saakii. Madfa kə nee ci ka slənaakii nga'ə, wa ca da moodfasəkə ka putakii. Amma ga ca da moodfasəkə acii palee naakii slənə ka nga hara ənji də nga'əənə. ⁵ Acii kadə nə taa wu patə a ba slənaakii.

⁶ Ma əndətə ci ənjə a dzəgunə ka ci wabənə nga Əntanfə, wa ca təkəe ka njunyi sətə aciikii patə da əndətə ca dzəgunə ka ci.

⁷ Goona ha'u də noonə na: kə shii unə weewee, pooshi ənji ka ha'unə də Əntanfə. Acii ma sətə ləgi ənda, ci upaanəkii. ⁸ Waatoo, ma əndətə slənyi sətə kadəesəkə ka shishinə, wu nə shikwaakii. Amma, ma əndətə slənyi sətə kadəesəkə ka Ma'yanə nga Əntanfə, əpinə ətə pooshi ka uudənə nə shikwaakii. ⁹ Acii ha'ə, gaama zaarə agi da nga'əənə ka ənja, acii kə shii amə, madfa kə mbu'ya uusərakii, madfa mazaarəmə amə, kadə naama upaa shikwa. ¹⁰ Makə ha'ə dīi əna, taa guci patə upaa amə rəgwa nga da nga'əənə, daamə nga'əənə ka patənə nga

5:22 5.22 Af. 5.9. **5:23** 5.23 1 Tim. 1.9; 2 Piita 1.6. **5:24** 5.24 2.19; 6.14; Rooma 6.6; Kwal. 3.5; 1 Yooh. 3.6. **5:25** 5.25 5.16; 1 Koor. 6.19; Af. 4.30. **5:26** 5.26 Rooma 12.10; Fil. 2.3. **6:1** 6.1 Mat. 18.15; Yak. 5.19; 1 Koor. 10.12. **6:2** 6.2 1 Koor. 9.21; 2 Koor. 11.29. **6:3** 6.3 1 Koor. 4.7. **6:5** 6.5 Rooma 2.6; 14.12. **6:6** 6.6 1 Koor. 9.11,14. **6:8** 6.8 Yooh. 3.6; 6.63; Rooma 8.6,13. **6:9** 6.9 2 Tees. 3.13.

ənja. Ma palee maa, ka ənjitə ca nə'u tə Yeesu Aləmasiihu makə amə. *

Muudinə ŋga wabənə

¹¹ Ma əndzə'i, tsaamətəmə madiigərə naahəənə cii kya naahə koonə də ciinəki. ¹² Ma ənjitə ca ba koonə, see a dzuunə aa babara, kə mwayi tii kaa ənji patə a ɗa maŋushinə da tii. Acii kə shii tii, maci əntənə ŋga Yeesu Aləmasiihu aşi ənfwa tanə nə tii ka waazanə, kaɗa kə ciɓee ənji ka tii. ¹³ Ma bii nyi ha'ə, acii taa tii ətsə gi aa babara maa, paa tii nə'utə sətə bii bariya ŋga Yahudiinə patə. Ma ci təya ba koonə tyasə see a dzuunə aa babara, kaa təya shii upaa haŋətənə putə ŋga luuvuunə goonə tə sətə bii tii koonə. ¹⁴ Amma, ma nya, see uushi rəŋwə ca kavə tə nyi, kaa nya upaa haŋətənə, waatoo ənfutə əŋki Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə ashikii. Acii də əntənaakii aşi ənfwə ɗii uushi'inə ŋga *duuniya akəŋwaciiki makə maməətə uushi'inə. Nyi əsə, kə ndzaa nyi makə yadə əpinə amaki akəŋwacii uushi'inə ŋga duuniya. ¹⁵ Taa kə gi əndə aa babara da madzəmə ci maa, pooshi uushi ɗanəkii. Amma, ma səndə ca tsakə ənda, see ndzaanə ka kura taganə, ci nə magadə uushi. ¹⁶ Ma ənjitə kavə wabəətsə aagi hiimatii, ənji ŋga Əntaŋfə nə tii tanyi. Wa Əntaŋfə a vii ka tii ndzaanə jamə, ca ɗa ka tii ŋga'əənə.

¹⁷ Daga ənshinə ka dəŋə aakəŋwa, ga əndə a ənə ka fa maki ma'ə shaŋə. Acii tə'i baavənyinə ashiki ca ɓaarii oo'i, mava ŋga Yeesu nə nyi.

¹⁸ Ndzəkəŋushi'inəkya, wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə patə. *Aamiina.

* **6:10** 6.10 Yooh. 13.34; Rooma 12.10; 13.8; 14.15; 1 Koor. 8.1; da purəjanə 13; 2 Koor. 8.7-8; Gal. 5.6,13-14; Af. 5.2; Fil. 2.2; 1 Tees. 3.12; 4.9; 1 Tim. 1.5; Ibər. 13.1; 2 Piita 1.7. **6:11** 6.11 1 Koor. 16.21. **6:12** 6.12 5.2,11. **6:14** 6.14 1 Koor. 1.23,29,31; 2.2; Gal. 2.19. **6:15** 6.15 5.6; Rooma 6.3-4; 2 Koor. 5.17; Af. 4.24. **6:16** 6.16 Jab. 125.4-5. **6:17** 6.17 2 Koor. 4.10.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Afisa

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi makə sətə mwayi Əntanƒə. Aƒi nəhəpaanə nə nyi tuunə ənji nga Əntanƒə də Afisa, ənji goonƒa putə nga ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. * ² Wa Əntanƒə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ƒa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Barəkaanə nga Əntanƒə ka ənjaakii

³ Dəlaamə də Əntanƒə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Aƒii kə pukyaƒərə ci kaamə barəkaanə ka shaƒə aasəkə moodəfaamə aƒi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. ⁴ Daga Əntanƒə ma'ə matagamə duuniya maa, ta'i ci taamə kaama ndzaanə ka naakii daga ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ta'i ci taamə, kaama shii ndzaanə malaabakii akəƒwaciikii yadə idəpaa uushi ashaamə.

⁵ Putə nga uudənaakii taamə, kə kavə ci taamə kaama ndzaanə ka manjeevənaakii daci Yeesu Aləmasiihu, makə sətə dii ci aniya nga ƒanə. ⁶ Dəlaamə də ci putə nga maƒuunə pwapootsaakii, waatoo putə nga viitə vii ci kaamə nga zabə daci moodə Uuzənaakii! ⁷ Də idənə nga Uuzənaakii upaa amə pərapaanə. Waatoo, kə upaa amə tifyaginə nga 'waslyakəənə gaamə. Maƒuunəkii ka shaƒə nə pwapoonə nga Əntanƒə! † ⁸ Lanə dii ci kaamə də patənə nga shiinaakii da mbeenaakii. ⁹ Də shiinaakii dii Əntanƒə sətə dii ci aniya nga ƒanə, kə baarii ci kaamə ma'umbee aniyaakii, waatoo ətə dii ci aniya nga mbu'utəginə daci Aləmasiihu. ¹⁰ Ka mbu'utəginə nə ci də aniyaakii maƒa mbu'ya saa'ikii, kaa ca shii dzatəgi də patənə nga uushi'inə ka hakii patə, uushi'iitə dadagyə da ənə ganə a duuniya patə, Aləmasiihu a ndzaanə ka gawa.

¹¹ Aƒi slənənə nə patənə nga uushi'inə makə sətə mwayi Əntanƒə. Ci ta'i taamə, kaama ndzaanə ka ənjaakii aƒi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ətsə patə, putə nga moonakii, makə sətə dii ci aniya daga ka 'watəginə. ¹² Ma inə ənə ndzaanə ka təkəƒwanə nga ka nə ka Aləmasiihu

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: Gal. 1.1; Afisa: Slənə 18.19-21; 19.1. **1:3** 1.3 2.6; 2 Koor. 1.3. **1:4** 1.4 5.27; Yooh. 15.16; 17.24; 2 Tees. 2.13. **1:5** 1.5 Yooh. 1.12. **1:6** 1.6 Mat. 3.17; Rooma 5.2; Kwal. 1.13. † **1:7** 1.7 pərapaanə: Kwal. 1.13-14; idənə: Rooma 3.25-26; 1 Koor. 10.16; Af. 2.13; Kwal. 1.20; 1 Yooh. 5.7; Ibər. 8.6; pwapoonə: Af. 2.7. **1:9** 1.9-10 1.22; Kwal. 1.16,20. **1:11** 1.11 1.4; Rooma 8.28-29.

dīya, a dāleenə də dūunuunə ŋga Əntanƒə. ¹³ Ma unə əsə, makə fii unə tē tantanyitə habara, waatoo, Njuni Habara ənə kira koonə luupaanə, kə vii unə goonƒa ka Aləmasiihu. Wata Əntanƒə a davə sagidaakii aashuunə də vii koonə Malaaba Ma'yanə ətə dīi ci aləkawalə ŋga viinə.

¹⁴ Putə ŋga upaanə gaamə tē Ma'yanə ŋga Əntanƒə, ci ca baarii kaamə paŋgəraŋə oo'i, ka upaanə naamə sətə dīi ci aləkawalə ŋga viinə ka ənjaakii. Ətsə baarii kaamə əsə oo'i, ka viinə nə Əntanƒə dimwaanə ka ənjaakii. Dəlaamə də dūunuunaakii!

Də'wa ŋga Bulusə kaa ənjə a shii ŋgeerənə ŋga Əntanƒə

¹⁵ Putə ŋga ətsə ha'ə dīya, agi kuyiriinə nə nyi tē Əntanƒə, acii kə fii nyi habara ŋga vii goonƒa goonə ka Slandanə Yeesu, da makə sətə cuuna uufə tē patənə ŋga ənji ŋga Əntanƒə. ¹⁶ Paa nyi bədii agi kuyiriinə tē Əntanƒə putə goonə, nya buurətə tuunə agi də'waaki, ¹⁷ nya kədii acii Əntanƒə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, waatoo, maduunə Dəsənaamə dagyə, kaa ca vii koonə Ma'yanaakii ətə ca kavə tuunə ka ndzaanə macicirəkii, ca baarəgi koonə goonƒaanə ŋga Əntanƒə, koonə shii tē ci. ¹⁸ Agi kədiinə nə nyi kaa nuunə a shii ŋunənə, una nee ka bərənaakii, koonə shii taa mi nə kanətə 'wii ci tuunə ka ci. Nga'ə ka nyi əsə koonə shii taa mi nə maduunə barəkaanaakii ətə dīi ci aləkawalə ŋga viinə ka ənjaakii; ¹⁹ una shii taa iitə nə laŋənə ŋga ŋgeerənaakii ashaamə ənə vii goonƒa. Ma ŋgeerənaakii ənə ca slənə ashaamə, mbərə mbərə nə ci da ŋgeeriitə ²⁰ slənyigi ci saa'itə madəe ci ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, ca ndzaneə ka ci dagyə da ciizəmakii. ²¹ Ma dagyə, Aləmasiihu ca dā ŋwanjuunə agyanə patənə ŋga uushi'iitə agintanƒə da i əpinə amatii, taa iitə nə baawəfatii patə. Kə palee mēghərəvənə ŋga ləməkii ka taa ŋgutə ləmə ganə a duuniya, da duuniyatə na shi aakəŋwa patə. ²² Patənə ŋga uushi'inə, kə kavə Əntanƒə kaa təya ndzaanə atsaa sədə Aləmasiihu, ca ndzaanə ka Slandanə ŋga patənə ŋga uushi'inə. Tə ci kavə Əntanƒə ka ndzaanə ka nə ŋga Ikəliisiya. ²³ Ma Ikəliisiya, shishinə ŋga Aləmasiihu nə ci. Kə ndzaa ci manakii pasə də ndilə ndilətə ndzaanaakii. Ma Aləmasiihu, ci ca mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'inə. †

1:13 1.13 4.30; 2 Koor. 1.22; Kwal. 1.5. **1:14** 1.14 2 Koor. 1.22. **1:16** 1.16 Kwal. 1.3. **1:17** 1.17 5.17; Waḅ. 2.6; Kwal. 1.9-10. **1:18** 1.18 4.4; Kwal. 1.12. **1:19** 1.19-20 2 Koor. 13.4; Kwal. 2.12. **1:20** 1.20 Slənə 2.33; Kwal. 3.1. **1:21** 1.21 6.12; Rooma 8.38; Gal. 4.8-9; Kwal. 1.13,16,20; 2.9-10,15,20. **1:22** 1.22 1.10; 4.15; 5.23; Jab. 8.7; Kwal. 1.18; 2.19. † **1:23** 1.23 2.14,16,18; 4.1-16,25; 5.30; 1 Koor. 12.4-11,27; Kwal. 2.19; 3.15; manakii pasə: 3.19; 4.10.

2

Ənənə ka upaa kura əpinə

¹ Ma ɲga ɲukə, maməətəkii ɲjuunə asəkə ədzəmuunə putə ɲga ghatə fanə goonə tə Əntaɲfə da 'waslyakəənə goonə. ² Ma ka saa'ikii, kə ɲyi'uunə bwaya rəgwa ɲga *duuniya, una nə'u ɲwanɲwə ɲga ginaajinyinə asəkəntaɲfə, ci ca tsəku əɲjitə pooshi ka fanə tə Əntaɲfə. ³ Patənə gaamə, ha'ə makə ətsə ɲjaamə ahadatii, ama ndzaanə makə sətə kadeesəkə kaamə, ama slənə sətə kadeesəkə ka shishinaamə, makə sətə mwayi amə. Amə maa, ka gəgərənə naamə mabətəsəkə ɲga Əntaɲfə makə ɲga hara əɲji duuniya.

⁴ Amma laɲə nə Əntaɲfə aɡi nəhə təgunuunə ɲga əɲja. Laɲə ka dərəva əsə uu'i ci taamə. ⁵ Ma saa'itə ɲjaamə maməətəkii asəkə ədzəmaamə putə ɲga ghatə fanə gaamə, kə vii ci kaamə kura əpinə ləbə da Aləmasiihu. Shiimə oo'i, də pwapoonə ɲga Əntaɲfə upaa unə luupaanə.

⁶ Dagi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu madəe ci kaamə da i ci, ca dzanee kaama da i ci dagyə. ⁷ Ma d̄ii ci ha'ə, kaa ca baarii d̄uunuunə ɲga pwapooṅaakii ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. Ma ətsa, d̄agi uudəənə uu'i ci taamə d̄acii Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Acii də pwapoonə ɲga Əntaɲfə upaa unə luupaanə d̄agi vii gooɲga goonə. Ma ətsa, viinə ɲga Əntaɲfə, ⁹ əntaa putə ɲga gazhi'waanə goonə shaɲə. Ma d̄ii ci ha'ə, acii ga taa wu a lyaaməgi. ¹⁰ Əntaɲfə tagii taamə makə sənə d̄ii amə, ama upaa kura taganə aɡi ləbənə gaamə da Aləmasiihu, kaama d̄a dagwa slənə. Ma dagwa slənəkii, kə uugi ci tasəkapaanə kaamə, kaama slənə.

*Ləbənə gaamə rəɲwə aɡi nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹¹ Buurətəmə oo'i, ma unə, əntaa *Yahudiinə nuunə, əɲjitə yadə *ryaminyanə nuunə. Maryamina əɲji nə Yahudiinə. Ci d̄ii ɲgirə tii tuunə ka uushi zabə. Wiitə boo, ma ryaminyaat̄sa, ɲga shishinə tanə, də ciinə ci əɲjə a d̄a. * ¹² Ma ɲga ɲukə, pooshi unə shii tə Aləmasiihu. Pooshi unə ɲji ahada matadə əɲji ɲga Əntaɲfə. Pooshi unə ahada əɲjitə d̄ii Əntaɲfə ka tii aləkawala. Kə ndzaa unə ganə a duuniya, pooshi sətə kii unə nuunə davə, pooshi

2:1 2.1 2.5. **2:2** 2.2 6.12; Yooh. 12.31; 14.30; Slənə 26.18; 1 Yooh. 2.16. **2:3** 2.3 5.6,8; Rooma 1.28; Kwal. 3.6. **2:4** 2.4 Rooma 8.39; 9.16; Yak. 5.11. **2:5** 2.5 2.8; Rooma 3.24; 6.13; Kwal. 2.13. **2:6** 2.6 1.3; Kwal. 2.12; 3.1. **2:7** 2.7 1.7; Rooma 5.20. **2:8** 2.8 Mat. 20.15; Yooh. 4.10; Slənə 15.11; Gal. 2.16. **2:9** 2.9 Rooma 3.28; 1 Koor. 1.31; 2 Tim. 1.9; Tit. 3.5. **2:10** 2.10 Tit. 2.14. **2:11** 2.11-13 Rooma 11.17. * **2:11** 2.11 5.8; ryaminyanə: Gal. 5.6; Fil. 3.3.

unə shii tə Əntanfə əsə. † ¹³ Amma ma n̄ga əna, ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. Dzacə da Əntanfə njuunə, amma kə əncəhatəgi ci duunə kədəhə putə n̄ga idənə n̄ga Aləmasiihu. ‡ ¹⁴ Acii Aləmasiihu ci saakii kira kaamə ndzaanə jamə də kavənə tə Yahudiinə da hara slikərənə kaa t̄ya ndzaanə uushi r̄əjwə. Də shishinəkii uulagi ci dzəga n̄ga daawaatə n̄ji ahadatii. § ¹⁵ Kə uulagi ci bariya da alə'aadanyinə n̄ga Yahudiinə kaa ca shii kabətə kura ənja ahada Yahudiinə da hara slikərənyinə, t̄ya ndzaa uushi r̄əjwə agi ləbənətii da ci. Də ha'ə kira ci ka tii ndzaanə jamə. ¹⁶ Də əntənaakii ashii ənfwa n̄gərəgi ci daawaanə ahadatii. Də əntənaakii ha'ə əsə gənjutəgi ci də slikərənyinə patə, t̄ya ndzaanə shishinə r̄əjwə, ca ənyatəgi də tii aabii Əntanfə. ¹⁷ Ma shi ci, ka waaza N̄unyi Habara n̄ga ndzaanə jamə ahada ənji da Əntanfə. Waatoo kə shi ci ka putə goonə, unə hara slikərənə ətsə n̄ji dzacə dzacə da Əntanfə. Kə shi ci əsə ka Yahudiinə ətə d̄ii kədəhə kədəhə da ci. ¹⁸ Amə patə, Yahudiinə da hara slikərənə, daci Aləmasiihu upaa amə Malaaba Ma'yanə. Də ci upaa amə mbu'unə aabii Dəsənaamə.

¹⁹ Acii ha'ə, ma unə hara slikərənə, əntaa məshipətə ənji taa mu'uminə nuunə ma'ə. Ma n̄ga əna, slan̄jii hanyinə nuunə da ənji n̄ga Əntanfə. Toonə nuunə agi ənji yaakii.

²⁰ Kə ndzaa unə makə ban̄gwatə kii ənji aanə faara. Ma faarakii, tii nə masləkee ənji da anabiinə. Aləmasiihu nə maɸuunə faaratə ca vii n̄geerənə ka ban̄gwakii. ²¹ Ci kəsətə ban̄gwa patə ka hakii, ban̄gwakii a gərə, ca ndzaanə ka malaaba ya ətə d̄ii ənji ka Slandana. ²² Agi ləbənə goonə da ci ghənyi Əntanfə tuunə ka hakii patə da hara ənji ka ha r̄əjwə. Ma hatsa, asəkəkii nə Ma'yanə n̄ga Əntanfə.

3

Slənə n̄ga Bulusə ka putə n̄ga hara slikərənə

¹ Putə n̄ga ətsə ha'ə, agi danə nə nyi də'wa ka Əntanfə. Ma nyi Bulusə, əndə furəshina n̄ga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi ka puta goonə hara slikərənə. * ² Weewee kə

† **2:12** 2.12 Rooma 9.4; 1 Koor. 15.19; Kwal. 1.21-22; 1 Tees. 4.13; pooshi ahada ənjitə d̄ii Əntanfə ka tii aləkawalə:2.19. ‡ **2:13** 2.13 2.17; 3.6; idəna: 1.7; Gal. 1.4.

§ **2:14** 2.14 ndzaanə jamə: 2.16; 4.3; Kwal. 1.20; uushi r̄əjwə 1.23; Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Gal. 3.28. **2:15** 2.15 2 Koor. 5.17; Kwal. 2.14.

2:16 2.16 1.23; Rooma 5.10; Kwal. 1.20-22. **2:17** 2.17 Isaa. 57.18-19; Slənə 2.39. **2:18** 2.18 3.12; Rooma 5.2. **2:19** 2.19 2.12; 3.6; Ibər. 12.22-23. **2:20** 2.20 Mat. 16.18; 1 Koor. 3.10-11; Səniinə 21.14. **2:21** 2.21 1 Koor. 3.16. **2:22**

2.22 1 Piita 2.5. **3:1** 3.1-3 Kwal. 1.25. * **3:1** 3.1 əndə furəshina: 4.1; Fil. 1.7; Kwal. 4.18; Filim. 1.9.

fii unə oo'i, kə dīi Əntanƒə pwapoonaakii ŋga vii ka nyi slənəna, kaa nya slənə ka putə goonə. ³ Kə ŋgiragi Əntanƒə ma'umbee aniyaakii, ca baarəgi ka nyi. Kə naahəcii nyi gi'u agyanə ətsa. ⁴ Mada ka janƒatənə nuunə sətə nyaahə nyi, ka shiinə nuunə oo'i kə paaratəgi nyi də ma'umbee uushi agyanə Aləmasiihu. ⁵ Ma ŋga ŋukə, pooshi ənji sha bii ka əndə shiŋkinə ma'umbee sətə. Amma ma ŋga əna, kə ŋgiragi Əntanƒə ka malaaba masləkee ənjaakii da anabiinə də Ma'yanaakii. ⁶ Ma ma'umbee səkii, ci nə: kə upaa hara slikərənə da *Yahudiinə patə tə barəkaatə dəkəpaa Əntanƒə ka ənjaakii. Kə ndzaa tii rəŋwə. Patə da i tii, agi upaanə nə tii sətə dīi Əntanƒə aləkawalə ŋga viinə daciai Yeesu Aləmasiihu dāgi fa Njunyi Habara. †

⁷ Ma Njunyi Habara, kə kavə Əntanƒə tə nyi ka ndzaanə ka əndə slənəkii. Ətsə patə, pwapoonaakii dīi ci ka nyi dāgi slənə ŋga ŋgeerənaakii. ⁸ Taa ŋgahi nyi palee də ətənə ahada ənji ŋga Əntanƒə, patə da ha'ə ka nyi dīi Əntanƒə pwapoonə ŋga kərə Njunyi Habara agyanə laŋənə ŋga məghərəvənə ŋga Aləmasiihu ka hara slikərənə. ‡ ⁹ Də pwapoonaakii əsə sləkee ci ka nyi, kaa nya kavə patənə ŋga ənji kaa təya nee makə sətə cii kəya mbu'utəgi də aniyaakii. Ma Əntanƒə əndə taga patənə ŋga uushi'inə, kə dəkəpaa ci ma'umbee aniyaakii fəzənyinə aarə'u aarə'u. ¹⁰ Ma dīi ətsə patə, kaa madiigərə malaa'ikanyinə da uushi'iitə dadagyə a shii daciai Ikəliisiya oo'i, laŋə ka dərəva nə hiima ŋga Əntanƒə. ¹¹ Də ha'ə mbu'utəgi Əntanƒə də aniyaakii daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, makə sətə shi ca dīi aniya ŋga d'anə. ¹² Dāgi vii goonƒa gaamə ka Aləmasiihu da ləbənə gaamə da ci dīi amə da baawəda ŋga dzənə aabii Əntanƒə yadə ŋgwalənə. ¹³ Acii ha'ə, agi kədiinə nə nyi tuunə, tuutəta'ə, ga ma'yanuunə a ŋgwalə acii nee unə nya sa cibə ha'ə makə ənə ka putə goonə. Ma cibəətsə patə, ka shii kərə duunə aakəŋwa.

*Shii uudənə ŋga *Aləmasiihu*

¹⁴ Putə ŋga ətsə ha'ə cii kya gərə'waanə akəŋwacii Daadə. ¹⁵ Ci ca dəkə ləmə ka taa ŋgutə slikərənə dadagyə da a duuniya. ¹⁶ Agi kədiinə nə nyi aciikii kaa ca dā slənə də maduunə baawədaakii, ca vii koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə ka shaŋə daciai Ma'yanaakii. ¹⁷ Agi kədiinə nə nyi əsə, kaa Aləmasiihu a upaa ha ŋga ndzaanə a

3:3 3.3 3.6. **3:4** 3.4 Rooma 16.24; 2 Koor. 11.6. **3:5** 3.5 Kwal. 1.26. † **3:6** 3.6 ma'umbee səkii: 1.9-10; 2.13-14,18-19; 3.9-11; Rooma 16.25; Kwal. 1.26-27. ‡ **3:8** 3.8 palee də ətənə: 1 Koor. 15.8-10; Gal. 1.13-16; Fil. 3.6-8; 1 Tim. 1.12-16. **3:9** 3.9 1.4. **3:10** 3.10 1.21,23. **3:12** 3.12 Rooma 5.2; Ibər. 4.16; 10.19. **3:13** 3.13 Kwal. 1.24. **3:14** 3.14 6.18-19. **3:16** 3.16 Kwal. 1.11.

ədzəmuunə dagi vii goonğa goonə. Ha'ə əsə, agi kədiinə nə nyi aciikii kaa taa mi patə cuuna də, ca ndzaanə agi uufənə. ¹⁸ Madfa kə dīi ha'ə, ma unə da patənə nğa ənji nğa Əntanfə, ka upaanə nuunə ngeerənə nğa paaratəginə oo'i, ma uufənə nğa Aləmasiihu, bwanə dərəva, magərəkii dərəva, kurənə dərəva əsə. ¹⁹ Ma uufəənə ci Aləmasiihu a uufə taamə, pooshi ənji ka uudəgi shiinə patə agyanəkii. Amma nğa'ə ka nyi koonə shii, unə shii ndzaanə manakii pasə də ndilə-ndilətə ndzaanə nğa Əntanfə.

²⁰ Ma Əndənə ca slənə ashaamə də ngeerənaakii, tə'i ci da baawəfa nğa də kaamə uushi palee ka sətə caama kədii taa sətə caama hiima. Duunətaamə tə ci. ²¹ Wa Ikəliisiya a dūunətə tə ci agi ləbənətii da Yeesu Aləmasiihu taa guci patə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. *Aamiina.

4

*Uushi rənjwə nə ənji nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹ Aci ha'ə dīi əna, nyi əndə furəshina putə nğa slənaaki ka Slandana, agi kədiinə nə nyi tuunə koonə dzə aakəjwa də ndzaanə makə sətə 'wii Əntanfə tuunə koonə ndzaanə.

² Taa guci patə, hətəpaamə nuunə, goonə də purətə hanjakaanə, ndzaamə də sə'watənə, baarəmə uufənə goonə də tsaakəshinə ahadoonə. ³ Damə gazhi'waanə nğa kəsəpaa gəshinə goonə makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka ənjaakii, unə ndzaanə agi jamənə. ⁴ Tə'i shishinə rənjwə da Malaaba Ma'yanə rənjwə, makə sətə dīi tə'i uushi rənjwə caama ka nə nğa upaanə, waatoo, ətə 'wii Əntanfə taamə kaama upaa. ⁵ Rənjwə nə Slandana, rənjwə nə vii goonğa gaamə da bapətisəma əsə. * ⁶ Rənjwə nə Əntanfə, ci nə Dənə nğa patənə nğa ənji shinjinə, ci əsə nə Slandanə nğa uushi'inə patə, ci ca slənə ashi patənə nğa ənja, tə'i ci ashitii əsə. ⁷ Amma taa wu ahadaamə, kə upaa ci viinə həfə həfə makə sətə vii Aləmasiihu ka ci, kaa ca slənəgi.

⁸ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i,

“Makə jaalii ci agyanə ənji daawaanaakii,

kə nğirə ci aadəgyə da tii,

ca də viinə ka ənji shinjinə.”

⁹ Ya əna, ya “kə nğirə ci aadəgya,” mi sanə cii kəya baara? Ci ca baarə, kə jiməgərə ci aahanə aa panə zəku'i. ¹⁰ Ma

3:17 3.17 Yooh. 14.23; Af. 5.2; Kwal. 1.23; 2.7. **3:18** 3.18 Kwal. 2.2. **3:19** 3.19 1.23; 5.2,25; 2 Koor. 5.14; Kwal. 2.9-10. **3:20** 3.20 Kwal. 1.29. **4:1** 4.1 3.1. **4:2** 4.2 5.2; Kwal. 3.12-13. **4:2** 4.2 Rooma 8.13; Gal. 6.8; Kwal. 3.9.

4:3 4.3 2.14-16; Kwal. 3.14-15. **4:4** 4.4 1.23; 2.18. * **4:5** 4.5 Yooh. 10.16; 1 Koor. 8.6; bapətisəma: Mat. 28.19; Rooma 6.3-4. **4:6** 4.6 1 Koor. 12.6. **4:7** 4.7 Rooma 12.3,6; 1 Koor. 12.11. **4:8** 4.8 Jab. 68.19. **4:9** 4.9 Yooh. 3.13.

ændətə jima aa panə, ci nə ændətə ɲgirə aadəgyə, ca pitəgi səkəntənfə kaa ca mbu'u taa dama patə. ¹¹ Ci nə ændətə dīi viinə ɲga slənə kama kama ka ənji shiŋkinə. Ca vii ka hara ənji slənə ɲga ndzaanə ka masləkee ənja. Hara ənji, ca vii ka tii slənə ɲga ndzaanə ka anabiinə, hara ənji təya ndzaanə ka ənji waaza ɲunyi Habara, hara ənji pastiinə da maliminə. ¹² Ma dīi ci ətsə patə, kaa ca shii tasəkapaa ənji ɲga Əntənfə, kaa təya slənə ka ci, ka shii ghənənə də shishinə ɲga Aləmasiihu, waatoo Ikəliisiya. ¹³ Ətsə patə, kaama shii ndzaanə rəɲwə agi vii gooŋga gaamə da shiinə gaamə tə *Uuzənə ɲga Əntənfə, ama ndzaanə ka mazəɲa ənja, ama ndzaanə ghəratə makə ɲga Aləmasiihu.

¹⁴ Ma dīi ətsə patə, acii gaama dīi uura manjeevənə, ama dzəgərə ka fa wabənə ɲga bwaya ənja, təya gəpətə taamə də jarəwiitə ci təya latə, təya kavə taamə ka əgənə makə məɖa taa dama patə. ¹⁵ Ma dəbee, uufəshaamə, amə wabə gooŋgaanə, kaama shii gərənə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu taa ka ɲgutə rəgwa patə, makə dīi ci, ma Aləmasiihu, nə ɲga Ikəliisiya nə ci. ¹⁶ Daciikii dīi shishinə patə maguŋkii ka hakii də tsakənə ɲga taa ɲgutə məguŋunə. Acii maɖa kə slənyi taa ɲgutə baladzanə ɲga shishinə makə sətə dəbee ca slənə, ka gərənə nə shishinə ɲga'ə, ca dzə də ghənə naakii nə dagi uufənə.

*Upaa kura əpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu*

¹⁷ Wanyinə ka banə koonə agi ləmə ɲga Slandana, goona dzə aakəɲwa də ndzaanə makə ɲga hara ənja. Acii tə'i hara ənji ətə pooshi ndzaanatii kadeesəkə ka Əntənfə, hiimatii patə, pooshi ka nafanə. ¹⁸ Agi təkunə nə haŋkalatii patə. Ma əpiitə ci Əntənfə a vii, paa tii ka upaanə, acii kə ndaləgi tii də moodəfətii, purətə-haŋkaliinə nə tii əsə. ¹⁹ Pooshi ayinə ma'ə agitii. Kə dzəgərə tii aagi bwaya ndzaanə də ɖaada taa ɲgutə tsarə ɲga ajjijənənə yadə əpi səka. ²⁰ Ma ətsa, pooshi gi mbərə mbərə da sətə jigunyuunə ashii Aləmasiihu. ²¹ Kə shii nyi kə jigunyi ənji koonə agyanəkii. Makə dīi ci ənji nə'unə tə ci nuunə, kə jigunyi ənji koonə gooŋgaatə ashii Yeesu. ²² Kə bii ənji koonə, bwaseemə ka iirə ndzaanə goonə. Goona slənə makə ɲga ɲukə. Acii ma iirə ndzaanə goonə, ci ca kavə tuunə ka suuna uushi'inə ɲga jirakənə, ca saawee koonə. ²³ Ma ədzəmuunə da haŋkala goonə, tyasə see a ndzaa ci kurakii. ²⁴ ɲgərəmə

4:10 4.10 1.23. **4:11** 4.11 1 Koor. 12.28. **4:12** 4.12 1 Koor. 14.26. **4:13** 4.13 Kwal. 1.28. **4:14** 4.14 1 Koor. 14.20; Ibər. 5.13-14; Yak. 1.6. **4:15** 4.15-16 5.2. **4:15** 4.15 1.22. **4:16** 4.16 1.23; 2.21-22; 4.13,25; Kwal. 2.19. **4:17** 4.17-18 5.8; Rooma 1.21; 1 Piita 1.14. **4:19** 4.19 Kwal. 3.5. **4:23** 4.23 Rooma 12.2.

kura ndzaanə, koonə ndzaa ka ənji goonğa, malaabakii, waatoo kura taganə nğa Əntanǰə, koonə pusha tə ci.

²⁵ Acii ha'ə, pooshi ma'ə jaarakənə. Taa wu patə, wa ca wabə goonğaənə. Acii amə patə, ənji rənjwə naamə ka hakii agi shishinə nğa Aləmasiihu. ²⁶ Madə kə bəzhi səkuunə, goonə luuvə kaa mabətəsəkə goonə a kavə tuunə ka dā 'waslyakənə. Ga uusəra a kula agyanə mabətəsəkə goonə. ²⁷ Goonə kapaa rəgwa ka *Seetanə. ²⁸ Ma mahəra, wa ca bwasee ka hərənə, ca slənə naakii saakii də rəgwakii kaa ca shii upaa də naakii saakii, ca mbee ka tsakənə də maaghiinə. ²⁹ Goonə dā məza wabənə. Amma ma dānuuna, dāmə wabəətə ca tsakə ənja, ca ghənə tə tii makə sətə dibə, kaa sətə cuuna ba a ndzaanə dagwakii ka ənjitə ca fa tuunə. ³⁰ Goonə bəzee ka səkə nğa Malaaba Ma'yanə; acii ci nə sagida nğa Əntanǰə ashuunə, ci na baarii oo'i nğa Əntanǰə nuunə ka uusəra nğa muudinə. ³¹ Bwaseemə ka patənə nğa bwaya bwayaanə, da əndənə nğa moodəfa, da bəzə səka. Goonə waazə taa dzaanashinə ahadoonə taa sərəha. ³² Amma ma dānuuna, dāmə nğa'əənə ahadoonə, una ndzaanə də nəhə təgunuunə, una tyaafyagishi makə sətə tifyagi Əntanǰə tuunə noonə daciai Aləmasiihu.

5

Ndzaanə agi camənə

¹ Makə dīi ci moodə manjeevənə nğa Əntanǰə nuunə, tyasə see a ndzaa unə makə naakii. ² Ndzaamə agi uufənə makə sətə uu'i Aləmasiihu taamə, vigi ci nəkii ka Əntanǰə ka putə gaamə. Kə ndzaa ci makə sataka da nɣunyi mədədəranə. Satakakii əsə uufagi səkə nğa Əntanǰə. *

³ Makə dīi ci ənji nğa Əntanǰə nuunə, pooshi dibə aaləhiinə taa nɣutə tsarə nğa ajjijnəənə taa sərəhə uushi nğa əndə a shigi ahadoonə. ⁴ Goonə wabə sə nğa ayinə. Pooshi dibə məza wabənə taa dā buurənə də aləhiinə a shigi da moonə. Ma dəbee, kuyiriimə tə Əntanǰə. ⁵ Shiimə oo'i, ma ma'aləhiinə, taa ənji dā ajjijnəənə, taa ənji sərəhə uushi nğa ənja, pooshi tii ka upaa ha nğa ndzaanə agi nwanjuunə nğa Aləmasiihu da nğa Əntanǰə. Acii ma sətə ci əndə a sərəhə agyanəkii, kə ndzaa səkii ka uuləmaakii ətsa.

4:24 4.24 'Wat. 1.26-27; 2 Koor. 5.17; Kwal. 3.10. **4:25** 4.25 4.16; Zak. 8.16-17; Kwal. 3.8-9. **4:26** 4.26 Yak. 1.19-20. **4:28** 4.28 1 Tees. 4.11. **4:29** 4.29 5.4; Kwal. 3.8; 4.6; Yak. 3.10. **4:30** 4.30 1.13-14; Isaa. 63.10; Gal. 5.25. **4:32** 4.32 Mat. 6.14; 18.22-35; Kwal. 3.12-13. **5:1** 5.1 Mat. 5.48; 1 Yooh. 3.1. * **5:2** 5.2 3.17-18; 4.2,15-16; 1 Koor. 8.1; 2 Koor. 5.14; Gal. 6.10; Fil. 2.2; Kwal. 2.2; 3.14-15; sataka: Gal. 1.4; Ibər. 10.5-10. **5:3** 5.3-5 Gal. 5.19-21. **5:3** 5.3 Kwal. 3.5. **5:4** 5.4 4.29; Kwal. 3.8. **5:5** 5.5 Rooma 5.17.

⁶ Ga taa wu a kavə tuunə ka luuvə jirakənə. Putə nga uushi'iitšə ha'ə nə maβətəsəkə nga Əntaŋfwa a kulya aagyanə ənjitə pooshi ka fanə tə ci. ⁷ Aci ha'ə, ga taa mi a ləbə duunə da tsarə nga ənjitsa. ⁸ Ma nga ŋukə, agi təkunə shuuna nji. Amma ma nga əna, makə kə ndzaa unə ka ənji nga Slandana, agi camənə nuunə. Aci ha'ə, tyasə see a ndzaa unə ka ənji nga camənə. † ⁹ Aci camənə ca poo taa ŋgutə tsarə nga dagwa uushi. Ci ca poo da uushi də rəgwakii, da gooŋgaanə əsə. ¹⁰ Damə gazhi'waanə nga shii sətə ca uudagi səkə nga Əntaŋfə. ¹¹ Ga taa mi a kavə tuunə ka da sətə pooshi ka tsakənə tə ənja, waatoo, uushi'inə nga təkunə. Amma ma dānuuna, ŋgiragimə səkii paŋgəraŋə ka camənə. ¹² Ayi-ayi maa ka shaŋə nə dazə uushi'iitšə ci təya dāada ma'umbeekii. ¹³ Madfa kə ŋgiragi ənji patənə nga uushi'iitšə ka camənə, ka neenə nə ənji ka uushi'inəkii paŋgəraŋə. ¹⁴ Aci bərənə ca baarəgi taa mi patə paŋgəraŋə. Ci dīi bii ənji oo'i, "Matsəfə ŋunyinə, vədəhu, madətə ka ha nga wa, kaa Aləmasiihu a bərə aashiku."

¹⁵ Aci ha'ə, ŋgərətəmə haŋkala. Goona ndzaanə makə madīikə ənja, amma ndzaamə ka mafyarə ənja. ¹⁶ Taa ŋgutə saa'i patə, slənəgimə ka ŋunyi rəgwa, acii ma zamanana, bwayakii. ¹⁷ Goona ndzaanə makə nga ənjitə yadə faryanə, amma damə gazhi'waanə nga paaratəgi də sətə ci Slandanə a moo una dā.

¹⁸ Goona kagi nuunə ka sa ənvwə. Ma ətsa, ka bərapaanə nə ci tuunə. Amma ma dānuuna, wa Malaaba Ma'yanə a ndzaanə pasə a ədzəmuunə. ¹⁹ Wabəshimə ahadoonə də kaala wanyanə kama kama ka dələnə də Slandana. Kamə wanyanə ka Slandana də dələnə də ci a ədzəmuunə. ²⁰ Kuyiriimə tə Əntaŋfə Dəsənaamə putə nga patənə nga uushi'inə. Kuyiriimə tə ci taa guci patə agi ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Wabənə ka makinə da ŋguyirənə

²¹ Faməshimə ahadoonə putə nga dūunətənə goonə tə Slandana.

5:6 5.6 Rooma 1.18; Af. 2.3; Kwal. 2.4,8; 3.6. † **5:8** 5.8 nga ŋukə: 2.3,11-12; 4.17-18,22; Kwal. 3.7; Tit. 3.3; agi camənə: Yooh. 8.12; Kwal. 1.13; 1 Piita 2.9. **5:9** 5.9 Gal. 5.22-23. **5:10** 5.10 Rooma 12.2; 1 Tees. 5.22. **5:13** 5.13 Yooh. 3.20-21. **5:14** 5.14 Isaa. 26.19; 60.1; Rooma 13.11; Yak. 5.8. **5:16** 5.16 Kwal. 4.5. **5:17** 5.17 1.17; Rooma 12.2. **5:18** 5.18 Waβ. 23.31-35; Rooma 13.13. **5:19** 5.19-20 Jab. 33.2-3; Kwal. 3.16-17; Iber. 13.15. **5:21** 5.21-6.9 Kwal. 3.18-4.1; 1 Piita 2.18-3.7; 1 Tim. 2.1-13; Tit. 2.1-10; 1 Yooh. 2.12-17. **5:21** 5.21 1 Piita 5.5.

22 Ma unə makina, baneemə ka nuunə akəŋwacii ŋguyirənə goonə makə sətə cuuna banee ka nuunə akəŋwacii Slandana. 23 Acii ma ŋgura, ci nə əndə da baawəda agyanə minaakii, makə sətə ndzaa Aləmasiihu da baawəda agyanə Ikəliisiya. Aləmasiihu ci saakii nə Maluu ŋga Ikəliisiya, waatoo shishinəkii. 24 Acii ha'ə, tyasə see a fa makinə tə ŋguyirənətii makə sətə ci Ikəliisiya a fa tə Aləmasiihu.

25 Unə ŋguyirənə əsa, uufəmə tə makinə goonə makə sətə uu'i Aləmasiihu tə Ikəliisiya, vigi ci əpinaakii ka putakii, 26 ca kubəgi də ma'inə da də wabənaakii, ca laabagi ka əntanfø. † 27 Ma dīi ci ha'ə, kaa ca ŋgərə Ikəliisiya da məghərəvənətə patə makə madanə camə yadə sə ŋga idəpaanə ashitə, yadə baavə ashitə, pooshi bwaya uushi ashitə əsə. 28 Ha'ə nə ŋguyirənə əsə. Wa təya uufə makinətii makə sətə ci təya uufə shishinətii. Ma ŋgurətə ca uufə minaakii, naakii nə uu'i ci ətsa. 29 Pooshi əndə sha kaaree ka shishinəkii, amma ka viinə nə ci ka shishinəkii zəma, ca hadagi, makə sətə ci Aləmasiihu a dfa ka Ikəliisiya. 30 Acii ma amə, toonə naamə ahada ənji ŋga shishinəkii. 31 Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, "Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dīi da məci, ca ləbə tii da minaakii, təya ndzaa shishinə rəŋwə."

32 Ma paaratəgi nyi, agi wabəətsa tə'i wabənə asəkə wabənə davə. Waatoo, ma paaratəgi nyi, agyanə Aləmasiihu da Ikəliisiya cii kəya wabə. 33 Amma unə maa, da i koonə də wabəətsa! Taa ŋgutə ŋgurə patə, tyasə see a uufə ci tə minaakii makə naakii na. Taa ŋgutə minə patə əsə, tyasə see a fa ki tə ŋgurii.

6

Manjeevənə da mapoo tə tii

1 Unə manjeevəna, makə dīi ci ənji nə'unə tə Slandanə nuunə, famə tə mapoo tuunə. Ci nə matahu uushi ŋga dfanə. 2 Wiinə *bariya ŋga təkəŋwanə ətə da i aləkawalə agyanəkii, waatoo "Fawə tə duu da muu. 3 Madə kə fii hə tə tii, ka dfanə nə ndzaanaaku ŋga'ə, ha gərə əpinə asəkə duuniya." 4 Unə dəsənətii əsə, goona baazee ka səkə ŋga manjeevənə goonə ŋga zabə. Amma ma dfanuuna,

5:22 5.22-24 Kwal. 3.18; Tit. 2.5; 1 Piita 3.1. 5:22 5.22 1 Koor. 14.34-35.
 5:23 5.23 1.22; 1 Koor. 11.3. 5:25 5.25-28 1.23; Kwal. 3.19; 1 Piita 3.7.
 5:25 5.25 3.19. † 5:26 5.26 bapətisəma: Rooma 6.3-4; Tit. 3.5; Ibər. 10.22.
 5:27 5.27 1.4; 2 Koor. 11.2; Fil. 1.10; Kwal. 1.22. 5:30 5.30 1.23; 1 Koor. 12.27.
 5:31 5.31 'Wat. 2.24. 5:32 5.32 Səniinə 19.7. 6:1 6.1 Kwal. 3.20.
 6:2 6.2-3 Dzək. 5.16.

gərətəmə tə tii agi nə'unə, una dzalətə tə tii də dzəgunənə.

Wabənə ka maviinə da slanjii na

⁵ Unə maviina, həətəpaamə nuunə ka slanjii nuunə, una fa tə tii ka shaŋə. Damə ha'ə də rəŋwə a moodəfuunə. Ma ətsa, ka *Aləmasiihu cuuna da. ⁶ Goona da ha'ə wata ka rəgwa ginətii, kaa təya shii dəlaginə duunə. Amma ma danuunə, damə tə sətə ci Əntanƒə a moo də rəŋwə a moodəfuunə, makə dƒii ci maviinə ŋga Aləmasiihu nuunə.

⁷ Damə slənə goonə də moodasəka makə dƒii ci ka Slandanə cuuna slənə. Əntaa wata ka əndə shiŋkinə. ⁸ Buurətəmə oo'i, ka viinə nə Slandanə shikwa taa ka wu, maviinə da dimuyinə patə putə ŋga dagwa slənətii.

⁹ Unə slanjiinə ŋga maviina, kərəmə tə maviinə də rəgwakii. Goona dza ka tii ŋgwalənə shaŋə. Buurətəmə oo'i, unə da maviinə goonə patə, ŋga Slandanə rəŋwə nuunə. Dəgyə nə ci. Ci na da gəŋwanə taa ka wu patə yadə da kama kamaanə.

Sə ŋga paginə ŋga Əntanƒə

¹⁰ Yoo, wiinə səndə cii kya uudəpaagi koonə: wanyinə ka banə koonə, kəŋəmə ndihə ndihə agi ləbənə goonə da Slandana, una kəŋə dagi maɖuunə ŋgeerənaakii.

¹¹ Tasəkamə də sə ŋga paginə ŋga Əntanƒə patə, koona shii mbee ka kəŋənə ndihə, una dzagi jarəwiinə ŋga *Seetanə.

¹² Acii ma panə gaamə, əntaa da əŋji shiŋkinə caama pa, amma da bwaya uushi'iitə agintanƒə da i əpinə amatii da ginaajinyinə da əntanƒənyinə caama pa agi mandə zamanana.

¹³ Acii ha'ə, ŋgərəmə sə ŋga pagiitə vii Əntanƒə koonə patə, koona ŋgavə, koona shii mbee ka sə'watə panə ŋga əŋji daawaanə uusəra ŋga panə. Ma ətsa, ka uudənə nə panə, unə ma'ə kəŋə ndihə ndihə yadə ŋgwalənə.

¹⁴ Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii agi gooŋgaanə goonə makə sətə cuuna əgəgi ŋuunə. Ndzaamə ka əŋji gooŋga əsə, makə sətə cuuna ŋgərəvə kəjeerə tibisa a ədzəmuunə;

¹⁵ una ndzaanə matasəkakii makə sətə cuuna ŋgavə ɖibinə aasəɖuunə ka kərə Nnyu Habara ŋga ndzaanə jamə.

¹⁶ Taa guci patə, ŋgərəmə vii gooŋga goonə makə sətə cuuna ŋgərə kərəma aacii unə. Acii də ci mbee nuunə ka kəlagi patənə ŋga avənyinə ŋga Seetanə.

6:4 6.4 Kwal. 3.21. **6:5** 6.5-8 Kwal. 3.22-25; 1 Tim. 6.1-2; Tit. 2.9-10; 1 Piita 2.18-21. **6:6** 6.6 1 Koor. 7.22. **6:8** 6.8 2 Koor. 5.10; Kwal. 3.24-25. **6:9** 6.9 Kwal. 3.25; 4.1; Yak. 2.1. **6:10** 6.10 Yooh. 15.5; 1 Koor. 16.13. **6:11** 6.11-17 2 Koor. 10.4; 1 Tees. 5.8; Isaa. 59.17. **6:11** 6.11 Yak. 4.7. **6:12** 6.12 1.21; 2.2; 1 Piita 5.8-9. **6:13** 6.13 Rooma 13.12. **6:14** 6.14 Isaa. 11.5. **6:15** 6.15 Isaa. 52.7; Rooma 10.15.

17 Luumə luupaanə, una ɲgavə, makə sətə cuuna ɲgavə dara kəɲu ila aa nuunə. ɲgərəmə wabənə ɲga Əntaɲfə, una slənəgi. Aci ci nə ɲgila purəɲanə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii koonə. 18 Damə ətsə patə agi də'wa, una kədii tsakənə tuunə acii Əntaɲfə. Damə də'wa taa guci patə, makə sətə vii Malaaba Ma'yanə koonə baawəda ɲga d'anə. Ndzaamə də məgigi ndihə, goona gugudə, damə də'wa taa guci patə putə ɲga patənə ɲga əɲji ɲga Əntaɲfə.

19 Damə də'wa ka putaaki əsə, kaa Əntaɲfə a shii vii ka nyi wabənə ɲga banə ka əɲja, kaa nya shii wabənə yadə ɲgwalənə, nya bagi ka əɲji sətə ma'ə tii mashiimə agi ɲunyi Habara. 20 Ma nyi, taa ɲgahi a furəshina nə nyi, madəbama ɲga Yeesu nə nyi putə ɲga ɲunyi Habaraakii. Damə də'wa ka putaaki, kaa nya shii mbee ka wabənə yadə ɲgwalənə agyanəkii makə sətə dəbee nya d'a.

Muudinə ɲga wabənə

21 Ma Tikikusə, moodə ndzəkəɲunə nə ci, əndə slənə də gooɲga ka Slandana əsə, ka banə nə ci koonə habaraaki, una shii makə sətə ci slənaaki a dzə aakəɲwa. * 22 Ci d'ii cii kya sləkee koonə ka ci, kaa ca dzə ka banə koonə habara geenə patə, ca shii tsakə koonə ɲgeerənə. 23 Wa Əntaɲfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a vii ndzaanə jamə ka patənə ɲga ndzəkəɲushi'inə əɲji nə'unə, təya kavə tuunə ka uufəshinə, təya tsakə koonə vii gooɲgaanə. †

24 Wa Əntaɲfə a d'a pwapoonə ka patənə ɲga əɲjitə ca uufə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də uufətə pooshi ka əntənə.

6:17 6.17 Isaa. 40.2; Ibər. 4.12. **6:18** 6.18-19 3.14; Luka 18.1; Slənə 4.29;

Rooma 15.30; Kwal. 4.2-4. **6:20** 6.20 3.2; 2 Koor. 5.20; Kwal. 4.4. * **6:21** 6.21 Tikikusə: Slənə 20.4; Kwal. 4.7-8; 2 Tim. 4.12; Tit. 3.12. † **6:23** 6.23 ndzaanə jamə: 2 Koor. 13.11.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Filipi

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə dacia inə Bulusə da Timooti ənji slənə nga Yeesu *Aləmasiihu. Agi nəhəpaanə niinə tuunə ənji nga Əntanǰə asəkə vərənə nga Filipi, patə da matakəŋwanyinə goonə, da ənji tsakənə tuunə asəkə Ikəliisiya. Ma una, ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. *
² Wa Əntanǰə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Də'wa nga Bulusə ka ənji Filipi

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanǰəwaaki taa guci patə cii kya buurətə tuunə. ⁴ Taa guci patə cii kya də də'wa ka putə goonə patə əsə, agi danə nə nyi də moodasəka, ⁵ acii daga ka 'watəginə ka ca'ə ka əndzə'i nuunə agi tsakənə tə nyi, nya waaza Njunyi Habara. ⁶ Əntanǰə 'watəgi də njunyi slənətsə a ədzəmuunə. Kə shii nyi ndilə ndilə, ka dzənə nə ci aakəŋwa də də slənəkii see mada uugi, waatoo, saa'itə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya.

⁷ Nğa'ə nya buurətə tuunə patə makə ətsa, acii mazaanəmuunə ka nyi. Amə patə, kə nee amə ka nğa'aanə nğa Əntanǰə, nyi a furəshina, da saa'itə wabi nyi agyanə Njunyi Habara akəŋwacii gəŋwanə, nya baarii goonǰaanəkii. ⁸ Kə shii Əntanǰə oo'i, tantanyinə kə uu'i nyi tuunə patə dərəva, makə sətə uu'i Yeesu Aləmasiihu taamə.

⁹ Ma kədiinaaki acii Əntanǰə, wa uufənə goonə a gərə aakəŋwə aakəŋwa, una shii goonǰaanə, una taarapaagi də sətə dibə agi taa mi patə. ¹⁰ Mada kə dīi ha'ə, ka mbeənə nuunə ka tagi sətə palee də nğa'əənə, konna mbee ka ndzaanə makətsəkii, yadə idəpaa uushi ashuunə uusəratə nə Aləmasiihu a ənya, † ¹¹ una slənə də rəgwakii agi patənə nğa ndzaanə goonə. Yeesu Aləmasiihu ca vii baawəfa nğa da tsarə slənətsa kaa ənjə a hanətə da dūunətənə də Əntanǰə.

**Aləmasiihu nə əpinaaki*

¹² Ndzəkəŋushi'ina, nğa'ə ka nyi una shii oo'i, ma sənə kulii anəki, kə cakə tə dzənə nğa waaza Njunyi Habara

* **1:1** 1.1 Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Rooma 1.8-10; 1 Koor. 1.4; 1 Tees. 1.2-3. **1:6** 1.6 1.10; 2.13. **1:7** 1.7 2 Koor. 7.3; Af. 3.1. **1:8** 1.8 1 Koor. 16.24; 2 Koor. 5.14. **1:9** 1.9 Kwal. 1.9-10. † **1:10** 1.10 Rooma 12.2; Af. 5.27; Ibər. 5.14; uusəratə nə Aləmasiihu a ənya: 1 Koor. 1.8; 2 Koor. 5.10; Fil. 1.6; 2.16. **1:11** 1.11 Yooh. 15.8; Yak. 3.17.

aakəŋwa. ¹³ Acii ha'ə, ma soojiinə ətə ca nəhə yi ŋwanuunə da patənə ŋga hara ənji ganə, kə shii tii oo'i, ma dīi nyi magwaləkii a furəshina, putə ŋga nə'unə tə Aləmasiihu. ¹⁴ Ha'ə maa, ma ndzaanaaki a furəshina, kə cakə də ŋgeerənə ka laŋənə ŋga ənji nə'unə agi vii goonŋatii, təya tsakə dzənə aakəŋwa də waaza Njuni Habara yadə ŋgwələnə.

¹⁵ Tantanyinə, tə'i hara ənji agitii ca waaza də sərəhənə ka nyi da ka madēe də mabizhinə. Amma tə'i hara ənji ca waaza də ədzəmə rəŋwə, kaa təya mbu'utəgi də Njuni Habara ŋga Aləmasiihu taa ka wu patə. ¹⁶ Ma ci təya də ha'ə, agi uudənə. Acii kə shii tii oo'i, kə kavə Əntaŋfə aaciiki tə slənə ŋga baarii goonŋaanə ŋga Njuni Habara. ¹⁷ Ma ənjitsə ca waaza də sərəhənə ka nyi əsə, əntaa də ədzəmə rəŋwə ci təya waaza Njuni Habara ŋga Aləmasiihu, amma putə ŋga uudə natii na. Ma nə tii ka hiimanə, ka tsakəvənə nə tii ka nyi cibəənə cii kya cibə a furəshina.

¹⁸ Pooshi haala! Acii taa də bwaya hiima, taa də njuni hiima ci ənjə a waaza patə, agi fanə nə ənji wabənə agyanə Aləmasiihu. Acii ha'ə, ka moodasəkə nə nyi, ka tsakənə nə nyi də moodasəkə əsə, ¹⁹ acii kə shii nyi, ma muudinəkii patə, ka kapaanə nə ənji tə nyi putə ŋga də'wa goonə da putə ŋga tsakənə ŋga Ma'yanə ŋga Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Agi kanə nə nyi nəki də patənə ŋga ədzəməki, paa nyi ka də sətə ca dəvə ka nyi ayinə. Amma taa guci patə, ma palee maa, agi saa'ina, ka waazanə nə nyi yadə ŋgwələnə, ənjə a shii dūunuunə ŋga Aləmasiihu. Ma shiinə ənji dūunuunə ŋga Aləmasiihu, dagi ndzaanaaki patə, taa nyi ma'ə da i əpinə, taa dagi əntənaaki. ²¹ Ma nya, Aləmasiihu nə əpinaaki. Sakwa nyi kə əŋki dīi, kə ndzaa ci ka nyi ka riiba.

²² Amma, maa kə ndzaa nyi da i əpinə a maki, ka dəfanə nə nyi slənə ətə palee də nafanə. Acii ha'ə, mashiimə nyi tafa ŋgutə taginəki ahada əntənə da ndzaanə da i əpinə a maki. ²³ Kə təkəgi hiimaaki bəra'i: ŋga'ə ka nyi nə dzənə ka ndzaanə da Aləmasiihu ka hakii. Acii dzənə ka ndzaanə da ci palee də kadeesəkənə ka nyi ka shaŋə. ²⁴ Amma gəfə ndzaanaaki da i əpinə a maki ka putə goonə. ²⁵ Kə shii nyi ha'ə makə ətsa. Ha'ə əsə, kə shii nyi, ka ndzaanə nə nyi da i əpinə a maki, nya ndzaanə ahadoonə patə, kaa nya tsakə koonə ŋgeerənə ŋga dzənə aakəŋwa, una ndzaa da moodasəkə agi vii goonŋa goonə. ²⁶ Madə kə dīi ha'ə, ka

upaanə nuunə rəgwa ŋga haŋətənə tə Aləmasiihu putaaki ka shaŋə saa'itə nii kya ənə aahadoonə.

²⁷ Ma maduunə uushi palee, nə'utəmə makə sətə bii Njunyi Habara ŋga Aləmasiihu. Maa d̄ii unə ha'ə, madfa kə shi nyi aahadoonə, taa mashimə nyi əsə, ka fanə nə nyi makə sətə kəŋaanuunə ndihə ndihə də ədzəmə rəŋwə da hiima rəŋwə, una d̄a gazhi'waanə agi Njunyi Habara kaa ənjə a vii gooŋga. ²⁸ Goona ŋgwalə acii ənji daawaanə goonə taa gi'u. Ci na baarii ka tii oo'i, ka zamaginə nə Əntarŋfə də tii, amma ca luupaa tuunə. Ma ətsə patə, d̄acii Əntarŋfə ca shigi. ²⁹ Acii ma una, əntaa wata vii gooŋga ka Aləmasiihu tanə vii Əntarŋfə koonə rəgwakii, amma koonə sa cibə ka putaakii. ³⁰ Yoo, wanaamə kə ləbəgərə agi sa ciba, ama cinjə agikii. Ma cibəətsa, mbərə mbərə da ətə shuuna nee ka nyi agikii. Ndilə ndilə əsə ci nə ənə d̄ii nyi agikii əndzə'i, makə sətə fii unə.

2

*Nə'u dərəpə ŋga Yeesu *Aləmasiihu*

¹ Kə shii unə, ləbə nuunə da Aləmasiihu; weewee tə'i unə da ŋgeerənə a ədzəmuunə putakii. Weewee agi baneenə nə uudənaakii ka ədzəmuunə. Ləbə nuunə da Malaaba Ma'yanə əsə, agi d̄anə nuunə ŋga'aanə, una nəhəshi təgunuunə. ² Acii ha'ə, agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə ndzaanə ka ma rəŋwə, una uudəshi, hiima goonə da aniya goonə a ndzaanə rəŋwə əsə. Maa kə d̄ii unə ha'ə, ka tsakənə nuunə uudagi səkəki ka shaŋə. ³ Taa mi cuuna slənə patə, goona d̄a putə ŋga uudə noonə nə taa haŋətə noonə na. Amma baneemə ka noonə na, una ŋgərə ənji patə makə kə palee tii koonə. ⁴ Taa wu patə, wa ca d̄a sətə ca nafa taa tə wu patə. Ga ca ndzaa ka d̄a see sətə ca nafa tə naakii na. ⁵ Nə'umə dərəpə ŋga Yeesu Aləmasiihu agi ndzaashinə goonə.

⁶ Ma ca, taa ŋgahi uushi rəŋwə nə tii da Əntarŋfə, patə da ha'ə maŋgərəmə ci baawədaakii kaa təya ndzaa mbərə mbərə da ci.

⁷ Amma kə bwasee ci ka ətsə ha'ə, ca ndzaa mbərə mbərə da mava, əndə shiŋkinə shigi ci, ndilə ndilə əndə shiŋkinə nji ci ahada ənja.

1:27 1.27 Kwal. 1.10; 1 Tees. 2.12. **1:30** 1.30 Slənə 16.19-40; Fil. 1.13. **2:2** 2.2 Yoo. 13.34; 1 Koor. 1.10-11; Gal. 6.10; Af. 5.2; 1 Yoo. 4.12. **2:3** 2.3 Rooma 12.10; Gal. 5.26. **2:4** 2.4 1 Koor. 10.24. **2:5** 2.5 Yoo. 13.15; Rooma 13.14; 15.5. **2:6** 2.6 Yoo. 1.1-2; 17.5; Ibər. 1.3. **2:7** 2.7 Yoo. 1.14; Rooma 8.3; 2 Koor. 8.9; Ibər. 2.14,17.

⁸ Kə fii ci tə ƏntanƆfə, ca banee ka nəkii. Ha'ə kə ɛŋki ci. Əntənəkii maa, gwa'avənə tə ci aashi ɛnfwa.

⁹ Putakii ha'ə, kə kapaa ƏntanƆfə tə ci dzakə agyanə uushi'inə patə,

ca vii ka ci məghərəvənə palee ka taa ŋgutə tsarə ŋga məghərəvənə.

¹⁰ Də ha'ə, taa mi patə dadagyə, da anə hanyinə,

da ka hatə d̄ii maməətə ənja, ka gərə'waanə nə tii,

təya d̄uunətə tə ci,

¹¹ təya ba furəŋə ɛsə oo'i,

Slandanə nə Yeesu Aləmasiihu,

ka d̄uunətənə də ƏntanƆfə Dəsənaamə.

Ndzaanə ŋga ənji nə'unə makə bərənə ka duuniya

¹² Kadashinyinaakya, ma saa'itə nyi ahadoonə, kə njuunə a fa wabənaaki. Ma əndzə'i, pooshi nyi ahadoonə. Amma dəmə aakəŋwa də tsakə fanə. Dəmə aakəŋwa də slənə, una ŋgwələ acii ƏntanƆfə də ədzəmə rəŋwə, koonə upaa taa mi patə agi luupaanə goonə. ¹³ Dəmə aakəŋwa də d̄anə ha'ə, makə d̄ii ci, ƏntanƆfə ci saakii ca slənə a ədzəmuunə, kaa ca kavə tuunə ka moo slənə uushi'inə ətə kadeesəkə ka ci, ca vii koonə ŋgeerənə ŋga slənəginə də uushi'inəkii ɛsə.

¹⁴ Taa mi patə cuuna d̄a, goona d̄a də ŋgunƆgunənə taa də mabizhinə, ¹⁵ koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə, una ndzaa makətsəkii, una ndzaa ka ŋunyi manjeevənə ŋga ƏntanƆfə yadə 'waslyakəənə ashitii. Ahada ənji *duuniya nuunə; bwaya ənja, manƆgərəkiki ənji nə tii. Ahadatii nuunə ka bərənə makə tikisanyinə agintanƆfə, ¹⁶ una kəsəpaa təŋə təŋə tə wabəətə ca vii əpinə. Mad̄a kə d̄ii unə ha'ə, ka upaanə nə nyi rəgwa ŋga d̄a moodasəkə ka shaŋə uusəratə nə Aləmasiihu a ənya, acii mandzaamə gazhi'waanaaki da slənaaki ka uushi zabə ahadoonə.

¹⁷ Ma vii goonƆga goonə, ka ndzaanə nə ci makə sataka ətə cuuna d̄a ka ƏntanƆfə. Mbu'u idənaaki nə ənjə a ŋgərə, ənjə a tsakəvə aagi satakakii. Mad̄a kə d̄ii ha'ə, ka tsakənə nə nyi tuunə patə agi d̄a moodasəka. ¹⁸ Ha'ə nuunə ɛsə, kə dəbee una tsakə tə nyi agi d̄a moodasəka.

Wabənə agyanə i Timooti da Apafəroodita

2:8 2.8 Yooh. 10.17; Ibər. 5.8; 12.2. **2:9** 2.9 Slənə 2.33; Af. 1.21; Ibər. 1.4. **2:10** 2.10-11 Isaa. 45.23; Yooh. 5.23; Rooma 10.9; Səniinə 5.13. **2:13** 2.13 1.6; Yooh. 15.5; Rooma 7.18; 15.18; 1 Koor. 12.6; 15.10; 2 Koor. 3.5. **2:15** 2.15-16 1.10; Dzək. 32.5; Dan. 12.3; Mat. 5.14; 10.16; 1 Koor. 1.31; 2 Koor. 1.14; Gal. 2.1-2; Af. 5.8; 1 Tees. 2.19. **2:17** 2.17 Rooma 15.16; 2 Tim. 4.6; 1 Yooh. 3.16. **2:18** 2.18 3.1; 4.4.

19 Yoo, madfa kə luuvə Slandanə Yeesu, agi kanə nə nyi nəki n̄ga sləkeenə koonə ka Timooti kədəhə, kaa ca kira ka nyi habara goonə, nya ndzaa ka mabanee ma'yanə.

20 Pooshi əndə ganə makə ci, acii see ci daanəkii aashiki ca buurə tuunə ka shanjə.

21 Hara ənji patə, see slənə uushi'iitə ca kadeesəkə ka tii kavə tii nətii aagikii, makavəmə tii nətii ka slənənə ka Yeesu Aləmasiihu.

22 Ma Timooti, kə shii unə də noonə nə tə n̄nyu ndzaanaakii, kə waazii inə N̄nyu Habara da ci, kə slənyi ci da nyi agi slənəkii makə sətə ci uuzənə a slənə tii da dii.

23 Acii ha'ə, madfa kə fii nyi sətə na uudəpaa anəki, tə ci cii kya ka nə n̄ga sləkeenə ka ci aahoonə pii.

24 Amma kə gi'i nyi tə Slandana, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, nyi ka nəki maa, ka ənənə nə nyi aa hoonə kədəhə.

25 Ma ndzəkənjushi'inaamə Apafəroodita, kə slənyi ci da nyi, ina ciŋə də gazhi'waanə ka putə n̄ga N̄nyu Habara. Kə ndzaa ci ka əndə sləkeenə goonə agi tsakənə tə nyi ka saa'itə mwayi nyi tsakənə tə nyi. Kə nee nyi kə dəbee nya sləkee ka ci aahoonə.

26 Acii n̄ga'ə ka ci ka shanjə kaa ca nee koonə patə. Makə fii ci, kə mbu'i gwakənaakii aa limuunə, kə ma'i haŋkalaakii ka shanjə.

27 Weewee kə gwaki ci tanyi, fidyasə mbədaanə kaa ca əntə. Amma kə nyihə Əntanjə təgunuunaakii. Əntaa wata naakii, amma da i naaki nyihə Əntanjə təgunuunə, acii gadə mabətəsəkə a gadəgi tə nyi.

28 Acii putakii, kə mwayi nyi ka shanjə tə sləkeenə ka ci, koonə ənə ka neenə ka ci, una dfa moodasəka, mabətəsəkaaki əsə a galee.

29 Acii ha'ə, luumə tə ci də moodasəkə ka shanjə putə n̄ga Slandana, una gadee ka tsarə n̄ga ənjitsa.

30 Acii fidyasə mbədaanə kaa ca əntə putə n̄ga slənənə ka Aləmasiihu. Maneemə ci ka əpinaakii makə uushi. Ma d̄ii ci ha'ə, kaa ca shii uudəpaa də tsakənə goonə tə nyi ka madəbamoone.

3

Ndzaanə ka əndə goon̄ga akənjwacii Əntanjə

1 Ndzəkənjushi'inəkya, wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə: ma d̄anuuna, d̄amə moodasəkə agi ləbənə goonə da Slandana. Pooshi dzawə ka nyi nə ənənə ka dzəkwaṭə naahə koonə uushi'iitsa. Maa kə d̄ii nyi ha'ə, ka ndzaanə nə haŋkala goonə ka hakii.

2 Nəhəmə noonə nə acii mən̄gərəkikinyinə, ədiitsa, ənjitsə kəjaanə wata agyanə dzəgunənə n̄ga *ryaminyanə, waatoo, laala kuvə'unə n̄ga shishinə.

3 Amə nəndə da tantanyiitə ryaminyanə. Acii

makavəmaamə naamə ka tsarə ŋga ryaminaatsatii. Amma paslənə gaamə tə Əntanƒə dagi tsakənə ŋga Malaaba Ma'yanə, da ƒa moodasəkə agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci nə ryaminyanə ŋga goonƒa. ⁴ Maci ma slənətənə tə sətə ci ginə a nee, ka luupaanə nə ci ənda, ma nyi, tə'i nyi da uushi'iitsə kəŋaanə tii agyanəkii, palee ka taa wu patə. ⁵ Kə ryaminii ənji tə nyi ka tighəsənə ŋga uusəra ŋga poonə tə nyi. Əndə *Isərayiila nə nyi, agi slikərənə ŋga Beejaminə, hurənə ŋga əndə Ibəraaniya. Madə nə'utə bariya ŋga *Yahudiinə əsə, əndə Farisa nji nyi. ⁶ Ma ŋga ŋukə, kə ƒii nyi gazhi'waanə ŋga nə'utə bariyatii, ha'ə kə dzəgərə nyi ka cibeenə ka Ikəliisiyanyinə. Ma ka saa'ikii, kə nə'utə nyi bariya ŋga'ə, ma'idəpaamə ənji uushi ashiki.

⁷ Amma patənə ŋga uushi'iitsə nji kya nee makə ka upaanə nə nyi bwatyakii, ma əndzə'i, mazaɓə uushi nə tii akəŋwaciiki putə ŋga Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Əntaa wata uushi'iitsə ndzaanə ka uushi zaɓə akəŋwaciiki, amma patənə ŋga uushi'inə, putə ŋga shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanəki. Ma shiinə tə ci, ci palee ka patənə ŋga uushi'inə. Ka putaakii bwasee nyi ka patənə ŋga uushi'inə, makə giwuuginə nə nyi ka neenə patə kaa nya shii upaa də Aləmasiihu a ədzəməki, ⁹ nya ndzaa maləbəkii da ci. Kə ŋgirə Əntanƒə tə nyi ka əndə goonƒa, acii kə vii nyi goonƒa ka Aləmasiihu. Ma ŋgirə ci tə nyi ka əndə goonƒa, əntaa putə ŋga slənaaki makə sətə bii bariya. Ma goonƒaanaaki, ƒacii Əntanƒə shigi putə ŋga vii goonƒaaki ka ci. ¹⁰ Pooshi sətə mwayi nyi, madaamə shiinə tə Aləmasiihu, nya shii baawəɗaakii ətə ma'igi ci agi maməətə ənja. Kə mwayi nyi nya ləbə da ci, nya sa cibə makə sətə sii ci naakii, nya luuvə əntənə makə sətə luuvə ci əntənə, * ¹¹ kaa nya shii madənə agi maməətə ənja, taa də iitə patə.

Da gazhi'waanə ŋga mbu'unə ka sətə aakəŋwa

¹² Paa nyi bii kə uugi nyi upaa shikwa taa pooshi sə ŋga idəpaanə ashiki ma'ə. Amma, agi ƒanə nə nyi gazhi'waanə ŋga upaa shikwa, makə ka ci 'wii Yeesu Aləmasiihu tə nyi kaa nya ndzaanə ka naakii. ¹³ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nya, paa nyi kii nəki oo'i, kə uugi nyi upaa shikwakii. Amma uushi rəŋwə cii kya ƒa: agi bwaseenə nə nyi ka sətə nja ƒa a ba'a patə, nya ƒa gazhi'waanə ŋga mbu'unə ka sətə aakəŋwa. ¹⁴ Agi ciŋənə nə nyi əntsahənə aakəŋwa kaa nya

3:3 3.3 Rooma 2.28-29. **3:4** 3.4 2 Koor. 11.18,21. **3:5** 3.5 Luka 1.59; Rooma 11.1. **3:6** 3.6 Slənə 8.3; 22.4; 26.9-11. **3:7** 3.7 Mat. 13.44,46. **3:9** 3.9 Rooma 1.17. * **3:10** 3.10-11 Rooma 6.8-11; 2 Koor. 4.10-11; madənə agi maməətə ənja: Slənə 4.2; Rooma 5.17. **3:12** 3.12 1 Tim. 6.12; 2 Tim. 4.7; Iɓer. 12.1.

mbu'u ka muudine ka upaa de shikwa, waatoo, epine nga ha dagye. Aci ka upaa de epinekii 'wii antanfə te nyi daci Yeesu Aləmasiihu.

¹⁵ Ma amə əne uugi vii goonga gaamə zəjanə, kə dəbee ama ndzaanə de tsarə nga hiimatsa. Mada tə'i hara ənji agyuunə dīi hiimatii pamə, ka baariinə nə antanfə ka tii, təya shii. ¹⁶ Ma danaamə tanə, dzaamə aakəjwa de nə'u rəgwanə mbu'yaamə ka ənshinə agikii.

¹⁷ Ndzəkəjushi'ina, unə patə, nə'umə dərəpaaki. Dzəgunəmə tə ənjitə ca slənə makə sətə cuuna nee ina slənə əsə.

¹⁸ Aci tə'i hara ənji lanə ndzaa ka ənji daawaanə nga sətə ci əntənə nga Aləmasiihu ashi ənfwə a moo baariinə. Kə wabi nyi koonə agyanə ətsə bəzəkii, amma wanyinə ka ənənə ka dzəkwatənə koonə, ha'ə maa, da kiinə agiki.

¹⁹ Ma ənjitsa, zamaginə nə ənjə a zamagi de tii. Aci uushi'itə kadfeesəkə ka shishinətii nə antanfənyinatii. Ma sətə ca kira ka tii ayinə, tə ci neenə tii da məghərəvənə. See buurə uushi'inə nga duuniya tanə nəndə a ədzəmətii.

²⁰ Ma amə, ənji nga dagye naamə, waatoo ənji nga nwanjuunə nga antanfə. Jigaginə nga Maluu gaamə dadagyə ciina gəra, waatoo, Slandanə Yeesu Aləmasiihu.

²¹ Ma ca, ka zhi'weenə nə ci ka matəgugunə shishiinə gaamə, ca ndzaa da məghərəvənə makə naakii. Ka danə nə ci ha'ə de maduunə baawədaakii. De baawədakii ci kəya da nwanjuunə taa agyanə mi patə.

4

Damə moodasəkə nga ləbənə da Slandana

¹ Ndzəkəjushi'inəkya, kə uu'i nyi tuunə, nga'ə ka nyi nə ənənə ka neenə koonə ka shanjə. Sə nga moodasəkaaki nuunə, sə nga dəlaginaaki nuunə əsə. Yoo, kadashinyinaaki, makə kə shii unə oo'i, ka ənyanə nə Aləmasiihu, kəjaanəmə ndihə ndihə agi ləbənə goonə da Slandana.

² Agi kədiinə nə nyi aci Afoodya da Sintiki, tuutəta'ə, ga mabizhinə a ndzaanə ahadatii ma'ə, wa təya ndzaanə ka ma rəjwə, makə dīi ci ləbə nə tii da Slandana. ³ Ma hə əsə dīi, njunyi guva-slənaakya, agi kədiinə nə nyi aciiku kaa ha tsakə tə makiitsa, aci kə dīi inə gazhi'waanə da tii agi waaza Njunyi Habara. Kə slənyi tii da Kalimasə da patənə nga hara guvii-slənaaki. Manaahəkii nə ləmə nga

3:14 3.14 1 Koor. 9.24-25. **3:16** 3.16 Gal. 6.15-16. **3:17** 3.17 1 Koor. 4.16; 1 Piita 5.3. **3:18** 3.18 1 Koor. 1.23; Gal. 6.12. **3:19** 3.19 Rooma 16.18. **3:20** 3.20 Af. 2.6; Ibər. 13.14. **3:21** 3.21 Rooma 8.29; 1 Koor. 15.25,28,43-53; Kwal. 3.4. **4:1** 4.1 1 Tees. 2.19-20.

ənjitsə asəkə ləkaləkətə ŋga Əntaŋfə, waatoo, ləkaləkətətə na baarii tə ənjitə upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

⁴ Yoo, taa guci patə, dəmə moodfasəkə agi ləbənə goonə da Slandana. A dzəkwatə nyi banə koonə əsə: dəmə moodfasəka.

⁵ Wa haala goonə a ndzaanə ŋunyikii akəŋwacii taa wu patə. Kədəhə nə Slandanə ka shinə.

⁶ Goona buurə taa mi. Amma, taa agi mi patə, baariimə ka Əntaŋfə sətə cuuna moo agi də'wa, una kədii aciikii də kuyiriinə tə ci.

⁷ Mada kə dīi unə ha'ə, ka viinə nə Əntaŋfə koonə ndzaanə jamə ətə palee ka shiinə ŋga əndə shiŋkinə patə. Jamənəkii na nəhə ədzəmuunə da hiima goonə, una ndzaa ka mabanee ma'yanə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.

⁸ Ndzəkəŋushi'ina, wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə: ma dənuuna, kavəmə ŋunyi uushi'inə ŋga goonəga aagi hiima goonə, ətə bahə dəunətənə, uushi'iitə ndzaa də rəgwakii, ətə malaabakii. Kavəmə əsə aagi hiima goonə tə sətə ca kadeesəkə ka ənja, ətə ŋga dəlaginə. Taa ŋgutə uushi, mada kə nee unə ŋunyikii, bahə dəlaginə, kavəmə aagi hiima goonə.

⁹ Slənətəmə sətə jigunyii koonə, una slənətə sətə luuvuunə da sətə fii unə a maki da sətə nee unə agi ndzaanaaki. Mada kə dīi unə ha'ə, ma Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə.

Kuyiriinə ŋga Bulusə tə ənji Filipi

¹⁰ Ma agi ndzaanaaki ləbə da Slandana, kə dīi nyi moodfasəkə ka shaŋə. Aci agi magərə saa'i, kə ənyuunə ka buurətənə tə nyi. Paa nyi bii oo'i, kə bwasee unə ka buurətənə tə nyi, amma rəgwa nəndə ma'upaamuunə ŋga dənə ha'ə.

¹¹ Əntaa putə ŋga əteenaaki ka uushi bii nyi ha'ə, makə kə jigunyii ndzaanə də mabanee ma'yanə də sətə upaa nyi.

¹² Kə shii nyi makə sətə ndzaanəki agi ghanə, kə shii nyi əsə makə sətə ndzaanəki mada tə'i uushi'inə aciiki laŋə. Madzəgunəkii nə nyi anəkii taa da patə, taa ka ŋgutə saa'i əsə. Ka mabanee ma'yanə nə nyi, taa nyi maburəkii, taa nyi də madəfənə, taa tə'i uushi'inə laŋə aciiki, taa nyi agi ghanə.

¹³ Tə'i nyi da ŋgeerənə ŋga sə'watə taa mi patə putə ŋga Aləmasiihu. Ci ca vii ka nyi ŋgeerənəkii.

¹⁴ Patə da ha'ə, makə cakuunə tə nyi agi cibaaki, kə dīi unə ŋga'ə.

¹⁵ Unə ənji Filipi, unə də noonə nə, kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi ənji waaza Ŋunyi Habara,

4:3 4.3 Slənə 3.5. **4:4** 4.4 2.18. **4:5** 4.5 1.10; Rooma 13.11-12; 1 Koor. 16.22; Ibər. 10.25; Yak. 5.8; 1 Tees. 5.1-2. **4:6** 4.6 Jab. 37.5; Mat. 6.25; 1 Piita 5.7. **4:7** 4.7 Yooh. 14.27; Kwal. 3.15. **4:8** 4.8 Rooma 12.17-18. **4:9** 4.9 3.17; 1 Koor. 13.11. **4:11** 4.11 1 Tim. 6.6-8; Ibər. 13.5. **4:13** 4.13 2 Koor. 12.9-10.

saa'itə madəgi nyi anə hanyinə nga Makiduuniya, taa rəŋwə, pooshi əndə'i Ikəliisiya ləbə ciinə da nyi agi viishinə madaamə unə. ¹⁶ Taa saa'itə nyi də Teesaloonika maa, əntaa wata rəŋwə sləkee unə ka nyi ka sə nga tsakənə də nyi. ¹⁷ Amma əntaa viinə goonə cii kya moo. Aa'a, bwatya cii kya alə koonə ka tsakəvənə aagyanə ŋunyi slənə goonə. ¹⁸ Kə liwə nyi patənə nga sətə dəbee; ha'ə maa, kə paləgi. Makə kə kira Apafəroodita ka nyi patənə nga uushi'iinə sləkee unə ka nyi, pooshi uushi cii kya moo ma'ə. Ma uushi'iinə sləkee unə ka nyi, ŋunyi uushi akəŋwacii Əntaŋfə, makə sataka ətə cii kəya luu, ca kadeesəkə ka ci. ¹⁹ Ma Əntaŋfwaaki, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi dūunuunaakii, ka viinə nə ci koonə patənə nga sətə dəbee una upaa daci Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Wa əŋjə a dūunətə tə Əntaŋfə Dəsənaamə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

²¹ Yoo, nəhəpaamə tə əŋji nga Əntaŋfə patə də rəŋwə rəŋwə agi ləmə nga Yeesu Aləmasiihu. Ma əŋji nə'unə ənə dīi inə ganə ka hakii, kə nəhəpaa tii tuunə patə. ²² Kə nəhəpaa patənə nga əŋji nga Əntaŋfə tuunə, ma palee maa, əŋjinə ca slənə asəkə yi ŋwanjuunə.

²³ Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoone a ədzəmuunə. [*Aamiina].

Ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Kwalasiya

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntanjə. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti * ² ca nəhəpaa tuunə patə ənji nga Əntanjə də Kwalasiya. Ma una, ndzəkəŋushi'iniinə nuunə ənji goonğa. Ləbə da Aləmasiihu nuunə. Wa Əntanjə Dəsənaamə a da koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntanjə putə nga ənji Kwalasiya

³ Ma inə agi da də'wa ka putə goonə, agi kuyiriinə niinə tə Əntanjə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa guci patə.

⁴ Agi kuyiriinə niinə tə ci, acii kə fii inə makə sətə vii unə goonğa ka Yeesu Aləmasiihu. Kə fii inə əsə makə sətə cuuna uufə ənji nga Əntanjə patə. ⁵ Ma cuuna da ha'ə, acii agi kanə nuunə nə ka sətə dəkəpaa Əntanjə koonə gatə dagyə. Dagi fa Njunyi Habara, waatoo, wabənə nga tantanyinə, paariigyuunə də sətə dəkəpaa Əntanjə koonə.

⁶ Agi siyinə nə wabənə nga Njunyi Habara asəkə duuniya patə. Agi kiranə nə ci njunyi ndzaanə a ədzəmə ənji patə, makə sətə cii kəya kira njunyi ndzaanə aahadoonə noonə əsə, ndzəŋənə ka saa'itə 'watəgyuunə luu wabənəkii. Davə paaratəgyuunə paŋgəraŋə makə sətə dii Əntanjə koonə barəkaanə. ⁷ Kə jigunyuunə pwapoonə nga Əntanjə acii kadashinə geenə Əpafərasə. Ma ca, əndətə ciina slənə ka hakii nə ci; də ədzəmə rəŋwə cii kəya slənə ka Aləmasiihu ahadoonə ka madəbama geenə. † ⁸ Ci bii keenə makə sətə kavə Ma'yanə nga Əntanjə uufənə a ədzəmuunə.

⁹ Ci dii daga ka saa'itə fii inə habara goonə ha'ə, mazaarəmiinə ka da də'wa ka Əntanjə ka putə goonə, ina da də'wa kaa ca shiitə koonə patənə nga sətə mwayi ci, waatoo, wa ca tsakə koonə Ma'yanaakii koonə upaa haŋkala da shii uushi'inə nga'ə. ¹⁰ Madə kə dii ha'ə, ka mbeenə nuunə ka ndzaanə makə sətə mwayi Slandanaamə, una da sətə kadeesəkə ka ci taa guci patə. Ka danə nə ndzaanə goonə nga'ə də dagwa slənə kama kama, ka tsakənə nuunə dzənə aakəŋwa əsə agi shiinə

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: Gal. 1.1. **1:3** 1.3 Af. 1.16; 1 Tees. 1.2-3. **1:4** 1.4 Af. 1.15. **1:5** 1.5 1 Piita 1.3-4; Af. 1.13. **1:6** 1.6 Slənə 2.41; Rooma 1.13; 1 Tim. 3.16. † **1:7** 1.7 Əpafərasə: 4.12; Filim. 23. **1:8** 1.8 1 Koor. 8.1. **1:9** 1.9-10 Af. 1.17; Fil. 1.9.

tə Əntanfə. ¹¹ Ma ca, pooshi uushi ətə cii kəya ətee
 agi məghərəvənaakii. Aciikii agi kədiinə niinə aciikii
 əsə, kaa ca vii koonə ngeerənaakii ka shaŋə, una shii
 ndzaanə ndihə ndihə, una mbee ka sə'watə taa mi patə.

¹² Kuyiriimə tə Dəsənaamə də moodfasəka, acii kə
 mbu'utəgi ci duunə bahə upaa n̄unyi uushi'iitə dəkəpaa ci
 ka ənjaakii agi camənə. ¹³ Ci luupaa taamə acii baawəda
 n̄ga təkunə, ca əjipaa taamə jamə agi n̄wanjuunə n̄ga
 Uuzənaakii kadashinaakii. ¹⁴ Uuzənaakii tifyagi kaamə
 'waslyakəənə gaamə, daciikii ndzaa amə ka dimuyinə.

*Wabənə agyanə Yeesu *Aləmasiihu da slənaakii*

¹⁵ Ma Əntanfə, pooshi əndə sha nee ka ci.
 Amma ma Aləmasiihu ənə nee ənji də ginə,
 ndilə ndilə makə sətə d̄ii Əntanfə nə ci.

Ci nə n̄ga təkəŋwanə
 palee ka patənə n̄ga sətə ghənyi Əntanfə.

¹⁶ Taa mi patə, daciikii ghənyi Əntanfə,
 sətə agintanfə da sətə anə hanyinə,
 uushi'iitə ci ginə a nee
 da ətə pooshi ginə ka neenə patə,
 da uushi'iitə gatə dagyə da i əpinə a matii patə,
 taa iitə nə baawədatii patə.

Daciikii ghənyi Əntanfə uushi'inə patə,
 ka ci ghənyi ci əsə.

¹⁷ Aləmasiihu nə təkəŋwanə n̄ga taa mi patə,
 ci nə kilatii əsə.

¹⁸ Ci nə nə n̄ga shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya. †
 Ci 'watəgi də Ikəliisiya,
 tə ci 'watəgi Əntanfə madeenə agi maməətə ənja
 kaa ca ndzaanə ka gawə n̄ga uushi'inə patə.

¹⁹ Acii kə kadeesəkə ka Əntanfə
 kaa Uuzənaakii a n̄gərə
 tə patənə n̄ga ndilə ndilə tə ndzaanaakii.

²⁰ Kə kadeesəkə ka Əntanfə əsə
 kaa təya nara daciikii taa tii da mi patə.

Kə kira ci jamənə
 dagi əjigi idənə n̄ga Uuzənaakii ashi ənfwa.

Də danə ha'ə dəegi ci taa ka mi patə
 a duuniya da dadagyə,

1:10 1.10 Af. 4.1; 2.10; Fil. 1.27. **1:11** 1.11-12 Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:13**
 1.13-14 Yooh. 5.18; Luka 22.53; Slənə 26.18; Af. 1.6,7,21; 2.2; 6.12. **1:15** 1.15
 Yooh. 1.18; 2 Koor. 4.4; 1 Tim. 6.16; Ibər. 1.3. **1:16** 1.16 1.13; Yooh. 1.3,19; 1
 Koor. 8.6; Ibər. 1.2. **1:17** 1.17 Yooh. 1.1; 8.58. † **1:18** 1.18 nə n̄ga shishinə:
 2.19; 3.15; Af. 1.22-23; ci 'watəgi: Slənə 4.2; 26.23; 1 Koor. 15.20; Səniinə 1.5.
1:19 1.19 2.9-10; Yooh. 1.16; Af. 1.23. **1:20** 1.20 Rooma 3.25-26; Af. 1.9-10,21;
 2.13-16.

tøya ndzaanə da ci ka ma rəŋwə yadə mabizhinə.

²¹ Ma ŋga ŋukə, ma una, ənji daawaanə ŋga Əntaŋfə njuunə. Dzaɗə dzaɗə njuunə da ci acii 'waslyakəətə njuuna ɗaada da ətə njuuna hiima. ²² Amma, ma ŋga ənəna, kə haɗatə Əntaŋfə duunə daga əntənə ŋga Uuzənaakii, koonə ndzaa ka ma rəŋwə ləbə da ci, una shii ndzaanə ka ənjaakii, una ndzaanə malaabakii, yadə idəpaa uushi ashuunə, saa'itə nuunə a dzə aakəŋwaciikii. ²³ Maɗa kaa ca ɗa ha'ə, see a dzuunə aakəŋwa də vii ədzəmə ka Yeesu, una kəŋaanə ndihə ndihə, goona gugudə. Gadə taa mi a ŋgərəgi haŋkala goonə shaŋə, ga hiima goonə a dzəgi anə sətə fii unə asəkə Njunyi Habara. Ma nyi Bulusə, slənaaki nə waaza Njunyi Habaratsa. Waatoo Njunyi Habarakii waazii ənji ka taa wu patə asəkə duuniya.

Slənə ŋga Bulusə ka ənji nə'unə tə Yeesu

²⁴ Yoo, ma ŋga ənəna, ka moodasəkə nə nyi putə ŋga cibəənə cii kya cibə ka putə goonə. Acii daga cibəənə cii kya cibə cii kya uudəpaa cibətə ɗəkəpaa Aləmasiihu ka putə ŋga shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya. ²⁵ Əntaŋfə ta'i tə nyi kaa nya ndzaa ka əndə slənənə ka Ikəliisiya. Ci kavə tə nyi ka ɗa slənətsə ka putə goonə, waatoo, slənə ŋga waazagi wabənaakii patə. ²⁶ Ma ŋga ŋukə, ma'umbeekii nji wabənə ŋga Əntaŋfə ka ənja. Amma, ma ŋga ənəna, kə ŋgiragi ci paŋgəraŋə ka ənjaakii. ²⁷ Ma tøya, kə dɗii Əntaŋfə aniya ŋga ŋgiragi ka tii ɗuunuunə da məghərəvənə ŋga sətə nji ma'umbeekii. Ma ətsa, ci nə: unə ətsə əntaa Yahudiinə maa, a ədzəmuunə nə Aləmasiihu. Waatoo, weewee ka ndzaanə nuunə ka hakii da Əntaŋfə agi ɗuunuunaakii. § ²⁸ Acii kii tə Aləmasiihu ciina waaza ka ənji patə, ina dzalə tə tii, ina dzəgunə ka tii də haŋkala, keena kərə tə taa wu patə aakəŋwacii Əntaŋfə, taa wu ahadatii, tøya ndzaanə mazəŋakii agi ləbənatiidə da Aləmasiihu. ²⁹ Ka putakii cii kya cinə agi slənəkii də maɗuunə ŋgeeriitə vii Aləmasiihu ka nyi. Ci ca slənə ashiki kaa nya uudəpaa slənəkii.

2

¹ Kə mwayi nyi una shii makə sətə cii kya cinə ka putə goonə da ənji Lawədikiya da hara ənjitə pooshi sha nee ka nyi də ginətii. ² Ma cii kya ɗa ha'ə, koonə kəŋaanə ndihə ndihə də ŋgeerənə asəkə ədzəmuunə, una uufəshi, una

1:21 1.21-22 Rooma 5.10; Af. 2.12-13; 5.27. **1:23** 1.23 2.7; Af. 3.17; 1 Tim. 3.16; Ibər. 3.6. **1:24** 1.24 2 Koor. 1.5; 11.23-29; Af. 3.13. **1:25** 1.25 Af. 3.1-3.

1:26 1.26-27 2.2; 4.4; Af. 3.6. § **1:27** 1.27 məghərəvənə: 3.4; Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:28** 1.28 Af. 4.13. **1:29** 1.29 Af. 3.20; Fil. 4.13.

shii ndzaanə ləbə ka hakii, una shii nga'ə tə wabəətə nji ma'umbeekii, koonə paaratəgi nga'ə tə sətə baarii Əntanʃə kaamə, waatoo, Aləmasiihu. ³ Daciikii tanə upaa nə ənji shii uushi da ɲunyi hiima patə.

⁴ Ma bii nyi ətsa, acii gadə taa wu a ha'utə duunə də makudə kudə wabənə ɲa jarəwiinə. ⁵ Taa ɲgahi dʒii amə dzadə dzadə, amma ləbə ka hakii nə ma'yanə gaamə. Makə fii nyi vii unə ədzəmə ka Aləmasiihu, kəɲaanuunə ndihə ndihə, kə dʒii ka nyi moodasəka.

*Kura əpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu*

⁶ Makə kə liwuunə tə Yeesu Aləmasiihu, ndzaa ci ka Slandanuunə, dəmə aakəɲwa də ndzaanə ləbə da ci ha'ə. ⁷ Ndzaamə asəkə ciikii makə sətə ci ənfwə a əji slərəginə aagi hanyi. Tsakəmə gərənə aakəɲwə aakəɲwa, dəmə aakəɲwa də vii gooɲga ka ci makə sətə jiguɲyuunə, kuyiriimə tə Əntanʃə taa guci patə.

⁸ Nəhəmə noonə na acii ga taa wu a ha'utə duunə də makurəɲə shiinaakii ɲga zabə. Ma tsarə ɲga shiitsa, dagi alə'aada ɲga ənji shiɲkinə shigi da ɲga bariyatii, əntaa dagi dzəgunənə ɲga Aləmasiihu. ⁹ Ma bii nyi ətsa, acii ma Aləmasiihu, ashikii caama nee ka patənə ɲga ndilə ndilə tə ndzaanə ɲga Əntanʃə. ¹⁰ Ma una, kə upaa unə tə patənə ɲga tantanyitə əpinə ɲga Əntanʃə dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu. Ci ca dʒa ɲwanjuunə agyanə patənə ɲga uushi'iitə da i əpinə a matii, taa iitə nə baawədatii patə.

¹¹ Dagi ləbənə goonə da ci əsə upaa unə tantanyitə *ryaminanə. Waatoo, əntaa tsarə ɲga ryaminaatə ci ənji shiɲkinə a dʒa, amma, ma tsarə ɲga ryaminaatsa, ɲgərəgi hanʒkala ɲga dʒa 'waslyakəənə. Ci nə ryaminanə ɲga Aləmasiihu. ¹² Ma saa'itə dʒii ənji koonə bapətisəma, kə ndzaa ci makə kə ɲgədəgi ənji tuunə ləbə da Aləmasiihu, əɲjə a madɛe koonə ləbə da ci əsə, acii kə gi'yuunə ɲgeerənə ɲga Əntanʃə ətə madɛe ka Aləmasiihu agi maməətə əɲja. ¹³ Ma ɲga ɲukə, makə maməətə əɲji nji Əntanʃə a nee koonə putə ɲga slənə 'waslyakəənə goonə da putə ɲga ghatə shiinə goonə tə ci. Amma, ma ɲga ənəna, kə madɛe ci koonə ləbə da Aləmasiihu, ca tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə patə, ¹⁴ ca tsəərəgi ləkələkətə ɲga bəzə dəməətə nja nə'u taamə putə ɲga ghatə nə'u *bariya, ca tsəərəgi də gwa'avənə aashi ənfwa. ¹⁵ Də əntənə ɲga

2:2 2.2 1.26-27; Af. 5.2. **2:3** 2.3 Waβ. 2.4-5; 1 Koor. 1.24,30; Af. 3.19. **2:4** 2.4 2.8; Rooma 16.18. **2:5** 2.5 1 Koor. 5.3. **2:7** 2.7 1.23. **2:8** 2.8 1 Tim. 6.20. **2:9** 2.9-10 1.19; 2.15,20; Af. 1.21. **2:11** 2.11 Af. 2.11. **2:12** 2.12 3.1; Rooma 6.3-4; Af. 1.19-20; 2.6. **2:13** 2.13 Af. 2.1,5. **2:14** 2.14 Af. 2.15-16; 1 Piita 2.24.

Aləmasiihu ashi ənfwa kanəvə ci ka ngeerənə n̄ga patənə n̄ga uushi'iitə da baawəfa. Ca kwaasləgi mapa agyanətii patə, ca dəvə ka tii ayinə akəŋwacii patənə n̄ga ənja.

¹⁶ Acii ha'ə, ga taa wu a yaaree ka dəəkə koonə bariya agyanə zəma taa sə n̄ga sanə, taa dəada kumənə, taa kumənə n̄ga kəŋənə n̄ga kura ləgida taa agyanə ifə uusərə n̄ga əpisəka. ¹⁷ Ma uushi'iitə patə, ma n̄ga n̄jukə, kə ndzaa tii ka məndzaan̄gu'inə n̄ga sətə na də. Amma, ma tantanyinəkii, Aləmasiihu. ¹⁸ Goona kapaa rəgwa kaa taa wu a saawee koonə də banə oo'i, əndə'i uushi nə ci, acii puta cii kəya siini, ca həətəpaa naakii nə n̄ga da'wa, ca paslə tə malaa'ikanyinə əsə. Ma tsarə n̄ga əndətsa, aslətə naakii nə cii kəya aslətə zabə. Hiima n̄ga əndə shiŋkinə nə hiimaakii. ¹⁹ Kə kagi tii tə Aləmasiihu ətə d̄ii ka nə n̄ga shishinə, waatoo, Ikəliisiya. Makə sətə d̄ii shishinə n̄ga ənda magəŋukii də bərəda ka gwadə ka gwadə, ha'ə ndzaa Ikəliisiya patə magəŋukii ka hakii də baawəfa n̄ga Aləmasiihu, təya upaa zəma, təya gərə makə sətə mwayi Əntan̄fə.

*Məətənə da madətənə ləbə da *Aləmasiihu*

²⁰ Yoo, kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə məətəgyuunə. Makə d̄ii ha'ə, kə ndzaa ci, pooshi bariya n̄ga ənji *duuniya da ngeerənə anuunə ma'ə. Ya makə d̄ii ha'ə əna, ka mi san̄ə cuuna ənə ka dənə makə n̄ga ənji duuniya? Ka mi san̄ə cuuna nə'u wabəətsə ci ənjə a waaba? Agi banə nə ənji: ²¹ "Ga ha kəsə sətə aaciiku, ga ha təbətə sətə, ga ha uree ka ətsə əsə". ²² Ma tsarə n̄ga bariyanyitə patə, agyanə uushi'iitə ca saawagi pii pii ci təya wabə. Pooshi bwatyatii ma'ə. Əndə shiŋkinə ci saakii laalatə bariyanyinəkii da dzəgunənəkii. ²³ Ma tsaratii, ma neenə ənda, makə d̄agi shiinə ca shigi, acii agi kavənə nə tii əndə ka paslənə, ca banee ka naakii na, ca cibə də shishinəkii. Amma, ma tantanyinəkii, ma bariyanyitə patə, pooshi bwatyakii, acii pooshi tii da baawəfa n̄ga tənapaa sətə mwayi shishinə dənə shan̄ə.

3

¹ Kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə madəe Əntan̄fə koonə agi maməətə ənja. Makə kə shii unə ha'ə, kavəmə hiima goonə agyanə sətə d̄agyə ka hatə d̄ii Aləmasiihu dasə asəkə dəgələ n̄wan̄uunaakii, da ciizəma Əntan̄fə.

² Davəmə hiima goonə agyanə sətə dəvə. Goona ka

hiima ka sənə agi duuniya. ³ Acii kə mətəgyuunə, ma'umbeekii nə əpinə goonə asəkə cii Aləmasiihu ga Əntan̄fə. ⁴ Aləmasiihu nə tantanyinə ŋga əpinə goonə. Ka jiganə nuunə da ci, una ndzaanə agi dūunuunaakii saa'itə nii kəya jiga. *

Iirə əpinə da kura əpinə

⁵ Makə ha'ə ənə diya, see a bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə agi *duuniya. Waatoo, goona aləhiinə, goona dā ajjinəənə, goona dā badawaanə, goona ndzaa ka moo slənə bwaya uushi'inə, goona nee ka uushi'inə mətə mətə, acii ka ndzaanə nə səkii makə uuləminə goonə. ⁶ Putə ŋga tsarə ŋga slənətsə ha'ə nə mabətəsəkə ŋga Əntan̄fə a shi aanə ənjitə naanagi ka fanə tə ci. ⁷ Unə də noonə nə maa, ma saa'itə unə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə, kə njuuna dā tsarə uushi'iitsa.

⁸ Amma, ma ŋga ənəna, bwaseemə ka patənə ŋga uushi'iina. Waatoo, goona madēe ka mabizhinə, goona bəzə səka, goona dā ŋgərəkikinə, goona dzaanahiinə, goona wabə sə ŋga ayinə. Ma ətsa, ga ca shigi da moonə shaŋə. ⁹ Goona jaarakəshi ma'ə əsə. Acii kə bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə ŋga ŋukə da bwaya slənə goonə,

¹⁰ una upaa kura haŋkala. Ma ətsa, Əntan̄fə vii koonə. Agi dzənə nə ci də hadaginə taa guci patə kaa ca pusha da naakii haŋkala, koonə tsakə shiinə tə ci də ŋga'ə.

¹¹ Ci dīi, pooshi kama kamaanə ŋga Yahudiinə da hara slikərənə. Pooshi kama kamaanə ŋga *maryamina ənja da ənjitə pooshi ryaminii. Pooshi banə, waanə məshipətə ənda. Pooshi banə waanə əndətə pooshi shii uushi'inə. Pooshi banə waanə mava taa dimwa. Tii patə, uushi rəŋwə nə tii akəŋwacii Əntan̄fə. Amma Aləmasiihu nə magadə uushi. Ci nəndə a ədzəmə ənjitə ləbə da ci patə.

¹² Ma unə, ənji ŋga Əntan̄fə nuunə. Kə uu'i ci tuunə, kə ta'i ci tuunə. Makə ha'ə, nəhəmə təgunuunə ŋga ənja, una dā ŋga'əənə, una həətəpaa noonə na akəŋwacii ənja, una kəsə ənji də moodasəka, una sə'watə taa mi patə, ¹³ una ndzaa də səkə pu'u. Mada kə ma'i mabizhinə ahada hara ənji agyuunə, wa təya tyaafyagishi. Tyaafyagishimə makə sətə tyaafyagi Slandanaamə tuunə. ¹⁴ Ma palee pata, uudəshimə, acii uudənə nə anətənə tuunə ka ma rəŋwə.

3:2 3.2 Mat. 6.33. **3:3** 3.3 Rooma 6.4; 2 Koor. 5.14. * **3:4** 3.4 Gal. 2.20; Fil. 1.21; dūunuunaakii: 1.27; Fil. 3.21; 1 Koor. 15.43; 1 Yooh. 3.2. **3:5** 3.5-8 Gal. 5.19-21. **3:5** 3.5 Rooma 6.6,11; Gal. 5.24; Af. 4.19; 5.3. **3:6** 3.6 Af. 5.6. **3:7** 3.7 Rooma 1.18; Af. 5.8. **3:8** 3.8 Af. 4.29; 5.4. **3:9** 3.9 Af. 4.22,25. **3:10** 3.10 'Wat. 1.26-27; Af. 4.24. **3:11** 3.11 2.11; Gal. 3.28; 1 Koor. 12.13. **3:12** 3.12-15 Af. 4.2-4. **3:13** 3.13 Af. 4.32. **3:14** 3.14 Af. 5.2.

15 Ma jaməətə ci Aləmasiihu a vii, wa ca nəhə patənə nga uushi'iitə cuuna moo slənənə. Acii ka ndzaanə agi jamənə ha'a 'wii Əntanfə tuunə, una ndzaanə makə əndə rəjwə. Ndzaamə ka ənji kuyiriinə tə ci əsə.

16 Kəsətəmə wabənə nga Aləmasiihu a ədzəmuunə tənə tənə. Dzəgunəshimə, una dzaləshi ahadoonə də han'kala. Duunətəmə tə Əntanfə də ka wanyanə kama kama, una duunətə tə ci də wanyaatə ci Ma'yanaakii a vii koonə. Dəlamə də ci də moodəfuunə patə, una kuyirii tə ci. 17 Ma slənə goonə da wabənə goonə patə, dāmə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu, una kuyirii tə Əntanfə Dəsənaamə də ləməkii əsə.

Ndzaanə nga ənji nə'unə tə Yeesu agi kura əpinə

18 Ma unə makinə, baneemə ka nuunə akəjwacii nguyirənə goonə, makə sətə dəbee una dā agi ləbənə goonə da Slandanaamə.

19 Unə nguyirənə əsə, uudəmə makinə goonə, goona kəsə tə tii də bwaya aginə.

20 Unə manjeevənə, fatəmə sətə ci ənjitə pwayi tuunə a ba koonə patə, una datə, acii ci kadeesəkə ka Slandanaamə.

21 Unə dii manjeevənə əsə, goona dzalə manjeevənə goonə də bəzee ka səkətii zabə zabə, acii gadə ədzəmətii a lagi.

22 Unə maviinə, fatəmə sətə ci slan'jii nuunə ənji shin'kinə a ba koonə patə, una datə. Goona slənətə nga'a wata ka rəgwa ginətii koonə shii kadeesəkənə ka tii. Amma slənəmə ka tii də ədzəmə rəjwə, makə dii unə ka ənji gərə'unə ka Slandanaamə. 23 Taa ngutə slənə cuuna slənə patə, slənəmə də ədzəmə rəjwə, makə ka Slandanaamə cuuna slənə, əntaa wata ka putə nga ənja. 24 Kə shii unə, Slandanaamə na vii koonə shikwa goonə, waatoo, sətə dəkəpaa ci ka ənjaakii. Acii Aləmasiihu nə tantanyitə Slandanuunə cuuna slənə ka ci. 25 Patənə nga ma'waslyakə ənja, ka ki'itənə nə Əntanfə ka tii 'waslyakənatii. Acii ma ca, ka lanə nə ci gəjwanə də rəgwakii, paa ci ka tsaamənə ka məghərəvənə nga ənda.

4

1 Unə slan'jii maviinə, kəsəmə maviinə goonə də njunyi aginə, una hada də tii makə sətə dəbee. Kə shii unə, tə'i Slandanuunə noonə əsə dagyə.

Wabənyinə kama kama

² Dēmə aakəŋwa də kədiinə acii Əntaŋfə. Ciŋəmə, goona zaarə. Kuyiriimə tə ci əsə. ³ Ma una dfa də'wa, kədiimə ka putə geenə əsə, ka Əntaŋfə a wunəgi keenə rəgwa, keena waaza wabənaakii ka ənja, ina dzəgunə ka tii wabənə ətə nji ma'umbeekii, waatoo, wabənə agyanə Aləmasiihu. Acii ka putakii nə nyi a furəshinə əndzə'i. ⁴ Dāmə də'wa, kaa nya shii wabənə furəŋə furəŋə agyanəkii ka ənji makə sətə dəbēe.

⁵ Hakilamə ndzaanə goonə ahada ənjitə ma'ə maluumə tə Yeesu. Taa ŋgutə saa'i patə, dāmə ha'ə. ⁶ Wa wabənə goonə a ndzaanə ŋga'ə, wa ca ndzaanə ghəghə'i, ca tsakə ənja. Shiimə sə ŋga jikənə taa ka wu patə də rəgwakii.

Muudinə ŋga wabənə

⁷ Ma agyanə habaraaki, kadə nə Tikikusə a ba koonə patə. Ma ca, ndzəkəŋushi'inaamə nə ci, moodəkii. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəŋwə. Ənji slənə ka Slandanə niinə da ci. * ⁸ Ci dīi cii kya sləkee ka ci aabii unə, koonə shii makə sətə dīi inə ganə, ca tsakə koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə. ⁹ Tii da Unisimasə na dzə. Ma ca, kadashinə geenə, ndzəkəŋushi'inaamə nə ci, mahoola ənda, əndə vəranə goonə. Ka banə nə tii koonə sətə ca dfaada ganə patə. †

¹⁰ Ma Arisətarəkusə ənə dīi inə ganə a furəshina da ci, kə nəhəpaa ci tuunə. Kə nəhəpaa Marəkusə tuunə əsə, ətə dīi tii ka dzədzənə rəŋwə da Barənaba. Madfa kə mbu'i Marəkusə aa hoonə, luumə mu'umuunaakii makə sətə shi nya bii koonə. ‡ ¹¹ Kə nəhəpaa Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Yusətusə tuunə əsə. Ma ahada ənji slənənə ciina slənə da tii putə ŋga *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə, wata tii makkə tanə nə Yahudiinə. Kə cakə tii tə nyi ŋgaanŋa'ə.

¹² Kə nəhəpaa Əpafərasə, əndə vəranə goonə, tuunə əsə. Ci maa, əndə slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu nə ci, mabədamə ci ka dfa də'wa ka putə goonə də ədzəmə rəŋwə. Agi ciŋənə nə ci də dfa də'wa taa guci patə koonə kəŋaanə ndihə ndihə, una shii slənə sətə mwayi Əntaŋfə patə, una slənətəgi əsə.

§ ¹³ Kə nee nyi də ginəki makə sətə cii kəya zaarə ka slənənə koonə da ka ənji Lawədikiya, da ənji Yarapwalisə əsə. ¹⁴ Kə nəhəpaa kadashinə gaamə əndə kuzəka Luka tii da Dimasə tuunə. *

4:2 4.2-4 Rooma 15.30; Af. 6.18-19. **4:2** 4.2 Fil. 4.6; 1 Tees. 5.17. **4:3** 4.3 Rooma 15.30. **4:4** 4.4 1.26. **4:5** 4.5 Af. 5.16. **4:6** 4.6 Af. 4.29; 1 Piita 3.15. * **4:7** 4.7 Tikikusə: Af. 6.21-22. † **4:9** 4.9 Unisimasə: Filim. 10-12.

‡ **4:10** 4.10 Arisətarəkusə: Slənə 19.29; 27.2; Filim. 24; Marəkusə: Slənə 12.12.

§ **4:12** 4.12 Əpafərasə: 1.7; Filim. 23. * **4:14** 4.14 Luka: 2 Tim. 4.11; Filim. 24; Dimasə: 2 Tim. 4.10.

Təkəŋwanə nga ləkələkətə nga Bulusə ka ənji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya nga Teesaloonika, dacia inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji nga Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. Wa Əntaŋfə a da koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. *

Vii gooŋga nga ənji Teesaloonika da ndzaanatii

² Taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə ka putə goonə patə, ina buurətə tuunə agi də'wa taa guci patə əsə. ³ Agi buurətənə niinə tuunə makə sətə cuuna dzə aakəŋwa də slənə putə nga vii gooŋga goonə ka Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə, da makə sətə cuuna ciŋə putə nga uudənə tə ci. Agi buurətənə niinə əsə makə sətə kəŋaanuunə ka gəranə tə ci, ina kavə tuunə aakəŋwacii Əntaŋfə Dəsənaamə. ⁴ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii inə, kə uu'i Əntaŋfə tuunə, kə ta'i ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii əsə. ⁵ Acii, ma saa'itə jigunyiinə koonə Njuni Habara, mandzaamə ci wata də ba ma tanə, amma də ŋgeerənə da tsakənə nga Malaaba Ma'yanə. Də ci kəŋaanə inə ka wabənə də gooŋgaanə. Kə shii unə ndzaanə geenə saa'itə inə ahadoonə. Ma ndzaa inə ha'ə, ka puta goonə. ⁶ Unə əsa, kə nyi'u unə dərəpə geenə da nga Slandana. Taa ŋgahi kə upaa cibə tuunə ka shaŋə, kə liwuunə wabənəkii də moodasəka nga Malaaba Ma'yanə. ⁷ Ha'ə ndzaa unə ka sə nga dzəgunənə ka ənji nə'unə patə anə hanyinə nga Makiduuniya da Akaya. ⁸ Dagoonə ma'ya wabənə agyanə Slandana. Əntaa wata agyanə hanyinə nga Makiduuniya da Akaya tanə, amma kə shii ənji vii gooŋga goonə ka Əntaŋfə taa dama patə. Acii ha'ə, pooshi nafa nga də wabənə ka ənji agyanəkii ma'ə. ⁹ Acii agi dazənə nə tii də matii makə sətə liwuunə mu'umuunə geenə saa'itə giinə aa hoonə. Təya dazə də matii əsə makə sətə bwasee unə ka uuləminə, una zhi'wagi aabii Əntaŋfə Əndə vii əpinə, Əndə gooŋga, una gərə'u ka ci. ¹⁰ Agi dazənə nə tii makə sətə cuuna gərə ənyanə nga Uzənaakii dadagyə, waatoo,

* **1:1** 1.1 Silasə: 2 Koor. 1.19; 2 Tees. 1.1; 1 Piita 5.12; Timooti: 1 Koor. 4.17; Teesaloonika: Slənə 17.1. **1:2** 1.2-3 2.13; Fil. 1.3; Kwal. 1.3; 2 Tees. 1.3; 2.13. **1:3** 1.3 5.1-2. **1:4** 1.4 2 Tees. 2.13,16. **1:5** 1.5 1 Koor. 4.20. **1:6** 1.6 Slənə 17.5-9; 2 Koor. 6.10; 2 Tees. 3.7,9. **1:8** 1.8 Rooma 1.8. **1:9** 1.9 Yooh. 17.3; Slənə 14.15.

Yeesu. Ma ca, kə madʼee Əntanʼfə ka ci agi maməətə ənja, ca luupaa taamə acii mabətəsəkə ŋga Əntanʼfə ətə na shi aakəŋwa.

2

Slənə ŋga Bulusə də Teesaloonika

¹ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii unə də noonə nə oo'i, ma dzənə geenə aa hoonə, mandzaamə ka zaarənə zabə. ² Kə shii unə, kə cibee ənji keenə də Filipi, təya dzaanapaa tiinə taabu'u mbu'iinə aa hoonə. Amma, taa ŋgahi kə mwayi ənji tənəpaanə tiinə ka shaŋə, patə da ha'ə dagi tsakənə ŋga Əntanʼfə gaamə kə waazii inə koonə Njunyi Habaraakii yadə ŋgwalənə. ³ Ma waazanə geenə, əntaa jirakənə taa bwaya hiima. Madfamiinə jarəwiinə agyanə ənji əsə.

⁴ Amma kə yarədii Əntanʼfə tiinə, ca ba'avə waaza Njunyi Habara aacii inə; ha'ə wabiinə makə sətə ba'avə ci aacii inə əsə. Ma'aləmiinə kadʼeesəkənə geenə ka ənja, amma kadʼeesəkənə geenə ka Əntanʼfə. Acii ci shii ədzəmiinə.

⁵ Kə shii unə, mawabəmiinə koonə mandikə ndikə wabənə, mawaazamiinə koonə Njunyi Habara əsə keena shii upaa də uushi acii unə. Əntanʼfə nə seedanə tiinə. ⁶ Ma'aləmiinə dələnə ŋga ənji diinə, taa acii unə, taa acii hara ənji pamə.

⁷ Makə dii ci masləkee ənji ŋga Aləmasiihu niinə, kadʼa kə baarii inə koonə gawuunə geenə. Amma madfamiinə ha'ə. Kə ndzaa inə da harʼkala ahadoonə, makə sətə ci mənə a ndzaanə ahada manjeevənətə. ⁸ Kə uu'iinə tuunə laŋə. Matasəkakii niinə, əntaa wata ka waaza koonə Njunyi Habara ŋga Əntanʼfə tanə, amma ka vəgi əpinə geenə ka putə goonə. Laŋə uu'iinə tuunə dərəva.

⁹ Ndzəkəŋushi'ina, agi buurətənə nuunə cibə geenə agi mandalə slənə. Ma saa'itə waazii inə koonə Njunyi Habara, kə slənyiinə vədə da uusəra keena upaa də zəma aa meenə, acii geena ndzaa ka tərənə agyanə taa wu ahadoonə. ¹⁰ Kə nee unə də ginuunə. Əntanʼfə nə seedanə tiinə əsə oo'i, ha'ə njiinə ahadoonə, unə ənji nə'unə: makətə ənji njiinə, ənji slənə uushi də rəgwakii njiinə. Mashimə ənjə a idəpaa bwaya uushi ašhiinə. ¹¹ Acii kə shii unə, kə slənyiinə koonə də rəjwə rəjwə patə, makə sətə ci dənə a slənə ka manjeevənaakii. ¹² Waatoo, kə ndzaa inə ka vii koonə ŋgeerənə, ina banee ka ədzəmuunə, ina dzəkʼwatə koonə əsə koonə slənə sətə kadʼeesəkə ka Əntanʼfə. Ci 'wii tuunə

1:10 1.10 5.1-2,9; Rooma 5.9. **2:1** 2.1 1.5,9. **2:2** 2.2 Slənə 16.19-24; 17.1-9.
2:3 2.3 2 Koor. 4.2. **2:4** 2.4 Irim. 11.20; 1 Tim. 1.11; Gal. 1.10; Af. 3.2. **2:5**
 2.5 2.10; Slənə 20.33; 2 Koor. 1.23. **2:6** 2.6 Yooh. 5.41,44. **2:9** 2.9 2 Tees.
 3.7-9; Slənə 18.3. **2:10** 2.10 2.5. **2:11** 2.11 Slənə 20.31.

koona ndzaanə agi nwanjuunaakii, una shii d'uunuunaakii.

¹³ Agi kuyiriinə niinə tə Əntanfə aanəkii aanəkii. Acii, ma saa'itə waazii inə koonə wabənaakii, maluumuunə makə wabənə n̄ga əndə saakii, amma, makə sətə ci ənjə a luu wabənə n̄ga Əntanfə liwuunə; ndilə ndilə wabənaakii liwuunə. Wabənəkii ca slənə asəkə ədzəmuunə əsə, unə ənji nə'unə. ¹⁴ Ndzəkəŋushi'ina, ma sətə kullii agyanə Ikəliisiyanyinə n̄ga Əntanfə anə hanyinə n̄ga Yahudiya, waatoo agyanə ənji nə'unə tə Yeesu Aləmasiihu, tsarəkii kullii agyanuunə əsə. Acii kə sii unə n̄gəra'wə acii ənji goonə makə sətə sii tii n̄gəra'wə acii slikərənətii Yahudiinə əsə. ¹⁵ Tii bələgi tə Yeesu Slandana da anabiinə, təya lyakagi tiinə, təya biipaa səkə ka Əntanfə, kə ndzaa tii ka ənji mbəzə n̄ga ənji patə. ¹⁶ Agi ciŋənə nə tii ka tənaginə tiinə acii geena waazii wabənə n̄ga Əntanfə ka hara slikərənə kaa təya upaa luupaanə. Də ha'ə uudəgi tii ashī slənə 'waslyakəənətii. Amma tə'i mandalə gəŋwanə n̄ga Əntanfə anətii.

Moonə n̄ga Bulusə tə dzənə ka tsaamətənə tə ənji Teesaloonika

¹⁷ Ndzəkəŋushi'ina, kə təkəgyaamə n̄ga magusə saa'i. Maneemaamə ka naamə na. Amma ka hakii naamə asəkə ədzəmaamə. Kə kəshi madəfənə tiinə lan̄jə n̄ga neenə koonə. Aciikii ndzaa inə ka alə rəgwa n̄ga ənənə ka caamatənə tuunə. ¹⁸ Kə mwayi inə ənənə aa hoonə. Nyi Bulusə, kə ali nyi rəgwakii ka pu'u ka pu'u, amma kə tənagi *Seetanə tiinə. ¹⁹ Ma tanya, unə ndzaa ka sə n̄ga vii keenə n̄geerənə da moodasəka, unə ndzaa ka sə n̄ga yidə geenə saa'itə nə Yeesu Slandanə a ənya. ²⁰ Ha'ə tanyi, unə nə məghərəvənə geenə, unə nə moodasəkə geenə əsə.

3

¹ Acii ha'ə, makə mambeemiinə ka sə'watənə ma'ə, wata ina anətə wabənə geenə ka ma rəŋwə, ina ndzaa inə daaniinə də Ateena. ² Ina sləkəe koonə ka ndzəkəŋushi'inaamə Timooti. Ma ca, əndə slənə n̄ga Əntanfə nə ci, agi slənənə nə ci deenə agi waaza N̄nyii Habara n̄ga Aləmasiihu. Ma sləkəe inə ka ci, kaa ca dzə ka tsakə koonə n̄geerənə, ca tsakə kəŋee koonə ka rəgwa agi vii goon̄ga goonə, * ³ acii ga taa rəŋwə agyuunə a ənyi aa ba'a putə n̄ga n̄gəra'utə cuuna sa. Kə shii unə də noonə

2:12 2.12 4.1; Rooma 5.2; Fil. 1.27. **2:13** 2.13 1.2-3; Gal. 1.11-12. **2:14** 2.14 Slənə 17.5. **2:15** 2.15 Slənə 2.23; 9.23,29; 13.45,50; 14.2,5,19; 17.5,13; Rooma 11.28; 2 Koor. 11.23-29. **2:16** 2.16 Mat. 23.31-33. **2:17** 2.17 3.10. **2:19** 2.19-20 1 Koor. 9.24-25; Fil. 4.1; 2 Tees. 1.4. **3:1** 3.1 Slənə 17.15. * **3:2** 3.2 Timooti: 1.1.

nə oo'i, taa wu patə ca slənə ka Əntanjə, ka sanə nə ci ɲgərə'wa. ⁴ Ndilə ndilə ma amə ma'ə ka hakii, kə ɲjiinə a ba koonə oo'i, kadə naama sa ɲgərə'wa. Kə nee unə, kə dīi ha'ə weewee tanyi. ⁵ Yoo, makə mambeemə nyi ka sə'watənə, ci nee unə sləkee nyi ka Timooti aabii unə, kaa ca caamatə taa iitə cuuna dzə aakəɲwa də vii goonja goonə. Mabaamə ma'yanəki. Ma nə nyi ka nəhənə, mbu'u kə upaa Seetanə kulapaanə duunə; slənə geenə əsə, ca ndzaa ka uushi zabə ahadoonə.

⁶ Amma kə ənya Timooti əndzə'i, kə kira ci keenə ɲunyi habara agyanə vii goonja goonə da uufəshinə goonə. Kə bii ci keenə makə sətə cuuna buurətə tiinə taa guci patə, kə kəshi madəfənə ɲga nee ka giniinə tuunə makə sətə kəshi tiinə əsə. ⁷ Acii ha'ə, ndzəkəɲushi'ina, taa dagi cibə da ɲgərə'ukii ha'ə, kə upaa inə ɲgeerənə putə ɲga vii goonja goonə. ⁸ Manə ha'ə diya, makə kə shii inə kə kəɲaanuunə ndihə ndihə ləbə da Slandana, kə baa ma'yaniiinə ha'ə. ⁹ Yoo, ka mbeenə niinə ka kuyiriinə tə Əntanjə gaamə koonə ka shanjə. Agi kuyiriinə niinə tə ci ɲga moodasəkənə dīi inə puta goonə. ¹⁰ Vəfə da uusəra niinə ka dā də'wa, pooshi əpisəka, kaa Əntanjə a ənə ka wunəgi keenə rəgwa ɲga neenə koonə ginə da ginə, keena dzəgunə koonə sətə mbədaanə agi vii goonja goonə, una shii ɲga'ə.

¹¹ Wa Əntanjə Dəsənaamə də naakii nə da Slandanaamə Yeesu a wunəgi keenə rəgwa, keena dzə aabii unə. ¹² Wa Slandanə a tsakə koonə uufəshinə da uufə hara ənji aakəɲwə aakəɲwa. Wa uufənəkii a ndzaanə makə tsarə uufətə uu'iinə tuunə. ¹³ Də ha'ə nə uufənəkii a tsakə vii koonə ɲgeerənə a ədzəmuunə, acii goona ndzaa ka sə ɲga idəpaanə, amma koona ndzaa malaabakii akəɲwacii Əntanjə Dəsənaamə saa'itə nə Yeesu Slandanə a shi da malaaba ənjaakii patə.

4

Ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka Əntanjə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dīi, ndzəkəɲushi'inə: kə jigunyiinə koonə makə sətə ci ənji nə'unə a ndzaanə, təya kadeesəkə ka Əntanjə. Agi nə'utənə nuunə ha'ə əsə. Yoo, agi kədiinə niinə acii unə də dza ciinə də ləmə ɲga Yeesu Slandana, koona tsakə dzəginə aakəɲwa aakəɲwa. ² Ma sətə jigunyiinə koonə

3:3 3.3 Af. 3.13; 2 Tees. 1.4; 2 Tim. 3.12. **3:4** 3.4 Slənə 14.22. **3:5** 3.5 Fil. 2.16. **3:6** 3.6 Slənə 18.5; 2 Tees. 1.3; 1 Tim. 1.5; Filim. 5-7; Gal. 5.6. **3:7** 3.7 2 Tees. 1.4. **3:10** 3.10 2.17. **3:12** 3.12 Gal. 6.10. **3:13** 3.13 5.1-2; Fil. 1.10. **4:1** 4.1 2.13; Kwal. 1.10; 2 Tees. 3.6.

də baawəda ŋga Yeesu Slandanə, kə shii unə patə. ³ Ma mwayi Əntanƒə, a ndzaa unə malaabakii, goona aləhiinə.

⁴ Taa wu patə agyuunə, wa ca gwaləgi shishinəkii, ca ndzaa malaabakii, da ayinaakii əsə, ⁵ ga ca kəsə minaakii də gi suuna makə ŋga ənjitə mashiimə tə Əntanƒə. ⁶ Ga əndə a bəzee ka səkə ŋga ndzəkəŋuci agi haalatsə bii inə koonə patə. Kə dzəkwatiinə koonə banə oo'i, kadə nə gəŋwanə ŋga Əntanƒə a kula aanə ənji slənə tsarə uushi'iitsa. ⁷ Acii ma'wamə Əntanƒə taamə kaama ndzaanə ma'ajjiinəkii, amma kaama ndzaanə malaabakii akəŋwaciikii. ⁸ Taa wu kaaree ka dzəgunəətsa, əntaa wabənə ŋga əndə kaaree ci, amma ŋga Əntanƒə. Ci ca vii koonə Malaaba Ma'yanaakii.

⁹ Ma agyanə uudə ndzəkəŋushi'inə, pooshi dibə ina ənə ka naahənə koonə agyanəkii, acii unə də noonə na, kə dzəgunəgi Əntanƒə koonə makə sətə cuuna uudəshi.

¹⁰ Tanyi, agi uudənə nuunə ndzəkəŋushi'inə anə hanyinə ŋga Makiduuniya patə. Dəŋə əndzə'i waniinə agi banə koonə, tsakəmə dzəginə aakəŋwə aakəŋwa də uudənəkii.

¹¹ Damə gazhi'waanə ŋga ndzaanə ŋga'ə ahadoonə, goona səkəpaanə ka kaala moonə aagi uushi'inə ŋga ənja, amma slənəmə noonə sləna koonə upaa zəma aa moonə, makə sətə bii inə koonə. ¹² Madə kə nə'utuunə ha'ə, ka d'anə nə ndzaanə goonə ŋga'ə ka ənjitə ca tsaamə tuunə, pooshi una ka ndzaanə ka tərənə anə taa wu patə əsə.

Shinə ŋga Slandana

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, kə mwayi inə una shii sətə slənyi tə ənjitə mətəgi, acii goona ndzaa ka mabətəsəka, makə ŋga ənjitə makamə nə ka upaa əpinə daba'a əntənə. ¹⁴ Kə vii amə goonƒa oo'i, kə əŋki Yeesu, kə ma'i ci agi maməətə ənji əsə. Aciikii kə shii amə weewee, ma ənji vii goonƒa ka Yeesu ətə mətəgi, ka madeenə nə Əntanƒə ka tii, ca fədə tə tii, təya ndzaa ka hakii da Yeesu.

¹⁵ Ma ka wabənə ŋga Slandana, waniinə ca ba koonə: ma saa'itə ənyanəkii, maa amə ma'ə ka əpinə, paa amə na takəŋwa ka madənə ka maməətə ənja. ¹⁶ Ma uuserakii, kadə kapaanə nə Əntanƒə rəgwa, wata gawə ŋga malaa'ikanyinə a wazə, ənjə a fa muunə ŋga uutəma ŋga Əntanƒə. Wata Slandanə ci saakii a jiga dadagyə. Ma ənjitə vii ka ci goonƒa ətə mətəgi, tii na takəŋwa ka

4:3 4.3 5.23; 1 Koor. 6.13; Ibər. 10.10. **4:7** 4.7 4.3; 1 Piita 1.15-16. **4:8** 4.8 1 Koor. 6.19-20. **4:9** 4.9 Irim. 31.33-34; Gal. 6.10; Af. 5.2. **4:10** 4.10 2 Tees. 3.4. **4:11** 4.11 2.9; Af. 4.28; 2 Tees. 3.10,12. **4:12** 4.12 1 Koor. 5.12-13; Kwal. 4.5. **4:13** 4.13-17 5.1-2; 1 Koor. 15.51-52. **4:13** 4.13 1 Koor. 15.18-19; Af. 2.12. **4:14** 4.14 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,12,20. **4:15** 4.15 1 Koor. 7.10,25.

madʔənə. ¹⁷ Ma daba'əkii, ma amə ənə ca əpi ma'ə, ʔntaŋfə a fədətə taamə da tii dagi kurabiinə, ama guŋə da Slandanə asəkəntaŋfə. Ha'ə ndzaanaamə da Slandanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁸ Makə dʔii ha'ə, ŋgərəmə wabəətsa, wabəgimə ahadoonə kaa ca vii koonə ŋgeerənə, una ndzaa də mabanee ma'yanə.

5

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə saa'i da uusəra ŋga mbu'yanə ŋga uushi'iitsa, pooshi nafa ŋga ənənə ka naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Acii unə də noonə nə, kə shii unə, habəsə nə uusəra ŋga Slandanə a shi, makə sətə ci mahərə a shi davəfə. * ³ Ma saa'ita, əŋjə a ba, "Jamə nə vərənə taa dama patə, pooshi uushi ca uree kaamə". Saa'ikii nə zanə a kulyaanə ka tii həma'ə makə sətə ci bərakənə a shi ka mitə dʔasəka. Pooshi ha ŋga huyinə.

⁴ Ma unə, ndzəkəŋushi'inə, ʔntaa təku təkunə nuunə agi haalakii, kaa uusərakii a shi ka lapaanə tuunə habəsə makə mahəra. ⁵ Unə patə, əŋji ŋga bərənə da uusəra nuunə. ʔntaa əŋji ŋga vədə da təkunə naamə. ⁶ Acii ha'ə, gaama tsəfə ŋyuninə makə ŋga hara ənja. Amma ndzaamə ryahu ryahu də məgigi, ama ndzaa ka matsə ənja. ⁷ Acii, ma əŋjitə ca tsəfə ŋyuninə, davəfə ci təya tsəfə. Ma əŋjitə ci ənvwə a ka tə tii anətii əsə, davəfə ca ka tə tii. ⁸ Amma, makə əŋji ŋga bərənə naamə, ndzaa amə matsəkii. A dzaamə aakəŋwa də vii gooŋga da uudəshinə. Maa kə dʔii amə ha'ə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci ʔndə a ŋgavə kəjeerə tibisa ka dzəginə ka panə, acii ga ava a upaa tə ci. Kaamə nə ka luupaanə ŋga ʔntaŋfə taamə. Maa kə dʔii amə ha'ə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci ʔndə a ŋgavə dara ila.

⁹ Ma'wamə ʔntaŋfə taamə ka bəzə kaamə səkə, ca zamagi daamə, amma kə 'wii ci taamə kaama upaa luupaanə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma ca, kə əŋki ci ka putə gaamə, kaama shii ndzaanə da ci. Taa amə ma'ə da i əpinə, taa amə kə mətəgi, maa kə shi ci, ka ndzaanə naamə da ci. ¹¹ Acii ha'ə, dzəmə də viishi ŋgeerənə ahadoonə də wabəətsa, una dzə də tsakəshinə makə sətə cuuna slənə ʔndzə'i.

Muudinə ŋga wabənə

4:16 4.16 1 Koor. 15.23. **4:17** 4.17 Yooh. 12.26; Rooma 5.17; Fil. 3.20.
* **5:2** 5.2 1.2-3,10; 2.19; 3.13; 5.23; Mat. 24.36; Fil. 4.5; 2 Tees. 1.7,10; 2.1-2; habəsə makə mahərə: Mat. 24.43; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3; 16.15. **5:3** 5.3 Irim. 6.14-15; Mat. 24.39. **5:5** 5.5-8 Rooma 13.11-12; Af. 5.8-9. **5:8** 5.8 Af. 6.11-17. **5:9** 5.9 1.10; 2 Tees. 2.14. **5:10** 5.10 4.14; Rooma 14.8-9.

¹² Ndzəkəŋushi'ina, agi kədiinə niinə acii unə koonə vii duunuunə ka ənjitə ca slənə ahadoonə, waatoo matakəŋwanyinə goonə, acii kə kapaa Slandanə tə tii ka takəŋwanə koonə da dzəgunə koonə wabənaakii.

¹³ Gafəemə ka tii, una uudə tə tii lanə putə ŋga slənatii ahadoonə. Ndzaamə ŋga'ə ahadoonə əsə.

¹⁴ Ndzəkəŋushi'ina, agi banə niinə koonə əsə: wabəmə ka manya'inə, wa təya slənə. Baneemə ka ma'yanə ŋga ənji mabuurə na, una tsakə tə matə ŋgeerənə, una sə'watə ndzaanə da ənji patə.

¹⁵ Damə han̄kala acii mad̄a dii əndə ka əndə bwaya bwayaanə, ga ca ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Amma, wa ca ndzaa ka slənə goonə taa guci patə nə d̄a ŋga'aanə ahadoonə da ka ənji patə.

¹⁶ Ndzaamə ka moodasəkə taa guci patə. ¹⁷ Dzəmə aakəŋwa də d̄a də'wa ka Əntaŋfə yadə əpisəka.

¹⁸ Taa agi mi patə, kuyiriimə tə ci. Acii tsarəkii nə ci ka moonə acii unə, unə ənə libə da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁹ Goona təŋagi slənə ŋga Malaaba Ma'yanə.

²⁰ Goona bərapaa wabənə ŋga ənjitə ci Əntaŋfə a wabə da matii. ²¹ Təkətəmə taa ŋgutə uushi patə, una kəsətə ŋunyikii təŋə təŋə. ²² Taa tsarə ŋga ŋgutə bwaya bwayaanə patə, una bwasee əsə.

²³ Ma Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə, wa ca laabagi tuunə camə, ci saakii. Wa ca kapaa əpinə goonə da shishinuunə jamə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə ca'ə uuseratə nə Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ənya.

²⁴ Ma Əntaŋfə ətə 'wii tuunə, ka slənənə nə ci ha'ə makə ətsa, acii əndə nə'utə aləkawalə nə ci.

²⁵ Kədiimə acii Əntaŋfə ka putə geenə dii ndzəkəŋushi'inə.

²⁶ Nəhəpaamə pu'u pu'u tə patənə ŋga ənji nə'unə. ²⁷ Kə ləbətə nyi duunə da Slandana koonə jan̄gatə ləkələkətənə ka patənə ŋga ənji nə'unə.

²⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a d̄a koonə pwapooaakii, ca ndzaanə doonə.

5:12 5.12 1 Koor. 16.15-18; 1 Tim. 5.17. **5:14** 5.14 2 Tees. 3.6,11,15. **5:15** 5.15 Rooma 12.17; Fil. 1.10. **5:16** 5.16 Fil. 4.4. **5:17** 5.17 5.25; Luka 18.1; Rooma 12.12; Af. 6.18; Kwal. 4.2. **5:18** 5.18 Af. 5.19-20. **5:19** 5.19 Af. 4.30. **5:21** 5.21 1 Koor. 14.29; Af. 5.10; 1 Yooh. 4.1. **5:23** 5.23 5.1-2; 2 Koor. 13.11. **5:24** 5.24 1 Koor. 1.8-9; Fil. 1.6; 2 Tees. 3.3. **5:25** 5.25 1.2-3; Rooma 15.30. **5:26** 5.26 Rooma 16.16. **5:27** 5.27 Kwal. 4.16.

Bæra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya nga Teesaloonika, dacia inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji nga Əntanjfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. ² Wa Əntanjfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Shinə nga Aləmasiihu ka dā gəŋwanə

³ Ndzəkəŋushi'ina, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntanjfə ka putə goonə. Ma dəbeekii ina dā ha'ə, acii agi gərənə nə vii gooŋga goonə aakəŋwə aakəŋwa. Agi tsakə gərənə nə uufəshinə ahadoonə patə əsə. ⁴ Aciikii, inə də neenə na, agi dəlanə niinə duunə ahada Ikəliisiyanyinə nga Əntanjfə. Agi banə niinə ka tii makə sətə kəŋaanuunə agi vii gooŋga goonə dāgi ciba da ŋgəra'wə patə ətə dīi unə agikii.

⁵ Ci nə səndə ca baarii tuu'ina, də rəgwa nə Əntanjfə a dā gəŋwanə ka ənja. Ka mbu'utəginə nə ci duunə koona ndzaanə agi ŋwanuunaakii, acii ka putakii cuuna sa ciba.

⁶ Ka slənənə nə Əntanjfə sətə dəbee, waatoo ka cibeenə nə ci ka ənjitə ca cibeə koonə. ⁷ Ma unə ənə ca cibə, ka viinə nə ci koonə əpisəka deenə əsə. Ha'ə na dā saa'itə nə Slandanə Yeesu a jiga dadagyə tii da madiigərə malaa'ikanyinaakii ahada gana nga gunə. ⁸ Ma cii kəya sha, ka cibeə ka ənjitə kaaree ka Əntanjfə da ənjitə naanagi ka luu Njunyi Habara nga Slandanaamə Yeesu. ⁹ Kadə nə təya sa ciba, Əntanjfə a zamagi də tii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə; Slandanə a lakəgi tə tii dzadə, paa tii na nee ka məghərəvənaakii da baawəfaakii. ¹⁰ Ma ətsə patə, ka slənənə saa'itə nii kəya ənya. Maa kə mbu'ya maduunə uusəraakii, ka duunətənə nə ənjaakii tə ci. Patənə nga ənjitə vii ka ci gooŋga əsə, təya dəla də ci. Da i unə na dā ha'ə saa'ikii, acii kə liwuunə wabəətə bii inə koonə.

¹¹ Aciikii ciina dā də'wa ka putə goonə taa guci patə. Ina kədii acii Əntanjfə kaa ca mbu'utəgi duunə, una ndzaa bahə makə sətə 'wii ci tuunə koona ndzaanə. Agi kədiinə niinə

əsə kaa ca tsakə tuunə agi slənə ŋga'əətə cuuna moo dʌnə patə, ca tsakə tuunə əsə koonə dzə aakəŋwa də slənətə cuuna dʌ acii kə vii unə goonŋa ka ci. Wa ca tsakə tuunə ha'ə də baawədaakii. ¹² Də ha'ə viinə ənji məghərəvənə ka ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu putə goonə. Ma unə əsə, ka viinə nə ci koonə məghərəvənə. Ma ətsə patə ka dʌnə ha'ə, də pwapoonə ŋga Əntanʃə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

2

Sətə na takəŋwa dʌnə taabu'u shinə ŋga Yeesu

¹ Ndzəkəŋushi'ina, agi gəranə nuunə shinə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da dzatə də nə gaamə akəŋwaciikii. Amma agi kədiinə niinə acii unə, ² maa kə fii unə kə bii ənji oo'i, kə mbu'ya uusəra ŋga ənyanə ŋga Slandana, ga haŋkala goonə a gwazəgi pii pii. Goona ŋgwələ, goona luuvə əsə, taa kə fii unə, kə dʌi ənji anabaakwaanə, taa waazanə, taa kə nyaahə ənji asəkə ləkələkətə də banə oo'i, da meenə shigi, goona luuvə shaŋə.

³ Taa də iitiitə patə, goona kapaa rəgwa ka ənjə a isəkwa tuunə. Acii ma taabu'u mbu'yanə uusərakii, ka bwaseenə nə ənji laŋə ka nə'unə tə Əntanʃə, ŋwanʃwə 'waslyakəənə a shigi. Ma ca, əndə ŋga gunə nə ci. ⁴ Ka bərapaanə nə ci sə ŋga paslənə patə, ca dʌunətə naakii nə palee ka uushi'inə patə. Ha'ə ca dzə aasəkə *yi ŋga Əntanʃə, ca ndzaa davə, ca ba oo'i, ci nə Əntanʃə ndilə ndilə. ⁵ Uushi'iitsə patə, kə bii nyi koonə saa'itə nyi ma'ə ahadoonə. Anii kə zaanə koonə saŋa?

⁶ Ma əndzə'i, tə'i uushi pa'əgi ka uushi'iitsə rəgwa. Kə shii unə səkii əsə. Amma, maa kə mbu'i saa'ikii, ka shiginə nə ŋwanʃwə 'waslyakəənə paŋgəraŋə. ⁷ Taa əndzə'i, laŋə ci ənjə a slənə bwaya bwayaanə ka Əntanʃə. Ma amə, kə shii amə makə sətə ci ənjə a slənə bwaya bwayaatsa, acii kə baarii Əntanʃə kaamə. Amma, ma sətə na slənə, ma'ə zəku'i. See mada ŋgiragi Əntanʃə sətə pa'əgi ka tii rəgwa. ⁸ Maa kə ŋgərəgi ci, wata ŋwanʃwə 'waslyakəətsə a shigi paŋgəraŋə. Amma, maa kə ənya Slandanə Yeesu, ka bələginə nə ci tə ci də mədə ŋga bamakii, ca həhədəgi tə ci də baawəda ŋga məghərəvənaakii. ⁹ Taabu'u bələginə Yeesu tə ci, kadə nə ŋwanʃwə 'waslyakəənə a shi də baawəda ŋga *Seetanə. Ca slənə sə ŋga hurəshishinə ŋga jirakənə kama kama. ¹⁰ Ma ənjitə uugi ŋgərə rəgwa

1:11 1.11 1 Tees. 1.2-3; 5.24. **2:1** 2.1-2 1 Tees. 4.15-17; 5.1-2. **2:2** 2.2 2.15. **2:3** 2.3 1 Tim. 4.1; 1 Yooh. 2.18. **2:4** 2.4 Əzaki. 28.2; Dan. 11.36; Səniinə 13.5-6. **2:8** 2.8 Isaa. 11.4; Səniinə 19.15. **2:9** 2.9 Mat. 24.24; Səniinə 13.11-13.

nga zanə, ka isəkwanə nə ci tə tii də taa ngutə tsarə nga məza jarəwiinaakii. Ma ənjitsa, ka zanə nə tii, acii kə kaaree tii ka uudə goonja kaa təya upaa luupaanə. ¹¹ Acii ha'ə, kadə nə Əntanjə a kavə tə tii, kaa hanjalatii a zə'ugi, təya nə'u jirakənə. ¹² Ma nii kəya də ha'ə, kaa gəjwanaakii a kula aanə patənə nga ənjitə kaaree ka nə'u goonja, təya də moodasəka də slənə 'waslyakənatii.

Ndzaamə ndihə ndihə agi goonja

¹³ Ndzəkəjushi'ina, kadashinyinə nga Slandana, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntanjə putə goonə. Ma dəbeekii ina də ha'ə, acii kə ta'i Əntanjə tuunə daga ci ma'ə matagamə duuniya. Ma ta'i ci tuunə, kaa ca luupaa tuunə. Ci laabagi tuunə də baawəda nga Malaaba Ma'yanə koonə nə'utə goonjaanə. ¹⁴ Ka ətsə ha'ə 'wii Əntanjə tuunə daga waaza Njunyi Habara geenə koonə. Ma 'wii ci tuunə, koonə shii upaa ndzaanə agi məghərvənə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁵ Acii ha'ə, ndzəkəjushi'inə, kəjaanəmə ndihə ndihə, una kəsətə təjə təjə tə goonjatsə jigunyiinə koonə də bameenə da də ləkaləkətə geenə, una kəsətə təjə təjə.

¹⁶ Ma Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də naakii nə da Əntanjə Dəsənaamə, kə uu'i ci taamə, agi tsakənə nə ci taamə də pwapooonakii taa guci patə, ca kavə taamə ka gəra njunyi sətə na shi. ¹⁷ Wa ca banee ka ədzəmuunə, ca vii koonə ngeerənə nga slənə nga'əənə da ba njunyi wabənə taa guci patə.

3

Də'wa ka putə geenə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dīi, ndzəkəjushi'ina: ma dānuuna, dāmə də'wa ka putə geenə kaa wabənə nga Slandanə a shii dzənə aakəjwa pii pii, kaa ənjə a dūunətə wabənəkii, makə sətə cuuna dūunətə əsə. ² Dāmə keenə də'wa əsə kaa Əntanjə a luupaa tiinə acii bwaya ənja. Dāmə ha'ə, acii əntaa patənə nga ənji nəndə da vii goonja. ³ Amma, ma Slandana, əndə nə'utə aləkawalə nə ci. Ka tsakənə nə ci koonə ngeerənə a ədzəmuunə, ca nəhə tuunə acii *Seetanə. ⁴ Kə yarədii inə tuunə putə nga Slandana. Waatoo, agi nə'utənə nuunə makə sətə bii inə koonə. Dəjə aakəjwa əsə, ka nə'utənə nuunə ha'ə. ⁵ Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a baarii

2:11 2.11 2 Tim. 4.4. **2:12** 2.12 1.6-8. **2:13** 2.13 1.3. **2:14** 2.14 1 Tees. 5.9. **2:15** 2.15 3.6; 1 Koor. 11.2. **2:16** 2.16 1 Tees. 1.4. **3:1** 3.1 Slənə 2.4; Rooma 15.30; 1 Tees. 5.25. **3:3** 3.3 1 Koor. 10.13; 1 Yooh. 5.18. **3:4** 3.4 1 Koor. 4.16; Gal. 5.10.

koonə rəgwa, una shii makə sətə uu'i Əntanjəfə tuunə, una sə'watə makə sətə sə'watə Aləmasiihu.

Nga'ə nə sləna

⁶ Ndzəkəŋushi'ina, waniinə ka banə koonə də ləmə ŋga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: maɗa tə'i manya'inə ŋga ndzəkəŋushi'inə ahadoonə, goona ndzaa da tii. Ma təya, paa tii ka nə'utə səndə jigunyiinə koonə. ⁷ Unə də noonə na, kə shii unə taa iitə nə'utənuunə dərəpə geenə.

Acii ma saa'itə njiinə ahadoonə, əntaa manya'inə njiinə.

⁸ Makapaamiinə neenə nə ka əndə a adəvə keenə yadə ki'inə ka ci saakii. Amma kə slənyiinə iza iza'u vədə da uusəra, acii geena ndzaa ka tərənə agyanə taa wu ahadoonə.

⁹ Ma dīi inə ha'ə, əntaa mbu'unə nəndə mambu'umiinə bahə ləgwa zəmə acii unə, amma ma dīi inə ha'ə, keena ndzaa koonə ka sə ŋga dzəgunənə, una nə'u dərəpə geenə. * ¹⁰ Ma saa'itə inə ahadoonə, kə njiinə a ba koonə oo'i, ma əndətə kaaree ka sləna, ga ənjə a vii ka ci zəma.

¹¹ Ma bii inə koonə ha'ə, acii kə fii inə oo'i, tə'i hara ənji ahadoonə, manya'inə nə tii. Pooshi uushi ci təya slənə, maɗaamə ndzaanə zərakə da kaala matii aagi slənə ŋga hara ənji. ¹² Yoo, ma tsarə ŋga ənjitsa, waniinə ka banə ka tii də ŋgeerənə, də ləmə ŋga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: wa təya slənə də rəgwa, təya zəməvə ka natii na.

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, ma una, ga ca wunəənə koonə nə ɗa ŋunyi sləna. ¹⁴ Maɗa kə naanagi əndə ka nə'utə wabəənə nyaahiinə koonə asəkə ləkaləkətəna, kantsaamə ka ci ginə, goona ndzaa da ci, kaa ayinə a shii kəsənə tə ci.

¹⁵ Amma goona nee ka ci makə əndə daawaanə goonə. Ma ɗanuuna, wabəmə ka ci makə sətə cuuna wabə ka ndzəkəŋushi'inuunə.

Muudinə ŋga wabənə

¹⁶ Ma Slandana, ci ca vii ndzaanə jamə. Wa ca vii koonə ndzaanə jamə ci saakii taa guci patə, taa ka ŋgutə rəgwa patə. Wa ca ndzaa doonə patə.

¹⁷ Nyi Bulusə də ciinəki ca uudəpaa naahə ləkaləkətənə də nəhəpaanə tuunə. Ha'ə asəkə taa ŋgutə ləkaləkətaaki əsə. Naahənə ŋga ciinəki ətsa. ¹⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə patə pwapoonaakii.

3:6 3.6 3.12; 1 Tees. 5.14. **3:8** 3.8 1 Tees. 2.9. * **3:9** 3.9 Slənə 18.3; 1 Tees. 1.6; bahə ləgwa zəma: 1 Koor. 9.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 4.11. **3:11** 3.11 1 Tim. 5.13. **3:12** 3.12 Af. 4.28. **3:13** 3.13 Gal. 6.9. **3:14** 3.14 1 Koor. 5.9,11. **3:15** 3.15 Mat. 18.15-17; 1 Tees. 5.14. **3:16** 3.16 2 Koor. 13.11. **3:17** 3.17 1 Koor. 16.21.

Təkəŋwanə nga ləkələkətə nga Bulusə ka Timooti

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə bii Əntaŋfə Maluu gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Ma ca, ka ci caama ka na. * ² Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Kə ndzaa hə ka ŋunyi uuzənaaki ka rəgwa nga vii gooŋga gaamə. †

Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Slan-danaamə a da ka hə pwapoonə, təya dfa ka hə ŋga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Da bariya ka ənjitə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə

³ Timooti, ŋga'ə ka nyi ha ndzaanə də Afisa makə sətə shi nya bii ka hə saa'itə nya dzə aanə hanyinə nga Makiduuniya. Ma mwayi nyi kaa ha dfa ha'ə, acii tə'i hara ənji də Afisa ətə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə. Bawə ka tii kaa təya bwasee ka dfanə ha'ə. ‡ ⁴ Ga təya ndzaa ka buurə wabənə nga ŋukə ətə pooshi gooŋga agikii, ga təya ndzaa ka ŋgaasha uushi'inə nga ŋukə. Ma ətsa, pooshi ka uudənə. Acii tsarəkii ca kira mabizhinə. Pooshi haala nga sətə ci Əntaŋfə a moo dfanə kaamə da uushi'iitsa. Dagi vii gooŋga gaamə shiinaamə sətə ci Əntaŋfə a moo dfanə kaamə. ⁵ Ma caaŋwa ba ha'ə, kaa ənjə a uufəshi. Ma uufəshina, asəkə malaaba ədzəmə ca shigi, ətə yadə 'waslyakəənə davə, da agi ŋunyi ndzaanə ca shigi da agi vii gooŋga nga tantanyinə. ⁶ Amma, ma hara ənji, kə bwasee tii ka uushi'iitsa, təya dzəgərə ka waabə mazabə uushi'inə ətə pooshi ka tsakənə tə tii. ⁷ Ŋga'ə ka tii nə ndzaanə ka ənji dzəgunə bariya nga Əntaŋfə ka ənja. Amma pooshi tii shii ŋga'ə sətə ci təya ba. Saŋə maa, pooshi tii shii sətə ci təya wabə agyanəkii.

⁸ Kə shii amə, ŋga'ə nə bariya nga Əntaŋfə, mada kə shii ənji rəgwatə ci ənjə a slənəgi. ⁹ Ŋga'ə maa kə buurətə ənji oo'i, ma bariya, əntaa ka ŋunyi ənji dfi Əntaŋfə, amma ka ənjitə ca taŋəgi da ənjitə pooshi ka fa ənda da ka

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: 2.7; Maluu: Tit. 3.4; ka na: Kwal. 1.26-27. † **1:2** 1.2 Timooti: 1 Koor. 4.17; uuzənaaki: 1 Koor. 4.15; 1 Tees. 2.11; Tit. 1.4. ‡ **1:3** 1.3 Afisa: Slənə 20.1; dzəgunə sətə madzəmə: 4.1-10; 6.3-5,20-21; 2 Tim. 2.16-18,23-26; Tit. 1.10-16; 3.9-11. **1:3** 1.3 Slənə 20.1. **1:4** 1.4 4.7; 6.20; 2 Tim. 2.16,23; 4.4; Tit. 1.14. **1:5** 1.5 1.14,19; 2.15; 4.12; Rooma 12.9; 13.10; 1 Koor. 8.1; Gal. 6.10; 2 Tim. 1.3,13; 3.10; Tit. 1.15. **1:6** 1.6 1.4; 6.4,20; Tit. 1.10. **1:8** 1.8 Rooma 7.12,16.

ənjitə pooshi ka fa tə Əntanʃə da ka ma'waslyakə ənja. Kə dʒi Əntanʃə bariya əsə ka ənjitə pooshi ka gadeenə ka ci da ka ənjitə bəələgi dəsənətii taa məsənətii da ka hara mabələ ənja. ¹⁰ Kə dʒi ci bariya əsə ka ma'aləhiinyinə da ŋguyirənə ətə ca baa da ŋguyirənə makə tii da ka ənjitə ca kəəsə ənji ka dʒərəginə da ka majirakinə da ka ənjitə ca dzə ka dʒa seeda ŋga jirakənə, taa ənjitə ca dʒa taa ŋgutə uushi ətə madzəmə mbərə mbərə da ŋunyi dzəgunənə. ¹¹ Ma ŋunyi dzəgunənə, aɡi ŋunyi Habara ci ənjə a upaa. Aaciiki ba'avə Əntanʃə ŋunyi Habarakii kaa nya baaba ka ənja. Ma ŋunyi Habarakii, aɡyanə Əntanʃə Əndə məghərəvənə. Naakii nə barəkaanə.

Kuyiriinə tə Əntanʃə putə ŋga luupaanaakii tə ənja

¹² Aɡi kuyiriinə nə nyi tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə. Ci vii ka nyi ŋgeerənə ŋga slənəna. Aɡi kuyiriinə nə nyi tə ci ŋga neenaakii ka nyi mahoolakii, ca kavə tə nyi kaa nya slənə ka ci. ¹³ Taa ŋgahi ma ŋga ŋukə, kə cibə nyi də ci, nya wabə bwaya uushi'inə aashikii, nya dzaana tə ci əsə; amma kə nyihə ci təgunuunaaki, acii paa nyi shii sətə njii kya slənə, paa nyi da vii goŋga saa'ikii əsə. ¹⁴ Wata Slandanə a əjiinə ka nyi pwapoonaakii laŋə, ca baarii ka nyi rəgwa ŋga vii goŋga ka ci da uudənə tə ənja. Makə dʒi ci, ləbə naamə da Yeesu Aləmasiihu ŋga əna, naamə patə nə vii goŋgakii da uudənəkii. ¹⁵ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə. Kə dəbee ənjə a luuvə də ədzəmə rəŋwə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu aasəkə duuniya, kaa ca luupaa ma'waslyakə ənja, nyi palee ka tii patə də slənə 'waslyakəənə maa. ¹⁶ Amma kə nyihə Əntanʃə təgunuunaaki makə nji nyi ka ma'waslyakə əndə ka shaŋə. Də danə ha'ə mbee Yeesu Aləmasiihu ka baarii ka ənji patənə ŋga sə'watənaakii tə nyi də luupaanə tə nyi. Ha'ə kə ndzaa nyi ka sə ŋga dzəgunənə ka taa wu patə na vii goŋga ka Aləmasiihu, ca upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁷ Wa ənjə a dʒuunətə tə Əntanʃə, ənjə a dələ də ci. Ci nə ŋwanwə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Paa ci ka əntənə, pooshi ənji aɡi neenə ka ci əsə. Ci daanəkii nə Əntanʃə. *Aamiina.

¹⁸ Uuzənaaki Timooti, wanyinə ka kavə wabəətsə aaciiku, makə sətə wabi anabiinə aɡyanəku ŋukə. Kəsəpaa wabəətsə asəkə ədzəməku kaa ha mbee ka slənə ŋunyi

1:9 1.9-10 Gal. 5.19-21. **1:10** 1.10 4.6; 6.3; 2 Tim. 1.13; 2.2,15; 3.14; 4.2-3; Tit. 1.9; 2.1,7-8. **1:11** 1.11 1 Tees. 2.4. **1:12** 1.12-17 2.7. **1:12** 1.12 Gal. 1.15-16. **1:13** 1.13 Slənə 8.3; 9.1-5; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13. **1:14** 1.14 1.5; 1 Koor. 15.10. **1:15** 1.15 Luka 15.2; 19.10; Rooma 5.8. **1:16** 1.16 Af. 3.7-9; Kwal. 1.25. **1:17** 1.17 Rooma 16.27.

sləna, ¹⁹ ha dzə aakəŋwa agi nə'unə tə Əntaŋfə da ŋunyi ndzaanə. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka ŋunyi ndzaanə, ha'ə saawee tii ka vii gooŋgatii. ²⁰ Ma Himiniya da Aləkəsandəra, agikii nə tii. Kə vii nyi tə tii ka *Seetanə kaa təya shii dzalənə, təya bwasee ka dzaananə tə Əntaŋfə. §

2

Wabənə agyanə də'wa

¹ Ma ŋga təkəŋwanə, agi banə nə nyi kaa ənjə a dfa də'wa, ənjə a kədii acii Əntaŋfə, ənjə a kuyirii tə Əntaŋfə putə ŋga patənə ŋga ənja. ² Wa ənjə a dfa də'wa putə ŋga meeminə da madiigərə ənji patə, kaama ndzaanə jamə də mabanee ma'yanə, ama mbee ka gadee ka Əntaŋfə, ama ndzaa makətsəkii əsə. ³ Ma ətsə patə, ŋga'ə, ka uudagi səkə ŋga Əntaŋfə Maluu gaamə əsə. ⁴ Kə mwayi ci taa wu patə, ca upaa luupaanə, ca shii gooŋga. ⁵ Acii rəŋwə nə Əntaŋfə, rəŋwə əsə nə əndə rəgwa ahada Əntaŋfə da ənja, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Əndə shiŋkinə nə ci əsə. ⁶ Kə vigi ci naakii nə ka luupaanə də ənji shiŋkinə patə. Ci baarii ka saa'ikii oo'i, ŋga'ə ka Əntaŋfə kaa taa wu patə a upaa luupaanə. * ⁷ Ka ətsə ha'ə kavə Əntaŋfə tə nyi ka ndzaanə ka əndə waazanə ka ənji da ndzaanə ka masləkee ənda. Kə kavə ci tə nyi ka dzəgunə gooŋga ka hara slikerənə kaa təya luuvə. Tantanyinə cii kya wabə, əntaa jirakənə. †

⁸ Acii ha'ə, ŋga'ə ka nyi kaa ŋguyirənə taa da patə a dfa də'wa. Wa təya dfa də'wa də malaaba ədzəma. Ga təya dfa də'wa də mabəzə səka, ga təya dfa də mabizhinə əsə. ⁹ Ma makinə əsə, wa təya ndzaa da ayinə da hiima ŋga ka kəjeerənə ətə difə. Ga təya daada hara uushi'inə agi shiŋkinatii ətə ca ŋgərəgi hiima ŋga ənda, ga təya ŋga pookalima taa sə ŋga uura taa sə ŋga ciinə ətə da məghərəvənə davə, ga təya ŋga mandalə kəjeerənə əsə.

¹⁰ Amma, wa təya dfa ŋunyi sləna. Ci nə ŋunyi uushi. Ci dəbee ka makiitə ca ba agi nə'unə nə tii tə Əntaŋfə.

¹¹ Wa minə a ndzaa kəda'ə saa'itə ənjə a dzəgunə, kya banee ka haŋkalatə. ¹² Maluuvəmə nyi minə a dzəgunə

1:18 1.18 4.14; 6.12; 1 Koor. 9.24-25; 2 Tim. 4.7-8; Yahu. 3. **1:19** 1.19 1.5.

§ **1:20** 1.20 Himiniya: 2 Tim. 2.17; Aləkəsandəra: 2 Tim. 4.14; Seetanə: 1 Koor. 5.5. **2:1** 2.1 Af. 6.18-19; Fil. 4.6. **2:2** 2.2 Ees. 6.10. **2:3** 2.3 Tit. 3.4. **2:4** 2.4 Əzaki. 18.23; 2 Tim. 2.25-26; 2 Piita 3.9. **2:5** 2.5 Dzək. 6.4-5; 1 Koor. 8.6; Rooma 3.29-30; 10.12-13. *

2:6 2.6 Mar. 10.45; 2 Koor. 5.15; Gal. 1.4; Tit. 2.14; 1 Yooh. 3.16; ka saa'ikii: Gal. 4.4; Tit. 1.3. † **2:7** 2.7 masləkee ənda: 1.11-17; Gal. 1.1; 2.7-8; Af. 3.7; 2 Tim. 1.11. **2:8** 2.8 1 Piita 3.7. **2:9** 2.9 1 Piita 3.3-5.

2:10 2.10 5.10. **2:11** 2.11-12 1 Koor. 14.34.

ka nguyirənə, taa kya ndzaa da baawəda agyanətii. Amma, wa kya ndzaa kəfa'ə. ¹³ Acii tə Adamu 'watəgi Əntañfə taganə, taabu'u Hawa. ¹⁴ Əntaa tə Adamu əsə gəpətə *Seetanə, amma tə minə gəpətə ci, kya tañəgi bariya. ¹⁵ Patə da ha'ə, wa kya poo manjeevənə, ka upaanə nə ki luupaanə, maa kə gi ki aakəŋwa agi nə'unə da uufə ənja, kya ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntañfə, kya ndzaa da ayinə.

3

Matakəŋwanyinə asəkə Ikəliisiya

¹ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə: mada ŋga'ə ka əndə nə ndzaanə ka matakəŋwanə asəkə Ikəliisiya, ŋunyi slənə cii kəya uufə. ² Ma matakəŋwanə, wa ca ndzaa ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəŋwə dyaŋə ndzaanəkii əsə. Wa ca ndzaa ka əndə hiima, ca ətsətə naakii na, ca ndzaa də haŋkala, ca ndzaa ka əndə luu mu'uminə gakii asii. Wa ca ndzaa ka əndə mbee ka dzəgunətənə ka ənji ŋga'ə. ³ Ga matakəŋwanə a kagi naakii nə ka sa ənwa, ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii əsə. Amma, wa ca ndzaa ka makəfa'ə ənda, əndətə ca moo ndzaanə jamə. Ga ca ndzaa ka əndə suuna kwaba. ⁴ Wa ca ndzaa ka əndətə ca mbee ka kərətə yaakii ŋga'ə, manjeevənaakii a dəwuta ka ci, təya fa tə ci ka shaŋə. ⁵ Ma bii nyi ətsə ha'ə, mada pooshi əndə mbee ka kərətə yaakii ŋga'ə, iitiitə saŋə mbeenəkii ka kərətə Ikəliisiya ŋga Əntañfwa?

⁶ Ha'ə əsə, ma əndətə mata'avəmə agi vii gooŋgaakii, ga ca ndzaanə ka matakəŋwanə, acii ga ca duunətə naakii na, Əntañfə a lagi ka ci gəŋwanə, ca vii ka ci ma'inə makə sətə vii ci ka *Seetanə. ⁷ Ha'ə əsə, wa ca ndzaanə ka əndətə ci duuniya patə a gadəe ka ci, acii ga ənjə a dəvə ka ci ayinə, ca dzəgərə aasəkə zaanwanə ŋga Seetanə.

Ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya

⁸ Ma ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya əsa, wa təya ndzaa matsəkii, ga wabənətii a ndzaa bəra'i, ga təya kapaa natii nə ka sa ənwa, ga təya kapaa natii nə ka suuna gəna əsə. ⁹ Ma wabənə ətə baariigi Əntañfə kaamə, wa təya kəsəpaa də malaaba ədzəma. ¹⁰ Tii maa, see maa kə təkətə ənji tə tii zəku'i. Mada pooshi ənji idəpaa uushi ashitii, wa təya ndzaŋə sləna. ¹¹ Ma makinatii* əsə, wa təya ndzaa

2:13 2.13 'Wat. 2.7,21-22; 1 Koor. 11.8-9. **2:14** 2.14 'Wat. 3.1-6,13; 2 Koor. 11.3. **3:2** 3.2-7 Tit. 1.6-9; 1 Piita 5.1-4. **3:3** 3.3 2 Tim. 2.24. **3:7** 3.7 2 Koor. 8.21; Slənə 6.3. * **3:11** 3.11 Makinə, ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya, taa makinə ŋga ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya.

matsækii, ga tɔya pɔdɔhiinɔ, wa tɔya ndzaanɔ ka ɔnji hiima, tɔya ndzaanɔ ka ɔnji goonɔga taa agi mi patɔ. ¹² Ma ɔndɔ tsakɔnɔ tɔ ɔnji nɔga Ikɔliisiya, da minɔ rɔnɔwɔ dyanɔ ndzaanɔkii, ca mbee ka kɔrɔtɔ manjeevɔnaakii da hara ɔnji yaakii nɔga'ɔ. ¹³ Ma ɔnji tsakɔnɔ tɔ ɔnji nɔga Ikɔliisiya, madɔ nɔnyikii ci tɔya slɔnɔ, ka upaanɔ nɔ tii gadɛenɔ nɔga ɔnji ka tii. Ka mbeenɔ nɔ tii ka wabɔnɔ yadɔ nɔgwalɔnɔ agyanɔ vii goonɔgatii ka Yeesu Alɔmasiihu.

Maduunɔ uushi ɔtɔ baarii ɔntanɔfɔ kaamɔ

¹⁴ Yoo, kɔ dɔii nyi aniya nɔga dzɔnɔ aabiiku kɔdɔhɔ. Amma, wanyinɔ ka naahɔ ka hɔ lɔkalɔkatɔna. ¹⁵ Mbu'u tɔ'i uushi na sɔkɔpaa tɔ nyi. Ma lɔkalɔkatɔna, ci na baarii ka hɔ makɔ sɔtɔ ci ɔnji nɔga ɔntanɔfɔ a ndzaanɔ. Ma ɔnjikii, tii nɔ Ikɔliisiya nɔga ɔntanɔfɔ ɔndɔ vii ɔpinɔ. Ikɔliisiyakii ɔsɔ ca kihɔ goonɔgaanɔ. ¹⁶ Ma sɔtɔ vii amɔ goonɔga anɔkii, waatoo sɔtɔ nɔji ma'umbɛekii, maduunɔkii dɔrɔva. Pooshi ɔndɔ dɔ mabizhinɔ agyanɔkii, waatoo, ɔndɔ shinɔkinɔ pwayi ɔnji tɔ ci, Kɔ baariigi Malaaba Ma'yanɔ tɔ ci oo'i, ɔndɔ goonɔga nɔ ci. Kɔ nee malaa'ikanyinɔ ka ci; Kɔ waazii ɔnji agyanɔkii ka hara slikɔrɔnɔ; Kɔ vii ɔnji ka ci goonɔga asɔkɔ duuniya patɔ; Kɔ nɔgɔrɔtɔ ɔntanɔfɔ tɔ ci aadɔgyɔ, ca dɔunɔtɔ tɔ ci.

4

ɔnji dzɔgunɔ jirakɔnɔ

¹ Yoo, kɔ bii Malaaba Ma'yanɔ furɔnɔ oo'i, ma ka ɔndɔ'i saa'i, kadɔ nɔ hara ɔnjɔ a bwasee ka nɔ'u goonɔgaanɔ, tɔya dzɔgɔrɔ ka nɔ'u jirakɔnɔ nɔga ginaajinyinɔ, tɔya nɔ'u dzɔgunɔnɔ nɔga *Seetanɔ. ² Ma dzɔgunɔɔtsa, kɔ tɔɔkɔpaa majirakinɔ, ɔnjitɔ pooshi ka taarapaanɔ ahada goonɔgaanɔ da jirakɔnɔ acii mantɔkii nɔ ɔdzɔmɔtii. ³ Ma tsarɔ nɔga ɔnjitsa, agi dzɔgunɔnɔ nɔ tii oo'i, ma nɔgɔrɔshinɔ da aadɔ hara zɔmɔnyinɔ, bwayakii. Amma ɔntanɔfɔ tagapaa zɔmɔnyiitsa kaa ɔnjɔ a adɔ. Ma ɔnji nɔ'unɔ, waatoo ɔnjitɔ shii goonɔga, wa tɔya adɔ zɔmɔkii dɔ kuyiriinɔ. * ⁴ Patɔnɔ nɔga uushi'inɔ ɔtɔ tagii ɔntanɔfɔ, nɔga'ɔ. Pooshi uushi nɔga kaareenɔ. Amma, wa ɔnjɔ a luu patɔnɔ nɔga uushi'inɔkii dɔ kuyiriinɔ tɔ ci. ⁵ Ma uushi'iitsa, nɔga'ɔ, acii ha'ɔ bii

3:11 3.11 Tit. 2.3. **3:15** 3.15 Af. 1.23; 2.19-22. **3:16** 3.16 Mat. 28.18-19; Mar. 16.19; Yooh. 1.14; Slɔnɔ 2.33; Af. 1.20-21; Fil. 2.6-11; Kwal. 1.6,23; 2 Tim. 4.17. **4:1** 4.1-11 1.10. **4:1** 4.1 2 Tim. 3.1. * **4:3** 4.3 nɔgɔrɔshinɔ: 1 Koor. 7.1; zɔmɔnyinɔ: 'Wat. 9.3; Rooma 14.2; Kwal. 2.21; Ibɔr. 13.9; kuyiriinɔ: Rooma 14.6; 1 Koor. 10.30. **4:4** 4.4 'Wat. 1.31; Slɔnɔ 10.15.

Əntanƒə, aƒi kuyiriinə nə ənji tə ci putakii əsə.

Nyuni əndə slənə ƒga Yeesu Aləmasiihu

⁶ Maƒa aƒi dzəgunətənə nə hə ka ənji nə'unə tə uushi'iitsa, ka ndzaanə nə hə ka ƒnyuni əndə slənə ƒga Yeesu Aləmasiihu, ha dzə aakəƒwa də fa wabənə ƒga Əntanƒə da nə'utə ƒnyuni dzəgunənə, kaa ha upaa də ƒgeerənə. ⁷ Ma wabəətə ƒga ƒjukə ətə madzəmə da wabənə ƒga Əntanƒə, ga ha ndzaa ka buurənə, acii uura manjeevənə nə ətsə patə. Duu aakəƒwa də dzəgunə ndzaanə ka əndə ƒga Əntanƒə. ⁸ Ma taadfatə shishinə, tə'i ci da bwatya. Amma, ma dzəgunə ndzaanə ka əndə ƒga Əntanƒə, ci palee də bwatya taa ka ƒgutə rəƒwa patə, acii ka tsakənə nə ci tə əpinə gaamə ka saa'ina da aakəƒwa patə. ⁹ Ma sətə bii nyi, tantanyinə. Kə dəbee ənjə a luuvə də ədzəmə rəƒwə. ¹⁰ Ka ətsə ha'ə caama slənə də gazhi'waanə, acii aƒi kanə naamə nə ka Əntanƒə Əndə vii əpinə. Ci nə Maluu ƒga ənji patə; ma palee maa, ƒga ənji nə'unə.

¹¹ Bawə ka ənji nə'unə tə wabəətsa, ha dzəgunətə ka tii. ¹² Ga ha luuvə kaa ənjə a ušhapa tə hə, makə ƒii hə uundzə dagwa. Amma ndzaanə ka sə ƒga dzəgunənə ka ənji nə'unə ka rəƒwa ƒga wabənaaku, da ndzaanaaku, da uudənaaku tə ənja, da vii gooƒgaaku, da ndzaanaaku yadə idəpaa uushi ashiku. ¹³ Ma taabu'u nii kya sha, duu aakəƒwa də janƒa malaaba ləkaləkatə ka ənja, ha waaza ka tii, ha dzəgunə ka tii. ¹⁴ Ma baawəƒa ətə vii Əntanƒə ka hə saa'itə wabi anabiinə aƒyanəku, saa'itə kavə matakəƒwanyinə ƒga Ikəliisiya ciinə aanəku, slənəƒiwə də ci. ¹⁵ Duu aakəƒwa də ƒfanə ha'ə makə ətsa, ga ha zaarə, kaa ənji patə a nee ka dzənaaku aakəƒwa. ¹⁶ Hadatə də naaku na da dzəgunənaaku. Duu aakəƒwa də ƒa uushi'iitsa. Acii maa kə ƒii hə ha'ə, ka luupaanə nə hə naaku nə da ənjitə ca fa tə hə.

5

Ndzaanə ƒga'ə aƒi ənji nə'unə

¹ Ga ha wazə ka masara, amma wabuu ka ci makə ka duu. Ma uuji daguyinə əsa, wa təya ndzaa makə ndzəkəƒuushi'inəku. ² Ma masara minə, wa kya ndzaanə makə mapoo tə hə. Ma makinə ətə ma'ə ma'iirəmə əsə,

4:6 4.6 1.10. **4:7** 4.7 1.4. **4:8** 4.8 6.6. **4:10** 4.10 Tit. 3.4. **4:12** 4.12 1.5; Tit. 2.7. **4:13** 4.13 2 Tim. 3.15-16. **4:14** 4.14 1.18; 5.22; Slənə 6.6; 2 Tim. 1.6; 2.2. **4:16** 4.16 1.10; 4.12; 2 Tim. 2.22; 3.10. **5:1** 5.1 Leew. 19.32.

wa tɔya ndzaa makə cikəŋushi'inəku; ədzəməku a ndzaa malaabakii akəŋwaciitii, acii ga tɔya ŋgərəgi haŋkalaaku.

³ Ma mooryafinyinə ətə pooshi əndə tsakənə tə tii, gadee ka tii. ⁴ Amma, madə tə'i manjeevənə taa jijinyinə ŋga mooryafinə, wa tɔya dzəgunə makə sətə ci tɔya də diinatii zəku'i, waatoo, tɔya də ka mapoo tə tii taa dzədzəshi'inətii ŋga'əənə, makə sətə shi tɔya dīi ka tii, acii tsarəkii ca uudagi səkə ŋga Əntaŋfə. ⁵ Ma mooryafinə ətə ki daanətə pooshi əndə tsakənə tə ki, tə Əntaŋfə gi'i ki, kya dzə aakəŋwa də də də'wa, kya kədii aciikii vədə da uusəra.

⁶ Amma, ma mooryafinə ətə kagi nətə ka uudə uushi'inə ŋga *duuniya, taa ŋgahi ma'ə ki da i əpinə, patə da ha'ə mantəkii nə ki. ⁷ Ma dənəkwa, bawə ka tii wabəətsə bii nyi ka hə, acii ga əŋjə a idəpaa uushi ashitii. ⁸ Ma əndətə pooshi ka hadə də duuraakii, ma palee maa, əŋji yaakii, kə kaaree ci ka nə'u tə Əntaŋfə, bwayakii nə ci, palee ka əndətə yadə vii goŋga.

⁹ Ga ha naahə ləmə ŋga mooryafinə aagi harakii pii pii. Ma taabu'u naahənəku, see maa nee hə kə mbu'i fəzətə kuwa pu'unə, mashimə ki a ŋgirə ŋgurə palee ka rəŋwə əsə, ¹⁰ əŋjə a kuyirii tə ki putə ŋga də ŋunyi slənətə, waatoo, kə gərətə ki manjeevənətə ŋga'ə, kya luu mu'uminə aa hatə aasii, kya yibəgi sədə ŋga əŋji nə'unə makə sətə ci maviinə a də, kya tsakə əŋji agi bwanea, kya kavə nətə ka də ŋunyi sləna. Madə ha'ə makə ətsə nə slənata, naahuu ləmətə.

¹¹ Amma ma mooryafinyinə ətə ma'ə ma'iirəmə, ga ha naahə ləmətii, acii madə kə təkuree tii ka sə'watə ndzaanə yadə ŋgura, ka ŋgərənə nə tii. Də ha'ə bwaseenə tii ka nə'unə tə Aləmasiihu. ¹² Də ha'ə əsə ləginə Əntaŋfə gəŋwanə anətii, ca vii ka tii ma'inə, acii kə taŋəgi tii aləkawalətə dīi tii ka ci. ¹³ Ma tɔya, ka dzəgərənə nə tii aagi ndzaanə zərakə, wata wiigi'inə ka yi ka yi. Əntaa wata ndzaanə zərakə tanə, amma tɔya kaala wabənə aagi ŋga hara əŋji, tɔya luugi wabənə ətə əntaa natii, tɔya ba sətə madəbəmə. ¹⁴ Acii ha'ə, ma moonəkya, ma mooryafinə ətə ma'ə ma'iirəmə, wa tɔya ŋgərə ŋguyirənə, tɔya poo manjeevənə, tɔya hadə də yatii. Madə dīi tii ha'ə, pooshi əŋji daawaanə gaamə ka upaa rəgwa ŋga wabə bwaya uushi'inə aashaamə. ¹⁵ Ma bii nyi ha'ə, acii hara mooryafinə maa, kə uugi tii zə'uginə ka nə'unə tə Seetanə. ¹⁶ Ma minə əndə nə'unə ətə da mooryafinyinə agi duurənyinatə, wa kya tsakə tə tii ka galee ka slənə

agyanə Ikəliisiya, kaa Ikəliisiya a mbee ka tsakənə tə hara mooryafinyinə ətə pooshi ənji tsakənə tə tii.

¹⁷ Ma matakəṅwanyinə ŋga Ikəliisiya ətə ca slənə ŋga'ə, gadeemə ka tii ka shanə, una ki'itə ka tii ŋga'ə. Ma palee maa, ənjitə ca waaza da dzəgunə ka ənji də gazhi'waanə.

¹⁸ Acii kə bii malaaba ləkələkətə oo'i, "Goona tənəpaa la ka zəmənə saa'itə ci agi slənənə koonə." Kə bii ci əsə, "Ma əndə sləna, kə dəbee ənjə a vii ka ci shikwaakii."

¹⁹ Madə kə wulii ənji matakəṅwanə ŋga Ikəliisiya, ga ha luuvə, madaamə tii kə kira seedawanyinə bəra'i taa makkə.

²⁰ Taa wu patə gi ma'inə aa hakii, dzaluu tə ci akəṅwacii ənji patə, kaa hara ənjə a shii ŋgwaleenə.

²¹ Agi banə nə nyi ka hə akəṅwacii Əntənfə, da Yeesu Aləmasiihu, da matadə malaa'ikanyinə, kaa ha nə'utə uushi'iitə bii nyi ka hə patə. Ga ha baarii kama kamaanə ka ənji shanə taa agi mi patə. ²² Ga ha kwasə ka kavə ciinə agyanə əndə'i əndə kaa ca ndzaa ka əndə slənə asəkə Ikəliisiya. Ga ha dzəgərə aagi 'waslyakəənə ətə ci hara ənjə a də. Ga ənjə a idəpaa uushi ashiku.

²³ Makə dīi ci, pooshi jamənə ŋga səkəku taa guci patə, ga ha sa wata ma'inə, amma duu də sacii ma'i inaba gi'u ka kuzəka.

²⁴ Ma 'waslyakəənə ŋga hara ənji, paṅgəranə a babara taabu'u mbu'unəkii aakəṅwacii gəṅwanə. Ma ŋga hara ənji əsə, daba'a na shigi. ²⁵ Ha'ə əsə, paṅgəranə a babara nə də ṅunyi slənə ŋga hara ənji; taa pooshi paṅgəranə a babara əsə, pooshi na za.

6

¹ Ma maviinə patə, wa təya gadee ka slanjiinətii, təya fa tə tii, acii ga ənjə a wabə bwaya uushi aashi Əntənfə da dzəgunənə gaamə. ² Madə ənji nə'unə nə slanjiinə ŋga maviinə, ga təya bərapaa tə slanjiinətii, acii makə dīi tii ndzəkəṅuushi'inə putə ŋga Aləmasiihu. Amma, wa təya tsakə paslənə ka tii, makə dīi ci, ma ənjitə ci təya slənə ka tii, ənji vii gooṅga nə tii, moodəkii ŋga Əntənfə əsə.

Dzəgunətə uushi'iitə ka ənja, ha ba ka tii kaa təya nə'utə.

Dzəgunə jirakənə

³ Tə'i hara ənji ca dzəgunə ka ənji hara uushi'inə pamə, maluuwəmə tii tə tantanyitə wabənə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, maluuwəmə tii əsə tə dzəgunənə agyanə makə sətə caama ndzaa malaabakii akəṅwacii Əntənfə.

5:17 5.17 1 Tees. 5.12. 5:18 5.18 Dzək. 25.4; Luka 10.7; 1 Koor. 9.9,12-14.

5:19 5.19 Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 2 Koor. 13.1. 5:20 5.20 Gal. 2.14; Af. 5.11.

5:22 5.22 4.14. 6:1 6.1-2 Af. 6.5; Tit. 2.9-10; Filim. 8-20; 1 Piita 2.18.

⁴ Ma ənjitsa, kə ɖuunətə tii natii na, mashiimə tii taa mi əsə, maɖaamə suuna ŋga ɖa mabizhinə da mbəzənə agyanə mazabə wabənə. Ci ca kira sərəha, da mbəzənə, da dzaanashinə, da hiima bwaya uushi aagyanə ənda, ⁵ da ɖaɖa mabizhinə. Ma ənjitsa, pooshi han̄kalatii ka hakii, pooshi ma'ə goon̄ga ashitīi əsə. Ma nə tii ka nəhəna, gəna ci ən̄jə a upaa ka rəgwa ŋga diina. ⁶ Yoo, ma nə'unə tə Əntan̄fə, tə'i bwatya agikii palee ka gəna, maa ka mabanee ma'yanə nə əndə də sətə cii kəya upaa. ⁷ Acii pooshi uushi shi acii amə aa hanə aa duuniya. Pooshi uushi na dzə acii amə maa kə məkyaamə. ⁸ Maa tə'i amə da zəma, tə'i amə da kəjeerənə əsə, kə mbu'i kaamə. ⁹ Amma, ma ən̄jitə ca moo ɖa gəna, kə luuvə tii isəkwanə ŋga *Seetanə tə tii, təya kulagərə aasəkə zaan̄wanə ŋga mabaanə da bwaya suunanyinə. Ci ca kavə tə tii ka zaginə dza'ə. ¹⁰ Acii ma suuna kwaba, ci ca kira bwaya uushi'inə kama kama. Puta ŋga suuna kwaba bwasee hara ən̄ji ka vii goon̄gatii, təya əlya ka natii nə mabətəsəkənyinə kama kama.

Wabənə ŋga Bulusə ka Timooti

¹¹ Ma hə ɖii əndə ŋga Əntan̄fə, bwasee ka patənə ŋga uushi'iitsa, ha ɖa gazhi'waanə ŋga slənə goon̄gaanə, ha ɖa gazhi'waanə ŋga ndzaanə ka əndə ŋga Əntan̄fə, ha vii ka ci goon̄ga, ha uudə ən̄ja, ha sə'watə taa mi patə, ha ndzaa ka əndə han̄kala əsə. ¹² Dawə gazhi'waanə ŋga slənə ŋunyi uushi'inə, acii kə vii hə goon̄ga. Ma əpiitsə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə upaa hə, kəsəpaa tən̄jə tən̄jə. Ka ətsə ha'ə 'wii Əntan̄fə tə hə saa'itə vii hə seeda agyanə vii goon̄gaaku akəŋwacii seedawanyinə lan̄jə. ¹³ Wanyinə ka wabənə ka hə akəŋwacii Əntan̄fə ətə ca vii əpinə ka taa mi patə, da akəŋwacii Yeesu Aləmasiihu. Ma Yeesu, kə vii ci ŋunyi seeda agyanə goon̄gaanə akəŋwacii Puntiyu *Pilaatu. ¹⁴ Wanyinə ka banə ka hə ha'ə, kaa ha nə'utə sətə bii wabənə ŋga Əntan̄fə; ga ha tapaa taa rəŋwə, nə'utə patə ka rəgwatə pooshi ən̄ji ka upaa sə ŋga idəpaanə ashiku, ca'ə ka saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ¹⁵ Ma jiganaakii, Əntan̄fə na jigagi də ci ka saa'itə kapaa ci. Acii ma Əntan̄fə, ci daanəkii ca ɖa ŋwan̄juunə, əndə moodasəkə nə ci. Nwan̄wə agyanə meeminə, Slandanə agyanə slan̄jiinə nə ci əsə. ¹⁶ Ci daanəkii nə əndə pooshi

6:3 6.3-10 1.3-7. **6:3** 6.3 1.10; Gal. 1.6-9. **6:4** 6.4 1.4; 6.20; 2 Tim. 2.14.
6:5 6.5 Yooh. 10.12; Slənə 20.33-34; 1 Tees. 2.5; Tit. 1.11; 1 Piita 2.14; 5.2. **6:6**
6.6 4.8; Fil. 4.11; Ibər. 13.5. **6:7** 6.7 Ayb. 1.21; Ə.Waaz. 5.14. **6:8** 6.8 Waɖ.
30.8-9. **6:12** 6.12 1.18; 4.14. **6:13** 6.13 Mat. 27.11-26; Yooh. 18.28-19.16.
6:14 6.14 1.3,18; Fil. 1.10; 1 Tees. 5.1-2. **6:15** 6.15 Slənə 1.7; 2 Piita 3.3-9;
Səniinə 17.14.

ka əntənə. Ma ha ŋga ndzaanaakii, agi bərənə ətə pooshi əndə ka mbu'unə aabiikii. Pooshi əndə sha nee ka ci, pooshi əndə ka neenə ka ci əsə. Wa ənjə a duunətə tē ci, ca dfa ŋwanjuunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Wa ca dfa ha'ə.

¹⁷ Yoo, ma ənji gəna ŋga zamanana, bawə ka tii ga təya hwafə də gəna, ga təya ka nətii ka gəna əsə, acii makə mədə nə gəna. Amma, wa təya ka nətii ka Əntan̄fə. Ci ca vii kaamə taa mi patə, kaama fatə mayamayaanəkii, acii fitə nə ciinəkii kaamə. ¹⁸ Bawə ka tii, wa təya dfa ŋga'əənə, təya dfa ŋunyi slənə lanə. Wa ciinətii a ndzaa fitə, təya vii ka hara ənji. ¹⁹ Də ha'ə tsəkənə tii ka natii na ŋunyi ndzaanə ka sətə na shi aakəŋwa, kaa təya shii upaa də tantanyitə əpinə.

²⁰ 'Ya'ə Timooti, kəsəpaa Ŋunyi Habaratsə tənə tənə ətsə ba'avə Əntan̄fə aaciiku. Ga ha ndzaa da ənjitə ca dfa dfa mazabə wabənə da dfa mabizhinə ŋga diina. Tsarə ŋga wabəətsə ci ənjə a ba: shiinə. Amma, jirakənə. ²¹ Hara ənji əsə, ətə ca ba tə'i tii da shiinə, kə bwasee tii ka vii goon̄ga. *

Wa Əntan̄fə a dfa koonə pwapoonə.

6:16 6.16 Shig. 33.20; Jab. 104.2; Yooh. 1.18; Kwal. 1.15; 1 Yooh. 4.12. **6:17** 6.17 Jab. 62.11; Luka 12.15,20; Yak. 5.1. **6:19** 6.19 Mat. 6.20. **6:20** 6.20 1.4; 6.4; 2 Tim. 1.14. * **6:21** 6.21 pwapoonə: Gal. 6.18.

Bæra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka Timooti

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə mwayi Əntanfə. Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waaza ka ənji agyanə əpinə ətə bii Əntanfə, ka viinə nə ci daci Yeesu Aləmasiihu. ² Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Ma ha, moodə uuzənaaki nə hə. *

Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa ka hə pwapoonə, təya dfa ka hə nga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntanfə putə nga vii goongga nga Timooti

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfə taa guci patə cii kya buurətə tə hə agi dfa də'wa; vədə da uusəra cii kya dfa ha'ə, pooshi bədanə. Tə ci cii kya paslə də nunyi ndzaanə, makə sətə nji dzədzəshi'inəki a paslə tə ci. ⁴ Ma nya buurətə tuunaaku putə nga təkənə gaanwə, nga'ə ka nyi nya ənə ka neenə ka hə ka shaŋə, kaa nya shii dfa moodasəka. ⁵ Agi buurətənə nə nyi vii goonggaaku nga tantanyinə, tsarə ətə nga kuku Looyisə da nga muu Afiniki. Kə shii nyi əsə, ma'ə hə da vii goonggakii. ⁶ Aci ha'ə, wanyinə ka buurətənə ka hə oo'i, tsakuu dzənə aakəŋwa də dfa slənə də baawədatə kavə Əntanfə aaciiku, waatoo, baawədfa ətə vii ci ka hə saa'itə kavə nyi ciinə aanəku kaa ha dfa slənə nga Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ma Əntanfə, maviimə ci kaamə ədzəmə nga ŋgwalənə. Amma kə vii ci kaamə ədzəmə nga ndzaanə da ŋgeerənə da nga uufəshinə da nga ətsətə na.

⁸ Aci ha'ə, maa ha wabə agyanə Slandanaamə, ga ayinə a dfa tə hə. Əndə furəshina nə nyi ka putaakii, amma ga ha ayi acii shiinə nga ənji oo'i, guva-slənaaku nə nyi. Amma sə'watə sa ciba makə naaki putə nga Nunyi Habara, makə sətə vii Əntanfə ka hə ŋgeerənə nga sə'watənə. ⁹ Ci luupaa taamə, ca 'watə taamə kaama ndzaanə ka ənjaakii. Ma dfi ci ha'ə, əntaa putə nga nunyi slənə gaamə, amma ha'ə mwayi ci dfa nga'əənaakii. Waatoo, daga ŋukə dfi ci aniya nga dfanə ha'ə, kaa ca luupaa taamə daci Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma əndzə'i, makə shi Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu, kə baarii Əntanfə furəŋə oo'i, kə dfi ci kaamə

1:1 1.1 1 Tim. 2.7. * **1:2** 1.2 Timooti: 1 Tim. 1.2; 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Fil. 3.5; 1 Tim. 1.5. **1:5** 1.5 Slənə 16.1. **1:6** 1.6 1 Tim. 4.14. **1:7** 1.7 Rooma 8.15. **1:8** 1.8 2.9; Rooma 1.16. **1:9** 1.9 Af. 2.8-9; Tit. 3.5.

nga'ənaakii. Kə əbipaa Yeesu ngeerənə nga wa, ca baarii oo'i, maa kə liwaamə Njunyi Habara, ka upaanə naamə əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. †

¹¹ Nyi ka nəki maa, kə ta'i Əntanƒə tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee ənda da əndə waaza ka ənji Njunyi Habarakii, nya dzəgunətə ka tii. ¹² Putakii əsə cii kya sa cibəna. Amma pooshi ayiiki, acii kə shii nyi Əndətə vii nyi ka ci gooŋga. Kə shii nyi ndilə ndilə əsə oo'i, ma Njunyi Habaratə ba'avə ci aaciiki, ka hadatəginə nə ci dəŋə ka uuseratə nii kəya ənya. ¹³ Kəsətə təŋə təŋə tə ŋunyi wabəətsə jigunyii ka hə, ha dzəgunətə ka hara ənji, ha ndzaa da vii gooŋga, ha uudə tə Əntanƒə da ənja makə sətə bii Yeesu Aləmasiihu. ¹⁴ Ga ha kapaa taa tə wu kaa ca zə'wee ka Njunyi Habaratsə ba'avə Əntanƒə aaciiku. Amma kəsətə təŋə təŋə də baawəda nga Malaaba Ma'yanə ənə asəkə ədzəmaamə.

¹⁵ Kə shii hə oo'i, patənə nga ənji nə'unə anə hanyinə nga Asiya, kə bwasee tii ka nyi, nyi daanəki. Ahadatii nə i Figilusə da Harəmagana əsə. ¹⁶ Amma, wa Slandanə a ɗa ka ənji yi nga Wanasifara barəkaanə, acii ma ca, laŋə nə ci agi əgə ka nyi ma'i rara'ə aasəkə ədzəməki. Paa ci ayi əsə nga anəənə anyi ənji tə nyi. ‡ ¹⁷ Makə shi Wanasifara aa hanə aa Rooma, kə ali ci tə nyi ka shaŋə, kə nee ci ka nyi. ¹⁸ Wa Slandanə a ɗa ka ci barəkaanə uuseratə nii kəya ənya ka ɗa gəŋwanə ka ənja. Kə shii hə furəŋə makə sətə njii kəya ɗa ka nyi nga'aanə də Afisa.

2

*Shikwa nga əndətə ca slənə ka Yeesu *Aləmasiihu*

¹ 'Ya'ə uuzənaaki, ma hə, ndzaa da ngeerənə agi pwapoonə nga Yeesu Aləmasiihu. ² Ma sətə fii hə amaki akəŋwacii seedawanyinə laŋə, bawə ka ənjitə da gooŋga ashitii, waatoo, ka ənjitə na mbee ka dzəgunətənə ka hara ənji əsə.

³ Sə'watə sa ciba putə nga Yeesu Aləmasiihu, makə sətə ci ŋunyi sooja a sə'watə ciba. ⁴ Ndzaanə makə sooja: ma əndətə ŋgirə ənji tə ci ka soojaanə, ka ɗanə nə ci gazhi'waanə nga uudagi səkə nga gawa ka ha nga panə. Acii ha'ə, paa ci ka ka nəkii ka slənə uushi'inə ətə əntaa nga soojiinə. ⁵ Buurətə əsə agyanə əndə buurə huyihuyinə taa ləəɗə uushi'inə. Acii ma əndə ɗa tsarə buurəətsa, paa ci ka upaa shikwa, madaamə ci kə nə'utə rəgwanyinə

† **1:10** 1.10 Yooh. 1.14; Tit. 3.6; əpinə da wa: 1 Koor. 15.20,55,57; Ibər. 2.14-15.

1:11 1.11 1 Tim. 2.7. **1:13** 1.13 1.5; 1 Tim. 1.10. **1:14** 1.14 1 Tim. 6.20.

1:15 1.15 4.16. ‡ **1:16** 1.16 Wanasifara: 4.19. **2:2** 2.2 1 Tim. 1.10; 4.14.

nga buurənəkii. ⁶ Ndzaanə əsə makə mooza ətə ca də gazhi'waanə nga uuzanə, acii ci nə 'watə upaa zəmə nga ra. ⁷ Kavə nəku ka sətə cii kya ba ka hə. Acii maa dīi hə ha'ə, ka kavənə nə Əntanjə tə hə ka shii patənə nga uushi'iitə dəbēe ha shii.

⁸ Buurətə tə Yeesu Aləmasiihu agi slikərənə nga Dawuda. Kə madēe Əntanjə ka ci agi maməətə ənja. Ha'ə cii kya ba, nya waaza Njuni Habara. ⁹ Putə nga waaza Njuni Habarakii cii kya sa cibə ha'ə, wanyinə ma'anəkii a furəshina makə ma'waslyakə ənda. Amma pooshi wabənə nga Əntanjə ma'anəkii, agi dzənə nə ənji aakəŋwa də waazanə. ¹⁰ Ka ətsə ha'ə cii kya sə'watə taa mi patə putə nga matadə ənji nga Əntanjə, kaa təya upaa luupaanə daci Yeesu Aləmasiihu, tii maa, təya ndzaanə agi dūunuunə nga Əntanjə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹¹ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə, waatoo,

“Maa kə əŋkyaamə da i ca,

ka upaanə naamə əpinə da i ci əsə.

¹² Maa kə gyaamə aakəŋwa də sə'watə ciba,

ka dənə naamə ŋwanjuunə da i ci əsə.

Maa kə bii amə mashiimaamə tə ci,

ci maa, ka banə nə ci mashiimə ci taamə.

¹³ Maa pooshi amə da goŋga,

ma ci kamə, ka mbu'utəginə nə ci də goŋgaanaakii,

acii paa ci ka bwasee ka wabənaakii gərəfə a rəgwa yadə mbu'utəginə.”

Əndə slənə nga goŋga

¹⁴ Ma uushi'iitə baabii nyi ka hə, duu də buurətənə ka ənja. Bawə ka tii akəŋwacii Əntanjə, ga təya ndzaa ka dəada mabizhinə agyanə wabənyinə, acii ma tsarətsa, pooshi bwatyakii, madaamə lədfəgi də nə nga ənji ətə ca fa. ¹⁵ Ma ha, dəwə gazhi'waanə kaa ha ndzaa ka əndətə ca kədəesəkə ka Əntanjə, ha ndzaa makə nga əndə slənətə pooshi ka ayinə agi slənaakii, ha ndzaa ka əndətə ca bagi wabənə nga goŋga nga'ə. ¹⁶ Ma ənjitə ca dəada məza wabənə ətə ca saawee ka ləmə nga Əntanjə, ga ha ndzaa da tii. Acii ma təya, anəkii anəkii nə tii ka ŋusləginə agi nə'unə tə Əntanjə. ¹⁷ Ma wabənətii, agi tsakə aslənə makə ma'aslə'asla. Ahadatii nə i Himiniya da Filita əsə.

* ¹⁸ Tii ca dzəgunə ka ənji sətə mandzaamə ka goŋga,

2:5 2.5 4.7-8. **2:8** 2.8 Rooma 1.3-4; 1 Koor. 15.4. **2:9** 2.9 1.8; Af. 3.1; Fil. 1.12-14. **2:10** 2.10 Rooma 5.2; Kwal. 1.24. **2:11** 2.11 Rooma 6.8. **2:12** 2.12 Mat. 10.32-33; Rooma 5.17. **2:13** 2.13 Rooma 3.3-4. **2:14** 2.14 1 Tim. 1.3-7; 6.4; Tit. 3.9. **2:15** 2.15 1 Tim. 1.10. **2:16** 2.16 1 Tim. 1.4. * **2:17** 2.17 Himiniya: 1 Tim. 1.20.

waatoo, t̄əya ba, k̄ə uugi ̄əntanf̄ə maḏee ka mam̄əət̄ə ənja. D̄ə ha'ə ci vii gooŋga ŋga hara ənji a ̄ənt̄əgi. ¹⁹ Pat̄ə da ha'ə, ma gooŋgaan̄ə ̄ət̄ə shi daci ̄əntanf̄ə, k̄ə k̄əŋ̄ə d̄ə ŋgeer̄ən̄ə, mak̄ə faarat̄ə mbuki ənji kuv̄ə an̄əkii. T̄ə'i manaah̄əkii ashikii oo'i, "K̄ə shii Slandan̄ə t̄ə ənjaakii." T̄ə'i ̄əs̄ə manaah̄əkii oo'i: "Pat̄ən̄ə ŋga ənjit̄ə ca 'wa t̄ə Yeesu d̄ə Slandana, wa t̄əya bwasee ka sl̄ən̄ə bwaya uushi'in̄ə."

²⁰ Ma as̄ək̄ə maḏuun̄ə ya, t̄ə'i kuyimiin̄ə kama kama. T̄ə'i harakii ŋga ̄əndz̄ən̄ə, t̄ə'i ŋga tibisa ̄əs̄ə. Harakii ̄əs̄ə, ŋga ̄ənf̄w̄ə taa ndzaba gh̄ən̄ət̄ə ənji. Ma hara kuyimiitsa, agi ̄əndzan̄ə sl̄ən̄əgin̄ə ənji. Ma harakii ̄əs̄ə, ka sl̄ən̄əgin̄ə ha'ə asii saakii. ²¹ Ha'ə ̄əs̄ə, taa wu pat̄ə bwasee ka sl̄ən̄ə bwaya uushi'iitsa, ka ndzaan̄ə n̄ə ci mak̄ə ŋunyi k̄əŋwa ̄ət̄ə da m̄əgh̄ər̄əv̄ən̄ə dav̄ə. Slandan̄ə a kav̄ə t̄ə ci ka ḏa ŋunyi sl̄ən̄ə, acii t̄ə'i nafalaakii ka ci. Matas̄əkakii ndzaan̄əkii taa guci pat̄ə ka ḏa ŋunyi sl̄ən̄ə ̄əs̄ə.

²² Acii ha'ə, ga ha ḏa bwaya uushi'iit̄ə ci hara daguyin̄ə a ḏa. Amma ndzaa yad̄ə id̄əpaa uushi ashiku, ha ndzaa da vii gooŋga, ha uud̄ə ənja, ha ndzaa agi jam̄ən̄ə. Daw̄ə ha'ə mak̄ə ŋga hara ənjit̄ə ca k̄ədii acii Slandana d̄ə malaaba mood̄əfa. ²³ Ma ənjit̄ə ca ndzaa ka wab̄ə mazab̄ə uushi'in̄ə pooshi bwatyakii, ga ha jik̄ə aagi wab̄ənatii. Acii k̄ə shii h̄ə, ma tsar̄ə ŋga wab̄əətsa, ci ca kira mabizhin̄ə. ²⁴ Ma ̄ənd̄ə sl̄ən̄ə ŋga Slandana, ga ca ndzaa ka ḏaada mabizhin̄ə da ənja. Amma, wa ca ḏa ŋga'aan̄ə taa ka wu pat̄ə, ca mbee ka dz̄əgun̄ət̄ən̄ə ka ənji ŋga'ə, ca s̄ə'wat̄ə ndzaan̄ə da ənja.

²⁵ Ma ənjit̄ə ca ḏaada ka ci mabizhin̄ə, wa ca banee ka han̄kalaakii ak̄əŋwaciitii, ca dz̄əgun̄ə ka tii. Mbu'u ka ḏan̄ə t̄əya baan̄ə ka ̄əntanf̄ə kaa t̄əya shii gooŋga. ²⁶ Maa ḏii ha'ə, ka mb̄ər̄əḏ̄ən̄ə n̄ə tii as̄ək̄ə zaan̄wan̄ə ŋga *Seetan̄ə ̄ət̄ə k̄əshi t̄ə tii, t̄əya n̄ə'u s̄ət̄ə bii ̄əntanf̄ə.

3

Muudin̄ə ŋga duuniya

¹ Yoo, see a shii h̄ə oo'i, ma muudin̄ə ŋga duuniya, kad̄ə n̄ə bwaya ənj̄ə a kav̄ə ənji ka sa cib̄ə ka shaŋ̄ə. ² Acii ma saa'ikii, ka uud̄ən̄ə n̄ə ənji natii na, kad̄ə n̄ə ənj̄ə a uud̄ə ḡəna, t̄əya ḏuun̄ət̄ə natii na, t̄əya dzaana t̄ə ̄əntanf̄ə, pa t̄əya fa t̄ə m̄əs̄ən̄ətii da d̄əs̄ən̄ətii, pa t̄əya kuyirii t̄ə ̄əntanf̄ə taa t̄ə ənji tsak̄ən̄ə t̄ə tii, t̄əya b̄ərapaa taa ŋgut̄ə uushi, ³ pa t̄əya uud̄ə taa t̄ə ənji yatii, pa t̄əya uud̄ə t̄ə hara ənji ̄əs̄ə,

2:19 2.19 Baan. 16.5; Yooh. 10.14. **2:20** 2.20 Rooma 9.21. **2:21** 2.21 3.17. **2:22** 2.22 1 Tim. 6.11. **2:23** 2.23 2.16. **2:24** 2.24 1 Tim. 3.3; Tit. 2.7-8. **2:25** 2.25-26 1 Tim. 2.4. **3:1** 3.1 1 Tim. 4.1; 2 Piita 3.3; 1 Yooh. 2.18; Yahu. 18. **3:2** 3.2-4 Gal. 5.19-21.

tøya laala jirakənə aashi hara ənji, tøya təkuree ka sə'watə taa ɲgutə uushi, makə ɲga daba ndzaanə haŋkalatii, pa tøya uufə taa ɲgutə ɲunyi uushi, ⁴ tøya taŋəgi maguɲuura, purətə haŋkaliinə nə tii, tøya zhi'wee ka nətii makə uushi, tøya ɖa sətə kadeesəkə ka tii, tøya bwasee ka ɲga Əntaŋfə, ⁵ tøya ɖa makə agi paslənə nə tii tə ci, amma tøya kaaree ka tantanyinə ɲga baawəɖaakii. Ma tsarə ɲga ənjitsa, ga ha ndzaa da tii. ⁶ Tə'i hara ənji ahadatii ca itə aa ha hara ənji aasii, tøya dzə ka zhi'wee ka nə ɲga makinə ətə pooshi nətii ka hakii. Ma makiitə zhi'wee ənji ka nətii, kə ɲgərəma 'waslyakəənə ədzəmətii, tøya moo uushi'inə ɲga *duuniya kama kama. ⁷ Taa guci patə nə tii ka ɖa gazhi'waanə ɲga dzəgunə uushi'inə, amma kə təkuree tii ka shii gooŋga. ⁸ Makə sətə shi i Yanasə da Yambəra a kaaree ka Muusa, kə kaaree ənjitsə ka gooŋgaanə. See hiima bwaya uushi'inə, uushi zabə nə vii gooŋgatii əsə. ⁹ Amma pooshi məzaanatii ka ta'avənə, acii kadə nə taa wu a nee ka purətə haŋkalaanatii, makə sətə shi ənjə a nee ka ɲga i Yanasə da Yambəra.

Muudinə ɲga wabənə

¹⁰ Ma hə kamə, kə shii hə dzəgunənaaki ɲga'ə, kə shii hə ndzaanaaki əsə, da sətə cii kya moo ɖanə, da vii gooŋgaaki, da makə sətə cii kya sə'watə ndzaanə da ənja, da makə sətə cii kya uufə ənja, da makə sətə cii kya sə'watə taa ɲgutə ciba. ¹¹ Kə shii hə makə sətə sii nyi ɲgəra'wə da ciba, waatoo tə sətə slənyi tə nyi də Antakiya da Ikuniya da Lisətira. Kə sii nyi cibə ka shaŋə, amma patə da ha'ə, taa guci mwayi ənji ɖanə ka nyi, agi luupaanə nə Slandanaamə tə nyi. * ¹² Patənə ɲga ənjitə ca moo ndzaanə ləbə da Yeesu Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntaŋfə, ka sanə nə tii ciba acii ənja. ¹³ Ma bwaya ənji da majirakinə, ka tsakənə nə tii dzənə aakəŋwə aakəŋwa də ndzaanatii ha'ə. Də ɖanə ha'ə ci tøya ha'u də natii na, tøya ha'u də hara ənji əsə. ¹⁴ Amma, ma hə, duu aakəŋwa də ndzaanə agi gooŋgaanaaku makə sətə jigunyi ənji ka hə, ha luuvə də ədzəmə rəŋwə, acii kə shii hə ənjitə jigunyi ka hə, ¹⁵ ha buurətə oo'i, daga hə ma'ə uundzə uuzənə, kə shii hə malaaba ləkaləkatə. Ci ca cicirətə tə hə kaa ha shii upaa luupaanə putə ɲga vii gooŋga ka Yeesu Aləmasiihu. ¹⁶ Patənə ɲga wabənə asəkə malaaba ləkaləkatə, da ma Əntaŋfə shigi. Tə'i bwatyakii

3:5 3.5 Mat. 7.15,21; Rooma 2.19-20; Tit. 1.16. **3:6** 3.6 Tit. 1.11. **3:8** 3.8

Shig. 7.11,22; 8.3,14; 1 Tim. 6.4-5. **3:10** 3.10 Rooma 16.24; 1 Tim. 1.5. * **3:11**

3.11 Slənə 13.50; 14.5; 14.19; ciba: Jab. 34.20; 2 Koor. 11.23-29. **3:12** 3.12

Mat. 16.24; Yooh. 15.20; Slənə 14.22; 1 Tees. 3.3. **3:14** 3.14 2.2; 1 Tim. 1.10.

3:15 3.15-16 Yooh. 5.39; Rooma 15.4; 1 Tim. 4.13; 2 Piita 1.21.

əsə ka rəgwa nga dzəgunə wabənə nga goonja ka ənja, da dzalənə də ənja, da hadatəgi də ənji maa kə dīi tii 'waslyakəənə, da kaa ca baarii kaamə makə sətə caama ndzaanə nga'ə. ¹⁷ Ma ətsə ha'ə, kaa əndə nga Əntanjə a ndzaa matasəkakii ka shanjə, ca ndzaa mambu'ukii bahə dfa nnyuni sləna.

4

¹ Ma Yeesu, ka ənyanə nə ci, ca shi ka dfa nwanjuunə, ci na dfa gənjwanə ka ənjitə da i əpinə da ənjitə məəki. Acii ha'ə, wanyinə ka banə ka hə akənjwacii Əntanjə da Yeesu Aləmasiihu, ² waazawə wabənə nga Əntanjə, ha dfa gazhi'waanə nga zhi'wa də nə nga ənja, taa kə mwayi tii fa wabənəkii, taa pooshi. Maa kə dīi ənji bwaya bwayaanə, dzaluu tə tii, ha hada də tii, ha vii ka tii ngeerənə kaa təya dfa nnyuni sləna, ha dfa gazhi'waanə nga sə'watə taa mi patə saa'itə ha dzəgunə ka ənja. ³ Dawə ha'ə, acii tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na moo fa nnyuni dzəgunənə. Amma, makə see sətə kadeesəkə ka tii nə təya moo fanə, ka jaajatənə nə tii də ənji dzəgunənə lanə, kaa təya dzəgunə ka tii makə sətə mwayi tii. ⁴ Ka njiikəginə nə tii liminətii ka fa goonjaanə, təya dzəgərə ka fa jirakənə. ⁵ Amma, ma ha, duu aakəjwa də ətsətə naaku nə taa agi mi patə, ha sə'watə taa nğutə sa ciba, ha waaza Nnyuni Habara ka ənja, ha mbu'utəgi də slənətə vii Əntanjə ka hə.

⁶ Ma nyi kamə, ka ndzaanə nə nyi makə sataka ətə ci ənjə a vii ka Əntanjə, waatoo kə mbu'ya saa'i nga əntənaaki.

⁷ Kə dīi nyi gazhi'waanə nga slənə goonjaanə, kə uudəpaa nyi slənaaki əsə, masaaweemə nyi ka vii goonjaaki əsə.

⁸ Kə shii nyi oo'i, ma uusəratə nə Slandanə a ənya, tə'i shikwa ca gəra tə nyi aciikii putə nga ndzaanaaki matsəkii akənjwaciikii. Ma ca, əndə la gənjwanə də rəgwakii nə ci. Əntaa ka nyi nyi daanəki nii kəya vii shikwakii əsə, amma da i ka patənə nga ənjitə ca moo ənyanaakii ka shanjə.

Hara wabənyinə

⁹ Ma danəkwa, dawə gazhi'waanə nga shine aa hanə aabiiki pii pii, ¹⁰ acii ma Dimasə, kə bwasee ci ka nyi putə nga uudə uushi'inə nga duuniyana, ca palə saakii aa Teesaloonika. Kə pyalə Karasəka aanə hanyinə nga Galatiya. Titusə əsə, kə pyalə ci aanə hanyinə nga Daləmatiya. * ¹¹ See Luka mbədaanə abiiki. Ma ha sha,

3:17 3.17 2.21. **4:1** 4.1 Slənə 10.42; 2 Koor. 5.10; 1 Piita 4.5. **4:2** 4.2 Slənə 20.20,31; Tit. 1.13. **4:3** 4.3 1 Tim. 1.10; 4.1. **4:4** 4.4 1 Tim. 1.4. **4:6** 4.6 Fil. 2.17; 2 Piita 1.14. **4:7** 4.7-8 1 Koor. 9.24-25; Fil. 3.12-14; 1 Tim. 1.18.

* **4:10** 4.10 Fil. 2.21; Dimasə: Kwal. 4.14; Filim. 24; 1 Yooh. 2.15; Titusə: 2 Koor. 2.13.

'waanə tə Marəkusə, una pyalya, kaa ca shi ka tsakənə tə nyi agi sləna. † ¹² Acii Tikikusə maa, kə sləkee nyi ka ci aa Afisa. ‡ ¹³ Ma ha sha, ŋgiraanə ka nyi kəjeerənaaki ŋga kəla də ərə ətə bwasee nyi ga Karəpusə də Tərawasə. Ha ŋgiraanə əsə ləkaləkətənyinə, ma palee maa, ətə ŋga kuvə'unə.

¹⁴ Ma Aləkəsandəra ənhya, kə dīi ci ka nyi bwaya bwayaanə ka shaŋə. Slandanə na ki'itə ka ci bwaya bwayaanaakii. § ¹⁵ Aa ha nəhə naaku nə aciikii əsə, acii kə dīi ci gazhi'waanə ŋga dzavə waaza Njuni Habara aa meenə ka shaŋə.

¹⁶ Ma saa'itə nyi akəŋwacii gəŋwanə ŋga təkəŋwanə, pooshi əndə gi ka pərəpaanə tə nyi taa rəŋwə. Ənji patə, kə bwasee tii ka nyi. Wa əntaŋfə a tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii! ¹⁷ Amma kə kəŋaanə Slandanə kədəhə da nyi, ca tsakə ka nyi ŋgeerənə ŋga waaza Njuni Habara furəŋə, hara slikərənə patə asəkə kuvə gəŋwanə a fa; kə luupaa Slandanə tə nyi ama wə əsə. ¹⁸ Acii ha'ə, kə shii nyi, ka luupaanə nə Slandanə tə nyi acii taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya uushi, ca kərə tə nyi jamə aadəgyə, hatə cii kəya də ŋwanjuunə. Naakii nə dūunuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹⁹ Nəhəpaa ka nyi tə Pərisəkila da Akila da ənji yi ŋga Wanasifara. * ²⁰ Kə ənəgi Irasəta də Koorintiya, nya bwasee ka Tərafima də Milita acii paa ci fatə ndaŋə ndaŋənə ŋga shishinəkii. † ²¹ Dawə gazhi'waanə ŋga shinə taabu'u d'anə vyanə. Ma i Abulusə da Pudisə da Linasə da Kəlawudiya da patənə ŋga ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, kə nəhəpaa tii tə hə.

²² Wa Slandanə a ndzaanə a ədzəməku, ca də koonə pwapoone.

† **4:11** 4.11 Luka: Kwal. 4.14; Marəkusə: Kwal. 4.10. ‡ **4:12** 4.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8. **4:13** 4.13 Slənə 20.6. § **4:14** 4.14 Mat. 16.27; Aləkəsandəra: 1 Tim. 1.20. **4:16** 4.16 1.15. **4:17** 4.17 Dan. 6.21; Jab. 22.22; Slənə 1.8; 23.11. **4:18** 4.18 2 Koor. 1.10; Fil. 1.19-20. * **4:19** 4.19 Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2; Wanasifara: 2 Tim. 1.16-17. † **4:20** 4.20 Irasəta: Slənə 19.22; Rooma 16.23; Tərafima: Slənə 21.29.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka Titusə

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka hə Titusə, daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə nga Əntanfə nə nyi, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu əsə. Ci sləkee ka nyi kaa nya dzəgunətə ka matadə ənji nga Əntanfə. Ma dzəgunənəkəya, kaa təya vii goonğa ka ci, təya shii goonğaənə makə sətə ca dzə da ndzaanə camə. * ² Ətsə patə əsa, kaa təya ka nə nga upaanə də əpinə ətə pooshi ka uudənə. Ma əpiitsa, daga nükə nükə dīi Əntanfə aləkawaləkii ka ənja. Ma ca, paa ci ka jirakənə. ³ Makə mbu'i uusəratə lagi ci, kə ngiragi ci wabənə nga əpinəkii daci ənji waazanə. Ma nyi əsə, kə ba'acii Əntanfə Maluu gaamə ka nyi, kaa nya waaza ka ənja. †

⁴ Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Titusə. Ma ha, kə ndzaa hə makə tantanyitə uuzənaaki ka rəgwa nga vii goonğa gaamə, amə patə. Wa Əntanfə Dəsənaamə da i Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə a dfa ka hə pwapoonə, təya vii ka hə ndzaanə jamə. ‡

Slənə nga Titusə agyanə hanyinə nga Karita

⁵ Ma unee nyi ka hə agyanə hanyinə nga Karita, kaa ha hadfatəgi də sətə mbədfaənə; kaa ha taadəcii matakənyanyinə asəkə taa ngutə vəranə, makə sətə bii nyi ka hə. ⁶ Ma matakənywanə, kə dəbee ca ndzaanə ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rənwə dyanə ndzaanəkii. Manjeevənaakii əsa, wa təya ndzaanə ka ənji nə'unə tə Yeesu; ga ənjə a idəpaa tə tii ka rəgwa nga 'waslyakəənə, taa ka rəgwa nga purətə hanjakaanə. ⁷ Makə dīi matakənywanə ka kadala nga Əntanfə, kə dəbee ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii. Ga ca dūunətə naakii na; ga ca ndzaa ka rənutəsəka; ga ca kapaa nəkii ka sa ənvwa; ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii; ga ca ndzaa ka əndə suuna gəna. ⁸ Amma, ma dəbee ndzaanəkəya, əndə luu mu'uminə gaki asii, manğa'ə ənda, əndə ətsətə naakii na, əndə goonğa, malaaba ənda, madzalə ənda. ⁹ Kə dəbee ca kəsəpaa mahoola wabəənə də bəra'itə cii, makə sətə dzəgunətə ənji ka ci. Də ha'ə mbeenəkii ka dzəgunətə goonğaənə ka ənji

* **1:1** 1.1 masləkee ənda: 1 Tim. 2.7. **1:2** 1.2 1 Piita 1.3-5; Gal. 3.6,17-18.

† **1:3** 1.3 3.4; uusəratə lagi ci: 1 Tim. 2.6. ‡ **1:4** 1.4 Titusə: 2 Koor. 2.13; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:5** 1.5 Slənə 14.23. **1:6** 1.6-9 1 Tim. 3.2-7; 1 Piita 5.1-4.

nga'ə, ca vii ka tii ngeerənə kaa təya nə'utə. Də ha'ə əsə mbeenəkii ka dzalə tə ənji daadfa mabizhinə.

¹⁰ Acii tə'i purətə hanjaliinə bəzəkii agi ənji nə'unə. Ma palee, agi *Yahudiinə. Ma təya, agi gəəgətənə nə tii wabənə zabə haha'ə ka gəəpənə də hara ənja. ¹¹ Ma dəbee, wa ənjə a pa'ətə ka tii ma, kaa təya ndzaa kəda'ə. Acii, ma təya, agi dzəgunənə nə tii sətə madəbəmə. Ma nə tii ka danə ha'ə, kaa təya upaa rəgwa nga gəəpə də uushi'inə nga ənja. Də ha'ə nə tii ka nsləginə də patənə nga ənji nə'unə ka hara yinyinə. ¹² Tə'i əndə'i əndə də Karita maa, kə nyihə ənji Karita tə ci makə *anabi. Kə bii ci də naakii nə oo'i, "Ma ənji Karita, majirakənə nə tii ka shaṇə. Bwayakii nə tii makə sə nga bilinə. Manya'inə nə tii, bwanjariinə əsə." ¹³ Ma ətsə kamə, gooŋga wabi əndəta. Acii, ma danəkwa, ndzaawu iza'u anə ənjitsə də dzalənə, kaa təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu. ¹⁴ Waatoo, ga təya ka nətii ka wabənə ətə ci Yahudiinə a gəəgətə. Ga təya nə'u bariyanyinə nga ənjitə ca kaaree ka gooŋgaanə.

¹⁵ Taa ŋgutə uushi patə, camə ka macamə ənja. Amma, ma ka ma'ajjinə ənja, kə kaaree tii ka nə'u gooŋgaanə, pooshi macamə uushi ka tii shaṇə. Kə dagi hanjalatii da moodəfətii ajjinə. ¹⁶ Ma təya, agi banə nə tii oo'i, kə shii tii tə əntaṇfə. Amma agi baariinə nə slənatii oo'i, mashiimə tii tə ci. Ma'ajjinəkii nə tii, purətə hanjaliinə nə tii, paa tii ka mbeenə ka slənətə taa ŋgutə ŋunyi slənənyinə.

2

Ŋunyi dzəgunənə

¹ Amma, ma ha, dzəgunətə ka ənji tə gooŋgaanə makə sətə difə. ² Ma danəkwa, bawə ka masariinə, ga təya kapaa natii nə ka taa ŋgutə suuna, wa təya ndzaanə da ayinatii, təya ətsətə natii na, təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu, təya uudə tə hara ənja, təya ndzaanə ka ənji ədzəmə əsə. ³ Ma iirə makinə əsa, wa təya ndzaanə malaabakii ka rəgwa nga slənatii. Ga təya pədəhiinə. Ga təya kapaa natii nə ka sa ənvwa. Wa təya dzəgunə ŋunyi uushi ka harii makinə ətə ma'ə ma'iirəmə. ⁴ Waatoo, təya baarii ka tii makə sətə uudənətii ŋguyirənatii da manjeevənatii. ⁵ Təya ətsətə natii na, təya ndzaanə tsəslə ashii ŋguyirənatii, təya daadfa slənə nga makinə nga'ə, təya

1:9 1.9 2.1; 1 Tim. 1.10. **1:10** 1.10-16 3.9-11; 1 Tim. 1.3-7. **1:10** 1.10 1 Tim. 1.6. **1:11** 1.11 1 Tim. 6.5; 2 Tim. 3.6. **1:13** 1.13 2 Tim. 4.2. **1:14** 1.14 3.9; 1 Tim. 1.14. **1:15** 1.15 1 Tim. 1.5; Mat. 15.11; Rooma 14.14,20. **1:16** 1.16 2 Tim. 3.5; 1 Yooh. 2.4. **2:1** 2.1-9 Af. 5.21-6.9. **2:1** 2.1 1 Tim. 1.10. **2:2** 2.2 1 Koor. 13.13. **2:3** 2.3 1 Tim. 3.11; 1 Piita 3.1-5.

da nga'aanə, təya muu aaya ka nguyirənatii. Ma ətsə patə, acii ga ənjə a ushapaa wabənə nga Əntanfə.

⁶ Ma daguyinə əsa, bawə ka tii, a ətsətə tii natii na. ⁷ Ma hə də naaku na, ndzaawu ka sə nga dzəgunənə ka tii, taa agi ngutə uushi patə, ha də nɟunyi sləna. Wa dzəgunənaaku a ndzaanə də gooŋga, də han̄kala əsə. ⁸ Ma sətə cii kwa ba agi dzəgunənəkəya, wa ca ndzaanə də rəgwakii yadə idəpaa uushi agikii. Ma ətsə ha'ə, ka dəvə ayinə ka ənji daawaanə gaamə, pa təya mbee ka wabənə bwayakii aashaamə taa ka ngutə rəgwa patə.

⁹ Ka maviinə əsa, bawə ka tii, a banee tii ka nətii akəŋwacii slanjiinətii. Təya dəadə sətə ca kadeesəkə ka tii taa agi ngutə uushi patə. Ga təya dəadə mabizhinə, ¹⁰ ga təya hərə taa mi nga slanjiinətii. Amma, ma dəbee, wa təya ndzaanə mahoolakii agi sətə ci təya də taa guci patə. Ma ətsə patə, kaa dzəgunənə agyanə Əntanfə Maluu gaamə a ndzaanə da məghərəvənə taa agi mi patə.

Da pwapoonə nga Əntanfə ka ənja

¹¹ Ma ngiragi Əntanfə pwapoonakii, ka luupaanə də patənə nga ənja. ¹² Agi dzalənə nə pwapoonəkii taamə, kaama kagi bwaya bwayaanə da suuna nga ginə nga duuniya, ama ətsətə naamə nə agi zamanana, ama ndzaanə də rəgwakii, ama ngwalə tə Əntanfə. ¹³ Ka dənə naamə ha'ə, kaama gərə də uusərə nga upaa barəkaanə ətə caama ka də na. Ma uusərakəya, ka jigaginə nə Əntanfə gaamə, Əndə məghərəvənə, waatoo Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. ¹⁴ Ma ca, kə vigi ci naakii nə ka putə gaamə kaa ca pərapaa taamə acii patənə nga 'waslyakəənə, ca laabagi taamə ka ci saakii, kaama ndzaanə ka ənjaakii, ama kavə naamə nə ka də nɟunyi sləna.

¹⁵ Ha'ə dzəgunənəku ka ənja, ha wabə ka tii, ha dzalə tə tii əsə. Waazawə ka tii də baawədəaku. Ga ha kapaa rəgwa ka taa wu a bərapaa tə hə shəŋə.

3

Ndzaanə nga ənji nə'unə agi duuniya

¹ Ma dənəkwa, buurətə ka ənji nə'unə oo'i, a banee tii ka nətii akəŋwacii meeminə da gayinə, təya gadee ka tii. Wa təya əgəgi nɟutii ka də taa ngutə nɟunyi sləna. ² Ga təya wabə bwayakii taa ashi wu. Ga təya mbəəzə da ənji əsə.

2:5 2.5 Af. 5.22-24. **2:6** 2.6 1 Yooh. 2.14. **2:7** 2.7 1 Tim. 4.12; Fil. 3.17.
2:8 2.8 1 Piita 2.15. **2:9** 2.9-10 1 Tim. 6.1-2. **2:10** 2.10 3.4. **2:12** 2.12
 Af. 1.4; 1 Yooh. 2.16. **2:13** 2.13 1 Koor. 1.7; 1 Tees. 1.10. **2:14** 2.14 3.14;
 Shig. 19.5; Əzaki. 11.20; Gal. 1.4; Af. 2.10; 1 Tim. 2.6; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.9; 1
 Yooh. 3.16. **3:1** 3.1 Rooma 13.1-7; 1 Piita 1.13-17.

Wa tɔya ndzaanə ka ənji haŋkala, tɔya ɔa waawa'anə ka patənə ŋga ənji taa guci patə. ³ Aci aməkii maa, ma ŋga ŋuka, aɡi ghatə shiinə njaamə, purətə haŋkaliinə njaamə, mazakii əsə. Kə shi suuna da moo uushi'inə kama kama a zhi'wee kaamə ka maviinə. Kə njaamə a ɔa bwaya bwayaanə da sərəha. Sə ŋga bərapaanə njaamə. Kə njaamə a bərashi ahadaamə əsə. ⁴ Amma patə da ha'ə, kə baarii Əntaŋfə Maluu gaamə ŋga'əənaakii da uudənaakii.

⁵ Kə luupaa ci taamə. Ma ɔii ci ha'ə, əntaa slənənə slənyaamə də rəgwakii; aa'a, amma təgunuunə gaamə nee ci. Də iitə luupaa ci taamə saŋa? Də yibəginaakii taamə upaa amə kura poonə taamə, waatoo, kə ənətəgi Malaaba Ma'yanə daamə ka kura kuraanə. ⁶ Ma Ma'yanəkəya, kə vii Əntaŋfə kaamə bahə uushi daciai Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. * ⁷ Ma ɔii ci ha'ə, kaa ca shii ɔfeeginə kaamə ka ənji gooŋga də pwapoonaakii, kaama ka də nə ka upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁸ Ma wabəətsa, tantanyinə.

Ma uushi'iitsa, kə mwayi nyi ha dzəgunətə ka ənji iza iza'u, kaa ənji nə'unə tə Əntaŋfə a ciŋə aɡi ɔa ŋunyi sləna. Ma uushi'iitsa, ŋga'ə, ka tsakənə tə ənja. ⁹ Amma, ma wabə uura mabiinə, da haala ŋga ləmə ŋga dzədzəshi'inə, da mbəza, da ɔaada mabizhinə aɡyanə bariya ŋga Yahudiinə, ga ha luuvə. Ma ətsə patə, zabə, pooshi bwatyakii. ¹⁰ Ma ənjitə ca kira təkəshinə patə, dzaluu tə tii. Maɔa kə jalə hə tə tii ha'ə kə ɔii bəra'i, pooshi tii fii, ŋgərəgi naaku nə tsəŋə ahadatii. ¹¹ Kə shii hə, ma tsarə ŋga ənjitsa, kə saawii, aɡi ɔa 'waslyakəənə nə tii. Ətsə ha'ə ca baarii oo'i, tii satii ca anə natii na.

Muudinə ŋga wabənə

¹² Yoo, maa kə sləkəe nyi ka Arətima taa ka Tikikusə aabiiku, ɔawə gazhi'waanə ŋga shine pii aabiiki aa Nika-pulisə, makə ɔii ci davə ɔii nyi aniya ŋga kya vyanə. † ¹³ Ma Zinasə, waatoo maləmə ŋga bariya, da Apoolasə, ɔawə hiima ŋga tsakənə tə tii ka dzəginatii oogə, aaci ga tɔya ətee taa ka mi. ‡ ¹⁴ Ma ənji gaamə natii, wa tɔya kavə nətii ka ɔa ŋunyi sləna də gazhi'waanə, tɔya tsakə tə maaghiinə. Maɔa kə ɔii tii ha'ə, paa tii ka ndzaanə ka mazabə ənja.

3:3 3.3 1 Koor. 6.11; Af. 5.8. **3:4** 3.4 1.3; 2.10-11; 1 Tim. 1.1; 2.3; 4.10; Tit. 3.6.

3:5 3.5 Yooh. 3.5; Rooma 6.4; Af. 2.8-9; 5.26; 2 Tim. 1.9; 1 Piita 1.3. * **3:6** 3.6 Rooma 8.9-16; 1 Koor. 6.11; Gal. 5.25; Maluu: 2.13; Fil. 3.20; 2 Tim. 1.10; Tit. 3.4; 2 Piita 1.11; 1 Yooh. 4.14. **3:7** 3.7 Rooma 3.24. **3:9** 3.9-11 1.10-16. **3:9** 3.9 1.14; 1 Tim. 1.4. **3:10** 3.10 Mat. 18.15-17. † **3:12** 3.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8. ‡ **3:13** 3.13 Apoolasə: 1 Koor. 1.12. **3:14** 3.14 2.14; 2 Koor. 8.8-9; Gal. 5.22; Af. 4.28; Kwal. 1.10.

15 Patənə ŋga ənjinə dīi inə ganə, kə nəhəpaa tii tə hə. Nəhəpaa tə kadashinyinə geenə, ənji nə'unə. Wa Əntarjə a da koonə pwapoonə, unə patə.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka Filimanə

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka hə, moodə guva-slənə geenə Filimanə. Nyi Bulusə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti ca naahə ka hə. Ma nya, kə kəshi ənji tə nyi aa furəshina putə nga Yeesu *Aləmasiihu. * ² Agi naahənə nə nyi əsə ka ndzəkəŋushi'inaamə i Afiya da Arəkipusə. Ma Arəkipusə, kə kəŋaanə ci də ŋgeerənə agi madzawə slənənə gaamə. Agi naahənə nə nyi əsə ka Ikəliisiya ətə ca gərə'wə ka Əntəŋfə gaku asii. † ³ Wa Əntəŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Uudənə nga Filimanə da vii goŋgaakii

⁴ Ndzəkəŋunə Filimanə, taa guci cii kya dfa də'wa, agi 'wapaanə nə nyi tə hə, nya kuyirii tə Əntəŋfə, ⁵ acii agi fanə nə nyi uudənaaku tə ənji nga Əntəŋfə patə da goŋgatə vii hə ka Slandanə Yeesu. ⁶ Agi dfanə nə nyi də'wa kaa ləbənə gaamə agi nə'unə tə Yeesu a tsakə dfa ka hə ŋgeerənə, ha shii patənə nga barəkaatə dīi Əntəŋfə kaamə daci Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ndzəkəŋunə, kə dīi nyi maduunə moodasəkə putə nga uudənaaku tə ənji nga Əntəŋfə. Kə baa ma'yanəki əsə, acii kə əgəvə hə ma'i rərə'ə aa ədzəmə ənji nga Əntəŋfə.

Kədiinə putə nga Unisimasə

⁸ Acii ha'ə, makə dīi ci, masləkee əndə nga Aləmasiihu nə nyi, ka mbeenə nə nyi ka banə ka hə yadə ŋgwalənə tə sətə dəbee ha dfa. ⁹ Amma, putə nga uudəənə ahadaamə, taku kaa nya kədii tə hə də kədii kədii. Nyi Bulusə, masara, ca naahə. Wiinə əsə, əndə furəshina nə nyi putə nga Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Wanyinə ka kədiinə aciiku ka madəbama nga uuzənaaki Unisimasə. Kə ndzaa nyi makə dīi a furəshina, acii kə baarii nyi ka ci rəgwa nga vii goŋga ka Aləmasiihu. ‡ ¹¹ Ma nga ŋukə, pooshi nafalaakii ka hə, amma, ma əndzə'i, tə'i nafalaakii kaŋwə, əntaa wata ka nyi.

¹² Wanyitsə kə ənyi ka sləkeenə ka ci aabiiku əndzə'i; moodəkəyaaki nə ci. ¹³ Kə mwayi nyi kapaanə tə ci

* **1:1** 1 Timooti: 1 Koor. 4.17. † **1:2** 2 Rooma 16.5; Arəkipusə: Kwal. 4.17. **1:4** 4 Rooma 1.8. **1:5** 5 1 Tees. 3.6. **1:6** 6 Fil. 1.9; Kwal. 1.9-10. **1:7** 7 Rooma 12.10; 2 Koor. 7.4; Ibər. 13.1. **1:8** 8-20 1 Tim. 6.1-2. **1:9** 9 Filim. 1; Af. 3.1. ‡ **1:10** 10 Unisimasə: Kwal. 4.9; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2.

ganə abiiki kaa ca tsakə tə nyi ka madəba maku, waatoo agi ndzaanaaki ganə a furəshina putə ŋga Njunyi Habara.

¹⁴ Amma paa nyi ka moonə nya kapaa tə ci yadə luuvənaaku, acii paa nyi ka moonə nya kavə tə hə tyasə kaa ha dā ka nyi ŋga'aanə. Amma, wa ca ndzaanə ŋga luuvənə ŋga ədzəməku.

¹⁵ Mbu'u ci dīi, ma dzəginə ŋga Unisimasə abiiku ŋga uundzə saa'i, kaa ca kavə tə ci ka vii goonŋa ka Yeesu, ca ənə ka ndzaanə abiiku ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁶ Ma əndzə'i, əntaa wata mava nə ci; kə palee ci ka mava, acii ndzəkəŋunə nə ci putə ŋga Aləmasiihu. Sə ŋga uudfənə nə ci ka nyi ka shaŋə. Sakwa ka ha, ətsə ndzaa ci ka mavaaku da ndzəkəŋunə putə ŋga Slandana.

¹⁷ Acii ha'ə, maa kə ŋgirə hə tə nyi ka kadashinaaku, luuwə tə ci makə sətə cii kwa luu tə nyi. ¹⁸ Maa kə shi ca bəzee ka səkəku taa ka ŋgutə rəgwa patə, taa dəmənaku nəndə aciikii, tə nyi cii kwa nə'u. ¹⁹ Nyi Bulusə ca naahə ənə də ciinəki oo'i, nyi Bulusə, ka ənəpaaginə nə nyi ka hə saaku. Amma buurətə oo'i, daciiki upaa hə luupaanə. Patə da ha'ə paa nyi ka wabənə agyanəkii. ²⁰ Tuutəta'ə ndzəkəŋunə, uudfagi səkəki putə ŋga Slandana. Əgəvə ma'i rara'ə aa ədzəməki putə ŋga Aləmasiihu.

²¹ Kə shii nyi, ka dātənə nə hə makə sənə cii kya naahə ka hə. Kə shii nyi maa, ka dātənə nə hə palee ka ətsa. ²² Agi kədiinə nə nyi aciiku əsə, kaa ha kapaa ka nyi kuva, acii agi kanə nə nyi na oo'i, ka luunə nə əntanfə də'wa goonə, ca ənəpaagi də nyi aabii unə.

Tsakə nəhəpaanə

²³ Yoo, ma əpafərasə, guva-furəshinaaki putə ŋga Yeesu Aləmasiihu, kə nəhəpaa ci tə hə. § ²⁴ Ha'ə əsə nə guvii-slənaaki, waatoo Marəkusə da Arisətarəkusə da Dimasə da Luka, agi nəhəpaanə nə tii tə hə. *

²⁵ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə.

1:13 13 Fil. 2.30. **1:14** 14 2 Koor. 9.7; 1 Piita 5.2. **1:16** 16 1 Koor. 7.22; 1 Tim. 6.2. **1:19** 19 1 Koor. 16.21. § **1:23** 23 əpafərasə: Kwal. 4.12. * **1:24** 24 Marəkusə: Slənə 12.12; 2 Tim. 4.11; Arisətarəka: Kwal. 4.10; Dimasə da Luka: Kwal. 4.14.

Lɔkalɔkatɔtɔ nyaahɔ ɔnji ka ɔnji Ibɔraaniya

Wabɛnɛ nɔga ɔntanɔfɛ ka ɔnji shiŋkinɛ da ma Uuzɛnaakii

¹ Ma nɔga nɔkɛ nɔkɛ, kɛ waabi ɔntanɔfɛ ka dzɔdzɔshi'inaamɛ ka rɛgwanyinɛ kama kama da ma anabinyinɛ. ² Amma ma agi zamananɛ nɔga muudina, kɛ wabi ci kaamɛ da ma uuzɛnaakii. Tɛ ci ta'i ci kaa patɛnɛ nɔga uushi'inɛ a ndzaanɛ aciikii. Daciikii ɛsɛ tagii ɔntanɔfɛ duuniya. * ³ Dashikii neenɛ ɔnji ka nɔgeerɛnɛ nɔga duunuunɛ nɔga ɔntanɔfɛ. Ma ca, ndilɛ ndilɛ nɛ ci makɛ sɛtɛ dii ɔntanɔfɛ. Tɛ'i nɔgeerɛnɛ ka wabɛnaakii, ci kavɛ tɛ patɛnɛ nɔga duuniya ka dzɛnɛ aakɛnɔwa dɛ wabɛnɛkii. Makɛ uugi ci wunɛgi rɛgwa nɔga tifyagi 'waslyakɛɛnɛ nɔga patɛnɛ nɔga ɔnji shiŋkinɛ, kɛ nɔgirɛ ci aadɛgyɛ, ca dzɛ ka ndzaanɛ dasɛ daciizɛma ɔntanɔfɛ Nwanɔwa agyanɛ meeminɛ patɛ. †

*Duunuunɛ nɔga *Uuzɛnɛ nɔga ɔntanɔfɛ*

⁴ Ma Uuzɛnɛ nɔga ɔntanɔfɛ, kɛ kavɛ Dii tɛ ci kaa ca palee ka malaa'ikanyinɛ, makɛ sɛtɛ palee lɛmɛtɛ ikɛ ci ka ci ka natii dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ. ⁵ Aci ɛntaa ka malaa'ika shi ɔntanɔfɛ a bii oo'i,

“Uuzɛnaaki nɛ hɛ, daga ɛnshinɛ kɛ ndzaa nyi ka Duu.”

Ha'ɛ ɛsɛ, paa ci sha bii ka malaa'ika,

“Duu nɛ nyi, uuzɛnaaki nɛ hɛ.”

⁶ Amma ma ka saa'itɛ ɔntanɔfɛ kɛdɛhɛ ka slɛkeenɛ ka mukajaakii aasɛkɛ duuniya, kɛ bii ci, ɛnki ci,

“Wa patɛnɛ nɔga malaa'ikanyinɛ nɔga ɔntanɔfɛ a paslɛ tɛ ci.”

⁷ Ma malaa'ikanyinɛ ɛsɛ, kɛ wabi ɔntanɔfɛ agyanɛtɛii oo'i, ka kavɛnɛ nɛ ci tɛ malaa'ikanyinaakii kaa tɛya slɛnɛ ka ci, tɛya ndzaanɛ makɛ mɛɔa. Ca kavɛ tɛ tii ɛsɛ tɛya ndzaanɛ makɛ gana nɔga gunɛ. ⁸ Amma ma uuzɛnaakii, kɛ bii ci ka ci, ɛnki ci,

“Ya'ɛ ɔntanɔfɛ, ma nwanɔuunaaku,

nɔga ca'ɛ ndɛnɔwɛ ndɛnɔwɛ nɛ ci.

Dɛ goonɔgaanɛ cii kwa da nwanɔuunaaku.

⁹ Kɛ kadɛsɛkɛ ka hɛ nɛ sɛtɛ da goonɔga agikii.

* **1:2** 1.2 Uuzɛnaakii: 5.8; daciikii tagii ci: Yooh. 1.2; Kwal. 1.16; Ibɛr. 11.3.

† **1:3** 1.3 2 Koor. 4.4; Kwal. 1.15; da ciizɛma ɔntanɔfɛ: 8.1. **1:4** 1.4 Af. 1.21;

Fil. 2.9. **1:5** 1.5 Jab. 2.7; 2 Sam. 7.14; Mat. 3.17; Slɛnɛ 13.33; Ibɛr. 5.5. **1:6**

1.6 Jab. 89.28; 97.7. **1:7** 1.7 Jab. 104.4. **1:8** 1.8-9 Jab. 45.7-8.

Ma sɛtɛ pooshi gooŋga agikii ɛsɛ, kɛ biiɛpaa ka hɛ sɛka.
 Ci dɛii ta'i ɛntaŋfwaaku tɛ hɛ,
 waatoo ɛntaŋfɛ rɛŋwɛ dyaŋɛ,
 kaa ha ndzaa da ɔuunuunɛ da moofasɛka
 palee ka patɛnɛ ŋga guvii-slɛnaaku.”

¹⁰ Kɛ wabi ɛntaŋfɛ ka ci ɛsɛ, ɛŋki ci,
 “Slandana, hɛ tagii duuniya daga ka 'watɛginɛ,
 dɛ ciinɛku saaku dɛii hɛ sɛkɛntaŋfɛ.

¹¹ Patɛnɛ ŋga uushi'iitsa, ka uudɛginɛ,
 amma ma hɛ, ma'ɛ hɛ.

Ka iirɛginɛ nɛ tii makɛ sɛtɛ ci kɛjeerɛnɛ a iirɛgi.

¹² Ka fuudɛginɛ nɛ hɛ tɛ tii,
 makɛ sɛtɛ ci ɛŋjɛ a fuudɛ balɛwa.

Ka zɛ'uginɛ nɛ tii makɛ sɛtɛ ci kɛjeerɛnɛ a zɛ'ugi.

Amma ma hɛ, ca'ɛ ndɛŋwɛ ndɛŋwɛ nɛ hɛ.

Pooshi muudinɛ ŋga ɛpinaaku ɛsɛ.”

¹³ ɛntaa ka malaa'ika shi ɛntaŋfɛ a bii, “Ndzaanɛ gadɛvɛ
 da ciizɛmaki, see mada kavɛ nyi tɛ hɛ kaa ha jaala agyanɛ
 ɛŋji daawaanaaku.” ¹⁴ I wu saŋɛ nɛ malaa'ikanyina? Ma
 tɛya, ma'yanyinɛ nɛ tii ɛtɛ ca slɛnɛ ka ɛntaŋfɛ. Tɛ tii ci
 kɛya slɛkɛe ka tsakɛnɛ tɛ ɛŋjitɛ ca upaa luupaanɛ.

2

Habara ŋga maduunɛ luupanɛ

¹ Acii ha'ɛ dɛii ɛna, ŋgɛrɛtaamɛ hanɛkala gaamɛ ŋga'ɛ
 agyanɛ habaratɛ fii amɛ. Acii mada pooshi amɛ kavɛ
 hanɛkala gaamɛ agyanɛkii, ka ŋuslɛginɛ naamɛ agyanɛ
 ŋunyi rɛgwa. ² Ma habaratɛ fii dzɛdzɛshi'inaamɛ da
 ma malaa'ikanyinɛ, gooŋga. Ma ɛndɛtɛ taŋɛgi habarakii

ɛsɛ, kɛ upaa ci dzalɛnɛ ɛtɛ dɛbɛɛ ka ci. ³ Mada ha'ɛ,
 ya amɛ ɛnɛ fii habara agyanɛ maduunɛ luupaanɛ ŋga
 ɛntaŋfwa, mada kɛ bwaseɛ amɛ ka luupaatsa, iitɛ dɛii mbee
 naamɛ ka mbɛrɛdɛnɛ acii gɛŋwana? Acii Slandanɛ ci
 saakii 'watɛgi wabɛnɛ ka ɛŋji agyanɛ habaratsa. Ma ɛŋjitɛ
 fii tɛ ci ɛsɛ, tii baarɛgi kaamɛ paŋgɛraŋɛ tɛ gooŋgaanɛkii.

⁴ Saa'ikii rɛŋwɛ ha'ɛ tsakɛvɛ ɛntaŋfɛ naakii seedawanyinɛ
 aagyanɛ natii dɛ ɔaadɛ sɛ ŋga hurɛshishinyinɛ laŋɛ ka
 baariinɛ oo'i, ha'ɛ tanyi. Ca vii ka ɛŋji baawɛdɛ ŋga ɔaadɛ
 uushi'inɛ kama kama daci Malaaba Ma'yanaakii, makɛ
 sɛtɛ kadɛɛsɛkɛ ka ci.

ɛndɛtɛ ca kɛrɛ taamɛ ka upaa luupaanɛ

1:10 1.10-12 Jab. 102.26-28. **1:13** 1.13 8.1; Jab. 110.1. **1:14** 1.14 Jab. 34.8;
 91.11. **2:1** 2.1-3 6.4-6. **2:2** 2.2 Slɛnɛ 7.38,53; Gal. 3.19. **2:3** 2.3 10.29;
 12.25. **2:4** 2.4 Yooh. 2.11; Slɛnɛ 2.22; 1 Koor. 12.4-11; 2 Koor. 12.12.

⁵ Əntaa tə malaa'ikanyinə kavə Əntanǝ kaa təya ndzaanə ka meeminə agyanə duuniyatə na shi, waatoo duuniyatə caama wabə agyanəkii. ⁶ Amma tə'i əndə'i ha asəkə malaaba ləkaləkatə ətə wabi agyanə əndə shinǝkinə, əŋki ci,

“Mi sanə nə əndə shinǝkinə bahə ha buurətə tə ca? Wu sanə nə ci bahə shinaaku ka tsakənə tə ca?”

⁷ Kə kavə hə tə ci kaa malaa'ikanyinə a palee ka ci ŋga uundzə saa'i,

ha vii ka ci dūunuunə da ŋgeerənə.

⁸ Ha kavə tə ci kaa ca dfa ŋwanjuunə agyanə patənə ŋga uushi'inə.”

Ma nyaahə ənji oo'i, “Kə kavə Əntanǝ tə əndə kaa ca dfa ŋwanjuunə agyanə patənə ŋga uushi'inə,” ətsə ca baarii oo'i, pooshi səkii paa ci ka dfa ŋwanjuunə agyanəkii. Amma ma agi saa'ina, kə shii amə pooshi əndə shinǝkinə agi dfa ŋwanjuunə agyanə patənə ŋga uushi'inə zəku'i. ⁹ Amma neemə ka Yeesu əndzə'i. Ci ca dfa ŋwanjuunə agyanə patənə ŋga uushi'inə. Kə shi Əntanǝ a həətəpaa tə ci, malaa'ikanyinə a palee ka ci ka uundzə saa'i. Ma dfi ha'ə, kaa ca shii əntənə ka putə ŋga ənji shinǝkinə dagi pwapoonə ŋga Əntanǝ ka tii. Aci ha'ə, putə ŋga cibənaakii da əntənaakii vii Əntanǝ ka ci ŋwanjuunə da dūunuunə.

¹⁰ Əntanǝ tagii patənə ŋga uushi'inə ka ci saakii. Ŋga'ə makə kavə ci tə Yeesu kaa ca ndzaanə ka mambu'ukii dagi sa cibaakii, kaa manjeevənaakii a ndzaanə lanə, təya ndzaanə agi dūunuunaakii əsə. Aci Yeesu kirə tə tii kaa təya shii upaa luupaanə. ¹¹ Ma Yeesu tii da ənjitə laabagi ci tə tii, ka ndzaanə nə tii ka dənə rəŋwə. Ci dfi, pooshi Yeesu ayii ka 'wanə tə tii ndzəkəŋushi'inəkii. ¹² Kə bii ci ka Əntanǝ, əŋki ci,

“Ka wabənə nə nyi ka ndzəkəŋushi'inəki agyanə ləməku.

Ka dəlanə nə nyi də hə ahadatii.”

¹³ Kə bii ci əsə, “Ma nya, ka gi'inə nə nyi tə Əntanǝ.” Ca ba əsə, “Wanyinə da manjeeviitə ba'avə Əntanǝ aaciiki.”

¹⁴ Makə dfi ci, ma manjeeviita, ənji shinǝkinə nə tii patə, acii ha'ə, ma Yeesu, əndə shinǝkinə pwayi ənji tə ci makə natii kaa ca shii əntənə. Dagi əntənaakii zamagi ci də ŋgeerənə ŋga *Seetanə, makə dfi ci ma Seetanə, tə'i ci da ŋgeerənə agyanə wa. * ¹⁵ Də ha'ə mbee ci ka luupaanə tə patənə ŋga ənjitə ndzaanə ka maviinə ŋga Seetanə daga ka

2:6 2.6-8 Jab. 8.5-7. **2:8** 2.8 1 Koor. 15.27. **2:9** 2.9 Fil. 2.8-9. **2:10** 2.10 1 Koor. 8.6; 12.2; Slənə 3.15. **2:11** 2.11 Mat. 25.40; 12.50; Yooh. 20.17.

2:12 2.12 Jab. 22.23. **2:13** 2.13 Isaa. 8.17-18. * **2:14** 2.14 2.17; Yooh. 1.14; Seetanə: Yooh. 8.44; 12.31; 1 Yooh. 3.8; Səniinə 12.10.

poonɔ tɛ tii, magwalɛkii acii wa. ¹⁶ Acii ha'ɔ, paŋgɔraŋɔ nɔ ɔtsɔ oo'i, ɔntaa tɛ malaa'ikanyinɔ shi ci ka tsakɛnɔ, amma tɛ jijinyinɔ ŋga Ibɔrahiima shi ci ka tsakɛnɔ.

¹⁷ Acii ha'ɔ, tyasɔ see makɛ ndzaa ci makɛ ŋga ndzɛkɛŋushi'inɛkii taa ka ŋgutɛ rɛgwa patɛ, kaa ca shii ndzaanɛ ka maɗuunɛ *limanɛ, ɛndɛ nɔhɛ tɛgunuunatii, ɛndɛ slɛnɛ dɛ ɛdzɛmɛ rɛŋwɛ ka ɔntaŋfɛ. Ma ndzaa ci ka maɗuunɛ limanɛ, kaa ca ɔntɛ ka putɛ ŋga ɛnja, ɔntaŋfɛ a tifyagi 'waslyakɛɔnatii daga ɔntɛnaakii. ¹⁸ Makɛ dɛii ci kɛ cibɛ ci, kɛ upaa tɛbɛnɛ tɛ ci ɛsɛ, asee ma ɛnjitɛ ca ɛnjɛ a tɛbɛ tɛ tii, kɛ mbee ci ka tsakɛnɛ tɛ tii.

3

Kɛ palee Yeesu ka Muusa

¹ Ndzɛkɛŋushi'inɛki ɔtsɔ 'wii ɔntaŋfɛ tuunɛ noonɛ koona ndzaanɛ ka ɛnjaakii, buurɛtɛmɛ tɛ Yeesu. Ma ca, maslɛkee ɛndɛ nɛ ci, kɛ shi ci ka ndzaanɛ ka maɗuunɛ *limanɛ ŋga goonɔgaanɛ caama baaba. ² Ma ca, kɛ ta'i ɔntaŋfɛ tɛ ci kaa ca dɛ slɛnaakii. Kɛ luuvɛ ci ɛsɛ tɛ patɛnɛ ŋga sɛtɛ bii ɔntaŋfɛ ka ci, makɛ sɛtɛ shi Muusa a luuvɛ patɛnɛ ŋga sɛtɛ bii ɔntaŋfɛ ka ci, ca slɛnɛ ahada ɛnji *yi ŋga ɔntaŋfɛ. ³ Amma kɛ dɛbee ɛnjɛ a vii dɛuunuunɛ ka Yeesu palee ka Muusa, makɛ sɛtɛ ci ɛnjɛ a vii dɛuunuunɛ ka ɛndɛtɛ ghɛnyi ya palee ka yikii. ⁴ Taa ŋgutɛ yi patɛ, tɛ'i ɛndɛtɛ ghɛnyi. Amma ɔntaŋfɛ ghɛnyi patɛnɛ ŋga uushi'inɛ.

⁵ Ma Muusa, ɛndɛtɛ slɛnyi dɛ goonɔga asɛkɛ yi ŋga ɔntaŋfɛ nɛ ci. Slɛnaakii baarii ka ɛnji tɛ sɛtɛ ci ɔntaŋfɛ a ba aakɛŋwa. ⁶ Amma ma Alɛmasiihu, uuzɛtɛ yi ŋga ɔntaŋfɛ nɛ ci, ɛndɛ luu aya ɛsɛ. Ci ca dɛ ŋwanɔunɛ asɛkɛ yi ŋga ɔntaŋfɛ. Amɛ nɛ yaakii, amma see a kɛŋaamɛ ndihɛ ndihɛ, ama ka naamɛ dɛŋɛ ka muudinɛ. *

ɔpisɛkɛtɛ nɛ ɔntaŋfɛ a vii ka ɛnjaakii

⁷ Acii ha'ɔ, makɛ sɛtɛ bii Malaaba Ma'yanɛ,

“Ma ɛnshinɛ, maɗa kɛ fii unɛ uurakii,

⁸ fatɛmɛ tɛ ci, goona huurɛgi ɛdzɛmuunɛ, makɛ sɛtɛ shi dzɛdzɛshi'inuunɛ a huurɛgi saa'itɛ tii agi bilinɛ,

waatoo, saa'itɛ kaaree tii ka *ŋwanɔunɛ ŋga ɔntaŋfɛ, tɛya tɛbɛ tɛ ci ɛsɛ.

⁹ ɔŋki ɔntaŋfɛ, ‘Ma agi bilinɛ,

2:15 2.15 Rooma 8.21. **2:16** 2.16 Isaa. 41.8-9. **2:17** 2.17 4.14; 5.2; Fil. 2.7; 1 Yoo. 2.2. **2:18** 2.18 4.15; Mat. 4.1-11. **3:1** 3.1 4.14. **3:2** 3.2 Baan. 12.7. * **3:6** 3.6 uuzɛtɛ yi: 5.8. **3:7** 3.7-11 Jab. 95.7-11. **3:8** 3.8 Shig. 17.7; Baan. 20.2-5.

kə tibə dzədzəshi'inuunə tə nyi,
dagyanə tii kə nee ka slənaaki agi fəzə ənfwadə pu'unə.

¹⁰ Acii ha'ə, kə bəzhi səkəki aashi ənjita,
əŋki nyi, kə zii tii, kə təkuree tii ka shii rəgwaaki.

¹¹ Də ha'ə, bəzhi səkəki aashitii, nya jidfə, əŋki nyi,
paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii
kaa təya əpisəkə davə! ”

¹² Ndžəkəŋuushi'inəkya, nəhəmə noonə nə acii ga əndə'i
əndə a shigi ahadoonə ətə dīi rəgwaakii bwayakii, waa-
too, paa ci gi'i tə Əntanfə, wata ca ŋusləgi a rəgwa
Əntanfə Əndə vii əpinə. ¹³ Amma ma səndə dānuunə,
tsakəməshinə uusəra patə, acii ga taa mi a kavə tuunə
ka slənə 'waslyakəənə, ədzəmuunə a huurəgi. Dəmə
aakəŋwa də tsakəshinə ha'ə, madə ma'ə saa'itə ci ənjə a
'wa 'Ənshinə! ¹⁴ Acii ma amə, madə kə ndzaa amə ndihə
ndihə agi uushi'iitə 'watəgyaamə vii gooŋga agyanəkii daga
ka 'watəginə ca'ə ka muudinə, kə ndzaa ci ətsa, uushi
rəŋwə naamə da i Aləmasiihu. ¹⁵ Kə ndzaa ci makə sətə
bii malaaba ləkələkətə oo'i,

“Ma ənshinə, madə kə fii unə uura ŋga Əntanfə,
fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə
makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi,
saa'itə kaaree tii ka ŋwanjuunə ŋga Əntanfə.”

¹⁶ I wu sanjə sha fii uura ŋga Əntanfə, təya kaaree ka
ŋwanjuunaakəya? Əntaa patənə ŋga ənjitə ŋgiragi Muusa
tə tii anə hanyinə ŋga Misəra kwa? ¹⁷ Aashi i wu sanjə
bəzhi səkə ŋga Əntanfə fəzə ənfwadə pu'una? Əntaa aashi
ənjitə dīi 'waslyakəənə, təya kwaalagi, təya məətəgi agi
bilinə kwa? ¹⁸ Ya saa'itə ji'i Əntanfə oo'i, paa tii ka mbu'unə
aanə hanyiitə vii ci ka tii, paa tii ka əpi səkə davə əsə,
agyanə i wu sanjə wabi ci ha'a? Tii nə ənjitə pooshi tii
fii wabənaakii. ¹⁹ Yoo, kə nee amə dīi kə təkuree tii ka
mbu'unə aanə hanyinəkii acii paa tii vii gooŋga ka Əntanfə.

4

¹ Ma aləkawalətə dīi Əntanfə ka ənji kaa təya upaa
əpisəka, ma'ə ca'ə əndzə'i. Acii ha'ə, nəhaamə naamə na,
acii ga əndə'i əndə ahadoonə a təkuree ka mbu'unə aadəvə
putə ŋga 'waslyakəənaakii. ² Kə fii amə ŋunyi habara ŋga
Əntanfə makə sətə shi dzədzəshi'inaamə a fii agi bilinə. Ma
təya, kə fii tii, amma pooshi nafii tə tii, acii, ma saa'itə fii tii,
pooshi tii liwə də vii gooŋga. ³ Ma amə ənə vii gooŋga, kə

mbu'yaamə ka ha ŋga əpisəkəkii. Amma ma təya, pooshi tii mbu'i, makə sətə bii ci,
 “Kə bəzhi səkəki, nya jidə, əŋki nyi, ma təya, paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii kaa təya əpisəkə davə.”

Taa ŋgahi wabi ci ha'ə, patə da ha'ə tə'i əpisəka, acii ndzanənə ka saa'itə tagii ci duuniya uugi ci slənaakii patə.
 4 Tə'i əndə'i ha asəkə malaba ləkələkətə wabi ci agyanə mədəfənə ŋga uusəra, əŋki ci, “Kə əpi Əntanɸə səkə ka mədəfənə ŋga uusəra makə uugi slənaakii.”

5 Asəkə hatsə ha'ə əsə, kə nyaahə əŋji oo'i,
 “Paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii kaa təya əpisəkə davə.”

6 Ma ənjitə 'watəgi fa ŋunyi habara, paa tii vii gooŋga. Acii ha'ə, paa tii mbu'i aadəvə. Amma ca'ə əndzə'i, ma'ə rəgwa mawunəkii kaa hara ənjə a mbu'u aadəvə. 7 Putə ŋga ətsə ha'ə, fəzənyinə lanə daba'a ətsa, Əntanɸə a la əndə'i uusəra ətə ci ənjə a 'wa, 'Ənshinə.' Kə wabi Əntanɸə da ma *Dawuda, kə bii ci wabəətsə uugiinə naahətənə koonə, ətə bii ci, “Ma ənshinə, mada kə fii unə uura ŋga Əntanɸə, fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə.”

8 Maci daga ŋukə ŋukə kirə Jasəwa tə dzədzəshi'inaamə, təya mbu'u ka hatə dīi Əntanɸə davə, təya əpisəkə da ci, kada pooshi Əntanɸə gi aakəŋwa də la əndə'i uusəra.

9 Də ha'ə shii amə oo'i, ma uusəratə dəkəpaa Əntanɸə ka ənjaakii ŋga əpisəka, ma'ə ca'ə əndzə'i, makə sətə əpi ci səkə naakii ka mədəfənə ŋga uusəra. 10 Acii taa wu patə liwə əpisəkətsə dīi Əntanɸə aləkawaləkii ŋga viinə, kə uugi slənaakii, kə əpi ci səkə əsə, makə sətə əpi Əntanɸə naakii.

11 Acii ha'ə, ma amə, d'aamə gazhi'waanə ŋga dəmənə ka ha ŋga əpisəkətsa, acii ga taa wu ahadaamə a təkuree ka dəmənə, makə sətə təkuree dzədzəshi'inaamə, acii tsarə ŋga ghatə vii gooŋgatsa.

12 Acii, ma wabənə ŋga Əntanɸə, da i əpinə nə ci, kwatsə kwatsə nə ci əsə. Hidamə hidamə nə makii palee ka ŋgila purəŋanə ətə ca idə kyakya'ə rəgwa. Agi dəməgərənə nə ci vədikə aasəkə ədzəmə əndə ca'ə ka hatə dīi məguŋunə ca mbu'u aagi mbwasama. Agi baarəginə nə ci paŋgəranə tə sətə ci əndə a hiima a ədzəməkii da sətə cii kəya dā aniya ŋga d'anə. 13 Ma Əntanɸə, pooshi uushi ətə tagii ci bahə umbəgi agyanə ginəkii. Paŋgəranə paŋgəranə nə patənə ŋga uushi'inə akəŋwaciikii. Ka ci naama baaba patənə ŋga slənə gaamə.

4:4 4.4 'Wat. 2.2. 4:5 4.5 3.11. 4:7 4.7 3.7-8. 4:8 4.8 Dzək. 31.7; Jasə. 22.4. 4:10 4.10 4.4. 4:12 4.12 Isaa. 49.2; 55.11; Irim. 17.10; Yooh. 12.48; Af. 6.17; 1 Piita 1.23; Səniinə 1.16.

Maduunɔ limanɔ nɔ Yeesu

¹⁴ Makɔ dɔi ci tɔ'i amɔ da maduunɔ limanɔ ɔtɔ ndɔrɔgi dzakɔ dagi sɔkɔntanfɔ aadɔgyɔ, waatoo, Yeesu *Uuzɔnɔ nɔga ɔntanfɔ, acii ha'ɔ, kɔsɔtaamɔ tɔnɔ tɔnɔ tɔ vii goonɔgaanɔ caama baaba. * ¹⁵ Acii ma maduunɔ limanɔ gaamɔ, ɔntaa ɔtɔ pooshi ka nɔhɔ tɔgunuunɔ gaamɔ. Madɔ kɔ palee uushi ka nɔgeerii amɔ, agi nɔhɔnɔ nɔ ci tɔgunuunɔ gaamɔ. Ma ca, kɔ upaa tɔbɔnyinɔ kama kama tɔ ci weewee makɔ ɔtɔ upaa taamɔ, amma pooshi ci dɔi 'waslyakɔnɔ.

¹⁶ Acii ha'ɔ, nɔgɔrɔgyaamɔ nɔgwɔlɔnɔ, ama ɔntsahɔ aabii nɔwanɔwa ɔndɔ dɔ pwɔpoonɔ, kaa ca nɔhɔ tɔgunuunɔ gaamɔ, ama upaa pwɔpoonɔ ka tsakɔnɔ daamɔ ka saa'itɔ caama moo.

5

¹ Taa nɔgutɔ maduunɔ *limanɔ patɔ, agi ɔnjaakii ci ɔnjɔ a dɔkɔ tɔ ci, ca slɔnɔ ka ɔntanfɔ ka madɔba matii, kaa ca dɔ sataka ka ɔntanfɔ ka tifyagi dɔ 'waslyakɔnɔ. ² Makɔ dɔi ci tɔ'i uushi'inɔ lanɔ ɔtɔ ca palee ka nɔgeeriikii, taa ɔnjitɔ pooshi ka slɔnɔtɔ uushi dɔ rɔgwakii, da ɔnji ghatɔ shiinɔ, ka mbeenɔ nɔ ci ka kɔrɔtɔnɔ tɔ tii. ³ Putɔ nɔga uushi'itɔ lanɔ ca palee ka nɔgeeriikii, tyasɔ see a dɔ ci sataka ka putɔ nɔga 'waslyakɔnɔnɔ nɔga ɔnja. ⁴ Pooshi ɔndɔ ca dɔunɔtɔ naakii nɔ kaa ca ndzaanɔ ka maduunɔ limanɔ, madɔaamɔ ɔntanfɔ 'wii tɔ ci, makɔ sɔtɔ shi ɔntanfɔ a 'wii tɔ *Haruna kaa ca ndzaanɔ ka maduunɔ limanɔ. *

⁵ Ha'ɔ nɔ Alɔmasiihu ɔsɔ. ɔntaa ci saakii dɔunɔtɔ naakii nɔ kaa ca ndzaanɔ ka maduunɔ limanɔ. Amma ma ɔndɔtɔ ta'i tɔ ci, ci nɔ ɔndɔtɔ bii ka ci,

“Uuzɔnaaki nɔ hɔ, daga ɔnshinɔ kɔ ndzaa nyi ka Duu.”

⁶ Makɔ sɔtɔ bii ci ka ɔndɔ'i ha asɔkɔ lɔkalɔkatɔ ɔsɔ,

“Limanɔ nɔ hɔ ka ca'ɔ ndɔnɔwɔ ndɔnɔwɔ.

Dɔrɔpɔ nɔga Malɔkisadakɔ nɔ'unɔku.”

⁷ Ma saa'itɔ Yeesu asɔkɔ duuniya, kɔ dɔi ci dɔ'wanyinɔ, ca kɔdii dɔ nɔgeerɔnɔ, ca madɔe ka uurakii da kiinɔ agikii ka ɔntanfɔ ɔtɔ da baawɔdɔ nɔga luupaanɔ tɔ ci acii ɔntɔnɔ. Kɔ fii ɔntanfɔ dɔ'waakii acii kɔ nɔgwali ci tɔ ɔntanfɔ. ⁸ Taa nɔgahi *Uuzɔnɔ nɔga ɔntanfɔ nɔ ci, amma dagi cibɔtɔ sii ci jigunyi ci fanɔ tɔ ɔntanfɔ. † ⁹ Makɔ uudɔpaa ɔntanfɔ slɔnaakii ashikii, kɔ ndzaa ci ka rɔgwa nɔga luupaanɔ tɔ

* **4:14** 4.14 5.8; 8.1; maduunɔ limanɔ: 2.17-18; 3.1; 5.1,4-6; 7.24-28; 8.3; 9.7,11.

4:15 4.15 2.18; 5.2; 7.26; 9.12; 1 Yooh. 3.5. **4:16** 4.16 10.19. **5:1** 5.1 4.14.

5:2 5.2 2.17-18; 4.15; 7.28. **5:3** 5.3 7.27; 9.7; Leew. 9.7; 16.6,15. * **5:4** 5.4

Haruna: Shig. 28.1. **5:5** 5.5 1.5. **5:6** 5.6 Jab. 110.4; Ibɔr. 6.20. **5:7**

5.7 Mat. 26.36-46. † **5:8** 5.8 1.2; 4.14; 6.4-6; 7.3,28; 10.29; Yooh. 1.34; fanɔ tɔ

ɔntanfɔ: 4.15; Fil. 2.8.

patənə ɲga ənji ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə, waatoo, ənjitə fii tə ci. ¹⁰ Acii kə kavə Əntanɲə tə ci ka maduunə limanə, ca nə'u dərəpə ɲga Maləkisadakə.

Wabənə agyanə bwaseenə ka rəgwa ɲga Əntanɲə

¹¹ Ma agyanə Maləkisadakə, tə'i uushi'inə ɲga baabanə koonə lanə, amma ka ɗanə keenə dzawə nə batənə koonə, acii pooshi unə ma'ə agi paaratəgi də wabənə pii pii. ¹² Acii taa ɲgahi maliminə dəbee una ndzaanə ɲga əna, amma patə da ha'ə see a ənə ənji ka dzəgunətə koonə tə təkəɲwatə wabənə ɲga rəgwa ɲga Əntanɲə. Ca'ə əndzə'i 'wanə sanuunə ka madəbama ɲga ɗafəna. ¹³ Taa wu patə ətə ma'ə ka sa 'wanə, ma'ə ci uuzənə a ba'ə. Ma tsarə ɲga əndətsa, ma'ə ci mashiimə taarapaanə ahada bwayakii da ɲunyikii. ¹⁴ Amma ma əndətə pooshi ma'ə ka sa 'wanə, see ɗafəna cii kəya adə, mata nə ətsa. Ci nə əndətə uugi dzəgunə taarapaanə ahada bwayakii da ɲunyikii.

6

¹ Acii ha'ə, dzaamə aakəɲwa də slənə uushi'inə ɲga matanənyinə, gaama ndzəhənəənə ka təkəɲwatə dzəgunənə agyanə rəgwa ɲga Aləmasihu. Waatoo, gaama ndzəhənəənə ka dzəgunənə ka ənji, wa təya bwasee ka slənə uushi'itə ca kərə tə tii ka əntənə, da wa təya vii goonɲa ka Əntanɲə. ² Ha'ə əsə, gaama ndzəhənəənə ka dzəgunənə ka ənji agyanə yiiɓə* bapətisəma, da agyanə kavə ciinə agyanə ənda, da agyanə madənə ɲga maməətə ənja, da agyanə gəɲwanə uusəra ɲga muudinə. ³ Amma, ma ɗanaamə, dzaamə aakəɲwa də dzəgunə uushi'inə ɲga matanənyinə, mada kə luuvə Əntanɲə. ⁴ Acii ma ənjitə nee ka goonɲaanə ɲga Əntanɲə, təya upaa barəkaanaakii, təya upaa Malaaba Ma'yanə, ⁵ waatoo, ənjitə təbətə ndikə ndikənə ɲga wabənə ɲga Əntanɲə da baawəɗa ɲga ɲwanɲuunaakii ətə na shi, ⁶ ma tsarə ɲga ənjitsə, mada kə ɲusləgi tii, təya vii ba'ə ka Əntanɲə, pooshi səkii ca ənyatə də tii aaba'ə bahə təya baanə ka ci. Acii kə ənyi tii ka gwa'avənə tə Uuzənə ɲga Əntanɲə aashi ənfwa. Də ha'ə kavə tii ənji ka bərapaanə tə ci.

⁷ Buurətaamə agyanə hanyinə ənə ci patənə ɲga vənə ca ndzəmə anəkii anəkii, ca ifəgərə patə aagikii, sə ɲga zəma a gyaavagi ɲgaanɲa'ə agikii kaa ənjitə ca uuzə zəməkii

5:9 5.9 7.27. **5:10** 5.10 5.6; 6.20. **5:12** 5.12-13 1 Koor. 3.2. **5:14** 5.14

13.9; Rooma 16.19; 1 Koor. 14.20; Af. 4.14. **6:1** 6.1 9.14. * **6:2** 6.2 Yiiɓə bapətisəma taa ala'aada ɲga laabagi shishinə ka baarə caməənə ɲga ənda akəɲwacii Əntanɲə. **6:2** 6.2 Yooh. 3.25-26; Slənə 19.1-6. **6:4** 6.4-6 2.1-3; 5.8; 10.26-29; 12.25; Mat. 12.31; 1 Yooh. 5.16.

a nafagi. Ma hanyiitsa, ka ci ðavə Əntanƣə barəkaanə. ⁸ Amma madfa wata kuzhinyinə da dəhənyinə gyaavagi parəkə davə agi hanyinəkii, pooshi nafakii. Ka gəra naalanə ƣga Əntanƣə nə hanyinəkii, ƣunə a ətsagi tə ci həhəðə.

⁹ Kadashinyinə geena, taa ƣgahi kə wabiinə koonə ha'ə, kə shii inə weewee, ma unə, agi nə'utənə nuunə makə sətə dibə, koonə shii upaa luupaanə. ¹⁰ Ma Əntanƣə, əndə gooƣga nə ci, pooshi slənə goonə ka zaanənə ka ci. Ha'ə əsə nə uudəətsə cuuna uudə tə hara ənji nə'unə, kə cakuunə tə tii agi ləməkii. Kə shii ci agi dzənə nuunə aakəƣwa də tsakənə tə tii. Pooshi ka zaanənə ka ci. ¹¹ Ma sətə ciina moo, wa patənə goonə a ða gazhi'waanə ha'ə ca'ə ka muudinə, koonə shii upaa patənə ƣga uushi'iitə kii unə nuunə davə. ¹² Pooshi inə ka uudənə una ndzaanə ka manya'inə, amma, ma mooniinə, a nə'uunə dərəpə ƣga ənjitə vii gooƣga, təya sə'watə, acii tii na upaa sətə ðii Əntanƣə aləkawalə ƣga viinə.

Tantanyinə nə aləkawalə ƣga Əntanƣə

¹³ Ma saa'itə ðii Əntanƣə aləkawalə ka Ibərahiima, makə ðii ci pooshi əndə palee ka ci bahə jidənə də ləməkii, kə ji'i ci də ləməkii saakii. ¹⁴ Əƣki ci ka ci, "Tantanyinə ka ðanə nə nyi ka hə barəkaanə, ha ta makə ciƣgəra." ¹⁵ Ma Ibərahiima, kə kəƣaanə ci ndihə ndihə, wata kə upaa ci sətə ðii Əntanƣə ka ci aləkawaləkii. ¹⁶ Ma ənjə a jidə, agi ƣgərənə nə tii ləmə ƣga əndətə palee ka tii, təya jidəgi. Jidənə ca lagi gəƣwanə ƣga taa mi patə agi mabizhinəkii. ¹⁷ Acii ha'ə, ma ənjitə na upaa sətə ðii Əntanƣə aləkawalə ƣga viinə ka tii, makə mwayi ci baariinə ka tii paƣgəraƣə oo'i, paa ci na zə'u də wabənə, see ca tsakətəgi də jida.

¹⁸ Ma aləkawalaakii da jidaakii, pooshi ka zə'unə, pooshi Əntanƣə ka jirəkənə də tii əsə. Ma amə ənə huyi ka ndzəƣwə ndzəƣunə aabiikii, ma uushi'iitsə bəra'i, agi viinə nə tii kaamə ƣgeerənə ka shaƣə a ədzəmaamə, ama kəƣaanə ndihə ndihə agi kanətə kii amə ƣga upaa uushi acii Əntanƣə. ¹⁹ Uushi'iitsə kii amə naamə davə kavə taamə ka dzənə gəƣə agi ndzaanə gaamə, ama kəƣaanə ndihə. Putə ƣga kanəkii mbu'u naamə kura'ə aasəkə hatə malakii də gwada, waatoo, malaaba ha ƣga Əntanƣə. ²⁰ Ma hatsa, ci nə hatə 'watəgi Yeesu dəmənə kaamə aadəvə ka madəbama gaamə. Acii ma ca, kə ndzaa ci ka maduunə

6:8 6.8 Mat. 13.7,22. **6:10** 6.10 10.32-34; 13.1; 1 Yooh. 4.7-12,19-21. **6:12** 6.12 11.1-12; Luka 21.19. **6:13** 6.13-14 'Wat. 22.16-17; Ibər. 11.12. **6:16** 6.16 Shig. 22.10; Mat. 5.34; 23.16-22. **6:18** 6.18 Baan. 23.19. **6:19** 6.19 3.6; Rooma 5.5; Ibər. 9.3.

limanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Dəɾəpə ŋga Maləkisadakə cii kəya nə'u. †

7

Maləkisadakə limanə ŋga Əntaŋfə

¹ Ma əndətə dīi ləməkii Maləkisadakə, ŋwanwə ŋga vəranə ŋga Saliimə ŋji ci, limanə ŋga Əntaŋfə maɖuunəkii nə ci əsə. Ma agi saa'ikii, Ibərahiima a ənya ka ha ŋga panə, hatə zamagi ci də meeminə ənfwadə, kə gi Maləkisadakə ka gəŋwayanə da ci a rəgwa, ca ɖa ka ci barəkaanə. *

² Wata Ibərahiima a ŋgərə uushi'itə fə'ya ci ka ha ŋga panə, ca təkəpaa kurəgə pu'u pu'u, ca ŋgərə kurəgə rəŋwə rəŋwə, ca vii ka ci. Ma ləmə Maləkisadakə, makə bana, ŋwanwa əndə goŋga. Makə dīi ci ŋwanwə ŋga Saliimə† nə ci, ci ca ɖarii oo'i ŋwanjutə ca kira ndzaanə agi jamənə nə ci. ³ Ma ca, pooshi əŋji shii tə dīi taa məci taa dzədzəshi'inəkii, pooshi əŋji shii saa'itə pwayi əŋji tə ci taa saa'i ŋga əntənaakii əsə. Amma ma ci, makə ŋga *Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci, waatoo limanə ŋga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə.

⁴ Buurətəmə ŋga'ə tə ɖuunuunə ŋga Maləkisadakə. Kə ŋgərə dzədzəshi'inaamə Ibərahiima uushi'itə fi'ya ci agi panə patə, ca təkəpaa kurəgə pu'u pu'u, ca ŋgərə kurəgə rəŋwə rəŋwə, ca vii ka Maləkisadakə. ⁵ Wiitə boo, ma limanyiitə agi slikərənə ŋga *Leewi, ka tii bii *bariya luu kurəgə rəŋwə agi pu'u acii əŋji *Isərayiila, taa ŋgahi tii maa, jijinyinə ŋga Ibərahiima nə tii. ⁶ Amma ma Maləkisadakə, əntaa ahada slikərənə ŋga Leewi nə ci, amma patə da ha'ə ka ci vii Ibərahiima kurəgə rəŋwə agi pu'u, ca ɖa barəkaanə ka Ibərahiima, waatoo, ka əndətə dīi Əntaŋfə ka ci aləkawala.

⁷ Kə shii amə paŋgəraŋə oo'i, ma əndətə ca ɖa barəkaanə, kə palee ci ka əndətə ca luu barəkaanəkii də ɖuunuunə. ⁸ Ma əŋjitə ca luu kurəgə rəŋwə agi pu'u, waatoo, jijinyinə ŋga Leewi, əŋjitə məəki nə tii. Ma Maləkisadakə, makə sətə bii malaaba ləkələkətə, pooshi əŋji nee ka waakii. Ka ci vii Ibərahiima kurəgə rəŋwə agi pu'u. ⁹ Ma saa'itə vii Ibərahiima ka Maləkisadakə kurəgə rəŋwə agi pu'u, ka banə naamə, Leewi də naakii nə maa, kə vii ci ka ci, taa ŋgahi ma ŋga əna, jijinyinaakii ca luu kurəgə rəŋwə agi pu'u acii əŋja. ¹⁰ Ma bii amə oo'i, kə vii

† **6:20** 6.20 4.14; Maləkisadakə: Jab. 110.4; Ibər. 5.6,10; 7.1-4. * **7:1** 7.1 Maləkisadakə: 'Wat. 14.17-20; Ibər. 5.6. † **7:2** 7.2 Ma Saliimə, əndə'i ləmə ŋga Urusaliima ŋga ŋukə, makə bana, 'Ndzaanə agi jamənə' də uura Ibëraaniya. **7:5** 7.5 Baan. 18.21.

Leewi ka ci kurægə rəŋwə agi pu'u, acii ma Leewi, rəŋwə nə ci agi jijinyinə ŋga Ibərahiima.

¹¹ Ma saa'itə vii Əntaŋfə bariya ka ənji Isərayiila, waatoo saa'itə slikərənə ŋga Leewi a ɗa limaanə, pooshi mbu'i ka sətə mwayi Əntaŋfə. Maci ma fii unə kə mbu'i, kaɗa pooshi nafa ŋga kira əndə'i limanə ətə nyi'u dərəpə ŋga Maləkisadakə, ca bwasee ka ŋga *Haruna uuzənə ŋga Leewi. ¹² Mada kə zhi'i ɗa limaanə aagyanə əndə'i slikərənə, tyasə ka zhi'unə nə bariya əsə. ¹³ Acii ma Slandanaamə ənə ciina wabə uushi'iitə agyanəkii, agi əndə'i slikərənə pamə shigi ci. Ma agi slikərəətsa, pooshi agitii sha ɗii limanə taa ɗa slənə anə ha ŋga ɗa sataka. ¹⁴ Ma Slandanaamə, paŋgəraŋə a babara oo'i, agi slikərənə ŋga Yahuda shigi ci. Amma ma saa'itə wabi Muusa agyanə limanyinə, paa ci 'wapaa slikərənə ŋga Yahuda.

*Əndə'i *limanə makə Maləkisadakə*

¹⁵ Ma sətə, kə cakə shiginə paŋgəraŋə aa babara oo'i, kə shigi əndə'i limanə makə Maləkisadakə. ¹⁶ Ma ndzaanaakii ka limanə, əntaa dagi bariya ŋga əndə shiŋkinə, amma dagi ŋgeerənə ŋga əpinə ətə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ndzaa ci ka limanə. ¹⁷ Makə sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkəkətə oo'i, "Limanə nə hə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Dərəpə ŋga Maləkisadakə nə'unəku." ¹⁸ Ma iirə bariyatə vii Əntaŋfə ka ənja, kə ŋgirə ci, ca uulagi, acii pooshi ŋgeerənə davə, pooshi ka luupaa ənja. ¹⁹ Ma iirə bariyata, pooshi ŋgeerənə davə bahə kavə ənji shiŋkinə ka ndzaanə mambu'ukii agi slənatii. Kə kira Əntaŋfə matahu uushi ətə caama ka nə davə, kaama shii əntsahənə kədəhə aabiikii.

²⁰ Dagi jidfənə ɗii Əntaŋfə ha'ə. Ma saa'itə kii ənji tə slikərənə ŋga Leewi ka limanyinə, əntaa də jidfa. ²¹ Amma ma Yeesu, ma saa'itə kii Əntaŋfə tə ci ka limanə, kə bii ci ka ci, əŋki ci,

"Ma nyi Slandana, kə ji'i nyi,

paa nyi ka ənə də ma əsə.

Limanə nə hə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

²² Ətsə ha'ə baarii kaamə oo'i, ma Yeesu, ŋga matahu aləkawala ndzaa ci ka əndə rəgwa.

²³ Ma limanyiitə ŋga ŋukə, laŋə nji tii, acii kə nji wa ŋgəərəgi tə tii anə limaanə. ²⁴ Amma ma Yeesu, ma limaanaakii, pooshi ka dzəginə anəkii, acii kə ndzaa ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²⁵ Acii ha'ə, tə'i ci da ŋgeerənə taa guci patə ŋga luupaa tə patənə ŋga ənjitə

7:14 7.14 'Wat. 49.10; Mat. 2.6; Slənə 13.23; Səniinə 5.5. **7:17** 7.17 5.6.

7:19 7.19 9.9; Rooma 3.20. **7:21** 7.21 7.17. **7:22** 7.22 8.6. **7:24** 7.24-25

6.20.

ca shi aabii ɔntanɔfɔ daciikii, acii tɔ'i ci da ɔpinɔ nɔa ha'ɔ ndɔɔwɔ ndɔɔwɔ, ca ɔa ɔɔ'wa ka putatii.

²⁶ Ma Yeesu, ci nɔ maduunɔ limaatɔ caama moo. Malaabakii nɔ ci, pooshi sɔ nɔa idɔpaanɔ ashikii, tsanɔ nɔ ci agi ma'waslyakɔ ɔnja, ca ndɔrɔvɔ dzakɔ dagyanɔ sɔkɔntanɔfɔ. ²⁷ Ma ca, rɔɔwɔ dyanɔ ɔii ci sataka, waatoo, ɔtɔ vigi ci naakii nɔ, ca ɔagi ɔa sataka ka putɔ nɔa 'waslyakɔnɔ nɔa ɔnja, paa ci ɔii makɔ nɔa hara limanyiitɔ ca ɔa sataka uusɔra patɔ. Ma tɔya, agi ɔanɔ nɔ tii sataka ka natii 'waslyakɔnɔ zɔku'i taabu'u ɔanɔ tii ka 'waslyakɔnɔ nɔa hara ɔnja. ²⁸ Ma bariya nɔa Muusa, kɔ kii ci madiigɔrɔ limanyinɔ taa nɔahi tɔ'i uushi'inɔ lanɔ ɔtɔ ca palee ka nɔgeeritii. Amma, ma ɔa alɔkawalɔ nɔa ɔntanɔfɔ ɔa jida, ɔaaba'ɔ bariya ɔii ci. Ci kavɔ tɔ Uuzɔnaakii. Ma ca, mambu'ukii nɔ ci ka ca'ɔ ndɔɔwɔ ndɔɔwɔ.

8

*Maduunɔ *limanɔ gaamɔ*

¹ Ma sɔtɔ cii kya moo banɔ koonɔ, takumɔ kaa nya bagi koonɔ panɔɔranɔ: Tɔ'i amɔ ɔa tsarɔ nɔa maduunɔ limaatsa. Ma ca, ɔasɔ nɔ ci ɔa ciizɔma ɔntanɔfɔ maduunɔkii dagyɔ. * ² Asɔkɔ hatɔ palee ɔa laabanɔ cii kɔya slɔnɔ, waatoo, asɔkɔ tantanyitɔ kuvɔ ɔtɔ kapaa Slandanɔ ci saakii, ɔntaa ɔndɔ shinɔkinɔ.

³ Taa nɔgutɔ maduunɔ limanɔ patɔ, agi kanɔ nɔ ɔnji tɔ ci ka ɔa sataka ɔa uushi'inɔ kama kama ka ɔntanɔfɔ. Ha'ɔ ɔii nɔ maduunɔ limanɔ gaamɔ ɔsɔ, kɔ ndzaa tyasɔ kɔ nɔgirɔ ci uushi, kaa ca ɔa ɔa sataka naakii ɔsɔ. ⁴ Maci a duuniya nɔ Yeesu nɔa ɔna, kafa paa ci ka ndzaanɔ ka limanɔ shanɔ, makɔ ɔii ci, ma ganɔ a duuniya, tɔ'i limanyinɔ ɔtɔ ca ɔa sataka makɔ sɔtɔ bii bariya nɔa Muusa. ⁵ Ma slɔnɔ nɔa limaatsɔ ci tɔya ɔa, agi baarɔnɔ nɔ ci tɔ mɔndzaanɔgu'inɔ nɔa sɔtɔ dadagyɔ tanɔ, makɔ ɔtɔ nji Muusa a ɔa. Acii ma saa'itɔ Muusa kɔdɔhɔ kaa ca ɔa *kuvɔ kuvɔ'unɔ, kɔ wabi ɔntanɔfɔ ka ci, ɔnɔki ci, "Kapaa hanɔkalaaku, kaa ha ɔatɔ makɔ sɔtɔ baarii nyi ka hɔ anɔ ginwa." † ⁶ Amma ma Yeesu, kɔ vii ɔntanɔfɔ ka ci slɔnɔ nɔa limaanɔ ɔtɔ palee ka nɔa hara limanyinɔ ɔa mɔghɔrɔvɔnɔ. Ha'ɔ ɔsɔ nɔ ndzaanaakii ka ɔndɔ rɔgwa nɔa alɔkawalɔtɔ ndzaanɔ ahada ɔntanɔfɔ ɔa ɔndɔ shinɔkinɔ. Kɔ palee alɔkawalɔkii ka alɔkawalɔtɔ

7:25 7.25 2.11; 10.14; Rooma 8.34; 1 Yooh. 2.1. **7:26** 7.26 4.15. **7:27** 7.27 5.3,9; 7.25; 9.12,26,28; 10.10,12; Rooma 6.10; 1 Piita 3.18. **7:28** 7.28 5.1-2,8;

7.19; Jab. 2.7. * **8:1** 8.1 4.14; ɔa ciizɔma ɔntanɔfɔ: 1.3,13; 7.25; 10.12; 12.2,25; Jab. 110.1; Mat. 22.44; Slɔnɔ 2.33; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1. **8:2** 8.2 8.5. † **8:5** 8.5 9.9; 10.1; Kwal. 2.17; kuvɔ kuvɔ'unɔ: 9.2; Shig. 25.9,40.

nga njukə də məghərəvənə, acii matahu uushi'inə dīi ci aləkawalə nga viinə kaamə.

⁷ Maci ma aləkawalətə nga təkəŋwanə, pooshi sə nga idəpaanə agikii, kadfa pooshi nafa nga dfa əndə'i aləkawalə ma'ə. ⁸ Amma tə'i uushi idəpaa əntanǰə ashī ənjaakii. Ci dīi bii ci,

“Ma bii nyi Slandana, tə'i saa'i na shi ətə nii kya ənə ka dfa kura aləkawalə ka ənji Isərayiila da ka ənji Yahudiya.

⁹ Pooshi ka ndzaanə makə ətə shi nya dīi

ka dzədzəshi'inətii,

waatoo, saa'itə baarii nyi ka tii rəgwa də naaki na

kaa təya shigi anə hanyinə nga Misəra.

Taa ŋgahi kə dīi nyi ka tii ha'ə, patə da ha'ə,

pooshi tii nə'utə aləkawalətə dīi nyi ka tii.

Wata nya bwasee ka tii, təya palə.

¹⁰ Ma kura aləkawalətə cii kya dfa ka ənji Isərayiila,

madfa kə mbu'ya saa'ikii,

ka kavənə nə nyi tə tii ka təya paaratəgi də bariyaaki,

nya naahəvə aa ədzəmətii əsə.

Ka ndzaanə nə nyi ka əntanǰwatii,

təya ndzaanə ka ənjaaki əsə.

¹¹ Pooshi əndə na dzəgunə ka əndə hanyinaakii ahadatii,

taa banə ka ci, shii tə Slandana.

Acii patənətii na shii tə nyi,

manjeevənə da matanənyinə patə.

¹² Ka tifyaginə nə nyi ka tii 'waslyakəənatii patə.

Pa nya buurə bwaya uushi'iitə nji təya daadfa ma'ə.”

¹³ Ma wabi əntanǰə aɣyanə kura aləkawala, kaa ca baarii

oo'i, kə geegi ci ka aləkawalətə nga təkəŋwanə ka iirəkii.

Ma sətə uugi iirənə, pooshi ka ta'avənə ka uudənə.

9

Malaaba ha ganə a duuniya da ətə dadagyə

¹ Ma agi aləkawalətə nga təkəŋwanə, kə vii əntanǰə

bariya makə sətə ci ənjə a paslə tə ci. Tə'i əsə ha ətə

ghənətə ənji shiŋkinə kaa təya paslə tə ci davə. ² Waatoo,

kə dāpaa ənji *kuvə kuvə'unə. Ma səkəkii nga təkəŋwanə,

tə'i ha nga dzakə garəkuwanyinə, tə'i teeburə da i buroodi

anəkii ətə dīi ənji də sataka ka əntanǰə. Ma hatsa, Malaaba

ha nga əntanǰə ci ənjə a 'wa. * ³ Ma asəkə hatsə ha'ə əsə,

8:6 8.6 7.22; 8.2,6,13; 9.11,15; 12.24; Isaa. 55.3; Irim. 31.31-33; Əzaki. 37.26; 1

Koor. 11.25. **8:8** 8.8-12 Irim. 31.31-34; Ibər. 10.16-17. **8:13** 8.13 8.6. * **9:2**

9.2 kuvə kuvə'unə; 8.5; 9.11-12; Shig. 26.1-30; garəkuwanyinə; Shig. 25.31-39;

teeburə; xt Shig. 25.23-30.

tə'i gëra kumuwa ətə lagi ənji də gwada. Hatə palee də Laabanə patə nə ləmə nga hatsa.

⁴ Ma asəkə gëra kumuutsa, tə'i teeburə, anəkii ci ənjə a ətsa urədyə davə ka Əntan̄fə. Ma teeburətsa, də əndzənə lərəbəgi ənji. Davə akumu əsə nə *mbyaka nga aləkawalə nga Əntan̄fə. Ənjə a lərəbəgi mbyakakii də əndzənə. Ma asəkə mbyakakii, tə'i jaala nga əndzənə asəkəkii, da i zəmətə ci ənjə a 'wa *mana asəkə jaalakii. Tə'i əsə shakwata nga *Haruna. Ashi shakwatakii shi ba a givə. Tə'i əsə matsahu faariinə bəra'i ətə shi Əntan̄fə nyaahə bariya ashikii davə patə asəkə mbyakata. †

⁵ Ma dagyanə mbyakakii, tə'i uushi'inə bəra'i‡ dātə ənji, pusha tə malaa'ikanyinə, ətə ca baarə məghərəvənə nga Əntan̄fə. Təya pəerəpaa bəbu'watii agyanə mbyakakii, waatoo, agyanə hatə ci Əntan̄fə a nəhə təgunuunə nga ənja. Amma ma uushi'iitsa, əntaa saa'i nga wabənə furəjə furəjə agyanətii əna.

⁶ Wiitsə makə səndə dātə ənji hatsa. Ma kuvətsə nga təkəjwanə, uusəra patə nə limanyinə ka dəmənə aadəvə ka də slənətii. ⁷ Amma ma gëra kumu, see gawə nga limanyinə nə dəmənə aadəvə, rəjwə agi fəza. Ma ca dəmə, ca ngərəənə aciikii idənə nga dabanyitə cii kəya laala uurakii, ka də də sataka putə nga 'waslyakəənaakii da nga ənja.

⁸ Ma uushi'iitsa, agi ngərənə nə Malaaba Ma'yanə ca baarii kaamə panjəranjə oo'i, mada ma'ə kuvə kuvə'uutsa, ma'ə rəgwa nga dəməgərənə aasəkə Hatə palee də Laabanə mawunəmə əsə.

⁹ Ci ca baarii tə zamananə gaamə əndzə'i. Ci ca baarii kaamə oo'i, ma laala uura nga dabiinə da hara satakanyinə ka Əntan̄fə, pooshi ka mbeenə ka kavənə tə əndə paslənə tə Əntan̄fə kaa ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii shəjə.

¹⁰ Ma uushi'iitsa, zəmənə da saasa uushi'inə kama kama, da alə'aada nga kuubəgi uushi'inə tanə cii kəya baarə. Uushi'inə nga duuniya nə tii patə nga uundzə saa'i, see mada mbu'ya saa'itə nə Əntan̄fə zhi'wee ka patənə nga uushi'inə kaa ca ndzaanə kurakii.

¹¹ Amma kə shi Aləmasiihu. Ci nə maduunə limanə nga dagwa uushi'iitə shi daciikii. Asəkə hatə palee ka kuvə kuvə'unə cii kəya də slənaakii. Matahukii nə hakii əsə. Əntaa əndə shinjkinə ghənyi hakii. Əntaa ganə a duuniya

9:3 9.3 Shig. 26.31-33; Leew. 16.2; Ibər. 6.19; 9.7,12; 10.20. † **9:4** 9.4 Shig. 30.1-6; mbyaka: Shig. 25.10-16; mana: Shig. 16.32-35; shakwata: Baan. 17.21-25; matsahu faariinə: Shig. 25.16. ‡ **9:5** 9.5 Agi 'wanə nə ənji də "Cooribimə."

9:5 9.5 Shig. 25.18-22. **9:6** 9.6 10.11; Baan. 18.2-6. **9:7** 9.7 5.3; 9.25; 13.11; Leew. 16.2-16. **9:9** 9.9 7.19; 9.2. **9:10** 9.10 Leew. 11 da 15; Baan. 19.

əsə. ¹² Rəŋwə dyanə tanə gimə ci aadəvə aasəkə Hatə palee də Laabanə. Paa ci ŋgərəənə taa idənə ŋga əhwa, taa ŋga la aadəvə, amma idənaakii saakii ŋgirə ci. Ca pərapaa daamə acii 'waslyakəənə gaamə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. § ¹³ Ma ŋga ŋukə, ma ənjitə pooshi malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə, idənə ŋga uuhinə da ŋga liinə da əntədakə ŋga uuji liinə ŋji ənjə a miicə ka tii kaa təya ndzaanə malaabakii. ¹⁴ Mada ma idənə ŋga dabanyinə, tə'i ci da ŋgeerənə ŋga laabagi ənja, idənə ŋga Aləmasiihu palee patə. Ma Aləmasiihu, yadə 'waslyakəənə ashikii nə ci. Kə ŋgirə ci shishinəkii, ca dāgi də sataka ka Əntaŋfə dāgi ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə ətə ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Də idənaakii dātəgi ci də moodəfaamə malaabakii acii gaama slənyi uushi'iitə ca kərə taamə ka əntənə, amma kaama nə'u tə Əntaŋfə Əndə vii əpinə.

¹⁵ Acii ha'ə əndə rəgwa ŋga kura aləkawalə nə ci. Ma ndzaanaakii ka əndə rəgwa, kaa ənjitə 'wii Əntaŋfə aabiikii a ŋgərə uushi'iitə dīi Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə ka tii, ca ndzaanə ka natii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka slənənə nə ətsə ha'ə, acii kə əŋki ci. Əntənaakii ca pərapaa tə ənji acii bwaya uushi'iitə ŋjii təya dāada saa'itə tii agi aləkawalə ŋga təkəŋwanə.

¹⁶ Mada kə ŋgiirə əndə ma, see mada əŋki ci zəku'i, taabu'u slənəginə mazəmə yi də sətə bii ci patə. ¹⁷ Mada ma'ə əndətə da i əpinə, patənə ŋga sətə bii ci pooshi ŋgeerənə davə. Amma maa kə mbu'ya saa'i ŋga əntənaakii, saa'ikii ndzaanə wabənaakii da ŋgeerənə davə.

¹⁸ Ci dīi, aləkawalətə ŋga təkəŋwanə maa, see də makə əji idənə zəku'i, taabu'u ndzaa ci da ŋgeerənə davə. ¹⁹ Ma saa'itə bii Muusa bariya ŋga Əntaŋfə ka ənja, makə uugi ci baginə, kə ŋgirə ci idənə ŋga liinə da ŋga uuhiinə, ca gwazətəgi da ma'inə, ca ŋgərə ba ŋga ənfwa ci ənjə a 'wa "izubə" da madizə shiŋkinə ŋga baga, ca miicigi ka ləkələkətə ŋga bariya da ka ənji patə. * ²⁰ Ca ba, əŋki ci, "Wiiitə idənə ŋga aləkawalə ŋga Əntaŋfə koonə, koonə nə'utə."

²¹ Ha'ə əsə ca miicivə idənəkii aagyanə kuvə kuvə'unə da aagyanə patənə ŋga uushi'iitə ci təya dā də sləna, təya paslə tə Əntaŋfə. ²² Weewee mada makə sətə bii *bariya, də idənə ndzaanə patənə ŋga uushi'inə malaabakii. Mada pooshi ənji əji idəna, pooshi tifyaginə ŋga 'waslyakəənə əsə.

9:11 9.11 4.14. § **9:12** 9.12 7.27; 10.4; Leew. 16.14-16; idənaakii saakii: 9.25; 12.24; 13.12,20; Mat. 26.28; Rooma 3.25-26; 1 Piita 1.2,18-19; 1 Yooh. 1.7. **9:13** 9.13 Baan. 19.1-10,17. **9:14** 9.14 Rooma 6.20-23; 8.2. **9:15** 9.15 8.6. * **9:19** 9.19-20 Shig. 24.6-8; Ibər. 9.12-13; izubə: Leew. 14.4,6; Baan. 19.6. **9:22** 9.22 Leew. 17.11.

*Daginɛ ɲa Yeesu dɛ sataka dɛ naakii na**ka tifyagi dɛ 'waslyakɛɛnɛ gaamɛ*

²³ Ma uushi'iitsa, mɛndzaaŋgu'inɛ ɲa sɛtɛ dagyɛ, tyasɛ see a laabagi ɛɲji ha'ɛ. Amma ma uushi'inɛ ɲa dagyɛ natii, ka paleenɛ nɛ satakatii ka ɛtsɛ dɛ dagwaanɛ.

²⁴ Acii ma Alɛmasiihu, paa ci gimɛ aasɛkɛ malaaba hatɛ dɛi ɛndɛ shiɲkinɛ, waatoo, mɛndzaaŋgu'inɛ ɲa tantanyinɛkii. Amma aadɛgyɛ ɲgirɛ ci, davɛ nɛ ci abii ɛntaɲfɛ ka wabɛnɛ ka madɛbama gaamɛ. ²⁵ Ma gawɛ ɲa limanyinɛ ɲa Yahudiina, agi dɛmɛnɛ nɛ ci aasɛkɛ Hatɛ palee dɛ Laabanɛ rɛɲwɛ agi fɛza, ca ɲgɛrɛnɛ idɛnɛ ɲa daba bwasɛ ka naakii saakii. Amma ma Alɛmasiihu, rɛɲwɛ gahu gimɛ ci aadɛvɛ, ca dɛgi sataka dɛ naakii nɛ ka ɛntaɲfɛ gahu rɛɲwɛ ɛsɛ. ²⁶ Maci pooshi ha'ɛ, kada kɛ sii ci cibɛnyinɛ laɲɛ, ndzaɲɛnɛ ka saa'i ɲa taganɛ ɲa duuniya. Amma ca gɛlatɛ duuniya kɛdɛhɛ ka uudɛnɛ, ca shi rɛɲwɛ gahu, ca dɛgi sataka dɛ naakii nɛ ka ɛntaɲfɛ, ka shii ɲgɛrɛgi dɛ 'waslyakɛɛnɛ gaamɛ. ²⁷ Taa wu patɛ, see madɛ ɛɲki ci rɛɲwɛ. Ma daaba'ɛkii, ɛntaɲfɛ a dɛ ka ci gɛɲwanɛ. ²⁸ Ha'ɛ ɛsɛ rɛɲwɛ ɛɲki Alɛmasiihu. Dɛ ɛntɛnaakii dɛgi ci sataka dɛ naakii nɛ rɛɲwɛ gahu, ka shii ɲgɛrɛgi dɛ 'waslyakɛɛnɛ ɲa ɛɲji laɲɛ. Ka ɛnyanɛ nɛ ci ɲa bɛra'inɛ, ka luupaa tɛ ɛɲjitɛ ca gɛra tɛ ci, ɛntaa ka ɲgɛrɛgi 'waslyakɛɛnɛ ma'ɛ.

10

¹ Ma bariya ɲa *Yahudiinɛ, kɛ ndzaa ci ka mɛndzaaŋgu'inɛ ɲa dagwa uushi'iitɛ na shi aakɛɲwa tanɛ, pooshi bariyaakii ka baarɛginɛ paɲgɛraɲɛ tɛ makɛ sɛtɛ nɛ tantanyitɛ uushi'iitsɛ a ndzaanɛ. Ma agi nɛ'utɛ bariya, satakanyiitɛ rɛɲwɛ ha'ɛ ci ɛɲjɛ a dɛ ka fɛzɛ ka fɛzɛ. Ma tsarɛ ɲa satakatsa, pooshi ɲgeerɛnɛ davɛ bahɛ ca kavɛ tɛ ɛɲjitɛ ca ɛntsahɛ aabii ɛntaɲfɛ kaa tɛya ndzaanɛ yadɛ idɛpaa uushi ashitii. ² Maci ma ɛɲjitɛ ca paslɛ tɛ ɛntaɲfɛ, kɛ laabagi ɛɲji tɛ tii agi 'waslyakɛɛnatii tanyi, kada pooshi 'waslyakɛɛnɛ ashitii ma'ɛ; kada pooshi tii agi dɛ sataka ma'ɛ ɛsɛ. ³ Amma ma satakatɛ ci tɛya dɛ ka fɛzɛ ka fɛza, ci ca buurɛtɛ ka tii oo'i, agi dɛanɛ nɛ tii 'waslyakɛɛnɛ. ⁴ Acii ma idɛnɛ ɲa liinɛ da ɲa uuhinɛ, pooshi ci da ɲgeerɛnɛ ɲa ɲgɛrɛgi 'waslyakɛɛnɛ.

⁵ Ci dɛi, ma saa'itɛ Alɛmasiihu kɛdɛhɛ ka shinɛ aasɛkɛ duuniya, kɛ bii ci ka ɛntaɲfɛ, ɛɲki ci,

“Pooshi kadeesəkə ka hə nə dfa ka hə sataka də dabanyinə
taa vii ka hə uushi'inə,
amma kə dīi hə ka nyi shishinə
kaa nya dfa də sataka ka hə.

⁶ Pooshi kadeesəkə ka hə nə ətsagi ka hə daba
agyanə ha nga dfa sataka,
taa dfa ka hə hara satakanyinə
ka shii ngərəgi də 'waslyakəənə.

⁷ Wata əŋki nyi, Əntanfwə, wanyina,
kə shi nyi, kaa nya slənə sətə cii kwa moo nya slənə,
makə sətə nyaahə ənji agyanəki
asəkə malaaba ləkaləkətə.”

⁸ Ma agi wabəətsə wabi ca, təkəŋwanə nga sətə bii ci, əŋki
ci, pooshi kadeesəkə ka Əntanfə nə dfa ka ci sataka, pooshi
kadeesəkə ka ci əsə nə ətsagi ka ci daba agyanə ha nga
dfa sataka, taa dfa ka ci hara satakanyinə ka shii ngərəgi
də 'waslyakəənə. Kə bii ci ətsə ha'ə taa ngahi patənə nga
satakatsə ci ənjə a dfa, ka nə'u sətə bii bariya ci təya dfa. ⁹ Ca
wabə nga bəra'inə, əŋki ci, “Əntanfwə, wanyinə kə shi nyi,
kaa nya slənə sətə cii kwa moo nya slənə.” Ma wabəətsə,
ci baarii kaamə oo'i kə ngərəgi Əntanfə iirə rəgwa nga dfa
sataka, ca ənəvəgi də dfa sataka nga Yeesu. ¹⁰ Də ətsəkii ha'ə
ndzaa amə malaabakii, waatoo, də dfa sataka nga Yeesu
Aləmasiihu də naakii nə gahu rəŋwə dyanə.

¹¹ Ma hara limanyinə patə, uusəra patə nə tii agi slənətii,
təya dzə də dfa dfa satakanyii tə rəŋwə ha'ə anəkii anəkii
ətə pooshi da ngeerənə nga ngərəgi 'waslyakəənə.

¹² Amma ma Aləmasiihu, rəŋwə gahu dīi ci naakii sataka,
ca ngərəgi 'waslyakəənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Aciikii
ha'ə, waatə dasə da ciizəma Əntanfə. ¹³ Davə nə ci dasə, ka
gəra saa'itə nə Əntanfə a kavə tə ənji daawaanaakii aatsaa
səfəkii. ¹⁴ Acii də sataka rəŋwə tanə laabagi ci ənjaakii
agi 'waslyakəənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, təya ndzaanə
yadə sə nga idəpaanə ashitii.

¹⁵ Malaaba Ma'yanə maa, kə baarəgi ci kaamə oo'i, ma
uushi'iitsa, tantanyinə. Ma nga təkəŋwanə, kə bii ci, əŋki
ci,

¹⁶ “Əŋki Slandana, madfa kə mbu'ya saa'ikii,
wiinə aləkawalətə nii kya dfa ka tii:
Waatoo, ka kavənə nə nyi tə tii
ka paaratəginə də bariyaaki,
nya naahəvə aa ədzəmətii əsə.”

¹⁷ Ca tsakə banə, əŋki ci,

“Pa nya buurɛ bwaya uushi'iitɛ nji tɔya ɗaafɗa ma'ɔ.”

¹⁸ Acii ha'ɔ, makɛ kɛ tifyagi ɗntanɗɛ ka tii 'waslyakɛnatii, pooshi nafa ŋga ɗa sataka ma'ɔ.

ɗntsahaamɛ aabii ɗntanɗɛ

¹⁹ Ndzəkɛŋushi'inɛkya, kɛ upaa amɛ rɛgwa ka shanɛ ŋga dɛmɛnɛ aasɛkɛ Hatɛ palee dɛ Laabanɛ. Ma rɛgwatsa, dagi idɛnɛ ŋga Yeesu upaa amɛ. ²⁰ Ci wunɛgi kaamɛ rɛgwa ŋga upaa ɛpinɛ. Ma rɛgwatsa, dagi gwada ca dzɛ, ca mbu'u kura'ɔ aasɛkɛ hatɛ palee dɛ laabanɛ. Waatoo, ma gwadatsa, ci nɛ shishinɛ ŋga Yeesu. * ²¹ Tɛ'i amɛ da maduunɛ limanɛ ɛtɛ ca nɛhɛ *yi ŋga ɗntanɗɛ.

²² Acii ha'ɔ, ɗntsahaamɛ aabii ɗntanɗɛ dɛ ɛdzɛmɛ rɛŋwɛ, dɛ vii goonɗa ŋga tantanyinɛ ɛsɛ. Acii kɛ laabagi ci kaamɛ ɛdzɛmaamɛ; mayibɛkii naamɛ dɛ ŋunyi ma'inɛ.

²³ Kɛŋaanaamɛ ndihɛ ndihɛ, gaama ŋgwalɛ ka baaba ka ɛnji tɛ sɛtɛ kii amɛ naamɛ nɛ davɛ. Acii ma ɗntanɗɛ ɛnɛ ɗii kaamɛ alɛkawala, ɛndɛ goonɗa nɛ ci. ²⁴ Daamɛ hiima ŋga tsaakɛshinɛ ahadaamɛ, kaama uufɛshi, kaama slɛnɛ ŋga'ɛnɛ. ²⁵ Gaama bwasee ka dza dɛ nɛ gaamɛ, makɛ sɛtɛ bwasee hara ɛnja. Tsaakɛshaamɛ dɛ ŋunyi wabɛnɛ, makɛ kɛ nee amɛ kɛ uugi uusɛra ŋga Slandanɛ mbɛshanɛ.

²⁶ Madɗa kɛ gyaamɛ aakɛŋwa dɛ slɛnɛ 'waslyakɛnɛ ŋga dɛ ɛmbanɛ, dagyanɛ wanaamɛ kɛ shii goonɗaanɛ, yoo, kɛ shii amɛ, pooshi ɛndɛ'i ɗa sataka ŋga ŋgɛrɛgi dɛ 'waslyakɛnɛ ma'ɔ. ²⁷ Ma ɛndɛtɛ gi aakɛŋwa dɛ slɛnɛ 'waslyakɛnɛ ŋga dɛ ɛmbanɛ, see ŋgwalɛnɛ ŋgwalɛnɛkii tanɛ, ca gɛra gɛŋwanɛ ŋga ɗntanɗɛ da bwaya guutɛ na zamagi dɛ ɛnji daawaanɛ ŋga ɗntanɗɛ. ²⁸ Ma ɛndɛtɛ tanɛgi bariya ŋga Muusa, ka kɛrɛnɛ nɛ ɛnji tɛ ci aakɛŋwacii gɛŋwanɛ. Madɗa kɛ shigi seedawiinɛ bɛra'i taa makkɛ oo'i, kɛ tanɛgi ci bariya tanyi, ka bɛlɛginɛ nɛ ɛnji tɛ ci, pooshi nɛhɛ tɛgunuunaakii. ²⁹ Madɗa ha'ɔ makɛ ɛtsa, asee ma ɛndɛtɛ pooshi nee ka shiŋkinɛ anɛ *Uuzɛnɛ ŋga ɗntanɗɛ, ca cibɛe ka idɛnɛtɛ ŋgirɛ ɗntanɗɛ kaa alɛkawalɛ a ndzaanɛ da ŋgeerɛnɛ davɛ, waatoo, idɛnɛtɛ laabagi ɛnji dɛ ci, ca bɛrapaa tɛ Ma'yanɛ ŋga ɗntanɗɛ ɛsɛ ɛtɛ ca kira pwapoonɛ, ma ɛndɛtsa, ka paleenɛ nɛ cibaakii ka ŋga ɛndɛtɛ tanɛgi bariya. ³⁰ Acii kɛ shii amɛ tɛ ɛndɛtɛ bii,

“Nyi na ki'itɛ cibɛ dɛ ciba. Ka ɛnɛnɛ nɛ nyi ka ki'itɛ taa mi patɛ.” Kɛ bii ci ɛsɛ, “ɗntanɗɛ Slandanɛ na la gɛŋwanɛ ka

10:19 10.19 4.16; 9.8. * **10:20** 10.20 gwada: 9.3; Mat. 27.51; rɛgwa ŋga upaa ɛpinɛ: 2.14-15; 9.14-15; Yooh. 14.6. **10:21** 10.21 3.6; 4.14. **10:22** 10.22 ɗzaki. 36.25; Af. 5.26. **10:23** 10.23 3.6. **10:24** 10.24 13.1. **10:26** 10.26 6.4-6. **10:27** 10.27 Isaa. 26.11. **10:28** 10.28 Dzɛk. 19.15; 2 Koor. 13.1. **10:29** 10.29 2.3; 5.8; 9.12; Mat. 12.31.

ənjaakii.” ³¹ Ma əndətə nə Əntan̄fə Əndə vii əpinə a lagi ka ci gəŋwanə, kə kulii agyanəkii.

³² Yoo, buurətəmə sətə slənyi duunə fəzənyiinə dzəgi aaba'ə, waatoo, saa'itə 'watəgi ənji baarə koonə bərənə ŋga Əntan̄fə. Ma saa'ita, kə cibunə ka shaŋə, amma patə da ha'ə, kə kəŋaanunə ndihə ndihə, una sə'watə patənə ŋga uushi'inə. ³³ Ka əndə'i saa'i maa, ənjə a dzaana tuunə aamoonə, təya cibee koonə. Ka əndə'i saa'i una ləbəshi da ənjitə ca sa cibə ha'ə makə noonə. ³⁴ Ma saa'ita, kə nyihuunə təgunuunə ŋga ənji furəshina. Madə kə luuwətə ənji uushi'inə goonə, agi sə'watənə nuunə də moodasəka. Aci kə shii unə oo'i, tə'i unə da matahu uushi'inə ətə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ³⁵ Makə kə shii unə ha'ə, kəŋəmə ndihə. Aci ma ənjitə kəŋaanə ndihə ndihə, ka upaanə nə tii maduunə shikwa. ³⁶ Kə dəbee una dzə aakəŋwa də kəŋaanə ndihə ndihə, koonə mbee ka də sətə kadeesəkə ka Əntan̄fə, una shii upaa də sətə dīi ci aləkawalə ŋga viinə koonə. ³⁷ Aci kə bii Əntan̄fə oo'i,

“Ma agi uundzə saa'i gi'u, ma əndətə na shi, ka shinə nə ci, paa ci ka səkəpaa na. ³⁸ Ma ənjaaki ənji gooŋga, dagi vii gooŋgatii ka nyi upaanə nə tii əpinə. Amma taa wu ənyi aa ba'ə, paa ci ka kadeesəkənə ka nyi.”

³⁹ Ma amə, əntaa tsarə ŋga ənjitə ca ənə aaba'ə kaa təya za naamə; amma ma amə, ənjitə gi'i tə Əntan̄fə naamə, kaama shii upaa luupaanə ŋga əpinə gaamə.

11

Tantanyinə ŋga vii gooŋga

¹ Wiinə sətə ci vii gooŋga a moo banə: Waatoo, madə kə vii amə gooŋga agyanə uushi, ci ca moo banə, kə shii amə weewee oo'i, ma sətə kii amə naamə davə, ka upaanə naamə səkii. Kə shii amə əsə, ma sətə pooshi amə nee də ginaamə, tantanyinə. ² Ma ənji ŋga ŋukə, putə ŋga vii gooŋgatii ŋgirə Əntan̄fə tə tii kaa təya ndzaanə ka ənjaakii.

³ Dagi vii gooŋga gaamə shii amə oo'i, də wabənə ŋga Əntan̄fə tagii duuniya. Waatoo, dagi sətə pooshi ənji nee də ginə shigi sətə ci ənjə a nee.

⁴ Putə ŋga vii gooŋga ŋga Habiila dīi ci dagwa sataka ka Əntan̄fə palee ka ŋga Kaa'inu. Kə liwə Əntan̄fə satakaakii.

10:30 10.30 Dzək. 32.35,36. **10:32** 10.32-34 6.10. **10:33** 10.33 1 Koor. 4.9.
10:34 10.34 11.26; 13.14. **10:35** 10.35-36 3.6; 6.11-12. **10:37** 10.37-38 Hab. 2.3-4. **10:38** 10.38 Rooma 1.17; Gal. 3.11. **11:1** 11.1 Rooma 8.24; 2 Koor. 4.18. **11:3** 11.3 'Wat. 1.1; Jab. 33.6,9; Rooma 4.17; 2 Koor. 4.18.

Dɛ ha'ɛ ɓaarii ci oo'i, kɛ ɲgirɛ ci tɛ ci ka ɲunyi ɛnda acii kɛ vii ci ka ci gooŋga. Ma Habiila, kɛ ɛŋki ci, amma ca'ɛ ɛndzɛ'i, ma'ɛ lɛmɛkii agi dzɛnɛ aakɛɲwa putɛ ɲga vii gooŋgaakii.

⁵ Putɛ ɲga vii gooŋga ɲga Anuuhu, kɛ ɲgirɛ ɛntaŋfɛ tɛ ci aadɛgyɛ yadɛ ɛntɛnɛ. Pooshi ɛndɛ ɛnyi ka neenɛ ka ci ma'ɛ, acii kɛ ɲgɛrɛgi ɛntaŋfɛ tɛ ci. Kɛ nyaahɛ ɛnji agyanɛkii oo'i, daga ɛntaŋfɛ ma'ɛ maŋgɛrɛmɛ tɛ ci, kɛ kadɛesɛkɛ slɛnaakii ka ɛntaŋfɛ. ⁶ Pooshi ɛndɛ ca kadɛesɛkɛ ka ɛntaŋfɛ mada paa ci vii ka ci gooŋga. Mada ɲga'ɛ ka ɛndɛ nɛ ɛntsahɛnɛ aabii ɛntaŋfɛ, tyasɛ see a vii ci gooŋga oo'i, davɛ nɛ ɛntaŋfɛ; ca vii gooŋga oo'i, ma ɛnjitɛ ca alɛ tɛ ci, ka viinɛ nɛ ci ka tii shikwa.

⁷ Putɛ ɲga vii gooŋga ɲga Nuuhu kapaa ci liminɛkii ka saa'itɛ wabi ɛntaŋfɛ ka ci agyanɛ uushi'iitɛ na slɛnɛ. Taa ɲgahi paa ci nee ka uushi'iitɛ dɛ ginɛkii, amma kɛ fii ci tɛ ɛntaŋfɛ, ca ɗa kumbawala. Kumbawalɛkii luupaa tɛ ci da ɛnji yaakii acii ma'inɛ. Dɛ ha'ɛ ɓaarii ci oo'i, ma ɛnji *duuniya, bwayakii nɛ slɛnatii. Dɛ ha'ɛ ɛsɛ ndzaa ci ka ɛndɛ gooŋga akɛɲwacii ɛntaŋfɛ putɛ ɲga vii gooŋgaakii.

⁸ Putɛ ɲga vii gooŋga ɲga Ibɛrahiima fii ci tɛ ɛntaŋfɛ, waatoo saa'itɛ 'wii ɛntaŋfɛ tɛ ci kaa ca madɛ, ca bwasee ka hanyinaakii, ca palɛ aanɛ hanyiitɛ nɛ ɛntaŋfɛ a vii ka ci kaa ca ndzaa ka naakii. Taa ɲgahi paa ci shii hatɛ cii kɛya dzɛ aadɛvɛ, patɛ da ha'ɛ kɛ ma'i ci, ca bwasee ka hanyinatii, ca palɛ. ⁹ Putɛ ɲga vii gooŋgaakii ndzaa ci anɛ hanyiitɛ ɗii ɛntaŋfɛ alɛkawalɛ ɲga viinɛ ka ci. Makɛ mɛshipɛtɛ ɛndɛ ndzaa ci asɛkɛ kuvɛ kuvɛ'unɛ tii da i Isiyaaku da Yakubu, waatoo, slikɛrɛnaakii ɛtɛ ɗii ɛntaŋfɛ ka tii alɛkawalɛtsa.

¹⁰ Ma ndzaanɛ ɲga Ibɛrahiima ka mɛshipɛtɛ ɛnda, ka gɛra maghɛnɛ vɛraatɛ ghɛnyi ɛntaŋfɛ, waatoo, vɛraatɛ mbukya ɛnji ɲga'ɛ a gu'u, pooshi ka uulanɛ.

¹¹ Putɛ ɲga vii gooŋga ɲga Ibɛrahiima upaa ci pawa, dagyanɛ ci kɛ uugi iirɛnɛ. Ma Saraatu minaakii boo, masaawa nɛ ki. Patɛ da ha'ɛ, kɛ vii ci gooŋga tantanyi oo'i, ka mbu'utɛginɛ nɛ ɛntaŋfɛ dɛ alɛkawalaakii. ¹² Ma Ibɛrahiima, uushi rɛɲwɛ da mantɛkii nɛ ci ka ɛtɛ saa'i acii iirɛnɛ. Amma dashikii rɛɲwɛ dyanɛ kɛ ndzaa jijinyinaakii makɛ tikisa agintaŋfɛ dɛ laɲɛnɛ, makɛ mandzɛnɛ a gɛɛrɛ dɛ laɲɛnɛ ɛsɛ.

¹³ Ma ɛnjitɛ patɛ, agi vii gooŋgatii mɛɛki tii. Ma tii ka nɛtii, pooshi tii upaa uushi'iitɛ ɗii ɛntaŋfɛ alɛkawalɛ ɲga

11:4 11.4 'Wat. 4.3-10. **11:5** 11.5 'Wat. 5.21-24. **11:7** 11.7 'Wat. 6.13-22; Rooma 4.3; 1 Piita 3.20. **11:8** 11.8 'Wat. 12.1-2. **11:9** 11.9 'Wat. 35.12,27. **11:10** 11.10 13.14. **11:11** 11.11 'Wat. 17.19; 18.11-14; 21.2; Rooma 4.19-20. **11:12** 11.12 'Wat. 15.5.

viinə ka ənja. Amma makə caamə tii dzadə, təya nee ka uushi'inəkii, kə dīi tii maḡushinə. Kə luuvə tii paḡgəraḡə oo'i, mu'uminə nə tii ganə asəkə duuniyana. ¹⁴ Ma ənji dā tsarə wabəətsa, kə baarii tii paḡgəraḡə oo'i, hanyinə ḡga natii nə ci təya alə. ¹⁵ Paa tii agi buurə hanyiitə shi tii anəkii ma'ə. Maci ma'ə tii agi buurənə anəkii, kadfa kə nee tii ka rəḡwa, təya ənə aadəvə. ¹⁶ Amma agi kanə nə tii nə ka hatə palee, waatoo, hatə ḡga Əntaḡfə dagyə. Ci dīi pooshi Əntaḡfə ka ayinə putə ḡga ndzaanaakii ka Əntaḡfwatii, acii kə hadapaa ci ka tii də ha.

¹⁷ Putə ḡga vii goḡḡa ḡga Ibərahiima luuvə ci dā sataka ka Əntaḡfə də uuzənaakii rəḡwə dyaḡə Isiyaaku saa'itə tībə Əntaḡfə tə ci. Kə luuvə ci dfanə ha'ə taa ḡgahi agyanə uuzəətsə rəḡwə dyaḡə shi Əntaḡfə a dīi aləkawalə ka ci

¹⁸ oo'i, "Dashi Isiyaaku nə jijinyinaaku a shigi." ¹⁹ Ma Ibərahiima, kə vii ci goḡḡa oo'i, tə'i Əntaḡfə da baawəda ḡga madeenə ka əndə agi maməətə ənja. Acii ha'ə, ma Isiyaaku, kə ənyi Ibərahiima ka ḡgərənə tə ci makə əndətə ma'i agi maməətə ənja.

²⁰ Vii goḡḡaanə ḡga Isiyaaku kavə tə ci ka dā barəkaanə ka manjeevənaakii Yakubu tii da Isəwa.

²¹ Vii goḡḡaanə əsə kavə tə Yakubu ka dā barəkaanə ka manjeevənə ḡga Yusufu bəra'i ətsə ci kədəhə ka əntənə. Ma saa'ita, agyanə shakwataakii ḡwanəaanə ci ka paslənə tə Əntaḡfə.

²² Putə ḡga vii goḡḡaanə ḡga Yusufu əsə, ətsə ci kədəhə ka əntənə, wabi ci agyanə ma'yanə ḡga ənji *Isərayiila satii anə hanyinə ḡga Misəra. Kə wabi ci əsə makə sətə nə təya dā də waakii.

²³ Putə ḡga vii goḡḡa ḡga i dīi tii da məci Muusa, makə pwayi tii tə ci, kə umbee tii ka ci ḡga ləḡidə makkə. Acii kə nee tii, ma uuzənəkii, dagwa ka shaḡə, wata paa tii ḡgwali acii taḡəgi bariya ḡga ḡwanḡwə *Fəriauna.

²⁴ Putə ḡga vii goḡḡa ḡga Muusa əsə, makə girə ci, kə naanagi ci ka luuvənə ənjə a 'wa tə ci uuzənə ḡga kwatama uuzənə ḡga ḡwanḡwa. ²⁵ Kə ta'i ci sa cibə tii da ənji ḡga Əntaḡfə palee ka ndzaanə ḡga uundzə saa'i ka maka ma'yanə agi slənə bwaya uushi'inə. ²⁶ Kə luuvə ci dzaananə tə ci putə ḡga Aləmasiihu. Gədə sa cibəkii ka ci acii fədə patənə ḡga ḡəna ḡga hanyinə ḡga Misəra. Acii kə kii ci nəkii agyanə shikwatə nii kəya upaa aakəḡwa.

11:13 11.13 11.9; 13.14; 'Wat. 23.4; 47.9; Jab. 39.13. **11:16** 11.16 13.14; Shig. 3.6; Mat. 22.32. **11:17** 11.17-18 'Wat. 21.12; 22.1-14; Yak. 2.21. **11:19** 11.19 Rooma 4.17. **11:20** 11.20 'Wat. 27.27-29,39-40. **11:21** 11.21 'Wat. 47.31-48.20. **11:22** 11.22 'Wat. 50.24-25; Shig. 13.19. **11:23** 11.23 Shig. 1.22; 2.2. **11:24** 11.24 Shig. 2.10-12. **11:26** 11.26 12.2; 13.13.

27 Putə ɲga vii gooŋgaakii ma'i ci, ca bwasee ka hanyinə ɲga Misəra. Ma palənaakii, əntaa ɲgwələnə ɲgwali ci acii bəzənə ɲga səkə ɲga ɲwanɲwə ɲga Misəra. Kə kəɲə ci ndihə ndihə, ca palə, makə agi neenə nə ci ka Əndətə pooshi ənji ka neenə ka ci də ginə. 28 Putə ɲga vii gooŋgaakii əsə kii ci kumənə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka, ca ba ka ənji Isərayiila kaa təya miicivə idənə aashi mayinyinatii, acii ga malaa'ikatə ca bəələ təkəɲwatə manjeevənə a bəələgi da i natii.

29 Putə ɲga vii gooŋga ɲga ənji Isərayiila tanɲəgi tii gəərətə ci ənjə a 'wa "Madizə Gəərə", təya wii anə mahuurə hanyinə makə pooshi ma'inə sha nji davə a gəərə. Amma makə dīi ənji Misəra gazhi'waanə ɲga tanɲənə tə gəərəkii, wata ma'inə a ndagi tə tii patə.

30 Putə ɲga vii gooŋga ɲga ənji Isərayiila əsə uulii mahwalə ɲga vərənə ɲga Yarikoo, saa'itə dīi tii baanə mədfəfə ka zaawanə də mahwalakii, see də makə uulii.

31 Putə ɲga vii gooŋga ɲga badawa ɲga miitə dīi ləmətə Rahabə mbərə'i ki acii əntənə; waatoo ka saa'itə məəki ənjitə pooshi ka fanə tə Əntanɲfə. Acii ma kya, kə shi kya liwə mu'uminə ənji *Isərayiila ətə sha gi ka təərətə hanyinəkii, kya kapaa tə tii gatə asii.

32 Yoo, iitə daa, a dzə nyi aakəɲwa də baabanə tə tii kwa? Pooshi saa'i ma'ə ɲga wabənə agyanə i Gidiyanə da Barakə da Saməsənə da Jafətə da Dawuda da Samuyila da patənə ɲga anabiitə nja baaba wabənə ɲga Əntanɲfə. * 33 Putə ɲga vii gooŋgatii paapii tii da hara hanyinə, təya jaala agyanətii patə əsə. Də gooŋgaanə slənyi tii. Ma uushi'iitə dīi Əntanɲfə aləkawalə ɲga viinə ka tii əsə, kə upaa tii. Kə paa'əgi tii ma ɲga livarənyinə putə ɲga vii gooŋgatii.

34 Kə bəələgi tii gunə ca hənə gərə gərə, kə mbərə'i tii agi panə, pooshi uushi uree ka tii. Taa ɲgahi maməətəkii nji shishinətii, amma ma ka muudinə, kə ənyi shishinətii ka upaa ɲgeerənə, təya ənəgi ka ɲguyirə panə ka shaɲə, təya laakəənə ənji daawaanatii. 35 Putə ɲga vii gooŋga ɲga ənji əsə ənyi duurənyinə ɲga hara makinə ka mədfənə dagi wa.

Ma hara ənja, kə cibə tii ka shaɲə, ha'ə maa, kə məəki tii. Kə naanagi tii ka luuvə kaareenə ka Əntanɲfə kaa ənjə a bwasee ka tii. Ma dīi tii ha'ə, acii kə kii tii nə ɲga ənənə

11:27 11.27 Shig. 2.15; 12.41. **11:28** 11.28 Shig. 12.1-14. **11:29** 11.29 Shig. 14.21-29. **11:30** 11.30 Jasə. 6.12-21. **11:31** 11.31 Jasə. 2.11-12; 6.21-25; Mat. 1.5; Yak. 2.25. * **11:32** 11.32 M.Gəɲw. 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sam. 16.1ca'ə ka 1 Meem. 2.11; 1 Sam. 1.1-25.1. **11:33** 11.33 M.Gəɲw. 14.6-7; 1 Sam. 17.34-36; Dan. 6.1-27. **11:34** 11.34 Dan. 3.23-25. **11:35** 11.35 1 Meem. 17.17-24; 2 Meem. 4.18-37.

ka madənə da i əpinə ətə matahukii. ³⁶ Kə sii hara ənji cibə ka shaŋə; ənjə a ŋusə tə tii, ənjə a fəslə tə tii, ənjə a aanəgi tə tii, ənjə a paa'əgi tə tii a furəshina. ³⁷ Ma hara ənja, kə kaalii ənji tə tii də faariinə ka wa. Hara ənji əsə, kə taakee ənji ka shishinətii gədzalə bəra'i. Hara ənji, kə bəəli ənji tə tii də ŋgila purəjanə. Hara ənji əsə, maaghiinə nə tii, kuvə'unə ŋga bagiinə da uuhinə nə sə ŋga umbee də purəkinatii. Kə cibee ənji ka tii ka shaŋə. ³⁸ Ma ənjitsə kamə, agi bilinə nji təya wiigi'i i agi giŋunyinə. Asəkə burəhənyinə da gu'unyinə njii təya babaanə. Mambu'umə duuniya bahə ndzaanatii davə.

³⁹ Ma ənjitsə patə, kə vii tii ka Əntaŋfə gooŋga, kə kadeesəkə tii ka ci, amma patə da ha'ə pooshi tii upaa uushi'iitə dīi Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə ka ənja. ⁴⁰ Acii ma Əntaŋfə, kaamə da tii dəkəpaa ci matahu uushi. Ma agi hiimaakii, ka fədfənə nə ci taamə da tii, paa ci ka geeginə ka tii mambu'ukii bahə ndzaanə abiikii yadə amə.

12

Əntaŋfə Dəsənaamə

¹ Ma amə, makə dīi ci tə'i seedawanyinə ha'ə laŋə ca tsaamə taamə, bwasee amə ka patənə ŋga uushi'iitə ca səkəpaa taamə da 'waslyakəənə ənə pooshi ka moonə ca kapaa taamə. Kəŋaanaamə ndihə ndihə, ama dzə aakəŋwa də taabidəwa ənə akəŋwacii amə. ² Kaama ginaamə ka tsaamənə tə Yeesu tanə. Ma ca, ci nə sləreginə ŋga vii gooŋga gaamə, 'watəginə ka təkəŋwanə ca'ə ka muudinə. Kə luuvə ci kaa ca əntə ashī ənfwa, paa ci nee ka əntənəkii makə sə ŋga ayinə. Ma dīi ci ha'ə, kaa ca shii upaa moodfasəkə ətə dəkəpaa Əntaŋfə ka ci. Acii ha'ə, dasə nə ci əndzə'i da ciizəma dəgələ *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə.

³ Buurətəmə ŋga'ə tə Yeesu: kə luuvə ci kaa ca sa cibə acii ma'waslyakə ənja. Buurətəmə agyanəkii, acii ga shishinuunə a əntəgi, una bwasee dəŋwa'ə. ⁴ Ma agi paatsə cuuna pa da 'waslyakəənə, weewee agi panə nuunə, amma ma'ə panəkii mambu'umə bahə bəələnə tuunə. ⁵ Acii ha'ə, ma wabəətə shi Əntaŋfə bii koonə ka tsakə koonə də ŋgeerənə, oo'i manjeevənaakii nuunə, ga ca zaanə koonə. Kə bii ci,

“Uzənaakya, madə kə dzyalə Slandanə tə hə,
kapaa liminəku, ha fatə,
ga dzalənəkii a bələgi shishinəku əsə.

11:36 11.36 Irim. 20.2; 37.15. **11:37** 11.37 2 Haba. 24.21. **11:38** 11.38 1 Sam. 13.6. **12:1** 12.1 1 Koor. 9.24. **12:2** 12.2 2.10; 8.1. **12:5** 12.5-6 Wab. 3.11-12; Səniinə 3.19.

⁶ Tɛ ɛndɛtɛ ci ɛntanɲfɛ a uudɛ cii kɛya dzalɛ.

Tɛ ɛnjitɛ ɲgirɛ ci ka manjeevɛnaakii,
tɛ tii cii kɛya fɛslɛ ɛsɛ.”

⁷ Acii ha'ɛ, sɛ'watɛmɛ patɛnɛ ɲga dzalɛtɛ ca la tuunɛ. Dɛ dzalɛnɛkii ci ɛntanɲfɛ a baarii koonɛ oo'i, manjeevɛnaakii nuunɛ. Ya sanɛ tɛ'i uuzɛnɛ pooshi dii ka dzalɛnɛ tɛ ci mada dii ci 'waslyakɛnɛ kwa? ⁸ Mada pooshi unɛ agi luu dzalɛnɛ makɛ sɛtɛ ci hara ɛnjɛ a luu, ci ca baarii ɛtsɛ mazaguyinɛ nuunɛ, ɛntaa manjeevɛnaakii. ⁹ Ma ɛnjitɛ pwayi taamɛ, agi dzalɛnɛ nɛ tii taamɛ, agi fanɛ naamɛ tɛ tii ɛsɛ. Acii ha'ɛ, ka ɗanɛ ɲga'ɛ mada fii amɛ ha'ɛ tɛ Dɛsɛnaamɛ ɛtɛ dagyɛ, kaama shii upaa ɛpinɛ. ¹⁰ Ma ɛnjitɛ pwayi taamɛ, kɛ dzyalɛ tii taamɛ ɲga uundzɛ saa'i tanɛ, makɛ sɛtɛ kadɛesɛkɛ ka tii. Amma ma ɛntanɲfɛ, ma dzalɛnaakii taamɛ, ka shii tsakɛnɛ taamɛ, kaama ndzaanɛ malaabakii makɛ naakii. ¹¹ Ma saa'itɛ ci dzalɛnɛ a la taamɛ, agi ɲgɛrɛnɛ naamɛ tɛ ci ka uushi ɲga mabɛtɛ sɛka, ɛntaa sɛ ɲga moodasɛka. Amma ma na uudɛpaa ba'ɛ, ka ndzaanɛ nɛ dzalɛnɛkii ka sɛ ɲga moodasɛka. Ma ɛnjitɛ luuvɛ kapaa liminɛ ka fanɛ, ka kavɛnɛ nɛ ci tɛ tii ka slɛnɛ dagwa uushi, tɛya ndzaanɛ agi jamɛnɛ.

Wazɛnɛ agyanɛ kaaree ka pwapoonɛ ɲga ɛntanɲfɛ

¹² Yoo, wa ciinuunɛ a ɛnɛ ka ndzaanɛ da ɲgeerɛnɛ. Ha'ɛ nɛ iduunɛ ɛsɛ, wa ca ɛnɛ ka ndzaanɛ ndalɛ. ¹³ Dɛmɛ aakɛɲwa dɛ wiinɛ asɛkɛ ɲunyi rɛgwa, accii ga ɛnjitɛ ca ɛdɛrɛ a tsakɛ 'urɛɲgaslɛnɛ, tɛya tɛkuree ka mbɛɗɛnɛ dɛɲwa'ɛ.

¹⁴ Damɛ gazhi'waanɛ koonɛ shii ndzaanɛ agi jamɛnɛ da patɛnɛ ɲga ɛnja. Daamɛ gazhi'waanɛ ɲga ndzaanɛ malaabakii ɛsɛ, accii pooshi ɛndɛ ca nɛe ka ɛntanɲfɛ shanɛ madaamɛ ci kɛ ndzaanɛ ha'ɛ. ¹⁵ Damɛ hanɲkala accii ga ɛndɛ a ɲuslɛgi agyanɛ pwapoonɛ ɲga ɛntanɲfɛ. Ha'ɛ ɛsɛ, damɛ hanɲkala accii goona ndzaanɛ makɛ manɲgɛrɛkiki uushi ɛtɛ ca zhi'wee ka hara uushi'inɛ ɲgɛrɛkiki. Tsarɛ ɲga ɛnjitsɛ ca kavɛ hara ɛnji aagi bwaya ndzaanɛ, ca saawee ka ndzaanɛ ɲga ɛnji lanɛ. ¹⁶ Damɛ hanɲkala accii ga ɛndɛ a slɛnyi ajijinɛnɛ, taa bɛrapaanɛ tɛ ɛntanɲfɛ, makɛ sɛtɛ shi Isɛwa dii. Ma ca, putɛ ɲga zɛmɛ rɛɲwɛ tanɛ bwasee ci ka gawuunaakii ka madzɛgaakii. ¹⁷ Kɛ shii unɛ, ma daaba'ɛkii, makɛ mwayi ci kaa dii ɗa ka ci barɛkaanɛ, kɛ kaaree dii ka ci, accii paa ci upaa rɛgwa ɲga

12:7 12.7 Dzɛk. 8.5. **12:10** 12.10 Mat. 5.48; Rooma 5.2; Yak. 3.17. **12:11** 12.11 12.14; Yak. 3.17-18. **12:12** 12.12 Isaa. 35.3. **12:13** 12.13 Wab. 4.26. **12:14** 12.14 12.11; Jab. 34.15; 1 Koor. 7.15. **12:15** 12.15 Dzɛk. 29.17; Gal. 1.6. **12:16** 12.16 'Wat. 25.29-34.

baanə ka Əntañfə. Taa ŋgahi da kiinə agikii ali ci ɗa ka ci barəkaanəkii, patə da ha'ə paa ci upanə.

¹⁸ Ma una, əntaa makə ŋga ənji Isərayiila nuunə. Ma təya, kə əncəhə tii aabii sətə ci ənjə a təbətə də ciinə, waatoo aatsa giŋwə ŋga Siina. Ma davə, kə hənyi gunə gərə gərə, kə ɗii mandə vədə dəgwamə, kə ɗii mədaŋkaya əsə.

¹⁹ Təya fa ədə uutəma, təya fa wabənə ŋga ənda. Makə fii tii wabənəkii, kə ŋgwali tii, təya kədii, əŋki tii, ga əndəkii a ənə ka wabənə ka tii ma'ə. ²⁰ Ma wabənəkii, kə palee ka ŋgeeriitii, acii kə bii ci, "Taa mi patə təbətə giŋuna, taa daba maa, wa ənjə a kaalatə tə ci də faariinə ka wa." ²¹ Ma uushi'iitə nee tii gatə, kə ŋgwalee ka tii ka shaŋə. Muusa də naakii nə maa, kə bii ci, "Agi udzənə nə shishinəki, kə ŋgwali nyi."

²² Amma ma unə, kə uugi unə mbu'yanə aabii giŋwə ŋga *Sihyoona. Asəkə vəranə ŋga Əntañfə Əndə vii əpinə nuunə, waatoo Urusaliima ŋga dagyə. Ma dava, tə'i malaa'ikanyinə, pooshi baanatənə acii laŋənə. ²³ Kə mbu'yuunə aagi dza də nə də maŋushinə ŋga təkəŋwatə manjeevənə, waatoo, ənjitə ɗii ləmətii manaahəkii dagyə. Kə mbu'yuunə aakəŋwacii Əntañfə mala gəŋwanə ŋga patənə ŋga ənja. Kə mbu'yuunə aagi ma'yanyinə ŋga ənjitə nja slənə gooŋgaanə, waatoo, ənjitə geegi Əntañfə ka tii mambu'ukii. ²⁴ Kə mbu'yuunə aabii Yeesu, əndə rəgwa ŋga kura aləkawalətə ahada Əntañfə da ənja. Kə mbu'yuunə əsə aabii idənətə miicivə ənja. Ma idənətsa, matahu uushi wabi ci, əntaa makə sətə wabi idənə ŋga Habiila. *

²⁵ Daamə haŋkala ɗii, gaama naanagi ka fa sətə ci Əntañfə a ba kaamə. Ma ənjitə naanagi ka fa wabənə ŋga əndətə nja baaba wabənə asəkə duuniya, paa tii mbərə'ya. Makə ɗii ci ha'ə, iitiitə ɗii upaa naamə rəgwa ŋga mbərəɗənə, mada təkuree amə ka fa wabənə ŋga əndətə ca wabya kaamə dadagya? ²⁶ Ma ŋga ŋukə, kə shi uurakii a udzətə duuniya. Amma ma ŋga əna, kə ɗii ci aləkawalə oo'i, "Ma'ə nyi ka ənənə ka gaŋgəzətə duuniya patə da dadagyə." ²⁷ Ma wabəətsə bii ci, "Ma'ə nyi ka ənənə", ci ca baarii oo'i, ma uushi'iitə tagii ci, ka gaŋgəzətənə nə ci, ca fəɗəgi, kaa uushi'iitə pooshi ka gaŋgəzənə a ənəgi tii daanətii.

12:17 12.17 'Wat. 27.30-40. **12:18** 12.18-19 Shig. 19.16-22; 20.18-21. **12:20**

12.20 Shig. 19.12-13. **12:22** 12.22 13.14; Gal. 4.26; Səniinə 5.11; 21.2. **12:23**

12.23 Luka 10.20. * **12:24** 12.24 8.6; 9.12; Habiila: 'Wat. 4.10. **12:25** 12.25

6.4-6; 8.1; Shig. 20.22. **12:26** 12.26 Shig. 19.18; Hag. 2.6,21.

28 Acii ha'ə, see a kuyirii amə, acii kə upaa amə ηwanjuunə, waatoo, ηwanjuutə pooshi ka ganğəzənə. Də ha'ə əsə, paslaamə tə Əntanǰə ka rəgwatə kadeesəkə ka ci, ama ηgwalə tə ci, ama gərə'u ka ci. 29 Acii ma Əntanǰə gaamə, makə gunə nə ci ətə ca zamagi də uushi'inə dza'ə.

13

Ndzaatə ca kadeesəkə ka Əntanǰə

1 Dəmə aakəŋwa də uufəshinə ahadoonə makə dīi ci ndzəkəŋushi'inə nuunə agi nə'unə tə Aləmasiihu. 2 Ga luu mu'uminə a zaanə koonə. Acii tə'i hara ənji liwə mu'uminə ha'ə, asee paa tii shii oo'i, ma mu'uminəkii, malaa'ikanyinə nə tii. 3 Buurətəmə tə ənjitə a furəshina, una ηgərə makə ka hakii nuunə. Buurətəmə tə ənjitə ca sa cibə əsə, acii ənji shiŋkinə nə tii makə noonə. Tsakəmə tə tii.

4 Taa wu patə, wa ca nee ka məghərəvənə nga ηgərəshinə. Wa goonğaənə a ndzaanə ahada ηgurə tii da minaakii. Kadə nə Əntanǰə a lagi gəŋwanə ka ənjitə ca də bwaya ndzaanə agi ηgərəshinə da ka ma'aləhiinyinə.

5 Goona ka hiima goonə ka uufə gəna, amma dəmə moodasəkə nga sətə upaa unə tanə. Acii Əntanǰə də nəkii bii, "Paa nyi ka bwaseenə ka hə shaŋə. Ka tsakənə nə nyi tə hə taa guci patə." 6 Acii ha'ə, wa taa wu ahadoonə a bagi furəŋə oo'i,

"Əntanǰə nə əndə tsakənə tə nyi, paa nyi ka ηgwələnə shaŋə.

Mi saŋə dətə nə əndə shiŋkinə də nya?"

7 Buurətəmə tə matakəŋwanyinə goonə nga ηukə ətə nja baaba koonə wabənə nga Əntanǰə. Buurətəmə nga'ə tə ndzaanatii, makə sətə dīi tii gazhi'waanə ca'ə ka saa'itə məəki tii agi vii goonɡatii. Nə'utəmə dərəpatii. 8 Makə sətə nji Yeesu nga mbəďə, ha'ə nə ci ənshinə, ha'ə nə ci ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. 9 Goona luuvə kaa hara ənjə a ηusləgi duunə də kura dzəgunənyinə kama kama. Waatoo, madfa kə kii ənji koonə bariya agyanə zəma, goona luuvə, acii pooshi bwatyakii. Shiimə oo'i, pwapoonə nga Əntanǰə ca kavə tuunə ka ndzaanə ndihə ndihə, əntaa bariyanyinə nga zəma.

10 Ma nga əna, tə'i kura ha nga də sataka ətə caama upaa bwatya davə. Ma limanyinə nga Yahudiinə, pooshi

12:28 12.28 13.14. **12:29** 12.29 Dzak. 4.24. **13:1** 13.1 6.10; 10.24; 13.16; 1 Piita 1.22. **13:2** 13.2 'Wat. 18.1-8; 19.1-3; Ayb. 31.32; Rooma 12.13; 1 Tim. 3.2; 5.10; 1 Piita 4.9; 3 Yooh. 8. **13:3** 13.3 10.34; Mat. 25.36. **13:4** 13.4 1 Koor. 7.2-4; 1 Tees. 4.3-8. **13:5** 13.5 Dzak. 31.6,8; Fil. 4.11-12; 1 Tim. 6.7-10. **13:6** 13.6 Jab. 118.6. **13:7** 13.7 6.12; 1 Koor. 4.16. **13:9** 13.9 Rooma 14.2; Kwal. 2.20-22; 1 Tim. 4.3.

tii ka upaa bwatya davə shaŋə. ¹¹ Ma dabiitə ci gawə nga limanyinə a kəla idənatii, ca kərə aasəkə Hatə palee də Laabanə ka da də sataka putə nga 'waslyakəənə, hənəginə hənəginə ənji dabanyinəkii aba'ə vəranə. ¹² Ha'ə dīi nə Yeesu əsə, aba'ə vəranə əŋki ci. Ma dīi ci ha'ə, kaa ca shii laabagi ənji də idənaakii saakii. ¹³ Acii ha'ə, dzaamə da i amə atsakii aaba'ə vəranə, kaama dzə ka sə'wagi dzaananə putaakii. ¹⁴ Acii, ma ganə a duuniya, pooshi vəranə gaamə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. Ka alə vəraatə na shi naamə.

¹⁵ Dəlaamə də Əntaŋfə taa guci patə daciai Yeesu. Ci nə satakətə caama vii ka ci naamə. Waatoo, dəlanə də ci, ama duunətə ləməkii taa da patə. ¹⁶ Ga ca zaanə koonə nə da nga'əənə ka hara ənji, una slənəshi də uushi'inə goonə. Acii tsarə nga satakatsə kafeesəkə ka Əntaŋfə.

¹⁷ Famə tə matakəŋwanyinə goonə, hətəpaamə noonə nə akəŋwaciitii, acii taa guci patə ha'ə nə tii ka da gazhi'waanə nga nəhə əpinə goonə, tii na dzə ka ba slənatii ka Əntaŋfə əsə. Famə tə tii kaa təya shii da slənatii də moodasəka, əntaa də mabətəsəka, acii pooshi uushi nuuna upaa agi bəzee ka səkətii.

¹⁸ Dəmə aakəŋwa də da də'wa ka putə geenə. Acii kə shii inə, kə dīi inə patənə nga sətə dibə ina da. Nga'ə keenə nə slənətə patənə nga sətə ndzaanə dagwakii. ¹⁹ Agi kədiinə nə nyi acii unə əsə koonə da də'wa ka putaaki, kaa Əntaŋfə a da ka nyi rəgwa nga ənənə aabii unə.

Də'wa nga pa'apaaginə

²⁰ Ma Əntaŋfə, Əndə kira ndzaanə jamə nə ci. Ci madəe ka Yeesu Slandanaamə agi maməətə ənja, ca kavə tə ci ka maduunə magəra nga bagiinə, waatoo amə, putə nga idənaakii ətə əjigi ci ka puta gaamə. Idənəkii geegi ka aləkawalətə dīi ci kaamə, kaa ca ndzaanə da ngeerənə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. * ²¹ Wa ca dzatəgi koonə də patənə nga dagwa uushi'iitə dəbee una upaa, koonə shii da sətə cii kəya uufə. Wa ca da sətə kafeesəkə ka ci ashaamə əsə, daciai Yeesu Aləmasiihu. Naakii nə ŋwanjuunə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. *Aamiina.

Muudinə nga wabənə

13:11 13.11 9.7; Leew. 16.27. **13:12** 13.12-13 11.26; Mat. 27.31-33. **13:14** 13.14 11.9-10,13,16; 12.22,28; Fil. 3.20; 2 Koor. 5.6; 1 Piita 2.11; Səniinə 21.2.
13:15 13.15 Af. 5.19-20; Jab. 50.14,23. **13:16** 13.16 Gal. 6.10; Fil. 4.18.
13:17 13.17 Əzaki. 3.17; Slənə 20.28-31; 1 Koor. 16.16. **13:18** 13.18 10.22; Rooma 15.30; 2 Koor. 1.12; Slənə 24.16. * **13:20** 13.20 ndzaanə jamə: 12.14; Rooma 5.1; 2 Koor. 13.11; aləkawalə: 8.6; idənaakii: 9.12. **13:21** 13.21 Af. 2.10; Fil. 2.12-13.

²² Ndzəkəŋushi'inəkya, ma ləkələkətənə nyaahə nyi koonə, ka shii tsakənə duunə. Agi kədiinə nə nyi acii unə, kapaamə liminuunə ŋga'ə ka fa wabəətsa. Acii ma ləkələkətəna, gusə. ²³ Ma ndzəkəŋushi'inaamə Timooti, ŋga'ə ka nyi una shii oo'i, kə kyapaa əŋji tə ci a furəshina. Maɗa kə shi ci aabiiki kwakwatə, ina da ci na dzə aahoonə.

†
²⁴ Nəəhəpaamə ka nyi tə patənə ŋga matakəŋwanyinə goonə da patənə ŋga əŋji ŋga Əntəŋfə. Ma ndzəkəŋushi'inaamə əŋji nə'unə ənə shi daga də Italiya, agi nəəhəpaanə nə tii tuunə.

²⁵ Wa Əntəŋfə a da koonə pwapoonə patə. *Aamiina.

Ləkaləkatə nga Yakubu

Nəhəpaanə

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka ənji nga Əntanƒə patə ənə yiidəgi taa dama patə aasəkə duuniya. Daciiki Yakubu shigi ləkaləkatəna. Ma nya, əndə slənə nga Əntanƒə da nga Slandanə Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə. *

Vii goonƒa da shii rəgwa nga ɗa tə uushi

² Ndzəkəŋushi'inəkya, taa guci patə lii cibənyinə kama kama tuunə, zhi'weemə ka ci ka sə nga moodasəka. ³ Acii kə shii unə, mada kə təbətə cibəkii tə vii goonƒa goonə, ma sətə na uudə ba'akii, kəŋaanənə ndihə ndihə də ŋgeerənə. ⁴ Dzəmə aakəŋwa də kəŋaanənə ndihə ndihə də ŋgeerənə, koonə shii ndzaanə ka ənji goonƒa, yadə idəpaa uushi ashuunə, waatoo taa ŋgutə ŋunyi uushi patə, tə'i ashuunə.

⁵ Mada kə ətee əndə'i əndə goonə ka shii rəgwa nga ɗatə uushi, wa ca kədii acii Əntanƒə, ka upaanə nə ci əsə. Acii ma Əntanƒə, fitə nə ciinəkii taa ka wu patə, ca vii ka taa wu tə sətə kədii ci yadə ɗavə uushi a ədzəməkii. ⁶ Amma, ma əndə a kədii uushi acii Əntanƒə, wa ca shii oo'i, ka viinə nə ci ka ci tantanyinə. Ga ca hiima oo'i, mbu'u pooshi Əntanƒə ka viinə ka ci. Acii ma əndətə ca hiima ha'ə, makə ma'inə nə ci ətə ci mədə a gwazee, taa aa dama patə ca palə. ⁷⁻⁸ Ma tsarə nga əndətə ca dzətə aakəŋwa, ca ənyatə aa ba'a, matagimə ci hatə kəŋaanə ci, ga ca ka nə nga upaa uushi acii Slandana.

Maagha da əndə gəna

⁹ Mada tə'i maagha əndə nə'unə, wa ca ɗa moodasəkə də pwapootə ɗii Əntanƒə ka ci. ¹⁰ Ma əndə gəna əndə nə'unə əsə, mada kə galee Əntanƒə ka məghərəvənaakii taa gənaakii, wa ca ɗa moodasəkə, acii kadə nii kəya kulagi makə gudəzə nga kuzəna. ¹¹ Makə sətə ci gudəzə a naa'ugi, ca yiidəgi maa kə birə uusəra iza'u, pooshi ma'ə dagwa dagwaanaakii, ha'ə nə əndə gəna a əntəgi əsə saa'itə ci agi alə gəna.

Uushi'iitə ca təbətə ənda da ətə ca isəkwa ənda

* **1:1** 1.1 Yakubu: Mat. 13.55; Slənə 12.17; 15.13; 21.18; 1 Koor. 15.7; Gal. 1.19; 2.9; 1 Piita 1.1. **1:2** 1.2-3 Rooma 5.3-5; 1 Piita 1.6-7. **1:5** 1.5 Waḅ. 2.6. **1:6** 1.6 5.13; Mat. 7.7; 21.21-22; Af. 4.14. **1:9** 1.9 2.5. **1:10** 1.10-11 Ayb. 14.2; Jab. 90.5-6; Isaa. 40.6-8. **1:10** 1.10 5.1.

¹² Əndə barəkaanə nə əndətə kəŋaanə ndihə ndihə saa'itə lii ŋgəra'wə tə ci. Acii maɗa kə kəŋaanə ci də ŋgeerənə agi təbəətsa, ka viinə nə Əntaŋfə ka ci shikwa, waatoo əpinə ətə dīi ci aləkawaləkii ŋga viinə ka əŋjitə ca uudə tə ci.

¹³ Taa wu patə ca moo ɗa bwaya uushi, ga ca ba oo'i, Əntaŋfə ca isəkwa tə ci ka ɗanə ha'ə. Acii pooshi uushi ca tsəku tə Əntaŋfə, paa ci ka tsəkunə taa tə wu ka ɗa bwaya uushi əsə. ¹⁴ Amma, taa wu patə isəkuyi uushi tə ci, bwaya hiimaakii isəkuyi tə ci kaa ca ɗa bwaya uushi, ca kulapaa də ci. ¹⁵ Maɗa kə girə bwaya hiima, ka kiranə nə ci 'waslyakəənə. 'Waslyakəənə əsə, maa kə girə ci, ci ca kira wa.

¹⁶ Kadashinyinaakya, goona ha'u də noonə na! ¹⁷ Acii ma ŋunyi uushi da ŋunyi viinə, dadagyə daciai Əntaŋfə ca shi. Ci dīi uusəra da ləgida da tikisanyinə. Ma Əntaŋfə, paa ci ka zhi'inə makə uushi'iitsa, ka əndə'i saa'i təkunə, ka əndə'i saa'i maɓərəha. ¹⁸ Kə vii ci kaamə əpinə dāgi Habara ŋga goonŋa, makə sətə kadeesəkə ka ci, kaama shii ndzaanə da məghərəvənə palee ka hara uushi'iitə tagii ci.

Fa wabənə ŋga Əntaŋfə da slənəginə

¹⁹ Kadashinyinaakya, fatəmə ka nya ba koonə. Taa wu patə, wa ca kapaa liminəkii ka fatə uushi, ga ca kwasə ka wabənə, ga ca bəzə səkə pii pii əsə. ²⁰ Acii, ma əndətə bəzhi səkəkii, paa ci ka mbee ka slənətə sətə kadeesəkə ka Əntaŋfə. ²¹ Acii ha'ə, ŋgərəgimə patənə ŋga 'waslyakəənə goonə, una kagi, una bwasee ka ɗa bwaya uushi'inə ma'ə. Una banee ka noonə nə akəŋwacii Əntaŋfə, una luu wabəətə kavə ci aasəkə ədzəmuunə. Wabənəkii əsə ca mbee ka luupaanə tuunə.

²² Goona ndzaa ka ha'u də noonə nə ka fa wabənaakii tanə, amma, ma ɗanuuna, slənətəgimə! ²³ Acii, ma əndətə ca fa wabənəkii, amma paa ci agi slənətəginə, pooshi uushi təkəe ka ci da əndətə ca tsaamə naakii nə asəkə dyarugala. ²⁴ Maa kə tsaamətə ci naakii na, ca palə, shiku ha'ə kə ənyi ka zaanənə ka ci taa iitə nə ci. ²⁵ Amma, ma əndətə ca kavə nəkii ka fa malaaba wabəətə ca vii dimwaanə ka ənja, ca kavə nəkii ka fatənə yadə zaanənə ka ci, ca slənətəgi ŋga'ə əsə, ma əndətsa, ka ci ɗanə Əntaŋfə barəkaanə agi slənaakii.

1:12 1.12 5.11; 1 Koor. 9.24-25. **1:13** 1.13 Waɓ. 19.3; 1 Koor. 10.13. **1:14** 1.14-15 Rooma 6.19-21; 7.7-10; 1 Yooh. 2.16-17. **1:17** 1.17 'Wat. 1.14-18; Mat. 7.11. **1:18** 1.18 Yooh. 1.13; Rooma 8.19-23; 1 Piita 1.23. **1:19** 1.19 3.2; Waɓ. 15.1; Ə.Waaz. 7.8-9. **1:21** 1.21 Kwal. 3.8; 1 Piita 2.1. **1:22** 1.22 2.17; Mat. 7.24,26; Rooma 2.13. **1:25** 1.25 2.12,24; Jab. 19.8; Yooh. 13.17; Rooma 8.2; Gal. 6.2.

²⁶ Maa kə ɲgɪrə ɛndə naakii nə makə aɡi nə'utənə nə ci tɛ ɛntaɲfə ɲɡa'ə, amma paa ci aɡi kəsəpaa ganakii, naakii nə cii kəya ha'ugi, uushi zaβə nə diinaakii ɛsə. ²⁷ Ma nə'u diina ɛtə kadfeesəkə ka ɛntaɲfə Dəsənaamə, hakila ɲuzhikinə da hakila mooryafinə aɡi ɲɡərə'watii da ɛtsətə na acii ga mɛza uushi'inə ɲɡa duuniya a kagərə ɛndə aɡi 'waslyakəənə.

2

Mbərə mbərə nə patənə ɲɡa ɛɲi akəɲwacii ɛntaɲfə

¹ Ndzəkəɲushi'inəkya, makə kə vii unə gooɲɡa ka Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ɛndə məghərəvənə, goona βaarii kama kamaanə ahada ɛɲa. ² Baamə tə'i ɛndə gəna dzəgərə ka hatə dzatuunə də na. Kə kyaala ci kəjeerənə dagwakii, ca ɲɡavə tuutəya ɲɡa mandalə kwaba aaciikii. Maagha a dzəgərə naakii ɛsə; iirə kəjeerənə nəndə ashikii tanə. ³ Wata una duunətə tɛ ɛndətə kyaala ɲunyi kəjeerənə, una ba ka ci, "Pyalyagi aa hanə, wiinə ɲunyi ha ɲɡa ndzaanə." Ma maaghatə ɛsə, una ba ka ci, "Kəɲaanə gadəvə!" taa "Shiwa, nda ndzaanə ganə atsa səfəki!" ⁴ Madfa kə dii unə ha'ə, kə βaarii unə kama kamaanə ahadoonə, pooshi unə slənyi də ɲunyi hiima.

⁵ Kadashinyinaakya, fatəmə kaa nya ba koonə: kə ta'i ɛntaɲfə maaghiinə ɲɡa duuniyanə kaa təya ndzaa ka ɛɲi gəna dagi vii gooɲɡatii, təya ndzaanə aɡi ɲwanjuunə ɛtə dii ci aləkawaləkii ka ɛɲitə ca uudə tɛ ci. ⁶ Amma una ɲɡərə, una bərəpaa maaghiinə. Mashiimuunə oo'i, ɛɲi gəna ca cifee koonə, təya kərə tuunə aakəɲwacii gəɲwanə kwa? ⁷ Tii nə ɛɲitsə ca wabə bwaya uushi'inə aɡyanə ɲunyi ləmə ɲɡa Yeesu, waatoo, ləmətsə ikə ɛntaɲfə koonə.

⁸ Kə shii unə maduunə wabənə ɲɡa ɛntaɲfə ɛtə palee, makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə, waatoo, "Uuduu tɛ ɛndətə aβiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na". Madfa kə nə'utuunə ha'ə, ɲɡa'ə dii unə.

⁹ Amma, madfa kə βaarii unə kama kamaanə ahada ɛɲa, kə dii unə 'waslyakəənə, kə kəshi gəɲwanə ɲɡa *bariya tuunə, acii kə taɲəgyuunə bariya. ¹⁰ Acii taa wu nə'utə bariyanyinə patə, amma kə taɲəgi ci rəɲwə aɡikii, kə taɲəgi ci patə ɛtsa. ¹¹ ɛntaɲfə bii, "Ga ha aləhiinə." Ci bii ɛsə, "Ga ha βələ ɛnda." Acii ha'ə, mada kə βəli hə ɛnda, kə

1:26 1.26 3.2,10; Jab. 34.14; 141.3. **1:27** 1.27 Jab. 10.14,18; Isaa. 1.17; Mat. 25.35-36. **2:1** 2.1 2.1-9; Dzək. 1.17; 10.17; 16.19; 2 Meem. 19.7; Ayb. 34.19;

Jab. 82.2; Waβ. 24.23; Mat. 5.45; Slənə 10.34; Rooma 2.11; 10.12; Gal. 2.6; Af. 6.9; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17. **2:5** 2.5 1.9; Luka 6.20-21; 1 Koor. 1.26-28; Səniinə 2.9. **2:8** 2.8 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Rooma 13.9. **2:9** 2.9 2.1. **2:10** 2.10

Mat. 5.19; Gal. 3.10; 5.3.

taɲɛgi hɛ bariya ŋga ɔntaɲfɛ, taa ŋgahi ma'alɛmɛ hɛ hiinɛ.
 12 Wa wabɛnɛ goonɛ da slɛnɛ goonɛ a ndzaanɛ makɛ ŋga
 ɛɲjitɛ nɛ ɔntaɲfɛ a la ka tii gɛɲwanɛ dɛ bariya, waatoo dɛ
 wabɛtɛ ca vii kaamɛ dimwaanɛ. 13 Aci ma ɛɲjitɛ pooshi
 ka nee ka tɛgunuunɛ ŋga hara ɛɲji, pooshi ɔntaɲfɛ na nee
 ka tɛgunuunati. Amma, ma ɛndɛtɛ nee ka tɛgunuunɛ ŋga
 ɛnda, kadɛ nii kɛya jaala saa'i ŋga la gɛɲwanɛ.

Vii gooŋga ka Yeesu da slɛnɛtɛnɛ

14 Ndzɛkɛɲushi'ina, yaci kɛ bii ɛndɛ oo'i, "Tɛ'i nyi da vii
 gooŋga", amma pooshi slɛnaakii baarii oo'i, tɛ'i ci da vii
 gooŋga, mi saɲɛ nɛ bwatyakɛya? Ka luupaanɛ nɛ tsarɛ
 ŋga vii gooŋgatɛ tɛ ci nii? 15 Baamɛ tɛ'i hara ɛɲji nɛ'unɛ,
 taa ŋguyirɛnɛ taa makinɛ, kɛ ɛtee tii ka sɛ ŋga umbee dɛ
 purɛkinɛ, pooshi sɛ ŋga kavɛnɛ aa matii ɛsɛ. 16 Wata
 ɛndɛ'i ɛndɛ agyuunɛ a ba ka tii, "Wa ɔntaɲfɛ a kɛrɛ tuunɛ
 jamɛ, ca vii koonɛ sɛ ŋga umbee dɛ purɛkinɛ da sɛ ŋga
 kavɛnɛ aa moonɛ." Mada maviimɛ ci ka tii uushi'iitsa, mi
 nɛ bwatya ŋga banaakii ka tii ha'a? 17 Ha'ɛ nɛ vii gooŋga
 ɛsɛ. Maa kɛ bii ɛndɛ'i ɛndɛ dɛ bamakii tanɛ oo'i, "Tɛ'i nyi
 da vii gooŋga", mada paa ci slɛnɛtɛ sɛtɛ bii ɔntaɲfɛ, uushi
 zabɛ nɛ vii gooŋgaakii.

18 Mbu'u ka banɛ nɛ ɛndɛ'i ɛndɛ oo'i, "Tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ
 da vii gooŋga. ɛndɛ'i ɛndɛ ɛsɛ, slɛnɛnɛ nɛ naakii." Yoo,
 ka banɛ nɛ nyi ka ci, "Baarii ka nyi taa iitɛ ndzaanɛ ɛndɛ
 da vii gooŋga yadɛ slɛnɛtɛginɛ. Ma nyi ɛsɛ, ka baariinɛ
 nɛ nyi ka hɛ vii gooŋgaaki daga slɛnaaki." 19 Kɛ luuvɛ hɛ
 oo'i, rɛɲwɛ nɛ ɔntaɲfɛ kwa? Maa kɛ luuvɛ hɛ, kɛ dɪi hɛ
 ŋga'ɛ. Ginaajinyinɛ maa, kɛ luuvɛ tii, shishinɛtii a udzɛ
 acii ŋgwalɛnɛ ɛsɛ. *

20 Ya hɛ maba, paa hɛ ka moonɛ ha shii oo'i, ma
 vii gooŋga yadɛ slɛnɛtɛginɛ, kɛ ndzaa ci ka uushi zabɛ
 kwa? 21 Dɛ mi saɲɛ ndzaa dzɛdzɛshi'inaamɛ Ibɛrahiima
 ka ɛndɛ gooŋga akɛɲwacii ɔntaɲfwa? Ma ndzaa ci ka
 ɛndɛ gooŋga, daga slɛnaakii saa'itɛ kirɛ ci tɛ uuzɛnaakii
 Isiyaaku ka da dɛ sataka ka ɔntaɲfɛ. 22 Paa ha nee
 kwa? Ka ha rɛɲwɛ slɛnyi vii gooŋgaakii da slɛnaakii.
 Daga slɛnaakii ndzaa vii gooŋgaakii ka tantanyinɛ. 23 Kɛ
 dɪi makɛ sɛtɛ dɪi manaahɛkii asɛkɛ malaaba lɛkalɛkatɛ
 oo'i, "Kɛ vii Ibɛrahiima gooŋga ka ɔntaɲfɛ. Putɛ ŋga vii
 gooŋgaakii ɛsɛ ŋgirɛ ɔntaɲfɛ tɛ ci ka ɛndɛ gooŋga", ca 'wa

2:11 2.11 Shig. 20.13-14. **2:12** 2.12 1.25. **2:13** 2.13 Mat. 5.7; 7.1; 18.32-35.

2:14 2.14 Mat. 7.21; 1 Yooh. 3.17. **2:15** 2.15 Mat. 25.35-36. **2:17** 2.17

Gal. 5.6,16,22-24; 1 Yooh. 3.18. * **2:19** 2.19 Dzɛk. 6.4; ginaajinyinɛ: Mat. 8.29;

Mar. 1.24. **2:21** 2.21 'Wat. 22.9,12; Rooma 4.1-5,13-16,19-22; Ibɛr. 11.17.

tə ci guvakii. ²⁴ Kə nee unə dīi, ma slənə nga ənda, ci ca kavə əndə ka ndzaanə ka əndə goonnga akəɲwacii Əntanɲə, əntaa wata vii goonngaakii tanə.

²⁵ Ha'ə nə Rahabə əsə, badawa nga minə. Putə nga slənətə ndzaa ki ka əndə goonnga akəɲwacii Əntanɲə. Waatoo, kə liwə ki tə əɲitə sləkee əɲi Isərayiila, kya baarii ka tii əndə'i rəgwa nga palənə satii acii ga əɲjə a puli də tii.

²⁶ Makə sətə dīi shishinə nga ənda, əpinə kə dzəgi a makii, ha'ə nə vii goonnga yadə sləna: pooshi nafakii.

3

Slənə nga gana

¹ Ndzəkəɲushi'inəkya, ga əɲi laɲə ahadoonə a moo ndzaanə ka əɲi dzəgunənə ka əɲja, makə kə shii unə, ma inə əɲi dzəgunənə ka əɲja, kadə nə gəɲwanə geenə a palee ka nga hara əɲi də iza'unə. ² Acii amə patə, agi puu'unə naamə laɲə. Ma əndətə pooshi ka pu'unə agi wabənaakii, ci nə matakəɲkəɲə ənda, ka mbeenə nə ci ka ətsətə naakii nə əsə taa ka ɲgutə rəgwa patə. ³ Kə shii amə, agi ɲgaanɲavənə naamə riidzama aa ma təhinə kaa təya fa taamə. Də ha'ə caama mbee ka kərənə tə tii ka rəgwatə mwayi amə patə. ⁴ Buurətəmə agyanə madiigərə kumbawalənyinə əsə. Taa ɲgahi madiigərəkii nə tii ka shaɲə, mandalə məɲə ca dza tə tii əsə, amma patə da ha'ə də uundzə kada ci əndə gwazənə a kərə tə kumbawaləkii ka hatə mwayi ci ca dzə. ⁵ Ha'ə nə gana nga əndə shiɲkinə əsə. Taa ɲgahi dīi fidyasə, amma tə'i ci da baawəɲa laɲə.

Buurətəmə agyanə bwanəɲə nga bilinə. Amma ndzanəɲə ka uundzə gana nga gunə cii kəya ətsagi kwarəma'ə! ⁶ Acii ha'ə, ma gana, makə gunə nə ci ashaamə. Ci ca kavə əndə ka ɲa taa ɲgutə tsarə nga bwaya bwayaanə. Ci ca saawee ka patənə nga shishinə, ca saawee ka patənə nga ndzaanə nga əndə əsə ganə asəkə duuniya. Dacii *Seetanə ci baawəɲa nga gana a shigi. ⁷ Ka mbeenə nə əndə shiɲkinə ka dzalə taa ɲgutə tsarə nga dabanyinə, waatoo, daba nga bilinə, da əginyinə, da ətə ca ələ anə mbuurə səkətii da hərəfinə. Kə dzalətə ci əsə. ⁸ Amma, ma gana, pooshi əndə shiɲkinə ca mbee ka dzalətənə tə ci! Ma ca, bwaya uushi nə ci, paa ci ka luuvə ndzaanə kəɲa'ə. Makə ɲguma nə ci ətə ca bələgi ənda. ⁹ Də ci caama

2:23 2.23 'Wat. 15.6; 2 Haba. 20.7; Rooma 4.3. **2:25** 2.25 Jasə. 6.17; Mat. 1.5; Ibər. 11.31. **2:26** 2.26 2.17,20. **3:2** 3.2-10 Jab. 141.3; Wab. 10.19. **3:2** 3.2 1.26. **3:3** 3.3 Jab. 32.9. **3:6** 3.6 Wab. 10.19; Mat. 15.11,18-19. **3:7** 3.7 'Wat. 9.2. **3:8** 3.8 Jab. 140.4; Rooma 3.13; Af. 4.29.

dəla də Slandanaamə Dəsənaamə. Də ci əsə caama dzaana ənja, taa ŋgahi kə ghənyi Əntan̄fə tə tii kaa təya pusha tə ci. ¹⁰ Də matə rəŋwə ha'ə ci ənjə a dəlagi də Əntan̄fə, də ci ci ənjə a dzaanagi də ənji əsə. Ndzəkəŋushi'ina, ma ətsa, madzəmə! ¹¹ Pooshi ŋunyi ma'inə da mazənə ma'inə ka kiwanə ka gu'u rəŋwə. ¹² Pooshi ənfwə uudəvə ka poo jaŋwa, pooshi ənfwə dəfəmə ka poo uudəvə əsə. Ha'ə nə gu'u ətə ci mazənə ma'inə a kiwa davə əsə, pooshi ənji ka upaa ŋunyi ma'inə davə.

Shiinə ətə ca shi daciai Əntan̄fə

¹³ Tə'i əndə hiima da shiinə ahadoonə kwa? Madə tə'i, wa ndzaanaakii a baarii shiinaakii, waatoo, wa ca dā ŋunyi sləna, ca hətəpaa naakii nə akəŋwacii ənja, makə dīi ci tə'i ci da shiinə. ¹⁴ Amma, madə tə'i unə da məza sərəha, una uudə noonə na, madəbəmə una dūunətə noonə na, una ŋgədəgi goon̄ga də jirakənə. ¹⁵ Ma tsarə ŋga shiitsa, əntaa tsarə ətə ca jima dadagyə, amma ŋga *duuniya, ŋga uudənə ŋga ədzəma, da ŋga Seetanə əsə. ¹⁶ Ma hatə ndzaa sərəha da ghatə uudənə ka əndə'i ənda, davə nə mabizhinə da taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə.

¹⁷ Amma, ma əndətə da shiinə ətə jima dadagyə, macaməkii nə ci, ka kiranə nə ci jamənə ka ənja, ca ndzaa da haŋkala da waawa'anə, ka nəhənə nə ci təgunuunə ŋga hara ənja, ca dā ŋunyi slənə taa guci patə, paa ci ka baarii kama kamaanə ahada ənja, paa ci ka isəkwa ənji əsə. ¹⁸ Ma ənjitə da mabanee ma'yanə, ətə ca kira jamənə aahada ənji əsə, ka upaanə nə tii ndzaanə də rəgwakii. Ma ndzaanə də rəgwakii, kə ndzaa ci makə cifanə ətə ci əndə a upaa agi sətə ləgii ci.

4

*Goonə dā guvaanə da *duuniya*

¹ Mi saŋə ca kyaara mbəəzənə da mabizhinə aahadoona? Ətsə patə, moo uushi'inə kama kama a ədzəmuunə ca kyaara ətsa. ² Kə mwayi unə upaa uushi'inə, amma pooshi unə ka upaa sətə mwayi unə. Acii ha'ə, una bələ ənja. Kə mwayi unə uushi'inə ka shaŋə, amma pooshi unə ka upaanə. Acii ha'ə, una dā mabizhinə, una pa. Maguŋweemə unə ka sətə mwayi unə, acii pooshi unə kədii acii Əntan̄fə kaa ca vii koonə. ³ Taa kə kədii unə, pooshi unə ka guŋweenə, acii də məza ədzəmə cuuna

3:9 3.9 Wat. 1.26-27. **3:12** 3.12 Mat. 7.16. **3:13** 3.13 Rooma 12.16. **3:14** 3.14 1 Koor. 3.1-3; Gal. 5.20-6.4. **3:15** 3.15 1.5,17. **3:17** 3.17 Mat. 5.48; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; Fil. 1.9-11. **3:18** 3.18 Mat. 5.9. **4:1** 4.1 Rooma 7.5; 1 Piita 2.11. **4:2** 4.2 1 Yooh. 3.16.

kədii. Waatoo, ma cuuna kədii uushi'ina, koonā zamagi ka rəgwatə kadeesəkə koonə. ⁴ Unə ənji ghatə goonğa! Mashii muunə oo'i, ma dā guvaanə da duuniya, dā mbiinə ka Əntanǰfə kwa? Taa wu patə ca moo dā guvaanə da duuniya, kə kavə ci naakii nə ka dā mbiinə da Əntanǰfə.

⁵ Shiimə oo'i, tə'i goonğa agi sətə bii malaaba ləkaləkatə; kə bii ci, "Ma Malaaba Ma'yanə ənə kavə Əntanǰfə aasəkə ədzəmaamə, agi ətsənə nə ci taamə ka shanə." ⁶ Amma kə dīi Əntanǰfə kaamə pwapoonə lanə kaamə shii ndzaanə malaabakii. Aciikii bii malaaba ləkaləkatə oo'i,

"Agi d'anə nə Əntanǰfə mbiinə da ənjitə ca d'uunətə natii na.

Ma ənjitə ca banee ka nətii akəŋwaciikii əsə, agi d'anə nə ci ka tii pwapoonə."

⁷ Acii ha'ə, viimə noonə nə ka Əntanǰfə, una kəŋaanə ndihə ndihə agi kaareenə ka *Seetanə. Madā kə dīi unə ha'ə, ka huyinə nə ci acii unə. ⁸ Əncahamanə aabii Əntanǰfə, ci maa, ka əncahanə nə ci aabii unə. Unə ma'waslyakə ənja, fə'yagimə ciinuunə agi 'waslyakəənə!

Unə ənjitsə pooshi kəŋee ka ədzəmuunə ka ha rəŋwə əsə, laabagimə ədzəmuunə! ⁹ Damə mabəzəsəkə putə ŋga 'waslyakəənə goonə, una tuu, una ŋgəərə ma əsə. Goona ŋusə ma'ə, amma, tuumə. Wa moodasəkə goonə a ndzaa ka mabətəsəka. ¹⁰ Həətəpaamə noonə nə akəŋwacii Slandana. Ma ci boo, ka d'uunətənə nə ci tuunə.

Wabənə məzakii agyanə ənda

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona wabə məzakii agyanə taa wu ahadoonə. Madā kə wabi əndə bwaya uushi'inə agyanə ndzəkəŋuci, taa ca lagi gəŋwanə aanəkii, ci baarii oo'i, kə wabi ci bwayakii agyanə *bariya, ca ushapaa bariya əsə. Madā kə ushapaa hə bariya, kə ndzaa ci ətsa əntaa əndə nə'u bariya nə hə ma'ə, amma kə ndzaa hə ka əndə ushapaanə. ¹² Əntanǰfə daanəkii nə əndə vii bariya. Ci daanəkii nə əndə la gəŋwanə əsə. Ci daanəkii nə əndə da baawəda ŋga luupaanə da zamagi də ənja. Ya ha, wu nə hə sanə bahə la gəŋwanə agyanə əndə makə ha?

Ənji dā fiiriinə, goona takəŋwa ka Əntanǰfə!

¹³ Unə ənə ca ba oo'i, "Taa ənshinə, taa doorə, ka madənə niinə, ina dzə aa hatə aa vərə ha'ə. Davə niina fəzha ka dā fiiriinə, ina upaa kwaba lanə", wunəpaamə limuunə kaa

4:4 4.4 Mat. 6.24; Yooh. 15.18-19; 1 Yooh. 2.15. 4:6 4.6 4.10; Wab. 3.34; Mat. 23.12; 1 Piita 5.5. 4:7 4.7 Af. 6.12; 1 Piita 5.8-9. 4:8 4.8 Jab. 18.21,25; Isaa. 1.16; Zak. 1.2-3; Mal. 3.6-7. 4:9 4.9 Luka 6.25. 4:10 4.10 4.6; 1 Piita 5.6. 4:11 4.11 Jab. 101.5; 1 Piita 2.1. 4:12 4.12 Rooma 14.4; 1 Koor. 4.5.

nya ba koonə! ¹⁴ Mashiimuunə pukyanə ŋga ha doorə. Waatoo, ma əpinə goonə, rakə da makiirənə ətə ca shigi, əndzə'i ca ənə ka rarə'iginə. ¹⁵ Amma, ma dəbee una ba, "Maa kə uu'i Əntanƒə, kə kirə ci əpinə gaamə əsə, ka ɗanə naamə ha'ə ha'ə." ¹⁶ Amma, makə maɗamuunə ha'ə, ma tsarə ŋga ətse patə, pooshi ŋga'ə, acii kə haŋətuunə noonə nə da wabənə goonə.

¹⁷ Maɗa kə shii əndə sətə dəbee ca slənə, amma paa ci ka slənətənə ha'ə, 'waslyakəənə ɗii ci.

5

Wabənə ka ənji gəna

¹ Yoo, maatiinə ənji gəna? Fatəmə kaa nya ba koonə! Tuumə, una kaala vurənə putə ŋga maɓəzəsəkə ətə na kulyaanə koonə. ² Uushi'iitə upaa unə patə, kə bəsləgi, kə adəgi məbərə kəjeerənə goonə əsə. ³ Kə adəgi magənazə kwaba goonə. Magənazəkii ca baarii oo'i, makə sətə adəgi ci kwaba goonə, ha'ə nə gəŋwanə a adəgi shishinuunə makə gunə. Taa ŋgahi kə dzatəgyuunə də gəna, amma agi muudinə ŋga saa'i dzatəgyuunə. ⁴ Wiitsə ma ənjitə ca slənə koonə cifanə asəkə rə, pooshi unə ki'i ka tii shikwatii. Famə ŋgəərə matii. Kə mbu'i tuunə ŋga ənjitsə aa limə Slandana, Nwanjwə agyanə patənə ŋga uushi'inə.

⁵ Kə agyuunə ŋwanjuunə goonə agi duuniya, una ɗa sətə kadeesəkə koonə. Kə səbərətəuunə noonə nə ka saa'itə nə Əntanƒə a ɗa koonə gəŋwanə, makə sətə ci ənjə a səbərətə la ka la uurakii. ⁶ Kə lagyuunə gəŋwanə agyanə əndətə maɗamə 'waslyakəənə, kə kapaa ci koonə naakii na, una bələgi tə ci.

Goonə zaarə agi gəranə tə Slandana

⁷ Ndzəkəŋushi'inəkya, goonə zaarə agi gəranə tə Slandanə ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya. Buurətəmə agyanə mooza: makə sətə cii kəya gəra ŋunyi cifanə ŋga raakii, pa ca zaarə ka gəranə vənə-ləganə, ca'ə ka vənə ŋga magyaha.

⁸ Ha'ə nuunə əsə, goonə zaarə agi gəranə tə Slandana. Haɗatəgimə də ədzəmuunə, una kəjaanə ndihə ndihə, acii kə uugi saa'i ŋga ənyanaakii mbəshanə.

⁹ Ndzəkəŋushi'inəkya, goonə ŋgunə tə hara ənji, acii gadə gəŋwanə ŋga Əntanƒə a kəshi tuunə. Wiinə kə uugi

4:13 4.13-14 Waɓ. 27.1; Luka 12.18-20. **4:14** 4.14 Ayb. 7.9-10; Jab. 39.6. **4:15** 4.15 Slənə 18.21; Rooma 1.10; 1 Koor. 4.19; 16.7. **4:16** 4.16 1 Tim. 6.17; 1 Yooh. 2.16. **4:17** 4.17 Luka 12.47. **5:1** 5.1-6 Waɓ. 15.6; Isaa. 5.8-10; Am. 6.3-7. **5:1** 5.1 1.10; Luka 6.24. **5:2** 5.2-3 Mat. 6.19. **5:4** 5.4 Shig. 3.7; Leew. 19.13; Irin. 22.13; Mal. 3.5. **5:5** 5.5 Irin. 12.3; 25.34. **5:7** 5.7 Yaw. 2.23; 2 Piita 3.3. **5:8** 5.8 Rooma 13.11-12; 1 Tees. 5.5-8; Ibər. 10.25,37.

əndə gəŋwanə mbu'yanə kədəhə. ¹⁰ Katəmə nuunə agyanə anabiinə. Kə sə'watə tii cibə da ŋgəra'wə saa'itə ŋji təya baaba wabənə ŋga Slandana. Nə'umə dərəpatii makə sətə sə'watə tii. ¹¹ Ma ənjitə sə'watə ciba, təya kəŋə ca'ə ka muudinə, agi banə naamə, ənji barəkaanə nə tii. Kə shii unə makə sətə kəŋaanə Ayuba ndihə ndihə saa'itə lii ŋgəra'wə tə ci. Kə fii unə əsə makə sətə d̄ii Slandanə ka ci ka muudinə. Acii, ma Slandana, əndə nəhə təgunuunə da d̄a ŋga'aanə nə ci.

¹² Ndzəkəŋushi'inəkya, ma palee patə, goona jidə shaŋə. Goona jidə də ləmə ŋga Əntaŋfə, taa də hanyinə, taa də tsarə ŋga taa mi patə. Mada "Awa" cuuna moo banə, bamə "Awa" tanə. Mada "Aa'a" cuuna moo banə əsa, bamə "Aa'a" tanə. Mada d̄ii unə ha'ə, pooshi gəŋwanə ŋga Əntaŋfə ka upaanə tuunə.

¹³ Mada tə'i əndə'i əndə ahadoonə lii ŋgəra'wə tə ci, wa ca d̄a də'wa. Mada tə'i əndə'i əndə lii moodfasəkə tə ci əsə, wa ca ka wanyanə ŋga d̄əla də Əntaŋfə. ¹⁴ Mada tə'i əndə'i əndə gwakə ahadoonə, wa ca sləkee ka 'waa'watə ka ci matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya kaa təya d̄a ka ci də'wa, təya naahəvə ka ci maara agi ləmə ŋga Slandana.

¹⁵ Mada d̄ii tii də'wa də gi'inə tə Slandana, ka mbədfənə nə əndə bwanea, ca vii ka ci jamənə. Mada kə d̄ii ci 'waslyakəənə əsə, ka tifyaginə nə ci ka ci. ¹⁶ Acii ha'ə, baabashimə 'waslyakəənə ahadoonə, una d̄aadashi də'wa ahadoonə koonə mbədfə. Ma slənə ŋga də'wa ŋga əndə goon̄ga, tə'i ŋgeerənə davə ka shaŋə. ¹⁷ Katəmə nuunə ka *Iliya. Əndə shiŋkinə makə amə ŋji ci. Kə shi ca d̄ii də'wa də ədzəmə rəŋwə ga vənə a ndzəmə. Kə d̄ii fəzə mak̄kə da ləgidə kuwa əsə pooshi vənə njimə anə hanyinəkii.

¹⁸ Ca ənə, ca d̄a də'wa əsə, vənə a ənə ka njimanə dadagyə, uushi'inə a ənə ka dəvənə əsə.

¹⁹ Ndzəkəŋushi'inəkya, maa kə ŋusləgi əndə'i əndə ahadoonə, ca bwasee ka goon̄ga, əndə'i əndə a ənyapaagi də ci, ²⁰ shiimə oo'i: ma əndətə ənyapaa də ma'waslyakə əndə aa rəgwa, kə luupaa ci əpinə ŋga əndət̄sə acii əntənə, ca kira tifyaginə ŋga 'waslyakəənə laŋə əsə.

5:9 5.9 Mat. 7.1-2. **5:10** 5.10 Mat. 5.12; Ibər. 11.32-38. **5:11** 5.11 1.12; Shig. 34.6; Ayb. 1.21-22; 2.10; 42.10-17. **5:12** 5.12 Mat. 5.34-37. **5:13** 5.13 1.5-6; Slənə 16.25. **5:14** 5.14 Mar. 6.13. **5:15** 5.15 Mat. 9.2; Mar. 16.18. **5:16** 5.16 Jab. 32.3-5; 38.4-6; Wab. 28.13; 1 Yooh. 1.8-9. **5:17** 5.17 1 Meem. 17.1. **5:18** 5.18 1 Meem. 18.42-45. **5:19** 5.19 Gal. 6.1.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkatə ŋga Piita

1 Wiinə ləkələkatə ca dzə koonə matadə əŋji ŋga Əntaŋfə. Nyi Piita, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, ca naahə koonə ləkələkatəna, waatoo, unə ənə yiidəgi, una ndzaanə sə goonə anə hanyinə ŋga Puntu, da Galatiya, da Kapadasiya, da Asiya, da i Bitiniya. Ma una, məshipətə əŋji nuunə davə. ² Daga ŋukə bii Əntaŋfə Dəsənaamə oo'i, ka ndzaanə nuunə ka əŋjaakii. Kə vii ci koonə Ma'yanaakii koonə ndzaanə ka naakii. Ma dīi ci ha'ə, koonə fa sətə ci Yeesu Aləmasiihu a ba koonə, ca kubəgi tuunə də idənaakii. Wa Əntaŋfə a tsakə koonə pwaroonə, ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwa aakəŋwa. *

Əpiitə nə Əntaŋfə a vii

³ Dəlaamə də Əntaŋfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Acii kə nee ci ka təgunuunə gaamə, ca vii kaamə kura əpinə də madeenə ka Yeesu Aləmasiihu agi maməətə əŋja. Də ha'ə caama ka nə ŋga upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁴ Də ha'ə caama gəra patənə ŋga ŋunyi uushi'iitə nə Əntaŋfə a vii ka əŋjaakii. Ma uushi'inəkii, pooshi dagwaanəkii ka zhi'inə, pooshi ka ajijinəginə, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. Kə kapaa ci koonə kidə dagyə abiikii. ⁵ Ma una, də ŋgeerənaakii cii kəya nəhə tuunə putə ŋga vii gooŋga goonə. Ma ətsə patə, koonə shii upaa də luupaanaakii. Ginə ŋga əŋji patə na nee ka luupaanəkii uusərə ŋga uudənə ŋga duuniya.

⁶ Taa ŋgahi tyasə see a sa unə bwanea kama kama ŋga uundzə saa'i, patə da ha'ə dāmə moodasəkə putə ŋga sətə dīi Əntaŋfə ka putə goonə. ⁷ Ma bwaneatsə cuuna sa ha'ə patə, kaa ca təbə də və gooŋga goonə. Kə shii unə tə'i məghərəvənə ka tibisətə ci əŋjə a 'wa kanyeera ka shaŋə, amma paa ci ka ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patə da ha'ə, agi təbənə nə əŋji ŋgeerənaakii də gunə. Ha'ə nə və gooŋga goonə əsə, kə palee ka kanyeera də məghərəvənə, see madfa təbətə əŋji tuunə kaa əŋjə a shii ŋgeerənə ŋga vii gooŋga goonə. Ma uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya, ka upaanə nuunə məghərəvənə, ka upaanə nuunə dələnə da dūunətənə əsə akəŋwacii Əntaŋfə. ⁸ Ma ca, taa ŋgahi

1:1 1.1 2.11; Yak. 1.1. * **1:2** 1.2 2.9; Rooma 8.29; Af. 1.4; 2 Tees. 2.13; 2 Piita 1.10; idənaakii: 1.19. **1:3** 1.3 1.23; 2 Koor. 1.3; Tit. 3.5. **1:6** 1.6-7 2 Koor. 4.17; Yak. 1.2-3. **1:7** 1.7 Ayb. 23.10; Jab. 66.10; Isaa. 48.10; 1 Koor. 3.13.

pooshi unə sha nee ka ci, patə da ha'ə kə uu'yuunə tə ci. Taa ŋgahi pooshi unə agi neenə ka ci əndzə'i, patə da ha'ə kə liwə unə tə ci də goonja. Aciikii cuuna da mađuunə moodasəkə ka shanə, pooshi əndə ka mbee ka wabənə putsəkə də ma agyanəkii, ⁹ acii agi dzənə nuunə aakəŋwa də upaa luupaanə. Luupaanəkii nə bwatya ŋga vii goonja goonə.

¹⁰ Ma rəgwa ŋga luupaanə ŋga Əntanʃə tə ənja, kə shi anabiinə a aali rəgwakii ka shanə kaa təya shii. Kə wabi tii agyanə pwapoonə ŋga Əntanʃə ətə dəkəpaa ci kidə ka viinə koonə. ¹¹ Ma'yanə ŋga Aləmasiihu a ədzəmətii nja ba ka tii makə sətə nə Aləmasiihu a sa ciba; ma daaba'əkii ca upaa dūunuunə. Ma anabiinə, kə ali tii kaa təya shii taa guci nə uushi'iitə a daada, taa iitə nə uushi'inəkii a daada əsə. ¹² Kə baarii Əntanʃə ka anabiitə oo'i, əntaa ka tii satii də slənətii, amma ka putə ŋga ənjitə na shi aakəŋwa, waatoo ka putə goonə. Wiitə kə fii unə wabənəkii da ma masləkee ənji ŋga Əntanʃə. Tii ca waaza koonə Njuni Habara də ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə ətə ca shi dadagyə. Taa malaa'ikanyinə maa, kə mwayi tii uushi'iitsa.

¹³ Aciikii ma danuuna, hadamə də na. Goona tsəfə njuniyə agi hankala goonə taa gi'u. Amma kəŋeemə ka hiima goonə agyanə barəkaanə ŋga Əntanʃə ətə nii kəya vii koonə uuseratə nə Yeesu Aləmasiihu a jiga. ¹⁴ Famə tə Əntanʃə, goona kapaa moodəfuunə ka da sətə njuuna slənə ŋga ŋukə saa'itə unə ma'ə mashiimə goonjaanə. ¹⁵ Ma Əntanʃə ətə 'wii tuunə koonə ndzaanə ka ənjaakii, camə nə ci yadə 'waslyakəənə ashikii taa fidyasə. Acii ha'ə ndzaamə camə makə naakii yadə 'waslyakəənə ashuunə agi sətə cuuna slənə patə. ¹⁶ Acii kə bii Əntanʃə asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Ndzaamə camə yadə 'waslyakəənə ashuunə, acii ma nya, camə nə nyi yadə 'waslyakəənə ashiki taa fidyasə."

¹⁷ Ma una da də'wa akəŋwacii Əntanʃə, də Dəsənuunə cuuna 'wa tə ci. Acii ha'ə famə tə ci agi patənə ŋga ndzaanə goonə agi duuniya. Acii ma ca, paa ci ka da kama kamaanə agi da gəŋwanaakii ka ənja. Mbərə mbərə da sətə slənyi əndə danəkii ka ci gəŋwanə. ¹⁸ Kə shii unə taa də mi pərii Əntanʃə tuunə acii mazabə alə'aadanyiitə jigunyi dzədzəshi'inuunə koonə. Əntaa də gəna pərii ci tuunə,

1:8 1.8 Yooh. 20.29; 2 Koor. 5.7. **1:9** 1.9 Rooma 5.2; 6.22; Af. 1.14. **1:10** 1.10-11 Luka 24.46; 1 Koor. 15.3-4; 2 Piita 1.19-21. **1:12** 1.12 Af. 3.9-10. **1:14** 1.14 Rooma 12.2; Af. 2.3; 4.17-18. **1:15** 1.15-16 Leew. 19.2. **1:17** 1.17 Isaa. 63.16; Irim. 3.19; Mat. 6.9; 16.27; Rooma 2.6; Yak. 2.1; 1 Piita 4.5.

acii ma gəna, ka saawaginə. ¹⁹ Amma də uushi dzabanə pərii ci tuunə, waatoo də idənə nga *Aləmasiihu. Acii ma Aləmasiihu, makə uundzə бага nə ci yadə sə nga idəpaanə ashikii taa fidyasə. ²⁰ Daga Əntanǰə ma'ə matagamə duuniya, kə ta'i ci tə ci, kaa ca ɗa ha'ə. Ma nga ənəna ka muudinə nga duuniya, kə ngiragi ci tə ci, ca baarəgi paŋgəraŋə a babara ka putə goonə. ²¹ Daciikii vii unə gooŋga ka Əntanǰə ətə madəe ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci ɗuunuunə. Ci ɗii vii unə nuunə da hiima goonə ka Əntanǰə. †

²² Makə kə kubəgyuunə ədzəmuunə də nə'u gooŋgaanə nga Əntanǰə, una uudə tə ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, ma ɗanuuna, dəmə aakəŋwa də uudəshine də ədzəmə rəŋwə.

²³ Acii kə upaa unə kura əpinə dagi wabənə nga Əntanǰə. Ma wabəətsa, ci ca vii əpinə ka ənja, pooshi wabənəkii ka uudənə əsə. Ci kavə tuunə ka ndzaanə ka slikerənə nga Əndətə pooshi ka əntənə shaŋə. ²⁴ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

“Patənə nga ənji shiŋkinə, makə kuzəna nə tii, kadə na huurəginə.

Duunuunə nga əndə shiŋkinə əsə,

makə gudəzə nga kuzənə nə ci.

Kadə na kudəɗəgi makə gudəza.

²⁵ Amma, ma wabənə nga Slandana, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

Ma wabəətsa, ci nə Njuni Habaratə waazii ənji koonə.

2

Ənji nga Əntanǰə

¹ Makə kə vii Əntanǰə koonə kura əpinə, kagimə ngərəkikinə dzadə doonə. Goona wabə jirəkənə ma'ə, goona ndzaa ka ənji jarəwiinə, goona ɗa sərəhə taa agyanə ŋgutə uushi patə, goona tsəbə əndə əsə. ² Amma, ma ɗanuuna, ndzaamə agi wabənə nga Əntanǰə taa guci patə makə sətə ci mbərəzhinyinə a sa 'wanə taa guci patə. Də wabənəkii gərənuunə, una upaa luupaanə. ³ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, “Kə nee unə də noonə nə ka nga'əənə nga Slandana.”

⁴ Makə ha'ə ɗii əna, əncahamə aabii Slandana. Ma ca, ci nə mambəɗə faaratə kaaree ənji makə pooshi nafaakii.

1:18 1.18 Mat. 20.28; 1 Koor. 7.23; 6.20. **1:19** 1.19 1.1-2; Yooh. 1.29; Slənə 20.28; 1 Koor. 5.7; Af. 1.7; Ibər. 9.12. **1:20** 1.20 Af. 1.4. † **1:21** 1.21 ɗuunuunə: 5.1; Rooma 5.2. **1:22** 1.22 2.17; 3.8; 4.8; Rooma 12.9; Gal. 6.10; 2 Piita 1.7; 1 Yooh. 4.11. **1:23** 1.23 Yooh. 1.13; Ibər. 4.12; Yak. 1.18. **1:24** 1.24-25 Isaa. 40.6-8; Yak. 1.10-11. **2:1** 2.1 Af. 4.25; Yak. 1.21; 4.11. **2:2** 2.2 1 Koor. 3.2. **2:3** 2.3 Jab. 34.9.

Amma kə ta'i Əntanʃə tə ci, ca palee də məghərəvənə patə. ⁵ Ma unə əsə, ndzaamə makə faariinə ətə da əpinə amatii, kaa Əntanʃə a fədə tuunə ka ghənə də kuvə ŋga ndzaanə ŋga Ma'yanaakii asəkəkii. Una ndzaanə ka malaaba limanyinaakii davə akumu əsə, koonə da ka ci sləna də ədzəmə rəŋwə, waatoo, slənətə ca kafeesəkə ka ci putə ŋga Yeesu Aləmasiihu. ⁶ Ma bii nyi ha'ə, acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

"Ka ŋgərənə nə nyi faaratə da məghərəvənə, nya mbukə də banɣwaaki asəkə vəranə ŋga *Sihyoona.

Taa wu vii ka ci goŋga,

paa nyi na davə ka ci ayinə shaŋə."

⁷ Ma unə ənə vigi nuunə ka faaratsa, kə ndzaa ci ka maduunə uushi ətə palee də məghərəvənə koonə. Amma, ma ənjitə pooshi vigi natii nə ka ci, pooshi ci da məghərəvənə ka tii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

"Ma faaratsə kaaree ənji ghənə kuva

makə pooshi nafaakii,

ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə."

⁸ Tə'i manaahəkii əsə oo'i:

"Ka ndzaanə nə faaratsə ka faara pu'unə ŋga ənja,

ci na kulapaa də ənja."

Ma ci təya pu'u davə, acii kə kaaree tii ka wabənə ŋga Əntanʃə. Ha'ə nə hiima ŋga Əntanʃə.

⁹ Amma, ma una, slikərətə ta'i Əntanʃə nuunə, unə nə limanyinə ŋga Nwanɣwa, malaaba ənja. Unə nə ənji ŋga Əntanʃə. Kə 'wagi ci tuunə agi təkunə, ca əjipaa tuunə aagi mabərə haakii ka shaŋə. Ma 'wagi ci tuunə ha'ə, koonə waaza ka ənji madiigərə uushi'iitə slənyi ci ka putə ŋga ənja. ¹⁰ Ma ŋga ŋukə, əntaa ənji ŋga Əntanʃə njuunə. Amma, ma ŋga əna, ənjaakii nuunə. Ma ŋga ŋukə, mashimuunə a shii luupaanə ŋga Əntanʃə. Amma, ma ŋga əna, kə liwə unə luupaanaakii.

Maviinə ŋga Əntanʃə

¹¹ Kadashinyinaakya, ma ama, məshipətə ənji naamə ganə agi duuniyana; əntaa ganə nə ha ŋga ndzaanə gaamə. Aciiakii nə nyi ka kədiinə tuunə, goona slənə uushi'iitə ci shishinuunə a moo slənənə, acii ma uushi'iitsa, ka zanə nə tii duunə. ¹² Wa slənə goonə a ndzaa ŋga'ə ahada

2:4 2.4 Jab. 118.22; Isaa. 28.16. **2:5** 2.5 2.9; Rooma 12.1; Af. 2.21-22. **2:6** 2.6 Isaa. 28.16; Rooma 9.33. **2:7** 2.7 Jab. 118.22; Mat. 21.42; Slənə 4.11. **2:8** 2.8 Isaa. 8.14; Rooma 9.33. **2:9** 2.9 1.2; Shig. 19.5-6; Leew. 19.2; Dzək. 4.20; 7.6; 14.2; Isaa. 9.1; 43.21; 61.6; Slənə 26.18; Rooma 5.17; 2 Koor. 4.6; Af. 5.8; Tit. 2.14; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.5; Səniinə 1.6; 20.4. **2:10** 2.10 Hoos. 2.25; Rooma 9.25. **2:11** 2.11 1.1,17; Jab. 39.13; Rooma 7.15,17-23; Gal. 5.17; Ibər. 13.14.

ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntaŋfə. Damə makə ətsa. Taa ŋgahi agi tsəbənə nə tii tuunə, amma ka neenə nə tii ka goonŋaanə goonə, təya dəla də Əntaŋfə saa'itə nii kəya shi.

¹³ Baneemə ka nuunə akəŋwacii gayinə putə ŋga Slan-dana, taa ka mađuunə ŋwanŋwə ətə ca dfa ŋwanjuunə agyanə ənji patə, ¹⁴ taa ka ŋgwaməniinə, acii ŋwanŋwə ca sləkee ka tii ka kəəsə ənjitə ca slənə məzaanə, təya dəla də ənjitə ca dfa ŋga'əənə. ¹⁵ Kə mwayi Əntaŋfə koonə slənə ŋga'ə, koonə shii pa'ətə də ma ŋga ənjitə mashiimə goonŋaanə. ¹⁶ Dimuyinə nuunə. Ndzaamə ha'ə. Goona nyihə noonə, makə dīi unə ka dimuyinə, tə'i unə da rəgwa ŋga slənə bwaya bwayaanə makə sətə mwayi unə. Pooshi. Ma dfanuuna, ndzaamə ka maviinə ŋga Əntaŋfə.

¹⁷ Duunətəmə ənji patə, uudəmə hara ənji nə'unə tə Yeesu, ŋgwaləmə acii Əntaŋfə, una dūunətə mađuunə ŋwanŋwə əsə.

*Sə'watə cibənə makə ŋga *Aləmasiihu*

¹⁸ Unə maviinə, baneemə ka nuunə akəŋwacii slanji-inuunə ka shaŋə. Duunətəmə tə tii. Əntaa wata ka slanjiinətə ca dfa koonə ŋga'əənə banee nuunə ka nuunə, amma, taa ka i ətə ca cibee koonə, baneemə ka nuunə akəŋwaciitii. ¹⁹ Ma əndətə ci ənjə a cibee ka ci dagyanə slənə ŋga'əənaakii, madfa kə sə'wii ci cibəkii putə ŋga Əntaŋfə, ka dfanə nə Əntaŋfə ka ci barəkaanə. ²⁰ Amma, madfa ma nuunə ka sə'wa ciba dagyanə unə kə slənyi məzaanə, pooshi əndə ca nee koonə makə ənja. Amma, madfa dagyanə dfa ŋga'əənə goonə ci ənjə a cibee koonə, una sə'wa, ka dfanə nə Əntaŋfə koonə barəkaanə.

²¹ Acii ka putakii ha'ə 'wii ci tuunə, acii Yeesu Aləmasiihu maa, kə cibi ci ka putə goonə. Kə baarii ci koonə rəgwa koonə nə'u dərəpaakii. ²² Ma ca, paa ci dīi 'waslyakəənə, pooshi ənji sha fii jirakənə amakii shaŋə. ²³ Kə dzaanii ənji tə ci, amma paa ci dzaanii naakii. Kə cibee ənji ka ci, madəkəmə ci daawaanə. Amma kə kii ci nəkii ka Əntaŋfə əndə dfa gəŋwanə də rəgwakii. ²⁴ Kə ŋgərəvə ci 'waslyakəənə gaamə aanəkii saa'itə bələgi ənji tə ci ashi ənfwa. Ma dīi ci ha'ə, kaama ndzaa makə maməətə ənji ka rəgwa slənə 'waslyakəənə, ama ndzaa ka ənji da əpinə amatii ka slənə goonŋaanə. Putə ŋga uyiginə ŋga Yeesu

2:12 2.12 Isaa. 10.3; Mat. 5.16; 2 Koor. 5.10. **2:13** 2.13-14 Rooma 13.1-7; Tit. 3.1. **2:15** 2.15 3.16. **2:16** 2.16 1 Koor. 6.11,19-20; Gal. 5.13. **2:17** 2.17 1.22; 3.16; Waf. 24.21; Mat. 22.21; Gal. 6.10; Fil. 2.12. **2:18** 2.18-3.7 Af. 5.21-6.9. **2:18** 2.18 Af. 6.5-8. **2:19** 2.19-20 5.12. **2:20** 2.20 4.14. **2:21** 2.21 Mat. 16.24; 20.26-28; Yooh. 13.15; Rooma 15.5. **2:22** 2.22 Isaa. 53.9; Yooh. 8.46; Ibər. 4.15. **2:23** 2.23 3.9; Isaa. 53.7; Mat. 26.55-56,67; 27.14,27-31.

Aləmasiihu upaa unə mbəðəñə. ²⁵ Ma ŋga ŋukə, makə maza bagiinə njuunə. Amma, ma ŋga əna, kə ənyatə unə aabii Magəra ətə ca nəhə tuunə.

3

Ndzaanə ŋga makinə da ŋguyirənatii

¹ Unə makinə əsə, baneemə ka nuunə akəŋwacii ŋguyirənə goonə. Acii mada kə banee unə ka nuunə akəŋwaciitii, ma ŋguyiriitə ma'ə maluuvəmə wabənə ŋga Əntaŋfə, mada nee tii ka slənə goonə, ka zhi'yanə nə haŋkalatii. Taa mabamuunə ka tii də ma, ² ka luuvənə nə tii putə ŋga ŋga'əñə ŋga slənə goonə da ŋgwalənə goonə tə Əntaŋfə. ³ Goona səkəpaanə ka daada dagwaanə ŋga shishinə. Waatoo goona səkəpaanə ka baaslə shiŋkinə, taa ŋgaanŋa halagaarə ŋga bəzə kwaba, taa aanə dagwa gudyala. ⁴ Amma dāmə rəmarəmaanə goonə dasəkə ədzəma. Ndzaamə da ŋunyi haŋkala, ndzaamə da ŋunyi hiima, ci nə rəmarəmaanə ətə pooshi ka saawanə shaŋə, ci kadeesəkə ka Əntaŋfə palee əsə. ⁵ Acii də ha'ə dīi makinə ŋga ŋukə rəmaanatii. Ma təya, kə nyi'u tii tə Əntaŋfə, təya gəra taa mi patə daciikii. Də banee ka nətii akəŋwacii ŋguyirənatii dīi tii rəmarəmaanə. ⁶ Ha'ə slənyi Saraatu minə ŋga Ibərahiima. Kə banee ki ka nətə akəŋwacii ŋgurii, ka ha'ə kə 'wii ki tə ci də slandanətə. Mada agi slənə ŋga'əñə nuunə yadə ŋgwalənə, kə ndzaa unə ka manjeevənə ŋga Saraatu.

⁷ Unə ŋguyirənə əsə, ndzaamə da makinə goonə ŋga'ə. Kə shii unə, kə əki ŋgeeriitii. Kəsəmə tə tii ŋga'ə, una vii ka tii məghərəvənə, acii kə vii Əntaŋfə koonə əpinə da tii mbərə mbərə. Ndzaamə ŋga'ə, acii ga taa mi a bədapaa də'wa goonə.

Cibənə putə ŋga da ŋga'əñə

⁸ Ma səndə cii kya uudəpaagi koonə, unə patə, wa hiima goonə a ndzaanə ka ha rəŋwə. Tsaaməshimə təgunuunə ahadoonə, uudəshimə makə sətə ci ndzəkəŋushi'inə a uudəshi, daadashimə ŋga'əñə, goona duunətə noonə na.

⁹ Mada kə dīi əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Taa kə dzaanii əñji tuunə əsə, goona dzaana noonə. Amma ma dānuuna, jikəvəmə ka əndəkii 'Wa Əntaŋfə a da ka hə barəkaanə', acii barəkaanə nə sətə dīi Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə

2:24 2.24 Isaa. 53.4,5; Rooma 6.2,11; Kwal. 2.14; Ibər. 9.28. **2:25** 2.25 Isaa. 53.6; Əzaki. 34.5-6; Mat. 9.36; Yooh. 10.16; Ibər. 13.20. **3:1** 3.1 1 Koor. 7.16; Af. 5.22-24. **3:3** 3.3 1 Tim. 2.9. **3:7** 3.7 Af. 5.25-28; 1 Tim. 2.8. **3:8** 3.8 1.22; Af. 4.2-3; Fil. 2.2-3.

koonə saa'itə 'wii ci tuunə. ¹⁰ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i,

"Ma əndətə mwayi ndzaanə agi jamənə da da moodasəkə pukyanə nga ha patə, wa ca bwasee ka wabənə bwayakii, ga ca jirakə ma'ə əsə.

¹¹ Wa ca bwasee ka slənə bwaya uushi'inə, ca da nga'əənə, wa ca aalə rəgwa nga ndzaanə jamə də patənə nga ədzəməkii.

¹² Acii agi neenə nə Əntanjə ka ənji goonja, mawunəkii ndzaanə liminəkii kaa ca fa də'watii. Amma, ma ənjitə ca daada 'waslyakəənə, ka ndzaanə nə tii ka ənji daawaanaakii."

¹³ Yaci kə kavuunə noonə nə agi da nga'əənə pukyanə nga ha patə saja, wu nə əndəkii ca bərapaa tuuna?

¹⁴ Taa kə cibee ənji koonə dacyanə nga'əənə goonə, maɲushinə koonə. Goona ɲgwalə aciitii taa fidyasə, gadə ədzəmuunə a la əsə. ¹⁵ Amma ɲgwaləmə tə Aləmasiihu asəkə ədzəmuunə, una dūunətə tə Slandanə ci daanəkii. Hadamə də nə taa guci patə, koonə mbee ka jikəvənə ka ənjitə ca laagwa koonə agyanə sətə cuuna ka nə ka ci.

¹⁶ Amma, damə ha'ə də mabanee moodəfa da dūunətənə tə tii; damə nga'əətə shii unə taa guci patə. Maa kə dii unə ha'ə, ma ənjitə ca wabə bwayakii agyanuunə, waatoo, ətə ca dzaana nga'əənə goonə ətə cuuna daada agi nə'unə tə Aləmasiihu, ka ənəgərənə nə ayinə aagitii. ¹⁷ Gədə cibənə putə nga slənə nga'əənə, mada Əntanjə mwayi ha'ə, acii slənə bwaya bwayaanə.

¹⁸ Ma Yeesu Aləmasiihu, putə nga 'waslyakəənə gaamə əŋki ci. Də əntətə rəɲwə dyanə uudəpaa ci slənaakii. Əndə goonja əŋki ka putə nga ma'waslyakə ənja, kaa ca shii kəregərənə taamə aabii Əntanjə. Kə bələgi ənji tə ci, amma kə madəe Ma'yanə nga Əntanjə ka ci. ¹⁹ Də Ma'yanəkii ma'i ci, jiməgərə ci ka bagi wabənə nga Əntanjə ka ma'yanyinə nga ənjitə mətəgi agi zamana nga Nuuhu.

²⁰ Ma təya, kə naanagi tii ka nə'u wabənə nga Əntanjə. Ma saa'ikii, waatoo saa'itə Nuuhu a da kumbawala, kə sə'wii Əntanjə tə tii ɲgaanja'ə. Patə da ha'ə, wata ənji tighəsə luuvə dəməgərənə aasəkə kumbawaləkii. Wata tii tanə mbə'i agi ma'inə. ²¹ Ma ma'iitsa, kə ndzaa ci makə bapətisəma ənə ca luupaa tuunə əndzə'i. Ma ma'iitə ci

3:9 3.9 2.23; Ayb. 31.30; Mat. 5.44; Rooma 12.17. **3:10** 3.10-12 Jab. 34.13-17; Yak. 1.26. **3:13** 3.13 Rooma 13.3. **3:14** 3.14 4.14; Mat. 5.10. **3:15** 3.15 1.3-5; Kwal. 4.6. **3:16** 3.16 2.15. **3:18** 3.18 2.21; Rooma 5.6-8; 6.10; Ibr. 4.15; 7.27. **3:19** 3.19-20 'Wat. 6.2; 2 Piita 2.4; Yahu. 6. **3:20** 3.20 'Wat. 6.14-22.

ənjə a da də bapətisəma ka ənda, əntaa ka yibəgi də dīinə
 ŋga shishinə, amma ka da aləkawalə ka Əntaŋfə də ŋunyi
 hiima asəkə ədzəma. Dagi mađənə ŋga Yeesu Aləmasiihu
 ađi maməətə əŋji luupaa bapətisəmaki tuunə. ²² Ma
 ca, kə ənəgərə ci aadəgyə, kə ndzaa ci da rəgwa ciizəma
 Əntaŋfə. Ađi da ŋwanjuunə nə ci ađyanə malaa'ikanyinə
 patə da gayinə da uushi'iitə da baawəda dadəgyə patə. *

4

Ndzaanə ŋga ŋukə da ndzaanə ŋga əna

¹ Makə kə shii amə oo'i, kə cibə Yeesu Aləmasiihu ganə
 a duuniya, acii ha'ə, ma đanuuna, hadamə də na, koona
 shii luuvə sa cibə makə naakii. Acii, ma əndətə cibə
 shishinəkii, kə kagi ci da 'waslyakəənə. ² Daga əndzə'i ka
 dəŋə ka muudinə ŋga ndzaanə goonə ađi duuniya, goona
 da sətə mwayi shishinuunə slənənə, amma đamə sətə ca
 kadeesəkə ka Əntaŋfə. ³ Ma ŋga ŋukə, kə slənyuunə məza
 uushi'inə makə sətə kadeesəkə ka əŋjitə pooshi ađi nə'unə
 tə Əntaŋfə. Kə đaadii unə badawaanə, da đa ajijinəənə;
 kə saasii unə ənwa palee ka nuunə, kə ndzaa unə wata ka
 adənə da saasanə, kə bwasee unə ka bariya ŋga Əntaŋfə,
 una dzəgərə ka paaslə uuləminə. Amma, ma ŋga əna,
 taŋə koonə nə ətə slənyuunə ŋga ŋukə. ⁴ Makə nee
 əŋjitə pooshi ađi nə'unə tə Əntaŋfə oo'i, pooshi unə ađi đa
 məzaanə ma'ə, kə đii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Acii
 kii nə tii ka dzaananə tuunə. ⁵ Amma kadə nə təya dzə ka ba
 slənati patə akəŋwacii Əntaŋfə. Kə uugi ci hada də na kaa
 ca la gəŋwanə ŋga əŋjitə da əpinə amatii da əŋjitə məeki.
⁶ Ci đii waazii Aləmasiihu Ŋunyi Habara ka maməətə ənjə
 əsə. Ma saa'itə tii ma'ə maməətəmə, kə lagi Əntaŋfə ka tii
 gəŋwanə ŋga wa, makə sətə cii kəya lagi ka hara əŋji patə.
 Amma ma waazanaakii ka tii, ma'yanatii a ndzaa makə ətə
 ŋga Əntaŋfə.

Ənji slənə də sətə vii Əntaŋfə ka tii də rəgwakii

⁷ Kədəhə nə uusəra ŋga uudənə ŋga duuniya. Makə
 đii ha'ə, ŋgərətəmə haŋkala goonə, hadamə də nuunə,
 koona shii mbee ka đa də'wa. ⁸ Amma, ma palee patə,
 uufəshimə tantanyi tə uufəshinə. Acii ma uufəshinə, ci
 ca kira tifyaginə ŋga 'waslyakəənə laŋə. ⁹ Luushimə
 mu'umuunə ahadoonə də moodasəka, yadə ŋgunəunə.

3:21 3.21 Rooma 6.3-4; Ibər. 10.22. * **3:22** 3.22 da rəgwa ciizəma Əntaŋfə:
 Mat. 22.44; Rooma 8.34; Slənə 2.33. **3:22** 3.22 Slənə 1.9; Af. 1.21. **4:1** 4.1
 2.24; 2 Koor. 4.10; Gal. 5.24. **4:2** 4.2 2.21. **4:3** 4.3 Gal. 5.19-21; Af. 2.3; Tit.
 3.3. **4:5** 4.5 1.17; 2 Tim. 4.1. **4:7** 4.7 1 Koor. 10.11; 1 Tees. 5.5-8; 1 Yooh.
 2.18. **4:8** 4.8 1.22; Yak. 5.20.

¹⁰ Kə shii unə kama kama vii Əntaŋfə koonə barəkaanə ŋga da sləna. Aciikii, taa wu patə, wa ca slənə də ŋunyi barəkaatə vii Əntaŋfə ka ci də rəgwakii, ca tsakə də hara ənji. ¹¹ Taa wu patə ca waaza, wa ca waaza wabənə ŋga Əntaŋfə makə sətə bii Əntaŋfə ka ci. Taa wu patə ca tsakə tə hara ənji, wa ca tsakə tə tii makə sətə vii Əntaŋfə ka ci ŋgeerənə. Damə ha'ə kaa ənjə a duunətə tə Əntaŋfə agi sətə cuuna slənə patə də putə ŋga Yeesu Aləmasiihu. Acii naakii nə duunuunə da ŋgeerənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

*Cibənə acii nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹² Kadashinyinaakya, ma cibətsə nii dizə agyanuunə kaa ca təbə tuuna, ga ca da koonə ka sə ŋga hurəshishinə, ga ca ndzaa koonə makə kura uushi. ¹³ Amma, damə maŋushinə, acii kə libuunə agyanə cibə da Aləmasiihu, koonə shii da maduunə moodasəkə uusəratə nii kəya jiga da duunuunaakii. ¹⁴ Madə kə dzaanii ənji tuunə acii dīi unə ka ənji nə'unə tə Aləmasiihu, maŋushinə koonə, acii tə'i Ma'yanə ŋga Əntaŋfə da məghərəvənaakii agyuunə.

¹⁵ Taa wu patə, ga ca da bwaya bwayaanə acii ga ca upaa cibə agikii, taa ka rəgwa ŋga bələ ənda, taa ka rəgwa ŋga hərənə, taa ka rəgwa ŋga kaala makii aagi slənə ŋga hara ənji. ¹⁶ Amma, madə ma cii kwa cibə acii puta dīi hə ka əndə nə'unə tə Aləmasiihu, ga ayinə a kəsə tə hə, kuyirii tə Əntaŋfə putə ŋga 'wanə tə hə də əndə nə'unə tə Aləmasiihu.

¹⁷ Ma ənə dīi ca, kə mbu'ya saa'i ŋga la gəŋwanə ŋga Əntaŋfə. Agyanə ənjaakii 'watəginəkii lanə zəku'i. Ya maa agyanaamə ənjaakii nii kəya 'watəgi la gəŋwanə saŋa, iitə nii kəya da də ənjitə naanagi ka luuvə wabənə ŋga Ŋunyi Habaraakəya? ¹⁸ Ka danə makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i,

“Ka danə dzawə kaa ŋunyi ənjə a upaa luupaanə.

Madə kə dīi ha'ə saŋa, iitə na da tə ma'waslyakə ənja, ənjitə mashiimə tə Əntaŋfwa?”

¹⁹ Aciikii, ma ənjitə ca sa cibə də moonə ŋga Əntaŋfə, wa təya banee ka nətii pərəbə ka shaŋə ka Əntaŋfə də dagwa slənətii. Ci ghənyi taa mi patə, ci ca mbu'utəgi də aləkawalaakii pukyanə ŋga ha patə əsə.

4:9 4.9 Ibər. 13.2. **4:10** 4.10 Rooma 12.6-8. **4:11** 4.11 Rooma 12.7; 1 Koor. 10.31; 12.8; Yak. 3.1. **4:12** 4.12 1.7. **4:13** 4.13 5.1; 2 Koor. 4.10; Rooma 5.2. **4:14** 4.14 2.20; 3.14; Mat. 5.10-12; Mar. 13.11; Slənə 7.55. **4:16** 4.16 2 Tim. 1.8. **4:17** 4.17 Irim. 25.29; Əzaki. 9.6; 2 Tees. 1.8. **4:18** 4.18 Waḑ. 11.31. **4:19** 4.19 Jab. 31.6.

5

Nəhəmə ənjitə bii Əntaŋfə koonə nəhənə

¹ Yoo, unə matakəŋwanyinə ahada ənji nə'unə, koonə cii kya wabə əna, nyi matakəŋwanə makə unə, əndə seeda cibə ŋga Aləmasiihu. Kadə naamə ndzaanə agi dūunuunaakii saa'itə nii kəya jiga. ² Wanyinə ka banə koonə: gəramə ənjitə ba'avə Əntaŋfə aacii unə. Gəramə tə tii, makə sətə ci magəra a gəra bagiinə. Goona gəra tə tii makə əndə təməsəvə tuunə ka da slənəkii. Amma gəramə tə tii də moodasəkə makə sətə kadeesəkə ka Əntaŋfə. Goona da slənəkii ka putə ŋga dzatə də gəna, amma kapaamə nuunə ka slənəkii də moonə ŋga ma goonə. ³ Goona aalə rəgwa ŋga da ŋwanuunə agyanə ənjitə kavə Əntaŋfə aacii unə, amma ndzaamə ka sə ŋga dzəgunənə ka tii. ⁴ Mada kə slənyuunə ha'ə, kadə upaanə nuunə mafuudəna, waatoo, dūunuunə ətə pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə uusəratə nə maduunə Magəra a jiga.

⁵ Unə daguyinə əsə, baneemə ka nuunə akəŋwacii masariinə. Taa wu patə ahadoonə, ga ca haŋətə nəkii. Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ma əndətə ca haŋətə nəkii, pooshi Əntaŋfə ka luunə tə ci. Amma ma əndətə həətəpaa nəkii, agi danə nə Əntaŋfə ka ci pwapoonə."

⁶ Aciikii nə nyi ka banə koonə, həətəpaa noonə nə akəŋwacii Əntaŋfə. Ma ca, tə'i ci da ŋgeerənə. Maa kə mbu'ya uusəratə dəkəpaa ci, kadə nii kəya vii koonə dūunuunə. ⁷ Patənə ŋga sətə palee ka ŋgeerənə goona, kapaamə akəŋwaciikii. Acii, ma ca, agi hadfanə nə ci duunə.

⁸ Ŋgərətəmə haŋkala goonə, hadfamə də nuunə, acii ma əndə daawaanə goonə, waatoo *Seetanə, agi zhiizhi'inə nə ci ahadoonə, ka aalənə taa tə wu kəsənəkii. Ma ca, makə livarətə kəshi madəfənə tə ci, ca bəəyi vurənə, ca aalə sə ŋga kəsənə. ⁹ Ma danuuna, kəŋaanəmə də ŋgeerənə agi nə'unə tə Əntaŋfə, goona ŋgwələ acii Seetanə shaŋə. Kə shii unə, tə'i hara ənji nə'unə laŋə makə noonə ətə ca cibə ha'ə agi duuniya makə ətsə əsə. ¹⁰ Ma daba'ə cibənə goonə agi baanə gi'u, ka hadatənə nə Əntaŋfə ci saakii duunə, ca vii koonə ŋgeerənə koonə shii kəŋaanənə ndihə ndihə

5:1 5.1 1.21. **5:2** 5.2 Yooh. 21.15-17; Slənə 20.28; 1 Tim. 6.5. **5:3** 5.3 2 Koor. 1.24; Fil. 3.17; Tit. 2.7. **5:4** 5.4 1 Koor. 9.24-25; 1 Piita 1.4. **5:5** 5.5 Wab. 3.34; 29.23; Af. 5.21; Yak. 4.6. **5:6** 5.6 Yak. 4.10. **5:7** 5.7 Jab. 55.23; Mat. 6.25-30; Fil. 4.6. **5:8** 5.8 Jab. 22.14; 1 Tees. 5.5-8. **5:9** 5.9 Af. 6.11-12; Yak. 4.7.

yadə shakanə. Ma ca, Əndə dā pwapoonə nə ci, ci 'wii tuunə dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu, koonə shii dəmənə aagi dūunuunaakii ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹¹ Naakii nə ŋwanjuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹² Silasə cakə tə nyi ka naahə koonə magusə ləkaləkatəna. Ma ca, ndzəkəŋunəki nə ci agi nə'unə tə Slandana. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəŋwə. Ma ləkaləkatənə cii kya naahə koonə, kaa nya shii vii koonə də ŋgeerənə, nya baarii koonə makə sətə dīi ndilə ndilə tə pwapoonə ŋga Əntaŋfə. Ma dānuunə, kəŋaanəmə agyanə pwapoonəkii. *

¹³ Kə nəhəpaa cikəŋunəku Ikəliisiya ŋga Babila tuunə. Matacfəkii ŋga Əntaŋfə nə ki makə unə. Kə nəhəpaa uuzənaaki Marəkusə tuunə əsə. † ¹⁴ Nəhəshimə ŋga'ə də ədzəmə rəŋwə. Wa Əntaŋfə a vii ndzaanə jamə ka patənə goonə, unə əŋji nə'unə tə Aləmasiihu.

Bəra'inə nga ləkələkatə nga Piita

¹ Wiinə ləkələkatə ca dzə daciiki Simoonə Piita, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu, masləkee əndaakii əsə. Agi naahənə nə nyi koonə ənjitə kavə Əntanƒə ka tii vii goonƒa ətə da məghərəvənə mbərə mbərə da neenə. Ma vii goonƒatsa, dagi goonƒaanə nga Əntanƒə gaamə, waatoo Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu shigi.

² Wa Əntanƒə a tsakə koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwə aakəŋwa dagi shiinə tə ci da shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə.

'Wanə nga Əntanƒə da tadənaakii taamə

³ Ma Əntanƒə da baawədaakii, kə vii ci kaamə patənə nga sətə dəbee, kaama ndzaanə da kura əpinə, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci. Ma ətsə patə, dagi shiinə gaamə tə ci, Əndətə 'wii taamə kaama ndzaanə agi dūunuunaakii da nga'ənaakii. ⁴ Də ha'ə upaa amə madiigərə uushi'iitə dīi ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, tə'i ci da məghərəvənə ngaanƒa'ə. Ma vii Əntanƒə koonə uushi'inəkii, kaa ca shii gatsəgi koonə də bwaya uushi'iitə ci ginə nga ənjə a moo ganə a duuniya, ətə ca kərə tə tii ka ha nga zanə. Ma dīi ci ha'ə, koonə ndzaanə makə naakii.

⁵ Aciikii nə nyi ka banə koonə, ciŋəmə, una tsakə nga'əənə aagi vii goonƒa goonə. Tsakəvəmə shii goonƒaanə aagi nga'əənə goonə. ⁶ Nğərəmə ətsətə na, una tsakəvə aagi shii goonƒaanə; una nğərə sə'watənə, una tsakəvə aagi ətsətə na, una tsakəvə nə'unə tə Əntanƒə aagi sə'watənə.

⁷ Tsakəvəmə uufəshinə ahadoonə aagi nə'unə tə Əntanƒə, una tsakəvə uufənə tə ənji patə aagi uufəshinə ahadoonə.

⁸ Madfa agi d'anə nuunə ha'ə makə ətsə taa guci patə, paa unə ka ndzaanə zərakə, paa unə ka ndzaanə ka ənjitə yadə nafalatii agi shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ⁹ Ma əndətə paa ci ka d'anə ha'ə, kə ndzaa ci makə muurəfa, kə zaanə ka ci oo'i kə tifyagi Əntanƒə ka ci 'waslyakəənaakii ətə dfaadii ci nga nükə.

¹⁰ Aciikii ndzəkəŋushi'inəkya, wanyinə ka banə koonə, Əntanƒə ta'i tuunə, ci 'wii tuunə əsə. Makə ha'ə dīi əna, ciŋəmə koonə kəŋə ndihə ndihə agi 'waatsə da tadəətsə ta'i ci tuunə. Aci madfa kə dīi unə ha'ə, pooshi unə ka kulənə agi vii goonƒa goonə shanə. ¹¹ Də ha'ə d'anə Əntanƒə koonə

rægwa nga dämənə aagi nwanjuunə ətə pooshi ka uudənə, waatoo, nwanjuunə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. *

¹² Aciikii, taa nɣahi kə shii unə uushi'iitsə wabi nyi koonə agyanəkii daga nɣkə, kə kəŋaanuunə agyanə goonɣaatə fii unə əsə, patə da ha'ə pa nya bwasee ka buurətənə koonə agyanəkii taa guci patə. ¹³ Kə dfaadatə nyi hiimaaki, kə nee nyi ka dfanə nɣa'ə, nyi kə buurətə koonə agyanəkii, nyi ma'ə da i əpinə amaki, koonə shii ndzaanə də mægigi. ¹⁴ Acii kə shii nyi, ma aakəŋwa gi'u, kadə nɣərəginə nə Əntanɣə əpinə amaki, makə sətə baɣi Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka nyi. ¹⁵ Acii ha'ə, gaxhi'waanaaki patə, koonə shii buurətə uushi'iitsə daba'ə əntənaaki taa guci patə.

*Duunuunə nga Yeesu *Aləmasiihu*

¹⁶ Yoo, ma saa'itə jigunyiinə koonə agyanə shine nɣa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da dūunuunaakii, əntaa ma shi uusha dʒii ətə laalatə ənji bii inə koonə. Aa'a, pooshi; neenə nee inə ka dūunuunaakii də giniinə. ¹⁷ Ma saa'itə vii Əntanɣə Dəsənaamə ka ci məɣhərəvənə da dūunuunə, inə davə kəŋə kəŋə. Kə fii inə uura nɣa Əntanɣə ətə palee də dūunuunə patə, ca wabya tuu'ina, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudɣaɣi səkəki." ¹⁸ Inə də neenə na, kə fii inə uurakii də liminiinə, ca wabya dadagyə. Acii ma saa'itə wabi ci ha'ə, anə malaaba giŋwə niinə da i ci.

¹⁹ Aciikii shii inə weewee, ma sətə wabi anabinyinə, pooshi jirakənə davə taa fidyasə. Unə əsa, nɣərətəmə hanɣkala goonə agyanə sətə wabi tii, acii kə ndzaa wabənətii makə gunə ətə ca bərə ka matəku təku ha, ka ha'ə kyanə nɣa ha atsaanwə, vooda a lə'ya, ca bərə a ədzəmuunə. ²⁰ Ma sətə dānuunə, shiimə oo'i, ma anabaak-waatə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkətə, pooshi ənji ka mbeenə ka batənə də shiinatii satii. ²¹ Acii pooshi əndə'i anabaakwaanə ətə shi əndə a dʒii aɣi hiimaakii saakii. Amma Malaaba Ma'yanə vii ka ənji nɣeerənəkii, Əntanɣə a wabə da matii.

2

Majirakinə nga ənji dzəgunənə

¹ Yoo, kə shi majirakinə nɣa anabinyinə a shigi ahada ənji nɣa Əntanɣə nɣa nɣkə. Ha'ə makə ətsə əsə kadə nə majirakinə nɣa ənji dzəgunənə a shigi ahadoonə. Kadə

* **1:11** 1.11 2 Tim. 4.18; Maluu: 2.20; 3.18; Tit. 3.6. **1:12** 1.12 Yahu. 5. **1:14** 1.14 2 Koor. 5.1; 2 Tim. 4.6; Yooh. 21.18-19. **1:16** 1.16-18 Mat. 17.1-8. **1:19** 1.19 Jab. 119.105; Rooma 1.2; 13.12; 1 Piita 1.10-11. **1:21** 1.21 2 Tim. 3.15-16.

nə təya dzəgunə koonə jarəwiinə kama kama, təya kərə tuunə ka ha ŋga zanə. Slandanaamə ətə pərapaa tə tii agi 'waslyakəənatii maa, kadə nə təya kaaree ka ci. Də dfanatii ha'ə nə tii ka əlyaanə zanə agyanətii ətə na shi kədəhə. ² Ha'ə maa, tə'i hara ənji lanə na nə'u bwaya slənatii. Kadə nə hara ənjə a dzaana rəgwa ŋga goonəganə əsə putə ŋga slənatii. ³ Ma tii, kadə nə təya dfa riiba duunə də waabə koonə jirakənə ka puutəma də gəna goonə. Daga ŋukə nə Mala gəŋwanatii matasəkakii. Pooshi Əndə zamaginə də tii ka tsəfə ŋunyinə shaŋə.

⁴ Acii, ma Əntanəfə, paa ci caamə aagi malaa'ikanyii tē dfaadii 'waslyakəənə. Amma aagi gunə 'wa'agərə ci tē tii, ənjə a gwaaləgi tē tii davə agi matəku təku ha ruku ruku, ka gəra uusəra ŋga la gəŋwanə. ⁵ Ha'ə nə ənjitə sha dfaadii 'waslyakəənə ŋga ŋukə əsə, paa ci caamə aagitii. Ci dfaadii wunəgi ci rəgwa ka ma'inə, ca bulya aasəkə duuniya aagyanə ənjitə mashiimə tē ci, zagi uushi'inə patə, see ənji mədəfə mb'əi, tighəsə də Nuuhu ətə nja waaza rəgwa ŋga goonəganə ka ənja. ⁶ Ha'ə nə vəranyii tē dfaadii *Sadooma da *Gwamoora əsə, kə zamagi Əntanəfə də gunə. Də ha'ə baarii ci oo'i, ha'ə dfanəkii də ənjitə paa tii ka fa wabənaakii. ⁷ Amma, ma *Luudu, əndə goonəga nji ci akəŋwacii Əntanəfə, kə zhimagi səkii tē ci putə ŋga ajjinəənə ŋga ənja. Ma ca, kə luupaa Əntanəfə tē ci ka saa'ikii, ⁸ accii əntaa manəgərəkiki əndə nji ci. Makə ndzaa ci ahada ənja, pukyanə ŋga ha patə, agi neenə nə ci ka slənatii, agi fanə nə ci uushi'iitə nji təya waabə. Amma, makə dfaadii ci ka əndə goonəga, kə biiipaa ka ci səkə ka shaŋə nə sətə njii təya dfaadfa.

⁹ Ma uushi'iitə dfaadii Slandanaamə ha'ə patə, ka baarəginə oo'i, kə shii ci rəgwatə luupaanəkii ənjitə ca ŋgwalə aciikii agi cibatii. Ma bwaya ənji əsə, kə shii ci hatə kapaanəkii tē tii, təya cibə, ka gəra uusəra ŋga la gəŋwanə. ¹⁰ Ma ənjitə ca nə'u sətə mwayi ginə, təya bərapaa dfaadfa ŋga Əntanəfə, tē tii cibeenəkii palee.

Ma majirakinə ŋga ənjitə cii kya ba koonə, paa tii ka ŋgwalənə taa accii ŋgutə uushi shaŋə, paa tii ka luuvə wabənə ŋga ənda. Taa tē uushi'iitə da məghərəvənə dagyə maa, paa tii ka dfaadfa, see dfaadanə tē tii. ¹¹ Amma, ma malaa'ikanyinə, tə'i tii da baawədfa da ŋgeerənə ka shaŋə, palee ka ənjitsa. Patə da ha'ə, paa tii ka dfaadanə

2:1 2.1-22 Yahu. 4-13. **2:1** 2.1 Mat. 7.15. **2:3** 2.3 1 Tim. 6.5. **2:4** 2.4 1 Piita 3.19-20; Yahu. 6. **2:5** 2.5 3.6; 1 Piita 3.20. **2:6** 2.6 'Wat. 19.24-25; Luka 17.29; Yahu. 7. **2:7** 2.7 'Wat. 19.1-16. **2:9** 2.9 Ayb. 4.7; 1 Koor. 10.13; Səniinə 3.10. **2:10** 2.10 Yahu. 7-8.

tə tii, paa tii ka kərə wulatii aakəŋwacii Əntaŋfə əsə. ¹² Amma, ma majirakinə ŋga ənjitsa, agi daadanə nə tii uushi'inə yadə hiima. Kə ndzaa tii makə uushi'inə ŋga bilinə ətə ca poo wata ka kəəsənə, ənjə a bəələ tə tii. Agi dzaananə nə tii sətə mashiimə tii ginəkii. Makə sətə ci sə ŋga bilinə a za, ha'ə zanətii əsə. ¹³ Kadə ki'inə nə Əntaŋfə ka tii shikwatii də ciba, makə sətə ci təya cibee ka hara ənji. Acii ma təya, agi moonə nə tii də ŋgərəkikinə taa ka rəgwa ginə ŋga ənja. Ma ndzaanə goonə da tii agi gəshinə, sə ŋga ayinə koonə. Agi kadeesəkənə ka tii nə jarəwiitə ci təya kyaara koonə. ¹⁴ Kə ŋgərəgi aalə makinə haŋkalatii patə, pooshi daada 'waslyakəənə ka mbu'unə ka tii shaŋə. Taa da nee tii ka ənjitə ma'ə madamə ŋgeerənə agi nə'unə tə Əntaŋfə, təya kyaara ka tii jarəwiinə kama kama ka dəməgərəginə də tii aagi daada 'waslyakəənə. Kə dəgi tii ka maviinə ŋga aalə uushi'inə ŋga *duuniya. Kə naalagi Əntaŋfə tə tii. ¹⁵ Kə kagi tii rəgwa goonə, təya nə'u rəgwa ŋga Balaamə uuzənə ŋga Bi'oorə. Ma ca, kə ŋgərəgi suuna ŋga kwaba haŋkalaakii ka ha'ə kə aali ci rəgwa ŋga də ŋgərəkikinə kaa ca upaagi. ¹⁶ Amma kə wazhi Əntaŋfə ka ci putə ŋga 'waslyakəənaakii, ka ha'ə kə wabi vaməndaakii da ci makə əndə shiŋkinə ka saa'ikii. Makə mwayi ci slənə 'waslyakəənə agi mabaanaakii, vaməndakii a tsəŋagi ka ci rəgwa.

¹⁷ Ma majirakinə ŋga ənjitsa, kə ndzaa tii makə gəərə ətə ifəgi ma'inə davə, makə kurabiinə ətə ci mədə a ŋgərəgi. Kə tasəkapaa Əntaŋfə ka tii ha agi mandə təkunə ruku ruku. ¹⁸ Acii ma təya, agi daada məza wabənə nə tii ka duunətə də nətii. Agi aalə jarəwiinə ŋga tsəku də ənjitə ca bwasee ka nə'u rəgwa ŋga ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə. Kə mwayi tii təya ləbə da tii, kaa təya slənə makə sətə mwayi shishinətii. ¹⁹ Agi banə nə tii ka ənja, "Ka upaanə nuunə dimwaanə." Amma, ma tii boo, maviinə ŋga ŋgərəkikinə nə tii. Acii patənə ŋga sətə ŋgərəgi haŋkala ŋga ənda, kə dəgi əndəkii ka mava ŋga səkii. ²⁰ Ma ənjitə bwasee ka də ŋgərəkikinə putə ŋga shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, madə kə ənyi tii ka kapaa nətii, ŋgərəkikinəkii a ənə ka ŋgərəgi haŋkalatii, ma ndzaanatii, ka dfanə bwayakii ka shaŋə, palee ka ətə shi təya nji agikii, tii ma'ə mashiimə tə Yeesu. ²¹ Ma tii, guja mashiimə tii rəgwa ŋga goonəganə dəŋwa'ə, accii kə ənyi tii ka kagi goonəganə, təya naanagi ka fa sətə bii Əntaŋfə ka tii.

2:11 2.11 Yahu. 9. **2:12** 2.12 Yahu. 10. **2:13** 2.13 Yahu. 12. **2:14** 2.14 Mat. 5.28; 2 Tim. 3.6. **2:15** 2.15 Baan. 22.7,17; Yahu. 11. **2:16** 2.16 Baan. 22.28-31. **2:17** 2.17 Yahu. 13. **2:19** 2.19 Yooh. 8.34; Rooma 6.16. **2:20** 2.20 1.11; Mat. 12.45. **2:21** 2.21 Luka 12.47-48.

²² Weewee kə dīi agyanətīi makə sətə bīi əndə'i wabənə tuu'ina: "Kə ənyi əda ka na'agi vaananaakīi, kə ənəgərə mayifə dagəla ka gwadaləna agi ndzaba."

3

*Ənyanə ŋga Yeesu *Aləmasiihu aagi duuniya*

¹ Kadashinyinaakya, bəra'inə ŋga ləkələkataaki ənə cii kya naahə koonə. Ma ləkələkatənyiitə kyakya'ə, ka buurətənə koonə agyanə sətə uugi unə shiinə, koonə də ŋunyi hiima agyanəkīi ŋga'ə. ² Patənə ŋga sətə wabi anabinyinə ŋga Əntanfə ŋukə, da sətə bīi Maluu gaamə Slandana, waatoo ətə waazii masləkee ənji koonə, ga ca zaanə koonə şanə.

³ Ma sətə dānuunə, shiimə oo'i, ma ətsə duuniya kədəhə ka uudənə, kadə shiginə nə ənjitə na slənə patənə ŋga sətə mwayi moodəfətīi. Kadə nə təya tasəkə duunə, ⁴ təya ba, "Əntaa ma bīi ci ka ənyanə nə ca? Mabamə ci ha'ə kwa? Aa maanə dīi? Kə mətəgi dəsənaamə patə. Njanənə ka saa'itə tagii Əntanfə uushi'inə ka dənə əndzə'i əsə, pooshi sətə zhi'i taa gi'u." ⁵ Ma wabi tii ha'ə, kə mwayi tii dānə makə kə zaanə ka tii oo'i, daga ŋukə də batə wabənə ghənyi Əntanfə səkəntanfə da hanyinə. Dagi ma'inə ghənyi ci hanyinə. Ma'inəkīi ca gərə tə hanyinə əsə. ⁶ Ma'inəkīi əsə zamagi də duuniyatə ŋga ŋukə. ⁷ Ha'ə əsə nə səkəntanfə da hanyinə caama nee əndzə'i. Də wabəətə shigi da ma Əntanfə kapaa ci duuniya ka gərə də gunə. Gunəkīi na zamagi də duuniya, uusəratə nii kəya la gəŋwanə da zama də bwaya ənja.

⁸ Kadashinyinaakya, ga ca zaanə koonə nə uushi rəŋwə: ma uusəra rəŋwə da fəzə dəbu'u, kə ndzaa tii mbərə mbərə akəŋwacii Slandanaamə. ⁹ Ma Slandana, paa ci raara'ə agi də sətə bīi ci dānə, makə sətə ci hara ənjə a hiima oo'i, raara'ə nə ci. Amma sə'wanə cii kəya sə'wa tuunə, acii paa ci ka moonə ca zamagi də taa wu. Kə mwayi ci taa wu patə ca bwasee ka slənə 'waslyakəənə.

¹⁰ Amma shiimə oo'i ka shinə nə uusəra ŋga Slandanaamə. Habəsə makə mahərə nə uusərakīi a shi. Uusərakīi nə səkəntanfə a dzagi dərəlyalə makə dzanə ŋga vəna. Patənə ŋga sətə agintanfə, kadə hənəginə nə gunə. Kadə zaginə nə hanyinə da patənə ŋga sətə asəkəkīi dza'ə rarə'i.

2:22 2.22 Wab. 26.11. **3:1** 3.1 1 Piita 1.1. **3:2** 3.2 Yahu. 17. **3:3** 3.3 Yahu. 18; 2 Tim. 3.1. **3:4** 3.4 Irim. 17.15; Əzaki. 12.22; Mat. 24.27,48-51. **3:5** 3.5 'Wat. 1.6-9; İbər. 11.3. **3:6** 3.6 2.5; 'Wat. 7.11-21; Mat. 24.37-39. **3:8** 3.8 Jab. 90.4. **3:9** 3.9 3.15; 1 Tim. 2.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 5.1-2; 1 Piita 4.7.

¹¹ Makə kə shii unə oo'i, kadə zaginə nə uushi'iitsə ha'ə patə, kə dəbee una ndzaanə malaabakii ŋga'ə, una kapaa patənə ŋga nuunə ka Əntaŋfə. ¹² Gəramə uusəratə nii kəya mbu'ya, ciŋəmə də ŋgeerənə kaa uusərakii a mbəsha pii pii. Ma uusərakii, kadə hənəginə nə səkəntaŋfə mədfəkə, kadə sləwaginə nə sətə davə patə acii iza'unə ŋga gunə. ¹³ Amma, ma amə naamə, kura ha dadagyə da kura hanyinə caama gəra, makə sətə dīi Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə kaamə. Ma dava, gooŋgaanə na ndzaanə davə.

¹⁴ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i kura uushi'inə nuuna upaa ha'ə, ciŋəmə də ŋgeerənə, kəŋeemə ka ndzaanə goonə də ŋga'ə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə akəŋwacii Əntaŋfə, una ndzaanə agi jamənə. ¹⁵ Wunəpaamə liminuunə ŋga'ə, koonə fa. Ma nə Slan-danaamə ka sə'wanə zəku'i taabu'u shinəkii, kaa ənjə a shii upaa luupaanə. Ma wabəətsa, kə nyaahə kadashinə gaamə ndzəkəŋushi'inaamə Bulusə koonə ha'ə də shiitə vii Əntaŋfə ka ci. ¹⁶ Ma ləkələkətənyinaakii patə, kala hatə wabi ci agyanə uushi'iitsa, kə wabi ci makə sənə cii kya ba koonə əndzə'i əsə. Tə'i hara uushi'inə asəkə ləkələkətətə nyaahə ci, dzawə ka liminə nə paaratəginə. Ma ənjitə mashiimə gooŋgaanə, waatoo ənjitə pooshi kəŋaanə ka hakii, paa tii ka batənə də rəgwakii. Agi dānə nə tii ha'ə də hara wabənə asəkə ləkələkətə ŋga Əntaŋfə əsə. Mashiimə tii natii gəŋwanə ci təya alya agyanətii də ciinətii.

¹⁷ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i ənji na dā ha'ə, ŋgərətəmə nuunə acii ga təya kyaara koonə jarəwiinə kama kama ŋga ŋusləginə duunə a rəgwa Əntaŋfə. ¹⁸ Ma dānuunə, dəmə aakəŋwə aakəŋwa də shiinə tə Slan-danaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, una dzə aakəŋwə aakəŋwa də shii pwapoonaakii əsə. Ŋga Aləmasiihu nə dūunuunə daga ənshinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkatə ŋga Yoohana

Wabənə agyanə Əndətə ca vii əpinə

¹ Waniinə ca naahə koonə agyanə Əndətə ca vii əpinə ka ənja. Ma ca, wabənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Daga Əntaŋfə ma'ə matagamə duuniya nə ci. Kə fii inə wabənəkii, kə nee inə ka ci də giniinə, kə caamiinə tə ci də giniinə, ina tabətə tə ci də ciiniinə əsə. ² Ma əpiitə ci wabənəkii a vii, kə baarəgi Əntaŋfə keenə. Kə nee inə ka əpinəkii əsə, kə seedii inə, ina waaza koonə agyanəkii, waatoo, əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Daga ka 'watəginə nə tii ka ha rəŋwə da Dii, Əntaŋfə Dii a baarəgi keenə tə ci. * ³ Ma sətə nee inə, fii inə də limiinə əsə, ci ciina waaza koonə noonə əsə, koonə ləbə deenə, ədzəmaamə a ndzaanə ka hakii agi ləbəəne ləbiinə da Dəsənaamə da Uuzənaakii Yeesu *Aləmasiihu. ⁴ Ma ciina naahə koonə wabəətsa, kaama dā moodfasəkə ka shaŋə.

Ndzaanə agi macamə ha

⁵ Wiinə wabənə fii inə da ma *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ənə ciina ba koonə oo'i, camə saakii nə Əntaŋfə, pooshi uushi təkunə təkunə ashikii taa gi'u.

⁶ Madə kə bii amə oo'i, maləbəkii naamə da Əntaŋfə, amma ama dzə aakəŋwa də dā slənə ŋga təkunə, ci nə kə dīi amə ka majirakinə ətsə agi wabənə gaamə da slənə gaamə. ⁷ Amma, madə agi dā slənə ŋga camənə naamə, makə sətə dīi Əntaŋfə agi camənə, də ha'ə ndzaanaamə maləbəkii, amə patə. Idənə ŋga Yeesu Uuzənaakii əsə a laabagi taamə agi patənə ŋga 'waslyakəənə gaamə.

⁸ Madə kə bii amə, pooshi 'waslyakəənə ashaamə, kə ha'waamə də naamə na. Pooshi gooŋga ashaamə shaŋə əsə. ⁹ Madə kə baabagyaamə 'waslyakəənə gaamə ka Əntaŋfə, ka tifyaginə nə ci kaamə, ca laabagi taamə agi ghatə gooŋgaanə gaamə patə. Acii, ma ca, sətə bii ci patə, ka mbu'utəginə nə ci, əndə gooŋga nə ci əsə. ¹⁰ Madə kə bii amə, madəmaamə 'waslyakəənə, ci nə kə zhi'wee amə ka Əntaŋfə ka majiraka. Pooshi wabənaakii a ədzəmaamə əsə.

1:1 1.1 2.13-14; Yooh. 1.1-2,14; 4.14; 6.35; 8.12; 11.25. * **1:2** 1.2 seedanə: Yooh. 15.27. **1:4** 1.4 Yooh. 15.11. **1:5** 1.5-7 Yooh. 8.12. **1:5** 1.5 1 Tim. 6.16. **1:6** 1.6 2.4. **1:7** 1.7 3.5; Isaa. 2.5; Ibr. 9.12; Səniinə 1.5. **1:9** 1.9 Jab. 32.3-5.

2

*Yeesu *Aləmasiihu nə Matsakə taamə*

¹ 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya naahə koonə wabəətsə ha'ə, acii goona dīi 'waslyakəənə. Amma, maa kə dīi əndə 'waslyakəənə, tə'i əndə ca kədii ka madəbama gaamə abii Dəsənaamə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu əndə goonğa. ² Ci əŋki ka putə gaamə, kaa Əntanƣə a tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə. Əntaa wata 'waslyakəənə gaamə, amə daanaamə, amma da i ŋga patənə ŋga ənji a duuniya.

³ Maa kə slənətaamə sətə bii Əntanƣə kaamə, ci ca baarii oo'i, kə shii amə tə ci. ⁴ Taa wu patə ca ba oo'i, kə shii ci tə ci, amma maslənətəmə ci də sətə bii ci, majirakə nə tsarə ŋga əndətsa, pooshi goonğa ashikii. ⁵ Amma, ma əndətə ca slənətə sətə bii Əntanƣə, ci ca uudə tə Əntanƣə tantanyinə. Də ha'ə caama shii oo'i, ləbə naamə da i ci. ⁶ Taa wu patə ca ba ləbə ka hakii da Əntanƣə nə ci, see a ndzaa ci makə sətə ŋji Yeesu Aləmasiihu.

Kura wabənə agyanə uudəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, əntaa kura wabəətə pooshi unə sha fii cii kya naahə koonə, amma iirə wabənə, waatoo, ətə shi una fii daga ka saa'itə 'watəgyuunə fa wabənə ŋga Əntanƣə. Ma iirə wabəətsa, kə fagyuunə. ⁸ Patə da ha'ə, ma wabəənə cii kya naahə koonə agyanəkii, tə'i kura uushi agikii. Acii ma wabəətsa, kə nee ənji ka kura kuraanəkii agi ndzaanə ŋga Yeesu Aləmasiihu da agi ndzaanə goonə, makə wiinə təkunə ka dzəginə, wiinə bərənə ŋga tantanyinə əsə agi bərənə.

⁹ Taa wu patə ca ba oo'i, agi da slənə ŋga camənə nə ci, amma ca kaaree ka ndzəkəŋuci, ma əndətsa, ma'ə ci agi təkunə ca'ə əndzə'i. ¹⁰ Taa wu patə ca uudə tə ndzəkəŋuci, agi camənə nə ci. Ma ci əsa, pooshi uushi ətə ca kavə əndə ka pu'unə ashikii. ¹¹ Amma, taa wu patə kaaree ka ndzəkəŋuci, agi təkunə nə ci, agikii cii kəya wii, mashiimə ci hatə cii kəya dzə aa dəvə, acii moorəfəkii nə ci acii təkunə.

¹² Manjeevənaaki, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə tifyagi Əntanƣə koonə 'waslyakəənə goonə putə ŋga ləmə ŋga Aləmasiihu. ¹³ Unə masariina, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə shii unə tə əndətə ndzaanə daga

2:1 2.1 Rooma 8.34; Ibər. 7.25. **2:2** 2.2 4.10; Yooh. 1.29. **2:4** 2.4 1.6; 4.6; Yooh. 3.21; 8.44; 16.13. **2:5** 2.5 2.17; 5.3; Yooh. 14.15; 2 Yooh. 6. **2:6** 2.6 Yooh. 13.15; 15.5. **2:7** 2.7-8 4.11; Yooh. 13.34. **2:7** 2.7 2.24; 3.11. **2:8** 2.8 Yooh. 1.9-10; 8.12; Rooma 13.12. **2:9** 2.9 3.10,15; 4.20. **2:10** 2.10 Jab. 119.165; Rooma 14.13. **2:11** 2.11 Yooh. 12.35-36. **2:12** 2.12 Slənə 4.12.

Əntanǰfə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiinə əsa, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə jaalii unə agyanə *Seetanə.

¹⁴ 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya buurətə koonə wabəətsa, acii kə shii unə tə Əntanǰfə Dəsənaamə. Unə masariina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə shii unə tə Əndətə ndzaanə daga Əntanǰfə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə kəŋaanuunə ndihə ndihə agi nə'unə tə Aləmasiihu, tə'i wabənə ŋga Əntanǰfə a ədzəmuunə, kə jaalii unə agyanə Seetanə əsə.

¹⁵ Goona uudə *duuniya, goona ka nuunə ka uushi'inə ŋga duuniya əsə. Taa wu ca uudə duuniya, paa ci agi uudənə tə Dəsənaamə ətsa. ¹⁶ Ma sətə ci ənjə a dā agi duuniya, waatoo, ka danə nə tii sətə ca kadeesəkə ka shishinətii, təya moo uushi'inə ŋga duuniya, təya dūunətə natii nə putə ŋga uushi'inə ŋga duuniya ətə aciitii. Ma ətsə patə, əntaa daga Əntanǰfə Dəsənaamə shigi, amma asəkə duuniya. ¹⁷ Duuniyakii əsa, agi uudəginə, da patənə ŋga uushi'inə ətə ci əndə a moo asəkətə ca uudəgi. Amma, ma əndətə ca slənə sətə mwayi Əntanǰfə, tə'i ci da i əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

*Əndə daawaanə ŋga *Aləmasiihu*

¹⁸ Manjeevənaakya, kədəhə nə duuniya ka uudənə. Kə shi ənjə a bii koonə oo'i, kadə nə Əndə Daawaanə ŋga Aləmasiihu a shigi. Taa əndzə'i maa, kə shigi ənji daawaanə ŋga Aləmasiihu laŋə. Də ha'ə shii amə oo'i, kədəhə nə duuniya ka uudənə. ¹⁹ Ma ənji daawaatsə ŋga Aləmasiihu, agyaamə nji tii. Amma əntaa ənji gaamə ŋga gooŋga nji tii. Aciikii dzəgi tii satii. Acii maci ənji gaamə nji tii ŋga gooŋga, kadā pooshi tii dzəgi agyaamə. Amma dzəginatii agyaamə baarii oo'i, tantanyinə, əntaa ənji gaamə nə tii. ²⁰ Ma unə, kə vii Malaaba Əndə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ha'ə əsə shii unə wabənə ŋga gooŋga, unə patə. ²¹ Ma cii kya naahə koonə, əntaa acii mashiimuunə gooŋgaanəkii, amma kə shii unə. Kə shii unə əsə, pooshi jirakənə ka shiginə agi gooŋgaanə.

²² Makə ha'ə dīya, wu dīi nə majiraka? Əndətə bii oo'i, əntaa Aləmasiihu nə Yeesu, ci nə majiraka. Əndə daawaanə ŋga Aləmasiihu nə ci. Kə kaaree ci ka Dəsənaamə tii da Uuzənaakii. ²³ Acii taa wu patə kaaree ka Uuzənə ŋga

2:13 2.13-14 1.1-2. **2:15** 2.15 Yak. 4.4. **2:16** 2.16 Waḅ. 27.20; Rooma 13.14; Af. 2.3; Yak. 4.16. **2:17** 2.17 Mat. 7.21; 1 Koor. 7.31. **2:18** 2.18 4.3; Mat. 7.15; 2 Yooh. 7. **2:19** 2.19 Slənə 20.30. **2:20** 2.20 2.27. **2:22** 2.22 4.3; 2 Yooh. 7.

Əntanǝfə, paa ci ləbə da Dii əsə. Amma, taa wu patə luuvə oo'i, Uuzənə ǝga Əntanǝfə nə Yeesu, ləbə nə ci da Dii.

²⁴ Ma wabənə ǝga Əntanǝfə ətə cuuna fa 'watəginə ka saa'itə waazii ənji koonə ǝga təkəǝwanə, kəsəpaamə asəkə ədzəmuunə. Maǝa kə kəsəpaa unə uushi'iitə fii unə daga ka 'watəginə, ka ndzaanə nuunə ləbə ka hakii da Dəsənaamə da Uuzənaakii taa guci patə. ²⁵ Tə'i sətə bii Yeesu Aləmasiihu ka viinə nə ci kaamə, waatoo, əpinə ǝga ca'ə ndəǝwə ndəǝwə.

²⁶ Ma wabəətə nyyaahə nyi koonə patə, agyanə ənjitə ca ǝa gazhi'waanə ǝga ǝusləginə duunə. ²⁷ Amma, ma una, kə vii Aləmasiihu koonə Malaaba Ma'yanə. Makə a ədzəmuunə nə Malaaba Ma'yaatsa, pooshi bahə alə əndə dzəgunənə koonə ma'ə. Acii Malaaba Ma'yanəkii ca dzəgunə koonə patənə ǝga uushi'inə. Ma sətə cii kəya dzəgunə koonə əsa, goonǝga, pooshi jirakənə agikii. Aciikii, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu makə sətə jigunyi Malaaba Ma'yanə koonə.

²⁸ Ma ənə ǝii manjeevənaakya, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu Aləmasiihu. Maa kə ǝii unə ha'ə, pooshi ədzəmaamə ka udzənə, pooshi amə ka umbənə aciikii acii ayinə saa'itə nii kəya ənya. ²⁹ Kə shii unə, ma Yeesu Aləmasiihu, əndə goonǝga nə ci. Acii ha'ə, shiimə oo'i, taa wu patə ca slənə də goonǝganə, uuzənə ǝga Əntanǝfə nə ci.

3

Manjeevənə ǝga Əntanǝfə naamə

¹ Una, tsaaməmə makə sətə uu'i Əntanǝfə Dəsənaamə taamə! Ha'ə kə 'wii ci taamə manjeevənaakii. Weewee manjeevənaakii naamə əsə. Ma səndə ǝii mashiimə ənji *duuniya taamə oo'i, manjeevənə ǝga Əntanǝfə naamə, acii pooshi tii shii tə Dəsənaamə. ² Kadashinyinaakya, kə uugi amə ndzaanə ka manjeevənaakii, iitə saǝə naama ndzaanə aakəǝwa? Amma, ma sətə shii amə, ma saa'itə nə Aləmasiihu a ənya, ka ndzaanə naamə makə naakii, acii ka neenə naamə ka ci paǝǝəraǝə a babara. ³ Taa wu patə ca ka nəkii oo'i, ka ǝanə ha'ə makə ətsa, wa ca ndzaa yadə 'waslyakəənə makə sətə ndzaa Aləmasiihu yadə 'waslyakəənə.

⁴ Taa wu patə ca ǝa 'waslyakəənə, aǝi taǝəginə nə ci bariya ǝga Əntanǝfə. Acii taǝəǝi bariya ǝga Əntanǝfə

nə ɖa 'waslyakəənə. ⁵ Kə shii unə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu, kaa ca ɲgərəgi 'waslyakəənə gaamə. Ma ca, pooshi 'waslyakəənə ashikii. ⁶ Acii ha'ə, ma əndətə ndzaa ləbə ka hakii da ci, paa ci ka ɖaada 'waslyakəənə. Amma, taa wu patə ca ɖaada 'waslyakəənə, mashimə ca nee ka ci, mashiimə ci tə ci əsə.

⁷ Manjeevənaakya, goona kapaa rəgwa ka ənjə a ha'utə duunə. Acii see əndətə ca ɖa slənə ɲga goonjaanə nə əndə goonja, makə sətə ɖii Aləmasiihu əndə goonja. ⁸ Ma əndətə ca ndzaa ka ɖaada 'waslyakəənə, əndə ɲga Seetanə nə ci. Acii ma Seetanə, kə ndzaa ci ka ɖaada 'waslyakəənə daga 'watəginə ɲga duuniya. Ma shigi *Uuzənə ɲga Əntanjə, kaa ca shi ka uulagi slənə ɲga Seetanə.

⁹ Ma əndətə ndzaa ka uuzənə ɲga Əntanjə, paa ci ka ndzaanə ka ɖaada 'waslyakəənə, accii tə'i wabənə ɲga əpinə asəkə ədzəməkii. Makə ɖii ci Əntanjə nə Dii, paa ci da rəgwa ɲga ɖaada 'waslyakəənə. ¹⁰ Wiinə səndə təkəe ka manjeevənə ɲga Əntanjə da ɲga Seetanə: ma əndətə pooshi ka slənə uushi ɲga goonja, əntaa uuzənə ɲga Əntanjə nə ci. Ha'ə əsə nə əndətə pooshi ka uufənə tə ndzəkəɲuci.

Uudəshinə

¹¹ Ma bii nyi ha'ə, accii wiinə sətə fii unə daga ka 'watəginə saa'itə fii unə wabənə ɲga Əntanjə, waatoo tyasə see a uufəshaamə. ¹² Gaama ndzaa makə ɲga Kaa'inu. Ma ca, əndə ɲga *Seetanə nə ci. Kə bələgi ci tə ndzəkəɲuci. Acii mi sanjə bələgi ci tə ca? Acii ma slənə ɲga ndzəkəɲuci, ɲunyikii. Ma naakii slənə əsa, bwayakii.

¹³ Ndzəkəɲushi'inəkya, maɖa bərapaa ənjitə mashiimə tə Əntanjə tuunə, ga ca ɖa koonə ka sə ɲga hurəshishinə.

¹⁴ Ma amə kamə, kə shii amə, ma ɲga ɲukə, makə maməətə ənji njaamə. Amma, ma əndzə'i, ənjitə da i kura əpinə naamə. Kə shii amə ha'ə, accii agi uufənə naamə tə ndzəkəɲushi'inaamə. Ma əndətə pooshi ka uufəshinə, makə mantə əndə nə ci. ¹⁵ Ma əndətə bərapaa tə ndzəkəɲuci, mbərə mbərə nə ci da mabələ ənda. Kə shii unə, ma mabələ ənda, paa ci da i əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. ¹⁶ Vəgi əpinə ɲga Yeesu Aləmasiihu ka putə gaamə baarii kaamə makə sətə dəbee ama uufəshi. Ha'ə naamə əsə, see a vəgyaamə əpinə gaamə ka putə ɲga

3:5 3.5 1.7; 2.2; 4.10; Isaa. 53.9; Yooh. 1.29; 8.46; 2 Koor. 5.21; Ibər. 4.15; 9.14; 1 Piita 1.19; 2.22,24; 3.18. **3:6** 3.6 3.9; 5.18; Yooh. 15.5; Rooma 6.2,14. **3:8** 3.8 Mat. 12.26-29; Yooh. 8.44. **3:10** 3.10 2.9,29. **3:11** 3.11 2.7-8; 4.11; Yooh. 13.34. **3:12** 3.12 'Wat. 4.8. **3:13** 3.13 Yooh. 15.18. **3:14** 3.14 2.11; Yooh. 5.24; 13.35. **3:15** 3.15 Mat. 5.21-22; Səniinə 21.8.

ndzəkəŋuushi'inaamə. ¹⁷ Ma əndətə pooshi ka ətee ka sə ŋga ki'i də haaja, ca təkuree ka nəhə təgunuunə ŋga əndətə ətee, iitə saŋə banəkii oo'i, tə'i uudənə ŋga Əntaŋfə asəkə ədzəməkəya?

¹⁸ Manjeevənaakya, makə ha'ə dīi əna, gaama bagi wata də ba maamə tanə oo'i, agi uudəshinə naamə. Amma, ma dānaama, baarii amə uudəshinəkii də slənə gaamə ka ənja kaa uudəshinəkii a ndzaanə ŋga gooŋga. ¹⁹ Madfa kə dīi amə ha'ə, davə shiinaamə oo'i, ənji ŋga Əntaŋfə naamə. Ma ca, da gooŋga nə ci. Də ha'ə ndzaanaamə də mabanee ma'yanə akəŋwaciikii, ²⁰ taa ŋgahi kə baarii shishinaamə kaamə oo'i, tə'i ma'inə aa haamə. Aci kə palee Əntaŋfə ka ədzəmaamə, kə shii ci sətə caama slənə patə əsə. ²¹ Kadashinyinaakya, madfa pooshi shishinaamə vii kaamə ma'inə, ka kəŋaanənə naamə akəŋwacii Əntaŋfə yadə ŋgwələnə. ²² Ma patənə ŋga sətə caama kədii aciikii, ka viinə nə ci kaamə, makə dīi ci agi nə'utənə naamə wabənaakii, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci. ²³ Wiinə səndə bii Əntaŋfə kaamə d'anə: see a vii amə gooŋga ka Uzənaakii Yeesu Aləmasiihu, ama uudəshi. Ha'ə bii ci kaamə. ²⁴ Ma əndətə ca nə'utə sətə bii Əntaŋfə, ləbə nə ci ka hakii da Əntaŋfə. Ha'ə nə Əntaŋfə əsə, ləbə nə ci ka hakii da ci. Kə vii ci kaamə Malaaba Ma'yanakii. Ci ca baarii kaamə furəŋə oo'i, ləbə ka hakii daamə nə Əntaŋfə.

4

Rəgwatə ci ənjə a təkəe ka Ma'yanə ŋga Əntaŋfə da ŋga əndə daawaanə

¹ Kadashinyinaakya, madfa kə fii unə kə bii əndə koonə oo'i, də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə, goona luuvə ka ci pii pii. Amma paaratəgimə ŋga'ə zəku'i, koonə shii madfa gooŋga cii kəya wabə. Aci tə'i majirakinə ŋga anabiinə laŋə taa dama patə asəkə duuniya. ² Wiinə makə sətə nuuna mbee ka shiinə oo'i, də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə ci əndə a wabə: madfa kə fii unə bii əndə oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu, ma əndətsa, də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə. ³ Amma, madfa kə kaaree əndə ka luuvənə oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu, ma əndətsa, paa ci da Malaaba Ma'yanə, amma ma'yanə ŋga əndə daawaanə ŋga

Aləmasiihu nəndə a ədzəməkii. Ma əndə daawaata, kə fii unə oo'i, kadə nii kəya shi. Kə uugi ci mbu'yanə əsə. Waatsə asəkə duuniya əndzə'i.

⁴ Manjeevənaakya, ma unə, manjeevənə nga Əntanjə nuunə. Kə mbee ngeerənə goonə ka nga majirakiitsa, acii ma Ma'yaatsə a ədzəmuunə, kə palee ka nga ənjitə ca nə'u sətə ca kadeesəkə ka *duuniya. ⁵ Ma majirakinə nga anabiitsa, pooshi uushi ci təya wabə anəkii, madaamə anə uushi'inə nga duuniya. Ənji duuniya a luuvə wabənati, acii nga duuniya nə tii. ⁶ Ma amə, manjeevənə nga Əntanjə naamə. Acii ha'ə, taa wu patə shii tə Əntanjə, agi fanə nə əndəkii taamə. Ma əndətə əntaa nga Əntanjə nə ci əsə, paa ci agi fanə taamə. Də ha'ə mbeenaamə ka shii kama kamaanə nga Ma'yanə nga goonəga da ma'yanə nga jirakənə.

Agyanə uufəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, uufəshaamə, acii daga Əntanjə nə uufənə ka shinə. Ma əndətə ca uufə ənja, uuzənə nga Əntanjə nə ci. Kə shii ci tə Əntanjə əsə. ⁸ Taa wu nə əndə pooshi ka uufəshinə, mashiimə ci tə Əntanjə. Acii taa mi patə ci Əntanjə a də, putə nga uufənə. ⁹ Wiinə makə səndə baarii Əntanjə uufənaakii taamə furəjə: kə sləkee ci ka Uuzənaakii rəjwə dyanə aasəkə duuniya, kaama shii upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə daciikii. ¹⁰ Wiinə uufənə nga tantanyinə: ma uufənə nga tantanyinə, əntaa tsarə ətə caama uufə tə Əntanjə, amma tsarə ətə uu'i ci taamə, ca sləkee ka Uuzənaakii, Uuzənaakii a əntəgi kaa Əntanjə a tifyagi 'waslyakəənə gaamə daciikii.

¹¹ Kadashinyinaakya, makə kə uu'i Əntanjə taamə lanə, amə maa, uufəshaamə ha'ə. ¹² Pooshi əndə sha nee ka Əntanjə. Amma, maa kə uufəshaamə, ləbə ka hakii daamə nə ci. Patənə nga uufənaakii əsə, tə'i asəkə ədzəmaamə.

¹³ Kə vii Əntanjə kaamə Ma'yanaakii. Də ci shii amə ndilə ndilə oo'i, ləbə ka hakii naamə da Əntanjə. Ci boo, ləbə nə ci daamə. ¹⁴ Ma ina, kə nee inə də giniinə, ci ciina waaza ka hara ənji oo'i, kə sləkee Əntanjə ka Uuzənaakii kaa ca ndzaa ka Maluu nga duuniya. ¹⁵ Taa wu patə bagi paŋgəraŋə oo'i, Yeesu nə *Uuzənə nga Əntanjə, ləbə ka hakii nə Əntanjə da əndətsa. Ci boo, ləbə nə ci da Əntanjə.

4:3 4.3 2.18,22. **4:4** 4.4 5.5. **4:5** 4.5 Yooh. 3.31. **4:6** 4.6 2.4; 3.1; Yooh. 8.47; 18.37. **4:8** 4.8 4.16. **4:9** 4.9-10 Yooh. 3.16. **4:10** 4.10 2.2; 3.5; Rooma 5.8,10. **4:11** 4.11 3.11; 4.21; Mat. 5.44-45; 18.33; Yooh. 13.34; 2 Yooh. 5. **4:12** 4.12 2.5; 4.17; Yooh. 1.18. **4:13** 4.13 3.24. **4:14** 4.14 Yooh. 15.27.

¹⁶ Kə shii amə, kə luuvaamə əsə oo'i, kə uu'i Əntanƒə taamə ka shaŋə.

Taa mi patə ci Əntanƒə a ɗa, putə ŋga uufənə. Ma əndətə ca ndzaanə də uufəshinə, ləbə ka hakii nə ci da Əntanƒə. Əntanƒə boo, ləbə ka hakii nə ci da ci. ¹⁷ Ci ɓaarii oo'i, tə'i patənə ŋga uufənaakii a ədzəmaamə; də ha'ə naama ndzaanə də mabanee ma'yanə saa'itə nə Əntanƒə a ɗa gəŋwanə ka ənja, acii makə sətə ɗii Yeesu, ha'ə naamə asəkə duuniyana. ¹⁸ Pooshi i ŋgwalənə da uufənə ka ləbənə ka ha rəŋwə. Maɗa tə'i patənə ŋga uufənə a ədzəmə ənda, ka lakəginə nə ci ŋgwalənə. See əndətə ca gəra gəŋwanə nə ndzaanə maŋgwaləkii. Acii ha'ə, ma maŋgwala, pooshi patənə ŋga uufənə a ədzəməkii.

¹⁹ Ma caama uufəshi, acii Əntanƒə 'watəgi uufənə taamə. ²⁰ Maɗa kə bii əndə'i əndə oo'i, "Kə uu'i nyi tə Əntanƒə", amma kə kaaree ci ka ndzəkəŋuci, ma əndətsa, majirakə nə ci. Acii ma əndətə pooshi ka uufənə tə ndzəkəŋuci ətə nee ci də ginəkii, paa ci da rəgwa ŋga uufənə tə Əntanƒə ətə paa ci nee də ginəkii. ²¹ Wiinə səndə bii ci kaamə ɗanə: ma əndətə ca uufə tə Əntanƒə, wa ca uufə tə ndzəkəŋuci.

5

*Jaalanə gaamə agyanə *duuniya*

¹ Ma əndətə luuvə oo'i, Yeesu nə Aləmasiihu, uuzənə ŋga Əntanƒə nə əndəkii. Maɗa kə uu'i əndə tə ɗii ənda, agi uufənə nə ci tə uuzənaakii əsə. ² Maɗa agi uufənə naamə tə Əntanƒə, ama nə'utə sətə cii kəya ba kaamə, də ha'ə caama shii oo'i, agi uufənə naamə tə manjeevənə ŋga Əntanƒə. ³ Ma uufənə tə Əntanƒə, ci nə nə'utənə tə sətə bii ci. Mapaleemə sətə bii ci ka ŋgeerənə gaamə də zəzəkəənə, ⁴ acii taa wu nə uuzənə ŋga Əntanƒə, ka jaalanə nə ci agyanə duuniya. Ma səndə ca kavə taamə ka jaalanə, ci nə vii gooŋga gaamə ka Yeesu. ⁵ Ma əndə jaalanə agyanə duuniya, see əndətə vii gooŋga oo'i, Yeesu nə *Uuzənə ŋga Əntanƒə.

*Seedanə agyanə Yeesu *Aləmasiihu*

⁶ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə shi ci aasəkə duuniya, ənjə a ɗa ka ci bapətisəma də ma'inə, ənjə a bələgi tə ci, idənaakii a əjigi. Əntaa wata ɗa ka ci bapətisəma də ma'inə, amma kə bələgi ənji tə ci, idənaakii a əjigi. Malaaba Ma'yanə ɓaarii kaamə ətə oo'i, ma uushi'iitsa, gooŋga. Əndə gooŋga

nə Malaaba Ma'yanə əsə. ⁷ Makkə nə seedawiinə.
⁸ Waatoo, Malaaba Ma'yanə da ma'inə nga bapətisəma da idənaakii ətə əjigi ci ka putə gaamə. Ma uushi'iitsə makkə, ka ma rəŋwə nə tii patə. ⁹ Mada bii hara ənji sətə nee tii, agi luuvənə naamə. Sakwa nga Əntanƣə dīi ətə palee wabənaakii ka nga ənji shiŋkinə də ngeerəna? Ma ca, kə wabi ci agyanə Uuzənaakii əsə. ¹⁰ Ma əndətə vii goonƣa ka Uuzənə nga Əntanƣə, tə'i ci da wabəətsə a ədzəməkii. Amma, ma əndətə maluuwəmə wabənə nga Əntanƣə, kə zhi'wee ci ka Əntanƣə ka majiraka, acii maluuwəmə ci sətə bii ci agyanə Uuzənaakii. ¹¹ Wiinə wabənə nga Əntanƣə kaamə: kə vii ci kaamə əpinə nga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ma əpinəkii, dacia Uuzənaakii shi kaamə. ¹² Ma əndətə ləbə da Uuzənə nga Əntanƣə, tə'i ci da əpiitsa. Amma, ma əndətə paa ci ləbə da ci, pooshi ci da əpinəkii.

Muudinə nga wabənə

¹³ Ma unə ənə vii goonƣa ka Uuzənə nga Əntanƣə, ma cii kya naahə koonə uushi'iitsa, koonə shii oo'i, tə'i unə da əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁴ Wiinə sətə ca vii kaamə mabanee ma'yanə akəŋwacii Əntanƣə: taa mi kədii amə aciikii, mada ma sətə kədii amə aciikii, kə kadeesəkə ka ci, ka luuvənə nə ci kaamə. ¹⁵ Makə kə shii amə oo'i, taa mi patə kədii amə aciikii, agi luuvənə nə ci kaamə, kə shii amə əsə, agi viinə nə ci kaamə sətə kədii amə aciikii.

¹⁶ Mada kə nee əndə'i əndə ka ndzəkəŋuci ca ɗa 'waslyakəənə, wa ca kədii acii Əntanƣə ka putə nga əndətsa, mada pooshi 'waslyakəənəkii mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka viinə nə Əntanƣə ka ci əpinəkii. Waatoo, ka əndətə dīi 'waslyakəənə ətə pooshi mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Amma, tə'i 'waslyakəənə ətə ca kavə əndə ka təkuree ka upaa əpinəkii. Mabamə nyi koonə: ɗamə də'wa agyanə tsarəkii. ¹⁷ Kala məza slənə patə, 'waslyakəənə. Amma, tə'i harii tsarə nga 'waslyakəənə ətə pooshi mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

¹⁸ Kə shii amə oo'i, ma əndətə ndzaa ka uuzənə nga Əntanƣə, paa ci ka ndzaanə ka ɗaada 'waslyakəənə, acii agi nəhənə nə Uuzənə nga Əntanƣə tə ci. Acii ha'ə pooshi *Seetanə ka ureenə ka ci. *

5:6 5.6 Yooh. 16.13; 19.34. **5:7** 5.7-9 Yooh. 5.36-37. **5:10** 5.10 Rooma 8.16; Gal. 4.6. **5:11** 5.11 Yooh. 3.16-18. **5:12** 5.12 Yooh. 3.36; 5.24. **5:13** 5.13 Yooh. 20.31. **5:14** 5.14 Yooh. 15.16. **5:16** 5.16 Mat. 12.31; Ibər. 6.4-6.

* **5:18** 5.18 3.6,9-10; Seetanə: Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3.

¹⁹ Kə shii amə oo'i, manjeevənə nga Əntaŋfə naamə. Patənə nga ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə, acii Seetanə nə tii.

²⁰ Kə shii amə oo'i, kə shi Uzənə nga Əntaŋfə, ca vii kaamə haŋkala nga shiinə tə Əntaŋfə Əndə gooŋga. Ma amə, ləbə naamə da ci daciai Uzənaakii Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Əntaŋfə Əndə gooŋga. Daciikii shi əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

²¹ 'Ya'ə manjeevənaakya, goona paslə tə uushi'iitə əntaa Əntaŋfə nga gooŋga.

Bəra'inə nga ləkaləkatə nga Yoohana

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki masara nga Ikəliisiya. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə da manjeevənaaku, mataɔə minə daga Əntanɔə. Kə uu'i nyi tuunə dərəva. Əntaa wata nyi daanəki uu'i tuunə, amma da i patənə nga ənjitə shii goonɔaanə nga Əntanɔə. ² Ma uudənaaki tuunə, acii tə'i goonɔaanəkii a ədzəmaamə. Ka ndzaanə nə goonɔaanəkii a ədzəmaamə əsə ka ca'ə ndəɔwə ndəɔwə.

³ Ma Əntanɔə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Uuzənaakii, ka viinə nə tii kaamə pwapoonə, təya ɔa kaamə nga'aanə, təya vii kaamə ndzaanə jamə. Ma uushi'iitə patə, ka ndzaanə nə tii a ədzəmaamə, amə ənə ca nə'u goonɔaanə nga Əntanɔə, ama uudəshi.

Wabənə agyanə uudəshinə

⁴ Yoo, kə dīi nyi moodasəkə ka shanə makə lapaa nyi hara manjeevənaaku, agi nə'utə goonɔa nga Əntanɔə nə tii, makə sətə bii Dəsənaamə kaamə. ⁵ Mina, ma səndə banəki ka hə, uudəshaamə. Ma wabəənə cii kya naahə ka hə, əntaa kurakii; amma kə fii amə wabənəkii daga ka saa'itə 'watəgyaamə fa wabənə nga Əntanɔə. ⁶ Ma uudənə makə sətə bii Əntanɔə, ci nə nə'utənə wabənaakii. Ma wabənə nga Əntanɔə ətə fii amə daga ka 'watəginə, ci ca ba kaamə kaama ndzaanə agi uudəshinə.

⁷ Ma cii kya ba ha'ə, acii tə'i majirakinə lanə taa dama patə asəkə duuniya. Ma təya, maluuvmə tii oo'i, əndə shinakinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Tsarə nga ənjitə nə majirakinəkii. Tii nə ənji daawaanə nga Aləmasiihu.

⁸ Acii ha'ə, nəhəmə noonə na, koona shii upaa patənə nga shikwa nga slənə goonə. Madə pooshi ha'ə, ka əteənə nuunə ka shikwakii.

⁹ Ma əndətə pooshi kəɔaanə agyanə dzəgunənə nga Aləmasiihu tanə, amma ca tsakəvə naakii, paa ci ləbə da Əntanɔə. Ma əndətə kəɔaanə agyanə dzəgunənəkii, ci nəndə ləbə da Əntanɔə Dəsənaamə da Uuzənaakii. ¹⁰ Acii ha'ə, madə kə gi əndə aa hoonə, ca dzəgunə əndə'i uushi pamə ətə madzəmə mbərə mbərə da dzəgunəətsa, goona luu tə ci aa hoonə aasii. Taa "Usa da shine", goona ba ka

ci. ¹¹ Acii taa wu bii ka ci “Usa da shinə”, kə libə ci da ci agi məza slənaakii.

Muudinə ŋga wabənə

¹² Tə'i hara uushi'inə bəzəkii cii kya moo banə koonə, amma paa nyi ka naahənə koonə də naahə naahə. Acii agi də aniya nə nyi ŋga dzənə aa hoonə, nya wabə doonə ma da ma, kaama shii ndzaanə ka moodasəkə ka shaŋə.

¹³ Kə nəhəpaa manjeevənə ŋga cikəŋu tə hə. Ki maa, matadəkii ŋga Əntanfə nə ki.

Makkənə nga ləkaləkətə nga Yoohana

1-2 Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki masara nga Ikəliisiya ka hə guvaki Gayusə. Kadashinaaki nə hə dərəva. Agi danə nə nyi də'wa kaa ha ndzaanə agi jamənə, shishinəku a ndzaanə jamə əsə makə sətə dii ədzəməku jamə akəŋwacii Əntanfə. ³ Kə shi hara ənji nə'unə aa hanə, təya ba ka nyi makə sətə cii kwa nə'u goonḡaanə də patənə nga ədzəməku. Makə fii nyi ha'ə, kə dii nyi moodfasəkə ka shaŋə də ndzaanaaku agi goonḡaanə nga Əntanfə taa guci patə. ⁴ Pooshi uushi palee də ɗa ka nyi moodfasəkə makə fanə oo'i, agi nə'u goonḡaanə nga Əntanfə nə manjeevənaaki.

Kuyiriinə nga Yoohana tə Gayusə

⁵ Kadashinaakya, kə nee nyi, əndə goonḡa nə hə agi patənə nga slənaaku ka ənji nə'unə, taa ngahi mu'uminə nə hara ənji agitii. ⁶ Ma ənjitə cakə hə tə tii, makə shi tii aa hanə, kə wabi tii akəŋwacii Ikəliisiya agyanə uudənaaku. Tuutəta'ə, tsakuu tə tii makə sətə kadeesəkə ka Əntanfə, kaa təya dzə aakəŋwə agi wiigi'inatii. ⁷ Acii, ma ma'i ənjitsə ka wiigi'inə, kaa təya slənə ka Yeesu Aləmasiihu. Maluuvəmə tii luu uushi acii ənjitə əntaa ənji nə'unə. ⁸ Acii ha'ə, ma amə ənji nə'unə, nga'ə maa cakaamə tə tsarə nga ənjitsə də uushi'inə, kaama ndzaa ka guvii-slənatii agi waaza goonḡaanə nga Əntanfə.

Diyatərifisə da Dimitəriya

⁹ Kə nyaahə nyi magusə ləkaləkətə ka Ikəliisiya. Amma, ma Diyatərifisə, maluuvəmə ci kaa ca fa wabənaaki, acii kə mwayi ci gawuunə. ¹⁰ Acii ha'ə, maɗa kə gi nyi aa hoonə, ka pukəginə nə nyi ba'akii, nya baabagi bwaya uushi'itə cii kəya jaarakə aashiinə. Əntaa wata ətsə cii kəya ɗaɗa. Ha'ə maa, agi kaareenə nə ci ka luu mu'umuunə nga mu'uminə ənji nə'unə, ca tənagi tə ənjitə ca moo luu mu'umuunatii, ca lakəgi tə tii asəkə Ikəliisiya əsə.

¹¹ Kadashinaakya, ga ha nə'u rəgwa nga slənə bwaya bwayaanə, amma nə'u rəgwa nga slənə nga'aanə. Ma əndətə ca slənə nga'aanə, uuzənə nga Əntanfə nə ci. Amma, ma əndətə ca slənə bwaya bwayaanə, mashiimə ci tə Əntanfə. ¹² Ma Dimitəriya, ənji patə ca dəla də ci oo'i,

agi slənətənə nə ci ɲga'ə. ɲga'aanə ɲga slənaakii ca baarii oo'i, agi nə'utənə nə ci gooŋgaanə ɲga Əntaŋfə agi taa mi patə cii kəya da. Inə maa, kə bii inə koonə oo'i, ɲga'ə nə slənaakii. Kə shii unə boo, gooŋga nə wabənə geenə.

Muudinə ɲga wabənə

¹³ Tə'i uushi'inə laŋə cii kya moo banə ka hə, amma paa nyi ka moonə nya naahə ka hə də naahə naahə. ¹⁴ Acii kə kii nyi nə ɲga dzənə aabiiku kədəhə, aŋwa wabə ma da ma.

¹⁵ Wa Əntaŋfə a vii ka hə ndzaanə jamə. Kə nəhəpaa guviinaaŋwə tə hə. Nəhəpaa tə guviinaaŋwə patə ka ləmə ka ləmə.

Ləkaləkətə nga Yahuda

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Yahuda, ndzəkəŋuci Yakubu. Ma nya, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi naahənə nə nyi koonə, ənjitə 'wii Əntanƒə tuunə, una ndzaanə agi uudənə nga Əntanƒə Dəsənaamə, Yeesu Aləmasiihu a dzə də nəhənə tuunə. ² Wa Əntanƒə a ƒa koonə nga'əənə, ca vii koonə ndzaanə jamə da uudənə a ədzəmuunə aakəŋwa aakəŋwa.

Maliminə nga jirakənə

³ Kafashinyinaakya, kə ƒii nyi aniya ka shanə kaa nya naahə koonə aɣyanə luupaanə ənə upaa amə patə. Amma ma nee nyi, gəƒə wa nya naahə koonə kaa nya kədii tuunə koonə ƒa gazhi'waanə agi wabənə nga Əntanƒə, ənjə a vii goonɣa. Acii gahu rəŋwə ƒaariii Əntanƒə goonɣaanaakii ka ənjaakii. ⁴ Ma bii nyi ha'ə, tə'i hara ənji ətə pooshi shii tə Əntanƒə iitəgərə aahadoonə, təya ƒa gazhi'waanə nga gwazee ka habara nga pwapoone nga Əntanƒə, kaa təya shii upaa rəgwa nga ƒa tsarə nga bwaya uushi ətə kadeesəkə ka tii. Də ƒanə ha'ə makə ətsə ci təya kaaree ka Yeesu Aləmasiihu Gawə gaamə, Slandanaamə əsə. Daga ŋukə tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə makə sətə nə Əntanƒə a zamagi də tii.

⁵ Taa ŋgahi kə shii unə sənə cii kya moo banə, amma nga'ə ka nyi kaa nya ənə ka buurətənə koonə oo'i, ma nga ŋukə, kə luupaa Əntanƒə tə ənjaakii kaa təya bwasee ka hanyinə nga Misəra. Patə da ha'ə, ma daaba'əkii, kə zamagi ci də hara ənji ahadatii ətə pooshi vii ka ci goonɣa.

⁶ Ha'ə əsə, buurətəmə habara nga malaa'ikanyiitə pooshi luuvə kaa təya ndzaanə ka hatə ƒəkəpaa Əntanƒə tə tii. Ma təya, kə bwasee tii ka hatə ƒəkəpaa Əntanƒə tə tii. Wata ca kaalagərə tə tii aagi təkunə ruku ruku. Ma'aanəkii asəkə mahyakahyaka'ə nə tii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. See mada mbu'ya uusəratə nə Əntanƒə a ƒa gəŋwanə ka *duuniya. ⁷ Buurətəmə aɣyanə vəranyinə nga *Sadooma da *Gwamoorə da hara vəranyiitə kədə kədəhə da tii əsə. Ma ənji nga vəranyiitsa, kə dzəgərə tii aagi ƒa ajiinənə kama kama, təya bwasee ka rəgwa goonɣa. Kə upaa tii shikwatii nga ndzaanə agi gunə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

1:1 1 Mat. 13.55; Mar. 6.3. **1:2** 2 2 Piita 1.2. **1:3** 3 1 Tim. 1.18. **1:4** 4-13 2 Piita 2.1-22. **1:4** 4 Gal. 5.13; 2 Piita 2.1. **1:5** 5 Shig. 12.51; Baan. 14.29-30; 1 Koor. 10.5; 2 Piita 1.12-13. **1:6** 6 1 Piita 3.19-20; 2 Piita 2.4.

Ətsə boo, kə ndzaa ka dzalənə paŋğəraŋə ka patənə ŋga ənja.

⁸ Ha'ə əsə nə ənjitə iitəgərə aahadoonə. Kə səni tii səniinə ətə kavə tə tii ka əjijinətə shishinətii, təya bərapaa baawəfa ŋga Əntaŋfə, təya dzaana tə uushi'iitə dadagyə da məghərəvənə. ⁹ Mikayilu maa, ətə dīi ka gawə ŋga malaa'ikanyinə pata, paa ci dzaanii tə *Seetanə də makii. Saa'itə pii tii da Seetanə agyanə wə ŋga Muusa, paa ci haŋətə naakii nə bahə wabə bwaya uushi aashi Seetanə. Amma wata ma bii ci ka ci, "Wa Əntaŋfə a dzalə tə hə."

* ¹⁰ Amma ma ənjitsə ahadoonə, aɡi dzaananə nə tii uushi'iitə pooshi tii paaratəgi. Ma təya, makə dabiinə nə tii yadə hiima. Aci aɡi d'anə nə tii see sətə shigi a moodəfətii. Ma təya dzə də d'anə ha'ə makə ətsa, gəŋwanə nə tii ka əlyanə aagyanətii. ¹¹ Kə lii ŋğəra'wə tə tii, acii kə ŋgirə tii tsaasəfə ŋga Kaa'inu, kə vigi tii natii nə ka d'a 'waslyakəənə, kaa təya shii upaa də kwaba, makə sətə shi Balaamə a dīi. Aɡi d'anə nə tii panə da Əntaŋfə makə sətə shi Koorə a dīi. Aci ha'ə ka zaamaginə nə Əntaŋfə də tii, makə sətə shi ca zaamagi də Koorə. † ¹² Ma aɡi gəshinə goonə, kə ndzaa tii makə dīinə ahadoonə. Pooshi uushi shii tii, mad'aamə natii nə tanə. Pooshi ayinə aɡitii əsə. Makə kurabiinə ətə ci məfə a pyawərigi yadə ndzəmənə ŋga vənə nə tii. Makə ənfugiitə pooshi ka poonə taa ka saa'yatii nə tii. Makə ənfugiitə ci ənjə a mbuudəgi nə tii, təya huurəgi hwa'ə. ¹³ Ma tii, makə ma'iitə ca ŋğərəma əndə nə tii. Təya d'avə ka natii nə ayinə. Makə tikisanyiitə pooshi ka kəŋaanənə ka hakii nə tii. Ma təya, kə d'əkəpaa Əntaŋfə ka tii ha aɡi matəku təku ha ruku ruku. Davə nii təya ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

¹⁴ Agyanə tsarə ŋga ənjitsa shi Anuuhu a wabi. Ma ca, ci nə mədəfənə ŋga slikərənə ndzaŋənə ka Adamu. Kə bii ci, "Kadə nə Slandanə a shi da malaa'ikanyinaakii gya'ə pu'unyinə da gya'ə pu'unyinə, yadə baanatənə. ‡ ¹⁵ Ka l'a gəŋwanə ka patənə ŋga ənji cii kəya shi. Bwayakii ka shaŋə nə gəŋwanaakii a ndzaanə ka ŋga ənjitə pooshi nyi'u tə Əntaŋfə, acii bwayakii nə slənətə d'aadīi tii da uushi'iitə baabii tii aashikii." ¹⁶ Ma ənjitsa, uusəra patə nə tii ka ŋğəərə ma, taa guci patə nə tii ka ŋğəərə ma də hara ənja, təya d'a sətə kadeesəkə ka shishinətii, təya haŋətə natii na,

1:7 7 'Wat. 19.1-24; 2 Piita 2.6. **1:8** 8 2 Piita 2.10. * **1:9** 9 Dzək. 34.6; Zak. 3.2; 2 Piita 2.11; Mikayilu: Səniinə 12.7. **1:10** 10 2 Piita 2.12. † **1:11** 11 Kaa'inu: 'Wat. 4.3-8; 1 Yooh. 3.12; Balaamə: Baan. 22.7,17; 1 Piita 2.15; Koorə: Baan. 16.1-34. **1:12** 12 2 Piita 2.13,17. **1:13** 13 Isaa. 57.20; 2 Piita 2.17. ‡ **1:14** 14 Mat. 25.31; Anuuhu: 'Wat. 5.18,21-24; Ibər. 11.5.

tøya dā mandikē-ndikē wabənə ka gəpətə də ənja, kaa tøya shii nə'u rəgwatii.

Wabənə ka ənji nə'unə

¹⁷ Kadashinyinaakya, ma wabəətə shi masləkee ənji nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a bii koonə oo'i kadə na dā, ga ca zaanə koonə. ¹⁸ Kə njii tøya baaba koonə, “Ma ka muudinə nga duuniya, kadə nə ənjə a shigi ətə na nʒsə tuunə. Ma ənjitsa, paa tii shii tə Əntanfə. Agi dānə nə tii sətə kadeesəkə ka tii tanə.” ¹⁹ Tii nə ənjitə ca kira təkəshinə aahada ənja, ənji nga duuniyanə nə tii, pooshi tii shii Ma'yanə nga Əntanfə.

²⁰ Kadashinyinaakya, ma unə, dāmə gazhi'waanə nga tsakəshinə ahadoonə, koonə shii dzənə aakəŋwa də zəŋanə agi vii goonəganə goonə ətsə shi daciai Əntanfə ci saakii. Dəmə aakəŋwa də dā də'wa də ngeerənə nga Malaaba Ma'yanə. ²¹ Kavəmə noonə na aagi uudənə nga Əntanfə, una gəra saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a nəhə təgunuunə gaamə, ca vii kaamə əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

²² Tə'i hara ənji pooshi tii ba'avə. Ma tsarə nga ənjitsa, nəhəmə təgunuunatii. ²³ Luupaamə hara ənji acii gunə. Ma hara ənji əsə, nəhəmə təgunuunatii. Amma una dzə də kavə na acii ga tøya nʒsləgi duunə. Taa kəjeerənatii maa, mandəkii putə nga ajijinəənə nga ndzaanatii. Acii ha'ə, goonə təbətə shəŋə.

Dəlaamə də Əntanfə

²⁴ Dəlaamə də Əntanfə. Ci nə əndə da baawəda nga nəhənə tuunə acii goonə nʒsləgi gakii a rəgwa. Ka mbeenə nə ci ka nʒgərəgi koonə patənə nga 'waslyakəənə goonə, ca kira tuunə ka ndzaanə agi nʒwanuunaakii, una ndzaanə də moodasəkə ka shəŋə. ²⁵ Dəlaamə də Əntanfə, acii ci daanəkii nə Slandanə aɣyanə taa mi patə. Ci luupaa taamə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Wa ənjə a dʒuunətə tə ci, ənjə a dəla də ci. Ci ca dā nʒwanuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ndzaŋənə ka 'watəginə, ka mbu'yanə ka ənshinə ka dəŋə ka muudinə. *Aamiina.

Səniinə nğa Yoohana

¹ Ma ləkaləkətəna, asəkəkii nə uushi'iitə baarii* Yeesu *Aləmasiihu. Əntənəfə ba'acii ka ci uushi'iitə, kaa ca baarii ka ənji nə'unə tə ci tə sətə na slənə tyasə kədəhə. Ci dīi sləkee Aləmasiihu ka malaa'ikaakii, kaa ca baarii uushi'iitə ka nyi, Yoohana, əndə slənaakii. ² Kə bagi nyi patənə nğa uushi'iitə nee nyi, nya bagi makə sətə wabi Əntənəfə, nya bagi goonəganə ənə baarii Yeesu Aləmasiihu ka nyi. ³ Əndə barəkaanə nə əndətə ca janəga wabənə nğa anabaakwaanə ənə nyaahə nyi aasəkə ləkaləkətəna. Patənə nğa ənjitə ca fa wabənəkii, təya nə'utə, ənji barəka nə tii əsə. Acii kə uugi saa'i nğa slənənə nğa uushi'iitə mbəshanə.

Nəhəpaanə ka İkəliisiyanyinə mədəfə anə hanyinə nğa Asiya

⁴ Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka İkəliisiyanyinə mədəfə anə hanyinə nğa Asiya. Ma ləkaləkətəna, daciiki Yoohana shigi. Wa Əntənəfə a də koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə nəkə, ci əsə na shi. Ma pwapoonəkii, daci nūnyə ma'yanə mədəfə ca shigi əsə. Tii nəndə akənwacii dəgələ nğa nwanjuunaakii.

⁵ Wa Yeesu Aləmasiihu a də koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nə əndətə ca baarii goonəga. Tə ci 'watəgi Əntənəfə mədəenə aɡi mamətə ənja. Ci əsə nə Nwanjwə aɡyanə meeminə nğa duuniya patə.

Kə uu'i ci taamə, ca əntəgi də əjigi idənaakii ka putə gaamə kaama shii mbərədənə acii slənə 'waslyakəənə.

⁶ Ca kavə taamə kaama ndzaanə ka limanyinə aɡi nwanjuunaakii, ama paslə tə Əntənəfə Dii. Wa ənjə a duunətə tə ci, ca də nwanjuunə nğa ha'ə ndəjwə ndəjwə. *Aamiina.

⁷ Tsaaməmə! Kədəhə nə ci ka shine dəgi kurabiinə. Taa wu patə, ka neenə nə ci ka ci də ginəkii. Ənjitə bələgi tə ci maa, ka neenə nə tii ka ci. Patənə nğa slikərənyinə nğa duuniya, ka tuunə nə tii acii shinaakii. Ha'ə na də. Aamiina.

⁸ Ma bii Slandanə, Əntənəfə Əndə baawəda, ci saakii nə

* **1:1** 1.1 Əntaa səniinə əndə a tsəfə nūnyinə amma uushi makə səniinə. Ma də uura Gərikə, uushi'iitə baarii Yeesu Aləmasiihu ka Yoohana. **1:1** 1.1 4.1; 22.6. **1:2** 1.2 6.9. **1:3** 1.3 14.13. **1:4** 1.4 4.5. **1:5** 1.5 2.26; 7.14; 19.15; Kwəl. 1.18; İbər. 9.14; 1 Yooh. 1.7. **1:6** 1.6 5.10; 20.4,6; 22.5; Shig. 19.6; 1 Piita 2.9. **1:7** 1.7 1.13; Dan. 7.13; Mat. 24.30; Yooh. 19.34,37; 1 Tees. 4.17.

nga təkəŋwanə, ci əsə nə nga muudinə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə ŋukə, ci əsə na shi.

*Jigaginə nga *Aləmasiihu ka Yoohana*

⁹ Ma nyi Yoohana, ndzəkəŋushi'inuunə nə nyi. Ləbə naamə da Yeesu. Də ha'ə dīi amə ləbə agi cibənə ca ɗa taamə, ama sə'watə, waatoo, amə patə ənə kavə ci ka ndzaanə agi ŋwanjuunaakii. Ma nya, kə wazii nyi wabənə nga Əntanfə da goonŋaanə ətə ɓaarii Yeesu. Putakii kəshi ənji tə nyi, ənjə a kərəgi tə nyi aanə hanyinə nga Patamasə ətə ahada ma'inə. ¹⁰ Ma ka əndə'i uusəra alatə, kə ŋgərəgi Ma'yanə nga Əntanfə tə hiimaaki, kə fii nyi wabənə makə wazənə nga uutəma daba'aki. ¹¹ Ca ba, "Naahətə sətə nee hə, ha sləkee ka ləkələkatəkii ka Ikəliisiyanyinə nga vəranə məɗəfə, waatoo, Ikəliisiya nga Afisa da nga Səmiirəna da nga Parəgama da nga Tiyatira da nga Sarədisə da nga Filadaləfiya da nga Lawədikiya."

¹² Nya zə'wugi kaa nya tsaaməgi taa wu ca wabə da nyi. Wata nya nee ka uushi'inə məɗəfə nga əndzənə ətə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə. ¹³ Ma ahada uushi'iitə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə, kə nee nyi ka uushi pushashi da əndə shiŋkinə da i magərə kəjeerənə ashikii kura'ə aa ba'ə səɗəkii. Ca anəpaa ədzəməkii də gyara nga əndzənə. ¹⁴ Talə talə makə əmputə kəbənə nə shiŋkinaakii. Makə gana nga gunə nə ginəkii ka bərənə.

¹⁵ Ma səɗəkii əsə, makə sətə ci mana tibisa a bərə agi gunə nə ci ka bərənə. Makə wazənə nga ŋgyaaranə nga ma'inə a gəərə daba'ə vəna nə uurakii əsə. ¹⁶ Ca kəsəpaa tikisanyinə məɗəfə da ciizəmaki. Ngila purəjanə a shigi da makii. Kyakya'ə rəgwa nə ŋgila purəjanəkii ka idənə. Pyapidənə makə nga uusəra nə kəŋwaciinəkii. † ¹⁷ Ma kə nee nyi ka ci, wata nya kulagi atsaə səɗəkii makə mantə ənda. Ca kəsətə tə nyi də ciizəmanəkii, əŋki ci ka nyi, "Ga ha ŋgwalə: nyi nə nga təkəŋwanə da nga muudinə.

¹⁸ Da i əpinə nə nyi. Kə shi nya əŋki. Amma, ma əndzə'i, tə'i nyi da əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Tə'i nyi da baawəɗa agyanə wa da agyanə ha nga ndzaanə nga maməətə ənja. ¹⁹ Aci ha'ə, naahətə patənə nga uushi'iitə cii kwa nee, waatoo, uushi'iitə ca slənə əndzə'i da uushi'iitə na slənə aakəŋwa. ²⁰ Wiinə sətə ci uushi'iitə nee hə a moo banə: ma tikisanyiitə məɗəfə ətə nee hə da ciizəmaki,

1:8 1.8 1.4,8; 2.8; 4.8; 11.17; 16.5; 21.6; 22.13; Shig. 3.14; Isaa. 44.6. **1:9** 1.9 2.2.8. **1:10** 1.10 17.3. **1:11** 1.11 4.5. **1:12** 1.12 Zak. 4.2. **1:13** 1.13 Dan. 7.13; 10.5. **1:14** 1.14 Dan. 7.9; 10.6. **1:15** 1.15 14.2. † **1:16** 1.16 məɗəfə 4.5; ŋgila purəjanə: 2.12; 19.15; Ibər. 4.12. **1:17** 1.17 1.8; Dan. 8.17-18. **1:18** 1.18 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,25-26.

tii nə malaa'ikanyinə mədəfə ətə ca nəhə Ikəliisiyanyinə mədəfə. Ma uushi'itəşə ŋga əndzənə mədəfə ŋga dzakə garəkuwanyinə əsə, tii nə Ikəliisiyanyinə mədəfə.”

2

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Afisa.

¹ Əndətə nee nyi a ba ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya ŋga Afisa oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə kəsəpaa tikisanyinə mədəfə da ciizəmakii, ca wiigi'i ahada uushi'inə mədəfə ŋga əndzənə ətə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə.

² Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi patənə ŋga ndzaanə goonə. Kə shii nyi makə sətə ndzaa unə də gazhi'waanə agi slənə goonə da sə'watənə goonə. Kə shii nyi əsə, paa unə ka vii rəgwa ka bwaya ənja, təya ndzaanə ahadoonə. Kə gəlatuunə ənjitə ca jirakə oo'i, masləkee ənjaaki nə tii, una shi ka pukəgi ba'atii oo'i, majirakinə nə tii.

³ Agi sə'watənə nuunə cibənyinə ka putaaki, pooshi unə zhaarə əsə.

⁴ Amma, tə'i uushi cuuna da pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo pooshi unə agi uudənə tə nyi ma'ə makə ŋga ŋukə. ⁵ Acii ha'ə, buurətəmə oo'i, ka ŋgutə ha sanə ŋusləgyuuna? Baamə ka Əntanfə, una slənə sətə njuuna slənə ŋga ŋukə. Madə pooshi unə baanə, ka dzənə nə nyi aabii unə, nya dzə ka ŋgərəgi ha ŋga dzakə də garəkuwanyinə goonə ka hatə dīi ci davə. ⁶ Amma wiinə sənə cii kya dəla duunə agikii: kə bərapaa unə slənə ŋga Nikoolanyinə* makə sətə bərapaa nyi slənətii əsə.

⁷ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa ŋga adə pawə ŋga ənfutə ca vii əpinə agi Aləjana† ŋga Əntanfə.”

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Səmiirəna

⁸ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya ŋga Səmiirəna oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə ŋga təkəŋwanə da ŋga muudinə ətə shi a əntəgi, amma kə ma'i ci da i əpinə agi maməətə ənja. ⁹ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi cibə goonə, kə shii nyi ghanə goonə əsə. Amma, ma ka nyi, ənji wahə nuunə. Kə shii nyi, ma ənjitə ca jirakə oo'i, *Yahudiinə nə

2:1 2.1 1.16,20; Af. 1.1. 2:2 2.2 2 Koor. 11.13; 1 Yooh. 4.1. 2:5 2.5 2.16,22;

3.3,19. * 2:6 2.6 Ma Nikoolanyinə, mbərə mbərə nə dzəgunənətii da ŋga Balaamə. Tsaamuu 2.14. † 2:7 2.7 Əndə'i ləmə ŋga ha dagyə. 2:7 2.7 2.2,14,19; 'Wat. 2.8-9; 3.22; Əzaki. 28.13; 31.8; Mat. 13.9,43. 2:8 2.8 1.8,18.

tii, agi wabənə nə tii bwaya uushi'inə aashuunə. Amma, ma tii, əntaa Yahudiinə nə tii. Ənji ɲga *Seetanə nə tii. † 10 Goona ɲgwalə acii taa mi patə ətə na cibee koonə. Shiimə oo'i, kadə nə Seetanə a gəlatə tuunə, ənjə a əjigərə hara ənji goonə aa furəshina, təya cibə ɲga baanə pu'u. Ndzaamə da vii goonɲa, taa əntənə cuuna əntə putə ɲga vii goonɲa goonə. Madfa kə dʒii unə ha'ə, ka viinə nə nyi koonə əpinə ətə pooshi ka uudənə putə ɲga jaalanə goonə.

11 Ma əndətə da liminə ɲga fanə, wa ca fa sətə ci Malaafa Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka mbədənə nə tii acii kanə tə tii aagi gunə, waatoo, əntənə ɲga bəra'inə. Paa ci ka əntənə ma'ə."

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ɲga Parəgama

12 Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya ɲga Parəgama oo'i:

Wiinə wabənə da ma Slanda ɲgila purəjanə ətə ca idə kyakya'ə rəgwa. 13 Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi hatə rii unə davə. Ma gyuunə ka ranə, asəkə giwa ɲga Seetanə da ɲwanjuunaakii. Amma patə da ha'ə pooshi unə bwasee ka vii ka nyi goonɲa. Taa ka saa'itə bələgi ənji tə Antipa, əndə seedaaki ɲga goonɲa, pooshi unə kaaree ka nyi. Ma ca, kə bələgi ənji tə ci ahadoonə, asəkə giwa ɲga Seetanə.

14 Amma, tə'i uushi'inə cuuna dfa pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo tə'i hara ənji ahadoonə ca nə'u dzəgunənə ɲga Balaamə. Ma ca, kə dzəgunətə ci ka Balaka makə sətə kagərə ci tə ənji *Isərayiila ka slənə 'waslyakəənə, ca kagərə tə tii ka adə zəmətə dʒii ənji ka uuləminə, təya aləhiinə əsə. 15 Ha'ə, tə'i ahadoonə ca nə'u dzəgunənə ɲga Nikoolanyinə. 16 Acii ha'ə, baamə ka Əntanɲfə. Madfa pooshi, ka dzənə nə nyi aabii unə pii, nya dzə ka panə da tii də ɲgila purəjaanə shigi da maki.

17 Ma əndətə da liminə ɲga fanə, wa ca fa sətə ci Malaafa Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii zəmətə dəkəpaa Əntanɲfə dagyə, nya vii ka tii mambwadadfa faara da i manaahə kura ləmə anəkii. Ma ləmətə, pooshi əndə na shii, madfaamə əndətə nii kya vii ka ci." §

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ɲga Tiyatira

† 2:9 2.9 2 Koor. 6.10; Yak. 2.5; Seetanə: 3.9; 2 Koor. 11.14-15. 2:10 2.10 Mat. 10.28; 1 Koor. 9.24-25. 2:11 2.11 20.6,14; 21.8. 2:12 2.12 1.16. 2:14 2.14 2.20; Baan. 24.25; 25.1-3; 31.16; 2 Piita 2.15. § 2:17 2.17 Jab. 78.23-25; Yooh. 6.48-51; faara: Zak. 3.9; kura ləmə: 3.12; Isaa. 62.2; 65.15.

18 Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya ɲga Tiyatira oo'i:

Wiinə wabənə da ma *Uuzənə ɲga Əntaɲfə. Makə gana ɲga gunə nə ginəkii ka bərənə. Ma səfəkii əsə, makə mana tibisa nə ci ka bərənə. 19 Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə, kə shii nyi uufənə goonə da vii goonɲa goonə əsə. Kə shii nyi tsakəshinə goonə da sə'watənə goonə. Weewee, ma slənə goonə ɲga əna, kə palee ka ɲga ɲukə.

20 Amma, tə'i uushi cuuna də pooshi dzəgərə ka nyi. Kə vii unə rəgwa ka miitə ci ənjə a 'wa Izabyalə, kaa kya ndzaanə ahadoonə. Ma kya, agi jirakənə nə ki oo'i, ma sətə cii ta ba, da ma Əntaɲfə shigi. Amma saaweenə cii ta saawee ka ənjaaki də dzəgunə ka tii aləhiinə i adə zəmətə dīi ənji ka uuləminə. 21 Kə kapaa nyi ka ki saa'ya kaa kya baanə ka nyi. Amma paa ki ka moo bwasee ka aləhiinə. 22 Aci ha'ə, ka gwakəpaanə nə nyi tə ki ka bwanea. Ma ənjitə ca də aləhiinə da ki əsə, ka kyanə nə nyi ka tii bwaya cifa, see maa baa tii ka Əntaɲfə, təya bwasee ka nə'u sətə jigunyi ki ka tii. 23 Ka bələginə nə nyi tə ənji nə'unə tə ki. Də ha'ə shiinə patənə ɲga Ikəliisiya oo'i, nyi nəndə shii sətə a ədzəmə ənda da sətə cii kəya moo. Ka ki'itənə nə nyi taa ka wu agyuunə mbərə mbərə da slənaakii.

24 Ma unə ətsə asəkə vəranə ɲga Tiyatira, ətə pooshi nyi'u bwaya dzəgunəətsa, madzəgunəmə unə sətə ci hara ənjə a 'wa 'ma'umbee haala ɲga Seetanə' əsə, a ba nyi koonə: paa nyi ka kaanə koonə əndə'i slənə ma'ə. 25 Ma nə uushi cuuna də: kəsətəmə təjə təjə tə sətə jigunyuunə da sətə cuuna slənə dəjə ka saa'yatə nii kya dzə.

26-28 Ma ənjitə jaalii, təya kəsəpaa slənaaki dəjə ka muudinə, ka viinə nə nyi ka tii baawəda makə sətə upaa nyi acii Daadə, təya ndzaanə ka gayinə agyanə patənə ɲga slikərənyinə, təya də ɲwanuunə agyanətii də zala tibisa, təya fəəsləgi tə tii makə sətə ci ənjə a fəəsləgi uuda, nya vii ka tii vooda ɲga pukə də ha.

29 Ma əndətə da liminə ɲga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə.”

3

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ɲga Sarədisə

¹ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkəliisiya ɲga Sarədisə oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə da ɲunyi ma'yanə ɲga Əntaɲfə mədəfə da i tikisanyinə mədəfə. Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Ma nə ənji ka nəhənə, da i əpinə nuunə, amma mamətəkii nuunə. ² Ma caamə nyi, gədamə nə slənə goonə akəɲwacii Əntaɲfwaaki. Acii ha'ə, vədfəhəmə ka ɲunynə, una ənə ka hadatəgi də slənə goonə acii ga ca uudəpaa na. ³ Buurətəmə sətə jigunyuunə da sətə fii unə. Dəmə də nə'utənə, una baanə ka Əntaɲfə. Madfa pooshi unə və'ihə, ka dzənə nə nyi aabii unə makə sətə ci mahərə a dzə ka hərənə, pooshi unə na shii saa'i ɲga dzənaaki. ⁴ Tə'i hara ənji ahadoonə gi'u ətə makapaamə nətii nə ka slənə 'waslyakəənə. Kadə niinə a wii ka hakii da tii da i mabwafada kəjeerənyinə ašhiinə, acii kə mbu'i tii bahə d'anə ha'ə.

⁵ Ma ənjitə jaalii, ka ɲganə nə tii mabwafada kəjeerənə ha'ə makə ətsa. Paa nyi na əndzəgi ləmətii shaɲə asəkə ləkələkatətə dʒii ləmə ɲga ənjitə ca upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə asəkəkii. Kadə nii kya ba akəɲwacii Daadə da malaa'ikanyinaakii oo'i, naaki nə tii.*

⁶ Ma əndətə da liminə ɲga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka İkəliisiyanyinə.”

Ləkələkatə ka İkəliisiya ɲga Filadaləfiya

⁷ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkəliisiya ɲga Filadaləfiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Malaaba ənda, Əndə goonğa əsə. Aciikii nə lakila ɲga makuvə ɲga ɲwanɲwə *Dawuda. Madfa kə wunəgi ci, pooshi əndə mbee ka pa'əginə. Madfa kə pa'əgi ci əsə, pooshi əndə mbee ka wunəginə ma'ə. ⁸ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Kə shii nyi, gi'u nə baawəda goonə əsə, amma kə nə'utuunə tə dzəgunənaaki, makaareemuunə ka nyi. Wiitsə kə kapaa nyi makuvə furəɲə akəɲwaciiku, pooshi əndə pa'əginə. ⁹ Fatəmə! Ma ənji ɲga Seetanə, waatoo majirakiitə ca jirakə oo'i, Yahudiinə nə tii, ka kavənə nə nyi tə tii, kaa təya gərə'wə akəɲwacii unə. Davə shiinə tii oo'i, kə uu'i nyi tuunə. ¹⁰ Kə nə'utuunə wabənaaki, una kəɲaanə ndihə ndihə də sə'watənə. Acii ha'ə, ka nəhənə nə nyi tuunə acii təbətə nə ənjə a təbə tə duuniya patə ka

3:1 3.1 1.4,16. **3:3** 3.3 16.15; Mat. 24.43; 1 Tees. 5.1-2. **3:4** 3.4 6.11. * **3:5** 3.5 Mat. 10.32; ləkələkatə: 13.8; 17.8; 20.15; 21.27; Shig. 32.32; Jab. 69.29; Isaa. 4.3; Luka 10.20. **3:7** 3.7 Isaa. 22.22; Mat. 16.19. **3:9** 3.9 2.9; Isaa. 49.23; 60.14.

gəlatənə də patənə nga ənja. ¹¹ Wanyitə ka dzənə kədəhə. Kəsətəmə tənə tənə tənə sətə jigunyii koonə, acii ga ənjə a ləwuma shikwa goonə.

¹² Ma ənjitə jaalii, paa tii ka dzəginə shañə asəkə maɸuunə kuvə nga Əntañfwaaki. Ka kavənə nə nyi tənə tii ka ndzaanə ka kila asəkəkii. Ka naahəvənə nə nyi ləmə nga Əntañfwaaki da ləmə nga vəranaakii aashitii. Ma vəranəkii, ci nə kura Urusaliima ətə na jima dadagyə dəcii Əntañfwaaki. Ka naahəvənə nə nyi kura ləməki aashitii əsə.

¹³ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə.”

Ləkələkətə ka Ikəliisiya nga Lawədikiya

¹⁴ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Lawədikiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə ci ənjə a 'wa '*Aamiina', Əndə seeda nga goonğa, pooshi jirakənə ashikii. Ci nə kilə nga patənə nga sətə ghənyi Əntañfə. ¹⁵ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə: pooshi unə watə watə, pooshi unə bwasee dəñwa'ə ka nə'unə tənə nyi əsə. Maci taa watə watə nuunə taa bwaseenə dəñwa'ə ka nə'unə tənə nyi, kadfa ka shiinə nə nyi sə nga d'anə duunə.

¹⁶ Yoo, makə d'ii ci, gədamə nuunə, ka tifyaginə nə nyi tuunə asəkə maki. ¹⁷ Wanuunə ka banə oo'i, ənji gəna nuunə, pooshi uushi ghii unə, pooshi uushi cuuna moo əsə. Asee, mashiimuunə oo'i, unə nə matəgugunəkii ka shañə, maaghiinə nuunə, moorəfəkii, dimə də purəki.

¹⁸ Wanyinə ka banə koonə, koonə dərə əndzənə aciiki ətə sləwatə ənji nga'ə də gunə, koonə ndzaanə ka ənji gəna; una dərə mabwafada kəjeerənə aciiki ka umbee də purəkinə goonə acii ga ayinə a kəshi tuunə; una dərə kuzəka, koonə bəzəvə aa gyuunə koonə mbee ka nee ka uushi'inə. ¹⁹ Ma nya, ka ənjitə cii kya uudə cii kya wazə, nya dzalə tənə tii əsə. Acii ha'ə, baamə ka Əntañfə, una nə'u tənə nyi də ədzəmə rəñwə. ²⁰ Wanyinə kəñə ka dza makuva. Ma əndətə fii uuraki, ca wunəgi makuva, ka dzəgərənə nə nyi aa hakii aasii, ina adə zəmə ka hakii da i ci.

²¹ Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa nga ndzaanə atañgalaki asəkə dəgələ ŋwanuunaaki makə

3:10 3.10 1.9; Luka 21.19; 1 Koor. 10.13; 2 Piita 2.9. **3:11** 3.11 2.10,25; 22.7,12,20; Zak. 2.14. **3:12** 3.12 2.17; 14.1; 21.2; 22.4; Əzaki. 48.35. **3:14** 3.14 1.5; 19.11; Yooh. 1.3; 2 Koor. 1.20. **3:17** 3.17 Hoos. 12.9; 1 Koor. 4.8. **3:18** 3.18 6.11; 16.15. **3:19** 3.19 Waḁ. 3.11-12; Ibər. 12.5-6. **3:20** 3.20 Mat. 8.11; Yooh. 14.23.

sətə jaalii nyi, wanyinə dasə atanğala Daadə asəkə dəgələ nwanjuunaakii.

²² Ma əndətə da liminə nğa fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə."

4

Duunətənə tə Əntanğə gatə dadagyə

¹ Ma daba'əkii, nya tsaamə, wata nya nee ka makuvə nğa dagyə mawunəkii. Wata nya fa uura nğa əndə ətə ca muu makə uutəma, waatoo ətə 'watəgi wabənə ka nyi. Ənki ci ka nyi, "Nğirawə aa hanə kaa nya baarii ka hə sətə na slənə tyasə daba'ə ətsa." ² Pii, wata Malaaba Ma'yanə a nğərəgi hiimaaki. Wata nya nee ka dəgələ nğa nwanjuunə dadagyə da Əndə dasə anəkii. ³ Makə nğunyi faariinə ətə ci ənjə a 'wa yasəpa da sarədisə nə kənwaciinəkii ka bərənə. Mənganə a gənütə də dəgələ nğa nwanjuunəkii, ca dzə də bərənə makə faara ətə ci ənjə a 'wa iməradə. ⁴ Tə'i hara dəgələnyinə nğa nwanjuunə pupusərə aji ənfwadə ətə gənütəgi də dəgələ nğa nwanjuunəkii. Ma asəkə dəgələnyinəkii, gayinə pupusərə aji ənfwadə ndzaanə asəkəkii. Kə nğii tii mambwadada kəjeerənyinə da i dara nwanjuunə nğa əndzənə anətii əsə. * ⁵ Wata see pyapidənə ca dzə də shiginə anə dəgələ nğa nwanjuunəkii makə pyapidənə nğa vəna, da wazənə lanə makə dzanə nğa vəna. Ma akənwaciikii, tə'i garəkuwanyinə mədfəfə ca hənə; waatoo tii nə ma'yanə mədfəfə nğa Əntanğə. ⁶ Ma akənwacii dəgələ nğa nwanjuutsa, tə'i uushi makə uunəva ətə ca bərə makə dyarugala. †

Tə'i uushi'inə ənfwadə da i əpinə a matii ətə gənütə də dəgələ nğa nwanjuutsa. Tə'i ginə nğa uushi'iitə taa dama patə ashitii, daba'atii da akənwacii. ⁷ Ma uushi nğa təkənwənə, makə livarə nə ci. Ma nğa bəra'inə əsə, makə la nə ci. Ma kənwaciinə nğa makkənə nğa uushi'iitsa, makə nğa əndə shiŋkinə. Ma nğa ənfwadənə, makə nğa zhira ca ləfdə nə ci. ⁸ Taa nğutə rənwə aji uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, tə'i ci da bəbu'wə kuwa. Taa dama patə, tə'i ginə ashitii. Vəfdə da uusəra nə tii ka ka wanyanə, yadə əpisəka, təya ba, "Malaabakəya, malaabakəya, malaabakii

3:21 3.21 1.6; Mat. 22.44; İbər. 8.1. **4:2** 4.2-3 5.7; Jab. 11.4; 103.19. **4:3**

4.3 Əzaki. 1.26-28. * **4:4** 4.4 gayinə: 5.5,8,10; 7.11,13; 11.16; 14.3; 19.4; İsa. 24.23; mambwadada kəjeerənyinə: 6.11. **4:5** 4.5 8.5; 11.19; 16.18; 17.9; Shig. 9.24; 19.16; Əzaki. 1.13-14. † **4:6** 4.6 15.2; Əzaki. 1.22; uushi'inə ənfwadə: 5.6,8,11; 6.1; 7.11; 14.3; 15.7; 19.4; Əzaki. 1.5-12; 10.14. **4:8** 4.8 1.17; 11.17; İsa. 6.2-3; Əzaki. 1.18; 10.12.

nə Slandana, Əntanǝfə, Əndə baawəfa.

Ci nəndə ɲukə, ci nəndə əndzə'i, ci əsə na shi!"

⁹ Aǝi kanə nə uushi'iitə wanyanə ɲga dʉunətənə da kuyiriinə tə Əndətə dasə asəkə dəgələ ɲga ɲwanɲuunə, ətə da i əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. ¹⁰ Taa guci patə kii tii wanyanə, ma gayiitə pupusərə aǝi ənfwadə natii, wata təya gərə'waanə akəɲwacii Əndətə dasə asəkə dəgələ ɲga ɲwanɲuuta, waatoo akəɲwacii Əndətə da i əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə, təya vii dʉunuunə ka ci, təya dəədfəgi dara ɲwanɲuunatii akəɲwacii dəgələ ɲga ɲwanɲuuta, təya ba,

¹¹ "'Ya'ə Əntanǝfə, Slandaniinə, kə mbu'i hə bahə dʉunətənə tə hə, da dəlanə də hə, ha də ɲwanɲuunə, acii hə dʉii taa mi patə, də moonaku ghənyi hə tə tii, ndzaa tii."

5

Mafuudə ləkaləkətə acii Əntanǝfə

¹ Wata nya nee ka mafuudə ləkaləkətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ ɲwanɲuunə. Manaahəkii nə ba'a da səkə ɲga ləkaləkətəkii. Manyi'əkii hakii mədfəfə nə ma ɲga ləkaləkətəkii də buka. ² Wata nya nee ka maduunə malaa'ika, ca ɲgərəe ka uurakii, əɲki ci, "Wu mbu'i bahə əndzəgi buka a ma mafuudə ləkaləkətə, ca wunəpana?"

³ Ma nee nyi, pooshi əndə dagyə taa a duuniya taa aǝi əɲjə agu'u ətə mbu'i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii bahə ca tsaamətə aasəkəkii. ⁴ Ma nyi, kə kiwə nyi ka shaɲə acii pooshi əɲji upaa əndətə mbu'i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii, bahə ca tsaamətə aasəkəkii. ⁵ Wata rəɲwə aǝi gayiitə a ba ka nyi, "Ga ha tuu, tsaamuu, wiitə Əndətə ci əɲjə a 'wa 'Livarə ɲga slikerənə ɲga Yahuda', waatoo maduunə jijinə ɲga *Dawuda. Ma ca, kə jaalii ci. Jaalanaakii vii ka ci baawəfa ɲga əndzəgi də bukatsə hakii mədfəfə, ca wunəpaa mafuudə ləkaləkətətsa."

⁶ Ma ahadahada dəgələ ɲwanɲuunə da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da ahada gayiita, kə nee nyi ka *Uundzə Baga kəɲə. Makə kə lagı əɲji uurakii nə ci. Tə'i ci da mapa mədfəfə anəkii da i ginəkii mədfəfə əsə. Ma giitə mədfəfə, ɲunyi ma'yanə ɲga Əntanǝfə mədfəfə nə tii. Əntanǝfə sləkee ka tii aasəkə duuniya patə. * ⁷ Wata Uundzə Bagatə a

^{4:11} 4.11 'Wat. 1.1,31; Səniinə 5.9,12; 11.15,17; 12.10; 15.3-4; 19.6. ^{5:1} 5.1 10.2; Isaa. 29.11; Əzaki. 2.9-10; Dan. 12.4,9. ^{5:5} 5.5 4.4; 'Wat. 49.9; Mat. 1.1; Rooma 1.3-4; Ibər. 7.14. * ^{5:6} 5.6 4.6-7; Uundzə Baga: 5.9,12; 6; 7.17; 12.11; 13.8; Isaa. 53.7; Irim. 11.19; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19; ma'yanə mədfəfə: 4.5; Zak. 3.9.

dzə ka luu mafuudə ləkaləkətətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə. ⁸ Ma kə liwə ci, wata uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiitə pupusərə aji ənfwadə a gərə'waanə akənwacii Uundzə Bagata. Taa wu agitii, da i kəzhimbərə aciikii, da i kwalakə nğa əndzənə aciikii əsə, pasə da i urədyə asəkəkii. Ma urədikii, ci ndzaanə ka də'wa nğa ənji nğa Əntanfə. † ⁹ Təya ka kura wanyanə, təya ba, "Kə mbu'i hə bahə nğərə mafuudə ləkaləkətə, ha əndzəgi bukatə a makii, acii kə bələgi ənji tə hə.

Də əjigi idənaaku dərəgi hə ənji ka Əntanfə taa agi nğutə slikərənə, taa nğutə uura əsə da hanyinə nğa duuniya patə,

¹⁰ ha kavə tə tii

kaa təya ndzaanə ka limanyinə agi nwanjuunaaku, kaa təya paslə tə Əntanfə, təya də nwanjuunə agyanə duuniya."

¹¹ Yoo, nya ənə ka tsaamənə, nya nee ka malaa'ikanyinə lanə, pooshi əndə bəanatənə, təya gənətə də dəgələ nwanjuunə da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiita. ‡ ¹² Ma nya fa, təya nğərəe ka uratii ka ka wanyanə, təya ba,

"Ma ha, Bagatə bələgi ənji, tə'i hə da baawədə, da waha, da shiinə, da nğeerənə. Kə mbu'i hə bahə dəlanə də hə, ənjə a duunətə tə hə, ənjə a kuyirii tə hə."

¹³ Ma nya fa əsə, taa nğutə uushi da i əpinə a makii dadagyə da a duuniya da agi ənjagu'u da agi uunəvənyinə, tii patə, təya ka wanyanə, təya ba,

"Dəlaamə də Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə tii da Uundzə Baga.

Dəlaamə də tii putə nğa duunuunatii da baawədətii ka ca'ə ndənwə ndənwə.

Kuyirii amə tə tii."

¹⁴ Wata ənki uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, "Wa ca də ha'ə." Gayiitə natii əsə, təya gərə'waanə, təya paslə tə Əntanfə da tə Uundzə Bagata.

6

Əndzəginə nğa Uundzə Baga tə bukanyinə a ma ləkaləkətə

5:7 5.7 4.2,9; 5.1,13; 6.16; 7.10,15; 19.4; 20.11; 21.5; 1 Meem. 22.19; Isaa. 6.1; Əzaki. 1.26-28; 10.1. † 5:8 5.8 8.3-4; Jab. 141.2; kəzhimbərə: 15.2. 5:9 5.9 4.11; 5.6; 7.9; 14.3; Jab. 96.1. 5:10 5.10 1.6. ‡ 5:11 5.11 malaa'ikanyinə: Ayb. 1.6; Dan. 7.10; İbər. 12.22. 5:12 5.12 4.11. 5:13 5.13 Jab. 150.6; Fil. 2.10.

¹ Ma daba'əkii, nya nee ka Uundzə Bagata, ca əndzəgi rəɲwə aɡi bukanyiiətə mədəfə a ma ləkələkatətə. Wata, ma nya fa, rəɲwə aɡi uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ɲgəree ka uurakii makə dzanə ɲga vəna, əɲki ci, "Shiwa!" ² Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mabwadafada təhwa da əndə a ba'akii. Ma əndətə, da i kwadza aciikii nə ci. Əɲjə a vii ka ci dara ɲga jaalanə, ca palə də jaalanə, ca dzə ka tsakə jaalanə.

³ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi bəra'inə ɲga bukanyiiətə a ma ləkələkatətə. Wata, ma nya fa əsə, bəra'inə ɲga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, "Shiwa!" ⁴ Wata əndə'i madizə təhwə a shigi. Ma əndətə a ba'akii, kə vii əɲji ka ci magərə ɲgila purəɲanə, əɲjə a vii ka ci baawəfa ɲga ɡuɲutə də panə asəkə duuniya, əɲji shiɲkinə a bəələshinə.

⁵ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi makkənə ɲga bukanyiiətə a ma ləkələkatətə. Wata, ma nya fa əsə, makkənə ɲga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, "Shiwa!" Ma nya tsaamə, wata nya nee ka madədəɲwə təhwa. Ma əndətə a ba'akii, da i sə ɲga ɡələ də uushi'inə aciikii nə ci. ⁶ Wata nya fa wabənə əsə makə uura ɲga əndə ahada uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, ca ba, "Reeta ɲga taasawa ɲga səkəɲwə tanə taa taasawa da reeta ɲga jika tanə dərəɡinə əɲji də kwaba ɲga ka uusəra rəɲwə! Amma ga əɲjə a saawee ka maara da ma'i inaba."

⁷ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi ənfwadənə ɲga bukatə a ma ləkələkatətə. Wata, ma nya fa, ənfwadənə ɲga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, "Shiwa!" ⁸ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka dəfwa'a ɲga təhwa. Ma əndətə a ba'akii, 'Wa' nə ləməkii. Ha ɲga ndzaanə ɲga maməətə əɲjə a dzə də nə'unə tə ci ba'ə ba'a. Kə vii əɲji ka tii baawəfa aɡyanə əndə'i purəɲanə rəɲwə aɡi ənfwadə ɲga duuniya ka bəələ əɲji də ɲgila purəɲanə, i də mədəfənə, i də bwaneanyinə, i də dabanyinə ɲga bilinə.

⁹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi tufənə ɲga bukatə a ma ləkələkatətə. Nya tsaamə aatsa ha ɲga də sataka ka əntaɲfə, wata nya nee ka ma'yanyinə ɲga əɲjitə bəələɡi əɲji putə ɲga waaza wabənə ɲga əntaɲfə, acii kə ndzaa tii ka əɲji ɡoɲga aɡi waazanatii.

¹⁰ Təya ka vurənə də ɲgeerənə, əɲki tii, "'Ya'ə Slandana, Maduunəkii, Malaabakii, Əndə ɡoɲga. Ca'ə guci ɡəraniinə la ɡəɲwanaaku aɡyanə əɲji *duuniya putə ɲga bələnə tiinə, ha də ka tii cibə kwa?" ¹¹ Wata əɲjə a vii ka taa wu

6:2 6.2-8 19.11,14; Zak. 1.8; 6.1-7. **6:8** 6.8 Irim. 14.12; Əzakı. 14.21; Hoos. 13.14. **6:9** 6.9 1.2,9; 12.11,17; 19.10; 20.4; 1 Yooh. 1.1-2. **6:10** 6.10 18.24; Jab. 13.2-3; Dzək. 32.43; Luka 18.7.

agitii marəma, əŋki ənji ka tii, “Gəreemə gi'u zəku'i, kaa laŋənə ŋga ndzəkəŋuŋuŋu'inuunə a mbu'u, waatoo guvii-slənənyinə goonə ətə ci ənjə a bəələgi makə sətə bəələgi ənji tuunə noonə.” *

¹² Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi kuwanə ŋga bukətə a ma ləkələkatətə. Ma nya nee, wata gəgədzənə nə hanyinə də ŋgeerənə, uusəra a dāgi jakə jakə makə mandə kəbənə, ləgidə əsə, ca dāgi dizə yarə yarə makə idəna.

¹³ Kwaalyanə nə tikisanyinə aa duuniya makə poo ŋga mana ənfutə gəŋgəzətə mədā. ¹⁴ Səkəntəŋfə a fuudəgi makə ədza, ca rarə'igi. Giŋunyinə da təpurə ətə ahada uunəvə patə, pooshi tii ma'ə ka hatii ŋga ŋukə. ¹⁵ Ma meeminə ŋga duuniya da gayinə, da gayinə ŋga soojiinə, da ənji gəna, da madiigərə ənji, da patənə ŋga hara ənji, maviinə da dimwanyinə patə, kə huyi tii ka umbənə aagi giŋunyinə da burəhənyinə. ¹⁶ Təya ba ka giŋunyinə da faariinə, “Uulyaanəmə keenə, una umbee keenə acii ga Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwanuunə a nee keenə, una umbee keenə acii cibətə nə *Uundzə Baga a da keenə putə ŋga mabətəsəkaakii. ¹⁷ Acii kə mbu'ya bwaya uusəra ŋga mabətəsəkati. Wu saŋə na mbee ka sə'watəna?”

7

*Ənji *Isərayiila dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə*

¹ Ma daba'əkii, kə nee nyi ka malaa'ikanyinə ənfwadə kəŋə kəŋə, rəŋwə taa ka ŋgutə purəŋanə ŋga duuniya. Makəsəkii aciitii nə mədənyinə ənfwadə ŋga duuniya, acii ga mədə a əgya taa aanə hanyinə taa aanə uunəvə taa ka ənfwa. ² Wata, ma nya nee, əndə'i malaa'ika a jiga da tsaəŋwə da i sə ŋga dā də sagida ŋga Əntəŋfə mambədəkii aciikii. Ca ŋgərəe ka uurakii, ca ba ka malaa'ikanyiitə ənfwadə ətə vii Əntəŋfə ka tii baawəda ŋga cibənə ka duuniya da uunəva, ³ əŋki ci ka tii, “Goonə cibəe ka duuniya i uunəva taa ənfuginə zəku'i, see maa daadaviinə sagida aakəŋwacii ənji nə'unə tə Əntəŋfə gaamə.” ⁴ Wata ənjə a ba ka nyi oo'i, ma laŋənə ŋga ənjitə dīi ənji sagida aakəŋwaciitii, dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Agi slikərənyinə pu'u aji bərə'i ŋga ənji

* **6:11** 6.11 marəma: 3.5,18; 4.4; 7.9,13; 19.8,14; Isaa. 61.10. **6:12** 6.12-13 8.5,12; 11.13,19; 16.18; Yaw. 2.10; Mat. 24.29. **6:14** 6.14 16.20; 20.11; Isaa. 34.4; İbər. 1.11-12. **6:15** 6.15 Isaa. 2.10,19,21; 24.21. **6:16** 6.16 5.7; Hoos. 10.8; Luka 23.30. **6:17** 6.17 Yaw. 2.11; Nahu. 1.6; Zeef. 1.14-18; Mal. 3.2. **7:1** 7.1 9.14-15; İrim. 49.36; Dan. 7.2. **7:3** 7.3 9.4; 14.1,3; 22.4; Əzaki. 9.4,6.

Isərayiila shigi tii. ⁵ Waatoo, kə dīi ənji sagida ka ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga Yahuda; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga Ruubinə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga Gada; ⁶ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga Asarə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga Nafətəlima; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga Manasa; ⁷ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga Simiyoonə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga *Leewi; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga Isakara; ⁸ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga Zabuloonə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga Yusufu; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə nga Beejaminə əsə.

⁹ Ma daba'əkii, ma nya tsaamə, wata nya nee ka dabaala, pooshi baanatənə acii lajənətii. Taa ngutə slikərənə patə, davə nə tii, uuranyinə da hanyinə nga duuniya patə, davə nə tii. Kəjə kəjə nə tii patə akəjwacii dəgələ njwanjuunə da akəjwacii Uundzə Bagata. Taa wu agi ənjita, da i marəma ashikii nə ci, taa wu da i ba nga slifa aciikii əsə, ka dəlaginə də Əntanjə. ¹⁰ Təya njgəree ka uuratii, təya ba,

“Kə kuyirii inə tə Əntanjə.

Dasə nə ci asəkə dəgələ njwanjuunə.

Kə kuyirii inə tə *Uundzə Baga əsə,

acii daciitii shi luupaanə.”

¹¹ Patənə nga malaa'ikanyitə gunutə də dəgələ njwanjuunə kəjə kəjə, da gayiita da i uushi'iitə ənfwadə da i əpinətii, təya gərə'waanə akəjwacii dəgələ njwanjuunə, təya paslə tə Əntanjə, ¹² təya ba, “*Aamiina. Nga Əntanjə gaamə nə shiinə, da gawuunə, da baawəda. Kuyirii amə tə ci, ama dəla də ci, ama djuunətə tə ci nga ha'ə ndəjwə ndəjwə. Aamiina.”

¹³ Wata rəjwə agi gayiitə a ləgwa ka nyi, əjki ci, “I wu sanə nə ənjitsə da i marəma ashitəya? Dama shi təya?”

¹⁴ Nya ba ka ci, “Mashiimə nyi dīi gawaaki, see hə shii.” Əjki ci ka nyi, “Ma ənjitsa, tii sə'watə bwaya njərə'wa, təya kubəgi marəmənyinatii də idənə nga *Uundzə Baga, ca ənəgi tyaslyaslyə. ¹⁵ Ci dīi tii kəjə kəjə akəjwacii dəgələ *njwanjuunə nga Əntanjə, təya paslə tə ci vədə da uusəra asəkə kuvaakii. Ma Əndətsə dasə asəkə dəgələ njwanjuunə, ka nəhənə nə ci tə tii. ¹⁶ Pooshi mađəfənə taa ma'igiirənə na dfa tə tii ma'ə, pooshi uusəra na ətsa tə

7:4 7.4-8 14.1,3; 21.12-13. 7:9 7.9 5.9; 6.11; Leew. 23.40. 7:10 7.10 5.7.
7:11 7.11 4.4,6. 7:12 7.12 4.11. 7:13 7.13 6.11; 7.9. 7:14 7.14 1.5; 22.14;
Jab. 51.9; Dan. 12.1; Mat. 24.21. 7:15 7.15 21.3.

tii ma'ə, pooshi matsəfəha əsə. ¹⁷ Acii ma Uundzə Bagatsə akəŋwacii dəgələ ŋwanjuunə, ci na ndzaa ka magəratii, ca kərə tə tii ka gəərə ŋga ma'iitə ca vii əpinə, təya sa davə. Kadə nə Əntanfø a taadəgi ka tii kiinə agitii." *

8

*Əndzəginə ŋga *Uundzə Baga mədəfənə ŋga buka a ma ləkaləkətə*

¹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi mədəfənə ŋga bukatə a ma ləkaləkətəta. Wata dza'ə shikə shikə ənjə a zavə dadagyə ŋga reeta ŋga tibisa. ² Wata nya nee ka malaa'ikanyinə mədəfə. Tii nəndə kəŋə kəŋə akəŋwacii Əntanfø. Ənjə a vii ka tii uutəmanyinə mədəfə. * ³ Əndə'i malaa'ika a shi da i kwalakə ŋga əndzənə aciikii ŋga dəzə də urədyə. Ca shi, ca kəŋaanə abii ha ŋga dfa sataka ətə ghənyi ənji də əndzənə. Ənjə a vii ka ci urədyə lanə kaa ca tsakəvə aagi də'wa ŋga ənji ŋga Əntanfø patə, ca dəzə agyanə ha ŋga dfa sataka ŋga əndzənə akəŋwacii dəgələ ŋwanjuunə. ⁴ Wata makiirənə ŋga urədita da də'wa ŋga ənji ŋga Əntanfø a dəzə aadəgyə acii malaa'ikata, ca mbu'u aakəŋwacii Əntanfø. ⁵ Ma daba'əkii, malaa'ikatə a ŋgərə kwalakə ŋga urədita, ca fədəvə ila ŋga guutə anə ha ŋga dfa sataka aasəkəkii, ca kyagərə kwalakəkii aasəkə duuniya. Wata wazənə makə dzanə ŋga vəna da i pyapidənə makə pyapidənə ŋga vəna da i gəgədzənə ŋga hanyinə.

Uutəmanyinə

⁶ Wata malaa'ikanyiiitə mədəfə da i uutəmanyinatii a tasəka kaa təya ədə uutəmatii.

⁷ Malaa'ika ŋga təkəŋwanə a ədə uutəmaakii: pii wata laarənyinə da gunə gwazə da idəna ca əja aanə duuniya. Wata purəjanə rəŋwə agi makkə ŋga duuniya, kə ətsagi; purəjanə rəŋwə agi makkə ŋga ənfuginə əsə, kə ətsagi; patənə ŋga katə'wə kuzəna, kə ətsagi.

⁸ Bəra'inə ŋga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata ənjə a ŋgərə uushi makə maduunə giŋwə ətə ca ətsa, ənjə a kagərə aagi uunəva. Wata purəjanə rəŋwə agi makkə ŋga uunəvə a zhi'igi ka idəna. ⁹ Patənə ŋga uushi'iitə da i əpinə amatii agi uunəvəta, kə mətəgi tii. Patənə ŋga kumbawalənyiiitə davə əsə, kə biiyigi.

7:16 7.16 Isaa. 49.10. * **7:17** 7.17 5.6; 21.6; Yooh. 10.10,11; Əzaki. 34.11-16,23-24; kiinə: 21.4; Jab. 126.5-6; Isaa. 25.8. **8:1** 8.1 Zak. 2.17; Hab. 2.20. * **8:2** 8.2 uutəmanyinə: Jasə. 6.4,6; Mat. 24.31. **8:3** 8.3 5.8; Shig. 30.1,3. **8:5** 8.5 4.5; 6.12-13; Leew. 16.12; Əzaki. 10.2. **8:7** 8.7-12 9.15,18; Əzaki. 5.2,12. **8:7** 8.7 Shig. 9.23-25. **8:8** 8.8 16.3-4; Shig. 7.20,21.

¹⁰ Makkənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata maduunə tikisa a kulyagərə dadagyə, ca dzə də hənənə makə garəkuwa. Aagyanə purəjanə rəjwə agi makkə nga gəərənyinə da gu'u ma'inə kulyagərə tikisakii. ¹¹ Ma ləmə nga tikisakii, 'Ngərəkikinə'. Wata purəjanə rəjwə agi makkə nga ma'inə a d'fagi ngərəkiki. Ənji lanə məəki acii ngərəkikinə nga ma'inəkii.

¹² Ənfwadənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata kə gali purəjanə rəjwə agi makkə nga bərənə nga uusəra da ləgidə da nga tikisanyinə. Pooshi bərənə ka purəjanə rəjwə agi makkə nga kanə nga uusəra, ha'ə nə vədə əsə.

¹³ Ma daba'əkii, nya tsaamə, nya nee ka zhira ca ləfdə agintanfə. Ca tuu də ngeerənə, "Kawa'ə! Kawa'ə! Kawa'amə ənji duuniya! Madə kə əgi malaa'ikanyitə mbədaanə makkə tə uutəmanyinatii, ka kulyaanənə nə cibə koonə lanə."

9

¹ Wata malaa'ika nga tufənə a ədə uutəmaakii. Ma nya tsaamə, wata nya nee ka tikisa ətə kulyagərə aa duuniya. Ənjə a vii ka ci uuzənə nga makuvə nga makurəjə gu'u nga zanə. * ² Tikisakii a wunəgi ma nga gu'ukii. Wata makiirənə a pukyagi asəkə gu'ukii makə ətsanə nga maduunə kuva, ca əndəgi uusəra da səkəntanfə.

³ Ayiwanyinə a shigi agi makiirənəkii aasəkə duuniya. Ənjə a vii ka tii tsarə nga baawəda nga həəhənə makə nga arədədənə. ⁴ Ənjə a ba ka tii, ga təya cibee ka kuzəna taa ka ngutə tsarə nga ba da ənfuginə. Amma, wa təya cibee ka ənjitə pooshi sagida nga əntanfə akəjwaciitii tanə.

⁵ Ənjə a vii ka tii rəgwa nga cibeənə ka tii nga ləgidə tufə, amma ga təya bəələgi tə tii. Ma zəmənə nga cibəkii əsə, makə ətə ci əhənə nga arədədənə a zəmə ənda. ⁶ Ma agi ləgidətə tufə, ka alənə nə ənji shiŋkinə wa, amma paa tii ka upaanə shanjə. Ka uudənə nə tii məətəginə, amma ka huyinə nə wa aciitii.

⁷ Ma ayiwanyinəkii, makə təhinə nga paginə nə tii, da i uushi makə dara əndzənə agyanətii. Makə nga ənji shiŋkinə nə kəjwaciinətii əsə. ⁸ Makə shiŋkinə nga makinə nə shiŋkinətii də gərənə. Linyinətii əsə, makə ətə a ma livara. ⁹ Ma a ədzəmətii, tə'i uushi makə kərəmə nga tibisa. Makə wazənə nga mootə-təhinə lanə, təya dzə

8:11 8.11 Irım. 8.14. **8:12** 8.12 6.12-13; İsa. 13.10; Əzaki. 32.7-8. * **9:1** 9.1 makurəjə gu'u: 11.7; 20.1; Ayb. 26.6; 28.22; Luka 8.31; 2 Piita 2.4. **9:2** 9.2 'Wat. 19.28; Shig. 19.18. **9:3** 9.3-11 Shig. 10.12-20. **9:4** 9.4 7.2-3. **9:6** 9.6 Ayb. 3.21; Irım. 8.3. **9:7** 9.7 Ayb. 39.19-20; Yaw. 2.4. **9:8** 9.8 Yaw. 1.6.

ka panə, nə bəbu'watii ka wazənə. ¹⁰ Ma gazhatii da zəmənə nga əhənətii, mbərə mbərə da nga arədədənə. Da gazhatii nə tii da baawəda nga cibeənə ka ənji nga ləgিদə tufə. ¹¹ Tə'i nwanwatii, malaa'ika nə ci. Aaciikii ba'avə ənji makurənjə gu'u nga zanə. Ma ləməkii də uura *Ibəraaniya, Abadanə. Də uura Gərikə əsə, Apooliyanə, makə banə, əndə zaginə.

¹² Ma kawa'amə nga təkəjwanə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, tə'i kawa'anyinə bəra'i na shi.

¹³ Wata malaa'ika nga kuwanə a ədə uutəmaakii. Ma nya fa, wata əndə'i uura a shigi danə tanjalanyinə ənfwadə nga ha nga da sataka, ətə ghənyi ənji də əndzənə akənjwacii Əntanjə. ¹⁴ Uurakii a ba ka kuwanə nga malaa'ikata, əjki ci, "Kapaa tə malaa'ikanyitə ənfwadə ətə shi ənjə a anəgi tə tii a gəərə Ufəratisa." ¹⁵ Wata kuwanə nga malaa'ikatə a kapaa tə tii. Ma təya, kə tasəkapaa ənji tə tii ka slənənə agi saa'ita, waatoo, agi tibisəta nga uusərata nga ləgিদəta da nga fəzəta. Ma slənətii, bəələginə tə patənə nga purəjanə rəjwə agi makkə nga ənja. ¹⁶ Wata soojiinə a shi a ba'a təhinə. Kə bii ənji ka nyi lanənətii: miliyoonə gya'ə bəra'i.

¹⁷ Wiinə makə sətə nee nyi ka təhinə da ənjitə a ba'atii agi uushi'iitə baarii ənji ka nyi: ma ənjitə a ba'a təhinəkii, tə'i kərəmə nga tibisa a ədzəmətii dizə makə gunə da shigəna da shishima shishima. Ma nə nga təhinəkii, makə nga livarənyinə. Gunə da makiirənə da baruuda ətə ca tsakə iza'unə ca bujika da matii. ¹⁸ Də ha'ə bəələgi ənji tə purəjanə rəjwə agi makkə nga ənja, waatoo, də guuta da makiiriita da baruudətə ca bujika a ma təhiita. ¹⁹ Acii da matii da da gazhatii nə baawəda nga təhinəkii. Ma gazhatii, makə nga rəhunə da nəkii nə tii. Də ci ci təya iidə ənja.

²⁰ Ma ənjitə mbədaanə ətə mabəələgimə uushi'iitsə tə tii, pooshi tii baanə ka Əntanjə. Paa tii bwasee ka bwaya slənətii. Mabwaseemə tii ka paslə ginaajinyinə da uuləminə nga əndzənə taa nga nğutə tsarə nga tibisa taa nga faara taa nga ənfwa. Ma uushi'iitsə cii təya paslə, paa tii ka nee ka uushi'inə, paa tii ka fa uushi'inə, paa tii ka mbee ka wiinə əsə. ²¹ Ma ənjitsa, pooshi tii baanə ka Əntanjə, paa tii bwasee ka bəələhiinə da daada sə nga hiila, paa tii bwasee ka aləhiinə da hərənə əsə.

10

Malaa'ika da uundzə ləkaləkətə aciikii

¹ Ma daba'əkii, nya nee ka əndə'i maduunə malaa'ika ca jima dagintanfə da i kurabiinə ashikii da i mənğanə anəkii. Makə uusəra nə kənwaciiinəkii ka bərənə. Makə ənfwə nğa gunə nə shiranəkii əsə. ² Tə'i uundzə ləkaləkətə mawunəkii aciikii. Ca ka səfə ciizəmanəkii anə uunəva. Ma səfə madzənəkii əsə, anə hanyinə. ³ Ca nğəree ka uurakii, ca 'wa makə tuunə nğa livara. Wata dzanə nğa vənə mədəfə a muu. ⁴ Makə muyi tii, ma ətsə kaa nya naahə, wata ma nya fa, əndə a wabya da nyi dadagyə. Ənki ci ka nyi, "Ga ha naahə sətə bii dzanə nğa vənə mədəfə, wa ca ndzaa ma'umbeekii." ⁵ Wata malaa'ikatə kərpaanə anə uunəva da anə hanyinə a madfəe ka ciinəkii nğa ciizəmanə aadəgyə, ⁶ ca jidfəgi də ləmə nğa Əntanfə ətə da i əpinə nğa ca'ə ndənjwə ndənjwə. Ci tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəva da i uushi'iitə asəkətii patə. Malaa'ikakii a ba, "Pooshi səkəpaanə ma'ə! ⁷ Ma saa'itə nə mədəfənə nğa malaa'ika a ədə uutəmaakii, saa'ikii nə Əntanfə a uudəpaa aniya nğa ma'umbee uushaakii makə sətə bii ci ka lyawarənaakii, waatoo anabiinaakii."

⁸ Wata uuratə fii nyi ca wabə da nyi dadagyə a ənə ka banə ka nyi, "Duu, luuwu mawunə ləkaləkətətə aci malaa'ikatsə kənjə anə uunəva da anə hanyinə." ⁹ Nya dzə aabii malaa'ikata, nya ba ka ci, "Vii ka nyi uundzə ləkaləkətətsa." Ənki ci ka nyi, "Nğəruu, ha tsəbəgi. Ma a maku, ka fanə nə hə ndikə ndikə makə moozəja. Amma ka hwarakəginə a səkəku." ¹⁰ Nya luu uundzə ləkaləkətətə aciikii, nya tsəbəgi. Ma nya fa, ndikə ndikə makə moozəja. Amma, makə ndagərə nyi, ma nya fa, kə hwarakəgi a səkəki. ¹¹ Ənki ənji ka nyi əsə, "Tyasə, ka ənənə nə hə ka də anabaakwaanə agyanə hanyinə da slikərənyinə da uuranyinə lanə da agyanə meeminə lanə."

11

Seedawanyinə nğa Əntanfə bəra'i

¹ Wata ənjə a vii ka nyi uushi makə zala nğa gəla də uushi'inə. Ənki ənji ka nyi, "Madətə, duu, ha gəlatə maduunə kuvə nğa Əntanfə da ha nğa də sataka, ha baanatə tə ənjitə ca paslə tə Əntanfə asəkəkii. ² Amma ga ha gəla da i babara nğa ba'a nğa kuvəkii, acii kə vii ənji babarakii ka ənjitə mashiimə tə Əntanfə. Kadə nə təya

wiigi'itə vərənə nga Əntanƒə nga ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. * ³ Kadə nii kya sləkee ka seedawanyinaaki bəra'i da i kəjeerənə təguunə ashitii, təya ƒa anabaakwaanə agi baanə dəbu'u rəŋwə da gya'ə bəra'i da kuwa pu'unə."

⁴ Ma seedawanyiitsa, kəŋə kəŋə nə tii akəŋwacii Slan-danə nga duuniya. Tii nə ənfwə zayitunə bəra'i da garəkuwanyinə bəra'i. ⁵ Patənə nga ənjitə mwayi cibeənə ka tii, ka shiginə nə gunə a ma seedawanyiitsa, təya zamagi də ənji daawaanatii. Də ha'ə bəələginə tii tə ənjitə ca moo cibeənə ka tii. ⁶ Tə'i tii da baawəƒa nga təŋagi vənə ka ndzəmənə agi saa'yatə ci təya ƒa anabaakwaanatii. Tə'i tii da baawəƒa əsə nga zə'wee ka ma'inə ka idəna. Tə'i tii əsə da baawəƒa nga kyaanə ka duuniya taa ŋgutə tsarə nga bwaya uushi patə ka saa'yatə ci təya moo.

⁷ Mada kə uudəpaə tii slənətii, ka shiginə nə daba asəkə makurəŋə gu'u nga zanə, ca pa da tii, ca mbee ka tii, ca bəələgi tə tii. ⁸ Kadə nə ənjə a bwasee ka wunyinatii anə rəgwa asəkə maduunə vərənə. Də wabənə asəkə wabənə ikə ənji ləmə nga vərənəkii, waatoo *Sadooma taa Misəra. Davə gwa'avə ənji tə Slandanətii. † ⁹ Ənji nga hanyinə da uuranyinə kama kama da slikərənyinə kama kama na tsaamə watii nga baanə makkə da reeta. Pooshi ənji na kapaa rəgwa, ənjə a ŋgəƒəgi tə tii. ¹⁰ Kadə nə ənji *duuniya a ƒa moodasəkə putə nga mətənə nga anabiitsə bəra'i, acii ma təya, kə kira tii ka tii ciba. Putə nga mətənətii nə təya ƒa kumənə, təya viishi uushi'inə ahadatii. ¹¹ Ma daba'a baanə makkə da reeta, əpinə a shi da ma Əntanƒə, ca dzəgərə aa matii, təya madətə. Patənə nga ənjitə nee ka tii, ka ŋgwaləginə nə tii ka shaŋə. ¹² Wata anabiitsə bəra'i a fa wabənə dadagyə. Ca ba ka tii də ŋgeerənə, "Ŋgiramə aa hanə!" Ənji daawaanatii a tsaamə tə tii, təya ndərə aadəgyə agi məzhiƒəkwyaminə. ¹³ Ma ka saa'ita, kadə nə bwaya gəgədzənə nga duuniya a ƒa. Purəŋanə rəŋwə agi pu'u nga vərənəkii na waalagi, ənji dəbu'u mədəfə na mətə agi gəgədzənə nga hanyinəkii. Mbəƒaanə nga ənjə a ŋgwaləgi ka shaŋə, təya dəla də Əntanƒə nga dadagyə.

¹⁴ Ma kawa'amə nga bəra'inə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, ka shinə nə kawa'amə nga makkənə pii.

* **11:2** 11.2 Jab. 79.1; Luka 21.24; ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i: 12.6,14; 13.5; Dan. 7.25; 12.7. **11:4** 11.4 Zak. 4.1-3,11-14; Yooh. 8.17. **11:5** 11.5 2 Meem. 1.10; Jab. 97.3; Irim. 5.14. **11:6** 11.6 Shig. 7.17-19; 1 Meem. 17.1; Yak. 5.17. **11:7** 11.7 13.1-2; 17.8. † **11:8** 11.8 Luka 13.33-34; Sadooma: 'Wat. 18.20; Isaa. 1.10; Əzaki. 16.46; Misəra: Shig. 3.16-19; 7.3-5. **11:10** 11.10 Yooh. 16.20. **11:11** 11.11 Əzaki. 37.9-10. **11:12** 11.12 2 Meem. 2.11; Slənə 1.9. **11:13** 11.13 6.12-13; Əzaki. 38.19-20.

Mədfəfənə nga uutəma

¹⁵ Mədfəfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii. Wata nya fa uuranyinə dadagyə, təya ba də ngeerənə, əŋki tii, "Ma baawəda nga da nwanjuunə agyanə duuniya, acii Slan-danaamə da Matadəkəyaakii. Ka dfənə nə ci nwanjuunə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə." ¹⁶ Wata gayiitə pupusərə aji ənfwadə ətə dasə dasə asəkə dəgələ nwanjuunatii akəŋwacii Əntanfə, təya gərə'waanə akəŋwacii Əntanfə ka paslənə tə ci, ¹⁷ təya ba,

"Slandaniinə Əntanfə, Maduunəkii,
hə nəndə əndzə'i, hə nəndə ŋukə əsə.

Kə kuyirii inə tə hə
ŋga slənənə də maduunə baawəfaaku,
ha da nwanjuunə.

¹⁸ Ma ənjitə pooshi agi nə'unə tə hə, kə bəzəgi səkətii.

Mabətəsəkaaku boo, kə uugi mbu'yanə,
waatoo, saa'i ŋga da gəŋwanə ka maməətə ənja.

Kə mbu'ya saa'i ŋga vii shikwa
ka ənji paslənə tə hə əsə, waatoo, anabiinə
da patənə ŋga ənjaaku, uuji ənji
da madiigərə ənji patə ətə ca ŋgwalə tə hə.

Kə mbu'ya saa'i ŋga zamagi də ənjitə
ca zagi də duuniya."

¹⁹ Ma daba'əkii, ənjə a wunəgi maduunə kuvə ŋga Əntanfə dadagyə, ənjə a nee ka *mbyaka da i aləkawalə ŋga Əntanfə asəkəkii asəkə maduunə kuvəkii. Wata pyapidənə makə ŋga vəna da i gəgədzənə ŋga hanyinə da i madiigərə laara ci ənjə a nee, ənjə a fa wazənə makə dzənə ŋga vəna. ‡

12*Əndə'i minə da rəhunə*

¹ Wata əndə'i sə ŋga hurəshishinə ka shanə a jigagi agintanfə, waatoo, tə'i minə. Uusəra nə kəjeerənatə. Anə ləgidə kii ki sədfətə, da i madiŋənə ŋga tikisanyinə pu'u aji bəra'i anətə əsə. ² Ma minəkii, də dfasəka nə ki.

Agi bərakənə nə ki, kya dzə də tuunə acii zəmənə ŋga pawa. ³ Əndə'i sə ŋga hurəshishinə a jigagi əsə agintanfə, waatoo, tə'i əndə'i uushi makə madizə maduunə rəhunə da i nəkii mədfəfə, da i mapanyinə pu'u anəkii əsə. Taa ŋgutə rəŋwə agi nəkii ətsə mədfəfə, da i dara nwanjuunə.

11:15 11.15 4.11; Shig. 15.18; Jab. 22.29-30; Dan. 2.44; 1 Koor. 15.24-28. **11:16** 11.16 4.4. **11:17** 11.17 1.8; 4.8; 15.3; 16.7; 19.6,15; 21.22; Am. 4.13; 2 Koor. 6.18. **11:18** 11.18 19.5; Jab. 2.1-5; 110.5-6. ‡ **11:19** 11.19 4.5; 6.12-13; 8.7; 15.5; Ayb. 38.22-23; mbyaka: 1 Meem. 8.1,6. **12:1** 12.1 Isaa. 7.14; 26.17.

* ⁴ Kə slyaabagərə gazhakii purəjanə rəjwə agi makkə nga tikisanyinə agintanfə, təya kwaalyagərə aa duuniya. Rəhunəkii a kəjaanə akəjwacii miitə ca bərakə, kaa ca tsəbəgi pii tə uuzəətə cii ta poo. ⁵ Wata kya poo uundzə ngura. Ma ca, ci na də nwanjuunə agyanə patənə nga slikərənyinə də zala tibisa. Makə pwayi ki uuzənəkii, wata ənjə a vagi, ənjə a kərəgi ka Əntanfə aanə dəgələ nwanjuunaakii. ⁶ Minəkii natə əsə, kə huyipaa ki satə aa bilə, ka hatə hadatəgi Əntanfə ka ki. Davə kaka'ə ənji tə ki nga baanə dəbu'u rəjwə da gya'ə bəra'i da kuwa pu'unə. †
⁷ Wata panə a hwadəgi dagyə. I Mikayilu da malaa'ikanyinaakii ca pa tə rəhuutə tii da malaa'ikanyinaakii. ⁸ Amma, wata ənjə a mbee ka rəhuutə da malaa'ikanyinaakii. Mabwaseemə ənji ka tii dadagyə ma'ə. ⁹ Wata ənjə a kyagərə maduunə rəhuutə aa duuniya. Ci nə rəhuutə nga nukə nukə, ətə dəkəvə ənji ka ci ləma, "Ibəlisa" taa "Seetanə". Ci ca gəpə də ənji *duuniya patə. Kə kyagərə ənji tə tii da malaa'ikanyinaakii patə aa duuniya.

¹⁰ Wata nya fa əndə'i uura ca wabə də ngeerənə dagyə, əjki ci, ‡

"Kə luupaa Əntanfə taamə, kə baarii ci ngeerənaakii da nwanjuunaakii. Kə baarii Matadəkəyaakii baawəfaakii əsə, acii ma əndənə ca wula tə ndzəkəjushi'inaamə akəjwacii Əntanfə vəcfə da uusəra, kə kəshi ənji tə ci, ənjə a kagərə aa panə.

¹¹ Kə jaalii ndzəkəjushi'inaamə agyanəkii § də baawəfa nga idənə nga Uundzə Baga da putə nga seedanatii agyanə goonjaanə, təya vigi əpinatii, pooshi tii ubi wa.

¹² Acii ha'ə, wa ha dadagyə a də manjushinə, wa ənji davə patə a də manjushinə əsə! Amma, ma duuniya da uunəva, kə kullii anətii, acii kə jiməgərə Seetanə aagitii. Ka mabətəsəkə nə ci ka şanə, acii kə şii ci, gusə mbəfaanə saa'yaakii."

¹³ Makə nee rəhuutə oo'i, kə kyagərə ənji tə ci aa duuniya, ca 'watəgi laakənə tə miitə pwayi uundzə ngurəta.

* **12:3** 12.3 rəhunə: 12.7,9,13; 13.2; 16.13; 20.2; Dan. 7.7,24. **12:4** 12.4 Dan. 8.10. **12:5** 12.5 19.15; Jab. 2.9. † **12:6** 12.6 1 Meem. 17.1-7; 19.5-7; Mat. 2.13; baanə 1260: 11.2. **12:7** 12.7 Dan. 10.13; Yahu. 9. **12:9** 12.9 20.2; 'Wat. 3.1; Isaa. 14.12; 27.1; Luka 10.18; Yooh. 12.31. ‡ **12:10** 12.10 4.11; 11.15; əndənə ca wula tə ənja: Ayb. 1.9-11; Zak. 3.1. § **12:11** 12.11 6.9; Mat. 16.25; Uundzə Baga: 5.6; 1 Yooh. 2.14; 5.4. **12:12** 12.12 18.20.

¹⁴ Amma ənjə a vii ka miitə bəbu'wə ŋga maɖuunə zhira, kaa kya ləɖəgi satə aa bilə ka hatə d̄ii ki davə. Davə kaka'a'ə ənji tə ki ŋga fəzə makkə da reeta. Jamə satə acii rəhuuta. * ¹⁵ Wata rəhuutə a vushi ma'inə da makii atsa miitə makə huyinə ŋga gəəra, kaa ma'iitə a shii vaanənə tə ki. ¹⁶ Amma kə cakə hanyinə tə ki. Waatoo, kə tsagərə hanyinə kurəŋə, ca ndagi ma'iitə vushi rəhuuta. ¹⁷ Wata səkə ŋga rəhuutə a bəzəgi aashi miita. Ca dzə ka panə da harii mavudatə patə. Tii ca nə'u bariya ŋga Əntan̄fə, təya kəsətə təŋə təŋə tə wabəətə baarii Yeesu ka ənja. ¹⁸ Wata rəhuutə a dzə, ca kəŋaanə anə ndəra.

13

Dabanyinə bəra'i

¹ Ma daba'əkii, wata nya nee ka əndə'i daba ca shigi dagi uunəva. Pu'u nə mapanyinə anəkii, məɖəfə nə nəkii əsə. Taa ŋgutə rəŋwə agi mapanyinəkii, tə'i dara ŋwanjuunə anəkii. Taa ŋgutə rəŋwə agi nənyii-tsə məɖəfə əsə, tə'i ləmə ətə ca bərapaa tə Əntan̄fə ashikii. * ² Ma dabatsə nee nyi, kə pusha ci tə bwaya. Ma səɖəkii əsə, kə pushashi tə səɖə ŋga uushi makə shimədərənə. Makə ŋga livarə nə makii. Kə vii rəhuutə ka dabakii ŋgeerənaakii da ŋwanjuunaakii da maɖuunə baawəɖaakii. ³ Ma rəŋwə agi nənyinə ŋga dabatsa, tə'i maɖuunə baavə davə. *Duuniya patə, kə d̄ii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, acii pooshi dabakii əŋki acii uyikii, amma kə əmbəgi. Wata təya nə'u tə ci. ⁴ Təya paslə tə rəhuuta, acii kə vii ci ka dabatə baawəɖaakii. Təya paslə tə dabatə naakii əsə, təya dzə də banə, "Wu sanə nəndə makə dabatsa? Wu nəndə panə da ca?"

⁵ Ənjə a vii ka dabatsə rəgwa kaa ca mbudə naakii na, ca wabə bwaya uushi'inə aashi Əntan̄fə, ənjə a kapaa tə ci da baawəɖa ŋga ɖanə ha'ə ŋga ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. † ⁶ Ca 'watəgi dzaananə tə Əntan̄fə da tə ləməkii, da ha ŋga ndzaanaakii, da patənə ŋga ənjitə dadagyə. ⁷ Ənjə a vii ka ci rəgwa kaa ca pa da ənjaakii, ca mbee ka tii. Ənjə a vii ka ci baawəɖa agyanə taa ŋgutə slikərənə, da uura da taa ŋgutə hanyinə əsə. ⁸ Patənə ŋga ənjinə a duuniya, ka paslənə nə tii tə ci. See ənjitə nyaahə ənji ləmətii aasəkə ləkələkatətə d̄ii ləmə ŋga ənjitə ca upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii, tii nəndə pooshi na paslə tə ci.

* **12:14** 12.14 fəzə makkə da reeta: 11.2. **12:17** 12.17 6.9; 11.7; 13.7; Dan.

7.21. * **13:1** 13.1 uunəva: Dan. 7.3; daba: 11.7; 13.11-17; 16.10; 17.3,7-13; 19.20; Dan. 7.3-8,21,25. **13:2** 13.2 2 Tees. 2.9. **13:3** 13.3 17.8. **13:4** 13.4 Jab. 89.7. † **13:5** 13.5 Dan. 7.25; ləgidə 42: 11.2. **13:6** 13.6 Dan. 11.36.

13:7 13.7 12.17.

Ma ləkaləkatətəsa, ɲga Uundzə Baga ətə shi ənjə a bələgi. Daga ənji ma'ə matagamə duuniya nyaahə ənji. † ⁹ Maa tə'i əndə da liminə ɲga fanə, wa ca fa. ¹⁰ Ma əndətə kavə ənji ka kəsənə tə ci, ka kəsənə nə ənji tə ci. Ma əndətə kavə ənji ka bələnə tə ci də ɲgila purəjanə əsə, də ɲgila purəjanə nə ənjə a bələ tə ci. Acii ha'ə, wa ənji ɲga Əntanjə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, təya dzə aakəɲwa də vii goonɲatii.

¹¹ Ma daba'əkii, nya ənə ka nee ka əndə'i daba ətə shigi agi hanyinə. Bəra'i nə mapa anəkii makə ɲga bəga. Makə ɲga rəhunə nə ci ka wabənə əsə. ¹² Də baawəda ɲga dabatə ɲga təkəɲwanə nə ci ka slənənə akəɲwaciikii əsə. Ca tsəkuvə ənji *duuniya patə ka paslənə tə dabatə ɲga təkəɲwanə, waatoo ətə əmbəgi bwaya uyaakii. ¹³ Ma bəra'inə ɲga dabatsa, kə dīi ci sə ɲga hurəshishinə lanə. Ha'ə maa, kə kavə ci kaa gunə a jigagi dadagyə, ca kulya aa duuniya. Ginə ɲga taa wu a nee. ¹⁴ Ca gəpə də ənji asəkə duuniya də sə ɲga hurəshishinyinaakii ətə vii ənji ka ci rəgwa ɲga d'anə akəɲwacii dabatə ɲga təkəɲwanə. Ca ba ka tii, wa təya ghənətə uushi pusha tə dabatə d'əvə ənji ka ci uyi də ɲgila purəjanə, amma ma'ə ci da i əpinə, kaa təya d'uunətə də ci. ¹⁵ Ənjə a vii rəgwa ka bəra'inə ɲga dabatsa, kaa ca ədəgərə əpinə aasəkə maghənə sətə pusha tə dabatə ɲga təkəɲwanə, kaa maghənə sətə a wabə, ca bələgi patənə ɲga ənjitə pooshi ka paslənə tə ci. ¹⁶ Bəra'inə ɲga dabatsə a ənə ka kavə ənji patə, kaa təya d'əvə sagida ɲga dabakii aa ciizəmatii taa aa kəɲwaciitii. Manjeevənə da masariinə, ənji gəna da maaghiinə, dimuyinə da maviinə patə, kə kavə ci tə tii tyasə, see maa d'əvə tii sagida ha'ə. ¹⁷ Mad'a pooshi əndə da sagidatsə ashikii, waatoo, ləmə ɲga dabatsə taa lamba ɲga ləməkii, pa ca d'ərə taa d'ərəmagi də uushaakii.

¹⁸ Acii ha'ə, wa ənjə a ndzaa ndihə ndihə, mashiikii. Ma əndətə da han'kala, wa ca paaratəgi sətə ci lamba ɲga dabatsə a moo banə. Acii lamba ɲga əndə shiɲkinə nə lambaakii. Ma lambakii, gya'ə kuwa da kuwa pu'unə aji kuwa.

14

**Uundzə Baga da ənjaakii*

¹ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka Uundzə Baga kənjə anə giɲwə ətə ci ənjə a 'wa *Sihyoona. Tə'i ənji dəbu'u

† **13:8** 13.8 3.5; Uundzə Baga: 5.6. **13:10** 13.10 14.12; Irim. 15.2; 43.11; Luka 8.15. **13:11** 13.11 Mat. 7.15. **13:13** 13.13 16.14; 20.8. **13:15** 13.15-16 14.9,11; 15.2; 16.2; 19.20; 20.4; Isaa. 44.5; Dan. 3.5. **13:17** 13.17 13.18; 15.2.

gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə abiikii. Tii patə da i ləməkii da ŋga Dii manaahəkii akəŋwaciitii. * ² Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, makə ŋgyaaranə ŋga ma'inə a gəerə daba'a vəna, ca wazə makə dzanə ŋga vəna. Ma uurakii əsə, kə fii nyi makə dza kəzhimbəra. ³ Ma ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə, kəŋə kəŋə nə tii akəŋwacii dəgələ ŋga ŋwanjuunə ŋga Əntanfə da akəŋwacii uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiitə. Təya ka kura wanyanə, ətə pooshi əndə ca mbee ka katənə, madaamə tii satii, waatoo ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Tii nə ənjitə dərəgi Əntanfə agi ənji shiŋkinə patə. † ⁴ Tii nə ŋguyiriitə mashimətii a baa də makinə, malaabakii nə tii. Tii ca nə'u tə Uundzə Baga taa aama gi ci patə. Tə tii pərapaa Əntanfə a duuniya agi hara ənji. Tii nə ŋga təkəŋwanə ətə pərapaa Əntanfə a duuniya kaa təya ndzaanə ka naakii da ka Uundzə Baga. ⁵ Pooshi ənji sha fii təya jirakə. Pooshi ənji sha idəpaa uushi ashitii əsə.

Habara ŋga malaa'ikanyinə makkə

⁶ Wata nya nee ka əndə'i malaa'ika ca lədfə agintanfə. Da i Njuni Habara shi ci ətə pooshi ka uudənə, kaa ca baaba ka ənji duuniya, waatoo taa ka ŋgutə slikərənə, da uuranyinə da hanyinyinə patə. ⁷ Ca ŋgəree ka uurakii, ca ba, "Ŋgwaləmə tə Əntanfə, una d'uunətə tə ci, acii kə mbu'ya saa'i ŋga la gəŋwanaakii. Pəsləmə tə ci. Ci tagii ha dadagyə da duuniya da uunəva da gəerənyinə patə."

⁸ Wata əndə'i malaa'ika a nə'u tə ŋga təkəŋwanə, ca dzə də banə, əŋki ci, "Kə kulii kya, kə kulii Babila, maduunə vəranə. Ki tsəkuvə slikərənyinə patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Ma ətsa, ci kira mabətəsəkə ŋga Əntanfə."

⁹ Wata əndə'i malaa'ika a nə'u əsə tə harakiitə bəra'i, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, "Taa wu patə ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, ca luuvə ənjə a naahə ka ci sagida aakəŋwaciikii taa aaciikii, ¹⁰ ka gujunə nə ci da mabətəsəkə ŋga Əntanfə, ca sa cibə lanjə. Iza'u ka shanjə nə cibəkii a ndzaanə anəkii. Də gunə nə ənjə a cibə də ci akəŋwacii malaaba malaa'ikanyinə da Uundzə Baga. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə ŋga gunəkii. ¹¹ Ma makiirənə ŋga guutə ci təya sa cibə agikii, ka ndərənə nə ci aadəgyə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patənə ŋga ənjitə

* **14:1** 14.1 22.4; ginwə ŋga Sihyoona: Isaa. 4.5; Yaw. 3.5; ənji 144,000: 3.12; 7.3-4; **14:2** 14.2 1.15; 15.2; 19.6; Əzaki. 1.24-25. † **14:3** 14.3 4.4,6; kura wanyanə: 5.9. **14:4** 14.4 Yooh. 10.4-5. **14:5** 14.5 Isaa. 53.9; Zeef. 3.12-13. **14:6** 14.6 Mat. 24.14. **14:7** 14.7 Jab. 146.6. **14:8** 14.8 17.2; 18.2. **14:9** 14.9 13.15. **14:10** 14.10 15.7; 16.1,19; 19.20; 'Wat. 19.24; Jab. 11.6; Irin. 25.15; Əzaki. 38.22; Mat. 25.41.

ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, təya luu sagida nga ləməkii, pooshi tii ka upaa əpisəkə şanə. Vədə da uusəra cibənətii.”

¹² Aci ha'ə, wa ənji nga Əntanəfə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, waatoo ənjitə ca nə'utə bariya nga Əntanəfə, təya dzə aakəŋwa də vii goonəga ka Yeesu.

¹³ Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, əŋki ci ka nyi, “Naahətə wabəəna: ma ənjitə məəki agi paslənə tə Slandana, maŋuşinə ka tii daga əndzə'i, ca'ə aakəŋwa.” Wata Malaaba Ma'yanə a jikəvə, əŋki ci, “Ha'ə ndilə ndilə, kə uudəpaa tii slənətii, ka əpinə nə tii səka, acii kə nee tii ka bwatya nga slənətii.”

*La gəŋwanə agyanə ənji *duuniya*

¹⁴ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mambwadada kurabiinə da i uushi makə əndə dasə anəkii. Tə'i dara ŋwanuunə nga əndzənə anəkii, da mahidahidamə rəgəŋwə aciikii. ¹⁵ Wata malaa'ika a shigi asəkə maduunə kuvə nga Əntanəfə dadagyə, ca ŋgəree ka uurakii, ca ba ka əndətə dasə anə kurabiinə, “Kə uugi saa'i mbu'yanə. Dawə slənə də rəgəŋwaaku, kaa ha magi də cifanə nga duuniya, acii kə uugi zəŋanə bahə manə.” ¹⁶ Wata əndətə dasə anə kurabiinə a ŋgərə rəgəŋwaakii, ca kyatə aagyanə duuniya, ca magi cifanə. ¹⁷ Nya nee ka əndə'i malaa'ika əsə, ca shigi asəkə maduunə kuvə nga Əntanəfə dadagyə, da i mahidahidamə rəgəŋwə aciikii naakii əsə. ¹⁸ Wata əndə'i malaa'ika a shigi anə ha nga da sataka, waatoo malaa'ikakii ca nəhə gunə. Ca ŋgəree ka uurakii də banə ka malaa'ikatə da i mahidahidamə rəgəŋutə aciikii, əŋki ci, “Dawə slənə də mahidahidamə rəgəŋwaaku, ha slibagərəgi də poo nga inaba, acii kə uugi cifanəkii danə a duuniya.” ¹⁹ Wata malaa'ikatə a kyatə rəgəŋwaakii aagyanə duuniya, ca slibagərə mana poo nga inaba patə, ca fədfəvə aasəkə ha nga mya'ə poo nga ənfwa. Waatoo, kə ndzaa hakii makə maduunə mabətəsəkə nga Əntanəfə. ²⁰ Ma hatsa, a ba'a vəranə nə ci. Ənjə a mya'ə inabitsə asəkəkii. Wata idənə a huyi makə huyinə nga gəərə kilooməeta gya'ə makkə. Ma kurəŋənəkii əsə, ka danə meeta da reeta.

15

Malaa'ikanyinə ətə kira cibənyinə mədfəfə

¹ Wata nya nee ka əndə'i maduunə sə nga hurəshishinə ka şanə agintanəfə, waatoo, tə'i malaa'ikanyinə mədfəfə.

14:11 14.11 19.3; Isaa. 34.10. **14:12** 14.12 13.10. **14:13** 14.13 1.3; 16.15; 19.9; 20.6; 22.7,14; Ibər. 4.9-10. **14:14** 14.14-20 Yaw. 4.13; Mat. 13.39-40. **14:14** 14.14 1.7,13. **14:19** 14.19 19.15; Isaa. 63.1-6.

Tii na kira muudinə nga cibənyinə mədəfə ətə na la tə ənja. Də cibənyinəkii nə məbətəsəkə nga Əntanjə a uudə əsə. ² Nya nee ka uushi makə uunəvə ətə ca bərə makə dyarugala, gwazə da gunə. Kə nee nyi ka ənjitə pooshi pyaslə tə dabatə da i pushashinaakii, təya kaaree ka luu sagida nga lamba nga ləməkii. Kənjə kənjə nə tii atanjala sətə makə uunəva, da i kəzhimbərənyinə aciitii ətə vii Əntanjə ka tii. ³ Təya ka wanyanə nga Muusa, əndə paslənə tə Əntanjə. Təya ka wanyanə nga Uundzə Baga əsə. Əjki tii, *

“Slandanə Əntanjə, Maduunəkəya,
sə nga hurəshishinə,
maduunəkii dərəva nə slənaaku.
Nwanjwə nga slikərənyinə patə nə hə,
goonja nə rəgwaaku.

⁴ 'Ya'ə Slandana, taa wu patə, ka ngwalənə nə ci tə hə,
ca dūunətə tə hə.
Aci hə rənjwə dyanə nəndə malaabakii.
Patənə nga slikərənyinə nga duuniya na shi
ka paslənə tə hə,
acii kə nee ənji patə ka goonjaanaaku.”

⁵ Ma daba'ə ətsa, kə nee nyi ka maduunə kuvə nga Əntanjə dadagyə mawunəkii. Nya nee ka *kuvə kuvə'unə asəkə kuvəkii, ətə ca baarii oo'i, kədəhə nə Slandana.

⁶ Wata malaa'ikanyiiisə mədəfə a shigi asəkə maduunə kuvəkii, da i mambwadada kəjeerənə ətə ca bərə ashitii. Təya aanəpaa ədzəmətii də gyara nga əndzənə. Da i cibənyiiisə mədəfə aciitii.

⁷ Wata rənjwə agi uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a vii ka malaa'ikanyiiisə mədəfə kwalakə nga əndzənə mədəfə pasə pasə da i məbətəsəkə nga Əntanjə əndə vii əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə.

⁸ Kə nagi maduunə kuvə nga Əntanjə də makiirənə ətə ca baarii dūunuunə da baawəfa nga Əntanjə. Pooshi əndə mbee ka dəməgərənə aasəkə maduunə kuvətsa, madfaamə cibənyiiisə nga malaa'ikanyiiisə mədəfə kə uugi.

16

Kwalakənyinə nga məbətəsəkə nga Əntanjə

¹ Wata nya fa əndə'i uura ca wabə də njeerənə asəkə maduunə kuvə nga Əntanjə. Ca ba ka malaa'ikanyiiisə

15:1 15.1 4.5; 15.7; 16.1; 17.1; 21.9. **15:2** 15.2 4.6; 5.8; 13.15,18; 14.2. **15:3** 15.3-4 4.11. * **15:3** 15.3 16.5-6; 19.2; 22.12; Dzək. 32.4; Jab. 145.17; wanyanə: Shig. 15.1; Jab. 111.2; 139.14. **15:4** 15.4 14.7; Jab. 86.9; 98.2-3; Isaa. 2.2-3; Irim. 10.6-7. **15:5** 15.5 11.19; Shig. 40.34; Slənə 7.44. **15:6** 15.6 1.13; Dan. 10.5. **15:7** 15.7 4.6; 14.10; 16.1. **15:8** 15.8 Shig. 40.34-35; Isaa. 6.4; Əzaki. 44.4.

mədfəfə, əŋki ci, “Ŋgərəmə kwalakənyinə ŋga cibənyiiṣə mədfəfə ŋga mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə acii unə, una dzə ka əjigərənə aanə duuniya.”

² Wata malaa'ika ŋga təkəŋwanə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aanə duuniya. Makə əjagərə ci, pii wata uyiginə a kyaalagi aşi ənjitə da i sagida ŋga dabata, təya paslə tə pushashinaakii. Uyiginəkii a zəmə tə tii ka şaŋə.

³ Wata malaa'ika ŋga bəra'inə a shi ka əjagərə naakii aagi uunəva. Ma kə əjagərə ci, pii wata ma'inə a zə'ugi makə idənə ŋga mantə ənda. Patənə ŋga uushi'inə da əpinatii aagi uunəva, kə məətəgi.

⁴ Wata malaa'ika ŋga makkənə a shi ka əjagərə naakii aagi ma'inə ŋga gəərənyinə da aa gu'u ma'inə. Makə əjagərə ci, pii wata ma'inə a zə'ugi ka idənə əsə. ⁵ Wata nya fa malaa'ikatə ba'avə ənji ma'inə aaciikii, ca ba, “Ya'ə Malaabakii, hə nəndə əndzə'i, hə nəndə ŋukə əsə. Də goŋgaanə lagi hə gəŋwanə.

⁶ Acii ma ənjitsa, kə bəələgi tii anabiinə da harii ənjaaku. Watiitə kə upaa tii sətə ali tii, wahətə kə vii ka tii idənə kaa təya sa.”

⁷ Wata nya fa əndə'i uura danə ha ŋga dfa sataka, əŋki ci, “Awa, 'ya'ə Slandanə Əntaŋfə, Maduunəkəya, də goŋgaanə nə hə ka la gəŋwanaaku.”

⁸ Ma daba'əkii, wata malaa'ika ŋga ənfwadənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii əsə aagi uusəra. Makə əjagərə ci, wata uusəra a upaa rəgwa ŋga tsakə dfa iza'unə, ca ətsa ənji makə gənə. ⁹ Kə səədəgi shishinətii ka şaŋə, acii iza'unə ŋga uusəra. Wata təya baaba məza uushi'inə aashi Əntaŋfə. Ci boo nəndə da baawəda agyanə cibənyiiṣa, amma mabwaseemə tii ka dfa 'waslyakəənatii, kaa təya dūunətə tə ci.

¹⁰ Wata malaa'ika ŋga tufənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagyanə dəgələ ŋwanjuunə ŋga dabata. Makə əjagərə ci, pii wata ŋwanjuunaakii a dfa gi dəgwamə acii mandə vəfa. Ənjə a ŋgi'i ka şaŋə acii zəmənə ŋga cibənyiiṣa. * ¹¹ Təya baaba bwaya uushi'inə aashi Əntaŋfə ŋga dadagyə putə ŋga cibənyiiṣə ci təya sa da putə ŋga uyigiitə aşıitii. Mabwaseemə tii ka bwaya ndzaanatii.

¹² Wata malaa'ika ŋga kuwanə a dzə ka əjigərə sətə asəkə kwalakaakii aagi maduunə gəərə ŋga Ifəratisa. Makə əjigərə ci, pii wata gəərəkii a ifəgi, kaa meeminə da

16:1 16.1 15.1; Jab. 69.25; Isaa. 66.6; Irim. 10.25. **16:2** 16.2 13.15; Shig. 9.10. **16:3** 16.3-4 8.8; Shig. 7.17-21; Jab. 78.44. **16:6** 16.6 17.6; 18.24; 19.2; Dzək. 32.43; Jab. 79.3,10; Mat. 23.35,37. **16:7** 16.7 15.3. **16:9** 16.9 9.20-21; 16.11,21.

* **16:10** 16.10 13.1-2; dəgwamə: Shig. 10.21-22; Isaa. 8.22.

tsaanjwə a shii upaa rəgwa ŋga dzənə. ¹³ Wata nya nee ka ginaajinyinə makkə makə gwandiinə. Rəjwə ca shigi da ma rəhuuta, əndə'i a shigi da ma dabata, əndə'i a shigi da ma majirakənə ŋga anabitə əsə. ¹⁴ Ma ginaajinyiitsa, ŋga Seetanə nə tii. Ma təya, agi dənə nə tii sə ŋga hurəshishinə, təya dzə aabii meeminə ŋga duuniya patə, təya dzatə də tii ka ha rəjwə kaa təya tasəka panə agi maduunə uusəra ŋga Əntanjə Əndə baawəfa. † ¹⁵⁻¹⁶ Wata ginaajinyiitsə a dzatə də meemiitsə ka ha rəjwə, waatoo ka hatə ci ənjə a 'wa Arəmagidoonə də uura *Ibəraaniya.

Ma bii Yeesu, "Fatəmə kaa nya ba koonə: makə mahərə nii kya shi. Tə'i barəkaanə ashii əndətə nii kya la tə ci dəməgigi, nya la tə ci da i kəjeerənaakii matasəkakii atanjalakii ka ŋganə, acii ga ayinə a kəshi tə ci, ca wii ahada ənji də purəki."

¹⁷ Wata malaa'ika ŋga mədəfənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagi mədəfa. Makə əjagərə ci, pii wata nya fa əndə'i uura danə dəgələ ŋga ŋwanjuunə asəkə maduunə kuvə ŋga Əntanjə, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, "Kə uugi ha'ə!" ¹⁸ Wata pyapidənə cii kya nee, i wazənə makə dzanə ŋga vəna cii kya fa, i gəgədzənə ŋga hanyinə. Makə ghənyi ənji əndə shiŋkinə, pooshi tsarə gəgədzənə ŋga hanyiitsə sha dii. Acii tsarə gəgədzətə palee patə. ¹⁹ Ma vəranə ŋga Babila, kə 'waarakəgi ginəkii makkə. Vəranə ŋga taa ŋgutə hanyinə əsə, kə waalagi. Də ha'ə buurətə Əntanjə tə maduunə vərəatsa, ca kavə tə ki kaa kya sa ma'iza'u cibə ŋga bwaya mabətəsəkaakii.

²⁰ Patənə ŋga təpurətə ahada uunəva, kə zagi dza'ə. Ha'ə nə giyunəyinə əsə. ²¹ Wata kwaalyanə nə madiigərə laarənyinə dadagyə aagyanə ənja. Taa ŋgutə rəjwə agi laarənyiitsa, kə mbu'i zəzəkəənaakii kiloo tufə pu'unə. Kə wabi ənji bwaya uushi'inə aashi Əntanjə putə ŋga cibəətse ci təya cibə. Acii ma cibəətsa, bwayakii ka shanjə.

17

Dzalənə tə maduunə kaarəwa

¹ Wata rəjwə agi malaa'ikanyiitsə mədəfə da i kwalakənyiitsə mədəfə aciitii a shi aabiiki, əŋki ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya baarii ka hə makə sətə nə ənjə a dzalə tə maduunə kaarəwatsa, waatoo maduunə vərəatə ghənyi ənji abii gəərənyinə lanə. ² Ma kya, kə baa

16:12 16.12 Isaa. 11.15; 44.27; 46.11. **16:13** 16.13-14 12.3; 13.1-2; Shig. 8.2; Jab. 78.45. † **16:14** 16.14 11.17; 13.13-14; 19.20; Mat. 24.24; 2 Tees. 2.9; panə: 19.11-21. **16:15-16** 16.15 3.3,18. **16:17** 16.17-21 16.1; Isaa. 66.6. **16:18** 16.18 4.5; 6.12-13. **16:19** 16.19 14.10; 18.2. **16:21** 16.21 11.19; 16.9. **17:1** 17.1 Irim. 51.13.

meeminə ɲga duuniya də ki. Ənji duuniya əsə, maɗa kə baa tii də ki, təya ɗa makə ənvwə ca ka tə tii anətii.”

³ Pii wata Malaaba Ma'yanə a ɲgərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a kərəgi tə nyi aa bilə. Ma dava, kə nee nyi ka minə, ki dasə a ba'a madizə daba ətə da ləmənyinə taa dama patə ashikii, waatoo ləmənyitə ca bərapaa tə Əntaɲfə. Məɗəfə nə nəkii, pu'u nə mapanyinə anəkii əsə.

* ⁴ Ma miitsa, kə kii ki ɲunyi kəjeerənyinə ɲga əndədəza, da i uushi'inə ɲga əndzənə ashitə, da i faaranyinə ətə da məghərəvənə kama kama. Ma aciitə, tə'i kwalakə əndzənə ətə pasə acii bwaya uushi'inə ka shaɲə, waatoo slənə ɲga aləhiinatə. ⁵ Ma a kəɲwaciitə, tə'i manaahə ləma, amma, ma'umbeekii nə sətə ci ləməkii a moo banə, oo'i, “Nyi nə maɗuunə Babila, məci kaarəwiinə patə, məci ma'ajijinə uushi'inə ɲga duuniya.” ⁶ Nya tsaamə tə miitsa. Ma nya nee, agi kanə tə ki a nətə nə idənə ɲga ənji ɲga Əntaɲfə, ma palee maa, ɲga ənjitə bəələgi ənji putə ɲga vii seedanə agyanə Yeesu.

Makə nee nyi ka ki, kə ɗii ka nyi ka sə ɲga hurəshishinə ka shaɲə. ⁷ Wata əɲki malaa'ikatə ka nyi, “Mi cii kwa ɗa hurəshishinə kwa? Ka banə nə nyi ka hə sətə ci ənjə a moo banə də miitsə da i dabatsə ətsə da i nəkii məɗəfə da i mapanyinaakii pu'u əsə ətsə ɗii miitsə a ba'akii. ⁸ Ma dabatsa, da i əpinə shi ca nji, amma paa ci ma'ə da i əpinə. Kadə nii kəya ənə ka shiginə asəkə makurəɲə gu'u ɲga zanə əsə, ənjə a bəələgi tə ci. Tə'i hara ənji asəkə duuniya ətə pooshi ənji nyaahə ləmətii aasəkə ləkaləkatə taabu'u taganə ɲga duuniya, waatoo ləkaləkatətə ɗii ləmə ɲga ənjitə ca upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə asəkəkii. Ma təya, maa nee tii ka dabatsa, ka ɗanə ka tii ka sə ɲga hurəshishinə, acii da i əpinə shi ca nji, asee paa ci ma'ə da i əpinə, amma kadə nii kəya ənə ka shiginə əsə. †

⁹ “Aci ha'ə, wa ənjə a ndzaa mashiikii agyanə uushi'iitsa. Ma nənyitə məɗəfə, tii ndzaa ka giɲunyinə məɗəfə ətsə ɗii miitsə dasə anəkii, təya ndzaa ka meeminə məɗəfə əsə.

¹⁰ Ma tufə agi meemiitsa, paa tii ma'ə. Ma rəɲwə əsə, ma'ə ci agi ɲwanjuunə. Əndə'i rəɲwə, ma'ə ci mashimə zəku'i. Maɗa kə shi ci, ɲga uundzə saa'i nii kəya ɗa ɲwanjuunə.

¹¹ Ma dabatsə əsə, ətsə sha nji da i əpinə, amma paa ci ma'ə, ci saakii nə tighəsənə ɲga ɲwanɲwa. Rəɲwə nə ci əsə

17:2 17.2 14.8; 17.18; 18.3; Irim. 51.7; Nahu. 3.4. * 17:3 17.3 Malaaba Ma'yanə: 1.10; 21.10; Əzaki. 8.3; 40.2; daba: 13.1-2. 17:4 17.4 18.3,16; Irim. 51.7; Əzaki. 28.13. 17:5 17.5 Irim. 2.20; Hoos. 1.2. 17:6 17.6 16.6. 17:7 17.7-8 13.1-2. † 17:8 17.8 13.3; ləkaləkatə: 3.5. 17:9 17.9 13.18.

agi meemiitə mədəfə. Madə kə shigi ci, kadə nə ənjə a bələgi tə ci.

¹² “Ma mapanyitə pu’u nee hə anəkii əsə, tii ndzaa ka meeminə pu’u, ətə ma’ə ma’watəgimə də ŋwanjuunə. Amma ka viinə nə ənji ka tii baawəda ŋga də ŋwanjuunə da dabatsə ŋga tibisa rəŋwə dyanə. ¹³ Tii pu’u patə, rəŋwə nə hiimatii. Təya vii ŋgeerənatii da baawədatii ka dabatsa. ¹⁴ Kadə nə təya pa da *Uundzə Baga. Amma Uundzə Baga na jaala anətii, acii ma ca, ci nə Slandanə agyanə slandanənyinə, Ŋwanjwə agyanə meeminə. Ma ənjitə ‘wii ci, waatoo matadə ənjaakii, ənjitə nyi’u tə ci də ədzəmə rəŋwə, kadə nə təya jaala da ci agyanə meemiitə.”

¹⁵ Malaa’ikatsə a ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, “Ma gəərənyitə nee hə, ətsə dīi kaarəwatsə dasə abitii, tii ndzaa ka ənji ŋga slikərənyinə da uuranyinə ŋga duuniya patə. ¹⁶ Ma mapanyitə pu’u nee hə, tii patə da dabatsa, kadə nə təya kaaree ka kaarəwatsa, təya fədəma uushi’inatə patə, təya bwasee ka ki də purəki, təya tsəbəgi ləwatə. Ma sətə mbədaanə, təya ətsagi də gunə. ¹⁷ Acii Əntanfə kavə aa ədzəmətii kaa təya slənə ka ciinə rəŋwə, təya slənə aniyaakii, təya vii ka dabatsə ŋgeerənatii ŋga də ŋwanjuunə, ha’ə mbu’yanə saa’yatə nə Əntanfə a mbu’utəgi də wabənaakii. ¹⁸ Ma miitə nee hə, ki ndzaa ka maduunə vəranə ətə dīi ŋwanjuunə agyanə meeminə ŋga duuniya.”

18

Kulanə ŋga Babila

¹ Ma daba’ə ha’ə, kə nee nyi ka əndə’i malaa’ika ca jima dadagyə. Da i baawəda laŋə nə ci. Tə’i bərənə gunutə də ci əsə, bərənəkii bərəgi patənə ŋga duuniya. ² Ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Kə kulii ki, kə kulii maduunə Babila. Kə zə’ugi ki ka ha ŋga ndzaanə ŋga taa ŋgutə tsarə ŋga ginaajinyinə kama kama, da ŋga taa ŋgutə tsarə ŋga ma’ajjinə shaara ətə ci ənjə a kaaree. ³ Acii kə tsəkuvə ki slikərənyinə ŋga duuniya patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Də ha’ə kavə ki ənji ka upaa mabətəsəkə ŋga Əntanfə putə ŋga aləhiinatii. Kə baa meeminə ŋga duuniya də ki. Ənji də fiiriinə əsə, kə dəgi tii gəna putə ŋga moo uushi’inatə.”

17:12 17.12 Dan. 7.7,24. **17:14** 17.14 19.16,19; Dzək. 10.17; Jab. 136.3; Dan. 2.47; 1 Tim. 6.15. **17:15** 17.15 17.1. **17:16** 17.16 17.2; 18.8; Leew. 21.9; Əzaki. 23.29; Hoos. 2.5. **17:17** 17.17 17.13. **18:1** 18.1-24 Isaa. 13; 47; Əzaki. 27. **18:2** 18.2 14.8; 16.19; Isaa. 13.20-22; 21.9; 34.11,14; Irım. 50.39-40; 51.8. **18:3** 18.3 17.2; 18.11-19; Isaa. 23.8; Əzaki. 27.22-23,33.

⁴ Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, ca ba, "Ya'ə ənjaaki, shigimə sə goonə asəkə vərəatsa, goona jigunyi slənə 'waslyakəənatə, acii goona upaa cibəətə nii ta cibə.

⁵ Shigimə, acii ma 'waslyakəənatə, kə dzii də nə lanə, ha'ə kə mbu'ya aadəgyə aabii Əntanfə. Kə buurətə Əntanfə bwaya haalatə əsə. ⁶ Wa bwaya bwayaanatə a ənə aanətə. Wa cibəətə njii ta cibə də ənjə a ənə aanətə satə, wa ənjə a ənə ka jikətənə ka ki. Wa ənjə a ki'itə ka ki, ənjə a natə ka ki kwalakatə də ma'iza'u sə ŋga sanə, palee ka ətə njii ta də ka ənja. ⁷ Wa ənjə a cibə də ki makə sətə njii ta d'uunətə natə na, əndə wahə nji ki, kya dzə də banə oo'i, 'Wanyinə dasə, kwatamə nə nyi, əntaa mooryafinə nə nyi, pooshi uushi ca bəzee ka səkəki shanjə!' ⁸ Acii ha'ə, agi uusəra rəŋwə nə asara a kulyaanə ka ki həma'ə, waatoo, məətənə da məbətəsəkə da mədəfənə, ənjə a ətsagi tə ki də gunə, acii ma Əntanfə Slandana, məduunəkii nə ci. Ci ca lagi ka ki gəŋwanə."

⁹ Ma meeminə ŋga duuniya ətə baa də ki, maa nee tii ka makiirənə ŋga ətsanə ŋga vərəatsa, ka tuunə nə tii acii agi wahə nji tii davə. ¹⁰ Təya kəŋaanə dzadə ka tsaamənə, ŋgwalii tii acii ga təya saanə cibə da i tii patə, təya ba, "Kayitu! Kayitu! Məduunə vəranə ŋga Babila! Da i ŋgeerənə nji hə. Amma, ndza'ə gi'u kə lagi gəŋwanaaku!"

¹¹ Ənji də fiiriinə asəkə duuniya əsə, təya tuu agyanətə, təya bəzəgi səka, acii pooshi əndə dərə uushi'inatii ma'ə. ¹² Waatoo, əndzənə da hara tibisənyinə ŋga bəzə gəna, i matsahu faariitə da məghərəvənə davə, i ŋunyi kəjeerənyinə ŋga bəzə gəna kama makə marəmənyinə i garədoomanyinə, i ŋunyi ənfuginə kama kama, i dagwa uushi'iitə ci ənjə a də də linyinə ŋga coona i də ənfuginə, i dagwa uushi'inə ətə ci ənjə a də də tibisənyinə taa faariinə. ¹³ Ma ənjitsa, kə irəgi tii ka ki də harii uushi'inə kama kama əsə, shaashimənyinə kama kama da hara banyinə kama kama ətə ca zənə ŋga'ə, da inaba, da i maara da i ŋunyi əmputə aləkamaara da i səkəŋwa, i liinə da baginə, təhinə da i moota təhinə, da i maviinə, waatoo, ənji shiŋkinə. Ma uushi'iitə patə, pooshi əndə dərənə aciitii ma'ə.

¹⁴ Wata təya tuu agyanə vəranəkii, təya ba, "Patənə ŋga uushi'iitə kavə hə nəku aanəkii, kə ətee hə. Patənə ŋga gənaaku əsə, pooshi ma'ə, paa hə ka ənənə ka upaanə ma'ə boo."

15 Ma ənji də fiiriinə ətə upaa gəna dagi dərəginə də uushi'inə asəkə vərənəkii, kə kənaanə tii dzadə, ɲgwalii tii acii ga təya saanə cibə da i tii, təya tuu, təya ɲgəərə ma, 16 təya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunə vərənə! Ma ɲga ɲukə, kə ɲjii kwa ɲgaanɲa ɲunyi kəjeerənyinə ɲga əndədəzə kama kama, i ɲga ənduudə, ha ɲgaanɲa uushi'inə ɲga əndzənə i ɲga ɲunyi faariinə ka geeginə ka hə ka rəmənə. 17 Ndza'ə gi'u ətee hə ka gənaaku patə."

Patənə ɲga slanji kumbawalənyinə, da ənji gwazə kumbawalənyinəkii, da ənjitə asəkətii, da ənjitə ca wii də kumbawalə ka də fiiriinə, tii maa, kə kənaanə tii dzadə. 18 Makə nee tii ka makiirənə ɲga guutə ca ətsa tə vərəatsa, təya ka vurənə, təya ba, "Pooshi vərənə ətə gi aashi vərəatsə də dūunuunə." 19 Təya fədə hanyinə agyanətii, təya tuu, təya ɲgəərə ma, təya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunə vərənə! Patənə ɲga ənjitə da i kumbawalatii, də gənaaku dīi tii gəna, wata kaa ha ətee ka uushi'inaaku patə ndza'ə gi'u!" Də ha'ə uudəpaa tii tuunatii agyanə vərəatsa.

20 Acii ha'ə, wa patənə ɲga ənji dadagyə a də moodasəka putə ɲga zamaginə də ki. Damə moodasəka, ənji ɲga Əntanɲə da masləkee ənja da anabiinə, acii kə ki'i Əntanɲə koonə noonə ashitə.

21 Ma daba'əkii, wata əndə'i maduunə malaa'ika a ɲgərətə faara. Mbərə mbərə nə zəkəkəənə ɲga faarakii da ɲga maduunə təɲwa. Wata ca kagərə aagi uunəva, əɲki ci, "Ha'ə nə ənjə a zamagi də maduunə vərənə ɲga Babila də ɲgeerənə, pooshi ənjə na nee ka ki ma'ə shaɲə!

22 Pooshi ənji na fa wanyanə da kəzhimbərə asəkə vərənəkii ma'ə, da ənji ədə lyambyada taa uutəma shaɲə. Pooshi ənji na nee ka ənji slənə ɲga ciinə kama kama ma'ə əsə. Pooshi ənji na fa ədənə də təɲwə shaɲə ma'ə, shikə shikə nə vərənəkii a ndzaanə. 23 Pooshi ənjə na nee ka bərənə ɲga garəkuwa asəkə vərənəkii ma'ə shaɲə. Moodasəkə ɲga kərə madanə əsə, pooshi ənjə na fa ma'ə shaɲə. Ma ɲga ɲukə, ənji də fiiriinə ɲga vərənəkii palee də ɲgeerənə asəkə duuniya patə. Kə gəpətəgi ki də ənji ɲga slikərənyinə patə də uushi'inatə ɲga jirəkənə."

24 Də ha'ə upaa ki ciba, acii asəkə vərənəkii lapaa ənji idənə ɲga anabiinə da ɲga hara ənji ɲga Əntanɲə. Awa, davə lapaa ənji idənə ɲga ənji patə ətə bəələgi ənji asəkə duuniya.

18:15 18.15 Isaa. 47.15; Əzaki. 27.36. **18:16** 18.16 17.4. **18:18** 18.18-19 Əzaki. 27.28-34. **18:20** 18.20 12.12; Irim. 51.48. **18:21** 18.21 Irim. 51.63-64.

18:22 18.22 Isaa. 16.10; 24.8; Əzaki. 26.13. **18:23** 18.23 Isaa. 23.8; 47.12; Irim. 7.34. **18:24** 18.24 16.6; Isaa. 26.21; Irim. 51.49; Əzaki. 24.7-8.

19

¹ Ma daba'ə ətsa, kə fii nyi wazənə nga uushi dadagyə makə wazənə nga maduunə dzadənə nga ənja, təya ba, "Haleeluya!" Ci nə Maluu gaamə, Əndə məghərəvənə nə ci, Əndə baawəda əsə. ² Aci də goonğaənə lii ci gəjwanə. Kə lagi ci gəjwanə nga maduunə kaarəwata. Ki saawee ka *duuniya patə də da aləhiinatə. Kə jalə Əntanjə tə ki, acii kə bəələgi ki ənji nə'unə tə ci." ³ Təya ənə ka banə, əjki tii, "Haleeluya! Ma makiirənə nga guutə ətsagi tə maduunə vərəata, ka ndərənə aadəgyə ca'ə ndəjwə ndəjwə." † ⁴ Wata gayiitə pupusərə aji ənfwadə, da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, təya gərə'waanə ka paslənə tə Əntanjə, ci dasə anə dəgələ nga nwanuunə, təya ba, "Aamiina. Haleeluya!"

⁵ Wata əndə'i uura a wabə gatə ka hatə dii dəgələ nga nwanuunə, əjki ci, "Duunətəmə tə Əntanjə, unə, patənə nga ənjitə ca nə'u tə ci, da patənə nga ənji ətə ca nğwalə tə ci, uuji ənji da madiigərə ənji patə."

*Zəmə əndzanə nga rəyə nga *Uundzə Baga*

⁶ Wata nya ənə ka fa wazənə nga uushi makə wazənə nga maduunə dzadənə nga ənja, makə ngyaaranə nga ma'inə a gərə dəba'a vəna, makə dzanə nga vəna əsə. Nya fa təya ba,

"Haleeluya! Əntanjə Slandanə gaamə ca da nwanuunə. Aciikii nə baawəda patə.

⁷ Daamə moodasəka, ama da manjushinə, dəlaamə də duunuunaakii, acii kə mbu'i saa'i nga rəyə nga Uundzə Baga. Madanaakii boo, kə tasəkii ki.

⁸ Kə vii ənji ka ki nnyuni malaaba kəjeerənə ətə ca bərə, kaa kya nğavə aashitə."

Ma nnyuni kəjeeriitsa, ci ndzaa ka nnyuni sləna nga ənji nga Əntanjə.

⁹ Wata əjki malaa'ikatə ka nyi, "Naahətə wabəəna. Ənji moodasəkə nə ənjitə bii ənji ka tii zəmə əndzanə nga rəyə nga Uundzə Baga." Malaa'ikatə a ənə ka banə ka nyi, əjki ci, "Ma wabəətsa, tantanyinə, da ma Əntanjə shigi."

‡ ¹⁰ Makə fii nyi ha'ə, wata nya gərə'waanə atsa səfəkii

* **19:1** 19.1 Ma Haleeluya, kyalaliinə ka duunətənə də Əntanjə. **19:1** 19.1 4.11. **19:2** 19.2 15.3; 16.6; 22.12; Dzək. 32.43; Jab. 79.10. † **19:3** 19.3 makiirənə: 14.11; Isaa. 34.10. **19:4** 19.4 4.4,6; 5.7; Jab. 106.48. **19:5** 19.5 11.18; Jab. 22.25; 115.13; 134.1; 135.1. **19:6** 19.6 11.17; 14.2; Jab. 47.6-10; 96.7-10; Zak. 14.9. **19:7** 19.7 21.2. **19:8** 19.8 6.11. ‡ **19:9** 19.9 14.12; Isaa. 25.6; Mat. 22.2; Luka 14.15-16; tantanyinə: 21.5; 22.6.

ka paslənə tə ci. Amma əŋki ci ka nyi, “Ga ha dfa ha'ə! Aci nyi maa, əndə slənə ŋga Əntaŋfə nə nyi makə noonə da ndzəkəŋushi'inəku, waatoo əŋjitə kəsətə tənə tənə tə wabəətə baarii Yeesu. Tə Əntaŋfə paslənəku.”

Ma wabəətə baarii Yeesu, ci nə tantanyinə ŋga sətə wabi anabinyinə anəkii.

Əndə ndərə mabwafada təhwa

¹¹ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka ha dagyə mawunəkii, nya nee ka mabwafada təhwa asəkəkii da i əndə a ba'akii. Ma ləmə ŋga əndətə a ba'a təhukii, “Əndə Goŋga, Mayarəda Ənda”. Də goŋgaanə nə ci ka la gəŋwanə, ca dzə də panə də goŋgaanə əsə. ¹² Makə gana ŋga gunə nə ginəkii ka bərənə. Da i daranyinə ŋga ŋwanjuunə laŋə anəkii nə əndəkii. Tə'i ləməkii manaahəkii ashikii, amma pooshi əndə paaratəginə də ləmətsa, madfaamə ci saakii.

¹³ Ma kəjeeriitə ŋgii ci, tə'i idəna taa dama patə. Tə'i əndə'i ləmə ci əŋjə a 'wa də ci əsə, waatoo, “Wabənə ŋga Əntaŋfə”. ¹⁴ Wata soojiinə ŋga dadagyə a nə'u tə ci a ba'a mabwafada təhinə, da i malaaba mabwafada kəjeerənyinə ashitii.

¹⁵ Da makii shigi mahifahifamə ŋgila purəjanə, də ci nii kəya jaala agyanə slikərənyinə patə, ca dfa ŋwanjuunə agyanətii də zala tibisa, makə sətə ci əŋjə a mya'ə inaba. Də ha'ə nii kəya baarii bwaya mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə Əndə baawəda.

¹⁶ Ma ashii kəjeerənaakii, mbərə mbərə da gədəhaciinəkii, tə'i manaahə ləma, waatoo, “Ŋwanjwə agyanə meeminə, Slandanə agyanə Slandanənyinə”.

¹⁷ Ma daba'əkii, wata nya nee ka malaa'ika kəŋə agi uusera, ca ŋgəree ka uurakii ka banə ka patənə ŋga shaarənyinə ətə ca lədə agintaŋfə, əŋki ci, “Shooma, dzatəmə də nə ka ha rəŋwə, acii kə mbu'ya saa'i ŋga maduunə kumənə ŋga Əntaŋfə!

¹⁸ Shoomə ka ciku ləwunyinə ŋga meeminə da ŋga soojiinə da gayinatii, da luu ŋga təhinə da ŋga əŋjitə ca ndərə tə tii, da ŋga patənə ŋga ənja, maviinə da dimuyinə, madiigərə əŋji da uuji əŋji patə.”

¹⁹ Wata nya nee ka dabata da meeminə ŋga duuniya da soojiinatii, kə dzatə tii də nə ka hakii, kaa təya pa da Əndətə ca ndərə mabwafada təhutə da soojiinaakii.

²⁰ Əŋjə a kəsə tə dabatə tii da majirakə ŋga anabitə dīi sə

19:10 19.10 6.9; 22.8-9. **19:11** 19.11 4.1; 19.2; Jab. 72.1-14; 98.9; Isaa. 11.4; Əzaki. 1.1-3; Slənə 7.56. **19:12** 19.12 1.14-15; 2.17. **19:13** 19.13-15 Isaa. 63.1-6. **19:13** 19.13 Yooh. 1.1. **19:14** 19.14 6.2-8,11. **19:15** 19.15 1.16; 2.26-27; 11.17; 14.14-20; Irim. 25.30-31. **19:16** 19.16 17.14. **19:17** 19.17-18 Əzaki. 39.4-5,17-19. **19:18** 19.18 13.16. **19:19** 19.19 17.12-14; Jab. 2.2; Əzaki. 38.2-9,14-16; Zak. 14.2.

nga hurəshishinə akəŋwaciikii. Də sə nga hurəshishinəkii gəpətə ci də ənjitə luuvə kaa ənjə a da ka tii sagida nga dabata, təya paslə tə mapusha tə dabata. Wata ənjə a əjigərə tə tii bəra'i da i əpinə aagi gunə ətə fii kurəŋənəkii makə uunəva. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə ka gunəkii. § 21 Kə bəələgi ənji soojiinatii də ŋgila purəŋaatə shigi da ma Əndətə a ba'a təhuta. Wata shaarənyinə patə a ciku ləwatii, təya əbuurəgi gyadə.

20

*Anənə tə *Seetanə nga fəzə dəbu'u*

¹ Wata nya nee ka malaa'ika ca jima dadagyə ndzanə da i uuzənə nga makuvə nga gu'u nga zanə da i mandalə mahyakahyaka'ə aciikii. * ² Ca kəsətə rəhuuta, waatoo, rəhuutə nga ŋukə ŋukə, ətə dəkəvə ənji ka ci ləmə "İbəlisa" da "Seetanə", ca anəgi tə ci kaa ca ndzaa ma'anəkii nga fəzə dəbu'u. ³ Wata ca kagərə tə ci aasəkə makurəŋə gu'u nga zanə, ca pa'əgi, ca nyii'igi ma nga gu'ukii, acii ga Seetanə a gəpətə də slikerənyinə ma'ə. Ma daba'ə fəzə dəbu'utsa, tyasə ka kapaanə nə ənji tə ci nga uundzə saa'ya.

⁴ Ma daba'əkii, wata nya nee ka dəgələnyinə nga ŋwanjuunə da i slanji dəgələkii dasə dasə anəkii. Kə vii ənji ka tii baawəda nga la gəŋwanə. Kə nee nyi ka ma'yanyinə əsə nga ənjitə laaləgi ənji nətii putə nga waaza goonəgaatə baarii Yeesu, da putə nga waaza wabənə nga Əntanəfə. Ma təya, kə ənyi tii ka upaa əpinə, təya da ŋwanjuunə da *Aləmasiihu nga fəzə dəbu'u. Acii mapasləmə tii ka dabatə da pushashinaakii, paa tii liwə sagidaakii aa kəŋwaciitii taa aaciitii əsə. ⁵ Tii nə təkəŋwanə nga madənə aagi maməətə ənja. Ma mbədaanənə nga maməətə ənja, paa tii ma'i da i tii, see daba'ə fəzətə dəbu'u. ⁶ Patənə nga ənjitə upaa madənə nga təkəŋwanə, ənji moodfasəkə nə tii, malaabakii. Pooshi əntənə nga bəra'inə da baawəda anə tsarə nga ənjitsa. Ka ndzaanə nə tii ka limanyinə nga Əntanəfə da nga Aləmasiihu, təya da ŋwanjuunə da ci nga fəzə dəbu'u.

Muudinə nga panə

⁷ Ma daba'ə kə uugi fəzətə dəbu'u, ka pəryapaanə nə ənji tə Seetanə asəkə furəshinaakii. ⁸ Ka gimaginə nə ci, ca dzə ka gəpə də slikerənyinə nga duuniya patə. Ma

§ 19:20 19.20 13.1-2,13,15; baruuda: 14.10; 20.10,14; 21.8; Isaa. 30.33. * 20:1 20.1 10.1; 18.1; gu'u nga zanə: 9.1. 20:2 20.2 12.3,9. 20:4 20.4 6.9; 13.15; Dan. 7.9,22; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2. 20:6 20.6 1.6; 2.11.

slikərənyiiṣa, tə tii ci ənjə a 'wa Gwagə da Magwagə. Ka dzatəginə nə Seetanə də tii patə ka ha rəjwə, kaa təya pa da Əntanǝfə. Makə mandzənə a gəərə nə laǝənati. 9 Wata nya nee, təya təkəgi taa dama patə anə hanyinə ǝga duuniya, təya guǝutəgi də hatə dʒii ənji ǝga Əntanǝfə davə, da vərəatə uu'i ci. Amma, wata ma nya nee, guǝə a jima dadagyə, ca ətsagi tə tii. 10 Ma Seetanə, əndə gəpənə də tii, kə kagərə ənji tə ci aagi guutə dʒii kurəǝənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii, waatoo hatə shi ənjə a kagərə tə dabatə da majirakə ǝga anabita. Ka sanə nə tii ǝgəra'wə vədə da uusəra ǝga ca'ə ndəjwə ndəjwə.

Maduunə uusəra ǝga da gəjwanə

11 Wata nya nee ka maduunə mambwafada dəgələ ǝwanǝunə da i Əndə dasə asəkəkii. Ma nya tsaamə, wata kə zagi hanyinə da səkəntanǝfə akəjwaciikii. Pooshi ənji ənyi ka neenə ka tii ma'ə. 12 Wata nya nee ka maməətə ənji da i əpinatii, uuji ənji da madiigərə ənji patə, kəǝə kəǝə akəjwacii dəgələ ǝga ǝwanǝunə. Ənjə a wunəpaa ləkələkətənyinə, ənjə a wunəpaa əndə'i ləkələkətə əsə, waatoo ləkələkətətə ca baarii tə ənjitə ca upaa əpinə. Ənjə a la gəjwanə ka maməətə ənji mbərə mbərə da slənənyinatii, makə sətə nyaahə ənji asəkə ləkələkətənyiiita. 13 Ma maməətə ənjitə agi uunəva, kə ma'i tii. Ma wa, da ha ǝga ndzaanə ǝga maməətə ənja, kə kapaa tii natii maməətə ənji əsə, ənjə a la gəjwanə ka taa wu patə agitii, makə sətə njii təya slənə. 14 Ma daba'əkii, ənjə a kagərə tə i ha ǝga ndzaanə ǝga maməətə ənji da wə aagi guutə makə uunəva. Waatoo əntənə ǝga bəra'inə nə gunəkii. † 15 Patənə ǝga ənjitə malapaamə ənji ləmətii manaahəkii asəkə ləkələkətətə dʒii ləmə ǝga ənjitə ca upaa əpinə ǝga ca'ə ndəjwə ndəjwə asəkəkii, wata ənjə a kagərə tə tii aagi guutsə makə uunəva.

21

Kura ha dadagyə da kura ha a panə

1 Ma daba'əkii, kə nee nyi ka kura ha dadagyə da kura ha a panə. Ma təkəjwatə ha dadagyə da ha a panə, kə dzəgi. Kə ifəgi uunəvənyinə əsə. 2 Wata nya nee ka malaaba vəranə, waatoo kura Urusaliima, ca jima dadagyə

20:8 20.8 13.14; Jasə. 11.4; Əzaki. 38.2,10-12. **20:9** 20.9 Baan. 2; 2 Meem. 1.10,12; Jab. 78.68; Əzaki. 38.22; 39.6. **20:10** 20.10 19.20. **20:11** 20.11 5.7; 6.14; 21.1; Jab. 114.3,7; Mat. 24.35; 2 Piita 3.10. **20:12** 20.12-13 3.5; 22.12; Dan. 7.9-10. **20:12** 20.12 Shig. 32.32. † **20:14** 20.14 20.10; 1 Koor. 15.26; əntənə ǝga bəra'inə: 2.11. **20:15** 20.15 3.5. **21:1** 21.1 21.5; Isaa. 65.17; 2 Piita 3.13.

dacii Əntaŋfə. Matasəkakii nə ki makə sətə ci maɗanə a tasəka, kaa kya gunju da ŋgurii. ³ Nya fa əndə'i uura dasəkə dəgələ ŋga ŋwanjuunə, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, "Ma nə diya, kə uugi ha ŋga ndzaanə ŋga Əntaŋfə ndzaanə ahada ənja. Ka ndzaanə nə ci agitii, təya ndzaa ka ənjaakii. Ci saakii ca ndzaa da tii, ca ndzaa ka Əntaŋfwatii.

⁴ Ka taadəginə nə ci ka tii kiinə agitii. Pooshi ma'ə məətənə, pooshi ma'ə tuutunə əsə taa məbətəsəka, pooshi ma'ə zəmənə ŋga uushi. Acii ma iirə uushi'inə, kə dzəgi."

⁵ Wata Əndətə dasə anə dəgələ ŋga ŋwanjuunə a ba ka nyi, əŋki ci, "Ma əndzə'i, agi dfeeginə nə nyi taa ka mi patə, kaa ca ndzaa kurakii." Ca ba ka nyi əsə, "Naahuu ətsa, acii ma wabəətsa, mayarədakii, gooŋga boo." * ⁶ Ca ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, "Kə uugi slənə ɗanə. Nyi nə ŋga təkəŋwanə da ŋga muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaa əsə. Taa wu patə ci ma'igiirənə a ɗa tə ci, ka viinə nə nyi ka ci rəgwa ŋga sa ma'inə ŋga zabə yadə ki'inə asəkə gəərə ətə ca vii əpinə. ⁷ Taa wu patə jaalii, ka upaanə nə ci uushi'iitsa, ka ndzaanə nə nyi ka Əntaŋfwaakii, ca ndzaa ka uuzənaaki əsə. ⁸ Amma, ma maŋgwalinə, da ənjitə yadə vii gooŋga, da ma'ajijinə ənja, da məbəələ ənja, da ma'aləhiinyinə, da mwabiinə, da ənji paslə uuləminə, da patənə ŋga majirakinə, agi gunə nə ha ŋga ndzaanatii, waatoo, guutə ɗii kurəŋənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsəkə iza'unəkii. Ci nə əntənə ŋga bəra'inə."

Kura Urusaliima

⁹ Ma daba'əkii, kə shi malaa'ika aabiiki. Ma ca, rəŋwə nə ci agi malaa'ikanyiitə məɗəfə nji da i kwalakənyinə məɗəfə ŋga muudinə ŋga cibənyinə aciitii. Əŋki ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya ɓaarii ka hə tə Maɗanə ətə na ndzaa ka minə ŋga Uundzə Baga." ¹⁰ Wata Malaaba Ma'yanə a ŋgərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a ŋgərə tə nyi, ca kərə tə nyi aanə magərə giŋwə ka shəŋə, ca ɓaarii ka nyi tə vəranə ŋga Əntaŋfə, waatoo, Urusaliima. Vəranəkii a dzə də jimanə dadagyə daciikii. ¹¹ Vəranəkii a dzə də bəranə makə faara ətə da məghərvənə davə. Camə saakii makə faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Duunuunə ŋga Əntaŋfə ca bərə ha'ə davə. ¹² Tə'i magərə mahwala ŋga vəranəkii da

21:2 21.2 3.12; 19.7; 21.9-22.5; 22.17; Isaa. 52.1; Mat. 22.2; Gal. 4.26; Ibər. 11.16; 12.22. **21:3** 21.3 7.15; Leew. 26.12; Əzaki. 37.26-28; Zak. 2.9; 2 Koor.

6.16. **21:4** 21.4 7.17; Isaa. 26.19; 35.10. * **21:5** 21.5 5.7; 21.1; Isaa. 43.19; 2 Koor. 5.17; mayarədakii: 19.9. **21:6** 21.6 1.8; 7.17; 22.1; Isaa. 55.1; Zak. 14.8; Yooh. 7.37. **21:7** 21.7 2 Sam. 7.14; Əzaki. 11.20. **21:8** 21.8 2.11; 19.20; 21.27. **21:9** 21.9-22.5 Isaa. 54.1-17. **21:9** 21.9 15.1. **21:10** 21.10 17.3; Əzaki. 40.2; Mat. 4.8. **21:11** 21.11 21.18,23; Isaa. 60.1-3,19; Əzaki. 43.2.

i uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i, da malaa'ikanyinə pu'u aji bəra'i ətə ba'avə ənji nəhə uura mayinyinəkii aaciitii. Ma ashi uura mayinyinəkəya, kə naahəvə ənji ləmənyinə ŋga slikəronyinə pu'u aji bəra'i ŋga ənji Isərayiila. ¹³ Taa ka ŋgutə purəjanə ənfwadə patə, tə'i uura mayinyiitə makkə, waatoo, makkə da tsaanwa, makkə da hwarəma, makkə da waka, makkə da baŋgawə əsə. ¹⁴ Ma mahwala ŋga vəranəkii, agyanə faaranyinə pu'u aji bəra'i mbuki ənji. Aagyanətii naahətə ənji ləmənyinə pu'u aji bəra'i ŋga masləkee ənji ŋga *Uundzə Baga.

¹⁵ Ma acii malaa'ikatə ca wabə da nya, tə'i zala ŋga əndzənə ka gəlatəginə də vəranəkii da uura mayinyinəkii da mahwalakii. ¹⁶ Ma bwanənə da gərənə ŋga vəranəkii, mbərə mbərə taa dama patə. Wata malaa'ikatə a gəlatə vəranəkii də zalatə ŋga gəlaginə. Ma gəlatə ca, kilooomeeta[†] dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i nə gərənəkii a panə da gərənəkii aadəgyə. Ha'ə nə bwanənəkii əsə. ¹⁷ Ca gəlatə gərənə ŋga mahwalakii aadəgyə, meeta[‡] mədəfə pu'unə aji bəra'i, makə sətə dii zala ŋga gəla də uushi'inə. ¹⁸ Də faara ətə ci ənjə a 'wa yasəpa ghənyi ənji mahwala ŋga vəranəkii. Ma vəranəkii əsə, də əndzənə ghənyi ənji, ŋunykii, wata yaŋə makə dyarugala. ¹⁹ Anə faariinə ətə da məghərəvənə davə mbuki ənji mahwala ŋga vəranəkii. Ma faara ŋga təkəŋwanə, faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Ma faara ŋga bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa safira. Ma faara ŋga makkənə, faaratə ci ənjə a 'wa agata. Ma faara ŋga ənfwadənə, faaratə ci ənjə a 'wa iməradə. ²⁰ Ma faara ŋga tufənə, faaratə ci ənjə a 'wa wanikisa. Ma faara ŋga kuwanə, faaratə ci ənjə a 'wa sarədisa. Ma faara ŋga mədəfənə, faaratə ci ənjə a 'wa kirisoolita. Ma faara ŋga tighəsənə, faaratə ci ənjə a 'wa beerila. Ma faara ŋga əliŋənə, faaratə ci ənjə a 'wa toopaza. Ma faara ŋga pu'unə, faaratə ci ənjə a 'wa kəriisoparasə. Ma faara ŋga pu'u aməntəŋənə, faaratə ci ənjə a 'wa yiyakinta. Ma faara ŋga pu'u aji bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa amatisəta əsə. ²¹ Ma uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i əsə, də faara ətə da məghərəvənə davə ətə ci ənjə a 'wa lu'ulu'u dii ənji. Taa ŋgutə rəŋwə aji uura mayinyiitə pu'u aji bəra'i, də

21:12 21.12-13 7.5-8; 'Wat. 35.22-26; Shig. 28.21; Əzaki. 48.30-35. **21:14** 21.14 Ibər. 11.10; Af. 2.20. **21:15** 21.15 11.1; Əzaki. 40.3. † **21:16** 21.16 Ma aji uura Gərikə, pooshi kilooomeeta. Amma tə'i uushi ŋga gəla də babara ci ənjə a 'wa 'stadia'. Ma kilooomeeta dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i, mbərə mbərə da stadia dəbu'u pu'u aji bəra'i. **21:16** 21.16 Əzaki. 48.16-17. ‡ **21:17** 21.17 Ma aji uura Gərikə, pooshi meeta. Də hwaslə ciinə ci təya gəla. Ma meeta mədəfə pu'unə aji bəra'i, mbərə mbərə da hwaslə ciinə gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. **21:18** 21.18-21 21.11; Isaa. 54.11-12; Əzaki. 28.13.

lu'ulu'ukii rəŋwə dīi ənji. Ma rəgwa asəkə vəranəkii əsə, də əndzənə dīi ənji, ŋunyikii, wata yaŋə makə dyarugala.

²² Maneemə nyi ka *yi ŋga Əntaŋfə asəkə vəranəkii. Acii i Əntaŋfə Slandanə Əndə baawəda da Uundzə Baga, tii də natii nə nə ha ŋga paslənə davə. ²³ Pooshi nafalə ŋga bərənə ŋga uusəra taa ŋga ləgidə asəkə vəranəkii. Acii məghərəvənə ŋga Əntaŋfə da ŋga Uundzə Baga ca bərə asəkəkii. ²⁴ Ka wiinə nə slikərənyinə ŋga duuniya patə agi bərənəkii. Ma meeminə ŋga duuniya əsə, ka kərənə nə tii gənatii aasəkə vəranəkii ka duunətənə də Əntaŋfə. ²⁵ Ma uura mayinyinə ŋga vəranəkii əsə, mawunəkii ndzaanətii taa guci patə, acii pooshi vədə davə. ²⁶ Ka kərənə nə ənji ŋunyi uushi'inə da gəna ŋga slikərənyinə patə aasəkə vəranəkii. ²⁷ Amma pooshi ma'ajijinə uushi'inə ka dəmənə aasəkə vəranəkii. Taa əndətə ca daada bwaya uushi'inə taa jirakənə, paa ci ka dəmənə aadəvə aasəkə vəranəkii. See əndətə nyaahə ənji ləməkii aasəkə ləkaləkatətə ŋga Uundzə Baga, waatoo ləkaləkatətə dīi ləmə ŋga ənjitə ca upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii. §

22

¹ Ma daba'əkii, malaa'ikatə a baarii ka nyi gəərə ŋga ma'inə ətə ca vii əpinə. Dawə dawə saakii nə ma'inəkii. Ca hwaya ka hatə dīi dəgələ ŋga ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə tii da ŋga *Uundzə Baga. ² Ma ma'iitsa, agi huyinə ahadahada rəgwa ŋga vəranəkii. Ma anə ndəra ŋga gəərəkii əsə, tə'i ənfuginə daga daga. Agi poonə nə ənfuginəkii pu'u aji bəra'i agi fəza. Taa ŋgutə ləgidə, ha'ə nə tii ka poonə. Ha'ə nə manakii əsə. Ka mbədəpaanə nə ba ŋga ənfuginəkii də slikərənyinə ŋga ənji duuniya patə. Ənfuginəkii ca vii əpinə əsə. * ³ Ma asəkə vəranəkii əsə, pooshi ənji ka lapaa sətə tifyagi Əntaŋfə ka giirənə. Dəgələ ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə da ŋga Uundzə Baga na ndzaanə asəkə vəranəkii. Ənji nə'unə tə ci əsə, kadə nə təya paslə tə ci, ⁴ təya nee ka kəŋwaciinəkii, ənjə a naahəvə ləməkii aa kəŋwaciitii. ⁵ Pooshi vədə na da ma'ə. Pooshi ənji na moo garəkuwa taa uusəra, acii Əntaŋfə Slandanə ci saakii na ndzaa ka bərenatii. Ka danə nə tii ŋwanjuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

21:22 21.22 11.17. **21:23** 21.23 22.5; Isaa. 60.1-2,19-20; 24.23. **21:24** 21.24 Jab. 68.30; Isaa. 60.3. **21:25** 21.25-26 Isaa. 60.11. § **21:27** 21.27 21.8; 22.15; Isaa. 35.8; 52.1; Əzaki. 44.9; 1 Koor. 6.9-10; 2 Piita 3.13; ləkaləkatə: 3.5. **22:1** 22.1-2 21.6; Əzaki. 47.1-12. * **22:2** 22.2 21.21; ənfuginə: 2.7. **22:3** 22.3 7.15; Irim. 3.17. **22:4** 22.4 14.1; Jab. 17.15; Mat. 5.8. **22:5** 22.5 1.6; 21.23; Dan. 7.18,27.

⁶ Wata əŋki malaa'ikatə ka nyi, “Ma wabəətsa, gooŋga, mayarədakii əsə. Əntanƣə Slandanə vii Ma'yanaakii ka anabiinə, ci sləkee ka malaa'ikaakii aabii ənji paslənə tə ci ka baarii ka tii sətə na slənə tyasə kədəhə.”

Shinə ŋga Yeesu

⁷ Əŋki Yeesu, “Wanyiitə ka dzənə kədəhə. Ənji barəkaanə nə ənjitə ca nə'utə wabənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkatəna.”

⁸ Ma nyi, Yoohana, kə fii nyi uushi'iitsa, kə nee nyi də ginəki əsə. Makə fii nyi, nya tsaamə, wata nya gərə'waanə atsaə sədə malaa'ikatə baarii ka nyi uushi'iitə, kaa nya paslə tə ci. ⁹ Amma əŋki ci ka nyi, “Ga ha da ha'ə! Acii nyi maa, əndə slənə ŋga Əntanƣə nə nyi makə noonə da ndzəkəŋushi'inəku anabiinə da patənə ŋga ənjitə ca nə'utə wabənə asəkə ləkaləkatəna. Tə Əntanƣə paslənəku.”

¹⁰ Ca tsakə banə ka nyi, əŋki ci, “Ga ha kapaa wabənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkatəna kaa ca ndzaa ka ma'umbee uushi. Acii kədəhə nə uushi'iitə patə ka slənənə. ¹¹ Taa wu ca slənə bwaya uushi'inə, bwaya uushi'inə dzənəkii də slənənə. Taa wu nə əndə dīi ajijinə əsə, ma'ajijinəkii ndzaanəkii ətsa. Ma əndətə ca slənə tantanyinə, tantanyinə ndzaanə slənaakii. Ma əndətə malaabakii, malaabakii ndzaanəkii.”

¹² Əŋki Yeesu, “Wanyiitə ka dzənə kədəhə. Ka ŋgərəənənə nə nyi shikwaaki, kaa nya vii ka taa wu mbərə mbərə da sətə slənyi ci. ¹³ Nyi nə ŋga təkəŋwanə da ŋga muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaa əsə.”

¹⁴ Ənji barəkaanə nə ənjitə ca kubəgi kəjeerənyinatii dəwə dəwə, kaa təya upaa rəgwa ŋga dəməgərənə da uura mayi aasəkə vərəata, təya adə mana poo ŋga ənfwə ətə ca vii əpinə. † ¹⁵ Ma ənjitə pooshi na upaa rəgwa ŋga dəməgərənə aasəkə vərənəkii, tii nə ənjitə bwasee ka tantanyinə, waatoo ənji slənə bwaya uushi'inə, da mwabiinə, da ma'aləhiinyinə da ənji bəələ ənja, da ənji paslə uuləminə, da ənjitə kədəesəkə ka tii nə jirəkənə, təya jirəkə.

¹⁶ “Nyi Yeesu sləkee ka malaa'ikaaki, kaa ca ba koonə ənji ŋga Ikəliisiyanyinə tə uushi'iitsa. Nyi nə maduunə jijinə ŋga *Dawuda, nyi nə voodfa ŋga pukə də ha əsə.” ‡

22:6 22.6 1.1; 10.7; 19.9; Slənə 11.27-28; 13.1. **22:7** 22.7 3.11; 22.12,20. **22:8** 22.8 1.9; 19.10. **22:10** 22.10 Dan. 12.4. **22:11** 22.11 Isaa. 56.1; Əzaki. 3.27; Dan. 12.10. **22:12** 22.12 2.23; 6.10; 15.3; 16.5-6; 19.2,11; 20.12-13; 22.7; Jab. 28.4; Waə. 24.12; Irim. 17.10; Mat. 16.27. **22:13** 22.13 1.8. † **22:14** 22.14 7.14; Jab. 118.19-20; ənfwə: 22.2. **22:15** 22.15 21.27; Af. 5.5. ‡ **22:16** 22.16 1.1; 5.5; voodfa: 2.28; Baan. 24.17.

¹⁷ I Malaaba Ma'yanə da Madanə ca ba, "Shiwa!" Taa wu patə fii ətsa, wa ca ba naakii əsə, "Shiwa!" Ma əndətə kəshi ma'igiirənə tə ci, ca moo sa ma'inə ətə ca vii əpinə, wa ca shi ka sanə nğa zabə yadə ki'inə.

Muudinə nğa wabənə

¹⁸ Ma dīya, nyi Yoohana ca dzalə tə taa wu patə. Taa wu patə ca fa wabənə nğa anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkatəna, ga ca tsakəvə əndə'i uushi aanəkii. Madə kə tsakəvə ci, ka tsakəvənə nə Əntanfə ka ci asaranyiitsə nyaahə ənji asəkə ləkaləkatəna. ¹⁹ Taa wu patə nğərəgi agi wabənə nğa anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkatəna əsə, pooshi Əntanfə na vii ka ci rəgwa nğa adə mana ənfwə ənə nyaahə ənji agyanəkii asəkə ləkaləkatəna, waatoo ənfutə ca vii əpinə. Pooshi Əntanfə na vii ka ci rəgwa nğa ndzaanə asəkə vəranaakii əsə, ənə nyaahə ənji agyanəkii asəkə ləkaləkatəna. §

²⁰ Yeesu baarii oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinə. Ci bii oo'i, "Ndilə ndilə, ka dzənə nə nyi kədəhə." "*Aamiina. 'Ya'ə Slandanə Yeesu, shiwa."

²¹ Wa pwapoonə nğa Slandanə Yeesu a ndzaa da patənə nğa ənji nğa Əntanfə.